

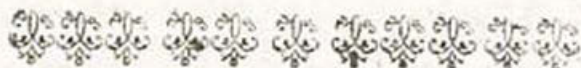
Ա մերազնեայ բանասերս :

Եւ քզի ուղ իդ ծլ զդ քծս ինչ արժանեց իմաստուն ճարտարագիտին՝ զունկուին հմուտն պարտի տանիլ ընդ ինքեան յաջընթաց արհեստին, նոյն պէս և որք ի կարգ եկողին քհնյապետունցն ըստ օրինաց կամեսցին մատչիլ՝ զունակութիւն դիտուե բարոյական մծաբանութեն, և զարժնալսն անձին ըստ նորին սահմանդրութեցն պարտին տանիլ ընդ ինքեանս յաջընթաց կարգին մատչելոյ : Այլ քի մերազնեայցն բզմց պատահելոյ մատչիլ ի յեկեղղկնունեն կարգ առանց բարութեն դատարարս կուե, և պրնուն հմուտն բարոյականութեն սկզբանց (յորմէ բզմց կարե պատճառիլ դատարար տուի և հոգւոց) մանճանդ պաճառն է ոչ լինիլն յազդին մերոյ առնուի կաթիլդոյն բարոյկնուն ինչ դրոյ, զի գիւրաւ հնարեալ նց զայն, և հանողոր ընթերցմամբ վարժեալք՝ հրկւրացն մննդ ծառօթանցին դպրութեանց, և նովաւ իբրեւ զեկիւ ուղղուն վարեալք՝ ի կնրել զպաշտօն կարգին իւրեանց՝ մի դիցեն դոնեա զկրճիմն ապօրինութեց վս անդաբութեց, և անդատարակունց իւրեանց : Ուստի մերոյս այսպիս թախառական ազգի ի լոյս ածումն կաթիլազոյն բարոյկնուն ինչ դրոյ (որ եղև ը արժանւոյն ներկայիս բանասիրացդ այս նունէր) վաղուրեմն հրկւր երևեչառաւել մտերիմ դասն ազգին ի խնդ բարեաց սպադրուն սորին՝ երկոքին բարեհամբաւ, և երախտաւոր անձինքն Դադարօղու Գերբարդէլի Եղիայ Արգիտն Գղնցի, և Սահաթճի Պետրոսի Երֆի Պերճապարտիւ և բարեպաշտ Սահաթճի Պարոն Մկրտիչն Կոստանդնուպօլսեցի :

Քանզի ի յառջորդել վերոյդրեալ Գերբարդէլի Եղիայ Արգիտին ի ծովապարտաւ, ջրմղա

և խաղ, տխրեղերահաչակ, աշխարհախառմբ, սքան
 չաշեն, բաղմաբնակ, մարդտխտ, ամենահա
 բուստ, մեծագոր, բարեկարգ, և իրաւադատ
 մեծ, քաղաքի ժողովրդոյն հայոց, որ և ունէր
 դէնուադիր օրինակի բարոյն առնա աշտրիկ, կո
 եղեալ և նոյն վերոյդրեալ Արն Մերտին տալ
 տնդրել զսա իւրովն արդեամբ 'ի լուսաւորութի
 տղդին իւրոյ՝ խնդրեաց 'ի նմանէ զհրաման, և
 զօրինակ դրոյն 'ի գործ տղադրութե, առ որ խն
 գիր բարեց ոչ զլայել և նր՝ ստորադրել վնայեց
 վն գրոյն, որով եղել հրաման տղադրութե և 'ի
 մեծաւորացն տեղոյն՝ շնորհեաց դէնուադիր օրի
 նակին իւրոյ Պարոն Մերտին 'ի գնել 'ի գործ
 տղադրութե, որոյ և զաշխոնս 'ի ծախել զենչա
 նորոգ իսկ թարգմանութե նր, սրբադրութե, ևս
 և նորակերտ և խնդուր պտկոյն հնարման՝ ար
 դարեւ արժան իմե է յիշմկելն : Ան զի ոչ գոլով
 հնար զհին թարգմանութե միայն սրբադրել, և
 գնել 'ի գործ վն անթիւ սխալնցն, և ներհակ ի
 մացոնածոց բանից՝ մտաց բանիցն հեղինակին, ևս
 և պակասութեցն բոլոր իսկ դիտոց, սրբ մնացել
 էին առանց ամենեւին թարգմանելոյ (ոնք որք ու
 նինն զօրինակ հնոյն՝ բարւոր նշմարել կարեն)
 հրկուրելէ ևս 'ի նորոյ թարգմանել, կամելով առ
 նել զնշանադրութիւնն՝ և մեկնութեց խորհրդոյն
 պակրց, ոնք երևի յետկոյս իւրաքիւրոցն թողով
 կարգեալ՝ կատարեաց 'ի փառս ի յսի աջ մերոյ,
 և 'ի պատիւ Ամանի Կուսին Մարիամու, ևս
 և 'ի վայելութե տղդին իւրոյ սիրելցելոյ : Արդ՝
 որք հաղիւսիք ուրեմն վայելմամբ և ընթեցմամբ
 գործոյս աշտրիկ, յիշեալիք զհոգի հանդուցեալ
 Պարոն Պետրոսի հօր նր, և զհոգի հանդուցել
 Եղիաբեթի մօրն նր 'ի հաճոյականս ձեր յա
 ղօթս . զի և դուք յիշեալ ըմբ 'ի անէ
 օյ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս

Ամեն :

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երրորդի մասինս ուղղ և ծուծ անոճանեալ
Աժաքանութե :

(Կնի բացայայտելոյ յառաջին մասին գոր-
ծաութեւս այսորիկ ճշմարտութեցն աշ-
նոցիկ , որք առաւել նշանականին 'ի ծանօթութե
խնդցն հաւատոյ մնացեալ գլուխքն անաբանու
կան վարդապետութե' որք առաւել 'ի գործնու
կանն մերձենան' յայսմիկ յետին մասին ընծային ,
և նախ այնորիկ' որք առ բանն և խրատն խնդց
պատկանին . Որք գլուխ միջոցք ռմանք յանաւան
ներկացուցեալք առ 'ի առատաբար անանցելոյ
'ի մեզ զնորհան տն մերոյ Յի Բի , պատշաճա
բար զկնի վարդապետութե շնորհացն այնոցիկ .
որ 'ի վերջին ընձեռուածս առաջնոյ մասին ըն-
ձեռուցաւ : շարակցի մկնութին խորհրդական
անաբանութե , յորում խորհուրդքն եկեղեց-
ւոյ սեւօրէն . և տեսակաբար պարզաբանին ,
ոնք զի ծանխցեն այնորիկ , որոց տնտեսութին
մեծի խորհրդոց հաւատացեալ եղև , թէ ոնք
պարտ իցէ նոյ վարիլ յայսմիկ ամենապէ մատա-
կաբարութե , և որով բանիւ հաւատացեալ ժո-
ղովուրդն արժանաբար կարիցէ մասնակցիլ նո-
ցա . նաև զհաղոյն և զառատաղոյն պտուղս
նոցին ընդունիլ : Եւ քանզի երկիր որ ըմպիցէ
զանձրև բազում անդամ եկեալ 'ի վր' նր' բեր-
ցէ զփուշ և զտատաակ անպիտան է' և մերձ է
յանէ՛ծս , ըսն առաքելոյն , Եբր. 6. 7. որ և վա-
ստորիկ յորդորէ զմեզ ասելով . 1. Կորն. 6. 1 .
Մի ընդունայն զնորհան ոնք ընդունիլ ձեզ , և
շարձեալ 2. Կորնթ. 6. 4. աղպէ զի ընծայես .

ցուք զանձինս մեր իբրեւ զդաշտանեայս անյայտ
գործս բարեւ պաշտօնք ինեկով : Ան այսո
րիկ ի յեաթին մասին այսորիկ երկրորդի ընձեռ
ունածոյ՝ ընձեռնի զնայն մարդկայինն գործոց :
որովք իւրաքանչիւրք վն այ : կմ վն մահու իւ
րոյ՝ կարէ պաշտօնք ինեկ : ըստ նոյնոյ առաքե
լոյն՝ զնեի ևս՝ թէ յորոյ աղբերազ բարութիւն
նոյ, և չարութիւն բղխին : և մանաւանդ նախկին
և քննարկ կանոն գործոցն այնոցիկ օրէնք անշին
տասնաբանեայ հրամանք պարփակեալ առաւել
մտադրաբար նկատի : որով և առաւելի ծանօ
թութիւն եկեղեցական օրինաց և դատողութեց : և
ի վախճանի ան կատար ամ գործատու ևս այսո
րիկ՝ առաջիկ կալ ճառօտ յաւելումն իմն այնո
ցիկ՝ որք առկերիկոսական կացութիւն և առ ե
կեղեցական քահանայապետութեց կրթութիւնն
պատկանին : որք և ի յայլ ընձեռնունածս ոչ կա
րացին ըստ պատեհին բացայայտիլ :

Իւր քանզի ընդհանուր բարոյական և գործ
նական անձաբանութիւն այս առաւել յենու յեր
կուս հիմունս : այսինքն ի բան և ի վկայութիւն :
և զի հեղինակ գրոյս զբանն ի բարեւ առաջնորդ
համարեցաւ : Սակայն ի յաղջամղի այսքան իւ
րաց՝ որ մեզ յամենուստ շրջապատէ : զբանն
միայն ոչ վարկաւ աներկեանագոյն : վն այսո
րիկ զվկայութիւն որպէս ճշգրտագոյն և իբրեւ
զբարեկամ հաւատոյ նմին առաւելեաց : և մանա
ւանդ բազմոյս միայնոյ վկայութեւ հետեւեցաւ :
և կամեցաւ : զի ջահն անձային՝ լոյսն սբ դրոյ լու
սաւոր իցեր զնա : ոն զի այնու ոն ճշգրտ և
անսխալ միջոցաւ տարբորիցեր զճշգրտագոյնն
ի ստոյ : և զթիւրն յուղղոյ : ի յայնս : որք առ
խորհուրդս և սո բարս պատկանին ի կիրէտրկ
զմարդարեական բանն զայն : Սաղմ. 108 : Ժ. 1.
Ծրագ եւ բանք քո օտից իմոց : և լոյս տան շա
ղագ իմոց : Յետ այնորիկ զսահմանագրութիւնն
Ժողովոց : և ծայրագոյն քննյապետից : նաւ
զատա :

զասացոճածս սք հարցն . մերթ 'ի յիսկական
աղբիւրս նց . և մերթ 'ի կանոնական իրաւունս
մտաւարժաբար որոնեաց . և ևս պատասխա-
նեօք անոճանի վարդապետաց վարեցաւ . և ա-
ռաւել քան զայլ անձաքանսն՝ զսք թօմաս ա-
գուինացին ոոյ զհասար նկատեաց , և միշտ 'ի
վարդապետութի նորին յեցաւ :

Եւ 'ի յայնս՝ յորս ոչ ինչ կմ գոյն ինչ դժոճա-
բութի երևի՝ զմի կմ զերկու անոճանի վարդա-
պետս առբերէ , իսկ 'ի ծանրագոյնս՝ և 'ի դժ-
ոճարագոյնս՝ զմեծամեծ և պանոճանի Աճաբա-
նից զիմացոճածն ածէ , և որ հաւանելին և ճշշ
մարտն է՝ վկայութք նոցին կաղդուրէ , և զայս
ամ որչափ կարն էր ջանաց առնել կարճառօ-
տաբար՝ դիւրաբար . և բացայայտաբար :

Արդ՝ եթէ իմն բարոյական և դործնական
Աճաբանութեօ սցսորիկ ընթերցողի ոչ հաճոյ
թոճեսցի , աղաչեմ զնա կողկողագինս , զի խո-
կացէ յինքեան , թէ յոյժ դժոճարագոյն է՝
մանաճանդ հաղիւ կարելի հետեւիլ գիտաւորու-
թե ամցուն , և համաձայնիլ ցանկուննց , նաև
'ի յայտքան խանգարեալ 'ի դժոճարին և 'ի յայլև
այլ Վրս՝ որք 'ի դործառութեօ յայսմիկ սկստ
եղին ընձեռիլ . կարիցէ ռք 'ի նեղ սահմանի նց
անձկանալ : դարձեալ նկատեսցէ ընթերցօղն
թէ հեղինակն այսորիկ ոչ ինչ արար յատուկ
խոհենութքն իւրով , յորմէ յոյժգինս զգուշա-
ցաւ , այլ զամ և զիւրաքանչիւրն կմ 'ի սք գրոց
կմ 'ի յանոճանի հեղինակաց՝ եհան . և զայնս դա-
տողութք իմաստնագոյն արանց քննեալ և հա-
ւանեալ 'ի լոյս էած . նաև 'ի վախճանի զամն

դատողութեօ սք՝ ընդհանրական՝ առաքելա-

կան և հոօմէական եկեղեցւոյ որ-

չափկարէր խոնարհութք

հոգւոյ ներքոյ

էարկ :

1 ԵՕԹՆ ԵՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՔ ՆՈՐ
ՕՐԻՆԱՅՍ , 2 ՈՐՍ ՍԱՀՄԱՆԵԱՅ
ՔՐԻՍՏՈՍ ՏՐՆ ՄԵՐ :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . Զ .

Խեցեմորթն 'ի փայլատակել երկնի փակեալ .

Ըսք Ն՛հր-ւ-գրէն :

2 Բարկացելոյն փակի .

Այլ-բ-ն-գրէն :

3 Կրճիմն :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . Է .

Խեցեմորթն առ Տառադաթս արեգակամ
բացեալ .

Ըսք Ն՛հր-ւ-գրէն :

4 Հաշտելոյն բացեալ լինի :

Այլ-բ-ն-գրէն :

5 Պատրաստութի տը որբութի :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . Ը .

Ոչ ինչ յաւելլեալ 'ի միութի

Ըսք Ն՛հր-ւ-գրէն :

6 Միացեալ զօրեն .

Այլ-բ-ն-գրէն :

7 Նիսի թն եւ տեսակ .

ՕՐԻ .

O p t 'e U u. f.

Չենն, որ ձգէ ղհրացանն :

உறுதி செய்து கொடுக்கிறது.

§ Չեռքն և միտքն :

Այլ-բանօրէն .

9 Դիտակարու թի

10 Օրու թիւն սրբարար շնորհ:

11 Եօթն կնիք. յայտ. 5. 1.

12 Քառն ղենեալ, որոյ էր եօթն եղջիւրս,
և եօթն աչս: յայտ. 5. 6.

13 Եօթն հրեշտակք, որք ունեին զԵօթն
փողս: յայտ. Տ. 2.

14 Տեսի զեօթն ճրագարանն ոսկի. յայտ. 1. 12.

15 Կանգնեաց սիւնս Էօթն. ար.ակ. 9. 1.

16 Ի վեր վերադառնալու. զարգար 3.9.

17 Եւ ի մէջ նոցա մտան որդւոյ միայն յայտ. Ի. 13.

18 Ունէր յաջ իւր, աստեղս եօթն . յայտ. 1. 16.

19 Խառ. զԼեօթն նկնկան երեկ և եռամս. 15. 36.

20 Եթէ որ ծիրու է իցէ Եկնցէ առ իս. յօ՛հ. 12. 37.

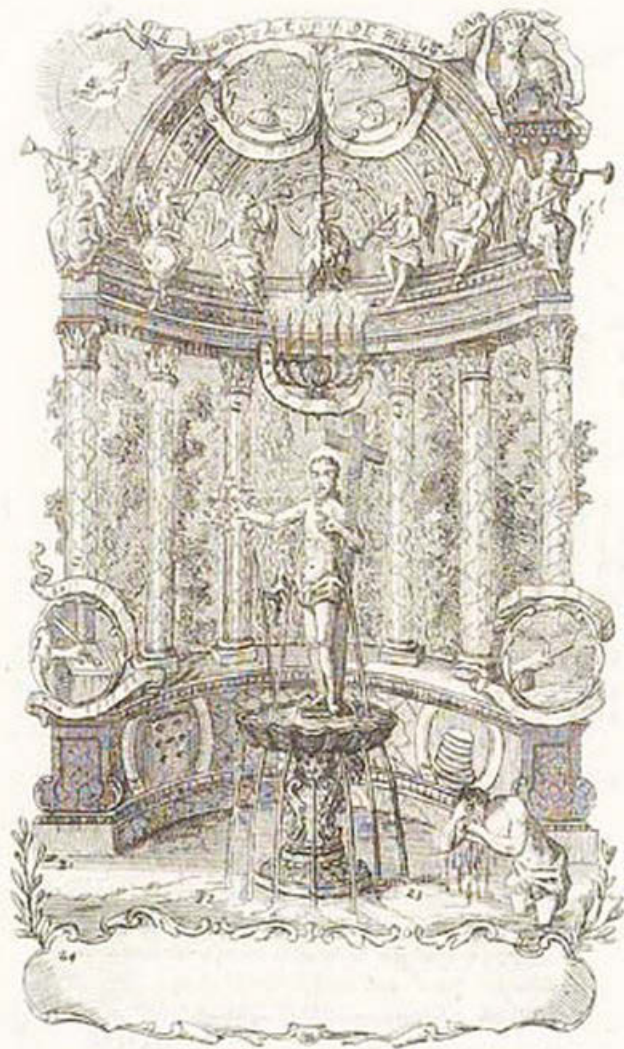
21 Առէք զլուր յըբերց փրկին . ետայ. 12. 3.
22 Եթէ մարտն չեւտէ . — — — — — 15.

22 Եթե մտաւոր անզոսի, ը սրյն օգոստին ,
23 Իթի տւաւ Կոթմանդաւն Ի տաւաւն

2) Երեւելի է հետաքննության և սրբեցման .
 3) Թաղի է Երեւելի .

Էս Կն նշանոյ Լ

պատճառն սրբեր շնորհաց 'ի դործոյ դոր-
ծելոյ. և յիրաւի կացուցեալ 'ի զգայկն իրա-
բաղկանան էականապ 'ի նիւթոյ և 'ի տե-
սակէ, զորս քն տրն մեր սահմանեաց ըստ
սեռին կամ տեսակին. 'ի յիսկութի 'նց
ինդրի դիտաւորութի պաշտօնէին :

ՈՒՂԸ ԵՒ ԾՈՒԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱ
Ն ՈՒԹԵԱՆ .

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ .

Որ Պարունակէ զայնասիկ, որք առ խորհուրդս
եկեղեցւոյ և առ բարս մարդկանց
պատկանին :

ԸՆԶԵՌՈՒԱԾ . Թ :

Յազարս խորհրդոյ եկեղեցւոյ :

Որ ան երբեմն խոստացեալ էր
'ի ձեռն եղեկիկէլ մարդարէի ,
Եղեկիկէ . ՅՆ . Թէ հեղձ 'ի վր
ծառայից և աղախնեաց իմաց ըզ
ջուր սք , որով սրբեացին յամ
աղանդութեց խրեանց՝ զայս յե
տոյ կատարեաց խորհրդովք ե
կեղեցւոյ , զորս Քն յորն մեր յեաոյ հաստա
լեալ կացոյց , զի այսոքիկ են անօթք սքք , որք
ըստ ասացելոյ սրբոյ Ժողովոյն Թրիտենթինոյ
զմծային՝ սրբացուցիչ և կենդանաբար շնորհաց
զհեղումն պարունակեն յինքեանս . սրբա են այ
նոքիկ աղբիւրք փրկչին , յորոց հանել կարեմք
խնդութի՝ զջուրն կենդանի , որ եղիցի 'ի մեզ
աղբիւր ջրոյ սրբղիկէ՝ ի կեանս յախտենաւանս
Էսայ . 121 Իրաւի եթէ եմք արգար համարիչք
բարեացն այնոցիկ՝ որք 'ի վերուստ են , որք և
'ի հօրէ լուսոյ իջանեն . 'ի մէջ այլոց անթօշե

ի բարեաց՝ որք առ մեզ յերկնից դան՝ ղկաշու-
ցումն այսոցիկ խորհրդոցս . նաև զառաոտելն
մեծայնն սիրոյ . որք իսոյն խնդս երևին՝ պար-
տինք կրօնաւորական պաշտմամբ ընդունիլ . և
զուարճալի սրտիւ ունիլ . նաև յատուկ և ան-
յայտող ջանիւ և ըղձիւ առ ի ուսանիլ ղերկնային
վարդապետուեց խնդս պարապիլ . ողջ վայել է
նոյ . զորս քս մօրն մեր պաշտօնեայս և տնտեսո կա-
մեցաւ կացուցանել խորհրդ . և յորոց զհամարս
երբեմն անտեսութենն պահանջել սահմանեաց :

Արդ՝ ղխորհրդոցս . նախ սեռօրէն , ապա ի
մասնաւորի և ըստ կարգի՝ որ ի սք վարդապե-
տէն ընծայեալ՝ ընձեռեսցուք :

Գիտելի է . ղի հեղինակ գրոյս ի մէջ մեծաբա-
նից զսք Թօմաս աղուինացի նարար իւր առաջ
նորդ յայսմիկ մեծաբանութեն . վս այսորիկ զայլ
վարդապետս անունամբ յիշէ . իսկ զսա վարդա-
պետ անուննէ . որպէս և ս մինչ լսեմք առա-
քեալ զսքն պօղոս իմանամք . և մարդարէ . զսքն
դանիւթ . և փիլիսոփայ՝ զարիստոտէլ . վս օրոյ
լուեալ մեր աստ վարդապետ . իմացուք զսքն
Թօմաս աղուինացին :

Գ Լ Ո Ի Խ . Խ .

Յաղագս խորհրդոց եկեղեցւոյ ի հասարակի .

Պ Ր Ա Կ . Խ .

Թե զինչ է խորհուրդն :

Սնունդս խորհուրդ՝ երկու կերպիւն ի կիր-
արկանի ի սք գիրս . նախ վս գաղանի
և ծածուկ իրաց . ըստ որում ասէ առաքեալն .
Եփսոս . 1 . 71 . Էցոյց մեզ զխորհուրդ կամաց իւ-
րոց . և իմաս . 1 . Ոչ զխառնին ղխորհուրդս մի :
Երկրորդ իմացեալ լինի վս նշանն նոյնոց գաղտ
նի

նի և ծածուկ իրաց . ըստ առաքելոյն Եփսոց .
 3. 12. խորհուրդս այս մեծ է , բայց ևս ասեմ ի
 ըն և յեկեղեցի , ուր պատկն խորհուրդ մեծ կո
 չի յառաքելոյն . զի է նշան գաղտնի և ծածուկ
 իրի ուրաք . այսինքն միառօրման Վի ընդ եկե
 դեցւոյ :

Այսու վերջին իմացմամբս առնանի անունս
 այս խորհուրդ հասարակաբար ի օր հարց , և
 ի նոյն եկեղեցւոյ , առ ի բացայայտել զսրբաշ
 րան արարողութիս սմանս յմծուստ կայուցեալս
 առ ի սրբել զմեզ . ուղ բացայայտեալի ստորեւ
 ասաղերսովքս :

Առջ՝ այսու իմացմամբս խորհուրդն ի օր ժո
 դուն թրխանթիկնոյ սահմանի այսպէս , իր ընդ
 զգայարանօք արկեալ , որ ի կացուցմանէ նոյ ա
 նի զգորութի նշանակելոյ և առնելոյ զսրբութի
 և զարդարութի :

Նախ ասի իր ընդ զգայարանօք արկեալ , կմ
 նշան զգալի . ըստ սրբոյ վարդապետին . քանի
 այս տառականցու քաղցրագոյն ոգորմութեն և
 նախախնամութեն նոյ , զի ի ձեռն արտաբերի
 իրոց , և զգալի նշանաց ի ծանօթութի և յըմ
 բանումն հոգևոր և մծային իրացն ուղ ձեռքա
 ծեալ ժամանեալ , զի եթէ անմարմին իգէիր .
 ասե օրն յօհան ոսկեբերան . զանմարմին պար
 դես շնորհէր քեզ մծ . բայց քանզի բաղկացել
 ևս ի հագւոյ և ի մարմնոյ , մս այսորիկ անմար
 մին պարզեքն այնոցիկ՝ զգալի իրօք քեզ շնոր
 հին տա ի իմանալ զայնս :

Երկրորդ ասի ի կացուցմանէ նոյ . քանզի խոր
 հուրդն ոչ է նշան բնական և բնութենական .
 այլ միայն ի կամոյ և ի կացուցմանէ նոյ եղև ,
 որում միայն է կացուցանել զնշանս զայնոսիկ .
 որք կարապետն բերել և նշանակել զսրբութի
 և զարդարութի . ըստ որում յառուկ դործ
 նորա է զնոյն սրբութին և զարդարութին կա
 պարել , ուղ աւարջանէ օրն թօմաս , բայց
 այս

այս ևս ոչ է հակառակ . սոյն տալ նոյն սք զարդ
զապետն , թէ քսն տն մեր ևս ըստ որում մարդ
իցէ եղեալ պտճա պաշտօնեական և գլխաւոր
խորհրդոց այսոցիկ , և ի ներքին արարօ նց ոչ միայն
արդիւնաւորաբար , այլ և անարդարաբար բանիւ
գործիքական պատճառի ներդործիցէ :

Երբդ ասի ունի զգործի նշանակելոյ և առ
նելոյ զսրբութի և զարդարութի . որով բանիւք
ցուցանի , թէ խորհուրդն է նշան ինչ ի կիր
արկանելի . որոյ կիրառութի և մատակարարութի
հաւատացեալքն ըստ ներքնոյ սրբին . և ըստ
արտաքնոյն ունի նշանաւ ինչք , կամ ծանօթու
թիւ յայլողդեաց ի բաց որոյն , որք ամենեքեան
լիապէս և դիւրաբար յայնոցիկ : զորս ստորեւ
մտացից իմացին :

Թ . Եւ աստ նկատելի է ի վերջին մասն սահ
մանիս . թէ խորհուրդք նորոյ օրինացս նոր
հաղ յաւետ զանազանին յարարողութեց բնա
կան և մոլորական օրինաց . քանզի թէպէտ
ևս այնոցիկ էին ոմանք զգալի նշանք առ ի նը
շանակել զսրբութի և զարդարութի յայ կա
ցուցեալք : ուստի առաքեալն . զթիմատութին
կոչէ : Հռոմ . 4 . 3 : նշան արդարութե հաւատոյ .
սակայն ոչ եղեն կացուցեալք առ ի ունիլ զգ
րութի սրբացուցանելոյ և արդարացուցանելոյ
ի գործոյ գործեցելոյ . որպէս ուսուցանէ սք
զարդապետն , ուստի նոյն առաքեալն կոչէ
զայնոսիկ , Գաղատ . 4 . 3 : տարերս տկարս և ազ
բատս . վս որոյ սքն օգոստոսնոս ասէ . Հին
խորհուրդքն խոստանային մեզ զնորհա , իսկ
խորհուրդքն նորոյս եկեղեցւոյ զն յան մեզ
տան :

Իւ ևս յստկապէս յասացեալ խորհուրդս
եկեղեցւոյ խնդրի մշտնջենաւոր և հաստատ
կացուցումն և կիրառութի ի մեջ եկեղեցւոյ .
ուստի հրեղէն լեզուքն որք յաւուր պենտե
կոստէի երևեցան , և դարձեալ , Եփես . 20 .

11. փշուռքի յառաքեալն . թէպէտ էին նշանք
տներեւոյթ շնորհաց առ ի արքայուցուն մարդ-
կան , սակայն յատկապէս խորհրդք ոչ պար-
տին համարիլ :

Պ Ր Ա Կ . ք :

Արդեօք խորհուրդք շնորոյ օրինացս բաղկա-
նան իրօք և բանիւք ող նիւթով և
տեսակաւ :

Առ ի օքնել տկարութի մտաց մարդկան ,
զի կարասցեն ըմբռնել զայնս՝ որք առ
բանն խորհրդոց պատկանին՝ եկեղեցին յայ ազ-
գեալ եգիտ զումանս կերպս խօսելոյ . և զայնս
յարմարեաց նմանակերպութե բնական իրաց ,
որովք զնսխատիպ իմն թէպէտ անկաստար՝ սա-
կայն ճշմարիտ և ստոյգ երկնային և գերբնա-
կան խորհրդոցն կարիցէաք ճանաչել . զի որ-
պէս տեսանեմք զամ մարմնական գոյացութիս
ներկուց բաղկացուցիչ սկզբանց կայանալ . այս
ինքն , ի նիւթոյ և ի տեսակէ . այսպէս առ ի
ըմբռնել զբնութիւն խորհրդոց՝ աւառցանէ-
մզ եկեղեցին թէ յիւրաքանչիւր խորհուրդս
են երկու զանազան մասունք : որոց մինն ռանի
զկերպ նիւթոյ . և միւսն տեսակի : Այս-
պէս պարզաբար սահմանի ի ժողովն ֆլօրէն-
տիոյ ի Սահմանագրութե Եւգինէոս պապին .
ուր զկնի թռեւոյ զեօթն խորհուրդս շնորոյ
օրինացս առանցին բանքս այսոքիկ , թէ ամ
խորհուրդս այսոքիկ երիւք իրօք կատարին .
այսինքն իրօք՝ որպէս նիւթով : բանիւք՝ որպէս
տեսակաւ : և անձամբ պաշտօնէի . Բայց նկա-
տելի է աստ , զի անոճամբ իրաց՝ որք ասին՝
թէ են իբրեւ նիւթք , իմացեալ լինին ամ իրքն
որք ի խորհուրդս ռանին զանորոշ նշանակուի .
իսկ անոճամբ բանից՝ իմացեալ լինին այնոքիկ
ամք

Թե՛ որովք իրքն այնքին բացորոշեն . զոր օրի նակ 'ի մկրտութե , ջուրն բնական՝ ունի զինքն իրբն զնիւթ . զի ոմ առ Վարդապետն թէ ջուրն կարն նշանակել զլուացումն վս գիճուն իւրոյ . և զզովացումն վս ցրտուն իւրոյ . Բայց յորժամ ասի , ևս մկրտեմ՝ զքեզ . այսու յայտ ար՝ թէ զջուրն 'ի կիր արկանեմք 'ի մկրտութե առ 'ի նշանակել զհոյեակոր սրբունն :

Բ . Հարցանեմ աստ՝ մի թէ պարտ իցէ նիւթոյ միտաորիլ ընդ տեսակի , և 'ի նոյն ժամանակի լինիլ 'ի միասին ընդ նմա , ոմ զի խորհն կարասցէ իսկապէս կատարիլ :

Պատխեմ . թէ զայս պարտէ ճանաչել 'ի բնութիւնսն խորհրդոց , բանցի 'ի խորհրդեան մարմնոյ և արեան խնդրի , զի 'ի մի և 'ի նոյն ժամանակի , յորում բանքն արտաբերին , անէ ներկայ լիցի և նիւթն . զի դերանունս՝ այս , որ է ցուցական , նշանակէ զիրն ներկայ . որ 'ի տեսակի գնի : Բայց 'ի խորհրդեան աղաչխաբութե , որովհետեւ տեսակն ոչ նշանակէ զառակցութինն նիւթոյ , այլ արտաբերի նոյն տեսակն 'ի կերպ գատաատանի . ոչ ևս խնդրի , զի զխոութինն գատաատորին 'ի գատաատանի իցէ կցեալ ընդ ամբաստանութե պարտաւորին 'ի մի և 'ի նոյն ժամանակի , վս այսորիկ յայս միկ խորհրդեան՝ ոչ պահանջի , թէ տեսակն արձակման կցեսցի 'ի նոյն ժամանակի ընդ խոստովանութե , և ընդ այլ դործոց աղաչխարութեան : Իսկ 'ի յայլ խորհուրդս որք 'ի յանցողական արարման կայանան . և օրոյ տեսակն նշանակէ զառակցութի նոյնոյ նիւթոյ , թէ պէտումանք վարդապետք կարծին թէ առ իսկութի նց բաւական է , և թէ բարոյական կցումն իսն գտցի 'ի մէջ նիւթոյ և տեսակի . զոր օրինակ 'ի մկրտութե , և թէ զինի լուացման բանքն տեսակին իսկոյն արտաբերեսցին կմ զինի արտաբերութե տեսակին հետեւեսցի լուացումն :

բայց սակայն առաւել ճշմարտագոյն և անկասկածադոյն է վճիռն այն վարդապետաց, որք ասեն թէ նիւթն և տեսակն պարտին 'ի միասին լինիլ. այնպէս զի 'ի մի և 'ի նոյն ժամանակի նիւթն խորհրդոյ առակցեացի, և բանք տեսակին արտաբերեսցին. և կմ' թէ դոնեա նախքան զկատարումն նիւթոյ առակցուե' արտաբերուի տեսակին սկսեացի, կմ' հակադարձաբար:

Դ. Եւ առ'ի դիւրապէս իմանալ զայնասիկ' զորս յիւրաքանչիւր խորհուրդս 'ի մասնաւորի ասելոց եմք. Ածաքանք 'ի հասարակի յերկուս բաժանեն զնիւթն 'ի խորհուրդս, դոնեա յայնասիկ խորհուրդս՝ որք 'ի կիրառութե, կամ 'ի յանցողական արարման կայանուն, որպիսի են ամ խորհուրդք նորոյ օրինացս. բայց 'ի խորհրդոյ ամենամբ մարմնոյ և արեան մն, որպէս յիւրում տեղւոյ ասացի. այսինքն 'ի հեռաւոր և 'ի մերձաւոր նիւթն Հեռաւոր նիւթ ասի իրն այն, շուրջ զորով արարողութիւն խորհրդոց 'ի դործ ածի. որպէս ջուրն 'ի մկրտուե. և ձէթն ընդ պաշտամին խառնեալ 'ի դրոշմի. և այլն: Իսկ մերձաւոր նիւթն ասի նոյն Ծգործն և կիրառութի զգալի իրին այնորիկ, որ է նիւթն, այսինքն, լուսացումն, օծումն. և այլն:

Պ Կ Ա Կ. Դ.

Արդեօք առ 'ի կատարել 'զխորհուրդս' խնդրին բացորոշեալ իրք, և բացորոշեալ բանք:

Ա. Եւ յառաջագրեալ խնդիրս այս պատասխանեն 'ի հասարակի վարդապետքն ստորաաւբար. թէ այն. որով հետեւ սահմանադրուի խորհրդոցս նորոյ օրինիս և զի յայ. որպէս զի իսկապէս կատարեացին՝ խնդրի, զի նոյն իրքն և բանքն իցեն բացորոշեալք. ըստ

Ի Ե կամաց

կամաց քսի տն մերոյ հեղինակի նոյնոց . և պատճառն է , զի որով հեաւ ոչ կարէ կատարել խորհուրդն՝ եթէ ոչ իրօքն և բանիւքն ոյնոքիւք՝ որք ՚ի սահմանադրութեւն նշանակել և առնել կարեն զօրքացուցիչ շնորհս . որպէս տապաք ՚ի վերոյ յառաջին պրակն . Արդ եթէ ԱՅ զնշանութին զայն և զզօրութին միայն ստոյգ և բացիլէ իրօքնաւ ստոյգ և բացիլ ոչնչ բանիւք սահմանեց, հետեւի թէ խորհուրդն ոչ կատարի, եթէ ոչ իրօք և բանիւքն այնոքիւք : զորս ամ սահմանեաց. այսմ ձեռնարկէ մք վարդապետն :

Էւ հաստատի այս՝ այնու . զոր ժողովն թրի տենթինոյ պարզաբանէ ասելով թէ եկեղեցին կարօլէ ՚ի անօրէնութեւն և ՚ի մատակարարութեւն խորհրդոց կացուցանել : կամ փոփոխել զայնոսիկ՝ զորս ըստ ժամանակի : կամ փոփոխման իրաց . կմ տեղեաց ենթադատէ օգուտ գոյնց որք զխորհուրդս՝ ընդունին . կամ առ յարգումն նոյն խորհրդոցն պատկանին , բաց ՚ի դոյազութեց նոցին . որովք բանիւք նշանակէ : թէ եկեղեցին ոչ ունի զկարողութիւն փոփոխելոյ զայնոսիկ : ուք առ դոյազութիւն խորհրդոյ պատկանին , այլ ըստ ամի հարկաւորէ պահել զայն ամ , որ ամային սահմանադրութեւնէ բացորոշեալ , ուստի ևս մքն օգոստինոս ընդդէմ դանադոսին ասէ : թէ աներկբայ են բանքն աւետարանին , առանց որոյ մկրտութին ոչ կատարի . և ընդդէմ Քրիստոսոսի ասէ . բաժակն և հացն մեր խորհրդական ճշմարիտ մրբադոր ծութք : լինի մեզ մարմին Քրի :

Է. Բայց նկատելի է աստ՝ թէ բացորոշութիւն այն նիւթոյ և տեսակի , կմ իրաց և բանից , ոչ է մի և նոյն հաւասարութեւն յամ խորհուրդս նորոյ օրինացս . զի բացորոշումն իւրաքանչիւր խորհրդոյ նիւթոյն , հարկէ լինիլ յարմարութեւն կիրառութեւն նոյն խորհրդոյ ըստ կացուցման այ . Ուստի ջոտքն սառուցեալ թէպէտ է :

է ի տեսակէ հեղեղուկ ջրոյ . սակայն ոչ է բա-
ւական նիւթ մկրտութե . քանզի ոչ է յարմար
մարմնաւոր լուացման : Եւ հակադարձաբար .
ի խորհուրդն ապաշխարուէ մմ ցեղ ցաւոյ և
զղջման վս մեղաց . որ յառաջագոյի ի գերբնա-
կան ինչ պատճառէ , թէպէտ ոչ է ի մի ի նոյն
տեսակէ . սակայն բաւական է առ իսկութիւն
խորհրդոյն . քանզի ցաւն և զղջումն այն բզխեւ
յորպիսի և իցէ գերբնական պատճառէ է բա-
ւական տրամադրութի ի կողմանէ ապաշխարո-
ղին . որ խոստովանի , առ ի առնուլ զարձա-
կումն , ուն մեկնեցուք ստորև ի տեղիս իւր :
Իսկ որ պատկանի առ տեսակն դիտելի է ,
զի՛ որովհետեւ ի մնացեալ վեց խորհուրդս
ստոյգ խմն և բացորոշեալ բան բերանով ար-
տաբերեալ խնդրի :

Սակայն ի խորհրդեան պսակի արտաքին նը-
շանք և ցոյցք ի հաւանութի ներկայ գործոյ
զտեղի բանից տեսակի ընուլ կարենն . ուն ի տեղ
և ոչ իւրում սասացի :

Բայց ի յայլ խորհուրդս՝ յորս ստոյգ բանք
բերանով արտաբերեալ խնդրին , բացորոշումն
բանիցն այնոցիկ ոչ է սխալմառնուլ յորպիսու-
թէ հնչման և վանկից : որովք խորհուրդքն
կայանան , այլ ի նշանակութե . այնպէս զի նշա-
նակուի այն կարծեսցի . թէ իյենն բացորոշել
բանքն այնոցիկ , որոց է նշանակութի : ուն ու-
սուցանէ սբ վալ դապեան :

Դ. Նախ խնդրի . թէ ուստի կարեմք դի-
տել , թէ զինչ իցենն բացորոշեալ իրքն և բանքն
այնոցիկ . որք ի յիսկական կատարումն խորհր-
դոյն՝ որք յայ կացուցան հարկաւորապէս խն-
դրին :

Պատասխանի . թէ այս յայտ է ըստ մասին ի
սբ գրոց . և ըստ մասին յմծային աւանդութե ,
զոր ուսաք ի բացորոշեալ սխալաբանութե և
ի մշտակայ կիրառութե եկեղեցւոյ . ուստի սբն

Դիտնէսիոս 'ի գիրս երկնային քահանայապետութեցն . դլ' . աւ , առէ , Առաջին դուքքն քահանայական պաշտօնի երեւելի նշանօք զերկնային խորհուրդսն հիւսեցին , և ըստ մասին դրովք , և ըստ մասին անգիր կացուցմամբ մեզ աւանդեցին , և թէ զինչ գիրք և աւանդութիւն մեզ ուսուցանեն վստասկ խորհրդոցն նիւթոյ և տեսակի մեկնեցուք 'ի յընձեռեւ զիւրաքանչիւրոց 'ի մասնաւորի :

Երկրորդ խնդրի . թէ որպիսի փոփոխութիւն 'ի յիրս , կամ 'ի բանս յայնսօրի' որք յայ կացուցան . կարասցէ զիսկուի խորհրդոյն խափանել :

Պատասխանի . թէ ամ փոփոխութիւն 'ի յիրս' կամ 'ի բանս' , այսինքն 'ի նիւթն' կամ 'ի տեսակն' , եթէ է դոյացական , խափանէ զիսկութիւն խորհրդոցն . և առնէ զնա անկարեւոր . քայց եթէ փոփոխութիւն այն իցէ պատահական , թէպէտ խորհուրդն կատարի խկուպէս , սակայն ոչ ըստ օրինաց . եթէ ոչ իցէ հարկաւորութիւն , կամ այլ օրինաւոր պատճառ անմեղադիր առնելոյ . ոպ ուսուցանէ սք վարդապետն , և այլք 'ի հասարակի :

Արդ՝ յայնժամ կարծի դոյացական փոփոխութիւն նիւթոյ խորհրդոյն , յորժամ այնքան է փոփոխութիւն այն , մինչ զի ըստ հասարակստ վորութե և ենթադատութե մարդկան զանազանեցի բանիւ և անունանակուածք 'ի նիւթոյ յայնմանէ , զոր քս սահմանեաց . և եկեղեցին 'ի կիրարկանէ . ևս եթէ տարբերութիւն այն իցէ տեսակաւոր , կամ ոչ , զոր օրինակ , զանգոճածն խմորոյ ալեւ չեւ ևս հրով եփեալ , ոչ է յարմար նիւթ սրբազործելոյ 'ի մարմինն քի . քան զի ըստ հասարակ սովորութե մարդկան , և ենթադատութե , ոչ է հաց թէ ևս ունիցի' , կամ ոչ ունիցի զնոյն ձեւն տեսակաւ նոյն հացի :

Հակադարձութար , փոփոխութիւն նիւթոյ են
թաւ

Թաղաւորի պատահական , եթէ նիւթն ըստ հա-
սարակ սովորութեւ վարկման իցէ մի և նոյն ,
թէ և պակասեցի նմին որակութի իմն , որ հրա-
մանաւ եկեղեցւոյ հարկաւորաբար խնդրի , զոր
օրինակ , եթէ հացն իցէ բաղարջ . կամ խմո-
րեալ . ջերմ , կամ ցուրտ . և այլն :

Նմանապէս փոփոխութիւն ձևոյն խորհրդոյ ,
յայնժամ ենթադաւորի դոյացական , յորժամ այն
բան իցէ , մինչ զի հասարակ դատողութեւ մարդ-
կան ոչ ունիցի զայն իմացունա՞ծն՝ զոր ունի ձևն
ի բնէ սահմանադրեալ . բայց եթէ ունիցի
զնոյն իմացունա՞ծն , և որով կերպիւ և իցէ փո-
փոխեցի , համարի միայն պատահական , ուն-
ասէ զբ վարդապետն :

Այնու իմացեալ լինի , թէ փոփոխութեւն
ձևոյն լինի միայն պատահաբար . եթէ փոփո-
խեցին միայն բաւքն . այսինքն , եթէ որ ի
մէնջ մկրտեցէ յունական , կմ աշխարհական
բառիւ , կամ յետ և յառաջ գիցէ զբառսն փո-
փոխելով զտեղիսն , մնալով նոյն իմացունա-
ծոյն . Եթէ ձայն ինչ բարձցի՝ որ ոչ լիցի ի
գոյացութեւ ձևոյն , կամ յաւելցի բառ ինչ , որ
զիմացունա՞ծն ոչ այլայլեցէ . Դրձկ եթէ սո-
վորական բանք ձևոյն փոփոխեցին ի յայլ
նոյնանչան բան , և նոյնանչան ասի , որ զնոյնն
ոչ որով և իցէ կերպիւ , այլ նոյնով կերպիւ ,
և զնոյնն պարզաբար և յատկապէս նշանակէ :
Եթէ բանն ձևոյն անկատար արտաբերեցի .
սակայն այնպէս , զի բոլոր բանն այն անկատար
բառիւք բաղկացեալ ունիցի զնոյն իմացունա՞ծն ,
որ ըստ հասարակ մեկային կերպի յառակցիւ
նիւթոյն , ծնցի նոյն իմացունա՞ծն ի միտս խողաց
Յայտոսի և ի յայլ ամ նման պատահմունս փո-
փոխութեւն ձևոյն , կամ տեսակին միայն պատա-
հական համարի . ուն՝ ուսուցանէ սք վարդա-
պետն . և այլ բազում վարդապետք . բայց պո-
տահական փոփոխութիւն այս , ևս եթէ զգու-

շաբար, և առանց ուրուք բանաւոր պատճառի և զիջի. թէպէտ մեզանցէ պաշտօնեայն, սա կայն խնդրութի խորհրդոյն ոչ խափանի:

Պ Ր Ա Կ. 7.

Ընդհե՛ք, և զի՛ցր պատճառի խորհուրդք նորոյ օրինացս տան զչնորհս:

1. **Ա**ռ առաջին մասն յառաջադրեալ խնդրոյն ասելի է, թէ հաւատալի է, և զոր հաւատն ուսուցանէ, թէ խորհուրդք նորոյ օրինացս տան զչնորհս. ճշմարտութեա այս միկէրբեմն գիմադարձ դտաւ աղանդն մասեւիանեանց, որք ըստ վկայութե կախիւանու՝ զգորութիւն սրբացուցանելոյ ոչ տային խորհրդոց, այլ աղօթից միայն. և յայսմանէ աղանդոյ ոչ գտանին հեռի հերետիկոսք ժամանակիս մերոյ. ուր նկատե պէրարմնոս, որք զչնորհս որ ի յընդունիլ խհոց ընկալեալ լինի ոչ ի զգորութի և ի գործունէութի խորհրդոցն այլ միայն ի հաւատս ընդունելեացն առատրեւ:

Ի բաց մերժի մոլորութիւս այս, և ճշմարտութի հաւատոյս մերոյ հաստատի, նախաճաշունչ գրովք. որոյ զմնապան վկայութեք բացորոշաբար յայտնէ, թէ մկրտութիւն, ապաշխարութիւն, հաղորդութիւն, կարգն, և վերջին օծումն տան և բերեն զչնորհս, ուստի հեռի. թէ և այլ խորհուրդքն ունին զնոյն զգորութի, մինչ մի և նոյն է բան՝ սոցին և նոցին:

Աս մկրտութե, յայտ են բանքն սրբոյն յօհանու. 3: Եթէ ոչ ոք ծնցի ի ջրոյ և ի հոգւոյ. և այլն: Սրովք վերստին ճնշուող հոգեւոր՝ որ լինի ի ձեռն շնորհաց՝ ջրոյն մկրտութե՝ իբրտ պատճառի տրի:

Աս ապաշխարութե. ասի. Յօհան. 23: Եթէ ումք թողուցուք զմեզ, թողեալ լիցի նոյն:

Երովք

որովք բանիւք նշանակի . (ըստ մեկնութեան սրբոյ
Ժողովոյն թրիտեննթինոյ ,) թէ քահանայքն ի
խորհրդեան ապաշխարութեան ի ձեռն արձուկ
ման ճշմարտապէս թողուն զմեզս , և ապա տան
զնորհս , առանց որոյ ոչ լինի թողութի .

Աս հաղորդութեան Զօհան . 6 . ասի . որ ու
տէն զիս , և նա կեցցէ վս իմ , այսէ , կենօք
շնորհաց :

Աս կարգի , 2 . Տիմ . 1 . ասի , յիշեցուցանեմ
քեզ արժարժեղ զնորհսն այ՝ որք են ի քեզ ի
ձեռնադրութեան իմմէ :

Աս վերջին օծման , ասէ սբն Զաւորես . 3 .
օծցեն իւղով յանուն ան . և այլն , և եթէ մեզս
ինչ իցէ դորձեալ թողցի նմա . ուր ցուցանի
զօրութի խորհրդոյս այսորիկ , առ ի թողու
ղմեզս , և բերել զնորհս :

Հաստատի երկրորդ ի Ժողովոյն Քլօրէնաիոյ
սահմանադրութեան է վկենիոս պատկին , և ի Ժո
ղովոյ թրիտեննթինոյ ուր յայտ յանդիման սահ
մանի , թէ ի ձեռն խորհրդոց նորոյ կտակի
միշտ տուեալ լինի շնորհս ի կողմանէ այ , ե
թէ արժանաւորաբար ընդունին զայնոսիկ :

Հաստատի երկրորդ ի սբն օգոստինոսէ . որ
ի վր հգ . սաղմոսին , յայտնապէս ասէ , թէ
խորհուրդք նորոյ կտակի ասան զփրկութի . Եւ
սբն ոսկեբերան . ի կ . քարոզին որ առ Ժո
ղովուրդն՝ ասէ . թէ նմ երևելի նշանօք (այս
լինքն . խորհրդովք ,) տարդեւէ զաներևոյթ
զօրութիս :

Եւ որքան առ երկրորդ մասն նախադասու
թե , է հաւատար , զոր և հաւատն ուսուցա
նէ , թէ խորհուրդք նորոյ օրինազաքղխեն և տան
զնորհս . ոչ միայն ըստ որում զընդունօղս ի
ներդործութի հաւատոյ , կամ ի յայլ ջերմե
ռանդ իղձս շարժեն , ոնչ ասեն հերետիկոսքն .
այլ յատուկ զօրութեան և դորձունեութեան իւ
րեանց , բայց ոչ նախապետակերպար , քի այս յա

առեկ է միայն նոյ . այլ գործիքական պատճառաւ , և ուր ասեն վարդապետք 'ի գործոյ դործեցելոյ :

Եւ զի ճշմարտութիւն այս գիւրաբար իմաստցի , գիտե՞լի է , զի ասելն թէ շնորհքն ատենալ ինին յամանս խորհուրդս եկեղեցւոյ , 'ի գործոյ գործողին , նոյն է , որ և տունեալ լինի շնորհքն նկատմամբ յարդիւնս նոյն գործողին , կամ կատարողին , կամ մատակարարին խորհրդոց . կամ նկատմամբ յարդիւնս այնորիկ , որ ընդունի զայն . Եւ ասելն թէ տունեալ լինի շնորհքն 'ի գործոյ գործեցելոյ այն է , որ և տունեալ լինի շնորհքն միայն զօրութիւնս նոյն գործոյ գործեցելոյ . ըստ որում ըստ ամային կապուցման առնելի է :

Այսու նկատմամբ ճշմարտութիւն ասացելոյն մերոյ հաստատի . և մոլորութիւն հակառակ 'ի բաց հերքի . նախ վկայութիւնսք սք գրոց , որք 'ի վերոյ կոչեցան . յորոց բաւականապէս յայտ յան գիման կապուցանի , թէ խորհուրդքն յատուկ զօրութիւն . և գործունէութիւն իւրեանց և հետեւապէս 'ի գործոյ գործեցելոյ ասան զթողուլ մեղաց և զշնորհս :

Երկրորդ հաստատի վկայութիւնսք սրբոյ Ժողովոյն Թրիաքեթիւնոյ , ըստ այնմ , թէ որ ասէ 'ի ձեռն խորհրդոց նորոյ օրինացս ոչ տունեալ լինի շնորհք 'ի գործոյ գործեցելոյ նղովեալ լիցի :

Երրորդ հաստատի վկայութիւնսք սքյն օգոստինոսի , որ ընդդէմ եւստաքէսի փոյէ զօրութիւն խորհրդոցն անճառելի , և յայլ ուրեք ասէ , թէ իս լիւրդք նորոյ օրինացս մերոյ զանազանին յոյժ 'ի օրինականացն , և է մեծագոյն զօրութիւն և բարեգոյն օգտութիւն . իսկ զօրութիւն խորհրդոց նորոյ օրինացս՝ ոչ լինէր անճառելի . ոչ մեծագոյն և կարողապոյն զօրութիւն քան զխորհուրդսն 'ի օրինաց՝ եթէ մի և նոյն կերպիւն տային զշնորհս , ուր ասեն հերեաթիկոսք , Դիմէ սքն կիպրիանոս 'ի բանս յաղագս ընթերիս

սի մնասէ , Ի խորհուրդս է զօրութի յաւել
տենական կենաց , Եւ սքն բեռնարտոս Ի նոյն
բանս : Եթէ որ Ի ձէնջ , ասէ , այնքան յա
ճախ , կմ խտաբար ոչ զգայ զչարժումն բար
կութե , նախանձու , բղջխորհութն , կմ այ
լոց այսպիսեաց . գոհացի զմարմնոյ և զարեւնէ
մն , զի զօրութի խորհրդոցն դործէ Ի նմա :

Յաւելումք և զբանն երրորդ իննովկեն
տիանսս փափին , որ զխորհրդոց պատարադին
ասէ , Թէ խորհուրդ պատարադին տայ ըզ
չնորհո , Թէ և Ի ձեռն չար պաշտօնէի կատա
բեացի . վասն զի ևս և Թէ դործօղն իցէ պիղծ
Ի կողմանէ պաշտօնէին , սակայն դործեալն է
միշտ ամենասք Ի կողմանէ այ :

Խնդրեն աստ ամաբանքն , Թէ արդեօք խոր
հուրդք նորոյ օրինացս միայն բարոյականա
բար , Թէ ևս համաբնաբանաբար տան ըզ
չնորհո :

Պատասխանի նախ , Թէ հաւաստի իմն է ,
զի խորհուրդք նորոյ օրինացս իցեն միշտ բա
րոյական պատճառք չնորհաց , որ տռեալ լի
նի Ի դործոյ դործեցելոյ արժանապէս ընդու
նողաց , որովհետեւ շարժեն զնոյն ինքն ամ ըզ
հեղինակն ամ չնորհաց տալ զչնորհս ընդունո
ղաց զխորհուրդս , որ վն այնորիկ կամի տալ
յայնժամ զչնորհս , զի խորհուրդք ուղղապէս և
ըստ պատեհին ընկալեալ եղեն :

Եւ են բարոյական պատճառք , և ոչ նախա
պետականք , այլ միայն դործիքականք , նախ զի
այսպէս կոչին Ի սքյ ժողովոյն Թրիտենթինոյ .
Երկրորդ զի բարոյական պատճառն նախապե
տական է շարչարանքն Քի մն մերոյ , ոպ ասի
Ի ժողովի անդ , որոյ միայն զօրութիւն խոր
հուրդքն ժամանեն առ արարս իւրեանց :

Պատասխանի երկրորդ՝ Հաւանելի իմն է ,
Թէ խորհուրդք նորոյ օրինացս ոչ միայն բա
րոյականաբար , այլ և համաբնաբանաբար տան
զչնորհո

զնորհս . որպէս ասեն բազում վարդապետք , որոյ զհաւանութի տայ սքն թօմաս , և համարիմ թէ ևս սբ հարբն նոյնպէս իմացան , որով հետեւ զկերպն զայն՝ զարմանալի և անձառելի կոչեն . որով խորհուրդքն տան զնորհս , սոյ սքն կիրակի աղէքսանդրացին . խօսելով ըզխորհրդոց զօրութէ ասէ . Է՛ւ թէ զխորդ ի նիսցս , ոչ մտք իմանամք , և ոչ լեզուաւ կարեմք ասել . այլ լռութե՛ք , և հաստատուն հաւատով ընկալնումք , և սքն օգոստինոս 'ի 3 . բանս 'ի վր աւետարանին սքն յօհաննու աւսէ . ուստի է այնքան զօրութի ջրոյ , զի շօշախմամբ մարմնոյ լուսաղէ զմիտս :

• Արդ՝ զօրութին այն խորհրդոցն ոչ այնքան էր , ոչ անձառելի , և ոչ անբռնելի կարէր աթիլեթէ միայն բարոյականաբար տայր զնորհս , որովհետեւ զբարոյական դործն դիւրաբար իմանամք և բաղայայտեմք . Դարձեալ սքն լեօն վափն 'ի հինգ երդ բանս յաղագս ծննդեան տն ասէ , թէ զօրութի բարձրելոյն , որ արար , զի կոյսն ծնանիցէր զիրկիչն , արար զի վերստին ծնանիցէր ջուրն զհաւատացեալս , իսկ երանուհի կոյսն , ոչ միայն բարոյականաբար այլ ևս համբնաբանաբար 'ի ներմարմնութի Քի անդործակից եղև :

Աստուտ անցողաբար հաւաքել կարես , թէ որքան մեծ իցէ գերազանցութի և արժանաւորութի խորհրդոց նորոյ օրինացս մերոյ , կմ որքան զօրութի և գործունէութի իցէ 'ի նս , և հետեւապէս որքան մեծ պարտիմք վարկականել , և որով յարգմամբ և պատկառանք ընդունիլ և ընձեռել պարտ իցեն . և թէ որքան պարտիմք դոհանալ զայ ամենամեծ բարեբարէն . և հեղինակէն , և պարզեողէն մեզ զայնոսիկ շնորհս :

Պ Ր Ա Կ . Ե .

Յաղաքս , թէ զորպիսի շնորհս տան խոշոր
նորոյ օրինացս :

Ասելի է նախ , թէ ստոյգ խն է , որպէս
յայտ է յասացելոցն ի վերոյ , թէ
խորհուրդք նորոյ օրինացս տան զորքաւոր չք
նորհս , կամ զնախկին . ուր առնեն մկրտութիւն
և աղաչխարութիւն , կամ զյաւելումն այսոցիկ
շնորհացս , ուր առնեն այլ մացեալ խորհրդն
զորոյ խօսեացուք համառօտակի ի անգին իւ
րեանց :

Ասելի է երկրորդ , թէ խորհուրդք նորոյ
օրինացս բաց ի սրբացուցիչ շնորհաց , տան ևս
զուեակութի դերբնական զօրութեց , և զպար
զևս հոգւոյն սրբոյ . նաև զստեմն ունախակց
և պարգևացն այնոցիկ , և այս յայտ է ի թող
վոյն թրխունթիւնոյ որ ասէ , թէ արդարանալե
ռ լինի միայն թողութիւն մեղաց . այլև սրբա
րարութիւն , և նորոգմամբ ներքին մաքրոյն ,
որ լինի ի ձեռն կամաւոր ընդունման չք
նորհաց և պարգևաց , և ի նոյն արդարութիւն
ընդ թողուն մեղաց ի միտսին հեղանի հաւատ
յոյս և սէր , և այսորիկ արդարութե գործի
բական պատճառն է խորհուրդն մկրտութե :

Յայտ է այս ևս ի հասարակ և յաներկրայ մօր
դաստեմութեց Ածարանից , որք ասեն , թէ
հեղման սրբաբար շնորհաց՝ հաղորդակի հե
ղումն ունակութեց և պարգևացն այնոցիկ , ուր
յառաջին մասն գրոյս ի գլուխն զշնորհաց պար
զաբանեցաք :

Ասելի է երրորդ , թէ բաց ի սրբաբար չք
նորհաց , պարգևաց , և զօրութեց , խորհուրդք
նորոյ օրինացս տան զօրնութիւն ինչ ներգործա
կան շնորհաց , որք ամեն առ յատուկ վախ
ձանն ,

Ճանն , որոյ վր խորհուրդքն կացուցան , ոմ
ասէ սբ վարդապետն , թէ խորհրդական չը
նորհն յաւելու 'ի վր հասարակ ասացեալ շնոր
հաց , և 'ի վր զօրութեց և սխաղեաց զօգ
նութի ինչ անձային առ 'ի ստանալ զվախճանն

խորհրդոց :

Արդարեւ , եթէ ոչ լինէր այս ճշմարիտ 'ի
զուր լինէին կացուցեալ սցսքան խորհուրդք .
որով հետեւ զմի և զնոյն զօրութի ունէին . առ
որ մինն 'ի նոցունց առատապէս բաւականա
նայր :

Է : Խնդրի նախ , թէ ոչք են յատուկ շնորհաց
օգնութիքն այնոքիկ , զորս տան խորհուրդքն
նորայ օրինացս :

Պատասխանեմ , թէ են այնոքիկ , որք 'ի թո
ղովն վերենտինոյ 'ի սահմանադրութեն եվկե
նիոս պապին թողին այսոքիւք բանիւք , թէ մկր
տութի' հոգևորապէս վերստին ծնանիմք .
Գրուշմիւ ածիմք 'ի շնորհս և կազդուրիմք 'ի
հաւատս . Արդ' ծնեալ վերստին , և աճեցել
սնանիմք կերակրօք սբ հաղորդութե մարմնոյ
և արեան ան . բայց եթէ 'ի ձեռն մեղաց հիւ
սնդանամք հոգւով , հոգևոր ապաշխարութե
բժշկիմք : Իսկ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ
ըստ որում օգտակարն է հոգւոյ' վերջին օծ
մամբ : Եւ 'ի ձեռն կարգի' եկեղեցին կառա
վա 'ի , և հոգևորապէս աճի , և պատկան ա
ռատանայ :

Բայց այսոքիկ առաւել յայտնապէս և դիւ
րութի իմասցին յայնցանէ , որք 'ի ներքոյ զիւ
րաբանիւր խորհրդոց ուրոյն ուրոյն ասասցին .
Խնդրի երկրորդ , թէ արդեօք խորհուրդքն
զսրբարար շնորհս , և զասացեալ օգնութիս տան
ամենեցուն . որք ընդունին զայն :

Պատասխանեմ , թէ է ճշմարիտ' և ըստ հաւա
տոյ , և սահմանադրեալ 'ի թողովն թրիտենթի
նոյ . թէ որքան 'ի կողմանէ այ' տայ զսրբարար
շնորհս

շնորհս խորհրդովք նորոյ օրինացս միշտ և ամենեցուն , որք ընկալնուն զնս արժանապէս :

Եւ յաղաքս յատուկ օգնութեցն այնոցիկ առեի ե , թէ այնոցիկ տրին ամենեցուն՝ որք զնոյն սրբարար շնորհն ի խորհրդոցն արժանապէս ընդունելով՝ ընկալնուն . քանզի տրամադրութիւն այն՝ որ բաւական է առնլոյ զառաջին զօրութիւն խորհրդոց , որ է ինքն սրբարար շնորհն , բաւական է ևս առնլոյ զերկրորդ զօրութիւն , որ ի յայտոսիկ ներդործական օգնութիւն կայանայ :

Բայց յատուկ օգնութիւնն այնոցիկ ոչ տուել ինին խաղոյն յարժամ ընդունին խորհուրդքն՝ այլ յայնժամ և յայնմիկ հարկաւորուն , յորում յարմար և պատկան տեսանի նմա , որ է ըստ մարդարեին Դաւթի , օգնական ի նեղութե և ի դէպ ժամանակի . սաղմոս . 75 . և ի բանիցս յայտոցիկ հետեւի , և որ յոյժ նկատելի է , թէ ոչ ինչ այսպիսի օգնութիւն ի դործոյ գործեցելոյ երբէք տուել ինին այնոցիկ , որք վս պակասուն տրամադրութե ի խորհրդոց՝ անարժանապէս ընդունելով զսրբարար շնորհս ոչ երբէք ընդունին , զի շնորհս այս է նախկին զօրութիւն խորհրդ , յորում իբր ի յարմատս կայանան այլքն :

Դ : Խնդրի երրորդ , թէ արդեօք խորհրդք նորոյ օրինացս միշտ զհանդէտ շնորհս տան :

Պատասխանեմ , թէ խնդիրս այս երկու կերպիւ կարէ իմացեալ լինիլ . նախ մի թէ զանազան խորհրդքն , այսինքն մկրտութիւն և հաղորդութիւն զհանդէտ շնորհս տան :

Ասելի է . թէ զանհանդէտս , որովհետեւ հաւատաւորոյն իմն է , թէ ամ կամի ի ձեռն կաւարեւադոյն և արժանաւորադոյն խորհրդոցն՝ զմեծագոյն և զառատագոյն շնորհս տալ . և ևս է ըստ հաւատոյ , և սահմանադրեալ ի թողովն թրիտենթիւնոյ , թէ ամ խորհրդք ոչ ևն հանդէտ ի միջ լւրեանց . այլ թէ ոմանք քան

զայս՝ են արժանաւորադոյնք , և գերազանցաւ
դոյնք , ուստի խորհուրդն ամենապէ հաղորդ
դուէ տայ զմեծագոյն և զառաւորագոյն շնորհս
քան զայլ խնդան , զի է առաւել արժանաւորա
դոյն և գերազանցագոյն , քան զայսն , ոպրա
ւականաբար ցուցանէ սբ ժողովն թրիանեթի
նոյ , և ևս բազում պատճառօք հաստատէ սբ
վարդապետն . որ ևս յերկրորդ արժանաւոր
տալիճան կարգէ զկարգն . յերրորդն՝ զգրոշմն
'ի չորրորդն՝ զմկրտութին , 'ի հինգերորդն՝ զվեր
ջին օծումն 'ի վեցերորդն զապաշխարութին . 'ի յեօթ
ներորդն՝ զպսակն :

Երկրորդ կարէ խմացեալ լինիլ վերոյ տաս
յնալ խնդիրս այսպէս . մի՛ թէ մի և նոյն խոր
հուրդն զհանդէա շնորհս տայ ամենեցուն , որք
ընդունին զայն :

Մտնի է , թէ այնքան առաւել տայ զմեծա
գոյն շնորհս , որքան առաւել տրամադրին ըն
դունիլ զայն , ոչ միայն 'ի դործոյ դործողին .
այլ և 'ի դործոյ դործեցելոյ : Եւ այս յայտ է
նախ 'ի սրբոյ ժողովոյն թրիանեթինոյ , ուր խօ
սելով զսրբացուցմանէ 'ի չափ հասեւրոյ յայտնա
պէս առէ թէ դործիական պատճառ արդարաց
ման նոյ է մկրտութին . ըստ իւրաքանչիւրոյ
յատուկ տրամադրութե և դործակցան , Եր
կրորդ յայտ է ըստ վկայութե սբ վարդապե
տին , և սբ պօնալենեթուրոյ , և այլոց . Եր
րորդ յայտ է այնու , որ առ քաղցրագոյն նա
խախնամութին ոպ պատկանիլ տեսանի , զի
ևս բարւօք և կատարելապէս տրամադրելոց՝
զմեծագոյն և զկատարելագոյն պարզեա շնոր
հաց իւրոյ տացէ :

Դի խոյ այս բարեգոյն և կատարելագոյն տրա
մադրութին կայանայ 'ի մեծագոյն կատարելու
թե . 'ի սաստկութե , յարատեութե , և 'ի բազ
մապատկութեան ներդործութեցն հաւատոյ ,
յուսոյ , և սիրոյ , կրօնի և այլոց . որք ըղնին
դիտա

դիտաւորութեամբ առ'ի ընդունիլն զխորհուրդս .
կամ յայնժամ բղխեացին յորժամ ընդունին խոր
հուրդքն . կամ յառաջքան զընդունիլն դիտաւո
րութեամբ ընդունիլ զայնս . բայց սակայն թո՛ւի
թէ բարեգոյն է տրամադրութիւն ներդործու
թեցս այսոցիկ , մինչ բղխի յայնժամ յորում
ներդործութեամբ ընդունի :

Ասիցես , թէ աստուծոս հետեւի , զի առատա
գոյն շնորհն այն առնեալ իցի 'ի դործոյ դոր
ծողին , որովհետեւ տռնեալ ընի նց որք բար
ւոքն տրամադրինս և նկատէ յարդիւնս բարւոք
տրամադրելոյ :

Պատասխանեմ , թէ դործքն այնքիկ' որովք մէջն
տրամադրի առ'ի ընդունիլ զխորհուրդ ինչ .
նկատիլ կարեն երկու կերպիւ , կամ ըստ որում
են ըստ ինքեանց արդիւնաւորիլք ուրուք չը
նորհաց , կամ ըստ որում կրտսրականաբար
տրամադրեն զենթակոյս իւրեանց , և առնեն
զնս առնել յարմարս առ'ի ընդունիլ զզորու
թի խորհրդոյ . Եւ այսպէս երկակի' ուստաս
խանէ նց շնորհն . եթէ նկատեացին ըստ առա
ջին կերպի , ստանան զշնորհս , 'ի դործոյ դոր
ծողին , և եթէ ըստ երկրորդին , առնեն ըզ
մարդն յարմար առ'ի ընդունիլ զմեծագոյն չը
նորհս խորհրդոյ 'ի դործոյ դործելոյ :

Աւարկեացես , խորհուրդքն ներդործեն հար
կաւորաբար . ուրիմն ներդործեն հաւասար
բարբար :

Պատասխանեմ , թէ ճշմարիտ է , եթէ ենթա
կայքն իցեն հաւասարաբար տրամադրեալք ,
որպէս արեգակն հաւասարաբար յամ' ուրեք ծա
ղէ զլոյս իւր , բայց անհաւասարաբար ընկալէ
ինի 'ի ստորակայ մարմնոց . զի այլ կերպիւ առ
նուն զլոյսն զայն ասակիքն , և այլ կերպիւ իսկ
մարմնեքն , և այլ կերպիւ հաստ և թանձր մար
մնեք , որպիսի են երկաթն , և քարի՛նք , և այլ
կերպիւ աստեղքն , և կաւքն :

Պ Ր Ա Կ :

Պ Ր Ա Կ . Է :

Արդեօք 'ի ձեռն ոմանց խորհրդոց տպեցի կնիք ինչ :

Ա. Անումբ կնքոյ իմացեալ լինի նշան ինչ հագեւոր , որ 'ի հոգին տպի 'ի ձեռն ոմանց խորհրդոց :

Ասեի է նախ , թէ այսպիսի կնիք ճշմարտապէս տպի 'ի հոգի ընկալմամբ ոմանց խորհրդոց , այսպէս սքն թօմաս , և ամբն 'ի հասարակի , և է բոտ հաւատոյ . և ևս սահմանադրեալ 'ի ժողովն Քլորէնտինոյ , և թրխուն թինոյ . ուր 'ի ներքոյ ասացի :

Հաստատի նախ յեմն՝ ա. Որով և հաւատարեալ կնքեցայք , ուր առաքեալն խօսի զհոգեւոր նշանէն , զոր ընկալնումք 'ի մկրտուէ , բոտ որում զայս տեղիս մեկնեն սք ոսկեբերան , հերոնիմոս , և այլք , ըստ պելարմինոսի . Դար ձեալ . 2. Կորն.թ . 1 . ուր առաքեալն խօսելով զխորհրդոյ գրաւմին յիշէ զնշան օծման ասելով , որ եօծ զմեզ՝ մծ է . որ և կնքեաց զմեզ :

Հաստատի երկրորդ , 'ի սքն ամբրոսիոսէ , բառացին գիրն յաղագս հոգւոյն սք . որ ասէ , հոգւով կնքիմք , զի զճառագայթ և զպատկեր նորին ունիլ կարասցուք , որ է ճշմարիտ հոգեւոր նշան . Իւ սքն օգոստինոս խօսելով ըզմկրտութի , ասէ՝ սա է կնիք կայսեր իմոյ , զի այսորիկ կնքոյ հրամայեաց զինոճորաց իւրոց , կամ մանաւանդ հետեւեալ իւրոց , զի զայս տպեցն 'ի նոսա , զորս ժողովէին 'ի դաւիթ իւր , ասելով՝ գնացէք և մկրտեցէք զման յանուն հօր և որդ' և'' :

Բ. Ասեի է երկրորդ , թէ կնիքն այն է ան ջնջելի , և ոչ ինիք մեղօք կարէ ջնջիլ , և տպ խորհրդէն այնպիսի , որք զայն տպեն կրկնիլ :

ոչ կարեն , այսպէս ասէ՝ սբ վարդապետն և յայտնապէս , ահմանեցաւ ի ժողովն ֆլօրենտինոյ , ի վճիռն եւկենիոս պապին , և ի ուղովն Թրիտենթինոյ , և յառաջքան զժողովս զայսոսիկ այսպէս ուսուցին սբ հարքն , ոմ սբն կիւրեղ երուսաղեմացին , ի յառաջաբանութեաւ երախայսն , ուր զգորութի խորհրդոյ մկրտութե՝ սահմանելով ասէ , Թէ է նշան սբ և անջնջելի . Եւ սբն օգոստինոս խօսելով ընդդէմ Պարմենիանեայ վս մկրտութե և կարգի , ասէ , խորհուրդքն այնոքիկ՝ այնպէս յենուն ուրացողաց ոմ մարմնաւոր նշանն փախաւական զինոճորացն կայսեր , վս որոյ ոչ են կրկնելի այնոքիկ . յորժամ ուրացեալքն դառնան յեկեղեցի , Եւ սբն Թօմաս ուսուցանէ , Թէ կնիքն այն մնայ ևս զկնի այսորիկ կենաց , ոչ միայն ի հոգիս երանելեաց , այլ և ի դատաւարաւ լոցն , ի հոգիս երանելեացն ի մեծագոյն զարդ , և ի ճառագայթ , իսկ ի դատաւարութեայսն՝ ի ի մեծագոյն նախատինսև ի յամօթ :

Դ. Ասելի է երրորդ , եթէ երեք խորհուրդք միայն տպեն զկնիք , այսինքն . մկրտութն , դրոշմն , և կարդն , այսպէս սբ վարդապետն , և հաստատի ի ժողովոյն Քլօրենտինոյ . և Թրիտենթինոյ , և ևս ի կիրառութե ընդհանուր եկեղեցւոյ , որ ուսուցանէ , Թէ երեք խորհրդքն այնոքիկ ոչ կարեն կրկնիլ , իսկ այլ չորքն կարեն կրկնիլ . և պատճառ զանաղանութե սոցա ոչ այլ ինչէ , եթէ ոչ , զի երեք այնոքիկ տպեն զկնիք . իսկ մնացեալքն՝ ոչ , ոմ լայնաւարած մեկնէ պելարմնոս յերկրորդ գիրն խհրդոց :

Եւսգրեն ամօքանք , Թէ զինչ է իսկապէս խորհրդական կնիքն այն : Ի բաց Թողեալ զանաղան իմացուածս վարդապետաց ի վս այսորիկ , քան զամ առաւել հաւանելի է բան նոցա՝ որք քսա վարդապետութե սբն Թօմայի ասեն . Թէ կնիքն այն՝ է հոգև ոյժ որակութի ինչ գեթ

14
Յաղագս խորհրդոյ
քնական, որ զերիս զօրութիս տայ հաղւոյն՝ յո
րում տպի :

Նախ ասոյ զհոգեւոր կարողութի. ինչ առ ի
առնել զայնասիկ, որք առ պաշտօնն աս պատ-
կանին, և կարողութիս այս. կամ է կրաւորա-
կան, ուր ի մկրտութե. որոյ կեքովն լինի մարդն
ընդունակ առ ի ընդունիլ զայլ խորհուրդս իս
կապէս և ըստ օրինաց, կամ ներդարեալան,
որպէս ի կարգի և ի գրուշմի, զի ի ձեռն կար-
գի լինի մարդն ընդունակ առ ի մատակարա-
րել զխորհուրդս այլոց. իսկ ի ձեռն գրուշմի
առ ի դաւանիլ զհաւասան : Երկրորդն է, զի
զմարդն քի նն մերոյ նմանեցուցանէ, յորմէ.
իրբ բարձրագոյն քահանայէ անանցի ամ հո-
գեւոր կարողութի. և մի այսորիկ, որք խորհր-
դական կեքով ինիք նշանեալ են քի նն մերոյ
նմանագոյնք լինին քան զայլս, որք ոչ են կեքե-
այնպիսի կեքով. Երրորդն է, զի նշանէ զմիջն,
և զնա յայլոց բաժանէ. որք ոչ ընկալան զայն
պիսի կնիք, այնպէս զոր օրինակ, նոքա՝ որք
քահանայական կեքով են զարդարեալ ուր և
զիարդ գային ի յամ յախտեանս ուր քահանայ
ձանաչին և յայլոց զանազանին, զոր ամ լա-
նատարած մեկնէ պէրամինոս :

Պ Ր Ա Կ. Է :

Յաղագս թէ որքան իցէ թիւն, և իրախի
հարկաւորութի խորհրդոյ նորոյ
օրինացս :

Ըստ հաւատոյէ, թէ եօթն են խորհուրդք
նորոյ օրինացս, ոչ առաւել և ոչ պակաս,
այսինքն, մկրտութի. գրուշմ, հաղորդութի,
ապաշխարութի, վերջին օժումն, կարգ. և
պատկ : այսպէս ի ժողովն Փլօրէնտինայ և թրի-
տենթինոյ :

Ոչ որ հերետիկոս առաւել քան զայսոսիկ համարեցաւ . սակաւագոյն քան զայսոսիկ բաղումք կարծեցին , մանաւանդ նորագոյնքն՝ որք ի հակառակիլն ճշմարտութե միայն համաձայնին , իսկ յոյժ տարաձայնս դտանին ի մէջ իւրեանց չուրջ զԹուշիւ խորհրդոց , և տարար լին ի զանազան և ի բազմակերպ մուրուսթիս , զի ոմանք ընդունին միայն զմի խորհուրդ . այլք զերկուս , իսկ այլք զերիս , և ոչ նոյնով կերպիւ , քանզի ոմանք ի մէջ խորհրդոց ընդունին միայն զմկրտութին , զհաղորդութին և զապաշխարութին . այլք ի տեղի ապաշխարութե զգտակն . իսկ այլք զկարգն , զորս տեսանել պատկանի առ պելարմիստան ի գիրս խորհրդոց . բայց մուրուսթի աղանդոցն հերետիկոսացն այնոցիկ , և ճշմարտութի հաւատոյս մերոյ յայտ յանդիման կացուցանի վկայութե վերոյ ասացեալ Ժողովոցն . և ևս բոլորեկեղեցւոյ , որ սահմանադրէ զեօթն թիւս խորհրդոց , և զամ մուրուսթիս ի բաց հերքէ , և լիակատար հաստատի այնոքիւք , զորոց ասասցի յիւրաքանչիւր խորհուրդս ի մանաւորի :

Բ. Եւ որքան առ հարկաւորութի խորհրդոց նորոյ օրինացս ասեմ , թէ բացարձակապէս խօսելով , ոչ է հարկաւոր ի փրկութի մարդկան կացուցումն նոյն , որովհետեւ ամ առանց խորհրդոցս այսոցիկ : Թէ ի կացութե սկզբնապէս մեղաց , և թէ ի յայլ խրաքանչիւր կացութե , կարէր ի ձեռն այլոց միջցաց օրնել մարդկան առ ի ստանալ զփրկութի , բայց ի կացուցանիլ յոյ խորհրդոցս՝ զի կացութե անկեալ բընութեա ասելի է , թէ ոմանք խորհուրդք հարկաւոր են հարկաւորութե միջոցի , ոմանք միայն հա կաւորութե պատուիրանի , և ի յոմանս ոչ ինչ հարկաւորութի գտանի , իսկ ի յոմանս երկաքանչիւրն :

Եւ նախ մկրտութե խորհուրդն նկատեալ առ
C 2 երե

յերեսխայս միայն հարկաւորութիւն միջոցի հարկաւոր է, զի ոչ է այլ միջոց՝ որ փոխանակ մկրթութեւն բաւական իցէ նոցա ի փրկութիւն. Նոյն խորհուրդն մկրտուէ, ունի և ապաշխարուէ, դոք ծով, կամ ուխտիւն ընկալելուէ հարկաւոր՝ հարկաւորութեւն միջոցի, կամ պատուիրանի նկատելաւ ի չափ հասեալսն, որք, կամ ևն ի ներքոյ սկզբնական մեղաց՝ կամ զինի ընդունելոյ զթողութիւն սկզբնական մեղաց մկրտութիւն զմահացու մեղս ինչ ներդործական դործեցին:

Հաղորդութիւն որքան առ դործով ընկալնուին, միայն հարկաւոր է հարկաւորութիւն պատուիրանի՝ Կարգն և պատկն թէպէտ առ հասարակ բարին բոլոր եկեղեցւոյ պահանջի, սակայն առ փրկութիւն իւրաքանչիւր հաւատացելոյ, զոչնչ հարկաւորութիւն միջոցի և հրամանի բերէ:

Եւ թէ զիարդ իմասցին այսոքիկ և թէ զինչ իցէ հարկաւորութիւն դրոշմի և վերջին օճման, ասացուք ի տեղիս իւրեանց:

Պ Ր Ա Կ. Ը.

Թէ ո՞ր է պաշտօնեայ խորհրդոց նորոյ օրինացս, և զինչ խնդրին ի նն ի յիսկապէս մատակարար Թ. մն Նյ:

Ստացեալ մեր ըստ վարդապետութեւն սքյն թօմայի, թէ վն տրն մեր երկակի ներդործէ ի խորհուրդս, նախ ըստ որում է ան, ներդործէ ամենակերպ և վն հաղոյն կարողութիւնանութեւն. Երկրորդ ըստ որում է մարդ, նախապետական և պաշտօնեական իշխանութեւն, որոյ վն զխորհուրդս կացոյց. և առ զօրութիւն Նյ դործակցի, կմ ուն արդիւնաւորին և նախապետական բարոյական պատճառ, կամ ուն դործիական պատճառ անթութեւն միաւորութեւն բնութեցն, և այսպէս նախապետական և անպոյն իւր

իւրաքանչիւր խնդր պաշտօնեայ է ինքն քա՛նքն
մեր , ուստի սքն յօհան . 1 . ասի զնմանէ , նա
է որ մկրտէն . Այսու գիտութիւն

Ասեի է երկրորդ , թէ քա՛նքն մեր զայլ
պաշտօնեայս խորհրդոց կաղուցեալ է ընդ ին-
քեամբ , սրբ ըստ հասարակ օրինաց պարտին
ինիլ արք կենցաղոյս . այսպէս սքն թօմաս , և
հաստատի այս զանազան վկայութիւն մեծաշունչ
գրոց . Կորնթ . 4 . այսպէս համարեսցին ըզ
մեզ մարդիկ իբրև զպաշտօնեայս քի , և հազա-
րապետս խորհրդոցն մի , և եփեց . 4 . Եւ նա
ետ զոմանս առաքեալս . զոմանս մարդարէս .
զոմանս հովիւս և վարդապետս . Եւ եբր' :
Ամ քահանայապետ 'ի մարդկանէ առեալ վա՛ն
մարդկան կայ յմեծակոյս կողմն անդր , և այլն .
չափու չարչարակից կարող է լինիլ տգիտաց և
մոլորեւոց , քանզի և ինքն իսկ տկարութիւն ըզ
գածեալ է :

Ասացաք ըստ հասարակ օրինաց , զի խոստո
վանիմք ընդ սքն վարդապետին , թէ հրեշտակքն
կարեն պաշտել զխորհուրդոսն արտաքոյ կար-
գի . ուստի սքն օգոստինոս ընդդէմ պարմե-
նիանեայ ասէ , որ ինչ պատկանի առ մկրտու-
թիւն՝ մերձ է մեծ , որ տայ՝ կամ ինքեամբ , կամ
'ի ձեռն մարդկան . և կամ 'ի ձեռն հրեշտակի
թ . Ասեի է երկրորդ առ այս , զի իսկապէս
խորհուրդ ինչ մատակարարեսցի , 'ի պաշտօ-
նեայն երկու ինչ խնդրի :

Առաջինն է քահական օրինաւոր կարողութիւն .
արդ՝ զի խորհուրդքն գերբնական կերպիւն ներ-
գործեն , ոչ կարեն իսկապէս կատարիլ , եթէ
ոչ ըստ մեծային սահմանադրուէ , ուստի յայտ
է , թէ ոչ ոք առ այն է յարմար , որ ըստ բա-
նի կացուցման իւրաքանչիւր խորհրդոց զբաւա-
կան կարողութիւն յայ ոչ ընկալաւ :

Եւ կարողութիւն այս՝ առ մկրտութիւն ըստ
մեծային սահմանադրութե բաւական դտանի 'ի
ճ

յամ մարդիկ կենցաղոյս, և ա' ի յանձնաւորս, և որքան առ պատկե ի յամ մկրտեալ հաւատար յեալս, որք ոչ իցեն արդեւեալ կանոնական արդեւեալք իսկ որքան առ այլ հինգ խնդան դասակ կարողութի միայն ի նս' արք քահանայա կան, կամ եպսկն կնքովքն են կնեալք. Եւ ամբն ի տեղիս իւրեանց լայնատարած պարզա րանեացին:

Կ. Երկրորդն է դիտաւորութի կատարելոյ զխորհուրդս. և լինիլ զործակից առ զօրութի նր, կամ գոնե առ ի առնել զայն սեռօրէն՝ զորքն առնել սահմանեաց. կամ զոր եկեղեցին առ նէ. այսուէս սբն թօմաս, և յայտնադէս սահ մանեաց ժողովն. ֆլօրէնտինոյ ի վճիռն Լէ կենիտս ստալին, և թրիանթինոյ, ուր չգո ղնալ լինի այն՝ որ ասացել, թէ ի պաշտօ նեցախ որ զխորհուրդս կատարել ոչ խնդրի դի տաւորութի առնելոյ պայն՝ զոր առնել եկեղե ցին: և պատճառ սորիս տեսանի ի սահմանա դրութի բի՝ ին մերոյ. որ կամեցաւ զի պաշտօ նեացք խորհրդոց իւրոց զայն մարդկային և բո նակուն կերպիւ առնիցէին և պաշտօնիցէին առ այն և առ արեալն կոչէ զնս մատակարարս, առ ինչանակել, թէ խորհրդեամբ և ստոյգ դի տաւորութի պնեցիկ գործել պարանէ. ապա թէ ոչ պարտ էին կոչիլ խնամակիցք:

Դ. Բայց դիտելի է, զի դիտաւորութին այն եւ ալի ի կարե լինիլ այսինքն, ունակական, ներ գործական, և զօրութեանական:

Ունակական դիտաւորութին ոչ այլ ինչ է, և թէ ոչ հակառմն և դիւրութի յղանալոյ զներդործին դիտաւորութի ինչ, և հակառմն և դիւրութի այս ծնանի ի բազմիցս պաշտելոյ զխորհուրդս. Եւ ունակական դիտաւորութի այս է բաւական առ ի կատարել զխորհուրդսն իսկապէս, ուղ ուսուցանէ Սրբօս, և այլ վարդապետք, և է հասարակ վճիռ, և ի կիր արկանելի:

Ներգործական գիտաւորութիւն է, այն՝ որով
որ կատարելով զխորհուրդս՝ գործով գիտէ կա-
տարել : Կամ առնել՝ զոր առնէ եկեղեցին, և է-
րարեգոյն, և առ խկութի խորհրդոյ ամենա-
բաւական : Բայց ոչ բացարձակապէս հարկա-
ւոր, զի կարէ բաւական լինել զօրութեանսն,
այսինքն : այն՝ որ սահու ինչ յառաջ ներգոր-
ծութիւն հաստատեալ է : և ոչ փոփոխեալ : և
պաշտօնեայն զօրութիւն նր ըզործն խորհրդոյ
կատարէ : զոր օրինակ աշորժամ որ ներգոր-
ծական գիտաւորութիւն հաշակելոյ զպատարոյ :
և կատարելոյ զխորհուրդ հաղորդութեն զգե-
նաւ զոր զգեստաւ, և ի սեղան մատչի : Իսկ եթէ
զենել ի նոյն քործն կատարման խորհրդոյ մարդ
կային անարութիւն շիտեացի : միայն թէ զբանս
խորհրդոյն ի վր յարմար նիւթոյ ըստ ար-
տոյն արտաբերեացէ : ոչ յիշելով զայն առա-
ջին զխոսքս արժեքն, իսկապէս կատարէ զնորն :
զի համարի առնել զայն զօրութիւն ներգոր-
ծական գիտաւորութեն այնորիկ, որ յառա-
ջեաց, և եղև պատճառ արոյ վն զգեցաւ զոր
զգեստն և մատեաւ ի սեղանն, և զայն գործս
արար : Ընդ որս առնի և կատարումն խորհրդոյ՝
առնելութիւն : ոպս առնէ սքն թօմաս, եթէ ի նոյն
արարողութե ներգործաւն միտք պաշտօնէին
առ այլ ինչ յախշտակեացի, զօրութիւն առաջին
գիտաւորութե կատարի խորհուրդն : այսպէս
և ստեղծու, և այլ բ ի հասարակի :

Եւ ըստ իրաւանց տսեն ամենք վարդապետք,
թէ ի պաշտօնեայն ոչ խնդրի բացարձակ հար-
կաւորութիւն բացարձակ և անսակաւոր գիտա-
ւորութիւն առնելոյ զայն՝ զոր քն ստիճանեաց :
Կամ զոր առնէ եկեղեցին, այլ բաւական է իւ-
րաքանչիւր այլ հանդէտ գիտաւորութիւն : զոր
օրինակ : զի պաշտօնեայն խորհեացի ի լինել,
թէ այժմ և ստու կամիմ գործել զպաշտօն իմ,
կամ առնել զայն, զոր առնեն այլ քահանայք :

կամ զոր որ ինձանէ խնդրէ , այսինքն . զի
խորհրդաբար արձակեցէ , և այլն . քանզի այ
սորիկ ամէն , և այլ ամանք ի հանդէսս պարու-
նակեն զգիտաւորութիւն քի , և եկեղեցւոյ ,
որպէս ըստ ինքեան յայտ է :

Ասացես , եթէ իսկութի խորհրդոց կախի
ի գիտաւորութե պաշտօնէի . աստուած հե-
ռեի , թէ ոչ ոք աներկբայ և յանդորր կարէ
լինիլ , և ոչ ստուգիլ զիտել , թէ արդեօք
ստուգիլ զխորհրդական արձակումն էառ , կմ
թէ մկրտեալ իցէ , որով հետեւ ոչ կարէ որ
հաւաստեալ զիտել , թէ արդեօք պաշտօնեայն
ունի զբաւական գիտաւորութիւն :

Պատասխանեմ , թէ առ աստուածութիւն և յան
դորութիւն հոգւոյ բաւական պարտէ լինիլ ճա-
նաչումն ամ պարտաւայից . զի ոչ ինչ բանաւոր
պատճառ պատահեացի երկբայելոյ վն իսկու-
թե ընկալեալ խորհրդոյ , մանաւանդ ըստ իրա-
ւանց խրատէ կաճախէս , թէ որպէս ի պատ-
ռիրանէ սիրոյ իւրաքանչիւրոք զամ յանդուգն
դատողութիւն և կարծիք ընդդէմ ընկերին և
ևս ընդդէմ իւրաքանչիւր պաշտօնէի խորհր-
դոց ի բաց ընկենալ պարտէ , այսպէս ևս զամ
երկբայութիւն , որք վն օրինաւոր և բաւական
գիտաւորութե նր , ճնանիլ կարեն մերժել պար-
տէ : Ուր ևս ասէ , թէ հաւանական իմն է ևս
վճիռն աղէքսանգրու տուրանտոսի , դարբիեի
և այլոց վարդապետաց , որք համարին , թէ
յայնմիկ պատահման , յորում չարութե , կամ
աղիտութե . կամ անպաշտութե պաշտօնէի բա-
ւական գիտաւորութիւն պաշտման ուրոք խոր-
հրդոյ ոչ իցէ եղեալ , քն ւորն մեր իբրեւ ծայ-
րագոյն քահանայապետ և գլխաւոր և մանա-
ւանդական պաշտօնեայ , որ ոչ երբեք պակա-
սի ի հարկաւորութե . զպակասութիւն խորհր-
դոյն այնորիկ ըսու , այնպէս որպէս տուաւ
վայել է անհուն սիրոյ իւրոյ ի մեզ , զոր
ևս

և ուսուցանէ սուրբն թմաւ :

Ե. Չիտելի է ասա, զի մասնաւոր մուրումն պաշտօնէի ոչ ներհակի խակութե խորհրդոյն, եթէ զճշմարիտ, և զէութենական ձև բռնիցն ըստ պիտոյին արտաբերեցէ զխառնութե առնելոյ՝ զոր առնէ եկեղեցին. որպէս ի վերոյ մեկնեցաւ. ևս եթէ մուրումն յորում է, և զոր կամակոր ունի՝ իցէ ընդ գէմ ճշմարտութե խորհրդոյն, ուր ուսուցանէ սբն օգոստինոս, ի զիրն յաղագս մկրտութե ընդ գէմ տօնաթոսի. և ասէ, բաւական ցուցաք, թէ առ մկրտութին, որ աւետարանական բռնիւքն կատարի, ոչ պատկանի իւրաքանչիւր, կամ մատակարարի, կամ ընդունողի մուրումնութին. կամ վս հօ, կամ վս որդւոյ, կմ վս հոգւոյն սբյ այլապէս իմացի քան զայն՝ զոր երկնային վարդապետութին ուսոյց : ուստի ևս մկրտեալքն ի յարիանոսեանց, որք ի հաւատն չուրջ զխորհրդով ամենաօք երբո գութե մեծապէս մուրումն. ի դառնալ իւրեանց յեկեղեցին քի ոչ մկրտելն կրկին. ուր ի յառաջին ժողովն արեղաթենացւոց. ուր ասի, եթէ ի յեկեղեցին ոմանք ի հերետիկոսացն, այսինքն. արիանոսեանցն եկեսցեն՝ հարցցեն նոց քահանայքն զխորհուրդս հաւատոյն մերոյ, եթէ գրացեն զնս մկրտեալս ի հայր ի յորդի և ի հօգի սբ, ձեռն միայն գիցեն ի վր նոց, զի ընկալցին զհօգի սբ :

Իսկ եթէ պաշտօնեայն, զաղանդն իւր ընդ գէմ ճշմարտութե խորհրդոյն ի ձեռն խառնեալքէ, կամ ի գիտաւորուն իւրում այնպէս յղատցի, մինչդի ոչ կամեսցի կատարել զխորհուրդն կամ մատակարարել, եթէ ոչ խառնամաք այնորիկ աղանդոյն, զոր օրինակ, եթէ արիանոսոք, ոչ կամեսցի մկրտութեն լինիլ խակապէս կոչմամբ հօր և որդւոյ և հոգւոյն սբյ, եթէ ոչ համարելով զհայր մեծադոյն քան զորդի, կամ

22
Յաղագս խորհրդոց
կամ որդին ոչ լինիլ համար յցակից հօր . յայն
ժամ խորհուրդն է սպորինաւոր զմ պակա
սութե ձեռն . կամ դիտաւորութե . ոմ ի վե
րոյ ասացելոցն երեւի

Դ. խնդրեացեալ . Արդեօք ի պաշտօնեայն բաց
ի օրինաւոր իշխանութե և բաւական դիտաւ
րութե խնդրի և ևս հաւատ . և շնորհ ար
բարար :

Պատասխանեմ նախ , թէ ոչ որ յերկացուցն
խնդրի ի յիսկութի իւր հոգոյ . ոմ յայնմապէս
սահմանեցաւ ի ժողով թրխեմքիւնոյ , որ և
նախ սահմանեալ եղև ի ժողովն նիկիոյ . և ի
միջի դրկի որդի :

Պատասխանեմ երկրորդ , առայն , զի պաշ
տօնեայն , ոչ միայն իսկապէս , այլ և ըստ օրի
նաց զխորհուրդն կատարեացէ , խնդրի ի նմա
հաւատ , և կացութի օրրարօք շնորհոյ . այն
պէս սք վարդապետն . և հաստատի ի սքյն
Գիտնէսխոսէ . ի գիրս եկեղէցական քահանայա
պետութեցն . գլխաւ . ամուրասէ . թէ չա
րեացն ոչ է ըմբօն շօշափել զհանդանակն .
այս է զխորհուրդն . Եւ սքն օրրարինս ընդ
դէմ փարմենիանեալ ասէ . ամ խորհրդն թէ
պէտ լիտանն անարժան շօշափելոյ . սակայն
չահաւետ են արժանապէս ընդունելեաց :

Հաստատէ ևս զայս սք վարդապետն արբու
թք քի նն մերոյ դիտաւոր պաշտօնէի խորհր
դոց , զի որպէս ի խորհրդական դարձն , ստոր
նագոյն պաշտօնեայք դարձակցութի խրեանց
միաւորին ընդ նմա . պատեաւ արբութք նմա
նիլ պարտին . ըստ այնմ զեռօց . 19 . եղերուչ
սք , զի սք եմ եւ :

Եւ յասացելոցս երեւի , թէ ոգքանիցս կա
տարիչ պարտի խորհուրդ ինչ , պաշտօնեայն
նք պարտի նախ զան զամ նկատել ի յիկուն . մի
թէ սադամեք ինչ մահաւ չափ մեղաց դատի ի
նմա արդեօք , և եթէ պատկառացէ դիտու
դամ

կամ կարծեօք , զայն նախ խորհրդական խոս-
տովանութիւնէ կարէ լինիլ , ապա թէ ոչ ,
դնենա կատարեալ զղջմամբ քաւեօցէ , իսկ ե-
թէ ոչ՝ զմեծագոյն սրբապղծութիւն դործէ .
եթէ պարտաւոր մահուչափ յանցանօք շօշա-
փեօցէ զսբ խորհուրդսն զայնոսիկ :

Է. Բաց ոչ այսպէս Ի հարկաւոր պատահ-
ման . զոր օրինակ . յորժամ մկրտելոցն է զմա-
նուկ ինչ հոգեվար . զի յայնժամ վաղվաղակի
փրկութեն երբ Ի բաց թողեալ զամ ջանասցի .
և ոչ մեղանչէ , որ զմկրտութիւն յայնժամ Ի
մահացու մեղս պաշտէ , եթէ ժամանակ կա-
տարեալ զղջմանն ոչ բաւեցի , որդես ուսու-
ցանէ սբն թօմաս . և ևս ի զամպերթոս , ուր
ևս յաւելու , թէ ոչ է մեղք ըստ ինքեան . և
Ի սեռէ իւրմէ եթէ ոք գոլով Ի մահացու
մեղս , զհաղորդութիւն տացէ այլում ճաշակելի
ոնց և ոչ եթէ հոգաբարձու քահանայն , կամ
այլ ոք Ի նմանէ կացուցիչ Ի մահացու մեղս ելով
ներկայ դայի պաակի , զի Ի դործն յայն ոչ զպաշ-
տօնէի , այլ զպատուաւոր վեպի պանձն ներ-
կայացուցանէ , ոնց Ի տեղոց իւրում տաւացի :
Ըս ոչ ևս սարկաւաղն , կմ կիսասարկաւաղն
Ի մահացու մեղս եղեալ հաշակաբար սպասաւոր
բեպեն , զոր ևս յառաջբան զնա ուսուցին սո-
թոս . և այլք : Սակայն Սեղբեասորոս , Վիքթո-
րիայ , և այլք համարին թէ սարկաւաղն , կմ
կիսասարկաւաղն յայնժամ մահուչափ մեղան
չեն . որ հաստատիլ տեսանի այնու . զոր ստէ
սբ վարդապետն , թէ որ ոչ Ի մահացու մեղս
գոլով մատուցանէ զինքն պաշտօնեաց խորհր-
դոյ յիւրաքանչիւր հոգեւորս , մեղանչէ : Թէ
պէտ առաջին վճիռն է ևս հաւանական , ապ-
հայն Ի կիր արկանելն է աներկեանագոյն , զի
յառաջբան զիւրաքանչիւր հաշակաւոր արարու-
ղութիւն պաշտօնեայն իւրաքանչիւր սբյ կարգի
եթէ դոցէ յինքեան զապրտանա ինչ մահու-
չափ

չափ մեղաց, կատարեալ զգլմամբ միշտ կան-
խեցէ :

Ը Խնդրեալեա, թէ արդեօք իցէ օրէն 'ի
չար պաշտօնէից զխորհուրդս ընդունիլ :

Կատասխանեմ զանազանեւով, զի կամ պաշ-
տօնեայքն են այնորիկ որոց պատկանի 'ի պաշ-
տօնէ իւրեանց զխորհուրդս մատակարարել,
ո՞ղ հոգարարձաւ, և եղիսկոյոս, կամ այնո-
րիկ, որոց այս ոչ 'ի պաշտօնէ, այլ միայն փո-
խանորդութիւն պատկանի. Գարձեալ, այսորիկ
կամ են արամադրեալք 'ի մատակարարել զխոր-
հուրդս, ո՞ղ յորժամ խոտուլանա՞յր որ նշա-
սի 'ի տեղի իւր, ուր սովոր է լսել զխոտուլա-
նութիւն, կամ ոչ են արամադրեալք : Գիտե-
լով մեր զայս բաժանումս :

Ասեմք նախ, զոչ ինչ խորհուրդ, բաց 'ի միջ-
տութե կարեմք ընդունիլ ըստ օրինաց 'ի պաշ-
տօնէ իցն յայնորիկ որք 'ի յեկեղեցւոյ ոչ թոյ
լտորին որպիսի են նշանաւոր բանադրեալքն,
տոտիճանադրեալքն, և այլք : Սակայն ասեն
ոմանք, թէ 'ի կէտ մահա՞նք զարձակումք խորհր-
դական ըստ օրինաց կարեմք ընդունիլ 'ի յարգե-
լեալ քահանայիցն :

Ասեմք երկրորդ, թէ յայնմիկ՝ որոց պատ-
կանի ըստ պաշտօնի իւրեանց պաշտել զխոր-
հուրդս, թէ և չար իցեն, սակայն զի յեկե-
ղեցւոյ թոյլատրին, է պատենհ ևս առանց հար-
կաւորութե խնդրել զխորհուրդս, և առնուլ
զայն : Եւ հնազանդեալն՝ որ զայսպիսի իրա-
ւունս ունի, ոչ կորուսանէ զայն չարութիւն մե-
ծաւորին :

Ասեմք երրորդ՝ թէ յայնջանէ՝ որոց ըստ
պաշտօնի ոչ պատկանի պաշտել զխորհուրդս,
եթէ են պատրաստք, և յեկեղեցւոյ թոյլա-
րեալք՝ է պատկան ընդունիլ զխորհուրդս և
պաշտողքն միայն իւրեանց նոքօք մեաանն :

Ասեմք չորրորդ՝ թէ 'ի չար պաշտօնէից՝ որք

ոչ ՚ի պարարատի են , և ոչ ըստ պաշտօնի
 պատկանի նոցա պաշտել զխորհուրդս ոչ է
 պատեհ զայնոսիկ խնդրել առանց հարկաւորու
 թե ինչ . Արդ՝ անուամբ չար պաշտօնէի իմա
 բեալ լինին այնոքիկ , որք յայտնի ՚ի մահացու
 մեղս ինչ գտանին , զոր օրինակ . հրապարա
 կական հարձապահք . իսկ զգաղտնի մեղաց նց
 ոչ ոք պարտի գտաիլ . և պատճառ այսո
 բիկ է , զի այս լինելու ճշմարտիւ
 զնս ՚ի մեղս ամեն :

⁴⁶
1 ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՋԵՐՍՅԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . 30

Եղջերու յօձէն հարեւ առ աղբիւրն արշաւէ :

Ըսք Նկարագրէն :

2 Միայն է փրկութի :

Այլաբանութի :

3 Մկրտութի ջրոյ :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . 31

Արձանն կռանայն արկեալ ներքոյ :

Ըսք Նկարագրէն :

4 Վէրք տան զկեանս :

Այլաբանութի :

5 Մկրտութի ն արեան :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . 32

Բազէին բաղեալ աջայ :

Ըսք Նկարագրէն :

6 Կամելոն՝ ոչ թռչելոն հաստառի :

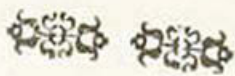
Այլաբանութի :

7 Մկրտութի ն արեան :

Դ Ե Ա Ն

- 8 Դուռն խորհրդոյ:
 9 Նիւթական պատճառ:
 10 Մկրտեմ 'ի ջուր: ԺԳԼ. 3. 11.
 11 Տեսական պատճառ:
 12 Մկրտեմ յանուն Հօր, և Որդւոյ և
 Հոգւոյն սբ: ԺԳԼ. 28. 19.
 13 Վախճանական պատճառ:
 14 Եթէ ոչ ոք ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ,
 ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնս:
 Եւ. 3. 5.
 15 Արարողական պատճառ:
 16 Լուսոյ զմեզ 'ի մեղաց մերոց: Եւ. 1. 5.
 17 Դադարեացի հինն:
 18 Թշնամութիւն ոչինչ է: Եւ. 1. 7. 19.
 19 Նոր լիցի նմ:
 20 Յանեցից 'ի վր' ձեր ջուր սբ և սրբեալ
 ջրք: Եւ. 36. 25.
 21 Եւ իրեն երկոքեան 'ի ջուրն: ԳԵԺ. 8. 38.

22 Հեռաւոր նիւթն բնական ջուրն:
 Մերձաւորն, Լուսացումն. Չեն. Եւ մկրտեմ
 զքեզ յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն
 սբ: Մկրտութիւն յանուն Քրի միայն, է
 ոչինչ: Լստ իրին, կամ Եւ ըղձի, է հարկաւոր
 հարկաւորութիւն միջոցի առ փրկութիւն. Տպէ
 զանջնջելի գինիք. Պաշտօնեայն՝ քահանայ
 կամ իւրաքանչիւր այր կամ կին 'ի հարկաւ
 ւորութե:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի.

Յաղագս խորհրդոյ մկրտութե :

Պ Ր Ա Կ . Թ .

Յաղագս թէ զինչ է մկրտութին , և զինչ հարկաւորութի նորա :

Թ .

Մունս այս մկրտութի նշանակէ զլուսացումն . կամ զնկղմումն , և է սահմանեալ 'ի քնէ անէ մերմէ . և յառաքելոցն և 'ի յընդհանուր եկեղեցւոյ 'ի կիրարկեալ , որպէս մեկնէ ուսուցարանն ժողովոյն Թրիտենթինոյ . և նշանակէ խորհրդոյն , յորում 'ի ձեռն արտաքին մարմնոյ լուսոյ մանն բնական ջրով ընդ վերոյ ասացեալ ձեռք բանից բերէ զնորհա :

Ուսուցանէ սբն թամաս , թէ սահմանեցաւ խորհրդս այս 'ի քէ անէ մերմէ յայնժամ , մինչ 'ի սբյն յովհաննու 'ի յորդանան մկրտեցաւ , զոր և ուսուցանէ սբն ամբրոսիոս յերկդ դիրն զուհասու , ասելով , մկրտեցաւ նորն ոչ առ 'ի մաքրիլ այլ առ 'ի մաքրել զջուրս , զի լուսոյն լուսոյն քի , որ զմեզս ոչ ծանեաւ 'իրաւունս մկրտութե ունիցի :

Եւ աստ դիտելի է անցնողաբար , թէ մկրտութին յովհաննու յայժ զանազանի 'ի խորհրդոյ մկրտութե , ոմ պարզապէս սահմանադրեցաւ 'ի ժողովն Թրիտենթինոյ , և կամ 'ի բանիցն սբյն յովհաննու երեւի , մատթ . 3 . Եւս մկրտեմ զձեզ յաշխարհութի . բայց որ զկնի իմ դայ , նա մկրտեցէ զձեզ 'ի հողի սբ : ուր յայտնապէս

պէս ցուցանէ զգանազանութիւն 'ի մէջ մկրտութեան իւրոյ և քի . զի նա ջրով միայն . այս է , արտաքին արարողութիւն . ինչ որ արտաքինութեամբ արտաքուստ յաղաշարութիւն . իսկ քո 'ի հոգի սբ մկրտէր' այս է , արտաքին լուսացմամբն , զոր կացոյց՝ զհոգի սբ , կամ զսրբարար շնորհս ասոյ . Եւ ճշմարտութեւն այսորիկ հաճոյ դասն միաձայն սբ հարքն , զորս լայնատարած թռէ կոկիտս վարդապետն :

Ք . Արդ՝ որ պատկանի 'ի հարկաւորութի մկրտութեւն ստոյգ իմն է ըստ հաւատոյ , թէ խոր հուրդն մկրտութեւն ամենեցուն՝ և իւրաքանչիւր ցեղի և հասակի և թէոթեւ մարդկան ոչ միայն հարկաւորութիւն հրամանի . այլ և միջոցի հարկաւոր է :

Հաստատի նախ 'ի բանիցն քի նոն մերոյ . Յօհանն . 3 . Եթէ ոչ ոք վերստին ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյն սբ . ոչ կարէ մտնել յարքայութիւնն : զոր մեկնելով սբն ամբրոսիոս ասէ . Արդարեւ , զոչ ոք թողու աղատ , ոչ զմանուկ , և ոչ զ'իշափ հասեալ հարկաւորութիւն ինչ . և այլն :

Հաստատի երկրորդ , վկայութիւն ժողովոցն՝ Ապր թակինեայ և միլենիթանու ող 'ի թուղթսն սրբոյն օգոստինոսի , յորս 'ի բաց հերքեցաւ աղանդն փեշակինոսաց , սբ ասէին , թէ մանկունքն առանց մկրտութեան կարեն փրկիլ . Եւ Անատանաիայ , ուր կրկին դատաւարանցանոյն աղանդն , որ նորոգեալ էր 'ի վիկղեփոյ . Եւ ապա թրիտենթինոյ , ուր Նզալի , որ ասէ , թէ մկրտութիւնն ոչ է հարկաւոր 'ի փրկութիւնն :

Հաստատի երրորդ 'ի սբն օգոստինոսէ . և 'ի սբն հերոնիմոսէ ընդդէմ փեշակիանոսաց , և յայլոց սբ հարց , զորս թռէ պեշարֆնոս 'ի զիրս մկրտութեւն , որովք ցուցանի , թէ մկրտութիւնն այնքան հարկաւոր է , թէ ամ մանկունք

կանց և թէ 'ի չափ հասեցոյ , մինչ զի ոչ որ ու
ռանց նորա կարէ աղատիլ 'ի սկզբնական մեղաց ,
և ստանալ զյառ խառնական փրկութիւն :

Արդ՝ այս է զանազանութիւն 'ի մէջ մանկանց և
'ի չափ հասեցոյ , զի մանկանց 'ի փրկութիւն հար
կաւոր է մկրտութիւն գործով . իսկ 'ի չափ հա
սեցոյ՝ կամ գործով , և կ՛աւստիւն , զոր պար
զապէս մեկնէ՝ սբ Ժողովն թրխանութիւնոյ , ա
սեցով , թէ՛ արդարանալ 'ի մեղաց յետ հրատա
րակման աւետարանին՝ առանց լուսացման վերս
տին ծննդեան . կամ աւստիւնորա , ոչ կարէ
լինիլ :

Դ. Եւ ուխտն մկրտութեւնէ ցանկութիւն , իղծն՝
և յառաջագրութիւն մկրտելոյ ոչ մերկ և պարզ .
այլ հաւամք՝ և կտրել զղծմամբ . զի առանց այսոյ
առաքինուեց ոչ որ 'ի չափ հասեցաւնց խնդրս
կարէ արդարանալ , ուր յայտ տեսանի նորօր ,
զորս առաջին մասն դարձոյս ստացաք . որ և հաս
տատիլ կարէ բանիւք սրբոյն օգոստինոսի , ընդ
դէմ տանութեան , թէ՛ հաւատն և դարձ սրտի
զայն , որ պակասի 'ի մկրտութե՛ն՝ կարէ լնուլ ,
և թէ՛ կատարել զխորհուրդ մկրտութե՛ն 'ի նեղ
ժամանակի ոչ կարեմք , որ և ցուցանէ օրինակաւն
կուռնելիոսի , որ յառաջքան զգործով մկրտու
թիւն արդարացաւ :

Եւ մի լիցի տակ , թէ ապա մկրտութիւն գոր
ծով աւելորդ իմե՛ է . ուր նոյն սբ հայրն վասն
կուռնելիոսի տակ , (որ և զիւրաքանչիւրոյ կա
րէ տակ .) իսկ և թէ՛ 'ի ընդունիլ զհոգի սբ մկր
տիլ ոչ կամեր , պարտաւոր իսկ դտանէր վս աք
համարհելոյ մեծի խորհրդոյս :

Ուսուցանէ ևս սբն Թովմա , թէ մարտիրո
սութիւն վս քի կարէ լնուլ զտեղն մկրտութե՛ն , և
բաւականանալ 'ի փրկութիւն , որ երևի 'ի բա
նիցն քի . որ 'ի մատթ. 16. Եւ որ կորուսանէ
զանձն իւր վս իմ գտցէ զնա , ուր սբն օգոս
տինոս տակ , թէ մարտիրոսքն՝ որոց հանդի
7 D տի

պի յառաջ քան զհաւանքսն մկրտութիւնքն քի, զի անհունն քի նահատակիլ, աղատս գտանին ի վճռոյս, եթէ ոչ ոք վերադառնայ ի ջրոյ և ի հոգւոյն սրբոյ և՛, և դարձեալ ասէ, թէ անմեղ մանկունքն ի սկզբնական մեղաց արեամբ իւրեանց մտքրեցան, ուստի հետեւի ըստ մտաց նր, (զոր և բազում անժամանակ ասեն) թէ մարտիրոսութիւն յատուկ անօրինմամբն այ՛, ոչ միայն ի գործոյ գործողին, այլ ևս ի գործոյ գործեցելոյ բերէ զնորհաւ:

Եւ յայսցանէ դիւրին իմն է իմանալ. թէ զինչ ոք վարդապետն. և ընդ նմա ամ անժամանակ ևս մին ասէլ. ի թռչել իւրեանց զերիս մկրտութիւն, ջրոյ՝ հրոյ՝ և արեան: Քանզի մկրտութիւն ջրոյ, է գործով մկրտիլն. մկրտութիւն հրոյ՝ է մկրտութիւն ըղձի, և մկրտութիւն արեան է մարտիրոսութիւն, որ մահուամբ զս Քսի կատարի:

Պ Ր Ա Կ. Բ.

Յաղագս նիւթոյ մկրտութե.

Ասեմ նախ, թէ ջուրն բնական է հեռաւոր նիւթն մկրտութե, որ երևի ի բանիցն քի ան մերոյ. Յօհան, 3. եթէ ոչ ոք վերադառնայ ի ջրոյ և՛, զոր իմանալ պարտիմք յաղագս խորհրդոյ մկրտութե բնական ջրով: Ըստ մեկնութե սրբոյ ժողովոյն թրիտեն թիւնոյ. ուր և ջուրն բնական նիւթ մկրտութե հաստատի. որ և նախ ի ժողովան ֆլորենտիոյ ի սահմանադրութե Եկեղեցիոս պապին, և լաթերանոս, սահմանադրեալ էր. Արդ՝ ան ունամբ բնական ջրոյ իմացել լինի այն, որ է տարբական, և պարզ, թէ ծովու, թէ գետոյ, թէ աղբեր, թէ լճի. թէ ևս անձրևոյ, ուն ուսուցանէ սքն թօմաս. յորում անային ողորմու:

մութեն քարներարուծի առ մարդիկ յոյժ զինս
փայլի. որ առ'ի կատարել զխորհուրդս զայս՝ որ
այսքան հարկաւորն է և օգտամբար, ունի զիտե
ռւսուցարանն թրխանն թինոյ՝ զնիւթն զայն ըն-
տրեաց, որ միշտ պատրաստ է, և կարէ գտա-
նիլ յամենեցուն յամ ուրեք :

Ատուտ կարես իմանալ, թէ ամ արհես-
տաւոր ջուր՝ և այլ խառն հիւթք, զոր օրի-
նակ ջուրն՝ զոր 'ի վարդից, կամ ծաղկանց, կմ
'ի խոտոց հանեմք, կամ որ 'ի յաղէ լուծանի.
և ևս արտասուքն, լրձուք, և այլ հիւթքն.
որք 'ի բնական ջրոյ տեսակաւ զանազանին.
ու են յարմար և բաւական նիւթք մկրտու-
թեան, և հակադարձաբար մկրտութիւնն կա-
րէ խկապէս կատարիլ իւրաքանչիւր բնական
ջրով. թէ և պատահաբար իցէ փոփոխեալ,
միայն թէ զաշմարիտ բնական ջրոյ տեսակն՝ ըստ
հասարակ մեկային համարման՝ ունիցի, և ոչ
իմիջ մնաւ առ խկուծի խորհրդոյս մկրտութե
ճերմութին, կամ դրտութին, մաքրութիւնն.
կամ անմաքրութին ջրոյ, որ սառն իցէ լու-
ծեալ, կամ ձիւն. կամ կարկուտ, կամ այլ օտար
հիւթ ահաւազափ խառնեալ 'ի նմա : զի ամ
այսպիսի ջրով ըստ հարկ վճար զարդապետաց,
և մանաւանդ սրբոյն թօմայի, կարէ խկապէս
կատարիլ խորհուրդն մկրտութե, խկապէս ա-
սեմ, վն զի առ'ի ըստ օրինաց մատակարարել
մաքուր ջուր՝ որքան կարէ լինիլ՝ պիտոյ է :

Բ. Ասեմ երկրորդ, թէ մերձաւոր նիւթ մկր-
տութե է լուսացումն բնկն ջրով. ունի երևի 'ի բա-
նիցն քի տն մերոյ մատ՝ մկրտեցէք զնս յանուն
հօր և' : և 'ի հասարակ վարդապետութե. և
'ի սովորութե բոլոր եկեղեցւոյ. Արդ՝ 'ի լի-
նիլ ջրոյ հեռաւոր նիւթ մկրտութե, պարտ
է, զի այսպիսի մերձաւոր նիւթս, որ լուսաց-
մամբ լինի, կիր արեմամբ այնորիկ հեռաւոր
նիւթոյ կոչացի, ունի երևի յասացելոցս յառաջ

ընթաց գլխոյ . ուստի ասէ՛ք ժարդապետն ,
թէ՛ խորհուրդն կատարի , ոչ 'ի նոյն տարրն .
այլ 'ի մարդն՝ որում տամբ զտարր 'ի լուս-
ցումն :

Խնդրեցես նախ , թէ՛ որպիսի լուսցումն
'ի մկրտութի խնդրի :

Պատասխանեմ . թէ՛ թէպէտ երբեմն մկրտու-
թիւն իբր 'ի բազումս լինէր ընկղմամբ , սակայն
ստույգ իմն է , թէ՛ կարե՛ կատարիլ և ևս սրակ-
մամբ , կամ հեղմամբ ջրոյ խկապէս , որպէս
սուսուցանէ Ծմաստ , և ցուցանէ հասարակ
սովորութի եկեղեցւոյ , որ և յառաքելոցն իսկ
սկսաւ : Գործ . 2 . և 3 . ուր տսի . թէ՛ 'ի միում
աւուր երեք հազար անձինք մկրտեցան , որ
միայն թէ սրտմամբ իցէ եղեալ հաստատէ ի-
զամպերթոս :

Բայց ոչ ինչ փաստէ կամ օգտէ իսկումն խոր-
հրդոյն , եթէ իցէ միակի . կամ երկակի լուս-
ցումն , կամ ընկղմումն . ուղ գիտէ ուսուցարանն
հոռմէական . և երբեմն մեկնել սքնդրիդոր յեր-
կրոյց գիրն առ լեանորոտ , սակայն պարտ է
զրահել զսովորութիւն , որ յիւրաքանչիւր մաս-
նաւոր եկեղեցի ընկալեալ է , ուղ ուսուցանէ
նոյն ուսուցարանն :

Դ. Խնդրեցես երկրորդ՝ թէ՛ որքան լուսցումն
'ի մկրտութի է հարկաւոր :

Պատասխանեմ , այնքան , որ ըստ հասարակ
սովորութե խօսելոյ կարասցէ ասիլ լուսցումն ,
առ որ մի կաթն բաւական ոչ համարի , այլ
այնքան ջուր է պիտոյ . զի մկրտեալն կարասցէ
ասիլ ճշմարիտ լուսցեալ . ուղ ասեն Սոթոս ,
սուարեզ : և այլք . սակայն ասէ իզամպեր-
թոս , թէ՛ առ իսկութի մկրտութե բաւական
էն կաթիլք ինչ , որք զմարմինն՝ մասամբ ինչ և
բաժանմամբ իւրեանց հետեւաբար լուսացեն ,
շոր միայն առ 'ի բառաւ զեղծահարութիս ոմանց
ասեմք . բայց ոչ զի վն միջահաճուէ ինչ պաշտօ-
նեայն

նեայն խնդրոյս 'ի կատարել սորա ղկաթիլս ինչ
միայն ածցի , այսինքն . զի մի' մարմին ազնուէակն
մանկան ուրուք վնջրտուէ ջրոյ սակաւ ինչ վնա
սեացի . մինչ 'ի խնդրոյս' որ հարկաւորագոյն է :
այնքան ջուր միշտ 'ի կիր արկանել պարտիմք ,
զի առ իսկուի նր ոչ ինչ կարծիք կ'ուցէ դտանիլ :
Գ . Խնդրեացես երբորդ , թէ զոր մասն մար
մնոյ պարտիմք լռել , զի իսկապէ լիցի Մկրտութի :

Պատմենմ. թէ առանց կարծեաց լինի իսկապէ .
եթէ զլուխ միշ լռեացի , եւ ուսուցանէ սքն
թամա . թէ ըստ պատմիրանի եկեղեցւոյ առ
նել պարտիմք , հանտառի ևս 'ի հօռմէական
ուսուցարանէ : Եւ ևս սոթոս , սուարեղ , ևս
իզամպերթոս , համարեն թէ լինի իսկապէ մկր
տութի . եթէ թիկունքն , կուրծն կ'այլ այս
պիսի նշանաւոր մասն մարմնոյ լռեացի :

Բայց եթէ այլ մասն ինչ նշանաւորոյն այս
ինքն , ձեռքն , ոտքն , և այլն , միայն լռեացի ,
ոեղ եթէ մանուկն յելա յորովայնէ մօր' զձեռս կ'մ
զոտս մեկնեացէ , և երկիւղ ինչ մահու երեւս
յի , մկրտել պարտիմք , և քանզի անհամաձայն
դտանին վարդապետք 'ի մէջ իւրեանց , վասն
իսկութեան այսպիսի մկրտութեան . ուսու
ցանէ սքն թամա , և ապա աղեքսանդր և այլք
'ի հասարակի . թէ 'ի փրկիլ մանկանն յորոգայ
թէ մահու կրկնել պարտիմք զմկրտութի (թէ ուր ,
Յաւելու լայնման , թէ զնոյն առնել պարտիմք
'ի մկրտել մեր զմանուկն ծնեալ մօրթով վն եր
կիւղի մահուան : վն զի երկբայս են ոմանք . մի'
թէ մօրթն այն իցէ' մասն մանկան . նմանապէ
ասել կարեմք , թէ միայն հերքն թացցին ջրով ,
թէ պէտ սոթոս և այլք զայն բաւական համա
րեն առ իսկութի մկրտութի , Եւ քանզի այս
ոչ է հաւատար , և ևս այլ վարդապետք , զնեւ
հակն ուսուցանեն : վն որոյ աներկեանագոյն է
զայնքան զիւրին խորհուրդն կրկին կատարել
թէ ուր , որովհետեւ ոչ ոք կարէ համարիլ զինքն

54 **Յաղագոս խորհրդոյ**
 արժանի յաւիտենական փրկութեան հոգւոյ, եւ
 թէ ոչ իցէ իսկապէս մկրտեալ:

Պ Ր Ա Կ . Դ .

Յաղագոս տեսակի մկրտութեան:

Ա. **Մ**կրտութեն տեսակ է այս. Եւ մկրտեմ
 զքեզ յանուն հօր եւ որդւոյ, եւ հոգւոյն սբյ. որ հաստատի 'ի ժողովոցն ֆօրէն տինոյ. յաթերանու. եւ թրիտենթինոյ, յաւելու ուսուցարանն հռոմեական թէ զտեսակն զայն քննարն մեր աւանդեաց առաքելոց եւ ընդ հանուր եկեղեցւոյ մատթ. 25. այսքիւք բանիւք, դնացէք այսուհետեւ. աշակերտեցէք զամ հետ թանոսս, մկրտեցէք զնս յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սբյ:

Եւ 'ի տեսակս յայս բացայայտիլ պարտի դործն պաշտօնէին. ուն ուսուցանէ սբն թօմաս, ուստի երրորդ աղէքսանդր պապն յաղագոս մկրտութեան զօրութեան նրապէ, եւ թէ ոք զմանուկն ընկղմեալ երիցս 'ի ջուր՝ յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սբյ ոչ առասցէ, եւ զքեզ մկրտեմ, ոչ է մկրտեալ մանուկն. եւ 'ի վճիռս եւկենիոս պապին ասի, թէ եւս զկնի յիշելոյ տեսակին, որով յոյժք 'ի մկրտելն վարին, որ է մկրտելի, կամ մկրտեսցի ծնոյքն (ան) յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սբյ, մկրտութին որ լինի այսպիսի տեսակաւ է իսկապէս, զի 'ի նմին բացայայտի դործն զոր 'ի կիրարկանէ պաշտօնեայն կոչմամբ ամենամբ երրորդութեան:

Երկրորդ բացայայտիլ պարտի մկրտելն անձն. ուն ասէ սբն թօմաս 'ի վերոյ. եւ հաստատի նախ վկայութեան վերոյասացելոյս, եւ թէ ոք եւս ապա հռոմեական ուսուցարանի, եւ եւս կիրառութեան բոլոր եկեղեցւոյ, որ 'ի տեսակ մկրտութեան միշտ բացայայտէ զանձն մկրտելի. նաեւ զի ցուցիլ թէ:

Թէ 'ի մէջ մկրտելույ , և մկրտողին է պանազա նութի' այլ է որ մկրտէն , և այլ որ մկրտի . և հետեւապէս , ոչ ոք կարէ զինքն մկրտել :

Երրորդ բացայայտիլ պարտի միութիւնն թէն , ոմ ասէ սք վարդապետն . ուստի սքն հետոնիմոս 'ի չ . գլ' . եփսց' ոչ մկրտեմք ասէ յանունս հօր և ' . այլ 'ի մի անուն' որով անձ և ' , և սքն օգոստինոս յերրորդ գիրն ընդդէմ մաքսիմ . ասէ , Թէ մկրտութիւն լինի յանուն և ոչ յանունս , զի այսոքիկ երեքեանքս մի են :

Բ. Չորրորդ բացայայտիլ պարտէ պարզ և յայտնի արտաբերութիւն և կոչումն երկոց անձանց ամենամբ երրորդութեւ , հօր և որդւոյ , և հոգւոյն սրբոյ , ոմ ուսուցանէ սքն Թօմաս , և այս հաստատի 'ի վերոյ ասացեալ բանիցն քի տն մերոյ մկրտեցէք զնս յանուն հօր և որդւոյ , և հոգւոյն սրբոյ . և 'ի Ժող. լաթեր' նաև 'ի Թղթոյն զաքարիայ առ պոնիփակիոս եմյան . ուր ասի . եթէ լռեացի ոք յաւազան մկրտութեւ առանց կոչման ամենամբ երրորդութեւ , կատարեալ քրիստոնեայ ոչ է , եթէ ոչ մկրտեսցի յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ . զոր և նախ քան զնա ուսուցելիս էր սքն կիպրիանոս 'ի կղ. Թուղթն առ յուլիանոս . սքն լեօն 'իդ. Թուղթն . սքն օգոստինոս ընդդէմ մաքսիմիանոսի . և այլք :

Արդ' ասէ սք վարդապետն Թէ բացայայտ յիշումն և կոչումն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սք 'ի տեսակ մկրտութեւ այնքան հարկաւոր է , մինչ զի եթէ ոք զայլ ձայնս' որք ևս զնոյնն նշանակեացեն արտաբերեսցէ , ոմ եթէ ասացի . յանուն ծնողին , և ծնելոյն . և յերկոցունց բղնելոյն . մկրտութիւնն ոչ երբէք կատարի . զոր և ըզկնի նորա բաղումք իբր 'ի հասարակի ուսուցանեն :

Դ. Ասացես , գործոյ : Ն . ասի . Թէ յանուն քի մկրտեցան արք և կանայք ապա և ոչ յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ :

Յաղագս խորհրդոյ

Պատխանեմ նախ, թէ հաւանելի իմն է՝, ո՞նչ ուսուցանէ սք վիշտեան, թէ առաքեալքն զայս յատուկ յայտնութիւն, և անօրինմամբ ՚ի սկզբնա ծին եկեղեցին արարեալ իցեն. զի անունն քի, որ ատելի էր հրէից, և հեթանոսաց պատուելի իմն երևեացի:

Պատխանմ երկրորդ, հաւատադոյն ևս երևի, թէ առաքեալքն ոչ երբեք յանուն քի միայն միր տեալ իցեն, մինչ ոչ ռք յառաջին հարց, (ո՞նչ ասէ Վաղդ ուէց) որք առաքելոց, կամ աշակերտաց նոցա ժամանակիցքն էին զյայտնութիւն և զանօրինումն զայն յիշեն. Մանաւանդ սքն կղեմն, յերկրորդ գիրս յաղագս սահմանադրութեան առաքելոց, սքն Գիտնէսիոս ՚ի գիրս եկեղեցական քահանայապետութեանցն ՚ի գլուխ. 3. սքն յուստինոս, որք ՚ի տեսակ միրտութեան զերիս անձինս ամենամուրք երրորդ դութեան անձոյն հրամանաւ բացնյայտել պարտիմք, ուսուցանեն, որ ևս ՚ի կանոնն առաքելոց արձանադրեալ տեսանի:

Ուստի մինչ ասի, թէ առաքեալքն միրտէին յանուն քի. իմանալ պարտիմք. թէ միրտէին իշխանութիւն և կարողութիւն քի, որով իմացմամբ վս հաւատացելոց իւրոց ասէ նոյն ինքն քս. յանուն իմ դևս հանցեն. մատթէոս վերջին գլ. կամ միրտեացեն յանուն քի. զի որք միրտէինն, կոչէին զանուն որդւոյ ընդ անուն հօր և հոգւոյն սրբոյ, ո՞նչ ասէ սքն կիսղրիանոս ՚ի Թուղթն. 57. ուր մեկնելով զբանս սրբոյն պետրոսի, գործ. 1. միրտեացի իւրաքանչիւրոք ՚ի ձէնձ յանուն քի. ասէ, յիշէ պետրոս զանունն յի քի. ոչ զանցարարեալ զանուն հօր, այլ զի հօր միաւորեացի և ևս որդին:

Պ Ր Ա Կ . Գ .

Յաղագհս , թէ ո՞րպէսք կարէ մկրտել .

Ասեմ նախ , թէ իւրաքանչիւր ոք կեն
ցաղոյս կարէ իսկապէս մկրտել . թէ
այր և թէ կին . թէ հաւատացեալ , և թէ ան
հաւատ , որ երևի 'ի Ժող . լաթեր . և ֆլօր . Եւ
թէ այսոց հաստատեալ իցէ 'ի քնէ մնէ մերմէ ,
ուսուցանէ սքն թօմաս , թէ զխորհուրդս զայս
'ի փրկութի հարկաւորագոյն , իւրաքանչիւրոք
'ի հարկաւոր ժամանակի իսկապէս կարէ տալն .
Թ . Ասեմ երկրորդ , թէ իւրաքանչիւրոք , ոչ
միայն իսկապէս , այլ և ըստ օրինաց առանձինն
(միայն թէ 'ի հարկաւոր ժամանակի) կարէ մկր
տել . Եւ այս հաստատի սահմանադրութի Ժո
ղովցն 'ի վերոյ և կանոնաց . և 'ի բանիցն նախ
նի հարցն սրբոյ , որք զայս յայտնապէս ուսու
ցանեն . ոոյ թերթութիանոս , 'ի զիրս մկրտու
տէ , թէ 'ի հրկւոր ժամանակի և աշխարհեանն
ունի զիրաւունս մկրտելոյ , զոր և ուսուցանէ
սքն հերոնիմոս ընդդէմ լուսաբերականաց , և
ասէ , թէ 'ի ժամանակս իւր յամ ուրեք սովորու
թի էր , և ընդունէ ի . Ասացաք առանձինն , այս
է առանց հանդիսաւոր արարողութեց , որք 'ի կիր
արկանին ըստ պատուիրանի եկեղեցւոյ 'ի կա
տարել զխորհուրդն մկրտութե . վասն զի եթէ
աշխարհականն զարարողութի ինչ եկեղեցւոյ
յափշտակեցէ՝ մահու չափ մեղանչէ , և լինի ան
կանոն :

Այդ՝ ասէ սք վարդապետն և այլք ընդ նմա ,
թէ 'ի հարկաւոր ժամանակի զայս կարգ տար
աբեր պահել , զի յառաջակացութե յատուկ հո
վո՛ւն , մի՛ լիցի մկրտել աւագ սարկաւագին .
դարձեալ յառաջակացութե աւագ սարկաւագին ,
ոչ է պատկան մկրտել աշխարհականի . ոոյ և

ոչ պատկանի 'ի ներկայութեան' մկրտել կնոջ .
 Աստուծոյ սբ վարդապետն . թէ մահուչափ մե-
 ղանչէ աշխարհականն , կամ ստորնային կղերի
 կան 'ի յանդգնիլ մկրտել յառաջակայութե քա-
 հանայի . բայց ներքի միայն է , եթէ 'ի մեջ
 ստորնային կղերիկոսաց , և աշխարհականաց ,
 կմ 'ի մեջ արանց և կանանց վերոյիշեալ կարգն
 ոչ պահեացի . մանաւանդ ոչ երբեք է մեղք .
 եթէ պատճառ ինչ դոցի ոչ պահելոյ զնոյն
 կարգն , ոպ զի մանկաբարձն քարեգոյն և ստու-
 դադոյն դիտէ զկերպն մկրտելոյ . կամ զի առն
 ոչ վայելէ մատչիլ առ 'ի մկրտել զմանուկն չե-
 ևս բոլորովին ծնեալ յորովայնէ մօր իւրոյ :

Դ. Ասեմ երրորդ՝ թէ եպօսն 'ի վիճակի իւ-
 րում . հոգաբարձու քահանայն , 'ի թեմի իւ-
 րում է յատուկ պաշտօնեայ մկրտութե : Ասն
 եպօսն յայտնապէս երեւի , թէ 'ի վիճակի իւրում
 է առաջին և յատուկ հովիւ , ուստի թերթու-
 լիանոս , մկրտելոյ ասէ , ունի զիրաւունս ծայ-
 րագոյն քահանայն , որ է եպօսն . և ապա քա-
 հանայքն . և այլն :

Եւ վս հոգաբարձու քհնյի յայտնապէս երեւի
 'ի սովորութե և 'ի կիրառութե բոլոր եկեղեցոյ , և
 'ի հոռօմեական մաշտոցէ , ուր ասի . թէ օրինա-
 ւոր պաշտօնեայն մկրտութե է հոգաբարձուն
 կամ այլ սբ քահանայ 'ի հոգաբարձութե կամ յա-
 ռաջնորդէ տեղւոյն կացուցեալ , ուստի եկեղե-
 ցիքն հոգաբարձունաց 'ի նախկին ժամանակս կո-
 չէին եկեղեցիք մկրտութե :

Զսոյն հաստատէ և ևս իզամպերթոս՝ այնու-
 զի գործն մկրտելոյ 'ի հռչակաւորս , է գործ
 յատուկ հովուին տեղւոյ . ուր ասէ ևս , թէ
 հոգաբարձուն 'ի յառաջակայութե եպօսի իւրոյ
 առանց հաւանութե նր . զոր վս յարգման և
 պատուոյ խնդրել պարտի , ոչ կարէ ըստ օրի-
 նաց մկրտել . որ երեւի 'ի ձե թղթոյն սբյն լէօ
 նի առ եպիսկոպոսունս ֆրանսայ :

Ասեմ

Ասեմ չորրորդ , թէ իւրաքանչիւր քահանայ , որ ոչ եպիսկոպոս է , և ոչ հոգաբարձու . Պի հեռաւորութե նց . կամ հրամանաւ նոցա կարէ մատակարարել զխորհուրդն մկրտունք ըստ օրինաց . որպէս ասէ սբն թօմաս . և այլք . ուստի հետեւի , թէ քահանայն՝ մեղանչէ մահուչափ , որ առանց յատուկ հրամանի քահանային տեղւոյ . կամ դռնեա թոյլատրութեն՝ մատչի մկրտել ի հաշակաւորս :

Գիտե՛լի է աստ , զի ոչ միայն քահանայքն , այլ և սարկաւազունք ըստ հրամանի եպիսկոպոսի կմ՝ հոգաբարձուի կարեն ի հաշակաւորս մկրտել , ոմ Վարդապետք ի վերոյ ասեն , սակայն այսու զանաղանութք զի քահանային՝ իբր օրինաւոր պաշտօնէի կարէ յանձնել եպոս կմ հոգաբարձուն ըստ յատուկ կամաց քահանային . բայց սարկաւազին միայն ի հարկաւորութե : և ևս մկրտել հանդիսաբար սարկաւազին , առանց հրամանի առաջնորդին տեղւոյ ոչ միայն մեղանչէ մահուչափ . այլ և ինի անկանոն . իսկ քահանայքն զայն առնել թէպէտ մեղանչեն . բայց ոչ ինին անկանոնք :

Պ Ր Ա Կ . Է .

Յաղագս թէ ո՛րքեօք կարէ մկրտիլ . և թէ որպիսի պատրաստութի խնդրի ի մկրտիլ :

Ղ շմարիտ է . թէ ամ ոք կենցաղոյս է ընդունակ մկրտունք . ըստ բանի քի տն մերոյ մատթէ . վերջ : դնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք զամ հեթանոսս , մկրտեցէք զնոսա և : Էւ վասն ի չափ հասելոյ ոչ իմն է երկբայութի . զի ոմ ընդունակքն են ի լուր աւետարանական բարսզուէցն , այսպէս ևս ի մկրտութի . իսկ վասն ժանկանց տղայոց ոչ ի չափ հասելոյ՝ տնն

սեն ժամանակի կրկնամկրտիչքն , ըստ պն-
շարմինոսի , թէ ոչ է օրէն մկրտել զնս , որք ոչ
են 'ի չափ հասեալ , մն զմկրտեալ մանկունս 'ի
չափ հասանիլ նց վերստին մկրտելին , ուստի և
անեղանեցան կրկնամկրտիչք . ընդդէմ որոյ
ուղղափառ հաւատն ուսուցանէ , թէ ոչ 'ի չափ
հասեալ մանկունքն , որք թէ ուղղափառ , և թէ
'ի հերետիկոս , և ևս յանհաւատ ծնողացն իցեն
ծնեալ , են ընդունակք մկրտութե ։

Հաստատի ճշմարտութիս այս , և մուրաւի
հակառակորդացն 'ի բաց մերթի նախ այսօքիւք
բանիւք քիւն մերոյ . մատթ . 13 . թոյլ տուք
մանկուոյդ դալ ատիս . և այլն , զի այդպի-
սեացդ է արքայութիւն երկնից . երկրորդ 'ի ժո-
ղովոյն միլեւիթանու , որ ասէ , թէ որ ոք ասի
ցէ , թէ նորագոյն ծնեալ մանկունքն յորովոյ
նէ մօրն , ոչ են մկրտելիք , նշովեալ եղիցի .
Էւ ևս 'ի ժողով վինայ , և թրիտոյնոյն ճշմար-
տութիւն հաստատեցաւ . և ապա սուրբն օգոս-
տինոս 'ի դիրս ծննդոյ ըստ գրոյն ասէ , թէ սո-
վորութիս այս մկրտել մանկանց յեկեղեցի քի
աւանդութի առաքելական իսկ է .

Բ . Արդ 'ի լինիլ ճշմարտութեոս սցարիկ ըստ
հաւատոյ , խնդրի , թէ արդեօք մանկունքն այ-
նոքիկ ակամայ ծնողացն իցեն մկրտելիք :

Պատխենմ նախ , թէ մանկութն անհաւա-
տից , որք անբանամարք են առանց կամաց ծնա-
ղացն , ոչ են մկրտելիք , եթէ 'ի հոգ և 'ի սնունդ
նց մնացին . և կամկատկած ինչ երևեսցի վերս-
տին դառնալ նոցա 'ի սնունդ և յիշխտնութի
նոցա . կամ ինոցունց մուրիլ բայց եթէ յիշխա-
տութի , և 'ի սննդենէ նոցա արգարութեամբ
մեկնիլ կարեն , այնպէս զի ոչ ինչ վտանդ իցէ
դառնալ նց առ ծնողս իւրեանց , կամ 'ի նո-
ցունց մուրիլ . յայնժամ ըստ օրինաց զմանկ-
տիան զայնոսիկ ևս ակամայ ծնողացն մկրտել
հարեմք , որ ևս է օրէն աւանել յառաջակայ վտան

քի մահու մանկանցն այնոցիկ . մանաւանդ ևս առանց կամաց ծնողաց պարտ է առնել , զոր ամ մեկնէ և հաստատէ զբիգոր վալենտինեանն :

Պատասխանեմ երկրորդ . թէ է օրէն մկրտել զմանկունս հերեւոյնկոսաց առանց կամաց ծնողացն ըստ արարողութե եկեղեցւոյ . վասն զի դուով հերեւոյնկոսացն մկրտեալք , և ըստ այսմ պարտաւորք հպատակիլ եկեղեցւոյ , ըստ իրաւանց կարեմք զնոսա բռնադատել առ ի մկրտեալ զմանկունս նոցա ըստ արարողութե ընդ հանաւր եկեղեցւոյ , և կրթել ի ճշմարիտ հաւատոս քի , և կրօնի , և եթէ առ այս հրաժարեցցին , ևս առանց կամացնց զոյս առնել կարեմք , իսկ որքան առ հարկաւոր պատրաստութի ի յընդունողս մկրտութե , միայն զի չափ հասելոց է բանս . քանզի ի մանկունս խնդրել զհաւատ զգիտաւորութի , և կամ զայլ պատրաստութի , ոչ այլ ինչ է , ոմք ասէ սուրբն օգոստինոս , եթէ ոչ հակառակիլ զդայութեցն , և ամե նայայտ ճշմարտութեն :

Դ. Արդ՝ առաջին պատրաստութի առ ի մկրտիլ՝ ա խնդրի յի չափ հասեալս , է հաւանումն նր . որպէս ասէ զուրք վարդապետն . որ և յայտնի իսկ է ի սովորութե և ի կիրառութե եկեղեցւոյ . որ յառաջքան զմկրտելն հարցանէ զայն , որ մկրտիլ կամի . մի թէ կամի մկրտիլ . բայց ոչ խնդրի յայտնի ներդործական հաւանումն , այլ բաւական է զօրութենականն . կամ ենթադատականն . կամ զի ի չափ հասեալն առ ի մկրտիլ դործով երբեմն կամեցեալ իցէ , և զնոյն կամս ոչ երբեք փոխոխեալ . Երկրորդ հարկաւոր պատրաստութի առ ի մկրտիլ է հաւատն , և բաւական ծանօթութի ուղղամիտ վարդապետութե . որ հաստատինախ ի բանիցն քն , որ ի մարկոս վերջ : Որ հաւատաւցէ , և մկրտեացի , կեցցէ , և դործ : Տ. ներքինւոյն՝ որ կամէր մկրտիլ , ասէ սուրբն ֆելիս

պոս , եթէ հաւանս բոլորով սրտիւ , թարթէ , աւատի եկեղեցին 'ի մկրտելն հարցանէ նախ ըզհարկաւոր մասունս հաւատոյ . և զհրապարակական դաւանութի նր 'ի նմանէ պահանջէ :

Երրորդ պատրաստութի է ցաւն վասն մեղաց , և յառաջագրութի պահելոյ զօրէնս ւոյ . և այս երեւի 'ի բանիցն սրբոյն պետրոսի , գործ . 2 . ապաշխարեցեք՝ և մկրտեցի իւրաքանչիւրք 'ի ձէնջ . և ևս ժողով , թրխունթ .

Եւ թէ որովոսի պարտ է լինիլ ցաւն այն , և վասն ոյր պատճառի . և թէ որովոսի յառաջագրութի պահելոյ զօրէնս ւոյ , լիապէս երեւեցի յասացելոցս 'ի գլուխ . 3 . յաղագս ապաշխարութե : որպէս ևս ուսուցանէ և հաստատէ իզամպերթոս , թէ , ցաւն՝ որ յապաշխարութե խորհուրդ բաւական՝ է ևս առ խորհուրդն մկրտութե :

Թէպէտ այսոքիկ երեքին պատրաստութիքս առ 'ի ընդունիլ զմկրտութե ն պողաւէտ՝ յ'իշտի հասեալս ինդրի , բայց առ իսկութի նր առաջինն միայն է հարկաւոր , ուլ երեւի յերկրորդ դիրս սրբոյն օգոստինոսի , ընդդէմ փիթիլիանի . աւատի յորժամ օք կամի մտերիմս մկրտիլ , ևս եթէ զհաւատ , և զցաւ վասն մեղաց ոչ ունիցի , ճշմարտութեամբ զկնիքն մկրտութեան ընդունի . բայց ոչ զսրբարար շնորհս , և զսոյլ զօրութեա . որք 'ի նմանէ կաթին , զորոց ասաս ցոք 'ի հետեւեալ պրակն :

Դ , ինդրեացես նախ , արդեօք մանուկն յորո վայնի մօր կարէ մկրտիլ :

Պատասխանէ սուրբ վարդապետն , թէ ոչ կարէ , որովհետեւ զմարմին նորա անդ ջուրն ոչ կարէ շօշափել և լուանալ . և ապա առ 'ի մկրտել սպասել պարտիմք յամբողջ ելս մանկան յորովայնէ . Բայց եթէ վտանդ ինչ մահու իցէ , և գլուխն միայն ելցէ , յանժամ մկրտել պարտի , և ապա ոչ է պարտ կրկին մկրտել , և թէ

եթէ զկնի բոլորովին ծնցի . իսկ եթէ ձեռն՝ կմ
տան, կմ այլ մասն ինչ ելցէ՝ ի վտանգ մահու մկր
տել պարտի, և զի երկբայեւ ինչ է, մի թէ այն
պիսի մկրտութիւն իցէ խկատէս . յետոյ կրկին
թէութեամբ պարտիմք մկրտել :

Է. Խնդրեսցես երկրորդ . մի թէ զայլանդա
կածինս պարտիմք մկրտել :

Պատասխանեմ եթէ այլանդակած լին այնո
քիկ (զորոց կասկածի . մի թէ ունին զբանական
հոգի,) ոչ ծանխցին ստուգիւ և երկիւղ մա
հու իցէ, այսու թէութեամբ մկրտել պար
տիմք, եթէ ընդունակ ես մկրտութե, ևս զքեզ
մկրտեմ. և այլն : Իսկ եթէ ոչ իցէ երկիւղ մա
հու, հարցեալ բժշկացն, և հմուտ անձանց. մա
նուանդ աներկեւան իմն է ծանուցանելն եպիսկո
պոսին, և ըստ բանի նոցա տոնել . ուր իսկ տե
սանի ի հոռմէական մաշտոցն :

Բայց եթէ այլանդակածինն այն իցէ այնոյ,
զորմէ կասկած լիցի . թէ է մի . կամ բազում, ոչ
է պարտ մկրտել, մինչ չև իցէ զանազանեալ,
իսկ զանազանիլ կարէ : եթէ իցեն ի նմա մի՝
կամ բազում գլուխք, և կամ մի կամ բազում
կուրծք տեսցի ի նմա, զի յայնժամ այնքան սիրտ
և հոգի և մարդիկ են. և իւրաքանչիւրն ուրոյն
ունեն անձանց ստուգիւ ոչ ծանխցի, որպէս եթէ
զերկու գլուխս բայց՝ զմի կուրծ ունիցի, յայն
ժամ զմինն բացարձակ . և զմիւսն թէութեամբ
պարտիմք մկրտել . որպէս տեսանի ի նոյն մաշ
տոցն :

Խնդրեսցես երրորդ, մի թէ ի չափ հասեալ
խելագարքն իցեն մկրտելիք :

Պատասխանեմ, բաժանմամբ, վասն զի կամ
են մշանջեանական խելագարք, և ոչ է յոյս եր
բեմն ի բանականեանալ նոցա, զայսպիսին պար
տիմք մկրտել, որպէս զմանկունսն . կմ երբեմն
ունենին զբանականութի, և ասղա եղեն խելագար,
և

և եթէ երեւի, թէ նոքա յունիլ բանականութիւն գրեցին զմկրտութիւն, կամ ցանկացան նմա, և ոչ զնոյն կամս փոխոխեցին, մկրտել պարտիմք և զնս. բայց եթէ այս ոչ երեւեցի. ոչ պարտիմք մկրտել զնոսա. ուր ասէ ուսուցարանն թրիտենթինոյ:

Ասացես, երեւի թէ աներկեւանադոյն է մկրտել զնս, զի ՚ի նս կարեմք համարել զմեկնողական կամս մկրտելոյ. այս է, թէ նոքա այնպէս արամադրեցէն. զի եթէ զանձինս ճանաչէին, և ըզգորութի մկրտուէն իմանային, առանց կարծեաց մկրտէին:

Պատխնմ. թէ մեկնողական կամքն այն ՚ի մկրտուի. չէրբէք բաւականանայ, ուր ուսուցանէ և հաստատէ իզամպերթոս, և յաւելու ասել, եթէ որ զի չափ հասեալն մկրտեցէ, յորում ըզհարկածոր պատրաստուի առ ՚ի մկրտիլ ոչ դացէ, անկանի ՚ի մահուչափ մեղս:

Պ Ր Ա Կ. Դ.

Յաղագս զգորութե մկրտութեն:

Ինք են դիտաւոր զգորութիւն խորհրդոյս այս խորիկ: Առաջինն է թողութի սեղփնական մեղաց, և նմ ներգործական մեղաց, որք եթէ յառաջեան զմկրտիլն գործեալ իցեն, ուր ասեն սբ վրդպոք. որ և յայտնապէս սահմանեցաւ ՚ի Ժդ՝ Փլօր՝ և Թրիտ՝, և ևս ՚ի հերունհետէ ՚ի Ժողուն կարթագինեայ, ուր ՚ի մէջ դիտաւոր մասանց հաւատոյ, զորս եղիսկոպոսն որ ձեռնադրելի էր, պարտ էր դաւանիլ, և դեալ լինի և թողութին մեղաց մկրտութիւն: Եւ սբն Գրիգոր՝ անհաւատս կոչէ զայնոսիկ, որք ասեն, թէ մեղքն ՚ի մկրտուէն ոչ թողեալ լինի ճշմարտաւոր. այլ մակերեւութաբար:

Երկր զգորութին է թողութի նմ պատժոցն յանցանաց, որպէս ասէ սբ վարդապետն, և ևս ՚ի

ի Ժող. Քլօր. և Թրիտ. ուր ասի , Թէ ՚ի խորհուրդն ազաշխարութե ժամանակաւոր պատիժքն , ոչ միշտ բոլորովին , ուղի ՚ի մկրտութե , Թողեալ լինին :

Եւ այս հաստատիլ կարէ ևս ՚ի յընդհանուր սովորութե եկեղեցւոյ , որ զոչ ինչ ազաշխարանս դնել սովոր է մկրտելոցն . ուղի դնէ խորհրդաբար խոստովանելոցն , մանաւանդ ասէ հռօմեական ուսուցարանն . Թէ այս ոչ կարէ լինիլ առանց մեծի անարդութե խորհրդոյս :

Բ. Եւրրորդ զօրութիւն է հեղումն սրբաբար շնորհաց ընդ պարզեաց և առաքինութեց , որք հետևին նմա , ուստի ասէ հռօմեական ուսուցարանն , զօրութե խորհրդոյս այսորիկ , ոչ միայն ՚ի չարեաց որք ճշմարիտ չարքն են , ազատվել , այլ ևս գերազանժ բարեօք և պարզեօք սուստանամք , զի հոգի մեր Թեոփիլ շնորհօք բնալ լինի : որով արդարք և որդիք ուղի և զեալ յաւիտենական փրկութեն ժառանգո լինիմք , և այլն . և է շնորհ , որով ոչ միայն լինի Թողութի մեղաց , այլ Թեոփիլ որպիսութիւն ՚ի յանձինս մեր լինու և իբր ճառադայթ ինչ և լոյս , որ զհոգիս լուսաւորացնեալն և ՚ի վր շնորհիս այսորիկ յաւելել լինի ամենազնիւն առաքինութեց լիութի . որ հեղեալ լինի յոյ ընդ շնորհիս այսմիկ ՚ի հոգիս :

Չորրորդն է շնորհն խորհրդական մկրտութե . որ (ուղի ուսուցանէ նոյն ուսուցարանն) բղխի ՚ի յանձկագոյն միութեն յայնմանէ , որով ՚ի ձեռն մկրտութե մկրտեալ քի տն մերոյ իբրև քլիսոյ խրեանց անդամք միաւորին , և որ զնս յատուկ կերպիւ առ ՚ի պահել զԹեոփիլ արէնս , առ ՚ի արժանապէսն ընդունիլ զխորհուրդս , և առ ՚ի զայլ գործս Թեոփիլս և զԹութե կոտարիլ ըստ պարտին ընդունակա առնէ :

Հեգերորդն է կնիքն , որ մկրտութե անջնջելի տպի ՚ի հոգիս մեր , ուղի սահմանեցաւ ՚ի

ծողին. զի առ'ի չափ հասեալս 'ի ձեռն կատարել
 գղջման, որով միայն արդարանալ կարեն մեղա-
 ւորքն արտաքոյ խորհրդոյ նորոյ օրինացս. ուն
 առասցաւք ստորեւ 'ի Է. դուռս. իսկ 'ի ման-
 կունս հաւատով ծնողացն, կամ այլոց. և նշան
 հաւատոյն այնորիկ էր թրիատութիւն. և այս
 զօրութիւն ապրտնի շարչարանացն քի տն մերոյ.
 իսկ յառաջ քան զթրիատութե հաստատիլ, ա-
 սէ սքն թօմաս, թէ հաւանելի իմե է, զի հա-
 ւատացեալ ծնողք վս ծնեալ մանկանց և մանա-
 ւանդ 'ի վտանդ մահու նոյ զտղաչանս ինչ առա-
 ջի այ հեղուին. կամ զօրհնութիւն ինչ նոյ տային.
 որ էր նշան հաւատոյ, ուն 'ի չափ հասեալքն
 վս իւրեանց զաղօթս և զպտարարս մատուցա-
 նելին: վս որոյ յառուկ ողորմութիւն այ զօրութի-
 ւապագայ շարչարնցն քի մանկանցն այնոցիկ օք
 նէր, և այսոն զնս 'ի սկզբնական մեղաց որբէր.
 որ և ասելի է զինի թրիատութե յաղադս կանանցն
 հրէից. որք ոչ էին ընդունակք թրիատութե.
 և ևս վս մանկանց որք մեռանելին յառաջ քան
 զութներորդ օրն. զի յառուր ութնէքդ ժամթ
 էր թրիատել զնս:

Պ Ր Ա Կ. Է.

Յաղագս արարողութեց մկրտութե:

Ղ շմարիտ է այս, զի անօրաշտական արա-
 րողութիւք ինչ յեկեղեցին քի 'ի հաշակա-
 ւորս մատակարարելն զխորհուրդս առ'ի շար-
 ժել զհաւատացեալս 'ի մեծագոյն ջերմեռան-
 դութի, առանց մեասու դոյացութեցն, պարտ
 էին կացուցեալ լինիլ: ուն իսկ սրբութիւն և ջեր-
 մեռանդութիւն կացուցեալ են. և ապա ոչ կա-
 րեն առանց մեղաց անարդել. կամ դանց առ-
 նել պաշտօնելիցն զնոքօք ըստ հաճոյից իւրեանց.
 ուն յայտնաբար սահմանեցաւ 'ի թող-թրիտն:

Եւ որ պատկանի առ արարողութիւն մկրտութեան ուսուցանել հոռմեական ուսուցարանն : Թէ յերիս կարեւր բաժանել . որոյ ոմանք՝ կան խեն մկրտութեան , ոմանք լինին ՚ի մկրտութեան . և ոմանք հետեւին նմա : և զմանաւանդական աւարարողութեցն աստ այնու կարգաւ որով վարի եկեղեցին ասասցուք :

Արդ՝ նախ՝ յառաջքան զմկրտելն պարտի պատրաստել ջրոյ . զոր միայն ՚ի մատակարարելն զխորհուրդս ՚ի կիրաքականել պարտիմք . և աւագանն մկրտուե օրհնի զանազան աղօթիւք , և երթ մեկուցուցուիմք , որք յեկեղեցւոյ սահմանեցան , հեղուվ զձեթն երախայից , և զսք մեռուն ըստ նախկին սովորութեան եկեղեցւոյ . զորմէ վկայեն սքն կիպրիանոս և սքն բարսեղ ՚ի գիրս հոգւոյն սքյ . և զԶուրն մկրտութեան օրհնել և սքն առնել միայն պարտիմք ՚ի հսկման զատկի և պէնտեկոստելի , ուն ուսուցանել հոռմեական ուսուցարանն :

Եւ զկնի օրհնութեան ջրոյս այսորիկ , որ կամին մկրտել բերեալ լինի ՚ի գրուես եկեղեցւոյ . և ՚ի մուտ նորա իբր անարժան և քրոջս տակաւին գերի գիւացն ՚ի ձեռն մեղաց արդեւեալ լինի :

Բ. Եւ նախ քահանայն երիցս փռէ , և զայլ երգմեկուցուիս ընթեռնու առ ՚ի փախստականս առնել զգևս , և արարողութիւնս այսու որ հնադոյն խակէ յեկեղեցին մոյ , ոչ փռեմք , և բախայս , և ոչ երգմեկուցանեմք զսանդճեռնածն մոյ յերախայս , ասե սքն օգոստինոս , այլ զայն , ՚ի ներքոյ որոյ ամենեքեան , որք մեղօքն ծնանին :

Եւ վն նոյնոյ պատճառի կնքեմք նշանաւ խաչի զմկրտելիսն ՚ի ճակատն , և յայլ անդամն . զի նովաւ դեռն նաւաճեացի , և մտ որոգայթք նքն փշրեցին , ուն ասե սքն օգոստինոս , և սքն աթանաս ՚ի գիրս ներմարմնութեան քի :

Եւ ապա դնէ քահանայն զձեռս ՚ի վքնքն , և

և զանազան աղօթքս ընթեռնու , և զայս արաւ
բողութիւն յիշէ ժող. կարթախ . և սքն օգոստի
նոս ասէ . կարծեմ թէ երախայքն ըստ խմբ կեր
պի նշանաւ քի և աղօթիւք ձեռն դնելով , սքն
եղանին :

Ապա քահանայն դնէ զաղն 'ի բերան մկրտել
ւոյն , զոր նախ օրհնեալ էր , առ 'ի նշանակել ,
զնորհս մկրտութե օրով մարդն յաղականու
թէ մեղաց աղատի . և երկնային և գերբնական
խոհեմութիւն զարգարի . և արարողութիւն այս
յիշի 'ի ժող. կարթ . և 'ի սքն օգոստինոսէ 'ի
դիրս խոստովանութե :

Եւ յետոյ նոյն քահանայն թքով զականջս և
զլունգունս մկրտելւոյն շօշափէ , զականջս
առ 'ի բանալ զնս 'ի լուր բանիցն քի . և զլուն
գունս առ 'ի հոռոտալ զանուշահառութիւն առա
քինութեց և բարեպաշտութեց , որպէս ասէ
սքն ամբրոսիոս յառաջին գլուխն 'ի դիրս յա
ղաքս խորհրդոյ :

Դ. Չկնի այսորիկ հեռեւի և հրաժարումն ,
որով 'ի հարցանել քահանային , հրաժարի ե
րախայն 'ի աստանայէ , և յսմ օրծօց և 'ի խո
բէութեց նորա . զոր յիշէ սքն Գրիգորիոս 'ի
դիրս եկեղեցական քահանայապետութեանց ,
գլուխ 2 . և սուրբն ամբրոսիոս 'ի դիրս խոր
հրդոց . գլուխ . 2 . ուր մեկնելով զարարողու
թիւնս զայս ասէ . Յորժամ եհարց բեզ քա
հանայն , հրաժարիս 'ի աստանայէ և 'ի խաբէա
լութեանց նորա , զինչ պատտախանեցեր . հրա
ժարիմ հրաժարիս յաշխարհէ , և յսմ զանկուեց
նորա . զինչ պատտախանեցեր , հրաժարիմ . յի
շեա՛ զքանս քո . և մի երբեք մոռացիս . զոր
խոստացար . զի ձեռագիր քո ոչ յերկրի , այլ
յերկինս է , և այլն :

Եւ հրաժարմամբս այսու իբր թէ՛ մկրտե
լին պատրաստեալ 'ի պատերազմ ընդ դեռ օ
ձանեմբ 'ի Թիկունս և 'ի կուրծս , իբրև ըմ
Բ 3 ԲԷԸ

Բիշ Քսի, ասէ սուրբն ամբրտխոս, զպատե
րազմ աշխարհիս պատերազմից: և որպէս ասէ
սուրբն ստեփաննոս, իբր ի յապարեղ մտա-
նելոց:

Ապա զկնի առաջին օծման զմկրտելին հար-
ցանէ քահանայն վասն մանաւանդական մա-
սանցն հաւորոյ, զոր և հրապարակօրէն դաւ-
անի, զորմէ ասէ սուրբն ամբրտխոս. և սքն
օգոստինոս զսոյն դաւանութիս ասէ. յայտնի
և սերան բանիւք յերեւելի տեղւոջ առաջն
հաւատացեալ ժողովոյն պարտին դաւանիլ այ
նորիկ որք առ շնորհս մկրտութե մատչին:
և դաւանութիւնս այս նախադրէ զկրթու-
թիւնն երախային. ուստի ի չափ հասեալքն
երբեմն, որք զմկրտութիւնն խնդրէին յառաջ
քան զմկրտիլ նոցա զժամանակս ինչ երախայս
նային. զոր բաղմիցս յիշեն սք հարքն, և մա-
նաւանդ սքն օգոստինոս:

Գ. Եւ յիս կրկին աղաա և հրապարակա-
կան կամաց նորա ի մկրտիլ, մկրտեմք ըզ-
նա, ընկղմամբ, կամ հեղմամբ ջրոյ, միակի,
կամ երբակի, ըստ սովորութե իւրաքանչիւր
եկեղեցւոյ:

Չկնի մկրտութե զգաղաթն օծանեմք սք
մեռնաւ. Եւ մեռնա այս պալատ լինիլ նա
բաղոյն սյուէ, ի նոյն տարւոջ յաւուր հինգ
շաբաթու յեպիսկոպոսէ օրոնեալ Եւ թե-
ւելա ի նախկին ժամանակս եկեղեցւոյ ամ օ.
Տու մն միայն յեղոսէ լինիլ սովոր եր, բայց յե-
այո տաւա հրաման քահանայից ի մկրտու-
թեան օծանել զգաղաթս մկրտելեացն. որ-
պէս երևի ի ժողովոյն կարթագիւնեայ և թօ-
լեթանաւ, իսկ ի ճակատն որ յառուկ է խոր-
հրդոյն դրոշմի. միայն եպիսկոպոսացն է պա-
հեալ. որպէս ի տեղւոջ իւրում ասացի. և
մկրտութեան օծումնս այս ի գաղաթն մկրտե-
լոյն նշանակէ զայն՝ զի այնուհետեւ քի գլխոյն
որպէս

որպէս ասէ հօռմէական ուսուցարանն , ունի ան
դամ միաւորի , և պատուաստի 'ի մարմին նոր
րա . և վն որոյ քրիստոնեայ 'ի քսէ . իսկ քն
յծմանէ անուանի :

Եւ յետ այսորիկ զգտնող սպիտակ , կամ ըզ
պատուաւակալ 'ի վերայ արկանեմք մկրտելոյն ,
նախ 'ի նշան հատուցման անմեղութեանն մկրտ
ութիւն . զի պահեցէ 'ի բոլոր կեանս իւր ,
և ապա 'ի նշան ապառնի յարութեան և միա
ռաց առ որոյ յոյսն մկրտեալն վերադին ծնա
նի . որպէս մեկնէ հօռմէական ուսուցարանն .
և զայսմանէ սովորութիւն խօսին սքն ամբրո
սիոս և սքն օգոստինոս :

Եւ Ադա տաւեալ լինի 'ի ձեռս մկրտելոյն
լուցեալ ջահ , առ 'ի նշնկել , թէ յիշտանութիւն
խաւարի , ժոխեցաւ 'ի լոյս և 'ի վիճակ սքն . և
զհաւատն զայն՝ սերով վառեալ . զոր 'ի մկրտ
ութեան ընկալաւ մինչ 'ի վախճան կենաց իւ
րոց պարտի պահել , և յաւելլուլ զայն բարե
գործութեամբ , որպէս ասի 'ի նոյն հօռմէա
կան ուսուցարանն . և զարարողութիւն զայս
յիշեն սուրբն դրիգոր նիւսացին , և սուրբն օ
գոստինոս :

Քաց 'ի վերոյ խոսեալ արարողութեանցս
են ևս արարողութիւն երկու , զոր պահել պար
տիմք 'ի մկրտութեան . Առաջինն է . զի զսոր
հաւքոյս պաշտ առանց հարկաւորութեան , ոչ
պարտինք 'ի տան կամ յայլ առանձին տեղիս
կատարել : Զայլ յեկեղեցին . յորում սուրբ ա
ւագանքն վն պաշտման խորհրդոյս պատրաստ
են . առ այս օրէնս ոչ պարտաւանդին միայն որ
զիք թագաւորաց և իշտանաց : Կակայն և զայ
նստիկ ոչ յանպատեհ անժոյ , այլ 'ի մատուցմ
պարտի մկրտել :

Երկրորդն է , զի լիցի հեռահայր մի վասն արու
թանկան առ 'ի ընդունիլ զայն 'ի սուրբ աւագա
նի , և կնքամայր մի վասն տղկան , կամ 'ի
միա

միասին երկրեանն վասն մանկան , կամ վասն աղէ՛ւան լիցին . որպէս վերստին հաստատեցաւ 'ի ժողովոյն թրխտենթինոյ . և 'ի մէջ նոցա և մկրտողին . նաև 'ի մէջ մկրտելոյն և հօր և մօր նորա ծնանի հոգևոր աղգակցութի . որ ոչ միայն արգելու զպատկն . այլ և զպաակեալն բաժանէ , որպէս 'ի անգլիս իւր աստուծոք :

Եւ այց յորժամ լինի մկրտութիւնն առանձինն 'ի հարկաւոր ժամանակի ոչ է պիտոյ յայնժամ կնքահայր , կամ կնքամայր , զի ոչ պարտաւորէ զմեզ հրամանն եկեղեցւոյ , որպէս ասէ լսելիման և այլ բազում վարդապետք :

Եւ թէ զինչ է պարտաւորութիւն կնքահօր . կամ կնքամօր առ մկրտեալ մանկունս , զորս 'ի սուրբ աւագանէ ընկալան . ասի 'ի ժողովս , թէ են երաշխաւորք նոցա առաջի նյ . վասն որոյ պարտին խրատել զնոսա , զի պահեսցեն զստատումն , զոր վասն նոցա խոստացան . և վասն այսորիկ պարտաւորին ուսուցանել նոցա ինքեամբ , կամ 'ի ձեռն այլոց զհաւատամբն , զհայր մերն , զտասնարանեայն , և զայլ կրթութիս հաւատոյն քի : Եւ այց որպէս ասէ սբ վրդման , թէ կնքահայրն կմ կնքամայրն ազատին յայսմանէ պարտաւորութի , մինչ նոքա . զորս ընկալան յաւագանէ 'ի մէջ հաւատացելոցն անանին , և 'ի հովոհաց տեղւոյն կրթին :

Նաև երևի 'ի սովորութենէ եկեղեցւոյ , զի յորժամ ոք 'ի հարկաւոր ժամանակի մկրտեցաւ առանց հանդիսաւորութեան , զարարողութիւնս նորա պարտի լցուցանել այնպէս , որպէս երևի 'ի հոսմեական մաշտոցն . բայց ոչ այսպէս , եթէ 'ի չափ հասեալ հերեալիկոք ոք 'ի մանկութեան իւրում մկրտեալ դարձցի 'ի կաթուղիկէ հաւատն քի . զի յայնժամ ոչ է հարկ լցուցանել զպակասութիւն արարողու

բողութեան մկրտութեան , զի մի ամբօրին
երևեսցի , թէ մկրտութեան նոցա՝ ոչ հա-
ւանիմք , և կամ կրկին մկրտեմք . բայց ե-
թէ ինքն կամեսցի վասն ջերմեռան
դութեան , լցուցեն
դայն :

1 ԴՐՈՇՄՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՒ
ԱՏՈՅՆ ՄԵՐՈՅ :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . Թ :

Աստեղք :

Ը-ր նի-ր-գրին :

2 Իխաւարի աննսեմ :

Ալ-բ-նօրէն :

3 Զդէս՝ հաւատով :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . Թ :

Փիւնիկ :

Ը-ր նի-ր-գրին :

4 Այբի և կոյս է :

Ալ-բ-նօրէն :

9 Զմարմինն սիրով :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . Թ :

Արծուի աստղ երկնային :

Ը-ր նի-ր-գրին :

6 Ն մէջ աստեղաց դնէ զբոյնն :

Ալ-բ-նօրէն :

2 Զաշխարհս յուսով :

- 8 Զինուճորենացիս նորօք զգեղեցիկ զինուճ
 րութիւն: Ծ. ԳԵՐ. 1. 18.
 9 Պատերազմ է կեանք մարդոյ: ԳԵ. 7. 1.
 10 Բանակ բարիդոնի:
 11 Բանակ սաղիմայ:
 12 Այս է յաղթութիւնն, որ յաղթէ:
 Ծ. ԳԵՐ. 5. 4.
 13 Ոչ որ զինուճորեալ ան: Բ. ԳԵՐ. 2. 4.
 14 Ոչ ը մարմնոյ զինուճորիմք: Բ. ԿԵՐ. 10. 3.
 15 Եւ ես ունիմ ը ինկ զինուորս: ԳԵՐ. 8. 9.
 16 Ասեմ եկ, և գայ: ԳԵՐ. 8. 9.
 17 Ամ նետք զօրաւորաց: ԷԲԳ. 4. 4.
 18 Զէն անիրաւութե: ԿԵՐ. 6. 13.
 19 Զինուորին ըդէմ հողւոյ: Ծ. ԿԵՐ. 2. 11.
 20 Զէն արդարութ ը աջմէ: Բ. ԿԵՐ. 6. 7.

21 Ամարիտ նոր օրինաց խրհրդ, 'ի Քմէ
 'ի ընթրիսն հաստատեալ, Նիւթն հեռաւոր
 մեռոննք աղկացեալ 'ի ձիթոյ և 'ի բաղասանէ
 որ միայն յեպիսկոպոսէ օրհնեալ: Զօրու-
 թիւն՝ զօրացուցիչ շնորհ 'ի խոստովանութի
 հաւատոյ: Հասարակ պաշտօնեայն՝ միայն
 եպիսկոպոսն, և տնօրինմամբ քահանայա-
 պետին՝ և պարզ քահանայն: Տպէ զանջնջե
 լի զկնիք:

ՇՇՇՇՇՇ ՇՇՇՇՇՇ ՇՇՇՇՇՇ

Գ. 1. Ո. Ի. Խ. Գ.

Յաղագս խորհրդոյ գրուլի.

Պ Ր Ա Կ. Ծ.

Մի թէ գրուին իցէ խորհուրդ :

Ծ.

Նշամբ գրուլի խնայեալ ընի արարողութիւն այն . որով եպիսկոպոսն զմկրտելցն ճակատս ի ձե ինչ բանից սքազան մեռնեալ օծանէ . և զարարողութիւն զայս սք կղէ մէս ի զ. Թուղթն՝ անուանէ Նշանակութի : սքն Կիրարանսս ի ի հո. Թուղթն առ յապիանսս , նշան տէրութեան կան . սքն օգոստինոս , խորհուրդ օծման . և այլք այլադ . բայց հասարակ և սովորական ան ուամբ եկեղեցին կոչէ հաստատութի այս է . գրուլմ . և անունս այս յորաժ բան զհազար երկու հա. իւր ամս ի մեղքիստէ . պատէն ի նամակս իւր առ եպիսկոպոսունս Աղանիոյ դոսնի պատէն . հաստատութիւն սպառազինէ և կրթէ զմեզ ի մարտ կենցաղչսս պարտիկ :

Արդ խնայեալ մեր զանուանէ ասեմ , թէ գրուին ճշմարտիւ է խորհուրդ նորոյ օրինացս ի բնէ անէ մերմէ հաստատեալ , և ճշմարտութեա այսմիկ . յի է ըստ հաւատոյ , հակառակին հերեւոյթիսք ժամանակիսս պարտիկ . և երբեմն հակառակ դատաւ և ս նովութիս , ըստ եւսեփիսս սի , ընդ գէմ օրոց .

Հաստատեմի զայն նախ , ի սք գրոց . դործ .

Յ. ուր ասի, Սամարացիք ոմանք զլինի մկրտութեն ասին զհոգի սբ ևդեալ ձեռացն սրբոյն պետրոսի, և յօհաննու, որով յայանի լինի, թէ հոգի սբ, այս է շնորհն, տոնեալ իցէ արտաքին արարողութիւնն, որ (ուղի ի ժողովն Սէնսնեան.) յայնժամ ևդման ձեռաց, այժմ գրողմի անուններցաւ խորհուրդ, և սովորմբ իմացո՜ւածով զայս տեղիս մեկնէ սբն կիսորիանաս ՚ի 77. Թուղթն առ յուսիանոս, և սբն հերոսիմոս ՚ի բանս ընդդէմ լուսաբերականաց:

Հաստատեմք երկրորդ ՚ի ժողովոյն կոստանդնուպօլսոյ ՚ի Է. կանոնն, ուր ասի, Թե զայնոսիկ՝ որք ՚ի հերետիկոսաց մկրտեալ՝ դառնան յեկեղեցի, նշանել պարտիմք նշանաւ հոգւոյն սրբոյ. և ՚ի ժող. Քլլօր. և ևս ՚ի ժող. Թրիտենթ. յաղագս գրողմի յորս սահմանադրեցաւ, Թէ գրողմն է ճշմարիտ խորհուրդ նորոյ օրինացս:

Հաստատեմք երրորդ ՚ի ԲԷՅն Դիմնէսիոսէ ՚ի գիրս եկեղեցական քահանայապետութեանցն. զլուխ. 4. որ ասէ, Թէ նմա՝ որ վերադին ծննդեալն անձային խորհրդոյ սկսեալն է, դա լուստ հոգւոյն սրբոյ պարգևեալ լինի օժմամբ, և սբն օգոստինոս ասէ. Թէ խորհուրդն օժման, ՚ի սեռս երեւելի նշանաց է ամենասբ, ուղի և մկրտութիւն:

Խնդրեցես, Թէ երբ արդեօք զխորհուրդս զայս կաջոյց քս նորն մեր, Պատասխանեմ. Թէ հաւանելի իմն է (ուղի ասէ Սուարեղ) Թէ կարցեալ իցէ յետ յարութե իւրոյ, յորժամ առաքելոյն զլիաութի եպիսկոպոսական իշխանութեն ՚ի խորհուր մարմնն եկեղեցւոյ իւրոյ ետ. ասելով. յօհան. 20. ուղի աս աքեայ զիս հայր իմ, և ևս առաքեմ զձեղ. բայց այսմ ոչ է հակառակ բանն սրբոյն ֆապիանոս պապին, որ ասէ, Թէ քս նորն մեր, ՚ի վերջին ընթրիան Եւսոյց աշակերտաց իւրոց զարարողութիւն գրողմի օժման. վս այսորիկ մնաց և սովորութիւն յեկե

կեղեցւոյ օրհնել զմեռոնն յաւաղ հինդշաքա-
թի, և սովորութիս այս պահեցաւ. և պահի :

Պ Ր Ա Կ . Բ :

Յաղագս նիւթոյ , և տեսակի խորհր-
դոյն դրոշմի :

Անթն հեռաւոր խորհրդոյս այսորիկ է
մեռոնն , ի ձիթոյ ձիթենեաց խառն
ընդ պալատամի, և յեպիսկոպոսէ օրհնեալ . իսկ
մերձաւոր նիւթն է օծումն մեռոնի ի ճակատս
դրոշմեցոյ ի ձև խաչի յեպիսկոպոսէ , բայց
ձևն է այս , զոր արտաբերէ եպիսկոպոսն ,
Նշանեմ զքեզ նշանաւ խաչի , և Դրոշմեմ ըզ-
քեզ մեռոնաւս փրկութիւն յանուն հօր , և որդ-
ւոյ և հոգւոյն սրբոյ . ուղ ասէ սր վարդապետն .
Եւ հաստատի այս ի ժող ֆլօր . ի նմանի եւ-
կենիսս պատիւն , նաև ի հոօմէական ուսուցա-
րանէ . և ևս ի սովորութիւն և ի կիրառութիւն
կեղեցւոյ .

Բայց նկատե՞լ են աստ ոմանք ինչ շառաւել
բայտնի և բացայայտ իմանալ զձշմարտութիւն
ղայս :

Առաջինն է , զի ի յիսկութի այսորիկ խորհ-
րոյ հարկաւոր է մեռոնն ի ձիթոյ ձիթենեաց և
ի պալատամի բաղկացեալ . այսպէս ուսուցանե-
սքն թօմաս :

Եւ ոչ հաւանե՞լի ին է բան կայթանու , և
այլոց ոմանց , որք ասեն , թէ ի յիսկութի դրոշ-
մի միայն ձէթն բաւականէ , և խառնումն պա-
լատամի ինդրի ի պատուիրանէ եկեղեցւոյ .
մինչ (ուղ ասի ի յուսուցարանն հոօմէական ,)
ժողովքն և սք հարցն միշտ ուսուցին , թէ խոր-
հրդոյս այսորիկ մեռոնն պարտի լինիլ ի ձի-
թոյ և ի պալատամի բաղկացեալ . զոր յայտնա-
պէս մեկնեաց ժող ֆլօր :

Երկրորդն է, թէ ի յիսկութիւն և ևս խորհրդոյս այսորիկ խնդրի, զի մեռնն լիցի օրհնել յեղիակոսութեան, ոպ ուսուցանել սքն թօմաս, և հաստատի ի նոմսէ եւկենիոս պապին, և ևս ա ինն վկենտիանոսի պապին, նաև ի մըշ տակոյ և ի յընդհանուր սովորուէ եկեղեցւոյ:

Իսկ պատճառն սորա, թէ ընդ էր նիւթն այսորիկ խորհրդոյս, որպէս և վերջին օծման. պարտի հարկաւորապէս լինիլ օրհնեալ, զի լիցի իսկապէս խորհուրդն. մինչ առ իսկութի մկրտութե իւրաքանչիւր բնական ջուր բաւա կան է, ասեմ, որպէս ասէ սք վարդապետն, թէ է, զի նիւթն խորհրդոյն այնոցիկ որով վարեցաւ քսն տրն մեր, որպէս մկրտութե, և հա զօրդութե, կիրառութե քն տն էառ զյարմարութի և զօրութի առ կատարումն խորհրդոյ, ուստի առ, թէ ոչ երբեք կարէր ջուրն մկրտութե մաքրել զհաւատացելոցն զմեզս, եթէ չօշափնամք տերունական մարմնոյն ոչ լի ներ ջուրն սրբեալ, վս որոյ ոչ է ի հարկաւորութե խորհրդոյն այնոցիկ. զի նիւթք նոցա օրհնեցին, և թէ օրհնին ըստ կացուցման եկեղեցւոյ, ոչ վս հարկաւորութե, այլ վասն մեծի յարդման խորհրդոյն լինին, որովհետեւ ոչ հաստատի յաւանդութե, և ոչ ի սք գրոյ. թէ քսն տրն մեր երբեմն ի կիր արկեալ իցէ զերևելի օծումն ինչ. որով վարմք ի խհան գրոյն և վերջին օծման: Չս այսորիկ օրհնութիւն եպիսկոպոսի՝ որ զքսն կատարելապէս ներ կայացուցանէ յեկեղեցի իւր, հարկաւորապէս խնդրի, զի նիւթքն այնոցիկ յարմար և ընդու նակք լիցին:

Նկատել աստ իզամբերդոս, թէ զոչ ինչ տեւսակ օրհնութե քսն տրն մեր սահմանեաց. և ըզնոյնն միայն հաստատեաց, զի կատարեցի մեռնն. այլ զկերպն օրհնութե եթող ի յսանութեան եկեղեցւոյ. վս որոյ իւրաքանչիւր օրհնութե

նույն մեռնի, որով եղիակողման օրհնէ 'ի ձեռն
դիտաւորութե և կոչման հոգւոյն արքայ առ իս
կութի գրողմի բաւականեալ կարէ . թէպէտ
է մեղք մահուչաւի զկացուցեալ տեաւին յեկե
ղեցւոյ զանց առնել եղիակողման . կամ փո
փոխել :

Երրորդն է , զի օծումն մեռնի 'ի ճակատ
գրողմելոյն 'ի ձեռն խաչի առնել պարտի , ուն
երևի յերկրորդ՝ Ժող. յիսպանիայ , և 'ի վճռոյն
եւկենիոսի . ուր ասի , վստայնորիկ օծանեմք ըզ
ճակատ գրողմելոյն՝ ուր ամոթ ամօթ խաճ .
թէ է , զի մի ամօթ համարեացի խոտովանիլ
զանունքի , և մանաւանդ զխաչ նր . որ հրէիցն
է գայթակղութի , և հեթանոսացն յիմարու
թի , վստայն նշանաւ խաչին նշանի . ուստի նքն
ամբրոսիոս ասէ , էօծ զքեզ անձ , նշանեաց ըզ
քեզ քս , և զնարդ , զի նշանեցոր նշանաւ նո
րա խաչի :

Ուսուցանէ իզամուրդոս , թէ է 'ի հարկաւո
րութե խորհրդոյս այսորիկ , զի օծումն մեռն
նի լիցի ձեռամբ՝ կամ մատամբ եղիակողմանի .
և ոչ միջնորդութե ինչ գործեաց . և որ լիցի
աջ բութն . և այս 'ի սխառութեանէ եկեղեց
ւոյ , 'ի մեծագոյն յարգումն , և վայելչութի :

Չորրորդն է , թէ անասկ այսորիկ խորհր
դոյ , որպէս և նիւթն նորա կացուցեալ է 'ի
քէ անէ մերմէ . և որ ոչ յայլ ուստեքէ , այլ
միայն յաւանդութե , և 'ի մշանջենական սովո
րութե եկեղեցւոյ հաստատիլ կարէ :

Եւ ոչ է հակառակ բանիցս մերոց , եթէ առ
հնագոյն հեղինակս ոմանս նոյն բանքն սչ
գացին . զի բաւական է (որպէս ասէ պելար
միսս) թէ քացի նոյն իմացուածն , որովհե
տե զօրութի իսհրկան ձեռն ոչ է 'ի հնչումն կմ
'ի թիւս վանկից , այլ յիմացուածս բանից , ուր
բարւոք խրատէ , թէ մի ումեք լիցի զարմա
նալ , զի առ սբ հարս ոչ ընթեռնումք յայտնա
պէս

պէս զձեռն այսորիկ և այլոց խորհրդոց, զի ըզ
խորհուրդս կրօնի անհաւատիցն յայտնել ոչ կա
մէին, զի մի զպատճառս ինչ հայհոյութեւ ամ
բարչութիւն տային. վասն որոյ ամ իննովկեն
տիանոսն խօսելով զխորհրդոյ դրոշմի առ տե
կենտիոս ասէ, ոչ կարեմ ասել զքանս. զի մի
երևեցացց մանաւանդ փետիչ. քան խրատիչ:

Առարկեսցես. դորձ. 2. առաքեալքն պաշ
տելով զխորհուրդս ոչ զմեռոն և ոչ զօծումն 'ի
կիր արկանէին. այլ միայն ձեռս դնէին 'ի վր
դրոշմէլեաց. ուստի հեռակ թէ. ոչ մեռոնն
և ոչ օծումն առ խորհուրդս պատկանի:

Պատասխանէ սք վարդապետն, թէ առա
քեալքն յատուկ և եղական շնորհիւ քի միայն
ձեռս դնելով երբեմն պաշտէին զխորհուրդս,
զի յայնժամ հոգին սք երևելի և սքանչելինչա
նօք իջանէր 'ի վր հաւատացելոց, և զլուծի
շնորհաց տայր. բայց հասարակօքոր 'ի պաշտել
խորհրդոյս այսորիկ մեռոնառ վարէին:

Իսկ տեղարմնոս թոյլ ինչ պատասխանէ. 1.
Գիրն, 9. դլ՝ յաղագս դրոշմի, և բերէ զվիտյ
ութիւն այլոց վարդապետաց, որք ասեն, թէ
ձեռնադրութիւն այն, որ յիշեալ լինի 'ի դործս
առաքելոց, ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ օծումն մե
ռոնի, որովհետև առաքեալքն ոչ օծանէին,
եթէ ոչ ձեռս դնելով 'ի վր նց. և սքն զու
ղաս (ուն բազմիցս լինի 'ի սք դիրս) կամեցաւ
մասամբ զբոլորն նշանակել, որ ևս յաճախ լի
նի 'ի սք հարց. 'ի խօսիլ խրեանց զխորհրդոյս,
ոնք սքն կիսորիանոս, 'ի վերջին թուղթն առա
ջին դրոյն. յիշէ միայն զօծումն, իսկ յառաջին
թուղթն, երկրորդ դրոյն միայն յիշէ զդնելն
ձեռաց, և 'ի թուղթն 73. առ յուպիանոս, յի
շէ զդնելն ձեռաց. և զնշանն նոն 'ի ճախտն:

Պ Ր Ա Կ . Գ :

Յաղագս զօրութեն խորհրդոյս .

Երեք են զօրութիւնք դրոշմի . Առաջինն է հա
տարակ ընդ այլոց խորհրդոց , այս է : յաւե
լումն սրբապուցիւ շնորհաց , որ լիապէս տեսա
նի յայնցանէ , զորս ասացաք յառաջին գլ' :

Երկրորդ յատուկ զօրութի խորհրդոյս այ
սորիկ է լուսնն և կատարումն շնորհաց մկրտու
թեն , և յատուկ օգնութի ինչ ներկայական շնոր
հաց 'ի դէպ ժամանակի , առ 'ի պահել ըստ ներք
նոյն զհաւատն քի հաւատարմաբար ընդդէմ
ամ' փորձութեց . և ըստ արտաքնոյն քաջութի
զաւանիւ զնոյն հաւատն յամ' պատահմունս ևս
կորուսմամբ կենաց 'ի հարկաւորութեն . ոնց ա
ռէ սքն թօմաս , որ երևի ևս 'ի սահմանադրու
թի . եւ կեննիոս պապին . և 'ի հռօմէական սուռ
ցարանէ , զոր ևս մեկնեաց սուրբ մեղքիատէս
պապն 'ի Թուղթն առ եպիսկոպոսունս յիսպա
նիայ ասելով , թէ հոգին սք 'ի վր ջրոյն մկրտու
նէնսաւէտ իջմամբ հեղաւ , 'ի յաւազանի պար
զեւեաց զրօւմն անմեղուն , 'ի դրոշմի շնորհեաց
զաճումն շնորհաց , և զի 'ի մէջ սցսորիկ աշխարհի
բոլոր կենօք կամք 'ի մէջ թշնմեաց և որոգայթից .
մկրտութի վերստին ծնանումք առ կեանս , և զկնի
մկրտուն հաստատումք 'ի պատերազմ' , մկրտութի
լուսնեալ լինիւք . և զկնի մկրտութեն զօրանամք :

Եւ աստ գիտելի է արժանաւոր բանն այն ,
որ է 'ի Թուղթն սրբոյն կռռնելոսի պապին ,
առ փապիանոս եպիսկոպոսն անտիօքացի , որ
գրեալն է 'ի գիրս եւսեպիոսի , ուր ոք քահա
նայապետն ասէ . վո այնորիկ նովակիոսն ան
կաւ 'ի հերետիկոսութի , զի զկնի մկրտուն արու
նական նշանաւ յեպիսկոպոսէ ոչ նշանեցաւ :

Բ . Երրորդ զօրութիւն է հրէր կնիքն , որ ան
ջնջելի խորհրդովս այստէիկ 'ի հոգին տալի , ոնց

բացայայտ սահմանեցաւ 'ի վճիռն եւկէնիոս պապին , և 'ի ժող. թրիտ . և որ նախ սահմանադրեալն էր 'ի ժող. թելեթանու . 'ի է. կանոնն , ուր ասի . Մեռնին սրբոյ պարգևք և պատէւ սեղանոյն ոչ կարեն բաժնեալ լինիլ , այս է , գրոշմի և քահանայութե կարգի կնիքն ոչ ջնջի , ուստի հետևի , թէ խորհուրդս այս միանդամ ընկալեալ կրկնիլ ոչ կարէ . ող ի նոյն ժողովն սահմանեցաւ , և ևս 'ի ժող. կապիւրնի :

Յայսցանէ կարեմք իմանալ . թէ որքան յարգմամբ և ջերմեանդուք հոգւոյ պարտիմք ընդունիլ զխորհուրդս զայս , և զսրախօի հոգ ունիլ պարտիմք . զի մի պակասութե պատրաստութե զկրճիմն գիցուք շնորհաց նր . որ հարկաւորադոյնն է մեզ ելոցս 'ի մէջ թշնամեաց և որոգայթից , զի մի գուցէ յետոյ վերստին ստունալ ոչ կարասցուք , ուստի ասեն բազում անբանք . թէ միայն մկրտութեն է յատուկ , զի կեղծաւորութե , այս է անարժանաբար մկրտելեաց , զինի ճշմարիտ զղջման նց տալ և ևս զխորհրդական շնորհն , բայց թէ այլ խնդքն զայն ոչ տան , Էւ ոչ ինչք վկայութե կամ բանիւ կարէ պատասխանիլ , թէ խորհուրդն գրոշմի , կամ իւրաքանչիւր այլ խորհուրդ բաց 'ի մկրտութե , անարժանաբար ընկալեալ զշնորհ ինչ երբեք 'ի դործոյ դործեցելոյ տայ նմա , որ անարժանապէս ընկալաւ , ևս եթէ զղջացի վն ընդունելոյ իւրոյ անարժանաբար :

Պ Ր Ա Կ . Դ .

Յաղագս պատրաստուեն՝ որ հարկաւոր է առ 'ի ընդունիլ զխորհուրդն գրոշմի իսկապէս և պողաւէտ , և յաղագս պարտաւորուեն ընդունելոյ զայն :

Առ . **Ս**ախ ճշմարիտ է այս , զի գրոշմն միայն մկրտելոցն տոճեալ լինի իսկապէս . ող ասէ

ասէ սքն թօմաս , թէ կնիքն դրուշմի այնպէս
պահանջէ զկնիք մկրտուն , զի եթէ որ ոչ մկր
տեալ ևս դրուշմացի : ոչ ընդունի զկնիք նր ,
և այս հասարակագոյն և աներկբայելի վարդա
պետութիւնն ամ ամօքանիցն է , և ոչ միայն դրուշմ
այլ և՛ այլ խորհուրդք նորոյ օրինացս միայն մկր
տելոցն խեղապէս տունեալ լինին :

Կսե ճշմարտ է , զի ամ մկրտելոց խեղապէս
կարէ տրիլ դրուշմ , ուն ասէ սք վարդապետն .
և երևի 'ի սկիզբն առաջնածին եկղեցւոյ յորում
ևս մանկանցն ընդ մկրտուն տունէ լինէր , ուն
ասէ սքն Գիորգիսի 'ի դիրս եկեղեց' քհնյպէ'
դէ' : և սքն օդո' 'ի թուղթն , ամ սքյն յօհննու :
Էւ թէպէտ ճշմարտ է այս , սակայն խրատէ
հռօմէական ուսուցարանն , թէ ոչ է պատկան
տունել զայս : Եւ առաջ քան զուսուսորիլ բանակա
նութիցն մանկանց , վն որոյ եթէ ոչ է յարմար
սպասել մինչև ցերեկոտասան ամն , սպասել պատ
կան է ստուգիլ մինչև ցեօթներորդ ամն : Եւ
ևս զի դրուշմն ոչ է կացուցեալ հարկաւոր 'ի
փրկութի , այլ զի զօրութք նորա բարեգոյնս
կրթեալ և պատրաստեալ դպրութ , որովհետև
վն հաւատայն բն պատերազմելոցն եմք , առ որ
ոչ են յարմար մանկունք , որք զայս բանակա
նութէ ոչ ունին :

Արդ 'ի լինիլ ասացելոցս ճշմարտ , խնդրի
թէ որպիսի պատրաստութի յի չափ հասեալս
հարկաւոր է : զի զդրուշմն արժանապէս և պաշա
ւէտ ընդունեսցին :

Պատասխանեմ , թէ երկու պատրաստութիք
խնդրին . այս է հաւատ , և սէր , կամ լինիլ 'ի
սրբարար շնորհս : ուն ասէ սք վգն , և երևի 'ի
հռօմ' ուսու , որ ասէ : թէ պարտի 'ի չափ
հասելոց , որք շնորհացն և պարգևացն խորհր
դոյս այսորիկ ցանկան , ոչ միայն ունիլ զհա
ւատ և զսէր , այլ և վն մեծագոյն յանցանաց
խրեանց , զորս գործեցին ժողորմին զճալ և
մալ

մանաւանդ ջանալ խոստովանիլ զմեզս , և հով
ռեացն յորդոմամբ 'ի պահս և 'ի բարեգոր-
ծութիս շարժեցին , և խրատիւք նոյ զդավէի
սովորութիս զայն խնդրս այսորիկ հնադոյն եկեղեց
ւոյ , որ վերստին նորոգի , նօթիս ընդունեացեն

Այդ առնէ ի զամպերթոս վարդապետն , թէ
որք զսողոտանս ինչ մահացու մեղաց յինքեանս
ծանիցեն . հարկէ նոյ նախ խոստովանիլ առ 'ի
տրժանապէս ընդունիլ զխորհուրդս զայս , կմ
դոնեա կատարելապէս զղջալ , և ոչ է բաւական
անկատար զղջումն , կմ այլ զղջումն . որ ոչ իցէ
յառաջ եկեալ 'ի սիրոյ անտի ,

Եւ այն՝ որ պատկանի առ պարտաւորութի
ընդունելոյ զխորհուրդս զայս . ճշմարիտ է , սոյ
ասէ սուրբ վարդապետն , ծանրագոյն է մեղքն
նոյ , որ վստարհամարհելոյ զխնդս ոչ ընդունի .
մանաւանդ ոսկ ասեն բազում վարդապետք , և
թէ որք ունելով զյաջողակ ժամանակ ընդունե-
լոյ զխնդս զայս և ոչ կամեսցի ընդունիլ զայն , դի
տացեալ , թէ յետոյ ոչ կարե ունիլ զայն , մերձ
է համարիլ արհամարհող խորհրդոյս : Եւ հա-
կոն վարդապետն ասէ . որ վստահութե իւ-
րոյ զուրկն է 'ի խորհրդոյս , ել նոյ յաշխարհէս
է ևս կասկածելի . Եւ ի զամպերթոս ասէ ,
Անդ՝ ուր զօրանալ սկսանի հալածումն ընդ-
դէմ եկեղեցւոյ , պարտական են մմ 'ի չափ հա-
տեալքն , եթէ առ եպիսկոպոսն դիմել կարեն .
զխորհուրդս զայս ընդունիլ , զի այսու զօրա-
ցեալ և քաջացեալ զհաւատն սք հաւատարմո
յէս դաւանեացին , և հաւատալ պարտէ այնմ ,
որ 'ի վոյ մեծագոյն փորձութեցն , որ ընդդէմ
հաւատոյն զօրանայ , զօրութե միայն խորհր-
դոյս ընդդիմանայ :

Բարեգոյն ևս հռօմեական ուսուցարանն ա-
սէ , թէ Առ 'ի ընդունիլ զխորհուրդս զայս . ոչ
փութութի բշտապմամբ և ոչ զանցառութի հեղ
դութեամբ . և այլն : և Թէպէտ ոչ ունիմք
զայն

զայնդիսի հարկաւորութիւն , առանց որոյ փրկիլ
 ոչ կարաճցուք , սակայն ոչ պարտիմք զսոհմով
 զոյսու զանց առնել , զի մի դործեսցուք զյան-
 ցանս ինչ ծուլութիւն խնդս յայս . որ լին է շնոր
 հօք , և որով անսոյն պաշկքն մեզ առատաբար
 բաշխին , զի զոր ան յառաջադրեաց ի սրբութիւն
 ամենեցուն , յամենեցունց ան ջանիւ խնդրելի է :

Պ Ր Ա Կ . Է .

Յաղաքս սրաշտոնէի խորհրդոյն գրուշմի . և
 սրարողութե նորա :

Ղ շմարիտ է ըստ հաւատոյ , թէ պաշտոնեայն
 գրուշմի է միայն եմնս , ոմ յայտն սահմա-
 նեցաւ ի վճիռն եւկենիոս պապին . և ի Ժող-
 թրիտ . և նախ ի Ժողովն կոստանտինեայ , և մո-
 չորութիւն , որ հակառակն էր սմին՝ դատապար-
 տեցաւ ի միջ աղանդոցն վիկղեփոսի . էւ հաս-
 տատիլ կարէ . դործոց ճ . ուր ասի , թէ սքն
 պետրոս և յոհաննէս եկին ի սամարիա ձեռս
 դնել ի վր մկրտելոցն , վնլ ասէ ան . իննովկեն-
 տիոս պապն ի Թուղթն , ի Թ . առ տեկենտիոս ,
 թէ ոչ յայլ ումեքէ , էթէ ոչ միայն յեպիսկոպո-
 սէ բաշխի խորհուրդս այս գրուշմի :

Սակայն ուսուցանէ սքն Թոմաս , թէ հրմանե-
 կմ յանձնորութե քհնյապետին ևս պարզ քհնյն
 կարէ զսրհոն գրուշմի մատակարարել , զոր և
 հստատէ դժվ սքնն մեծի դրիդորի , որ մինչ պա-
 տահեցաւ քահնայիցն սարտինեայ , որք սովորք
 էին մկրտելոցն տալ և զգրուշմի . արդեւ յե-
 տոյ զայս առնել նց , և մինչ վն արդեւման իւ-
 րոյ ծնաւ դայթակղութի ինչ ի Ժողովրդեան .
 սպա թոյլ ետ նոգա առնել զայն , որպէս ե-
 րևի ի ին . Թուղթն նորա . և ևս ի սահմա-
 նս գրութեան եւկենիոս պապին . յայտնապէս
 ասի , թէ տնօրինմամբ առաքելական աթոռոյս

զմ օրն որ և հրկուր պատճառի . պարզ քննայն մեռանաւ որ յեպիսկոպոսէ օրհնեալ , զխորհուրդս զայս դրոշմի երբեմն կարէ պաշտել :

Ի յասացեալ բանիցն ժողովոց երևի , թէ թէպէտ տնօրինմամբ քահանայապետին կարէ պարզ քահանայն պաշտել զխորհուրդն դրոշմի արտաքոյ կարգի . Սակայն ոչ կարէ օրհնել ըզսուրբ մեռոնն , զի այս միայն եպիսկոպոսի պատկանի . ըստ հանապազորդ սովորութե և կիրառուե եկեղեցւոյ . զոր և ուսուցանէ և հաստատէ իզամուկերթսս :

Թ. Եւ յաղագս արարողունց խորհրդոյս այսորիկ , որք ոչ են յեութենէ խորհրդոյս ըստ նախնի կացուցման , եկեղեցին ի մեծագոյն քեր մեռանդուի ընդունողաց՝ սահմանեաց զարարողութիւս ինչ ի պաշտել . և ի յընդունիլ խորհրդոյս՝ որք պարտին պահիլ :

Առաջինն է , զի իցէ ներկայ կնքահայրն և դրոշմին , զոր մատուցանէ եպիսկոպոսին , և ի պատճառս այսորիկ մատուցման ծնանի հողևոր ազգականութիւնն այն , զորմէ ասացաք ի մկրտութե , և արարողութիւնս այս է ևս հնագոյն , որպէս երևի ի զանազան սահմանադրութեանց ժողովոցն քահանայապետաց , զորս յիշէ կրատիանոս : և մանաւանդ ի կանոնէ , եթէ սբ՝ . ուր ասի , Թէ այք՝ որք զորդիս իւրեանց ընկալան ի դրոշմի պարտին բաժանիլ ի յամուսնական անկողնոյ , վասն հոգևոր ազգականութեն՝ որ ծնաւ ի դրոշմի , և ևս զանազան պատճառօք կանոնացն , ուր ոմանց կանանց՝ որք դաւաճանութիւնս որդիս իւրեանց ի դրոշմի ընկալան , զի այնու յարանցն բաժանեացին , եղաւ աղաշխարհի ինչ . բայց յարանցն բաժանիլ ոչ թոյլատրեցաւ :

Երկրորդն է , զի հաշակաւոր աղօթք ինչ յեպիսկոպոսէ ի վերայ դրոշմեւեայն աստուծոյ , զի այնու առ նախնի օգնութիւնն ի գործն

գործն՝ որ ՚ի սակաւ ժամակի կատարի . վնիւր և
վննց կոչեսցի . և զնս համբառնել մօռք առ ամ և
շարժիլ ՚ի սէր և ՚ի ջերմեռանդաւ յորդորեսցէ :
Երրորդն է , զի հանցէ ապրտակս թէ թեաւ
բար իւրաքանչիւր գրողն լեաց , զի իմացին ,
թէ պարտին լինիլ պատրաստ վասն քի համբեր
բութիւն տանիլ ամ անարդանաց . ձաղանաց . և
ամ այլոց նախատանաց . և առ այս զյատուկ
շնորհ զբութիւն խորհրդոյս ընկալան :

Չորրորդն է , զի գրողն լոյն տայ զնաղաղութի
կախկապութեան , զի ծանկցի , թէ այս է պառազ
համբերութեանն քրիստոնէի : զի զինի պահէ
լոյն զհաւատն ՚ի պատմեալի և ՚ի փորձութեան
այսորիկ կենաց , պատրաստեալ է նմա յերկինս
յաւիտենական և երանելի խաղաղութին :

Հինգերորդն է , զի գրողն լայ ճակատ թաշ
կրնակաւ կապեսցի , զի մի մեռանն ոք պատահ
մամբ ինչ յերկիր կաթեսցի , և զի մի իմացուք .
թէ զնորին ընկալեալ ՚ի գրողն ստիղմամբ և
մեծազոյս զբութիւն պահեսցուք :

Խրատէ աստ իզամպերթոս , թէ զսովորութիւնն
իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ յայսմիկ արարողութե
պահել պարտմբ . քանզի ՚ի տեղիս ինչ
գաշկինակն այն ՚ի ճակատն կապել մնայ զա
ւուրս եօթն . և ՚ի յայլ տեղիս զերիս միայն ,
իսկ յայլ ուրիշ ճակատ գրողն լոյն ժողովաղակի
զինի խորհրդոյն կատարելոյ արձակեալ լինի :

Նկատէ աստ կամախոս ասելով . եթէ ոք
ունի զանուն ինչ անպատկան , կարէ փոխոխել
զայն ՚ի գրողն , որ է կատարումն Արտութեան .
Եւ ևս ասէ , թէ եպիսկոպոսին ոչ է պարտ
գրողն զժողովուրդս այլոց թեմի ա
ռանց հրամանի յատուկ եմբն :

Իսկ ՚ի լինիլ սովորաւն
այսորիկ , կա
րէ և ևս :

1. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆՆԻՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԾԱԾԿԵԱԼ ՅԱՄԵՆԱՅՆ
ՅԱՒԻՏԵԱՆՅ : *Եփմյ. 3. 9.*

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. ւա:

Հաւարան :

Ըսք Ն՛կարագրէն :

2 Ձկեանս ունիցին : *յօհն. 10. 10.*

Այլաբանօրէն .

3 Ճշմտ հայոց որդւոց .

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. ք:

Արեղականն յիմ մասունս հայկւոց
ամբողջ երևեալ :

Ըսք Ն՛կարագրէն :

4 Ոչ կտորեալ . և ոչ բաժանեալ .

Այլաբանօրէն :

5 Թէ 'ի բոլորն , և թէ 'ի մասունս .

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. ք:

Արեղականն ծաղեալ յամպոց . և
միմբառոյն 'ի ռասայն իւր :

Ըսք Ն՛կարագրէն .

6 Ընդ զանազան տեսակօք .

Այլաբանութիւն .

- 7 Թաղէին և դերազանցք .
- 8 Տո՛ւաւ մաննայն հարց . ելէյ . 16 . 10 .
- 9 Ա՛հա հաց հրէշտակաց .
- 10 Եղև կերակուր ճանապարհորդաց . Դ .
Թաղ . 19 . 5 .
- 11 Հացն յառաջաւորութե՛ն , հաց սք . Դ .
Թաղ . 21 . 4 .
- 12 Տէարաց սեղան մարմնոյ .
- 13 Տրամեցելոց բաժակ արեան .
- 14 Զստուէրն փախուցանէ ճշմարտութիւն .
- 15 Փոխանակ խափակայ ղենաւ . . ԺՆ . 22 . 2 .
- 16 Գառն ղռակի հմրցւ . ելէյ . 12 . 3 .
- 17 Այլ երկու այլ մի է խորհդս նոր օրինաց .
Նիւթն՝ հաց ցորենոյ , և ղինի որթոյ՝ բա
րոյականապէս կամ ղդոյականապէս յա
ռաջակայ . Բաղարջն ըստ օրինաց յե
կեղեցին հայոց և լաթինացւոց . Խմո
րեալն՝ յեկեղեցին յունաց . Զուրն՝ ըստ
պատուիրանի , և ոչ ՚ի հարկաւորութե՛ն .
Լինի դոյացական փոփոխութիւն բոլոր հա
ցին դոյացութե՛ն ՚ի մարմնն . և ղինւոյն՝
ի յարիւն քն . Մնալով և պատահմանոյն :

զօրութե՛ն՝ յորում է՛ . Երբեմն հաղորդութի՛ն .
 'ի սրբոյն դամասկացւոյ , վասն կատարեալ և
 անճառելի միաւորութեն որով լինի , 'ի մէջ բի՛-
 թն , ոնց զլսոյ , և հաւատացելոցն եկեղեցւոյ
 իբրև անգամոց նորա . երբեմն սրբազոն ժողով ,
 և ևս 'ի սրբոյն դամասկացւոյ . վս կրօնաւորն
 միաբանութե հաւատացելոց 'ի հանգիսի հռչակ
 ման խորհրդոյս այսորիկ , որ լինիլ սովոր է ,
 Երբեմն թօշակ , այնու , յի զօրութե՛ն նորա 'ի
 պանդխտութե կենցաղոյս այսորիկ և մանա-
 չանդ 'ի վերջին ելս 'ի յաւիտենականութիւնն
 զօրանամք , ըստ սրբոյ ժողովոյն նիկիոյ . 11 .
 կանոնն :

Բայց 'ի մէջ այլոց , սովոր է եկեղեցին
 անո՛ւանել զնա եվքարիստիա՛ , այս է շնորհ բա-
 րի . կամ դոհութի՛ն , որ յարմարագոյն իմն է՛
 առ 'ի նշանակել , թէ մեք 'ի խորհրդեանս զա-
 ռատագոյն շնորհս , և մանաւանդ զաղբիւրն
 շնորհաց 'ի մեզ ընդունիմք , և խորհրդովս այ-
 սու զընդունելի գահութիւս նոյ կարեմք տալ ,
 ոնց առի 'ի հոօմէական ուսուցարանն .

Արդ՝ թէ բարի շնորհ , թէ հաղորդութի՛ն և
 այլ անուն , զոր 'ի վերոյ սք հարքն յիշեն , նը-
 շանակեն զխորհուրդն զայն . զոր կացոյց քո՛
 արն մեր 'ի վերջին ընթրիսն , յորում 'ի ներքոյ
 տեսակի հացի և դինւոյ . ճմարտապէս , ըստ
 իրի , և գոյացականաբար մարմին և արիւն նոյ
 նոյ բի պարունակի , ոնց սահմանեցաւ 'ի ժող-
 թրիս՝ և որ երևեսցի լիակատար յասացելոցս ,
 որ զկնի :

Պ Ր Ա Կ . Բ .

Յաղագս թէ յորում իրի կայանայ խորհուրդն
հաղորդութեւ :

Ամարիմք հաւատարմի ըստ հաւատոյ , թէ
հաղորդութիւն է ճշմարիտ և յատկանշ
ատացեալ խորհուրդ 'ի քսնէ անէ մերմէ կա-
ցուցեալ , զոր ոչ ոք 'ի հերետիկոսաց ուրացաւ ,
որք ծանեանն զխորհուրդս նորոյ օրինացս ,
Եւ ճշմարտութեայս , ոչ միայն 'ի ժող 'թրիտ' ,
այլ և 'ի ժող' կար' , լաթ' և ֆլ' սահմանեցաւ :
Գիտացեալ մեր զայս . խնդրեմք , թէ յո-
րում յատկապէս կայանայ խորհուրդս այս ,
զի 'ի ամա զերիս իրս կարեմք նկատել . այս է ,
սրբադործութիւն , մարմին և արիւն քի , սրբա-
դործեալ տեսակք , և կիրառութեան , կամ ճաշա-
կութեան քահանայի . որոյ առաջինն և չորրորդն
'ի յանցողկն ինչ արարման կայնան . իսկ երկրորդն և
երրորդն 'ի մնացական իր : Հերետիկոսք ժամա
կիս հակառակին , թէ խորհուրդս այս , ոչ 'ի
մնացական իրն , այլ յանցողական դործն կայա-
նայ . զի կալուսինն ասէ , թէ կայանայ միայն
'ի կիրառութեան և 'ի ճաշակման . իսկ դեմիկոս աս-
է , թէ 'ի կիրառութեան 'ի ճաշակման , և 'ի սրբադոր-
ծութեան կայանայ : Ըստ պելարմինոսի , 'ի Գ . զիրս
հաղորդութեւ , Եւ զմոլորութիւն զայս հերքէ
ճշմարտութիւն ուղղափառ հաւատոյն , և որ ու-
սուցանէ թէ ամենայն խորհուրդն հաղորդութեւ
'ի յիր ինչ մնացական կայանայ : և այսպէս , մար-
մին քի ան զկնի բանիցն սրբադործութեւն ըստ
իրին , որ կայանայ 'ի ներքոյ տեսակագն հացի ,
է ճշմարիտ և յատուկ խորհուրդ . թէ ճաշա-
կեացի , թէ 'ի սրբարանի պահեսցի , թէ առ-
հիւանդոս կամ վասն այլ պատճառի հրապարա-
կաւ տարցի . ուն սահմանեցաւ 'ի ժող 'թրիտ'
և

և հաստատի ևս 'ի պէշարժմանս, և հնազոյն իմն է ջերմեռանդ սովորութիւն յեկեղեցի քի պահել զսուրբ հաղորդութիւն. և զնոյն պատուով և յարգմամբ առ հիւանդս տանիլ :

Արդ՝ որովհետեւ հաստատի ըստ հաւատոյ, թէ խորհուրդս այս 'ի մնացական իր կայանայ. կարծիք իմն է 'ի մէջ վարդապետաց, մի թէ միայն 'ի մարմինն քի՝ որ պարուծակի 'ի ներքոյ տեսակաց. կամ 'ի միայն տեսակս. կամ թէ յերկաքանչիւր 'ի միասին բան խորհրդոյս այսորիկ յատկապէս կայանայ :

Բ. Ճշմարիտ. և ամենեցուն ընդունելի հասարակաբար է բան նմ, որք ասեն, թէ կայանայ 'ի սրբադործեալ տեսակս. և ևս 'ի մարմինն քի ընդ որովք կայանայ. Եւ հետեւապէս խորհուրդն հաղորդութեւ է իբր իմն բաղկացեալ 'ի սրբադործեալ տեսակաց, և 'ի մարմնոյ և յարենէ քի մն. ուր ասէ սուրբն թօմաս, զոր և հաստատեն վարդապետք 'ի հասարակի, և ևս ցուցանի 'ի բանիցն հօռմէ՝ ու սուցա՝. ուր ասի, թէ խորհուրդս այս կայանայ յերկուց երեւելի տեսակաց տարերաց և յաներևոյթ մարմնոյն քի. և յարենէ. իբր անձն քի կայանայ յոյ և 'ի մարդոյ, և ապա այնու. զոր ժող՝. թրիտ՝. ասէ. թէ 'ի հաղորդութեւ խորհուրդ՝ ճշմարտապէս պարուծակի մարմին և արիւն քի. ուստի հետեւի թէ իմն ինչ 'ի մարմնոյ և յարենէն քի պատկանի 'ի բան խնդ. այս է տեսակ և պատահմանք ընդ որովք պարուծակի :

Յաստեղծոյս հետեւի, թէ խորհուրդն հաղորդութեւ տարբերի յայլոց մնացեալ խորհրդոյ. զի այլքն կայանան յանցողական արարողութեւ, այս է. յառադրութեւ ձեռնն առ նիւթն, (ոչ ևս այնու կայանան, եթէ ոչ յայնժամ մինչ դործով կտտարին և ընկալեալ լինին.) իսկ խորհուրդն հաղորդութեւ 'ի մնացականն կայանայ, ուն մեկնեցաք :

Եւ եւ այլ տարբերութիւն մէջ հաղորդութիւն եւ
այլոց խորհրդոց զորս ի ստորեւ ասացելոցս զիւ
բաւ խմանալ . ի մէջ որոց յիշեմք եւ զայս : զի
խորհուրդն հաղորդութիւն է ամենազնիւնն եւ գե-
րազանցադոյնն խորհրդոց : ուստի սուրբն Գիւ
նէսիս ի գիրս եկեղ' քահանայապ' , գլխ. 5 .
տէ : Թէ առ այս խորհուրդս . իբր առ վախ
ճանն իւրեանց ամ խորհուրդք կարդին . եւ ի
հասկնական ուսուցարանն ասի : Թէ խորհրդո-
սյս , որքան առ հեղուսն շնորհաց' այնքան ու-
նի զինքն առ այս . որքան ունի զինքն աղբիւրն
առ վտակս :

Պ Ր Ա Կ . Գ .

Յաղագս նիւթոյ հաղորդութիւն խորհրդոյ :

Լ նուամբ նիւթոյ ի հաղորդութիւն , խմանամք
զայն , որով ըստ կացուցման քի մն կա-
տարի նոյն խորհուրդն . կմ իրն այն . որ բա-
նիւ սրբապօրծուն փոխարիկ ի մարմին քի մն :
Եւ է ճշմարիտ ըստ հւոյ Թէ միայն ճշմարիտ
հացն . եւ միայն ճշմարիտ գինին ի յորթոյ է յարմար
եւ պոկնեւոր նիւթ խնդոյս այսորիկ եւ երևի այս
ի բանիցն սրբոց աւետարանչաց , մատթ. 26 .
մարկ. 14 . զուկ. 22 . որք միաբան ասեն . Թէ քմ
նորն մեր ի կացուցման խորհրդոյս ունէր զճշմա-
րիտ հաց , եւ զճշմարիտ գինի . եւ Թէ հրա-
մուտաց աշակերտաց իւրոց զայն առնել . զոր
ինքն արար . ուստի զի զճշմարիտ հաց , եւ զճշ-
մարիտ գինի որթոյ առնուին առ ի կատարել
զայս . եւ այս սահմանեալ տեսանի ի Ժող. լա-
թեր , ի Ժող. ֆլօր , եւ ի յայլ բազում Ժողովոյ
որոց կանոնքն . լայնք մեկնին ի կրատիանսէ :
Եւ զի ճշմարիտ է այս , բայց առ ի առաւել
ի լոյս անել զճշմարտութիւն զայս աստ աղղ. ա-
րասցաւք զհուշութիւն ինչ :

Բ. Առաջինն է, թէ միայն հացն 'ի ցորենոյ է բաւական և յարմար նիւթ խորհրդոյս, ոպ ուսէ սք վարդապետն, և երևի 'ի սահմանադրութե՝ եւկենիոս պատկն. ուր ասի, թէ նիւթ հաղորդութե է հացն ցորենոյ և գինին որթոյ. ուստի հեռևի թէ հացն դարեղէն. կամ կորեկոյ, և այլոց, որք զանազանին տեսակաւ 'ի ցորենոյ, ոչ են յարմար նիւթք խնդյս. մանաւանդ ասէ իզամ, թէ հացն նաչոյ (այս է նիշառտայի) ոչ է նիւթ խնդյս թէպէտ տմանք ասեն. թէ նաչին ոչ զանազանի տեսակաւ, և զի այլք գներհակն ըմբռնեն, և կամ կարծիք է զնմանէ, վն որոյ ուղղապէս ասէ. թէ առ 'ի կատարել զխորհուրդս ոչ է պատկան 'ի կիր արկանել զերկ բայելին նիւթս, այլ զաներկբայս, որպի է հացն ցորենոյ:

Բայց եթէ հացն լիցի ըստ մասին 'ի ցորենոյ. և ըստ մասին 'ի նաչոյ. կամ 'ի համարոյ և կմ յայլոց նմանեաց, յայնժամ պարտիմք քննել, թէ արևին այն խառնեալ է տյնքան տեսակաւ, որ ըստ հասարակ կարծեաց մորդեան՝ հացն առի ցորենոյ, թէ է տյնքան բաղում որ դժուարաւ ասի հաց ցորենոյ. զի յառաջին պատահման է բաւական նիւթ սրբադործութե. և յերկրորդին ոչ Սահայն է ևս ամենայարմար յարդման խորհոյս միշտ. զի լիցի հաց ցորենոյ. 'ի կատարել խորհրդոյս. առանց այլոց հատիցն որք 'ի նմա խառնին:

Դ. Երկրորդն է, զի առ խակութի սքադործելոյ խորհրդոյս խնդրի, զի հացն այն ցորենոյ իցէ թրեալ տարրական ջրով. և ջերմութի հրոյ եփեալ, և ոչ չորացեալ. կամ տապակեալ. ուստի ոչ զանդռնածն արեր տակաւին ոչ եփեալ հրով. և ոչ հացն այն, որ մեղերք. կամ իւղով իցէ շաղախեալ, կամ տապակեալ կմ չորացեալ. որ ոչ հաց. այլ մանաւանդ կարկանդակ ասի, կարէ համարիլ բաւական նիւթ խորհրդոյս:

հրդոյս այսորիկ, ունի հաստատե բազում բանիւք
իզամուկերթոս :

Երրորդն է հաց խմորեալ առ իսկուր խոր-
հրդոյս բաւական , սակայն ՚ի վճիռն եւկենիոս
պատինն սահմանադրեալ է , թէ իւրաքանչիւր
բահանայ զհաղորդութին կատարեսցէ թէ խմորեալ .
և թէ բազարջ հացիւ ըստ սովորութե
եկեղեցւոյն իւրոյ : ուստի հետեւի , թէ քա-
հանայ ոմն Հոյն ՚ի յեկեղեցի իւր խմորեալ հա-
ցիւ , իսկ հայն և լաթինն ՚ի յեկեղեցի իւր ըս-
տարջ հացիւ միայն պարտին կատարել , այսպէս
և այլն . և հրամանս այս՝ ասէ իզամուկերթոս ,
այնքան անստիկ պարաւանդէ զհայ և զլա-
թինացի բահանայ ոք , ևս առ ՚ի կատա-
րել բազարջ հացիւ զխորհուրդն հաղորդուե ,
մինչ զի ևս ՚ի հարկաւորուե , ըստ օրինաց խմորեալ
հացիւ ոչ կարէ կատարել , վն որոյ բահա-
նայն լաթինացւոց , որ զհացն խմորեալ սրբա-
դործէ , պատժի զրկեալ ՚ի պաշտօնէն , և կո-
րուսեալ զեկեղեցական եկամուտս , թէև պատ-
ճառեսցէ վն անվեղութե զհարկաւորութին :

Դ. Չորրորդն է , գինին , որ տակաւին է ընդ
խաղողոյ . կամ գինին . կմ հիւթն խափակութե
խաղողոյ : այս է աղստոյ , ոչ է իսկապէս նիւթ
արեանն մն , ունի և ոչ քաղցուն . կամ քաղստն
ոնց ասէ սքն թօմաս . և պատճառն է , զի այսո-
քիկ ամենեքեան զբան յատուկ գինւոյ ոչ ու-
նին . ունի երևի ըստ ինքեան , որ և զրեալ իսկ
է ՚ի կանոն խորհրդատեարին . ուր ասի և ևս ,
թէպէտ սքաղործութին ինի իսկանք քաղցու կմ
նորադոյն քամեալ հիւթ մն խաղողոյ , կամ քա-
ղստացեալ գինեալ , որ բոլորովն չիցէ քաղ-
ստեալ . սակայն այս ընդդիմանայ յարդման և
պատուոյ խորհրդոյս այսորիկ , վասն որոյ ա-
ռանց մեծի մեղաց ոչ կարէ լինիլ , զոր և հաս-
տատէ սք վարդապետն :

Ն և վն սառուցեալ գինւոյ , թէպէտ ոմանք
մծա

անձաբաննք համարին . թէ 'ի սառուցեալ դռն
 ոչ է յարմար նիւթ խորհրդոյս . սակայն սիւլկես
 արոս . սոթոս , և այլք ասեն . թէ կարէ սրբա
 ցուցեալ լինիլ այնպիսի դինին , թէպէտ առ մե
 ծադոյն յարգուին և 'ի բառնալ վերջնահարու
 թիս զանց տանել պարտիմք . կամ զայլ գինի
 արկանել 'ի բաժակ , կմ զնոյն սառուցեալ դի
 նին ջերմ' կտաւով պատել , կամ մերձեցուցեալ
 'ի հոսր լաճանել , զոր կանոնք խորհրդատեա
 րի ուսուցանեն անել , եթէ զկնի սրբադոր
 ծելոյ սառեսցի , ուն զի քահանայն կարասցէ
 ըմպել :

Հինդերորդն է թէ յառաջեան զսբադործել
 խառնել պարտէ զջուր , որ միշտ պահեցաւ յե
 կեղեցին ըստ վկայութեմբ հարց , որք 'ի կրա
 տիանստէ թռչին զոր մանաւանդ հաստատէ վը
 կայութի սրբոյն կիսարկանոսի , 'ի կիւթութն
 տա կիլիկեայ , և ևս սահմանեցաւ 'ի ժողովն
 թրիտենթինոյ :

Ուսուցանէ սք վարդապետն թէ ջուրն այն
 պարտի լինիլ սակաւալաի , այնպէս զի տեսակ
 դինւոյ մի աղականեսցի , այլ մանաւանդ ջուրն
 'ի դինի փոխարկեսցի . և այսպէս 'ի դինի փո
 խարկեալ սրբադործեսցի :

Ե. խնդրեսցէս , մի' թէ խառնումս այս ջրոյ
 է յեութի սրբադործութն :

Պատասխանեմ : թէ ոչ է . օն ուսուցանէ հը
 ումէ' ուսու' , ուր ասի թէ առանց այսպիսի
 խառնման խորհուրդն կարէ կայանալ , և 'ի
 ժող թրիտ . ասի : թէ սյս եկեղեցւոյ է պատ
 ուիրան առ քահանայս , ուստի ոչ է հարկաւոր
 ըստ կացուցման այ :

Վեցերորդն է , զի նիւթն այն հացի և դին
 ւոյ քահանային որ պատարագելոցն է , բարոյա
 կանաբար պարտի լինիլ ներկայ , այնպէս զի ըղ
 դայութի ինչ , այս է տեսլեամբ , կամ չօշափ
 մամբ ըմբռնիլ կտրասցէ , զի խկապէս 'ի նմա
 նէ :

նէ սրբադործեացի . ունի հաստատէ ըստ հաստ
բակ վճռոցն անժառանգից և երևի իսկ ի նոյն
բանիցն սրբադործման , որ զնիւթն զայն քա-
հանային որ սրբադործէ ներկայ ցուցանէ ,
որպէս յասացելոյս ի հետևեալ պրակն ե-
րևեսցի :

Աստուտ հետևի , ունի ասէ նոյն ի զամպեր-
Թան . թէ յորժամ կոյտ ինչ նշխարաց առա-
ջի բահանային ի վերայ սեղանոյ եղեալ ինի .
ամենեքեան կարեն ի նմանէ իսկապէս սրբա-
դործիլ . թէ և ոչ տեսցէ և ոչ շօշափեսցէ զի-
րաքանչիւրան ուրոյն ուրոյն . զի իւրաքան-
չիւրքն համարին նմա բարոյականաբար ներ-
կայ . այնու զի պարունակին ի կոյտն յայն , զոր
տեսանէ . կամ շօշափէ . և զնոյնն ասեմք , եթէ
նշխարքն այնոքիկ եղեալ ներկայ բահանայի ծած-
կեսցին քողով . և կամ ի սրբատուփն փակեալ .
զի ի պատճառս պարունակողին իւրեանց համա-
րին բարոյականաբար ներկայ .

Որ խնդրի և ևս , զի նիւթն ոչ միայն իցէ բա-
րոյականաբար ներկայ , այլև ըստ դիտաւորու-
թե սրբադործողին իցէ բացորոշեալ . այս է ,
զի զձե սրբադործմանն արտաբերեալ դիտես-
ցէ առնել զայն՝ զոր առնէ եկեղեցին , չուրջ
զայսու բացորոշեալ նիւթով . ունի ուսուցանէ
ի զամպերթոս ըստ հասարակ վճռոցն վարդապե-
տաց . վն որոյ եթէ բահանայն ունելով առաջի
իւր զհարիւր նշխարս . զիցէ զդիտաւորութի
սրբադործելոյ միայն զխառնն առանց բաժանե-
լոյ և բացորոշելոյ . յայնժամ ոչ ոք ի նոցունոյ
համարի սրբադործել . Բայց ոչ այսպէս եթէ
համարելով միայն յիսուն ի վն կուտակին այնո-
րիկ արտաբերեսցէ զբան սրբադործման , զի յայն-
ժամ , որովհետև զոչ ոք ի նոցունոց զատէ , կամ
բաժանէ . համարի , թէ կամի զբոլորն սրբա-
դործել , և թէպէտ որքան առ թիւն խարի .
բայց ոչ որքան առ դիտաւորութիւն . որ տա-
լի

28 Յաղագս խորհրդոյ
Ըսծի ի վերայ բոլորին . որ նմա ներկայ դը-
տանի .

Բայց առ'ի բառնալ զխղճահարութիւնս, աներ
կեանսդոյն իսկէ . զի միշտ քահանայն զիցէ ըզ
դիտաւորութիւն իւր սրբադործել զամ նշխարս .
որք առաջի կան նմա . ևս էթէ զթիւնն ոչ զի
տիցէ . զի զօրութիւն առաջին դիտաւորութեան
սրբադործեալ ինին ամենեքեանքն . թէև յոր
ժամ արտաբերէ զքանս ձևոյն . զնոցանէ դործ
նականն ոչ խորհեացի . այլ միայն դիտեսցէ առ
այն՝ զոր ունի ի ձեռին . ուն ասէ նոյն ի զամ
պերթոս :

Պ Ր Ա Կ . Գ .

Յաղագս ձևոյ հաղորդութե խորհրդոյ . և յա
ղագս յատուկ և ճշմարիտ իմացման
բանիցն այնոցիկ :

Ա. **Ա**սուցանէ սբ վարդապետն . թէ ձևն
առ'ի կառարել զխորհուրդս զայս հարկա
ւոր՝ կայանայ յայնմիկ . զի քահանայն զնոյն բանս
ի վերայ նիւթոյ հացի և դինւոյ արտաբերեա
ցէ . զորս քն տրն մեր՝ որ կացոյց զայն՝ և որ
փոխարկեաց զհացն ի մարմինն իւր . և զդինն
յարիւն իւր արտաբերեաց . այսինքն . ի վր հա
ցի . Այս է մարմն իմ և ի վր դինւոյ . Այս է բա
ժակ արեան իմոյ և'' . Եւ բանիցս այսոցիկ հա
մեական եկեղեցին . աւանդութիւն՝ որ հասեալն է
ի սրբոյն պետրոսէ առաքելոյն . ուն ասէ նոյն
սբ վարդապետն . յաւել և զաղկապոս բանդի . որ
ոչ է ի հարկաւորութէ ձևոյն խորհրդոյս այ
սորիկ . այլ միայն զի բանք սրբադործութեանն
դիւրին իմացմամբ նախընթացիցն բանից կը
ցեսցին .

Եւ վարդապետութիւնս այս յայտնի բանիւք
ոսոմանադրեալ տեսանի ի հոռմէ'' . ուսու'' . ի
վիւն

վճիռս եւկենիոս պապին, զոր և հաստատեն
միաբան ամ ամսաբանք, ուն սքն գրիգոր նիւ-
սացին. որ ասէ, թէ հայն սրբադործի բա-
նիւք (ուն ասացաւ) այսինքն անդրափոխեալ
յայտմանէ, Այսէ մարմին իմ. Եւ թերթու-
լիանոս, զհայն առեալ ասէ քս արար մարմին
իւր ասելով, այս է մարմին իմ: Եւ սքն ամ-
բրոսիոս, Սրբադործումն ասէ լինի բանիւք
ուն, և ՚ի հասանիլ անդ զի կատարեսցի ամե-
նայարդ խորհուրդն, ոչ զբանս իւր քահանայն.
այլ զքի արտաբերէ:

Թ. Հաստատիլ կարէ նոյն վարդապետուն
՚ի հին սովորութէ ընդհանուր եկեղեցւոյ, որ
վաղվաղակի յետ արտաբերման վերոյ ասացեալ
բանից ցուցանէ զամենայարդ խորհուրդն ժո-
ղովրդեան առ ՚ի երկրպագանել, որպէս տեսա-
նեմք ՚ի կանոնն խորհրդատեարին, և որ կա-
ցուցեալ իսկ ՚ի հերան հետէ յեկեղեցւոյ մե-
նէ ժող. թրիտ. Ուստի ասէ կամախեոս, թէ
վարդապետութիւն այս՝ է ըստ հաւատոյ, և ոչ
կարեմք առանց հերեմիկոսութե ոչ ընդունիլ,
որ և ասէ, թէ ոչ ամ բանք, որք ՚ի սրբադոր-
ծեւն արեան արտաբերին առ գոյացուի տեսա-
կի պատկանին, այլ միայն սյուղիկ, Այս է բա-
ժակ արեան իմոյ. իսկ այլքն որք հետեւին, են
հարկաւորք միայն ըստ հրամանի, վն որոյ առանց
մեծադոյն մեղաց ոչ կարեմք թողուլ. և եթէ
թողցին՝ այսու ամեն սրբադործի և ևս իսկանդ
արիւն, զոր և յառաջեան զնա ուսուցին վարդա-
պետն վճռոց սքն պօնավենդուրայ, ալաբերթոս.
մեծն յօհաննէս, և այլք:

Եւ որ պատկանի առ ճշմարիտ և յատուկ ի-
մացումն բանից այնոցիկ սրբադործութե, ինդրի
նախ. մի թէ պարսին իմացեալ լինիլ պատմա-
ղականաբար, կամ նիւթականաբար միայն, թէ
նշանակողաբար, կամ տեսականաբար, կամ մի
թէ քահանայն զբանս զայնոսիկ արտաբերէ գի-

տաւորութիւն միայն պատմելոյ զբանս՝ որովքս
 Թին մեր՝ ի կացուցանել զխորհուրդս զայս վա-
 րեցաւ։ Թէ ևս դիտաւորութիւն ի կիր արկա-
 նելոյ ղնչանակութիւնն և սրբադրժեւոյ, կմ
 փոխարկելոյ զհացն և զգինին ի մարմին և յա-
 րիւնքի մեծոյ։

Աստատեսանեմ ըստ սքին թամայի թէ երկու-
 քումք կերպիւն արտաբերի, զի նախ պատմա-
 ղաբար, ունէր ևս յայտցանէ բանից կանոնն,
 որ յառաջ քան զարշարանս իւր, առեալ և՛.
 որովք քահանայն պատմէ զայն՝ զորքս Թին
 մեր ի կացուցանել զխորհուրդս զայս արարչ, և
 ասաց։ Արտաբերի ևս նշանակողաբար, զոր ու-
 սուցանենք բայ ի սքին վարդապետէն, ևս Սո-
 թոս, սքին պօնալինթոսիւն։ և այլք. և որ
 իմացեալ լինի ի վճռոյ եւկենիոս պապին, թէ
 քահանայն անձամբնքի խօսելով զխորհուրդս
 զայս կատարէ, զի ոչ խօսէր՝ անձամբքի, եթէ
 միայն պատմէր, և արտաբերէր զայն, զոր ա-
 սաց քս։

Գ. Խնդրի երկրորդ, թէ զինչ նշանակէ յատ-
 կապէս ի բանս սրբապործունէ գերանունս՝ այս
 Երկար և աւելորդ ինն է բերել աստ զմեկար-
 ծիս հերետիկոսացն վն նշանակութիւն գերան-
 ունան այսորիկ։ Վս զի ունէր ասէ գրիգոր վա-
 լենտինեանն, եթանասուն և աւելի անվայել
 և ամենասուտ մեկնութիւն գտանին ի գիրսն Գ. զա-
 նազան են և ևս մեկնութիւն ուղղափառ վար-
 դապետացն, որք սակայն այնու արբերին ի հե-
 րետիկոսաց, զի հերետիկոսքն, թէպէտ ի մեջ
 ինքեանց չարաբար տարածայնին, սակայն միա-
 բանին յուրն և ի բաց մերժել զգոյացն վն
 խաւի հացի և գինւոյ ի միմինն և յարիւնքի, զոր
 ուղղափառքն հաստատոյ ուսուցանենն ուն իր հա-
 ւատոյ։ Արդ՝ ի բաց թողեալ ևս զզանազան
 մեկնութիւն ուղղափառ վարդապետացն, ասեմ
 թէ ճշմարտացոյն է մեկնութիւն սքին թամայի,
 որ

որ ասէ, թէ դերանուամբս՝ այս՝ ոչ ցուցանի
այն. որ է յայնժամ, մինչ արտաբերի. այլ այն
որ է՝ ի վախճանի արտաբերման տեսակին, և
նախանայեալ խօսքն իմանալի է ըստ վերջին ժո-
մանակի արտաբերութեանից:

Եւ մեկնուին այս սրբոյն Յովնայի, կրկին կեր-
պիւն կարէ իմացեալ լինիլ: Առաջինն է, զի դե-
րանուան այն առեալ լիցի գոյականապէս գո-
նեալ ի տեսակ սրբադործութեան հացի. և նուա-
նշանակեացի գոյութի մարմնոյն քի. որ լիցի
ի ներքոյ տեսական հացի ի վերջն արտաբեր-
ման ձևոյն, սակայն շիտթաբար նշանակեալ այ-
նու դերանուամբ, և ի ձեռն ստորագուեն այ-
սորիկ արտաբերութեան քացորուշաբար բացայայ-
տեալ: Երկրորդ կերպն որով իմանայ մեծն յո-
հաննէս՝ է, զի ասացեալ դերանուան առեալ
լինի ածականաբար, և որ ապա սցնուէս իմացել
լիցի բանն՝ Այս է մարմին իմ. իբր տասացե-
ոք, այս է դանձն իմ. և ուր ևն նոյն հայրն եր-
կնաւոր զնոյնոյ քի՝ ննէ մերմէ ասաց. այս է
որդի իմ սիրելի. Եւ վերջին իմացմամբս այ-
սու մանաւանդ իմանալ պարտիմք զձեռն սրբա-
դործութեան արեան, իորոյ զբանսն թարգմանէ
Թարգմանն մեր ցուցակն ածական դերանուամբ:

Այս է բաժակ արեան իմոյ:

Դ. խնդրի երրորդ, թէ որով իմացմամբ ի
սրբադործութեան բանսն իմացեալ լինի շողկապն
է, զի հերետիկոսք հակառակին թէ անկ առել
լինի ի տեղի նշանակէ, վս որոյ զբաղում օրի-
նակս բերին ի սբ դրոց, յորս այսու իմացմամբ
առեալ լինի. որպէս մ. կորնթ. 10. և վէմն էր
ինքն քս. այս է, (որպէս ասեն,) նշանակել
զերիստոս:

Պատմեմ նախ, թէ պէտ էրբեմն ի սբ դիրս
է ահան բայն առեալ լինի այսպէս, առաւ. աս ոչ
հեռուի. երբեք, թէ այն ի բանս սրբադործու-
թեան այնու իմացմամբ առեալ, որովհետեւ ոչ ի

սք հարց, և ոչ յընդհանուր եկեղեցւոյ երբեք առեալ լինի այնպէս, որպէս իմացին 'ի բանիցն. զորս 'ի հետեւեալ պրակն ասացուք:

Այստեղեւմ երկրորդ, սուտ է, թէ բայն էական, է, 'ի սք կամ 'ի հասարակ զիրս առել' լիցի երբեք 'ի տեղի բայի, նշանակէ, զի 'ի յամայնաբանական և յանդրաբերական խօսս, որք կարեն առ բերիլ, ունի ասէ մալտոնատոս ձևն ոչ յենու 'ի բայն' է. այլ կամ 'ի յենթական բացայայտուն, և կամ 'ի ստորոգեալն. քանզի բայն է, միշտ կամ զէութի. կամ միայն զճայրիցն միաւորութի նշանակէ. ունի ուսուցանէ արիստոտել 'ի զիրս թարգմանութե, գլ' 1:

Ե. Խնդրի չորրորդ, թէ զիարդ կարէ դոլ ճշմարիտ այս ձև սրբադործուն. մինչ նախ խնդրի գոլ իրի իմիք, զի լիցի նախադասութի ճշմարիտ, որ հաստատէ զայն. թէ դոյ, իսկ ձևն սրբադործութե. որ առնէ զայն ինչ' զոր ասէ. է յառաջընթաց ինքն, և հետեւապէս սուտ է, մինչ նշանակէ, թէ է այն, մինչ տա կաւին ոչ է:

Պատասխանեմ ըստ սք վարդապետին, թէ այս է տարբերութի խօսակցութեցն այնպիկ ուրք միայն զնշանակողական զօրութի ունին, և այն նոցիկ' ուրք ունին զզօրութի արարողական: զի մինն ենթադրէ զիրն' զօր բացայայտէ, թէ է. իսկ միսն զայն առնէ, ուստի առ ճշմարտութի ձևոյն սրբադործութե որով մարմին քո 'ի դնի 'ի ներքոյ տեսակաց հացի, բաւական է, զի նովիմք իրկն մեացողութ. որով նշանակուի նորա կատարի, իրն որով նշանակել և բացայայտեալ այնպիսի լիցի 'ի կողմանէ իրին. որպիսի դոլ նշանակի և բացայայտի. որ 'ի ձևն յայն դասնի, որպէս երևեսցի յասացելոցս 'ի յետագայ պրակն. ուստի հետեւի թէ ճշմտ է այն:

Խնդրի հինգերորդ, թէ որով իմացմամբ պարտին իմացեալ լինիլ բանքն' որք 'ի կիրարկա-

կանին 'ի սրբադործութեանն քի մն , Եւս
է բաժակ արեան իմոյ , նոր և յաւիտենական
կտակի , խորհուրդ հաւատոյ , որ վս ձեր . և
բազմաց հեղցի 'ի Թողութի մեղաց :

Պ. Չի ստացոք , թէ ոչ ևն մամ բանքն այնո
քիկ 'ի յեութե սրբադործութե , այլ այսքիկ
միայն . այս է բաժակ արեան իմոյ . և որք հե
տեքնն . աւանդութի սրբոյն պետրոսի առա
քելուն , որ եղև հեղինակ հաւանական խորհր
դատեարին . ընկալեալ դոլ աւանդանէ իննե
րորդ լեօն պապն . 'ի Թողութե առ միայնէ
կայսրն . և սքն Թոմաս ասէ , թէ յաւելան է
ութենական բանիցն ձեռնն առ 'ի բացայայտ նը
շանակել զգորութի արեանն քի , որ վս մեր հե
ղու . նախ վս տալոյ մեղ իրաւունս ժառան
գութե . ըստ այնմ եբրոյ . 10 . ունիմք այսու
հետեւ եղբարք զհամարձակութի 'ի մուտս սքո
թեցն արեամբն յի : և առ 'ի նշանակել զայս ,
ասի , նոր և յաւիտենական կտակի , զի իրա
ւունքն 'ի ժառանգութի 'ի ձեռն կտակի ստա
ցեալ լինի , Երկրորդ առ 'ի բերել զարդարու
թի և զսրբութի , որոյ սկիզբն հիմն , և ար
մասնէ հաւատն , ըստ ժող 'Թրիտ' և վս որոյ
յաւելել լինի խորհուրդ հաւանոյ : Երրորդ առ
'ի բաց մերժել զարդելմանս փառաց և նորա
րութե նր , որ է մեղք , ըստ այնմ , եբր' :
Արիւնն քի սրբեացէ զխիղճ մտաց ձերոց 'ի
մեռելոտի դործաց անախ : և վս որոյ յաւելեալ
լինի որ վս ձեր և բիմց հեղցի 'ի Թողութի մեղաց'
վս բիմց' այս է , վս մամքն որքան է 'ի կողմանէ
քի . ուղ մեկնեն Եւթիմիոս և Թեօփիլաթոս . կմ
վս բազմաց այս է , միայն վս նախասահմանելոց
որքան առ պտուղն և զգորութին ըստ որում մեկ
նեղաք յառաջին մասն դործոյս , գլ' 2 . պր. 6 .
Հեղղի բառս ըստ յունաց յերիս աւետարանս
մատթէոսի , մարկոսի . և զուհասու , է ներ
կայ ժամանակի , այս է , հեղանի , և նշանակել

կհեղանիլն արեան , այս է զմատուցանիլն . կմ
 պնծայիլն 'ի նոյն պատարագի . իսկ հասարակ
 թարգմանութիւն , որ է անպառնի ժամանակի
 այս է հեղցի , գիտէ 'ի հեղուծն այն արեան , որ
 լինելոց էր 'ի խաչին , յորժամ արտաբերեացքս
 զբանն զայս . Եւ զայս եկեղեցին պահեաց առ
 'ի նշանակել զպատարագն զայն , որ 'ի վերայ սե
 դանոյ մատուցանի , և որ 'ի խաչին մատուցաւ ,
 թէ է մի և նոյն . ըստ ժող. թրիտ. և միայն ըստ
 կերպիւն զանազան :

Գ Ի Ա Կ . Ե .

Յաղագս թէ զինչ լինի յայսմիկ խորհրդեան
 բանիւք սրբադործութե :

Արեք են մանաւանդ զարմանալի և նկատե
 լի իրքն , ոմ ասէ հռոմէական ուսու
 որք բանիւ սրբադործութե լինին :

Առաջինն է զի ճշմարիտ և յատուկ մարմինն
 քի լին և նոյն ինքն որ 'ի յամենայն կուսէն ծնել
 նստի ընդ աջմէ հօր , և ճշմտ և յատուկ արիւն
 նր . որ վասն մեր հեղաւ 'ի խորհրդեանս յայս
 միկ , ըստ իրին , և դոյացականապէս պարու
 նակի :

Երկրորդն է , զի ոչ ինչ դոյացութի հացի կմ
 գինւոյ մնայ 'ի խորհրդեանս յայսմիկ , թէ և ըզ
 դայութեց մերոց այլապէս երեւեացի . սակայն
 բոլոր դոյացութի հացի և գինւոյ փոխարկի 'ի
 դոյացութի մարմնոյ և արեան քի լին մերոյ :

Երրորդն է , զի յայսմիկ խորհրդեան , պա
 տահմուռք հացի և գինւոյ , որք ոչաց և այլ ըզ
 դայութեց երեւին , առանց ուրուք և թակայի
 սքանչելի և զարմանալի կերպիւն ման , և ներ
 դործեն . զորոց հատուածս հատուածս , ա
 տացուք :

օգտամտութեան, սրտինկերտան. և այլ նորագոյն ազանգաւորք, որոց վերջինն եղև հալո՛ւնն յեա նորդ ովք իւրովք, որք թէպէտ 'ի մէջ իւրեանց հակառակք միմեանց, բայց 'ի յայս և եթ միաբանին, զի ուրանան, թէ իսկապէս ոչ է մարմինն քի մն մերոյ 'ի խորհուրդ հաղորդութե :

Բ. Արդ՝ հաստատանք զճշմարտութի հաւատոյն մերոյ, և 'ի միասին զազանդս նց մերժեմք նախ վկայութե մեծաշունչ դրոց. յօհ. 6. ուր քն մորն զկացուցմանէ խորհրդոյս, զոր տանելոց էր, ասէ, զհայն՝ զոր ես տաց մարմին իմ է, զոր ես տաց վն կենաց աշխարհի, ասպա մատթ. 26 մարկ. 14: զուկ. 22. քն մորն մեր 'ի կացուցանել զայս խորհուրդ, յայտնի և բացայայտ բանիւք ասէ, Այս է մարմին իմ, Այս է արիւն իմ, Ուստի կարեմք առարկել այսպիսի քն մորն մեր 'ի կացուցանել զխորհուրդ հաղորդութե ետ 'ի կերակուր զայն, զոր խոստացնալն էր նախ, իսկ 'ի վերոյստացեալ տեղի սրբոյն յօհաննու խոստացաւ տալ 'ի կերակուր, ոչ զօրինակ մարմնոյ իւրոյ, այլ զնոյն մարմին իւր. ասպա ասելի է, թէ ճշմարտապէս ետ ըզմարմին իւր, և հեռուապէս նոյնոյ քի մն մերոյ մարմինն ճշմարտապէս և իսկապէս է 'ի խորհուրդն հաղորդութե. Եւ թէ բանքն այնորիկ սրբոյն յօհաննու վասն մարմնոյն քի, ոչ ըստ օրինակի, այլ իսկապէս և ճշմարտապէս տալի 'ի կերակուր իմանալ պարտիմք, և հաստատի միաբան հաւանութե սք հարցն, որք զայս տեղեւ, թէ վն ճշմարտ և իսկապէս մարմնոյն քի մն մերոյ իմանալ պարտիմք 'ի խորհուրդն հաղորդութե, մեկնեցին, սպ սքն բարսեղ, կիւրեղ, դրիգոր նիւսացին, օսկերեբանն, եպիփանն, կիպրիանոս. հիւարիոս, ամբրոսիոս, հերոնիմոս, օգոստինոս, փրօսփեբոս. Լեօն, դամասկացին, բեռնարտոս, և այլք, որոց զբանսն դոցեւ 'ի դիրս մալոոնատոսի,

'ի

՚ի գլուխ 6. սրբոյն յօհաննու :

Հաստատեմք երկրորդ , վկայութիւն երկուց ընդհանրական ժողովոցն առաջնայն և վերջնոյն նիկիոյ , և Թրիտենթինոյ . զի ՚ի ժող. նիկիոյ ասի , Հաւատով խմայեալք , թէ և թեալն ՚ի վր սբ սեղանոյն դառն այ որ բառնայ զմեզս աշխարհի առանց արեան ՚ի քահանայից ղեկեալն , և պատուական մարմին և արիւն նր ճշմարտութիւն , մերն ճաշակեալ հաւատամք . թէ է նշան յարութեան մերոյ . իսկ ՚ի ժող Թրիտ. ասի , Սուսգանէ սբ ժողովն , և յայտնակս և պարզմաութիւնսն թէ յամենաբարձր խորհուրդ հաղորդութեւ , ղկնի հաղին և դինւոյ սրբապորձուն . նրն մեր յն քն ճշմարտութեւ , և ճշմարտ մի , ըստ իրին . և իսկապէս , ՚ի ներքոյ տեսալի այն նշնիկ զգալի իրաց պարտականի և ոչ դտանին տնտիաբանս պարգիւն ՚ի միջ իւրեանց , ղի ինքն փրկիչն մեր միշտ ընդ աջմէ հօր ՚ի յերկինս նշտեսալ ըստ բնական կերպի կացութեան , ևս ՚ի բազում տեղիս խորհրդարար ներկայացել էր յաջութիւն իւրով առաջակայ իցի մեղ այնու կացութիւն , զոր թէպէտ բանիւ յայտնել հաղին կարեմք , սակայն կարելի է այ , և լուսաւորել մասք ՚ի ձեռն հաւատոյ կարեմք ըմբռնել . և հաստատապէս պարտիմք հաւատալ :

Դ. Հաստատեմք երրորդ ՚ի սբ հօրցն , ղարոց զբանս յիշէ պեղարմինոս , որ և ցուցանէ զմիաբան վարդապետութիւն յամ ժամանակս եկեղեցւոյ վն ճշմարտութեւ , և զարայծառ ոգոյն վկայութիւն ոմանց աստ ՚ի թիւ ածից :

Սբն կիսարիանոս ՚ի բանս ընթերեաց նն՝ հազաւոյն ասէ , ոչ պատկերօք . այլ բնութիւն փոխարկի , ամենակարողութիւն բանին եղև մարմին ,

Սբն հիւարիոս ՚ի ընդ իրս երրորդունէ ասէ , վն ճշմարտութեւ մարմնոյ և արեան ոչ է երկբայութեւ տեղի , ղի ևս այժմ բանիւ նն . և հաւատով մերով ճշմարտութեւն է և ճշմարտ արիւն . և .

Է՞. Եւ մի թէ այս ոչ է ճշմարիտ, իրաւի նոքա
ոչ ընդունին, որք զքմած ոչ դաւանին,

Սքն ամբրոսիոս, 'ի գիրս խորհրդոց, հացս
այս ասէ: Է հաց՝ յառաջքան զքանն խորհրդոց,
բայց 'ի մերձենալ սրբադործուն, ոչ մնայ հաց,
այլ լինի մարմին քի:

Հաստատունք չորրորդ հնադոյն և մշտական աշ-
խարհութիւն էլն է՝ երկրպագանելոյ խորհրդոյ, զոր
մէ վկայէ սքն ամբրոսիոս 'ի գիրս հոգւոյն սքն:
զի 'ի ձեռն երկրի իմացեալ լինի ասէ մարմինն
քի, որում այսօր 'ի խորհուրդս երկրպագա-
նեմք, և սքն օգոստինոս 'ի 73. սաղմ, ասէ, ոչ
որ զմարմինն քի ճաշակէ: որում ոչ նախ երկր-
պագանէ. զի երկրպագանել 'ի խորհուրդս յայս
մարմնոյն քի ոչ կարեաք, եթէ 'ի սմա ճշմարտա-
պէս և իսկապէս ոչ իցէր:

Դ. Աւարկին նախ հերետիկոսք, զքանս քի
մն մերոյ: 3. 4. 6. Հոգին է կենդանաբար, մար-
մինն ինչ ոչ օգնէ. ուստի ասեն. Թէ ճշմար-
տապէս և իսկապէս մարմինն քի ոչ ճաշակի 'ի
հաղորդութե: մինչ ըստ ինքեան ոչ ինչ օգնէ:

Պատասխանէ սքն օգոստ' 'ի բանն սքն յօ-
հաննու, Թէ մարմինն ինչ ոչ օգնէ, այնու կեր-
պիւն, որով իմացան կախառնացիրն, որք իմա-
ցան ուր դէշ գիշատեալ. և իբր զմիս որ 'ի ըս-
պանդանոցի վաճառի, ուստի սքն ասկեբերան:
'ի բանս 46. յաւետարանին սրբոյն յօհաննու.
Եկարեզ, և այլ սքն հարք. այսու բանիւն քի.
և որք հետևինն, ասեն խրատելով զհաւատա-
ցեալս. զի ճշմարտութի խորհրդոյն, ոչ ըստ
մարմնոյ, այս է ըստ մարդկային զգոյնէդ՝ որ
ոչ ինչ օգտէ, մանաւդ 'ի ընդունուումն անային
խորհրդն է հկակ. այլ ըստ հոգւոյն. այսէ ըստ հոգ-
ւոյ ճշմարիտ հաւատոյ. իմանալ պարտիմք ըստ
որում մարմինն քի մն մերոյ 'ի խորհուրդս յայս:
ոչ ուր պարզ և մերկ մարմին նկատի, որոյ վս-
տիւնչ օգտէ, այլ ուր մարմին լի անային հոգւով
և

ի անձային բանին անձնաւորաբար միաւորեալ :
 Ըս' սրոյ կենդանացուցանել և մանաւանդ օգտել
 կարէ :

Եւ Աւարկեն երկրորդ զբանս սրբոյն օգոստի
 նոսի . որ ասէ . ոչ երկբայեցաւքս ասել , այս
 է մարմին իմ'ի փալն զնշան մարմնոյ իւրոյ , ուս
 տի ասեն , թէ խորհուրդս այս ոչ պարունակէ
 զմարմինն քի իսկապէս . զի է նշան նր' , և դար
 ձեալ ասէ , զի' պատրաստես զսրբոյն և զա
 տամունս քո . հաւատմ' , և ճաշակեացես . ուս
 տի ասեն , թէ ոչ բերանով , այլ հաւատով ըն
 դունիմք զմարմինն քի . և ասալ'ի խորհուրդս
 յայս իսկապէս ոչ'է մարմինն քի :

Պատասխանեմ առ առաջինն . թէ սուտ է մեկ
 նութին հերեւելուաց , թէ մարմինն քի իսկա
 պէս ոչ պարունակի'ի խորհուրդս յայս . այնու ,
 զի ասի , թէ է նշան մարմնոյն քի , ոմ և ինքն
 քս' կոչի յառաքելոյն եբր . 1 . կերպարան եղև
 հօրն , ուրեմն ետի' հօր 'ի նմա իսկապէս ոչ է , ուս
 տի ասեմք . վս' այնորիկ հաղորդութիւն կոչի նը
 շան մարմնոյն քի , ոչ զի ոչ է իսկապէս մարմինն
 քի անդ , այլ զի անդ աներևոյթ ինչ կերպիւն .
 ասկայն 'ի ներքոյ զգալի տեսակաց հացի , իբր
 'ի ներքոյ երևելի ինչ նշանաց պարունակի :

Պատասխանեմ առ երկրորդն , թէ սքն օգոս
 տինոս բանիւք որ 'ի յառաքելութե' , խօսի նմա
 նօրէն վս' հոգեւոր ճաշակման անձային վարդա
 պետութե' , որ հաւատով լինի , ոմ գիւրաւ ի
 մասցի 'ի բոլոր բանից նր' , կամ էթէ խօսէր
 զճաշակմանէ խորհրդոյս այսորիկ , կամէր միայն
 ուսուցանել , թէ զիրական ճաշակումն մարմ
 նոյն քի 'ի խորհուրդս յայս , յայնժամ միայն օգ
 տէր , յորժամ միաւորի իրական ճաշակումն հո
 գեւորական ճաշակմանն 'ի ձեռն հաւատոյ :

Աւարկեն երրորդ . թէ ոչ է կարելի բոլոր
 քի 'ի սակաւ ինչ նշեալս , և մանաւանդ 'ի փոք
 րիկ մասունս նր' իսկապէս պարունակիլ , և 'ի
 միաւ

միասին 'ի յերկինս , և յայսքան տեղիս 'ի վերայ երկրի լինիլ . կամ՝ պատկանիլ ամենաբարձրութեն նորա ատամամբ ճոշակողացն ծասկիլ . և փշրիլ . և մանաւանդ յանսանոց կլանիլ : հրով սյրիլ . և ռանակոխ լինիլ և" :

Առ այստիկ և առ այլ նման ձեռնարկութիս համառօտ պատասխանեալ ասեմ , թէ այսորիկ անկարելի և անվայելուչ երևին այնոցիկ , որք զանհուն և զանբաժնելի կարողութիւն սոյ . և զանազառ բարութիւն նորա ոչ գիտեն , և (զի զառաքելոյն արկից զբան : եփաց . 2 .) զբազում սէր նորա ոչ գիտեն . իսկ հաւատացեալքն , որք հաստատ հաւատան , գիտեն զբանն աւետարանին զուէ . 2 . զի ոչ տկարաբասցի առ յսոյ ամբան . ըստ վկայութե հրեշտակին , և ևս հաստատապէս հաւատն , թէ իսկական ներկայութիւն այն քի 'ի խորհուրդս յայս , որ այնքան ճշմարտ և յայտնի անձային վկայութիւն ասացաւ : է կարելի առ ամ , թէպէտ զկերպն կարելունն այնորիկ ոչ գիտեն : Ասե հաւատան : թէ 'ի խորհուրդս ոչ ինչ է . որ անվայել իցէ անհուն բարուն նր , և ոչ ճաշակմամբ , կամ այլ իւրաքանչիւր շշափմամբ խորհրդոյս ամենապատիւ մարմինն քի ան պատուի . ոմ և ոչ ճառագայթ արեգականն աւղականի 'ի տիղմն , յոր ծագի , և ոչ վնասի բեկմամբ հայելոյն՝ թր 'ի նմանէ լուսաւորի :

Ո՛ր . Արդ առ 'ի լուծանել զայստիկ առարկութիս հերետիկոսաց , գիտելի է . զի ճշմարտութի խորհրդոյս այսորիկ ոչ մարդկային բանիւ . այլ միայն անձային վկայութիւն հաստատի , և ապա զի հաւատակաւ ծանիցուք ոչ միկային տրամաբանութիւն , այլ անձային պատգամաւն միայն վարեցուք՝ և տեսցուք թէ զինչ ասէ անձաշունչ գիրքն . և ոչ ոմ հերետիկոսքն մուտք մեկնութիւն իւրեանց հակառակին , այլ ոմ ընդ հանարեկեղեցին քի , և միաբան սք հալքն ընդունին . Դարձեալ գիտելի է , թէ սք հալքն երբեմն

ոչ յայտնի, և պարզ, այլ ՚ի ծածուկ, և ընդ
աղօտ զխորհրդոյս խօսեցան. և թծալաշտակած
զգուշութիւն զծանօթութիւն որա կամեցան ՚ի ծա-
ծուկ ունիլ յերախայիցն. զի մի դայթակղի-
ցէին, և ևս յանհաւատիցն ՚ի մեջ որոցն էին
զի մի զամենաղինէ մարդարիտս առաջի խողաց
արկանէին. և մանաւանդ զի յայնմ ժամանակի
՚ի մեջ հաւատացելոց շուրջ զձեմարտութիւն խոր-
հրդոյս այսորիկ ոչ ինչ երկբայութի կամ դժուա-
րութի էր ծնեալ. Ուստի նքն աթանաս՝ ոչ է
ասէ պատկան զխորհուրդս զայս նորալարժիցն
յայտնել. զի մի հեթանոսք ոչ խմացեալ ծաղր
առնիցեն. կամ երախայքն հետադօտք եղեալ
դայթակղեացին:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ. Բ.

Յազադս դոյադական փոփոխուե, կմ փոխարկ
ման բոլոր դոյացուե հացի և գինւոյ ՚ի
դոյացութի մարմնոյ և արեան
քի տն:

Ազգափառ հաւատն ուսուցանէ, թէ ոչ
միայն մարմինն և արիւնն քի տն մերոյ
խեղապէս ՚ի խորհրդեանս հաղորդուե ընդ տե-
սակօք հացի և գինւոյ կայանայ. ում ՚ի վերոյ
հաստատեցաք. այլ ևս ոչ ինչ դոյացութի հա-
ցի և գինւոյ մնայ ՚ի նմին, այլ բոլոր դոյացու-
թի հացի և գինւոյ. փոխարկի և դառնայ ՚ի
դոյացութի մարմնոյ և արեան քի տն մերոյ, զոր
ժող. թրիտ. պարզաբանեալ սահմանեաց բա-
նի քս այսքքիւք, և որ միշտ հաւատացեալ եղև
յեկեղեցի մայ, զնոյնն այժմ ՚ի նորուստ նք ժո-
ղովս այս բացայայտէ, թէ սրբաշործութիւն հա-
ցի և գինւոյ. ինի փոխարկումն բոլոր դոյացուե
հացի ՚ի դոյացութի մարմնոյն քի տն մերոյ, և բո-
լոր դոյացութի գինւոյ ՚ի դոյացութի արեան նք. և
փո-

փոխարկումն այս ըստ պատշաճին և յատկապէս կաթուղիկէ եկեղեցին անուննեաց դոյազական փոփոխութի :

Եւ ճշմունեն այսմիկ աղանդք բզմց հակառակին զորս կարճ'ի կարճոյ յիշել աստ ոչ լիցի անօգուտ : զի յայտն լիցի թէ զինչ'ի խնդս յայս հւնդ և զինչ'ի բաց մերժել պարտինք : Արդ' Սմանքնը կտան լ (լծ որում ասէ պելար') 'ի կերպն դոյազական անդրափոխութեց սրբ բնականաբար լինին , յորս միայն մի դոյազական մասն բաղկացելոյ , այսինքն ձևն անդրափոխի մնալով անփոփոխ նախկին նիւթոյ , այսպէս ևս կարծեցին , թէ 'ի խորհուրդս յայս միայն դոյազական ձևն հացին բանիւ սրբադործութե փոփոխի . մնալով նիւթոյ հացի , և հողւոյն քի ձևանայ . իսկ այլք զներհակն կարծեցին , թէ միայն նիւթն հացի փոխարկի 'ի մարմին քի , մնալով դոյազական ձևոյն նոյնոյ հացի : Եւ ոմանք ասացին , թէ հացն 'ի հաղորդութե անձնաւորական միաւորութեամբ առեալ լինի յանձային բանէն , այնուկերպիւ , որով միկային բնութին 'ի նմանէ առել եղև , Այլք համարեցին , թէ դոյազութի մարմնոյն քի , և դոյազութի հացի 'ի միասին խառնակցին 'ի հաղորդութե :

Բայց լծեցոյն աղանդապետեր . թէ ոչ է մասն հաւատոյ , դոյազութե հացի մնալ , կամ ոչ մնալ 'ի միասին ընդ մարմնոյն քի 'ի հաղորդութե . և թէ զերկաքանչիւրն կարեն պաշտօնանել առանց հերետիկսութե , սակայն առինքն երևէր հաւանական , և համաձայն անձնը զրոյ թէ 'ի խորհուրդս յայս մնայ դոյազութի հացի 'ի միասին ընդ քի մարմնոյն ,

Է. Արդ 'ի բազմիկ բնութիւն մոլորութիւնս այսուքիկ , և ճշմունի կաթուղիկէ հաւատոյն մերոյ վնդոյազական փոփոխութե հացի և գինեոյ 'ի մարմին և յարիւն քի մնն մերոյ հաստատախ նախ լծկացութե եկեղեցւոյ : որ զայս յայտն և պարզ

աստիճանադրեաց 'ի ժող. թրխա. որ 'ի վերոյ , և
ևս յառաջ քան զայն 'ի ժող' լաթե' 'ի ժամա
նակս ելիդ իննովկենտիանոսի . ուր ասի . թէ 'ի
խորհրդ. սեղանոյն մարմին և արիւնքի ընդ տե
սակօք հացի և գինւոյ ճշմարտապէս պարու
նակի դոյացական փոխութեամբ հացին և գին
ւոյ 'ի մարմին և յարիւն . և 'ի հռոմ. ժող. կրթ
կին հրաժարեալ պէրենկարիոս 'ի հերետիկոսու
թէ իւրմէ . դաւանէր զճշմարտ և զկաթուղի
կէ հաւատն և ստէր , սրտիւ հաւատամ , և բե
րանով խոստովանիմ , թէ հացն և գինին և'
դոյացականքար փոխարկի 'ի ճշմարտ և 'ի յատուկ
և 'ի կենդանրար մարմին և յարիւն քի նմանայ :

Հաստատի երկրորդ վկայութիւն սբ հարց ,
որք զայս միաբան հաստատեցին , զի սբն զրիգոր
նիւսացին , բանիւն այ ասէ , սբադործել հացն
հաւամ փոխարկիլ 'ի մարմինն այ . Եւ ևս թէ
բնութի հացի և գինւոյ տարրափոխի 'ի մար
մին և յարիւն քի , սբն կիւրեղ աղէքսանդրա
ցին ասէ , հացն 'ի սեղանի մատուցեալ 'ի ճշ
մարտութի յատուկ մարմնոյն 'ի քէ փոխարկի ,
Եւ սբն յոհան դամասկացին , 'ի խորհուրդս
յայս ասէ , հացն և գինին սքանչելի կերպիւն 'ի
քի մարմին և յարիւն փոխարկի . իսկ սբն ամ
բքոսիոս զփոխարկումն հացի և գինւոյ 'ի մար
մինն և յարիւն քի նմանայ բացայայտ մեկնէ ,
և զանազան պատճառօք և օրինակօք հաստատէ ,
զորս անցես 'ի զիրս նորա :

Ասարկենն նախ հերետիկոսք , թէ հաղոր
դութին կոչի 'ի սբ գիրս հաց . ուղ 1. Կորն.
10. ապա գոյացութի հացի ընդ մաքմնոյն քի
'ի միտին 'ի հաղորդութեւ պարունակի . ապա
թէ ոչ , 'ի զուր կոչեր հաց :

Պատասխանեմ , կոչի հաց , զի զարտաքին
ձևն և զայլ պատահմունս հացի ունի , որպէս
ծննդ . 13. հրեշտակք կոչին արք , զի ըստ ար
տաքնոյն այնպէս երևէին . թէպէտ իսկապէս

ոչ էին արք, Կամ զի յառաջ քան զօրբաշոր-
ծիլ էր ճշմարիտ հաց, և վն որոյ ասի հաց,
թէ ևս փոք անուհեան հաց. ուր յառաջունչ
գիրս, իմն ինչ զինի փոխարկմանն իւրոյ այ-
նու անտէամբ բազում անգամ կոչի, որով յա-
ռաջն կոչէր, զոր օրինակ. երկ. 7. դաւա-
ղանն մոխեաի 'ի յօձ էութի փոխարկեալ աւ-
կաւին և ևս կոչէր դաւաղան:

Աւարկեն երկրորդ, բառս գոյացական փո-
փոխութի ոչ դասնի 'ի սր գիրս:

Պատասխանեմ, և ոչ ևս 'ի նմա դասնի բառս
համադրակց, որով վարեցաւ առաջին ժո-
ղովն նիկիոյ, առ 'ի բացայայտել զանձային բնու-
թիւն քի ան մերոյ, և ոչ ոք 'ի կաթուղիկէ հա-
ւասն զճշմարտութեն որ բառինն նշանակի երկ
բայեցաւ. Արդ՝ եթէ եկեղեցին 'ի սր ժողովն
յայն մեծադոյն պատճառաւ զայն արար, ընդ
էր նոյն եկեղեցին 'ի ժող լաթե', Գլօր'. և
թրի' առ 'ի բացայայտ նշանակել զճշմարտութի
հաղորդութե, և առ 'ի բառնալ զառիթն մոլո-
րութեց զսոյնս առնել ոչ կարաց:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ. Գ.

Պարզաբանին աստ տարակուսութիւն ինչ վասն
գոյացական փոփոխութե հացի և գին
ւոյ 'ի մարմին և յարին քի
ան մերոյ:

Առաջինն է, թէ զինչ է խկատեա գոյա-
ցական փոփոխութիւն այս և զկադ-
լեմանալ պարտմբ: 'ի բաց թողեալ զբաղմա-
ղան բանս և զվիճաբանութիւն անձաբանից, կարձ
'ի կարճոյ ասեմք, թէ գոյացական փոփոխու-
թիւն հացի 'ի մարմին քի ոչ է գոյացական ար-
տադրութի, Կամ փոխարկումն, այս է, թէ
մարմինն քի ան մերոյ այնու գոյացական փոփո-
խու

խութիւնն Ի Լորուստ ոչ արտադրի . և ոչ գոյացականութեամբ փոփոխի . կամ տեղականութեամբ չարթի , այլ ազգութեամբ զօրութիւնն արքադործութեանն , զի դադարեալ բոլոր գոյացութեանն հացին մարմինն քի , որ է Ի յերկինս առանց իրիք տեղական շարժման , կամ գոյացական փոփոխութեան , արդէն ակնայի լինիլ ընդ տեսակօք այնորիկ հացի , և ոչ միայն է ընդ տեսակօքն ոչնորիք պարզ ներկայութիւն կամ համարդութեամբ ևս մաւորութեամբ ինչ , որովայն էր Ի մէջ գոյացութեան հացի , և պատահման նոյնոյ հացի , սակայն առանց ներկենորդութեան պատահմանն Ի մարմինն քի :

Եւ եթէ մեկնութիւն այս ունենալ երևեսցի բաւական զմտաւածցէ զբանս քր հարց : այն ասէ հոգ՝ ուսու՝ որք միշտ խրատեին զհաւատացիւն , զի մի՞ որոնեցին հետաքրքրութեամբ , թէ որով կերպիւն փոխարեւան այն լինիլ կարէ , զի մեզ ոչ իմանալ կարեմք , և ոչ Ի բնական փոփոխութեան , և կամ Ի ստեղծմանն նոյն զօրինակ սորա ունիմք , սակայն հաւատով միայն ըմբռնել պարտիմք , և թէ զմեզ լիցի այս . ոչ է պատկան հետաքրքրութեամբ որոնել :

Թ . Երկրորդ տարակուսութիւն է , թէ զինչ Ի գոյացական փոփոխութեան գնիցի Ի ներքոյ տեսակացն հացի և դինւոյ , թէ զօրութեամբ որք թաղործութեան բանեց . և թէ բնական հետեւողութեամբ . Այլ այլ ինչ յարմարացն լուծումն առ տարակուսութիւն այս . եթէ ոչ բանն ճշգրտիւ . որ ասէ , թէ շէմարիտ մարմինն քի և շէմարիտ արիւն նորա ընդ տեսակօք հացի և դինւոյ հանդերձ հոգւոյն և մեծութեամբն կայանայ . քոյց սակայն մարմինն ընդ տեսակաւ հացի , և արիւնն ընդ տեսակաւ դինւոյ զօրութիւնն բանից . իսկ նոյն մարմինն ընդ տեսակաւ հացի , և արիւնն ընդ տեսակաւ դինւոյ , և հոգին ընդ երկօգանչութեամբ զօրութեամբ բնական շարժ

խառնման և հեռանման, որով մասունք քի տն
մերոյ. որ յարուցեալն է ՚ի մեռելոց և ոչ ևս
է մեռանելոց ՚ի մ'ջ իւրեանց շաղկապին. իսկ
ամուսթին վս սքանչելի անձնաւորական միաւո
րունն այնորիկ ընդ հոգւոյ և ընդ մարմնոյ շաղ
կապի, վս որոյ ճշմարիտ է, զի և ևս ընդ տե
սակաւ իւրաքանչիւրոյ, նաև երկաքանչիւրոյ,
պարունակեացի, քանզի բոլոր և ամբողջ բնն ՚ի
ներքոյ տեսակի հացի, և յիւրաքանչիւր մա
սին այնորիկ տեսակի, դարձեալ բոլորն ևս ՚ի
՚ի ներքոյ տեսակի դինւոյ և մասանց նրկայանայ:

Եւ ՚ի քանիցս յայտցանէ ժողովոյն իմեցեալ
լինի նախ. թէ ող ՚ի ներքոյ հացին տեսակի բո
լոր մարմինն, այսպէս ևս ՚ի ներքոյ տեսակի դին
ւոյ բոլոր արիւնն քի տն մերոյ զօրութեամբ
քանից դնի. և այսպէս բոլոր ամային արիւնն
այն ուսանց բացառութե միոյ կաթի զօրութե
քանիցն սրբադարձութե ՚ի սր խորհուրդ պա
տարադի, և որ զարմանալին է, վս մեր իւրա
քանչիւրոց հանապաղօր հեղանի:

Իմացեալ լինի երկրորդ, թէ ամ քարիքն այնս
ջիկ. որք են արտաքոյ խորհրդոյս ՚ի քս որ
այժմ ՚ի յեղիկնս է, յաղագս միաւորութեն և
ևս դնին ընդ սրբադարձեալ տեսակօք, և այս
պէս ամ միաւորութիւնք, որպիսութիւն, և ևս
ամ բնկն և դերբնկն միաւր հոգւոյ նր. նաև ամ
էառարեկութիւն ամուսնորս ՚ի նոյն խորհուրդ
պարունակին՝ այնպէս զի իւր կերպիւն վս իւ
րաքանչիւր հաւատացելոց, որք արժանապէս
զոյս խորհուրդս ընդունին, տակ կարեմք, թէ
յայնժամ մինչ ընդունին զայն, ՚ի նոսա են ամ
դանձք խմաստութե և դիտութե այ:

Եւ ևս յաղագս նոյնոյ միաւորութե՝ անձն
հօր, և անձն հոգւոյն սրբոյ վս նոյնութեն բը
նուն ընդ նոյնոյ անձին որդւոյ ՚ի ներքոյ նոյն
հացի և դինւոյ տեսակաց այնպէս են, զի եթէ
մասն անշափուէ իւրեանց յամ ուրեք ոչ իցէին:

Դ. պատճառս այսորիկ նշանութե 'ի խորհուրդս յայս լինէին :

Դ. Երրորդ տարակուսութի է , թէ արդեօք մարմինն քի մն , որ 'ի խորհուրդ հաղորդուե է անտարածելի և անբաժանելի (որպէս երևի 'ի վերջապահեալ քանից ժող թրխո) ունի ևս 'ի նոյն խորհուրդ զյատուկ քանակութիւն :

Պատկեմ թէ այն , ընդ սրբոյ վարդապետին , և պատճառն է , զի աթենքեան որք զբնական և մանաւանդ զտեղական բազակցութի ունին ընդ գոյացութե մարմնոյն քի , գնին և ևս 'ի խորհուրդս յայս վս միաւորութեն , ունի 'ի վերջ ասացելոցս երևի , ուստի հետևի զի քանակութիւն որ փառաւոր մարմնոյն քի բնականաբար բազակցեալ է , ընդ տեսակօք այսորիկ խորհրդոյ տարա իցէ դասել . Եւ վարդապետութիւն այս այնքան ճշմարիտ է , մինչ զի թէպէտ յեկեղեցւոյ ոչ է սահմանադրեալ , ունի յոգնեմ հաւատոյ , սակացն հակադարձ խմայումն սորոս ունի զազանդ համարի աղէքսանդր ալեքսեանն :

Ասացէ որ , եթէ մարմինն քի ունի զյատուկ քանակութի իւր 'ի հաղորդութե , տարա լինիլ տարածեալ և երևելի , և զձե ինչ տարա լինիլ որովհետեւ ձեւն է ներքին իմն եղբ քանակութե :

Պատասխանեմ , թէ կրկին է տարածումն յանակութե . կամ մարմինն ինչ կրկին կերպիւ կարէ տարածիլ . Նախ նկատմամբ առ ինքն , երկրորդ նկատմամբ առ տեղին . Առաջին տարածումն է 'ի յեութե որքանութեն , իսկ երկրորդն է միտն յատկութի նր . և զօրութեամբն նոյն 'ի նմանե բաժանելի , ուստի լինի , զի քանակութիւն գոյով զուրկ յայսմանէ տեղական տարածմանէ որքան ևս իցէ մեծագոյն ըստ ինքան , կարէ ամենակալ զօրութեամբն նոյն 'ի յանձկագոյնս տարաւանակիլ : Նմանապէս կրկին է ձեւն , մինն կազմողական , որ կախի 'ի տարածմանէ

Քանակութե՛ն, որքան առինքն . երկրորդն տե-
շական . կամ դրական . որ կախի 'ի տեղական
տարածմանէ քանակութե՛ն . Արդ՝ զի մարմինն
քի՛ տն 'ի խորհուրդս հաղորդութե՛ն տարանեալ
է միայն որքան առինքն , և ոչ որքան առ տե-
ղին . վս՝ որոյ ունի միայն զձե կաղմողական , այլ
ոչ զանդական . ուստի կարեւր իմանալ , թէ
որով պատճառաւ ինչի՛ կարէ : զի պահելով
զյատուկ քանակութի՛ն և զձեն 'ի յանձկադոյն
անդիս և յիւրաքանչիւր տեսակս խորհրդական
նշխարաց բոլորովին պարունակիլ կարաացէ :

Դ. Չորրորդ տարակուսութի՛նն է . թէ զինչ
իմանալ պարտիմք վս՝ տեսականն հացի և դին-
ւոյ . որք 'ի խորհուրդս յայս մասն :

Պատասխանեմ , թէ տեսակքն այնքիկ կամ
պատահմունքն , հացի և դինւոյ այս է . ձեռն ,
դոյնն , հասն և՛՝ զկնի սրբագործութե՛ն մասն
առանց ենթակայի . ուր սահմանեցաւ 'ի ժող-
թրիս . և նախադասութիս այս վիճիղեմտի իբր
ազանգաւոր 'ի բաց հերքեցաւ 'ի ժող. կոստան
տինեայ , որ ասէր , թէ պատահմունք հացի ոչ
մասն առանց ենթակայի 'ի խորհուրդն և այլն .
Սակայն զայս իմանալ պարտիմք վս՝ ամ պատահ-
մանց որք առե՛լ լիցին շաղկապաբար . բայց ճշտ
է բան սրբոյ վարդապետին , որ ասէ , թէ քա-
նակութի՛ն հացի և դինւոյ 'ի յամ ենթակոյէ բա-
ժանեալ ամային զօրութեամբն կայանայ 'ի խոր-
հուրդս յայս . իսկ մնացեալ պատահմունքն են
'ի նշն քանակուն իբր 'ի յենթակայի . որ ևս ա-
սէ տեսակքն այլ քի՛ հացի և դինւոյ կարեն այսու
անձատեալ ներդործել , ուր կարէին , մինչ ու-
նէին զյատուկ ենթակայս իւրեանց՝ այս է , զգոյս
յուսի՛ն հացի և դինւոյ . որով հեռե միշտ ըզ-
նոյն էութի , և դործելոյ զօրութի՛ պահեն .
և դարձեալ ասէ , թէ տեսակքն այնքիկ կա-
րեն ապականիլ . ուր 'ի դործն տեսանի . Եւ
ևս թէ տեսակքն այնքիւք կարէ լինիլ դոյա-
ցաւ

ցական սնունդ . և սնունդն այն կամ միայն 'ի քա-
նակութեւն տեսակացն լինի անձային զօրութեւն .
կամ (որ առաւել հաւասարին է) հիւթովն որ
յոյ ստեղծանի , նոյնժամայն , յորում խոր-
հրդական տեսակքն այնոքիկ այնպէս այլայլին ,
մինչ զինայն ինքն դոյացութի հացի , եթէ իցէր
'ի ներքոյ այնոքիկ , դադարէր բնականաբար 'ի
զօրոյ , եւ ևս ասէ , մամինն և արիւնն քիւնն . դա-
դարի 'ի դոյոյ ընդ տեսակօք այնոքիւք հացի և
գինւոյ , յորժամ այնոյ փոփոխին կմ այլ այլին
մինչ զի փոփոխութիւն այս , կմ այլայլութիւնաւ դա-
դարուն էսէ հացին և գինւոյ բաւականայ , բայց
մնայ 'ի ներքոյ տեսնցն այնոյ մարմինն և արիւնն
քիւնն , մինչ փոփոխութեւն այն կմ այլայլութիւն ոչ է այն
քան , զի լիցի բաւկան առ դադարումն դոյացուն
հացի և գինւոյ , որ ևս 'ի սովորութեւն եկեղեց-
ւոյ բաւականապէս երևի . որ մինչև ցայնժամ եր-
կրդադանէ քիւն 'ի խորհուրդս յայս , որքան 'ի
նմա մնալ ճանաչէ տեսակացն հացի և գինւոյ :

Ե . Հինգերորդ տարակուսութիւն , մի թէ զմար-
մինն քիւն , որ է 'ի ներքոյ խորհրդական տեսա-
կացն , կարէ տեսանել մարմնաւորացս աչք , կմ
միտք ստեղծուածոց ճանաչել , Պատասխանէ-
սք վարդապետն . թէ ոչ սք մարմնաւոր աչք
կարէ հասանիլ առ տեսութիւն մարմնոյն քիւն . ըստ
որում է 'ի խորհուրդս յայս , զի 'ի նմա է ըստ կեր-
տի դոյացութեւն . որ ըստ ինքեան ոչ է երևելի
բայց կարէ յայտնապէս ճանաչիլ յիմացականու-
թեւն ստեղծուածոց , յորժամ լուսաւորեսցի ճա-
ռագոյթիւք փառացն , և 'ի տականիլ սորա .
միայն թէ ընդ աղօտ և հաւատով ըմբռնիլ կարէ-
խնդկն գոյն քիւն 'ի հաղորդութեւն , ուստի ոնչ ասէ
նոյն սք վարդապետն , թէ դեք ևս , միայն թէ
հաւատով կարեն ճանաչել զքն , որ է 'ի խոր-
հրդեան , և առ որ ոչ կամաւ ձգին , այլ յայտ-
նի նշանօք նր բռնաբարին , ոնչ ասի , յակը . :

Թէ դեք հաւատան և դողան :

Ի Լեցերորդ տարակուսութիւն է, թէ զինչ աշխարհ է զհրաշիցն երևելեաց որք երբեմն յայտնեցան 'ի խորհուրդս յայս . և տակաւին կարեն պատահիլ կամաւն ան, ուն յորժամ մանուկ կմ մարմին 'ի ձեռս քահանայից , կամ 'ի վր սեղանոյ , կամ արիւն 'ի բաժակի տեսանի .

Պատասխանէ սբ լիպնան , թէ յայնժամ քն միշտ մնայ 'ի խորհուրդս յայս , զի մարմինն այն , կամ արիւնն , որ երևի սքանչելօք ոչ է մարմին կմ արիւն քի , այլ է այլ ինչ սքանչելօք արտադրել որով մարմինն և արիւնն քի և ևս խնդրն տեսակք ծածկին . խրատէ նոյն սբ լիպնան , թէ ոչ է պատկան ճաշակել բերանով զայնպիսի մարմինն և զարիւնն . որ սքանչելօքն երևի . զի այսօրիկ սքանչելն նշանքս ոչ են պատկանաւորք , որք կարացեն ուտիլ . կամ ըմպիլ , ուն խնդր . ուստի յայնմիկ ժամանակի (ուն ասէ վալենտինոս) զայլ հաց' և զգինի պարտի սրբադործել . և ճաշակել . զի խորհուրդն կատարեցի :

Պ Ր Ա Կ . Է .

Յաղագս զօրութե խնդ հազորդուն :

Անաղան են կենարար զօրութիւն մծային . խորհրդոյս այսորիկ . զօրմէ ճշմարտիւ կարեմք ասել , ուն երբեմն ասացաւ զմա նանայէ , թէ էր 'ի նմա մմ քաղցրահամութի . և մեր աստ զոյնոսիկ միայն ասացաւք , որք առաւել արժանի են դիտելոյ և նկատելոյ :

Նախ ճշմարտ է , զի խորհուրդս այս արժանաւոր պատրաստելոյ տայ զյաւելումն սրբաբար շնորհաց , ուն է 'ի վճիռն եւկենիտս պապին . որ և յայտնապէս երևի 'ի բանիցս , որ 'ի մ. գլ' յաղագս խորհրդոյ 'ի հասարակի ասացաւք , և յաւելումն շնորհաց առաւել առատամիլ ընկալեալ լինի 'ի խորհուրդս յայս , քան 'ի յայլս
բով

որովհետեւ 'ի մեա ինքն աղբիւրն ամ երկնային
շնորհաց , և պարգևաց պարունակի . ուն ասե
հոօ՛՛ ուսու՛՛ . արդ՛ ուսուցանե՛ սք վիշական ,
Թէ մեծադոյն Յերմեոանդութի խնդրի 'ի ըն
դունեղս առ 'ի ընդունիլ զգորութի սորա :

Խնդրեն աստ անաբանք , մի Թէ խորհուրդս
այս տայ ևս երբեմն զառաջին շնորհս , որ ար
դարացուցանե՛ 'ի մեղաց :

Պատխմմ , ճշմէ , ուն ուսուցանե՛ սք վիշտն ,
Թէ խորհուրդս այս , ոչ երբեք օգտե՛ , մանա
ւանդ մնանէ յոյժ այնոցիկ , որք խղճահարն մա
հաւատի մեղաց զայն ընդունին . իսկ որ 'ի մա
հացու մեղս ելով ոչ ծանկցե՛ զմեղս իւր , և ոչ
ձկակացի իղձ նորա առ մեղս , և բարի հաւա
տով հաղորդեացի , ոմանք անաբանք ասեն , ուն
ոխրարտոս , սոթոս , և այլք , յայնժամ խոր
հուրդն հաղորդութե 'ի դործոյ դործեցեցյ ար
դարացուցանե՛ և զառաջին շնորհս տայ . էւ
բարեգոյնս՝ սքն պօնավենթաբայ , դաբրիկ
և այլք ասեն , Թէ ոչ , որովհետեւ խորհուրդս
այս ըստ ինքեան ոչ է կացուցեալ 'ի Թողութի
մահաւատի մեղաց , և հաստատի ըստ հոօ՛՛ ու
սու՛՛ , ուն մեռել մարմնոյ բնական կերակուր
ոչ ինչ օգտե՛ , այսպէս ևս հողւոյն , որ հող
ւուն ոչ է կենդանի , սք խորհուրդն ոչ օգ
տե՛ , և վս այսորիկ դակասկ հացի և դինւոյ
ունին , զի նշանակեացի , Թէ ոչ է կացուցեալ
առ 'ի կոչել 'ի կեանս զմեռեալ հոգին , այլ առ 'ի
դահել զկեանս կենդանի հոգւոյ : ուսուցա
նե՛ սք վարդապետն , Թէ նա , որ բարի հաւա
տով՝ և ոչ յիշեալ զինքն 'ի մահացու մեղս , ջեր
մեռանդաբար , և յարդմամբ ընդունի զննդս
դայս , բարութեան 'ի ձեռն այնորիկ զնկրդոր
ծական շնորհ ինչ ընդունի , որով ստիպի առ ներ
դործութի սիրոյ և կատարեալ զձեանս և այսոն
ազատե՛ զնա 'ի մահաւատի մեղաց , զոր ոչ յիշեան
ք : Երկրդ դորութի խորհուրդս է , առ զհաստակ

օգնութի ինչ ներդործական շնորհոյ զօրութի
խորհրդոյս ի գիտուել ժամանակի օրժանած
ընդունելեաց, որով սէրն պահպանի, զօրա-
նայ, կառարի, և զայն ամ հոգևորապէս հոգ-
ւոյն ապ, զոր հայն և գինին մարմնոյ տալ սո-
վոր են: ուն ասի ի վճիռն եւկենիսս պատին.
Թէ դոմ զօրութին, զոր նիւթաւոր կերակուրն
և ըմպելին՝ որ առ մարմնաւոր կեանս ներդոր-
ծէ յաղեցուցեալ, ամենցուցեալ, զօրացուցեալ
և բերկրեցուցեալ, խորհուրդս այս օրքան առ-
հոգևոր կեանս՝ ներդործէ հոգևորապէս, և
ուն ասէ սքն Յօհանն սուկեբերան, Թէ քս արն
մեր այսու խորհրդովս զմեծադոյն սէր իւր առ-
մեղ ցուցանէ, վս զի բազում ծեղոք զղաւսիս
խրեանց ի սնունդ այլոց յանձնեն. բայց ինքն
արն մեր յս քս կամեցաւ իւրով ինքեամբ կերա-
կրել. և Թոյլ եւս մեղ զմարմին իւր շոշափել.

Ճաշակել. և ատամամբ մերով ծասկել:

Երբորդ զօրութին է, զի քս արն մեր զինքն
ի խորհուրդս յոյս ի կերակուր մեղ տայ. ոչ
միայն իբր ի կերակուր՝ որով սնանիմք, այլ ևս
իբրև կենարար գեղ, որով խօթութի բնութե-
մերոյ, այս է շար հաիմունքն, անկարգ իղձքն.
և՛ բժշկին. Եւ զայս բազում անդամ օւսու-
ցին սք հարքն. ուն սքն գրիդոր նիւսաղին,
հաղորդութն ասէ, է գեղ կենարար, որ զմեզն
մեատակար ի մարմնի ըղձակերտութի բարւոյ,
մերժէ. սքն կիւրեղ ի վր 17. գլ՝ սքն յօհան-
նաւ, ասէ յորժամ մնայ ի մեղ քս, հանդարտէ
ի մեղ զբռնաւոր օրէնս անդմեղ մարմնոյ մերոյ,
զօրացուցանէ զդութն, լիջուցանէ զամբոխում
հոգւոյ, բժշկէ զախտս, ամբողջէ զհարուածս
և՛: Եւ սքն ամբոխսս զհացս զայս ասէ հա-
նապաղորդ Ճաշակեմք ի բժշկութի հանապա-
ղորդ հիւանդութե: Եւ արտ սքն բեռնար-
տաս ի բանս ընթրեաց ան, յեւ ասելոյն Թէ
խորհուրդ մարմնոյ և արեանն բի զղաղանա-
ցեալ

յեւալ քարս և զմարմնն ի զանկուիս բժշկէ , և սասէ , եթէ ոք ՚ի ձէնջ ոչ այնքան աճախ . և ոչ այնքան խիստ զգայ զարժումն քարկուէ , նախանձու , բղջախոհուէ , կմ այլոց այսպիսեաց , գոհացի զմարմնոյ և զարեանէ տն , զի զօրութի խնդոյս դործէ ՚ի նմա , և ուրախ լիցի , զի շարուոյն խոցն մատեաւ յառողջութի :

Գ. Չորրորդ զօրութին է թողութի ներելի մեղաց . ուր ուսուցանէ սք վարդապետն . զոր նախ ուսուցեալ խի էր սքն ամբրութիս . Արդ՝ թողել ինին ներելի մեղքն ՚ի խորհուրդս յայս , կամ չեղմամբ սրբաբար շնորհաց ՚ի ձեռն զըջմանն որ վս այնոցիկ , կամ եռացմամբ սիրոյ և կատարել զըջմամբ , առ որ շարժէ խնդս : ուր ըստ մտաց զգոյտին մեկնէ ի զամպերթոս : Հինգերորդ զօրութին է պահպանումն ՚ի մահացու մեղաց , ըստ սրբոյ վարդապետին , և սքն բնանարտոս ՚ի բանս ընթրեաց տն սսէ , զերկուս ՚ի մեղ դործէ խորհուրդս , զի նոճազէ զարժումն ՚ի փոքունս , և ամենևին բաւնայ զհաւանումն ՚ի մեծագոյնս , և զօրութիս զայս սոյ մանաւանդ ըստ երկոց կերպից , ուր սսէ ի զամպերթոս , նախ ապա զզօրութի և զոյժ ՚ի ձեռն աճման դերքնական ունակուեց , զորս առնէ : Երկրորդ բաւնայ զպատճառս մեղաց . ըստ այնմ . սաղմ . 22 . պատրաստ արարեր արածն իմ զսեղան ակն յանդիման նեղչաց իմոց . Երրորդ պաշտպանէ զմեղ ՚ի սպառնալեաց դիւսոյ , և նոճամէ զնս : Աստի սքն իցնաւիտս ՚ի թողութի սա եփացիս սսէ , ՚ի ձեռն յաճախ և արժանի ճաշակման , մերժի զօրութի սատանայի . և'' , և հացս այսէ առհաւատչեաց կենաց . և սքն ասկերերան , ՚ի 61 . յարգորակս առ անտիոգացիս , սսէ իբրեւ զաւիւժ հրաշունջ ՚ի սեղանոյ անտի դառնամբ սղառնալի և զեալ սատանայի :

Դ. Վեցերորդ զօրութին է փառք հողւոյ , կմ
յաւ

յաւխտենական կեանք , ոոյ ասէ սք վարդապետն . և հաստատի բանիւք քն ան , յօհան . 6 , որ ուտէ զհացս զայս , կեցցի յաւիտեան , և հաղորդութիւն տայ զգորութիւն զայս . ոչ միայն զի տայ զսրբարար շնորհս , յորում է իրաւունքն և արժանաւորութիւն ստանալոյ զյաւխտենական կեանս , զոր և այլ խորհուրդքն տան . այլ ևս զի յատուկ կերպիւն տայ արժանապէս ընդունելեաց զհաղաւ յարասեումն . ըստ որում յատուկ օղնութիւն շնորհաց զօրացուցանէ , և կատարեալ առնէ , և ի մահացու մեղաց պաշտպանէ , որպէս ասացաւ ի վերոյ :

Եւթներորդ զօրութիւն է յարուի և փառաւորութիւն մարմնոյ՝ որ յատուկ կերպիւն տուեալ լինի ի ձեռն մասնակցուն խորհրդոյ . ըստ բանի քն ան . յօհաննու . 6 , որ ուտէ զմարմն իմ , և ըմպէ զարիւն իմ , ունի զկեանս յաւիտեան կանս . և ես յարուցից զնա յաւուրն յենեում . զոր լայնատարած մեկնեմքն կիւրեղ աղէքսանդրոս զին . յօհ . 14 . և ասէ , քն անքն մեր վն յարութե մեռելոց , ոչ բանիւ և եթ և իշխանութիւն մեր ոոյ ան , այլ ևս զմարմն իւր իբր գործակից շնորհեր , զի ցուցանիցէր , թէ մարմն իւր որ միաւորեալէ առ ինքն , և կենդանաւ յար . վասն զի յորժամ յարոյց զգուստր իշխանին , կալաւ զձեռանէ նորա . և'' , ուստի եղբակացուցանէ , թէ վերստին նորոգեաց ըստ ամենայնի յանմարտութիւն զմասնակիցս իւր :

Ութներորդ է յատուկ և անձնուելի միաւորութիւն ինչ քն ան ընդ նմա , որ արժանապէս զխորհուրդս զայս ընդունի . ըստ այնմ , զոր ասէ ինքն քն անքն մեր , յօհ . 6 . որ ուտէ զմարմն իմ , և ըմպէ զարիւն իմ ի յիս բնակի . և ես ի նմա , և վն օշարիկ սքանչելի միաւորունն յաճախ զթողիկեաց խօսին սք հարցն , որպէս սքն ասկերհրան , յետ ասելոյն , թէ մէք ի ձեռն օշարիկ խորհրդոյ մասնակցուն ինչ մի մի մարմն

մին ընդ քի, յաւել, և այս ոչ միայն լինի 'ի ձեռն սիրոյ . այլ և խիտալէս 'ի մարմին նր խառնիմք և այս 'ի ձեռն ճաշակմանն լինի, զոր շնորհեաց մեզ, կամեցեալ ցուցանել զեղձն որ առ մեզ . վս որոյ զինքն իւր խառնեաց ընդ մեզ, և զմարմին իւր բարեխառնեաց 'ի մեզ զի մի ինչ լիցուք իբրև մարմինն զլիսոյ միաւորեալ, զի այս է դործ հրաբորբոք սիրովի . և նքն կիւրեղ աղէքսան զբացին 'ի բանս սրբոյն յօհան. 13. 'ի վերայ վերայսացեալ բանից՝ քի ան մերոյ ասէ, ոնք եթէ որ զմեմ հալեալ հրով ընդ այլ մամ հրով հալեալ խառնեացէ այնպէս, զի մի ինչ յերկրոյունց եղեալ տեսցի, այսպէս հաղորդութիւն մարմնոյ և արեան քի ինքն 'ի մեզ է և մեք 'ի նմա :

Հայաստիկ ամ զօրութիւն սահաւաթ, բաց աղբու բանիւք մեկնեաց ժող 'ի Թրիւմ', եթէ քսն արն մեր կամեցաւ ճաշակիլ խորհրդոյս 'ի հաւատացելոց իբրև զհոգեւոր կերպիւք հոգեւոյ, որով զարդանային և զօրանային կենօք կենաց նր . ըստ այնմ, որ աւտէն զիս, և նա կեցցի վս իմ, և իբրև դեղ բժշկութե՝ որով աղատիմք 'ի հանապազօրդ յանդանաց, և 'ի մահացու մեղաց պահպանիմք . և ևս կամեցաւ, զի սա վիջի առ հաւատչեաց աղատնի փառաց և յաւիտենական երջանկուե՝ մերոյ . նաև օրինակ միոյ մարմնոյն այնորիկ, որոյ գլուխն է ինքն, և ևս կամեցաւ զի անձկագոյն շողկատաւ հաւատոյ, յուսոյ, և սիրոյ ոնք անդամք ընդ ինքեան կապեալ մայօք :

Ե. Իմաստութիւն իսկ խրատէ իղամդերթսս, առ 'ի ստանալ զայստիկ ամ զօրութիւն 'ի բոլոր կեանս կրկնել պարտիմք յմի զբաժանորդ լինիլն խորհրդոյս այսորիկ, և վս որոյ հաղիւ կարելնիլ, զի ոք յատուկ կամաւ և յօժարութի հեռացի 'ի խորհրդոյս, և ոչ անկցի 'ի մահաւ չափ ինչ մեզս :

Արդ՝ վս յաճախ ընդունելոյ զհաղորդութիւն նիւ

Նկատել պարտինք 'ի բան սրբոյ վարդապետին : որ ասէ , 'ի ընդունելութե խորհրդոյս երկու ինչ խնդրին : ցանկութի միաւորման 'ի քս , և պատկառանք խորհրդոյս . որոյ առաջինն նկատէ 'ի ընդունումն խնդր 'իսկ երկրորդն 'ի հրաժարումն , բայց զի հղորակոյն է սէրն քան զէրկիւղ վս որոյ դովելի է ընդունումն : քան զհրաժարումն որովհետեւ յաճախ ընդունելով սէրն զօրանայ , և պատկառանքն ոչ տկարանայ :

Չէ եւ ևս յաւելում զքանն ճշմարիտ ոսկեայ դրոյն՝ առաջնորդ առ ջերմեւանդ կեանքս օրին վրանխոսոսի սաղեղեանն և օրինապատին ճենել բայ , որ խօսելով զյաճախ ընդունելութե խորհրդոյս , ասէ , երկու ազգք միշկան ունին զպէտա յաճախ հաղորդելոյ . արդ՝ կատարեալքն , զի որովհետեւ բարւոյն են արամադրեալ , 'ի նախապինն նշ լինէր , եթէ առ աղբիւրն ամ կատարելութե նշ ոչ գիտէին . իսկ անկատարքն . զի առ կատարելութե կարացեն ժամանել երբեմն . հղորքն , զի մի տկարացին , տկալքն , զի զօրացին . հիւանդքն՝ զի առողջացին , առողջքն , զի մի հիւանդացին . Յաւել և ևս , թէ նոքա՝ որք 'ի գործս աշխարհի են պատաղեալ , պարտին յաճախ հաղորդիլ . զի զօրութե նր և նպաստութե ունին զպէտա , ուր զայնոսիկ , որք մարմնոյ բազում աշխատանքք նշաղեալ . կարօտին հաստատուն կերակրոյ : ուստի դամենասց խնդս յաճախ պարտինք ընդունիլ . և թէ որով արժանաւորութի պարտինք ընդունիլ զայն , նոյն ինքն օտմորութի ուսուցանէ , զի սովաւ ուղիղ լինի այն , որ ցանդառակի լինի :

Արդ՝ այսքիկ , և այլք , որք մասն յաճախ հաղորդելոյ առ սուրբ հարս . և առ այլ ամբարանս ասացան՝ միշտ պարտինք խմանալ այսու թէութեամբ , զի որքան տնդամ՝ զխորհուրդս զայս ընդունինք , արժանտուէս և պարտաւորն պատրաստութի պարտինք մտաւիլ . և

վասն այսորիկ պատրաստութեւն խօսեցուք այժմ
ի ներքոյ :

Գ Ր Ա Կ . Է .

Յաղաքս հարկաւոր պատրաստութեւն առ ի ար
ժանապէս ընդունիլ զխորհուրդս զայս :

Այս հարկաւոր պատրաստութեւն առ ի ար
ժանապէս ընդունիլ զհաղորդութեւն ըստ
մեծային կամ եկեղեցական հրամանի վարդապե
տեացուք ասաւ խնդրեացուք թէ սրբիսի պատ
րաստութիւնք առ ի ընդունիլ զխորհուրդս զայս
այնպէս խնդրին . զի եթէ ևս մին ի նոցանէ
պակասեցի ի յընդունումն նր ի մահացու մեղս
ինչ անկցին :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ . Թ .

Յաղաքս թէ սրբիսի պատրաստութիւնք խնդ
րին ըստ հոգւոյն :

Թաւջին պատրաստութիւն առ ի արժանա
պէս հաղորդիլ հարկաւոր է ամբողջ
և ուղիղ հաւատս մի ճշմարտութեւնն , զի ա
ռանց հաւատոյ , ըստ առաքելոյն , եբր . 11 .
անհնար է հաճոյ լինիլ ոյ . այլ հաւատալ ար
ժան է սցնմ , որ մերձեկայ առ մեծ , թէ է մեծ ,
և . Եւ մի որոյ ոյ տակ սք վարդապետն յա
տուկ սահմանադրութիւն եկեղեցւոյ եղան ի ձե
խորհրդոյս սրբադործութեւն բանքս այսորիկ ,
խնդ հաւատոյ , զի մատուցեալքն առ նա խրոս
տեացին , թէ մանաւանդ հարկաւոր է նոյ հա
ւատն , որ և հաստատիլ կարէ ի հնադրոյն ս
վորութիւն եկեղեցւոյ ի մատակարարել զայն .
ըստ բանի սրբոյն ամբրոսիոսի , թէ ի ժամն
նախ խրոստոյրութիւն , զի քահանայն ի կար
կառել :

կառել զայն հաղորդելեաց բարձր ձայնիւ ա-
սէր մարմին քի, և որ հաղորդելոցն էր, պիտ-
խանէր, ամէն. և այսու բանիւն իւր՝ իբր դա-
ւանէր հաւատով զճշմարտութի խորհրդոյս այ-
սորիկ:

Երկրորդ պատրաստութիւն է՝ յամ մահացու
մեղացն բժից մաքրութի, և լինիլ ՚ի սրբարար
շնորհս. վն զի սոց ասէ սք վարդապետն, խոր-
հուրդս այս է իբր հոգեւոր անունդ ինչ. վն որոյ
հարկաւոր է կեանք ՚ի յնդունօղս, և այնոքիկ՝
որք խղճիւ մահացու մեղաց զմարմին քի ան մե-
րոյ ճաշակեն. առանց կարծեաց դեժացոյն մեղս
դարձեն. Եւ սքն օգտտինոս զմեղսն անարժան
քնդունելեաց նմանեցուցանէ մեղացն յուզայի
մասնի իսկ սքն ոսկերերան, մեղացն այնոքիկ
որք զքս նրն մեր սղանին. Բայց առաքեալն
ն. Կորնթ 11. յայտնապէս ասէ, որք անարժա-
նապէս ճաշակեն և ըմպեն սրբանն և մարմնոյ
և արեան քի, վն որոյ խրատէ ժող՝ թրխտ՝
որք կամինն հաղորդիլ, զմտաւ անցնէ դեանս
առաքելոյն. փորձեացէ միջ զանձն իւր, արդ՝
սովորութիւն եկեղեցւոյ բացայայտէ, թէ փոր-
ձութիւն այն է հարկաւոր. զի մի սք խղճիւ մա-
հացու մեղաց և առանց յառաջադոյն խորհրդա-
կան խոստովանութե առ սք խորհուրդն մտա-
շեացի, թէ և զղջացեալն իցէ. Եւ սահմանեաց
սք ժողովս այս, զի պահեացն զօղս միշտ նմ
քրիստոնեոյք, և ևս նմ քահանայքն՝ որոյ ըստ
պաշտօնի իւրեանց պատկանի պատարադէլ.
միայն թէ օչ իցէ պակասութի խոստովանաճօր.
բայց եթէ ՚ի հարկաւորութե քահանայն առանց
յառաջադոյն խոստովանութե պատարադեացէ,
սպա վաղմաղակի խոստովանեացի:

Բ, Եւ ՚ի բանիցս յայտնանէ ժողովոյն կարեմք
հաւաքել. թէ որքան որոգոյթաւոր իցէ բանն
ոմանց վարդապետաց, որք ասեն, թէ երբնմն
նոյ, որոյ, վն մեղոյ իւրեանց եղեալ իցէ հրա-

պարականան ապաշխարութիւն . թէև զխորհրդաւոր արձակումն ոչ իցեն առեալ , թոյլատրեալ է յեկեղեցւոյ հաղորդիւն . ուրեմն զնոյն հաղորդութիւն եկեղեցին ոչ արգելու նց զս թէ թէ մահացու ինչ մեղաց թէ և առանց խորհրդական ապաշխարութե արձակման մատչիցին : Քանզի բանքս այսոցիկ յայտնապէս հակառակ տեսանին այնոցիկ , որք 'ի ժող թրիտ . 'ի սովորութե , և 'ի կիրառութե բոլոր եկեղեցւոյ առ 'ի արժանապէս հաղորդիւն գտանին . և մանաւանդ 'ի նոյն բանիցն առաքելոյն ըստ ճշմարիտ և յատուկ իմացման մեկնեալ յեկեղեցւոյ 'ի բլբլե բացարձակապէս հարկաւոր է խորհրդական արձակումն :

Ասացաք թէ առ արժանապէս հաղորդիւն խնդրի մաքրութիւն յամ մահացու մեղաց . բայց ոչ 'ի ներքին մեղաց . որովհետև սրբօք կացութիւն սրբարար շնորհաց ոչ ապականի . ուն ըստ հաւատոյ ճշմարիտ է . բայց եթէ ոք այնոյ առ ներքին մեղս ինչ իցէ ըղձաձկտեալ . մինչ զի կամաւ և արձակապէս կամեսցի 'ի նոյնս մեալարդարեւ երկբայեւ իսկ է . և ոչ ոք կարէ համարձակիլ տակ . թէ բաւականապէս իցէ արդեօքսատութեամբ 'ի ընդունիլ զհաղորդութիւն : զի զի հաղորդութիւն ըստ անձային կացուցման , է դեղ , որով ազատիւն 'ի հանդադորդ մեղաց , ուն երևի 'ի բանիցն ժող թրիտ . 'ի վերոյ . և ս է նա , սր կամեսցեալ արժանապէս ընդունիլ զհաղորդութիւն , զհանաղորդական : կամ զներքին մեղս իւր կամաւ և արձակապէս կամեսցի ունիլ :

Գ. Երբորդ պատրաստուին է . զի ոչ ինչ արդեւմամբ եկեղեցւոյ արդեւցի ոք հաղորդիլ . թէ և ոք և արդար իցէ . քանզի եթէ եկեղեցին 'ի ճաշակումն խորհրդոյս զթէութիւն ինչ գնէ և 'ի պակասիլ սրոյ արդեւցի զայն ճաշակել , հարկաւոր է հնաղանդութիւն , և եթէ ոք արհամաքհէ կամ զանց առնու զայնու , ոչ կարէ արժա

ժամանայ մատչիլ առ սբ սեղանն յայն . և զօրիշ
նակն տայ սբ վարդապետն ասելով . եթէ ոք 'ի
մեջ յիշերի ճաշակեալ կամ արբեալ իցէ . ըստ
հրմ'նի եկեղեցւոյ ոչ կարէ մատչիլ 'ի ճաշակումն
խորհրդոյ . եթէ ոչ 'ի վերջին հարկաւորութե
միայն . դէլ . եթէ ոք կապեալն իցէ մեծաւո
րացն իշխանութի բանադրանաց . որ ևս եթէ
առաջից անմեղն և առանց յանցանաց իցէ . և
ևս ըստ հրամանի եկեղեցւոյ հրաժարիլ պար
տի . մինչև կամ զանմեղութի իւր մեծաւորին
ցուցցէ . կամ զարձակումն բանադրանաց ընկալ
ցի . ոպ ասէ սբն գրիգոր յարգար կամ յանի
րաւ վճռոյ հովուին խաշինքն երկիցեն ժիշտ .
և'' . և որ ընդ ձեռամբ հով. ին է երկիցէ չկա
պիլ անիրաւաբար . և մի հովուին իւրոյ զդա
տաստանաւն յանդդնեցի արհամարհել . զի
մի եթէ անիրաւաբար կապեալն է վասն այնո
րիկ վաքեալ հպարտութեանն արհամարհման
յանցանքն' որ ոչ էր' լիցի :

Դ. Չորորդ հարկաւոր պատրաստութիւն առ 'ի
արժանապէս ընդունիլ զհաղորդութիւն յիշաժ
հասեալս է ջերմնաւոր և բարեգութ իղձ. զոր
բացայայտ' սահմանեաց ժող. թրիտ . ուր ասէ .
զգուշ լիցին իւրաքանչիւր ջրիւտոնեայք . մի'
լիցի նոյն առանց մեծի պակասոյ . և յարգման խոր
հրդոյս մատչիլ 'ի սեղան ընդունիլ զնոյն . և
ևս թէ կենդանի հաւմովոր սիրով գործէ . այս
է . գործով ինչ հաւատոյ . և սիրոյ . որովք իւ
րաքանչիւր հաւատացեալ հոգեւորապէս միաւ
րի ընդ քի տն մերոյ . բայց 'ի զուր ճաշակէր
ոք զքն խորհրդաբար 'ի հաղորդուն . եթէ ընդ
նմա ոչ միաւորէր հոգեւորաբար . սակայն և
այս ոչ կարէ լինիլ առանց ինչ զթութեան
և սիրոյ ըղձի . ոպ 'ի վերոյ բանիցն ժողովոյն
երևի :

Եւ արդ' ս երբեք ոչ յանդիմանէ . և յանցա
ւոր համարի զայն . որ մաքրեալ 'ի մահացու մե
ղաց

զայց 'ի ձեռն խորհրդական արձակման, առանց պատկառանաց, կմ' ջերմեռանդութե, կամ կամ մաւորն ընդման մտաց 'ի զարհուրելի և 'ի սարսափելի սեղան մատչի. վս որոյ բարեպաշտ անձինքն 'ի յընդունիլ զխնդս եկեթէ զսակաւ ջերմեռանդ իղձ, և զբարեպաշտ պատկառանս, ըստ որում երեւի նց. ունին. ամբաստանեն զինքեանց 'ի խորհրդական խոստովանութե վս պակասութեն այնորիկ, իբրև զվս մեղաց. ուստի երեւի, զի նոքա իբր աներկբայս ունին, (թէ զմծային խորհուրդս զայս յատուկ և եկեթ ջերմեռանդութե և պատկառանք պարտին ճաշակել:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ . Բ .

Յաղագս պատրաստութեանն՝ որ ըստ մարմնոյն:

Արկու պատրաստութեք մանաւանդ առ 'ի ընդունիլ զխորհուրդս խնդրին 'ի կողմանէ մարմնոյ. Առաջինն է, զի այնմ որ ցանկաց ընդունիլ զխորհուրդս պարտի լինիլ նօթի, այս է, զի ոչ ինչ իցէ ճաշակեալ կամ արբեալ զինչ 'ի մէջ գիշերոյ, ոպ ասէ սք վարդապետն, և այս 'ի զանազան ժողովս սահմանեցաւ. որպէս յերրորդ ժող' կար' և յեօթներորդ ժող. (թօլ' և սքնօղոս'), զի ի պատիւ մեծի խորհրդոյս 'ի բերան բրիստանէի, մարմին նն մտցէ, յառաջ քան զայլ կերակուրան, յորոյ երևի, (թէ որպիսի կատարեալ և բնական պարտ է լինիլ պահն ոյն. մինչ զի ոչինչ կերկուր կմ ըմպելի, կմ դեղ. կմ սյլ խրաքանչիւր լինչ և սակաւ ոյն մտցէ 'ի բերան. ոպ և ս ուսուցանէ սք վարդապետն և ընդ նմա սյլք 'ի հասարակի:

Բայց եկեթ 'ի լուանալ բերանոյ կաթիլ ինչ ջրոյ, կամ մնացորդ կերակրոյ յեցեալ յառաժուան ընդ (թուքս, կամ արիւն և սյլ հիւթիւ

ջեալ 'ի դիտոյ պատահմամբ դնասցէ յորովայնն
ու համարի լուծեալ պահս և վասն որոյ մի լիցի
հրաժարիլ 'ի խորհրդոյ , ունի ուսուցանէ սք
վարդապետն :

Է. Իսկ են և այլ դիպուեալք . յորում ըստ հա
սարակ վարդապետաց և ըստ սովորութե եկե
ղեցւոյ ևս զկնի ուսուցիչ զկերակուրս կարեն հա
ղորդիլ : Առաջինն է , յորժամ 'ի կէտ մահու
իր 'ի թոշակ ճաշակել պարտի , ունի ասէ սք վար
դապետն , Երկրորդ՝ յորժամ եթէ փութով ոչ
ճաշակեն զհաղորդութիւն , կամ հրով այրելոց
է . կամ 'ի ձեռս անհաւատից և ամբարշտաց
անկանելոց է . վս որոյ յայնժամ քահանայն , կմ
այլ ոք ևս եթէ ոչ իցէ նսթի . սլալ տ է ճաշա
կել զայն մեծաւ յարգմամբ . Երրորդ յորժամ
հարկ իցէ կատարել զխորհուրդն պատարադի .
զի զոր օրինակ , եթէ քահանայն որ պատարա
դէ զկնի սրբադործելոյ և յառաջքան զճաշա
կումն մեռցի . զի յայնժամ պարտի այլ քհնյ՝ ևս
որ ճաշակեալ իցէ զսկսել պատարդն կատարել .
Իբժլ եթէ ոք զկնի սրբադործելոյ , ևս զկնի ճա
շակելոյ մարմնոյն քի ծանիցի , թէ փխկ գինւոյ
ջուր է եղեալն 'ի բաժակի . և ևս ճաշակեալ
իցէ զայն . սակայն պարտի 'ի նորուստ (ըստ
այնմ զոր ասէ կանոն խորհրդատետրին) զհաց
և զգինի մատուցանել և սրբադործել . սկսեալ
'ի բանիցն . Առեալ զհաց 'ի սք յածա՝ և՛ և՛
ասպա ճաշակել . սակայն ասէ լայիման թէ ոչ
ինչ պատուէր է յայնժամ . վս որոյ քահանայն
մանաւանդ եթէ 'ի հոշակաւորս պատարադէ կա
րէ առնել ըստ բանի սթոսի դաբրի ելի և այլոց
բազմաց , որք ասեն թէ յայնժամ բաւական է
առ 'ի բառնալ զգայթակղութիւն , զի քահանայն
զայլ գինի ընդ սակաւ ինչ ջրոյ ամցէ 'ի բա
ժակն , և լռելոյն մատուցէ և սրբադործես
ցէ . սկսեալ 'ի բանէն . Նոյնպէս և զբաժակն
և՛ Չորրորդն է զի եթէ իմասցի զկնի լուաց
ման

ման բահանայն թէ մնացեալ իցէ կոտոր ինչ ար
բաղործեալ նշխարաց . զի յայնժամ զնա ըստ
օրինաց ճաշակել կարէ , ուն ասէ սոթոս , սո՛ւա
րէզ և այլք , որ և ասէ , թէ այս ոչ է իմանալի
միայն վն փոքրիկ նշխարացն 'ի վն մաղղմայի .
կամ մարմնակալի , այլ ևս վն մեծադուռնիցն ,
եթէ գիւրաւ պահպանիլ ոչ կարեն . միայն թէ
բահանայն 'ի սեղանոյ չիցէ հեռացեալ . կմ զնր
հանգերձս իւր մերկացեալ :

Դ. Երկրորդ պատրաստութիւն ըստ մօրմնոյն
է մաքրութիւն , կամ սրբութիւն ամ աղտեղուն
մարմնոյ , քանզի 'ի պատիւ անձայն խորհրդոյս
պատկանի , զի եթէ ըք անմաքրուն ինչ . կամ
գիշերային կիճուէ պատճառ իցէ եղևալ . թէ և
խորհրդական աղաշնարութիւն քաւեալ պարտի
յայնմ առուր 'ի բաց կալ 'ի խորհրդոյս . ուն մեկ
նէ սք վարդապետն , որ և 'ի վկայ կուէ զսքն
դրիդոր , որ և յաւել ասել , թէ ևս ոչ իցէ ըք
եղևալ պատճառ գիճութեն այնորիկ , տակա
ւին բարի է հրաժարիլն յայնմ առուր 'ի հաղոր
դելոյ , Բայց այս աղատ է ամենեցուն ըստ կա
մօց . և մաննանդ եթէ հարկաւորութիւն ստիպէ .
կամ իցէ երկիւղ սատնյական դատաճանուէթն ,
ոչ է պարտ հրաժարիլ 'ի խորհրդոյս :

Արդ 'զոր ինչ ասացաք վն գիճութե մեղաց
զնոյնն ասեմք և վն այլոց մահուչաւ մեղաց . զի
ն կրթէք համարձակեացի ասել , թէ այր ' որ զս
նողւրմ ինչ յանցանս իսէ գործեալ ' այս է .
զմիտսպանութի . զնուութի և ' , յայնմ առուր
մտացն տակաւին ամբոխեալ . և խղճմտանացն
չիթեալ . թէ և կատարել զղմամք , և խորհր
դական խոստովանութիւն արձակեալ , կարէ ըստ
արժեւորն պատկառանոց մերձենալ առ 'ի զնոր
հուրդս ընդունիլ , Էւ ո՛ր երբէք ոչ դատի բա
րեգոյնս , զի այնպիսին գոնեալ յայնմ առուր 'ի
բաց կացցէ 'ի սք հաղորդութե , և զի խոստով
անահայրն զայս նմ . պատճիբեացէ . բայց ոչ

Յաղագոս խորհրդոյ
այսպէս 'ի հարկաւորութե . կմ' յայլ բանաւոր
պատճառս . զոր յանձնեմք խոստովանահօրն
խահեմութե :

Արդ' թէպէտ վս' հարկաւորութե այսոցիկ եր
կուց պատրաստութեց ըստ մարմնոյ առ 'ի ար-
ժանադէս մասնակցիլ խորհրդոյս ամ անձարանք
միաբանին , սակայն տարակուսութի ինն է այ
քօր վս' երկուցն 'ի մեջ նոցին , զորոց 'ինեւբոյ
'ի հատուածս երկուս ասացուք :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ . Դ .

Մի' թէ հարկաւոր է հրամանաւ ինչ' զապաշ
խարանս կամ զվճարումն' որ 'ի քահա
նայէն եղեալ' յառաջ քան զհա
ղորդիլն կատարել :

Եւ առաջադրեալ խնդիրս այս իմանալի է
վս' զաղանի ապաշխարանաց, կմ' վճար
մանց . այս է , 'ի ծածուկ եղեալ 'ի խորհրդա-
կան խոստովանութե , զի կատարեսցէ 'ի ծա-
ծուկ ապաշխարեալն . բայց ոչ վս' հրապարակա
կան և կանոնաւոր ապաշխարութե . որ երբեմն
եղեալ լինէր վս' ծանրադոյն և հրապարակական
մեղաց . ջի յայտնի է այս ամենեցուն թէ ըստ
հին սովորութե եկեղեցւոյ հրապարակական ապաշ
խարութե հրաժարելն 'ի սք' հաղորդութե . և
նոյն բաժանումն նց' հրապարակօրէն 'ի մարմ
նոյն քիւ էր մի մասն ապաշխարութե , և ապա ոչ
կարելին առ սք' սեղանն մատչիլ, և թէ ոչ նախ կա
տարելին զապաշխարանս , թէպէտ և այս ճշմ
է , զի երբեմն 'ի պատահմունս ինչ նախ քան ըզ
կատարիլ հրապարակական ապաշխարանց ծաժ
կաբար արձակեալք 'ի մեղաց խորհրդական խոս
տովանութե , առ սք' հաղորդութին մատչելն ,
ոպ' լայնատարած և իմաստութե մեկնէ հայրն
յօհաննէս յսեան կարդին :

Խնդ

խնդրեմք արդ՝ աստ , մի՛ թէ ասպաշխարհակն խորհրդաբար խոստովանեալ և արձակեալ յառաջքան զհաղորդիլն պարտի կատարել զապաշխարանս եղեալ նմա 'ի խոստովանահօրէն . Եւ պատասխանեմ , թէ ոչ աստուհային , և ոչ եկեղեցական հրամանաւ առ այս սրարտաւորի , և զի այս դիւրաւ հաստատեացի՝ յառաջագրեմք ըստ վարդապետութիւն միջ ժող-թրիտ և հասարակ սովորուն եկեղեցւոյ , թէ խորհրդական արձակումն կարէ տունեալ լինիլ ըստ օրինաց և շահաւէտ խոստովանելեացն , որք և զհամացու մեղս խոստովանեացին յառաջքան զկատարել ապաշխարանացն որ 'ի խոստովանահօրէն իցէ եղեւ . մանաւանդ զի ապաշխարուին թէ նկատեսցի ըստ որում վճարումն յանցանաց , կամ քառութի պատժոց . թէ ըստ որում այլ ինչ պատճառի . ոչ կարէ լինիլ ընդունելի և հաճոյ նոյն , եթէ ոչ կատարեսցի յոյն մանէ , որ իցէ արդար , և ընդունելի նոյն . վնջ հետեւի թէ ապաշխարութիւն այն յոյժ բարոք առ վախճան իւր հասանի , եթէ նախ ապաշխարողն խնդկն արձակմամբ հաշտեցի ընդ նոյն :

Արդ՝ յառաջագրեալ զայս ասեմք , թէ ոչ եւնծային կամ եկեղեցական հրաման ինչ , որով որ խորհրդական արձակմամբ արդարացել պարտաւորեսցի 'ի կատարել զապաշխարանս որ եղաւ նմա 'ի քահանայէն , յառաջքան զմատչիլն առ մի հաղորդութիւն : Ասեւ եւնծային և եկեղեցական օրէնքն ոչ այլ ինչ խնդրեն 'ի նմա , որ հաղորդելոցն է , եթէ ոչ զի իցէ 'ի սրբարար շնորհս . և ունիցի զպատրաստութիւն զայնոսիկ , զորս ասացաք յանցեալ հատուածն . և կարէ ունիլ զայնոսիկ թէ և զապաշխարանս ոչ իցէ կատարեալ . իրաւի ժող-թրիտ . մեկնելով զայս , թէ որպիսի պատրաստութիւն խնդրի առ 'ի արժանապէս ընդունիլ զխորհուրդս . ոչ ինչ յիշէ վն կատարելոյ զապաշխարանս . այլ միայն

յառաջագրէ զփորձն զայն, զոր յիշէ առաքեալն, վնայն, զի որ ունի զմահացու ինչ մեղս, նախ խոստովանեսցի, և առեալ զարձակումն ապա մատիցէ առ սբ հաղորդութիւն:

Զոր և հաստատէ սրն գրիգոր ասելով, զինչ է աստ փորձեսցէ, եթէ ոչ ունայնացեալ յանօրէնութիւն մեղաց զինքն փորձեալ և մաքուր առ տէրունական սեղանն մատուցանել:

Եւ ևս հաստատել կարեմք ըստ բանի սրբոյ վարդապետին. թէ անմեղ որ է ի սրբաբար շքնորհս, է անդամ կենդանի մարմնոյն քի, և ապա որդիւն և ժառանգ. իսկ կենդանի անդամն պարտի հաստատել անդամք մարմնոյն սցնորիկ. և նա՛ որ արժանի է այնու անձային կեքակրով զմայլել ի յերկինս և լցեալ լինիլ յայնի տեսութիւն երեսաց նր, զնոյն ընդ քողով խորհրդոյս ըստ արժանւոյն կարէ ընդունիլ:

Ասացեա, թէ դոնեւ քահանայն կարէ ըստ կամաց իւրոց պարտաւորել զապաշխարեալն, զի կատարեսցէ զապաշխարութիւն՝ զորս եդ, յառաջ քան զմասնակցիլ նր մարմնոյն քի:

Պատասխանեմ, թէ կարէ, բայց ոչ ըստ կամաց իւրոց, զի ինքն ոչ է մեր երկնային գանձուցն այնոցիկ. այլ միայն մատակարար, ուստի ունի զանձային մարդարիտն զայն ոչ է պարտարկանել առաջի խոյից, այսպէս և ոչ արդարոցն՝ և որդւոցն զհացն կենաց առնց մեծի պատճառի արդելու: Մանաւանդ զի սբ հարքն յանգիմանն յոյժ վստուութիւն զայս ոմանց քահանայից. ունի սրն լեօն պապն ի մ. թուղթն, մի ումեք ասէ քրիստոնէի դիւրաւ արգելցի հաղորդութիւն, և մի ևս ըստ կամաց զայրացեալ քահանային լիցի այս. և ապա զինի տրտնջայ, թէ վն թեթեւ ինչ պատճառի ոմանք հեռի էին ի շնորհացն հաղորդութե, և անձն՝ որոյ վն ևհնզքս զարիւնն իւր սբ, դատապարտութիւն անողորմ պատժոց վիրաւորեալ, և անգէն իւրեք

կերպիւ և մերկ յամ պաշտպանուէ զի 'ի սատա
նայական ասպատակութեց . դիւրաւ ըմբռնես
ցի , ընկեցեալ է :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ . 7 .

Մի թէ առ 'ի արժանապէս ընդունիլ զհաղոր
դութիւն խնդրի դերազանց աստիճան
ինչ մաքրութե և սրբութե :

Ամացուած խնդրոյս է , մի թէ առ 'ի ար
ժան հաղորդիլ մարմնոյն քի, ոչ է բաւա
կան զի ըք խնդրին խանութն և արձկմամբ իցէ
քաւեալ 'ի մահացու մեղաց , այլ խնդրի' և ևս
զի հանապազորդ ասպախարութե , և բարեգոր
ծութե կրթեալ զգերազանց աստիճան ինչ սր
բուէ և մաքրութե ստացեալ իցէ , այնպէս , զի
եթէ ոչ նորոգ քաւեալ 'ի մահացու մեղաց 'ի
ձեռն խորհրդոյ ասպախարութե , և ևս տա
կաւին խմացի 'ի յինքն զարժուան ինչ մուռնց ,
զլար հակուան , զակար և զխօթացեալ կամս ,
և զայլ այսպիսի բիծս մեղաց ոչ է բաւականա
պէս պատրաստեալ առ 'ի արժանապէս ընդուն
իլ զհաղորդութիւն . եթէ ոչ նախ ջանասցի հա
նապազորդ բուժել զայնոսիկ աստս հոգւոյ ,
և 'ի քաց իսկել իբր զարմատս մեղաց , և ստա
նալ զունակութիւն առաքինութեցն' որք իցեն
ներհակք մոլութեց : և 'ի լուծումս սորին ,

Թ . Ասեմ , թէպէտ ոչ ինչ սրբութի կմ մաքրութի
ստեղծուածոց զօրէ պտսխնել ըստ արժանւոյն
անհուն գերազանցութե , և արժանաւորութե
ածային խորհրդոյս այսորիկ : Սակայն անքան
մեծ եղև 'ի մեղ բարութիւն անծային դժուր ,
մինչ զի ոչ ինչ յատուկ աստիճան սրբութե , կմ
մաքրութե առ 'ի արժանապէս ընդունիլ զայն
սահմանեաց , այլ զայս թոյլ ետ աղատ կամաց իւ
րաքանչիւրոց . միայն թէ ամ ըք ճշմարտութե

քաւեալ 'ի մահացաւ մեղաց իցէ 'ի սրբաբար շնորհս . և ևս եթէ զգացի յինքեան զամ աղգ խօթութեց . կմ զամ չար իղձս ախտից, միայն թէ ոչ տացէ նց զհաւանութի, քաւ օրինաց, և շահաւէտ առ սր հաղորդութին կարէ մեր ձենալ .

Եւ այս յայտնադէս երևի 'ի բանիցն քի տն մերոյ . մասթ . 11 . և 2 . եկայք առիս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք և ես հանդուցից զձեզ . և'' . Եւ թէ ոչ պիտոյ է բժշկ կարողաց . այլ հիւանդաց, և ևս յաղթիցն կա թուղիկէ եկեղեցւոյ . որ 'ի մատակարարելն հաւ պարակաւ դաւանի, և հայցէ ասելով . զի ամային խհուրդս այս լիցի լուսացումն յանցանաց, և զօրութի տկարաց . և'' :

Զսոյն ևս հաստատուցին սք հարբն, յուսուցանելն, թէ մինն 'ի զօրութեց խորհրդոյս է բուժել զխօթութիս հոգւոյ . հանդարտել զչարժ մունս չար ըղձից . շիւղացանել զուղիկս մեղաց, և զայլ այսպիսի դործս 'ի մեզ գործնել, ուղ երևի 'ի բանից նց, զորս 'ի վերոյ 'ի ք . պրակն առացաք . և որոց վերիս զայսոսիկ յաւելում :

Առաջինն է զոր ասէ սքն թօմաս, թէ մարմինն քի 'ի հաղորդութե, իբրև զդեզ մեզ պարդեի, և զայն նմանեցուցանէ 'ի պաղատիւն . որով եսայի մարդարէն եղեկիայ սրբային զվէրս աղաքինեաց, նաև ասէ, թէ բնկալմամբ այսօր իկ խորհրդոյս վէրք ցանկութեց բուժին :

Երկրորդն է, զոր ասէ սքն պօնալենթուրոյ, թէ մարմինն քի 'ի հաղորդութե է բժշկութի հիւանդաց . ճոյս պանդխտաց . զօրացուցիչ տկարաց . բերկրեցուցիչ ողջաց, սխօտիչ թուլացելոց . և այլն :

Երրորդն է, զոր ասէ յովհաննէս կերստնն գերապանծ ատենադպիրն եկեղեցւոյն փարիջի . 'ի վերայ բանին մեծացուսցէ, որ զինի յոր դորեւ զհաւատացեալս ասէպ մատիւ առ սք խոր

խորհուրդն հաղորդութեն , ասէ , գիտեմ , զինչ
 պատասխանես , ցուրտ եմ ես , ցնդեալ եմ մօօք
 մարմնասէր եմ , տատանիմ զբաղմամբ . ամբո-
 խիմ խղճահարութե . խխայթիմ ցանկութե .
 թոյլ եմ հաւատով . շարժուն յուսով , դաղջ
 սիրով . և զինչ հաղորդութիւն է իմ ընդ
 այսպիսի հիւրոյ . եթէ զքեզ առողջ դատիս ,
 ոչ ունիս զպիտոյս բժշկի . և ըստ իրաւանց
 զնա 'ի քէն 'ի բաց մերժես . Եւ օրինակին պետրոս
 սի յայսմ մասին ոչ հետեւիմք , որ զարմիցէ յորան
 բաղմուն ձկանց , ասէր դողալով , 'ի բաց դնա 'ի
 նէն փր . զի այր մեղաւոր եմ ես . Այնքան առաւել
 ո՞վ պետիւ , եթէ մեղաւոր ես , պարտ էր քեզ
 կանուլ զորքարար բժիշկն , և որ բառնայ ըզ
 մեղս 'ի քէն , ո՞վ որքան իմաստուն մեղաւորն
 զաքէս , որ փութացեալ խնդութեամբ ընկա
 լաւ զՅո առիւթն , և թէ որքան խոհեմութե
 արար զայս , իւրն ընկալեալ փրկուի ցուցանէ .
 Արդ ' որքան առաւել և ցերազանց առ մեզ դը
 թութիւն և բարերարութիւն քի 'ի խորհուրդս
 փայլի ' առանց կարծեաց այնքան առաւել զձերմե
 ռանդութիւն և զպատկառանս 'ի մէնջ պահանջէ .
 և այնքան հեռի է 'ի մէնջ ջերմեռանդութիւն , որ
 քան առ 'ի ստեպ մերձենլ ծաւանմք և զանցառ
 նումք . և զի որքան առաւել ոք առ անային խոր
 հուրդս ստեպ մատչի . այնքան առաւել պարտի
 նմա հսկել . զի մի ստեպ ընդ ունեւմն երկնային
 շնորհացս փոխանակ զառատագոյն պողոցն ու
 ռաբինութեն , զփուշս և զտատասկս բուսուցէ
 նմա . ըստ առաքելոյն որ ասէ , Եբր . Ե . քան
 զի երկիր որ ըմպիցէ զանձրեւ բազում անգամ
 եկեալ 'ի վերայ նր . և ' . իսկ որ բերէ զփուշ
 և զտատասկ անպիտան է , և մերձ է յանէծս ,
 և վախճան նր յայրումն :

Պ Ր Ա Կ . Ը .

Յաղագս թէ զինչ հարկաւորութի է առ'ի ընդունել զխորհուրդս :

Խորհրդս կարե իմացեալ լինիլ վս երկուց հարկաւորութեց . միջոցի և հրամանի : վս որոյ ըստ առաջին իմացման :

Առեմ'նախ , թէ խորհուրդն հաղորդութե ընդունեալ ըստ իրի , ոչ 'ի չափ հասելոց . և ալ մանկանց 'ի փրկութի է հարկաւոր հարկաւորութեամբն միջոցի . ոմ առ' սուրբ միջոցն : Եւ վասն 'ի չափ հասելոց երեւի 'ի հասարակ հաւանութե եկեղեցւոյ . և ևս 'ի բանիցն քի տն մերոյ . մարկ , իսկ որ հաւատասցէ և մկրտեացի' կեցցէ . ուր յաւիտենական փրկութիւն 'ի չափ հասելոց (զորոց է բանն) հաւատով միայն և մկրտութեամբ լինիլ ցուցանէ , ոչ յիշելով զհաղորդութիւն . իսկ վասն մանկանց տղայոց սահմանէ սուրբ ժող. թր. յայտնապէս և առ' , թէ սոքա ոչինչ հարկաւորութեամբ պարտաւորին առ խորհուրդ հաղորդութե , որովհետեւ յաւազանին մկրտութե վերստին ծնեալք , և քի ձն անդամացեալք զստացեալ շնորհն որդւոցն այ 'ի հասակն յայն կորուսանել ոչ կարեն :

Ասացէ որ , թէ սուրբ հարքն զխորհուրդն հաղորդութե տային երբեմն մանկանցն մկրտելոց , ոմ երեւի 'ի բանիցն սրբոյն կիպրիանոսի , սրբոյն օգոստինոսի , և այլոց , ուստի հեանի թէ համարեցին սոքա հարկաւոր զխորհուրդն հաղորդութե հարկաւորութեամբ միջոցի :

Պատմմ . թէ սովորութիւն այն հաղորդելոյ մանկանց 'ի տեղիս ինչ միայն պատահեցաւ , և ոչ երբեք սք հարքն համարեցին զհաղորդութիւն ըստ իրին հրկար մանկանց հարկաւորութե միջոցի . վս զի սք մեւրբիատէս պտտն որ յամի փրկին . 12. կա

աւարէր զեկեղեցին՝ թուղթն որ առ եպիսկոպոսն սպանիայ ասէր վերստին ծնունդն, (մկրտութեւն) ըստ ինքեան կեցուցանել կարէ զմեզ ի խաղաղութիւն երջանիկ կենաց . ուստի ժող. թրիտ. ուսուցանէ , թէ ոչ է վայել քատապարտել զհնադոյն սովորութիւն եթէ ուրեք ուրեք սահեցաւ երբեմն սովորութիւն այն , զի սուրբ հարքն այնոքիկ ունէին զպատճառ ինչ գործոցն այնոքիկ ի ժամանակս իւրեանց . և այսմ թէ ստուգիւ ոչ ոմ զհարկաւորին ի փրկութի զայս առնէին . հետև սարտիմք առանց դիմագրութեւն :

Ասեմ երկրորդ , խորհուրդն հաղորդութեւն ըստ ըղձին և ուխտի , վասն այն թէ ի չափ հասելոց , և թէ մանկանց ի փրկութի հարկաւոր է հարկաւորութիւն միջոցի . ըստ որում ուխտն . կամ իղձն այն ի ընդունումն մկրտութեւն պարտւնակի և այս թէ ի պատճառս շնորհացն մկրտութեւն , որով մկրտեալն առ ի ընդունիլ զհաղորդութիւն լինի ընդունակ , և թէ ի պատճառս հակամանն , որով նա՝ որ զհոգեւոր կեանս մկրտութեւն ստացաւ պահպանել պարտի զնոյն կեանս անդեամբն հաղորդութեւն . ոմ ասէ սուրբ վարդապետն . և ընդ նմա վարդապետք ի հասարակի :

Այսու մեկնութեամբ կարէ իմացեալ լինիլ և բան սրբոյն օգոստինոսի յառաջին գիրն ընդդէմ երկուց թղթոցն փելակիայ , թէ նոքա ոչ կարեն աւելի զկեանս , որք անբաժանորդ եղեն մարմնոյն և արեանն քի . և զայս իմանալ պարտիմք վասն ուխտիւ ճաշակման մարմնոյն քի , յորժամ մկրտիմք , և զոր մեկնէ ինքն սուրբ հայրն ասելով նմոք հաւատացել յայնժամ մարմնոյն և արեան ան բաժանորդ լինի՝ յորժամ ի մկրտութեւն անդամ քի մարմնոյն եղանի :

Իսկ եթէ վասն հարկաւորութեւն հրամանի՝ իմացի խնդիրն :

Բ. Ասեմ երրորդ . Չանաղան եղեն հրամանք եկեղեցւոյ ի զանազան ժամանակս : Զի յօկզ

յակզբնածին եկեղեցւոյ ժամանկս հաւնոցեալքն
ստեպ, և մանաւանդ բաղմիցս հաննդոր հաղորդէին
մինչ սովորութիւն այս սկսաւ սակաւ առ սա-
կաւ նուազիլ: սուրբն անաքլէթոս ըստ մտաւն
ինչ վերստին նորոգեաց, պատռիրելով զի դռ-
նէ պաշտօնեայք որք խնշյ պնորդին պաշտէին.
մասնակից ինէին հաղորդութե: Ապա՛ի պակս
սիլ սիրոյ սբ ֆապիանոս պապն յԵջին թուղթն
ասէ, զի դռնէ յիւրաքանչիւր ամի երկցս, այս
է, ՚ի ծննդեան տն, ՚ի յարուն, և ՚ի պենտէ-
կոստէի հաղորդէին ամ քրիստոնեայք. և ապա
՚ի բազում ժողովս սահմանեցաւ սոյնս. և մա-
նաւանդ ՚ի ժող. ակաթինիայ, և ՚ի վախճանի յոր
ժամ սուրբ և փրկարար սովորութիւն այս նուա-
զէր, և մանաւանդ ՚ի մեծադոյն վասն և ՚ի դա-
տաստարանութի հոգւոց ՚ի բազում ամս հաղորդու-
թի մարմնոյն քի երկարէր, սահմանեցաւ ՚ի
ժող. լաթ. ՚ի ժամնկս երրորդ իննովկենտօնոս
սիւզի իւրաքանչիւր հաւնոցեալ յի չափ հասանիլ
նց զխորհուրդս զայս դռնեա միանշամ յամի
՚ի զատկական ժամանակի ընդունէին, եթէ ոչ
երևեսցի հրմնաւ յատուկ քննիին՝ի բաղում ինչ
առուրս վս բանաւոր ինչ պատճառի երկարել:

Դ. Արդ էն աստ և այլ ինչ նկատելի շուրջ
զհրմանաւն եկեղ՝ վս ընդունելոյ զհաղորդութիւն:

Առաջինն է զի զատկական ժամնկն է ՚ի ծաղ-
կազարդի կիրակէէ, մինչև ցնոր կիրակէն. ոնդ
բացայայտեաց եւկրնիոս պապն. և մանաւանդ
եթէ է ուրեջ օրինաւոր սովորութիւն յցուցանե-
լոյ զտեղի հրամանիս հաղորդելովն ՚ի միութեա-
ւոր քառասնորդական պահոց. բաւական է
՚ի կատարումն հրամանի, զի ոք վինքն նմանե-
ցուցէ սովորութեն տեղւոյն:

Երկրորդն է, յոյժ հաւանելի. և ընդունելի
՚ի սովորութեն վճիռն, թէ նա՛ որ ՚ի զատկա-
կան ժամանակի վասն օրգար կամ անարգար
ինչ պատճառի, յաղաղեաց ընդունել զսուրբ
հա-

հաղորդութիւն ապա վաղվաղակի պարաւանդի առ-
 ի հաղորդիլ . ունի ուսուցանեն . նախարոս ի զամ
 պերթոս և այլք . որ և յաւել , թէ նա՛ որ տե-
 սանէ ապա ոչ ունիլ զյաջողումն հաղորդելոյ
 ի զատկական ժամանակի , պարտի կանխել յա-
 նիլն զյաջողումն իսկ այլք բարւոքն ասեն .
 թէ զայս իմանալ պարտի՛ք զանձանց , որք և
 ոչ միանգամ իցեն հաղորդեալ յայնմ ամի .
 կամ թէ ծանկցէ ոչ կարել հաղորդիլ յայնմ
 ամի . քանզի յատուկ դիտաւորութիւն եկեղեցւոյ
 է , զի հաղորդութիւն առաւելքան զտարին մի՛
 յապաղեսցի :

Երրորդն է , թէ պատիժն այն ի վերոյ ասա-
 ցեալ վճիռն ժող . լաթեր , ընդդէմ անցանո-
 ղացն զպատուիրանաւս կացուցեալ , այս է , զի
 կենդանւոյն մերժեսցին յեկեղեցւոյ . և մեռելք
 մի՛ թաղեսցին եկեղեցական թաղմամբ . ոչ է
 պատիժ վճռահատեալ . այլ վճռահատելի . ունի
 ցուցանեն և բանք ժողովոյն : Այս րոյ հոգա-
 բարձութն , և այլ քահանայք , որք ոչ ունին զի
 բաւաւնս որտաքին դատաստանի , զպատիժն
 զայն ոչ պարտին ի դորձածել առանց խորհր-
 դոյ և հրամանի եպիսկոպոսին՝ տեղւոյ . եթէ
 ոչ իցէ այլ յատուկ սովորութիւն ինչ վիճակի
 զայս առնել :

Դ. Անմ չորրորդ . թէ ոչ է միայն եկեղեցա-
 կան . այլ և անմային հրաման առ ի հաղորդիլ .
 ունի ասէ սքն թօմաս , և հաստատի թէ ի բանիցն
 քի՛ տն մերոյ յօհան . Ե . եթէ ոչ կերթիք զմար-
 մին որդւոյ մարդոյ՝ ոչ ունիք զկեանս յանձինս .
 և թէ ի ժող . թրիտ . որ ասէ . փրկիչն մեր որ
 գնալոց էր յաշխարհէս յայսմանէ առ հայրն ,
 կացոյց զխորհուրդս զայս . և ի ճաշակմանս առ-
 րա պատուիրեաց մեզ պառնել զիշատակ իւր :
 Խնդրեսցես , թէ երբ անմային հրամանս այս
 պնդորէ : Պատասխանեմ , պարտաւորէ դնենա
 ի ժամ մահու . ունի ուսուցանէ և հաստատի

վարոս, և այլք, և քրեի 'ի մշտական սովորութե եկեղեցւոյ, որ դշատուկ հոգիւր և զջանն 'ի կիր արկանէ, զի մի հիւանդքն առանց ճաշակ ման սորա 'ի կենացս աստի ելցեն, ուստի յառաջինն ժող. նիկիոյ հաղորդութիւն որ' պարտի ճաշակիլ 'ի վախճան կենաց, կոչի հարկաւոր թոշակ, և նոյնն գտանի ևս 'ի ժող. կարգազի նեայ. 'ի չորրորդ կանոնն:

Պատասխանեմ երկրորդ թէ յոյժ հաւանելի է վճիռն Սեթոսի. և այլոց վարդապետաց, թէ իւրաքանչիւր 'ի շափ հասեալ քրիստոնեայ ըստ անօրին հրմանի, ևս արտաքոյ ժամու մահ ունեն պարտաւորի երբեմն հաղորդիլ 'ի կենսա իւր, և թէ քն արն մեր զոչ ինչ յատուկ ժամա նակ սահմանել կամեցաւ, այլ եկեղեցւոյ իւրոյ յանձնեաց սահմանադրել:

Եւ գիտելի է. զի յորժամ հաղորդութիւն ճաշակի 'ի ժամ մահո՞ւն իբր 'ի թոշակ, ևս առանց լինելոյ նօթի կարէ ճաշակիլ մինչ առանց մեծի քնասու կամ վտանգի, հիւանդն ոչ կարէ տեւել նօթի մինչև 'ի ժամանակն ընդունելոյ խորհրդոյս. ուն ըստ հասարակ կարծեաց վարդապետաց ուսուցանէ թօլեթոս, և երևի 'ի հոռմեական մաշտոցն. 'ի յառաջաբանութե հաղորդութե հիւանդացն. Բայց եթէ ոչ իցէ որոգայթ մահու, և հիւանդն վնջերմեռնողուե միայն կամեացի հաղորդիլ (որնմա առանց կարծեաց կենդնութենէ, վնյ յարդարել պարտիմբ) յայնժամ պարտի ընդունիլ զայն նօթի. իսկ եթէ հիւանդն զբաղւամ աւուրս 'ի յորոգայթ մահու տեւոցէ, կարէ կրկին և բազմիցս զհաղորդութիւն իբր 'ի թոշակ. ևս ճաշակեալ կերակրոյ. ընդունիլ. ուն ասէ թօլեթոս, միայն թէ անցցէ միջոց ինչ 'ի վերջին թոշակէ հաղորդութեն իւրոյ, և միջոցս այս 'ի հոռմեական մաշտոցի յառաջաբանութեն վն հաղորդութե հիւանդաց է աւուրց տասանց:

խնդրեն ոմանք , մի թէ նա՝ որ ստիաւ ինչ յառաջ քան զհիւանդութիւն իւր ծանրապէսն՝ հաղորդեցաւ , պարտի ՚ի զալ վտանգին այնորիկ կըրկին հաղորդիլ , Ոմանք անարանք , ունչ Ստեփան , ըստ լայնմանի , համարին , թէ նա՝ որ հաղորդեցաւ ութն կամ տասն աւուրբք յառաջ քան զհիւանդութիւն զայն՝ ոչ պարտաւորի մեղօք կըրկին հաղորդիլ . Եւ թէպէտ բան սոցա հաւանականապէս տեսանի . Սակայն առաւել աներկ բայ և ՚ի կիրարկանելի է բան ննչ , որք ասեմ թէ այնպիսին պարտաւանդի հրամանաւն ննչ կըրկին հաղորդիլ . ևս եթէ միով աւուրբ յառաջ քան զանկանիւն ՚ի վտանգ մահու հաղորդեալ իցէ . ունչ ասէ ի զամպերթոս , որ և յանդիմանէ զայն , որ առանց խորհելոյ զօր մահուն հաղորդի . կամ պատարապէ , և եթէ ՚ի նմին աւուր յայտպիսի վտանգ ինչ անկանի մահու . պարտի կրկին ընդունիլ հաղորդութիւն իւր ՚ի թոշակ . Եւ զի մի հաստատուեցուք զայս արդէ լու եկեղեցւոյ օրէնքն , և սովորութիւնն , թէ մի օք յաւուրն երկիցս հաղորդեսցի . բայց ՚ի յամանց պատահմանց , որ յօրէնս է բացայայտեալ , ունչ յաւուր ծննդեան մն , հպարարձութեանայն որ զերկուս կամ զբազում եկեղեցիս ունի , և՛ բայց այս ոչ է նման երբեք վերոյ ասուցեալ պատահմանցն . Եւ վստայսորիկ բարեգոյն ևս է ՚ի խրատ կեանք սք հարցն և մանաւանդ գերազանց պարտնիտի , և բաղմարդիւն եկեղեցւոյ կարտինալի , որք քանիցս հաղորդէին , կամ պատարապէին , միշտ զսք հաղորդութիւն ՚ի թոշակ յատուկ դիտաւորութեք ընդ ունէին . այնու մտօք , զի եթէ մահն յանկաբժ հասցի ՚ի վերայ , նոքա անձային հրամանիս վստ հաղորդելոյ ՚ի ծամ մահուն , բաւարարեալ իցեն :

Յաղագս լուծանելոյ զտարակուսութիւն ինչ
շուրջ զանցեալ պրակի վարդապե-
տութեն :

Ի Լ առջինն է , մի' թէ մկրտեալ խելագա-
րացն պարտմբ տալ զհաղորդութիւն :
Պատասխանէ սբ վարդապետն , բաժանմամբ ,
զի կամ միշտ եղին խելագարք , և այսպիսեացն
ոչ է մարթ ասէ , տալ զհաղորդութիւն . և կամ
ոչ միշտ եղին խելագարք , և յայնժամ . եթէ նախ
մինչ էին ընդունակք բանականութե , երևե-
ցաւ 'ի նոսա ջերմեռանդութի ինչ առ խորհրդս ,
պարտ է տալ նոյ 'ի ժամ մահու , ուր ասէ նոյնն և
հաստատէ վկայութե չորորդ ժող' կարթա' .
եթէ ոչ իցէ երկիւղ փսիսելոյ , կամ արտաքս
թքանելոյ . բայց այնոցիկ . որք ոչ են ըստ անի
խելագարք , այլ միայն տկարք բանականութե ,
ոչ է պարտ ամենեւին արգելուլ նոյ զխորհրդս . այլ
ըստ տրամադրութեն բանականութե և ըստ ջեր-
մեռանդութեն մատակարարել :

Բ . Երկրորդն է , յորում հասակի ման-
կանցն պարտ է տալ զխորհուրդս : Պատասխա-
նեմ , թէ ոչ կարեմբ վստայորիկ սեռորէն սահ-
մանել զինչ . այլ պարտ է նկատել յիւրաքան-
չիւր մանկանց ընդունակութիւն , զի ոմանք փու-
թով , և ոմանք անադան կարեն ունիլ զլոյս բա-
նականութե . Եւ ոչ խնդրի , զի մանուկն լի և
կատարեալ լուսաւորեացի բանականութե . այլ
բաւական է ըստ մտացսրբոյն թօմայի , զի զայն
պիսի կիրառութե բանականութե ակեսցի ունիլ ,
որով կարասցէ զգործ հաւատոյ առ խորհրդս
ունիլ . և յղանալ զջերմեռանդ իղձ ինչ առ
այս :

Ասորոյ ծանրապէս մեղանչեն երեմ ճնողքն ,
հոգալ

հաղորդութիւնն և խոստովանահարքն , որք վնան հոգութե կառաջին հաղորդութիւն մանկանց յապաղեն յոյժ . որոց սքն Քրիստոսկոս սալիդեան եպիսկոպոսն ճենեմբայ կամեր ածիլն 'ի սկիզբն ծաղման բանականութե նոցա , առ Քնարն մեր հաղորդութիւն խորհրդոյս . զի ուղղեալ շնորհօք նր իբրև զնորատունկ ձիթենիս շուրջ զսեղանով ան ընծիւղեացեն , և նովաւ զօրացեալք զանմեղութիւն մկրտութե դիւրաւ և արիւնքար պահպանեացեն :

Դ. Երրորդն է , մի թէ յանցաւորացն՝ որք 'ի մահ դատապարտեսցին , ըստ օրինաց կարեմք արգելուլ զհաղորդութիւն ,

Պատասխանեմ ըստ իղամպերթոս վարդապետի , թէ եկեղեցին կարէ յատուկ ինչ վճռով և պատճառաւ սովորութե ուրութք արգելուլ յանցաւորացն , որք 'ի մահ դատապարտեսցին զխորհրդական ընդունումն խորհրդոյս և զայս հաստատէ մանաւանդ այնու , որով եկեղեցին երբեմն 'ի ժողովս ինչ . և յատկապէս 'ի ժողովս ելիպերնի վարեցաւ , զի հրապարակական մեղաւորաց ոմանց , ապաշխարելոց և արձակելոցն ըզմբ թռչակն ևս 'ի ժամ մահու արգել , զնոյն և այժմ 'ի պատահմունս ինչ 'ի զարհուրումն յանձաւորաց ոմանց և 'ի տիպ սարսափման 'ի սիրտս նոցա կարէ առնել . որովհետեւ 'ի մատակարարումն խորհրդոյ բաց 'ի գոյացութեց նոցա զկատարեալ իշխանութի 'ի քնէ անէ մերմէ ընկալաւ :

Ե. Չորրորդն է , մի թէ ոմ քահանայքն որք պատարադեն , այսպէս ևս աշխարհականքն որք հաղորդելոցն են , զխորհուրդս զայս պարտին ընդունիլ ընդ երկաթանչիւր տեսակօք :

Պատասխանեմ ըստ սահմանադրութե սքն ժող. Թրիտ . թէ աշխարհականք և եկեղեցականքն որք ոչ կատարեն զխորհուրդս ոչ ինչ հրամանաւ նյ տա 'ի հաղորդիլ երկաթանչիւր տեսակօք

սակօք պարտաւորին : ոչ ևս կարէ առանց վը
նասու հաւատոյ երկբայիլ . մի թէ հաղորդու
թին միով տեսակաւ ընկալեալ բաւական իցէ
մի փրկութի . Եւ յետ այսորիկ յաւել ասել ,
և թէպէտ 'ի սկիզբն քրիստոնէական կրօնի էր
կիրարկումն երկաքանչիւր տեսակացն . սակայն
յառաջ ընթացմամբ ժամանակի 'ի մուծանիւ սո
վորութեամբ մայր եկեղեցին վստանբաղոյն և
արդար պատճառի ստիպեալ զսոյն սովորութիս
միով տեսակաւ հաղորդիլ սահմանադրեաց , և
յորէնս եզ . զորոչ է մարթ արհամարհել . կամ
առանց յատուկ հրամանի նք փոփոխել . Եւ
ևս յաւել , խոստովանիլ պարտմբ թէ ևս 'ի
ներքոյ միոյ տեսակի միայն բոլոր և ամբողջ քնն
ճաշակի , և վասն որոյ որքան առ պտուղն պատ
կանի ոչ ինիք հարկաւոր շնորհօք դաւաճանին ,
որք միով տեսակաւ հաղորդինն : Եւ 'ի սք զիրս
իսկ սոյ դործոց . 2 . 20 . և 37 . յիշի միայն բե
կումն հացի . որոյ հաղորդութեն ասին հաւա
տացեալքն հաստատիլ 'ի հաւատոս . Եւ երբեմն
յեկեղեցին խորհուրդս այս 'ի ներքոյ միոյ տե
սակի միայն հացի 'ի հաղորդութի հիւանդաց պա
հեալ լինէր . և նց մատակարարեալ լինէր ուն
հաստատի 'ի թող . նիկիոյ , 'ի 12 . և 'ի 14 . կո
նոնն , և յեւսեպիոսէ , և ևս 'ի սրբոյն նա
ղիանդեան զրիգորէ . 'ի բանս վստանդեաց
քեռն . յորոց երևի , թէ որչափ մշտնիւ հերե
տիկութն , որք ասեն թէ իւրաքանչիւր հաւա
ցեալքն հրամանաւն սոյ պարտաւորին հաղոր
դիլ երկաքանչիւր տեսակօք :

Պ Ր Ա Կ . Դ .

Յաղագս թէ՛ ս' է օրինաւոր պաշտօնեայ
խորհրդոյս :

Ծ. Յառաջագրեալ խնդիրս կրկին կերպիւ
կարէ իմացեալ լինիլ . նախ թէ՛ ս' ար-
դեւք զխորհուրդս կարէ կատարել . երկրորդ ,
թէ՛ ս' արդեօք զայս ըստ օրինաց մատակարարել
և բաշխել կարէ :

Ասեմ նախ , թէ՛ միայն նորոյ օրինացս քահա-
նայն ըստ ծիսի ձեռնադրեալ է յատուկ և օրի-
նաւոր պաշտօնեայ առ'ի կատարել զհաղորդու-
թիւն . և ճշմարտութիւն այս , որ է ըստ հաւա-
տոյ . երևի յայսցանէ բանիցքի՛ տն մատթ. 26 .
և ղուկ. 22 զայս արարէք և՛ որովք միայն առա-
քելոցն , և յետնորդաց նոցա քահանայից ղիշ
խանութիւն զայս կատարելոյ զխորհուրդս շնոր-
հեաց . և թէ՛ այսու իմացմամբ պարտիմք իմա
նալ ուսուցանէ սքն թօմաս . և հաստատի և ք
ի ժող. լաթ . 'ի ժամանակս երրորդ իննովկէն
տիանասի , յորում կացուցաւ , թէ՛ ոչ սլլ ոք
կարէ զխորհուրդս զայս կատարել . եթէ՛ ոչ
միայն քահանայն որ օրինաւորաբար ըստ բանա-
լեացն եկեղեցւոյ իցէ ձեռնադրեալ , որ և բա-
ցայայտ սահմանեցաւ 'ի ժող. թրիտ . և ճշմար-
տութեւն այսմիկ միաբան դտան սք հարքն . ում
սքն յօհան օսկեքերան . 'ի գիրս յաղագս քա-
հանայութե . և սքն հերոնիմոս 'ի վիճաբանու-
թեւն ընդդէմ լուսաբերականաց , ուր ասէ , թէ՛
հիկարիոս սմն հերետիկոս ոչ կարաց զհաղորդու-
թիւն կատարել , առ այն՝ ղի էր միայն ձեռնադրել
սարկաւադ :

Թ. Ասեմ երկրորդ , թէ՛ միայն քահանայն է
օրինաւոր պաշտօնեայ զխորհուրդս մատակարա-
րելոյ և բաշխելոյ . այսպէս ասէ սուրբն թօմաս ,

և երբեմն յանդիմանեցան քահանայքն , որք ըղհաղորդութիւն տային աշխարհականաց առ հիւանդս տանիլ . և ևս 'ի ժող թրի . ասի , թէ սփորութիւն այս միշտ էր յեկեղեցին , զի աշխարհականքն 'ի քահանայիցն ընդունելին զհաղորդութիւն :

Ասացաք օրինաւոր . զի յառաջին ժամանակս եկեղեցւոյ վասն պակասութե քահանայից , արաքոյ կարդի մատակարարուին խորհրդոյս այսորիկ յանձնեցաւ ևս սարկաւադաց . և հաստատի 'ի բանից սրբոյն յօհաննու , և սրբոյն ամբրոսիոսի : և այսչեա ժամանակաց միայն 'ի հարկաւոր դիպուածս շնորհեցաւ ' որպէս յայտնա բանի 'ի չորորդ ժող կարդադինեայ . և ասլա ամենեւին 'ի բաց բարձաւ սփորութիւն այս :

Դէ ինչ թէպէտ ոմանք վարդապետք համարին թէ ևս այժմ 'ի հարկաւոր դիպուածս , (որպէս և թէ հիւանդն 'ի ժամ մահուան խնդրեսցէ ըզթոշակ , և ոչ զտցի քահանայ .) կարէ սարկաւադն մատակարարել զխորհուրդս . և մանաւանդ թէ 'ի վերջին հարկաւորութե . որպէս 'ի ժամ մահու . և թէ ոչ զտցի մերձ քահանայն կմ սարկաւադն . կարէ աշխարհականն ինքնին ճաշակել զհաղորդութիւն , կամ այլոց տալ 'ի ճաշակել . Սակայն զայս խմանալ պարտիմք , և թէ կարէ լինիլ առանց դայթակղութե . բայց վարդապետն պօնակինայ ոչ հաւանի այսմ . իսկ այլոցն չէ անհաւանելի . որովհետեւ երբեմն իսկ 'ի կիրարկեալ էր . որպէս երեւի 'ի բանիցն եւսեպիոսի և յանցեալ դարս մեր դովեցաւ դործն մարիամու սկօթացւոց թադուհւոյն , որ զայս արար :

Ասեմ երրորդ , թէ ոչ ոք քահանայ կարէ ըստ օրինաց մատակարարել այլոց զհաղորդութիւն , և թէ ոչ իցէ յատուկ հովիւ նր . կմ յատուկ հովիւն , այս է քհնյապետին . եպիսկոպոսին , կամ հոգաբարձուն հրամանաւն կմ բա-

ցարձակ յանձնարարութիւն և կ'ը բանաւոր են
 (թաղատմամբ զայս արասցէ , ուղ ասեն բազում
 վարդապետք , և մանաւանդ սուարէզ , որ տայ
 զպատճառս զայս . թէ մատակարարումն խորհր
 դոց . և մանաւանդ այսորիկ , որով հաւատա
 ցեալքն հոգեւորապէս սնանին . է միայն յա
 տուկ պաշտօնն հովոհին , և վս որոյ ոչ ոք ի յափշ
 տակն չհամարձակիլ պարտի :

Պ Ր Ա Կ . Ժ Կ .

Յաղագս նոհիրի ամենասք պատարագի :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ . Կ .

Մե' թէ ի պատարագի ճշմարիտ և յատուկ
 նոհէր մատուցեալ լինի :

Լրդարև հնազոյն և ի կիր արկեալ միշտ ե
 ղև ի յեկեղեցի մյ ամենասք պատարագն ,
 որպէս բաւականաբար յաճախ յիշատակ նք լի
 նի ի սք Ժողովս , և ի սք հարս , ուղ վայել է
 տեսանել ի զիրս պեղարմինոսի . և այսու ըստ
 հասարակ և սովորական ընդունման նորա նշա
 նակի կրօնաւորական գործն այն յսծուստ կա
 ցուցեալ , որով մարմին և արիւն քի տն մեծոյ
 սրբազան արարողութիւնն՝ որ յեկեղեցւոյն է
 սահմանեալ , սրբադործի , մատուցանի , և ճա
 շակի . Եւ այսու իմացմամբ իմացեալ զպատա
 րագէ խնդրի , մի' թէ է ճշմարիտ և յատկապէս
 ասացեալ նոհէր , ի զիւրադոյն մեկնութի խնդ
 րոյս այսորիկ ,

Յառաջդրեմք ըստ վարդապետութե սրբոյն
 Թեմայի , և այլոց հասարակ վարդապետաց , թէ
 իսկապէս ասացեալ պատարագն է արտաքին մա
 տուցումն միայնոյ մյ , որով ի վկայութի ամե
 նաբարձր աստուծոյն , որ է ի շնոջ ամ ստեղծ

ՆՆաժոց, կենաց և էութե՛ն և ողորդող կամանս ստեղծան և պահպանին, այսպէս ևս կործանիլ և ոչնչանալ կարեն. 'ի յօրինաւոր պաշտօնէէ զդայական ինչ՝ և մնացական խորհրդաւոր արարողութե՛ք սրբադործի, և անդրափոխի:

Արդ՝ ասի նախ, արտաքին մատուցումն. զի տարբերեսցի 'ի ներքին դործոցն կրօնի:

Ասի երկրորդ՝ միայնոյ նոյն, զի ո՛ւմ արդեօք, ասէ սքն օգոստինոս, 'ի քաղաքին նոյն, պատարագելի համարեցաւ որ, էթէ ոչ այնմ. զոր կմ՝ ամ գիտաց. կամ կարծեաց, կամ կեղծեաց:

Ասի երրորդ՝ 'ի վկայութի ամենաբարձր տէրութեն և այլն. զի պարզաբանեսցի առ որ վախճան պատարագն մատուցեալ լինի:

Ասի չորրորդ՝ 'ի յօրինաւոր պաշտօնէէ, զի ոչ ամ. և մեք պատկանի մատուցանել զպատարագ. և ոչ ողորդ ասէ առաքեալն. անձամբ որ առնու ըզպատկէ. այլ կոչեցեալ՝ յնոյն, ողորդ և ահարօն:

Ասի հինգերորդ: զգայական ինչ և մնացական. զի 'ի բանէ ամենասուրբ պատարագի տարբերեսցին անցողական դործք, որոյխի են սաղմոսերդութիք, աղօթք և՛:

Ասի վեցերորդ, խորհրդաւոր արարողութե՛ք սրբադործի, այս է նո՛ւիրի ամօսին պաշտման և պատուոյ:

Ասի և թնեւորդ. և անդրափոխի. զի 'ի ճշմարիտ և յատուկ պնդողն խնդրի, զի այն՝ որ պնդի, այնն անդրափոխեսցի զի դադարեսցի լինիլ այն՝ որ նախ էրն. քանզի ողորդ 'ի վերոյ աւսացաւ, ամենասուրբ պատարագն մատուցանի 'ի խոստովանութի, թէ ամ է ամենաբարձր իշխան և տէր կենաց և մահու, առ այս խնդրի. զի ոչ միայն կիրառուեմ իրին, այլ ևս դոյացութի նոյն իրի նոյն մատուցի. և 'ի պատիւ նորա ծախեսցի:

Դ. Յառաջագրեալ մեր այսորիկ, ասեմ նախ, թէ 'ի պնդողի ճշմարիտ և յատուկ ասացեալ նո՛ւէրն

նուէրն մատուցանի , Լէ զճշմարտութիս զայն՝
որ 'ի ժող. (Թրիստ. սոհմանեցաւ ուղ զյօդ ունաճ
հաւատոյ , և որում հերետիկոսք ժամանկիս մա
նաւանդ հակառակին , հաստատեմք նախ մա
ղաքեայ 13 որ առ հրէայսն խօսէր , ոչ է կամք
իմ 'ի ձեզ . առեւ իմ զօրութեց . և զնուէրն ոչ
ընկալայց 'ի ձեռաց ձերոց . զի յարեւելից մինչև
'ի մուտս արեւու մեծ է անուան իմ 'ի հեթանոսս ,
և յամ տեղիս մատչին խառնէք անուան իմոյ և
պիթրադք սքք , որով դուշակէ մարդարէն , ուղ
առեւ սուրբն օգոստինոս , Թէ դադարեսցին
զոհք՝ որք 'ի ստուէր աղառնեացն մատուցա
նէին հրէայքն , և Թէ զմի և զնոյն պիթրադ յա
րեւելից մինչ 'ի մուտս արեւու մատուցանելոց
էին հեթանոսքն , ուղ այժմեղեալ տեսանեմք :

Հաստատեմք երկրորդ , այնու , զոր առա
քեալն առեւ եքր . 6. Թէ քն իմրն մեր եղև քահա
նայապետ 'ի յաւիտեան . ըստ կարգին մեղքիսն
գեկի , այս է , զի որպէս մեղքիսնդ եկ զհաց և
զգինի 'ի պիթրադ մատոյց . այսպէս ևս քն իմրն
մեր , զմարմինն և զարիւն իւր ընդ տեսակօք հա
ցի և գինւոյ 'ի պիթրադ մատոյց . և աշակերտաց
իւրոց , և հետեւելեաց նոց 'ի քահանայութի՝ մա
տուցանել աւանդեաց . ուղ մեկնեն զայս բան
առաքելոյն սքն կիպրիանոս , ամբրոսիոս , հե
րոնիմոս և այլք . զորս Թուէ պելարմինոս :

Հաստատեմք երրորդ 'ի ժող. նիկիոյ . ուր
սահմանադրի , Թէ առադ սարկաւադն ոչ ունի
զիշանութի պիթրադելոյ . այլ միայն քահանայն ,
և 'ի ժող. երկրորդ նիկիոյ . ուր յատկապէս լի
նեւով յիշատակ անարիւն պիթրադի , որ 'ի յիշա
տակ չարչարանացն քի 'ի քահանայէ մատուցա
նի ասի . Թէ 'ի նմա , ոչ պատկեր , այլ նոյն մար
մինն քի մատուցանի :

Դ. Հաստատեմք չորրորդ 'ի սրբոյն ամբրոսիո
սէ , դլ՝ ա. 'ի բանն սրբոյն զուկասու . յորժամ
պիթրադեմք առեւ . անդ է քն , զէնեալ լինի քն ,
սքն

սքն զրիդոր նիւսացին , քս ասէ . ոչ սպասէ դա
տաստանին պիղատոսի , այլ կերպիւն անճառելի
պնորադի , կանխէ զքանադատիչ թափն հրէից .
և զինքն մատուցանէ 'ի նո՛ւէր վս մեր , քահա
նայ 'ի միասին և պատարագ . և արդ՝ երբ պա
տահի այս , յորժամ զմարմինն իւր 'ի կերակուր
և զարիւն իւր յըմոյելի ընտանեկցաբար ընծայէ
և սքն օգոտտինոս . ջինչ ևս հաճելի մատու
ցանիւ . կս՝ ընկալեալ լինիլ կալէ , քս զմարմինն
պատարագին մերոյ , եղեալ մարմին քահանային
մերոյ :

Հաստատեմք հինդերորդ , այսու բանիւ . ուր
և դտանին սեղանք և քահանայք , անդ դտանիւ
պնորադի հարկ է . որովհետեւ ոչ են վս այլոյ
իրի եթէ ոչ վս պնորագելոյ . իսկ 'ի կաթուղիկէ
նկեղեցին միշտ եղեն սեղանք և քահանայք . ուր
հաստատի 'ի հնադոյն ժողով . քաղկեդոնի . ուր
ասի հարք ժողովոյն նստան յեկեղեցի առաջի
վանդակակապ ամենասք սեղանոյն , և լաւտիկե
նու , ուր կացուցաւ , թէ միայն քահանայից
է օրէն մատչիլ 'ի սեղան , և ևս թէ կանայք մի
մտցեն 'ի սեղան , և սքն կիպրիանոս արդել . զի մի
մատուցի պատարագ վս ննջեցեալ քրիստանէին
այնորիկ , որ կտակաւ իւրով զհոգ ժամանակա
ւոր իրաց իւրոց յանձնեաց քահանային , քան
զի ասէ , ոչ է արժանի , զի պնորագեացի վտան
նորա , որ զքահանայն ալ 'ի սեղանոյ 'ի բաց մեր
ժեաց :

Առարկեն նախ հերետիկոսք , քս նորն մեր
'ի սք զիրա կոչի և իբաւի է՝ քահանայ 'ի յաւի
տեան . ուստի ասեն , թէ ոչ որք քահանայ 'ի յեր
կրի փոխանորդեցաւ նմա , և ապա ոչ որք քա
հանայ կարէ մատուցանել զպատարագ :

Պատասխանեմ , քահանայքն ոչ կացուցանին
'ի տեղի քի նն , և ոչ բաղմութի նոցա հակասու
նի միտթե և յաւիտենականութե քահանային
դի , այլ գործեն , և պնորագեն զորութի նորա ,

իբրև զիսանորդսն , ունի թէ և ինքն քն զին-
քենէ խօսելով ասէ , մի է ուսուցիչն ձերքս .
ու ներհակի , զի ընդ ինքեամբ են ևս այլ վար-
դապետք և ուսուցիչք , ուստի առաքեալն , 2 .
տիմ . 1 . կոչէ զինքն ուսուցիչ և վարդապետ հե-
թանոսաց :

Առարկեն ք . առաքեալն . եբր . 10 . ասէ , թէ
քն միով պտրագաւն կատարեց զսրբեալսն 'ի
մշտնջենաւորս , ուստի հետեւի , թէ մեք ոչ ինչ
այլչ պատարագի կարօտմք , մինչ մի պտրագն
քի 'ի խաչին զանհուն և զանսպառ զօրութիւն
ունի :

Պատասխանեմ , ճշմարիտ է , զի քն նրն մեր
միով մատուցմամբն իւրով զյաւիտենական մի
կուծի ազդի մարդկան կատարեաց . որ ևս ոչ
հակառակի , զի ունի ասէ Ժող . թրիտ . եկեղեց-
ւոյ իւրոյ , զերևելի ունի բնութի մարդկան կա-
րօտի , եւ Ժող զպատարագ . որով արիւնահեղն
այն՝ որ միանգամ 'ի խաչին կատարեցաւ , ներ-
կայացի . և յիշատակ նր մինչև 'ի կատարած աչ
խարհի մատցի . նաև կենսաբեր զօրութիւն 'ի
Ժողութի այնոցիկ մեղաց որք 'ի մենջ հանսպա-
ռօր դարձին , 'ի կիրարկցի :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ . Բ .

Յաղագս թէ որք մասունք ամենատուրք պատար-
ագի առ իսկութիւնորա պատկանին :

Արդ վն երկուց մասանց պտրագի վիճաբա-
նին ամաբանք , այսինքն սրբագործուն
և հաղորդութե . մի թէ երկաքանչիւրն . կամ
մինն միայն 'ի նոցունց առ բան կամ յեութի պա-
տրդի պատկանի . իսկ վն այլոց որք 'ի պտրագի
լինին միաբանին ամենեքեան . թէ առ իսկութի
պտրագի ոչ երբեք պատկանին , այլ թէ ևն
սրբորդութիւն ինչ միայն յեկեղեցւոյ կացուցեալ
որոց

որոյ ոմանք են նախապատգամաւոր թի՛ք առ պատարադն . այլք ներկայացուցիչք այնոցիկ, որք 'ի չարչարանս քի՛նն մերոյ դործեցան , և այլք նշանակիչք պտղոյն որ հասանի 'ի նոյն պատարադէ 'ի վր' հաւատացելոց :

Եւ՛ են երկու վճիռք հաշակաւոր անժարանից 'ի վերայ խնդրոյս այսորիկ . Առաջինն է նոյ՛ , որք համարին , թէ բան կ'մ խկուծի՛ պնրադի միայն կայանայ 'ի սրբադործութի՛ն այսոյ՝ սուս բեղ . և այլք բազումք , որոց մանաւանդական պատճառք են այսոցիկ :

Նախ , զի սք աւետարանիչքն , որք 'ի ճառել զկացուցմանէ՝ պնրադի միայն յիշեցին զսրբադործութի՛ն . և ոչ ասեն , թէ քմ նրն մեր ըզմարմին և զարիւն իւր 'ի նոյն կացուցման ճաշակեաց , զոր թէպէտ սքն թօմաս , և այլ բազում սք հարք և վարդապետք հաստատեն . սակայն ոչ է ճշմարտանման , զի սք աւետարանիչք զանգառնիցէին . եթէ առ բան և խկուծի՛ այսորիկ պատարադի պատկանիլ համարէին :

Երկրորդ՝ զի խկուծի՛ պնրադի կայանայ 'ի նոյն դործն , որ է բազորուշոյն ներկայացուցիչ չարչարանաց և մահու քի՛նն մերոյ . իսկ սրբադործութի՛ն է այսպիսի որովհետև յայնմիկ զօրութի՛ք բանից մարմինն զստ դնի յարեմէ , և այսպէս ինի խորհրդաւոր բաժանումն ինչ արեանն 'ի մարմնոյն , յորում բաժանման ստեղին ըստ իրին 'ի խաչին եղելոյ՝ և դառ ճշմարտ և յատուկ բան պատարադի՛ որ 'ի նոյն խաչին եղև ուրեմն և՛ :

Երրորդ՝ զի յատուկ և խկական բան ամենասուրբ պատարադի կացուցանելի է յայնմիկ արարողութե՛ն , յորում քահանայն ցուցանի փոխանորդ քի՛նն մերոյ , նախապետական մատուցանողին . և յանուն նր՝ զիմնայ մատուցանէ , իսկ 'ի միայն սրբադործութե՛ն դասնի այս , զի յայնժամ քահանայն միայն յանձն քի՛նն խօսի . և զօրու

բաւթք բանիցն սրբադործութե զամօցին զոհն
զայն իբր 'ի սեղան կացուցանէ , և այսպէս զնա
այ մատուցանէ . և այլ ամ մատուցմունքն սրբ
կանխեն կամ հետեւին սրբադործութե յեկեղեց
ւոյ կացուցան , որով հետեւ սքն գրիդ որ 'ի ե .
գիրն . 'ի 63 . Թուղթն վկայէ , թէ առաքելութն
յառաջին ժամանակս եկեղեցւոյ 'ի բան սրբա
դործութե զտէրունականն միայն աղօթս յաւե
լուլ սովոր էին :

Թ . Երկրորդ վճիռն է այնոցիկ , որք տանն ,
թէ 'ի բան և յիսկութի ամենասք պատարագի
որդարեւ պատկանի սրբադործութի մարմնոյն
և արեանն քի տն մերոյ . ըստ որում է իբր զը
նեւ կամ առածել զզոհն 'ի սեղան . և մատու
ցումն նորա , բայց այս միայն ոչ բաւականաց
վս պակասութե իրական փոխութման որ խնդ
րի 'ի պարագի . ուստի առ իսկութի և բանայ
սորիկ պատարագի պատկանի և ևս հաղորդու
թին քահանային , որով նուէրն ամենասք պա
տարագի 'ի պատիւնն այ իբր ծախի և սպառի .
ըստ որում հաղորդութն այնու քահանային մար
մն և արեանն քի ընդ խորհրդական տեսալօք լի
նիլ դադարի :

Եւ հաստատողք վճույս այսորիկ են Սոթոս ,
կանոս , պեղարմնոս և այլք . որոց հետեւի ի
զամուկերթոս որ ևս 'ի վկայ կուէ զսք վրդպուն
և հիմունք այսորիկ յետին վճույս մանաւանդ
են այսոցիկ :

Առաջինն է , զի քսն տն մեր զպատարագն կա
ցուցեալ 'ի միասին և նուիրեալ ասէ , զուկ . 22 .
և ամ . Կորնթ . 11 . Այս է մարմն իմ որ վս ձեր
տուէալ լինի , բեկանի , ըստ յունացն բանի , և
վասն բաժակի արեան իւրոյ՝ որ վս ձեր հեղա
նի 'ի թողութի մեղաց , արդարեւ զբանս զայս վս
բեկման և հեղման , որ 'ի պատարագի լինի 'ի
մանալ պարտիւք ըստ մտաց սրբոյն սակեբերա
նի և բաղում ու՛ հարց . ու՛ հաստատէ մարտնա

տաս . ուստի բարեւոք հեռուի , թէ ճաշակումն մարմնոյ և արեան քի մերոյ 'ի քահանայէն՝ որ բեկմամբ և հեղմամբ այնուիկ նշանկի , առ բան և խելութի ոյնրադի պատկանի , որովհետև զօրութի բեկման և հեղման նո՛ր մեղացն թողեալ լինիլ ցուցանի , որ արդարև է յատուկ դործ ամենասուրբ ոյնրադի՝ ուղ 'ի ներքոյ մեկնեացի :

Երբորդն է , զի 'ի բան պատարագի պատկառի իրական փոփոխումն ինչ , կամ սպառումն ի բնն նո՛ւիրիւյ . իսկ սրբադործութի ոչ լինի փոփոխումն մարմնոյ և արեան քի այլ մանաւանդ 'ի նորուստ ընդ խորհրդական տեսաւօք մարմինն քի դնի , որ հաղորդութի սպառի , և հետեապէս լինի , զի մարմինն քի կորուսանէ զդոյն խորհրդական . և այսպէս իրականապէս փոփոխի :

Երբորդն է , զի եկեղեցին հրամայէ , և թէ պատահեցի քահանային պատարագողի զկնի սրբադործութե մեռանիլ յառաջքան զճաշակելն , այլ քահանայ՝ ևս եթէ ոչ իցէ նօթի՝ կատարեացէ զոյնրդն ճաշակելով զբոլոր մատուցեալն , զի մի ոյնրադն անկատար մնացէ , զի ո՛ր պիտի ոյնրդ է՝ որում և ոչ ինքն պատարագողն մասնակից դոլ ճանաչի :

Դ . Թէպէտ այսօրիկ երկսցեան վճիռքս յոյժ հաւանելի երևին . և յերկաքանդիւրոցն կարէ ոք հանել զղանաղան և զճերմեռանդ բարեպաշտութե և կրօնի իղծս , սակայն յետինն առաւել հաճոյ թուի մեզ , նախ յաղագս հիմանցն առորս յենու , երկրորդ զի պատճառք՝ որք վասն առաջնոյն , ոչ են այսքան հաստատք , որք ոչ կարացին քակտիլ :

Չի առ առաջինն պատասխանեմ , թէ բաւականապէս երևի 'ի սք աւետարանի յիշատակն ոչ միայն սրբադործութե , այլ ևս ճաշակման , կամ քաղաքման նո՛ւիրի այսօրիկ պատարագի բանիւքն այնոքիւք քի ճն մերոյ , որք 'ի յառաջ

աւօրին հիմն երկրորդ վճռոյ անեալ եղին :

Ա երկրորդն պատասխանեմ, թէ խորհրդական բաժանումն այն արեան և մարմնոյնքի մն մերոյ՝ ոչ է բաւական առ բան պատարագի առ որ ուն ասացան իրական փոփոխումն ինչ պատարագելի իրին խնդրի . որ մինչ ի սրբադործութե միայն ոչ գտանի . աստուած հետեւի . զի ի նմա միայն կատարեալ և լրացեալ բան պատարագի ոչ երբեք գտանի :

Ա երրորդն պատասխանեմ, թէ քահանայն զօրութե ձեռնադրութեն իւրոյ ունի զիշխանութի ոչ միայն սրբադործելոյ, և մատուցանելոյ զնուէրն, այլ ևս զնոյնն ճաշակելոյ, որովհետեւ ճաշակումնս այս այնպէս՝ ուն և սրբադործութիւն և մատուցումն պատկանի առ բան պատարագի, զոր կատարել պարտի իբրեւ զպաշտօնեայքի, յորոյ անձն նմանապէս պարտի ասիլ, թէ սպառէ զնուէրն, որովհետեւ զայն քն արն մեր արար՝ ուն ի յանձն նք ասի, թէ զնոյն նուէրն սրբադործեաց :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ . Գ .

Յազագս զօրութե ամենասք պատարագի :

Յ առաջագրեմք աստ զճշմարտագոյն վճիռն, զոր բերէ պերարմինոս ըստ հասարակ ամս բանից, թէ ամենասք պարագն ունի զզօրութի բղխելոյ զներգործութի իւր՝ ոչ միայն ի գործոյ դործողին, այսինքն . ի պատճառս բարութե և ջերմեռանդութե նորա, որ զայն մատուցանէ, որ է հասարակ նմա ընդ այլոց ամբարեդործութեց, այլ ևս ի գործոյ դործեցելոյ, այս է, զօրութե այնորիկ, որ մատուցանի . և այս անկախաբար ի բարութե կմ ի լաբութե և կամ յանարժանութե պաշտօնէին, որ մատուցանէ : Ուստի ժողով թրիտ. ասէ, թէ մա

մատուցումն այսորիկ պարգևի այնպէս սք է, զի ոչ
 ինչքան անբժնութեամբ կամ չարութեամբ պաշտօնէին, որ մա
 ցանէ. բժաւորիկ կարէ, արդ. կարէր բժաւորիկ
 եթէ միայն ի բնական բարութեւ, և յարդեանց դոր
 ծոյ՝ զոր մատուցանօցն դործէ, զարժնաւորութիւն
 և զզօրութիւն ունէր, յաւելումք զհասնի վճիռն
 բոլոր եկեղեցւոյ, որ է, թէ ամենասք պարգևն
 վն կենդանեաց և մեռելոց մատուցեալ՝ կարէ
 նոյ լինիլ պաշտօնէի, թէ և մատուցանօցն ի կող
 մանէ իւրմէ ոչ ունիցի զբարոյական բարութիւն,
 և ոչ օրինօք ինչ և սահման դրութեամբ պարգևի քննյն,
 որ ի մհոս մեղս եղել վն պրնաւորութիւն հաշա
 կեաց կրկին պարգևել իբր թէ պարնաւորութեան այ
 նորիկ ոչ երբեք բաւրիւն, և այսու յաւճադրելէ
 ի լուծումն յառաջադրեալ խնդրոյն ասեմ,
 թէ ամենասուրբ պատարագն է ի դործոյ դոր
 ծեցելոյ, ոչ միայն գովաբանութեւ և դոհութեւ
 ուն ասէ ժող. թրիա. այլ ևս է քաւչարար, և
 ընդունական ուն ի նոյն ժող. սահմանեցաւ, իսկ
 նախ, թէ է գովաբանութեւ, որ կարէ մատու
 ցանիլ ի դովութիւն և ի պատիւնն. և դոհութեւ
 վասն ընկալեալ բարեբարութեան ընդունին ա
 մենեքեան. և ապա հաստատի, որպէս ուսու
 ցանէ սքն օգնատիւնոս, սքն լիճն յերբօրդ բանս
 չարչարանաց, թէ յինքնան պարունակէ ամե
 նակոր և գերազանց կերպիւն զամ տարբերու
 թիս և զյատկութիս պատարագացն հին օրինաց
 արդ. ի մեջ պարգացն այնոցիկ հին օրինաց, ուն
 ասէ սք վրդնդուն, ամանք մատուցանէին միայն ի
 պատիւն և ի դովութիւն, որք խղճիկն անճանեին ուրեմն
 ևս առաւել ամենսք պարգև կարէ զնոյնն ստանել,
 և ապա, ի դովութիւն և ի դոհութիւնն մատուցանելու
 ք. իսկ թէ է ևս քաւչարար, և թողութիւն
 մեղաց՝ որում հերեւակոսք հակառակին, հաս
 տատեմք նախ այնու, զի քն նրն մեր ի կացու
 ցանիլ զամենասուրբ պատարագն և ի մատու

ցանել ասէ, մատ. 26. մարկ. 14. այս է արիւն
իմ նորոյ կտակի, որ վս ձեր և բազմաց հեղցի
ի թողութի մեղաց. որովք ոմ մեկնէ սուրբ ա-
ղեքսանդր պապն և մարտիրոսն, որ էր քննաց
ապետ եկեղեցւոյն յամի տն 133. ի թողութե
սահմանադրութե առ ամ ուղղափառս, թէ
ինքն ճշմարտութին մեղ ուսուցանէ և այլն. մա-
տուցմամբ արունական պատարագիս յանցանքն
և մեղք ջնջին և՛ և այսպիսի նռիրանօք զիջանի
եծ և անչափութի մեղաց թողեալ լինի:

Հաստատի երկրորդ ի սուրբ հարց, որք ըզ
ճշմարտութիս զայս միաբան հաստատեն. ոմ
սուրբն կիպրիանոս. որ ի բանս ընթերեաց տն
ամենասուրբ պատարագն է, ասէ, դեզ ի միա
սին և ողջակէզ առ ի բուժել զհիւանդութիս,
և ի մաքրել զանօրէնութիս. սուրբն օգոստի-
նոս ասէ, թէ ի նոյն պատարագի ճշմարիտ թո-
ղութի լինի մեղաց. և դարձեալ, թէ ի սեղա-
նի արիւն հեղանի վս մեղաց, և զբազում բանս
սուրբ հարց ճահ է տեսանել առ ընթեր դրի-
զորի վալէնտինեայ:

Դ. Եւ դիտելի է ոմ ասէ պէլարմինոս, սուա-
րէզ, և այլք ի հասարակի, զի թողութի մե-
ղաց՝ որքան առ յանցանս է զօրութի ամենա-
սուրբ պատարագի, և ոչ ըստ որում որով ի
մկրտութե և ի յապախաութե ի ձեռն հեղ-
ման ունակական սրբարար շնորհաց թողեալ լի
նին, այլ միայն յաղաղս այնորիկ, զի նկատմամբ
այսորիկ պատարագի տայ ամ զպարգևս ա-
պախարութե: այս է զներդործական օգնութի
ինչ շնորհաց, որով մեղաւորն պատրաստի ի
ճշմարիտ զղջումն կմյարժանամ և ի պողաւտ
խորհրդական արձակումն. զոր մեկնեաց ժող-
թրիտ. որ խօսելով զամենասք պատարագէս ա-
սէ, ի մատուցումն որոյ հաճոյացել տն՝ զշնորհ
և զպարգևս ապախարութե շնորհելով, ևս ըզ
բազմութի մեղաց թողու:

Եւ որ պատկանի 'ի թողութի պատժոցն մէջ
 Պաշ . հասարակ և ճշմարիտ վճիռ անաբանիցն
 է , թէ թողութիւս այս լինի անմիջապէս 'ի ձեռն
 ամենասուրբ պօրգի , զի ան մատուցմամբ սորա
 թուլացուցանէ զպատիժնն . որոյ վն մատու
 ցանի . զոր և ուսուցանէ սքն թօմաս , թէ ամե
 նասուրբ պօրոյն ըստ անային կացուցման ունի
 զգորութի վճարելոյ վն մեղաց :

Դ. Եւ ապա թէ ամենասուրբ պօրոյն է ևս
 ընդունական բաց 'ի վկայութէ ժող. թրիտ . ուր
 յայտն սահմանեցաւ , երևի ևս յառաքելոյն ան
 տիմօթ . 2 . որ պատուիրէ առնել զնոյրոճածս
 այս է , ոմ ձեկնէ սքն թակեբերան , և թօփի
 լաթոս , զպարգս վն թագաւորաց և'' , զի զյան
 դորր և զհանգիստ կեանս վարեցոք : Եւ ե
 րևի ևս 'ի ընդհանուր և 'ի մշտակայ սովո
 րութէ եկեղեցւոյ . որ զամենասուրբ պօրոյն
 սովոր է մատուցանել վն ստանելոյ յոյ զժամա
 նակաւոր և զհոգեւոր բարիս , և վն դարձուցա
 նելոյ 'ի մէնջ զամ չարիս , ոմ յայտ է յաղօթիցն ,
 որք 'ի կանոնի և 'ի յայլ մասունս պարագին 'ի
 դործածին . ոմ ևս 'ի հնաքոյն կանոնացն խոր
 հրդատեալին . որ ևս այժմ 'ի դործածի . Եւ
 վն այսորիկ տայ սքն օգոստինոս զնշանաւոր օ
 բինակն 'ի դիրս քաղաքին այ , ուր խօսելով վն
 առն միւր իշխանի , որում անուան էր հիսպերոս ,
 որոյ 'ի տեսանել զտուն իւր յայտոցն չարաց հար
 կանիլ , և ծառայիցն իւրոց և անասնոց 'ի բռ
 նուէ նոյ վշտողնիլ . աղաչեաց ասէ յոյ լինիլ իմ
 անդ զքահանայս մեր , զի ոմն 'ի նոցանէ երթի
 ցէր անդ , որոյ աղօթիւքն դադարիցէր , դնաց
 մինն 'ի նոցանէ և մատոյց անդ զամենաք պա
 ասարագն մարմնոյն քի . և աղօթս աբար որքան
 կարաց , 'ի դադարիլ փորձութեց . և խակոյն
 աղորմութեամբն այ դադարեցան չարիքն :

Եւ մի լիցի ասել , թէ անպատկան իմն է , զի
 ամենադերագանցն այս է , անային նոճէրն այն

որ 'ի պնդիս մատուցնի առ ժամկաւոր և անցւոյ
խնդ 'ի դործածցի . Պատմանեմ . թէ ոչ երբէք
էր պատկան . եթէ ժամանակաւորքն և անցա
ւորքն այնորիկ վասն ինքեանց միայն խնդրէին ,
բայց ոչ այսպէս եթէ խնդրեսցին իբրև զմիջոց
որովք պատուեացուք , և օրինաւոր և արդար
կիրաւութիւնս զյաւիտենական փրկութիւն մեր
ստացուք , և է պատկան քրիստոնէի այսու միայն
դիտաւորութիւն ոչ միայն 'ի պատարագի այլ և
յամ աղօթս խնդրել յայ զժամանակաւոր բարիս :

Ե . Խնդրեսցես նախ , մի թէ ամենասուրբ պա
տարագն անսխալաբար ծնանի զգորութիւն իւր :
Պատասխանեմ բաժանմամբ , զի եթէ նկատես
ցի ըստ որում է գովաբանութիւն , և դոճութիւն ,
առանց կարծեաց անսխալաբար ստանայ զգորու
թիւն իւր նկատմամբ առ մեծ , առ որ պատիւ և
գովութիւն յամենասուրբ պնդադէս ոչ կարէ լի
նիլ անընդունակ . իսկ եթէ նկատեսցի , ըստ
բաւմ բաւարար ունի ևս զանխալ զգորութիւն իւր
'ի նոսա , որոց վս մատուցանի . և այս ըստ կեր
պի և չափու կամ կացուցմանն քի , և կամ ջեթ
մեռանդութեւն և բարւոյ պատրաստութեւն այնո
ցիկ , որոց վս մատուցեալ լինի , միայն թէ մի
դիցի կրճիմն , այս է . միայն թէ յորժամ նց
այսպիսի պատուս մատակարարի . իցեն 'ի սրբա
բար շնորհս , զի ոչ երբէք թուլանայ պատիժն
մեղաց , եթէ ոչ 'ի միասին կամ թողցին , կամ
արգէն թողեալ իցեն յանցանքն , ոմ 'ի յետա
դայ հատուածոյն իմացի : իսկ եթէ նկատես
ցի , ոմ ընդունական ունի ևս անսխալ զգորու
թիւն իւր առ հօր և ժամանակաւոր բարիս առ 'ի
ստանալ յայ սեռօրէն . բայց ոչ առ այս կամ
առ այն բարին մասնաւորաբար . որովհետև 'ի
կողմանէ այ ոչ է խոստումն բացարձակ վս այ
որիկ կամ այնորիկ մասնաւոր բարեաց . առ 'ի
տալ նկատմամբ առ ամենասուրբ պնդադէս . այլ
միայն թէ ու թիւն այսինքն . եթէ մասնաւոր բա

բի՛քն այնորիկ եթէ առաջնորդելոյ իցեն առ մե
ծագոյն փառս ւոյ . և ՚ի փրկուի նոյ . որոց վս
խնորի :

Ե խնդրեսցես երկրորդ , մի՛ թէ դործու
նէութի ամենասուրբ պատարագի իցէ մի և
նոյն , եթէ ՚ի բարի և կմ՛ ՚ի չար պաշտօնէէ մա
տուցի . Պատասխանեմ եթէ նկատեսցի առ
զօրութի նոյ ըստ որում է ՚ի դործոյ դործեցե
լոյ , ամենևին է հանդէտ և հաւսոյ զօրութի նոյ ,
որովհետև ոչ ի՛նչ կերպի՛ն կախի զօրութի նոյ ՚ի
բարութե կմ՛ ՚ի չարութե . ուն ուսուցանէ
սքն թօմաս , իսկ եթէ նկատեսցի ըստ որում է
՚ի դործոյ դործողին , յայնժամ հաւատարի իմն է ,
թէ պտուղ նորա կախի ՚ի արամագրութե՛ք քա
հանային . որ որքան առաւել բարի է , այնքան
առաւել օգուտ լիցի ինքեան և այլոց :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ . Դ

Յաղագս թէ որոց անձանց ամենասուրբ պա
տարագն օգուտ , և կամ որոց վս ըստ
օրինաց և իսկապէս կարէ մա
տուցեալ լինիլ :

III. **Յ** առաջագրեալ խնդիրս իմանալի է ոչ ըզ
պտուղն զայնմանէ պատարագի , որ ՚ի
դործոյ դործողի յառաջագոյն . զի ճշմարիտ է
թէ այսպիսի պտուղս կարէ մատկրարիլ յիւրա
քանչիւր քահնայից վս ամ կենդանեաց և մեռե
լոց , որոց վս քահնայն զմասնաւոր զաղօթս իւր
կարէ ուղղել առ ամ . որովհետև երկ-ցունցն է
հաւատար բան , այլ իմանալի է վս պտուղն այ
նորիկ , որ է ՚ի դործոյ դործեցելոյ :

Ի լուծումն յառաջագրեալ խնդրոյս այսորիկ
ձեռքանք համաձայնին ՚ի յոմանս , և ՚ի յո
մանս ոչ , և նախ համաձայնին ամենե
քեան ՚ի յոյս , թէ ամենասուրբ պատարագն իս
կա

կապէս և ըստ օրինաց կարէ մատուցանիլ վնւմ և իւրաքանչիւր հաւատացեալ միրտելոց, ոչ բա նադրելոց թէ կենդանեաց և թէ ննջեցելոց, որք ի քաւարանի իցեն, և այս երևի ի յընդհա նուր և ի մշտկյսովորուէ եկեղ, որ ի հնադոյն ինդտետրա՝ և ի նոր ինդտետրա որովայթմ հա շակէ զպնրադ՝ մատուցանել սովոր է վնւմ ուղ զաիառ և կաթուղիկէ և առաքելական հաւա տոյն հետևելիաց և այլն. և վնւմ ամենեցուն՝ որք ի քն հանգեան, որք կանխեցին մեզ նշանաւ հաւատոյ, և ննջեցին զքունն խաղաղութե :

Համաձայնին ևս ամենեքեան ի յայս, թէ ամենասուրբ պնրադն ոչ իսկապէս և ոչ ըստ օրինաց մատուցանիլ կարէ վնւ դատապարտելոց, որք կմ ներդործական մահացու մեղք ինչ կմ սկզբնական մեղք մեռան, զոր յայտն ուսոյց օուրբն օգոս. մի՛ հաւատար ասէ, մի՛ ուսուցա նէր և մի՛ ասեր, թէ ամենասուրբ պնրդն քրիս տունէլոց՝ վնւ այնոցիկ, որք ոչ մերտեալ ի մարմ նոյ ելին իցէ մատուցանելի, եթէ կամիս դու քրիստունեայ :

Միաբանին ևս ամենեքեան, թէ ամենասք պատարադն կարէ մատուցանիլ ի պատիւ և ի յիշատակ սրբոց, ոպ ի Ժող. Թրիտ. ոչ զինոցա մատուցեալ ինի պատարադն, ուր ասի. այլ նոյ միայնոյ՝ որ զնս պսակեաց. ուստի և ոչ քա հանտյն սովոր է ասել, մատուցանեմք եղ զպա տարադս ով սուրբդ պետրոս, ով սուրբդ պօ ղոս. այլ զնոյ վնւ արդեանց նոցա գոհանայ. և խնդրէ զօգնութիւն նոյ, զինոքա վնւ մեր բարե խօսել հաճեցին ի յերկինս, որոց զիշատակն կատարեմք ի յերկրի :

Բայց ոչ միաբանին ամենեքեան. մի թէ, և օրով պատճառաւ ամենասուրբ պնրադս այս ըստ օրինաց՝ մատուցանիլ կարէ վնւ ոչ միրտեալ անհաւատից, և վնւ բանադրեալ միրտելոց, զի ոմանք վարդապետք հումարին, թէ ամենասուրբ

պատարագն կարէ ուղղակի վս ոչ մկրտեալ անհաւատից ըստ օրինաց մատուցանիլ, իսկ այլք հաւանական ևս ուսուցանեն, թէ անուղղակի կարէ վասն ոչ մկրտեալ անհաւատից՝ ող և վս քանադրեալ մկրտելոց կարէ ըստ օրինաց մատուցանիլ ամենատուրք պնդադս այս, այսինքն, ըստ որում վասն աճման և բարձրանալոյ եկեղեցւոյ և վասն բարձման հերետիկոսութեանց մատուցանի, և այսոքիկ երկոքեանքս վս դարձման անհաւատից, և վս զղջման քանադրելոց՝ բարւոք լինին. բայց ուղղակի ոչ վս բնդրելոց, և ոչ վս ոչ մկրտեալ անհաւատից՝ ըստ օրինաց կարէ մատուցանիլ:

Դ. Եւ նախ որ պատկանի առ քանադրեալս, որով անուամբ իմանամք աստ միայն զանուանէ քանադրեալսն, և զնշանաւոր հարկանօղս կղերիկոսաց արդելու եկեղեցին. զի մի՛ վս նց մատուցի ամենատուրք պնդադն. բայց արդելումնս այս նաւարոս, և այլք ըստ իզամպերթոսի ուսուցանեն, թէ ոչ ընդարձակի առ քանադրեալս, որք ճշմարտութիւն զնշանաւորք, թէ և տակաւին չիցեն արձակեալք ի քանադրանաց, որոց վս համարին, թէ ամենասք պատարագն ըստ օրինաց կարէ մատուցանիլ:

Բայց, թէ ոչ կարէ մատուցանիլ ըստ օրինաց՝ ևս վս ոչ մկրտեալ անհաւատից՝ երևի ի սովորութիւն եկեղեցւոյ, որ թէպէտ մեծաւ ըզձիւն ցանկայ դարձման և վերկութե նց. սակոյն ոչ երբէք կամեցաւ լինիլ յիշատակի նց ի պատարագի, և ոչ ևս վս նց զաղօթս ինչ յայնմիկ մատուցանիլ, զոր առանց կարծեաց առնէր, եթէ վս նց մատուցանիլ պատարագիս կամէր, զի ո՛ր տակ, սքն օգտաւնոս մատուցանէ զմարմինն քն, և թէ ոչ վս նց, որք են անդամք քն:

Դ. Խնդրեսցես, մի՛ թէ ամենասք պանդադն օդտէ ի դործոյ դործեցելոյ ոչ միայն այնոցիկ, որոց վս մատուցանի, այլ ևս քահանային ըստ

որում է անմիջապէս մատուցանող . սուարէզ ,
 և այլք ասեն , թէ այն , իսկ այլք ընդ դաբրիէ
 լի և այլոց հաւանականագոյն ևս ասեն , թէ յա
 մենառաջ պատարագի ոչ ինչ պտուղ 'ի գործոյ դոր
 ձեցելոյ հասանի քահանային . ըստ որում է մա
 տուցանող . և որ հաստատիլ՝ կարէ այնու , զոր
 ասէ առաքեալն եբք . 3 . թէ ամ քահանայապետ
 'ի մարդկանէ առեալ վն մարդկան կայ յմծ ս
 կոյս կողմն անդր , զի մատուցէ զպատարագս և
 զոհս վն մեղաց . ուստի հետեւի , թէ հարկ է ,
 ունի վն ժողովրդեանն , նոյնպէս և ընդ անձին
 մատուցանել պատարագս վասն մեղաց , յորոց
 բանից հետեւի , ունի ուսուցանէ սքն թօմաս .
 թէ քահանայն հաղորդի զօրութե պատարա
 գի իւրոյ՝ ոչ ըստ որում քահանայ , այլ՝ ըստ ու
 թում մեղաւոր . ուստի զի զպտուղ ինչ պտորդի
 իւրոյ ընկալցի , խնդրի հարկաւորապէս . զի ու
 նիցի վնքն կրողաբար առ այն , սցս է , զի մա
 տուցէ զայն վն իւր , ունի և վասն այլոց , առ
 որս ըստ դիտաւորուէ իւրոյ պտուղն պատարա
 գի հասանի , որ և ևս կարէ հաստատիլ 'ի բա
 նիցն , որովք յեպիսկոպոսէն քահանայն ձեռ
 նագրի , թէ առ զիշխանութի մատուցանելոյ
 զպատարագ վասն կենդանեաց , և վն ննջեցե
 լոց , զի այսոքիկ բանքս նշանակեն , թէ իշխա
 նութին տուեալ լինի նմա , որով օգուտ լիցի
 այնոցիկ , որոց վասն մատուցանելոց է զամենա
 սուրբ պատարագն . ուստի հետեւի , զի քահա
 նայն յատկապէս ինքեան վասն այն օգուտ , ոչ
 ըստ որում է մատուցանող պատարագի , այլ ըստ
 որում վն իւր զայն մատուցանէ :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ . Է .

Յաղագս թէ որպիսի դիտաւորութի խնդրի
 'ի կողմանէ քահանային՝ որ պատարա-
 դէ , զի պտուղ պատարադին
 'ի յոյլս ամանցեսցի :

Ա. **Ի** դիւրագոյն և 'ի ճշմարտագոյն լուծումն
 յառաջագրեալ խնդրոյս իմանալ պարա-
 է մեղ աստ նախ զհասարակ վարդապետութիւն
 ինչ ամաքանից :

Առաջինն է , թէ քահանայն՝ որ պտրագէ ,
 յանուն բաղմաց զամենասուրբ պտրագն մատու-
 յանէ , զի նախ յանունքի , իբր 'ի գլխաւոր մա-
 տուցանողի . և յորոյ արդեանցն ծնանի արժանա-
 ւորութի նոյնոյ պտրագի , ուստի 'ի կամաց նր
 կախի մատակարարումն նր , ոմ ասէ ժողով
 թրիտ . թէ նոյն է այժմ՝ մատուցանողն պաշտ-
 մամբ քահանայից՝ որ յայնժամ զինքն 'ի խաչին
 ընծայեաց , ապա յանուն եկեղեցւոյ , որում ըզ
 մատակարարումն արդեանց իւրոյ , և բաւա-
 րարութեզ յանձնեաց քն ւորն մեր , յետոյ 'ի յա-
 տուկ անուն իւր՝ ըստ որում ազատ կամօք իւ-
 րովք զամենասուրբ պտրագն մատուցանէ , և
 զպտուղ նր այլոյ՝ կամ իւրեան տարածէ , և 'ի
 վախճանի յանուն այնոցիկ , որք ընդ նմա զա-
 մենասուրբ պատարագն մատուցանեն , որպի-
 սիք են այնքիկ , որք պատարագի ծառային , կմ
 օդնեն , կմ վասն հռչակելոյ զայն՝ զողորմութիւն
 յարրուստ քահանային տան : որում թէ և աշ-
 խաբհականք ծառայեսցեն , ասին թէ զամենասբ
 պտրագն զայն ըստ կերպի իւրեանց՝ 'ի ձեռն նոյ-
 նոյ քահանային մատուցանեն , մանաւանդ ներ-
 քին ըղծիւ 'ի նոյն գործն միաւորին , ոմ ասէ սբն
 լէօն , և յայտնապէս երևի 'ի բանից պատարա-
 դօզ քահանային յասեղն 'ի պտրագի վասն յա

առջակայիցն՝ որք քեզ մատուցանեն զպտարագս
'ի գովութիւ :

Թ. Երկրորդն է , զի 'ի մէջ ամենեցուն , որք
մատուցանեն , քսն տրն մեր զառաջին և զգլխա-
ւոր տեղին ունի , այնպէս զի մանաւանդ 'ի յա-
տուկ կամաց նր կախի մոտակարարումն պտղոց
պատարիկ պատարագի , և որոց յիրաւի կամեցաւ ,
զի իւրաքանչիւր հաւատացեալք մասնակից լի-
ցին , որքանիցս զայս պատարագ մատուցանեն ,
միայն թէ լիցին ընդունակք մասնակցութե նր ,
և մի քայլի 'ի կողմանէ նց 'թճիմն , և զոր մեկնէ
սուրբն կիւրեղ երուսաղէմացին . որ ասէ , թէ
ամենասք պտրագն է նո՛ւէր քաւարար վսն ամ
խաղաղութե եկեղեցւոյ և'' , վսն թագաւորաց ,
վսն զօրաց , վսն ընկերաց , վսն հիւանդաց , վսն վե-
տացելոց , և վսն ամենեցուն , որք կարօտին օգ-
նութե և'' , ապա վասն ննջեցելոցն հարցն սր-
բոց՝ և եպիսկոպոսոց . և վսն ամենեցուն , որք
'ի մէջ մեր զկեանս կենցաղոյս կատարեցին , ուս
տի որքանաւ հասարակ պտուղս այս պատարա-
գի , որ 'ի կամաց քի տն մերոյ 'ի յսմ հաւատա-
ցեալս բաշխի , ոչ ինչ յատուկ դիտաւորութի
քահանային , որ պատարագէ , ինդրի , մանա-
ւանդ միայն թէ իսկապէս զայն մատուցէ , զոչ
ոք 'ի հաւատացելոց կարէ զրկել 'ի մասնակցու-
թե նր , ուն ուսուցանէ ի զամպերթոս , թէ կամի
և թէ ոչ , իւրաքանչիւրոք 'ի նոցանէ զմասն , որ
իւրեան պատկանի՝ ընկալնու :

Նմանապէս եկեղեցին , որ է հաւատարիմ մեկ
նիչ գիտաւորութե քի տն մերոյ՝ կամի մասնու-
կցել ևս զպտուղն ամենասք պտրդի ամ մկրտել
հաւատացելոց , որք 'ի միութե նր ոչ իցեն բա-
ժանեալ , և չունիցին զկրճիմն . վասն որոյ 'ի
խորհրդատե տրն սահմանեաց , թէ պարտ է մա-
տուցանել զամենասք պտրդն վսն ամ ուղղիւ աջ
և կաթուղիկէ և առքլկն հաւատոյն պաշտելեաց
և վասն ամենեցուն , որք 'ի քսն հանգեան :

Դ. Դարձեալ ճշմարիտ է այս, թէ 'ի պտղոյ ամենասք պատարագին ըստ կամաց և սրամագ բուծեք թի մոն մերոյ՝ նշանաւոր մասն ինչ թողեալ է յատուկ մատակարարուն և սահմանադրուծէ քահանային, որ պնդադէ իբր պաշտօնէի, և պաշտմանն իւրոյ մատակարարին, նաեւ այլոց ընդ նմա մատուցանողաց, որ երևի 'ի հասարակ իմացմանէ եկեղեցւոյ, որ բարեգոյնս համարէ զսովորուծին հաւատացեալոց՝ որով խնդրեն, զի մատուցի յատուկ վասն իւրեանց ամենասուրբ պատարագն, զոր իրաւի ընդունայն առնէին եթէ ամ պտուղ նր 'ի դիտաւորուծէ թի մոն և եկեղեցւոյ տարածէր, և ոչ ինչ մնայր տարածել ըստ դիտաւորուն քահանային:

Եւ ուր քհնյն 'ի պնդեալն բարձրագոյն է քան զամենեւեան, որք ընդ նմա մատուցանեն, այս պէս ևս տարածումն պտղոյն այնոցիկ մանւանդ 'ի դիտաւորուծէ նր կախի, այնպէս զի, թէ ըստ օրինաց, և թէ ըստ ապովարուծէ տարածեցէ (զորմէ վաղվաղակի ասասցուք) իսկապէս տարածէ, որովհետեւ է գործ կախեալ յիշխանութէ կարգին, որ սպա անկանի 'ի ներքոյ կամաց, ուր ուսուցանէ իզամպերթոս:

Դ. Երրորդն է, թէ յատկապէս սահմանել ոչ կարեմք, թէ որքան է պտուղ ամենասք պատարագի, զոր քս մոն մեր կամեցաւ, թէ սեռ օրէն առ ամ հաւատացեալս կենդանիս և ննջեցեալս, թէ յատկապէս առ այսօրիկ կամ առ այնօրիկ ըստ յատուկ դիտաւորուն քահանային, որ պատարագէ հասանի, որովհետեւ ոչ սք զիրք, ոչ եկեղեցւոյ աւանդութի, և ոչ Ժողովք, կամ սք հարքն զքանակութէ այսօրիկ սահմանեցին կաւանդեցին, վնք բաւական է, զի քահանայն, որ պատարագէ գոնեալ ւեկեայն և մեկնողաբար քիայն վս պտղոյ ամենսք պնդի՝ այնոցիկ կամ այնոցիկ ըստ յատուկ ջերմեւանդութե իւրոյ, կամ պարտաւորուեն կամեցի տարածել, որքան քս

Թրն մեր յիւրն տարածել շնորհեալ :

Ե. Չայտախի յառ աջադէտալ մեր՝ ի մեկնուի հատուածոյս խնդրոյ , ասեմ , թէ խնդրին ու մանք ի կողմանէ քահանային , որ պատարադէ , զի տարածումն նր լիցի իսկապէս , և ոմանք , զի լիցի ըստ օրհնաց :

Արդ՝ առ այս զի իսկապէս պտուղն ամենասք պտրադի տարածեացի , խնդրի նախ յիտաւորութի , այնու կերպիւ , որով ասացաք ի վերոյ խնդրիլ , զի խորհուրդ ինչ իսկապէս կատարեացի , որովհետեւ երկաքանչիւրոյն հաւատար է բան , ոնչ ասէ ի զամուկերթոս . աւտի ոնչ առ իսկապէս կատարումն խնդոյ ուրուք , այսն ևս առ իսկապէս տարածումն ամենասք պտրդի՝ ունակական տարածումն ոչ երբեք բաւականանայ . ներքոր ծականն է ևս բարեգոյն , բայց ոչ հարկաւոր , իսկ զօրութեանականն է բաւական , և ի սկապիւ ներդործականին հարկաւոր :

Խնդրի երկդ առ իսկուի նոյնոյ տարածման , զի յիտաւորութին այն՝ ներդործական , կմ զօրութեանական ի միասին ընթացի ընդ դործոյ ամենասք պտրդի , ոնչ ի միասին ընթանալ պարտի ի կատարումն խորհրդոյ , ապա թէ ոչ , եթէ զկնի պտրդելոյ , զոր օրինակ զկնի սրբադործելոյ (մանաւանդ ըստ բանից այնոցիկ , որք համարին , թէ բան և էութի պտրադի ի յայսմիկ միայն կայանայ) քահանայն սկսեացի տարածել , տարածումնս այս նր զոչ ինչ պտուղ ծնանի , զի մինչ պտրդն դու գադարի պտուղ նր ի դործոյ դործեցելոյ , ոչ ևս անկանի ի ներքոյ անձնի շնանու թմ քահանային :

Խնդրի երրդ , զի յատուկ տարածումն քահանային լիցի և զերեւալ , և սաղդ , և մի՞ զօրութի ամենասք պտրդի կախեալ մնացի , վս որոյ ուսուցանէ ի զամուկերթոս , թէ քահանայն , զոր օրինակ , որ յոչ ումեքէ աղաչեալ , պտրադեացէ յայնմ աւուր՝ ոչ կարէ զպտուղն այնորիկ սկապիւ

տարա

տրորի՝ զործոյ գործեցելոյ ընդարձակել այնմ,
որ աղաչելոցն է ի վաղիւն զնա . զի պնորդեա
ցէ վն իւր տալով վարձու իւրոյ , այսպէս զի ,
այսու պնորդելովն իւրով բաւ արասցէ պարտա
ւորութեն , որում ընկալեալ վարձու պարտա
ւորեցաւ , զի ուն խորհրդոց , այսպէս ևս ամե
նաաք պնորդի զօրութիւն յապառնի թէութիւն
կախիլ ոչ կարէ :

Դ Առարկեացես , թէ ան ստուգիւ գիտե
ղային , որ ի վաղիւն աղաչելոց է դքահանայն ,
և զղղորմութիւն նմա տալոց , զի վն իւր պատա
րագեացէ , և թէպէտ ճշմարիտ է այս , սակայն
եւ ան ան զոչ ոք պատժէ , կմ պատկէ վասն այն ,
զոր լինելոց տեսանէ , այսպէս ևս զօրութիւն ամե
նաաք պնորդի ոչ ընդ արձակէ վն նախատե
ւեալ ինչ գործոց . ուստի հետեւի , թէ զօրութիւն
ամենաաք պնորդի մնաց կախեալ , որ ոչ երբեք
պարտի ասիլ :

Եւ որքան առ այս , զի տարածումն քահա
նային ոչ միայն իսկապէս , այլ և ըստ օրինաց
լիցի , պարտի քահանայն յատկապէս գիտել , զի
մատուցմամբն այնու իւրով վճարեացէ պարտա
ւորութիւն իւրոյ . բայց շուրջ զայնու պարտաւո
րութիւն տարակուսութիւնն է , մի թէ քահայն կա
րէ միով պատարագան , և տարածմամբն բազ
մաց մասնաւոր պարտաւորութեցն բաւարարել ,
այսինքն , մի թէ որ վն հաշտելոյ զպատարագն
էառ զերկուս վարձս , որոց իւրաքանչիւրն ըստ
սովորութե տեղոյ է բաւական , կարէ միով պա
տարագան երկաքանչիւրոցն բաւարարել . ի
մեկնութիւն որոյ ստացուք ի հետեւեալ հատ
ոճածն :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ . Զ

Մի թէ ամենասուրբ պատարագն 'ի մատուցանելն վն բազմաց՝ այնքան իւրաքանչիւրոցն, որքան եթէ վն միոյ իցէ մատուցեալ օգտէ :

Յառաջագրեւ պարտեմք ըստ վարդապետութեն հասարակ անձանցից , զի թէ պէտ ամենասք պնորդն ըստ ինքեան ունի զանհուն զօրութի . թէ 'ի պատճառս մատուցելոյ , և թէ 'ի պաճառս զ խաւր մատուցանողն . որոյ զօրութին և բարձրութին ամենադերազանց . սակայն զօրութի և հեղումն 'ի կողմանէ պնորդին է եղբւրեալ . ըստ սրբոյն թօմայի և ապա այլոց բազմաց . և այս հաստատի նախ այնու՝ զի եկեղեցին զամենասք պնորդն վն միոյ բազմիցս կրկնէ ոմ երևի 'ի սովորութէ նր . ուստի հետևի թէ զներգործական հեղումն նր եղբւրեալ համարի . երկրորդ այնու . զի հաղորդութին ոչ ունի զմեծագոյն զօրութի ըստ գոլոյն իւրոյ պնորդ , որքան ունի ըստ գոլոյն իւրոյ խհդ . իսկ թէպէտ 'ի գոլն խհդ ունի զանհուն զօրութի և դերազանցութի , սակայն ծնանի զզօրութի իւր եղբւրեալ և չափաւոր , ուրեմն նմանապէս 'ի գոլն իւր պնորդ բղնէ զզօրութի իւր եղբւրեալ :

Յառաջագրեալ մեր զայս , 'ի մեկնութի վեր նագոյն խնդրոյ ,

Ասեմ նախ , թէ յորժամ բազումք 'ի միասին մատուցանեն զամենասք պնորդն , յայնժամ այնքան իւրաքանչիւրոցն օգտէ վն տրամագրուեցն իւրեանց , ոմ եթէ էր մի ոք , որ պատարագէր , զոր օրինակ , յորժամ բազումք հաշակման պատարագի ներկայ դտանին . և ընդ քահանային զայն մատուցանեն . այնքան իւրաքանչիւրոցն օգտէ ամենասք պնորդն , որքան եթէ իցէր մի

որ որ առաջակայ դռանէր, և մատուցանէր, և է հասարակ վճիռ վարդապետաց . իշէ պատճառն է, զի ի բազմամեակիլ մատուցման, պտուղնք և ևս բազմապատկի . իսկ յորժամ բազումք առաջակայ դռանին քահանային՝ որ պնդէ, համարին, թէ բարոյականաբար ընդ նմա մատուցանեն, և ապա այնքան են մատուցմունք, որքան են մատուցողքն . ուստի ամենասք պնդին այն այնքան իւր քնիւրոցն օգտէ . որքան է թէ օգտէր միում ումք միայն, որ մատուցանէր, մանաւանդ է թէ նկատեսցի ի պտուղն պնդին, բոս որում պատասխանէ ոչ միայն դործոյ դործեցելոյ, այլ և դործոյ դործողին, յայնժամ որքան բազում են առաջակայքն, այնքան բազում է և պտուղն, զի ուն մեծ է զօրութիւն միացեալքան զբաժանեալն այսպէս ևս պաղատանք և ազօթք բազմաց ի նոյն պնդի միաւորեալք յոյժ զօրաւորք են առաջիւն, քան զմատուցանիլն իւրեանց ուրոյն ուրոյն, և ևս զի որքան բազում են որք մատուցանեն, այնքան առաւել պտտունիւն, ուն իշխանն բազում ծառայիւք և յառաջակայիւք առաւել պտտունիլ համարի : Աս որոյսք հարքն, և ժողովք դովեն պհչակաւոր պատարադան, վս մեծի միութեն ի նմա հաւատացելոցն ի միասին մատուցման, և առատութեն փառաբանութեց, որք անտուսա բղխին :

Բ. Ասեմ երկդ, թէ ամենասուրբ պնդադն ոչ օգտէ հասարաբար այնոցիկ, որոց վս մատուցեալ լինի միայն սեփօրէն, ուն է թէ մատուցի յատկապէս՝ և առանձին ումք . իշէ այս յայտնապէս երևի ի սովորութե եկեղեցւոյ, զի է թէ ոչ օգտէր առաւել այնոցիկ . որոց վս յատկապէս և առանձինն մատուցանէ, քան այլոց ի հասարակի, ընդ ունայն և ի զուր մատուցանէր զայն վս յատուկ և եղերեալ անձանց . ուն վս յերկուսն ճննդեան եղելոյ կնոջ . վս հիւանդի, վս այսորիկ իմ այնորիկ ննջեցելոյ . և այլն :

Ասեմ

Ասեմ երրորդ , թէ մատուցումն ամենաք
պիրագի սեռօրէն վասն բազմաց , ոչ այնքան
օգտէ իւրաքանչիւրոցն ուրոյն ուրոյն , որքան
օգտէր միոյն 'ի նոցանէ , եթէ միայն վասն նոյ
նոյ մատուցանէր , վն որոյ քահանայն , որ պաթ
տաւորեալն է բազմաց վն ընկալել վարձուցն ,
յիւրաքանչիւրոց . կմ այլոյ պատճառի , հռչա
կել զպիրագս . ոչ վճարէ պարտուցն զմի միայն
պիրագս մատուցանելով վասն ամենեցուն , ող
ասեն սքն պանավէնթ'' , սոթոս և այլ ք , և վը
ճիւս այս է հասարակ և 'ի կիր արկանելի . և հաս
տատի 'ի յընդհանուր եկեղեցւոյ իմացմանէ , և
'ի մշտակայ սովորութէ , որով այսքան բազում
պիրագք վասն եղակի և յատուկ անձանց ևս ա
ռանց ընկալնլոյ 'ի նոցունց զվարձս մատուցա
նէ : որովհետեւ գոնեա 'ի սիրոյ անտի մատու
ցումն միոյ պիրոյի վասն բազմաց կմ ամենեցուն
հաւասար էր . եթէ վասն այնոցիկ բազմաց , կամ
անմից մատուցեալն 'ի դործոյ դործեցելոյ օգտէր ,
ոպ եթէ վասն միոյ մատուցեալ լինէր , և ար
դարեւ որովհետեւ ամենասուրբ պատարագն վն
ննջեցելոց մատուցել օգտէ միայննց 'ի վճարումն
ժամանակաւոր պատժոց նց 'ի քաւարանի . և ե
թէ մի պիրոն վն բազմաց մատուցեալ այնքան
օգտէր 'ի վճարումն պատժոց իւրաքանչիւրոց ,
որքան եթէ մատուցեալ լինէր վն միոյ միայնոյ .
ընդ էր այսքան բազում պիրագք վն միոյ միայ
նոյ , և ոչ վն ամցան , կամ գոնէ վն բազմաց յատ
կապէս մատուցեալ լինին . և ընդ էր ժող . թր''
մեծաւ զգուշութիւն թոյլատրեաց միայն եղիակս
պիտաց , արքայից . և ընդհանուր մեծաւորաց
կարգաց զբազմութիւն պատարագաց անել 'ի սա
ւադոյն թիւ , և այս միայն 'ի պատմութեանս ինչ , որ
անդնէ բացայայտեալ . և ևս կամի զի լիցի այս
չրճահայեցմամբ և խոհեմութեամբ , զի մի ըղ
խիղճս իւրեանց յանսահմանն անցեն եզր . և
ընդէր ասեմ զայս այսպէս սահմանեաց , եթէ
զմա

զմատուցումն պնորդի վն բաղմաց նոյն համարէր
ընդ մատուցելոյն վն միոյ :

Գ. Եւ զայս՝ որ յերրորդ ասացուածս էր ,
պարտիմք խմանալ ըստ իզամուկերթոսի վասն աշ-
մենասուրբ պնորդի ըստ որում է վճարողական .
ուստի յորժամ վն բաղմաց յատկապէս մատու-
ցանի , ոչ օգտէ այնքան իւրաքանչիւրոցն , և
ի թեթեւացումնէ զպատիժսն , որքան օգտէր ,
եթէ վն միոյ մատուցեալ լինէր . զի որովհետեւ
է եղբրեալ . ոմ երեւեցաւ ի վերոյ ասացեալ բա-
նից , նո՛ւաղի աւանց կարծեաց՝ եթէ առ բա-
ղումս բաժանեացի . իսկ ըստ որում է ընդունա-
կան . այնքան կարէ օգտել բաղմաց , որքան միոյ ,
զի մինչ ընդունական զօրութի նր նկատէ առ-
անհուն ողորմութի և ազատականութի մոյ . ոչ
ինչ արդելուն կարէ լինիլ . զի ա՛ծ մատուցմամբ
այնորիկ պնորդի զբարերարութի իւր տացէ այն-
քան բաղմաց , որքան միոյ :

Խնդրեացես , մի՛ թէ ոմ քահանայն դիտաւ
բութեն նց , որոց վասն մատուցանէ բաւարարել
պարտի որքան առ թիւնն պնորդաց . այսպէս ևս
պարտի որք առ այլ պարագայս ամենասք պնա-
րագի . զոր օրինակ մի՛ թէ յորժամ որ խնդրեց
զպնորդն վն ուրուք սրբոյ յայս ինչ տեղի և ի
ժամնէ հաշակիլ . պարտիքնն կատարել զայն :

Պատասխանեմ . թէ պնորդիչ քահանայն
որքան կարէ . պարտի կատարել զգիտաւորութի
այնորիկ : որում պարտաւորեցաւ . վն զայն
պիտի պատարագ վն նր պարտի հաշակել զոր
պիտի խնդրեաց , սակայն ոչ մեղանչէ , եթէ վն
արդար սրաճառի զայլ պնորդ հաշակեացէ .
այսինքն , եթէ խնդրեացէ զպնորդն վն ննջեցե-
լոց , և ի նմին աւուր անկցի տօն նորունական ,
կարէ հաշակելովն ըստ տօնի սրբոյն կատարել
զգիտաւորութի նր . թէ և յատուկ պնորդն
ննջեցելոց իւր կերպիւ յոյժ օգտէ ննջեցելոց-
մն սղօթիցն , և պաշտօնականն որք սա այս վախ

Քան են կացուցեալ յեկեղեցւոյ , իսկ եթէ նկատեցի ըստ որում պիտրապ : հաւասարաբար օդ տէ , մանաւանդ զպակասութի աղօթիցն այնոցիկ կարէ ընել ջերմեռանդութի քահանային . և բարեխօսութի սրբոյն այնորիկ , որոյ պիտրապն հաշակի , ոնց ասեն վարդապետք 'ի հասարակի :

Եւ որքան առ տեղին , պարտի քահանայն անդ սլառարապել , ուր կա մի՝ որ վարձու իւրով պարտաւորեաց . եթէ ոչ հարկաւորութի ինչ կամ օրինաւոր պատճառ անմեղադիր արածցէ : նոյն օրէս ևս որքան առ ժամանակն պարտի վաղվադակի կատարել զպարտաւորութի իւր : ուստի սոնալինայ ասէ , թէ քահանայքն մեղանչեն , որք յապաղեն 'ի լցուցանել զպարտաւորութիւն բեանց . մանաւանդ յորժամ 'ի յապաղմանէ անտի ծնանի մեծաւ ուրուք . ոնց եթէ որ մատուցանելոցն է զպատարադն վն հիւանդի երկարեալ պատարադեացէ զկնի մեռանելոյն : վն զդուշանալ պարտին քահանայքն , զի մի ժողովեացեն մեծաւ ըղձիւ զբաղում զորմութիւնս . որոյ յապաղմամբն խիղճ մտաց նց ծանրացի . իսկ 'ի տեղիս յայնոսիկ՝ յորս լինին ընթացք բազմութե հաւատացելոց վն տոնախմբուն սրբոյ ուրուք , կամ վն ջերմեռանդութե ինչ . համարին այնոքիկ որք խնդրեն զպատարադս և տան զողորմութիւն լուսեւայն հաւանիլ 'ի յապաղումն ոյնորիկ , բայց նոքա որք առնուն զողորմութիւն պարտին հոգալ . զի մի լնցի ինչ 'ի կողմանէ իւրեանց . որ իցէ ընդդէմ զխտաւորութե . և սխբոյ այնոցիկ՝ որք տան զողորմութի :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ . Է .

Յաղագս ցուցանելոյ քահանային զդիւրին և
զքարեւոյն կրթութիւն վն ընդարձա-
կելոյ զդիտաւորութի իւր :

Արդ՝ քան զի բազմիցս պատահի . զի ոմանք
քահանայք վն անհոգուն , կմայլ պատ-
ճառի , ոչ ըստ արժանւոյն զանձային պիտրադին
զգորութիւն և զգործունէութիւն տարածեն , յոր-
մէ տարածմանէ , ոմա՛ ՚ի վերոյ ասացելոցս ե-
լուի . իբր ՚ի հարկաւոր թէութէ ամենառատ
պտղոցս մասնակցութի կախի , վն օգտակար
և շահաւէտ երևեցաւ մեզ , կարճ ՚ի կարճոյ ցու-
ցանել աստ զդիւրին կերպս յայնցանէ զորս ՚ի
վերնագոյն հատուածս ասացաք , վն ընդար-
ձակելոյ զդիտաւորութիւն :

Արդ , որովհետեւ անձային պատարագս այս ,
զամ յատկութիւն ամ նո՛ւիրաց գերազանց կեր-
պիւն պարունակէ , նաև է դովաքանութե , գո-
հութե , քաւարար , և ընդունական , զի ՚ի վե-
րոյ մեկնեցաք , քահանայն որ պիտրդէ զայսօրիկ
ամ յատկութիւն նր ընդարձակել , և առ այսօ-
րիկ զդիտումն և զդիտաւորութիւն իւր ուղղել
կարէ :

Ասան որոյ նախ մատուցանել զայն դիտեացէ
՚ի վեհագոյն պաշտօն , և ՚ի յարժանաւոր պա-
տիւն անձային փառաց՝ ընծայելով նոյնոյ քի ճշշ
ճարիտ և բնական որդւոյն այ զխոնարհութիւն ,
զքերմեռանդութիւն , զերկրպագութիւն և զայլ
պաշտամունս կրօնի , զորս յամենասուրբ պատա-
քապիս յայսմիկ անձաւի կերպիւն ծայրագոյն
երրորդութեն մատուցանէ :

Բ . Երկրորդ մատուցէ զայն ՚ի գոհուի ամե-
նամեծ տէրութեն այ . վասն անչափ բնական և
շնորհաց բարեբարութեցն , զոր յանցնալն ասլէ
բախ :

բախտիցս . և ապաշնորհացս պարգևեաց և յա
պատնին պատրաստեաց և խոստացաւ , և մանա
ւանդ զի անձառեի փրկութեան մարդկան 'ի
ձեռն անձային բանին ներմարմնութե . չարչա
րանաց և մահու նր' և մանաւանդ 'ի յիշմկ բարե
րարութեա այսորիկ 'ի յամենասք պտրագի եր
կրպագիլ կամեցաւ ինքն քս իորն մեր . և յայտ
նի բանիք 'ի կացուցանել զայս հրամայեաց :

Երրորդ առ 'ի հաշտեցուցանել զամ ընդ մեզ
որ վշտացեալն է 'ի մենջ զի հանապազորդ յան
ցանաց և անօրէնութեց մերոց յամենաւստ , և
ևս առ 'ի խնդրել 'ի նմանէ զողորմութիս , և
զնորհս ապաշխարուէ , առ 'ի լուանալ զբիծս մե
ղացն այնոցիկ . նաև առ 'ի զարժանի վճարումն
առնել արդարուէ նր' վասն մեղացն այնոցիկ :

Չորրորդ առ 'ի խնդրել զհոգևոր և զմարմնա
ւոր բարերարութիս . առ այս զի կարեն ածել
'ի փառս նորա , և 'ի փրկութի մեր . և ևս առ 'ի
աղաչել , զի բարձցէ 'ի մենջ զամ առաջակոյ չա
րիս , որք նեղեն . և զապառնիս՝ որք տառա
պելոց են :

Չայս ամ արացէ քահանայն՝ նախ յանուն
քահանայապետին քի ամ մերոյ՝ զդիտաւորութի
իւր դիտաւորութե նր' կատարելապէս համա
ձայնեալ և ներքոյ արկեալ . ապա յանուն ընդ
հանուր եկեղեցւոյ , զամենակերպ զօրութի ամ
ային պտրդիս այսորիկ ընդարձակեալ ամ անդա
մոց նր' . թէ սրբոցն և երանելեացն , 'ի յերկինս
առ 'ի դոհանալ զոյ վասն յաղթութեցն և վար
ձուց նոյ . մանաւանդ յորժամ 'ի պատիւ նոցա
հաչակի պտրդն . թէ հոգւոցն քաւարանին , առ
'ի թեթեւացուցանել զտանջանս նոցա բաւա
րադ զօրութի ամենասք պտրդիս . թէ ամ հա
ւատացելոց որք 'ի յերկրի աստ են . և մանա
ւանդ այնոցիկ . որոց յիշատակն յանունն է ի
նի 'ի ինչդատեարն , ոյ հայրապետին մեծի , և
պիսկոպոսի , թագաւորի , յառաջակայից , և՛ :

ի հաղորդումն նոյ մասնակցութեւ պտղոց ամենասուրբ սնորհիւս . և ապա ոմ քի և եկեղեցւոյ պաշտօնեաց, որում մատակարարութեւ նշանաւոր մասն պտղոցն այնոցիկ թողեալ է, ընդարձակեացէ զայնոսիկ ի մասնաւորի կամ վաւեր, կամ վասն այլոց կենդանեաց և մեռելոց, որոց պարտաւորեալ է, կամ վս սիրոյ և ջերմեռանդութեւ զայս գթութեւ պաշտօն ընդարձակել ցանկաց . և զայս յանուն իւր և այլոց զճարտարոյն պաշտօնս ծառայուն և կրօնի մատուցէ նոյ ի քս յս, և զոհասցի զմասնէ վս նմ բարերարութեց, և կամ վասն այս ինչ յատուկ բարերարութեւ, և խնդրեացէ զթողումն նմ մեղաց . և կամ վս յատուկ ինչ մեղաց, ապա զհարկաւոր կամ զօրտակաբարիս ի նմանէ հայցեացէ, և մանաւանդ, զմասնաւոր ինչ բարիս, որք առ երկնային փառս ամեն կարեն :

Դ. Էւ առ ի բաց մերժել զխղճահարութիւս որք առ այս մասնաւոր պարտաւորութեւս ընդարձակման . կամ առ կերպն ծնանիլ կարեն, յոյժ բարւոյք երևեցաւ ոմանց, և թէ զկնի պարտաւորն ընդարձակման գիտաւորութեւ առ այնոսիկ՝ առ որս պարտաւորի քահանայն զպտուղ սնորհի այլոց անձանց, որք նմա յանձնարարին զինքեանս կամ վս սիրոյ կամ այլոց պատճառի հաղորդել ցանկացեալ զայսպիսի թեութիւնս գիցէ ի գիտաւորութեւ իւրում, թէ զայս այնոցիկ հաղորդել կամի, և յոյ խնդրէ, ըստ որում ըստ օրինաց և արդարութեւ և սիրոյ օրինաց խնդրել կարէ, և այսպէս աներկեան խղճիւն, և առանց վնասու ինչ, ի յանձուն և յանապառ դանձուց արդեանցն և բաւարարութեց քի նմ մերոյ, որոյ մատակարար կացուցեալ է, առ այլ անձինս հանել կարէ զմասն ինչ, զոր ի ճարտարոյն և յանձառելի սիրոյ նոյ և յողորմութեւ առատապէս և մեծապէս յուսալ կարեմք :

ՀԱՏՈՒԱԾ. Ե.

Պարզաբանին և այլք՝ որք առ պատշաճ՝ մատուցումն պնդելի խնդրին :

Ալ կրկնեալ մեր աստ որք ՚ի զանազան հատուածս այսորիկ դիտոյ տաշան , վասն նիւթոյ , տեսակի , զխտաւորութե՛ն , և այլոց , որք առ խնդրի և առ ըստ օրինաց կատարուան խնդր հաղորդուե՛ն խնդրին . և վասն հարկաւոր պատրաստութեց , առ ՚ի արժանապէս ընդունիլ , որք ստուգիւն ՚ի քահնայից պահանջին . զի զմեծային պնդոյս ըստ արժանւոյն մատուցեն . յաւելլումք միայն զայնոսիկ , որք ըստ կազուցման եկեղեցւոյ առ պատկանաւոր հաշակումն պնդելի պահանջին :

Ասեմ նախ , թէ ՚ի պատարագել ըստ պատեհին խնդրի պտկեւոր ժամեւ և է յարշալուսե մինչև ցհսրկ օրն . ըստ ժող. թր. բայց ոչ այսպէ՛ ՚ի ծննդեան նոն , յորում ևս ՚ի դիշերի պնդաղի , սակայն ոչ է ըստ օրինաց ՚ի յայլ ժամանակս յառաջքան զսկսանիլ արշալուսի պատարագել . ուր ասէ սբ վրդնայն , և ընդ նմա այլք ՚ի հասարակի , իսկ սուարեւ և այլք այսպէս մեկնեն , թէ առ ՚ի աղատ լինիլ յանցանաց , բռաական է , եթէ թին պատարագն ՚ի սկիզբն արշալուսի կատարեսցի :

Արդ՝ կարե եւնոսն ՚ի մասնաւոր պատճառի տնօրինել , զի յառաջքան զարշալոյսն հաշակել իցէ օրէն , ևս առաւել նոյն ինքն եպիսկոպոսն կարե զայն առնել . որպէս ըստ հասարակ կարծեաց վարդապետաց ասէ եճիտիոս , որ և յաւել զսովորութին ՚ի տեղիս տեղիս , ուր ՚ի շնորհս արհեստաւորաց , և ընտանեաց ՚ի ձմեռան ժամանակի յառաջքան զծագումն արեւական սկսանի պատարագն . և որ ոչ է յանդիմանելի , եթէ

եպիսկոպոսն տեղւոյն ոչ հակառակի :

Բ Եւնոյնք և ոչ է ըստ օրինաց պնդոյն զկնի հա
սարակ աւուր . և այս է հասարակ վրդ պնդոյն հիմ
նեալ 'ի կիրառութեան , և 'ի սովորութեանոյ
կեկեղեցւոյ . և կազդուրեալ յատուկ սահմանադ
րութիւն փոխի հինգերորդ պատին . իսկ սու
րէզ և այլք ասեն , թէ առ 'ի լինել աղատ 'ի յան
ցանաց բաւական է : զի պնդոյն սկսեացի յառջ
քան զհնարի օրն , կամ դռնեա 'ի հարկ աւուր :

Բայց եւնոյն կարէ վնարդար ինչ պատճառի
անօրինել . զի զկնի հասարակ աւուր պատարա
դեացի . ոնք 'ի վերոյ վն կամխելոյ ասացաք . մա
նաւանդ զի 'ի հարկաւոր ժամանակի և առանց
հրամանի եւնոյն , եթէ դիւրաւ ոչ կարեն զի
մեկ առնա կարեն պատարադել զկնի միջօրէի .
զոր օրինակ , եթէ հիւանդն թռչակի կարօտա
ցի . եթէ յաւուրս տանից քարոզն երկարեացի
մինչև 'ի հասարակ օրն . և անգր , է օրէն զառան
ձին պնդոյն տպառկսանել , մանաւանդ յոր
ժամ ամանք 'ի ժող վրդենն ոչ իցեն լռեալ ըզ
պատարադ . դարձեալ եթէ քահանայն յաւուրս
տանից վն ճողջի ոչ կարասցէ պանդադել յա
ռաջքան զհասարակ օրն . կարէ զկնի պնդել
ոնք ասեն բազում վարդպետք :

Դ Եւսեմ երրորդ , թէ խնդրի պատկանաւոր
տեղի , այս է , յեւնոյն տնադրեալ . կմ օծեալ կմ
'ի նմանէ , և կամ յայլոյ ըստ հրամանի նք և իշ
խանութե օրհնեալ . որպէս ասէ սք վրդպոսն .
սակայն ոչ այսպէս 'ի հարկաւոր ժամանակի . ոնք
'ի պատերազմի . յորժամ 'ի բանակս վն զինու
րաց ասել պարտիմք զպնդոյն , 'ի յերկար պանդխ
տութե յերկիր . անհաւատից , 'ի մեծադոյն ըն
թացս ինչ ժողովրդեան . զոր եկեղեցին ոչ պա
րտեալի , և 'ի յայլ պատահմունս , սակայն 'ի
յայտոսիկ աման զհրաման եպիսկոպոսին պարտ է
ունիլ . եթէ դիւրաւ առ այն զլմիլ կարէ :

Բայց եւնոյն յատուկ շնորհօք պարդեալ է ,
պա

պատարագել յամ ուրեք 'ի վերայ շարժական
սեղանոյ , կամ ներկայ դասնիլ պտրագողացն
անդ . ոչ միայն 'ի հարկաւոր ժամանակի , այլ
ևս վն ջերմեռանդութե միայն , ուն ուսուցա-
նէ սուարէդ , սակայն խոհեմութե նց յանձնել
է . զի զայնպիսի տեղիան միայն առ այս ընտրեա
ցեն . և անդ մի լիցի անպատկան և անվայելուչ
խմն մեծի խորհրդոյս յարդման :

Եւ սղջ առնէ ծող . Թրիտ . Եպիսկոպոսացն
այնոցիկ , զի մի' Թոյլ տացեն աշխարհական քա
նանայից , կամ կանոնաւորաց մատուցանել զա
մենասք պտրագն արատացոյ եկեղեցւոյ և մատ
ռաց' որք առ անձային պաշտօն են անսպրեալք
'ի յառանձին տունս . դրձլ ոչ է օրէն ևս 'ի անա
դրելեկիցին պտրագել եթէ բռնադատել կմ' սղ
ծեալ իցէ , եթէ ոչ նախ սրբեսցնի , ուն 'ի հասրդ
սովորութե եկեղեցւոյ երեւի , արդ' ըստ երից
լինի պղծիլ եկեղեցւոյ , նախ մարդաստղանութ .
կամ բռնաւոր արիւնահեղութեամբ մարդկան
ծանրագոյն և նշանաւոր ձաղմամբ եղեալ յե
կեղեցին , երկրորդ ասօրինաւոր և նշանաւոր
շաղաշարութե առն և կնոջ 'ի մեջ եկեղեցւոյ .
երրորդ Թաղմամբ յանձնանէ բանագրեալ առն .
կամ նշանաւոր հարկանողի կղերիկոսաց , կամ
անհաւատ և ոչ մկրտեալ առն ուրուք . ևս եթէ
երեխայ իցէ :

Եւ դիտելի է , զի այս է տարբերութիւն 'ի մեջ
եկեղեցւոյ' որ յեմնէ է անդրեալ , և 'ի մեջ այ
նորիկ , որ հրամանաւ եմնին միայն է օրհնեալ ,
զի զառաջինն միայն եպիսկոպոսն , իսկ զերկոյն
իւրաքանչիւր քահանայ յանձնարարութե եպիս
կոպոսին սրբել կարէ :

Իսկ եթէ եկեղեցին ըստ մեծի մասին քակտե
ցի . որ եպիսկոպոսին դատողութե յանձնի , զօր
օրինակ , եթէ մեծագոյն մասն որմոց նք քակ
տեսցի , ոչ է օրէն ևս 'ի նմա պատարագել , և
'ի վերատին նորոգել ոչ սրբմամբ միայն . այլ կր

ձին անադրութիւն կամ դոնեա օրհնութիւն սք
առնել պարտ է, բայց եթէ առաստաղն միայն
կամ այլ ինչ փայտեղէնք կործանեցին առանց
ձեռառ որմնոցն՝ ոչ կորուսեալ լինի անդրութի
նք, որովհետեւ մանաւանդ ի յորմունսն կայանայ
անդրութին, թէպէտ յայնպիսի եկեղեցին, որ
ըստ ամիսառանց առաստաղի իցէ, ոչ է պատկան
պատարագել զմ զանազան պատահմանոցն, որք
սրտաճառիկ կարեն ի հողմոց. իսկ ի նորոգիկ
առաստաղի ոչ է պարտ կրկին անդրութե, կմ
սք առնելոյ:

Ե. Ասեմ երրորդ, թէ խնդրի սեղան, որ
պարտի լինիլ քարեղէն և յեպիսկոպոսէ, անա
դրեալ, և է կրկին սեղան, մինն շարժական,
և միւսն անշարժ, ի մեջ որոց՝ այս է տարբերու
թիւն, զի առաջինն ըստ ինքեան անդրի, իսկ
երկրորդն ըստ սրտմէ հիմնեալ ի յատակն. ուս
տի հետեւի, թէ շարժական սեղանն յն և տար
ցի՝ ոչ կորուսանէ զանդրութիւն իւր, իսկ ան
շարժն կորուսանէ, եթէ շարժեացի ի հիմանց
և յայլուր տարցի, իսկ այս է հասարակ երկո
ցունցն, եթէ նշանաւոր քեկումն ի նմ լիցի՝ ու
րով կորուսանեն զանդրութին, և այս յայնժամ
է, յորժամ բաժակն ընդ մտղամայի ոչ կարացի
ի նմա զետեղիլ. դարձեալ եթէ քակուեցի կը
նիքն, կամ տեղին, ուր նշխարք սքց սլարուսա
կին, որում թէպէտ ոմանք ամծաբարք ոչ հաւա
նին ասելով, թէ նշխարքն այնոքիկ ի անդրութի
ոչ են քացարձակասցէս հարկաւորք, բայց նկատ
մամբ ի սովորութի եկեղեցւոյ, որ ի սկիզբն
պորագի յեւթեկ քահանային ի սեղան և ի համ
բուրել զնոյն կամեցաւ, զի աստացեն զաղօթս
զայս, աղաչեմք զբեղմոր ի ձեռն արդեանց սքց
քոց՝ որոց նշխարքն աստ են և սցն, հաւանելի
իմն է, և ի կիր արկանելի, զի ի քակտիկ կնքոյ՝
կորուսցի ևս և անդրութին, և ապա կրկին անա
դրե պարտ է, որ երևի իսկ ի հռոմէական
մաշ

մաշտացն , ուր աօի , եթէ վէճն այն , որ կըն-
քեալն է բեկցի , կամ փոքրկասցի , պարտ է կը
կին զսեղանն տնդրել , ուն ասեն վարդապետք
ի հասարակի :

Ասեմ չարորդ , թէ ՚ի սեղանն մինչ պարգի ,
հարկաւոր է զարդ ինչ . որ թուի յսկզբան խոր
հրդատեւորին , և նախ խնդրին երեք կամ եր-
կու կտաւեղէնք , կամ դոնեա մի կրկին ծալեալ :
ուն ասէ սուարէղ :

Երկրորդ մարմնակալ , որ նմանապէս լիցէ
վանդակակալ , կերպասեայ , կամ յոսկեթել հիւ
սեալ , այլ պարտ է դու կտաւ սք և մաքուր .
նոյնպէս և կախարիչ , որ ՚ի վերայ ջաթակի դը
նի , և այս համարի մասն մարմնակալին , ուն
երևի ՚ի հնադոյն սովորութիւն , ըստ որում մար-
մնակալն ևս զջաթակն ծածկէր , որ ևս պարզ
կտաւեղէն պարտ է դու , կամ դոնեա մասն այն ,
որ զջաթակն ծածկէ , և երկաքանչիւրն յեպին
կոպտեէ կամ յայլմէ , որ զիշխանութիւն ունի
ցի պարտին օրհնեալ դու . և թէպէտ վասն
վերոյ ասացեալ կտաւեղէն ծածկոցիցն սեղա-
նոյ օրհնութեան ոչ ինչ է սահմանեալ ՚ի կաթ
նոնս , սակայն սովորութիւն եկեղեցւոյ պահան
ջէ զայն :

Երրորդ սկիհ և մաղզմայ յոսկւոյ կամ յար-
ծաթոյ կամ դոնեա , յանադէ , Բայց մի լի-
ցի փայտեղէն , քարեղէն , յերկաթոյ , կամ ա-
պակեայ , որպէս ուսուցանէ սուրբն թօմաս .
և պարտին սկիհն , և մաղզմայն լինիլ յեպին
կոպտեէ օրհնեալ , և երևի ՚ի կանոնէ և ՚ի սո-
վորութենէ եկեղեցւոյ . յաւելեալ լինի մաք-
րիչ կտաւեայ և մաքուր ՚ի սրբել զսկիհն :
նաև քոզ կերպասեայ , որով սկիհն , և
սուաջին մասն մարմնակալին ծածկեսցի :

Չորորդ խորհրդատեւոր փորձեալ ըստ կիր
սովորութեան եկեղեցւոյ , որում ամենայն պա-
տարադիչ հետեւիլ պարտի , և հասարակ վար

դատեալաց է քանս, թէ քահանայն մեղանչէ մահուչափ եթէ պատարագէ առանց խորհրդատեարի, որում դոնեա կանոնն ոչ իցէ, թէ և դիտասցէ զայն ի միտս,

Հինգերորդ երկու ջահ վառեալք, կամ դոնեա մի, այնպէս զի առանց ճրագի պատարագել է մեղք մահուչափ, թէպէտ քացաբձակամի խօսելով ոչ է հարկաւոր ի կանոնաց, զի ճրագքն այնքիկ իցեն մոժեղէնք, զի կարէ ևս կիրարկել ձիթեղէնն ի հարկաւորութեան, որպէս ասէ սուրբէզ, սակայն, պարտիմք հոգալ ըստ հասարակ սովորութեան եկեղեցւոյ զինիւն մոժեղէն ճրագացն:

Վեցերորդ պատկեր խաչելութեանն քրիստոսի, որ ըստ կանոնի խորհրդատեարին ի վերայ սեղանոյ պարտի դնիլ՝ առ ոտս որոյ գիցի տախտակն խորհրդոց, որ հասարակաբար կանոն կոչի:

Է. Ասեմ հինգերորդ, թէ խնդրին ըզդեատք սուրբք, որովք քահանայն, որ պատարագելոցն է զդեցի, և են վեց, վարչամակն, շապիկն, դօտին, բազպանն, ուրարն, և շուրջառն, որք պարտին լինիլ սուրբ, մաքուր, և ամբողջ, և յեպիսկոպոսէ. կամ յայլմէ, որ ունիցի զիշխանութի, օրհնեալ, այնպէս զի բազումք համարին, թէ է մեղք մահուչափ ոչ օրհնեալ, կամ անմաքուր, և կամ ծառառեալ զդեատք պատարագել, որ նմանապէս, և վասն մարմնակալացն իմանալի է:

Խնդրեալէս նախ, թէ մինչև ցերբ օրհնութիւն և ննջութիւն սպասուցն և կտաւեղինաց տուեն:

Պատասխանեմ, թէ տեառնադրութի սպասուց մինչև ցայնժամ տուէ, մինչ են ամբողջ, քոյց կորուսանեն, յորժամ նշանաւորաբար բէ

բեկանին , կամ անջատին , այնպէս զի զձեռն
 և զքանակութիւն , որք առ պատկանաւոր և
 յարմար կիրառուին նոցա է հարկաւոր՝ ոչ ևս
 ունին . և ևս սկիհն և մաղղմայն թէ և զ
 սաղին ձեռն ունիցին , սակայն կորուսանեն
 ծռւմն՝ եթէ մերտին նորոցին կամ սկիւ
 ծին անտուտ , ուստի շոշափեն զմարմնն և
 բիւնն քնի , վն որոյ կրկին տեառնադրել պար
 տին , իսկ վն զգետուց՝ և կտաւեղինաց՝ զի
 տեղի է , զի յայնժամ կորուսանեն զօրհնա
 թիւնն , յորժամ այնպէս ծռւտին կամ պար
 տուին , զի առ այն , և ևս ոչ իցեն յար
 մադք , առ որ յեկեղեցւոյ օրհնեալ սահմա
 նեցան :

Ը Խնդրեցես երկրորդ , մի թէ է օրէն ամե
 նեցուն զսուրբ զշեստս և զսպաս շաշա
 փել :

Պատասխանեմ նախ , թէ սբ սղատքն և
 կտաւեղինքն , այս է , սկիհն , մաղղմայն , մար
 քնակալն , և սրբատուփն . յորժամ է ի նոսա
 մարմնն և արիւնն քնի՝ ոչ յաւիտէ բոլոր ի
 քահանայէ և ի սարկաւադէ առանց մեծի մե
 ջաց շոշափիլ կարեն :

Պատասխանեմ երկրորդ , նոյն կտաւեղինքն
 և սղատքն , ևս ունայք շոշափիլ ոչ պարտաւոր
 յայնոցիկ , որք սրբազան աստիճանօք լին
 կանալք , բայց ասեն անաբանք , թէ որք
 առնեն զայսու եկեղեցական հրամանաւ ,
 ներերաբար միայն մեղանչեն , եթէ զ
 արհամարելոյ զայն ոչ առնեն , մանաւանդ
 թէ բանաւոր ինչ պատճառ ստիպեցէ ,
 երբէք մեղանչեն , իսկ ուր է սովորութիւն , զի
 զմարմնակալն , զկախարիչս , և զմարքիչս ոչ
 խորհականաց , և մանաւանդ կանանց այ
 անդրեւոյ տալ առ ի լուանալ՝ նախ պարտին
 լնացեալ լինիլ յառաջանն ի քահանայէ , կամ
 ի սարկաւադէ , և ջուր լուացման հեղու
 ի

ի սք տեղի . կամ ընդ հոսր անցուցանել .
 իսկ այլ օրհնեալ զդէտոր , և զարդք սեղա-
 նոյ , որք ոչ են մեռնաւ օծեալ , և ոչ զմար
 մինն և զարիւն նն շօշափեն անմիջապէս , շօ-
 շափիլ յամենեցունց ևս յաշխարհականաց մե-
 ծաւ յարգմամբ թոյլատրեալ են . սակայն յան
 պատեհ ինչ մի՝ ի դործ ածցին ևս ի հը-
 նանալ նոցա , այլ մանաւանդ հրով այրես-
 ցին :

Թ. Ասեմ՝ վեցերորդ , թէ խնդրի պաշտօ-
 նեայ , որ պատարադող քահանային ծառայես-
 ցէ , և պաշտօնեայս այս պարտի լինիլ այր ,
 և ոչ կին . մանաւանդ սուարէզ և սոթոսա-
 ւենն , թէ բարեք է ի հարկաւորութեան պա-
 տարադել առանց պաշտօնէի , քան թէ թոյլ
 տալ կնոջ պատասխանել քահանային , կամ
 պաշտել սեղանայն :

Սակայն ոչ երևի ներհակիլ , եթէ կին ոք
 տեառնադրեալ և վանական ի հեռուստ պա-
 տարադողին պատասխանեսցէ , որպէս սովո-
 բութիւն եկեղեցւոյ ի վանօրայս տեսանի :

Եւ դիտելի է , զի ռաք քահանային որ պա-
 տարադէ ոչ պարտին դոլ մերկք , ի մեծադոյն
 պարկեշտութի , և ի պատկանաւորութի . իսկ
 գլուխն՝ մերկ , քայց ազարոս , և այլք համա-
 բին , թէ եպիսկոպոսն կարէ վասն օրինաւոր
 ինչ պատճառ՝ որպէս վասն հիւանդութեան
 տալ զհրաման պատարադողի ծածկել զգլուխն
 վարչամակաւ , և այս մինչև ցկանոնն , մանա-
 շանդ մինչ պատճառն այսպէս պատարադե-
 լն յայտնի է , ոչ է պիտոյ ունիլ զհրաման յե-
 րկակոտոսէն , միայն թէ մի ինչ ծնցի անտուտ
 դայթակոտութիւն , և հարկաւորութի պատա-
 րադողին սյս է , հիւանդութիւնն . ճերութիւն ,
 անշույն ցրտութիւնն , և այլն . որք յիւրա-
 քանչիւր առաջակայիցն դիւրաւ կարեն նա-
 նալիլ :

Թ. խնդրեցես , թէ քահանայն քանիցս պատարագել պարտի ,

Պատասխանեմ բաժանմամբ , զի եթէ վասն հոգաբարձու կամ բարերարեալ քահանայի է բանս , այնքանիցս պարտի պատարագել . կամ վասն իւր . կամ դռնեա վս այլոյ , որքանիցս խնդրի բաւարարել պաշտօնի կամ պարտաւորութի իւրոյ . իսկ եթէ վասն հասարակ քահանայի է բանս , բաց ի յատուկ պարտաւորութեց նոյն , զս ինչ յարմարագոյնս կարեմք պատասխանել , եթէ սչ զբան ժող. թրիտ. թէ եպիսկոպոսին պարտ է հոգալ , զի քահանայքն դռնեա ի կիրակեա , և ի նորունական տօնս , եթէ զհոգաբարձութի հոգւոց ունիցին , այնքան յաճախ , զի պաշտօնի իւրեանց բաւարարեցեն , զպատարագս հռչակեցեն . յորոց երեւ ըստ արժանեոյն , թէ յոյժ պատկան ինն է և վայել , զի քահանայն , որքան կարէ լինիլ զամենասուրբ պատարագն յամ աւուր՝նձիրեացէ , և զսուրբութիւն զայս ոմ զգործ ամպաշտութե , և կրօնի դավեն սբ հարքն , և մանաւանդ սբն կիպրիանոս , սբն ամբրոսիոս , սբն հերոնիմոս , սբն կիւրեղ պապն , սբն իննսովին տիւնոս , սբն յօհան ոսկերեւան . որոց յաւելու կարեմք և զյօհաննէս կերսոնն :

Ժն. Սակայն զդուշացուցանէ սբ ժողովն վս պահելեացն , և խորշնկեացն ի պատարագելն և ասէ , թէ զամ հոգ և զջան ի յայս պարտ է գնել , զի որքան մեծապէս կարէ լինիլ , ըստ ներքնոյն սրաւ մաքրութե և որբութե , և ըստ արտաքնոյն ջերմեռանդութե և ամպաշտութե զմծային զսարսափելի խորհուրդս կատարեցեն , վս որոյ զանազանէ , զի եպիսկոպոսն ամ արդելու և ի միջոյ բառնալ ամենայն ջանիւ հոգացեն , և պարտին . զոր առահութին որ է կապալաշտութի , կամ անպատուութի . որ յամ բարչտութե հաղիւ կարէ զանազանիլ , կամ ու

աւերդապաշտութիւն, որ է ճշմարիտ անպաշտ
տութիւն կեղծեղ հետեւող, եմոյ՛մ :

Եւ ևս զի սակաւութ զբաղումս իմասցին ,
նախ արդելուցուն զանն որ առ աղահութիւն
սրտականի , զթէութիւն իւրաքանչիւր վարձուց ,
և սակարկութե , և զայն ամ , որք վն մատու
ցանելոյ զնորադոյն պնորդս պահանջին . քան
թէ հայցեն . և զայլ ամ այսպիսիս , որք ՚ի սի
մանականութենէ և ՚ի յամբոխիցն շահու , չեն
հեռիք :

Եւ ասու զի անյարգութիւն խափանեացի , իւ
րաքանչիւրքն ՚ի վիճակս իւրեանց արդելոցն ,
զի մի ոք դատարկաշրջիկ քահանայ և անծանօթ
պատարադեսցէ , և մի ոք և ևս նշանաւոր . և հը
բաւարական յանցաւոր մերձեսցի ՚ի սք ան
զան , և ներկայ դայի սրբազանիցն , և մի թոյ
լատրեսցեն ՚ի յառանձին տունս , և ըստ ամի սր
տաքոյ եկեղեցւոյ և մատուան , որք ՚ի պաշտօն
այ միայնոյ անադրեալ են , պատարադել աշխար
հական , կամ կրօնաւոր քահանայից . և որք պա
տրդենն պարտին վայելուչ զդեստութ մարմնոյ
զարդելի . ՚ի նշան մտացն և քերթեալսն ըզձիցն
սրտի ըստ ներքնոյն . ՚ի բաց հերքեսցին յիկե
ղեցւոյ երգիչքն և քնարահարքն , որք զաղտեղիս
ինչ և զանմաքուրս խառնեն ՚ի նս . և ևս զամ
աշխարհական դործս , նաև զունայն դատարկա
քանութիւն , զըջադայութիւն , զաղաղակ և զամ
բոխումս արդելոցն , զի տունն այ ճշմարիտ տուն
աղօթից երեսացի և սասացի :

Եւ ՚ի վախճանի , զի մի՛ աւերդապաշտութի
նչ երեսացի սահմանադրութե և պատժօք ազդ
արացէ , զի քահանայքն մի՛ պատարադեսցեն
՚ի յայլ ժամանակս բաց ՚ի սահմանեալ ժա
մանակաց , և մի զայլ արարողութիւնս և
ծէսս , կամ զաղօթս ՚ի պատարադէն խառնեա
ցին . քան զայնտիկ , որք յեկեղեցւոյ սահմա
նադրեալ են . և զովն ի արարողութեամբ
ընդ

ընդունեալ . և զթիւս պատարագաց և կանգնե
ղաց, որք մանաւանդ յաւելորդապաշտութի,
քան ի ճշմարիտ պաշտօնն, զիտեն . ըստ ամիյն
կեղեցւոյ ի բաց հերքեացեն, Եւ ուսուցեն
ժողովրդեան թէ զինչ է, կամյորմէ մանաւանդ
հասանի ամենասոք պատարագի աղնունադին և
երկնային ստուղն . Եւ ևս յորդորեացեն զնո,
զի յաճախ կամ գոնէ ի տէրունական
աւարս և ի կիրակէս մասիցեն
ի յաւադ եկեղեցիս
խրեանց :

122
 1 ԱՊԼՇԽԱՐ ՈՒԹԵԱՆ, ԽՈՐՀՈՒՐԴ
 ԵՐԿՐՈՐԴ, ԼԱՍՏԻ, ՉԿՆԻ ԱԼԵ
 ԿՈԾՈՒԹԵԱՆ:

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. 10.

Բուսան որ և Մրճամն 'ի ջուրց ընձիւղեալ:

Ը-ր նիւր-գրիւ.

2 Կարմրութեն՝ Յուժղնուի.

Այլաբանօրէն.

3 Յառաջադրութիւն.

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. 11.

Տապրակն.

Ը-ր նիւր-գրիւ.

4 Հեծեծանօք ցնծայ.

Այլաբանօրէն.

5 Չղջուին.

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. 12.

Ժամացոյց.

Ը-ր նիւր-գրիւ:

6 Չայնիւ՛ կամ իբր.

Ա

Աւբանօրէն
Խոստովանութիւն

Օ Ր Ի Ն Ա Կ Ի

Ընկոյղ

Ըստ նիւրագրիւն :

Ընդ կեղեւանօք քաղցր :

Աւբանօրէն :

Ապաշխարանք :

10 Դստրեցուցանեմ զխայտ դօսացեալ
էշէ՛ : 17. 24.

11 Ի պողոյ անտի ծառն ճանաչիւ մտ. 13. 23 :

12 Առարէք զծառն բարի . անդ :

13 Պտուղս արժանի ապաշխարուէ . շա՛ն : 3. 8.

14 Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո . մատ. 9. 2 :

15 Իշխանութիւն փականաց .

16 Կնիքն .

17 Արձակեմ զքեզ .

18 Հօտ փոքրիկ . շա՛ն : 12. 32 :

19 Հեռաւորնիւթ՝ ներդճկնմեղք զկնի մկր
տուն գործեալ . իսկ մերձաւորն էն երեք
ներդճութիւնք զղջացելոյ . Չղջումն, Խոստով
անութիւն և Ապաշխարանքն : Չեն՝ Ար-
ձակեմ զքեզ և այլն . Պաշտօնեայն . Քա-
հանայ . որ ունի զյատուկ , կի՞ զհասարկ
իշխանութիւն . Ի խհական խոստովանու-
թիւն , ծանի պարտաւորութիւն կնքոյ գաղտ
նի ունելոյ :

ԳԼՈՒԽ

Գ. Լ. ՈՒ Խ. Ե.

Յաղագս խորհրդոյ աղաչնարութե .

Պ Ր Ա Կ . Խ .

Թէ զինչ խմայեալ լինի անո՛ւամբ աղաչ
խարութեան :

Նունն աղաչնարութե կրկին
կերպիչ յածարանիցն առեալ լի
նի, նախ զն հեղեալ բարոյական
առաքինութեն , որոյ յատուկ
գործն է գարշիլ 'ի մեղաց . և
զն գործելոյն ցաւիլ . ոչ ըստ
այնմ միայն զի ուղիղ բանի հա
կառակի, այլ մանաւդ զի է վշտացուցիչ և անար
դիչ ան . յառաջագորութե ուղղելոյ և վճարելոյ
վասն մեղացն այնոցիկ . այսոնք ասէ սբ վրդնդան ,
և յիշատակ սցարիկ առաքինութե աղաչնա
րութե գտանի 'ի սբ գիրս , և եղև ասէ , Ժող
թրիտ . հարկաւոր ամ' մարդկան , որք զինքեանս
մահացու մեղօք ինչ բժաւորեցին , յամ' Ժամա
նակի՝ առ 'ի ստանալ զլնորհս և զարդարութի :

Երկրորդ անունն աղաչնարութեան ա
ռեալ լինի վասն միոյ խորհրդոյ նորոյ օրի
նացս , այս է , վասն արտաքին և զգալի ա
րարողութե , որ յայ կացուցաւ , որ պարու
նակէ զգործս ինչ աղաչնարողի և պաշտօնէին
արձակողի , որով հաշտի նա ընդ ան , և 'ի դոյ
ճեալ մեղացն զէնի աղաչնարութե արձակի :

Ժդ

N

Է .

Բ. Ասածինն , որ հակառակեցաւ ընդդէմ
 ճշմարտութեն խորհրդոյս պատրիկ եղև նովա-
 թաս եղանակով , որ անտուտ 'ի հոռմե-
 կեալ զնովակիանսս քհնյն , և զայլս սմանս մոլո-
 բեցոյց , և 'ի կողմն իւր էած , ուր լայնատարած
 պատմէ տէլարմիսսս յամի մն . 254. ուր ասէ ,
 թէ ինքն նովաթոս , և հեակօղք նր նախ 'ի յա-
 ֆրիկս ընդդէմ սքն կիպրիանոսի զաղանդս յա-
 բուցին , այնու զի յոյժ խառաբար վարէր ընդ
 սահեանքն 'ի մեղս , զի հաշտեալին եկեղեցեան ,
 ապա կեղծեալ ըստ արտաքնոյն (ուր ասէ պոլսո
 նիսս , որ յատուկ է ամ հերեմիկոսաց և աղան-
 դաւորացն երբեք անէլ 'ի նոյն բան , այլ ըստ անդ-
 ւոյ և ըստ ժամանակի վերսս ամէլ 'ի մեջ) յա-
 բոյց զամբոխս հոռմայեցւոց 'ի վր սքն քհնյա-
 պետին կուսնեկեոսի , զի զանցաւոր աղաշխա-
 րողսն յեկեղեցի ընկալցի , և զքարերաբուծին
 արձակման նց շնորհեցէ , զի այսու պատրուա-
 կաւ զայն 'ի հոռմիական ամթոսոյ ընկեացեն , և
 զինքն նովաթոսն փառամուրութե և դոռ-դուք
 փքացեալն 'ի նոյն թէ ըստ օրինաց , և թէ անի
 բաւաբար բարձրացուցեն , և ապա առայն չա-
 բութի և հաս նովաթոսն մինչև ուրացաւ , թէ
 ոչ ումք քհնյի նորոյ օրինացս առ 'ի թողուլ ըղ-
 մեղս զինի մկրտութե աւանդեալ է ի յիսանութի
 երբեք 'ի քէ . բայց հեակօղք նովաթոսի յետոյ
 դարձուցին զերեսս 'ի նմանէ . որ լովեբանեանց
 դալմիսեանցն և այլոց 'ի ճշմարտութե հեռացե-
 յոյն է սովորութի , որք մինչ անսանեն յայտ-
 նիլ աղանդոյ աղանդապետին իւրեանց , և յաղ-
 թահարիլ սակաւ առ սակաւ զինքնանս չարժեն ,
 և զայլ նորագոյն աղանդս 'ի մեջ բերեն , մին-
 չև յանտուտ ևս առ այլ փախել ճշմարտութե
 զինուք բանաբարեցին . Արդ' մինչ հեակօղք
 նովաթոսի , զվերոյ անացեալ զաղանդ մոլորե-
 ցուցին իւրեանց ոչ կարէին պաշտպանել , բա-
 րեխառնէլ զայն կամեցեալ ասին , թէ եկեղե-
 ցին

ցին զօրութիւնսն և արեւ թողալ զթեթեւ
գոյն մեղս. և ոչ զմեծագոյն և զծանրագոյնս. զոր
մէ վկայի սքն ամբր՝ որ խոսելով զհերետիկոս
սացս, ասեն ասեւ, բացի ծանրագոյն յանցնց՝ կո
րէ տալ զթողութիւն թեթեւագոյնս. և այս, ասու
գիւն ոչ է հեղինակին իւրեանց ազանդ նովածո
սի, որ ոչ երբէք ընդունէր զաղայխարութիւն :

Եւ զմուրրութիւն զայն յեկեղեցւոյ ի բաց հեր
քեալ, ըստ վկայութե կիւրքիանոսի և բնաւին
Վճուղեալ, նորագոյն հերետիկոսք կրկին նորո
գել ջանացին, ոմ յատկանէ տեսանել ի դիրս
սկզբմինոսի, և ուրանալ սկսան, թէ սրբա
ղան արարողութիւն այն, որով կաթուղիկէ եկե
ղեցին սովոր է վարիլ ի թողութիւն զինի մկրտ
ութե գործեալ մեղացն. ոչ է խորհուրդ ի
քսէ տնէ մերմէ կացուցեալ, և թէ քահանայքն
ոչ ունին զդատողական իշխանութիւն առ ի թո
ղալ զմեղս : Եւ մուրրութիւն ազանդոյննց, և
ճշմարտութիւն ուղղամիտա վարդապետունէս լիս
կատար երևեսցի յայնոցիկ, որք ի հետեւեալ պը
րակս ասանցին :

Պ Ր Ա Կ . Բ .

Թէ աղայխարութիւն է ճշմարիտ և յատուկ
խորհուրդ նորոյ օրինացս ընդդէմ
հերետիկոսաց հաստատի :

Այս ի հեղինակութե ընդհանուր եկեղեց
ւոյ որ ի ժող, ֆլօրենտ, ի վախճանեկէ
նիստ պայնն, նաև ի ժող. թրի՝ զվարդապե
տութիւն զայս իբրև զճշմարիտ և պնասն հա
ւատոյ սահմանեաց, և զաղանդս որ հակա
ռակ կայր նշովեալ ի բաց շերքեաց, հաստա
տիլ կարէ ճշմարտութիւն վարդապետութեն այ
նորիկ զանաղան վկայութե սք հարց, զորոց եր
կուցն կամ երկցն զբանս ամցից ի մեջ :

Նախորդոյն ամբարտաւոր , ընդէր մկրտիք աւսէ , եթէ 'ի ձեռն մարդոյ մեղացն թողեալ լինի ոչ է օրէն . և'' . զի զինչ զանազանութիւն , թէ է օղակաւարութիւն , կամ մկրտութիւն զկարողութիւն իւր քահանայն 'ի դործ անէ , որովք բանիւք . ցուցանէ թէ քննչն ունին զիշխանութիւնն մկրտութիւն , այսնք ևս օղակաւութիւն թողոյ զմեղս . Եկդն է սքին յօհան . ոսկերէրանին . 'ի բանս յաղագրահանայուն . որ զինի ասելոյ , թէ զկարողութիւն քննից առ 'ի թողուլ զմեղս ևս նոյնի կարողութեն կատարելոյ զհաղորդութիւն , ապա ևս զնոյնն ընդ կարողութեն մկրտելոյ . || զի ոչ միայն ասէ , ունին զիշխանութիւն 'ի վերտանն ծնանելն , այլ ևս ապա 'ի թողուլ մեր ըզմեղս : Երրորդ սքին սկտարտի ոսկիաբանի . || ուր են ասէ , որք հակառակինն թէ 'ի ձեռն մէջ ոչ լինի թողութիւն մեղաց . և այլն , սկտարտութիւն զմեղս և ամ ուրախութիւն բնականի զօղակաւարեալս . և ամ քահանայից զկարողութիւնս զայս 'ի նմէ շնորհեալ ընդարձակէ :

Թ . Հաստատիլ կարէ և ևս նոյն ճշմարտութիւն 'ի բանից քիւն յօհաննու . 20 . || Եթէ ումք թողուցութիւն զմեղս , թողեալ լիցի նոյն . և թէ զուրուք ունիցիք , կալեալ լիցի , յորոց զերկուս կարեմք իմանալ :

Առաջինն է , թէ է արտաքին արարողութիւնն 'իքէ նմէ մերմէ կացուցեալ , որով առաքեալքն , և յետնորդք նոյն 'ի քահանայութիւն , իրաւամբք ծանուցեալ զմեղս կամ թողցեն . կամ ունիցին . և զայս , ունի լինի 'ի դատաստանս մարգկանց , բանիւն ինչ յայտնեացեն : Երկրորդն է զի 'ի յարարողութիւնս յայս , որ յնոյն կացուցեալ է , առատրեալ է խոստումն սրբարար շնորհաց , զոր բաւականապէս ցուցանեն բանքն այնպիսի . թողցի նոյն . և թէ թողութիւնս այս մեղաց միայն թէ սրբարար շնորհացն հեղմամք լինի երևեսցի յայնոցիկ . որք 'ի յառաջին մասն այստեղի դործոյս 'ի

Նբանն շնորհաց ստացան. ուստի երևի, թէ աշ-
 աղաչաբութիւն է արտաքին արարողութիւնքն է
 նմէ մերմէ կացուցեալ : որով տուեալ լինի շն-
 որհ, և ապա է խորհուրդ, և այսու խնաց-
 մամբ խնացան զբանս զայնոսիկքն մն մեզոյ, սքն
 կիսգրիանոսի, սքն բարսեղ-սքն ակթանաւ և սքն
 թամաս ի 18. գլուխ սքն մամթէոսի, ուր յե-
 րկց մուրութեց ի մկնութի այնոցիկ բանից ըզ
 զուշանալ ուսուցանէ : Առածինն է այնոցիկ,
 որք ի կարծիս եղեն, թէ քահնքն կարեն զի բա-
 քանչւորք ըստ կամաց խրեանց, արձակել, կմ
 կապել : զմեզս թողալ, կմ ունիլ, որ է սուտ,
 զի բանիւքն այնոցիւք քն նրն մեր դիտանալ
 գութի խր միայն յանձնեաց քահանայից, զի
 արտացեն զայն՝ զոր առնէր ինքն, և թէ երևե-
 լի ի յերկրի մնալ կամեր, ուստի զի թողուցան
 զմեզս, կամ ունիցին, ոչ ըստ կամաց, այլ ըստ
 որում ինքնքն թողոց, կամ ունելոց էր, եթէ
 ի յերկրի աստ մնայր : որ է ըստ մտաց եկե-
 ղեղոց :

Եւ ինչ մուրութիւն է թէ կապելն, կմ արձակելն
 ոչ այլ ինչ է, և թէ ոչ աղաչաբութիւն, արձա-
 կեալ կամ կապեալ չ'առարակել, և եթէ այս
 այսպէս իցէր, քն նրն մեր մանաւանդ առե-
 ղարտ էր, որ ոք արձակեալ եղիցի ի յերկինս,
 արձակեցէջ յերկրի : մինչ մանաւանդ զներ-
 հակն ասաց, թէ և զոր արձակիցէք յերկրի, և
 զիցի արձակեալ յերկինս, և մուրութիւն այս ի
 բաց հերքեցաւ ևս ի թող-թրիմ :

Երրորդ մուրութիւն է, թէ քահանայն, յա-
 ռաջքան զարտաբերել խր զբանս արձակման,
 համարիլ պարտի, թէ աղաչաբութեան ի ձեռն
 կարեալ զշման գործոց ի յանցանցն մեղաց և ի
 յաւիտենական պատժոցն պարտուց ուղատեալ
 է, և ապա արձակեալ զնա աղատէ միայն ի թա-
 մանակաւոր պատժոց, որք բազմիցս պիտոյ են
 վն թողեալ մեղացն, ըստ որում են յանցանք :

ոչ զանն , այլ զմասն ինչ նր , բայց թէ որքան
սուտ և օտար է 'ի ճշմարիտ և յուղիղ բանիցն
քնի' մեկնութի բանից նց բաւականապէս ըստ
ինքեան երևի , զի մ'կարէ ասել , թէ թողուն
զմեզս ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ համարիլ զմեզան
թողեալ , և միայն թէ թեւացուցանել զժամանա
կաւոր պատիժս ինչ մեղացն , որք որքան առ յան
ցանս թողեալ են :

Առարկեաց'նս , թէ 'ի խորհուրդս նորոյ օրի
նաց'ի նիւթ խնդրի զդայական ինչ , իսկ ոչ ինչ
այսպիսի 'նիւթ 'ի յայտնութեան զստանի ,
ապա ոչ է խորհուրդ :

Պատասխանեմ , թէ գործն ապաշխարողին ,
է 'նիւթ խորհրդոյ ապաշխարութեան , որ
պէս 'ի ներքոյ ասացի , իսկ դորձքն այնու
քիչ են զդայականք ըստ ինքեան , կամ այսով
կերպիւ , զի խոստովանութիւն է ըստ ինքեան ,
յորժամ քահանայն ականջալուր լինի , իսկ զըզ
ջուռն է ըստ արտաքին խոնարհութեն , ծըն
րագրութեն , արտասուաց , և այլոց այսպիսի
արտաքին նշանաց , և ևս 'ի ձեռն նշնոյ խոս
տովանութեն :

Դ՛ խնդրեցես , մի' թէ ապաշխարութեն խոր
հուրդ իցէ հարկաւոր 'ի փրկութի :

Պատասխանեմ , թէ այն և այս , ոչ միայն
հարկաւորութիւն հրամանի , զորմի 'ի տեղւոյ իւ
րում ասացից , այլ և միջոցի , զոր բաւականաց
մէ 'նեաց ժող. թրիտ. և ասէ ապաշխարութեն
խորհուրդ անկեւոյն զկնի մկրտութն հարկաւոր
է 'ի փրկութի , ուն զերստին ոչ ձեռնեւոյն է
մկրտութիւն , և է հարկաւոր կամ ըստ իրի , կմ'
զոնեա ըստ ըզձի , այնպէս զի , թէ և մեղաւորն
երբեմն 'ի ձեռն կատարեալ զղջման ընդ այ հաշ
տեացի , սակայն հաշտիւն այն , ուն ասէ 'նոյն ժող.
զղջմանն այնորիկ առանց ըզձի խորհրդոյ , որ
'ի նմա պարտւնակի' ոչ ինչ օգտէ . զի ըստ այնմ'
իզձն խոյ հրդոյս 'ի գործն կատարեալ զղջման

պա

պարունակի ըստ որում որ կատարեալապէս զԷջ
ջայ այնպէս պատրաստեալ է , զի բացարձակա-
բար կամի պահել զամ պատուիրանս 'ի ներքոյ
պարտաւորութե մահացու մեղաց' այնպէս զի ոչ
ինչ իցէ , զորմէ խորհեցի գործով ոչ կատա-
րել . իսկ ամային և եկեղեցական պատուիրանն
է , ուն 'ի ներքոյ ասացուք , առ 'ի խոստովանիլ
զամ մահացու մեղս զկնի մկրտութե գործեալս ,
և զնս 'ի ներքոյ բանալեացն եկեղեցւոյ արկա-
նել . ուստի հետևի թէ մեղաւորն կատարեալ
ղջջացեալ պատրաստեալ է զմեղս իւր խոստո-
վանիլ , և 'ի ներքոյ բանալեացն եկեղեցւոյ ար-
կանել յայտնապէս , կամ լռելեայն . և կամ մեկ
նողաբար :

Պ Ր Ա Կ . Դ .

Թէ զինչ է նիւթ խորհուրդոյ աղաչխա-
րութե :

Յառաջագրեմք ըստ վարդապետութե սբջն
Թոմայի , թէ 'ի խորհուրդն աղաչխարուն ,
ուն և 'ի յոյլ խորհուրդս նորոյ օրինաց կրկին
են նիւթք , այս է , հեռաւոր , և մերձաւոր , այ
սու բաժանմամբ ,

Առեմ նախ , թէ հեռաւոր նիւթն խոյս ա-
ղաչխարութե են ներգործական մեղք զկնի ներ-
գործական մկրտութե գործեալս , ուն ասէ սբ
վարդ ոյնն . և ընդ նմ վարդապետք 'ի հասարա-
կի , և պատճառն է , զի խորհուրդն աղաչխա-
րութե վարի շուրջ զմեղքք . ուստի հետևի , թէ
իցեն նիւթք նր , բայց ոչ կարեն ասիլ թէ են
մերձաւոր նիւթն , մինչ մերձաւոր նիւթն է
մասն այսորիկ խորհուրդոյ , որ 'ի միասին ընդ-
ձեռոյ նր առ 'ի բղնել զնորիս ըստ կերպի իւ-
րում գործակիլի պարտի , որ ոչ երբէք կարե-
պատկանիլ մեղաց . ուստի հետևի , թէ են

Յաղագս խորհրդոյ միայն հեռաւոր նիւթք :

Եւ գիտելի է ասա շուրջ զհեռաւոր նիւթքովն խորհրդոյս այսորիկ , զի նախ մեղքն այնորիկ ըստ այնմ ասին նիւթ խորհրդոյս , ըստ որում 'ի ձեռն ստրպխարութե ջնջին և ծախին , ուղ փայտն ասի նիւթ հրոյ , զի նախ սղառի որոյ օրինակաւն վարի հոծմեկանն ուսուցարանն :

Երրորդն է , թէ միայն մեղքն զինի ներք զօրծականն մկրտութե գործեալք են հեռաւոր նիւթք խորհրդոյս այսորիկ , զոր բաղադայտ մեկնեաց ժող թրիան . և դառնաւն է , զի միայն մեղքն այնորիկ են նիւթ խորհրդոյս այսորիկ , որք են գործեալ յայնցանէ , առ որս քահանայն իբրեւ գառաւոր նոյ կարէ տալ զվճիւր . իսկ եկեղեցին , ուղ ասէ ժող թրիա , զոչ որ դատէ , որ նախ ընդ դռնն մկրտութե առ ինքն ոչ մտանէ :

Բ. Երրորդն է , թէ ամ մեղք զինի մկրտութե գործեալ թէ ներկիք . և թէ մահուչաւիք են նիւթք խորհրդոյս այսորիկ , մինչ զնմա կարէ խոստովանիլ ատրպխարողն , և զնմա կարէ արձակել քահանայն : ուղ բաւականապէս երևի 'ի յընդհանուր , և յանգրաւ ի խանութե թող լոյ զամ մեղս , զոր քսնորն մեր սուտբելոցն , և յեանորդոց նոյ քահանայիցն շնորհեաց , և զայս իմանալ պաշտիմք ևս վս մեղացն միանդամ խոստովանութբ արձակելոցն . ուղ ասէ սքն թօմաս , և ընդ նմա ալլք 'ի հաստրակի , և մանաւանդ լայրման , որ ցուցանէ զընդունելի և զհաստատ սովորութիւն եկեղեցւոյ վս կաղացանելոյն զընդհանրական խոստովանութիւնս , յորս խոստովանեալ և արձակեալ մեղքն , 'ի ներքոյ բանալեացն եկեղեցւոյ վերադին արկանին , և զսովորութիւն , զայս ոչ միայն 'ի ընդհանրական խոստովանութիւնս այլ և 'ի յոյլ խոստովանութիւն , այս է զմեղս խոստովանեալս և
ալ :

արձակեալս կրկին խոստովանիլ . դովէ նաւա-
րոս իբրեւ զսք և զբարեպաշտ սովորութիւնէ
լիցի վնջեմեռանդութե յանդարս խղճիւ :

Դ. Ասացես , թէ մեղքն թողեալք . և ապա
ջնջեալք . և սրբեալք ոչ կարեն լինիլ նիւթ խոր
հրդոյս այսորիկ . որովհետեւ կրկին ջնջիլ և սր-
բիլ ոչ կարեն :

Պատասխանեմ , թէ մեղքն այնոքիկ առ այս են
նիւթ խորհրդոյս այսորիկ . ըստ որում՝ դորժքն
ապաշխարողին չուրջ զնոքօք չըջաբերիլ կարեն
այս է , ըստ որում ապաշխարողն կարէ զնս խոս
տովանիլ , ի նոցունց հրաժարիլ և այլն . և այս
պէս զմերձաւոր նիւթն այսորիկ խորհրդոյս մա
տակարարել , որ ի միասին ընդ ձեռք այնորիկ
զյատուկ զօրութի իւր բղկեացէ , այս է , զսր-
բարօր շնորհս , որով մեղքն այնոքիկ տեսակա
նապէս ջնջեացին և ոչնչացին եթէ ոչ իցեն ար-
դէն ջնջեալք և ոչնչացեալք :

Չորորդէն , թէ այս է տարբերութիւն ի մեջ
մահացու , և ներքի մեղաց , զի մահացու մեղքն
են հարկաւոր նիւթ խորհրդոյս այսորիկ . այ-
սինքն , որք ոչ այլով կերպիւ , եթէ ոչ խորհր-
դովս այսու ըստ իրին կամ ըստ ըղձի ընկալեալ
թողանիլ կարեն , իսկ ներքի մեղքն են միայն
բաւական նիւթք , այսինքն , թէպէտ ներքի
մեղքն , ուղղապէս և օգտակրբար ող ասէ ժող-
թիս . սռանց երկարման ի խոստովանութեան
յայտնին զոր բարեպաշտ անձանցն դորժ ցու-
ցանէ , բայց լռելն ոչ է մեղք , զի այլ բազում
դեղով կարեն քաւիլ . յաւելու նախորոս , թէ
յոյժ օգտակար է յաճախ խոստովանիլ զներքի
մեղս այնոքիկ , որք շնորհքն աչ չանկանին ի
մահուչափ մեղս , զի այսու աճի շնորհն , սա-
կաւանայ սրտիժն քաւարանի . յաւաճադրու-
թիւն ոչ երբէք մահուչափ մեղանչելոյ վերանո-
րոգի , և ռանակութիւն առ ներքի մեղս , փոք
բանայ :

Դ. Ասեմ երկրորդ, թէ մերձաւոր նիւթ խորհրդոյս այսորիկ են այսոցիկ երեքին դորժ ապաշխարողի, այսինքն կատարեալ զղջումն, (որ բոտորում պարունակէ և զանկատարն) խոստովանութիւն, և վճարումն ունի ասեւ սքն թօմաս, և յայտնապէս սահմանեալս 'ի Ժող. Քլօր. 'ի վճ' եւկե' և ևս 'ի Ժող. Թրիս. այսու բանիւ, Էւ են իբր 'ի նիւթ խորհրդոյս այսորիկ դորժ ապաշխարողին. այսինքն զղջումն, խոստովանութիւն և վճարումն, և սք բոտ որում 'ի յապաշխարոյս յամբողջութի խորհրդոյս, և 'ի կատարեւի և 'ի լիապատար թողութի մեղաց 'ի կացուցմանէ մի խնդրին, ասին մասունք ապաշխարուն. Էւ վասն այսոցիկ երկոյ մասանցս ապաշխարութեւ սքն թօմաս. և այլ նծարանք ընդ նմա 'ի հասարակի ասեն, թէ կատարեւ զղջումն, և խոստովանութիւն են էութենական մասունք, իսկ վճարումն է միայն ամբողջական մասն խորհրդոյս ունի ևս ասի 'ի հռօմեական ռսուցարանն. և թէ կատարեալ զղջումն և խոստովանութիւն են էութենական մասունք խորհրդոյս, զի առանց այսոցիկ խորհուրդն ապաշխարութեւ ոչ պողաւիտ, և ոչ իսկապէս կարէ լինիլ. ունի երեւեցի յայնոցիկ զորս 'ի ներքոյ ասասցուք. իսկ վճարումն է միայն ամբողջարար որ առանց այսորիկ կարէ լինիլ իսկապէս և պողաւիտ. ունի երեւի յապաշխարողն յայն, որում 'ի կէտ մահուն երբեմն իսկապէս և պողաւիտ տամբ զարձակումն, առանց պահանջելոյ 'ի նմանէ զապաշխարութի ինչ և ևս այնու, զի վճարումն 'ի հսկի զկնի ընդունելոյ զարձակումն կատարի, ունի ասասցուք 'ի ներքոյ. և որովհետեւ այսոցիւք երեւի թէ վճարումն ոչ է էութենէն մասն խորհրդոյս այսորիկ, հեռեւի, թէ է միայն ամբողջարար, այսինքն թէ խորհրդոյս այս առանց այնորիկ ոչ կարէ լինիլ կարեւր և ամբողջ. որպէս թէպէտ ոտն կամ ձեռն, ոչ են էութենական մասունք մարդոյ, որ առանց

անց օտին . կամ ձեռին կարէ դռ ճշմարտ
մարդ , սակայն են ամբողջորար մատուց . զի
առանց օտին կամ ձեռին այր ամբողջ և կատա
րեալ ոչ կարէ լինիլ :

Պ Ր Ա Կ . Դ :

Յաւադս ձեռյ խորհրդոյ ապաշխարութիւն .

մ. **Չ** և խորհրդոյ ապաշխարութիւն կայանայ
'ի յայտոսիկ բանս քահանային' որ ար
ձակէ զապաշխարեալն . ես զքեզ արձակեմ 'ի
մեղաց քոց , յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն
սքն : որպէս սահմանեցաւ 'ի վճ' եւկ' և 'ի
ժող . թրիտ . ուր աթի . թե ձե խորհրդոյս այ
սորիկ է 'ի յայնոսիկ բանս պաշտօնէի , ես զքեզ
արձակեմ և զայս ուսուցանե ևս սքն թօմաս .
յորոյ վարդապետութիւն զարժանաւորս ինչ զի
տեւոյ յառաջագրէ ի զամպերթոս .

Նախ , թէ առ խնու թի այսորիկ խորհրդոյ
նախ խնորի հարկաւորութեա , զի բանքն այնու
քիկ արձակման , արտաբերեցին 'ի բերանոյ քա
հանային . և ոչ է բաւական առ այս , զի եթէ
դրով շնորհեցին , և որոյ ոչինչ բարեգոյն պատ
ճառս կարէ յառաջ բերիլ , թէ ոչ բանն քիան ,
որ զխորհուրդս կացոյց , և որ մեզ եկեղեցւոյ
կիրառութիւն ծանուցաւ . և զձեռս զայս պար
տէ քահանայն արտաբերել 'ի ներկայութե ա
պաշխարողին , զի ոչ կարէ արձակու մն տրիլ
այնմ , որ ոչ է ներկայ . ող մեկնեաց լիերորդ
կղմես պապն յատուկ սահմանադրութիւն իւրով :

Բ. Երկր քրդն է , թէպէտ քահանայն 'ի մա
տակարարե լն զխորդս զայս արտաբերել պար
տի զամ վերոյառացեալ բանս , մանաւանդ և
զայլ աղաչանս . զորս ըստ եկեղեցւոյ կացուց
ման յառաջ քան զարձակումն , և զկնի արձակ
ման պարտի ասել . (և այս ոչ 'ի հարկաւորու
թեւ ,

Թէ՛ . և կամ յայլ յօրինաւոր դիտուածս , ուն
վայել է տեսանել 'ի հռօմեական մաշտոցի .) սա
կայն յիսկութի արձակման , կամ 'ի ձև խորհր-
դոյս 'ի հաւանականագոյն վճռոցն անբանեց
պատկանին միայն բանքս այսոքիկ . ևս զքեզ ար-
ձակեմ . կր՛ արձակեմ՝ զքեզ , որք արբան առ ի-
մացումն զնոյն նշանակեն : Ի՜նչ նախ , թէ կո-
չումն ամենաաբ էրրորդութե՛ն ոչ խնդրի էութե-
թեանականաբար 'ի խորհուրդս յայս , ուն խնդ-
րի 'ի մկրտութե՛ն՝ ուսուցանէ սքն թօմաս . և հաս-
տատէ այնու , զի քս՝ արն մեր 'ի կացուցանել լլզ
խորհուրդս զայս ոչ յիշեաց զանուն ամենաաբ էր-
րորդութե՛ն , ուն յիշեաց 'ի մկրտութե՛ն . Ի՜նչ ևս
թէ բանքս այսոքիկ 'ի մեղաց քոց 'ի յիսկութի՛
ձեռն խորհրդոյս ոչ պատկանին , ուսուցանէ նոյն
սք վարդապետն , որ 'ի յօրինաւոր ձև խորհրդոյս
միայն պնէ զբանս զայսոքիկ , ևս զքեզ արձա-
կեմ . Սակայն զի մեծն յօհաննէս , Սոթու , և
այլ մեծամեծ անաբանք համարին . թէ բանքս
այսոքիկ , 'ի մեղաց քոց , առ իսկութի՛ ձեռն պատ-
կանին , և ևս զի ոչ իմն է սահմանեալ յեկե-
ղեցոյ , վս՝ որոյ աներկեան իմն է , ոչ երբեք
զանց առնել զնորք , մանաւանդ զի սովորու-
թի իսկ է յեկեղեցւոյ արտաբերել զայնոքիկ :
Երրորդն է զնել զձեռս 'ի վերայ սարսլա-
բողին . ուն ասէ սքն թօմաս , և այս միայն ըստ
սահմանագրութե՛ն եկեղեցւոյ , և առ բան խոր-
հրդոյ ոչ երբեք պատկանի , թէպէտ արարո-
ղութիքն այնոքիկ ուն և այլ իւրաքանչիւր սո-
վորութի և կացուցմանք որք յեկեղեցւոյ են սահ-
մանագրեալք 'ի մատակարարելն զխորհուրդս
ոչ պարտին զանց առնել :

Չորրորդն է , զի ձեռն արձակման ըստ կերպի
պաղատանաց արտաբերեալ , ոչ է իսկապէս , ուն
ասէ սքն թօմաս , զի խորհուրդս այս սարսլա-
բութե՛ն կացուցաւ իբրեւ դատաւորանի , որոյ
բանքն պարտին լինիլ բացարձակ , և ոչ պաղա-
տաւ

տանայ . վասն զի ոչ ասէ քն նորն մեր , մեղքն
նց որոց վն աղօթս առնիցէք թողեալ լիցի նց .
այլ պարզապէս , և բացարձակաբար , որոց թս
զուգութիւնը . թողեալ լիցի նց , ուստի և թէ
որ զաղայնաբունն արձակեցէ ասելով . արձա
կեացէ զմեզ նոր , զոչ ինչ առնէ :

Դ . Հինգերորդն է , զի աղառնի թէութիւն
'ի ձեռ խորհրդոյս եղեալ առնէ զայն անընդու
նակ և ոչ ինչ . զի այսպիսի թէութիւն կախեալ
կապուցանեն զգորութիւն և զնշանակութիւն ձեռ ,
վասն որոց լինին և պատճառք ոչ ինչ և անընդու
նակ լինելոյ ձեռ խորհրդոյս , մանաւանդ զի
ասէ պարտա զեանդման , թէ քահանայն ըղ
ժանբաղոյն սրբապղծութիւն գործէ , որ զայն
պիսի աղառնի թէութիւն 'ի ձեռ արձակման զը
նէ , զոր օրինակ , և թէ առաջի , եւ զքեզ ար
ձակեմ , և թէ զդողոցեալ ինչուն 'ի մէջ տան և
ուրոյ հաստեացեալ նն իւրում , կամ զայլ 'ինչ
նման :

Իսկ որք պատկանին առ այլ ներկայ և աղառնի
թէութիւն , որք թէպէտ ոչ առնեն անընդունակ
զարձակումն , սրովհետեւ զգորութիւն և զնշա
նակութիւն նք ոչ թողուն կախեալ . սակայն ա
ռանց բանաւոր ինչ պատճառի , կամ հարկաւոր
ութե ոչ են արժանի դնիլ . զոր օրինակ , յոր
ժամ քահանայն մերձենայ առ հոգեւորն
արձակել զնա , և 'ի նմա միայն զերկրայն
ի և զանհաստատ նշան զղջման դտանէ , յայն
ժամ կարէ , և մանաւանդ պարտի արձակել
զնա այսու թէութե , լուրեւոյն կամ յայտնաբար ,
և թէ ընդունակ եւ դու արձակման և'' . որպէս
ասէ իզամողերթոս և այլք ընդ նմա . նոյնիւ և ո
յորժամ քահանայն յերկրացուէ , մի թէ աղառն
բողն իցէր ընդունակ կատարեալ բանականուէ ,
յորժամ դորժնաց զմեղան զորս յայտնէ 'ի խոս
տովանութե , զոր օրինակ , յորժամ մանուկն 'ի
յառաջին հասակն լուսաւորման բանականութե
մատ

մատի 'ի խորհուրդ աղաշխարութե . յայնժամ
բառ հաւանութե ամ ամաքանից , կարէ բառ օրի
նաց ասել քահանայն յարձակելն , եթէ մեղաւ
արձակեմ զքեզ և այլն . այսպէս ևս 'ի յայլ պա
տահաւան կարէ ասիլ :

Խնդրեցես , թէ զինչ իցէ յատուկ և ճշմա
րիտ իմացուած բանիցս այսոցիկ . ևս զքեզ ար
ձակեմ . Ասեմ , թէ ոմանց հնազոյն իմաստ
նայ և դպրաց կարծիք եղև . թէ իմացուած բա
նիցս այսոցիկ է , ևս յայտնեմ , զի մեզ քոյն 'ի
զեալ են քեզ . և այսպէս խորհրդական արձա
կու մն ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ յայտնու մն 'ի ողոր
թե մեղացն աղաշխարողին , որ յայ եղևալ է ,
Եւ կարծիքս այս ոչ է ասէ ' ի զամպերթոս հաւան
ուոյ ճշմարտութե համաձայն , մանաւանդ զի 'ի
ժող . թրխու նղովեցաւ այն՝ որ ասէ , թէ ար
ձակու մն քահանային է մերկ պաշտօն յայտնե
լոյ՝ թէ մեզքն 'ի ողևալ են . Ուստի ճշմարիտ և
ստոյգ պատասխան աս առաջադրեալս է , թէ
քահանայն բանիւք արձակման նշանակէ , թէ
զմեղսն աղաշխարողին 'ի ողոր , և զնա 'ի մեղացն
քծից և ևս 'ի յաւիտենական պատժոցն՝ առ որ
պարտուորի՝ քի նն մերոյ իշխանութե՝ն արձա
կէ ճշմարտապէս , ող ասէ սքն 'ի օմաս , և հաս
տատի նախ բանիւքս այսոցիւք քի նն մերոյ ,
մատթէոսի 18 . զոր արձակիցէք յերկրի և՛ . և
յօհաննու 20 . եթէ ումեք 'ի ողուցուք զմեզս և՛ .
և նշանակութին այսորիկ եղեր արձակեմ , 'ի
ձե խորհրդոյ աղաշխարութե նոյն է , որ և 'ի
բանս յայտնի 'ի ողուցուք , և արձակիցէք . ու
բովհեաւ այսոցիւք վարեցաւ քննուն մեր 'ի կա
ցուցանել զխորհուրդս զայս . իսկ զի բանքն այ
նոցիկ զճշմարիտ և զգործունեայ 'ի ողութին մե
ղաց նշանակեն , 'ի յամ տեղիս սք գրոյ՝ որք
յաճախ յիշին 'ի նոր և 'ի հին կտակարանս , և ոչ
երբէք զտարդ յայտնու մն արձակման նր . ու բեմն
ևս 'ի նոյն տեղիս սք յն մատթ՝ և սրբոյն յօհանն
զնոյն

ղնոյն նշանակեն, և հետեւապէս բայս՝ արձակեմ
ի ձե խորհրդոյ ապաշխարութե՛ն զնոյն նշանա-
կութիւն ունի :

Հաստատի ևս այնու, զոր սքնոսկեբերան վս-
բահանայիւ արձակման մեղաց խօսելով ստէ .
ամբ հայրն զամենակերպ իշխանութիւն ետ որդ-
ւոյ, և նոյն ամենակերպ իշխանութիւն յորդւոյն
այ բահանայիցն է տռեւալ . իսկ ճշմարիտ է, զի
որդին այ ունէր զճշմարիտ իշխանութիւն թողլոյ
զմեղս, որքան առ յանցանս և առ յաւիտենական
պատիժն . ուրեմն զնոյն իշխանութիւն ետ քհնյից :

Եւ ևս ողջ ստէ սքն ամբրոսիոս, թէ իշխա-
նութիւն թողլոյ զմեղս այնքան է, որքան է իշխա-
նութիւն կապելոյ, որովհետեւ հաւատարաբար եր-
կաքանչիւրքն ի բնէ ան մերմէ տռեւալ են . իսկ
զի այսու բահանայքն ճշմարտիւ զմեղս, որքան
առ յանցանս և առ յաւիտենական պատիժս կալ
նուն ոչ ապով զարձակումն, ուրեմն նովաւ նոյն
մեղքն ճշմարտիւ որքան առ բիծս և առ յաւիտե-
նական պատիժս կարեն արձակելով թողուլ :

Աւարկեսցես, թէ ի բազում տեղիս սք գրոց
ասի թէ միայն ամ թողու զմեղս և ջնջէ զանօ-
րէնութիւն, պատասխանէ սքն թօմաս, թէ ի
տեղիս յայնոսիկ ոչ այլ ինչ նշանակի, և թէ ոչ
զի այ միայնոյ է իբրեւ դիտաւոր պատճառի յա-
տուկ իշխանութիւն թողուլ զմեղս, և այս ոչ
ընդ գիմանայ, եթէ քահանայն նոյնոյ այ ան-
ռւամբն թողու զմեղս իբրեւ պատճառ պաշտօ-
նէական, կամ գործիքական :

Պ Ր Ա Կ . Ե .

Յաղագս զօրութե՛ն խորհրդոյս այսորիկ :

Ան զօրութիւն խորհրդոյ ապաշխարութե՛ն
է թողութիւն ամ մեղաց, և իւրաքանչիւր
մահացու մեղաց՝ որք զկնի մկրտութե՛ն դործեա
ցին ,

յին , և թէ որքան իցեն ծանր և անօրէն , որով
հետեւ իշխանութիւն թողոյ զմեզս'իքս' : Ինչ մերմէ
տունեալ քահանայից յօհաննու 20 : առ նախ քա-
ղարձակապէս ընդ արձակի և այս սահմանեցաւ
'ի թող լաթեր : ուր ասի քաջարձակապէս , թէ
խրաքանչիւր մեղքն զինի մկրտուն գործեալք ,
այսա ապաշխարութիւն (թողեալ լինին :

Ասացեա , քնորն մեր մեկնեաց մատթ . 12 : և
Ծարկ . 1 : թէ մեղքն հողւոյն որբոյ ոչ աստ և
ոչ 'ի հանդերձեալն թողեալ լինի :

Պատասխանեմ նախ , թէ մեղքն ընդդէմ
հողւոյն որբոյ ըստ որբոյն օգոստինոսի իմացեալ
լինին մեղքն խաղառ անզղջութեն որ արդարեւ
ոչ կրքեք թողեալ լինի , որովհետեւ այնպիսի
մեղաւորն է ախտաբոյ ճանապարհի կենաց , և
ասոյա ոչ է ևս ընդունակ ապաշխարութեն կամ
արձախման :

Պատասխանեմ ներկորդ , թէ այլ սք հարքն
'ի ձեռն մեղաց հողւոյն սք իմացան զմեզս զայ
նոսիկ , որով սք ընդդիմանաց յատուկ շարութիւն
յայ յայտնեալ ճշմարտութեն : և զոր ինքն ճա-
նաչէ ող ասեն սքն աթանա , ոսկերեան ,
բարսեղ , ամբոսիս , հերոնիմու և այլք արդ'
ասի անթողանելի , ոչ ըստ այնմ զի քաջարձա-
կապէս ոչ կարէ թողեալ լինիլ և թէ մեղաւորն
ճշմարտիւ ապաշխարեացէ , և զայն 'ի ներքոյ
բանալեացն եկեղեցւոյ արկցէ , այլ զի 'ի հա-
սարակի և բաղմիցս , որ զացսպիսի մեղս գործէ ,
վն յատուկ կամացն աղաւանութեն' ոչ ցուի
վն այն , և ասոյա զարձակումն վն այնորիկ ոչ
աւանու , ող այլ մեղքն 'ի վերոյ ասացեալ տե-
ղիս ասին թողեալ լինիլ , ոչ առ այս , զի միշտ
զաղլաղակի թողեալ լինին , թէ ևս զնացունց
ոչ զղջացին , այլ զի բաղմիցս և 'ի հասարակի
ապաշխարելոցն շնորհին :

Թ . Երկրորդ զօրութի խորհրդոյ է թողուի
ներքն մեղաց , զի ող խրաքանչիւր սք յատկա-
թիւ
պէս

դէս և օգտակարաբար կարէ 'ի խոստովանուել
յայտնել, այսպէս ևս զթողութիւն այնոցիկ զօրութիւն
խորհրդոյս՝ կարէ ստուգիլ ստանալ, ունի 'ի
վերոյ ասացելոցս երևի :

Արդ տարակուսուի իմն է 'ի մեջ անբանից, թէ
որով պատճառաւ մեղքն այնոցիկ 'ի յաղաչխարութեան
խորհուրդ, թողեալ լինին . 'ի քաց թողեալ
մեր զգանազան վարդապետութիւն բազմաց,
ասեմք միայն զայնոցիկ, որք հաւանական ևս
խօսիլ երևին, թէ թողութիւն այս ներելի մեղաց
'ի խորհուրդն աղաչխարութեան լինի 'ի ձեռն
սըբարար շնորհաց, որ բղխի խորհրդովս այստե՛
'ի դործոյ դործեցելոյ, ոչ միայն ըստ ինքեան
յատկապէս խորհեցեալ, այլ մանաւանդ ըստ որում
յենուառ նախընթաց զգուշն զնոյնց, որով
զտեսակաւոր ընդ գիմութիւնն ընդդէմ մեղացն
այնոցիկ, որովհետեւ է շնորհ հաշտարար այնոցիկ,
այսպէս ասէ սուտրէզ. և յայտնանէ վարդապետուէ
հետևի. առ այս զի ոք 'ի խորհուրդն աղաչխարութեան
ստացի զթողութիւն ներելի մեղաց. հարկաւոր է ոչ
միայն զի ոչ ունիցի զնորդործական հաճութիւն
ինչ շուրջ զմեզ, այլ և ևս խնդրի, զի զտեսակաւոր
կամ դոնեա զզօրութեանական կատարեալ և զանկա
տար զգուշն զնոցանց ունիցի, այն էս զի, թէ և
զմինն կամ զմիւսն 'ի խոստովանուել յայտնեացէ,
սակայն եթէ վնամի 'ի հասարակի ստուգիլ և
ըստ ներքնոյն հաւեսցի, զօրութիւն խորհրդոյս ըզ
թողութիւն ամ մեղացն այնոցիկ ստանայ. և զոր
վնայն աստ կարճ 'ի կարճոյ ասացաք, զի իւրա
քանչիւր ումեք գիւրաւ և ստոյգ ծանուցի. թէ ոչ է
հարկաւոր, մանաւանդ և ոչ ըստ խրատութեան
ինչ զամ և զիւրաքանչիւր ներելի մեղս յատկա
պէս 'ի խոստովանութեան հանապազօր յայտնել,
որպէս ռմանք խղճահարք առնեն, այլ զմին կմ
զերկուս ծանրագոյնս յայտնեալ, եթէ զոչ ինչ
մտհացուս ունիցին, զայնոցիկ և զայլոցն ճշմար

նիւն ջաւեցեալք և յառջադրեալք ուղղել, զբարերարութիւն արձակման ընկալցին :

Դ. Խնեքեացես, թէ յեբբ արդեօք ներելի մեղքն արտաքոյ խորհրդոյ աղաշխարուն թողեալ լինին :

Պատասխանեմ ըստ վարդապետուն սրբոյն թօմայի, թէ 'ի թողութիւն ներելի մեղաց արտաքոյ խորհրդոյ աղաշխարուն ոչ է բաւական ունակական անհաճութիւն, որ պարունակի 'ի հառաչումն սիրոյ, ապա թէ ոչ, ոչ ոք արգար' ներելի մեղացն պարտաւոր դռանէր, այլ խնդրի տեսակաւոր անհաճութիւն զնոցունց, որ 'ի դործն կատարեալ զղջման դռանի, կմ գոնեալ զօրութեանական անհաճութիւն, որ պարունակեալ է 'ի նոյն դործ սիրոյն ան, որով ոք այնն սիրէ զանձ, զի եթէ զներելի մեղս, զորս դործեաց զմտաւ ածէ, կատարելապէս զնոցունց զղջայ, ոնց ասեն բազում անօրանք, թէ և հաւանական ևս երևեսցի բանն աթոռի և այլոց ոմանց, որք ասեն, թէ սչ միայն տեսակաւոր և զօրութեանական կատարեալ զղջմամբ, այլ ևս անկատար զղջմամբ, որ յառաջագայեցի զնոցունց 'ի դերբնական պատճառէ այսպիսի մեղք թողեալ լինին. վասն զի սքն պոնտփեւթութիւն խօսելով զներելի մեղաց 'ի բանն ընթերեաց անտէ, ոչ է հարկաւոր մեղ յոյժ զբաղել զնոցունց, զի ան դիւրաւ և մանաւանդ ողատաքար ներէ մեղ, եթէ միայն մեք ճանաչեմք, վն զի 'ի յայսպիսիս իբրեւ յանխուստիւն լիս անհոգութիւն է անմեղադրելի. և երկիւղն անկարգ :

Պատասխանեմ երկրորդ, թէ թողեալ լինին և ևս ներելի մեղքն, 'ի ձեռն ը' կալման այլոց խորհրդոց, միայն թէ ընդունօղն ճմարախ վն մեղացն այնոցիկ ցաւեցի. նաեւ 'ի ձեռն կի բառութե խորհրդականց որպէս ասէ սքն թօմաս. իսկ անունամբ խորհրդականաց անօրանք իմանան 'ի հասարակի զիրս լնչ, կամ զայ բազուն
դործս

գործս ինչ . որք յեկեղեցւոյ առ այս վախճանն են կացուցեալ , զի կիրառութիւնն ստացի թո՛ղութի ներելի մեղաց :

Դ. Իսկ ամ օրանից զանազանապէս սո՞վոր են թռչիլ խորհրդականքն այնոցիկ . և գլխաւորքն են հինգ , զորս ամենեքեան հաստատուն , այսինքն . օրհնեալ ջուր . հաղ օրհնեալ , օրհնութիւն եպիսկոպոսի . աղօթք մատուցեալ առ ամ ջերմեռան դառէս 'ի անադրեալ եկեղեցի . ունի 'ի նոյն աւարադութիւն անադրութե եկեղեցւոյ իմացեալ լինի . և իւրաքանչիւր խորհրդական օծումն , ունի առ սքն թօմաս , այսինքն , օծումն այն . որ լինի 'ի խորհուրդս ինչ միայն ըստ կացուցման եկեղեցւոյ :

Առ թողեալ իննն ներելի մեղքն 'ի ձեռն կիրառութե խորհրդականացն այնոցիկ . բայց ոչ 'ի գործոյ գործեցելոյ : ունի ամենք անձաբանք անհաստատապէս ասացին , այլ միայն 'ի գործոյ գործողին . ըստ որում 'ի ձեռն աղօթիցն եկեղեցւոյ , որք կիրառութիւնն այսպիսի խորհրդականաց մեղ տարածին , ամենք ներգործական օգնութիւն շնորհաց ստացեալ լինին . որովք շարժումք առ 'ի յղանալ զունսական կամ զգործութենական ներգործութիւն ինչ կատարել զղնման վս ներելի մեղացն այնոցիկ , ունի առ սքն թօմաս , թէ 'ի ձեռն խորհրդականացն բարձեալ լինին ներելի մեղքն , զօրութիւն սիրոյն , որոյ շարժումն 'ի ձեռն խորհրդականացն զարթնուին . Իսկ եթէ խնդիրս այս իմասցի վս ներելի մեղացն այնոցիկ , որովք արդարն 'ի կենցաղոյս շունաց , առեմ ընդ սքն վարդապետին . թէ այնոցիկ թողել լինին զինի կենացս' որքան առ յանջանս . այնու կերպիւն ունի թողեալ լինին 'ի կենանս յայս , այսինքն . ներգործութիւն սիրոյն առ ամ . որ ընդ վսմանայ գործեալ ներելի մեղացն 'ի կենանս :

Եւ մի աստացեն , թէ ու է 'ի հանդերձեալ կենանս

կեանս տեղի արդեանց . հետեապէս և ոչ յայն
ժամ զգնուն, որ կարացէ արդիւնաւորիլ զթո
ղութի ներքի մեղաց, պատասխանեմ, թէ մեղքն
այնոքիկ ոչ թողեալ լինին զօրութի զգնանն
այնորիկ, բաւորում է դորձ բարի . և արդիւ
նարար՝ այլ բաւորում է ձե ինչ որ ընդ գիմա
նայ ներքի մեղացն և զնոյնսն ի հոգւոյն մերժէ :

Եւ և այլ զօրութի խորհրդոյս բաց յերկո
ցունց վիրոյ ասացելոցս . որոց գիտաւորքն ևս
խաղաղութի, և յանդորրութի խղճի մտաց .
ընդ ամենառատն մխիթարութե հոգւոյն սրբոյ .
ոպ ասէ ժող. թրխան. որոց կարեմք յաւելուք
վերստին կենդանացունն բարի դորձոց՝ որք մա
հացու մեղքն էին շիջուցեալք, զորմ, ընձեռե
ցից ի ներքին պրակս :

Պ Ր Ա Կ . Է .

Մի թէ արդիւնքն բարեդործութեց խորհր
դովս ապաշխարութե վերստին
կենդանանան :

Ա. Երկուց սեռից բարեդործութե յա
ռաջադրեալ խնդիրս իմացեալ լինի.
նախ վասն այնոցիկ, որք ի կացութե մահացու
մեղաց դործին, և կոչին մեռեալք . երկրորդ
վս այնոցիկ, որք ի կացութե շնորհաց լինին,
բայց յետոյ մահացու մեղք անկեալք յայնմանէ
կացութե զղօրութիս խրեանց, և զվարձս կո
րուսին . Արդ՝ վս երկոցունցն աստ խնդրի շմ
թէ ի ձեռն շնորհաց, որ ընդունեալ լինի ի
խորհուրդն ապաշխարութե որքան ա զարձն
վերստին կենդանանան : ի մեկնութի որոյ .

Ասեմ նախ, բարեդործութիքն ի կացութե
մահացու մեղաց դործեալք ոչ երբեք օգտեն
սուն արդարացելոյ առ ի ստանալ զիստս, ոպ
ասէ սքն թօմաս . և երևի անտուտ, զոր յա
ռաջին

ուսման մասին 'ի վեցերորդ ընձեռնաճառս ասացաք զս' Թէութեցն դորձոց , որք արդիւնաւոր են յաւիտենական կենսոյ , որոց առաջին և զվաւորն է այս , զի եղիցի 'ի մարդոյ 'ի կացութե' որքաւ բար շնորհաց : ուստի սքն օգտութիւս մեկնել լով զբանս քի' ան մերոյ' առանց իմ օգ ինչ կարեք առնել , առէ : Թէ դորձքն հաւատացելոց , որք մահացու մեղօք 'ի քե' անէ մերմէ բաժանեալ են , ոչ երբեք օգտեն նց առ 'ի ստանալ զյաւիտենական կեանս , որ Թէ պէտ ճշմարիտ է : թանայն ուղղակի ևս ուսուցանէ սքն Թոմաս , Թէ ոչ են ընդունայն այնպիսի դորձքն 'ի կացութե' մահացու մեղաց դորձեալք , ոնց լայնատորած ստացաք 'ի վերոյ յիշեալ տեղին : ուստի սքն հերոնիմոս , եթէ յորժամ տեսանես առէ : 'ի միջ բազում չոր դորձոց զմեղս որն առնել և դարգար դործս ինչ , ոչ է այնպէս անիրաւ ան : զի զս' բազում չարաց' մոռացի և զստիւս բարիս :

Ասեմ' եկդ , Թէ բարեգործութիւն 'ի կացութե' որ բարար շնորհաց դորձելք , և 'ի ձեռն' մեղաց մահացուցեալք , զօրութիւն խորհրդոյս այսորիկ կենադործին , այնպէս զի իրաւունքն : զոր օք ստացաւ իմբեան առ յաւիտենական փառս 'ի ձեռն' դորձոցն այնոցիկ , հաստուցեալ լինի նմա : ուստի ևս սրբարար շնորհն 'ի ձեռն' մահացու մեղաց կորուսեալ : յորում հիմնի իրաւունքն այն , և վարձքն առ յաւիտենական կեանս , որ պէտ առէ աւրք վարդապետն , և հաստատի նախ 'ի բանիցն առաքելոյն դադատացւոց : այնչափ չարչարեցայք զուր : եթէ իցէր զուր , որովք ցուցանէ զդադատացիան' որք զս' ընդունելոյ զհաւատան քրիստոսի տարեալ էին չարչարանաց բազմաց , և սպա անկեալք 'ի մահացու մեղս , Թէ պէտ 'ի նոյն կացութե' մահացու մեղաց բարեգործութիւնն այնոցիկ անօգուտք էին նց , բայց եթէ 'ի ձեռն' ճշմարիտ ապաշխարութե' :

բռնե՛ր դառնային , ոչ լինե՛ր նո՛յն ի զուր և ընդ
ունայն ի նոցունց գործեալ , այսպէս մեկնէ՛ սբն
հերոսիմոս և ասէ , որ վն հաւատոյն քի աշխա-
տեսցի , և ապա ի մահացու մեղս ինչ անկցի , ոչ
կորուսանէ զվարձս իւր , եթէ առ առաջին հա-
ւատն , և առ ջանն դարձցի :

Հաստատեմ երրորդ ի ժող. թրիա . արդարա-
յեալ արանց , ասէ , թէ զընկալեալ շնորհս ի միշտ
պահեսցեն , և թէ զկորուսեալն , վերստին ըս-
տացին , յառաջագրել պարտինք զբան առա-
քելոյն , առաւել լերուք ի գործս անյամ ժամ .
դիտասցիք , զի ան ոչ է անիրաւ , որ մոռացի
զգործս ձեր և՛ . ուր դիտելի է բաժանումն շնոր-
հացն , որք միշտ պահեցան , և շնորհացն որք կո-
րուսեալ՝ վերստին ստացան , որ երևե՛ր ընդդ-
նայն : Եթէ ոչ իմանայր ժող . թէ ի ձեռն ա-
պաշխրուէ առաջին արդիւնքն ստացեալ լինին ,
ոնց՝ ուսուցանէ կամախնոս , և յաւելու զբան
սրբոյն թեմայի , թէ ունակական շնորհքն այնո-
քիկ , որք ի ձեռն մեղաց կորուսեալ եղեն , ստա-
ցել լինին ապաշխրուի՛ ի փոքրագոյն կմ ի մեծս
գոյն սատիճանի , ըստ մեծու և կմ փոքրու ջեր
մեռանդուն և պատրաստուն ապաշխարողին :

Գ . Խնդրեացևս , մի՛ թէ ոն մեռեալ բարե-
գործութիւն ի ձեռն ապաշխարուն կենդանա-
նան , այսպէս հակադարձաբար մեղքն ի խոր-
հրդեան ապաշխարութե միանգամ թողեալ ք ի
ձեռն զկնի դործեալ մահացու մեղաց՝ դառ-
նան որքան առ պարտաւորութիւն թէ յանցանաց ,
և թէ պատժոյ . պատասխանէ սք վարդապետն ,
թէ միանգամ թողեալ մահացու մեղքն ոչ եր-
ջէք դառնան . և զայս հաստատել կարեմք զանա-
զան վկայութիւն անաշուոնչ զրոց , Եղեկել , 33 .
ամբարշտութիւն ամբարշտին մի՛ վնասեացէ նմա ,
յորում աւուր դարձցի յամբարշտութիւն իւրմէ ,
և միքիայ ? . ընկեսցէ ի խորս ծովու զամ անօրէ-
նութիւն մեր , որովք և այլով վկայութիւնք երևի ,
թէ

Թէ ան թագարձակապէս և անկասարար յապա-
գայ պատահմանոցն անդաշխարային Թողաւ զմեզս
և առ այս պատահմի ևս հաճմանցի . 15. անդիպ-
են շնորհք և կոչումն մի . և ևս հաստատիլ կա-
րէ վկայութիւն կեանքի պապին , որ առ Թէ գր-
թութիւն մի զնորհեալ մեզս ոչ Թողաւ կրկին
դառնալ :

Եւ որչա Թողեալ մեզսն ոչ տեսականաբար ,
և ոչ նիւթականաբար վասն զկնի անկմանն դառ-
նան , սակայն զօրութենականաբար դառնան ,
ըստ որում ծանրանայ հետեւեալ մեզսն վասն
ապերախտութեն պարագայի առ մեզ , որ ան-
շափ դիտութիւն զառաջին մեզսն շնորհեաց , և
ապերախտութիւն այս , այնքան մեծագոյն հա-
մարի , որքան բազում և եղևոնագոյն էին առա-
ջին մեզսն , որք Թողեալ եղեն . և Թէպէտ ա-
պերախտութիւն այս , զնորագոյն մեզսն յոյժ
ծանրացուցանէ , սակայն ոչ է զանազան տեսա-
կաւ մեզսն այն յայնմանէ , ոպ ուսուցանէ սքն
թամա , և Թէ ոչ յայնմիկ պատահման , յորում
ք մեղիցէ ընդդէմ մի տեսականաբար և յառ-
կապէս վստարհամարհելոյ զբարեբարութիւնս,
զորս ընկալաւ ինմանէ :

Պ Բ Ա Կ . Է .

Յաղագս Թէ զինչ է զգծումն ի հասարակի :

15. **Ա**րդ վարդապետեալ մեր վասն բնութե-
ն և զօրութեան խորհրդոյս այսօրիկ , այժմ
ասասցուք վստաբանելու մասանց նր . և նախ
յաղագս զգծման , որ ի հասարակի ըստ մտաց սքն
Ժող . Թրիոս . սահմանի ցաւ սբաւ , և հրաժա-
րումն ի գործէ մեղաց յառաջադրութիւն ոչ ևս
մեղանչելոյ :

Նախ՝ առի ցաւ սբաւ , զի նշանակեսցի , Թէ
զգծումն ոչ ի ստորին իղձս , այլ ի կամս ու-
նի .

Նի զաթոռն , և ոչ կայանայ 'ի զգայական ցաւս ,
այլ 'ի հոգեւոր ցաւս , որ միայն կամացն է յատուկ :

Էրկրորդ ասի հրաժարումն . զի բացայայտեացի ասելուին դորձեալ մեղաց , յորմէ բղխի ցաւն այն կմ 'ի նոյն ցաւն դոնեա զօրութեմ պարունակի հրաժարումն , զի այնու , որով որ ճշմարտին ցաւի վն դորձեի մեղացն՝ կամի ոչ մեղանշել (որ յատուկ շարժումն է զղջմանն այնորիկ) ուստի այնպէս պատրաստեալ է , զի համարեսցի թէ ասէ զմեղս և հրաժարի 'ի նոցունց :

Էրրորդ ասի 'ի դորձեալ մեղաց , զի խնայի . թէ առարկայն ցաւոյն այնորիկ և հրաժարմանն ոչ է իւրաքանչիւր չար , և ոչ իւրաքանչիւր մեղք , այլ միայն այն , որ կմ՝ զանցառութիւն , կամ յանձնառութիւն 'ի մենջ դորձեալ են , և ոչ ասի յայսմանէ կամ յայնմանէ մեղաց , այլ բացարձակաբար 'ի դորձեալ մեղաց , զի ցուցի , թէ պարտիմք զղջալ վն ամ դորձեալ մեղաց , զի որ բղձիւն կապեալ առ մեղս ինչ , վն դորձելոյն զայն ոչ ցաւեսցի , թէ և երևեսցի ցաւիլ ինքեան վն սյրոց մեղաց՝ զղջումն նորա ոչ է ճշմարտ :

Չորրորդ ասի յառաջագրութիւն ոչ ևս մեղանշելոյ , զի որ ընդ բարեկամին , որ վշտացեալն է յինքենէ կամի հաշտիլ , ող ասէ հռօմէական ուսուցարանն , պարտ է , զի ցաւեսցի վստն վշտացուցանելոյ և արհամարհելոյ զնա , և ևս զգուշացի ոչ մնասել յապառնին բարեկամութենն , ապա թէ ոչ , ոչ զղջայ , այլ կեղծէ :

Բ. Արդ թէպէտ բարեգոյն ևս է , զի յառաջագրութիւն այն տեսանքար և բացայայտաբար յղացի , և թէ այս միայն պահանջելի է 'ի յապաշխարողաց , որոց պատրաստութիւն ոչ յայտնապէս բաւական երևեսցի խոտուղանաչօրն . Սա կայն բացարձակապէս խօսելով ասեմք , թէ բաւական է , զի յառաջագրութիւն այն լիցի զօրութենական , և ըստ ներքնոյն , այս է , զի ապուշ իաւ

խարօղն զըջացեալ զգործեալ մեղացն այնպէս իցէ պատրաստեալ , և ըղձակերտեալ , զի եթէ խորհեացի զապառնի ժամանակէն , 'ի մեղացն յայնոցնիկ յապառնին . հրաժարիլ հաստատապէս յառաջադրեացէ , եւ պատճառն է , զի ուր է ճշմարիտ հրաժարումն 'ի մեղաց , և ճշմարիտ դարձումն առ ամ . անդ է և ճշմարիտ ապաշխարութիւն . և ճշմարիտ զղջումն . իսկ զի կարէ միայն զօրութենական յաջադրութիւն ոչ մեղանչելոյ յղացեալ ինիլ ճշմարիտ հրաժարումն 'ի մեղաց . և ճշմարիտ դարձումն առ ամ , զոր օրինակ , եթէ ոք ըստ ամի պատաղեալ իցէ խոկալ զմեղացն , և ցաւիլ 'ի ներքին սրտի ըղձիցն վնդործելոյն զնս ընդդէմ անչափ բարւոյն անիւնի , և սիրելոյն , այնպէս զի ոչ ինչ խորհեացի զապառնի կենաց իւրոց . ս' կարացէ ասել թէ նա ճշմարտիւ 'ի մեղաց ոչ հրաժարի . և առ ամ ոչ դառնայ . վս զի մարդարէն դաւիթ ասէր միայն , մեղայ նն . որովք զհրաժարումն 'ի մեղաց և զանհաճութիւն 'ի նա զոր դործեաց , յայտնեաց . և թէ պէտ զոչ ինչ յառաջադրութիւն եցոյց և յայտնեաց յապառնոյն ոչ մեղանչելոյ , սակայն լուաւ խկոյն , նոր անցոյց զմեղսքոյ :

Դ . Ինդրեացես , մի թէ ոմ բաւական է զօրութենական յառաջադրութիւն , որ պարունակի 'ի ճշմարիտ և 'ի տեսականոր զղջման , այսմ և ս բաւականէ զօրութենական ցաւն զմեղաց , որ համարի թէ պարունակի 'ի գործ ինչ սիրոյն անիւնի , անիւնի . մի թէ ոք , որ մատչի 'ի խոստովանութիւն ոչ խորհելով ցաւիլ զմեղաց այլ բոլորովն դիտեալ վաւիլ 'ի սէրն ան , իցէ բաւականապէս պատրաստեալ 'ի խորհուրդ ապաշխարութեան :

Պատասխանէ սուարէզ . թէ սէրս այս բաւականէ , ըստ որում զկամս իւր հզօրապէս հրաժարէ 'ի մեղաց , և դարձուցանէ առ ամ . և այնու , որով ոք ճշմարտութիւն սիրէ զամ , հաւանա

ժամի թէ դարչի և հրաժարի ըստ վրացոց
մանէ և յարհամարհմանէ որ լինի առ Խճ. և կար
ճիքս այս սուսարեզիւղոր և հասնուի սքն թօմաս
թէդէա հաւանակածն և ա է : սովայն ոչ պարտի
'ի կիր արկանից . և առաւել հաւանեի է հա
սրի վարդապետի թղթոյն և հարցմանել թէ յայտնի
ցաւն : կմ զդուռն զմեղաց է հարկաւոր 'ի խնդն
տաղաշնորուէ , և խորհրդս այս այնպէս կազուցեղ
է 'ի քէ անէ ժրմի : զի 'ի հարկաւոր նիւթ ունիցի
զցաւն : և զհրճութուն 'ի մեղաց . ուստի և անուն
տաղաշնորուէ և դառ սմար այս է : տպա աշխարհիւ

Ուսուցանէ հաճեալիսն ուսուցարանն , թէ
առ 'ի նշանակել զցաւն զայն վս մեղաց , որ առ
ճշմարտ աղաշխարութիւնն յայն խնդրի ,
եղառ նմա անուն ջախջախման . նմանեցու
ցեալ մարմնաւոր իրաց . որք 'ի մանունս բն
կանին : զի նշանակեացի , թէ սիրալ մեր որք
մեղացեալ կարծրացան . զօրութի ցաւոյն այ
նարիկ բեկեանիլ և ջախջախիլ պարտին :

Վս որոյ ցաւն այն զղջման պարտի լինիլ յոյժ
արհամարհողանքն , ուղ ասեն անարանք : այս
է , զի աղաշխարհոյն պարտի առաւել ցուիլ վս
զ ործեալ մեղացն . և զնս յոյժ ստել և 'ի նս
ցուց հրաժարիլ , քան զսմ այլ չարիս :

Դարձեալ զայստօրիկ մինչև ցատ զանոցեալուն
սեռօրէն խմանալ պարտիմի վասն զղջմանն , որ
ոնց ասէ թող . թիւտ . յիւրաքանչիւր թամանակի
հարկաւոր եղև առ 'ի ստանալ զթողուի մեղաց .
իսկ և թէ ընձեռեսցի զղջմանէ , որ յատուկ է
հաւատացեալ մկրտելոց . և որ խնդրի յապաշ
խարութե խորհուրդ առ 'ի ստանալ զթողութի
մեղաց . քոց 'ի թէ ու թեցն' որք 'ի վերոյ ստու
յան , և ևս խնդրէ թող . զի ցաւն այն վասն մե
ղաց , միաւորեսցի ընդ յուսոյ տղրմութե այ .
և ուխտի կատարելոյ զմանցեալուն որք խնդրին
առ 'ի բնդուծիլ զխորհուրդն աղաշխարութե
ըստ օրինաց . այս է , զի յայտնապէս կամ գոնեաւ
'ի ներ

ի ներքուստ պարունակեցի: զյառաջադրուի ի
խորհրդաբար խօստովանելոյ զգործեալ մահո
ցու մեղս, և վճարելոյ ալ վասն այնոցիկ, կամ
ընդունելոյ զեղեալ նմա վճարումն և կատարե
լոյ, ոմ մեկնէ հոռմ. առաջարանն:

७१५५. ७.

Թէ զինչ է հասարակաց զգջումն, և որով բանիւ
յանկատար զգջմանէ զանազանի :

[illegible]

Ի բայ թողեալ մեր զամ կարծիս ասեմ, թէ հասցի վճիռն այժմ՝ ի մէջ անարածիցն է, թէ կատարեալ զըջումն այնու մանաւանդ ի սրբզ զըջմանէ տարբերի, զի կատարեալ զըջումն է հրաժարումն և ջան զգործեալ մեղաց՝ ըստ ուրում

բում է վտաղուցիչ այ, կամ վս ծայրագոյն սի-
րելւոյն այ . իսկ պարզ զղջումն է հրաժարումն
'ի մեղաց' և ցաւիլ զնոցունց վս այլ բարի և հա-
մեառ ինչ պատճառի, և 'ի կատարեալ զղջմանէ
պատճառաւ զանազան :

Բ. Հաստատեմ նախ 'ի ժող. Թրիս. որ զկատա-
րել զղջումն 'ի պարզ զղջմանէ այնու տարբերէ .
զի կամարել զղջումն է՝ կատարեալ, կմ տեսա-
կաւորեալ սիրով . իսկ պարզ զղջումն ոչ այսոյ ,
և զոր իմանալ պարտիմք վս ներքին կատարե-
լութեն տեսակաւոր պատճառաւ սիրոյ . յորմէ
նոյն դործն կատարեալ զղջման տեսակաւորի բա-
նիւն անմարիտ սիրոյն այ , և ոչ կարէ՝ իմացեալ
լինիլ վս արտաքին կատարելութեն , որ 'ի ձեռն
տանակուէ սիրոյ՝ առ դործն կատարեալ զղջման
հասանի , զի այս հասարակ է այլ ամ դործոյ
առաքինուէ , զորս որ 'ի շնորհս այ եղեալ բոլ
իսէ . և ևս պարզ զղջման հասարակ է . եթէ յայս
պիսի կացութե բղնեացի :

Հաստատեմ երկրորդ 'ի օրբոյն օգոստինոսէ ,
որ ասէ , ասելու ին մեղաց , և սէրն այ , պտձաւն
զճշմարիտ և զկատարեալ ասպաշխարութի . իսկ
զի ոչ կարէ միաւորիլ այլով բանիւ սէրն այ ընդ
ատելութեն մեղաց առ 'ի ասնել զճշմարիտ և
զկատարեալ ասպաշխարութի , կամ զկատարեալ
զղջումն , եթէ ոչ . յորժամ ոչ ասէ և արհամար-
հէ զգործեալ մեղսիւր , և զնոցունց ցաւի ըստ
որում են վտաղուցիչք այ , այսինքն , ըստ ո-
րում են չար ինչ առ նոյն ամ , զի նոյնոյ սի-
րոյ է կամիլ այ զբարի . կամ զայն , որ նմա հաճե-
լի և ընդունելի է , և վախշիլ և հրաժարիլ 'ի չա-
րեաց նորա , կմ 'ի մեղաց , և վս այնոցիկ ցաւիլ .
իսկ պարզ զղջումն ոչ 'ի սիրոյն այ , այլ յաղտե-
ղութէ մեղաց , կամ յերկիւղէ դէհեննոյն , կամ
յայլ ինչ պատճառէ : որ տարբերն է 'ի սիրոյ յղա-
ցեալ լինի , ոմ ասէ ժող. Թրիս . :

Դ. Արդ շուրջ զայսու կատարեալ զղջմամբ

աստ զերիս ինչ մանանդ զխտել պարտիմք .
առաջինն է , զի զօրութիւն և դործունէութիւն իմ
այնքան և այնչափ սքանչելի է ի պատճառս սի-
րոյ . որով կերպաւորի , և որոյ պիտանաւ բղ-
խի մինչ զի զամ մեղս ջնջէ , և զմեղաւորն կատա-
րելապէս ընդ այ հաշտեցուցանէ , և սյառաջ-
քան զդործով ընդունիլ զխորհուրդն ապաշխա-
րութե , ունի ասէ ժող . թրխտ .

Երկրորդն է , թէ ոչ ինդրի ի բան կատա-
րեալ զղջման առ այս , զի բղխեացէ զօրութիւն
զայն թողութե մեղաց , և հաշտութե ընդ այ ,
և զերեւալ աստիճան ինչ , կամ աստիճանեալ յուժ-
պնութի կամաց , զի ի մէջ որոյ ոչ իցէ բաւա-
կան առ ի բղխել զներդործութիւն զայն , և ոչ
զերկարութի ինչ ժամանակի , և ոչ զի այնքան
բղխեցին դործք կատարեալ զղջման , որքան են
դործեալ մեղքն , և թէպէտ բարեգոյն ևս է ,
և յոյժ ցանկալի , զի իւրաքանչիւր ապաշխարող
այնքան յաճախ բղխեացէ զդործն կատարեալ
զղջման ըստ ներքնոյն և ըստ յուժանութե կամացն ,
որքան կարէ , սակայն այնքան առատաձեռն է
անհուն ողորմութիւնն այ , զի ի թողութիւն ամ մե-
ղաց , և ի հաշտութի մեղաւորին ընդ այ , բա-
ւական է մի դործն կատարեալ զղջման , որքան
ևս իցէ համառօտ և տեւող ի մի կէտ , միայն թէ
ի պատճառէ ճշմարիտ ըղձի , և սիրոյն այ բղ-
խեցի , և այսպէս է թէ ոչ ժամանակաւ ար-
դարեւ սիրահարմամբ իցէ մեծագոյն , այսինքն ,
այնպիսի , զի նոյնաւ կամքն զամ նախադահեու-
ցէ քան զամ ինչ բացարձակապէս , և առանց
ուրաք բացառութե , և հեռուապէս զմեղան ,
ըստ որում վշտացուցիլ է այն , իբրեւ զմեծա-
դոյն չար . և ի վեր քան զամ իւրաքանչիւր չարիս
արհամարհելի ատիցէ , ունի ասէ պերարմնոս .
Եւ նախ , թէ կատարեալ զղջումն թէ և յոյժ
համառօտ ի թողութի մեղաց բաւական է . և
բնի ի սք դրոց , որ ի բազում տեղիս խոստա-
նայ

նայ ապաշխարելոյն կամ կատարելապէս զղջալ
ցելոյն առանց դնելոյ զչափ ինչ ցաւոց , կամ
զղջման մեղաց , որպէս եղեկիայ 33 . դարձարուք
յո՞ւմ ամբարշտութեց ձերոց՝ և ոչ լինիցին ձեզ
'ի տանջանս անիրաւութեւ . և զաքարիայ 1 . դար
ձարուք առիւ , և ես դարձայց առ ձեզ . և
դործ . 3 . արդ , ապաշաւեցէք և դարձարուք 'ի
ջնջել զմեղս ձեր . և ստուգի՛ն ոչ է այնպի
սի պատճառ , որոյ վն աստիճան ինչ երկարու
թե և սաստկութե 'ի կատարեալ զղջման խնդ
րեացի , որ զօրեացէ 'ի թողութի մեղաց . քան զմե
ծութին և զխոբքութիւնն , և ոչ կարէ ստիլ ,
թէ յոյժ սաստկութիւն խնդրի , ապա թէ
ոչ , ո՞ր երբէք հաւաստեալ կարէր համազել . թէ
առ այն մեծադոյն աստիճան կատարեալ զղջման
հասեալ է . և ապա առ ինչ ապաշխարութիւն մա
քիամու մադգաղենացւոյն և այլոց սրբոց առաջ
խարողաց մեծագոյն հռչակի , եթէ իմ ապաշ
խարողք պարտաւոր էին առ նոյն կատարելութի
ապաշխարութեւ . իսկ թէ մի միայն դործ կատա
րեալ զղջման վն իմ մեղաց ևս 'ի միում բողբէ
բղխեալ , բաւական է , երևի 'ի բազում սրբոյ .
ոպ 'ի մարիամու մադգաղենացւոյն , 'ի սրբոյն
մատթէոսէ , և 'ի սքնն պօղոսէ , և յայլոց . զորս
սք դիրն յիշէ , թէ 'ի սակուադոյն ժմ եկի , և չիրր
'ի միում բողբէ ճշմարտի՛ն դրձկք արդ արացան
Եւ զվարդապետութիւն զայս համտեն սք հարքն ,
ոպ սքն կիպրիանոս . Այլ և 'ի նոյն բողբէ
ժամանակի ստէ , յորժամ հոգին շտապի յելս ,
և առ շրթունս հոգեվարին շարժեալ հասանի ,
զապաշխարութիւն նք ամենադուժ բարութիւն
նոյ , ոչ արհամարհէ , Եւ սակաւ ինչ զկնի ստէ ,
ոչ բաղմութիւն յանցանաց , ոչ կարճութիւն ժա
մանակի , ոչ աւարտ ժամու և ոչ անառակութիւն
վարուց , եթէ ճշմարիտ է զղջումն , եթէ պարզ
է փոփոխումն կամաց , մերժէ զոք 'ի թողութի
և սքն յօհան ռկերեբան յառաջին թուղթն առ
սն

անկեալն թէողորոս խօսելով զբարի աւագա-
կէն ասէ ՚ի մի կէտ ժամու զամ մեղս բարի կե-

նաց իւրոց ՚ի միասին ջնջեաց :

Էրրորդն է, թէ ստուգիւ է անային պատճէր-
ինչ, որով մեղաւորն պարտաւորի առ ՚ի բըղ-
խել զներգործութի կատարեալ զղջման : Վն
սքն ող ստիննս, զի ոչ է ասէ հարկաւոր զվայռ-
թի սք դրոց առ այս բերել : զի ձայնս այս բը-
նութե է, քանզի ոչ ոք յիմար անծանօթ է գի-
տութեւս այսմիկ : և այլն, զի կարէ ոք ասել, թէ
ոչ մեղայ, բայց ոչ կարէ ասել ոչ աղաչխարեմ,
եթէ մեղուցեալ է : իրաւի ոչ ոք բարբարոս
յանդգնի ասել զայս :

Դ. Սակայն տարակուսութիւն է աստ, թէ
երբ արդեօք պատճէրն այն պարտաւոր է : Զի
ստացին ոմանք, թէ ՚ի մեղանչել մեղաւորին
պարտաւորի խկոյն ՚իներգործութի կատարել
զղջման և այնքան երկարապէս յաբժամ մեղան-
չէ : որքան երկարապէս ոչ մաքրէ զինքն ՚ի մե-
ղացն յայնոցիկ կամ ներգործութի կատարեալ
զղջման : կամ խորհրդական աղաչխարութիւն :
Այլ ստացին թէ մեղաւորն առ այն պարտա-
ւորի որքանիցս գործեալ և ոչ արձակեալ մեղք
նր անկանին ՚ի միտս նր : իսկ այլք պարտաւորն
զմեղաւորն առ այս յառեալս կիրակեից և տօնից,
զի զնոսա ըստ վայելին սք առնել կարասցեն :
Եւ թէ ահա այսոքիկ ամբն բարի և փրկարար են :
Սակայն ՚ի յայտոսիկ՝ ոչ իմն է պարտաւորութի
մեղաւորին բղխել զներգործութի կատարեալ
զղջման : ող ասէ կամախնս :

Վ. որոյ ասեմ ընդ նմ, թէ մեղաւորն ըստ ան-
ային պատճիրանի ՚ի յերկուս պատահմանս
միայն ՚իներգործութի կատարեալ զղջման պար-
տաւորի :

Առաջինն է, թէ քանիցս զգործ ինչ հարկա-
ւորապէս ՚ի կիր արկանելոց է, առ որ խնդրի
կոցութի շնորհաց ՚ի նմին, որ զայսովիսի գործս
գործե-

գործելոց է, և ոչ է ներկայ քահանայն, զի
զնա 'ի մահացու մեղացն խորհրդաբար արձա-
կեացէ, յայնժամ զի մի' անկցի 'ի նոր ինչ մեղս
սքապղծութեն պարտաւորի 'ի ներդործութի
կատարեալ զղջման:

Երկրորդն է. թէ որքանիցս ոք 'ի վտանգ մա-
հու անկեալ խղճահար զինքն մահացու մեղօք
գտանէ. յայնժամ եթէ ոչ գտանէ զսոստովա
նահայր, պարտաւորի 'ի ներդործութի կատա-
րեալ զղջման. և պատճառն է. զի խրաքան-
չիւր ոք ըստ անձային օրինաց սահմանադրութե
պարտի զգուշանալ յորոգայթէ յաւիտենական
դատապարտութե և բաժանմանն յնչ, և զմի-
ջոցն առ այս հարկաւոր 'ի կիր արկանել. իսկ
յայնժամ ոչ իմե է միջոց առ 'ի զերծանիլ 'ի դա-
տապարտութե, եթէ ոչ ներդործութին կա-
տարեալ զղջման. ուրեմն մեղաւորն յայնժամ
առ նոյնն պարտաւորի:

Պ Ր Ա Կ. Թ.

Մի' թէ կատարեալ զղջումն հարկաւոր է առ 'ի
ընդունիլ զխորհուրդն ապաշխարութե ըստ
արժանւոյն և փրկարար, կամ թէ
պարզ զղջումն առ այս բա-
ւական է:

Ասեմ, թէ երկաքանչիւրն է հարկաւոր,
այսինքն, առ 'ի ըստ արժանւոյն և պո-
ղաւէտ ընդունիլ զխորհուրդն ապաշխարութեմ
խնդրի' տեսակաւոր և բացարձակ զղջումն ինչ,
այնպէս զի ճշմարիտ և ներդործական դառ զգոր-
ծեալ մեղաց' յապաշխարողէն յղացի, թէ և
իցեն միայն ներեւելք, որովհետեւ զղջումն է էա-
կան մասն խորհրդոյս այսորիկ, 'ի պակասիլ ո-
րոյ' ոչ կատարի և խորհուրդն. Ուստի որ ջա-
նիցի, միայն, թէ վասն մեղաց ոչ ջաւի, ոչ ունի
ժիջ
զնալ:

զհարկաւոր ցաւ առ պառզնէ խորհրդոյս պատ-
րիկ, զի զղջումն է ցաւ վն գործեալ մեղաց : ոպ
երևի ի ժող. թրխա. և հեռանապէս իւրաքան-
չիւր այլ ցաւ, որ ոչ է վասն գործեալ մեղաց,
ոչ է զղջումն, վասն զի, եթէ ցաւն այն է բա-
շարձակ, և զորաւոր՝ ծնանի ի հարկէ զճշմա-
րխա ցաւ վն մեղաց, այսինքն, առնէ, զի գործ
յի կամքն ի գործեալ մեղաց, և ցաւեալի վասն
գործելոյ զնս. այսու իմացմամբ պարտմբ իմա-
նալ զբանս անաբանելոյն, որք ասեն, թէ բա-
ւական է ի իս բնութիւն աղաչխարութե ցաւիլ
աղաչխարողին, թէ ոչ ցաւի զմեղաց :

Է. Իմացեալ մեր զայս ասեմ, թէ կատարեալ
զղջումն թէ պէտ է ամենաբարի և ամենաբարձր
պատրաստութիւն առ ի ընդունիլ ըստ արժանեոյն,
և ամենապատ պաշտօն շնորհաց զխորհրդն ա-
ղաչխարութե, սակայն ոչ է հարկաւոր, այլ
բաւական է պարզ զղջումն որպէս ասեն առ
Թոս, ի զամպէրթոս, սէն Թօնաս, և այլք
բաղումք :

Իւր հաստատումք նախ ի ժող. թրխա, որ զինք
ասելոյ, թէ անկատար զղջումն ոչ միայն ոչ առ-
նէ զմարդն կեղծաւոր, և առաւել մեղաւոր, այլ
ևս է պարզեալ, և աղջումն հոգւոյն սրբոյ,
որ սակաւին ոչ բնակի ի մեղաւորն այլ միայն
շարժէ, որով զօրացեալ աղաչխարողն պատ-
րաստէ զճանապարհ իւր յարգարութիւն ապա
խակոյն հեռակեցուցանէ, և թէ պէտ առանց խոր-
հրդոյ աղաչխարութե ըստ ինքեան ոչ կարէ լրջ
մեղաւորն անել յարգարութիւն, սակայն պատ-
րաստէ զնա առ ի ընդունիլ զշնորհս այ ի խոր-
հութիւն աղաչխարութե որով յայանապէս ցա-
ւանէ, թէ զղջումն այն, որ ուր ասի, թէ հա-
տարկբար յղացել լինի, կմ խորհելով զաղտեղու-
թիւն մեղաց, կամ զդեհեանն, կմ զերկիւղ պատ-
ժոցն, եթէ մերթէ զկամս մեղանելոյ յուսով
Թողութե է բաւական պատրաստութիւն առ ի

ստանալ զթողութի մեղաց 'ի խորհուրդն ապաշխարութեւ. ուստի հոգմական սուտեցարանն ըզմաս ժողովոյն առաւել ևս մեկնելով ասէ, եթէ որ այնպէս ըստ հոգւոյն պատրաստեալ է, զի ցաւեսցի զդորժեալ մեղաց, և 'ի միասին յսոսմագրեսցէ առ յաղայն ոչ մեղնելի, և եթէ այս տիտի ցաւս ոչ ստատկասցի 'ի նմա, որ կարասցէ լինիլ բաւական առ 'ի ստանալ զթողութի, սոկայն յորժամ զմեզսն առաջի քննին ըստ արժանւոյն խառտովանեսցի, զօրութի խորհրդոյն նմ յանցանք նր 'ի թողեալ լինին նմա, և քաւին:

Հաստատեմք երկրորդ 'ի սրբոյն օրոտախնայ, որ ասէ, եթէ նոքա. որք կամին լինիլ քրիստոնեայ, զի մի' դնացեն 'ի հուրն յաւիտենից ընդ ստտանայի և'', պարտին ունիլ պատրաստութի ինչ, եթէ և ոչ ըստ նմի կատարեալ. սակայն ըզբաւական, զի ճշմարիտ քրիստոնեայ լինին, այսովնքն: զի պահդն մկրտութե ընկալցին և նովաւ սրգարասցին, իսկ այսպիսի պատրաստութիս ոչ այլ ինչ է, և եթէ ոչ պարզ զգնումն, ուր 'ի պատշառէ նր երևի. ուրեմն եթէ ըստ մտաց սրբոյն օրոտախնայ պարզ զգնումն է բաւական պատրաստութի առ 'ի ստանալ զթողութի մեղաց 'ի մկրտութե. և զիցի ևս առ 'ի ընդունիլ ըստ արժանւոյն և պաղաւտ զխորհուրդն ապաշխարուն, որովհետև երկոցունց է հաւասար բան, ուր բարւոք ցուցանէ կամսխեսս:

Դ. Հաստատեմք երրորդ 'ի վախճանէն, որոյ վասն խորհուրդս ապաշխարութե կացուցաւ 'ի 'ի քէ՛ տնէ մերմէ, և վախճանս այս է հոգւոր յարութի մեղաւորին 'ի մահու մեղաց. և հաշտութի նորա ընդ մի. ուստի մկրտութին և ապաշխարութին կոչին խնդք մեռելոց, և ժողթրիտ. ասէ, եթէ խնդս այս կացուցաւ 'ի հաշտութի ընդ մի զկնի մկրտութե անկեալ հաւատացելոցն. և հակառակ դտանի այսմիկ վախճանի ասելն, եթէ նախ խնդրի առ այս խորհուրդն եր.

նկրդործութիւնն , իբր ՚ի հարկաւոր պատրաստութիւն , որոյ զօրութիւնն , յառաջ քան զիբան ընդունումն սորա , մեղաւորն ՚ի մեղաց մահու յարկեղէ , և ընդ այ հաշտեացի : Էւ զի այսու խոր հուրդս այս ոչ երբեք հասանէր ՚ի վախճան իւր , և ապա առ այն վախճան ՚ի զուր կացուցեալ լինէր :

Հաստատեմք չորրորդ իշխանութիւն թողոյ ըս մեղս , որ քահանայիցն է տռնեալ ՚ի քէ անէ մերմ , զոր քահանայքն ՚ի խորհուրդս յայտ ՚ի կիրարկանեն , և իրաւի ընդունայն էր տռնեալ իշխանութիւնս այս նոցա , և թէ ՚ի կիրարկումն նր հարկաւոր պատրաստութիւնն խնդրեալ լինէր ՚ի նոյն աղայխարոյն . որով զթողութիւն մեղաց իւրոց յառաջ քան զարձակումն քահանային , ըստանալ նորա էր , մանաւանդ ուղ տակ կամախտոս , և թէ կատարեալ զգումն իցէր հարկաւոր պատրաստութիւն ՚ի խորհուրդ աղայխարութե , հետեւէր . թէ քահանայքն ոչ աւնին յատկապէս զիշխանութիւն փականաց . և ոչ կարեն ճշմարտապէս թողուլ կմեղս , ոչ միայն բացա յայտել , թէ մեղքն են թողեալ , և զոր անէն , է հերեւակոս :

Դ. Հաստատի այնու , զի անուստ հետեւ ի ընդդէմ հասարակ եկեղեցւոյ , և օք հարցն միաբանութե , թէ օրէնքն շնորհաց խտադոյն , և սասակադոյն իցէ քան դմսխական օրէնս , և յոյժ ծանրադոյն բռնն եղեալ իցէ ՚ի վր քրիստոնէից քան զհրէիցն ՚ի ստանալ զթողութիւն մեղաց : զի ՚ի մսխական օրէնս քաւական էր միայն զգումն առ այս . իսկ յօրէնս շնորհաց քաց ՚ի զգմանէ հարկաւոր է և ևս աղայխարադոյն զմմ մահացու մեղս , և զծածկադոյնս ևս ուրոյն ուրոյն յայտնել քահանային . և թէ մրքան ծանր և զծռնարին է , կիրառութիւն իսկ ցուցանէ :

Դաւ ձեալ վարդապետութիւնս այս , այնպէս

Համարիտ է . մինչդէ՛ յորժամ անարան ոմն այն
 ինչ շարադրեալ զգիրս ինչ , աւեր ՚ի նմա , թէ
 պարզ զգնումն զմեզայ ոչ է բաւական ՚ի ընդ ա
 նումն թողութե մեզայ ՚ի խորհուրդն ապաշխար
 ութե , այլ թէ կատարեալ զգնումն ՚ի սիրոյ
 հարկաւոր է առ այն . և հետևապէս , թէ խոր
 հրդական արձակումն ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ ի
 բաւական բացոյցայտումն մեզայն՝ որ թողեալ է ,
 շերտաւոր ի նմանութիւն վարկեցոյ բազում
 բնութե՝ յաւիտեան . և յաւիտեան . և յաւիտեան
 Ե. այսու հաստդութե վնասեալ , թէ , որ աւեր
 թէ պարզ զգնումն ոչ է բաւական . այլ զգնումն
 ՚ի կատարեալ սիրոյ բացարձակապէս հարկաւոր
 է առ ՚ի ընդունիլ զխորհուրդն ապաշխարութե ,
 և ևս թէ արձակումն ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ բա
 ցայցայտումն մեզայն՝ որ թողեալ է , դատաւոր
 անայ իշխանութիւն , և համարեաց , թէ այս
 քիկ նախադասութեա յանդորր հոգւոյն ևն ամ
 բոխիչք , և հասարակ և անեկեղաց կիրառումն
 եկեղեցւոյ հակասակ . դործունեութեն խորհր
 դոյ ապաշխարութեն նաւաղեցաւ ինչ , և ևս ա
 ռաւել յանդիմարեալ . և մարտեցաւ ինչ : ան
 աւեր իշխանութեա , ուր և ինչն ներկայ դատա :

Զ. Կատարեալութեմ , կամ թող անդ իտալի վն
 արդարացման անհաւատոյցն ՚ի շախ հասեւոյց . որ
 լինի յառաջեան զիրական ընդունումն միայն յա
 ռաջադրութե ընդունելոյ զայն . ոմն զբանս զայ
 նասիկ մեկնէ իշխանութեա , և առ այս արդա
 բացումն ապաշխար հարկաւոր է կատարեալ զգ
 նումն .

Զուհն . կամ նմէ խօսեցոյի վասն աղքատացման
որ ստացեալ լինի 'ի յիրական ընդունումն մեր
տաւթն , 'ի Հեռն սիրոյն նոյ ալ խնայեալ լինի
սէրն կատարեալ սիրոյ . այլ անկատար սէրն ,
որ 'ի զօրութե յուսոյ դասնի , որ յայանապէս
երևի 'ի յառաջնութեաց . քանիցն , որ վն 'ի չափ
հասեալ անհաստից խօսեցով պատրաստին ա-
սէ , զու նոյն արդարութիւն յորժամ արեացեալ
անտոյին շորհօք , և տանեալք , զհուսան 'ի լը-
րոյ ընդունեալք և այլն յուսով ազգին՝ յուսա-
լեալք . թէ ան իւրեանց վն ի վաւիշ ժնի ,
և զհա իբրև զազգիւրն ամենայն արդարութե
սիրել սկսանին , իբր թէ ասէ , թէ նորա սկսո-
նին սիրել զան՝ , այնու զն 'ի նմանէ իբր յող-
բերէ ամ 'նորհայ և արդարութե յուսան ըն-
դունիլ զթողութի մզաց իւրեանց . և ոչ ոք
երկրայի . թէ սէրս այս յուսոյ , և աղաքնու-
թիւս այս 'ի չափ արդեամբքն քի խնդրի 'ի թո-
ղութի մեղաւորաց . թէ 'ի խորհուրդս , և թէ
արտաքոյ խորհրդոյս , ոնք և հաւատն . և եր-
կիւղն . և այլ ստաքնութիւնն , զոր թոճէնոյն
ինքն ժողով այնու պատճառաւ , որով մէկն
յոք յառաջին մասն դործոյս , 'ի վեցերորդ ըն-
ձեռնաւան . յողաղս շնորհայ . դէպքն : յա-
ղաղս արդարացման :

Պ Ի Լ Կ . Ժ :

Թէ որպիսի պաշտէ լինիլ պծորդ զԶուհն
այն . որ առ 'ի լաւ պարտին ընդունել
զն . բնութիւն աղաքնագրութե
հարկաւոր է :

2
ԹԵՄԻ
ն . Զ զիւրադոյն լուծումն յառաջադրեալ
խեղբոյս դիտելի է : զի պարզ զճշտեմ
կամ յուն զն զայց բազմադան պատճառաւ եղ-
նանի : Կախ պատճառաւ արի . ոչոյ օրինակ :

յորժամ ցաւի ոք տեսանելով զինքն անկեալ չար
բնցաւի զինովաւ արդելեալ ոչ կարէ դողանալ :
Ի բերորդն է անգանաղան պատճառաւ , ունի
թէ զքցաւեցի վասն անժառօկալութեն , զի ա-
ռողջութեն վնասէ . Էրրորդն մարդկային պատ-
ճառաւ : սոյ դողունէ զգլխացի զք , զի ի պատ-
ճառս այնորիկ , առաջի մարդկանց վատահամ-
բաւ եղև : Չորրորդ պատկեշտ ինչ պատճառաւ ,
բայց սոսկ բնական . սոյ եթէ զգլխացի զստուէ ,
կամ զգլխաւսնութի , առ այս զի ուղիղ բնա-
կան բանի ընդդիմանայ . Հինգերորդն բարի և
դերձեակուն ինչ պատճառաւ . այսինքն յեցեալ
ի յամային հաւատն , զոր օրինակ , յորժամ ոք
աղքամբ հոգւոյնսն ցաւի վն դործելոյ զմա-
հացու ինչ մեղս . և ի նմանէ հրաժարի , զի եր-
զինքն յորոգայթ անկանելոյ ի յաւիտենական դա-
տադարութի . կամ կորուսանելոյ զանվախ-
շան երանութն . կմ զի լուսովն հաւանոյ մանաչէ ,
թէ աղտեղի իմնէ առ ջրիստոնէ ի զայնպիսի մեղս
դործել . ըստ այնմ առաքելոյն . Ըն . Կորն . Կ . ա-
ռել զանդամս քի առ նիցեմք զանդամս պոռնիկի :
Թ . Եւ զայս գիտացեալ մեր՝ ասեմ . Թէ պարզ
զգլխուն ըստ հինգերորդ կերպի առեալ , է բա-
ւական առ ի ըստ պարտին ընդունել զխորհրդն
ապաշխարութե . իսկ ըստ այլոց չորից կերպից
է անբաւական :

Եւ նախ թէ պարզ զգլխուն ըստ այնոցիկ չո-
րից կերպից է անբաւական երեւի անդ ի վե-
րոյ . արդ ստոյգ իմն է , Թէ ցաւն զմեղաց
վն չար կմ անգանաղան , կամ մարդկային պատ-
ճառի յղացեալ ոչ է առաքինական . և ապա ոչ
կարէ պատրաստել առ ի ընդունիլ զխորհուրդն
ապաշխարութե . Եւ ևս յայտնի իմն է , Թէ
ցաւն զմեղաց վտոն բնական պարկեշտուն պատ-
ճառի , ոչ է բաւական , ըստ ամ ամբանից , և
երևի յայտնապէս ի ժող . Թրիս . Թէ պարզ
զգլխուն այն , որ պատրաստէ բաւականապէս ի
չորհս

Հորհա խորհրդոյս պատրիկ . է պարզեւ ան . եւ
աղգումն հոգւոյնսրբոյ . իսկ թէ բաւական է
պարզ զըջումն ըստ հինգերորդ կերպի . այդ
ինքն . ըստ որում օղնութիւն Հորհաց յղացել
լինի 'ի պատճառս գերբնական ինչ բարւոյ . զի
արդ . եւ իցէ յայտնի իմեւ . թէ ըստ բանի ժող-
թրիտեն . եւ թէ ըստ սրտածաւայն զորս 'ի վեր-
անդր ամօք . թէ կատարեալ զըջումն ոչ է հար-
կաւոր 'ի պտուղ խորհրդոյ աղաշխարութիւն .
այլ թէ պարզ զըջումնէ բաւական ըստ հինգե-
րորդ կերպին , զոր ասացաք :

Գ. Առարկեն հերետիկոսք , թէ պարզ զըջ-
ումն այն , որ յերկիւղէ գեհննոյն ծնանի . ոչ է
բաւական առ 'ի պատրաստել 'ի խորհուրդն ա-
ղաշխարութեւ . այնու զի է յոռի եւ չար . զի ոչ
'ի սիրոյն ան , այլ 'ի սիրոյ իւրոյ ծնանի . ուստի
կեննիսա 'ի քննութիւն ժող . թրիտ . զգորդ զըջ-
ումն զայն , որ յերկիւղէ գեհննոյն ծնանի ,
կոչէ աղաշխարութի յուգայի .

Արդ 'ի յայտնի եւ 'ի զորաւոր լուծումն առար-
կութեւ , եւ 'ի հերքումն աղանդոց հերետիկո-
սաց գիտելի է , զի ըստ անձարանից չարք են եր-
կիւղ . Առաջինն է բնական երկիւղ . որով որ
բնականաբար փախչի 'ի հակառակ չարէն բնու-
թեւ իւրոյ . եւ երկիւղս այս ըստ ինքեան ոչ բա-
րի եւ օչ չար : Երկրորդ երկիւղն է աշխարհայ-
ին , որով որ անկարգաբար երկնչի 'ի ժամա-
նակաւոր չարաց , այնու զի առ 'ի զերծիլ յայն-
մանէ մեղանչել ընդ գէմ ան' ոչ հոգայ , եւ եր-
կիւղս այս է չար եւ յոռի . եւ զայս կոչէ սքն բար-
սեղ ստոխական : Երրորդն է սրդիական երկիւղ .
որ սենի զսկիւղն 'ի ճշմարիտ սիրոյ' որով որ
զարն զանձային ամենաբարձր աղութիւն ամ' խա-
նարհութիւն եւ սրտին ջերմեռանդութիւն յարդէ ,
եւ զայսմանէ մանաւանդ երկնչի , զի մի' վտա-
ցուցէ զնա . եւ ինչք կերպիւն անհամայն թուեա
ցի նմա . կամ 'ի նմանէ մեղօք բաժանեացի . եւ

Երկիւզս այս յատուկ է սքցն . զորմէ ասէ սաղ մաս 11 . երկեւրուք 'ի տնէ ամ սքք նր : Չորորդն է երկիւզ ծառայական , որով մեղաւորն յայ որ սպառնայն . և պատժեն , այնպէ երկնչի . մինչ զի 'ի պատճառս երկիւզին այնորիկ , և վն զեր ծեւոյ 'ի պատժոյն , զոր յայնժամ առաջն աշայն տնի 'հրաժարի 'ի դործեալ մեղացն , և զգուշանալ յապառնին 'ի նոցունց յառաջադրէ :

Արդ յայնժի խակ է , զի ցուն զմեղաց վն աշխարհային , և բնական երկիւզին ոչ է բաւական . խակ վասն սրդական երկիւզին է բարեգոյն և փրկարար , զի պատկանի 'ի կատարեալ սէրն , որեւմն բոլոր դժաւարութիւն է վն ծառայական երկիւզին : զոր հերեւակոսք համարին չար , և մոլոր . և ապա ոչ բաւական առ ճշմարիտ աշխարհարութիւն . խակ մէք հակադարձաբար աշխարհ . թէ է բարի և օգտակար , և ապա սարկ զգուշն պատճառեալ 'ի սմանէ , է բաւական պատրաստութիւն առ 'ի լատ օխտոյն և պաշտէալ ընդունիլ զխորհուրդն ապաշխարութեն :

Գ . Հաստատեմ զճշմարտութիւնս զայս նախ յանձնունչ գրոյ , որ յանդուն տեղիս 'ի մջ բերէ զերկիւզն վրէժխնդրութեն այ և յախտեան կան պատժոց . և առ այն զմեղաւորս ստատկաբար շարժէ . մինչ զի և ինքն քն տրեմեր մատ . 10 . մի երկնչիք ասէ . յայնգանէ որք սպանունն զմարմին և այլն . (ահա երկիւզ աշխարհային , զոր յանդիմանէ :) այլ երկեւրուք դուք առաւել յայնմանէ , որ կարող է գհոգի և զմարմին կորուսանել 'ի գեհեննի , ահա երկիւզ դէհենոյն և ծառայական առ որ շարժէ :

Հաստատեմ երկրորդ ի ժող թրիտ . որ առնէ թէ երկիւզն այն է պարզ և այլ , և ազգումն հոգեւոյն սքյ և . և որով 'ի յոյսս իւրեանց շարժեալ նինսէն ազգոցն՝ ապաշխարեցին քարոզութեն յոնանու , որ քին էր ատրապիմամբ և :

Հաստատեմ երրորդ 'ի սրբոյն օգոստինոսէ .

որ ի վերայ բանին , երանի ամենեցուն , որք
երկնէն ի տնէ , ասէ , զի թէպէտ երկնազն այն ,
որով որ երկնէն ի պատժոց և զօրհուրի , զի մի
առաքեալի ի գեհեան տակաւին չէ ամբողջ , սա
կայն բարի է և օգտակար . և սուրբն բարսեղ
զինի արհամարհելոյ զերկնազն աշխարհային և
ամենեւին ի բաց հերքելոյ զայն , ասէ , մանա-
ւանդ կենսաբեր է , և մշակ սրբութե . և զոր
պատմեցից քեզ , յորժամ տեսանես զքեզ առ մեզս
ինչ շարժիլ և դրդիլ զմտաւ ան զարհուրելի .
և զսարսափելի և զի մահնցուցաւ անտանելի
ղղատապանն այ . և . . . զանդնդային վիշն դժո-
խոց , զթանձրամած խաւարն զամենաբոբե-
հուն , որ թէպէտ ունի զծախիչ զօրութի , սա
կայն զուրկն է ի լուսոյ . զանհուն զթիւնաւոր
և զգիշտախիչ որդունան . և . . . յաւել և ևս , յայ-
տոցիկ երկիր գու , և այսու երկնազն զարգա-
ցեալ իբր սանձիւք զանձնքս զսղեաւ , և այլն .
ասէ երկնազն , զոր հայրն երկնաւոր խոստա-
յաւ ուսուցանել , ոչ ամենեցուն . այլ որդւոցն
որք ունին զինոյթս փրկուէ իւրեանց . Եւ սբն
ռակեբերան . ջինչ անտանելի ասէ , քան զգե-
հեանն . բայց ոչ ինչ օգտակար քան զերկնազ-
նս , զի երկնազն գեհեանոյն զարքայութեն մեզ
բերէ զոյսակ . և այլն : զի ոչինչ այնքան ծախ-
զմեզս , և բողբոջեալ աճէ զառաքինութիս քան
զերկնազն վս որոյ որ ոչ կեայ յերկնազն , ոչ
կարէ գործել զուրիշն . ող անկար է նմա գոր-

ծել զմեզս , որ կեայ յերկնազն :

Եւ սբն Հերոնիմոս , որք առ ամօթոյն ասէ
և պատկառանաց ոչ զդատանան . զը ջաացին դո-
նեա սպառնալիւքն պատժոց : Եւ սբն Ամբ-
րոսիոս առ անկեալ կոյսն՝ աղայի Խարութի ասէ ,
այսոյ պարտ է լինիլ . այսոյ պարտ է քեզ գնել
ստաճի աչազ քոց զանկուճիդ ի փառաց , և թէ
զիարդ ջնջեցաւ անուն քո ի դրոյն կենաց , և
թէ զիարդ մերձեցար ի խաւարն արտաքին :

Եւ

Եւ ապա սնն օգտաւ խօսելով վասն երկիւղին
այ, զօրացումն երկիւղին այնորիկ ասէ, առանց
կարծեաց ամենամեծ պարգև այ է, և՛, բայց
ոչ երկիւղն այն՝ որով պետքու զքս աւրացաւ.
այլ զօրացումն երկիւղին այնորիկ, զորմէ նոյն
ինքն քս նորն մեր ասէ, երկերուք դուք առաւ
ւել յայնմանէ, որ կարող է գոգի և զմարմին
կորուսանել ի դեհնեմի:

Եւ Եւ զի յայտնի խն է, թէ երկիւղն այն է
պարգև այ, և աղքատն հոգւոյն սէյ, և յղա
ցեալ իննի դերքնաւան պատճառ աւ հիմանալ ի
հաւատն այ. աստուած հեանի, թէ է բարի.
և փրկարար, և ապա զարդ զղջումն որ ան
տուտ ծծանի, ոչ է մոլի և շար, այլ բարի և
պարկեշտ, որ թէպէտ ծնանի ի սիրոյ իւրոյ.
բայց բարւոքն է կրդադրել, որով բառադիւր բա
նի. և բառ սահմանադրութեն անային օրինաց
փախլիմք ի գառապարտութիւն. և ի յաւիտե
նական մահուանէ, և թէպէտ զկատարեալսն էին
այ ի յինքն ոչ պարունակէ, սակայն և ոչ ար
տաքսէ, և նմա ոչ ինք կերպիւր ընդդիմանայ.
վս որոյ հեանի, թէ պարզ զղջումն այն, է բա
ւական պատրաստութիւն առ ի բառ պարտին
ընդունիլ զխորհուրդն ասալխարութեն:

Աւարկեացեա, թէ պարզ զղջումն՝ որ ծնանի
փայն յերկիւղէ դեհնեմոյն, բարոյականաբար ոչ
պարկեշտ և ոչ բարի կարէ դոք. մինչ ստեղծու
թիւն ոչ մեղացն, այլ պատժոցն է, այնպէս զի և
թէ չլցէր պատժոցն մեղացն և դեալ. և և ոչ
կրքէր լինէր և հրաժարումն ի մեղաց:

Ի մեկնութի որոյ դիտելի է, զի բառ անաբա
նից, երկին է երկիւղն՝ առաջինն է ճառայական.
զոր կոչեն ճառայաբար ճառայական յորում
բոլոր պատճառն. թէ վախճանական, և թէ
շարժական ցաւելոյ վս մեղաց. կամ հրաժարե
լոյ ի նմանէ, է փախուստ և անելութի նոյնոյ
պատժոց. այնպէս զի փախլի ի մեղաց մոյն վս
պատ

պատժող . յորմէ զերծանիլ ցանկայ . և զվերջին վախճան իւր իբր ի փախուստ պատժոցն կապուցանէ : Իսկ երկրորդն է զոր կոչեն երկխղ տարզ ծառայական . յորում ասելութիւն պատժող , և փախուստ նր դարձուցանելով առն զկամս իւր ի մեղաց ոչ է վերջին վախճան , այլ միայն մեր ճաւոր , այնպէս , զի ոչ ունի զինքն ի պարզ փախուստն յաւիտենական պատժող . այլ զերկխղս զայս այնոցիկ գոնեա զօրութիւն և մեկնողաբար ի ցանկութի յաւիտենական կենաց և յանկարտութեանն ինչ . ըստ որում յայսպիսի երկխղէ շարժի ի ցաւիլ զմեղաց . և ի գործել զբարիս . կամ զի մի՛ կրեսցէ զյաւիտենական պատիժս , կամ ևս զի մի՛ զսկեսցի ի յաւիտենական բարւոյ . և բարիացեալ սղառնացի նր մա նծ . այսու մանաւանդ զանազանի ի ծառայաբար ծառայական երկխղէ , որ ոչ ինչ հոգայ զայ , և զվայելմանէ նորա : Ի և այլ տարբերութիւն ի մէջ այսոցիկ երկխղից ըստ պելարմիստի , զի ծառայաբար ծառայական երկխղն միայն զկիրառումն . և զգործն մեղաց արդելու , իսկ պարզ ծառայականն փափոխէ ևս զկամս , և ոչ միայն ի մեղաց հրաժարէ , այլ ևս առ նծ դարձուցանէ :

Ը Եւ զայս դիտեցեալ մեր , դիւրին իսկ է մեկնութիւն առարկութեն , զի թէպէտ պարզ զըջումն՝ որ ծնանի ի ծառայաբար ծառայական երկխղէ բարոյականաբար ոչ պարկեշտ , և ոչ բարիէ , քոյց պարզ զըջումն ի պարզ ծառայական երկխղէ յառաջացեալ ոչ է մոլի , կամ անբաւական . ըստ որում ունի զամ թէութիւն , որք խնդրին ըստ ժող . թրիս . զի պարզ և այլ և ազգութեան հոգւոյն սքչ է , մինչ ի զօրացուցիչ շնորհաց , և ի դերբնական սղառնաւէ բղիւի . և ևս մերժէ զկամս մեղանշելոյ յաւսով ստանալոյ զթողութի յայ :

Յատուցելոյս դիւրին է ծանօթութիւն , թե որով

որով համաձայնին, կատարեալ զղջումն, և արդի
զղջումն, և որով զանազանին, քանզի համա-
նայնին նախ այնու, զի երկքնեցիւրքն ևն դերքնա-
կան: այսինքն, զի երկաքանեցիւրքն ազգմամբ
հոգւոյն որչ. ՚ի դերքնական ծանօթ ինչ պատ-
շառե՛ կմամային հաւատոմն ծնանին: Երկդ զի
երկքնեցիւրքն պարտին լինել ներքին, և հոգւոյ
և մի՛ լիցի խնդրել հարկաւորապէս զառ ինչ ըզ-
գայական: Երրդ զի առ ամ գործեալ մահա-
յառ մեղս, առանց բաղառութե՛ երկաքանեցիւրքն
պարտի ընդարձակել: Չրդ զի երկաքանեցիւրքն
պարտի զկամս մեղանեցելոյ մեքծալ, և զյոյս ին
զուծե՛ ունիլ: Հինգերորդ զի երկաքանեցիւրքն
լիցի յարմար և պատկանաւոր պատրաստութի առ
՚ի ըստ արժանայն և պողաւէտ ընդ ունիլ զկոր
հարգն ապաշխարութե՛:

Բայց զանազանին մանաւանդ նախ պատճա-
ռաւ տեսական աստիպային, զի կատարեալ զղջ-
ջումն չորայեալ լինի ՚ի պատճառե՛ կատարեալ սի-
րոյ: իսկ պարզ զղջումն յայլ ինչ քարի և պատ-
կեշտ, և դերքնական լուստն հաւատոյ ծանօթ
պատճառե՛, որ զանազան է ՚ի սիրոյ. երկրորդ
պատճառաւ զօրութե՛, զի կատարեալ զղջումն
զմեղաւորն արդարացուցանե՛, և ընդ առ հաշ-
տեցուցանե՛, և ս յառաջքան զգործով ընդ ու-
նիլ զկորհուրդն ազաշխարութե՛: իսկ պարզ
զղջումն պատրաստե՛ միայն առ ՚ի ընդ ունիլ զար-
դարութի ՚ի խորհուրդն ապաշխարութե՛:

Ե՛ Եւ զոր ամանց ամաքանք ասեն, թէ պարզ
զղջումն պարտի ծնանիլ ինչք պատճառաւ դան
սիրոյն նոյ. եթէ՛ վրան կատարեալ սիրոյ ասեն,
ոչ պարտիւք ընդ ունիլ. զի զան ծնեալ լոյն
մանե՛ սիրոյ որքան ևս մեղմ. յառաջքան զկոր
հոգոյս ընդ ունիլ արդարացուցանե՛, սոյ ՚ի մե-
լոյ հաստատեցաք և ապա զան ոյն՝ ոչ է պարզ
զղջման, այլ կատարեալ զղջման, իսկ եթէ՛ վր
անկատար սիրոյն նոյ. այսինքն որ ծնանի ՚ի պատ-

ճան է , որ տարբերի 'ի սիրոյ , որպիսի է այն , որ պարունակի 'ի յառաջինութեն յաւոյ , որով սիրեմք զամբ : ոչ ըստ այնմ է ըստ ինքեան ամենաբարի : և ըստ ինքեան սիրելի : այլ ըստ որում է բարեբար մեր և սոստաձեռն առ մեզ : Ընդ աւելի պարտեմք , զի պարզ զղջումն պարտի դռնէ զերութի գոյսն և սղութե պարունակել 'ի յինքն : ոպ ասէ Ժող . ի բխ . և տեսանել ճան է վտան նիւթոյս այսորիկ 'ի դիրս սէյն ֆրանչիսկոսի սաղեղեանն և արիսկոսին ճանն զոյս , 'ի բանս Աթային սիրոյ : դիրք 2 : դէ ' 17 : որ բարեգոյն ևս մեկն է : Թէ զինչ և կամ նրոյիս է կատարեալ սէրն այն , որ 'ի յառաջինութեն յաւոյ դըստն :

Եւ շիտեի է , զի առաջանէ լայնման , Թէ ոչ երբեք խնդրի իշխեալութի խորհրդոյս , զի ներքին դառն պարզ զղման : կամ կատարեալ զղման իւրեւնարով և անխեղէ , կամ գոնէ ընթացակից լիցի արտաքին խոստովանութեանն մեղոյ . նախ սի կատարեալ զղումն մինչ է մասն խորհրդոյս , պարտի արտաքին նշանառ իւրեւնարով և այսինքն խոստովանութի լինել զգոյական . և իւր բոլոր զի նոյն խոստովանութն մեղոյ ըզնիւ պարտի 'ի ներքին յաղաշխարհութե , մինչ ոչ է պարզ և սոսկ պատմութի մեղոյ , այլ յանդիմանութե անձին իւրոյ առաջինայ : որ հեռեւագիւս պարտի լինել հոգեւոր խոնարհութե . և կատարեալ զղմամբ արտի : Սակայն ևս հաւանական և աներկեան է բանն սուտեղի : (զոր աստ յաւելումք 'ի յօգուտ այնոցիկ : որք յամախ յատեան սողաշխարհութե միայն ներքին մեղոյ մատչին , և որք երբեմն վս այսորիկ իրի զանազան խղճահարութի չարչարին) որ ասէ , Թէ Ներքործութն կատարեալ զղման պաշտօնաւորի բոլոր զինի խոստովանութե . միայն Թէ յառաջան զարձառ ևս մն ջանամարի բոլորեացի , և նոյն խոստովանութին , Թէ տեւ 'ի ներքին սողաշխարհութե

ոչ է յառաջացեալ . սակայն ըստ որում զկնի իբր-
տեսակաւ որի 'ի ձեռն հեռեւեալ կատարեալ զղջ
մանն . բաւականապէս կատարի 'ի պատճառս
խորհրդական ամբաստանութեն . բայց յայնժամ
հարկաւոր է , զի ներքին կատարեալ . կմ' պարզ
զղջումն այն . արտաքին ինչ նշանաւ . որդոն ար-
տաքին խոնարհութի մարմնոյ , հլու սպասմամբ
արձակմանն , բաղիմամբ կրծոցն , և այլն . յայտ
նեցի :

Պ Ր Ա Կ . Ժ ա .

Մի' Թէ խորհրդական խոստովանութիւն իցէ
հարկաւոր առ 'ի ստանալ զթողութի մե-
ղաց ըստ կաշուցման քի
ուն մերոյ :

Անձամբ խորհրդական խոստովանութիւն .
Ըստ հասարակ վարդապետուն՝ սոյն
Թումայի և այլոց անձաբանից , իմացեալ լինի ,
օրինաւոր ամբաստանութի 'ի խորհուրդն ապաւ
խարութե՛ն զյատուկ մեղաց իւրոց եղեալ քահա-
նային առ 'ի ընդունիլ զթողութի այնոցիկ 'ի
նմանէ :

Ասի նախ , Ամբաստանութի , զի խոստովա-
նութիւն պարտի լինիլ ըստ կերպի ամբաստանու-
թեն . ոմ' ասէ հա՛օ'՝ ուսու' , ոչ է օրէն զմեղս-
անդ այնպէս պատմել . իբր զպատահմունս ինչ
դատարկն ունկնդրաց յառաջագրել . ալ սրտին
ամբաստանելոյ այնպէս 'ի Թիւ անցութ , զի ևս
'ի մեղ զայնուսիկ պատժել ջանկարցութ :

Ասի երկրորդ՝ օրինաւոր , զի ոչ անձ ամբաս-
տանութի բաւականանայ , այլ խնդրին առ այն
ըստ անձային օրինաց սահմանեալ Թէութիքն ,
զորս 'ի ներքոյ մէկնեցիլ :

Ասի երրորդ . 'ի խնդն ապաւստարութե՛ն , զի խոս-
տովանութիւն , որ լինի յարտաքին ատենի առա-

Յի դատաւ որայ . կամ՝ աշխարհականաց , կամ՝ եկեղեցականաց ոչ է յարմար նիւթ խորհրդոյս այսորիկ :

Ասի չորրորդ՝ դատուել մեղաց . զի ոչ զմեզս այլոց՝ այլ միայն զիւրն յատկանդ՝ ի խոստովանուել յայտնել պարտի . յորում՝ զապաւարութիւն բազմաց ցուցանէ թողեթոս , որք առ ի պատրուակել զդատուել ինչ մեղս իւրեանց , ևս ի միասին զմեզս այլոց պատմեն . այր կնոջն , և կին առն , տեաք ծառայից , և ծառայք տեարց . և այլն . զորս ստուգին զս այսորիկ խրատել պարտին խոստովանահարքն :

Բ. Ասի հինգերորդ , եղեալ քահանային . զի միայն քահանայն է օրինաւոր պաշտօնեայ խորհրդոյս . ուր յառաջընթաց բանիցս երևի , և հետևապէս խոստովանութիւն որ լինի աշխարհականի . կամ կղերիկոսի , որ ոչ է քահանայ , ոչ է խորհրդական . և ևս պարտէ լինիլ ի ներկայութե քահանայի , և ոչ ի բացակայութե . ուր առն ի հոգի ուսու . ևս առաւել ի յատուել սահմանադրութիւն ըրորդ . կղէմնս պապին . որ առն , թէ խոստովանութիւն քրով , կամ միջնորդին դատապարտեալէ իբր սուտ , և մոլար . զի յայնժամ խոստովանութիւն այն ոչ դադարնի . և ոչ ստոյգ նիւթ արձակման կարէ լինիլ , սրովհետև կարէ պտտահիլ , զի ի մեջ այսորիկ ժամանակի ապաշխարողն փոփոխեացէ զմիտս իւր . կամ մեռանիցի . բայց կարէ ապաշխարողն երբեմն ինքն չանօք խոստովանիլ . ուր համբըն պատահի . և հոգեվարաց : Կարէ և ևս լինիլ ի ձեռն թարգմանի . որդոն , յորժամ խոստովանիլ հանդիպեսցի քահանային՝ որ զբարբառս կամ զլեզու իւր ոչ իմանայ . բայց առ այս ոչ եք պարտաւորի , մինչ ըստ թողեթոսի ոչ պարտան գի եք յայտնել այլոյ զխոստովանութի իւր :

Դարձեալ կարէ ևս դրով . այսինքն . զի ըզմեղս իւր դրեացէ , և խոստովանահայրն ի լուր ապաշ

ապաշխարողն ընթերցցի . ուղ համերցն կամ
այլոցն օրինաւոր ինչ պատճառաւ կարէ պա-
տահիլ :

Ասի վեցերորդ առ ՚ի ընդունիլ զԹողութի մե-
ղաց , յորում ուղ ասէ հոգի՝ ուսու՝ դատաստանս
այս յոյժ աննման է աշխարհականացն վիճից դըլ
խաւոր իրաց . յորս խոստովանութեն՝ պատիժ
և դատապարտութի . բայց ոչ յանցանաց արձա-
կումն , և սխալանաց թողութի կացուցեալ է :

Դ. Արդ յաղագս խորհրդական խոստովանու-
թենն , որ այսու կերպիւն իմացեալ՝ խնդրեմք .
մի՛ թէ իցէ հարկաւոր ըստ կացուցման քնի՝ տն
մերոյ առ ՚ի ստանալ զԹողութի մեղաց . և պա-
տասխանեմ ըստ հաւատոյ՝ թէ այս . որում հա-
կնկեցան երբեմն ոչ միայն նովարթիանոսեանքն .
այլ և բողոմ հերեւելիոսք , ուղ մասլեանքն ,
յակորեանքն արմենեանքն , արլիճէնեանքն . և
այլք բազումք , որոց հեանեցան լուծերեանքն և
կարկինեանքն , որք թէպէտ յոյժ տալաճայնին
՚ի միջ խրեանց շուրջ զանազան վարդապետու-
թիք . առկայն ՚ի յայս միաքանին , զի ուրանան ըստ
մեծայն իրաւանց զհարկաւորութին խորհրդա-
կան խոստովանութի :

՚ի բաց մերժեալ զաղանդս նց հաստատեմք
նախ զճշմարտութին , յօհան . 20 . ուր քս արն
մեր խօսելով ընդ առաքեալս , և ընդ յեանորդս
նց ՚ի քահանայութի և թէ ումեք ասէ թողու-
ցուք զմեզս , թողեալ լիցի նց . և եթէ զուրաք
ունիցիք կալեալ լիցի . յորոց յայտնադէս երեւի ,
որպէս ասէ հոգիական ուսուցարանն , թէ ա-
ռաքեալքն և քահանայք առ ՚ի թողուլ և ունիլ
զմեզս դատաւոր իսկ են կացուցեալ . և զի ըստ
Թողութի իտեն . ոչ կարէ լինիլ վս խաբարանչաւ
իբի ճշմարիտ դատաստան , կամ պատժիլ որ ար
դարութիք՝ առանց կատարեալ ծանօթ ուն պատ-
ճառի , վասն որոյ հետեւի թէ ապա խարօղքն
ուրոյն ուրոյն զամենայն մեղս խրեանց յայտ-
նել

նեկ պարսին քահանային :

Հաստունեմբ Երկդ վկայութի բնդհանուր ժողովոց լսթ. կոստ. ֆլոր և Թրի. ուր ասի, և թէ որ ոչ ընդունի : Թէ խորհրդական խոստովանութիւն ըստ անձային իրաւանց , կամ կացուցեն , կամ ի վերկութի հարկաւոր է , կամ ասացել , Թէ կերպն դաղտնի խոստովանելոյ միայն քահանային , զոր կաթուղիէ եկեղեցին ի սկզբանն ի միշտ պահեաց' և պահէ օտար է ի կացուցմանէ և ի հրամանէ քի , և Թէ դիւտ մարդկան է :

նշովեալ եղիցի :

Դ. Հաստատունեմբ Երրորդ ի սք հարց' ող սքն էիպրիանոս , որ դովելով զայնոսիկ , որք զդ որ ծեալ մեղաց միայն խորհրդով . զինքեանս առաջի քահանային ի խորհուրդն աղայ խարութե ամբաստանելին . որքան ասէ , և հաւատով մեծագոյն և երկխղիւ բարեգոյն են , որք թէպէտ ոչ ինչ չարութի կամ անօրէնութի պաշարեալք , սակայն զի զայսու խորհեցան , զայսմանէ առաջի քահանային այց ցաւեցեալ , և պարզապէս խոստովանեալ , աւարկայս խղճի առնեն . և անձանց իւրեանց զվէրն յայտնեն , և զիրկարար դեղ սակաւագոյն և փոքրագոյն վիրացն խնդրեն . սքն բարսեղ հարկաւոր է ասէ յայտնել զմեզս այնոցիկ , որոց հաւատացեալ է մատակարարութի խորհրդոցն այց , որովհետեւ և վասն այսորիկ տեսանեմբ , զի և նախնիքն միւր յաղայ խարութե հեռուեցան նց . Եւ սքն լէօն արդելով , զի մի զգաղտնի մեզս հրապարակաւ յայտնեցեն , ասէ , զստգտանս խղճի մտաց բաւական է միայն քահանայիցն դաղտնի խոստովանութի յայտնել :

Ե. Աւարիեն հերեալիսք , Թէ Նեկտարիոս պատրիարքն կոստանդնուպոլսոյ արգել զխոստովանահայր քահանայ ոմն , և զխոստովանութիւն երարձ ի նմանէ , ուստի ասեն , Թէ խոստովանութիւն ոչ է ըստ անձային իրաւանց . մինչ

242 Յաղագս խորհրդոյ
Յայսպիսի իրաւունքն քարձեալ լինել 'ի մարդոյ
ոչ կարէ :

Չերկուս կարեմք պատասխանել առ այս առ
աւարկութիւն զերկար պատմութիւն և զմեկնութիւն
անցիցն զանց արարեալ : Առաջինն է զի ար-
դելուն քահանային այնորիկ խոստովանա՛ցօր
'ի նեկգարիօսէ եղև 'ի լուել զաղմուկ ժողովը-
դեանն, որ ծնեալն էր 'ի պոմճառս գայթակղուե-
աւրօք : և թէ քարի կամ չար իցէ , ոչ ինչ մեա-
սէ , զի առն մասնաւորի էր դօրծ , որ զհմտու-
թիւն , կամ զգիտութիւն կառավարութեւ եկեղեց-
ւոյ ոչ ունէր , մինչ 'ի ծերութեւ իւրում յնկե-
ղեցական աստիճան և 'ի պատրիարքութիւն քարձ
բաջաւ : զի որոյ 'ի դօրծօց նր ոչ կարէ ածիլ
յարմար աւարկութիւն ընդդէմ ընդհանաւր կիրա-
ւութեան եկեղեցւոյ 'ի յաւիտեանց :

Երկրորդ պատասխանին է , թէ նեկգարիօս
ոչ երբէք զգաղանի խորհրդական խոստովա-
նութիւն եքարձ , այլ զմասնաւոր կիրաւութեան նր
միայն , որ 'ի պատճառս հերետիկոսութեան նովա-
կիանոսի 'ի միջ էր անկեալ : որով անյխարօղքն
պաշտաւորէին խոստովանիլ զմեզս ինչ խոստո-
վանա՛ցօր քահանային : և որ զնա , (ըստ որում
հաճոյ թողէր ինքեան) պարաւանդէր խոստո-
վանիլ հրապարակօրէն : և զայս սովորութիւնս
զիս գայթակղութեւ ինչ , որ անտուստ պատճա-
ռեցաւ , եքարձ նեկգարիօս , և եթող աղատ ,
զի ամբք զգաղանի մեզս իւր կարասցէ իւրաքան
չիւր քահանայի յայտնել , որպէս հաստատէ պե-
լարմինոս :

Գ Ր Ա Կ . Ժ Բ .

Այբ, և Երբ պարտաւորին 'ի խորհրդական
խոստովանութիւն :

Խ. Ա ասն առաջնոյն հասարակ և ճշմարիտ
բան վարդապետաց է , թէ այնորիկ
ամենեւեան պրծւորին 'ի խհիկն խոստովանուին .
որք զկնի մկրտուե զնեքգործական ինչ մեղս դո-
ճեցին . Եւ այս յայտնապէս երևի 'ի ժողով-
լաթեր . և 'ի ժող. Թրիտ որ ասէ , թէ մկր-
տեալքն , որք յանցանօք ինչ ապականեցան . 'ի
'ի յոտեան անշխարուե ըստ հացուցմաննքն յոն
պարտին զինքեանս հացուցանել . զի 'ի դործել
մեղաց . Իբրեւմց աղատեսցին , և ևս , թէ զամ
մահացու մեղս ևս զգաղտնդոյնս պարտին 'ի խոս-
տովանութե յայտնել . իսկ զնեքեկն , որք թէ
և բարւոք օգտակարաբար կարեն յայտնիլ 'ի
խոստովանութե . առանց մեղաց կարեն լռել ,
իսկ վն երկրորդին , միաբանին ամ ամբարանք ,
թէ պարտաւորի նա ամծային հրամանի վն խոս-
տովանելոյ , որ սուգտանէ զինքն մահացու մեղօք
ինչ դժնեա 'ի կէտ կամ 'ի հաւանական որոգոյթ
մահու , որպիսի են վտանգաւոր նաւարկուին ,
պատերազմ ընդ թշնամիս . դժոճարին ծնունդ ,
ծանր և որոգայթաւոր հիւանդութի . և այլն .
անդ ասէ սոթոս , սլոնաչինայ և այլք վն որոյ
պատճէիրի բժշկաց , զի յորժամ պատհնցի նց
կռիլ առ հիւանդս , նախքան զամ խրատես-
ցեն զնս , և պարտաւորեսցեն կռիլ նախ զհո-
գւորն բժիշկ հոգւոց , Եւ չելեասին պապն
յերկրորդ թուղթն առ Եղիսկոպոսունս Ֆրան-
ցայ : նախատեալ զար սովորութիւն ոչ տալոյ
զնորհուրդն խոստովանուե դատապարտելոցն
'ի մահ , որ յայնժամ 'ի Ֆրանցիայ նորոյեալ
էր . զինչ այլ ինչ է ասէ , եթէ ոչ մահ . մահու

յաւելուլ . և զհոգի նր անողորմութիւն զի մի՛ կա
րացէ արձակելուպանանել . և յաւել թէ . արդ՛
զիրիւութի հոգւոյն բառնայ, որ ՚ի ժամ մահու,
խնդրողին զարձակումն խնայէ .

Թ. Ասացաք դոնեւ ՚ի կէտ կմ՝ ՚ի հաւանական
որոգայթ մահու . զի ոմանք վարդապետք ոչ ան
սրտոշաճաբար համարին , թէ հրամանն այն
անային . որ պարտաւորէ ՚ի խորհրդական խոս
տովանութիւն , ևս երբեմն յոչ լինիլ վտանդի ,
կամ կետի մահուան պարտաւորէ . քանզի ո
երբեք կարէ հաւատալ . եթէ եկեղեցին ըզ
ժամանակ խոստովանելոյ չիցէր սահմանեալ .
մեղաւորն կարէր մնալ առանց մեղաց յամենոյն
աղտեղութիւն մեղաց իւրոց ՚ի բոլոր ժամանակս
կինաց իւրոց , ոչ երբեք հոգացեալ զգորաւոր
միջոցէս առ ՚ի ստանալ զթողութիւն մեղաց :

Իսկ թէ երբ պարտաւորէ անային հրամանն
այն , քննորն մեր յայտնապէս սահմանել ոչ կա
մեցաւ , սլլ եկեղեցւոյ իւրում յանձնեաց սահ
մանել . որ ևս ՚ի ժող. լաթ , զայս ինչ սահմա
նեաց , թէ ան հաւատացեալ այր՝ և կին՝ զկնի
հոտանելոյ ՚ի չափ բանականութեն լուսաւորուն ,
զամ՝ մեղս իւր միայն՝ հաւատարմութիւն խոստովա
նեցի՛ դոնէ միանգամ ՚ի սարւոջ , յատուկ քա
հանային , և զապաշխարանս եղեալ նմա ջանաս
ցի արիաքար կնքել ըստ կարեաց իւրոց . և այսու
սահմանադրութեամբն իւրով իբրու չափաւո
րեալ հաստատեաց զանային հրամանն զայն մ
խոստովանելոյ , և զժամնին՝ յորում կատարել
պարտէ եցոյց . եկեղեցին ասէ ժող. թրիա . ոչ սահ
մանեաց ՚ի ժող. լաթեր . զխոստովանութիւն հա
ւատացելոյ , զոր գիտէր թէ էր կացացեալ
ըստ անային իդաւանց , և հարկաւոր , այլ զի
հրամանն խոստովանելոյ դոնեւ միանգամ յամի
յամենեցունց ՚ի յասանիլ իւրեանց ՚ի չափ ընտ
րողութե կատարեսցի :

Եւ աստ դիտելի է վասն հրամանին այնորիկ
խոս

խոստովանելոյ միանգամ յամի :

Դ. Չի նախ . թէ այն ըստ ինքեան և յոտկապէս
պարտաւորէ միայն միանգամ յամի ի խնդական
խոստովանութիւն թէ և ի պատճառս զատկական
հաղորդուն . առ որ հաւատացեալքն պարտան
գին . ի նոյն ժամկի մանաւանդ պարտաւորել
համարեցի . ուն ասեն սոթոս և այլք բազումք :

Երկրորդն է . թէ ոչ ինչ յատուկ հասակ կո
րէ բացորոշել . յորում մանկունքն ըստ հրամա
նի պարտաւորեցին առնել զառաջին խոստո
վանութիւն : մինչ ամանց փութով , և այլոց յա
ղաղ ծագի լոյս բանականութեն . որ լիցի բա
ւական ի գործել զմահացու մեղս , և զայս խոս
տովանահայրն ոչ միայն ի հասակէն . այլ մանա
ւանդ ի յուշմութիւն և ի յորովսութիւն վարուցն
ճանաչել կարէ . ուն ասէ լոյսման . որ և և խրա
տէ վստաստովանահայրն . թէ զինի բնութիւն պար
բազայիցն դատելոյ զմանուկն , թէ ճշմարտիւ ,
և ազատաւոր գործեալ է զմահացու մեղսն զորս
խոստովանի , պարտի ջանալ շարժել զնա ի յղա
ցումն ցաւոյ զմեղաց դերբնական ինչ պատճա
ռա . մինչ այսպիսի ցաւն սովոր է նաւարել ի
մանկունս , իսկ եթէ զինի քննուեն երկբայ մաս
նի , մի թէ մանուկն իդիւր բնորոնակ ազատաւոր
գործելոյ զմեղս . յայնժամ կարէ զնա արձակել
թէութիւն :

Դ. Երկրորդն է . թէ ոչ պարտաւորէ . հրա
մանն խոստովանելոյ միանգամ յամի զայնսին :
որք անկեալ են ի մահացու մեղս . ուն ասէ ժող
ժրիտ . սքն (Ժամաս , և այլք . Սակայն ոչ է հա
կառակ այժմ , մանաւանդ յոյժ օգտակար , ևս
յոյ լինիլ ի մահացու մեղս մատչել յատեան ա
ղայնարութեն ի զատկական Ժամանակի , և
խոստովանել զներքին մեղս . ևս առաւել կա
րէ լինիլ : զինա , որ միայն ունի զներքին մեղս
պարտաւորեցի ի խոստովանութիւն ի Ժամանակի
զատկի , բայց ոչ ըստ ինքեան . այլ ըստ պիտան

Կախ 'ի պտճառս դայթակղութե, որ կարի ճնա-
նիլ, եթէ 'ի ժամանակի զատկի ոչ մատիցէ 'ի
խոստովանութի, երկրորդ առ 'ի խոսեւ 'ի մե-
ղաց ինքնահաճութե, Երրորդ զի մի՛ հաղաքէ
լով զինքն պատրեսցէ, կարծեցեալ ունիլ միայն
զնեքելիս, գուցէ ևս ունիցի զմահացուս, զորս
ոչ յիշէ, որք և ևս յայնժամ թողեալ լինին նմա
անաղղապէս ընդ ներելիս. զորս խոստովանի.
Եւ զայս հղորագոյն պտճառաւ պահել պար-
տիմք զկանոնս 'ի կէտ մահու:

Չորրորդն է, զի բաց 'ի հրամանէ խոստովանե-
լոյ 'ի զատկական ժամանակի. պատահի երթեմն
և պարտաւորութի ինչ խոստովանելոյ, որպէս
յորժամ ոք պարտի հաղորդիլ և գտանէ զինքն
'ի մահացու մեղս. զի յայնժամ որպէս ասէ ժող-
թրիսն, որքան ևս 'ի յինքեան կատարելապէս
զղնասցի, ասկայն ոչ պարտի առանց յառաջա-
գոյն խոստովանելոյ մատիլ յամենասք հաղոր-
դութիւն. և ևս մինչ 'ի հարկաւորութե քահա-
նայն ծանուցեալ զինքն 'ի մահացու ինչ մեղս,
առանց նախադոյն խոստովանելոյ պատարա-
ղեսցէ. առաւ վաղմաղակի պարտի խոստովա-
նիլ. Յաւելու առարեզ և զայլ պատահումն,
այսինքն. թէ յորժամ ոք յաճախ 'ի մահացու
մեղս ինչ տնկանի, և այլով զինքն զերծիլ ոչ հա-
մարի եթէ ոչ խհդկն խաւովնութի յայնժամ զնոյն
միջոցն պարտէ 'ի կիր արկանել. Եւ ևս յաւե-
լումք ըստ հռոմ. ուսու՝ թէ ամ հաւամիցեալք
պարտին ջանալ զայս և եթ. զի յաճախ խոստո-
վանութի զմեղս յանճանցն 'ի բաց հեղքեսցեն.
և՞, որչափ անվայել իսկ է զաղակղութի մարմ
նոյ և զդատուցն ամ ջանիւ հոգալ 'ի սրբել. և
ոչ ունիլ գոնեան զայնքան հոգ, և զփոյթ զի մի՛
պէղեցկութի հոգւոյն աղտեղութի մեղացն բը-
ծից տգեղասցի:

Պ Ր Ա Կ . Ժ Գ .

Թէ զինչ են թէութիւն , որք խնդրին առ 'ի
բոս արժանւոյն առնել զխոստովանութիւն :

Ա արդարեալք սմանք զվնշապան թէութիւն
թիւ թռնեն . որք թէպէտ են բարի
և օգտակար . սակայն բազումք 'ի նոցանէ չեն
հարկաւորք . ուն ասէ թօլեթոս . այլ թէ մա
նաւանդ հինգն 'ի նոցունց բոս արժանւոյն պար
տին պատիւ :

Առաջինն է , զի իցէ զգոյշ այս է , զի ապաշխարոյն
նախ ամ զգուշութիւն ամ մեղս իւր քննեալ 'ի
միտ ամցէ . և ապա մատիցէ 'ի խոստովանութիւն :
ապա թէ ոչ քննեացէ այսու ջանիւ , մի մատի
ցէ 'ի խոստովանութիւն . մանաւանդ որ յանցա
ւորն ծալութիւն մոռացեալ զմահացու մեղս ինչ
'ի խոստովանութիւն ոչ կրացէ յայտնել զնոյն խոստ
ովանութիւն երկին ամբողջապէս խոստովանել պար
տի . ուն ասէ նոյն թօլեթոս , որ և յաւելլ թէ
զգուշութիւն այն և ջանն ոչ խնդրի հաւասարա
բար 'ի յամենեանս . այլ բոս թէութե և կա
ղութե անձանց . և ևս ժամանակի երկարուն
'ի վերջին խոստովանութիւն , և թէ նա որ 'ի
մեծադոյն զբաղմունս և 'ի հարսէ պատաղեալ ,
պարտի ունիլ զմեծադոյն ջանքան զայն , որ ա
զատն է յայսպիսի զբաղմանց , նոյնպէս և նա որ
սովորն է 'ի բազում ժամանակաց հետէ խոստ
ովանել , բան զայն որ նորոգն է ուսեալ :

Երկրորդն է . զի իցէ հաւատարիմ և ճշմարիտ ,
այս է , զի ապաշխարոյն ճշմարտութիւն և պար
զութիւն զխիղճ մտաց իւրոց քահանային յայտ
նեացէ , և մի լիցի նմա ասել . զոր ոչ արար .
լուել և զոր արարն , կամ զստոյգն հուցանել
երկբայութիւն . և զերկբայելին՝ ստոյգ , զի ստեղծ
'ի խոստովանութե ուն ասէ թօլեթոս , է մեղք :

Մեծապոյն . և այս յորժամ լինի յասուկ կամ
մառ , և մանաւանդ 'ի ծանր ինչ նիւթ :

Բ . Երկրորդն է զի իցէ դաղանի . այս է , զի
սպաշխարողն մի առաջի այլոց . կմ հրպրկօրէն
այլ 'ի ծածուկ և 'ի յունկն քհնյին զմեզս իւր յայտ
նեացէ . զի այս է թէ ու թին խորհրդական խոս
տովանութե ըստ կապուցման քի մն մերոյ . ուն
հաստատէ ի զամուկ թոս , ուստի ասէ ժողով .
թրխտ . թէ եկեղեցին միշտ պահեաց , և պահէ
զնոյն կերպն խոստովանելոյ 'ի ծածուկ : Եւ
գարձեալ թէ . թէ պէտքն մեր ոչ արդեն ,
զի մի ոք 'ի հատուցումն անօրէնութեց իւրոյ .
և 'ի խոնարհութի իւր , թէ 'ի յօրինակ այլոց :
և թէ 'ի շինումն եկեղեցւոյ զյանցանս իւր հրա
պարկօրէն խոստովանիլ կարացէ . սակայն այս և
ոչ անձայն հրամանաւն պատուիրեցաւ մեզ . և
ոչ խոհեմաւ Թ իսկ մարգկային օրէնք հրամայէ ,
զի դաղանի յանցանքն հրապարակական խոստո
վանութե յայտնեացին :

Չորրորդն է զի իցէ պատրաստ 'ի հնազանդիլ
այս է , զի սպաշխարողն ունիցի զկամս և զյա
ռաջադրութի կատարելոյ զայնոսիկ , զորս խոս
տովանահայրն իբր հարկաւոր նմա պատուիրէ ,
որդոն . առ 'ի վախճիլ 'ի մերձաւոր որդայթէ
ժողանչելոյ . առ 'ի հատուցանել զինչս այլոց ,
առ 'ի կատարել զսպաշխարութիս , որք եզան
նմա , և այլն :

Հինգերորդն է , զի իցէ ամբողջ . և զի թէ ուրի
այս կարօտի մեծի մեկնութե , վն որոյ 'ի յետա
գայ սլրակն գիւրաբար պարզաբանեացուք :

Պ Ր Ա Կ . Ժ Գ .

Յողադոս թէ զինչ է ամբողջութիւն խոստովա-
նութեն , զի որով լիցի խկապէս և
սլողաւէտ :

Ն՝ շարիտ է , զի ամբողջութիւն խոստովանութեն , ոչ եկեղեցական միայն , այլ և անային իրաւամբն է հարկաւոր , և աղաչխարողքն առ ի յայտնել զամ մեղս իւրեանց ի խոստովանութեն կացուցմամբ քի նն մերոյ պարտաւորին , և զայս յայտնապէս մեկնէ Ժող , թիւ որոյ զբանսն , որք զհարկաւոր վարդապետութիւն ամենայն խորհրդոյ պարունակեն , լայնատարած աստ ի կարգ եղից . արդ՝ ասէ , թէ քահանայքն ի բն է ննե մերմի փոխանորդ և դատաւոր կացուցեալ ի խորհուրդն աղաչխարութեն , զխոստատանս զայս առանց ճանաչելոյ ըզպատճառն ոչ կարեն ի կիր արկանել . և ոչ կարեն պահել զհանդիսութիւն ի տալ զպատիժս , եթէ սեւօրէն միայն և ոչ տեսակաբար և յատկապէս աղաչխարողքն զմեղս իւրեանց յայտնեացեն : ուստի համահաւարի , թէ աղաչխարողքն մեծագոյն քննութիւն քննեալ զխիղճ մերտաց իւրեանց պարտին զամ մահացու մեղս ի խոստովանութեն յայտնել . թէ և յոյժ դաղտնի , և միայն ընդդէմ երկուց վերջին պատուիրանացն նոյ իցեն , որք երբեմն յոյժ վիրաւորեն զհոգին , և վնասեն նմա առաւել քան զայլ յայտնի մեղս . և այլն , և որովհետեւ ամ մահացու մեղք ևս խորհրդով դործեալ առնեն զմարդն որդի բարկութե , և թշնամի նոյ . վնորոյ հարկաւոր է ևս զթողութիւն ամ մեղաց յայտնի և ամօթալի խոստովանութե խնդրել նոյ . և այսոյ ջանապիս ամ հաւատացեալ ք զամ մեղս իւրեանց խոստովանել մինչ յիշեն զնս . օք

գարեա առանց կարծեաց այն ամ' ողորմութենայ
 թողեալ լինին նոյն . իսկ որք ոչ առնեն այսպէս ,
 և դիտութե' զմեզս ինչ թագուցանեն . զոչ ինչ
 անձային բարութեն' ի ձեռն քահանայի' ի թողութե'
 յառաջադրեն . քանզի եթէ հիւանդն պատ
 կառեացի յայտնել բժշկին զվերս իւր' զոր ոչ
 դիտէ . ոչ հոգայ զբժշկութե' . Դարձեալ , և
 ևս պարտէ ի խոստովանութե' յայտնել զդա
 րագայսն զայնոսիկ , որ փոփոխեն զանսակ մե
 ղաց . զի առանց այնոցիկ մեղքն անբողաքար ոչ
 յապշխարողացն յայտնին և ոչ դատաւորացն ծա
 նօթանան . և այլն . իսկ մնացեալ մեղքն , որք
 մեծագոյն քննութե' իսկ ոչ կարեն յիշիլ , ի յընդ
 հանուր խոստովանուեն յայնմիկ պարտանակին .
 և որոց վն' ամ' երջանկութե' ասեմք ընդ մարգա
 րէին , ի դաղունեաց իմոց սք' արա' զիս ար :

Արդ' ի բանիցս ժողովոյն կարեմք ծանօթ ա
 նալ , ոչ միայն հարկաւորութեն' ամբողջուն ի
 խոստովանութե' , այլ և թէ զինչ է կերպն , և
 կամ զինչ խնդրին յամբողջութի' խոստովանու
 թեն . զորս ասա ի ներքոյ ի մեծագոյն դիւրութե' .

համառօտ իմն բաժանմամբ եդից ի կարգ .
 Բ' . Է' և նախ յամբողջութե' խոստովանութե'
 ըստ մտաց ժողովոյն խնդրի , զի աղաշխարոյն
 զամ' մահուչափ մեղս իւր , կամ զորս կարծէ մա
 հուչափ . ևս միայն խորհրդոյ , զորս զկնի մե
 ծագոյն քննութե' զմտաւածէ , ի խոստովանու
 թե' յայտնեցէ . այնպէս զի խոստովանուին լինի
 ոչ ինչ , և կրկնելի ի նորուստ , եթէ անձնիչ
 խան կամաւ մինն ի մահուչափ մեղաց թաղաւ
 զի . Է' և վասն մահուչափ մեղաց' զորս դործեալ
 է . աղաշխարոյն , յայտնապէս երեւի ի վերոյ բա
 նից ժողովոյն . իսկ վասն այնոցիկ մեղաց , զո
 րոց յերկբայս է աղաշխարոյն մի' թէ դործեալ
 իցէ , կամ մահուչափ իցեն , հասարակ վշիւ վար
 դապէտացն է . և ի կիր արկանելի , եթէ զայ
 նոսիկ կարծեօք պարտի խոստովանիլ . այսպէս
 սքն

սին թամառ . և այլք բաղումք . բայց եթէ զինի
կատարեալ քննուէ խղճի մտաց , մոռացի զմա
հացաւ մեղս ինչ 'ի խոստովանիլն , յայնժամ այ
սու ամիւ , զօրութիւն խորհրդոյս 'ի միասին ընդ
այլոց թողեալ լինին նմա , սակայն ասլա պար
տի խոստովանիլ , մինչ յիշէ զնա :

Եւ զիտեղիէ ըստ հաւրի վարդապետուն և
կիրառութեւ և կէշեցւոյ , զի ամ մահու չափ մեղք
պարտին խոստովանիլ մի և նոյն քահանայի . և
սո անց սքաղիւթութեւ ոչ կարեն բաժանիլ . կամ
կիսաաիլ . այնպէս զի զմեղս ինչ միում և զայլս
այլում քահանայի խոստովանեցի որքան զի բա
ժանու մնա այս ընդդիմանայ ամբողջութեւն խո
ստովանուէ . զի ոչ կարէ մինն 'ի մահու չափ մե
ղաց սո անց միւսոյ արձակիլ :

Դ. Խնդրի երկրորդ , զի ստղաշխարհոյն զթիւ
մեղաց խրոց յայտնեցէ . և ոչ է բաւկան ասել
բողմիցս զայս ինչ մեղս դործեցի . այլ զքնկու
պարտի յայտնելու զայս ոչ խստամիտ , այլ բարոյա
կնքար իմանալ պարտիմք . և որքան ստղաշխարհոյն
կարէ յիշել , ուստի բաւկն է , զի ստղաշխարհոյն
զթիւ մեղացն այնոցիկ յայտնեցէ , որք զինի
բաւական քննութեւն խղճի մտաց խրոց յայտնե
ցին նմա . մանաւանդ եթէ յատկամի ոչ կարէ յի
շել զորքանութի մեղացն՝ զորս դործեաղ , բա
ւական է ասել , այսքանիցս . կամ այնքանիցս ,
շուրջ զայսու զայս ինչ մեղս դործեցի . իսկ
եթէ յաճախ 'ի նոյնն անկեալ իցէ մեղս , դո
նեա զժամանակն յայտնեցէ , ասելով . թէ 'ի
բոլոր ամս իբր հանապաղօր , կամ բողմիցս 'ի մի
նոյն աւուր հայհոյեցի . կամ ընդ մի ամիս զթիւ
նամութի 'ի սրտի ընդ ումեք պահեցի , զոր 'ի յի
շելն իմ (որ յաճախ , և միշտ պատահէր) սպա
նանել , կամ զչար ինչ հատուցանել նմա կրկին
կամէի . և այլն :

Իդերի երրորդ , զի ստղաշխարհոյն զպարագայո
մեղաց . որք փոխոխեն զտեսակն , յայտնեցէ 'ի
խոս

խոստովանութեւ, այս է, որք զնոր ինչ աղտեղութի զանաղան տեսակաւ յաւելուն 'ի գործն մեղաց : Կամ որք զխտուկընդդիմութի ունին իւրիկ կերպիւն այլոց պատմիրանաղ . կամ առաքինութեց . ոմ թէ որք գողացի զարբազան ինչ . այսինքն , զսկիւն , կամ պառնկեացի 'ի սք տեղիս . կամ սպանցի զքահանայ որ . զի 'ի յառաջինն պարագայն գողացել իրին . 'իյերկրորդն . պարագայն տեղւոյ . 'իյերրորդն պարագայն անձին՝ զնոր աղտեղութի զանաղան տեսակաւ յաւելուն 'ի նոյն գործն գողութե , պառնկութե , և սպաննութե . և վասն որոյ 'ի խոստովանութե յայտնել պարտ է :

Արդ՝ առ 'ի բառնալ զերհմտութիս և զմտրակուսութիւնս , յորս երբեմն աշխարհական անձինք անկանին , ոչ գիտացեալ և ճանաչեալ զպարագայս զայնոսիկ , որք զտեսակն մեղաց փոփոխեն . և կամ թէ զիարդ յայտնիլ պարտին , ասեմ թէ բաւական է , զի այնպիսիքն 'ի մատչիլ առ խնդն ապաշխարութե ամենեւին մի՛ ինչ թագուացեն յայնոցիկ , զորս պարտին յայտնել . և այսպէս զնշանաւոր պարագայս , որք իսկոյն 'ի միտս նոյն գան , և վերջեանս յոյժ առ աւել ցուցանեն 'ի խոստովանութե մեկնեացեն . և ամ պարզմտութե և բոլորովին խոնարհութե 'ի հարցումն քահանային պատասխանեացեն . որոյ գործն է ճանաչել զհարկաւոր պարագայսն , որք 'ի խոստովանութե յայտնիլ պարտին , և զայն ցանկէ հարցանել ապաշխարողին , ոմ 'ի տեղիս իւր ասացից :

Խնդրեսցես , մի՛ թէ ապաշխարողն պարտի ևս յայտնել զպարագայս զայնոսիկ , որք զտեսակն մեղաց ոչ փոփոխեն . այլ միայն զնոյնսն ծանրացուցանեն : Ասեմ , թէ երկու են կարծիք վսայսորիկ 'ի մեջ անձաբանից . զի ամենք ասեն , թէ պէտք արի և սք է յայտնել զայնոսիկ 'ի խոստովանութե , սակայն ոչ պարտաւորին առ այն ա

աղաչխարութիւն . իսկ այլք , թէ պարտէ զձան-
բացուցիչ պարագայս յայտնել 'ի խոստովանու-
թիւն . զոր և հաստատեն բազում պատճառաւ .
Արդ ' թէպէտ զառաջին վճիռն հաւանական
ևս համարիմք . վասն վկայութեցն անբանից .
և վասն ժողովրիս . որ ասէ , թէ զպարագայս
որք միայն զտեսուկն մեղաց փոփոխեն պարտիմք
յայտնել , առանց յիշելոյ զպիտիւնսն ' որք միայն
զնոյնան ծանրացուցանեն : և զոր իրաւի ' ոչ
թողոյր , ասել , և թէ հարկաւոր իսկ դա-
տել . Սակայն երկրորդ վճիռն տակաւին է ևս
հաւանական և 'ի կիրարկանելի . և որքան կա-
րեմք , համարձակիմք հաստատել , թէ աղաչխա-
րութիւն զձանբացուցիչ պարագայս պարտին յայտ-
նել , և խոստովանահարցն , ըստ տնօրինման հոգ-
ւոյ . և խոհեմութիւն իւրեանց հարցանել պար-
տին . և այս մանաւանդ վասն այն պատճառի ,
զի առանց այնոցիկ պարագայիցն ծանօթութեւն ,
հաշիւէ կարեն ճանաչել . թէ զնոյնսն , և զոր-
քան աղաչխարանս , կամ զհասուցումն բեռնա-
ւորել . և զոր դեղ յառաջագրել . և կամ զխոր-
հուրդս աղաչխարելոցն տալ պարտիցէ նց . զի
այլ կերպիւն առանց կարծեաց խոստովանահարցն
պարտի վարիլ ընդ այնմ . որ կարճ կամ որ երկար
ժամանակաւ եկաց 'ի տիղմս ինչ մեղաց . և այլ
կերպիւն ընդ այնմ , որ ծանրագոյն , և հնացեալ
ստեղծութիւն , կամ որ յանկարծ բարկութիւն զչոր-
ինչ հասոյց ումէք , կամ ցանկացաւ հանուցա-
նել , և թէպէտ պարագայքս այսքիկ զտեսակ
մեղացն չլ փոփոխեն , սակայն միայն ծանրացու-
ցանեն զնոսա :

Մի թէ ամբողջութիւն խոստովանութիւն իցէ այնպէս
հարկաւոր, մինչ զի ոչ երբեք ամենեւին
իցէ օրէն զմահուլաւ մեղս ինչ
'ի խոստովանութե
լուել.

Արիւն էն մանաւանդ պատահմանքն,
յորս աղաչխարողքն կարեն ըստ օրինաց
և միակեւոր ընդունիլ զխորհրդական արձա-
կութիւն, թէ և զամ գործեալ մահացու մեղս իւ-
րեանց. զորս և յիշեն ոչ խոստովանեցին. քայց
սակայն պարտական են յանցանիլ պատահմանն
խոստովանիլ և զայնոսին :

Առաջին պատահութիւն է . զի յորժամ անհնա-
րին իսկ է 'ի կողմանէ աղաչխար. զին զամ մահա-
ցու մեղս իւր յայանել. ուր յորժամ հիշանդն 'ի
խոստովանիլ կորուսնէ զլեզու իւր, և ոչ կարէ զմնա-
ցեալ մեղսն յայանել . կամ ևս զոչ ինչ մեղս բա-
ցայոյտել . և յայնժամ 'ի դռանել խոստովանա-
հօրն 'ի նմա զնշան ինչ հոգւոյն կատարեալ զղջ-
ման, կարէ . և պարտէ զնա արձակել խորհրդ
դաքար . մանաւանդ ևս եթէ աղաչխարողն յա-
ռաժքան զհասանիլ խոստովանահօրն ալ միայն
զլեզու, այլ և զքանականութի 'ի իւր կորուսցէ.
արձակել կարէ զնա, և պարտի, դռնեա թէ ուր
եթէ ցուցնալ իցէ բանիւ, և նշանաւ . թէ կա-
մի խոստովանիլ և ինդրէ զխորհրդական ար-
ձակութիւն, և այս ըստ վկայութե հաւատարիմ ան-
ձանց. ուր ասեն նմաբանք : Եւ հասնուի նախ
'ի ժողարաւզիկեայ, որ ասէ, որք յանկարծն համ-
բանան ըստ որում սահմանադրեալն է, կարեն
մկրտիլ կամ արձակիլ . եթէ զվկայութի անցնալ
կամացն բանիւք սլոց, կամ ներեայ նշանաւ իւ-
րեանց անիլ կարեն . Երկրորդ 'ի ժող. կար-

դադրենայ . որ ասէ , ընկալցի զաղաչխարութե
խորհուրդ , որ զայն 'ի հիւանդութե խնդրեալ
լատ վկայութե անձանցն ունինդ բաց մինչ 'ի դա
լուտ քահանային պատանձի , կմ մտօքն ցնդի .
եւ եթէ մերձն է 'ի մահ , եղեալ քահանային ըզ
ձեռս իւր 'ի վերայ նր , տաղէ զհաղորդութին
'ի բերան նր : դարձեալ սբն լէօն պապն խօսե
լով առ հիւանդս , եթէ ասէ , իւր բռնութե
հիւանդութե այնպէս ծանրացին , զի զոր սա
կառ յառաջն խորհէին , 'ի ներկայութե քահա
նային ոչ կարացեն յայտնել , վկայութե ա
ռաջակայցն հաւատացելոց օգտել պարտին նո
ցա , զի զհաշտարարութեն եւ զաղաչխարութեն
բարեբարութի ստացին . Երևի եւս սովորա
ւթի եկեղեցւոյ 'ի հռօմէ' ուսու' , որ ասէ , թէ
սրբառէ արձակել զհիւանդն , եթէ զցանկու
թի խոստովանելոյ եւս 'ի ձեռն այլոց ցուցցէ :
Է . Բայց եթէ հոգեւորն 'ի բանուէ խօթու
թեն տագնադեալ չիցէ խնդրեալ զխոստովանա
հայր , կամ զցանկուի ինչ խոստովանելոյ , բա
նիւ , ակնարկութե , կամ իւրիք նշանաւ 'ի ներ
կայութե , կամ 'ի հեռուորութե քահանային
ցուցեալ , յայնժամ ոչ կարէ արձակիլ խորհր
դաբար . որովհետեւ ոչ է անդ յարմար եւ բաւա
կան նիւթ խորհրդոյ աղաչխարութե . այսինքն
ոչ ինչ զղջումն , կամ խոստովանութի . որք արտա
քին նշանաւ իւրիք երևին . մինչ այսօրիկ են եու
թենական մասունք խորհրդոյս , առանց որոց
եւ տեսակն ոչ ըստօրինաց եւ ոչ խեղապէս կարէ
'ի կիր արկանիլ . ոնչ ասեն անաբանք . Արդա
րեւ սրբազան Ժողովք եւ սբ հարքն ոչ շնորհեն
քահանային մատակարարել զխորհուրդն աղաչ
խարութե համրացեալ կամ մտօք ցնորեալ հո
գեւորացն , եթէ ոչ ծանիցէ զնոսա խնդրել ըզ
նոյն խորհուրդ , եւ զցանկութիս իւրեանց բա
նիւ , ակնարկութե , կմ այլ նշանաւ ցուցեալ :

Է . Երկրորդ պատահումն է , յորժամ . յամ
բողջ

բողջ խոստովանելն ուրուք հեռանի ծանրագոյն
 փնաս ինչ հոգեւոր . կամ մարմնաւոր , իւրեան
 կամ սցլոյ . որդոն , յորժամ 'ի մերձենալ պա-
 տերազմի , կամ ստատկանալ նաւակոծութե զի-
 նոճորքն , կամ նաւավարքն ամ ցանկան խոստո-
 վանիլ . յայնժամ զի մի ամբողջ խոստովանութե
 միոյն փրկուի ալլոյն վտանկեացի . բաւկն է խոս-
 տովանիլ զմի մահացու մեղս , և արձակիլ : և ե-
 թէ ժամանակն և առ այս չբաւեսցի , զի նաւա-
 կոծութիւն ստատկացի . կամ պատերազմն յա-
 ռաջացի , կարեն ամենեքեան 'ի միասին ինիք
 արաւաքին նշանաւ մեղուցեալ սեւօրէն , և ցա-
 ւիլ զնոցունց ճշմարտիւ ցուցանել . և արձակիլ .
 բայց նշանքս այսոքիկ 'ի տես կամ 'ի լուր բահա-
 նային պարտին լինիլ :

Դարձեալ յորժամ հիւանդն տաղնապի ժան
 տացաւիւ և խոստովանահայրն ոչ կարէ առանց
 յայտնի որոգացի 'ի կենաց իւրոց տեսլ 'ի լուր
 մեղաց նորա ուրոյն ուրոյն , յայնժամ լուեալ
 խոստովանահօրն զմանս 'ի մեղաց նորա տե-
 օանէ . թէ պատրաստ է և զայլն խոստովանիլ .
 կարէ արձակել զնա . բայց 'ի դիպեճաճօ յայս-
 միկ պարտի բահանայն խրատել զհիւանդն , թէ
 խոստովանութիւն այն նր է խկատէս , և բաւա-
 կան , և որքան կարէ պարտի աստիճալ և յան-
 դորր առնել զնա :

Ք. Նոյնպէս է թէ ոք զհայր , կամ զմայր խոս-
 տովանահօրն սպանեալ , կամ զտուն նր այրել .
 և ոչ կարացեալ տլում խոստովանիլ ոչ պարտի
 'ի խոտովելի նմ յայտնել 'ի խոստովանուէ զսպան
 նախնիս զպրտումն զայն . զի այնաւ դնէ զխոտովեա-
 հայրն յորոգացի վրէժ խնդիր լինելոյ . և ատե-
 լոյ զինքն , կամ ևս յայտնելոյ զխոստովանուին .
 և ևս բազում չարիք բարոյականաբար կարեն
 աստուածս հետեւիլ . մինչ քահանայքն ևս են մար-
 դիկ տեսչութե զգածեալք . և 'ի մեջ իւրեանց
 տկարսոյնք բանզմիմեանս . վր որոյ յայնժամ
 թիւ
 կարէ

կարէ ըստ օրինաց աղաչնարողն լռել զնոյն մեղս
'ի խոստովանութեւ :

Կնդրեցեա , մի՛ թէ նմանապէս իցէ օրէն ա-
ղաչնարողին լռել զմահացու մեղս ինչ 'ի խոս-
տովանութեւ , կամ զգարաբայն նր՝ զորս ոչ կա-
րէ յայտնել առանց ծանուցանելոյ և զքաժա-
նորդ իւր 'ի մեղս :

Ասն նախարոս , և կամախեա թէ ոչ միայն
է ըստ օրինաց , այլ և պարտի աղաչնարողն յայն-
ժամ զնոյն մեղս , կամ զգարաբայն նր՝ լռել 'ի
խոստովանութեւ . Իւ թէ պէտքան սոցա հաւա-
նական իմն է . Սակայն աներկբայ և ճշմարտա-
դոյն խնէ : հակառակ իմացու մն ըստ սրբոյն թօ-
մայի . և այլոց բաղմաց , վստն սրոյ ասեմք . Թէ
աղաչնարողն յայսմիկ պատահման պարտի նախ
որոնել զխոստովանայր ոք , որում չիցէ ծա-
նօթ մեղսակից իւր . կամ եթէ կարէ ընել հան-
դարութիւն , և առանց վնասու հոգւոյ երկա-
րել զխոստովանութին . և եթէ երկաքանչիւրն
անհնարին իցէ , յայնժամ զմեղս իւր ըստ որում
է , պարտի խոստովանիլ և զայս յայտնապէս ցու-
ցանէ սքն բեռնարտոս , 'ի գիրս պարկեշտ կե-
նաց , ասելով զուժեքէ չարինչ մի՛ ասացեա . որ
քան ևս ճշմտ իցէ և յայտնի . եթէ ոչ 'ի խոստո-
վանութեւ . և այս՝ յորժամ չկարացեա յայտնել
զմեղս քս :

Ե . Ի բանիցս սրբոյն բեռնարտոսի , և օղոցն
'ի վերոյ իմանամք , թէ պարտաւորութին ամ-
բողջ խոստովանութեւ , որ եղեալն է իւրաքան-
չիւր աղաչնարողի 'ի ճէ՛նե մեղս , է բուական
սրտաճառ առ 'ի յայտնել 'ի նեղքոյ կնքոյ խորհր-
դոյս զմեղս օղոց՝ խոստովանայօրն , և ապա
յայտնու մնս այս սիրոյ ընկերին ոչ ընդդիմանայ .
որպէս ևս նոյնոյ սիրոյ ոչ երբէք ընդ դիմանայ
յայտնելն արաժքոյ խոստովանութեւ վստորդար ,
և օրինաւոր ինչ սրտաճառի զգաղունի մեղս
օղոց :

Իմանամք երկրորդ թէ բաց ՚ի հարկաւորութեան, ոչ երբեք է օրէն զմեզս այլոց յայտնել ՚ի խոստովանութեան որոյ յորժամ տեսանէ խոստովանահայրն, զի ազախարօղն առանց օրինաւոր պատճառի կամ անուանել զքնկերակից իւր ՚ի մեզս, կ'իջրէած ՚ի մեզս, պարտի արգելաւ նմա զայս և խրատել զնա, չանկանիլ ՚ի մեզս բամբասանաց:

Պ Ր Ա Կ. ԺԷ

Յաղագս օրինաւոր պաշտօնէի խնդրոյ:

Ա. **Ա**ռադիւն միայն քահանայն է օրինաւոր պաշտօնեայ խորհրդոյս. զի միայն առաքելոցն, և հետեւելեաց նոցա ՚ի քահանայութիւն ապառ ՚ի քէն ննէ մերմէ. յօհան 20. և թէ ումք թողուցուք զմեզս, թողնալ լիցի նոցա. ում միահաղոյն ՚ի մի միազբանօք ի նն մերոյ իմացան սք հարքն. ում սքն ամբրտիտս, սքն օգտաւինեսս, սքն լեօն. և ևս ՚ի ժող. կոստանտինեայ որպէս յօդուած հաւասոյ ստիմանեցաւ. նաև ՚ի ժող. ֆլորէն. և թրիտ.

Եւ թէպէտ ճշմարիտ է այս, սակայն իւրաքանչիւրք քահանայ, ոչ կարէ զիւրաքանչիւր ազախարօղ խկապէս արձակել. զի բաց ՚ի յիշխանութեան կարգին, պարտի ունիլ և զիշխանութի իրաւանց. քանզի թէպէտ քահանայն զօրութիւն կարգին ընդունի անմիջապէս ՚ի քէն ննէ մերմէ զիշխանութի առ ՚ի թողուլ զմեզս. բայց ոչ ընդունի զնիւթն, առ որ ընդարձակել կարացէ զիշխանութիւն զայն. և ևս զօրութիւն կարգին ոչ ունի զհպատակս իւր, առ որս կարուցէ զհատուղական իշխանութիւն իւր խկապէս ՚ի կիրարկանել: և այս երևի ՚ի ժող. թրիտ. որ ասէ, թէ առ ոչինչ զօրէ արձակումն այն, զոր քահանայն առ այն ընդ արձակէ, յորում ոչ ունի զյաւ.

գրառակ , կամ զհոխանորդական իրաւունս , ի
հնրան հետեւ իսկ յիշեցաւ և ի ժող. Քրիստոս
թէ պաշտօնեայն խորհրդոյս ապաշխարութեւ ,
քահանայն , որ ունի զյատուկ կամ զհոխանոր
դական իշխանութիւն արձակելոյ :

Բ. Դարձեալ քահանայքն , որք չեն հոգա
բարձուք , բաց ի յիրաւանցն և յիշխանութեց ,
որք նոյն շնորհիւ կարեն . պարտին ունիլ և ևս ըզ
քննութիւն եպիսկոպոսի . այս է . զվկայութիւն , վո
շնդուանիութեւ և բաւականութեւն առ ի լսել
զխոտաւանութիւն հաւատացելոց , և առ ի խոր
հրդարար արձակել զնս . սոյն ասէ ժող. Թրիս
Հաստատեաց սրբալոյն ժող. Թէ ոչ ոք ի կրօ
նաւորաց կարացէ լսել զխոտաւանութիւն աշ
խարհականաց , և քահանայից . կամ համարիլ
առ այս բնդունակ , մինչև կամ զհոգաբարձու
թիւն , կամ զհաստատութիւն արձրի պարզեի նոյն ,
քննութիւն եպիսկոպոսին և թէ հարկաւոր երևեա
լի . կամ բնդունակ դպրեն զնոսա՝ ստացիին .
վոսորոյ քահանայն , որ ոչ է հոգաբարձու , և կմ
ոչ ունի զհաստատութիւն յեպիսկոպոսին , ոչ է
բնդունակ առ ի պաշտել զխորհուրդն ապաշխա
րութեւ , և ապա ոչ ըստ օրինաց , և ոչ իսկապէս
կարէ արձակել զք , սոյն ասէ իզամուկեթիս ,
և որ ի վկայ կալէ և զթողուն կարտինալոյ . Թէ
արձակուան քահանային զօրութիւն իշխանութեան
համարաւորեն շնորհեալ ի քահանայապետին ,
կամ յատկապէս ի հոգաբարձուէն , առ ոչ ինչ
զօրե , և թէ քահանայն քննութեւն եպիսկոպոսին
ոչ հաստատեցի . և սնկտումամբ առ այնոսիկ ,
որք բարի հաւատով մատենա առ այն :

Գ. Առդ՝ ի սահմանադրութեւն ժողովոյն և
լսելի , թէ պարզ կամ կրօնաւոր քահանայքն , թէ
և իմաստնադոյնք , և անարանք , և վրդայտուե
հեղինակութեւն պանծացելք և թէ չունիդին զհոգա
բարձուէն իրաւունս զնոյսին քննութիւն , կարօտին
քննութեւն զնոյսին զի կարացեն լուեղ զխոտաւանութիւն

խակապէս արձակել զսպաշխարհս . և հակա-
դարձաբար . մեծաւորք կարգաց կարեն տալ ըզ-
հրաման կրօնաւորաց ի բնանց բնարել 'ի խոստո-
վանահայր զմեծ 'ի քհնյից , որ վիցէ քննեալ լե-
պխակոպոսէն . զի ժող . զքննութիւն զայն 'ի խոս-
տովանութիւն աշխարհականացն միայն պահան-
ջէ , ուր ասէ ի զամպերթոս , որ 'ի հետեւեալ մա-
սունս ցուցանէ զհարկաւոր ինչս գիտելոյ . և
'ի կիր աբխանելոյ , զորս աստ բարեւք համարե-
ցաք դնել :

Առաջին հաւանական և յոյժ աներկեան 'ի
կիրառունն բան վարդապետացէ , թէ յեպիսկո-
սոսէն յայնմանէ պարտէ ունիլ զհաստատութիւն ,
'ի միճակ որոյ քահանայն կամի պաշտել զիսդն
սպաշխարուէ . և պատճառն է , զի քահանայն
զհաստատութիւն լեպխակոպոսէն յայնմանէ պար-
տի ունիլ . որ 'ի նմանէ կարէ պահանջել զհա-
մար խորհրդոյն զոր պաշտէ . և որ հոգայ , զի
բոտ պիտոյին . և բոտ պարտին պաշտեացի :

Դ. Երկրորդն է , թէ հաստատութիւն այն բոտ
կամաց եպիսկոպոսին կարէ լինիլ ընդհանրակն
և բացարձակ , կամ յատուկ , և եզերեալ առ-
ժամանակ ինչ . կամ աւելի . զոր օրինակ կարէ
եպիսկոպոսն հաստատել զքահանայն խոստովա-
նահայր 'ի մի ամ և եթ . զի 'ի վախճանիլ ամին
ոչ բոտ օրինաց և ոչ խակապէս կարացէ առանց
նորդ հրամանի եպիսկոպոսին լսել զխոստովա-
նութիւն . զոր 'ի բազում միճակս , և ևս 'ի հռոմ
'ի կիրառութե իսկ տեսանեմք , առ 'ի բաց թօ-
թափել զծուլութիւն մանց խոստովանահայր ,
և առ 'ի պահել զզրաստութիւնն . և ևս առ 'ի
շարժել 'ի նս զգիտութիւն , նոյնպէս կարէ եպիս-
կոպոսն հաստատել զքահանայն այնու թէ ուր ,
զի 'ի տեղիս ինչ միայն , որդոն , յայտ ինչ գիւղ
միայն կարացէ լսել զխոստովանութիւն և այս
սչ առանց պատճառի , մինչ բազում անգամ պա-
սահի , զի եպիսկոպոսն զքահանայ որք գացէ
ընդ

չնայ ունեւի ի քաւ խոստովանուէ միայն ի դիւղ
ն ոչ ի քաղաքս . ուր բազմիցս մատչին ի խոս-
տովանութի անձինք ի զանազանս և ի դժու-
րինս պատասխելոյք . և ի յազդու ձիւն ի մա-
տակարարել զխոյս խնդրի մեծագոյն ունեւ-
թի . և առատագոյն դիտութի :

Երբորդն է , զի հաստատութին յեղիսկոպո-
սէ շնորհեալ կարէ կրկին յետս կոչել ի նմանէ .
զոր օրինակ , և թէ խոստովանահայրն վն անհո-
գուն լիցի անտեղեակ դրոց . կամ վարուքն ապա
կանեացի , այնպէս զի երևեսցի նմա յօգուտ և
կեղեցւոյ բաւեալ ի նմանէ զնոյն պաշտօն . մա-
նաւանդ ևս սոյն անէ նոյն ի զամեղերթոսն , կարէ
եղիսկոպոսն առանց նւրաք պատճառի ըստ հա-
ճութե իւրոյ զհաստատութին զայն բաւեալ ի
դիտուն և ի ջերմեռանդ օրեն . և թէ պէտ զայս
քնդդէմ բանի արարեալ մեղանչէ , սակայն զօ-
րութի բարձման նր և արդէրմանն այնպէս աչ-
դէ ի քահանայն , որ այնու հետև ոչ ըստ օրի-
նաց , և ոչ իսկանց կարէ մատակարարել զխոյն
Աղայի Բարձր Թեմ :

Չորորդն է , զի թէ պէտ ըստ վճար ժողովոյն ,
որ ի վերոյ խնդրի քննութի և հաստատութի
եղիսկոպոսին առ ի լսել զխոստովանութիս աչ
խարհականաց , և քահանայից , սակայն ի բա-
ղամ տեղիս ֆռանայ սովոր են քահանայք , ա-
ռանց քննութե լսել զխոստովանութիս այլոց
քահանայից . և այս կարէ լինիլ իսկապէս և ըստ
որինաց սոյն անէ նոյն ի զամեղերթոսն , ոչ զօրութի
սովորուն ինչ , զոր յայնմապէս արդել ժողովն ,
այլ լսելեայն թոյլատրութի եղիսկոպոսաց . որք
յիմանալ իւրեանց , թէ քահանայքն առանց հի-
րամանի լսեն զխոստովանութիս միմեանց , ոչ
արդէն լուսն , համարին չաւելայն օտայս թոյլա-
տրել :

Ե. Հինգերորդն է , թէ իւրաքանչիւր քահա-
նայ , ոչ քննեալ . և ոչ ունեց ուրաք ի բաւանց .

այլ ևս բանադրեալ՝ արդեւեալ . կարգադուրի ,
 ևս հերեւակոյս , կարէ զկարգանչիւր ատաշխա-
 րող յամ մեղաց . ևս ի բանադրանաց ի ժամ մա-
 հու արձակել , զոր յաշտնագէս ցուցանէ ժող-
 թրիտ . և ի ձեռն ժամու մահու անժամեք ի հնրա-
 կի իմանան և զհաւանտիան որոգայթ մահու . որ
 պիտի է որոգայթն այնորիկ , որ մտանելոց է ի
 պատերազմ , կամ ի վտանդաւ որ ինչ նաւարկու-
 թի . ևս զայս ինչ տարբերութի քահանային
 պարտէ պահել . զի յայնժամ արձակեցէ յամ
 մեղաց , ևս ի վերապահելոց ուղղակի , իսկ ի
 բանադրանացն , կամ ի կապանաց , ոչ այսպէս
 այլ թէութի , զի յանցանիւ որոգայթին , և ի
 վրկիլ նր՝ զինքն արձակեալն առաջի մեծաւո-
 րաց կացուցէ , և ի գնել նյ զապաշխարանս
 յանձն առնալու :

Կարէ ևս ոչ քննեալ քահանայն , ի խոստո-
 վանեալ և յարձակեալ մահացու մեղացն , և
 յկարգանչիւր ներելի մեղաց զիւր քննիւր որ խոր-
 հրդարար արձակել . միայն թէ վիցէ բանադ-
 րեալ , կամ այլ ինչ յայանի կանոնական արդել
 մամբ կապեալ . որպէս ուսուցանենն սուա-
 բէդ , պոնովենթուրայ , և այլք . և զայս կարէ
 առնել կամ զօրութի կարգին իւրոյ . կամ ըստ
 սովորութե , կամ լուեկայն թոյլատրութե ե-
 կեղեցւոյ , կամ վտան այն , զի ատաշխարողն որ
 քան առ այնտիկ մեղս մտալն ի քահանայն , զորս
 ոչ պաշտաւորի արկանել ընդ բանալեզն եկե-
 ղեցւոյ . ոմ կրկնեցի ի դիրս վերոյ յիշեալ վար-
 դապետացն :

Յաւելումք և ևս ըստ թովնթոսի , թէ իւրա-
 քանչիւր եպիսկոպոս կամ հոգաբարձու կարէ
 ևս ի թեմի և ի վիճակի այլոց . զխոստովանու-
 թիս ժողովողոցն իւրոց լնել և արձակել , սա-
 կայն և այս պարտ է լինիլ առանց դայթակղու-
 թե , և քնատու այլոց :

Պ Ր Ա Կ . Ժ Է :

Յաղագս վերադարձեալ յանցանաց :

Ա շնորիտ իսկէ , և ի ժող. թրիտեն .
յայտնապէս սահմանադրեալ , թէ քա
հանապապեացն , վասն ընդհանուր իշխանութե
իւրեանց , զոր ունին առ ամ եկեղեցի , զմեծա
գոյն յանցնս ինչ կարեն պահել յատուկ գոտա
նաց իւրեանց , և ոչ պարտիմք երկնիօրէ առ այս ,
մինչ ամ ինչ , որ յնչէ սք և բարի է : զի սոյն
իսկ և եպիսկոպոսացն ամենեկուն ի վիճակս իւ
րեանց ի ինքնն եկեղեցւոյ . և ոչ ի քահուան .
է օրէն . վն հեղինակութեն իւրեանց ի վն հոգա
տակացն զորս յանձնեալ են ի հոգ ստորին քահա
նայից . մանաւանդ որքան առ յանցանս , ընդ որս
է և բանադրանքն եկեղեցւոյ . և վերադարձու
թիւս այս յանցանաց համաձայն իսկ է ամային
հեղինակութեն , և ոչ միայն ի յարտաքին քա
ղաքավարութե , այլ և առաջի այ ունի զդորու
թիւ : և ի բանիցս ժողովոյն երևի թէ ստորին
քահանայքն , ևս քննեալք , ոչ ըստ օրինաց , և
ոչ իսկապէս կարեն ի վերադարձեալ յանցանաց
առանց յատուկ հրամանի արձակել . բաց ի վե
տանդէ մահու , ուն յանցեալ պրահն ասացաք .
Խնդրեցեա , թէ որպիսի յանցանքն առ քահա
նայապետս , և կմ որպիսի առ եպիսկոպոսունս
իցեն պահեալք : Պատասխանեմ նախ , թէ ոչ
ներելի , և ոչ ներքին պարզ մահացու մեղքն ,
այլ միայն արտաքին զօրծով կատարեալ մահա
ցու մեղքն սովոր են պահիլ , որպէս ասեն
մեծաբանք :

Պատասխանեմ երկդ , թէ ոչ համաձայնին
վարդապետք ի մէջ իւրեանց , թէ որպիսի յան
ցանքն առ եպիսկոպոսն ըստ իրաւանց իցեն պա
հեալ . զի ոմանք ասեն , թէ ոչ ինչ յանցանք ըստ

Զրուանց իցէ նոյ պահեալ, իսկ այլք թէ իւրաքանչիւր զազրալի յայտնի և դայթակղեցուցիչ մեղք, որոց վն երբեմն սահմանեալ էր հրապարակական ապաշխարութիւն, պահեալք են և պիտիսպասին. ուն նշանաւոր շնութիւն, մարդասպանութիւն և այլն. և այլք համարին այլապէս: Բայց աներկեւանն է իւրաքանչիւր խոստովանահօր պահել զսովորութիւն, և զսահմանադրութիւն ժողովոց և եպիսկոպոսաց, և զյատուկ վերապահութիւն թեմին և վիճակի. յորում է և մատակարարէ վննոյն ապաշխարութեն. և համաձայնիլ նոյ, ուն առէ լայնման:

Բ. իսկ որ պատկանի առ քահանայապետն՝ վարդապետք ի հասարակի ասեն, թէ ոչ ինչ յանցանք պահի նմա, և թէ ոչ ի պատճառս բանադրանաց, և կադանաց, որ ի նմանէ եղեալ է, այնպէս զի և թէ պապն. կամ փոխանորդ նորա առ այս, ի բանադրանաց, և ի կադանաց անտի արձակեացէ, ապա իւրաքանչիւր խոստովանահօր կարէ ի մեղաց անտի ի խղճմտանս արձակել, մանաւանդ ուն զառ լայնման, զի ուն թէ որ անյաղթելի սոխտութիւն գործեացէ զվերապահեալ մեղս ինչ պատին, չգիտացեալ թէ անկանի ևս ի բանադրանս. սոխտութիւն այն իւրաւանց ազատ թողու զնա ի կապիցն բանադրանաց, ուն ի ներքոյ ասացողք, այսպէս ևս մեղքն ոչ երբեք լինի վերապահեալ:

Բայց և թէ խնդրեսցես, թէ ոչք իցեն յանցանքն այնորիկ վն բանադրանացն իւրեանց վերապահեալք պատին, պատասխանեմ. թէ բազումք և զանազանք են որք ի կանոնական դիրսն թերցեալ լինին. և ի մաշտոցն փարիզեցւոց թուին այսոքիկ հետեւեալքս: որք՝ ուն անդ տեի, ի դաւառս յայտոսիկ յաճախ կարեն պատահիլ:

Ա. Հրձիգքն տաճարաց սրբոց. և տանց աշխարհականաց. որք յորժամ հրապարակաւ յայտնին.

իկն և այսու խմացեալ լինին ևս քակտիչք և կո
ղտալիչքն սրբազան շինուածոց :

Ը. Իրական սիմոնականութիւն 'ի կարգս , և
յեկեղեցական աստիճանս , և ևս թէութենական
սիմոնականութիւնն . որ եթէ իցէ հրատարա-
կական ,

Դ. Սղանուհն , կամ հատումն անդամոց , և
խրաքանչիւր անողորմ ձաղումն կրօնաւորի , կմ
կղերիկոսի , որ 'ի սբ աստիճանն է ,

Դ. Հարումն եպիսկոպոսի , կամ այլոյ եկե-
ղեցական մեծաւորի :

Ե. Աստուծոյն զինուց 'ի կողմանս անհա-
շատից :

Զ. Այլոյութն կնքոց կամ թղթոցն քահա-
նայապետին :

Է. Աստատակութն , կողոպտութն , աւերութն ,
և խախտութն երկրին եկեղեցւոյն հօմայ .

Ը. Բանադատութն արգելմանն' որ եղեալ է 'ի
նոյն սբ աթուոյ :

Որոց յաւելումք զհերետիկոսութիւն , սակայն
յայտմանէ 'ի բազում գաւառս ֆռանցայ և այ-
լոց , սովորեն եպիսկոպոսքն արձակել կմ ըստ
նին սովորութե , կամ ըստ շահելայն , և կամ
յայտնի հրամանի քահանայապետին .

Դ. Դիտելի է , զի վերապահութիւն այն քահա-
նայապետին ոչ է այնքան տաստիկ , զի վասն բազ-
մայ պատճառաց ոչ թողցի , և առ եպիսկոպոսս
կան իրաւունս ոչ յանձնեցի , և պատճառքս
ուշտոքիկ երևին 'ի կանոնական գիրս : Եւ առ
ջինն է տկարութի հասակին , այսինքն , եթէ մա-
նուկն հասակաւ 'ի պատին վերապահեալ յան-
ցանս ինչ անկցի , և այս զկնի մանկութեն
յեպիսկոպոսէն արձակիլ կարէ : Երկրորդն է
տկարութի ցեղին , զի կանայք 'ի քանադրանս
պատին անկեալք յեպիսկոպոսէն արձակիլ կա-
րեն : Երրորդն է խրաքանչիւր օրինաւոր ար-
դելութն գնալոյ յառաքելական աթոռն , որոյ վս

աղաւս են աղքատք. ծերք, տկարքն բնուի, նաև
այնոքիկ, որք չեն տեսարք խրեանց, կամ որք
վասն ունելոյ զհոգ ընտանեաց, կամ վնեելոյ ի
հրապարակական պաշտօնս, կամ վասն որոգայ
թի կենաց, վատահամբաւութե, դայթակողու
թե. կամ այլ ինչ նման պատճառի՝ արգելա
նին, զի մի՛ կարողեն դնալ ի հոգմ առ ի ըն
դունիլ զարձակումն. ուստի տակ յայնման՝ պա
պին պահեալ յանցանքն ի պատահիլ արգել
մանն զվնեելոյ առ նա լինին պահեալք նոյն
կողմսին:

Գ Ր Ա Կ. ԺԷ.

Եւ և՛ կարէ ի վերապահեալ յանցա
նացն արձակել:

Ղ շմարիտ է, զի ամ մեծաւորք յատենի
խղճմտանաց կարեն արձակել ի յանցա
նացն՝ որք վերապահեալք են ի ստորագրեալ մե
ծաւորաց խրեանց և պատճառն է. զի բոլոր
խշտանութիւն փոքրագունին՝ յայնմայեւ պարու
նակի ի մեծագոյնն վն ստորագրեալ գոյոյ իշխա
նուեն խրոյ՝ ծաղուներն. ասացաք մեծաւորն
ի յատենի խղճմտանաց՝ առ ի զանազանել յայ
նոցիկ, որք մեծաւորք են միայն յարտաքին աշ
տեսի, որոյսի են արք եպիսկոպոսքն նկատ
մամբ եպիսկոպոսացն գաւառի խրեանց. զի
նոցա մինչ ոչ են մեծաւորք եպիսկոպոսացն յա
տենի խղճմտանաց՝ ի յանցանացն, զորս եպիսկո
պոսքն ի վրեանց պահեն, զստորագրեալս նոյն ոչ
կարեն արձակել. բայց ոչ պատկէս վն հոգմեա
կան քահանայատեալին, զի մինչ է ծայրագոյն հո
գմն եկեղեցւոյ և փոխանորդ քիմն մերոյ ընդ
ամ երկիր՝ ունի զգերագոյն իշխանութի, թէ
ի ներքին, և թէ ի յարտաքին տեսնի նկատ
մամբ խրաբանելու հաւատացելոյ՝ ևս եպիս
կո

կարտայ, ունի ի սեղան խորամ ստացուք. վերայ նա կարէ զամ հաւատացեալս յիւրացան լիւր վերապահեալ յանցանաց՝ որում և իցէ վերապահեալ խկապէս յերկաքանչիւր ատենի արձակել:

Ճշմարիտ է երկրորդ. զի ոչ ոք փոքրագոյն քահանայ կարէ արձակել ի յանցանացն՝ որ պահեալն է մեծաւորի սեղանին: Եթէ ոչ առնուցաւ զիշխանութի ի մեծաւորի կամ ի փոխանորդի նորին ի յատենի խղճմտանաց. և պատճառն է, զի այսու վերապահմամբ մեծաւոր սեղանին համարի իբրեւ արդելու զիշխանութին, և զերաւունս ստորագրեալ քահանայից նկատմամբ առ այնոսիկ վերապահեալ յանցանո. քան զի միշտ եղև ի մէջ եկեղեցւոյ ոմ ատէ ժողով թրիտ. սակարութի: և իբրեւ ճշմարիտ աբ ժողովս հաստատէ զայս, թէ առ ոմն զարարի զթրել արձակումն այն, զոր քահանայն տայ այնմ, յորում զփոխանորդական, կամ զհասարակ իրաւունս ոչ ունի:

Ճշմարիտ է երրորդ. զի ամ և իւր քննիչ քահանայ և քանադրեալք, արդելելիչ, և առաւել կարգադրելիք կարեն խկապէս, և ըստ օրինաց զամ և զընդհանուր հաւատացեալս յամ յանցնոյ, ոչ միայն ի վերապահելոյ, այլ ևս ի նորմից, որք թէ յիրաւանց, և թէ ի մարդկանց և ն. կղեալք նոցա, արձակել ի ժամ մահու. և պատճառն է, զի եկեղեցին կամեցաւ դադարիլ յանցանաց և վերապահութե ի նմին ժամու, ոմ ատէ ժող. թրիտ. սակայն զթու թի իսկ, զի մի այսու պատճառաւ կորիցէ ոք ի նոյն եկեղեցի ոյ միշտ պահեցաւ, զի ոչնչասցի ի ժամ մահու. վասն որոյ ամ քահանայ զամ ապարհարօղս յամ քանադրանաց և նորմից արձակել կարեն:

Արդ ի լինիլ ճշմարիտ այսոցիկ երկու խնդրեացն, ի՞նչ է քոյ ի ժամու մահու կարեն էլ:

բէք թէ եւ թիք , այսինքն բարութիւն , գիտութիւն ,
 և խոհեմութիւն . և զերկուց առաջնոց 'ի պրակս
 յայս կարճ 'ի կարճոց վարդապետեալ , զերբորդն
 'ի հետեւեալ պրակս պարզաբանեացուք :

Եւ արդ նախ՝ որ պատկանի առ բարութիւն ,
 գիտելի է , զի արեւոգանքն՝ օրբութիւն և եթ պար
 տին կատարիլ , և ոչ սք կարէ 'ի մահացու մեղս
 մատակարարել զխորհուրդս առանց կրկին մե
 ղանելոյ . սոյ 'ի վերջ յառաջին գլուխն ասա
 ցաք . և վս որոյ 'ի գիտել խոստովանահօր մատ
 չիլ յատեան աղայնարութեւն պարտի զգուշա
 նալ , զի մի լիցի 'ի մահացու մեղս . և գուցէ և
 թէ դտանիցէ զինքն 'ի մահացու մեղս . զնոյն կմ
 խոնարհ խոստովանութիւն , կամ զի եթէ դժու
 րին իցէ այս . և հարկաւորութիւն ստիպեացէ ,
 դոնեա ճշմարիտ և կատարել զըջմամբ ջնջեցէ ,
 ևս առաւել թէ և ոչ սագտանիցէ զինքն , այ
 սու տակաւին ոչ պարտի համարիլ զինքն ար
 դար , այլ բարեգոյն ևս է նմա մշտ կանխել 'ի
 պաշտել զսփային խնդս իւրիք սք և խոնարհ ար
 տին ըղձիւն , և մի՛ լիցի նմա նստիլ 'ի սք յա
 տեանն յայն առանց կարդալոյ առ անային օր
 նութիւն :

նութիւն :

Բ. Եւ վս գիտութեւն գիտելի է , զի մինչ 'ի խոր
 հուրդս յայս խոստովանահայրն է բժիշկ , և դա
 տաւոր , և արդարեւ առ 'ի ըստ արժանեւոյն կա
 տարել զերկուս պաշտօնս , խնդրի 'ի նմա գիտու
 թիւնն . և վս որոյ քահանայն ծանրապէս մե
 ղանէ , որ 'ի պաշտօնս յայս առանց բաւական
 գիտութեւն մատուցանէ զինքն , ևս եթէ յեղիս
 կողոսէն քննեալ , 'ի նոյն կացուցի պաշտօն ,
 սոյ ասէ սուարեղ ընդ հաւարակ անարանից :
 Արդ՝ զի խոստովանահայրն ըստ արժանեւոյն ըզ
 պաշտօն իւր կատարեացէ , պաշտի գիտել յառ
 կապէս դոնեա զոյսասիկ . այսինքն . թէ զինչ է
 հարկաւոր կմ՝ բաւական նիւթն . և զինչ տեսակ
 կ'օրհրդոյս . ոյք են էական և ամբողջական մա

տանք

քաւելք նմ . որպիսի զղջումն խնդրի յառաջնա-
 բողն : առ 'ի ընդունիլ զորտաղ խորհրդոյս . ո՞ր-
 պիսի թէոս թիք պարտին պահիլ 'ի խոստովանու-
 թէն , որպիսի մեղքն , դանեա ըստ սեռին իւ-
 բեանց մահացութեամբ ներելիք են . ոչք են պա-
 րագայքն , որք զանազի մեղացն փախտիսեն . կմ'
 մեծապէս ծանրացուցանեն . ոչք են մեղքն , որք
 պարտաւորեն 'ի հաւատցումն . կամ ունին ընդ-
 իւրեանս և զբանագրանս . և որք ունենեան ,
 և ոչք ոմանք , 'ի նախընթաց , և 'ի հետեւեալ
 բանիցս այսորիկ դործոյս կարեն տեսանիլ յիւ-
 բացանիւր ումքէ . Դարձեալ թէ միտիտի
 չանցանքն վերադառնեալ են պապին . կամ եպիս-
 կոսոսին , և զորս կարէ իւրացանիւր որ աւան-
 նիլ 'ի հոգմ' աւսու' և 'ի մաշտոցէն յատուկ վի-
 ճակին . իսկ 'ի զժողարու թիս շուրջ զեկեղեցա-
 կան արդէլմամբ , և զպարտաւորութիւն հաւա-
 ցանելոյ և այլն , դոնեւն պարտի դիտել երկ-
 բայիլ , զի և զարձակումն երկարեացէ , մինչև 'ի
 դիտմեցն իմասցի , և բարւոք ևս աւսուցանէ պա-
 նայինայ , թէ յատուկ ծանօթութիւն անկանոնու-
 թենց , և այլոց պարտաւորութենց , ոչք առ կղե-
 բիկատունս և առ եկեղեցական պաշտօնաւորս
 պատկանին , մանաւանդ խնդրի 'ի խոստովանու-
 հայրն յայն , որ լսէ զխոստովանութիւն կղերիկո-
 սաց . և եկեղեցական պաշտօնաւորաց :
 Դ . Խնդրեացես , մի թէ խոստովանահայրն պար-
 տի 'ի լսել զիւրացանիւր մեղս բաշորոշել . թէ
 արդեօք մահացու իցէ թէ ներելի . Պատասխա-
 նեմ' , թէ ոչ պարտի , այլ բաւական է , զի իմաս-
 ցի , թէ մեղքն են դործեալք , և թէ ըստ բնու-
 թեն իւրեանց են մահացութեամբ ներելիք . թէ
 և 'ի մանաւորի ոչ կարացի : զանազանել ստու-
 ղիւ մի' թէ մոլոր իցեն կմ' ներելի . բայց յոր-
 ժամ խոստովանչրն կոսկածի . թէ մեղուցեալ
 իցէ ասպախաբօղն մահու չափ , պարտի զնա խրա-
 անել յաւառնին զգուշանալ յայնմանէ , և առ

այս յառաջագրել հաստատապէս յորդորել . և
զխարմար դեղս նմա ցուցանել , զի յայտպիսի երկ
բայութիւն , աներկեւան կողմն ընտրելի է :

0

Պ Ր Ա Կ Դ .

Յաղագս թէ արքիսի խոհեմութիւն խնդրի 'ի
խոստովանահայրն :

Նմարիտ է , ունէ և կիրառութիւն իսկ ու
սուցանել , թէ խոստովանչորն բաց յայլոց
ստաբիկութեց պարտի ունիլ և մանեանդ զնորե
մութիւն առ 'ի ըստ արժանեայն կատարել զպաշ
տօն իւր . այնպէս , զի որքան ևս իցէ դիտուն
և առաքինի . առանց այսորիկ ստաբիկութե 'ի
Ծանրագոյն և 'ի մեասահար պակասութիւն եր
բեմե կարէ անկանիլ . ուստի 'ի վերայ այսորիկ
նիւթոյ զբոլոր դիւք ինչ շարադրեալ եցոյց վա
րերիսս բեկինապան :

Արդ ' խոհեմութիւն այս խնդրի նախ 'ի հար
ցանել զապաշխարողն . յորժամ տեսանէ խոս
տովանահայրն , զի ապաշխարողն կամ վստախ
տութե . մտազման , անպղտւալութե , ամօթոյ ,
կամ վասն այլ ինչ պատճառի , զմահացալ ինչ
մեղս յանցանք թողու , որ յամբողջութիւն խոս
տովանութեան խնդրի թէ և ըստ ինքեան խօսե
լով վրցէ պաշտօն խոստովանահօրն հարցանել ,
այլ լսել միայն . սակայն յորժամ ապաշխարողն
'ի խոստովանութե պակասի , պարտի խոստովա
նահայրն օգնել նմա , զի մի' յարձակել զոչ պատ
րաստն' ընդ նմա անկցի և ինքն 'ի մեղս որբա
պղծութե . ուստի 'ի կանոնական յօրենստի ,
զգոյշ խնդրողն իմաստութեբ հարցցէ զմեղա
ւորն , որ դուքէ վասն տգիտութե , կամ առա
մօթոյն կամիցի թաղուցանել :

Արդ ' հարցումնս այս պարտի լինիլ խոհեմութե ,
այնպէս զի հարցցէ միայն զայնոսիկ ապաշ
խա

խարողին , որոց ըստ կացութեն , թէութեն , և հասակին իւրոյ , և այլն . հաւանական է դործիլ 'ի նմանէ , և այս վստայն , զի մի՛ ունայն ինչ նկատ ժամբ , կամ երկիրէն թողցի հարկաւոր ինչ , և ևս մի՛ լիցի նմա 'ի հարցանելն ուսուցանել զմեզն , զորս ոչ գիտէ , և որ յոյժ օգուտ է նմա չգիտելն . և այս մանաւանդ նկատիլ պարտի 'ի խոստովանութիւն մանկանց :

Խնդրի ևս խոհեմութիւն խոստովանահօրն յօդնել ատաղձխարողին . առ այս՝ զի զճշմարիտ և զբաւական զգումն զմեզայն յղացի . և յառաջագրեացէ յապառնին ոչ մեղանչել . և զի նկատեացէ 'ի յառաջագրութիւն ատաղձխարողին , մի՛ թէ 'ի ճշմարիտ դարձմանէ արտին յառաջագայի :

Դարձեալ 'ի կրթել զատաղձխարողն , և յանդիմանել զնա , որ ոչ գիտէն զմասունս հաւատոյ , և այլոցն՝ որք հարկաւոր են 'ի փրկութիւն , և ևս յուսուցանել նր՝ զկերպն առնելոյ զներդործութիւն հաւատոյ :

Իւնոյն խոհեմութիւն խնդրի 'ի խոստովանահօրն 'ի հանդուցանել զհօդի ատաղձխարողին , եթէ տեսանէ զնա խղճահար , և 'ի զօրացուցանել զնա առ անյուսով և ատաւինութե , եթէ երկիրէն , և յուսահատութե ըմբռնեալ իցէ :

կամ հակադարձաբար :

Հարկաւոր է և ևս խոհեմութիւն 'ի խրատելն . և 'ի տալ նմա զդէզ և զխորհուրդս , զի հրաժարեալ 'ի մեղաց կարացէ զկեանս քրիստոնէի վարել , և ևս 'ի դնել իւր զփրկարար ատաղձխարութիւն և զբաւարարումն ըստ մեղաց նր , նաև զհասուցումն , պատուոյ , անունն , և ընկնն այլոց , եթէ տխուր իցէ :

Դարձեալ 'ի բնենելն զպատրաստութիւն ատաղձխարողին , մի՛ թէ ընդունակ իցէ արձակման , կամ յապաղել պարտի զաւուրս ինչ , թէ ամենեւին ոչ տալ նմա զարձակումն :

Դ. Բայց 'ի բնենելն երբեմն զայստիկ տալ թէ

բաս

բառաւթի . Գ. Ժ. Ն. արութիւնք բաղաւթ ընդ յան
հաջ երանեն . Թէ զինչ պարտի առնել այնոչ
զինչ , որք բաղաւթս 'ի նոյն մեղս անկանին :

Եւ նախ պարտի ստուգիւն ոչ ապ զարձաշ
կաւնն այնոցիկ . որք ոչ կամին Թողուլ զկացու
թիւն մահացու մեղաց . որպիսի են որք չկամին
հաշտիլ ընդ Թ շնամիս . հաստեցանել զինչս այ
լոյ՝ մինչ կարեն . և '' , նոյնպէս ևս որք ոչ կամին
հրաժարիլ 'ի մերձաւոր պատճառէն մեղանչել
լոյ մինչ կարեն , և պարտին , զի այնպիսիքն ոչ
առնին զճշմարիտ զոջու մն զոյ Գ որք ելոյնց զմեղս .
կմ' զյառաջագորտի ոչ մեղանչելոյ առ աղայն :
Իսկ սրբան առ այնոսիկ , որք միայն պարզ մարդ
կային տկարութիւն 'ի նոյն մեղս բաղաւթ անդամ
տեկանին . արդարեւ յատկապէս խօսելով պար
տիւնք ապ 'նոյն զարձակումն այնքանիցս , որքանիցս
'ի նոյնն անկանին մեղս և ճշմարիտ զոյմամբ , և
հաստատ յառաջագորտութիւն ոչ անկանելոյ և ևս
'ի նոյն մեղս մաաչին 'ի խոստովանութի . ոյն ա
նի 'ի Ժող . Թրիս . Թէ աղաշխարողքն քանա
նայիցն արձակմամբ ոչ միանշամ' միայն , այլ որ
քանիցս մատին 'ի յատեան աղաշխարութի կա
րեն աղաաիլ 'ի մեղաց իւրեանց : Առաիս սքն հե
րանխմա , ոչ միայն առե , եօթն անգամ , այլ
և եօթանասանկին եօթն մեղուցելոցն' եթէ Գարն
ցին յաղաշխարութի , շնորհին մեղք 'նոյն . և նա
խարսս վարդապետն , խօսելով զանձանցն որք
են 'ի մերձաւոր պատճառս մեղանչելոյ , և զոր
զոյ օրինաւոր ինչ պատճառի ոչ կարեն Թողուլ .
(բայց զպատճառս զոյս Թէ ճշմարտիւ իցե օրի
բինաւոր , պարտի խոստովանելոյն ցննել) առե :
Թէ անձինքն ոյնորիկ , եթէ անկցին , կարեն նոյն
ձակիլ , ոչ միայն միանշամ' , երկիցս մէ եօթնիցս :
այլ և եօթանասանկի եօթն . եթէ 'ի նոյն ճշմա
րջումն , և հաստատ յառաջագորտութի առ ա
ղայն ոչ մեղանչելոյ դացի . զի ոյն նոյնն առե :
յաճախ անկումն 'ի մեղս , ոչ է 'ի հարկէ նշան :

Թէ աղաչաւորութիւն, կամ զղջումն ոչ խցէ ճշմարիտ, այլ է միայն նշան մեծի տկարութեւ. և անհասարակութեւ. և ոչ խնդրի առ ի ընդունիլ զայն ճակումն, զի աղաչաւորոն մի՛ ևս չաղաւանի մեղեցիկ, այլ զի մի ևս կամեացի մեղանել :

Գ. Բայց այսու ամենայնիւ պարտի խոստովանահայրն ում խոհեմութիւն նկատել, ոչ միայն այնմ, զոր կարէ, այլ մանաւանդ այնմիկ, որ առաւել շարմար և վայելուչ է աղաչաւորոն. քանզի բազում ինչ է պատշաճ, որ երբեմն ոչ է օգուտ, մի սրբոյ սրբաւի առաջի այ զգուշութիւն նկատել. մի՛ Թէ զայնախա անձինս կարէ առ յաճախ խոստովանութիւն օգտակարաբար յորդորել. զի կարաւոր զտկարութիւն նշ բռնել, և զհիշանդութիւն կամաց նշ, և զխթութիւն յաճախ խոստովանութիւն իբր կենսատու զեղով առողջացուցանել, կամ մի Թէ հակադարձաբար յաճախ խոստովանութիւն մնասե՛ նոցա. զոր օրինակ. և Թէ այն լինի նոցա պատճառ ազատապէս մեղանելոյ. կամ մատչին մանաւանդ մի սուղորութեւ. քան ի պատճառս ճշմարիտ զղջման. և յառաջագրուէ ի խոստովանութիւն. վասն որոյ բոլորամաղբութեւ աղաչաւորոն կարէ երբեմն խոստովանահայրն ի յօգուտ նր զրկել յարձակմանէ, կամ երկարել զայն զառուրս ինչ. և ի մեջ առերցն այնոցիկ տալ նմա զքարեղաշտ և զներմեռանդ աղաչաւորութիւն ինչ. Եւ այսոքիկ ամենեւեմն մանաւանդ ներքին աղգեցութիւն հոգւոյն սրբի. և երկար կիրաւութիւն խորհրդոյս, քան Թէ կանոնօք և խրատութեւ կարեն ճանաչիլ :

Եւ վերջապէս խոհեմութիւն խոստովանահորն խնդրի և ևս ի կեկոն, կամ ի Թաղաւոտն խոստովանութեւ. զորմէ ի հեռեւեալ պրակն ասացուք :

Առ այս խոհեմութիւն կարեմք յաւելուլ զտէրն և զօղորմութիւն, որք մանաւանդ օգտաւին լինիլ ի խոս

ի խոստովանահայրն . զի զհարաջաններ մատուցեալն առ նա հայրական սիրով ընկալցի , և նոցա աղխութեն , յամբութեն . խստութեն , կամակորութեն , և այլ անկատարութեցն ոչ միայն համբերութիւն . այլ և սիրով տարցի , և հոգեացի մմ ջանին զհոգեւոր փրկութիւն նա . առանց խնայելոյ անձին իւրոյ , և միշտ զնորոգ նախանձ մն փառաց . և փրկութիւն հոգեաց ի սիրտ իւր յղացի . և երջանիկ զօրն զայն համարեացի , յորում ի դարձ մեղաւորի ուրուք , և արդարութիւն նր աղոյմամբ հոգեւոյն սբ յոր ծակից դուռ . յիշելով միշտ զմեծադոյն օրն , որովքն հալին բարի զմեղաւորս խնդրեաց , կոչեաց . և հրաւիրեաց , և զեկեալս առ նա ի դոգն ողորմութիւն ընկալաւ , հանգոյց , և դըրկեաց . և զմեծացին բարբառս զայս անձառելի բարութեն եթող վիայ ի սբ աւետարանի , մատ . 11 . եկայք առիս մմ վաստակեալք և բեռնաւորք . և ես հանգուցից զձեզ . ուսարնք յինն , զի հեղեմ և խոնարհ արտին :

Պ Ր Ա Կ . խմ .

Յաղաթս պարտաւորութեն դաղանի և իբր ընդ կնքով պահելոյ զխոստովանութին :

Ասեմ նախ . թէ պարտաւորութին այստ ըրիկ կնքոյ . կամ դաղանի պահելոյ է այնպէս սատարիկ , զի ոչ ոք խոստովանահայր , զլուեալ մեղս ինչ ի խոստովանութիւն , ևս զինի մահունն աղաչնարողին կարէ իւրիք կերպին յայանել . և այս այնպէս ճշմարիտ է , մինչ զի սբ վարդապետն զհակառակն իմացունաժ կոչեմ ոլորական .

Եւ անձկադոյն պարտանդութիւն այս պահե

լոյ ընդ կնքով ճնանի նախ 'ի բնական իրաւանց :
 որով պարտաւորիմք դադանի պահել զշանձ
 նեայն առ մեզ : երկրորդ 'ի զօրութիւն արգա-
 լութեւ որ զգուշացուցանէ ոչ վնասել համբաւոյ
 ընկերին . երրորդ զօրութիւն կրօնի . որ հրա-
 մայէ ունիլ զպարտաւորն յարգումն առ խոր-
 հուրդն աղաշխարութեան . Չորրորդ և ևս
 առաւել զբական անձայն իրաւածք , վասն
 զի այնու , որով քն տրն մեր պարտաւորեաց
 զաղաշխարոյն 'ի յամբողջ ամենայն մեղաց իւ-
 բոց 'ի խոտտովանութիւն . եցոյց ևս պարտաւո-
 րել 'ի ծածուկ ունիլ քահանային և զընեալն
 իւր . սորա թիւ ոչ , խոտտովանութիւն մանա-
 ւանդ ստեղծ լինէր , և ոչ իմն խաղաղութիւն , և
 յանդորրութիւն խղճի մտաց անտուտ ճնանէր .
 որք միայն պարտին լինիլ պառլոք խորհրդոյս .
 ուղ առ 'ի ծող . թրխտ . ոյլ մանաւանդ անյան-
 դորրութիւն խղճի մտաց աղաշխարոյն . և մոչ
 տակոյ երկիւղ , զի մի' խոտտովանչրն խաղազս
 ինչ պաճուի յայանեացէ զմեղս իւր . զորս ծանեաւ
 'ի խոտտովանութե . ևս առաւել էթէ խոտտովանչրն
 ըստ օրինաց կարէր յայանել զընեալ մեղս ինչ
 'ի խոտտովանութե . ոչ երբեք ծարտաւորէր և
 աղաշխարոյն զայնոսիկ նմա 'ի խոտտովանութե
 յայանել . որովհետեւ ըստ սահմանելոյ քի տն մե-
 րոյ , ուղ 'ի վերոյ ասացաք , միայն 'ի ծածուկ խո-
 տտովանութիւն պարտաւորի , որ իրաւի 'ի ծածուկ ոչ
 լինէր , եթէ մարթ իցէր քահանային զընեալ մեղս
 'ի խոտտովանութե , յայանել արտօրոյ : ուստի
 երեւի , թէ կնիքն խոտտովանութե չամ դիպ-
 ուածս օդ տակար է ևս բարւոյն հասարակի ,
 և ոչ վնասակար . քանզի դերեալ որ 'ի դիւաց
 կամեցեալ նիւթել զնենդութիւն , կմ զոյլ չա-
 քիս հասարակուեն վնասակար , եթէ կարծես-
 ցէ , թէ խոտտովանչրն պարտաւոր , կամ ըստ
 օրինաց կարէ զմեղս իւր յայանել , ոչ երբեք զայս
 նմ 'ի խոտտովանութե յայանէր , և ոչ ևս սուայս պարտա-
 ւորի ,

ւորի , և այսպէս 'ի չար կամս իւր խղատ մնաց ,
բայց եթէ գիտասցէ անքակտելի զկնիքն խոտո
վանութեւ , զբեռն խղճի մտաց իւրոց աղատա
պէս բարձցէ 'ի վերայ թիկանց կնքոյ խոտավա
նահօրն , և բարեպաշտ խրատութեմբ 'նք և խորհր
դովքն յանօրէն դարձոցն անտի զկամս իւր դար
ձուցեալ , դադարեացի :

Թ. Ասեմ երկրորդ , թէ պարտաւորութիւն
այս պահելոյ 'ի ծածուկ վնաստովանութիւն հե
տեի յիւրաքանչիւր խորհրդական խոտավանս
թէ . թէ և արձակումն կամ վնաստութեւն իշ
խանութեւն խոտավանահօրն կամ պատրաս
տուեն տղախարողին . կամ վասն այլ ինչ պատ
ճառի ոչ շնորհեացի : միայն թէ տղաչխարողն
խոտավանեացի գիտաւորութեամբ արկանելոյ
զմեղս իւր ընդ բանալեօքն եկեղեցւոյ : ող ա
սէ սքն թօմաս . և այլք ընդ նմա : Բայց եթէ
խոտավանութիւն ոչ լիցի գիտաւորութեմբ արկա
նելոյ ընդ բանալեօք եկեղեցւոյ զմեղսն , զոր օ
րինակ առ 'ի դրդել վնաստովանահայրն 'ի մեղս
ինչ . կամ առ 'ի ծաղր առնել զնովա , ոչ ծնա
նի անտուտ պարտաւորութիւն պահելոյ զկնիքն
խոտավանութեւ . ող ասեն ամբարներ , բայց
բարեք տղք առնէ կամախոս , թէ քահանայն
յայնմիկ պատահման , ոչ պարտի դիւրաւ , և
առանց մեծի պատճառի . զայն՝ զոր այնու խոտ
տովանութեւն լռեալ , յայտնել . զի մի՛ անտուտ
ծնանիցի դայթակղութիւն , այլ հարցեալ և խոր
հրդակից լեալ ընդ խոհեմ և խմատուն սուն
տրացէ զայն , որ առաւել պատկան երևեացի :

Եւ զխաեի է , զի 'ի Ժող լսթեր . ասի , թէ
խոտավանահայրն ամիւն զգոյշ պարտի լինիլ .
զի մի՛ բանիւն , կամ նշանաւ , կամ այլով կեր
պիւն յայանեացէ զմեղաւորն : և զբանս զայստիկ
մեծաւ զգուշութեամբ ամենայն խոտավանա
հարք ունիլ պարտին . ոչ միայն առ այս զի մի՛
ևս հասարակ տաքցնածովք իւրեանց , կամ

խորաքանիւր նշանօք, կամ անկարկուծք, այլ
ևս, զի մի՛ անզգոյշ ապաշխարութիւն. և հա-
տուցմամբն՝ զորս քնէ վն դաղանի մեղացն՝ այլք
կարծել կարասցեն, թէ ապաշխարողն զայս ինչ
կամ զայն ինչ յանցանս տեսակաբար. կամ սե-
ռօրէն ծանրապէս մեղուցեալ իցէ. ևս առա-
ւել այնքան յարգմամբ զարտի պահել զկնիք
խոստովանութեն, մինչ զի արտաքոյ խոստովա-
նութեն չէ մարթ ևս ընդ ապաշխարողին խափել
զմեղաց, կամ զանցից նր՝, զորս լռաւ միայն
ի խոստովանութեն. մինչ չե իցէ հարցեալ զնս
ցունց ինքն ապաշխարողն. բայց և թէ խոստո-
վանահայրն և թող զմեծ ի խոստովանութեն. զոր
ազգ առնել պարտաւորէր ապաշխարողին. զոր
օրինակ, զղարտաւորումն ինչ հառուցման.
պարտի լցուցանել զայն, ոչ անզգուշութիւն.
այլ խորհմարար, և առանձնակի, խնդրեալ
նախ զներումն ի յապաշխարողէն. ուր բար-
ւար և լայնատարած ուսուցանէ կամօխոս.
որ և յաւել, թէ ոչ կարէ քահանայն վարիլ ծա-
նօթութիւն՝ զոր ի խոստովանութեն լռաւ ի
յուզղութի իւր և այլոց. կամ ի խափանումն
չարի, և թէ այսու կիրառութիւն լիցի բեկումն
կնքոյ. կամ հաւանական կարծիք բեկման նր.
Իսկ եթէ չիցէ այսպիսի արդեւումն, և խորհ-
մութիւն վարեացի խոստովանահայրն, այնպէս
զի բարցցէ զամ կարծիս ապականման խորհր-
դոյն. կարէ յայնժամ զնոյն ծանօթութիւն դար-
ձուցանել ի բարեզգաշտ կիրարկումն, և մանա-
ւանդ ի խափանումն չարի ուրուք:

Գ. Ըսեմ երկրորդ, ընդ կնքով խոստովանու-
թեն անկանին ամ մահացու մեղք. ապաշխարո-
ղին և դորձակցոյն նր. թէ սեռօրէն. և թէ
մասնաւորապէս, և ևս ամ ներքին մեղք ի մաս
նաւորի, և ևս պարագայք նր, որք միայն խոս-
տովանութիւն ծանուցեալ լինին. և ևս այսոքիկ,
որք թէպէտ չնն մեղք. սակայն ի խոստովանու-
թիւն

Թէ յայտնել, ունին զմասնակցութիւն ընդ մեզապէս, որք ևս կարեն տալ զկարծիս, և զճանօթութիւն այնոցիկ. սոյն ասէ սքն թօմաս, և այլ անձաբանք. յաւելլու իղանդերթոս վարդապետն, Թէ ևս մարմնաւոր, կամ ստացական պակասութիւնս աղաչաւորոցին, որք ՚ի խոստովանութեան ծանօթանան ՚ի ներքոյ կնքոյս պատրիկ անկանին. տպալ Թէ ոչ՝ տանել ինեւր խոստովանութիւն, և աղաչաւորոցին արհամարհելի. եթէ պակասութիւն այնքիկ խոստովանութեան ծանօթացեալք կարկեցին յայտնել, իսկ բարեգործութիւն և առաջինութիւն աղաչաւորոցին յատկապէս ոչ անկանին ՚ի ներքոյ կնքոյ. Թէ և խոստովանահայրն ըստ դիտաւորութեան աղաչաւորոցին պարտ իցէ պահել ՚ի ծածուկ:

Դ. Ասեմ չորորդ. Թէ ոչ միայն խոստովանահայրն, այլ ևս Թրդմանն ունի եթէ աղաչաբան անցէ վրք ՚ի յայտնել զմեզս իւր. և ևս ամենեւեքեան. որք ամենայն կերպիւ, ըստ օրինաց, կամ սոթօրինարար, կամաւ, կամ շահարծ ծանեան զմեզս իւր. որք ծանուցեալ եղեն միայն ՚ի Հեռն խօրհրդական խոստովանութեան, պարտաւորին նմանապէս պահել ՚ի ներքոյ կնքոյ. որպէս ասէ սքն թօմաս. և այլք. և պատճառն է. զի ըստ կանանի իրաւանց, ՚ի հասանիլ իրի ուրաք առ սնն, հասանի նմա և ծանրութի իջին այնորիկ, և վասն որոյ յորժամ հասանի առ որք ծանօթութիւն մեզոց այլոց ՚ի խոստովանութեան միայն, առնոցն ևս պարտաւորութիւն այն պահելոյ զկնքն անցանի. Սակայն ըստ կամոց աղաչաւորոցին կարէ խոստովանահայրն վն օրինաւոր ինչ պատճառի. և ՚ի մեծագոյն օգուտ նոցոյ աղաչաւորոցին զլուեալ մեզս երբ ՚ի խոստովանութեան յայտնել այլում. որպէս ուսուցանէ սքն թօմաս. Սակայն ընծայումն այն կամոց աղաչաւորոցին պարտ ինեւր անձնականական, ողորտ, յատուկ, և յայտնի. և ոչ է բաւական ըսելեանն:

զորո թե՛նականն , և մեկնադականն :

Ե. Խնդրեցես, մի՛ թէ և աղաչնարողն պար
գաւորին 'ի կեկէն նկատմամբ առ այնոսիկ զորս
խոստովանահայրն 'ի մատակարարել զխորհրդս
սակ , կամ՝ առ որս պարտաւորէ զնոսա :

Հասարակ բան վարդապետացն է . թէ ոչ ,
որովհետեւ կանոնքն 'ի պարտաւորել զնոսա
մանահայրն . ոչ յիշեն և զաղաչնարողն . արդ՝
թէ, պէտ ոչ պարտաւորին 'ի կեկէն խոստովա
նութեն . սակայն բնական օրինօք պարտանդին
առ 'ի պահել 'ի ծածուկ . մինչ 'ի յայտնիլ այնո
ցիկ . մնա ինչ հասանի խոստովանահօրն . կամ
թէ և ոչ ինչ մնա լեցի նմա . սակայն լինի խն
ինչ ընդդէմ՝ կամաց նորա 'ի յայտնիլ արնոցիկ
առանց բանաւոր պատճառի :

Բայց եթէ խոստովանահայրն առ այն հասցի
չորո թի՛ . զի զաղաչնարողն առ չար ինչ հրա
պաւրեացէ 'ի նոյն յատեան աղաչնարութե .
կամ առ արդանդս ինչ ածել ջանացի , յայնժամ
կարէ աղաչնարողն զնոյնն մեծաւորաց ծանու
ցանել . մանաւանդ զի երբեք առ այս պար
տաւորի , յորժամ 'ի լուել եւր կորուստ արեցն
հետեի . զորս խոստովանահայրն 'ի մեղս և յա
ղանդս ինչ ածէ :

Պ Ր Ա Կ . Ի Բ .

Ուե՛ Էրբ խոստովանութիւն լինի ոչ ինչ , և վս
որոյ կրկնելի :

Թ. Թ վերոյասացելոցս դիւրաւ խմացեալ լի
նի : Թէ զինչ առ խկութի խոստովա
նութեն , և արձակմանն հարկաւորապէս խնդ
րի , Թէ 'ի կողմանէ խոստովանահօրն և թէ
'ի կողմանէ աղաչնարողին , որոց թէ և մինն
պակասնացի , խոստովանութիւն և արձակումն
այն ոչ ինչ է . և վս որոյ կրկնելի խկէ , և

զորս

զորս ի մեծագոյնս պիւրութի կարճ ի կարճոյ
ասասցաւ ք :

Եւ նախ ի կողմանէ սոցաղաւորողն խնդրին
մանաւանդ հինգ . առաջինն է : զի դառնական
ջան , և զօրինաւոր հոգ և զգուշախ ի կիր արկ
ցէ ի քննել զխիղճն մտաց իւրոց . մանաւանդ
յորժամ ոչ յաճախ խոստովանի . և զինքն ըստ
գտանէ պարտաւոր մահացաւ մեղաց . ուստի ,
եթէ ի նոյն քննութե անդգոյշ եղեալ մտաւ
յի զմահուչալի մեղս ինչ . զոր արդարեւ դիւ
րաւ կարէր ունել ի միտս , զոր և պարտ էր :
յայնժամ լինի ոչ ինչ խոստովանութիւն . և վս
որոյ կրկնելի :

Երկրորդն է , զի աղաղակարողն զճշմարիտ կա
ռարեալ կամ զպարզ ներդորձական զգումն
զգործեալ մեղացն ունիցի . և զայս յառաջ բան
խոստովանութիւն , կամ ի նոյն խոստովանու
թե , կամ գոնէ յառաջ բան զարձակումն , ուղ ի
վեր անդր մեկնեցաք , արդ՝ եթէ ներդորձա
կան կառարեալ կամ պարզ զգումն այն պակա
սեացի , խոստովանութիւն լինի ոչ ինչ . և վս որոյ
կրկնելի :

Ք . Երրորդն է , զի հաստատապէս յառաջագ
րեացէ ոչ ևս մեղանչելոյ գնոյն մեղս . զորոց ամ
բառասնէ զինքն . և այս կամ ներդորձութե .
կամ գոնէ զօրութե լիցի . ուղ ի վերոյ ասա
ցաք . որ ևս պարտի խնացեալ լինիլ . յորժամ
որ միայն գնեցի իս խոստովանեացի . քանզի ե
թէ ոչ ունիցի գնեցի դորձական կամ զօրութե
նական յառաջագրութի ամ զօրութե առ ա
ղայն ոչ մեղանչելոյ . գնէ զկրճիմն զօրութե
խորհրդոյս այսորիկ . Եւ եթէ պէտ , եթէ միայն
զնեցի մեղս խոստովանեալ իցէ . ոչ պարտա
ւորի գնոյնն կրկին խոստովանիլ . սակայն պար
տի վս պակասուե յառաջագրութե այնորիկ .
և անարժանաբար քնդ ունելոյ զխորհրդական
արձակումն կրկին ի խոստովանութեան ամ
բառ

Չորորդն է , զի աղաչխարոզն զամ մահացու
մեղս . թէ ևս իցեն միայն պարզ ներքին . որք
քննեալ խղճմանացն 'ի միտս դան . և զթիւս
նոյ , և զպարագայս որք ծանրացուցանեն . կամ
փոխփոխն զտեսակս մեղաց , կամ զորս այնպէս
խմանայ . կամ վասն որոց 'ի խոստովանահօրէն
հարցեալ լինի . 'ի խոստովանութե յայաննացէ .
ուստի եթէ գիտութիւն թողու զմահուելու ինչ
մեղս , կամ զթիւսնոյ . կամ զհարկաւոր ինչ պա
րագայս նոցա , խոստովանութիւն լինի ոչ ինչ .
և պարտաւորի ոչ միայն զնոյն մեղս , զոր կա
մաւ եթող . այլ և զամ մեղսն զորս և խոստո
վանեցաւ կրկնել 'ի խոստովանութե : ևս և զա
մենայն հեռուեալ խոստովանութիւն առ որս մա
տեաւ որբապղծութե խղճահարութիւն ոչ հոգա
ցեալ լըուցանել զգտկասութիւն զայն . քացյ և
թէ խոստովանեցի 'նոյնոյ քահանային որ և ըզ
մեղս իւր գոնեա սեռօրէն 'ի միտս աւելցի , յայն
ժամ բաւական է միայն յիշել զմեղսն զոր և ե
թող , և զինքն ամբաստանել վասն պակասուե
լ խոստովանութեյն այնոցիկ :

Հինգերորդն է , զի զօրինաւոր ապաշխա
րանս , զորս գնէ նմա խոստովանացոյն , կա
մաւ ընդունեցի , և յաւաճարեացէ 'ի ժամա
նակի իւրում կատարել , զի եթէ զոչ ինչ ապաշ
խարանս կամեցի ընդունիլ , և ոչ արձակմանն
կարասցէ լինիլ ընդունան :

Դ . Իսկ 'ի կողմանէ խոստովանահօրն 'ի յիսկու
թի խորհրդոյս խնդրին երեք . որոց թէ և մինն
պակասեցի ' խորհուրդս լինի ոչ ինչ . Առա
ջինն է պատեհաւոր արտաբերումն ձեռն . այս
է , արձակմանն . առ որ զգուշանալ պարտին մա
նուանդ այնոցիկ , որք յաճախ պաշտեն զխոր
հուրդն աղաչխարութե . զի մի՛ ըստ սովորու
թե ինչ և միւրոյժ վաղվաղակի . այլ բացարձա
բար սքտաբերեացն զբանս խորհրդականն ար
ձակ :

Հակման . ապա թէ ոչ վս (թողոյ ևս միտմ
վանի) 'ի մեծագոյն սրբապղծութի անկանիլ կա
րէ խոստովանահայրն . և զատաշխարհոյն . որ
ևս բարեքնէ պատրաստեալ 'ի զօրութի խոր
հրդոյս զրիկէ :

Երկրորդն է պարտաւորն ներգործական կժ
դանէ զօրութեանական զխառնորութի . ուն 'ի վե
րոյ յառաջին դուխ մեկնեցաք . զի 'ի պակասիլ
որոյ արձակումն նք . թէ և արտաբերեսցի 'ի
բերանոյ , ինի ոչինչ և կրկնելի . Վս որոյ
յոյժ օշտակար է , զի քահանայն որ զխորհուրդս
պաշտելոյ է , նախ զմիտս իւր համբարձցի առ
մեծ , և զգիտաւորութի իւր առ 'ի մատակարարել
զխորհուրդս ըստ պարտին ամենեցուն աղաշ
խարողաց , որք մատչին 'ի յատեանն նք , ուղղես
ցէ . և զնոյնն որքան կարէ 'ի տալ զարձակումն
նորոգեսցէ :

Պ . Երրորդն է , օրինաւոր իշխանութի . և
իրաւունք , յատուկ կամ փոխանորդական . ըստ
քննութեան հաստատութեան իսկականութեան . զի ոչ է մե
ծագոյն պակասութի . քան զիշխանութեան , զի
'ի պակասիլ սորա առ ոչ ինչ զօրէ արձակումն ,
ուստե ժող . թիւս . վս որոյ նկատել պար
տի խոստովանահայրն . մի' թէ ունի զբաւա
կան իշխանութի . մի' թէ ատաշխարհոյն իցէ
ընդ իրաւամբ իւրով . կամ մի' թէ զվերապա
հեալ մեղս ինչ իցէ դործեալ . կամ 'ի բանադ
րանս անկեալ , յորմէ ոչ կարէ արձակել զնա .
Սակայն յայսմիկ պատահման ոչ պարտի վաղ
վաղանի զատաշխարհոյն 'ի բաց առաքել յինքն
նէ , այլ զթութի և բարութի խրատել զնա .
և յորդորել զի դնացէ առ մեծաւորս . և մա
նաւանդ բարեգոյն ևս է , զի ինքն խոստովա
նահայրն յանձնաւանուցու առնուլ զբեւն դնա
լոյ առ մեծաւորս , և ընդունիլ վիշխանութի
արձակելոյ զնա . զի այսպէս ինքն ատաշխարհոյն
յօժար կամեք զատաշխարանս եղեալ նմա կա

Հաղագս խորհրդոյ
տարեացի. և ընդունիցի զգաւականաւոր դեղան ,
որք 'ի խոստովանահօրէն պատուիրին , առ 'ի յա
պաւնին զդուշանալ 'ի մեղացն յայնոցիկ :

Պ Ր Ա Կ. Ի Գ.

Թէ զինչ է խորհրդական ապաշխարումն , կամ
վճարումն .

Անշամբ վճարման իմացեալ լինի դործն
այն , որով նա , որ այլում փասեաց ,
այնքան ջանոյ , մինչև բաւ արացի 'ի հաստ
դումն անխառնութեն . կամ որքան նա , որ փա
սեցաւն ըստ արդարութե զսահմանէ զհաստ
դումն . ուր ասէ պեղարմինս .

Եւ թէպէտ ոչ որ 'ի մարդկանէ , ուր յառա
ջին մասն ասացաք . կարէ վճարել այլ վն մեղաց
խւրոց , եթէ ձրի թողութի ինչ 'ի կողմանէ այ
զչ շորհեացի . սակայն 'ի ձեռն արդեանց պար
դեացն շորհաց քի մն մերոյ , արդարեւ կարէ
որ ասնել զհաստագումն ինչ այլ . և դործք նր
կարեն լինիլ բաւարարք . ուր 'ի ներքոյ ասա
ցելոյս երևեացի :

Արդ՝ վճարումնս այս կրկին է , զի մինն լինի
արտաքոյ խորհրդոյս . իսկ միւսն համակցի խոր
հրդոյ ապաշխարութե . և է ամբողջարար մասն
նր , ուր 'ի վերոյ ասացաք . և որ ոչ միայն 'ի դոր
ծոյ դործողին , այլ ևս 'ի դործոյ դործեցելոյ
ունի զզօրութի իւր . վն որոյ կատարելագոյն
է , և զմեծագոյն զօրութի ունի :

Գործեալ խորհրդական վճարումնս այս կարէ
բաժանիլ յերկուս , մինն ոչ այնքան խկադէս
որ դատնի 'ի նոյն զղջման և խոստովանութե
և 'ի յայլ դործս ապաշխարողին , որք յառաջին
քան զարձակումն , զի 'ի ձեռն դործեցն այն
ցիկ բաւարարումն ինչ լինի այլ , ասէ սբն Թո
մաս , զի շարժարանքն , զորս ապաշխարողն կրէ
'ի զղջ

ի զղիման , և ի խառնութեան , ի մասն վճարման
յաւելանայ . և զայս ի հերքան հետեւ՝ աւսուցել
էր հեղինակ . ոմն դրոյն ճշմրտ և սուտ աղաչխա-
րութե , որ խօսելով զխորհրդոյ աղաչխարու-
թեանս : նա յոյժ վճարեաց . որ տիրեալ յամեթ-
խաժութի զոչ ինչ յայնոցիկ զորս գործեաց թա-
ղոց տառադամաւորի մն , արդարեւ բազումք են
որք զամեթն զայն՝ առ ի ոչ կրել յայտնելովն ի
խառնութեան զմէզս ինչ , բազում պահօք ,
աղօթիւք , և ողորմութիւն կամին դնել , և այսո-
քիկ գործքս զի ի մեղաւորի դործին , միայն թէ
անյատկապէս ասին բաւարարք , մինչ ոչ վասն
յանցանաց և ոչ վասն յաւիտենական պատժոցն՝
զորս չե ևս թողեալ մեղքն արդիւնաւորեցան ,
կամ վասն մասին նր վճարել կարէ այնքիւք ,
այլ միայն վրէժէ չարար պարտաստի մեղաւորն նո-
քք առ ի առատապէս առեալ զնորիս արդա-
ւացութեան ի խորհուրդն աղաչխարութե :

Երկրորդն է յատուկ խորհրդական վճարումն ,
որ կայանայ ի բարեգործութիւն ինչ , որ ի խոս-
տովանաչօրէն դնի . որովք աղաչխարօղն վճ-
ժամանակաւոր պատժոցն՝ առ որ պարտաւո-
րեալն է վն թողեալ մեղացն վճարէ նոյ . ուն-
առե ժող . Թրխա . , թէ ոչ վասն յաւիտենական
պատժոց՝ որք կամ խորհրդովս կամ ուխտիւ
խորհրդոյս ընդ յանցանացն թողեալ լինին , այլ
վն ժամանակաւոր պատժոց՝ որք ուն առե սք
դիրն : ոչ բոլորովին միշտ՝ ուն ի մկրտութեն ,
թողեալ լինին :

Եւ այս յատուկ և իսկական բաւարարումն
անհաւանի , զի սովաւ վասն ժամանակաւոր պատ-
ժոցն այնոցիկ՝ առ որ պարտաւորեւէ վն թողէ
մեղացն ճշմարտիւ և յատկապէս բաւարար-
եալ լինի նոյ . և առ ի դիւրաբար ըմբռնել զայն
դիտել պարտիմք զերկու ինչ աստ : առաջինն է
մի թէ զինի թողութե յանցանաց մեղաց մաս-
դի և ևս ժամանակաւոր պատիժ ինչ , զոր բա-
ւել

և ի պարտ իցէ :

Երկրորդն է, թի թէ՛ ինչք բարեգործութիւնք եղեալ ի շնորհս վասն ժամանակաւոր պատժոցն այնոցիկ կարացէ բաւարարիլ ան . զերկարան լիւրն ոչ ընդունին հերեւելիսք ժամանակիս , բայց ուղղափառ ճշմարտութիւն հաստատէ և զեր կայուն լիւրն , և որքան առ առաջինն հաստատեմք և ի միասին ի բաց հերքեմք զազանդս նոցա :

Դ. Նախ ի սուրբ դրոց . 2. Թագաւոր . 32 . ուրասի , թէ ան ի թող զմեզս դաւթի որքան առ յանցանս , զորմէ կատարելայնս ազաւ խաբեաց՝ ոնք մեկնէ սքն ամբրտախա զայս տեղիս , սակայն պատժեաց զնա ժամանակաւոր պատժօք , այս է , մահաւամբ որդւոյն վն մեղացն , զոր թողեալն էր :

Երկր ի թող թրիտ , որ ասէ , թէ ըստ անի սուտ է և օտար ի բանիցն ան ասել , յանցանքն ի աննէ ոչ երբեք թողեալ լինին առանց շնորհելոյ և ան պատժոց :

Երրորդ ի սրբոյն շառափնասէ , զճշմարտութիւն սիրելցեր , այս է , առանց պատժոց ոչ թողուս ևս զյանցանս այնոցիկ , որոց շնորհեաւ այն տէս ընդ արձակեա զողորմութիւն , զի և պահես զճշմարտութիւն : Դարձեալ սքն դրից որ ասէ , թէ դաւթի պատժեցաւ վն անցեալ մեղացն՝ որ թողեալ էր նմա , զի ան զյանցանս առանց վրեժխնդրութեն ոչ թողու :

Դ. Չորրորդ յայնցանէ , զորս յառաջ անցուք ի հաստատել զճշմարտութիւն քաւարանին ի տեղիս իւր :

Երկրորդ մասն նոյնոյ ուղղափառ ճշմարտութեն , այսինքն , թէ ինչք բարեգործութիւն ի շնորհս եղեալ վասն ժամանակաւոր պատժոցն , կամ ըստ մասին նորա քաւարարել կարէ ան հաստատի :

Նախ ի սքն դրոց տուրիթ . 4 . ողորմութիւն յամ մե

մեղաց և 'ի մահաւանէ փրկէ զմարդ . և ոչ տայ
մտանել 'ի խաւար : ուր խօսի տաբլիթ վն ոչ
զսրմունեն որդւոյն խորոյ՝ որ 'ի շնորհս նոյ լինի ,
երաւես 'ի նոյն քանիցն երևի , և զի ասէ 'ի մե
ղաց փրկէ , այսինքն . 'ի պատժոյ մեղացն իմա
ցեալ լինի :

Երրորդ 'ի ժող. Թրիտ. ուր նշովէ զայն, որ
ասէ վն մեղաց որքան առ ժամանակաւոր պա
տիժա ոչ երբեք նոյ՝ արդեամբն քի բաւարա
րեալ լինին, պատժուին, զոր նմ մեղաւ որին տայ,
և զոր մեղաւորն համբերութիւն տանի , ոչ աղաչ
խարութիւն , զոր քանանայն գնէ . և ոչ ևս այ
նա , զոր աղաչաբարն կամաւ զործէ՝ ուր ըզ
պահս , զաղօթս . զողորմութիւն , և զայլ բարե
գործութիւն :

Երրորդն 'ի կ'աղիսանասէ , որ ասէ , թէ մե
ղաւորքն ամենազորմ հօրն նոյ պաղատանօք և բա
րեգործութիւն իւրեանց վճարել կարեն, և սքն
ամբարտիտ ասէ , ունինք զբաղում օղնութիւն
որովք կարենք գնել զմեզս , ունիս ասէ զինչս ,
դնեալ զմեզս քո :

Իսկ այսօրիւք բանիւք սք հորցն վն գնելոյ ըզ
մեղան , որք որքան առ յանցանա թողելք են բար
ւօք ուսուցանէ կամախեստ . թէ մինչ որ է 'ի
կացուն մահացու մեղաց՝ ոչ ինչ բարեգործու
թիւ կարէ գնել զնոյն մեղան . ուստի ասէ ժող .
Թրիտ. նմ վճարումն զոր վն մեղաց մերաց հա
տուցանեմք , լինի 'ի ձեռն յսի քսի և այլն . յս
րում կեամք . յորում մեռանիմք . և որով վճա
րեմք աւանելով զարժանի պտուղ աղաչխարու
թիւն , որ 'ի նմանէ ունի զզօրութիւն . ուստի նկա
տելի են բանքս այսօրիկ 'ի ձեռն յսի քսի և յս
րում կեամք , զի այսօրիւք յայտնապէս զուցա
նի , թէ վճարումն պարտի ունիլ զկեանս շնոր
հաց , և զմիութիւն ընդ քսի 'ի ձեռն սրբարար
շնորհացն այնոցիկ :

Ե. Առաջինն հերեմիկոսք . 1. պետրոս . զի
ոչ

ոչ արականացաւ արժաթեղինք , և ոսկեղինք փրկեցայք , այլ պատուական արեամբն քնուստի հեռեւի . թէ միայն վճարողական զօրութիւն չարչարանացն քն , և ոչ սղորմութիւն կամ այլ բարեգործութիւն մեղք մեր , կամ պատիժքն , որոց պարտաւորիմք կարեն քաւիլ :

Պատասխանեմ ճշմարիտ է , զի մեք միայն զբութիւն արդէանցն քն ի մեղաց , և ի պատժաց նոցին փրկեցաք , զի քսմիայն զարժնաւոր վճարումն վսմեր հօրն այլ բնծայեաց , և ստացան արդեամբ չարչարանաց խրոց զնորհս նմ , յորոց բոլորն նմ վճարողական զօրութիւնն և արգիւնաւորական , որ ի յնմ բարեգործութիւնս մեր կարէ լինիլ . ուստի լինի , զի ամենայն վճարումն , զոր վասն մեղաց մերոց հասուցանեմք լիցի յսին ջնին . և ի նմանէ ունիցի զզօրութիւն . և վս որոց նմ փառք մեր ոչ ի մեղ , այլ ի նոյն լինին քս պարտ է լինիլ :

Պ Ր Ա Կ . Ի Դ :

Թէ որովք դորձովք վճարել կարեմքն :

Ա. Երեք են կարծիք նմարանից ի վր խնդրոյս . զի ոմանք համալին , թէ վճարողական զօրութիւնէ միայն ի դորձս յայնտիկ , որք ոչ են ըստ պատուիրանի , այլ միայն խրատու . խի այլք ասեն թէ է միայն ի բարեգործութիւն պարտականա . այսինքն , որք ասն ըզմեաւինք . և զստաւազանս անձին . խի այլք և ոչ հաւանականաւորչն ասեն , թէ բարեգործութիւնն որք արգիւնանան զխախտեալական փառս և զորս արդար որ դորձէ , վասն պարտացն ժամանակաւոր պատժաց մեղաց բաւարարել կարէ այլ , եւ այլ ասէ սոթոս , և այլք բազումք . և մանաւանդական պատճառնէ , զի դորձքն այնպիսի . որք են արգիւնաւորչ յախտեալական փառաց , եւ թէ

ևս տրդիւնաւորք առ ի բաց մերժել զիւրա-
քանիւր արդելումստացման ժառանգն այնորիկ
որովհետեւ երկարանկարացն է հաւատար բան,
վս որոյ մինչ ժամանակաւոր պատիժն, զոր պար-
տիմք կրել վս մեղաց, է արդելումս ինչ առ ի
ստանալ զպն. հեռուի. Թէ արդար որ բարե-
գործութիւն մերժէ զնոյն արդելումսն նր. և վս
որոյ բարեգործութիւն այնորիկ ինկն բաւարարք
վս մեղաց. Եւ Թէպէտ ճշմարիտ է այս, այսու
ամիւն խոստովանիմք, Թէ բարեգործութիւն
սան արդարոյ այնքան առաւել բաւարարք են,
որքան առաւել են տաժանեկիք. և տառայե-
լիք, զի այսպէս զմեծագոյն յարմարութիւն ըստ
բնութե ունին առ ի Թափել զպատիժն :

Բ. Դրձ բարեգործութիւն որք բաւարա-
րեն ըստ ժող. Թրիտ. են երեք. այսինքն պահք
աղօթք. և ողորմութիւն, ուր ի ձեռն պահող ի-
մացեալ ինկն ամ կամաւոր տառապանք և չար-
չարանք մարմնոյ. ի ձեռն աղօթից ամ ներքին
և արտաքին գործք կրօնի, որք ինկն ի պա-
տիւ և ի պաշտօն այ. ի ձեռն ողորմութե ամ
գործք սիրոյ և ողորմութե առ ընկերն, վս ի
Թիկունս հասանելոյ հոգեւոր և մարմնաւոր Թըշ-
ռէառութե և հարկաւորութեան նր. և յաւե-
լու սք ժող. Թէ այնքան է առատաձեռնու-
թիւն ամային ողորմութե, մինչ զի ոչ միայն պատ-
ժօքն, զորս ի վրէժինեղրութիւն մեղաց յանձնառ-
նումք. կամ զորս քահանայն ըստ կամաց իւրոյ
ըստ չափու յանդանաց մերոյ գնէ, այլ ևս, որ
առաւել սիրոյ է գործ, ժամանակաւոր տառա-
պանօքն զորս տայ ամ և զորս համբերութիւն տա-
նիմք, առաջն այ հօրն ի ձեռն յնի. բի զօրեմք
բաւարարել, իսկ չարջ զտառապանօքն, և
զնեղութիւն, զորս ի հարկէ կրեմք. զխտելի է,
զի մեք նոքօք յայնժամ միայն բաւարարեմք,
յորժամ տանիմք նոցին համբերութիւն, ի ձեռն
յատուկ ներգործութե համբերութե, կամ այ
ԺԹ

չայ տառաքինութեն . որով հեռակ զօրութի ըստ
բարութենն ոչ այնքան ի չարչարանս և ի կիրս ,
օրքան ի յազատ , և յառաքինական ընդունումն
տառապանացն , և նեղութեցն կայանայ :

Պ Ր Ա Կ . ին .

Թէ զխնդ պարտի զինքն ուղղել խոստովանա
հայրն , ի դնելն զաղաչխարանս :

Թ րդ՝ խոստովանահայրն , ոչ միայն կա
նքէ , այլ և պարտի զաղաչխարանս ինչ
դնել աղաչխարողին . ունէ երեւի ի ժող . լաթ .
և թրխո . և ևս յայնմանէ , զի պարտական է խոս
տովանահայրն առնել զայն . որ յամբողջութի
խորհրդոյս ի կողմանէ իւրմէ խնդրի . իսկ ա
ղաչխարանքն է ամբողջարար մասն խորհրդոյս .
բայց ոչ ամ աղաչխարանքն , այլ այն միայն ,
զոր դնէ քահանայն . ունէ ցուցալ ի վերոյ , և
երեւի ի հօսմեական ուսուցարանն . Սակայն ոչ
այսպէս , յորժամ աղաչխարողն այնպէս մերժ է
ի մահ . մինչ զի միայն զարձակմանն ընդունել
լոյ ունի զժամանակ կենաց , զի ուն յայնժամ
հոգեվարն ոչ կարէ կատարել զաղաչխարանս .
այսպէս ևս խոստովանհայրն ոչ է պարտական դը
նել նմա : Բայց եթէ ոչ այնքան մերժ լիցի ի
մահ . բարեօրէ տալ նմա զթեթեւացոյն աղաչ
խարանս ինչ . ուն կարդալ զանուն յսի , համբու
րել զպատկեր խաչին քի . և այլն . զի նովաւ
խորհուրդս աւելցի զպատկանաւոր ամբողջութի
իւր , և հիւանդն ընդունեացի վս խորհրդական
աղաչխարանացն զպատու ինչ :

Ա յսու յառաջագրութի . ուն զի ծանկեղէ խոս
տովանահայրն , թէ զխնդ պարտի վարել զինքն
ի դնել զաղաչխարանս , և զվճարումն , հարկ է
նմա առնել ի մասի զվարդապետութի ժ . զով
թրխո որ առէ , քահանայք նն ըստ աղղման
հալ

հոգւոյն , և խոհեմութեւ պարտին տալ , ըստ
որպիսութեւ յանցանաց , և կարողութեւ աղաչ
խարութեաց , զկրկարար և զպատշաճաւոր աղաչ
խարանս և զվճարումն :

Արդ՝ եթէ բանք ժողովոյն ուշադրութեւ բըն
նեցին , կարեն ապ զմեծադոյն լոյս ամ խոս
տովանահարց , զի ըստ այսմ մասին պաշտօնի իւ
րեանց ըստ օրինաց ծառայեացեն :

Է. Ըի նախ ասի , ըստ աղգման հոգւոյն և խո
հեմութեն , առ ի ցուցանել , թէ եկեղեցին վն
տալոյ պաղաչխարանս , և զվճարումն ի դադո
նի և ի ներքին ատենի աղաչխարութեւ , ոչ կա
մեցաւ ապ զյառուկ և զեղերեալ կանոն ի մաս
նաւորի . այլ եթող խոստովանահարցն սահմա
նել . և թէպէտ երբեմն սահմանեաց զբաղում
կանոնս աղաչխարութեւ առ ի պահել օրբութիւ
ղոյժ եկեղեցական կրթութեւ , և ըստ հարկաւո
րութեւ ժամանակի , տեղւոյ , և անձանցն ըլ
նոցնան փոխօրինաց . սակայն մինչ ի բացում
գարս մուտցեալ եղև : ոչ կամեցաւ զնոյնս վն
որդար ինչ պատճառի կրկին նորոգել . այլ ըզ
խորհրդական աղաչխարանս ինչ և զվճարումն
դնել , խոստովանահարցն խոհեմութեւ . և ըստ
բողութեւ յանձնեաց . իսկ զհրապարակականս ,
ի հրապարակական արձակումն թոյլ ետ անձն
իշխանութեւ եպիսկոպոսաց . ոմ կրեալ ի վանա
զան վճարոցն ժող . թրխտ . օր առե : թէ եպիս
կոպոսուք կարեն զհրապարակական աղաչխա
րանս , վն հրապարակական մեղաց հոգեալ , փո
փոխել ի յայլ դադանի աղաչխարանս , յորժամ
զայն բարեօք ևս համարին :

Ասի երկրորդ ըստ որպիսութեւ յանցանաց .
առ ի դիտել խոստովանահօր , թէ առ ինչ մա
նաւանդ պարտի նկատել ի դնել զաղաչխա
րանս , զի զչափ և զկերպ աղաչխարանացն , ոչ
ըստ անձնիշխանութեւ իւրոյ պարտի սահմա
նել . այլ ըստ որպիսութեւ յանցանաց . յորժմ

պատիժն ընդ զեզոյ եղեալ լինի . և վն օրոյ ոչ միայն զթիւ և զտեսակ մեղացն , այլ և զայլ պարագայս պարտի գիտել . յորոյ կարեն ծանրանալ . կամ թեթեւանալ . զոր օրինակ մի թէ յոր կարուծի , տգիտուծի , կամ չարուծի իցեն դործեալ , կամ թէ յանկարծ ամբոխմամբ հոգւոյն . կամ թէ չար և հնազեալ ունակուծի եղեն . զի ըստ անայնն արդարութեն կանոնի ըստ չարութեանցանայն , լցի և հարուածն :

Դ. Ասի երբորդ ըստ կարողութե ասպախարեկեաց . զի ոչ միայն ՚ի ծանրութե և ՚ի թեթեւութի մեղացն , այլ և յասպախարեկեացն կարողութի նկատելի է . ուր բարւոք ևս մեկնէ հաճմաշտոցն , որ ասէ թէ ՚ի տալ զասպախարես պարտի գիտել ՚ի կարողութին , ՚ի թեթեւութին , ՚ի ցեղն , ՚ի հասակն , և ևս ՚ի տրամադրութին ասպախարեկեաց : Ի կարողութին . այսինքն . մի թէ ասպախարողն եկեղեցական . կամ աշխարհական է և այլն : Ի թեթեւութին . մի թէ վեհագոյն օր է , կամ նոճաստ . մի թէ մեծաւոր է , կամ ստորադրելի , մի թէ հարուստ է , կամ աղքատ և այլն :

Ի ցեղն . զի նմանք ՚ի տկարագոյն ցեղս եղել , կարեն ցաւակցիլ , ուր ոչ կարեն զերծանիլ զուրով ՚ի կատարեալ ցեղն : Ի հասակն . զի յոյժ զանազանութի է մեղացն , որք ՚ի մանկութեան հասակի , և մեղացն , որք ՚ի կատարեալ և ՚ի չափ հասեալ հասակի դործեալ լինին , Եւ ՚ի տրամադրութին . այսինքն . մարմնոյն , և հոգւոյ . զի ոմանք տկարք և հիւանդք են . զորս եւ թէ բեւեռաւորես , ընկճես , խոկ այլք հզորք , և կարողք , Դարձեալ ոմանք խղճահարութի և կարծեօք ամբոխին . խոկ այլք խառագոյն աստիւք տառանին , զորս ան նկատել պարտի խոտտովանահայրն , զի ըստ հաճմութե . արդարութեամբ և խոհեմութի վարեացի ՚ի վճռել խոտտովանահօրն ընդդէմ ասպախարողին :

Արդ զկնի գիտելոյ զօրակաւի յանցանայն , և

և զխորոյութիւն աղաչխարելեացն պարտի նկատել յաղաչխարանն զոր դնէ , որոց վն ասէ թող . 'ի վերոյ , թէ պարտին լինիլ փրկարար և պատշաճաւոր :

Վերկարար , այսինքն . օգտակար և յարմար 'ի փրկութիւն աղաչխարելեոյն , և առ 'ի կատարել զայս խոստովանահօրն պարտի նկատել առ այս միայն 'ի դնել զաղաչխարանս . այս է , ջանալ 'ի փրկութիւն աղաչխարողին . վասն որոյ յերկուց ծայրից , որք այսմ վախճանի հակադրին զգուշանալ պարտի :

Դ. Առաջինն է . զի մի , ուր ասէ թող . 'ի վերոյ , անտես արարեալ զմեզօքն աղաչխարելեց ներողադոյն ևս վարեացի ընդ նս , և մի զթեթեւորոյն աղաչխարանս եղեալ վասն ծանրաբոյն յանցանոց՝ մասնակից պլոցն մեզաց լինի . այլ զայնպիսի գիցե զաղաչխարանս , որք կարացեն օգտել 'ի պահպանումն նորոգ կենաց , 'ի դեղ հիւանդութե , 'ի վրէժխնդրութիւն և 'ի պատիժ անցեալ մեզաց , և այս լինի , եթէ ըստ հօսմի . մաշտոցին խոստովանահայն՝ որքան կարէ դնէ զաղաչխարանս , որք հակառակքն են մեզաց , ուր ապահացն զողորմութիւն , վախճանացն զպահս , կամ զայլ անշունչ մարմնոյ , հը պարտացն զդաշտն խոնարհութե , ծուլիցն ըզջան ջերմեւանդութե , խսկ յաղաղ և ցանցառ խոստովանելոցն , կամ 'ի մեղս զխրառ անկանելեացն տալ զխրառ , զի յաճախ , այս է , միան դամ յամիս , կամ 'ի տէրունական աւարտ լինլ խոստովանեացին , և եթէ վայել լիցէ , ևս հաղորդեացին :

Երկրորդ է , զի մի խոստովանահայրն խրատութիւն և առաւել քան զոր արժանն է , յառաջադրեացէ աղաչխարողին զաղաչխարանս այսու պարտեալիս , իբր թէ կամ թեթեւացուցանել զնիդ՝ իւրոյ հոգացեալ՝ մի թէ ապալ խարօղն զնոյնսն կտտարէ , թէ ոչ , որ արդար

բն է ընդդէմ սիրոյ . և հակառակ վախճանի
խորհրդոյն . մի սրոյ խնայութիւն իսկ խնայուե-
մաշտոյն վարկեցւոյ , զի քառանայն 'ի դնել
ղաղաշխարհն հարցոյն աղաշխարհին , մի թէ
կարէ , կամ թէ չերկբայն է 'ի կատարումն ա-
ղաշխարհայն . ապա թէ ոչ՝ վաժողիսն է կմ
թէթեւացուցէ դնն , և ոչ է արհամարհելն բանն
յոհաննու կերտնի , որ ասէ , առաւել աղահոմ
և անկասկած իմն է թէթեւ աղաշխարհութիւն , որ
յոժարութիւն ընդռնեալ լինի , և համարի կատա-
րիլ՝ զխոտովանեալս ածել 'ի քաւարան՝ քան
ծանրադոյն աղաշխարհութիւն , որ ոչն կատարի ,
առաքել 'ի դժոխս , արդարեւ քաղում մեծարանք
տակն , թէ խոտովանահայրն երբեմն կարէ 'ի
տեղի աղաշխարհութեան դնել զգործս ինչ՝ զորս
լստ ինքեան պարտաւորին կատարել ևս ըստ
հրամանի , ոմ լսել զպատարադ յաւուրս կիրա-
նելոց , և տոնից մինչև ցամ մի , կամ զբոլոր քա-
ռասնորդական պահս , պարտաւորիլ 'ի պահել
և այլն . և ևս նկատե սքն թօմաս , և այլ մեծա-
բանք ընդ նմա , թէ ևս երբեմն խոտովանա-
հայրն նկատմամբ 'ի մեծադոյն զընուն , 'ի տկա-
րութի մարմնոյ , 'ի վոքրոգութիւն անձին , ի յորե-
կեանն , 'ի ժամանակս ներողութեան և այլն , կարէ
թէթեւացուցանել զխոտութիւն աղաշխարհայն
ն . Ի՞նչ ապա ասի , թէ աղաշխարհութիւն պար-
տի լինիլ պատկանաւոր կացութեան , թէութեան ,
դեղի , և այլն , այսինքն , զի մի ինչ յայնցանէ
խոտովանահայրն յաղաշխարհէն պահանջեա-
ղէ , որ չիցէ ըստ խոհեմութեան կանոնի , ոմ
զընտանին պարտաւորել տալ զղորմութիւն , կմ
մշակացն , և տկարացն բնականորեւ զպահս , կա-
նանց դնալ 'ի յուխտ , զբաղելոյն յոյժ՝ զբա-
ղում աղօթս . այլ մեծաւ խոհեմութիւն պարտի
զգուշանալ խոտովանահայրն , և ոմ ուսուցանել
սքն անտան , զի մի զայնպիսի աղաշխարհնս զի-
ցէ , յորոց այլք ոմ այրն , աղղականքն , ընտա-
նիքն ,

նիքն , 'ի կարծիս մեղացն , որ 'ի խոստովանուել
յայտնեալ է , կարօացեն լինիլ կամ յորոց ծա-
նիցեն , թէ աղաչաբարոյն զմեծագոյն ինչ յան-
ցանս դործեալ է , և մեծագոյն խոհեմութիւն իսկ
ասէ հոգմ , մաշտոյն , թէ մի երբէք մի դառա-
նի մեղացն . որքան ևս իցէ ծանր , լիցի զնեւ
յայտնի աղաչաբարանայ :

Պ Ր Ա Կ . ԼԵ

Յաղագիս պարտաւորութեն աղաչաբարոյն
առ 'ի ընդունիլ և կատարել զա-
ղաչաբարանս :

Ա շմարիտ է , զի աղաչաբարոյն պար-
տաւորի առ 'ի ընդունիլ և կատարել
զաղաչաբարանս , զորս դնէ նմա խոստովանա-
հայրն ըստ օրինի , և ոչ կարէ մերժել զայն՝ և
դառնել զինքն 'ի քաւարանի բաւարարել . ոմ
ուսուցանէ սքն թօմաս , և այլք ընդ նմա . և
պատճառն է , զի ամբողջութիւն խորհրդոյս պա-
հանջէ զկատարումն այսորիկ յաղաչաբարոյն ,
նաև զի իշխանութիւն կապելոյ , զոր ունին քա-
հանայք 'ի քսէ մէ մերմէ , մանաւանդ 'ի յայն
կայանայ ըստ Ժող. Թրիտ . զի քահանայն դա-
տողական իշխանութիւն , զոր ունի՝ այնոցիկ ,
զորս արձակէ զաղաչաբարանս , վասն մեղաց
դիցէ . արդարեւ ոչ կարէր կապել զնո՞ , և թէ
'ի կատարումն աղաչաբարանացն ոչ կարէր պար-
տաւորել :

Բ . Ուստի մեղանչէ նա , որ ոչ կամի ընդունիլ
զաղաչաբարանս , որ ըստ օրինաց եղեալ է նմա ,
կամ զընդունեալն ոչ հոգսց կատարել , արդ մե-
ղանչէ մահուչափ . և թէ աղաչաբարանքն այն է
ծանր . և ներելարար , և թէ է թեթեւ , ոմ ու-
սուցանէ վարենտինոս . ասէ սուարեղ , թէ զանց
առումն խրաբանելուր աղաչաբարանացն , որ

եղեալ է վասն ներքեի մեղաց՝ և թէ լինի առանց արհամարհանաց՝ է միայն մեղք ներքեի, իսկ և թէ խոստովանահայրն զխառաշոյն և ըզդժուարին ապաշխարանս գնէ, կարէ ապաշխարօղն խնդրել ի նմանէ, զի փոփոխեացէ, կամ թէ թեւացուցէ զայն, և խոստովանահայրն պարտի զիջանիլ որքան ըստ օրինաց կարէ. ո՞ր ասէ նախարոս, զի մի լուծն խոստովանութեւ և ապաշխարութեւ լիցի ծանր և դժուար ի տանիլ իսկ և թէ խոստովանահայրն ոչ կամեցի փոփոխել և թէ թեւացուցանել՝ կարէ ապաշխարօղն բառաջ քան զարձակիլ իւր խնդրեալ զթողութի զիմեւ առ այլ բահանայ, և կրկին խոստովանիլ զամ մեղս իւր նմա. և ի նմանէ զչափաւոր ապաշխարանս, և զգիւրկնս ի կառարիլ ընդունիլ, մանաւանդ և թէ զապաշխարանս, զորս ընկալաւ՝ կատարել ոչ կարէ առանց մեծի դժուարութեւ, կարէ խոստովանահայրն որ զայն ետ, կամ այլ սք ստորնադոյն բան զնա՝ կրկին լուեալ զխոստովանութեւ մեղաց փոփոխել զապաշխարութիւն զայն վն արգար և օրինաւոր պատճառի, ո՞ր ասէ սուարեղ, և այլք ընդ նմա, և ևս հաւանական և ի կիրառութեւ ապահով իսկ է բան նց, որք ասեն, թէ այլ խոստովանահայր վն արդար ինչ պատճառի կարէ փոփոխել զապաշխարանս, առանց լուելոյ ի խոստովանութեւ զմեզսն, որոց վն և գեալ է:

Եւրդ լճիւս այս պարտի սահմանիլ այսութեւ, և թեւամբ, զի խոստովանահայրն այն, յորմէ խնդրէ ապաշխարօղն փոփոխել զապաշխարանս իւր՝ աբասցէ ի յատենի խոստովանութեւ, կամ ի խորհրդական դործն, որ պատկառնի առ այն ստեան, և պատճառն է, զի գնեւն զխորհրդական ապաշխարանս ո՞ր զամբողջաբար մասն պատկանի ի լճիւս խորհրդական ստեանի, վն որոյ ոչ նախ գնիլ, և ոչ զինի փոփո

փոխել կարէ , եթէ ոչ 'ի նոյն տուննի , կամ 'ի
գործ ինչ , որ պատկանի առ այնն ։

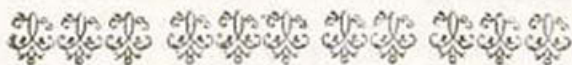
Դ. խնդրեացես , թէ յորում ժամանակի պար
տէ կատարիլ աղաչխարանայն , որ եղեալ է
'ի խոստովանահօրէն ։ պատասխանեմ բաժան
մամբ . կամ ժամանակն կատարելոյ զաղաչխա
րանս 'ի խոստովանահօրէն բացորոշեալ է , կմ
ոչ որքան առ առաջինն . եթէ զյատուկ օր պահե
լոյ սահմանեալ է 'ի խոստովանահօրէն , 'ի նոյ
նում առաւր պարտ է խոստովանորդւոյն պա
հել . իսկ որքան առ երկրորդն աղաչխարողն
որքան վաղվաղակի կարէ , յանդարտութիւն պար
տի կատարել զաղաչխարանս , սոյ ասէ սաւա
րեղ . որ և յաւել , թէ մահուչափ մեղանչէ նա ,
որ զժանրագոյն աղաչխարանս առանց օրինա
ւոր պատճառի զբազում առաւրս անհոգութիւն
և ծուլութիւն յապաղէ ։

Եւ գիտե՛լի է սատ , զի երբեմն դատապար
տեցաւ 'ի ճինդերորդ սխառտէ ծայրագոյն քա
հանայապետէ յամի նմն 1473 . վճիռն պետրոսի
օսմայ , որ ասէր , թէ միայն ղկնի կատարելոյ
զաղաչխարանս պարտ է տալ զարձակումն , և
զկարծիս զայս սուտ , գոյթակեցուցիլ . և սք
հարցն վճառող , և առաքելական սահմա

նադրուեցն հակառակ . և հե

րեալկոսական վըճ

ռեաց ։

Յ Ը Ի Ե Լ Ո Ւ Մ Կ

Յ աղադս ներողութեց, և բաւարանի:

Ան զի ասացաք 'ի վերոյ, թէ
խտատեմնահայրն կարէ թէ
թեւացուցանել զխտութիւնն
եղման աղալսարանաց 'ի տառ
ճառս ներողութեանց, և թէ
ժամանակաւոր պատիժքն, որք
պարտաւորին մեղացն՝ որք որ
քան առ բիծս թողեալք են, որոց 'ի կեանս
յոյս ոչ երբեք վճարեցաք, զկնի կեանցս 'ի բա
ւարանի քաւելի են. և զի երկաքանչիւրքն բար
ւորք և սուղագոյն ևս իմացին. զյաւելումս
յաղադս ներողութեց. և բաւարանի եղաք. յո
րում զոյն՝ զոր վն երկաքանչիւրոյն ըստ ուղղա
փառ հաւատոյ իմանալ պարտիմք, կարճ 'ի կար
ճոյ պարզաբանեցուք:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ. Խ.

Թէ զի'նչ և սրբան է ներողութին:

Խ. **Ա**նձամբ ներողութե ըստ հասարակ և
ընդունելի եկեղեցւոյ սովորութե ի
մացեալ լինի թողութի ժամանակաւոր պատ
ժոյս առ սրս պարտաւորիմք վն թողել մեղացն,
որ լինի յեկեղեցւոյ ըստ արդար, և օրինաւոր
պատճառի 'ի ձեռն ընդ արձակման արդեանցն
բն մն մերոյ. և զի բարւոք ևս իմացուք՝ զէր
կուս

Կուս պատիմք դիտել աստ :

Աւազինն է , զի է 'ի յեկեղեցւոյն դանձ
ինչ , եւտի կարէն բաշխել հաւատացելոցն նե
րողութիւք . և դանձս այս է նոխ յարդանանցն
քի մնն մերոյ . որոց զօրութիւն մինչ է անհաւն
(ուն յատացելոցս յաւազին հաւարն 'ի հինդե
րորդ ընձեւառնածն երեւի) որքա . ևս ընդ ար
ձակեացի , դանձն այն ոչ երբեք կարէ ունայնա
նալ : է ևս յառատութեց արդեանցն սրբոյ ,
յորոց ամանք արդարեւ զբաղում չարարանս կը
րեցին առաւել քան զմեզս խրեանց . (ուն ոչ որ
կարէ ընդդիմանալ վս ամենաութ անձանի մա
րիամու և վս սբյն յոհաննու մկրտիւն , և այլոց
բաղմաց) և 'ի չարարանս յայնտիկ , զորս կամաւ
և կատարեալ սիրով յանձն առին , էր զօրութի
ննչ . ոչ միայն արդիւնաբար . զորոյ զգտուղն
'ի յերկինս ունին . այլ ևս վճարողական . որ
թէ պէտ ոչ երբեք նոյ հարկաւոյ . ուն համա
մարիմք . սակայն այլոցն յոյժ օգտակար . և մի
կարար ծանեաւ եկեղեցին միշտ . ուն 'ի հաղոր
դութիւ սբյն , զոր 'ի հանգանական խոստովա
նիմք , և 'ի յայլ վկայութեց անձաննչ զբոյ հաս
տատե ի զանպէրժոս , և կամախնոս , որք 'ի բա
ղում առարկութեց հասարակ անձարանից զու
ղաննն . թէ արդարն 'ի կեանս յայս . ոչ միայն
վս խրոցն , այլ և վս այլոցն մեղաց 'ի պատ
ճառս միութե սրբոյ կարէ վճարել նոյ :

Բ . Գարձեալ զվճարումնս զայն վճարման քի
մնն մերոյ միաւորէ եկեղեցին . ոչ զի զպակասու
թիւս նոյ ընուցու , մինչ է կատարելապոյն . և ոչ
զի անհաւն զօրութեց նոյ զմն յաւելուցու . այլ
կամ զի զօրութիւն նոյնոյ քի 'ի սբս իւր յար
դեացի , կամ զի զկատարեալ միութիւ նոյ ընդ
քի դիւայն , և զհաղորդութիւն անդամոց նոյ
նոյ դիւայն 'ի զմեզս օրեալ և 'ի պատկեալ եկե
ղեցին զուցոյն :

Դ . Երկրորդն է , թէ մատակարարումն վե
րոյ

րոյ ասացեալ դանձումն ի բէ մնէ մերմէ հաւատացեալ է եկեղեցւոյ . ուն ասի ի ժող. Թրիա-
 ե հաւատասի նախ ի բանիցն քի նն մերոյ, մատ-
 16. և զոր արձակեացես յերկրի, և զնոյն արձա-
 կեալ յերկինս . որովք շնորհէ զընդհանուր,
 և զբացարձակ իշխանութի, մմ կապունս ար-
 ձակելոյ, որք խաժանեն զփրկութի մարդոյ,
 Հաւատասի և ևս ի ընդհանուր և ի մշտատե-
 կիրառութե եկեղեցւոյ, զոր շառաքելոյն ան-
 ասի ժամանակաց մինչև ցայժմ պահպանեաց և
 եկեղեցին . զի սքն պօղոս շնորհեաց զներումն
 աղղապիղծ հորն թաղւոյն, որ աղաչաբեաց,
 ըստ խնդրոյ այլոց հաւատացելոց . որք վն նր
 բարեխաւինն . ուն ուսուցանէ սքն թօմաս, և
 Թէպ որեդոս ի մեկնութե 2. դլ՝ 2. Աորնթ.
 Նոյնպէս և ներումն ըստ հայցումս ժողովրդ
 սոց, որք վասն հաւատոյն քի արկեալ էին ի
 բանդ, աղաչաբեղեացն շնորհեցաւ, ուն երևի
 ի զանազան վկայութեց Թերթու լիանասի . սքն
 կիպրիանասի, և այլոց . Եւ ապա զկիրառութե
 ներողութեցն այնոցիկ յիշեցաւ ի ժողովն նի-
 կիոյ, յերկրորդ կանոնն . Անկիրանու ի հինգե-
 րորդ կանոնն . ի լուսնիկենեաց յերկարդ կա-
 նոնն . և ի յայլս մինչև ի մեծն գրիգոր . ի ժա-
 մանակս որոյ կիրառութի ներողութեց առա-
 2. եւ յաճախ ծանուցաւ ի ընդհանուր եկեղե-
 ցի, ուն ցուցանէ պէլարմնաս . արդ յայտոցիկ
 երևի, Թէ որքան սուա և յանդուգն են հերե-
 տիկոք ժամանակին . որք ուրանան զշնորհիկ
 յեկեղեցւոյ ներողութեց, որոց դադանդան վն այն
 միայն ի բաց հերքել պարտիմք, զի զայլ ջա-
 տաղովս ոչ ունին, և Թէ ոչ զվարանեանան, որք
 եղեն առաջին հակառակք ներողութեց . ուն ցու-
 ցանէ պէլարմնաս՝ ի զիրարոյ կարեմք տեսա-
 նել զմոլորութի հերետիկոսաց ի բաց հեր-
 քեալ և զճշտորաութի հաւատոյս մերոյ հաւ-
 աւատեալ :

Դ. Խնդրեացեա , թէ զինչ է զորութի ներօղութեց , և կամ յորոց պատժոց ներօղութիք ազատիմք : Պատասխանեմ , ներօղութիք ոչ երբէք ազատիմք ՚ի բնական պատժոց՝ զորս ստանայ սկզբնական մեղքն , և ոչ ևս ՚ի պատժոցն վնասնցանայն ՚ի շարտարին ատենն , այսինքն , ՚ի յեկեղեցական և յաշխարհական դատաստանն , այլ միայն ՚ի ժամանակաւոր պատժոցն յայ նոցիկ , որոց վն ոչնի մկրտութե գործեալ և որքան առ յանցանս թողեալ մեղացն պարտաւորիմք ՚ի ներքին ատենն դատաստանին այ , կամ ող ատեն անարանք , ՚ի յատենն հաշւոյ , և զորքաւել պարտիմք կամ աստ , և կամ ՚ի հանդերձեալն ՚ի քաւարանի , և թէ մեռանիմք յառաջ քան զլծարելն , և այսպէս ՚ի ձեռն ներօղութեց ՚ի պարտաւորութե պատժոցն այնոցիկ ազատիմք , ոչ միայն առաջի եկեղեցւոյ , ոչ կարծէին ամանք , զոր ՚ի բոց հերքեաց սքն թօմաս , այլ և ստուգիւ առաջի այ , ող ատեն այնն :

Ե. Արդ քաղուժ են և զանազան ներօղութիւն վն զանազան և բազմակերպ շնորհմանց , և վն կամայն շնորհողաց , քանզի երբեմն շնորհին ներօղութիք զաւուրս ինչ , կամ զամ մի , կամ ըզքառասնորդական մի , և երբեմն շորորդ , չկամ երբորդ , կամ մի մասն պատժոց ներօղութիք շնորհեալ լինին , և երբեմն լիակատար կամ ամենակատար ներօղութի ըստ կերպի յորելենի . և յորժամ շնորհեալ լինի ներօղութին վն աւուրց ինչ կամ ամաց , կմ քառասնորդականաց՝ իմանալ պարտիմք , թէ ներօղութին այնու թօղեալ լինին այնքան ժամանակաւոր պարտիժքն , որոց պարտաւորեաք վն գործեալ և ապա արձակեալ մեղացն առ ՚ի քաւել ՚ի կեանս յայս , կամ ՚ի հանդերձեալն , որքան պարտեաք քաւել ապաշխարութիք աւուրցն այնոցիկ , կմ ամացն , կամ քառասնորդականաց ըստ հին կանոնացն եկեղեցւոյ , որ սովոր էր զնիւ նոյնպէս

յորժամ ներողութիւն չնորհի երկրորդ , կամ չորս
 րորդ մասն մեղաց՝ ոչ այլ ինչ նշանակի , եթէ
 ոչ , զի չնորհին մեղ երրորդ կամ չորսրդ մասն
 ժամանակաւոր պատժոցն այնոցիկ , զորս քա
 լել պարտ էաք վն մեղաց . իսկ իականաւոր նե
 րողութիւն է , որ ջնջէ զամ ժամանակաւոր պա
 տիժան , նոյնպէս ևս այն , որ առի ամենակա
 տար ըստ յոբելեանի , և որ ոչ զանազանի ի իական
 տարէն , եթէ ոչ այնու՝ զի ընդ ներողութեն
 չնորհի և իշխանութի ինչ , առ ի ընտրել ին
 քեան զխոստովանահայր , որ չամ պատահմանց ,
 և ի նդովից արձակեացէ , և անօրինեացէ վասն
 ուխտիցն և անկանոնութեյն , ուն սովոր է ի
 նիլ ի յոբելեանս . ուն ցուցանէ զէլարմենս ,
 որ խրատէ ևս , թէ ներողութիւն հապարից ա
 մաց՝ և առաւել քան զհաղար ամս ըստ անաբա
 նիցն ոչ է ընդսենի , որովհետեւ քահանայա
 պետքն սովոր են տալ զներողութիւն այնքան ա
 մաց , որքան սովոր էին տալ զհապարիստանս վն
 մեղաց , որ ոչ լինէր աւելի քան զեօթն , կամ ըլ
 աանն , կամ զքսան ամս . կամ ի բոլոր կեանս ,
 որ ոչ անցանէ անդր քան զհարիւր ամս .
 բայց ասէ թողութեան կարէ չնորհի ներողու
 թիւն այնքան երկար ժամանակաց , եթէ նորս
 իմացել լինի , թէ այնք պատիժք թողել լինին ,
 զորքան մեղաւորն պարտ էր քաւել անգոյխա
 բութիւն՝ եթէ ունէր զկեանս այնքան ամաց ,
 և ոչ է զժողարին , զի անկցի ոչ յայնպիսի պար
 տաւորութիւն , որոց վն պարտ իցէ նմա անգա
 խարել զայնքան երկար ժամանակա , որովհետե
 նն , որք ընդեն զանօրէնութիւն իբրեւ զնոր :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ . Բ .

Թէ ո՛ր կարէ շնորհել զներողութիւն , և ո՛րպիսի
սի պատճառ առ այս խնդրի :

Արդ՝ ներողութիւնն նկատմամբ առ կեն-
դանիս ըստ պէտքմանոսի , և այլոց ,
իննի ըստ կերպի արձակման , որ ընդ իւր ունի
զհատուցումն ի դանձուցն եկեղեցւոյ , ոպ իւ-
րեւի ի զանազան նամակացն քահանայապետից .
ասացաք նկատմամբ առ կենդանիս , զի եթէ
բանն մեր լինէր զնեջեցելոցն ի քաւարանի . ներո-
ղութիւն ոչ շնորհեալ լինէր նոյ ըստ կերպի ար-
ձակման , մինչ եկեղեցին ոչ ունի իրաւունս ի
նոյ , այլ միայն ըստ կերպի հատուցման , և օժան-
դակութեւն , ոպ զի դերի վարեալն ի ձեռս ան
հաւատից ոչ կարէ թաղաւոր ոմն զօրութեւն իշ-
խանութեն , որպէս յիւրում թաղաւորութեւն .
այլ հատուցմամբ , և զնեյով թափել զնա .
Արդ՝ ի շնորհօղն ներողութեց . Թէ ըստ կեր-
պի արձակման . որ պարունակէ և զհատու-
ցումն , և Թէ ըստ կերպի պարզ հատուցման .
խնդրի իշխանութի ի յարտաքին ատենի եկե-
ղեցւոյ : զի առանց այնորիկ , ոչ զարձակումն
կարէ շնորհել . և ոչ զհասարակ բարիս եկեղեց-
ւոյ , և որք ի դանձնեմ եղեալ են . ըստ օրինաց
կարէ մատակարարել :

Աւեմ նախ , Թէ քահանայապետն ամային իւ-
րաւամբ ունի զլիակատար իշխանութի առ ի շն-
որհել զամենակերպ ներողութիւն ամենեցուն
և իւրաքանչիւր հաւատացելոց . և որ հաստա-
տի նախ յանկր և յընդհանուր իշխանութեն ,
զոր քն արն մեր դրական . ի միջ այլոց առաքե-
լոց սքնն պետրոսի ետ , որում փոխանորդէ հոօ-
մեական քահանայապետն , մատթ . 16 . և տաց-
քեզ փականս արքայութեւ երկնից . և զոր միան
դամ

դամ կապեացես յերկրի . եղիցի կապեալ յերկինս . և այլն . երկրորդ այնու զի առ'ի շնորհել զներողութիս 'ի կողմանէ շնորհողին խնդրի կրկին ի շննախօսս եւ նախառ այնասիկառ որս շնորհէ . երկրորդ առ դանձան եկեղեցւոյ , յորմէ բաշխին . Եւ երկաքանչիւրն ի խանութի 'ի հոգմէ ական քհնյապետն կատարեալաց դասնի . ուր երեւի առ ամ' ուղղմիւս . և ևս բարւոք երեւեացի անուուստ , զորս 'ի ներքոյ 'ի յերկրորդ մասն . յերրորդ զլուսն յաղագս օրինաց ասացաւ :

Յաւելու թուլեթոս , թէ ընդհանրական ժողովն ունի զնման իշխանութի առ'ի շնորհել զերկաքանչիւր ներողութիս . ևս զխախտարս . ուր 'ի ժող լսութեանու 'ի դործ ածաւ :

Բ. Ասեմ երկրորդ , եպիսկոպոսն ևս ունի զիշխանութիս տալոյ զներողութիս ինչ . ուր հաստատի 'ի սովորութե եկեղեցւոյ . զի եպիսկոպոսքն կարեն տալ զներողութիս միոյ տալուոյ 'ի տնադրուե եկեղեցւոյ , և քառասնորդական աւուրոյ 'ի տարեկոյ տնադրուեն , և զայս յեաին ներողութիս կարեն ըստ հաճոյց իւրեանց երբ և կամեսցին վն օրինաւոր ինչ պատճառի տալ :

Խնդիր է 'ի մէջ անարանից , մի' թէ եպիսկոպոսք զիշխանութին զայն առ 'ի շնորհել զներսողութիս ունին միայն 'ի մարդկային իրաւանց . կամ 'ի շնորհմանէ քահանայապետին , թէ յո՞ւսային իրաւանց : և եթէ յո՞ւսային իրաւանց , ապա , ընդ էր այնքան նեղ , և եղերեալ է . 'ի բոց թողեալ մեր զբազմազան պատասխանիս վարդապետաց , ասեմք թէ հաւանական ևս է բան նոյն , որք ասեն թէ եպիսկոպոսքն զիշխանութիս զայս ունին յո՞ւսային իրաւանց . որովհետեւ ըստ առաքելոյն են մատակարարք խորհրդոյն . և 'ի հոգւոյն օրջ եղան տեսուչք եկեղեցւոյն հօտին հովուէլ զժողովուրդն : Վ. Գ. Ժ. 20. Բայց զի պահելութիս զայս , և զմատակարարութիւն

բաթին զայն դերազանցէ ընդ հանրական տեւ-
չութին և մատակարարութին զոր ունիքահա-
նայապետն առ ընդհանուր եկեղեցի , վն որոյ
յիշխանութե նր է , զայնպիսի իշխանութիւն և
պիսիպատասց վն օրինաւոր և արդար ինչ պատ-
ճառի լայնել և անձկացուցանել . ուր ասէ ի-
զամպէ թոս , և այլք . որ և յաւել . թէ կար-
տինալքն ևս կարեն շնորհել զներողութիւն հա-
րիւր աւարց . և այս ոչ է այնքան յիշխանութե
նյ , որքան ի սովորութե . և ի շնորհմանէ քա-
հանայապետին :

Դ . Իսկ որ պատկանի առ արքայս , առ հոգա-
բարձուս , և այլն ասէ պեղարձնաս , թէ ոչ չք
կղերիկոս . կմ քահնայ որ ստորին է քան զեպիսեան
լատ իբաւանց կարէ շնորհել զներողութիւն . այլ
միայն ընս յանձնորուե քհնյապետին . կմ եմքսին
ուր ևս յաւելու լատ սրբոյն թօմայի , թէ ոչ չք ի
յեկեղեցւոյն յատկապէս խօսելով , և կամ կարէ
ասիլ նախադահ , և թէ ոչ միայն եպիսկոպոս
սունքն , օրովնեաւ են ուղղելք ամբողջ հօտին
աւրաք . և իբր ի յեկեղեցական թաղաւորութե
ինչ նախադահին ամ մարդկանց ցեղից . հասա-
կոց , կարգաց և թէութեց :

Իսկ արքայքն և հոգաբարձութն իբրու են միայն
տանուտեարք ոմանց ընտանեաց . կմ տան միոյ .
սւստի մինչ շնորհելն զներողութիւն միայն առ
նախադահս եկեղեցւոյ պատկանի , հետեւի թէ
միայն եպիսկոպոսին է յատուկ և ոչ այլոցն . որք
են ընդ եպիսկոպոսոցն ի մէջ եկեղեցւոյ :

Դ . Ասեմ երբորդ , թէ ոչ միայն օրինաւոր
իշխանութի . այլ և արդար ինչ և բանաւոր պատ-
ճառ խնդրի առ ի տալ զներողութիւն իսկապէս
և լատ օրինաց , ուր ասէ սքն թօմաս և այլք ,
և հաստատի այնու ևս , զի կղէմս վեցերորդ
պապն ասէ , թէ քն արն մեր յանձնեաց զքանձա
եկեղեցւոյ իւրոյ փոխանորդաց իւրոց մատակա-
րարել զայն հաւատացելոց կենսաւոր բանաւոր
ի

և արդար պատճառաւ, և եւս 'ի ժող' կոտորեալի
 նեւոյ, ուր ասի զհերեւելիսաց, թէ հարցանել
 պարտիմք նոյն, արդեօք հաւանան թէ քննյապեան
 կարէ շնորհել զներողութիւն վսբանսոր պիտան
 ե. խնդրեսցես, թէ ուղի պտճան արդար և բա
 նաւոր կարէ համբիւ առ 'ի շնորհել զներողութիւն
 Պատասխանեմ ըստ հաւանական բանիցն վարդա
 պետաց, թէ խնդրի առ այս ոչ միայն զի պտճան
 այն լիցի բարի և ընդունելի ոյն, այլևս զի անկիցի
 զհամեմատութիւնն ընդ ներողութե. ուղ ասէ օրն
 պօծալեն թուրայ, աթոս, և այլ բնութիւն. իսկ առ
 համեմատութիւն այս մանաւանդ երկու ինչ խնդ
 րին, Առաջինն է, զի շնորհեացի ներողութիւն
 վսբարի ինչ վախճանի, և կարու մի որոյ լիցի
 առաւել 'ի պատիւն ոյն, և յօգուտ եկեղեցւոյ,
 քան զապաշխարանն վճարումն, որ ներողութե
 շնորհի: Երկրորդն է, զի առ 'ի ընդունել զներ
 օղութիւն զայն սահմանեացի գործ ինչ առ 'ի սո
 նել, և որ իցէ յարմար և օգուտ առ 'ի ստանալ
 զայսոցի վախճան, զոր օրինակ, յորժամ քննյա
 պետն շնորհէ զներողութիւն այնոցիկ, որք ճշմար
 տիւն զղջացելք և խանութեւնք և եւս հաղորդելք
 զաղօթս և զայլ բարեգործութիւն 'ի բարձումն
 հերեւելիսութե, 'ի խաղաղութիւն քրիստոնէից
 և՛ մատուցանեն ոյն, վախճանն՝ զոր յառաջա
 դրէ քննյապետն, այսինքն բարձումն հերեւելի
 սուեց և խաղաղութիւն քրիստոնէից, առանդ կար
 ծեացէ յառաւել պատիւն ոյն և յօգուտ եկեղեց
 ւոյ. իսկ գործքն առ 'ի ստանալ զնոյն վախճանն
 եղեալ, ևն յոյժ յարմարք առ այս. ուղ ըստ ին
 քեան երեւի, և այսոց յարմար համեմատութի
 զտանիւ Արդ և ոք շնորհենն զներողութիւն պար
 տին բարեգործներէ զպտճառսն և զհամեմատութի
 նոյն ընդ ներողութեցն, ուղ ասէ պէտք' և ոչ է օ
 րէն ստորադրելոցն յանդգնութե քննել զորտ
 ճառս զայս, մանաւանդ ուղ ասէ ի պատկեր',
 որոգաց թաւոր իսկէ զի բարեանելուր շնորհեալ
 նե

ներողութիւն վն իւրաքանչիւր պաճառի սակաւ ինչ
համարել . ուստի ներողութիւն այնպիսի օրհնել
թաւոցն վարդարանի , Յերմեռանդ պատկերաց ,
և այլոց նմանեաց , որք (թէպէտ վոքր ինչ երևին ,
սակայն վն արդար և բանաւոր պատճառի 'ի քա
հանայապետիցն երբեմն կարեն շնորհիլ :

Եւ (թէպէտ բանաւոր և արդար պաճառ դատ
նի երբեմն 'ի շնորհումն ինչ ներողութեց ևս լիակա
տարից , սակայն կարէ լինիլ , զի մի ամբն ամբող
ջաբար ստացին , աղ եթէ ռմանք 'ի նոցանէ պար
տաւորք առ 'ի կրել զմեծադոյն ժամանակաւոր
պատիժս վն դործեալ մեղացն ' ծաւաթ զեղեալ
դործան կատարեալեն . զի (թէպէտ պատճառն
ներողութե ըստ ինքեան է արդար , սկ յնկատ
մամբ առ սննոսիկ , պակասի ի իւր (թէ եւ (թէ վն
անկատար պատարտութեն , ապառնէ սքն ողմա
վենդ ուրախ , (թէ միջի առաւել կամ նուազ մասն
ակցին ներողութեց ըստ առաւել կամ նուազ
մատչելոյ նյ 'ի վախճան նր :

Հ Ո Տ Ո Ւ Ա Տ . Դ :

(Թէ որպիսի (թէութիւն խնդրին 'ի նմա , որ
զխտէ ընդունիլ զպատուս ներողութեց :

մ . Լ ապին (թէութեն է , զի իցեմարդ մկրտել ,
աղ ուսուցանէ սուարէզ ընդ հասկի
վրդնոց , զի միայն հաւատացելոցն բաշխի իսկա
պէս դանձն եկեղեցւոյ , և ոչ որ կարէ արձակիլ
յեկեղեցւոյ , որ ոչ է ընդ իշխանութե նր . իսկ
նախորոս . և այլք ասեն , (թէ հաւանեք իմն է շք
նորհիլն ներողութեց ըստ կերպի օժանդակուե
կերպիցն կենդանեաց , և մեռելոց :

Երկր (թէութեն է , զի նա' որ ընդունի զնե
րողութիւն , լիցի հպատակ այնմ , որ զայնոսիկ
շնորհէ . զի միայն հպատակացն շնորհի ներողութի :

Երր (թէութեն է , զի մի լիցի մեծագոյն բանա

զբուծէն հասկեայ, զի սա արդեյու զմէն իմաս
նակցուէ հասարակ հողեւոր բարեայն. նոյ ա
ստացուք ի ներքոյ ի տեղիս խր:

Չրդ թէ ու թիւ է, զի իցէ ի սրբաբար շնորհ
յայնժամ, յորժամ ընդունի զպատու ներսողուէդ,
զի թողութիւն մեղաց՝ կանխել պարտի թողութե
ժամանակաւոր պատժոցն, նոյ ասէ սքն թամաս
ըստ հասարակ վարդապետութե:

Է: Ի այց շուրջ զայսու չրդ թէ ու թիւ խնդրի
ի մեջ վարդապետաց, մի թէ կացութիւն շնոր
հաց խնդրիցի ի ընդունումն ներսողութեց՝ ոչ
միայն յորժամ զպատու նր ընդունի սքայլ ևս
յորժամ կատարէ զդործան, առ այս վախճան
եղեալս: ամենք ասեն, թէ բաւական է, թէ
նա, որ ստանայ զներսողութիւն՝ լիցի ի շնորհս
յայնժամ յորժամ զպատու նր ընդունի. իսկ սոթոս
ընդ պէլարմինսի և այլոց ասէ, թէ խնդրի լինել
ի շնորհս ևս յայնժամ, յորժամ կատարի պարտա
ւորեալ դործն, և զվճիւս զայս հաւանական
դոցն ևս համարէ պէլարմինոս, և ի պատաշ
մանս ինչ ճշմարտադոյն, այսինքն. մինչ սաշ
մանադրի, զի դործքն այնքիկ կատարեացի՝ ի
ի շնորհս, և որ բազմիցս ի նամակս քահանայս
պետացն սաշմանադրի, զի ներսողութիւն շնոր
հեացին այնոցիկ, որք ճշմարտիւ զըջացեալք և
խոսովանեալք յայց ելանիցեն եկեղեցւոյ ու
մէք, և անդ աղօթեացեն վսխաղաղուն և այլն
մանաւանդ ասէ պէլարմինոս, զայս միշտ պար
տիմք իմանալ, թէ և ոչ պարգաբանեցի անդ.
միայն թէ պարտաւորեալ դործն լիցի այնոյի. զի
մի երբէք հասցի ի վախճան խր՝ որոյ վս ներս
ողութիւն շնորհի, և թէ ոչ լիցի ի շնորհս. զոր օշի
նակ առ ի զիջուցանել զանձ, առ ի խնդրել զնա
ղաղութի. քանզի ան ոչ երբէք լսէ մեղաւորաց,
և մեռնի դործովքն արդարութիւն ոչ զիջանի.
և ոչ տայ զողորմութի. վոյ բարեդոյն ևս է. զի
յորժամ ոք խնդրէ աւանդ զողորմութիւն նախ ըն
մեղս

մեղօրէք , կամ խորհրդին առջնորդ , կամ գոնե մի
կերեալ զղջմամբ քաւեացէ . և կերեալ զղջումն
այս վնամ մահացու և ներքին մեղաց պարտ է լինել
• զի ներողութիւն քաւեացին պատիժքն , առ
որս պարտաւորիմք :

Գ. Հինգրորդ թէ՛սին է , զինա՛ որ զներողութեան
կամի առնուլ , կատարեացէ զամ . որ եղևալ է
սուրի ստանալ զնայն . առտին թէ՛ ազխութիւն
կամ մոռացմամբ , կամ ևս արդար ինչ արդեւմամբ .
զմանն ինչ պորձոյն այնոցիկ , ևս անմեղաբար
թողցէ , զգորութիւն ներողութեան ոչ ստանայ , ոչ
սակ սքն թօմաս և այլք ընդ նմա . զի բան հա-
տարակ նծադանելոյն է , թէ ներողութիւնն այն
բան զօրեն , որքան հնչեն :

Իննգրեացեն , մի թէ , յորժամ ՚ի նամակս քա-
հանայ նկատիցն է , թէ ներողութիւն ընտրի ճշ
մարտիչ զժաշեալ և խոստովանեալ ապաշխարո
ղացն , խորհին խոստովանութիւն հարկաւոր իցէ
առ ի ստանալ զայն . պատասխանեմ ըստ հաւա-
նական և աներկբայ վճույն , թէ այնմ , որ ըստ
դատմէ զինքն մահացու մեղօք խնդրի ներք որ
ճական խոստովանուի , յորժամ յատկապէս յիշի
՚ի նամակս քահանայապետիցն . և ոչ է բաւական
զղջումն միայն , թէ և իցէ կատարել և ճշմարիտ
ոչ սակ սքն անսանկոս , և այլք . իսկ այնմ , որ
ոչ ստատմէ զինքն մահացու մեղօք՝ ոչ է հարկա-
ւոր ներք որժական խոստովանութիւն , ոչ ոչ
սուցանէ նայն սքն անսանկոս . և որ պատկանի
առ ներողութիւն , որ ընդարձակի հաւատա-
ցեալ ննջեցելոցն , որ ՚ի քաւարանի , արդարեւ
յեկեղեղաց խոկապէս և պողտեալ կարէ լինիլ ,
որովհետեւ հաւատացել ննջեցեալքն ընդ հաւա-
տացել կենդանիս այնպէս միացեալ են , մինչ զի
զմի և զնոյն եկեղեցի ընդ նս կացուցանեն . վնայ
եթէ մասնաւոր օժանդակութիւն և աղօթիւք կեն
դանեացն օգտիլ կարեն , ևս առաւել կարացին
՚ի ձեռն ընդարձակման արդեանցն քի , և սքն

օգտիլ, և վարդապետութիւն այս է սքն թօնայի
և այլոց վրդպոց . որ ևս երևի 'ի հասարակ կի-
րառութե՛ կեկեղեցւոյ , զի առաջին փառաբան
պատն , որ յառաջքան զեօթն հարկւր ամենքս
տէր յառաքելական աթոռ , և այլ բազում քա-
հանայապետք շնորհեցին զներողութիւնս առ 'ի ընդ-
արձակել ննջեցելոցն :

Դ. Խնդրեն ոմանք , մի՛ թէ ներողութիւն , որք
շնորհին ննջեցելոցն ստուգի՛ւ և անսխալաբար
օգտեն նոյ : Սթոս , նախարոս , և այլք ասեն ,
թէ այս . և թէպէտ վճիռն սոցա հաւանական
է , սակայն հակառակն , որ է սքն պօնավէն-
թուրացի , թէ զօրութիւն ներողութեցս այսոցիկ
վս ննջեցելոց՝ կախի յազատ կամացն ընդունօ
ղին ալ , հաւանական ևս երևի , որովհետև ոչ
'ի սք դրոց , և ոչ յառանդութեցն երևի , թէ
նո՛ խոստացեալ է ընդունիլ զհատուցմանս
զայնոսիկ , որք յեկեղեցւոյ դանձուցն մատու-
ցանին նմա յազատումն ննջեցելոց . մանա-
ւանդ , զի եկեղեցին զներողութիւնսն զայնո-
սիկ վասն ննջեցելոցն ոչ ըստ կերպի արձակ-
ման , այլ ըստ կերպի օժանդակութեան ,
իբրու զնո՛ աղաչէ , զի զայսպիսի հատու-
ցումս կամ զվճարումս 'ի յօգուտ ննջեցե-
լոցն՝ ողորմութեամբ ընկալցի . և այս երևի
ևս 'ի նոյն կիրառութենէ եկեղեցւոյ , որ ըզ-
ննի ընդ արձակելոյ զփակատար ներողութիւն վս
միոյ ննջեցելոյ 'ի մասնաւորի զոր օրինակ , 'ի
ձեռն ամենասք պատարագի 'ի յատկացեալ խո-
րանի մատուցանելով վս միոյ . սակայն այսու-
ամիւն սղօթել և սլատարադել վս այնորիկ ոչ
դադարի , որով ցուցանէ , թէ ներողութե՛ թէ
պէտ են կենսատուք , սակայն ոչ ունին միշտ
զզօրութիւն և արեանց անսխալաբար առ ննջեցելն
յայնսիկ , այլ կախին յողորմութեն ալ , սակայն
և այս ոչ պարտի դադարել զկենդանի հաւա-
րացեալսն , այլ մանաւանդ շարժել 'ի յօժանդա-
կս :

կաթնեցի , , զի մեծաւ ըղձիւն և սիրով 'ի ձեռն
աղօթից և պատարագաց՝ կամ ընդարձակման
ներսդութեց , կամ այլաց բարեգործութեց շար
ժեպոյն օգնել հաւատացեալ ննջեցելոյն այ-
նոցիկ :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ . Դ .

Թէ զինչ պարտիմք իմանալ վասն քաւա-
րանի :

Աղղափառ Ճմարտութիւն , առանց որոյ ան-
հնար է կեալ , ուսուցանել , թէ է քաւա-
րան , այս է , սեղի ինչ , յորում իբր 'ի բանտի ըզ
կնի կենացս մինչև 'ի սահմանել և յեղերեալ ժա-
մանի ինչ արդեւելք քաւին հոգիք հանցելոյն , որք
թէ տէտի շնորհս , սկսն առնց լն ամի քաւելոյ ըզ
մեղս իւրնց 'ի մարմնոյ աստի ելին , ուր աղօթիւք
և օժանդակուք կենդանի հաւանցելոյն , և մա-
նաւանդ ամենամբ պարգոյն կարեն փրկել : Եւ
Ճմարտութեւն այսմիկ երբեմն հակառակ դտան
վարտենեամբ , Աղղիկենեամբ , Առաքելեամբ , և
այլ բազում թշնամիք ուղղափառ հաւատոյս :
որոց հետևեցան հերետիկոսք ժամանակիս , լո-
թերեանքն , և դաւ լինեանքն , որք ամենեքեան
հակառակին , թէ ոչ դոյ տեղի քաւարանի զկնի
կենացս , այլ թէ հոգիք , զկնի բաժանել 'ի
մարմնոյ խակոյն կամ 'ի յերկինս համբառնան ,
կամ 'ի դժոխս իջանեն :

'ի բաց հերքեմք զաղանդս նոցա , և զճըշ
մարտութիւն հաւատոյն մերոյ հաստատեմք
նախ յածաչունչ դրոց , 2 . մակբ . 12 . ուր ա-
սի . Արտութեամբ՝ քաջութիւն վասն մեռելոյն
զմտաւ ածէր այց լինիլ մեղացն թողութեան .
զի բանքս այսօրիկ ոչ զերանելոյն , և ոչ զդա-

ճառարարեւոյն կարէ խնայեալ լինիլ, ուրեմն
նշարարեմք խմանալ վասն այլոց սեռից մարդ-
կանց. որք ունիցին տակաւին զկապանս ինչ,
յորոց զկնի մահուան արձակիլ կարտացեն,
վասն որոց զեղեցոյն է բանս 'ի քաւարանի.

Եւ թէ զիրք մակարայեցւոցն կանոնական է,
որում ևս եթէ հակառակին հերետիկոսք, ե-
րևի 'ի ժողովոյն թրիակենթիւնոյ, ևս յերրոյ
ժողովոյն կարթագինեաց, ուր էր և սուրբն
օգոստինոս, ետև 'ի սրբոյն առաջնորդ ինչ
նովինեախանոսէ, և յառաջինն կելտախոսէ,
և 'ի ժողով եօթանասանից եղիսկոստաց:

Հաստատի ևս յեւացեաց. 4. զի ընապէ-
տէր զաղտան ուստերացն օրօնի, և զարիւնն
'ի բաց արբեացէ 'ի միջոյ նոցա, հոգւով դա-
տաստանաց, և հոգւով այրման: զոր բան
մարդարէին սուրբն օգոստինոս մեկնէ վասն
պատժոցն քաւարանի, դարձեալ 'ի մատթէ.
12. ուր սակ նրն մէր, թէ են մեղք, որք ոչ
աստ, և ոչ 'ի հանդերձելումն թողեալ ին-
նիս. վասն որոց սակն ուրք հարք, թէ են
մեղք, որք թողեալ լինին 'ի հանդերձելումն,
ոյսինքն. զկնի կենացս այսորիկ աղօթիւք,
և օժանդակութիւնք եկեղեցւոյ. որպէս սքն
օգոստինոս 'ի քաղաքին ալ. սքն գրիգոր, և
սքն բեռնարատս 'ի մեկնութիւն երդոյն երդոյն
սողոմնի:

Բ, Հաստատեմք երկրորդ 'ի զանազան ժո-
ղովոց, ուր ասացաւ, թէ մատուցին ա-
ղօթիք և օժանդակութիւնք վասն հաւատացեալ
ննջեցելոց, որպէս յերրորդ ժողովոյն կարթա-
գինեաց յառաջին ժողովոյն պրակարենեաց. և յեր-
կրորդ ժողովոյն ալիքեխանոս. վասնորոց հետևի,
թէ ոմանք 'ի հաւատացեալ ննջեցելոցն են
յայնպիսի տեղում, ուստի աղօթիւք և օ-
ժանդակութիւն կենդանեաց կարեն աղատիլ, և

ապա

ապա թէ են 'ի քաւարանի :

Հաստատեմք երրորդ 'ի սուրբ հարց , որք յայտնապէս խոստովանին զքաւարանն . որպէս օքն գրիգոր նազիանզեանն , որ 'ի քանս նեմեցեւոյն . խօսելով զարդարէն , որ 'ի կենացս չաւեաց' ասէ , թէ ոչ կարէ մասնակից լինիլ անութեանն ելեալ 'ի մարմնոյ , եւ թէ ոչ բարձցէ լրիծն հոգւոյ հուրն քաւարանի . Ե սուրբն օգոստինոս խօսելով զարդարոցն' որք հանգեան թեթեալոյն մեղօք ասէ , այնպիսիքն յառաջքան զօր դատաւանին 'ի ձեռն ժամանակաւոր պատժոց' զորս կրեն հոգիք նոցա մաքրեալ յաւիտենական տանջանացն ոչ մատնին : Ե ևս յայլոց սբ հարց , որք վասն հաւատացեալ նեմեցեւոյն ասացին , թէ պարտ է մատուցանել զաղօթս և զսուրբ պատարագս , որպէս սբն կիւրեղ երուսաղէմացին , որ վս' ամենեցուն' ասէ , աղօթեմք , որ ընդ մեզ էին հաւատացեալ , թէ է օգուտ մեծ հոգւոյ նոցա , և սուրբն գրիգոր յոյժ ասէ , օգուտ հոգւոյն ևս զկնի մահուան նսէրն ամենասուրբ և ժրկարար պատարագի , այնպէս զի միշտ հոգիքն նեմեցեւոց ցանկանայնմ :

Դ. Դարձեալ մինչ միայն արդար հաւատացելոց հոգիքն են 'ի քաւարանի , որք ազատ յամենայն յանգանաց մահացու մեղաց 'ի կենդադոյս ելին հեռեի , թէ վասն երկուց պատճառաց միայն անդ մաքրիլ պարտ իցեն . այսինքն , կամ վասն ներքին մեղաց , որովք զև ևս ազատեալք որքան առ յանցանս' 'ի մարմնոյ ելին , կամ վասն ժամանակաւոր պատժոցն , որոց պարտաւորին վասն մահացու կամ ներքին մեղացն , որքան առ յանցանս թէպէտ արձակեալ են , և սակայն որոց վասն բոլորովին ոչ ապաշխարեցին : արդ հոգիքս այսոքիկ

դուով 'ի քաւարանի 'ի քաւութիւն մեղացն ոչ
նոցիկ մեծապէս շարճարին առանց կարծեաց ,
միայն ասեն սք հալքն , թէ պատիժքն անօրին
քաւարանի՝ են յոյժ ծանրադոյն ծան դամենայն
և զի քաղանդիւր պատիժս կենցաղոյս , որպէս
սքն օգոստիւնս , սքն չրիդօր , և այլք քա-
ղաւմբ : և թէպէտ ոմանք վարդապետք համա-
րին թէ ծանրութիւն պատժոց հոգւոցն այնո-
ցիկ կայանայ յայնմիկ , զի ոչ ունին զսուղու-
թի 'ի փրկութե իւրեանց , այլ իբրեւ յերկբոյ-
ութիւն և 'ի կարծիս դաղանի անօրինութիւն դա-
տաւորանին այ ըմբռնեալ են , սակայն հասա-
րակ անձարանից վարդապետութիւն է , թէ հո-
գիքն հաւատացելոց 'ի քաւարանի՝ գիտեն և
ճանաչեն սուղիւ , և աներկբայաբար զիր-
կութիւն իւրեանց , որպէս ուսուցանէ սուրբն
Թաւաթ , նախ զի անձարանական յոյսն միայ 'ի
նոսա , վասն որոյ ևս և հաւատն , որով ըս-
տուղիւ կարեն գիտել , թէ հոգիքն , որք են
'ի քաւարանի՝ փրկին , և ևս ճանաչեն զինքեանս
թէ են 'ի քաւարանի , և ոչ 'ի դժօխս : Եւր-
կորդ յաղղմանէ խղճի մասոյ կարեն ճանա-
չել զինքեանս , թէ են 'ի քաւարանի . քան-
զի ճանաչեն զինքեանս , թէ սիրեն զան 'ի
վեր քան զամենայն ինչ , և ոչ իւրիկ կերպիւ-
տան զնա և ոչ տեսանեն զայլսն որք են ընդ նս
'ի քաւարանի՝ հայհոյել զնա : ոմն առնեն դա-
տաւարանալքն 'ի դժօխս , այլ մանաւանդ օրհ-
նութիւն նորա հանապաղ 'ի բերան նոցա . և
զայստափկ ամենեւեւան լայնատարած մէկնեալ հաս-
տատէ կամեմտես . և պէրարմեաս , որ ևս յա-
ւելու 'ի տեսաց քահանայէ , և յայլոց հաս-
տատ հեղինակաց , թէ բազմազան են ստափ-
ճանք պատժոցն 'ի քաւարանի , և անհամեմատ
հոգւոցն կտցութիւնք , զի ոմանք սակաւադոյն
քան զայլսն տանջին , մանաւանդ , զի ոմանք
'ի

Ի նոցանէ ոչ ունին զայլ պատիժս եթէ ոչ զի են տակաւին զուրկէ յերանուծեց :

Դ խնդրեացէս նախ , թէ ուր իցէ տեղին քաւարանի . պատասխանեմ , թէ հասարակ տեղին քաւարանի՝ է ի ծոց երկրի , որպէս ուսուցանէ սքն թօմաս : ասացաք հասարակ , զի երբեմն ըստ անձային անօրինմանն մարբին հողիքն յայլ ինչ տեղիս , կամ զի անդ մեղան , կամ յուր զուծի և ի սարսափումն կենդանեաց , որպէս ասեն սքն գրիգոր , սքն թօմաս , և այլք :

Խնդրեացէս երրորդ , թէ մինչև ցորբան ժամանակս մեան հողիքն ի քաւարանի , պատասխանեմ , թէ զայս նա միայն դիտէ , ուր որդար դատաստան իւրով էարկ . սակայն ճշմարտ է այս , զի տմանք ի նոցանէ զբաղումսն , մանաւանդ ևս ի բազում դարս մեան անդ , մինչ եկեղեցին ընդունի զսովորութիւն զայն պատարադելոյ վասն ննջեցելոցն ի բազումսն , ևս եթէ ոչ ննջեցեալք իցեն շուրջ զնարխար . կամ զերկու հարիւր ամբ : և զայս ոչ երբեք ընդունէր , եթէ անդ մինչև ցայն ժամ մնալ նոցա , ոչ կարծէր :

Խնդրեացէս երրորդ , մի թէ հողիքն ելեալք երբեմն Կաւարանէ կարացեն երեւիլ մարդկանց , պատասխանեմ , թէ ոչ միայն ի քաւարանէ , այլ և ի դժոխոց , մանաւանդ ևս յերկնից կամօքն այլ կարեն ելանել հոգիքն , որպէս խի երբեմն ելեալ երեւեցան կենդանեաց , որպէս ուսուցանէ սքն օգոտիւնս . և զայնս զանազան օրինակեք , և պատմութիւնք ըստ վիպութեանն անուանի վարդապետաց ցուցանէ պելարմնոս :

Ե. Խնդրեացէս չորրորդ , թէ զի արդ կարեմք օգնել և օժանդակել հողացն ի քաւարանի . պատասխանեմ , թէ հաղորդութիւնն , զոր հողիքն այնոքիկ ընդ զինուորեալ եկեղեց

կեցող ունին , 'ի ձեռն նորհաց և սիրոյ՝ ուրով ննջեցին . 'ի պատճառս որոյ 'ի մէջ կենդանի անգամոց խորհրդական մարմնոցն , որոյ գլուխն է քրիստոս՝ համարին , առնէ ընդ նոսա ընդունալու մատնակցութեան բարեգործութեցն նոյնոյ եկեղեցւոյ և ընդունելոյ ըզդանադան և զգործարար միաբնակութիւնս . այսինքն , յորժամ բարեգործութիւնն այնոքիկ , ըստ որում են բաւարարականք՝ հոգւոցն այնոցիկ ընդարձակին , և այսու դիտաւորութեամբն աստուծոյ մատուցանին . յորմէ յայտնապէս երևի , թէ հոգիքն բաւարանի 'ի մէջ օգտիկ և օժանդակիկ կարեն աղօթիսք օրհօք , ողորմութեամբք , և ևս առաւել ամենաւարք պատարագօք , որ է քաւութիւն , որոյնս առէ ժողովն թրխունթիւնոյ , ոչ միայն կենդանեաց՝ այլ ևս ննջեցելոյ չև ևս բոլորովն մարեկոյ , և զարձեալ . թէ հոգիքն 'ի քաւարանի օժանդակութեամբն հաւատացելոյ , և ևս ամենքն դունալ պատարագան օգտին . ուստի և սքն օգոստինոս զկնի խրատելոյ , թէ զարդարելն և ողմենն դերեղմանաց և դամբարանոց մանաւանդ 'ի միաբնակութիւն և 'ի օխտանս կենդանեացն է , ըսն յօգնութիւն ննջեցելոյ , առնէ , արբարեւ կարգադրութեամբն եկեղեցւոյ սրբոյ , և ամենաւարք պատարագօք , և ողորմութեամբք , որք փասն հոգւոց նոցա իննն առանց կարծեաց յոյժ օգտին . զի ընդ նոսա ողորմութեամբք ևս փարեցի մեծ . ըսն զոր մեղքն նոյ արդիւնաւորեցան : և զհարցն աւանդութիւնս ընդհանուր եկեղեցին օրհնուանէ , զի նոցա . որք հաղորդութեամբք մարմնոյ և արեանն քի ննջեցին , մինչ 'ի տեղւոջ իբրում յիշեն 'ի նոյն սուրբ պատարագն , նոյն սուրբ պատարագն ևս վասն նոցա մատուցու

յանի . արդ' մինչ պատճառ յանձնառողսն
 դուք թղթմութեան հաշակի . ո՛ր արդեօք երկ
 բայելէ կարասցէ զթառութեանց նոցա : որոյ
 վասն աղօթք և պաղատանք առ աստ
 ոհմած ոչ ընդ ունայն մատու
 յանին :

1 ԿԵՐՋԻՆ ՕԾՄԱՆՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ,
ԿԱՏԱՐ Ի Զ ԿԵՆԱՅ.

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. Թ.

Մըճամն 'ի ճառադայթից արեդա-
կան կարծրացեալ.

Ը. Գ. Ն. Գ. Գ. Գ. Գ.

2 'Ի տեսանել զիս զօրանայ.

Այլաբանօրէն.

3 Կոչեացէ զերկցունս : Գ. Գ. Գ. Գ. Գ.

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. Գ.

Քնարին հնչեցեալ.

Ը. Գ. Ն. Գ. Գ. Գ. Գ.

4 Ըշախմամբ հողեորի.

Այլաբանօրէն.

5 Չեռս դիցեն և բժշկեցին. Գ. Գ. Գ. Գ. Գ.

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. Գ.

Խնկոյն ծխեալ.

Ը. Գ. Ն. Գ. Գ. Գ. Գ.

6 Քաղցրահամ բուրի.

Ա

- 7 Արասցեն 'ի վր' նր' աղօթս . յաբ. 5. 14.
- 8 Մահ ոչ ևս գոյ . և ոչ ցաւ : յայտ. 21. 4.
- 9 Ուր է մահ յաղթութի' քո . ան. 1բն. 15. 55.
- 10 Կայ մնայ մարդկան միանդամ մեռանիլ .
- 11 Առ սքն Մարկոս ուսուցեալ .
- 12 'Ի սքն յակն Տրապարակեալ թրի' . նշտ' 14. գլ. 18.
- 13 Օծանէին իւղով զբազում հիւանդս . և բժշկէին զնն : Տաբ. 6. 13.
- 14 * Եւթն հեռաւոր, իւղն ձիթենեաց յեւթն հարիւրսէ . կամ հրամանաւ քահանայապետին 'ի պարզ քահանայէ օրհնեալ . Մերձաւորն' օծումն հինգ զգայութեց : Չեն 'ի հարկաւորութի' խորհրդոյն, է պաղատական . Ենթակայն' մկրտեալ ոք, 'ի մահիւս հողեւար ունելով և զներդործական մեղս . Պաշտօնեայն' միայն քահանայ : Հովիւն պարտաւորի որոգայթիւ կենաց իւրոց պաշտել զխորհրդս :

Գ Լ Ո Ի Խ Օ

Յաղագոս խորհրդոյ վերջին ծման .

Պ Ր Ա Կ . ամ

Մի՛ թէ վերջին ծնունն իցէ խորհուրդ . և
թէ ո՛րէ պաշտօնեայ սորա .

Երջին ծմանն անշամբ խա-
նամբ զծնունն օրհնեալ իւզոյն .
որով ծնէ քահնէն զհիւանդոն ,
որք մերձ են 'ի մահ , առելով
զաղօթս ինչ . Եւ այսմ դոյ ճըշ-
մարիտ , և յատուկ նորոյ օրի-
նադս խորհուրդ 'ի բէ՛ն ննէ մը-
մ . կացուցեալ հակառակ դասն երբեմն վարուն
նեանք . և աղբիկեանեանք . և այսմ լոթ երեանք ,
և դալվինեանք , իսկ ճշմարիտ և ազգաբա-
նեանդեցին , իբր յօղսնամ հաւատոյ յառաջադ-
րէ , և զճշմարտութի՛ն խորհրդոյս՝ 'ի բայ հեղ-
քեալ զազանդս հակառակացն և յաղթահարեալ
դատութի՛նց , ցուցանէ .

Նախ բանիւք սրբոյն յսիրայ . հիւանդոյ
ցէ որ 'ի ձենջ առէ , կոչեոցի վերիցունս եկե-
ղեցւոյ , և արտացեն 'ի վր՛նք աղօթս . ծնցեն
խղով յանուն նն , և աղօթքն հաւատովք փր-
կեացեն զպիտանեալն . և յարուոցի զնա նոր ,
և եթէ մեղս ինչ իցէ դորձեալ՝ Թողցի նմա .
որովք բանիւք երեւին ամենեքեան , որք խնդ-
րին 'ի բան խորհրդոյ . աշխնճն . արտաքին ա-
բա

բարոգութիւն . որ է օծումն իւղոյ : ապա խոս-
տումն շնորհոյ օծմանն միացեալ . ըստ որում
արարողութիւն այնուհիւ թողեալ լինին մեղք .
և հետեւապէս կացուցեալ է յայ . զի առաքեալն
ոչ երբէք հաստատութեամբ և բացարձականք
խոստանայր զնորհն զայն , եթէ քսմունն մեր
զայս չլցեր կացուցեալ . և առնել հրամայեալ :
Երրորդ 'ի ժողովոյն կապիւնեայ , որ եղև
'ի ժամանակս մեծին կառօլտի , ուր ասի հի-
ւանդքն ըստ բանի սրբոյն յակոբոյ յեղիսիւ-
պոսէ օրհնեալ իւղովն օծցին 'ի քահանայոց , և
ասկառ ինչ զկնի յիշէ զբանն սրբոյն յակոբոյ ,
և յաւելու' ոչ դարտիմք փոքր ինչ համարել
զայսպիսի դեղս , որ զհագւոյն և զմարմնոյն բու-
ժէ զխօթութիւն : նաև 'ի ժողովոյն ֆլօրէնտ-
և թրիտ . ուր ասի , խորհուրդս այս կացու-
ցեալ 'ի քսէ տնէ մերմէ առ մարկոսիւ ուսու-
ցաւ , և 'ի ձեռն սրբոյն յակոբոյ առաքելոյն
և եղբօր ան' քրիստոնէիցն հաւատացեալ և հը
բապարակեալ եղև :

Երրորդ 'ի սքց հարց' որք առնն , թէ սրբա-
ղան օծումնս այս ունի զզբօւի որբացուցանե-
լոյ , և 'ի մեղաց փրկելոյ , որպէս սքն յօհան ոս-
կեբերան , որ ասէ . թէ քահանայքն ոչ միայն
'ի վերստին ծնանիւն , այլ և յօծանելն իւղով ըզ
հիւանդս' թողուն զմեղս . և զոր հաստատե-
բանիւք սքն յակոբոյ . և սքն օգոստոն' 'ի դալ
հիւանդուեց ասէ . դարտին հիւանդքն ընդ ունիլ
զմարմին քսի տն մերոյ , և ապա օծանիլ պար-
տին յատուկ մարմինք նց' զի կատարեացի'ի նս
բան առաքելոյն' որ ասէ , հիւանդանայցէ ոչ
'ի ձէնջ և այլն , և յաւել , թէ սովառ մարմնոյ
առողջութիւն և մեղացն թողութիւն ստացեալ լինի :

Է. Առ քաջասնեայ խորհրդոյս' է միայն քա-
հանայն ըստ օրինաց ձեռնադրեալ , որ միայն
կարէ իսկսողէս մատակարարել զխորհուրդս ,
ոպ ասէ սքն թօմաս , և այլք 'ի հաւաքակի . և

է ըստ հաւատոյ . և հաստատի նախ 'ի վերոյ
ասացեալ բանիցն սբյն յակոբայ : Թէ կոչեացէ
ղերիցունս եկեղեցւոյ . երկրորդ 'ի Ժող. Թրի-
սր մեկնելով զբանսն սրբոյն յակոբայ՝ ասէ . յա-
տուկ պաշտօնեայք խորհրդոյս են երիցունք
եկեղեցւոյ . և աստ զղերիցունսն ոչ զճերսն հա-
թակաւ . և ոչ զսուաջինսն 'ի Ժողովրդեան իմա
նանք . այլ կամ զեպիսկոպոսունս , կ' զքահա-
նայս ըստ օրինաց ձեռնադրեալս :

Եւ Թէպէտ իւրաքանչիւրոք քահանայ՝ կարէ
ղխորհուրդս ըստ օրինաց մատակարարել մինչ
մատակարարումն սորա , որ լինի ըստ կերպի ա-
ղօթից . ուն 'ի ներքոյ ասացերոցս երեւացի , ոչ
է յատուկ դարձ իրաւանց . ուն 'ի հասարակ վար-
դապետացն ուսուցանէ իզամպերթոս , սակայն
ոչ ոք քահանայ ըստ օրինաց կարէ մատակարա-
րել , եթէ չիցէ յատուկ քահանայ նր . որում
տայ զխորհուրդս , կամ 'ի նմանէ ունի զիշխա-
նութի . ուստի 'ի կղէմէսական սահմանադրու-
թեւ մճռեալ լինին կրօնաւոր քահանայքն իսկոյն
անկանիլ 'ի պապին պահեալ բանադրանս , եթէ
ղխորհուրդս մատակարարեն աշխարհականաց ,
կամ կղերիկոսաց առանց հրամանի յատուկ քա-
հանային :

Սակայն ոչ այսպէս 'ի հարկաւ որութեւ , եթէ
ոչ կարէ մատակարարել խորհուրդս 'ի յատուկ
քահանայէն , ուն եթէ իցէ հեռի , կամ ոչ կա-
րացէ այլ ոք 'ի նմանէ առնուլ զշրաման , զի
յայնժամ իւրաքանչիւրոք քահանայ ևս կրօնա-
ւոր՝ կարէ իսկապէս և ըստ օրինաց մատակա-
րարել զխորհուրդս հոգեւ վարին , և ոչ անկանի
'ի բանադրանս , ուն ուսուցանէ սբն անտոնիոս :

Դ. խնդրեն ոմանք 'ի պատճառս բանիցն սբյն
յակոբայ , կոչեացէ զղերիցունս եկեղեցւոյ , մի
Թէ պաշտօնեայ խորհրդոյս պարտ է լինիլ մի
ոք , Թէ բաղումք : պատասխանեմ նախ , Թէ
մինն բաւական է , ուն յայտ է յատուկ սովո-
րաւ

բռնութիւն եկեղեցւոյ , որ զմի ոք միայն քահանայ
կացուցանէ 'ի մատակարարել զխորհուրդս :
Պատասխանեմ երկրորդ , թէ կարեն ևս քա-
ղում քահանայք մատակարարել զխորհուրդս ,
կամ հետեւաբար , ունի յորժամ զկնի օծանելոյ
միոյ քահանային զմի կամ զերկուս անդամսն ար-
տաբերմամբ ձեռոյն , այլ ոք քահանայ զմնացել
օծմունս արտաբերմամբ ձեռոյն կատարէ : և կմ
'ի միասին , ունի օծանել քահանային զմի անդամսն
արտաբերմամբ ձեռոյն , այլ քահանայք 'ի նոյն
ժամանակի օծանելով զայլ անդամսն՝ արտա-
բերեն զձեռքանիցն : և թէ պէտ կերոյ մատա-
կարարութեա սյսորիկէ միշտ խնայէս , սա-
կայն ոչ ըստ օրինաց , եթէ ոչ միայն յերկուս
պատահմունս : նախ զի , եթէ քահանայն զկնի
օծանելոյ զոմանս անդամս հիւանդին մեռանի-
ցի , կամ 'ի նոյն հիւանդութիւն ըմբռնեացի , զի
զմնացեալսն ոչ կարացէ օծանել , քանզի յայն
ժամայլ քահանայ՝ կարէ զպակասութիւն նորա
լցուցանել ոչ կրկնելով զօծումն անդամոցն ,
որք օծեալ են , այլ լցուցանելով զպակասութիւն
Երկրորդ յորժամ երկնիմք 'ի մահուանէ հի-
ւանդին , զի մի յառաջքան զօծումն ամ անդա-
մոցն մեռանիցի , յայնժամ , եթէ են տեղ այլ
քահանայք՝ կարեն 'ի միասին , մինն զաչսն , միւսն
զականջսն , և այլն , օծանել և արտաբերել իւր
աքանչիւրոք զձեռքանին անդամոյն , զոր օծա-
նէ , ունի տսեն սուարէղ , իղամբերդոս , և այլք
'ի հասարակի :

Պ Ր Ա Կ . Բ .

Յաղագս նիւթոյ և տեսակի խորհրդոյս :

ա. **Լ**սեմ'նախ , թէ հեռաւոր նիւթ վեր-
ջին օծման է , յեպիստոլոսէ օրհնեալ
ձեթն ձիթենեաց , և նախ հաստատի 'ի սահմա-
նա

նադրուէ եւկենիոս պապին . ուր յայտնապէս
ասի , թէ նիւթ խոջոյս է ձէթն ձիթենեաց :
երկէ 'ի հռոմէ . ուսու . որ ասէ , թէ անուամբ
ձիթոյ իմանամք ոչ զամ պարարտ և դէր հեղե
ղուկ , այլ միայն զձէթն հեղեալ արհեստիւ 'ի
պողոյ ձիթենեաց , և ձէթս այս ևս առ 'ի լինիլ
ընդունակ և բաւական նիւթ խորհոյս՝ պարտի
օրհնիլ յեմքսէ , ուն ուսուցանէ սքն թօմաս , և
երևի 'ի սահմանադրուէ եւկենիոս պապին . և
'ի թղ. թրի . և ևս 'ի կիրառուէ եկեղեցւոյ , որ
սովոր է միայն յեմքսէ օրհնեալ ձիթովքն 'ի մա
տակարարել զխոջոս՝ վարիլ :

Խնդրեցես , մի՛ թէ 'ի պակասիլ օրհնեալ ձի
թոյ կարէ որ 'ի հարկաւորուէ 'ի մատակարարել
զխոջոս 'ի կիրարկանել զպարզ ձէթն ոչ օրհնեալ
կամ փոխանակ նր 'ի դործ արկանել զմեռոնն սք .
Պատխնմ՝ նախ , օրհնեալ ձէթն է 'ի հարկաւո
րուէ խոջոյս , ուն ուսուցանէ սքն թօմաս , սքն
պանավենթուրայ և այլք , և վն ոչ ըստ օրինաց
և ոչ իսկապէս մատակարարիլ կարէ խոջոս պարզ
ձիթով , որ չիցէ օրհնեալ . բայց եթէ օրհնեալ
ձէթն չբաւեցիր կարէ սակաւաչափ պարզ ձէթ
ըստ օրինաց խառնիլ 'ի նմա : Պատխնմ եկդ .
թէ խնդիր է 'ի մէջ ամբանից , մի՛ թէ խոջոս
այս կարէ մատակարարիլ ձիթովն պալասամի ,
կամ մեռոնաւ . վն ոմանք ասեն թէ այս . իսկ
այլք թէ ոչ . զորս տեսցես 'ի դիրս լայիմանի .
որ եղբակացուցանէ , թէ երկաքանժւորոցն բան ,
տակաւին ոչէ բացորսշեալ յեկեղեցւոյ . իսկ ըստ
սովորութե նր ոչ է օրէն քահանային 'ի պաշտել
զխոջոս վարիլ մեռոնաւ . վն այն զի դոնեա սո
վորութե և կիրառութե եկեղեցւոյ ընդ դիմանայ .
որ 'ի կիրարկանէ միայն զպարզ ձէթն յեմքսէ
օրհնեալ յօծումն հիւանդաց : Որ և յաւել թէ
թէպէտ ըստ սովորութե եկեղեցւոյ ձէթս այս
հիւանդաց յամ ամի պարտի նորոգիլ . և 'ի դաւ
նորոյ , հնոյն այրիլ , սակայն եթէ հոգաբարձուն

չեւեւ ընկալեալ շնորն յեմքէ օրհնեալ հարկաւս
բեացի . կարէ ըստ օրինաց պաշտել հնուն :

Բ. Ասեմ եկդ . թէ մերձաւոր նիւթ խորհոյս
է օծումն , որ լինի 'ի կերպ խաչի ըստ հռօմէ'
մաշտոցի 'ի յաչան , յախանջան , յըռնդունան . 'ի
չրթունան , 'ի ձեռան , յոտան , և յերկամանան ,
բայց զերկամանցն 'ի կանայս զօծումն զանց առ
նուաք վա պարկեշտութե . և փոխանակ նր օծա
նեմք զկուրծան . ըստ փարիղեցւոցն մաշտոցի ,
և այլոց : խի օծումն 'ի յանդաման . որք զոչդ
են , կրկին պարտի լինիլ . զոր օրինակ : մինն 'ի
վր ածոյ , և միւսն 'ի վր ձախոյ աչացն . միով
արտաբերմամբ ձեւոյն . այնպէս զի արտաբերու
թիւ ձեւոյն դռնեա կատարեացի յօծանիլ երկդին .
ոտ ախ 'ի նոյն մաշտոցի . ուր ևս ախ , եթէ
մինն յանգամանցն դօտացեալ իցէ' օծումն պարտի
լինիլ 'ի մերձադոյն անդամն արտաբերմամբ
ձեւոյն . դարձեալ օծումնս այս ոչ պարտի լինիլ
'ի ձեռն դործեաց , այլ բթամբ քշեյին , որ
պաշտէ զխորհրդ . զի ձեռն քշեյին կենդանի դոր
ծիք է մեծային իշխանուեն և շնորհաց , յա
տուկ օծմամբ առ խորհական պաշտամունս 'ի
նոյն ձեռնադրութե անադրեալ :

Արդ , որովհետեւ այսոցիկ երևին 'ի կիրա
ռութե եկեղեցւոյ , խնդրի , մի' թէ օծումն ամ
անդամոցն այնոցիկ իցէ յեռն խորհոյս , այնպէս ,
զի խիտորէս ոչ կարացիք լինիլ առանց օծման ամ
անդամոցն : Պատասխանեմ նաեւ ըստ հառաբանի
մեծաբանից , թէ առ խիտութե խորհոյս ոչ խնդրի
օծումն 'ի կերպ խաչի . կամ զի օծցին ոտքն , բռն
դունքն , կամ կուրծն , և կամ զոչդ անդամոցն
երկոքին . և թէ պէտ այսոցիկ ըստ հրամանի եկե
ղեցւոյ պարտին լինիլ և պահիլ . և ապա առանց
հարկաւորութե ոչ կարեն զանց առնիլ առանց
մեղաց . ոսկայն ոչ են յեռն խորհոյս . և ոչ խն
դրին առ խիտութե նր , ոտ առնն ստեմս և ոչլք :

Դ. Պատխանեմ եկդ , խնդրի 'ի մեծ մեծաբան
նից :

նից, մի՛ թէ առ իսկութի խնդրս հարկաւոր իցէ՝
օժուին հնգից զգայարնացն մարմնոյն կամ թէ բա-
ւական է միայն 'ի նոցանէ . Չի ոմանք վնդաւոր ընդ-
իզամս՝ ասեն , թէ բաւին է օժուին միոյ զգայա-
րանացն առ իսկութի խնդրս , իսկ այլք հակա-
դարձաբար ասեն , թէ օժուին հնգից անդամոցն
առ իսկութի խնդրս խնդրի . այսոյ սքն թօմաս :
սքն պօնավ՝ և այլ բնութի և որոց բանն հաւանա-
կան ևս երեւի 'ի պաշտօնս վկայութեն սքնն թօ-
մայի . և վնդ 'ի կիրարականելի :

Ասեմ երբ՝ թէ ձեռ խնդրս է այս . Այսու սքն
օժմամբս՝ և ամենադուրս ողորմութեն իւրով ,
թողցէ քեզ աք , զոր տեսանելեօք յանցեալ և՛ .
Սոյնպէն և զայլ անդամոցն իմանալի է , որպէս
սահմանեցաւ 'ի Ժող՝ թրի՛ . և յայտնանալ երեւի
'ի հռօմէ՛ մաշտոցի , էւ գիտելի է նախ , զի ձեռ
խնդրս պարտի ինիւ ըստ կերպի աղաչանաց . ու
ասէ սքն թօմաս , և սքն պօնավեն թուրա և այլք
'ի հասարակի . Եւ հաստատի 'ի բանից սքնն յա-
կորայ . Ազօթս արասցեն 'ի վր նր . և աղօթքն
հաւատով փրկեացեն զաշխատեալն , նաև 'ի յընդ-
հանուր կիրառութե՛ Էկեղեցւոյ , որ յամուրեք
'ի պաշտել զնշդս 'ի ձեռ աղաչանաց վարի :

Դ. Երկր՝ զի թէպէտ ամ բառքն՝ որք 'ի ձեռ
խնդրս հասարկեալ արտաբերին առ իսկութի նր
ոչ պատկանին , այլ միայն այսոքիկ հարկաւորաւ
այսու սքն օժմամբս թողցէ քեզ աք զոր ինչ մե-
ղար , ու պատէ իզամպերթոս . սկննքհնն պարտի
զամ բառսն ձեռոյ խնդրս , որ յեկեղեցւոյ եդեալն
է , ու գտանի 'ի հռօմէ՛ մաշտոցի , կամ ըստ
սովորութե իւրաքանչիւր վիճակի , բացորոշա-
բար արտաբերել . և ոչ կարէ առանց մեղաց
զմինն 'ի նոցանէ թողուլ , կմ փոխոխել :

Երբ հաւանելի ևս է , զոր ասեն ոմանք վար-
դապետք , թէ հնգեկի արտաբերութեն ձեռոյ
խնդրս , ոչ է յեռէ նր . այլ բաւական է մի ոն
գամ արտաբերուին , այսինքն , եթէ հիւանդն

ճանրասցի, և մեռանելոցն իցէ, կարէ քհնյն զմերձագոյն մասունս հնդից զգայրնցն օծանել. ուր զմի ակն, զականջն, զքիթն, զուրթն. և զայլ ինչ մասն մարմնոյ վն շօշափելեացն, որ ՚ի պատ բաստի է. այսինքն զայտն, և՛. և զայս վաղ վաղակի. ևս առանց նշանի խափ ՚ի միասին և. միանգամ արտաբերմամբ ձևոյ. որ է. Այսու սք օծմամբս՝ թողցէ քեզ Թր, զոր յանցեար. (կամ զոր մեղար) տեսանելեօք, լսելեօք, հաստ տեղեօք, ճաշակելեօք, և շօշափելեօք:

Պ Ր Ա Կ. 71

Յաղագս զօրութե խորհրդոյս:

(Օրութի վերջին օծմանն կրկին է, զի ոմանք հոգւոյն, և ոմանք մարմնոյն պատկանին: և որք առ հոգին պատկանին, են հինգ մանաւանդական զօրութք. զորս հոգւոյն տայ խորհրդս:

Առաջին զօրութին հասարակ ընդ այլոց խորհրդ է սրբարար շնորհն ուր ասի ՚ի ԺՂ՝ թրի՛. և թէ որք ասասցէ, որքազան օծումն հիւանդաց ոչ տայ զնորհս, և՛, նզովեալ եղիցի:

Եկդն է յատուկ օգնութի շնորհաց, առ ՚ի յաղթել փորձութեցն՝ որք ՚ի կէտ մահու բռնանան. և առ ՚ի դիւրաւ և հաստատութք յուսալ և ապուինիլ առ ած. ևս առ ՚ի զտառապանս և զվիշտս հիւանդութե և մահու համբերութք կրել՝ որ յայնանոյ մեկնեցաւ ՚ի ԺՂ՝ թրի՛. ուր ասի, թէ խորհրդ օրադուցանէ զհոգի հիւանդին. և հաստատէ. զարթուցանէ ՚ի նմա զամենամեծ ապուինութի առ Խնային ողորմութին, որով զովացեալ հիւանդին տառապանացն հիւանդութե և աշխատանաց նր դիւրաւ տանի, և ևս փորձութեցն դիւաց, որք դարչապարաց նր սպասեն դիւրութք յաղթահարէ:

Բ. Երդ, զօրութին է թաղութի մահու լափ մեղաց,

մեղաց , զորս ստուգիւ մտացեալ իցէ հիւանդին . քանզի թէպէտ ըստ կամայնէոսի խնայ այս ըստ առաջին կացուցմանն բի ղէքկդական շնորհա միայն . այսինքն . դաժու մն սրբարար շնորհաց տաց , և պահանջէ լինիլմաքուր 'ի մահու չափ մեղաց 'ի ձեռն խնդկան աղաչխարուէ . կմ կատարեալ զըջման , սակայն , ընդ երկդին ևս և զառաջինն երբեմն տայ զշնորհս . և զմահացու մեղս ջնջէ . և թէ խնդկն խստութեանն ոչինչ և անխիաղ իցէ լեալ , և հիւանդն բարի հաստ տով կարծեսցէ զինքն անյաղթաբար ոչ լինի 'ի մահացու մեղս , և որոց վտան դոնեա սեռօրէն զըջացի , ուր ուսուցանեն սուարեղ և այլբ : Եւ այս երևի 'ի բանից սբյն յակոբայ . և եթէ մեղս ինչ իցէ դործեալ թողցի նմա . նաև 'ի ժղ' թրի տենթինոյ որ ասէ , քաւեսցին յանցանքն և թէ տակաւին չիցեն քաւեալ , և ևս 'ի ձեռոյ բանիցն , Թողցէ քեզ աք զոր մեղար և'' . և զի այս սոքիկ բանքս առաքելոյն , և ժողովոյն ուր և այլոց . մինչ անբացորոչք են , և աւանց սահմանի , կարեն խնացեալ լինիլ զիւրաքանչիւր մեղաց ևս զմահուչափից :

Չորս զօրութին է թողութի ներքին մեղաց . ուր երևի 'ի բանից առաքելոյն , և 'ի ժղ' թրի'' . և ևս 'ի ձեռոյ խնդոյս :

Հինգ երդն է ջնջու մնացորդացն մեղաց , ուր յայտնաբար ուսուցանէ ժղ' թրի'' . և ան ուամբ մնացորդացն մեղաց սուրբն թօմաս և այլ բիմ ամաքանք իմանան զմեղկութին , զթուլութին , զախրութին , զտրամութին , զզգու մն , զանձկութին , և զայլ նման վատթար իղձս հոգւոյն . որք զի բազմիցս յանցեալ մեղացն , և 'ի մտածմանց նի ծնանին . զբիմ հոգեւոր անյանդորութիս պատճառեն . կամ ևս 'ի վերջին յուսահատութի զմիքն արկանեն .

Դ . Իսկ զօրութի խնդոյս , որ առ մարմինն պատկանի է մի . այս է առողջութի մարմնոյ հիւան

հիւանդին . և երեւի 'ի նոյն բա՛խցն առաքելոյն ,
Եւ աղօթքն հաւատով փրկեացն զաշխատեալն :
այ ևս զսոյն իսկ իմանայ նքն թօմաս , և այլք .
և ևս ժղ' թրի' . սակայն այսու թէ ուրք պարտիմք
իմանալ զբանս առաքելոյն , այսինքն , և թէ օգ-
տակար իցէ հոգւոյն , առողջութիւն մարմնոյն :

Խնդրեսցես , թէ զինչ իցէ զխաւոր զօրութի
խհդյս . կամ վն՝ ոյր մանաւանդ խհդս կացու-
ցաւ : Պոխնմ՝ բառսքնն թօմայի , և այլոց , թէ
խհդս նախ կացուցեալ է առ 'ի տալ հիւանդին
զներդործական օգնութիւն ինչ շնորհաց , որով
զօրացեալ քաջացի ընդ դէմ փորձութեցն և
հակառակութեցն , որք ընդ յառաջ ելանեն 'ի
վերջն կենաց , զի մի՛ որովք զբաղեալ ոչ կա-
քացէ հոգալ զփրկուէ իւրմէ : իսկ երկդարար՝
առ 'ի տալ զառողջութի մարմնոյ . և թէ հոգւոյն
փրկութե՛ օգտէ , կամ ևս առ 'ի ունիլ զայլ զօ-
րութիւն , զորս 'ի վերոյ ասացաք :

Պ Ր Ա Կ . Գ :

Յաղագս թէ ո՛ր արդեօք կարէ ընդունիլ զխհդս ,
և ո՛րոյն տրամադրութի խնդրի առ
'ի ընդունիլ :

Ա. Եւ սեմ նախ , թէ ընդունակ խհդյս է ամ՝ ոք
մկրտեալ . որ և զկիրառութիւն բա-
նականութե՛ լցեալ հիւանդութե՛ մարմնոյ յեր
կիւղ մահու անկեալ իցէ . որպէս ասեն վռնդք 'ի
հասարակի :

Խնդրի նախ , զի իցէ մկրտեալ . զի մկրտու-
թիւն է դուռն հոգեւոր կենաց , և առանց սորա
ոչ կարեն իսկապէս ընդունիլ այլ խհդք :

Եւ ի՛նչ՝ զի կիրառութիւն բանականութե՛ լցեալ
իցէ . զի մինչ զօրութի խհդյս է թողութիւն եւ
գործական մեղաց , և արիութի ընդ դէմ փոր-
ձութեցն : ոչ կարեն մանկուծն լինիլ զօրութե՛
խհդյս

խոհիս ընդունակ , յառաջ քան զկիրառումն քա
նականութե , ապա ինքեան երևի . և վնջ ևս
ոչ կարեն ընդունել զխոհիս . Ուստի բարութ ևս
ուսուցանեն սուարէղ , և այլ բնման ծառայե ,
Թէ խոհիս վերջին օժման իսկանդ կարէ տրիլ , և
մանաւանդ ոչ է խնայելի մանկանցն՝ որք առայն
հասեալ են հասակ , և բանականութեն կիրա
ռութի , որով խոհիս ապաշխարութեն են ընդու
նակ , Թէ և զսէ՛ հաղորդութիւն չեւ ևս իցեն ըն
կալեալք . և կամ պարտական երևեալք առ ՚ի
հաղորդիլ . որպէս ասէ մաշտոցն փարիղեցւոց :
Ասացի , Թէ խնդրի , զի նա՝ որ ընդունի զխոհիս՝
լցեալ իցէ զկիրառութիւն բանականութե : և
զոր կամ ունիցի , և կմ կորուսեալ իցէ խելագա
րութեն խօթութիւն , և Թէ տէր ամենօրայ
ելուչ իմն է , և զոր ջանալ պարտիմք որքան կա
րիւն է , զի հիւանդն յընդունիլ զխոհիս առողջ
մտօք , և զգայութեան քիցի . սակայն ոչ է պարտ
զրկել զայն , որ կորուսեալ է զնա՝ : Եթէ նախ
քան զկորուսանելն խնդրեաց , կամ դանկ մեկ
նողաբար ցանկացաւ այսմ : այս է , Եթէ քրիս
տոնէաբար եկաց , և զփրկութե իւրմէ հոգաց :
և զոր համարել պարտիմք , Եթէ ներհակն այսո
ցիկ չիցէ երևեալ ՚ի նմա . ապա ուսուցանեն անա
բանք , ևս և հռօմէ՛՛ մաշտոցն . որ յաւել՝ Թէ
ոչ է օրէն ամենեւին տալ զխոհիս այնոցիկ՝ որք
անզիջքն են , և որք ՚ի յայտնի մահացու մեղս
մեռանին . և որք բանադրեալ են :

Երբ , զի միայն հիւանդացն , յերկիւղ մահու
անկելոցն պարտ է տալ զխոհիս . որպէս ասէ սէն
թօմաս , և այլք ՚ի հասարակի . և հաստատի ՚ի
Ժղ՛ Թրի՛ , ուստի ոչ կարեմք մտտակարարել
զխոհիս գտտապարտելոցն ՚ի մահ , պատերազմե
լոցն ՚ի բանակս , կամ այլ սոցին նման մահաւամբ
մեռանելոցն . ապա ասի ՚ի հռօմէ՛՛ մաշտոցի :

Ք . Ուսուցանէ սէն Թօմաս , և այլք ՚ի հասա
րակի , Թէ վերջին օժումն ոչ կարէ կրկնիլ յեր
կարիլ

կարիւլ որոգայթի նոյնոյ հիւանդութեւ . բայց եթէ յերկարիւ հիւանդութեւ . կրկին անկցի հիւանդն յորոգայթ մահու . կարէ կրկնիւ խնայ . ուր եթէ զկնի օժմանն սկսեացի 'ի լուսադոյնս ընթանալ և զերծանիւ յորոգայթէ մահու , և ապա փոփոխմամբ բնուեն , կրկին անկցի 'ի նոյն որոգայթ :

Ասեմեկդ , զի հիւանդն առողջ մտօք պարտի ընդունիլ զխնայն ապաշխարութեւ , և հաղորդութեւ յառաջ քան զօժանիլն վերջին օժմամբ . եթէ ժամանակն , որպիսութիւն , կամ տրամադրութիւն հիւանդին զայս թոյլատրէ . ուր ասէ իզամ պեր' , զոր ևս տեսանեմք 'ի հո օմէ' մաշտոցի , և առաքարանի , ուր սովորութիւն այս կոչի մշտնջենկն . և պահպանելի իսկ եթէ զկնի 'ի մահացու մեղս անկցի , կամ յիշեացէ զմահացու ինչ մեղս իւր , զոր ոչ է խառնեալ , պարտ է յառաջ քան զընդունիլ խնայն խառնելիլ կամ եթէ ըմբռնել 'ի վերջին բռնութեւ հիւանդութենն ոչ կարասցէ խառնելիլ , պարտի զներդործութիւն կատարեալ կամ պարզ զղջման բղխել . զի զօրութեւ խնայն ընկալցի զթողութիւն մեղացն :

Գ. Խնդրեացես , մի' թէ պարտաւորիմք ընդունել զխնայն վերջին օժման : Պատմեմք սբյն թմայի , թէ ոչ երբեք պարտաւորիմք ընդ մահու չափ մեղօք ընդունիլ զխնայն ըստ ինքեան խօսելով . թէ ոչ օրտակարադոյն , և կենսատու իսկ է , սակայն ոչ ունի զհարկաւորութի միջոցի և պատուիրանի ընդ իւր . ուր առաքանէ իզամպ' , որ յաւել' թէ կարէ լինիլ երբեմն , զի յոչ ընդունիլ հիւանդին մեղիցէ մահու չափ զոր օրինակ , եթէ վն անարդեւոյ , կամ վն ծաւրութեւ զանց առնուցու , աւտի և դայթակղութի ինչ ծնցի , կամ հիւանդն յորոգայթ ինչ կորստեան անկցի , զի ոչ կարէ ընդունիլ զայլ խնայ . բայց ոչ այսպէս , որ զխնայն ըստ պաշտօնի իւրոյ մատակարարելոցն է . զի նա' ուր ասէ իզամպ' . պարտի իւրով

խորով ինքեամբ , կամ 'ի ձեռն այլոյ քահանայի
զխորհուրդս ժողովրդեան իւրոյ 'ի վախճան , կամ
յորոգայթ կենաց անկելոյ մատակարարել . այն
պէս զի մեղանչէ մահուչափ , եթէ զխտացեալ
զվտանդ հիւանդի աւրաք տալ նմա զխորհուրդս
առանց բանաւոր պատճառի երկարէ , կամ զանց
առնէ հաւանական վտանգիւ մահու հիւանդին
առանց ընդունելոյ զխորհուրդս . Եւ ևս եթէ
հիւանդն չարակեղտիւք տագնապեցի , որով
ոչ կարացիւ օգնել յատուկ քահանայն այլով .
եթէ ոչ տալով զխորհուրդս , ևս դնելով զինքն
յորոգայթ կենաց իւրոյ՝ պարտի տալ նմա զվեր
ջին օծումն , եթէ այլ քահանայ փոխանակ իւր
ոչ կամեսցի մատակարարել : Բայց եթէ բարոյա
կանաբար դիտացի 'ի լաւագոյն կողմն դառնալ
նր , և որքան առ այնոսիկ՝ որք առ փրկութիւն
հոգւոյ նկատեն այսինքն զխորհուրդն ապաշխա
բութեւ և հաղորդութեւ մատակարարեալ իցէ :
յայնժամ ոչ պարտաւորի . կամ դանկ մահացու
մեղօք տալ նմա զխորհուրդս այսու որոգայթիւ
կենաց իւրոյ :

1 ԿԱՐԳՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԿԱՄԱՅ
 ԻՐՈՅ ԸՍՏ ՀԱՃՈՒԹԵԱՆ
 ԻՐՈՒՄ ԷԷԻՆ 19

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. Թ.

Թռչունք 'ի ծագել արևու երդեն :

Ը-ս նի-ր-գրի :

2 'Ի յանդորր ժամու սաղմոսեմք :

Այլ-բաներէն :

3 Ժամակարգութիւնն :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. Թ.

Շուշան :

Ը-ս նի-ր-գրի :

4 'Ի սպիտակութիւն փառք :

Այլ-բաներէն :

5 Ուխտն կուսութեան :

6 Դռնապանութիւն :

7 Եւ հանէր արտաքս զվաճառողս և ըզ-
 դնողս . Եսթ. 21. 12.

8 Ընթերցողութիւն :

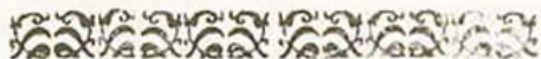
9 Ետուն նմա զիրա զեսայեայ . Դ-ի. 4. 17.
 Զա՛հ

- 10 Զահրնկալութիւն :
 11 Եւ եմ լոյս աշխարհի : Եօհ. 8. 12.
 12 Երդմեցուցութիւն :
 13 Հանէր զդէս : Դւիւ. 11. 14.
 14 Կիսասարկաւադութիւն :
 15 Սկսաւ լուանալ զոտս : Եօհ. 13. 5.
 16 Սարկաւադութիւն :
 17 Էառ զհաց և ետ : ՏՊԲ. 26. 26.
 18 Քահանայութիւն :
 19 Մատուցաւ, զի նոյն ինքն կամեցաւ :
 Էււյ. 53. 7.
 20 Առէք զհողի սբ : Եօհ. 20. 22.
 21 Իշխանութի 'ի ճշմարիտ և 'ի խորհրդա-
 կան մարմին Քսի :

22 Եթէն են աստիճանք, և ամենեքեան
 ճշմարիտ խորհուրդ. Քս Տրն 'ի վերջին աւ-
 ուր ընթեաց ձեռնադրեաց զԱռաքեալն՝
 Քահանայ 'ի սրբադործել. և զկնի յարու-
 թեն՝ ետ նոյ իշխանութի արձակելոյ. Հասա-
 րակ ձեռնադրոյն է ևսկսկոսոսն. Տնօրին-
 մամբ կարէ և պարզ քահանայն տալ զիոքք
 զաստիճանսն, և զկիսասարկաւադութիւն : Են
 թակոյ աստիճանայն է միայն արու մկրտել.
 Տպէ զանջնջելի զկնիք :

Գ Լ Ո Ի Խ Լ:

Յաղագս խորհրդոյ կարգին :

Պ Ր Ա Կ : Թ.

Մի՛ թէ կարգն իցէ խորհուրդ :

Մտնն կարգի , որ ըստ ինքեան
ունի ղնշանակութի իւր , յեկե
ղեցւոյ 'ի կիրարկաւ (ո՞ղ ասէ
հո օմէ'' ուսու'') առ 'ի նշանա
կել ղեկեղեցական քհնյդէտու
թիս , յորում դտանին բազմա
զան աստիճանք վերնային և ստորնային պաշտա
մանցն , բարւոք ևս կարդալ բեալք , կատարել
զայնսկ , որք պատկանին առ ամօյին պաշտօն ,
և ևս առ աւել առ ամենասքնուէրն նորունական
ժօրնայն . նաև առ 'ի նշանակել զսրբաղան ա
րարողութին ղացն , որով իւրաքանչիւրն 'ի պաշտօ
նէ իցն յայնչանէ , հաշակաւոր հանգիսաւորսք
անագրի , և ամօյին պաշտամանց , և սրբաղան
սեղանոյ նուիրի :

Եւ յաղագս վերջին իմացունածոյս խնդրի , մի՛
թէ իցէ խորհուրդ : Եւ խնդիրս այս կրկին կեր
տին կարէ իմացեալ լինիլ . նախ սեւօրէն , մի՛
թէ յեկեղեցւոյն իցէ խորհուրդ կարգի : Երկ
րորդ՝ մասնաւորաբար , մի՛ թէ իւրաքանչիւրն
եկեղեցական աստիճանաց , իցէ խորհուրդ : 'ի
մեկնութի օրոց ,

Ասւմ՝ նախ , կարգն է խորհուրդ նորոյ օրի
նացս

նացս 'ի քէ անէ մերմէ կացուցեալ . և զճշմութիս
ղայս , որ է մասն հաւատոյ , ուրացան երբեմն
մասեւեանք , և այժմ ուրանան լօթերեանք , և
գալունինեանք , և որոյ մնորունն 'ի բաց հեր-
քեալ , ճշմարտութի հաւատոյս մերոյ հաստատի ,
Կաթն յառաքելոյն , ք . աթմօ' . ան յեղեցուցանեմ
բեղարժարժել զնորհանայ , որք են 'ի քեզ 'ի ձեռ
նադրութէ խմէ , ուր խօսի առաքեալն զձեռ
նադրութէն տիմօթէոսի , որ է արարողութի
ինչ զգալի , որով տոնեալ լինի և շնորհ . ուստի
հեռակ , թէ ճշմ բան խորհրդոյ 'ի ձեռնա
դրութէ գտանի :

Երկդ 'ի ժողովոյն քաղկեդոնի , ուր դատա
պարտին , որք զգրամս վն ձեռնդրութն ընկալնուն
զի վաճառեն զշնորհանայ որ ոչ կարէ , և ոչ պարտի
վաճառիլ , նաև 'ի ժզ' թրի' . որ ասէ , մինչ
'ի վկայութէ սք դրոյ , յառաքելական առան-
գութեց , և 'ի հարցն միաշունչ բանից երևի ,
թէ սրբազան ձեռնադրութեն , որ բանիւք և ար
տաքին նշանօք կատարի , տոնեալ լինի շնորհ .
ոչ ոք պարտի երկբայիլ միթէ կարգն իցէ ճշմ և
յատուկ մինն յեթանց խնդց սք եկեղեցւոյ :

Երէք 'ի սքյն լեօնէ , որ զկնի ասելոյ թէ զսր
բաղան կարգն քննչէ միայն փորձեալ և կրթեալ
անձանցն է օրէն տալ , յաւել , թէ ո՛ր կարէ ան
տես առնել զանարդանան , որք լինին մեծի խոր
հրդոյս . այսինքն . եթէ անարժանութք ձեռ
նադրին : Եւ 'ի սքյն ամբրոսիոսէ . ո՛ր արդեօք
ասէ ընձեռնէ զնորհս ետխտուպսուն , ան , թէ
միք , պոխնեսս , առանց կարծեաց ան . բայց 'ի
ձեռն մից տայ ան : զի գնէ միքն զձեռս' և ան
տայ զշնորհս :

Դ. Ասեմ եկդ թէ , ոչ միայն կարգն 'ի հասարա
կի , այլև 'ի մասնաւորի իւրաքանչիւր աստի-
ճանք եկեղեցւոյ են խորհուրդ . և յառաջ քան
զհաստատել զայս , դիտել պարտիմք , թէ եթէ
են աստիճանք եկեղեցւոյ , որոց երեքն ասին սք

աստիճանք այս է , Քահանայութի , Սարկաւա
դութի . և Կլիստարկաւադութի . և չորքն փոքր
աստիճանք . այս է . Չահնկալաց , երդմնացուց
չաց . ընթել ցողոց . և դռնապանաց , որք ամբն
երևին 'ի բնի ' ժողովաց . որք թռչեն զաստիճանս
կարգին եօթնի . ող ասի 'ի ժող' հռոմայ , Քլօ'
կարդադի' և թրիտ . որ յաւել թէ ոչ փայն
անուանի աստիճանց միջն էին 'ի նախնի եկեղեցի
այ . այլևս իւրքն չիւրոցն պաշտօնեայք , յատուկ
յատուկ պաշտէին չպաշտամունս իւրնց ին աստի
ճանաց իւրեանց . նաև 'ի թուղթն կուռնելիսս
պապին առ Փապի անոս եպոս անտիոքայ , որ
թռչելով զկղերիկուան հռոմայ , ասէ , 'ի կաթու
ղիկէ եկեղեցի , այս է , հռոմայ են քահանայք իսկ :
սարկաւադութի . և իսասարկաւադութի . և Չահ
նկալաց . իւր . երդմն ցուցիչք , ընթիւրցօցք , և
դռնապանք . ծք : և զայս դիտացեալ մեր ,

Հաստատեմ նախ զքանս մեր զամ աստիճանց
'ի հասարակի , այնու զի զինի թռչելոյ ժող'
թրիտ . զեօթն աստիճանս , և տսելոյ . թէ միշտ
եղեն յեկեղեցի այ . չ'աղվաղակի յերդ դիմն սահ
մանէ . թէ կարգն է խնդ եկեղեցւոյ , առանց
բացառութի սք կամ փոքր աստիճանաց . վն
հետևի , թէ յամ աստիճանս ճշմ բան խոր
հրդոյ դտանի :

Դ. Հաստատեմ երկդ զիւրաքանչիւր աստի
ճանս 'ի մասնաւորի , զի քահանայութեն . (որ ըստ
ժող' Քլօ' և թրիտ առաջինն և դիւաւորն հա
մարի :) բան խորհրդոյ առաւել պատկանի .
քան զի և սք հարքն զքահանայութին թռչեն ի
այլ խնդս . կմ զձեռնադրութին քահանայութե
յատկապէս կոչեն խնդ . որպէս սքն կիսքրիանոս
'ի դիրս ոտնալուծային . սքն օգոստինոս 'ի դիրս
ընդ դէմ տօնաթոսեանց . և սքն լէօն 'ի ձմ .

Թուղթն առ դէոսկորոս :

Նմանապէս և սարկաւադութին հաստատի այ
նու , զոր քահանայէ ժող' թրիտ . տսելով , թէ
եկե

եղեղեցական քահանայապետութիւն : անոյին սահմանադրութիւն կացուցաւ եպիսոփ , բնիկ , և պաշտօնէիւք , որ պաշտօնէիւքն դռնեա իմանայ զսարկաւադունսն . և վնջ զսատի ճանս նոցա յոյ կացուցեալս անունէ : Նաև հոս տատի յորայո զունէն . որով եպիսկոպոսն 'ի ձեռնադրել զսարկաւադունս դնէ զձեռն իւր 'ի վերայ իւրաքան չիւրոյն , և ասէ . առեք զհոգի սք . որով զուգանէ , թէ տայ զձորհս :

Գ. Եւ թէպէտ ոմանք ոչ քնդունեցան զսատի ճանս սարկաւադութե 'ի խնդ , և կարծիք նոյ յոջքան զժող ' թրիտ . հաւանական թուէր , սակայն զհնի ժող ' թրիտ . ոչ կարէ երբեք հաստա տիլ կարծիք նոյ առանց հերեւտիկոսութե :

Ասացեա , թէ սարկաւադութե յառաքելոցն կացուցան . ոպ դժցոյ 6 . և այս վնայն , զի զաղբօ տաց հոգս տարցին . ուստի 'իւտեալ , թէ սատի ճանս նոյ ոչ է խնդ , որովհետեւ ոչ է կացուցեալ 'ի քսէ :

Պոխեմ , թէպէտ սարկաւադութե յառաքելոցն կացուցան , բայց ոչ սարկաւադութեն կարդ , ոպ հաստատի յաւանդութե 'ի կեղեցոյ . զոր ուսուցանէ իղամպերթոս . թէ զխնդ կարդի կացոյդքն տրն մեր 'ի վերջին լծն թրիտ : և այն որ ասի , թէ սարկաւադութե կացուցան յառաքելոցն 'ի հոգ աղքատաց . եղև մինն 'ի պաշտօնից նոցա , և ոչ առաջին և սկիզբն կացուցման . ոպ ասէ նոյն իղամպե , և բարեւոյ և սերեւոյցի յասացելոցս 'ի ներքոյ զիւրաքանչիւր սատի ճանաց :

Վն կիսասարկաւադութե , և այլոց փոքր աստիճանաց երեւի նախ 'ի բանից ժող ' թրիտ . 'ի վերոյ . Եւ 'ի 'ի հասարակ վճռոյ հին և նոր վարդապետացն , ոպ սրբոյն թօմայի , սրբոյն պօնապետութեւրայ , և այլոց բազմաց :

Եւ ոչ հակառակի բանիս մերոյ , եթէ միայն երեքն ասին սք կարդք . ոչ վնայն , զի սրբա են միայն խորհրդայ զի նոյն ունին ը իւրեանս զուխտն որջախոհութե , ոպ ասէ իղամպերթոս :

Ին

Եւ

Եւ թէպէտ սուրբն իջնաաւիսս եմբն ան-
տիոքայ յառաջին թուղթն առ անտիոքացիս ,
ընդ վերոյ ասացեալ կարգն թուէ և զերդիւն ,
այս է , զսաղմոսերդուն , և զաշխատաւորսն ,
որք զհոգ մարմնոցն ննջեցելոց կրէին . Բայց՝
Գոյ ասէ պարոնիոս յամի . 44 . մերձ առ վախճանն ,
այսոքիկ ոչ եղեն կարգք , այլ պարզ եկեղեցա-
կան պաշտօնք , Որ բարւոք ևս կարէ երեւիլ յա-
սացելոցն շորորդ ժող կարգա՝ թէ սաղմոսեր-
դուն կարէ առանց դիտութե կնոսին միայն իրի-
ցուն թողաարութիւն , ընդ ունիլ զպաշտօնն եր-
դելոյ . և հետեւապ ոչ տունեալ լինէր այն ձեւ-
նադրութիւն , այլ միայն պարզ կացուցմամբ , կամ
յանձնարարութիւն :

Առարկեսցես , թէ 'ի վերոյ մեկնեալ վարդա-
պետութիւն հետեւի , թէ բազում են խորհուրդք ,
և ոչ եօթն :

Պատմեմ , թէ , թէպէտ իւրաքանչիւր աս-
տիճանք ունին զքան խնդ , սակայն զմի խնդ 'ի
միասին կացուցանեն . զի բաւական է , թէ կարգն
աստացի մի խնդ սեռօրէն . որ ընդ իւր պա-
րունակէ զբոլմ տեսակս . որպէս մեկնէ պելար-
միոս :

Եւ Դրձլընդ վերոյսացեալ աստիճանսն ըստ
արժանւոյն թուել պարտիմք և զեմպութին .
իբր դիմ և դադաթ քննութեն կարգի . զոր
բարւոք ևս մեկնէ ժող թրիտ . ասելով . Եմբնք ,
որք փոխանորդ եղեն առաքելոցն առ այս կարգ-
քահանայապետական պատկանին , և որք կացու-
ցեալ են ըստ առաքելոցն 'ի հոգւոյն սբյ հովուել
զեկեղեցի մայր և գոյ վեհագոյն քան զերիցունս ,
և զսոհն դրոշմի մատկրարել , զպաշտօնեայս
եկեղեցի կարգադրել , և զայլ բազում ինչս առ-
նել . զորոց հանդիսաւորութեզ զիմանութին
ստորնայինքն ոչ ունին : Եւ զճմաւիս զայս հաս-
տատեն ևս սբ հարք , որք զեպսկպոլին կոչեն
կարգ . ոպ սբն Անակղեդոս , սբն Կայիոս , և սբն

Իբ

Y

Ամբ

Ամբոսութիւն , և ոչ միայն կարգ , այլ և ամենազ
նիւն և գերակատար խորհուրդ . Եւ թէպէտ ոչ
մանք անժաքանք երբեմն կրճեօք ունէին զվճիռս .
սկսն 'ի հասարակի այլք ամբն , ուն 'ի գիրս պէլար'
տեսանել կարէ , հաստատեն զվճիռս զայս , և
այնքան ճշտ է ասէ իզամպերդոս , մինչ զի և զհա
կառակն իմացունած , իբր մոլար 'ի բաց հերքել
պարտէ :

Իսկ զխուզումն հերաց կղերիկոսաց , թէպէտ
ամանք վիշտք իրաւանց թուեն ընդ այլ աստի
ճանս . բայց հսրկ և ճշտ վիշտքն բան է , թէ ոչ
է աստիճան , այլ միայն եկեղեցին արարողութիւնն .
ոպ ասէ սբն թօմաս , սբն պօնապէ' և այլք 'ի
հսրկի . և երևի ևս 'ի ժղ' թրիտ . որ զխուզումն
հերաց միշտ յաստիճանացն տարբերէ : և 'ի հոօ
մէ' ուսու ասի , թէ խուզումն հերացն է միայն
պատրաստութիւն առ 'ի զաստիճանս ընդունիլ . ոպ
երդմեցուցումն կամ հրաժարիմն է պատրաս
տութիւն առ մկրտութիւն , և նշանատուութիւն'
առ պսակն :

Կ. Սակայն այսու ամիւ պարտին ընդունիլ և
զխուզումն հերաց' որք ցանկանն կղերիկոսուէ ,
զի հնադոյն իսկ է , և յառաքելոցն անտի առ մեզ
հասեալ . ոպ ասէ Պետայ , և Պարոնիոս , յամի
ռն . 38 . և է յատուկ սահմանադրութիւնսն Անի
կետի պապին . զոր արար առ ենդունս Ֆրանսայ .
որով հրամայէ ոչ տածել կղերիկոսաց զգէսսն ,
այլ տանիլ զբոլորաձև խուզումն հերաց 'ի դա
ջաթն , և տայ զպճռն ասելով . զի ոպ յաշխարհա
կանացն կղերիկոք կենցաղավարութ' տարբերիլ
պարտին . այսպէս ևս 'ի նոցունց խուզմամբ
հերաց , և ամ զդեստութ' զանազանիլ պարտին .
և զայս ապա բլիմ' քահանայտայտք , և ժողովք
ի տարբեր ժմկս հաստատեցին . և ոպ ևս 'ի
յետին ժմկս 'ի ժղ' թրի' նորոգեցաւ սահմա
նադրութիւն այն : և զկնի որոյ 'ի բաղում ժողովս
խտալիաց , իսապանիայ , Աերմանեայ , և միւնդ
'ի

ի ժողովն ֆրանսայի մերոյ : ուր բեմեանի , թու-
րօնեայ , պիթուրիկենեայ , ադոնենեայ , դաւ-
ղօղանեայ , օլուրիկալեայ , և : Այսու երևի ,
թէ ընդհանուր եկեղեցին յայսմ վերջին ժամա-
նակս կամեցաւ դիտել ի կրկին հաստատուի կրօ-
նաւորականն այնրկաւանդութիւն և հասարակ սովո-
րութիւն խուղմանն հերաց , վայ ոչ կարեն առանց
մեծի մեղաց , մեծեղ սկսեալքն ի սր աստիճանս
կամ ղեկեղեցական բարեբարութիւն ինչ վայե-
լօղքն զանց առնուլ զսովաւ , կամ արհամարհել .
ոպ ի վախճան դործոյս յատկապէս ասասցուք :

Պ Ր Ա Կ . Բ .

Յաղագս նիւթոյ և տեսակի խնդր կարգին :

Խորհրդի նախ , թէ զինչ է նիւթն և տեսակն
խորհրդոյս ի հասարակի , և ապա թէ
զինչ է նիւթն և տեսակն ի մասնաւորի : Արդ՝ ա-
սեմ նախ , թէ հեռաւոր նիւթ խորհրդոյս ի
հասարակի է իրն այն , զոր տայ ետնն այնմ , որ
ընդունի զկարգս ինչ . և մերձաւորն է աւան-
դումն իրին : Իսկ տեսակն են բանքն այնքիկ ,
զորս արտաբերէ եպիսկոպոսն հրամայական կեր-
պիւ . յայտնելով և զիշխանութիւն զոր տայ . ոպ
ասէ սոթոս , և այլք բնութիւն : և երևի նախ ի Դ .
Ժող՝ կար՝ . և ի Ժող՝ Քլօ՝ ուր ասի , թէ նիւթ
խնդրոյս է այն՝ որոյ աւանդութիւն տոնեալ լինի և
կարգն . իսկ տեսակն են բանքն այնքի , զոր արտա-
բերէ ետնն ի տալ նիւթոյն : Երկրորդ յայնո-
ցիկ , զորս ասասցուք ի վարդապետել մեր զիւր
աքանջուր աստիճանացն նիւթոյ , և տեսակի
ի մասնաւորի : Ասեմ երկրորդ՝ թէ նիւթ զըռ-
նապանութենէ աւանդումն փականացն յեպիս-
կոպոսէ , Ընթերցողութեն՝ աւանդումն դրոյն
զոր ընթեռնուլ պարտին զկնի ընդունելոյ զաս-
տիճանն : Երգմեցուցչութեն՝ աւանդումն դը-
րոյն

Որոց թողուցաւ զմեզս՝ թողեալ լիցի նց , և զորոց ունիցիս , կալեալ լիցի :

Դ. Առդ՝ այսոքիկ վարդապետութիւնս շուրջ զտեսակօք և զնիւթօք վերայ ասացեալ կարգացն՝ ևն ժող. կարթա. և ֆլօ. նաև քահանայապետական մաշտոցին . և ևս հռօմէ. ուսու՝ , ուր այսոքիկ ամբն համատարած պարզաբանին . վնյ՝ ի հաստատութի որոց ոչ են պիտոյ այլ բանք. եթէ ոչ ի շնանութին եկեղեցւոյ : Եւ թէ ոչ տոպ երևի յայտնապէս ի մէջ անձաբանից , մի՝ թէ նիւթն և տեսակն կիսատարկաւապութե , և սարկաւադութե իցէ կրկին : զի ոմանք զմինն այլք զմիւսն միայն բաւական համարեցին . ոչ երկբայեալ զտեսակացն և զնիւթացն քահանայուէ , սակայն բան նց, որք ասեն թէ կրկին է մասնաւոր նիւթն և տեսակն իւրաքանչիւր աստիճանացն այնոցիկ , ոչ միայն հաւանականադոյն ևս է , վասն պատճառացն զորս բերէ ի զամպերդոս , այլ ևս ի կիրարկանելի , որովհետեւ յայնսօփի , որք աս. իսկութի խորհրդոյ պատկանին . յաներկեւանադոյն կողմն ընթանալ պարտիմք :

Դ. Ասեմ չքգ. թէ եռակի է մասնաւոր նիւթն եմպութե , և ևս եռակի մասնաւոր տեսակն : Առաջին մասնաւոր նիւթ նք է դնումն ձեռաց երկց եմպաց ի վր զլոյն, որ ձեռնադրելոյն է եմպ . և տեսակն որ պատխնէ են այսոքիկ բանք երկցն ի միասին արտաբերելոյ : Առ զհոգի սքի շրկրորդ մասնաւոր նիւթն է օծումն գլխոյ , և ձեռացն ընտրելոյն յեմպութի ի ձեռնադրոզ եմպէն . և տեսակն , որ նմա պատխնէ , են բանքն, որք ի ձեռնադրոզ եմպէն ի նոյն օծման արտաբերին : Իսկ երկրորդ մասնաւոր նիւթն է աւանդումն հովուական գաւաղաւի , մատանւոյ, և աւետարանի. և տեսակն՝ որ նմա որտխնէ , են բանքն , զորս ի նոյն աւանդումն ձեռնադրոզ եմպն արտաբերէ :

Ասագոհէս և այլք անձաբանք ընդ նմա համա
Y : րին՝

րին՝ թէ նիւթն ձեռնադրուե եմօսի կայանայ
միայն 'ի դնումն ձեռաց երից եմօսաց , և տե-
սակն ևս միայն 'ի բանս , զորս յայնժամ արտա-
բերեն , և ասէ , թէ սակաւ անձաքանք ընձեռե-
ցին զնիւթոյ և զտեսակի եմօսուե , սակայն հա-
ւանականագոյն ևս է , և 'ի կիր արկանելի վճիռն
մեր 'ի վերոյ . վս բազում վկայուեց , և ձեռ-
նարկուեց , որովք հաստատէ իզամուրդոս :

Ե. Իսկ առ 'ի լուծանել զբազում տարակու-
սութիւնս , որք կարեն ծնանիլ վասն տեսակացն
և նիւթոցն այնոցիկ իւրաքանչիւր աստիճանաց ,
դիտել պարտիմք զբանս պէլարմինոսի , որ ասէ ,
հաւատաւի է , թէ քս արն մեր կացուցեալ իցէ
զայսոսիկ ամ նիւթս աստիճանաց , ոչ 'ի մաս-
նաւորի . այլ սեւօրէն . պատռելիքելով առաքե-
լոցն , և յեանորդաց նոցա եմօսաց , զի ձեռնա-
դրեացեն տալով զգործիսն զայնոսիկ , որովք նք
շանակեսցի իշխանութի նոցա . և արտաբերելով
զբանս ցուցցի նոյն ինքն աւանդումն : Եւ զոր
բազմօք հաստատէ իզամուրդոս . որ և ասէ ,
թէ ոչ միայն հրամանի , այլ և խորհրդոյ հար-
կաւորութիւն խնդրի , զի որք զաստիճան ինչ
ընդունին . զնիւթն նք կարկառեալ յեպիսկո-
պոսէ ըստ իրին շօշափեսացեն , որ է յոյժ նկատե-
լի , ոմ հաստատէ բազում պատճառօք , ևս և
վկայութ . լերդ՝ կղէմէս պապին , որ յատուկ
սահմանադրութիւ կացոյց , վերստին գտնեա-
լ թէութ ձեռնադրել զայնոսիկ , որք յայնժամ
մանակի ձեռնադրեալ էին յեպիսկոպոսէն սա-
կիանեայ , զի ոչ 'ի ձեռնադրելն կարկառեալ
էր , և ոչ ձեռնադրեալքն ըստ իրին շօշափեալ
էին զգործիսն :

Պ Ր Ա Կ . Գ .

Յաղագս թէ ո՞ կարէ տալ զխորհուրդ կարգի :
և կամ ո՞ կարէ զայն ընդունիլ :

Ա՜ շմարիտ է այս ըստ հաւանյ . թէ հոգի
պաշտօնեայ խորհրդոյս՝ է միայն
եպիսկոպոսն . ոպ երևի 'ի Ժող. Ֆլօ. և թրի.
և ևս 'ի մշտակայ աւանդութե՝ եկեղեցւոյ . ոպ
հաստատէ բանիւք Ժողովոցն . և սք հարցն պե
լար՝ : բայց խնդրի . մի թէ ամ և իւրաքանչիւր
եպիսկոպոս կարէ իսկապէս ձեռնադրել : և
դարձեալ՝ մի թէ յանձնարարութեն քահայտեան
կարիցէ ոք , որ չիցէ եպիսկոպոս , ձեռնադրել :
'ի մեկնութի որոյ .

Ասեմնախ , թէ իւրաքանչիւր եպոս , ևս հեր
տնիս և կարգազուրկ , կարէ ձեռնադրել իսկապէ .
եթէ զօրինաւոր նիւթն և զտեսակն ընդ դիտա
ւորուէ 'ի կիր արկցէ . ոպ ասեն սքն թօմաս . սքն
պօնավենդուրա , սոթոս , և այլք 'ի հասարա
կի . և պատճառն է , զի իշխանութին ձեռնա
դրելոյ կախի հիմնապէս և էականապէս 'ի
յեպիսկոպոսական կնքոյ . ոպ իշխանութին սրբա
գործելոյ կախի 'ի կնքոյ քահանայուէ . յորժամ
ձեռնադրուին այն ընի ըստ կերպի անադրուէ .
զի կնիքն այն ոպ 'ի քահանայս , նոյնպէս և յե
պիսկոպոսականն է անջնջելի :

Եւ թէպէտ 'ի զուր և ունայն սախ 'ի կանոնա
կան իրաւունս ամ արարողութի , զոր եպիսկոպոսն
առնէ 'ի վիճակի այլոց , և 'ի կիր արկանէ 'ի վր
կղերիկոսի այլոց , սակայն զայս ոպ ասէ և հաս
տատէ իզամպերդոս , ոչ պարտիմք իմանալ վս
սք ազան ձեռնադրուէ . այլ վս այլ եկեղեցական
կրթուէց . վս 'ի Ժղ. Թրիտ . ոչ ասի , թէ կրկին
պարտի ձեռնադրիլ նա , որ զաստիճանս ինչ
յայլմէ եպիսկոպոսէ առանց հրամանի յատուկ

եպիսկոպոսին ընկալաւ . այլ միայն զի գկիր-
տութեան աստիճանին մի՛ ունիցի , մինչև 'ի կամօլ
յատուկ եպիսկոպոսին :

Բայց թէպէտ իսկապէս է ձեռնադրութիւն
օտար եպիսկոպոսի ևս հերետիկոսի և որ իցէ
ևս կարգազուրկ . սակայն ոչ է ըստ օրինաց ,
ուստի զի եպիսկոպոսն իսկապէս և ըստ օրինաց
ձեռնադրեսցէ , պարտի տալ զաստիճանս միայն
Ժողովոյդեան մի՛նակի իւրոյ . և այլոցն , հրա-
մանաւ , յատուկ եպիսկոպոսին . և ևս յամ քա-
նադրանաց և 'ի կանոնական արդելմանց պարտի
ինիլ ազատս սակայն վերոյ նոյն Ժողովն շնորհէ
եպիսկոպոսացն զաշակերտս իւրեանց կամ զքն
տանիս , որք ևս չիցեն 'ի վիճակաց իւրեանց ,
ձեռնադրել . միայն թէ զերիս ամս բնակեալ
իցեն ընդ նոսա :

Բ. Ասեմ երկրորդ , տնօրինմամբ քահանայա-
պետին պարզ քահանայն կարէ տալ զչորս փոքր
աստիճանսն , ևս զկիսասարկաւադութիւն , և
զսարկաւադութիւնն . Վասն չորից փոքր աստի-
ճանացն յայտ է . զի աբբայքն ըստ շնորհման քա-
հանայապետին կարեն տալ զնուղութեան հերաց ,
և զչորս փոքր աստիճանս վանականացն իւրեանց .
որ երևի 'ի կանոնական իրաւունս . և 'ի Ժող-
թրիտ . իսկ վն կիսասարկաւադութե . և սարկա-
ւադութե նոյնպէս երևի 'ի յատուկ պարզ և է Ը-
րդ՝ իննովկենտիանոսի . յամի տն , 1488 . որ
շնորհեաց արքայիցն վանից . զի զվանականս
իւրեանց կարասցեն ձեռնադրել կիսասարկա-
ւադ , և սարկաւադ :

Եւ վասն քահանայութե մինչ ոչ է վկայուի
ինչ յատուկ պարզ և . և ոչ ումեք երբեք պարզ
քահանայի , թէպէտ ունի Ժայրապոյն քահանա
յապետն յիշխանութիւն իւրում . շնորհեալ է զիշխա-
նութիւն ձեռնադրելոյ զքահանայս , ուստի ըստ
իրաւունց ասեմք , թէ այսպիսի իշխանութիւն
միայն եպիսկոպոսին վայելէ . և ոչ այլոյ ումեք
յանձ

յանձնել . կամ փոխանորդել կարէ :

Իսկ որ պատկանի առ եղակողոսութիւն թէ պէտ
հասարակ իրաւամբ երեք եղևունք խնդրին
առ 'ի ձեռնադրել զեղիակողոսութիւնս աթի 'ի քա
հանայաւետական մաշտոցն . և բաղմաղան պատ
ճառօք հաստատե ի զամպերդոս . սակայն կարէ
քհնյապան տնօրինել զի մի ոք եղևս կարասցէ զոյլ
ոք ձեռնադրել եղևս . որ հաստատիլ կարէ 'ի
դործոյ սքշն գրիգորի պատին , որ յառաքել զօ
դոս'' եղևն յանկլիայ տնօրինեաց , զի 'ի լինիլ նր
անդ միայն եղիակողոս , կարասցէ միայն ձեռ
նադրել զայլս եղիակողոս , մինչև լիցին բաղումք ,
որք ընդ նմա զեղիակողոսական ձեռնադրութիւն
կատարեացեն :

Դ. Ասեմ երրորդ . Աջային իրաւամբ ամբն
և միայն մկրտեալ արուք , են ընդունակք սքշն
աստիճանաց . ոպ առն սքշն թօմաս , և է յօդուած
հաւատոյ , ընդդէմ դաղիրիտեանց , և կադա
փիրեանց հերետիկոսաց , որք և կանանց տային
զսք աստիճանս . ոպ վկայէ սքշն եղիական : Եւ
հաստատի յառաքելոյն , ամ. տիմօ. 2. ուր ար
դելու կանանց' տիրել արանց և ամ. կորնթ. 14.
ուր հրամայէ նց լինիլ հնազանդ , և ոչ վայելէ
ասէ նց խօսել կամ ուսուցանել յեկեղեցւոյ . զի
որք ընդունին զաստիճանս , առնուն զգերազան
ցուն և զիշխանութի 'ի յայլս . և 'ի կանոնական
իրաւունս աթի , կանայնքն այնպէս անընդու
նակք են սրբազան աստիճանացն , մինչ զի և ոչ
ամենապի կուսին ամածնի , որ գերազանցն էր
քան զամառաքեալսն , փականքն արքայութեն
երկնից շնորհեցան :

Ասացես , թէ 'ի հնադոյն կանոնադրիցն եր
ևի , թէ երբեմն կանայք ձեռնադրեցան երի
ցունք , սարկաւադունք , դռնապանք , և :

Պտխնեմ , սարկաւադունք կամ դռնապանք ոչ
իւրեք աստիճանօք եղեն կանայք . այլ միայն եգան
'ի պաշտօն ինչ և 'ի դործ արտաքին , մանաւանդ
առ

առ այլ կանայս , իսկ երկուեք ասին , կմ' այրիքն
յղոս ծերութե իւրեանց քան զայլ կանայս , ոոյ
երևի անդ 'ի կանոնական իրաւունս . կամ զի որք
ամուսինք էին երիցանց կամ քահանայից . սա-
կայն մնային 'ի մշտակայ ժութկալութե ողջմխո
հուք . այսպէս ևս այնոքիկ , որոց ամուսինքն
յնդիակողոսութե աստիճան քարձրացեալ . ին
քեանք մնային նոյնպէս 'ի մշտնջենական ժութկա
լութե . անուանէին եղիակողոսութեք . ոոյ երևի
յերկրորդ ժող թաւրոնեայ , և անդիդիտորեայ :
Դ . Ասեմ չորրորդ , զի ոք ըստ օրինաց ընկալցի
զկարգս ինչնախ պարտի ամենեւին ոչ լինիլ 'ի մա
հացու մեղս . զի ոոյ ասէ հոռմ . ուսու . Որ
ջանայ մահաբեր յանցանաց խղճահար մատիւլ
յատարձանս եկեղեցւոյ , նորադոյն և ամենա
մեծ շարեօք զինքն կրկին կաշկանդէ , ուստի
խրատէ նոյնն . զի որք ընդունեւոցն են զսրբա
ղան աստիճանս ինչ . պարտին ոմ ջանիւ նախ
խորհրդով ազալխարուե մագրել զխիղճ մտաց
իւրեանց :

Եւ ևս ամենեւին ոչ պարտին լինիլ 'ի քանա-
դրանս ինչ եկեղեցական . կամ արգելեալ անկա
նօնուք . ոոյ 'ի ներքոյ 'ի տեղւոջ իւրում ասա
ցից : նաև զի յօրինաւոր ժամանակի և 'ի սահմա
նադրեալ հասակի ձեռնադրեացին . ունելով և
զայլ թէութիւն և զոգատրաստութիւն , որք ըստ
անձային և եկեղեցական իրաւանց խնդրին 'ի նոյն :

Եւ նախ որ պատկանի առ ժամանակն , ասեմ ,
թէ նախ խուզումն հերաց յամուռուր և ժամու
կարէ տուեալ լինիլ . ոոյ ասի 'ի քահանայապետ
ական մաշտոցն : Չորք փոքր աստիճանքն՝ յոր
ժամ զատ յերիցն մեծագոռնից ընդունեալ լինին .
պարտին լինիլ յաւուրս կիրակեից , և տէրունա
կան տօնից , ընդ առաւօտն , ոոյ ասի անդ . իսկ
երեք սք աստիճանքն միայն 'ի շաբաթս չորից
եղանակաց , 'ի շաբաթու յառաջ քան զարմաւե
նեայ կիրակէն , և 'ի մեծի շաբաթու . ոոյ հաստա

սի

տի կիրառութեն եկեղեցւոյ : Բայց ձեռնադրութի եպիսկոպոսի միայն յաւուրս կիւրակելոյ պարտ է լինիլ . ուղ հաստատի 'ի հին սովորութե եկեղեցւոյ . ըստ վկայութե սքն լեօնի 'ի կթ .
 Թուղթն առ դէսոկորոս . դլու . 1 .

Ե. Աս պատկանաւոր ժամանակն ձեռնադրութե պատշաճի ևս պահել զմիջոց . այս է , զի զկնի ընդունելոյ զկարդս ինչ յանցանել տարւոյ ընկալցի և միւսն . և այս միայն 'ի սք աստի ճանս , ուղ ասեն վարդապետք առ պօնակինաւ . սկն կարէ եպիսկոպոսն վս օրինաւոր ինչ պատճառի տնօրինել զմիջոցն զայն . և զփոքր աստի ճանս 'ի միասին 'ի միում աւուր տալ . բայց ոչ կարէ զերկու մեծագոյնսն . և զչորս փոքր աստի ճանսն ընդ մեծագոյն ինչ աստի ճանի տալ : Եթէ չիցէ սովորութի տալոյ զկիսասարկաւադութինն ընդ չորից փոքր աստի ճանաց 'ի միում աւուր : և զսովորութիս զայս ոչ պարտիմք դատաւարտել . ուղ ասեն անտոնիոս , նաւարոս և այլք . որով հետեւ և ոչ 'ի ժող . Թրիտ . դատաւարտեցաւ :

Ը. Իսկ որ պատկանի առ հասակն ժող . Թրիտ . սահմանեաց . զի մի' ոք յետ այսորիկ 'ի կիսասարկաւադութե աստի ճան յառաջքան զքսան և երկու ամն . 'ի սարկաւադութի յառաջքան զքսան և երեք ամն . առ քահանայութի յառաջքան զքսան և հինգ ամն կարասցէ հասանիլ . և զայս իմանալ պարտիմք վս ամացն սկսելոյ , ուղ երևի 'ի նամակէ երկրորդ փիոսի պապին , ևս 'ի սովորութե եկեղեցւոյ : Բայց առ եպիսկոպոսութինն ըստ հին իրաւանցն կիրառութե խնդրի կատարիլ երեսնից ամաց : Եւ ապա վս խուզման հերաց . և չորից փոքր աստի ճանաց . ոչ ինչ յատուկ հասակ սահմանեցաւ 'ի ժող . Թրիտ . այլ այս յանձնեցաւ դատողութե եպիսկոպոսին . միայն թէ եպիսկոպոսքն պահեսցեն զսահմանադրութինն ութ երորդ պոնիփակիոս պապին , որ արգելու տալ զիսու

զխուղումն հերաց մանկանց . այս է որ տակաւին
չունիցի զամս եօթն : ստուգիչն 'ի պատրաստու
թեցն' զորս պահանջէ ժողովն վս ընդունելոյ
զնշերիկոսութիւն կամ զիւրքր աստիճանս . զորոց
աստացոք 'ի հետեւեալ սրբակն . յայտնապէս եր
ևի , թէ ըստ մտաց ժողովոյն խնդրի հասակ ,
ոչ միայն բանի , այլ ևս սակաւ ինչ ընդունակու
թիւնն դատողութեան :

Գ Ր Ա Կ . Դ .

Թէ որպիսի որակութիւնք և պատրաստութիւնք
խնդրին , 'ի նոսա որք ընդունելոցն են
զաստիճանս ինչ :

Ա. **Ո**րպէս զի զճշմարիտն , և յեկեղեցւոյ ոչ
միայն զհաստատեալն և զիկիրարկեալն
յանցեալ դարս , այլ և յայժմոյս սահմանա
դրեալն , և յամենեցունց պահպանեալն ասաս
ցոք , յառաջագրեմք զսահմանադրութիւն ժող
թրիտ . լայնատարած բանիւք . զի խտկացեալ
զայսու ամ ոք իմասցի զմիտս եկեղեցւոյ , և
զխրատ նր վս օրբազան կարգացն ,

Եւ նախ վս խուղմանն հերաց , ասէ , զխու
ղումն հերաց մի' ունիցին , որք զխորհուրդն
գրոշմի չլ են ընկալեալք , և զսկզբունս հաւա
տոյ ոչ են ուսեալ . և կամ գրել և ընթեռնուլ
ոչ գիտեն և կամ զորոց ոչ լիցի դատումն , թէ
նոքա ոչ պատրուակաւ աշխարհական շահից ,
այլ միայն վս ծառայելոյ այ հաւատարմութիւն
ընտրեն զկեանս զայս : Որովք բանիւք երևի ,
թէ զչորս պատրաստութիւն պարտի ունիլ , որ ե
կեղեցական զօրուն կամի զինուորիլ : Առաջինն
է , զի ընկալեալ իցէ զխորհուրդն գրոշմի . և
այս այնպէս պարտաւորէ զմարդն , մինչ զի մ
ղանչէ ոք մահուչափ , որ առանց գրոշմելոյ մատ
չի 'ի կղերիկոսական խուղումն հերաց : Եւ
կրորդն

կրորդն է : զի զսկզբունս հաւատոյ ուսեալ իցէ , այս է : զի ոչ միայն զուսուցարանն սերտ 'ի միտս ունիցի : զոր մանկունք զիւրաւ ունիլ կարեն . այլ ևս զղարունակեալ քրիստոնէական վարդապետունց նր՝ զիմացո՛ւածն ընթանեցէ , զի 'ի հարցանիլ զմանաւանդական մասանց հաւատոյ փոյթ ընդ փոյթ պատասխանեցէ : Երրորդն է՝ զի զիտասցի զրեւ և ընթեռնուր Չորրորդն է , զի մի վստառաճի ժամանակաւորինչ հանդստու թն , այլ միայն վստառարմաք ծառայելոյ նոյ զկեանս զայս ընտրեցէ : Եւ զբանս զայնոս թիկյոթ բարւոք քննել պարտին , զի սոքօք ցուցանէ եկեղեցին , թէ նա՝ որ կամի ընդունիլ զկղերիկոսական խուղումն հերաց , բարւոք ևս զմտաւ ածցէ , թէ որպիսի արդեօք իցէ կղերիկոսական կեանքն , որում ցանկայն . և ոչ այլոցն յորդորմամբ կամ հրամանաւ , այլ յօժար կամաւ և ազատ քննութ , և բարեպաշտ առն խրատու , ևս (և որ մանաւանդ վայելն է) խոհեմ խորհրդով ընտրեցէ զայս : Եւ ևս ոչ վասն 'ի ցոյցս մարդկան . կամ վստառնելոյ զբարերարութիս ինչ . և կամ վստառոյ հանդստութ կենցաղս վարելոյ . այլ միայն վստառարիմ և զողջա միտ ծառայութիս նոյ մատուցանելոյ : Եւ զայսոցիկ ամից քննիլ պարտին , որք կամին ունիլ զկղերիկոսական խուղումն հերաց . նոյ առէ կարողոս պօրովն ոսն 'ի չորրորդ ժող. մետիօլանու :

Բ. Եւ վստառք աստիճանացն առէ սք ժող. թրիտ. փոքր աստիճանքն՝ միայն այնոցիկ , որք զոնեալ զարագրութիս զրոյ իմացեն , տունեալ լիցին միջոցաւ , եթէ ոչ երևեսցի եպիսկոպոսին բարեգոյն ևս անմիջոց տալն , զի այնու մտադրութ ևս կարացեն ուսանիլ զղարտաւորութիւն պաշտօնի իւրեանց . և յիւրաքանչիւր պաշտօնի ըստ սահմանադրութե եպիսկոպոսին կրթեցեն զինքեանս , և զայս յայնմիկ եկեղեցւոջ , որոյ որդիք լեալ են . եթէ վստառման ոչ տնօրինեա

բինեացին, և այսոյ աստիճանս աստիճանս ընթացին, զի 'ի նմ ը հասակին՝ պտուղն կենց և դիտութիւն աճեացի, և ևս և զբարի վարուցն օրինակ, և զանձանձրոյթ սրաշտօնն յեկեղեցւոյ, և զմեծադոյն ամօթ և զստեղծութեանս առ քահանայս, և երկցունս աստիճանօք ցուցցեն, և յաճախ հազորդութ՝ մարմնոյնքի կրթեացին: Որովքանիւք սրբազան ժողովն զվեց պատրաստութիւն պահանջէ 'ի նոցունց, որք մատչին ընդունիլ զհոգբր աստիճանս: Առաջինն է, զի դոնեա զարագրութիւն դրոց իմացին: Երկրորդն է, զի մտադրութեք ևս ուսցին զբան աստիճանացն այնոցիկ. և զչառուկ սրաշտօն իւրաքանչիւրոցն: Երրորդն է, զի եկեղեցւոյ ինչ լիցին որդիք. և անդ ըստ հրամանի եմբսին 'ի սրաշտօնս իւրեանց կրթեսցին: մինչև առ այլ սրաշտօն աստիճանաց կացուցին: Չորրորդ զի 'ի քահանայից և յայլ եկեղեցական մեծաւորաց, և մանաւանդ 'ի նոյն եպիսկոպոսէն պատկառեացին, և զնոսա ըստ արժանւոյն յարդեացեն: Հինգ երդ, զի պարկեշտունք և բարի վարուցն օրինակօք փայլեացին քն զայլո: Վեցերորդ՝ զի առ սք հաղորդութիւն մարմնոյ և արեանքի յաճախ մատիցեն. և վնջ զարժանի կեանս յաճախ մերձեցման մեծի խնդոյս վարեսցին: Եւ չորրորդ 'ի շողաբարձուէն և յուսուսչէն զվկայութիւն ունիլ ստարին. ուստի նոյն իսկ ժողովն:

Դ. իսկ որ պատկանի առ կիսասարկաւադութիւն, սարկաւադութիւն և քահանայութիւն, ասէ նախ ժող՝ 'ի վերոյ. Թէ զաստիճանս զայսոսիկ ստարին ընդունիլ արժանիքն միայն, որք և բարի վարութիւն իւրեանց ծաղկեալ իցեն, և ապա Թէ կիսասարկաւադութիւն, և սարկաւադութիւն ձեռնադրիլ ստարին ունելով զվկայութիւն բարի. և 'ի փոքր աստիճանս քննեալք, և զարգացեալք 'ի յուսմունս, և այնոցիկ որք առ աստիճանսն պատկանին, տեղեակք յոյժ. և որք յուսացին

օգնութիւնն նոյ ժողովարէն . և եկեղեցեաց իւրեանց՝ որոց որդիքն են, հաւատարմութեամբ ծառայեացնն . և դիտասցին , թէ յոյժ վայելէ նոց , զի գոնեա ՚ի Թրուսական աւուրս ՚ի ծառայելիւրեանց սքազան սեղանոյ , յամենաւ Կաղարդ ուն անտի ճշկեսցեն : Եւ ապա վստայունն ասէ , Որք բարեպաշտութեամբ և հաւատարմութեամբ նախկին պաշտօնիցն իւրեանց ծառայեալ առ քահանայութեն կարգ մատչին , զբարութեամբ վկայութիւն ունիցին . և որք ոչ միայն գոնեա զամ մի ամբողջ ՚ի սարկաւադութեն , (եթէ վստայութիւն և հարկաւորութեն եկեղեցւոյ չիցէ եւնան տնօրինեալ) ծառայեալ իցեն . այլ ժողովրդեանն սուսուցանել զհարկաւորս ՚ի փրկութիւն զմասունս հաւատոյ , և պաշտել զսոհոս ամենզոյչ նախընթաց քննութեանդութեանք երևեսցին , և իցեն այնպէս բարեպաշտն և ողջախոհ վարութեանք երևելի , զի կարացութեամբ ակնունիլ դերափայլ օրինակաց բարեգործութեց և սրբասնունդ վարութեանց :

Գ. Արդ՝ ՚ի բանիցս յայտցիկ ժողովոյն իմանամք , թէ մանաւանդ վեցեքին պատրաստութեամբ խնդրին ՚ի նս , որք ցանկանն մատչիլ առ սք աստիճանս յայնոսիկ : Առաջինն է , զի կեանքն զքնեալ և օրինակաւորութեամբ լիցի . որ և հաստատեսցի հաւատարմութեամբ : Երկրորդ ընկալեալ պաշտօնիցն աստիճանաց բարութեամբ և ծառայեալ զառաջակայիցն կատարել զպաշտօնն ամ սրտիւ դիտեսցեն . մանաւանդ ՚ի նոյն եկեղեցի , որում կամ վստայութեամբ բարեբարութեն , զոր ունին . և կամ եպիսկոպոսին յանձնարարութեամբ անադրեալ են . Երրորդ , զի առ ամենասք հաղորդութիւն դիտաբար մեծ ունելով յաճախ մասնակից երևեսցին նմա , կամ գոնէ յաւուրս տօնից և կիրակեից : Չորրորդ , զի յուսասցին օգնութիւնն նոյ զյարատեւ ողջախոհութիւն և զսրբութիւն մարմնոյ և հոգւոյ անարատ պահել : Հինգերորդ , զի բարութեամբ և սուսուցին . որք առ պաշտօն ընկալեալ աստիճանացն պատկանին , զի

Խրադք և ըստ պարտին պաշտեցեն 'ի պատկան
 ժամանակի զարարողութիս, զեկեղեցական երգս.
 զկարդ. անշին ժամակարգութե և այլն : Անց
 երորդ՝ զի այնու գիտութիւնս փայլեցին . մանա
 ւանդ նորա, որք առ քահանայութի մատմն. որովք
 բառականացին պաշտել զնշդս, և ուսուցանել
 ժողովրդեան զհարկաւորս 'ի փրկութի, զմատուցե
 հաւատոյ. վնայանի ևս է, թէ որքան մուրին.
 որք կարծեն, թէ բաւական է պարզ քահանայի,
 որ զնոր հոգւոց ունիլ. կամ զանայինն քարոզել
 զհոսն. կամ զխոստովանութիս հաւատացելոց
 լսել. կամ այլ խորհրդոցն պաշտել ոչդիտե,
 ուսանիլ սակաւինչ զլաքադրութիս դրոց և զայնո
 սիկ որք պատկանին առ հաշակումն ամենաք
 պատարագի, և առ անայինն ժամակարգութիս
 որով հետեւ սրբազան ժողովն բացարձակապէս
 զոչ որք առ քահանայութի կամի ընդունիլ. և թէ
 ընդունակ ոչ երեւեցի ուսուցանել ժողովրդեն
 զհարկաւորս 'ի փրկութի զյողունածս հաւատոյ.
 և պաշտել զնշդս եկեղեցւոյ : Արդ՝ դիցուք
 թէ ոչ երբեք կամի քահանայն այն զնշդս ինչ մա
 տակարարել. կամ զքրիստոնէական վարդապե
 տութիս հաւատոյն մերոյ ումեք ուսուցանել (զո
 րոց ինքն տալոց է զպոխնին առաջի անհղ Գա
 տաւորին.) սակայն երբեմն կարեն պատահիլ
 զանազան գիտունածք, յորս 'ի ստիպել հարկա
 ւորուն. կամ մանկան, և կամ այլ ումեք զմա
 տունս հաւատոյ ուսուցանելոցն է, կամ զեբե
 խայն վտանգեալ 'ի մահ մկրտելոցն է. կամ ումեք
 յանկարծ հիւանդի և կամ յայլ ինչ պատահման
 'ի կէտ մահու անկելոյ զարձակումն մատակարար
 քելոց է, մինչ ոչ կարէ կոչիլ այլ քահանայ : Չինչ
 արդեօք յայնժամ նա՝ որ ոչն գիտե զվարդապե
 տութիս հաւատոյ և զկրթութիս խնդոցն՝ առնելոց
 է յորում արդեօք նեղուե և անձկուե գտանե
 լոց է զինքն. յորժամ երկմիտ և երկբայ սրտիւ
 մի՝ դուշէ զնշդին արձակումն անարժան և ան
 իբ

պատրաստ ումք արքայդժուծեամբ ասցէ .
կամ ոչ արձակեցէ զայն , զոր արձակել պար
տի . և այսպէս դիցէ զնա 'ի յայտնի որո
ղայթ կորստեան յաւիտենական փրկութե .

Եւ Դարձեալ վասն այսոցիկ ամենից զգու
շութեամբ նախ քննել պարտին եղիսկոպոսք
ըստ սահմանադրութեան ժող'' զի մի' վաղ
վաղակի և առանց քննութե ձեռն եղեալ 'ի
վր' ոմանց բաժանորդ լիցին մեղացն , և զոր
նակքննուէս այսորիկ յոյժ լայնատարած եցոյց
սքն կարողոս պարօմէոսն 'ի ե' . րդ'' ժղ'' մետիօ
լանու , որով բարեգոյնեա իմացեալ լինի սոց
մանադրութին ժղ'' Թրի'' ։

Արդ' վերոյ ասացեալ պատրաստութեանցն ,
որք խնդրին առ սուրբ աստիճանս , յաւելումք
և ևս զմի ինչ . զոր ոչ այլոցն , այլ նոյնոյ ժո
ղովոյն բանիւքն բարեգոյն ևս , և ազգու ցու
ցանեմք , վս' որոյ ասէ ժղ'' ։ Մինչ ոչ է վայել
նոցա , զի որք առ անձային պաշտօն ընտրեցան ,
անվայելութեամբ կարգին մուրացին . կամ
աղակելի ինչ շահուց զնտացեն զկնի . և քան զի
ծանուցաւ իսկ , զի բնմբ 'ի բաղում տեղիս առ
սք աստիճանս մատչին առանց ընտրութե , ցու
ցեալ զինքեանս զանաղան պատրանօք և իս
բէութք ունիլ զեկեղեցական բարերարութիս
կամ զբաւական կարողութիւնս սպրսսեան :
վասն որոյ հաստատեալ սահմանադրեաց արքա
ղան ժողովն , զի մի' ոք այսու հետեւ յաշխար
հային կղերիկոսաց առ սուրբ աստիճանս մատի
ցէ , ևս և վարութն ծաղկեալ , գիտութ առա
տացեալ , և հասակաւն կատարեալ եթէ նաեւ
հաստատութեամբ ոչ ցուցցէ աւնիլ զեկեղե
ցական բարերարութիս ինչ , որ առ պարկեշտ
կենացն ապրուստ բաւեցի . Եւ 'ի բարերա
րութէս յայսմանէ մի' հրաժարեցի մինչ չև առ
այլ բարերարութիւն յառաջուցի . և ևս հրա
ժարումն այն նմա մի' Թոյլատրեցի , եթէ ոչ
Իդ Շ եր

Պ Ր Ա Կ : Ծ .

Յաղագս զօրութե խորհրդոյս :

Ասեմ նախ , թէ 'ի ձեռն արժանաւոր
ընդունման փոքր և մեծ աստիճա-
նացն տուեալ լինի շնորհ սրբարար , (որ հա-
սարակ է ամենայն խորհրդոց , ոմ յառաջելոցս
'ի վերոյ երևի : Եւ յատուկ իւրաքանչիւր աս-
տիճանացն , այս է , իրաւունք ինչ առ 'ի առ-
նու զյատուկ օգնութիւնս ինչ համեմատ արա-
րողութեան և պաշտօնի իւրաքանչիւր աստի-
ճանացն յատուկ , որով նա՝ որ զաստիճանս
ինչ ընկալեալ է , յատուկ կերպիւն օգնի , և
յարմար լինի առ 'ի ըստ պարտին կատարել
զպատօնն զայն , և օգնութիւնս այս , ոչ
միայն յորժամ կարդն ընդունեալ լինի , այլևս
որքան 'ի կիր արկանի ընկալեալ կարդն ,
տուեալ լինի յատուկ նախախնամութեամբն
աստուծոյ այնմ , որ ձեռնադրեալն է . որպէս
ասէ իզամպերթոս :

Ասեմ երկրորդ , 'ի ձեռն աստիճանաց տպի
կնիք անջնջելի , և վասնորոյ ոչ կարէ կրկնել
ձեռնադրութիւն , որպէս սահմանադրեցաւ
'ի ժողովն Թրիտ . ուստի յորժամ ոք ձեռնա-
դրեալ վասն յանցանաց ինչ 'ի կարգէն իւրմէ
անախ զոկի , այսու ամիւն ոչ կորուսանէ զկնիքն
կարգին . այլ միայն զպատիւն և զտեղին որ պատ-
կանի կարգին . այնպէս զի որքան առ պատիւն ,
և տեղին կարգին , ընդ աշխարհականս համա-
րի :

Ասեմ երրորդ , թէ ընդունմամբ աստիճա-
նի

նի ուրուք ստացեալ լինի և իշխանութիւն
 ինչ առ իզորբազան, և զաստուծապաշտա-
 կան պաշտամունս ըստ աստիճանի կիրարկա-
 նել ըստ օրինաց, որովհետեւ այսու վախ-
 ճանառ մանաւանդ տունալ լինի իւրաքանչ
 իւր կարգն, որպէս երեւի 'ի բանից ձեռ
 իւրաքանչիւր աստիճանացն, և ևս յայլոց խրա-
 տուցն, զորս ևս իսկութեան ձեռնադրելոցն
 տայ:

Բ խնդրեացես, թէ զինչ արդեօք իցեն պաշ-
 տոնք իւրաքանչիւր աստիճանացն: Պատասխա-
 նեմ: Թէ ևն այնոքիկ, որք դուանին 'ի քահա-
 նայապետական մաշտոցի և 'ի հռօմեական ուսու-
 ցարանի:

Չի դժնապանացն յատուկ պաշտօնէ, զորս
 ճարին և զօրբարանացն պահպանել զիսկանե-
 ր և զդրունս, և 'ի մուտ տաճարին ոչ թողուլ
 զայնտիկ, որոց արդեւեալ է մասնել, և ևս
 հոգալ պարտին, զի մի ոք 'ի նախիկ ամենու
 աւրք պատարագի մերձող յնս քան զվայելն՝
 լիցի առ սուրբ սեղանն, կամ զքահանայն՝ որ
 յատուծածայինան է պարտուեալ 'ի դործ ամբո
 խեցէ, նաև զզանդական պարտին հնչել և
 զգիրս բանալ այնմ՝ որ քարոզէն: Մեծ իսկ
 էր երբեմն 'ի միջ եկեղեցւոյ արժանաւորու-
 թիւն աստիճանիս՝ ևս եթէ փոքրագոյննիցէ
 'ի միջ այլոց աստիճանաց, որպէս երեւի 'ի
 հռօմեական ուսուցարանի: որ և այժմ պաշտօն
 քանձարանի, որ է պահապան քրքազանացն, և
 ապա առ դժնապանացն աստիճան յատկապէս
 պատկանի, 'ի միջ ամենահամեստ պաշտօնիցն
 և կեղեցւոյ համարի:

Ընթերցողայն պաշտօնէ 'ի միջ եկեղեցւոյ
 հին և նոր կրօնարանացն զգիրս պարզ և բացժ
 բոշ ձայնիւ ընթեռնուլ, և մանաւանդ զայ-
 նտիկ, որք ընթերցեալ լինին 'ի միջ գիշերոյ,
 զսաղ

քաղաքներդուիս , էւ եւս զառաջին սկզբունս
բրիտաննեական կրօնի աւանդել հաւատացե-
լոյ , նաեւ զնոր որոուզս եւ զհացս օրհ-
նել :

Երդմեցուցայն է ձեռս դնել 'ի վերայ
այստարաց , եւ 'ի սաշարեալ մարմնոց նոցա
դայս չար բանիւք երդմեցուցութեան 'ի
բաց հերքել , եւ եւս զանարժանս 'ի հաշոր-
դութէ արտաքսել . նաեւ զջուրն մկրտութեան
բահանային պատրաստել :

Չահընկալայն է կիսասարկաւադացն եւ սար
կաւադացն 'ի սաշտօն սնդանոյն օրնել ,
եւ ծառայել նոցա . զջուր եւ զդինի կար-
կառել նոցա վասն ամենասուրբ հաղորդու-
թեան . զկանդեղս զծահս եկեղեցւոյ լուցա-
նել . եւ զնոյնսն լուցեալ բերել ընդ իւրեանս ,
յորժամ քահանայն պատարադէ , եւ մանա-
ւանդ յորժամ ընթերցեալ լինի աւետարանն
սուրբ :

Կիսասարկաւադութեանն սաշտօն է , որ
պէս ևանուեն իսկ ցուցանէ , սարկաւադին 'ի
սեղանի ծառայել . զսրբաղան կտաւեղէնս սե-
ղանոյ , այս է , զմարմնակալս եւ զկաթարիչս լո՛ւ-
անալ . զհաց եւ զդինի եւ զայլս առ սկիտոյս
պատարադի պատրաստել , եւ տալ զջուր 'ի լ-
ուցումն ձեռաց քահանային 'ի վերայ սեղա-
նոյ , զընթերցունան բարձր ձայնիւ 'ի սա-
տարադի ընթեռնուլ . եւ քահանային , որ ըզ-
սրբաղանս դործէ իբր 'ի վերայ մերձ լինիլ ,
եւ զնա պահպանել , զի մի' ինչ ամբօխեսցէ
զնա :

Սարկաւադին է մերձագոյնս սղասաւորել քա-
հանային որ պիտրդ է , եւ 'ի նոյն պիտրդի զաւետա-
րանն սուրբ 'ի լուր ամենեցուն ընթեռնուլ , եւ
ևս հրամանաւ մեծաւորին սաշտօն զխորհուրդն
մկրտութեան եւ զանայնն բան հաւատացելոցն

քարոզել : Եւ պատկանի ևս նոցա զօրութեամբ աստիճանին ղեպիսկոպոսացն ղկնի գլխաւ : յորժամ զայս 'ի նոցանէ եպիսկոպոսքն պահանջեն , զի զնոսա 'ի քարոզելն և 'ի սպարազելն տաշտպանեսցեն , և իբր աչք նոցա դիտեսցեն 'ի դաւառս և 'ի վիճակս , մի՛ թէ բարւոք ևս անցանին , ապա թէ ոչ , ծանուցեն նոցա զայնոսիկ : որ. ոտտանօր առաւգասարկաւագուանս մանաւանդ պատկանել

ցաւ :

Քահանային է պաշտօն պատարաքել ղխորհուրդ սեղանոյն , մկրտել , և զայլ խորհուրդս . (բաց 'ի դրօշմէ և 'ի կարդէ) կատարել . զանձայինն բան քարոզել . և զայլ ամենայն որ 'ի փրկութի հոգւոց և 'ի պաշտօն այ պատկանի (եթէ եպիսկոպոսին անձին կամ եկեղեցական իրաւամբ չիցեն պահեալք ,) ըստ եկեղեցական օրինաց կատարել :

Իսկ որ պատկանի առ եպիսկոպոսունս ոչ է վայել մեզ ստորնայնոցս շօշափել ղեկեղեցական արժանաւորութեան ղդադութն զայն , շատ է մեզ մեծաւ յարգութեամբ և պատկառանք հայիլ 'ի բարձրութիւնն յայն . 'ի պաշտօնն' որ և 'ի հրեշտակացն դասուց սարսափելին . և զնոսա իբրև զհայր և զհովիւ եկեղեցականացն և ժողովրդեանն՝ պարտաւորն յարգմամբ պատուել . զինոքս կարեն (եթէ օխտոյ իցէ) քննել և տեսանել թէ ղինչ արդեօք հոգին սուրբ պահանջէ 'ի նոցանէ 'ի սուրբ դիրս և 'ի սրբազան ժողովս 'ի բարւոք կառավարել ղեկեղեցի այ :

Արդ՝ մի՛ լիզի և ղանց առնուլ զայնու , օրով տրանջայ ժողովն , վասն զի 'ի բազում տեղիս զանազան պաշտամունք եկեղեցական աստիճանաց զանցառեալ և իբր մտապետելն , վասն որոյ ասէ . յորդորէ ղամենայն և ղիւրաքան չիւր

չիւր մեծաւորս եկեղեցւոյ , և հրամայէ նո
ցա . զի որքան կարն է . 'ի մայր' ի հոգա
բարձական' և 'ի ժողովարան եկեղեցիս վի
ճակի իւրեանց , եթէ ժողովրդեան յաճա
խելն և եկեղեցւոյ օգուտն տանիլ կարասցէ .
զայսպիսի պաշտամունս ջանասցեն
կրկին նորոգել և' .

1 ՊՍԱԿՆ ԽՈՐՀՍԻՐԴ ՄԵԾ :
ԷԷԷ-ԵԵԵ 5. 32.

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. ԼՍ.

Օձն առ դիտեալ հարմանն բոլորակեալ
շծադ տոսյն 'ի բերանն թադուցանէ :

Ը-Գ Ն՛Է-Բ-ԳԲԻՆ :

2 Ունն զօրութի լուծանէ :

ԱՅԼ-Բ-ՆՕԲԻՆ :

3 Կապ անլուծանելի :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. ԸԷ.

Արեւածաղիկ :

Ը-Գ Ն՛Է-Բ-ԳԲԻՆ :

4 Արեւակաւն պահէմ զհաւատս :

ԱՅԼ-Բ-ՆՕԲԻՆ :

5 Հաւատարմութիւն :

Օ Ր Ի Ն Ա Կ. Դ.

Մարդարիտք 'ի ստորեայն :

Ը-Գ Ն՛Է-Բ-ԳԲԻՆ :

6 Բազմութիւն զաւակաց սրանծանայ :

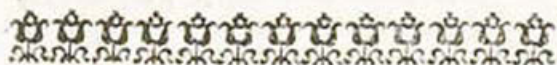
ԱՅ

- 8 Ի Քս և յեկեղեցի : էէք. 5. 32.
 9 Պատուական է ամուսնուի : էէք. 13. 4.
 10 Օղնական նման նմա : ծնէք. 2. 19.
 11 Վիճակ բարի կին բարի : «էք. 26. 3.
 12 Տացի առն վս բարի դործոց : «էք. 26. 3.
 13 Կնոջ բարւոյ՝ երանելի այր : «էք. 26. 1.
 14 Խնդրեցի ածել ինձ ճարանուէ : էմք. 8. 3.
 15 Փառաւոր , և որ ոչ ունիցի զարատ
 ինչ կամ զաղտեղութի : էէք. 5. 27.

16 Ի բան խորհրդոյ բարձրացեալ ի
 Քսէ , էականապէս կայանայ ի կապն , որով
 ամուսինքն տեսականաբար են միացեալ ,
 բղխեալ ի փոխարէն աւանդութի մարմնոյն
 միմեանց : Նիւթն և Տեսակն փոխարէն Զա
 ւանութին , որպիսի է և ի յաւանդումն և ի
 յընդունումն : Բարիք պսակի Զաւատոր
 մութին , Զաւակք , և Կապն : Երկոքին
 առաջինքն միայն առնեն զգործ նորա օրի
 նաւոր :

Գ Լ Ո Ի Խ Բ

Յաղագս խորհրդոյ պատկին :

Պ Ր Ա Կ . Թ :

Մէ թէ պատկն իցէ խորհուրդ :

Սակն ըստ հռոմէ՝ ուսուէ՝ է օրինաւոր լծակցութի առն և կնոջ , զամբօթանելի կե նակցութի պարունակեալ : և ասի պատկ , վն այն , զի ունի պատկն բոլորակաձև մի է . այսն և երկոքեան պա-

կեալ միանան , ևս ասի պատկ (ըստ բառազն նուէ լաթինացւոց) զի էղն վն այն մանաւանդ հարանանայ , զի իցի մայր . կամ զի զգաւախ յղանալ , ծնանիլ . և սնուցանել առ մայրն պատ կանի . կոչի ևս լծակցութի , վն այն զի զայր և զկինն ընդ մի ևնոյն փոխարինական լծով , առ ՚ի պահել զհաւատն , և առ ՚ի տանիլ զբեռն պատ կի կացուացէ : Ասեմք ևս կողակցութի , զի ասին զուցեալ զի կողիցն առումն , զի որով են մի մար մին . Անուանի ևս հարսնութի , ուն ասէ թէն Ամբրոսիոս զի ՚ի պատկիլ կուսանաղ ծածկէին զինքեանս քօղով . և իբր թագուցանէին . և այս կամ ՚ի նշան ամօթոյ և կամ ՚ի նշան խոնարհութե առաջի առն :

Եւ է եռակի պատկն , այս է , օրինաւոր , հաստատուն , և կատարեալ : օրինաւոր ասի այն .

այն , զի օրինաւոր հաւանութիւնք 'ի մէջ անձանց որք չեն արգելեալ , դաշնադրի . ուրի եր եր բնին յառաջ քան զգալուստ քի մն . և ուր ևս այժմ լինի 'ի մէջ անհաւատից և հեթանոսաց :

Հաստատունն պարունակէ և զօրինաւորն , և յաւելու զքան խնդր . որով ստանայ զմեծադոյն կայունութիւն և զանբաժանելութիւն . վնջ երդ ին նովկենաթիւնոս . Եւ եթէ իցէ ասէ , ճշմ. պատկն 'ի մէջ անհաւատից , բայց ոչ է հաստատուն , այսէ , ուր ասէ Ալօղա , 'ի մէջ անհաւատից կարէ քաժանիւ . իսկ 'ի մէջ հաւատացելոց անբաժանելի է : Եւ ապա ասի կատարեալ , զի ըստ իրին կիրառութիւն մարմնոյ , և օրինաւոր զուգաւորութիւն կատարի և լցեալ լինի :

Բ. Առդ 'ի սկիզբն ստեղծման աշխարհի , կա ցոյց մեծ զպատկն իբր զպաշտօն բնուն , ուր ասէ հոռմէ' ուսու . իսկ 'ի կրկին նորոգիլ աշխարհիս 'ի բէ' նմէ մերմէ յաւելուս նմա և խնդր յարգումն . այնպէս զի պատկն որ 'ի մէջ հաւատացելոց օրինաւոր դաշնադրի , է ըստ կացուցմանն քի մն մերոյ ճշմ. և յատուկ նորոյ օրինացս խնդր : Եւ զճշմարտութիւն զայս , որ է մասն հաւատոյ .

Հաստատունք չ. դէմ լծեցեանց , և դալուի նեանց . որք ուրանանն զայս , նախ 'ի սք գրոց , եկոց . 3. ուր առաջեալն խօսելով վն պատկի ասէ , || խնդր այս մեծ է , բայց ես ասեմ 'ի քն և յեկեղեցի . զոր քան առաքելոյն մեկնելով սքն ոչ առաջնոս , || խնդր այս ասէ , 'ի քն և յեկեղեցի մեծ , յիւրաքանչիւր արս և կանայս փոքր . բայց վասն անբաժանելի զուգաւորունն խնդր : որովք ուսուցանէ , թէ պատկն է խնդր մեծ վն նշանակելոյ զմիաւորութիւն քի ընդ եկեղեցւոյ իսկ փոքր ասի արժանաւորութիւն , բաղդատեալ առ սյլ խնդր : վն և զմերթն ունի զաեղի :

Հաստատունք երկդ , 'ի ժող' ֆր' 'ի վճիռս իւրկենիոս պատկն , և 'ի ժող' Թրի' . ուր և ճշմարտութիւն ասեմանադրեցաւ :

Հաստատեմք երրորդ 'ի սուրբ հարց . որք զպատկին խնդ. անուանեն . և տան նմա զյատուկ դորութի խնդոյ . այսինքն . զենորհս : ող սքն Ղմբաստ' որ ասէ, թէ անձ է իբր վերակացու և պահապան ամուսնուն , և'' , և նա' որ զան կողինն ամուսնութե պղծէ , մեղանչէ առ անձ , զենորհս նր լուծանէ , և զընկերութիւն երկնային խնդոյս կորուսանէ : Եւ սքն օգոստինոս , 'ի հարսանիսն մեր ասէ , առաւել է սրբութիւն խնդ , քան զարգասաւորութիւն արդանդի . Եւ դարձեալ . յեկեղեցւոյն ասէ , ոչ միայն հարսա նեացն կապ , այլև խնդն այնպէս դուլի , զի չէ մարթ առն տալ զկնի իւր սշլում :

Առդ զի ըստ հաւատոյ երեւի , թէ պատկին է խնդ , իսկ խնդ նորոյ օրինացս ող 'ի վերանդր ասացաբկայանայ 'ի նիւթոյ և 'ի տեսակէ :

Դ. խնդրի նախ , թէ զինչ է նիւթն և տեսակն խնդոյ . 'ի բաց թողեալ մեր զբազմազան բանս անծաբանից 'ի վր խնդրոյս , ասեմ , թէ հաւա նական ևս է բան նոյն , որք ասեն , թէ հեռաւոր նիւթ պատկին են անձինք պատկեւեացն . իսկ մերձաւորն է փոխադարձ ընծայումն մարմնոյ նոյն բանիւք կամ նշանօրյայունելով զնեբբին ներ կայ հաճութիւն : իսկ տեսակն է ընդունումն փոխադարձ մարմնոցն միմեանց պատկեւեացն այնս ցիկ :

Եւ զվճիռս զայս , որում զանազան առարկութեք ներհակի իզամպ'' , հաստատէ սքն թօմաս , ասելով . փոխադարձ ընծայումն մարմնոյ այնպէս պատկանի առ պատկն , ող լուացումն առ մկրտութիւն եթէ ըստ մտաց նր փոխադարձ ընծայումն մարմնոցն է նիւթ խորհրդոյս պատկի . հետեւի , թէ փոխադարձ ընդունումն մարմնոց միմեանց իցէ տեսակ նոյնոյ խնդ պատկի . ող իսկ 'ի պարզեւելն ընծայումն իրին համարի նիւթ պարզեւման . իսկ ընդունումն իբր տեսակ , որովհետեւ յընդունմանէ պարզելն մա

ձանաւանդ կարի խելութիւն և հաստատութիւնն:

Խնդրի երկդ. թէ ո՞րպէ՞տք է պաշտօնեաց խնջոյս. Պատասխանեմ, թէ են նոյն պսակել լիքն, որք և ՚ի կիր առնուն իրերաց զտեսակն և զնիւթն փոխարեւաբար. սոյն ասեն սոթոս, և այլք. որ և ասէ, թէ վճիռս այս զննի ժող՝ թրի՛, և հասարակ ՚ի մէջ անարեանից: ուստի հետեւի թէ հոգաբարձուն, կմ՝ այլ քահանայ որ յանուն նր՝ առաջակայ լինի պսակի ոչ է պաշտօնեաց. այլ միայն զլիսաւոր վեց. և ապա բանքն զորս արտարերէ նա, ոչ պատկանին առ տեսակ խնջոյս. այլ ՚ի կացութեանէ եկեղեցւոյ ՚ի կիր արկանին ՚ի հաստատութիւն հաւանութեւ երկգրունցն պսակելեաց:

Դ. Խնդրեացես երկ, մի՛ թէ պսակն իցէ ճշմարտ, ՚ի լինիլ ՚ի ձեռն փոխանորդի: Պատասխանեմ թէ այն, թէ և ոմանք անարեանք զայս ոչ ընդունենցին. և հաւանական ևս է բան նյ, որք ընդունին զայս, զոր և հաստատէ բազմօք սոթոս և իզամոյ՛. և երեւի ՚ի սահմանադրութեւ. ութն ըզ՛ պօնիքակիտս պապին, որ և զոմանս թէ ութն յաւելու, զի փոխանորդն լիցի ընդունակ յանձն այլոյ պսակիլ. և հետեւապէս ցուցանէ, թէ պսակն կարէ լինիլ ՚ի ձեռն փոխանորդի:

Ասացես, թէ կարէ լինիլ զի՛նա՝ որ ՚ի ձեռն փոխանորդի պսակի, լիցի ՚ի մահացու մեղս յայնժամ, յորժամ փոխանորդ նր՝ պսակի յանձն իւր: Պատասխանեմ, թէ այս ոչ հակառակի. զի մի լիցի պսակ նր՝ ճշմարտ. թէ և ոչ ընդունեալի զնորհս ինչ անտուտս, վն պակասութեն պատրաստութիւն.

Եւ գիտելի է լի իզամագերդութի, զի առ ՚ի լինիլ խկտապէս պսակի ՚ի ձեռն փոխանորդի, և ապա ճշմարտ եկեղեցւոյ խնդրին հինգ թէ ութն:

Առաջինն է, զի փոխանորդն ունիցի զյատուկ հրաման պսակիլ յանուն՝ որոյ է փոխանորդ:

Երկդ

Երկդ զի լիցի այս փոխանորդիւ, և մի՛ փոխանորդ
դիւ փոխանորդի, Երդ զի յայնժամ, յարուստ
սակն լինի՝ ի ձեռն փոխանորդի նա յորոյ անունն
պատկն լինի. զփոխանորդս ին մի՛ յետս կոչեալ
լիցէ, ևս եթէ փոխանորդն կամ անձն ներկայ չէ որ
լինի պատկն ամենեկին զբարձուսն փոխան. բոլուն
ոչ գիտիցեն. Չրդ, զի փոխանորդութիւն այն
յանձնեացի առ ի պատկիլ ընդ յատուկ անձին ու
մէք. Հինդ երդ, զի փոխանորդն զթէ ութիւն
և զհրամանսն՝ որոյ է փոխանորդ՝ պահեսցէ,
և մի անցանիցէ զվսխմանս ևն. Եւսցսքիկ
թէ ութիւն երեկն ի սահմանադրուե վերջի չեալ
պատկն, զորև ցուցանէ ի զամպ՝ 2

Ե խնդրեացես չրդ, թէ զինչ արդեօք ասել
պարտիմք վն պատկացն անհաւատից. Պս իմ,
թէ պատկն, որ լինի ի մեջ ոչ մկրտեչ անհաւա
տից, ոչ է խնդ. ուն և ոչ այն, որ լինի ի մեջ
մկրտելոյ, և ոչ մկրտելոյ. ուն ասէ թուեթոս,
և բազմօք հաստատէ ի զամպերդոս, իսկ եթէ
նոյն անհաւատքն առ հաւատն քի դարձեալ մկր
տեցին, յայնժամ, մինչ զինի մկրտուե իւրնց հա
ձնեցին բնակիլ ի միասին, և իւրք նշանաւ ցուց
ցեն, պատկն նոյ լինի ըստ ամի հաստատ, և ան
բաժանելի. և ապա խնդ, ուն ասէ լայնման և
այլք. բայց եթէ միոյն ի կողակցացմացեալ
յանհաւատութե իւրում, դարձցի միւսն ի հա
ւատն քի, և մկրտեցի, ոչ կարէ բնակիլ ընդ
նմա, և թէպէտ երբեմն ի ժամանակս սուսքին
եկեղեցւոյ թոյլատրեալ էր, զի հաւատացեալ
կողակիցն, ընդ անհաւատի մասցի, ուն երեկ,
1. կրթ. 7. սակայն ի բազմանալ հաւատացելոց
և ի զօրանալ հաւատոյ, բարեք թուեցաւ ե
կողակցն այ արդեւել վն որոգայթի կրկին դարձ
ման, և այլ չարեաց, զի մի՛ հաւատացեալ կո
ղակիցն բնակեցի ընդ անհաւատ կողակցոյն, և
մանաւանդ, ուն ասէ երդ. իննովկենտիանոս
սարդն, եթէ մինն ի յանհաւատից կողակցաց առ
հա

հաւատն դարձցի ոչ կամելով միւսոյն առանց հայ
հոյեւոյ զանուանն նոյ . կամած ելոյ զայն 'ի մահա
ցու մեղս , բնակիլ ընդ նմա . թողցն զնա . ընդ
այլում եթէ կամեսցի , ամուսնացի : Յաւել
լայիման , և թէպէտ այսօր 'ի միասին բնակիլ
հաւատացեալ ամուսնոյն ընդ անհաւատի ամեն
էին արդեւեարէ , սակայն հաւանական իմն է ,
զի ամասնոյն յանհաւատունէ առ հաւատա դար
ձեալ և մկրտեալ , կարասցէ պսակիլ ընդ այ
լում , թէ և առաջին կողակիցն մնալով յանհա
ւատութեն իւրում խաղաղութ և առանց վնասու
անուանն նոյ 'ի ասն նորա կացցէ :

Պ Ր Ա Կ . Բ .

Յաղադոս Թէ զինչ խնդրի առ Իսկութի
պսակի :

Խնդրեմք ինչ մանաւանդ
խնդրին . Առաջինն է , զի որք պսա
կելոցն են զաղատ կամս ընծայեացեն միմիանց . և
զնոյնն ներկայ բանիւք կամ արտաքին նշանօք
ցուցցեն , ո՞նչ ասէ հոռմէ՞՝ ուսում . և ապա աղատ
հաւանութին այնք հարկաւոր է , զի 'ի պակասիլ
'ի միոյ 'ի նոցունց անտի պսակելոցն , պսակն լի
նի ոչ ինչ : Աստի հետեւի թէ պսակն է ոչինչ
կամ ըստ անծային և բնական իրաւանց և կամ
ըստ եկեղեցական իրաւանց , յորժամ լինի մե
ծի անիրաւ երկիւղի . Արդ՝ պարտի լինիլ եր
կիւղն մեծ , և որով երկիցէ հզօր ոք և թէ սր
պիսի երկիւղն համարիլ պարտի մեծ , խոհեմաւն
յանձնեմք դատողուն . զի զբաղում երկիւղս մե
ծադոյն համարեն աղջկունք , զոր քաջասիրտք
առուչինչ թուեն : Մաւ պարտի լինիլ երկիւղն
այն անիրաւ առ 'ի յափշտակել զհաճութն , իսկ
եթէ արդարութ յօրինաց կամ 'ի դատաւորէ լի
ցի , զոր օրինակ , զի կուսապիղծն անցէ 'ի կին
իւր՝

իւր՝ զոր անականեացն, պատին այնպիսի երկիւղիւն է իսկապէս :

Բ. խնդրի ի մէջ անտարանից, մի՛ թէ երկիւղն յարգման զորօրինակ յորժամաղջիկն ի հրամայեէ հօրն պատկիլ քուսէք : ոչ համարձակեսցի ներ հակիլ : պարտի համարիլ ծանր, այնպէս, զի զպատկն կարասցէ անեւանհաստատ : չարատեւայլք համարին, թէ պատկն այնպիսի երկիւղիւն է անհաստատ, իսկ հենրիկոս, և այլք բարեշուքն ևս ասեն, թէ երկիւղն այն յարգման յոյն ժամ միայն համարի ծանր, և առ իսկուրի պատկի հակառակ, յորժամ կամաց և հրամանի հօր, կ'իտյլ մեծաւորի միացեալ են և ծանր ապաւնացմունք, կամ այլ խստութիւնք : սոյնպէս ևս եթէ կատկածեսցի ծանր և հանապազորդ բարկութիւն հօրն :

Եւ ևս կամքն այն պարտի լինիլ ներկայ, ունի ասէ սքն թօմաս : և երևի ի սահմանադրութեան կենսիս պատկին, որ ասէ, թէ սրտազական պատճառ պատկին է վերադարձան ներկայ հաւանումն բանիւք յայտնեալ : յորմէ երևի ևս, թէ զհաւանումին զայն բանիւք կամ ինիջ արտաքին նշանք յայտնել պարտ է, զի մինչ պատկն է խնդ, որտաի կայանալ յարտաքին նշան ինչ : Ասացաք բանիւք, կ'իտյլ արտաքին ինիջ նշանք, որք զպակասութիւն բանից լցուցեն, ունի բազմիցս պատահի, զի թէ և խօսիլ ոչ կարասցեն, սակայն նշանք, և ակնարկութեան իսկապէս կարեն պատկիլ :

Երկուն՝ որ խնդրի առ իսկուրի պատկի՝ է, զի յայտնումն այն կամաց լիցի առաջի հոգաբարձուի, և երկուց կամ երկից վկայից : Եւ թէպէտ երբեմն գաղտնի պատկն միայն ոչ էր լծօրինաց, սակայն նոր իրաւամբ թղթի՝ հաստատեցաւ, զի որք իշխենն առանց ներկայութեան հոգաբարձուի, կամ այլ բահանայի, փոխանորդի նօրա, և երկուց կամ երկից վկայից պատկիլ ևս զպատկն զայն

զայն սրբազան ժողովն ըստ անհատաւոր և
 ոչ ինչ առնէ : Եւ անուամբ հոգաբարձուի ըստ
 իշխանոյ՝ իմացեալ լինի նա՝ որ ունի զհասարակ
 իրաւունս ի վր պատկերեալն, որովոյն է սրտն,
 եւ ցարուի աւարէրէցն պատկերեալն, որ
 զգնեալ զանուն և զհամբաւ ըստ արտաքնոյն ու
 նիցի : Իսկ եթէ պատկերէն իցեն զանազան թե-
 մն, ոչ է հարկ, զի երկոցունցն հոգաբարձուք
 առաջակոյ դոցին անդ, այլ բաւական է միայն
 ներկայ դասնիլ հոգաբարձուին, յորոյ վիճակի
 լինի և պատն : Եւ տեսանեմք ի սովորութիւն,
 ևս և ի հոռմէ՝ մաշտոցի :

Դարձեալ ներկայութիւն հոգաբարձուի, կամ
 վկայիցն, ոչ միայն բնականաբար, այլ բարոյ
 անհատաւորս խնդրի, զի իմացին թէ զինչ որ
 ծի, և զայնմանէ վկայել կարոացեն. ուստի և
 ի ժողովոյն կողմն վկայք :

Իսկ եթէ զինք լինելոյ պատկին առաջի հոգա-
 բարձուի և վկայից, յայտնեացի դաղանի արդե-
 լումն ինչ բաժանիլ : յայնժամ բաւական է, զի
 առեալ զանօրինութիւնսն այրեալ կենն կրկիննարդեա-
 ցեն զհաւանութիւն իւրեանց արտաքին նշանօք ինչ
 միմիանց յայտնեալ : և առ այս ոչ խնդրի ներկայ
 ութիւն հոգաբարձուի և վկայից որով, ստի՛ն՝ նազ
 արաս, որ և հուցանէ զսահմանադրութիւն հինգ
 երորդ փաստի պատրին :

Առ աշխատէ զք, թէ դաղանի հաւանութիւն
 երբեմն բաւական էր առ իսկուի խնդր, վրջ և
 այժմ, մինչդայեամի, որք առ է ունի և իսկուի
 խորհրդոյ պատկանին, և կեղեցին ոչ կարէ փո-
 փոխել :

Պարմ, առ իսկուի և էւնի խորհրդոյ պա-
 կի խնդրի փոխաբերական հաւանութիւն կապեա-
 յայտնեալ, և թէ պէտ և կեղեցին ոչ կարէ առ-
 նել, զի իսկական հաճութիւն լիցէ բաւական առ-
 բան խորհրդոյս պատրիկ, սակայն կարէ, զի
 հաւանութիւնսն այն իսկապէս լիցի, զինչ զթիւն
 իւր

ինչ, 'ի պակասիլ որոց համարեացի պատկն ոչ ինչ,
և աղա առ էռնի խորհրդոյս կամ առ խկուծի
նք ոչ բաւական :

Երրորդն որ առ խկուծի խորհրդոյս ին-
դրի , է հասակն կատարեալ յերկաքանչւրն
պատկելեաց , քանզի արուին պարտ է զի լցեալ
իցէ զլորեքտասան երորդ ամն . խկ իդին ,
զերկտատան երդ ամն . վնյ մանկունք և աղջ-
կունք յառաջքան զասացեալ ամն անընդունակք
են խհոյ պատկին , եթէ չարուծին ոչ անցանէ
զհասական . և վն արդար ինչ պատճառի տնո-
րինեացի նյ :

Չրդն՝ որ ինդրի առ խկուծի խորհրդոյս ,
է , զի մի 'ի պատկելան իցէ արդելումն ինչ կանո-
նական , որ 'ի պատկել արդելուցու , և ըզ
պատկեալն բաժանեացէ : Եւ վն այսոցիկ ար-
դելմանց , ասացուք 'ի ներքոյ 'ի տեղւոջի բուժ :

Պ Ր Ա Կ . Դ .

Յաղաքս թէ զինչ խնդրի , զի պատկն ոչ միայն
խկապէս , այլ և ըստ օրինաց լիցի :

iii. **Լ** 'ի ըստ օրինաց և ըստ պարտին պատ-
կիլ հարկաւոր են մանաւանդ չորք
ինչ : Առաջինն է , զի որք պատկելոցն են մի լիցին
'ի մահացու մեղս : քան զի պատկն է խհոյ կենդա-
նեաց , խկ որք մեղքն են մեռեալ՝ ոչ օգտուք և ոչ
լն օրինաց կարեն ընդունիլուստի ժղ՝ թրի՝ յոր
դորէ զամուսինսն յառաջքան զպատկիլն մեծաւ
զգուշուք խոստովանիլ զմեղս իւրեանց : յաւել
հրօմէ՝՝ ուսու՝ թէ՝ նք , որք պատկինն , ոչ զմք
կային ինչ դործեն զգործս , այլ զմծային . և վնյ
ամբողջ մտօք և ջերմեռանդութք մատիցեն առ-
այն : Եւ ըստ հռօմէ՝՝ մաշտոցի , պարտին ու-
նիլ որք պատկինն զայնպիսի ծանօթութի գլխաւոր
մասանցն հաւատոյ՝ զի և ուսուցանել կարացեն
զայնստիկ որդւոց իւրեանց : Եւ այսոցիկ ամիշն
իգ

ըստ իրաւանց կարեւմբ յաւելուլ զուղղութիւն կամաց , և զմտքբուն մտաց , սյսինքն զի մի լիցի պսակն վն հարստութեց , հեշտութեց , կամ վն սյլ ինչ ունայնութեց . այլ միայն վն 'ի պատին և 'ի բարեհաճութիւն յիշել եթէ 'ի մարդկայինս դործ առ 'ի բարւոք լինիլ նց , խնդրին այսքիկ , և սառաւել ի սրբազան և յմծղաշտական դործս , որ պիտի է պսակն՝ խորհրդոյ արժանաւորութեն միացեալ նմա՝ իբր սրբադործեալ :

Բ. Երկդն է , զի յառաջքան զպսակին հռչակիլ , յատուկ հոգաբարձուն պսակելոցն՝ զերիս տեւունական աւուրս մի զկնի միւսոյ յեկեղեցւոջն 'ի մեջ հանդիսաւորուե պատարագի հրատարակօրէն ծանուցել ժողովրդեանն , թէ ոյք պսակելոցն են . ուղ առէ ժող՝ թրի՝ և որ սահմանեալ իսկ էր 'ի ժող՝ լաթերանու , Արդ՝ ծանուցանել պարտին երկոցունցն պսակելոց հոգաբարձուք յեկեղեցիս իւրեանց , եթէ իցեն զանազան թե մի , զի եթէ իցէ արգելումն ինչ կարասցէ 'ի յայտ դալ : ուղ առէ լայիման : Բայց ասոցիկ ծանուցմանց կամ միոյն 'ի նոցանէ կարէ եւնան տնօրինել վն արդար ինչ պատճառի ըստ խոհեմութե իւրում և դատողութե . ըստ բանի ժողովոյն 'ի վերոյ :

Եւ թէ սրբան ժամանակ պիտոյ է , զի ոք սասոցի ժողովրդ միոյ թեմի . և թէ զինչ պարտի լինիլ այնմ , որ սակաւ աւուրք , և շաքաթութե սկսեալ է լինիլ ժողովրդ միոյ թեմի . և կամ յետ ծանուցմանն երկարեացի պսակն . պարտէ պահել զսովորութի և զմաշտոցն իւրաքանչիւր քաղաքի , և եկեղեցւոյ . ուղ ևս 'ի յայլ պատահմունս , իսկ 'ի դժուարինս յանձնել պարտ է դատողութե եպիսկոպոսին տեղւոյ :

Դ. Երկդն է , զի 'ի վայելուլ ժամանակի հռչակեացի հարստանիքն , և պահել պարտիմբ զարգելումն եկեղեցւոյ , որով արգելու զհանդիսաւորութիւն հարստանեաց յառաջին կիրակէէ դալ տեան , մինչև ցօրն յայտնուե , և 'ի շրեքշաբա

թու

Թու մոխրոց մինչև ցուծ օրէն զատկի ներմակա
բար . ուն ասէ ժող՝ Թրի՝ :

Չրդն է . զի պատկն որդւոց ընդ իշխանութ
հարց . հաւանութք ծնողաց լիցի . և Թէպէտ
պատկն առանց կամաց ծնողաց , (և Թէ այլ հրկւր
պարտաւրքն պահեացին) և իսկապէս , ուն սահմնու
'ի ժող՝ Թրի . սակայն ծանրապէս մեղանչեն՝ ընտա
նի որդիքն , և Թէ առանց բանաւոր կամաց , և հա
ւանութքն ծնողաց պատկին , ուն ըստ հասարակ բա
նիցն անարանից հաստատէ կամախնութիւն , որև ասէ
և Թէ հայրն կամ մայրն ամեն կամին առ ասորինս
ւոր հարսանիս , կամ որ իցէ ընդ դէմ ուղիղ բանի ,
զորօրինակ , և Թէ հրամայեացեն որդւոցն պատկի
ընդ հերետիկոսի , կամ ընդ վատահամբաւի , կամ
ընդ նմա որ վարուքն է անպարկէշտ , կամ զոր ոչ
երբէք կարէ սիրել իբրև զամուսին , և հակադար
ձաբար , և Թէ ծնողքն ոչ կամին որդւոց իւրեանց
շնորհել , զի ամուսնացին , այլ կամին ունիլ զնս
'ի տան իբրև զծառայս , յայտնի և 'ի յայլ նման
պատահմունս , յորս ծնողքն զպարկէշտ և զբրիս
տունէական զաղատութիւն պատկին կամին արդելու
ոչ պարտին հնազանդիլ և որդիքն , Եւ զայս իմա
նալ պարտիմք ևս զն դահեկաց , և սնուցչաց ,
յորոց 'ի հոգ և 'ի սնունդն են մանկուքն անկեալք :

Պ Ր Ա Կ . Դ .

Յաղագս զօրութե խորհրդոյ պատկի .

Ի՞նչաց 'ի սրբաբար շնորհաց , որ և հասա
րակէ սմա ընդ այլոց խնդր , տայ ևս
գլատուկ շնորհս , և զներդործական օղնութիւ
նն . զոր կարեն ունիլ ամուսինք 'ի դէպ ժմանա
կի առ 'ի զպաշտօն պատկին ըստ պարտին և ուղ
ղութի կատարել . ուն բարւոք ևս մեկնէ պետրոս
ղետեգեան , են և այլ երեք զօրութե խնդրս , և
զոր բարիք պատկի անուանեն անարանք . այս է .
խնդրս անբախտութի . ունիլ զօրինաւոր զաւակս :

և սնուցանել զնո՝ բարեպաշտութիւն և հաւատարմութիւն ամուսնական անկողնոյն : և զիւրացանելու բոցն կարճ՝ ի կարճոյ սաստցաք ի ներքոյ :

Եւ նախ ճշոտ է , զի պատկն օրինաւ օրաբար արարեալ և ի նոցանց կատարեալ թմբի է անլուծանելի , ըստ կապակցութեն : և այս երևի նախ ի սբ գրոց , մկ . 15 . և զկր . 15 . ուր քննորն մեր վստակի քրիստոնէից տոյ զօրէնս զայս , ամոր արձակէ զկին իւր , և առնէ այլ , շնայ : Եւ ապա ի Ժղ՝ (Թրի՝՝ որ նշովէ զայնակ՝ որք տակն , թէ վստակն , հերետիկոսուն , և այլ ինչ պատճառի կարէ քակտիլ պատկն քրիստոնէից :

Ասացէ որ , մտթ . 19 . քննորն մեր տակ , թէ կարէ օք արձակել զկին իւր վստակեալութիւն : Թ . Պատմ ըստ սբքն օգոս , կարէ արձակել որքան առ անկողնն , և ի միասին բնակիլն , և ոչ որքան առ կապն պատկի :

Բայց պատկն հաստատուն , և ոչ կատարեալ թէ և իցէ ճշոտ խնդ , կարէ արձակիլ , ևս որքան առ կապն , եթէ մինն ի պատկելեաց՝ ուխտեսցէ զհրապարակեալն ուխտ կրօնաւորուն , ուղ սահմանեցաւ ի Ժղ՝ (Թրի՝՝ . Եւ վստակի ըստ հարէ մեկնուն վրդայ , պարտաւորին դատաւորք , զի պատկեալ ամուսնոյն որ յառաջքան զկատարել պատկի կամի մտանել ի վանս , սահմանեցեն Ժմկ երկուց ամսոց , յորում կամ զյառաջադրութիւն մտանելոյ ի կրօնս կատարեսցէ , կամ զպարտս ամուսնոյն հատուցէ :

Եւ որք առ բարիս զաւակն , ճշոտ է , զի պատկն յոյ կացուցաւ ի պահպանութիւն և ի բազում աղօթի մարդկան , և մեանոյ յաճումն եկեղեցւոյ , և ի լոռացումն թուոյն ընտրելոց , վստակեալն մեղանքն կողակիցքն , որք ի կիր արկանել զգործ պատկի ստանեն զինն , որով ծնող զաւակն արդէ լեալ ինի , իսկ եթէ վստակի առաքինուն , և վստակաւ և կնքեալ ծնունայ միասին և միակմ կամեսցին Ժուժկալն , առանց կարմեաց դերմնցադոյն կէնացն

նազն հետեւելին : զորս լոյնատարած ուսուցանէ
 քէն օգոս" 'ի Թուղթն : խն : առ Արմենդարիոս
 և փառինա ամուսինան, և զորս յորդորէ շարժիլ
 'ի Ժուժկալուն կամս միախոհ, և պահել զայն, և
 յաշուր հաստատէ զայս յամենամաքուր ամուս
 նուէն, որ էր 'ի մէջ ամենասք մծածին կուսին,
 և սքէն յոխեղիայ ամենարժան փեսայինք առնց
 արատուն ինչկուսուէ. որոյ ծաղիկն յերկուսեանն
 անսողական մնաց, ուստի որոց գերափայլ օրինա
 կան ասէ ուսցին հաւատացեալ ամուսինքն, թէ
 կարեն պահեալ միախոհ ժուժկալուք մնալ, և
 ստիլ ամուսինք, ոչ խառնակմամբ մարմնոյ, այլ
 պահպանեալ զիղձ մտացն :

Դ. Եւ որ առ հաւատարմութիւն անկողնոյն պատ
 կանի, երեք ինչ մանկնց 'ի նոցուկնց պահանջի :
 Առաջինն է, զի մինչ կենդանին է մինն 'ի կողա
 կցաց, միւսն ընդ աշուժմի խօսեսցի. և մի՛ ինչիւ
 խառնակեսցի : կամ զիղձ և զսէր ապօրինաւոր
 առ այն ունիլ կամաւ երեւեցի : Եւ եթէ մինն
 'ի կողակցոյն 'ի բոլմ ժամանակաց հետէ անհետն
 իցէ լեալ. ոչ զիտացեալ զկենաց և զմահու նք.
 ոչ է օրէն միւսոյն ամուսնեանալ ընդ աշուժ,
 մինչ չև ստուգիլ զիտացի մահ նորա :

Երկրէն է, զի կողակցքն երկուքեան 'ի միասին
 բնակեսցին. և փոխաբերաբար օգնեսցեն մի
 մեանց 'ի մատակարարել զինչս տան, և 'ի սնու
 ցանել զոյ դիս իւրնց. և առ այս փոխաբերաբար
 պարտաւորին, ևս և ստիպիլ կարեն 'ի յեկեղե
 ցին և յաշխրհն դատաւորի, և որով հետեւ այն
 դէմ է ընտանեաց, և կնոջ, ուն ասի, և փոց, և
 պարտի և կինն հնազանդիլ առն օրք առ այնսկ,
 որք 'ի մտկրբի ընտանեաց պատկանին. նմանապ
 և այրն պարտին է հողալ զպարուստ կնոջն, և
 զայլս որք հարկաւոր են նմա : և ընտանեացն ամե
 նեցուն, և զի առն պատկանի ընտրել ըստ կամաց
 իւրոց զթեւանս 'ի բնակուի, և կմ՝ փոխել զայն,
 պարտի կնոջն հաճիլ կամաց առն, և դնալ զկնի

ոպ ուսուցանէ նաւարոս ըստ բանից ամ ամառա
նից, որ և ասէ, թէ կինն ոչ է պարտին ծանրութիւն
մարմնոյ, կամ փնասուհոյւոյ հեռաւիլ առն. ուն
եթէ կամեցի սյրն դնալ առ պնդում և” :

Դ. Եւ և այլ պատահմունք, յորում կարեն
ամուսինքն լը օրինաց, որ քառ անկողինն և ի միա
սին բնակիլ բաժանիլ ի միմեանց մնացեալ անբակ
տեղի պսակին, ուն եթէ երկուքն անն միակամ կա
մին մտանել ի կրօնս : Եւ ևս եթէ մինն ի կողա
կցաց շնասցի, անմեղն ի նոցուեց կարէ բաժանիլ
ի նմա որքան առ անկողինն, և առ ի միասին բնա
կութն : Արքան առ անկողինն իւրով ինքեամբ,
իսկ որքան առ ի միասին բնակութն միայն իշխա
նութիւն դնուին. ուն ասէ սքն թօմաս : Բայց եթէ
անմեղն ի կողակցաց մեղուցելոյն թողեալ զյան
ցանս ընկալցի յընկերութիւն անկողնոյ, ոչ կարէ ևս
բաժանիլ ի նմանէ. ուն ասեն վիշտը ի հասրկի :
Զձլ կարեն բաժանիլ, եթէ մինն ի կողակցաց ոչ
կարասցէ բնակիլ ընդ միւսոյն առանց մեծի վնա
սու մարմնոյ և հոգւոյ. այսինքն. վն մեծի դա
ժանութեն, ժանտ և կորստական վարուցն. և այլ
նման պատճառաց միւսոյն, (զոր դատաւորին
յանձնել պարտէ քննուն) , սակայն և այս հրա
մանաւ դնուին իցի. ուն ասէ սանդէս :

Ե. Եւ քանի որ այրն և կինն միմեանց զպարտան
անկողնոյն հատուցեն. զի ուն ասէ առ քնն,
նկորթ. 7. կին մարմնոյ իւրում ոչ իշխէ, այլ այրն,
նոյնն և այրն իւրում մարմնոյ ոչ իշխէ, այլ կինն,
ուստի ասէ. Կնոջ սյր իւր զպարտան հատուցէ,
նոյնն և կին առն իւրում և այս կամ լը ելեայն,
և կամ յայանապէս խնդրեսցի, պարտէ հատու
ցեալ լինիլ. ուն ասէ սքն թօմաս. Եւ պարտա
ւորութիւն այս հատուցանելոյ զպարտա անկողնոյն
պարտաւորէ զերկուքն իւրն ընդ մահացու մե
ղք, եթէ մինն ի կողակցաց ըստ իրաւանց, հաս
տատան և բանաւորաբար խնդրեսցէ զայն.
ուն ասեն վիշտը ի հասրկի :

Բայց են պարտահմունք ինչ : յորս աղաւտ տե
սանի ամուսինն 'ի հատուցանելոյ զպարտան, ուն
եթէ մինն 'ի կողակցաց շնացի, քան զինա՝ որ
անմեղն է, կարէ ոչ հատուցանել զպարտանայնմ՝
որ շնացեալն է : դձլ, եթէ վն հատուցման պար
տուցն պատճառի կատկածեացր մեծագոյն վնաս
ինչ մարմնոյ կմ եթէ կինն յղի լեալ երկիցէ 'ի մա
հուանէ մանկանն յղացելոյ : Չայս ամ տեսցեա
'ի գիրս սանդէսի : որ լայնատարած մեկնէ զմմ :

Պ Ր Ա Կ . Է .

Յաղաքս արդեւմանց պատկին :

Արդ՝ եկեղեցին իշխանութն՝ զոր ունի 'ի
քէ տէ մերմ : 'ի վն ամ հաւատացելոց
վն բանաւոր ինչ պաճառ կացոյց զարդելունն ինչ
պատկին, ուն սահմանեցաւ 'ի ժղ թրի՝ և հաստա
տի 'ի հին աւանդուեցն եկեղեցւոյ : ուն վկայե
սքն օգտո՝ 'ի գիրս քղբին այ. զի 'ի հերձանհետե
եկեղեցին օրինօք արդ ելեալ եղև պատկին 'ի մեջ
եղջօր որդւոց, և քեռորդւոց և 'ի ժմոս սթյն
դրիդ որի պատկին նոյն օրինօք արդ ելեալ էր պը
սակն մինչև ցեօթն աստիճան ներիսկաբար : իսկ
այժմ աղգականութիւն և արեւնակցութիւն արդեւու
միայն զպատկին մինչև ցլքդ աստիճան, ուն ասա
ցուք 'ի ներքոյ :

Բ. Արդ՝ արդեւմունքս այսքն են երկու ազգք
զի ոմանք միայն զպատկին արդեւուն : իսկ այլք
ևս զկնի պատկին բաժանեն :

Առաջին արդեւմունքն ը ամաբանից 'ի հսրկի
են հինգ : Առաջինն է արդեւունն եկեղեցւոյ :
Երկրորդն է նշանախօսութիւն ընդ անձին, որ 'ի ներքոյ
ասացելոցս բարւոք ևս իմացի : Երրորդն է ուխտն
պարզկուսուէ կմ առ 'ի ընտրել զկրօնաւորութեն
կեանս : կամ առ 'ի ընդունիլ զարքաղան աստի
ճանս, կամ առ 'ի ոչ ամուսնանալ : Չի որ ունե
լու զայսմի ուխտ առանց տնօրինման պատկին :

մեզանչէ մահուչափ , և թէպէ՛ կարէ հասնուցա
նել զդարտան ամուսնոյն . սակայն ոչ կարէ խնդ
րել զայն ըստ օրինաց . ոպ ասեն վիշտք ՚ի հնրկի :
Զրդն է , հոգևոր աղքակցութի , որ ստացեալ լինի
՚ի ձեռն ուսուցանելոյ զբրիստունէկն վիշտիս :
Սակայն՝ եքարձ զայս ժղ՝ թրիտ՝ Հինգրիշն է
յանցանք . ուր կնատականութի , քննասպանութի .
տղքատղճութի , և այլ նմանք , որոց վս ՚ի նախկին
ժմկս իբր ՚ի տեղի ապաշխարուն պսակն արգե
լեալ լինէր . բայց ասեն ոմանք , թէ սովորութիս այս
էր յոյժ հնադոյն , որով հետև ըստ վկայուն նաւ
արտի . ոչ երբեք ՚ի կեանս իւր լուաւ զինդրելն
ուրուք վս առ այս տնօրինման :

Դ. Բաժանիչ արգելմունքն ըստ անճաքանից ՚ի
հնրկի , են երկուսասանքս այսքն : Սխալանք , Կա
ղութի , Ուխտ , Աղքականութի , Յանցանք . Ալա
կրօնութի , Բռնութի , Կարգ , Կապ , Պարկեշ
տութի . խնամութի , և Անկարութի :

Առաջինն՝ որ է սխալանք , երկակի կարէ պա
տահիլ . կամ շուրջ ղէութի անձին , ոպ է թէ
ածցէ ՚ի կին զաննայն , համարեալ , թէ է սարսոյն ,
կամ շուրջ ղթէութի նոյնոյ անձին , ոպ է թէ ոք
ածցէ ՚ի կին զաննայն կարծ եցեալ զնա հարուստ ,
ազնուազարմ . և՛ , զոր աղա գտանէ ոչ այնպ .
և՛ : Արդ՝ ըստ առաջնոյն լինի պսակն անխկանդ ,
իսկ ըստ երկրորդն մնայ հաստատ . ըստ անճաքանից
՚ի հասարակի :

Երկրորդն է կացութի , յորժամ ոք պսակի ընդ ու
մեք որ է ծառայ , համարեալ զայն տղատ լքանզի
այսպի պսակն յեկղցկն իրաւունց է արդէլեալ ,
սակայն այսպի արգելումն այսօր ՚ի մէջբրիստո
նէկից հաղիւ սլառահի . միայն թէ տեսանեմք ըզ
այնպի , որք ըստ վճռոյ զարկին առ թին դատա
պարտին ՚ի միշտ , կամ ՚ի բանտ արկանին մինչև
՚ի մահ , զի սքքա որովճեալ ծառայք են պատ
ժոց , ծառայիցն են ընդ օրինօք :

Երրորդն է ուխտն , այս է հրատարկկնն , որ լին

ի մուտ կրօնի, զի այսպիսի ուխտն, ոչ միայն արդե-
լու զպատկին, այլ առնէ ևս պարզ ուխտն կու-
տուէ. այլ ևս զպատկե չննրժնէ, ոպ առ ժողովի :

Դ. Չորրորդն է պղծկնութի՝ որ յամբարանիցն յերիս-
քժնի, ի բնականն, ի հոգեւորն, և ի որդէ դրկինն.
Բնական պղծականութիւն, որ և արեւնակցութի
անուանի, է կազմանալ. որք ի նոյն մերձաւոր
արմատոյ մարմնաւ որ սերնդեամբ իջանեն : Արդ-
սովոր են ամբարանք յարեւնակցութե թուել զդիմս
և զաստիճանս, զի դիմն է կարդինչ անձանցն,
որք ունին զարեւնակցութի ի մէջ ինքեանց, որ կամ
է ուղիղ, ոպ է ի մէջ ելանողացն և իջանողաց,
կամ է կողմնական, ոպի է ի մէջ անձանցն, որք
թէպա ի նոյն ծնողէ, սակայն ի միմեանց ոչ իջա-
նեն, իսկ աստիճանն է մեծ և փոքր հեռաւորութի
միոյ անձին ի միւսոյ ըստ դժի արեւնակցութե արդ-
աւ ի Զանաչել զհեռաւորութիւն զայն, և առ ի
թուել զաստիճանն արեւնակցութե՝ առն զերիս կա-
նոնս սքն թօմաս և այլք ի հասարակի :

Ե. Առաջին կանոնն է այս, ի յուղիղ դիմն ելանո-
ղաց և իջանողաց, այնք թուին աստիճանք, որք են
անձինք բաց ի միոյն : Աստի հայրն և որդին յձիւն
արեւնակցութե աստիճանն միացեալ են իսկ պաղն
և թռն՝ ի յերկրոյն : այսպէս և զայլոցն իմա :

Երկրորդ կանոն, ի կողմնակի դիմն որքան աս-
տիճանօք հեռանան անձինքն ի հասարակ արմա-
տոյ՝ այնքան ևս աստիճանօք հեռանան ի միմեանց
վոյ մինչ եղբայրն և քոյրն ի միմիայն աստիճան
հեռանան ի հօրէ, համարին ևս միով աստիճա-
նաւ հեռանալ ի միմեանց, իսկ թռնութեն երկու
աստիճանօք, այսպէս իմա և զայլոցն :

Երրորդ կանոն, և թէ արեւնակիցքն ի հասարակ ար-
մատոյ անհաւասարէր հեռացին, յայնժմ որքան
աստիճանօք նա, որ առաւել հեռին է՝ հեռանայ
ի հարկ արմատոյ, այնքան ևս աստիճանօք հեռա-
նան ի միմեանց : Վոյ հօրեղբօյրն համարի յերկ-
րորդ աստիճան արեւնակցութե ընդ որդիս եղբօր
իւ

խւրոյ , զի որդիքն այնքի երկու աստիճանօք հե-
ռանան 'ի հասրէ տրմատոյ : Եւ թէնդ հետդոյն
օրինօք որդեւումն բնական ազգակցութե տարա-
ծէր մինչեւ ցեօթնրդ աստիճանն, ուն 'ի վերոյ ասցիք
խիւ այժմ' մինչ ցլրդ աստիճանն ներկակաբար :

Հոգևոր ազգակցութիւն է մերձաւորութիւն ըստ
տրամադրութե եկղցին օրինաց , որ ծնանի 'ի մա-
տակարարութե և 'ի յընդունմանէ մկրտութե 'ի
մէջ ընդունողացն և մկրտելոյն , և 'ի մէջ հօր և
մօր նր , և եւս 'ի մէջ մկրտողին և մկրտելոյն , և
'ի մէջ հօր և մօր նր , ուղ հաստատեցաւ 'ի ժող'
թրի' : Նոյնպէս ևս խմանալ տարտիմք վս դրոշմի
ուղ անդ ասցիւ . վսյ հետեւի (զոր աստ կարճ 'ի կար-
ճոյ ասացիք) թէ ոչ երբէք ծնանի ազգականութի
'ի մէջ ընդունողաց , ուստի կնքահայրն ըստ օրի-
նաց և խիղոս կարէ սծել 'ի կին զայն ընդ որ ըն-
կալաւ զորդի այլոյ 'ի օք աւագանի , ուղ երեւի 'ի
նամակէ երդ փիտի տապին . բայց գիտելի է ը-
պօնակինայ , թէ նա , որ ընկալնու զմանուկն յոր
ժամ դադա և առանց հանդիսաւորութե մկրտի ,
ոչ երբէք սաանայ զազգակցութի հօգևոր , թէ և
նա , որ մկրտէն ստացի զհօգևոր ազգակցութի
ընդ մկրտելոյն , և հօր և մօր նր , բայց ոչ այսոնա
յորժմ' այրն զորդի կնոջ իւրոյ 'ի հարկաւորութե
մկրտէ , զի յայնժմ' ոչ լինին հօգևոր ազգականք
վս հարկաւորութե :

Պ. Իսկ ազգակցութիւն որդէգրական է մերձաւոր-
ութի անձանց յորդէգրութեն ծնեալ . իսկ որդէ-
գրութիւն է զօտար անձինս 'ի յորդիկմ' 'ի դուստր
օրինաւոր ընդունիլ , և որդէգրական ազգակա-
նութիւն այս , ծնանի նախ 'ի մէջ որդէգրողին , և
որդէգրելոյն , և 'ի զաւակս որդէգրելոյն մինչեւ
սո չորդ աստիճանն , Երկրդ 'ի մէջ կնոջ որդէ-
գրողին , և որդէգրելոյն , երրդ 'ի մէջ որդւոց
որդէգրողին , և որդէգրելոյն . բայց ազգակ-
ցութիւն այս ծնանի միայն յորդէգրութե յայնժմանէ ,
որ լինի ըստ օրինացն կանանի . վսյ և ընենել տար

տին 'ի վրայս որիկ :

Հինգրորդն է յանցանքն , որ և է կրկին , առաջինն է սպանեալն կնոջ իւրոյ , քոյ , յոր ժամացն զկին իւր ինքեամբ , կամ այլով , ոչ զկամով զով սպանանէ , այնու զի ընդ այլ ! կնոյ , որ հանախոհն էր սպանման նր ամսնասցի , սոցնայն կնոջն կնոջն իմանալ պարտիմբ : երկդ շնորհն , յոր ժամ մինն 'ի կողակցաց շնայ , և խոստանաց այլ ընդ որ շնայունն ետակի զկնի մահաւան , խոստումնս այս ընդունեալ լինի 'ի միտոյ , յոր ժամ զկնի պատկելոյն ներկայն ընդ միտմով , այլում ևս ներկայական բանիւ զանազակի , և երկուսեանսն խղճահար յանցանաց շնայ , կոյ , յոր ժամ մինն 'ի կողակցաց շնայեալ ընդ այլում սպանանէ զկողակիցն , զի ընդ որում շնայունն ամուսնասցի , ևս եթէ նա , ը որում կամի սպանեալ չիցէ , կամակից սպանմանն այնովիկ :

Վեցրդ այլակրօնուի յոր ժամ մկրտեալ որ պատկի ընդ ոչ մկրտեալ կնոջ , կամ մկրտեալ կինն սպանակի ընդ ոչ մկրտեալ առն , և որդէլումնս այն երեւինախ 'ի թղթի' . երկդ 'ի հոյն սովորով եկեղեց . որ և բաւական է առ 'ի ամեկ զարդեւումն , թէ և յիրաւունս չիցէ բացառայտեալ : Է . իսկ որ պատկանի առ պատկն ուղղիմանն ձանց 'ի հերետիկս' թէպէտէ իսկնս սակայն ոչ է լի օրնաց , ոչ հաստատէ բազմօք լայնման , որ և փորձառուք ցուցանէ : թէ վն այսն 'ի պատկիս որչափ , և որքան հոգևոր փեսք ծնանին , թէ ինքեանց ուղղիման ամուսնեացն , թէ ևս ազատ և քրիստոնէկն հասնկուն , ոչ բազմիցս օրինացն սիրոյ ըստ ամի ներհակի յորում պատահման (ոչ ասէ նոյն հեղինակն) և ոչ ծայրադոյն քննարան տնօրինել կարէ առանց հանկն ինչ յուսոյ ծնանելոյ , յայնպիսի պատկէ մեծի հոգևոր պաղոց նկատմամբ որոց' փեսքն այնքիկ իբրու փոքր ինչ կարացին տանիլ :

Եօթնրդն է բանուի , կմերկիւղ ծանր անիրաւ
որ

նոյ որ բանալ է՝ իմ այնպի երկիւղել որտի առ ի պատկիլ, որ ոչ երբեք պատկեր, եթէ չեցեր բռնաբարեալ, նոյ աստղաք ի վերոյ:

Ութնրդն է կարգն. նոյ որ ի սբ աստիճանս իցէ՝ զի այնպի աստիճանքն վն հրապրկեան ուխտի սղջախոհուն, զոր ունին ընդ իւրեանս, արդեւուն զպատկիլն, և զպատկեալսն բաժանեն. նոյ ասի ի ԺԴ թրի:

Իններդն է կարգն այս է պարտաւորութիւն, կամ շղթայն միւսոյ կատարեալ պատկիւրնդ կողակցոյ որ կենդանին է, զի կենդանալ միւս կողակցոյն ոչ կարէ պատկիլ միւսն, և եթէ պատկեացի բժնելի է, և այս ոչ միայն եկեղեցական այլ ևս անային իրաւամբ, նոյ աստիճալ ի ԺԵ թրի. և յայտնապէս երևի ի բանիցն քի մն մերոյ. մատթ. 17:

Եւ Տասներդն է պարկեշտութիւն, այս է հրապրկա կանն, ի պաճառս որոյ ծնանի արդեւումն ի յիս կապ նշանատուութեց, և ի հաստատուն բայց ոչ կատարել պատկիւն եթէ միւս հին օրինաբարդեւումնս այս տարածէր մինչև ի չրդ աստիճանն. բայց նոր օրինաբ ԺԶ թրի. հաստատեցաւ, զի արդեւումն հրապրկին պարկեշտութիւն նշանատուութեց ծնեալ մինչև առ առաջինն տարածեացի աստիճան. իսկ որ ի հաստատուն և եթէ պատկիւն ծնանի, թողեալ եղև ըստ տրամադրութե նախնի օրինաց, և վնջ մինչև առ չրդ աստիճանն տարածի: նոյ երևի ի նամակն հիմող քո միտաի պապին:

Մետաւան երդն է խնամութիւն, որ է պատկա նաւորութիւն. կամ մերձաւորութիւն ամանց անձանց, որ ծնանի ի մարմնաւոր զուգաւորութե: և ի պաճառս որոյ կինն զուգակցեալ վն կատարմանն պատկիւրն ինի խնամի արեւակցաց առն, նշնադէս և այլն արեւակցաց կնոջն:

Արդ՝ եթէ խնամութիւն այս ծնցի յօրինաւոր զուգաւորութե, տարածի մինչև ի չրդ աստիճան. իսկ եթէ յաղօրինաւոր զուգաւորութե. ոչ անցաւ ի զերկդ աստիճանաւ. նոյ աստիճալ ի ԺԸ թրի:

Ասէն

Ասէն անաթանք, թէ խնամութիւն ոչ ծնանի ըզ
խնամութիւն, և վնջ երկու եղբարք խակապէս և ըստ
օրինաց կարեն ամէն ի կին զերկուքորս, նոյնոյ
և որդին կարէ պատկիլ ընդ նմ, ընդ որոյ մայր՝
հայր իւր զուգարութեալ է: Իսկ եթէ խնամութիւն
ծնցի զկնի պատկին, ապա եթէ այրն չնացի ընդ
արենակցի կնոջն յաջին, կամ յերկր աստիճանի,
յայնժամ վն շնունն այնրի ոչ կարէ այրն ըստ օրի
նաց խնդրել զամուսնական պարտսն ի կնոջն,
բայց հատուցանել տրտկն է: ապա ի հօրի վրդաց
ուսուցանէ պատկինայ 1

Երկուտասանքոյն է անկարութիւն այս է մշտնջե
նական անընդունակութիւն կատարելոյ զպատկին, և
այս թէ ի կողմանէ առն, և թէ ի կողմանէ կնոջն,
միայն թէ պատահեացի յառաջքան զպատկին կա
տարիլ, և ոչ զկնի կնոջն պատկին, և արդեւումս
այս բաժանէ զպատկին ոչ միայն եկեղեցկն, այլ և
բնական օրինօք, ապա ի հօրի վրդէ անաթանքն
ուսուցանէ պատկինայ, իսկ եթէ երկբայեացի,
մի թէ մշտակայ իցէ անկարութիւն, թոյլատրեացին
ամուսնեցն բնակիլ ի միասին զերիս ամս, միշտ
զպատկին կատարեցեն, և եթէ ոչ ևս յայնժամ կա
րողեն կատարել, մի թոյլատրեացի նոյն բնակիլ ի
միասին առ ի զպատկին կատարել, զի համարեալ
լինի թէ է ի մէջ նոյն անկարութիւն մշտակայ, և հեռ
ւապէս անխակապէս է պատկին, և վնջ բաժանել
պարտ է վն որոգացի անժառկալութիւն իսկ եթէ
չիցէ որոգացի այս, շնորհնն օրէնքն, զի այրն
ունիցի միայն ի բոլոր զոր ոչ կարաց ունել ի կին 1

Բայց ժող՝ թրի՝. յաւել և զերեքնոսն բոլոր
դեւումս, այս է զյափշտակութիւն և սահմանա
դրեաց, զի ի մէջ յափշտակողին, և յափշտակե
լոյն ցորքան ժմկս յափշտակեալն է ը ի շնանութե
յափշտակողին մի՝ կարացէ կայանալ պատկին: Եւ
վճիռս այս, ասէն ոմանք ըարձակի ևս առ այնսկ
յորժամ աղջկին հաւանի ի յափշտակումս: Բայց
առանց կամաց ծնողացն իսկ այլք ասէն, թէ ոչ 1
խն

խնդրեացեալ, թէ: ո՛ր կարէ տնօրինել զ'ի վերոյ
ասացեալ արգելմունս: Պատմեմաք, թէ հոռմէ՝
քհնյարտ իշխանութիւն զոր ունի 'ի վր' ամ հւնցլց
'ի յեկեղջի: Այս կարէ ասո, ինեւ զարդելմունսն եկե
ղջին օրինաց որք արդելուն կմբաժանեն: Եղ ու
սուցանէ պատկինաց Պատմեմէր, թէ ետնսն կա
րէ տնօրինել ի յարգելմունսն, որք ոչ բաժանեն:
Բաց 'ի յուխտէն 'ի յասկայ ողջախոհութե և կրօնի,
իւ ևս երբեմն 'ի բաժանել արգելմունս, որք ըզ
կնի մասնորէր պատկելոյ ծանուցին, մնալով 'ի
ծածակ խնջնց, և պատկն յայտնի զի առանց մե
ծի դ յիմակութե ոչ կրնցեն բժնել: և ոչ կարեն
ևս զիմել առ քհնյարտ վստղաբարութե, կմ վստ
ղութեւարութե, եղ ստեն պատկինաց և այլք ը նմ
որ և յաւել թէ, ոչ միայն զկնի պատկին, այլևս յիջ
ք զպատմն: կարէ ետնսն վստմեծի հարկաւորութե
լուելեայն հաւանութն քհնյարտին զայնպի արդել
մունս՝ որք բաժանեն, տնօրինել:

Պ Ր Ա Կ. Դ

Յղգս խօսման, կամ նշանատուութե:

Ա. Նշանատուութիւն է յօժար փոխաբերական
խոստումն 'ի մեջ առն և կնոջ: վստինելոյ
պատկին 'ի յայտաւնին, և պարտաւորութիւն նշանա
տուութե ոչ ծնանի միայն ըզծին կամ յիջադրութե,
եթէ ոչ լիցի և խոստումն, և այս փոխաբերաբար
և հակադարձաբար: և ևս ոչ խնդրի 'ի հաստա
տութի այսորիկ ներկայութի հոգաբարձութի կամ
վկայից, թէ և պահել պարտիցէ զգովելի սմբութիւն
զայն, որ իւր 'ի յնհանութե եկեղջի ունի զգորութի օրի
նաց, զի յիջ ք զպատկին ներկայ բանիւ նշանա
տուութիւն կանխեսցեալ առաջի եկեղջի կմ հոգաբար
ձութիւն և վկայից: և վստայսորիկ պարտին պահել
սովորութե և օրէնք իւրաքանչիւր փիճակի:
Արդ առ իսկութի նշանատուութե խնդրի նախ զի
սրբնշանինն զոնե լցեալ իցեն զամեն է երգ հաստ
կին,

կին, զի յԵՉ ք զայս Ժմկ համարին անընդունակք
'ի նշանիւ: Երկդ խնդրի, զի զկիրառութի բանակա
նուէն ունիցին: և այնու պատուք նշանեացին,
որ հրկար է: 'ի լի և 'ի կորեալ հաւանութի: Երկ
խնդրի զի ճշտ. ք և սրաիւ խոստացին, և պար
տաւորել զիւքեանս դիտեցեն: զի որ պատրուա
կաւ խոստանայ, մահուչափ մեղանէ: և 'ի հա
տուցումն վնասուն, որ 'ի պատիր խոստմանէն
ծնաւ, պարտաւորի: զի ոչ երբեք նշանի 'ի
ներքին ատենի. ող ասէ սանգէս:

Բ. Խնդրեացես նախ, թէ ողի է պարտաւո
րութիւն նշանատուէ: Պատմ. թէ 'ի ճշտ նշանա
տուէ, այս է, 'ի փոխաբերկն խոստմանէն յայն
մանէ 'ի մէջ առն և կնոջ, որ կմ առ ջի եկեղ. յ, կմ
'ի ծածուկ լիցի, ծնանի պարտաւորութի 'ի ներքոյ
մէջս մեղ. 'ի կողմանէ երկոցունց ևս առ 'ի կորեւ
զայն, ող ասէ սքն թամաս ուստի եթէ մինն 'ի
նշանելոյ ոչ կամեցի կալ 'ի վր խոստման իւրոյ,
եկեղեցին դմարօք. 'ի կիր արկեալ ևս զեկեղին
պատիժս ստիպիլ կարէ առ այն: և թէ վն ուրուք
պրդի, և մշտն յստովուէ, և այլ ծանր վնասուց,
և զայլ թակղունց, որք կարեն ծնանիլ յակամայ
և 'ի ստիպեալ պատկէ եկեղեցին դմարն ոչ անօ
րինեացէ: Վն որոյ յայսպիսի պատահման, մա
նաւանդ խրատուք. բան թէ ստիպմամբ և բըռ
նուք պարտէ վարիլ ընդ այնպիսիսն:

Դ. Խնդրեացես երկդ, թէ որով կերպիւ լու
ծանին նշանատուէքն: Պատմ. թէ այս բղմ և զա
նազան կերպիւ կարէ լինիլ, և զմանաւանդկնս
'ի հասարակի աստ թողեացուք:

Չի լուծանին նշանատուէքն նախ, միակամ հա
ւանութի երկոցունցն. այս է, փեսային. և հարսին:
ող ասեն վրդ. 'ի հարկի: Երկդ մտմամբ 'ի կրօն
ինչ միոյն յերկոցունց, ևս առանց ուխտելոյ 'ի
կրօն. իսկ եթէ ոք զկնի խօսելոյն իւրոյ յուսով
պատկի բարձցէ զկուսութի խօսեցեղոյն յայնժամ
պարտի ածել զնա 'ի կին, և ոչ կարէ մեծաւ վնա

սու եր մտանել ի կրօնս. երդ զկնի ըսանելոյ զօք
աստիճանս ինչ Չրդ, ի ձեռն պսակի ներկային
բանին զաշնադրելոյ, թպ՝ մեղանէ մահու շախ,
որ պսակն առնէ: Հինդրդ պոռնկութեն միոյն զկնի
նշանատունու. բայց որ պոռնկեցաւ ի կողմանէ
իւրմէ մնայ պարտաւ որ, առ ի կնիքէ զնոստու մն.
իսկ անմեղն կարէ, եթէ կամի որոշիլ ի նմանէ.
Վեցրդ վն նշանաւ որ ինչ փոխոխման զկնի նշա
նատունու ն պատահեալ, որ եթէ յճ ք զնշանա
տունու ին լինէր կմ պատահիլ կատկածէր, յիրաւի
ոչ երբէք խոյնմ առն խրատու ընդ նմա խօսէր,
այ եթէ մինն ի նշաննէնաց բորոտեցի կմ յայլ
ինչ անբժշկելի խօթուի անկիլ. կմ զմեծագոյն
մնաս համբաւոյն և ընկոյն կրեցէ կմ ամենամեծ
թշնամուի ի մեծ ծնողաց նշանն լեաց ծնիլ, կամ
զօժիտն խոտաացեալ ոչ կարացէ հարսն տալ.
կմ փեւայն զհայրենին փոխոխել միայն զքաղաք.
և կմ թախառակոն շրջիլ մեծաւ փաստ հարսին
յոջադրեցէ, մնեղ ևս եթէ այսմիլ պատճառ
իմն ի ժկի նշանատունու եղեալ, ծանուցիլ ըզ
կնի նշանատունու եւ ըզդ՝ յայսի և ի յայլ նման
պատահմունս, որք դատողութ խոյնմ առն ծանա
շիլ պարտին. նշանատունու եր կարեն լուծանիլ:
Դ. ինդրեցիս երդ, մի թէ սու ի լուծանել
զնշանատունին պիտոյ իցէ իշխանուն եկեղե
ցական գմուրի: Պարսմ, եթէ պաճան լուծանելոյ
զդասին իցէ ստոյդ, և յայսնի, ոչ է պիտոյ իշխա
նուն եկեղեցին գմուրին, եթէ ոչ վն խորշնոյ ի
գայթակղութ, յրժմ նշանատունն է եղեալ հրա
պրկորէնու սալ ևս ի բզմ վնձակս սովորուի է,
զի ոչ է օրէն անծառիլ ի հրապարկօրէն եղեալ
նշանատունեց, մինչև պաճան իցէ ծանուցեալ
մեծաւ օրին տեղոյ, և առեալ ի նմէ զհրաման:

Եւ մինչև ցաատ վն խհդդ ի յամենամեծ
հաստատողին շց ի փառս:

ՈՒԳՂԵՒՆՈՒԾ ԼԵՐ ԲԵՆՈՒԹԵԼՆ

Ըստ սահմանադրութե Աճառանք գրոց, և սնանկ
զան ժողովոց, նաև ըստ հաճոյից հարց և
Վարդապետաց մեկնաբանեալ:

Յորոճ ընդէս շահարկային գործոց առէ՛ ռաշէլ
ըստ Աժոյի օրինաց, Չբանեմնէայ օրինաց,
Այլ ընդէշէյան խանայապետէց
ընդէրէսսանն իացոնց:

Հարադրեալ ի Առաքիկոս Աբելին եպիսկոպոս
և անարան վարդապետէ փարիզեցոյ,
ի դաղմատացոյ լեզու:

Եւ իւրագնէալ ինչ ի Հայոց բարբառալիս
իւրաք և ընդէս առնի թիֆլիշէյի Պետրոս
Վարդապետի:

Ընդիւք և ծախիւք Սահմանի Պարոն Պետրոսի որ
դի Ազնունամեծար և բարեպաշտ Սահմանի
Պարոն Մկրտչին:

Իսկ սրբազրուիք, և նորոգ իւրագնէալ
Դ. Մ. Վ. Կ:

Ի Վ. Ե. Ն. Ե. Տ. Ի. Կ. Յամի ՏՆ 1748.

Ի Տղարանի Լճառնի Պետրոսի:

Հրամանաւ մեծարարոց:

1 ԳՈՐԾ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . ա .

- Ջահն վառեալ .
 Ըստ նշանագրին :
 2 Լուսանորեալ առաջնորդէ .
 Այլաբանօրէն .
 3 Խնայականութի .

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . բ .

- Կայծակն առ նպատակն ձգեալ .
 Ըստ նշանագրին :
 4 Ուղղութիւն խնդրէ :
 Այլաբանօրէն :
 5 Կամքն .

Օ Ր Ի Ն Ա Կ . ք .

- Հայելին բեկեալ .
 Ըստ նշանագրին .
 6 Անհրապոյր 'ի չարաց .
 Այլաբանօրէն :
 7 Ոչ յազեացի ական տեսանելով . Ժող . 1 . 8 .
 8 Եղի առաջի քոյ զջուր և զհուր . Էկե 15 . 17 .
 9 Ընտրեալ .
 10 Հողի .
 11 Ջաման յաւտնց յիշեցի . սաղմ . 76 . 6 .
 12 Կամք .
 13 Անձնիշխանութին .
 14 Երկիւղ մհւ անկաւ 'ի վր իմ . սաղմ . 54 . 4 .
 15 Ոչ գիտէ մարդ .
 16 Ատելուլ թէ սիրոյ արժնայ . } Ժող . 9 . 1 .
 17 Երկուղի յաւտննականութի .

- 18 Երթան նք՝ի տանջանս յւննց . } Ժաթ. 25.
 19 Իսկ արդարքն ի կեանս յւննց . }
 20 Մահ մեղաւորին չար է . աղջ. 33. 22.
 21 Պատուին է մահ սքց . աղջ. 115. 6.
 22 Իմացականութիւն .
 23 Չորք խառնուածք .
 24 Կիրք զգայական ախորժակին .
 25 Հինգ զգայութիւն .
 26 Խողանտառին լսելեօք .
 27 (վաշաք) տեսանելեօք .
 28 Կապիկն ճաշակելեօք .
 29 Սարդն շօշափելեօք .
 30 Յաղթէ մեղ ցին հոտոտելեօք .
 31 Մարմին մղձ ի չորից տարերց բաղկացել .
 32 Չիքինչ ճար և հնար յետ այսոցիկ .
 33 Ահսկ ժամանակ ընդունել . ահա օր փ
 կութի . 2. 4. րձ. 6. 2.
 34 Զի ոչ ևս կայ այլ թմկ . յայտ. 10. 6.
 35 Յետին ժամանակ է . 1. յեհ. 2. 18.

36 Այնոքիկ դործք, զորս դործէ մղն , միայն
 յատկապէս ասին մարդկային . որք են յա
 տուկ մղյ . ը որում է մղ . Արդ՝ տարբե
 րի մղն յանբանից այնու՝ զի է ար դձց իւ
 րոց . վնյ միայն դործքն այնոքիկ անուա
 նին յատկապէս մարդկային . որոց մղն է
 ար . իսկ ար լինիլ մարդոյ դործոց իւրոց
 է բանականութիւն և կամօք . ապա այնոքիկ
 դործք յատկապէս ասին մարդկային , որք
 յառաջանան յազատ կամաց :

Սրն թօմաս .

ԲՆԶԵՌՈՒԼԾ Բ.

Յաղագս մարդկային դործոց , զի ըստ
Աճային օրինացն ուղղեսցի :

ՐԴՔԱՆԶԻԱՂԲԻՒՐՆ

Երկնային շնորհաց 'ի խորհուրդս վն այն մանաւանդ արդեամբն քի առ մեզ հեղանի . զի օղնութք նց զօրացեալ և քաջացեալ առ յառաջագրեալն մեր վախճան՝ առ յաշխտեանականն երանութի ժամանեացուք : և առ որ , ոպ առէ սքն թօմաս , միայն յատուկ ինչ դործովք մերով հասանիլ կարեմք , և դնալ 'ի զօրութե 'ի զօրութի , ըստ մարդարեան քանի . սաղմոս . 73 . ելս 'ի մտի մերում եդեալ , զի երևեսցի Աճմծոց 'ի սիօն : Վն կարգ Աճաբանական վարդապետութեն սղահանջէ , զի քննեսցուք այժմ զմարդկային դործան զայնոսիկ . և իմացուք , թէ ոյք են դործքն այնոքիկ որք կարեն զմեզ ժամանել առ յաշխտեանական երանութին յայն , և ընդդէմ որոց զինէ զմեզ դործոց երանութիւնն այն :

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ

Յաղագս մարդկային գործոց 'ի հասարակի :

ԳՐԱԿ ԱՌԱՋԻՆ :

Թե զինչ է յատկապէս մարդկային
գործն :

Ա. Եւ տեսի է ըստ սբյն թօմայի , զի գործն
որ 'ի մարդոյ յառաջագոյն , կրկին
կերպիւ կարէ խորհիլ : Կամ ինչ բնական , որ
քան առ էութի իւր միայն , և կամ ինչ բարոյա
կան , նկատմամբ առ ազատութիւն , որով գործի ,
և կամ առ այնոսիկ , որք հիմնեալ են յազո
տութե : ինչ ինչն ընդունաւ զովուն և պարսա
անաց . վարձուց և պատժոց : Որքան առ ա
ռաջինն ասի գործ մարդոյ . և որքան առ երկ
րորդն՝ գործ մարդկային : Վոյ գործով մարդոյ
իմացեալ ինի գործն այն , զոր գործէ մարդ
զկարգ և իցէ : Իսկ մարդկային գործն է այն ,
որ ինի 'ի մարդոյ , լը որում է մարդ , կամ ըստ
որում է մոր գործոց իւրոց , այսինքն յորժամ
քանիւ և կամօք գործէ : Ուստի լը սբյն թօմայի ,
և հասարակ անձանից . 'ի յատուկ սահման մ
կային գործոյ խնդրին երկու . նախ զի իցէ կա
մաւոր , երկրորդ զի իցէ ազատ , և այժմ՝ վար
դադեանեցուք զայնմանէ , լը որում կամաւոր .
իսկ լը որում ազատ , 'ի հետեւեալն ճառեսցուք
պրակ :

Արդ՝ կամաւոր գործն է այն , ինչ Արիստո
տելէ . 3. Գիրն բարոյականութե ցլ : Ուսուցանէ
սբն Դամասկացին , որոյ սկիզբն է 'ի նոյն գոր
ծոն , որ ճանաչէ զկարգիւր , ուստի հետեւի ,
թէ 'ի ինի կամաւոր , խնդրին երկու , նախ զի յա
ռաջագոյնսցի 'ի ներքին սկզբէ , վս զի եթէ ոք
սկսեալ

ակամայ և յարտաքին բանութի շարժեացի և
շարժումն այն ոչ է կամաւոր : Երկրն է , զի
յառաջագայեացի յսկզբէ , որ ճանաչէն զիւրա
բանիւնն : այս է , զի գործողն՝ զայն ամճանե
ցէ , յորոց՝ էութի գործոյն իւրոյ իբր ի յառար
կայէն կախի . ուր էթէ Պետրոսն ապանցէ զհայր
իւր . և առ ի լինիլ կամաւոր մարդաստանուն
այնորիկ , խնդրի նախ , զի ձեռք նր մի՝ շարժեա
ցին յայլոց , յոչ կամել իւր : Երկրորդ զի գի
տացէ , թէ է մարդ . զոր հարկանէ , և մի՝ լի
ցի նմա անյաղթաբար կարծել երկաթ . Եր
րորդ , զի գիտացէ , թէ սուրն , կամ այլ գոր
ծիքն , որով հարկանէ , կարէ տալ զմահացու
վէրս : Իսկ զի մարդաստանունն . ըստ որում է
հայրաստանունն , լիցի կամաւոր , հարկաւոր է և
ևս զի ծանիցէ թէ է հայր իւր այրն այն՝ զոր
հարկանէ : և մի՝ անյաղթաբար կարծեացէ թէ
է այլ ոք :

* Աստակասութե այսորիկ թէուն շարժումն
քարի , որ ի վայր անկանի , թէպէտ է բնական ,
բայց ոչ է կամաւոր , զի թէպէտ է ի ներքին սկզ
բէ , բայց յատուկ ծանրութե շարժի , և ոչ
ճանաչմամբ : Իսկ զի շարժումն անբանից , որ
յառաջագայի միայն յանկատար ինչ ճանաչմանէ .
ասի անկատար կամաւոր , կամ մանաւանդ յո
ժարական : վնջան կամաւորականի միայն մի
կային գործոց յատկապէս և կատարելապէս
պատկանի : և գերագոյնս ևս գործոց հրեշտա
կաց և Այ :

Բ. Իարձեալ գործքն մարդկոյին կամաց են
երկուց սեռից : զի ոմանք յառաջագայեալք , և
ոմանք հրամայեալք : Զառաջագայեալ գործքն
են այնոքիկ , որք նախկնաբար , և ինքեամբ գործ
ածին , կամ յառաջագային ի նոյն կամաց . ուր ի
մերձաւոր կարողութի . Իսկ հրամայեալ գործքն
են այնոքիկ , որք գործին հրամայելովն կամաց ,
և զօրութի իւրեք նախընթաց կամեցողութե ,

126 Զաղաքս մարդկային դործոյ
կմ'ի նոյն կամաց , որ հրամայէ ինքեան զդործս
ինչ . կամ յայլ կարողունց , որք զանազան են 'ի
նոյն կամաց , որք նշխարաւ 'ի դործել շարժին
և դիտեն :

Առդ մինչ կամէն հայի միայն կամ 'ի վախճանն
և կամ 'ի միջոցսն , ըստ անաբանից , վնջ երեք
ինչ թւին յառաջագացեալ դործոյն այնորիկ
շուրջ զվախճանաւ . այս է , կամեցողութի ,
դիտումն , և զմայլումն . որք և նոյն են , ընդ սի
րոյ , ցանկունէ : և ցնծունէ : Յնծունէ , կամ զմայ
լումն է շուրջ զստացեալ վախճանաւ , կմ' շուրջ
զնեկայ բարեաւ : Զանկութի կամ դիտումն է
առ 'ի ստանալ զվախճանն . կամ է շուրջ զհեռա
կայ բարեաւն : Սէրն և կամեցողութի է շուրջ
զվախճանաւ և զբարեաւ , առանց մերձաւորուէ
կմ' հեռաւորուէ նր : Արոց հակադարձաբար պա
տասխանեն , ատելութի երկխաղ և տխրութի շուրջ
զշարեաւ : Երեք են ևս յառաջագացեալ դործք
կամացն շուրջ զմիջոցոք , այս է , ընտրութի , հաւա
նութի , և կիրառումն . ընտրութին յառաջարկե
զկամս , և ընդդրկէ զմիջոց ինչ 'ի միջ ալոց : Հա
ւանութի հաստատե զգաւորութի իմացականուն
շուրջ զայնու միջոցաւ , և կիրառութի 'ի կիրար
կանէ զկարողութիսն 'ի կատարումն դործոյն ,

Ենդրեն անաբանք , մի' թէ ընտրութին և դի
տումն իցեն միշտ դործք իրապէս տարբերք 'ի
միջ իւրեանց : կամ մի' թէ կամքն մի և նոյն դոր
ծով կարաացէ կամիլ զվախճանն և զմիջոցսն :
Պատասխանեմ ըստ հաւանական լծոցն , որ է
ևս ոչն թամայի , թէ թեպէտ այսոքիկ երկու
դործք կամաց իբր 'ի բաղումս 'ի միջ ինքեանց
տարբերին . սակայն բացարձակապէս խօսելով ,
կարէ կամքն մի և նոյն դործով կամիլ զվախճանն
և զմիջոցսն : Իսկ կարէ իմացականութիսն զսկզ
բունսն , և զնշխարագութիսն նոյն դործով ձա
նալն :

Եւ որ պատկանի առ հրամայեալ դործսն .
այնչափ

այնչափ և այնքան բազում են , և զանազանք , որչափ և որքան բազմադատիկ 'ի նոյն կամաց , կամ յայլ կարողութեց կարեն 'ի կիրարկանիլ 'ի հրաման նոյնոյ կամաց . զորոց ամից լայնատարած ընձեռեն փրկութիւնսք 'ի բարոյականութե . և տեսանել ճահ է 'ի դիրս սբյն թօմայի :

Դ. Արդ՝ ուսուցանէ սբն թօմաս , թէ Թմ յառաջագայեալ կամ հրամայեալ գործք որք 'ի մարդկային կամաց ելանեն . զէական տարբերութիւն և զտեսակ իւրեանց առնուն 'ի մերձաւոր վախճանէն . առոր դիտէ և նկատէ գործօղն , այս է , 'ի բանէն և 'ի պատճառէն՝ որով շարժի կամքն առ 'ի ըլձալ և կամիլ զին , և հակադարձաբար : և պատճառս այս կոչի ևս տեսական առարկայ կամացն : Ուստի հետեւի , թէ գործքն այնորիկ , որք ունին զնոյն մերձաւոր վախճան , կամ զնոյն տեսական առարկայ են նոյնոյ տեսակի . թէ և ունիցին զզանազան նիւթաւոր առարկայս : զոր օրինակ , եթէ որք պահեսցէ , կամ զողորմութիւն բաշխեսցէ միայն վստիւրոյն ւոյ . զի հաճոյսացի նմա , և փառաւորեսցէ զնա , պահն այն և ողորմութիւն են տեսականապէս գործք սիրոյ . թէ և նիւթականապէս առ տեսակաւ տարբեր առաքինութիւն , այս է , առ թուժկալութիւն և ողորմութիւն պատկանեսցին , և հակաբաբար , գործքն այնքի տարբերին տեսակաւ , որք , թէ պէտ ունին զնոյն նիւթաւոր առարկայ : սակայն 'ի տեսակաւ տարբեր պատճառէ ծնանին , որդոն . ալ զթքն նիւթականապէս առեալ , է գործ առարկի նութեն կրօնի . եթէ լիցի 'ի պատճառս բաւարարելոյ ւոյ վս մեղաց . լինի գործ ապաշխարութե . իսկ եթէ 'ի պատճառս սոյ ինչ առաքինութե , առ նոյն առաքինութիւն պատկանի :

Պ Ր Ա Կ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ :

Թէ սրպիսի գործն է ճշմարիտ՝ և յատուկ՝
ազատ :

Եւ **Ի** գիւրին իմացունեմ ասացելոցս գիտելի
է, զի ազատուն մարդկային գործոց ոմն
է, որ յաճաքանիցն կոչի ազատութի հակասուն ,
որք առ կիրառուն գործոց . ոմն ներհակուն ,
որքան առ տեսականորութիւն . դարձեալ ոմն ի
բռնուէ, և ոմն ի հարկաւորուէ :

Ազատութիւն հակասուն , կամ որքան առ կիր
առուն գործոյն , է կարողութի կամ անզանա
զանութի առ ի գործել :

Ազատութիւն ներհակուն կամ որքան առ տեսա
կաւորութիւն , է կարողութի . կամ անզանազանութե
թիւ առ ի առնել զայս , կամ զայն . կամ առ ի
կիրարկանել զգործ ինչ , կամ զիմն որ է ներհակ
նր շուրջ զնոյն առարկայիւ , զոր օրինակ , առ
ի բղիւսել զհաւանութի , կամ զանհաւանութի շուրջ
զյօդուածով ինչ աճային հաւատոյն .

Ի գիտել մեր զայս , Ասեմ նախ , թէ ազա
տութիւն մարդկային գործոց յայնմիկ կայանայ ,
զի յառաջագայեացի , կամ հրամայեացի ի յազատ
կամաց . ըստ որում ազատ է , և ազատապէս
գործէ . վս զի կամքն այն ստի ազատ , և ազա
տապէս գործել . զի ի գործելն , ոչ զբռնուի ,
և ոչ վհարկաւորութի ունի . այլ մանաւանդ ու
նիլ իւր առաջի զամ , որք խնդրին ի գործիլ
մնայ միշտ ազատ , և անզանազան . թէ որքան
առ կիրառուն . և թէ որքան առ տեսական
բուն գործոյն կամ առ ի գործել և ոչ գործել .
կամ առ ի գործել զայս կամ զայն :

Արդ ստորաասութիւն այս զերկուս ունի զմա
սունս , զի նախ ստացաք , թէ գործն այն է ա
զատ , որ յառաջագայի , կամ հրամայի ի յազատ
կա

մայ . զի աղատուին յառկապէս և նախկնաբար
կամացն պատկանի . և անտուտ առ դործս հա
սանի . ոպ երևի ըստ ինքեան :

Բ . Ասացաք երկրորդ . թէ աղատուին կամաց
յայնմիկ կայանայ , զի կամքն մի՛ ինչ ունիցի ըզ
բռնուի կամ զհարկաւորուի , այլ ունելով առա
ջի իւր՝ որք խնդրին ՚ի դործել , ազատ մնացի ,
և անզանազան առ ՚ի դործել , և ոչ դործել ,
առ ՚ի դործել զայս ինչ կամ զայն ինչ :

Եւ զնախանդատուին զայս , (զոր յօդուած
հաւատոյ անուանէ իզամուլերդոս) հաստատեմք
նախ ՚ի սք գրոց , 2 . օրինաց 10 . || Ունիմձեզ
՚ի վկայ այսօր զերկինս և զերկիր , զի էդի առա
ջի ձեր զկեանս և զմահ , և այլն , արդ՝ ընտրեալ
զկեանս և՛ : Եւ 2 . թագ . 24 . || Այսպէս ասէ
մօր , զերիս ինչս ասեմ ՚ի վր՝ քո . և ընտրեացնս
քեզ զմի ՚ի նոցանէ . զոր և կամիս և՛ :

Հաստատեմք երկրորդ ՚ի սքյն Աթանասէ , ||
Հոգին ասէ , ճանաչեալ զանձնիշխանուի իւր
տեսանէ , թէ կարէ ՚ի կիրարկանել զմասունս
մարմնոյ առ երկաքանչիւրն , այս է , առ բարին ,
և առ չարն , և սքն Կիւրեղ աղէքսանդրացին .
|| Ազատ է ասէ , առն և յատուկ ընտրուէ յերկա
քանչիւրն հակիկ . ՚ի յաջ , կամ ՚ի ձախ . այս է ,
յառաքինուի , կամ ՚ի մոլուի : Եւ սքն Կիւրիա
նոս , || Այր թողեալ ասէ յազատուէ և հաստա
տեալ յանձնիշխանուէ իւրում , մահու , կամ կե
նաց մօ իւր ցանկայ : Եւ սքն Անսելմոս , ՚ի դիրս
համաձայնուէ անձնիշխանուէ ընդ նախագիտու
թէ , և նախադասմանուէ մյ ասէ , || Կամի մօ ,
զի մի ինչէ հարկաւորութիւն կամք մարդոյ բռնա
բարեացի , կամ արդելցի առ ՚ի կամել և ոչ կա
մել : և անդ յայտնապէս հաստատէ , թէ նախ
ընթաց հարկաւորութին , որով կամքն առ իմ
ինչ շարժի հակառակի անձնիշխանութեն և ևս
թէ կամքնէ անտարբեր առ ՚ի ընտրել զմինն ՚ի
ներհակաց . թէ և զկնի ընտրելոյ զմինն իրաւա
նա

Յազատէս մարդկային գործոց
նապէս, հարկաւորութի ինչ հետեւեացի իւրեան,
առ 'ի ոչ առնել զմիւսն. զոր անաբանք հետեւ
եալ հարկաւորութի կոչեն, որ 'ի նոյն ընտրուէ
յառաջացեալ գործոյն հետեւի:

Գ. Արդ՝ 'ի դիւրին իմացումն այնոցիկ, որք
վն ազատուէ մարդկային կամաց 'ի գործս իւր
առացան, կամ զկնի ստացին, զերկու ինչ սար
տիմք գիտել: Առաջինն է, առ 'ի կամացն ազա
տուք գործել, պիտոյ է նախընթաց զգուշութի
և բացորոշումն բանին. այս է, զի կամքն 'ի կիր
առնուցու զիմացականութի 'ի բնութի պատկա
նաւորութե և անպատկանուէ իրին, որ 'ի յամ
փափաքելի ստեղծեալ առարկայս խնդրի: Եւ
բնութիս այս կամ ընտրութիս իմացականութե թէ
սէտ ոչ է պատճառ ազատուէ, զոր մարդկային
կամքն ըստ ինքեան, և ներքին իւր անտարբե
րութեն ստացեալ ունի. սակայն է թէ ունի ինչ, զի
առանց որոյ կամքն ազատութեն այնու 'ի գործս
իւր վարիլ ոչ կարէ: Բանդի նովաւ յառաջագրի
առարկայն կամացն ընդ հակադրութե զանազան
պատճառաց, և իբր ընդ անտարբերութե ինչ.
Եւ զի ոչ է այնպիսի առարկայ ստեղծեալ յո
րում իմացականութի մարդոյ ոչ գտանիցէ զբա
ղում և զհակադրեալ պատճառս պատկանաւո
րութե, և անպատկանութե. Ուստի այսպէս յա
ռաջագրել զիւրաքանչիւր ստեղծեալ առարկայ
կամքն միշտ մնայ անտարբեր առ 'ի ցանկալ այնմ,
կամ մերժել զայն. իսկ եթէ զգուշութիւն այն
կամ ընտրութիւն իմացականութե իւր արդելցի,
յառաջագրեալ կամ հրամայեալ գործն կամաց
լինի միայն իւրիք ազատ. իսկ եթէ բոլորովին և
ըստ ամի արդելցի, ուն պատահիլ կարէ վն սաս
տիկ ինչ կրից. կամ ցնդման, գործն այն յամ
ազատութե պակասի. և ապա յամ պատճառաց
արդեանց և անարդիւնաւորութե: զոր ևս եր
կայ՝ մեկնեսցուք յընձեռել մեր զմեզաց:

Դ. Երկրորդն է, առաջին գործն իմացակա
նութե

նուէ կամ առաջին ճանաչումն , որ յամ իրա կան
խէ ընտրում և իշխանութեն կամաց՝ է գործ ինչ
մարդոյ , և ոչ մարդկային գործ , որովհետեւ
ոչ է ազատ : Վս զի ամ ազատ գործ , ի կամաց
պարտի յառաջագայիլ կամ հրամայիլ . իսկ առա
ջին գործն այն իմացականութե . կամ նախկին
խորհուրդն ոչ է ի կամաց , որ յանձանաչն ոչ
կարէ ձգիլ . այլ կամ յինն ինչ առաքիպի : որ ար
տաքին զգայութեցն հանգիպի . կամ անմիջապէս
յոյ , որ շարժէ զիմացականութեն , և երբեմն ևս
ի բարի և ի չար հրեշտակէ , որ ամբօխէ զպատ
կերաձեւութիս : սակայն աստուած ոչ հետևի ,
թէ մարդն այնպիսի նախկին խորհրդովն ընտրէ .
կամ հարկաւորի առ ի կամիլ զինն , յորժամ տէ
սանէ զինքն կամիլ զայն . թէ ևս զոչինչ բան ան
պատկանութե . դացէ ի յառարկայն յայն : որ
առաջին խորհրդովն յառաջագրի : Վս զի կարէ
յայնժամ կամք նր Վս մեծի տէրութեն՝ զոր ունի
ի յինքն , և ի յայլ կարողութիս , ի յառաջագրիլ
իւր ամ նախնագոյն խորհրդոյ , և իւրաքանչիւր
գործածական գառողուն նոյնոյ իմացականութե ,
կամ զգործն զայն արդելու . կամ ի կիր արկա
նել զիմացականութին առ ի բարւոք ևսքննել
զնոյն առարկայն , և զպարագայս նր , և այսպէս
լի ազատութե բանին սահմանել զինքն առ ի ցան
կալ այնմ կամ գարշիլ ի նմանէ :

Երկրորդն է , զի առ սք հարս , և առ անա
բանս , կամաւորականն առնանի միշտ ի տեղի
ազատութե . ոպ սքն օդոս . || Վս այն տեղ , կա
մաւորական մեղքն է շար , զի ոչ երբեք է մեղք ,
որ ոչ է կամաւոր : Եւ գարձեալ || եթէ ազատ
ոչ է , ոչ է կամք :

Ե. Չորրորդն է , զի կամաւորականն առեալ ի
տեղի ազատութե ի բազումս յանձարանիցն բաժա
նի . զի ոմն է յայտնի կամաւորական , և ոմն
լուելեայն . Յայտնին է այն , որ բանիլ , ակնար
կութե կամ այլ նշանօգ , նշանակի : Լուելեայնն
է ,

Յաղագս մարդկային գործոց
է, որ առանց բանից և՛. յարարեալ ինչ գործոյ
կամ ՚ի զանցառուէ գործոյ իմացեալ լինի.
ոպ ՚ի բուռն, մինչ խօսիլ պարտէր, վայ ըստ
կանոնի օրինաց, || Որ լուէ, հաճիլ համարի,
Եւ կանանս այս մանաւանդ՝ անդ ունի զտեղի,
յորժամ վս հանգստուէ ուրուք ինի իմն, և ոչ վս
նեղուէ. կամ լնատու, զոր ամ տեսանել ճահ
է ՚ի գիրս լայիման վարդապետին:

Դարձեալ ոմն է կամաւորական գործով. և
ոմն զօրութիւն: Կամաւորականն գործով է, որ
կամ յառաջագոյն, կամ հրամայի ներգործա-
պէս ՚ի նոյն կամաց, իսկ կամաւորականն զօ-
րութիւն այն, որ ՚ի սկզբանն հրամայեալ ՚ի ներ-
քին գործոյ ազատ կամացն և զօրութիւն հրամա-
նի և շարժմանն նր տակաւին տուէ: Եւ թէ
ոք յառաջագրեցէ, և գործով կամեացի բաշ-
խել զօրութեամբ ինչ. և զայն մինչ ազա բաշ-
խեցէ, (թէ պէտ զաղարեցաւ նոյն գործն կա-
մաց,) սակայն համարեալ լինի թէ բաշխէ կամա-
ւորական զօրութիւն այնորիկ:

Եւ ևս ոմն է կամաւորական ուղիղ. և ոմն կա-
մաւորական տնուղիղ. Կամաւորականն ուղիղ է
այն, որ թ ինքեան կամաւորական է, ոպ իւր
աքանչիւր յառաջագոյնեալ կամ հրամայեալ
գործ կամաց. իսկ կամաւորական տնուղիղն է
այն, որ յայլ ուղիղ կամաւորականէ հետեւի,
զորօրինակ. եթէ ոք կամաւ ՚ի կիր առնուցու-
ղ գործ ինչ. յորմէ դիտէ, կամ կարծէ, թէ
հետեւի ներգործութի ինչ. և թէ պէտ ըստ ին-
քեան և ուղղակի ոչ դիտէ ՚ի նոյն ներգործու-
թիւն, սակայն ներգործութիւն այն ասի անուղ-
ղապէս կամաւորական:

Պ Ր Ա Կ Ե Ր Ր Ո Ր Դ :

Թէ սուտի արգեօք մարդկային դործն , զբարութի կամ զչարութի իւր առնու :

Արկին բարութի յիւրաքանչիւր մարդկային դործս գտանիլ կարէ , այս է , բնական , և բարոյական . բնական բարութին է այն , որ կայանայ 'ի յամբողջութի կամ 'ի հաւաքումն այնոցիկ անոց , որք բնականաբար առդոլ նոյնոյ դործոյն խնդրին : Իսկ բարոյական բարութին կայանայ 'ի յամբողջութի կամ 'ի հաւաքումն այնոցիկ անոց , որք իւրաքանչիւր մարդկային դործոց ըստ ուղիղ բանի պատկանին : Սուտի հետեւի , թէ բարոյական մարդկային դործոյ չարութին կայանայ 'ի պակասութե այնորիկ ամբողջութե , կա 'ի զրկման բարոյական բարութեն այնորիկ : Եւ վս այսորիկ բարոյական բարութե կամ չարութե յառաջագրեալ խնդիրս իմանալի է , այսինքն , թէ սուտի արգեօք բարութե այս , կամ ուղղութե բարոյական , կամ հակադրեալն նմա բարոյական չարութե հասանի առ իւրաքանչիւր մարդկային դործ : 'ի մեկնութի որոյ .

Ասեմ նախ , թէ բարութին կամ չարութին մարդկային դործոյ առնանի յառարկայէ նր . Խալ ստէ սքն թօմաս : Եւ հաստատի վկայութե անձուհի գրող . Եվսեայ , Գ . ॥ Ապականեցան Խալ զսիրելիս իւրեանց : յսրմէ յայտ է , թէ չարութին մարդկային դործոյ , որոց վս ոք լինի ատե լի այ , Զնանի 'ի չար առարկայից , զորս սիրէ , և որոց յարի . Այ սքն օգոս ' 'ի 32 . Թուղթն առ մակեդոն ստէ : բարք մեր այնու , զոր իւրաքանչիւր ոք սիրէ , զանազանիլ կարէ : Կարէ ևս հաստատիլ 'ի մասնաւոր առարկուեց . զի վս այն կամելն աղօթել համարի բարի , զի աղօթքն , որ է առարկայ կամացն , է ըստ ինքեան բարոյակա
նա

Յաղագս մարդկային դործոց
նապէս բարի . և Հակադարձաբար , կամեն
գողանալ է չար , զի դժուր է , որ է առարկայ
նորա , է չար ,

Բ. Դարձեալ 'ի դիւրին իմացումն ասացե-
լոցս զերկու ինչ պարտ է դիտել :

Առաջինն է , զի բարոյական բարութիւն կամ
չարութիւն , զոր առարկայն տայ դործոյն , է 'ի
նոյն առարկայն հիմնադէս , կամ պատճառաբար
միայն : Իսկ 'ի դործն տեսականաբար , ըստ այնմ
կերպի չափաւորուե՞ , ո՞նչ ճշմարտութիւն և ստու-
թիւն են տեսականաբար 'ի դործն իմագականուէ :
Իսկ հիմնադէս կամ պատճառաբար 'ի ճանաչեալ
առարկայն . զի վրայն ճանաչումն է ճշմարտ ,
զի իրն ճանաչեալ այնպիսի է , որպիսի և ճանաչի :

Երկրորդն է , թէ այս է տարբերութիւն 'ի մէջ
բարոյական բարութե և չարութե . որ 'ի յառար-
կայէն յառաջագայի 'ի մարդկային դործն . որ
թէպէտ առ այս , զի մարդկային դործն զչարու-
թիւն իւր յառարկայէն առնուցու , բաւական է , զի
տարցի 'ի չար առարկայն , և ոչ տարցի 'ի ներ-
քոյ բանի չարութե 'ի նա , կամ 'ի ներքոյ բանի
բարութե . (ո՞նչ յայտնաբար ուսուցանէ սքն թո-
մաս) սակայն առ այս , զի դործն զբարոյական
բարութիւն առնուցու յառարկայէն , ոչ է բաւա-
կան , զի պարզաբար տարցի 'ի յառարկայն բարի
տեսականաբար , ըստ որում բարի է , կամ 'ի
ներքոյ բանի բարոյ , այսինքն զի առարկայն ,
թէպէտ ըստ ինքեան բարի , ցական է անտար-
բեր , զի բարութե , կամ չարութե ցանկացի . 'ի
բարի կամ 'ի չար պատճառէ :

Դ. Առեմ երկրորդ , թէ բարութիւն կամ չա-
րութիւն մարդկային դործոյ , առնանի 'ի տարա-
գայից նր . ո՞նչ ասէ սքն թոմաս . և բաւականա-
պէս երևի այնու , զի բազում անգամ 'ի սուրբ
գիրս , բազում դործք վր բարի կամ չար պարա-
գայից ոմանց դովին , կամ պարսաւին , ո՞նչ մո-
ւ , գովէ չորն զողորմութիւն և զաղօթսն . որ լինի
'ի

՚ի ծածուկ : և զուկաս . 21 . դովէ զողորմութիւն
երկուց լոմայից : և զերազանցէ քան զայլ մե-
ծամեծ պարգևսն վն տարադայի այրուեն . և
հախարաւարար : զուկաս 16 . յանդիմանէ ըզ
զանցառումսն ողորմութեամբատանն վն զանազան
պարադայիցն :

Արդ՝ զի վերոյ ասացեալն մեր գիւրաւ իմաս-
ցի , գիտել պարտ է աստ զոմանս ինչ : Առա-
ջինն է , զի անսէամբ պարադայից յամաբանիցն
իմացեալ լինի պատահումս ինչ մարդկային գոր-
ծոյ , որ իբր չըջապատէ զնա , և նմա , որ ա-
ռարկայինն իւրով ՚ի տեսակ ինչ բարույ և չարի
կացուցեալն է , հանդիպի :

Երկրորդն է , զի ՚ի մեջ պարադայից օմանք
են , որք ոչ ինչ օգտեն , բարոյական բարութե-
կամ չարութե գործոյն , ոնչ եթէ դք աջ , կամ
ձախ ձեռամբ հարցէ : Եւ օմանք են , որք ծան-
րացուցանեն զնոյն բարութի կամ զչարութի , ոնչ
եթէ դք հարցէ զաշխարհական , կամ զաշխարհ
մասնաւոր դք :

Երրորդն է , զի ՚ի պարադայիցն , որք ՚ի բարոյա-
կան բարութի կամ ՚ի չարութի գիտեն , օմանք յա-
ւելուն կամ նոշաղեցուցանեն զբարութիւն զայն ,
կամ զչարութիւն ՚ի մեջ նոյն տեսակի , իսկ օմանք
փոխփոխեն զտեսակն գործոյն , և որ երկիակի կա-
րէ լինիլ . կամ տան զնոր տեսակ բարութե և չա-
րութե գործոյն , կամ ոնչ ասեն այլք զնոյն գործն
՚ի յայլ նոր տեսակ կացուցանեն . ոնչ եթէ դք
տացէ զողորմութի ՚ի պատճառս սնամաստութե .
փոխփոխէ զգործն առաքինութեն ողորմածութե ՚ի
յախառաւոր գործ սնամաստութե : Եւ կամ յա-
ւելուն զնոր տեսակ բարութե , կամ չարութե գոր-
ծոյն ունելով և զիւրն տեսակ ՚ի յառարկայեն .
ոնչ եթէ դք տացէ զողորմութի ՚ի պատճառս
ապաշխարութե , կամ ՚ի պատճառս այլ ինչ առա-
քինութե . որ ՚ի յողորմածութե , որոյ գործն է
առաջ զողորմութի , տարբերի :

Դ. Չորսորդն է, զի զեօթն մանաւանդական պարագայս մարդկային դործոց թուէ սքն թօմաս, որք և են այսոցիկ : Ո՛ր, Չինչ, Ո՛ւր, Ո՛րով խորհրդով, Ընդ էր, Չիարդ, Ե՛րբ :

Ո՛ր, զորովստեի անձին դործողի ցուցանէ : Չինչ, զթէութի առարկային : Ո՛ւր, զտեղին : Ո՛րով խորհրդով, զգնութիւն դործոյն : Ընդ էր, զվախճան նոյնոյ դործոյն : Չիարդ, զմեծութիւն, կամ զընդարձակումն ըզձիցն, և զգուշութեան քանին : Ե՛րբ, զժամանակն, յորում դործըն եղև, և զտեւումն նոյն դործոյն : Եւ այսոքիկ պարագայքս, ոչ ամենեքեան, և իւրաքան իւրքն ի միասին, այլ երբեմն ոմանք, և երբեմն այլք իւրաքանիւր մարդկային դործոյ հանդիպին : և ապա ի բարութիւն կամ ի չարութիւն նորա գիտել կարեն :

Հինգերորդն է, զի ոմանք ի վերոյառացեալ պարագայից յաւելուն կամ նուազեն զբարութիւն կամ զչարութիւն մէջ նոյն տեսակի, ունի ի վերոյ ասացաւ, զորօրինակ, է չար հարկանել զո՞րք և իցէ, բայց չարադոյն է հարկանել զբարեբարն, իսկ ոմանք յաւելուն զբարութիւն, կամ ըզչարութիւն դործոյն զանապան տեսակաւ, ունի հարկանել զքահանայ ո՞ր, զի ի հարումն յայն, բաց ի չարութեւ, որ նմայատուկ է, ըստ որում հակառակի արդարութեւ, պարագայս հարեալ սրբազան անձին ածէ ի նոյն դործն զնոր և զտեսաւ կաւ տարբեր սրբապղծութեւ զչարութիւն և զաղտեղութիւն :

Ասեմ երրորդ, թէ բարութիւն կամ չարութիւն մարդկային դործոյն առնանի և ևս ի վախճանէ, առ որ ուղղի դործն ի դործողէն, ունի ասէ սքն թօմաս, և հաստատի ի բանիցն քի տն մտ. 6. || Զգոյշ լերուք ողորմութեւ ձերում մի՛ առնել առաջի մարդկան, ունի թէ ի ցոյց ինչն ինչ, գուցէ և վարձա ոչ ընդունիցիք ի հօրէն ձերմէ՛ որ յերկինս է : զոր մեկնելով սքն Ամբրո՛ ||

Բարի է ասէ , սղորմութիւն , բարի է աղօթքն ,
բայց կարէ լինիլ անխառն ք, ուղի թէ վստափա
ռուէ ըջ տաղէ ինչ աղքատաց , զի տեսցեն զնա
մարդիկ : Եւ սքն օգոստինոս ॥ Մի հայկեր յոյժ
ասէ , թէ զինչ գործէ մարդն , այլ առ ինչ զի
սէ յառնէն :

Ե. Եւ գիտե՛լի է , զի կրկին է վախճան գոր
ծոյ ըստ անաբանից . մինն է ներքին նմա , և
իւրր բնականակից , որ և կոչի վախճան գործոյ .
յորմէ և ինքն գործն առնու զբարոյական տե
սակն և զէութիւն , ուր տալ զողորմութիւն վստգնե
լոյ կարօտելոյն . իսկ միւսն է արտաքին , որ և
անուանի վախճան գործողին , առ որ ինքն գոր
ծողն լը կամաց իւրոց գիտէ , ուր տալ զողորմութիւն
վստարարելոյ մեղաց , և յարտաքին վախ
ճանէս յայտմանէ ևս գործն առնու զբարոյական
տեսակ իւր . վստ փիլիսոփայն ՚ի Ե. գիրն բարոյ
ականուէ 2. Դըութիւն . և անտուտ սքն թօմաս ,
ասէ ॥ Նա՛ որ գողանայ վստ շնուէ , մանաւանդ
շուռն կոչի , քան գող :

Դարձեալ ետթն կերպիւ մանաւանդ կարէ
պատահիլ . զի գործն ՚ի կամաց գործողին առ
արտաքին ինչ վախճան ածցի : Քան զի կմ գործն
յառարկայէն բարի ածի առ արտաքին բարի վախ
ճան : Կամ գործն յառարկայէն բարի ածի առ
վախճան չար : Կամ գործն յառարկայէն բարի ,
ածի առ անզանազան վախճան : Կամ գործն յա
ռարկայէն անզանազան , ածի առ վախճան բա
րի : Կմ գործն յառարկայէն անզանազան , ածի
՚ի վախճան չար : Կմ գործն յառարկայէն չար ,
ածի ՚ի վախճան բարի : Կամ ապա գործն յառաք
կայէն չար , ածի ՚ի վախճան չար :

Յառ աջին պատահման պարագայն բարի վախ
ճանի , զնոր տեսակ բարու յառելու գործոյն ,
յառարկայէն բարոյ : Յերկրորդ պատահման ,
պարագայն չար վախճանի , ապականէ զբարու
թիւն , զոր ունի գործն յառարկայէն , և զայն
առնէ :

111 Յաղապս մարդկային գործոց
 առնէ պարզ չար : Յերրորդ պատահման , բո-
 լոր գործն է անդանաղան : Ի չարորդ պատահ-
 ման , պարագայն բարի վախճանի տայ գործոյն ,
 որ է անդանաղան յառարկայէն , զառաջին և
 զմիակի զէական տեսակ բարուն . և վնջ բարոյա-
 կանաբար ոչ այնքան զպարագայի , որքան զա-
 ռարկայի ունի զբան : Ի հինգերորդ պատահման
 պարագայն բարի վախճանի նոյնպէս տայ գոր-
 ծոյն զառաջին և զմիակի զէական տեսակ չարու-
 թեւ : Ի վեցերորդ պատահման , պարագայն
 բարի վախճանի , ոչ ինչ օգտէ գործոյն՝ որ չարն
 է յառարկայէն , այլ թողու զնա պարզ չար :
 Եւ ի յեօթն երորդ պատահման պարագայն
 չար վախճանի , տայ չար գործոյն զնոր չարութի ,
 որ կամ է տեսական զանաղան , կամ ոչ , ունի ի վե-
 րոյ ասացելոցս բարւոյք ևս կարէ իմացեալ լինիլ :

Արդ աստուածս երևի ըստ սթյն թօմայի , թէ
 բարութիւն կամ չարութիւն մարդկային գործոց մա-
 նաւանդ յայտոյիկ երկոց կախեալ կայ . այս է ,
 յառարկայէն , ի պարագայից . և ի վախճանէ :
 սակայն այսու տարբերութիւն , զի ի համարիլ չար
 գործոյ ինչ , բաւական է իւրաքանչիւր բարոյա-
 կան որակասութի : Թէ ի կողմանէ առարկային ,
 և թէ ի կողմանէ վախճանի , կամ պարագայի ու-
 բոյք : Իսկ զի լիցի բարի , խնդրի առարկայ բա-
 րոյականաբար բարի , վախճան բարի . և պար-
 կելոյ , և ևս զի այսպիսի գործն , մի ինչքազան
 զի պարագայիւք պատեցի : զի բարին (ունի առե-
 սթն Դիոնէսիոս , ի գիրս անճային անուանց ,
 զլուխ 4 .) կախի յամբողջ պատճառէ . իսկ չարն
 յիւրաքանչիւր պակասութի :

Ասացել ոք , թէ ի զուր և ընդունայն է ա-
 սելն , թէ մարդկային գործն զբարութի կամ ըզ-
 չարութի իւր առնու ի վախճանէն , մինչ ևս
 վախճանն ի մեջ պարագայից համարի :

Պատասխանեմ , թէ վն այն յատկապէս նկատի
 բարութի կամ չարութիւն , որ ի վախճանէն առ-
 ին

Գործն մարդկային հասանի , զի վախճանն 'ի մեջ այլոց պարագայից , զայս ունի յատուկ , զի ոչ միայն պարագայի զմարդկային Գործովք : այլ ևս յատուկ ինչ կերպիւ հեղանի 'ի նա , և ունի զբան ոչ միայն պարագայի , այլև զբան բարոյական պատճառի :

Խնդրեսցես , թէ որպիսի առնչուի միջկային Գործոց 'ի վախճանն է հարկաւոր , զի 'ի վախճա նէն յայնմանէ առնուցու զբարութի կմ զչարութի :

Պատասխանեմ , թէ առնչուին այն պարտի ինիլ կամ ներգործական , կամ գոնեա զօրութենական , այսինքն , հարկաւոր է , զի Գործողն ածցէ ներգործապէս , կամ գոնէ ածեալ իցէ նախապէս զԳործն իւր 'ի վախճանն յայն , այն պէս , զի զօրութի այնորիկ առնչուէ Գործն 'ի նմանէ 'ի կիր արկցի , զի հակաւոր է վախճա նին 'ի Գործն հեղանիլ , Իսկ հեղանիլ ոչ կարէ , եթէ միովն այսոցիկ երկուց կերպից ոչ շարժեսցէ զԳործողն 'ի Գործել : Եւ 'ի դիւրին իմացումն , գիտելի է , որ և 'ի վեր անդր ասացաւ , զի վախճանաց ոմն է Գործոյն , և ոմն Գործողին , վախճան Գործոյն է ներքիննոյն Գործոյն , և վնյ տայ նմա զբարոյկն էալի կմ զոհասակ զոր օրի նակ , ոմն ոք 'ի սրմնս ողորմածուէ տացէ զողորմութի , ոչ է Գործն այն իւրիք առնչուէ բացայայտեալ առ այնպի վախճան : զի բաւական է , ճանաչելն այնորիկ , որ տայ զողորմութի , թէ Գործէ զԳործինն ողորմածութե . և զայն կամի ազատաբար Գործել : Եւ ոմն է վախճան Գործողին , որ և արտաքին անուանի . զոր Գործողն իշխանութե՛ն իւրով կացուցանէ ինքեան . որգոն , տալ զողորմութի վն բաւարարելոյ մեղաց : Բայց առայս , զի այսպիսի վախճանս , զբարութի իւր հաղորդեսցէ Գործոյն . պարտի 'ի նոյնն հեղանիլ , և որ ոչ կարէ հեղանիլ . մինչև Գործողն ներգործապէս , կամ գոնէ զօրութենաբար ըզ Գործն իւր առ այն ածցէ :

Պ Ր Ա Կ Չ Ո Ր Ո Ր Դ :

Մի թէ է գործ ինչ անզանազան , այս է
որ ոչ չար , և ոչ բարի լինի :

Երկին կարէ յառաջագործել խնդրոյս լինիլ
իմացումն . Նախ , մի թէ է գործ ինչ
մարդկային անզանազան ըստ տեսակին , կամ
որ 'ի կողմանէ առարկային իւրոյ , ոչ զբարոյ
ական բարութի , և ոչ զչարութի ունիցի : Եւ
կրորդ մի՛ թէ է ևս այնպիսի գործ անզանազան
ըստ անհատին , այսինքն , որ ըստ որում 'ի մէջ
աստ և այժմ զգուշութեամբ քանականին աղատաբար
'ի կիր արկանի , յոչինչ կողմանէ իցէ բարոյա-
կանաբար բարի կամ չար : 'ի մեկնութի որոյ ,

Ասեմ նախ , թէ կարէ լինիլ գործ ինչ մարդ-
կային , որ ասիցի անզանազան ըստ տեսակին , ուղ-
ասէ սքն թօմաս , և ընդ նմա այլք անճաբանք
'ի հասարակի : Եւ զայս յայտնադէս ևս ուսու-
ցանէ սքն օգոստինոս . 'ի մեկնել զբան մն , ||
Մի դատեք , զի մի՛ դատիցիք , և բաղդատեալ
ընդ այլ բանսքի մն մերոյ , թէ || 'ի պաղոյ ան-
տի նց ծաներութի զնս , ասէ , զյեռնես զայս բան
իմանալ պարտիմք վս յայտնի գործոց , որք ոչ
կարեն բարի դիտաւորութի լինիլ , որպիսի են :
հայհոյութի , գողութի , և'' . իսկ զառաջինն վս
անզանազան գործոց , որպիսի է սուտելն և'' ,
վս ասէ , || Արդ՝ են ոմանք միջակ գործք , զորս
ոչ դիտեմք , որով հողւով լինին . զի բարի և
չար դիտաւորութի կարեն լինիլ . զորոց դատել
յանդգնութի է , մանաւանդ առ 'ի դատաւար
տել զ''ք :

Ասեմ երկրորդ , թէպէտ հաւանական է , ոչ
լինիլ ըստ անհատին անզանազան գործ մարդ-
կային , վս վկայուեց բաղում յոյժ վարդապե-
տոց , և մանաւանդ սքն թօմայի . որք ասեն

ոչ իննիլ այսպիսի դործ ըստ անհատին , սակայն
ևս հաւանական երևիլէ է այսպիսի դործ ըստ
անհատին , որ ոչ բարի և ոչ չար իցէ բարոյական
նարար , ունի ասէ սքն Պանափենդուրայ , և
այլ բազումք , և հաստատի 'ի վկայութե' սքն
Հերոնիմասի , որ ասէ , || 'ի մէջ երկաքանչիւրացն
(այս է բարւոյն և չարի) անգանազան է , չըջա
գայիլն , զաւելարդ խոնաւութիս զլսոյ յընդոցն
անախարտաքսելն : և'' . զի այսքիկ ոչ բարի և
ոչ չար են , զի եթէ արասցես կամ ոչ արասցես
զայնոսիկ , ոչ զարդարուի , և ոչ զանիրաւութի
ինչ դործես : դարձեալ սքն գրիգոր խօսելով
վն սիրոյ ընկերին , որ յառաջագայի , ոչ 'ի
պարզ սիրոյ , այլ 'ի յըղձից ազգականութե' . և
մարմնոյ , 'ի միոյ կողմանէ ոչ ընդունի զլինիլն
դործ առաքինութե' այսպիսի սիրոյ , իսկ 'ի միւսոյ
կողմանէ ասէ , թէ ոչ է չար , և ոչ սք գիրք
այսմ հակառակին . ուստի հետեւի թէ է անզա
նաղան . որովհետեւ ոչ բարի , և ոչ չար է :

Հաստատում և ևս , զի փափաքն բնական հան
դատուն և փախուստ անհանդատուն նք ոչ է
չար յառարկայէն . ունի երևի ըստ ինքեան , և ոչ
ևս բարի , մինչ ոչ պատկանի առ բարոյական
առաքինութի ինչ , վն յորժամ ոք պարզաբար փա
փաքի բնական ինչ հանդատութե' , կամ փախչի
յանհանդատութե' նք . դո՛ճն նք ոչ բարի , և ոչ
չար է , և աղա անգանազան :

Թ. Ասացես երկրորդ , թէ փափաքն այն է
չար , վն զի ոչ ածի 'ի վախճան ինչ բարի և պար
կեշտ , որով հետեւ պարտական է մարդն վշտ
զգործս իւր ուղղել 'ի բարի և 'ի պարկեշտ վախ
ճան ինչ :

Պատասխանեմ նախ , բացասելով , թէ պար
տական է մարդն ուղղել զգործս իւր 'ի բարի
և 'ի պարկեշտ վախճան , զի իցեն բարի և
պարկեշտ բարոյականաբար : զոր ևս ոչ ընդու
նին սքն Պանափենդուրայ , և այլ բազումք . զորս
Ը Ը 1

Ի վկայ կոչէ իզամպերգոս, և ասեն, թէ ՚ի լի նիլ բարի մարդկային գործոց, բաւական է, զի առարկայ նր, առ որ կամքն ազատաբար ածի, լիցի բարոյականաբար բարի, և պարկեշտ: և ոչ խնդրի առաւել քան զայս, զի ՚ի գործողէն ՚ի բարի վախճան ինչ ուղղեսցի:

Պատասխանեմերկրորդ, թէ և սասանցի, թէ պարտական է մարդն ուղղել զգործս իւր ՚ի վախճան ինչ բարի և պարկեշտ, զի իցեն բարի և պարկեշտ բարոյականաբար: սակայն աստուտ ոչ հետեւի, զի ՚ի սլակասիլ սյսպիսի առ ընչուե՞ր գործքն այնոքիկ իցեն չար, այլ թէ միայն ոչ են բարի, և պարկեշտ, (զոր ևս խոստովանիմք,) և ապա ևն անղանաղան:

Ասացես և ևս գործքն այնոքիկ լինին դատարի, և ապա չար:

Պատասխանեմ, ոչ ընդունելով, թէ գործքն՝ որք ոչ ուղղին ՚ի բարոյականաբար բարի վախճան են դատարի: Վս զի օմք ասէ սքն պոնավեն գուրայ, կարեն լինիլ հարկաւոր նոյնոյ իսկ բնուե, կամ օգտակար, որ և բաւական է, զի մի իւրեք համարեսցի դատարի:

Ազդ՝ թէպէտ վարդապետութիս այս, թէ կարէ լինիլ գործ ինչ ըստ անհատին անղանաղան, հաւանական է, և սողահով, ևս ՚ի կիր արկա նիլ կարէ առ ՚ի վերծանիլ ՚ի բազում մեղաց, որք ըստ հակառակ իմացմանն յաճախութե՞ր գործիլ կարեն, սակայն այս ոչ պարտի ներհակիլ, զի մի իւրաքանչիւրք ջանասցի յատկապէս զամ և վերաքանչիւր գործս իւր ՚ի բարեգոյն և ՚ի հաճոյական ւոյ ուղղել ՚ի վախճան, ըստ խորհրդոյ բանի առաքելոյն, ւո կրթ. 10. || Ե թէ ուտիցեք, եթէ ըմպիցեք, եթէ վինչ և առնիցեք, զամ ինչ ՚ի փառս ւոյ արամօիք: Զոր բան մեկ նեւով սքն բարսեղ ՚ի ճառս առ սքն յուրիդա մարտիրոսն || Ի նստիլ քո ասէ ՚ի սեղանն, աղօթս արա, ՚ի ճաշակելքո զհաց, գոհասցիր զպար:

զարգանողէն զայն . ըմպես ասէ զգինի , յիշեալ
զնա . որ ետքեղ զայն յուրախաւի և ՚ի թեթեւ
ցումն տկարութե քո , զդեննուս զզնետոս ,
դոհասջիր զբարերարէն այն , որ պարգևեացն
զայն քեզ . հայիս յերկինս և տեսանես զգեղեց
կուի լուսաւորացն , անկեալ առաջի այն երկրպա
շեան նմա , որ զայն իմաստութի արար . և'' :

Պ Ր Ա Կ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ .

Մի՛ թէ առ ՚ի բարեղք գործել արուք
պարտական է հետևիլ ազգմանն խղ
ճի մտայ :

Եւ զի ՚ի յուղիղ իմացմանէ յառաջագրեալ
խնդրոյս իբրև ՚ի յսկզբէ ինչ կախի մեկ
նութիւն բազում դժուարութեց բարոյական ան
բնութ . վայն ասկաւ ինչ լայնատարած ընձեռես
ցուք , և զայն ՚ի մեծագոյն դիւրութի հատուածս
հատուածս բաժանեցուք :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Ռ Ա Զ Ի Ն .

Թէ զինչ է խիղճ մտաց՝ և ՚ի քանիս բաժանի :

Պիտեիլ է ըստ վարդապետութե սքյն թե
մայի , զի այս է տարբերութիւն ՚ի մեջ
խղճի մտաց , և ազգման մտաց , զի ազգումն
մտաց է ունակութի բնականաբար ընդաբոյս մեզ
գործածելի սկզբանց . իսկ գործածելի սկզբունքն
են թ հանուր կանոնք ինչ ըստ ինքեանց յայտնիք
շուրջ զկանոնաւորմամբ մարդկային գործոց ,
և իբր լոյս ինչ առաքինութեց , ոպ ասէ սքն
օգոտինոս , ոպի են այսոքիկ . Պարտ է կեալ ար
գարութի , Հատուցանել իւր քնիւր զիւրն , և'' :

Իսկ խիղճ մտացն է գործ նոյնոյ ազգման
մտաց , որով ՚ի գործ ածեմք զճանաչումն զայն

Յաղագս մարդկային դործոց
 Ընդհանուր առ մասնաւոր դործ ինչ, և գա-
 տեմք, թէ այժմ՝ ևստա զայս ինչ իբրեւ զբարի
 դործել պարտեմք. կամ խոր չիլ ՚ի նմանէ իբրեւ
 ՚ի չարէ: զոր օրինակ, այնու Ընդհանուր սկզ-
 բամք՝ թէ յամ չարէ և ՚ի մեղաց խոր չիլ պար-
 տեմք: խիղճ մտացն զայս ինչ համահաւաքէ.
 ապա ՚ի դողուն ցայսմանէ, որ է չար և մեղք
 խոր չիլ պարտեմք. վնջ սքն Բարսեղ ՚ի ներքո
 շեանսն սկզբանն առակաց || ՚ի մեղ ասէ է բնա
 կան դատաստան ինչ, որով զբարիս ՚ի չարէ գի-
 րաւ տարբերեմք:

Թ. Արդ խիղճն այս մտաց դատէ նախ զան-
 ցեալ դործս. զորս կամ յանդիմանէ իբրեւ ըզ-
 չարս, կամ գովէ իբրեւ զուղիղս. լն այնմ առաքէ
 Լոյն հոգի. 2. || Որք ցուցանեն ՚ի դործս օրինաց
 դրեալ ՚ի սիրտս իւրեանց. վկայու թք մտաց
 իւրեանց, և յանդիմանեն զմիմանս ՚ի խորհր
 դոց իւրեանց, կամ թէ պատասխանի իսկ տալ:
 և ապա զապառնի դործս, այսինքն, ցուցանէ
 լով զայնտիկ, զորս առնել պարտեմք իբրեւ ըզ-
 բարի. կամ յորոց դար չիլ պարտեմք իբրեւ ՚ի չա-
 րէ. վնջ նայն ինքն սքն Բարսեղ ՚ի վերոյ || ՚ի մէջ
 դաղանեաց սրտին ասէ, է ատեան ինչ, յորում
 ամ դործք իբրեւ ՚ի կշեռս եղեալ կշռին:

Եւ զի ոմ դատողութիւն այն դործնակն բազում
 կերպիւ կարէ պատահիլ շուրջ զմասնաւոր դոր-
 ծովք՝ այսոմ ևս յնծաքանից ՚ի բազումս բա-
 ժանի, զի ոմն է խիղճ մտաց ուղիղ, ոմն մտար,
 ոմն խղճահար, և ոմն երկբայ:

Խիղճ մտացն ուղիղ ասի, յորժամ դործնական
 դատողութիւն իմացականուէ է ճշմարիտ. և համա-
 ճայն ուղիղ բանիս Ասի մտար, յորժամ է սուտ.
 Ասի խղճահար, յորժամ ունայն և փոքր ինչ
 պատճառի կատկածի և տարակուսի, թէ այս
 ինչ՝ չար և մեղք է, ուր ճշմարտիւ ոչ է: Իսկ
 ասի երկբայ, յորժամ առ ոչ ինչ կողմն զբացորոշ
 հաւանութի իւր հակէ. այլ ՚ի մէջ երկոցունցն
 տա

տատանի : Եւ զհարաքանչիւրոցն կարճ ՚ի կար
ճոյ ասասցուք առ ՚ի ցուցանել , թէ վս էր ոք
պարտաւորի յամ պատահման հետեւիլ աղգման
խղճի մտաց :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Թէ զինչ է պարտաւորութիւն ուղիղ խղճի մտաց

ա. **Ա** մացուած խնդրոյս է , մի թէ միշտ ոք
պարտաւորի հետեւիլ աղգման խղճի
մտաց , որ զինն ուղղութիւն հրամայէ , կամ արդե
լու : կամ որ դատէ , թէ այժմ և աստ պար
տաւորի ոք առ ՚ի առնել զայս ինչ , կամ զանց
առնել զնովմա . ՚ի մեկնութիւն այսորիկ :

Ասեմ , դատողութիւն և աղգումն այն ուղիղ
խղճի մտաց այնպէս պարտաւորէ զմարդն , մինչ
զիյանցանէ և մեղանչէ , եթէ այնմ ՚ի գործելն
ոչ հետեւի . և պատճառն է , զի խիղճ մտացն ,
կամ դատողութիւն այն գործնական իմացականու
թեւ , որ ուղղութիւն հրամայէ զինն , է մերձակայ
կանոն կամաց , որ գործէ և շարժէ զայլ կար
ողութիւն առ ՚ի գործել , ուր ուսուցանէ սքն թո
մաս . և այնու դատողութիւն ծանօթանայ կամացն ,
և իբր յառաջագործի բարոյական բարութիւն կամ չա
րութիւն առարկային , պարադայիցն , և վախճանի :
ուստի հետեւի , թէ կամքն ՚ի կանոնացն իւրոց
չեղի , և ապա մեղանչէ , եթէ խղճի մտացն ,
որ ուղղութիւն հրամայէ ՚ի գործելն ոչ հետեւի :

Բ. Ասացաք , թէ խիղճ մտացն , կամ դատ
ողութիւն բանականութեւն է մերձաւոր կանոն մարդ
կային կամաց , և գործոց նր . զի այլ է հեռա
ւոր կանոնն , որ սակայն է սկիզբն և գլխաւոր ,
այս է , յաւիտենական , և անժայիս օրէնք : կամ
դատողութիւն այն անմոլար , որով ան ՚ի յաւիտե
նից ետեւ և սահմանեաց , թէ զինչ ՚ի մարդկայ
ինս գործ է բարի կամ չար , արդար և անի

բաւ , և կամ զինչ իւրաքանչիւր մտանաւ որ պա-
տահման առնել պարտ է , կամ ոչ . և նոյն
դատողութիւն այս իւրաքանչիւր մարդկան ծանօ-
թանայ 'ի ձեռն լուսոյ այնորիկ բանականութե ,
որ 'ի նմանէ ուր զճառագայթ ինչ ծագի , ըստ
սաղմոսերգոյն . 4 . || Նշանեցաւ առ մեզ լոյս երե-
օացքոց , ար : և ապա այսորիկ դատողութեմ՝
մարդկային դատողութիւն , կամ ազգութիւն խղճի
մտաց՝ պարտի համաձայնիլ առ 'ի ինիլ ուղիղ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Թէ զինչ է պարտաւորութիւն մոլորական
խղճի մտաց :

Եւ իրկին է տգիտութիւն , յորմէ մոլորու-
թիւն խղճի մտաց յառաջագայի : զի
ուն է յաղթելի տգիտութիւն , և ուն անյաղթելի :
Անյաղթելի տգիտութիւն է այն , որ ոչ իւրեք բա-
րոյական զգուշութիւն կամ տկարանալ կո-
րէ , կամ զի ոչ երբեք դայ 'ի միտս երկբայիլ ,
զոր տգիտանայ . կամ թէ և դայ 'ի միտս , սա
կայն մեծաւ զգուշութե քննեալ , տգիտութիւն այն ,
ոչ երբեք կարէ տկարանալ , և ապա ոչ երբեք
պարտաւորի , մինչ առ անկարելին ոչ ոք պարա-
ւանդի : Իսկ յաղթելի տգիտութիւն է , որ 'ի կիր-
արկեալ զգուշութեց կարէ յաղթիլ . և տկարա-
նալ . և ապա պարտաւորի 'ի քննել : Գիտա-
ցեալ մեր զբաժանութեամբս զայս :

Ասեմ նախ , թէ մոլորական խղճն մտաց ,
որ յանյաղթելի տգիտութեմ պարտաւորէ զկաման ,
մինչ զի մեղանչէ , եթէ ազգմանն նր 'ի գործելն
ոչ հետեւի , ուր ասէ սքն թօմաս . և հաստատի
յառաքելոյն հօռմ . 14 . 14 . || Չայս գիտեմ և հառ-
տատեալ եմ 'ի քսյմ , զի ոչ ինչ է պիղծ նովալ .
բայց այնմ , որ համարիցի ոք ինչ պիղծ , նմա է
պիղծ , որովք առաքեալն ցուցանէ , թէ 'ի ձեռն
շնոր-

ընթերցաց քի մն , հաւատացեալ քն ոչ ինչ կերակ
բօլք իբր անմաքրութեամբ ողջին , եթէ ոչ , որ համա
րի , թէ կերակուր ինչ , այսինքն , խողենի , ևս
այժմ պիղծ և դարչնելի է , զի յայնժամ այս
պիսի կերակուրս նմա լինի աղօթինաւոր վասն
մոլորական խղճի մտաց : Եւստի յաւել || Բայց
որ խղճէն (այսինքն , համարելով , թէ կերակուր
ինչ լը օրինացն մօզմէսի , արդեւեալ է) թէպէտ
և ուտիցէ դատապարտեալ է , զի ոչ ըստ հաւա
տոց . (այս է զի ոչ առնէ լը յորդորման և աղքատ
խղճի մտաց) զի ամինչ , որ ոչ ի հաւատոց է (այս
է , ոմ մեկնէ սքն թօմաս , որ լինի ընդ դէմ յոր
դորման և աղքատ խղճի մտաց) մեղքեն :

Եւ պատճառ վարդապետուէն ըստ սքն թօ
մայի է , զի մինչ առարկայն կամաց լինի բարի կմ
չար բարոյականաբար՝ լըորում զայն դործողն
դատէ , վայ եթէ անյաղթելի տգիտութեամբ դատէ ,
թէ այս ինչ է չար , որ իրաւի ոչ է չար , և կամքն
եթէ ընդունիցի զայն , հաւանի ի չարն , և ա
պա ի մեղս : և հակադրաբար , եթէ այնու տգի
տութեամբ դատեսցէ զիմն բարի , որ իրաւի է չար ,
կամացն ընդունելով զայն ոչ մեղանչէ : այլ մա
նաւանդ կարէ գրարիս գործել :

Բ. Ասեմ երկրորդ , եթէ մոլորութիւն խղճի
մտաց՝ յառաջադի ի յաղթելի տգիտութեամբ , յայն
ժամ կմքն ոչ առ ի գործել և ոչ առ ի ոչ գործել
պրնարի , մանաւանդ պրնարի ի բաց մերժել
զմոլորութիւն զայն . ոմ ասեն սքն թօմաս , և սքն
Պօնապենդուրայ : Եւ նախ , թէ ոչ առ ի գոր
ծել , և ոչ առ ի ոչ գործել պարտաւորի , երևի
անտուստ , զի երկրորդմբ մեղանչէ , առ որ՝ ոչ ոք
պարտաւորի : ի գործելն ըստ աղքատն խղճի
մտաց , որ առ չարն յորդորէ , ոչ կարէ զեր
ծանիլ տգիտութեամբ , զի է յաղթելի , և ապա է կա
մաւոր . իսկ ի ոչ գործելն մեղանչէ , քանզի եթէ
զխիղճն զայն մեղց ոչ ի բաց մերժէ , գործէ լը եմ
նք , որ զի արդ և իցէ է միշտ մերձաւոր կանոն
կա

Յաղագս մարդկային դործոց
կամայն դործողին . Ըդէմ'որոյ՝ ոչ ինքն է օրէն
դործել . վնց ասէ առաքեալն դղոց՝ 3 . || Ակայ
եմ'ամ'մարդոյ՝ որ թխտաւիցի թէ պարտական է
զամ'օրէնան կատարել , այսինքն , ըստորում հա
մարի 'ի յաղթելի մոլորական խղճէ մտաց , թէ
է հարկաւոր պահել զօրէնան մովսէսի : || Էս
տի հետեւիչի առ 'ի զերծանիլ 'ի մեղաց՝ պիտոյ է
'ի բաց մերժել զմոլորական խղճն մտաց , որով
հետեւ , ուղ համարիմք կարէ լինիլ այս , կամ 'ի
կիր արկանելով զկմացականութե առ 'ի խորհիլ
զայն մեծաւ զգուշութ . յորում կասկածի սխա
լիլ , կամ ընդունելով զխորհուրդս բարեպաշտօն
և խոհեմ առն ուրուք , և զյատուկ դատողու
թիւն իւր , որ ինքն կերպիւ երեւի իւրեան երկ
բայելի , 'ի խրատուց նր ներքոյ արկանելով :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԶՈՐՈՐԴ :

Ընէ զինչ խմանալ պարտուէր վն խղճահար
խղճի մտացն :

Խղճահար խղճն մտաց է , անկատար դա
տողութի ինչ ծնեալ 'ի սնտոի , և յունայն
պատճառէ , որով ըք կասկածի՝ կամ երկնչի անդ
լինիլ մեղաց՝ ուր իրաւի ոչ է . յորմէ երեւի , թէ
դատողութե այն է սուտ , և այսպէս խղճահար
խղճն մտաց է , իբր տեսակ ինչ մոլորական
խղճի մտաց , և հետեւապէս վն խղճահար խղճի
մտաց՝ զնոյնն ասել պարտիմք , զոր և ասացաք
վն յաղթելի մոլորական խղճի մտաց , այսինքն ,
թէ պարտ է զնոյնն 'ի բաց մերժել . ապա թէ
ոչ՝ կալ երեւի յորոգայթ մեղանչելոյ , եթէ որ
տաւանց 'ի բաց մերժելոյ դործեացէ կամ ոչ դոր
ծեացէ ըստաղգման նր : Ադ առ 'ի բաց մեր
ժել զխղճահար խղճն մտաց՝ պարտի իւրաքան
չիւրք քննել զմանաւանդական և զհասարակ
պատճառն խղճահարուէ , որ սովոր է 'ի հոյի
իւր

իւր յառաջագոյնիւ : զի 'ի յոմանս խղճահարուին
ծնանի 'ի տղխտուէ : 'ի յոմանս յանհաստատուէ
և 'ի տատանմանէ մտաց , 'ի յոմանս 'ի տկարուէ
ուղեղան , կամ 'ի ցուրտ և 'ի դաղջ կազմնւածոյ ,
կամ ևս 'ի սեւաւ մաղձոյ , կամ յայլ մաղձոցն
առատուէ , 'ի յոմանս 'ի դաղտնի հպարտուէ , որ
ոչ թողու այլոցն դատողուն հաւանիլ : 'ի յոմանս
'ի յրնկերակցուէ խղճահար անձանց , կմ 'ի յրն
թերցմանէ դրոյն՝ յորս բարոյկն անաբանուէն
սկզբունք խառնէ 'իսկ յնձադրին , և 'ի յոմանս
'ի դիւացն թելադրուէց , զորս ան վն արդար ինչ
պատճառի (զոր թէ և ոչ գիտեմք) թոյլատրէ :

Բ. Արդ ճանաչելով զպատճառն և զսկիզբն
խղճահարուէցն այնոցիկ՝ զլարմար և զպատկա
նաւոր դեղս պարտ է տալ . վն զի և թէ պատ
ճառի 'ի մարմնաւոր ինչ տկարուէ , խորհրդոյ
և օգնուէն բժշկաց յանձնել պարտ է , եթէ 'ի
տղխտուէ , զուղիղ և զամբողջ վարդապետութի
պարտ է հակադրել նմա . եթէ 'ի հպարտուէ ,
պարտ է հետեւիլ խոնարհուէ , մանաւանդ 'ի բաց
մերժել զյատուկ դատողութիւն , և զայն բարե
պաշտեալ փրկաւտ խրատուցն այլոց ներքոյ արկա
նել : եթէ 'ի դրդմանէ դիւաց , և 'ի տատանմանէ
մտաց , կամ յայլ ինչ պատճառաց ծնցի , պարտ
է զօգնուին այ խոնարհ խնդրուածովք հայցել .
բայց մանաւանդկն և փրկարար դեղընդդէմ ամ
խղճահարուէցն է խոստովանահօրն կմ այլ իւրա
քնիւր բարեպաշտօն , խոհեմ և իմաստուն առն
զխղճահարութիւն , և զներքին կացուին հոգ
ւոյն հաւատարմութ և պարզմտութ յայտնել ,
և խորհրդովք նր խոնարհաբար հանդարտիլ
և դատողութն նր , ևս յաղաղակէլն խղճահար
խղճի մտաց իւրոց՝ զոր ոչ երբէք լսել , այլ միշտ
'ի բաց մերժել պարտիմք , հաստատութ հետեւիլ ,
ոպ ասէ սքն անդոնիոս , նավարոս և այլք :

Դ. Բայց եթէ որ երբեմն այնպէս խղճահա
րութ ստիպեսցի , մինչ զի առինքն իւր սահմա
նել

Յողադոս մարդկային դործոց
 նել ինն , և ոչ դիմել առ խոստովանահայր ոք ,
 կամ յայլումեքէ զխորհուրդ ինչ խնդրել կարէ ,
 յայնժամ կամ նոյն ինքն զիւրահաւուին որ ծնա
 նի զունայն խղճահարուիս , կարէ լինիլ բաւա
 կան պատճառ , առ 'ի բաց մերժել զնոյն ինքն
 խղճահարութիւն և բոլորովին 'ի շայ' բառնալ .
 մանաւանդ զի երկուղած անձինք , որք առաւել
 կամին մեռանիլ , քան 'ի դործս ինչ անհաճոյ
 դրանիլ այ , յայտոսիկ պատահմունս՝ յորս ճա
 նաչել ոչ կարեն , միթէ մեղուցեալ իցեն , կամ
 ոչ , այսէ , միթէ զկատարեալ կամ զազատ հա
 ւանուիս փորձուեցն ընծայեալ իցեն , յայնժամ
 ապահովութեւ կարեն համոզել ինքեանց , թէ ոչ
 երբեք ազատութեւ հաւանեալ իցեն առ այն , կամ
 գոնեա զմահացու ինչ մեղս ոչ իցեն դործեալ .
 որով հետեւ ոչ կարէ լինիլ մեղք , եթէ ոչ իմաս
 ցին լիապէս , թէ ազատաբար հաւանեալ իցեն
 փորձուեցն այնոցիկ . Բայց ոչ այսպէս այնոքիկ ,
 որք 'ի բաղաւմ մահացու մեղս յաճախ անկանին ,
 զի նոյն ապահով ևս է զխստագոյն կողմն խղճահա
 րուեք ընդունիլ , և զինքեանս ճանաչել պարտա
 ւորս մեղաց , և ևս թէ հաւանեալ իցեն զայն ,
 քան թէ համոզել ինքեանց վտանգիւ , թէ վրցեն
 մեղուցեալ . քանզի այսպիսիքս յաղադոս սովորու
 թեն մեղաց՝ զխայթն մեղաց հազնն զգան ,

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՀԻՆ ԳԵՐՈՐԴ՝

Թէ զինչ է երկբայ խիղճն մտաց , և
 'ի յերկբայուեք զինչ պարտ է առնել :

Ախտել է , զի այլէ երկբայութիւն իրաւ
 անց և այլ երկբայութիւն գործոց . քան
 զի երկբայութիւն իրաւանց ասի այն , որ է , 'ի
 պարտաւորութեւ , կամ 'ի յօրինաւոր իշխանութեւ
 գործելոյ . կամ 'ի յօրինաւոր զօրութեւ գործոյ :
 Եւ բաժանի 'ի գործնական , և 'ի տեսական
 երկ

երկբայութիւն : Տեսական երկբայութիւն է , որով
երկբայի վն իմիջ , մի՛ թէ օրինաւոր է , թէ ապօ
րինաւոր , իսկապէս , թէ ոչ իսկապէս : Եւ , մի՛
թէ այսպիսի դաշնադրութիւն իցէ օրինաւոր ,
կամ մի՛ թէ պակն այսպիսի դաշնադրութիւն իցէ
իսկապէս : Իսկ դործնական երկբայութիւն է ,
մինչ երկբայի որ ի մասնաւորս , այսինքն , ար
դեօք իցէ օրէն այժմ և աստ զայսինչ դաշնա
դրել : Կժ տալ զհաւանութի խճղյս այսմիկ , և՛ :

Երկբայութիւն դործոյ է , որով որ երկբայի , մի
թէ զայս ինչ արարեալ իցէ , թէ ոչ . այսինքն ,
մի թէ ուխտեալ իցէ , կամ եթէ ուխտեալ
իցէ , արդեօք կատարեաց զայն : Եւ զայս դի
տացեալ մեր ,

Ասեմ նախ , թէ առնել , կամ ոչ առնել զիմն
դործնական երկբայական խղճիւ մտաց , կամ
դործնական երկբայութիւն իրաւանց , է միշտ
մեղք : Եւստի երրորդ Ղուկիոս պապն՝ նա որ ըղ
կնի ի երկրորդին միամտութիւն պակելոյ , սկսես
զի երկբայիւ վն մահո՛ւն առաջին կողակցոյն ,
և ևս թէ արդեօք կարացէ լն օրնց ահանջել
զպարտս անկողնոյն յերկրորդ ամուսնոյն , մե
ղանչէ ասէ , եթէ զպարտսն պահանջէ , յորքան
ժամանակս մնայ ինոյն երկբայութիւն : Եւ ևս զի
որ դնէ զինքն ազատաբար յորոգայթ մեղանչելոյ ,
մեղանչէ , ուն ասէ սքն թօմաս , իսկ որ դործէ
այսպիսի դործնական երկբայութիւն դնէ զինքն
յորոգայթ մեղանչելոյ . ապաուրեմն մեղանչէ ,

Թ . Ասեմ երկրորդ , թէ ոչ է մեղք առնել զիմն
կմ ոչ առնել տեսնն երկբայութիւն , յորժմ դործնա
կանապէս դատէ դործօղն , թէ աստ և այժմ այս
ինչ դործ է օրէն նմա , զոր օրինակ . թէ ոչո՛ւ հզա
տակեալն տեսականաբար երկբայի , մի թէ պա
տեւազմն այն , զոր թաղաւոր իւր յուրուցանէ ,
իցէ արդար , սակայն ի մասնաւորի դործնակա
նապէս կարէ դատել , թէ է օրէն նմա յայնպիսի
պարզմ մարտիւ . մինչ ոչ երևի նմա անարդար
լի

լինիլ նր․ սոյ յայտնաբար ուսուցանէ սքն օգուտ
տինոս ընդդէմ փախտոսի , Եւ ոչ հակառակի ,
զի մի ընդ տեսական երկբայուն կայանալ կարաս
ցէ գործնական ճշմարիտ և ստոյգ դատողութիւն ,
զի ճշմարտութիւն և ստուգութիւն գործնական և
տեսական դատողութե կախի ի զանազան պատ
ճառաց և յսկզբանց , Չի այլ են պատճառքն ,
որոց վն ոք կարէ երկբայիլ զարդարուէն պատե
րաշմի , զոր Թագաւոր իւր յարուցեալ է , Եւ
այլ պատճառքն , որոց վն դատել կարէ , Թէ է
օրէն նմայայնալիս պատերազմի մարտիլ :

Ասեմ երրորդ , ի յերկբայութիւն գործոց , ի
հանդիպիլ հարկաւորութեն , որ լիցի վն փրկուե
հոգւոյ զաներկեւան կողմն ընտրել պարտ է միշտ
ուստի հետեւի , Թէ ի մատակարարել զսոր
հուրդս , որք ի փրկութի հարկաւոր են , յորժմ
երկբայութի ինչ պատհիւաներկեւանադոյնն վճիւ
ի փրկութի այնորիկ , որում խորհուրդն մատու
կարարի , ընտրելի է , զոր օրինակ , եթէ երկ
բայեսցի մի Թէ մանուկն մկրտեալ իցէ , Թէ ոչ ,
աներկեւանադոյնն վճիւ ի փրկութի նր ընտրելի
է , այս է , կրկին մկրտել զայն Թէ ուրք , Որ և
նմանադէս ասելի է , յորժամ առողջութի մարմ
նոյ ուրուք է ի վտանգի , զի յայնժամ բժիշկն
պարտէ օդնել նմա այնու դեղով , զոր աներ
կեւանադոյն իսկ դատէ , ապա Թէ ոչ՝ ծանրապէս
մեղանչէ : Եթէ զանցառեալ զայնու վն փորձե
լոյ զանստոյն դեղ տացէ նմա :

Իսկ ի յայլ երկբայութիւն , յորս ոչ է այնքան
ստիպումն հակաւորութե , և ոչ ևս սաստկութե
պարտաւորի ոք առ ի ընտրել զանկասկածադոյնն
կողմն , մանաւանդ , եթէ մեծ իմն անհանդստու
թիւ անտուստ ծնցի . զոր օրինակ , եթէ ոք երկ
բայեսցի զճննդեամբ իւրով մի Թէ է օրինաւոր
Թէ ոչ : ոչ է պրծն միշտ ըմբռնել զխստադոյն
և զապահովադոյն կողմն , այլ զմիջակն , և զբարե
հաճոյնն , մինչ է հաւանական և տպահով :

Գ. Ասեմ

Դ. Ասեմ չորրորդ , ի յերկրայուն միշտ բարե
գոյն է թէ ունի ստացողին . Աստի հետեւի , զի
եթէ ռք երկրայիլ սկսեացի , մի թէ այն , զոր
մինչև յայժմ միամտութիւն ստացեալ ունի , իցէ
իւրն , թէ այլ ումք , և ոչ կարէ ճանաչել մե
ծաւ զգուշութիւն քննեալ : յայնժամ զայն կարէ
ունիլ առ ինքն աներկեան խղճիւ :

Ասեմ հինգ երրորդ , թէ ի յերկրայուն զոր
ծոց՝ ոչ է բաւական կարծիքն : այլ պարտ է յայտ
նուի իրին , ող ասեն Սթոս և այլք , այսինքն ,
ի յերկրայուն մի թէ ռք ուխտեալ իցէ , թէ ոչ ,
ոչ պարտի համարիլ ուխտեալ : իսկ եթէ եր
կեսցի նմա ուխտելն , և երկրայուն իւր իցէ
չորջ զհատարմամբ ուխտին , յայնժամ պար
տաւորի կատարել զայն : այսպէս ևս եթէ ռք
երկրայեացի , մի թէ օրէնք ինչ հրապարակեալ
և հաստատեալ իցէ , թէ ոչ , եթէ զինի ամ
զգուշութիւն քննելոյ՝ զոչ ինչ ստուգութիւն կա
րացէ իմանալ , այլ միշտ մնացէ երկրայոյ յայն
ժամ կարէ կարծել , թէ ոչ իցէ հրապարակեալ ,
իսկ եթէ զինի իմանալոյ՝ թէ օրէնքն հրապա
րակեալ և հաստատեալ է , երկրայեացի՝ մի թէ
բարձեալ , կամ խափանեալ իցէ ներհակ ինչ
սովորութիւն , յայնժամ կարծիքն է ի տեղի օրի
նաց , և ապա պարտաւոր է առ ի պահել զայն :

Գիտելի է ևս վս երկրայական խղճի մտաց ,
զի յորժամ ռք յայնպիսի նեղուէ դտանի , մինչ
զի զոր ինչ և առնէ , երեւի , թէ ոչ կարէ զեր
ծանիլ ի մեղաց , և այսպէս երկրայ և տարա
կուսեալ առ ինքն մնայ , թէ զինչ առնել պարտ
է , զոր օրինակ ի հարցանել ուրութիւն մասնա
ւոր ինչ ընկերակցութե վս դադունի մեղացն ու
րութ , զոր կարծէր , թէ գիտէ նա , զինչ առ
նել պարտ է յայնժամ , մինչ յերկրայուն կող
մանցն տեսանէ զորոգայթն մեղաց , վս զի եթէ
ասէ չգիտեմ կմ թէ այն ռք ոչ է դործեալ զմեզսն ,
զոր հարցանէ , ստէ : իսկ եթէ յայտնեացէ զայն ,
կամ

Յաղագս մարդկային դործոց
կամ փոխեսցէ դբանն , անդ եղեալքն կարեն
հասանիլ ճշմարտուե իրին , և այսպէս զհամ-
բաւ ընկերին ապականէ , և անկանի 'ի մեղս
բամբոսանաց :

Պալմնեմ , թէ 'ի յայնպիսի պատահման , և
'ի յայլ նմանս , եթէ ոչ իցէ այլ հնար խոյս
տալոյ , և ոչ կարէ իւրք կերպիւ աղատել զինքն
յայնպիսի անձկուե , յայնժամ զայն պարտի ընտ-
րել . որ փոքրագոյն չար ինքեան երեւի . և 'ի
գործէն զայն , զխիզձն մտաց 'ի բաց մերժել .
զի լը կանոնի օրինաց , առ անկարելին ոչ ոք պար-
տաւորի || Զի ո՛ր ասէ սքն օգոստինոս , մեղանչե-
անդ , ուստի ոչ կարէ իւրք կերպիւ զերծանիլ :
և առ ոչ ինչ օգտէ ասելն . թէ նա զինքն չարուք
'ի յորոգայթն այն արկեալ իցէ , զի զինչ և իցէ
վն՝ անցելոյն , որոչ է և ևս 'ի յիշեանուե նր ,
արդարեւ բաւական է առ 'ի զերծանիլ 'ի նորա
գոյն մեղաց , զի արասցէ զայն , որ 'ի յինքն
զգաց . || Զի յոչ իմիք ժամանակի զառաւելն
(ըստ կերպոնի) պահանջէ 'ի մարդկանէ ամ .
որ (ուն մեկնէ ժզ' ' թրիս') առ անկարելին
ոչ պարտաւորէ :

Պ Ր Ա Կ Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Դ :

Յաղագս հաւանական կարծեաց :

Եւ քանզի , բանք ամաքանիցն , որք վասն
հաւանականութե կարծեաց են , յոյժ
օգտել կարեն 'ի յուզիղ և 'ի փրկաւէտ իմա-
ցումն ասացելոցս , և զոր ասելոցն եմք , և ևս
'ի յուզողի ամ գործոց : վնյ և շահաւէտ իսկ
համարեցաք զենթակայէս սահաւինչ լայնատա-
րած վարդապետել , և զնշանաւոր տարակու-
սուիս 'ի վր' այնորիկ , որքան կարն է լուծա-
նել , պահեալ միշտ զմերն ճանապարհ համառօ-
տութեան :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌԱՋԻՆ :

Թէ զինչ է հաւանական կարծիքն :

Ա. **Օ** երկու ինչ տարուէ մեղ մեկնել աստ .

■ **Ն**ախ՝ Թէ զինչ է կարծիքն . Երկրորդ , Թէ սուրի կարծիքն համարիլ տարուի հաւանկն :

Որքան առ առաջինն , ոչ այլ ինչ է կարծիքն լո՛ւ
 անաբանից , եթէ ոչ հաճուի բանին , առ մինն
 յերկուց ներհական կամ հակասական նախադա
 սուեց . ունելով և զերկիւղ ինչ 'ի ներհակն նր' .

Ասացաք հաճութի , զի յերկբայուէ զանազա
 նեացի . որ զմիտն իբրու կախեալ Թողու , և ոչ
 յերկաքանչիւր կողմն Թողու հակիլ :

Բանին . զի առ կարծիքն ոչ է բաւական ա
 ռաջին գործ մտացն , կամ տարզ ըմբռնումն . այլ
 խնդրի դատողութի ինչ կամ տրամաբանութի բանին :

Առ մինն յերկուց ներհական , կամ հակասկն
 նախադասուեց . զի կարծիքն միշտ հակ է զմիտս
 առ մի կողմն . ապա Թէ կախեալ մնայր 'ի մէջ եր
 կողունցն՝ ոչ կարծիք , այլ երկբայութի անուանելու :

Ունելով և զերկիւղ ինչ 'ի ներհակն նր' . զի
 և Թէ ոչ իցէր երկիւղ , այլ ստուգութի բոլոր մի
 յայնժամ ոչ էրկարծիք , և զի ստուգութին ծնանի
 'ի ճշմարիտ և 'ի ստոյգ սկզբանց , և յայտնի ա
 տացուցուեց՝ վայ է դիտութի . իսկ եթէ 'ի սուտ ,
 և 'ի մոլար սկզբանց ծնցի՝ անուանի յանդգնութի :

Բ. Իսկ որքան առ երկրորդն , են երկու մա
 նաւանդական Թէութիք , որք խնդրին առ 'ի
 բննել զհաւանականութիւն կարծեաց ուրուք :

Առաջինն է , զի մի՛ ընդդիմացի ճշմարտու
 Թեցն , որ ընդունեալ է յեկեղեցւոյ , կամ յայտ
 նի բանին , և մի ևս յանդգնաբար ներհակեացի
 հասարակ և ընդունելի վարդապետութեն անա
 բանից :

Երկրորդն է , զի ունիցի զհաստատ ինչ հիմն ,
 իէ

D d

վն

Յաղագս մարդկային գործոց
վս զի ոչ է բաւական առ 'ի հաւանական դատել ,
ոչ ներհակին երբեք ճշմարտութե , այլ և ևս
հարկաւոր է , զի հաստատեցի 'ի յսկզբանց ինչ ,
որ իցէ ճշմարտութեն համաձայն . ոպ ինի եթէ
հաստատ ինչ պատճառաւ , կամ մեծամեծ և հաւ
ատարիմ վկայութիւն երևեացի :

Գ. Խնդրեացես , թէ ոպի վկայութիւնք ծանր
և հաւատարիմ համարիլ պարտին , որք կարաս
ցեն զկարծիս ինչ առնել հաւանական : Պատաս
խանեմ , թէ են՝ որք զստոյդ տեղի վրդպտցն
առնին , և որոց վկայութիւնն՝ են ևս հաւանական :
և են , որք խնդրեն զվկայութիւն բազում վարդա
պետաց 'ի միասին : և են , որոց վկայութիւն միայն
է բաւական , և թէպէտ սահմանել զայս յոյժ
դժուարին է , սակայն ոչ ոք ընդ դիմանայ , զի մի
զանազան պատահմունք երբեմն կարացցեն հան
դիպիլ , յորս համարեցի ևս վկայութիւն միոյ վար
դապետի բէն առ 'ի գործելութեք հաւանական
նաքար և ապահովութիւն : զոր օրինակ , աշխար
հական ոք կասկածեալ , միթէ իցէ օրէն նմա առ
նել զայսպիսի գործ , կամ զայսպիսի պաշնա
դրութիւն կատարել , կարէ խորհրդովն հոգաբար
ձուին իւրոյ , և խստովանահօրն յատուկ եպիսկո
պոսին , կամ ևս ինքեան եպիսկոպոսին , որք
ասեն , թէ է օրէն , զայսպիսի ինչ կատարել ,
քանզի ո՛ր երբեք կայացցէ ասել թէ խորհուրդք
նոյ , (զորոց զթուէ և զգիտութե ոպ համարիմք ,
ոչ կարէ երկբայիլ .) ոչ է բաւական առ 'ի հաւ
անականութիւն և ապահովութիւն գործել , թէ և
հեղինակութիւն այն , որում 'ի գործելն հետեւի՝
իցէ միայն միոյ վարդապետի : և ոչ ևս
ապաշխարողքն յանդիմանին , որք 'ի յամտարա
կուսութիւն խղճի մտաց իւրեանց , յորում ոչ դի
տեն զինչ առնել , միոյ խոստովանահօրն , զոր
այր բարեպաշտօն և դիտուն համարեն , խոր
հրդովք հանդիւն , և բաւական համարեն միայն
զվկայութիւն նորա :

Ուստի

Ուստի հետևել , թէ զհեղինակութիւն զայն , զորմէ է այժմ քան մեր , մեծ համարել պարտինք ի զանազան պարագայից , այսինքն , կամ ի թէ ուէ անձանց՝ որոց խորհրդոցն ի դործելն հետևինք , զի ոչ ոք է , որ ոչ խոստովանեսցի : թէ հեղինակութիւն եպիսկոպոսին կամ հոգաբարձուն ի մեծի համարման պարտէ լինիլ առաջի խրաքանչիւր ումեք . և ևս ի թէ ուէ այնոցիկ մեծի կամ փոքու իրաց , և դժուարութեց , որոց վասն խնդրի խորհուրդ , զի ոչ ոք երկբայի առայս , թէ մեկնութիւն պատահմանցն այնոցիկ , որք մեծ ինչ համարին , կմ չըջապատեալ են բազում և մեծամեծ դժուարութեք՝ խնդրել պարտ է , ի մեծամեծ վարդապետաց , կամ միոյ , կմ երկուց թեթեւագոյն վարդապետաց յայտնի վկայութիւն բաւական համարին : Եւ ևս ոչ ոք է , որ ոչ խոստովանեսցի , թէ հեղինակութիւն այն , որով զվարդապետ ոք , կամ զհովիւն , կամ զխոստովանահայր հանդարտել պարտ է , ոմ զի բաւականապէս զկարծիս ինչ հաւանկն համարեսցի , պարտէ , յառաջագրել զմեծամեծս և զծանրագոյնս քան զայն , որ ի յայս իսկ պատահման աշխարհականին ումեք բաւական է :

Գ. Գործեալ առ ի դործելութեք հաւանա կան կարծեօք՝ ոչ է բաւական , զի սկզբունքն այնոցիկ , որով լինի հաւանական . իցեն յայտնի այլոյ , այլ հարկաւոր է , զի և ինքն ծանիցէ , այսինքն , զի դիտացէ , թէ դործէ ամբողջ ինչ պատճառաւ , կամ ծանր և հաւատարիմ վկայութ . վս զի մինչ կարծիքն այն է ուղղեալ առ դործն՝ առ ի լինիլ որոյ ուղիղ , պարտ է լինիլ արդար և խոհեմ , որ ոչ երբեք լինի , եթէ գործօղն զոչ ինչ այսպիսի բան , և վկայութիւն ի դործելն ունիցի :

Եւ ևս այսպիսի պատճառս կամ վկայութիւն պարտի լինիլ նմա յայտնի ի դործելն , կամ յառաջ քան զդործելն , և ոչ զկենի դործելոյն միայն .

Յաղագս մարդկային գործոց
 ապա թէ ոչ՝ այսպիսի պատճառս և վկայութիւն
 առ գործն այն՝ ոչ է ուղղեալ : ուստի սխալին
 այնքիկ , որք զկնի գործելուն կամ զանց առնել
 լոյն , չըջեն զգիրս վարդապետաց , զի գոցեն
 զվկայութիւնն և ողորմելի և անհաւան . զի պատճառն
 այն և վկայութիւնն հետեւեալ , ոչ ինչ օգտէ առ
 ուղղութիւն գործոյն , որ զբարութիւն և զչարութիւն
 առնուալի տրամադրուէ : գործողին մինչ գործէ ,
 և ոչ ՚ի ճանաչմանէն , զոր զկնի գործոյն ու
 նիլ կարէ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ ,

Անթէ իցէ օրէն գործել իւրաքանչիւր հաւա
 նական կարծեօք :

Լրդ՝ Ճմարիտ է , զի հասարակաբար խօսել
 լով և ՚ի բաց ընկեցեալ զիւրաքանչիւր
 հաւանական կարծիս ՚ի մասնաւորի , ոչ միայն է
 բոտ օրինաց , այլև երբեմն հարակաւոր է գոր
 ծել հաւանական կարծեօք , մինչ բազմիցս միմեկ
 ոչ կարեն գործել այլապէս . Չի ոչ են զարդա
 րեալ հրեշտակային իմացականութիւն , որք կարաս
 ցին զմտ ինչ տեսանել անսխալաբար և հայեցո
 ղականութիւն : Զանգի և կիրառութիւն իսկ տեսա
 նեմք , զի յոյժ սակաւ են այնքիկ . (բաց յայնո
 ցիկ , զորս անձային հաւատովն իմանամք :) զորս
 կարասցուք իմանալ ստոյգ և յայտնի ապացու
 ցութիւն , մանաւանդ ՚ի գործելիս , յորս հազիւ
 կարէ լինիլ բարոյական պատճառ ինչ գործելեաց ,
 որում ալ իմն ներհակ նր ոչ կարասցէ լինիլ :

Դարձեալ ՚ի պարզ և ՚ի ստոյգ մեկնութիւն յառա
 ջադրեալ խնդրոյս գիտելի է , զի երկխոյն այն ,
 զորմէ ասացաք յանցեալ հատուածն , թէ մնաց
 ՚ի միասին ընդ հաճութիւն կարծողին , ՚ի հաւանա
 կան կարծեաց , է կրկին , զի ոմն է ներքին և
 գործնական և ոմն արտաքին և իբր տեսական :

ԱճԳ՝

Արդ՝ երկիւղն ներքին և դարձնական է այն , որ զգործողն անյանգործ առնէ , և անբաժ որսչ , Նի գործնական դատողութե բանին , յայն ժամ մինչ գործէ , մինչդէ և ոչ զմի կողմն ընտրէ , թէ այժմ և աստ , զայս կամ զայն , գործել . կամ ոչ գործել կարասցէ լինիլ ըստ օրինաց ։

Իսկ երկիւղն արտաքին և տեսական է այն , որով ևս եթէ գործողն ըստ ներքնայն և ըստ գործնական դատողութե իցէ բաւականատէս բացորոշեալ թէ աստ և այժմ . այս կամ այն գործել կամ զանց առնիլ ըստ օրինաց կարէ . բայց յարտաքնայն երկնչի , զի մի՛ ընդ տեսական դատողութեն իւրոյ վասն այս ինչ իրի կամ գործոյ կարասցէ լինիլ սխալու մննչ ։

Արդ՝ դիտացեալ մեր զբաժանումն՝ աւսեմք , թէ է օրէն գործել իւրաքանչիւր հաւանական կարծեօք , որ իցէ ընդ արտաքին և տեսական երկիւղն . բայց ոչ երբեք է օրէն գործել ներքին , և գործնական երկիւղին ։

Եւ պատճառ առաջնայն է , զի երկիւղն այն արտաքին , որ միացեալ է միշտ իւրաքանչիւր կարծեաց (որքան ևս իցէ հաւանական զի եթէ ոչ իցէր յարեալ Նի նա և երկիւղինչ . ոչ երբեք լինէր կարծիք , այլ գիտութի ինչ . կամ այլ ինչ տեսակ ճանաչման) ոչ արդելու , զի մի գործողն հաւանական կարծեօք ըստ ուղիղ բանի գործեացէ . զի (ողջասացելոցս Նի յանցեալ հատուածս երևի ,) հետևի Նի գործելն , հաստատ ինչ պատճառաց , կամ մեծամեծ և հաւատարիմ վկայութեց , որ համարի բաւական , առ Նի ասել թէ ուղղապէս գործէ ։

Եւ պատճառ երկրորդին է , զի առ Նի գործել ուրուք ուղղապէս պարտի լինիլ բարոյականաբար անկասկած , և առ ինքն ներքին դատողութե բացորոշեալ , թէ աստ և այժմ այս կամ այն առանց մեղաց , գործիլ կամ զանց առնիլ կարէ . և զայս արդարեւ կարէ բացորոշել . թէ և ոչ իցէ ստոյգ ։

Յաղաղ և մարդկային դործոց
այլև ունիցի զերկիւղ ինչ, որ 'ի տեսական դա-
տողութե 'ի վր' այնորիկ իրի կամ դործոյ փա-
լիլ կարէ : Զի դատողութիւն այն դործնական է
մերձաւոր կանոն մարդկային դործոց : իսկ տե-
սական դատողութիւն է իբր հեռաւոր : Եւ է
հարկաւոր 'ի բարոյական ուղղութի իւրաքան-
չիւր դործոյ, զի իցէ համաձայն մերձաւոր կա-
նոնին որ ուղղէ : արդ' լինի համաձայն, եթէ
դործօղն իցէ ստոյգ բարոյականաբար, թէ ուղ-
ղադէս գործէ : թէ և տեսականապէս ոչ իցէ
այնքան ստոյգ : այլ զերկիւղ ինչ ունիցի վասն
ներհակին նորա :

Ասացէ որ, թէ լինին ստոյգ, և ոչ լինին
ստոյգ տեսանի հակադրիլ միմեանց : և ապա 'ի
նոյն դործօղն 'ի միասին դտանիլ ոչ կարեն : Պա-
տասխանեմ, թէ այն ոչ է ներհակութի, զի թէ
պէտ զմիոյ, սակայն ոչ նոյնով կերպիւ ասին :
քանզի դործօղն է ստոյգ, թէ ըստ օրինացյայն
ժամ կարէ գործել հաւանական կարծեօք, թէ
և ինչք կերպիւ ոչ իցէ ըստ ամի անկասկած վս-
տադատութե պատճառի : կամ վկայութեցն,
յորոց և յառաժողայի կարծիքն : այլ ունիցի
զերկիւղ ինչ վս' ներհակին, վս' զի բարոյական
դործնական ստուգութիւն, ոչ 'ի բաց հերքէ զամ
երկիւղ տեսական : այլ ընդ նմա 'ի նոյն դործօղն
դտանիլ կարէ' ոնց երեւի 'ի սք գրոց : իմաստ .
21. || Երանեալ է այր, որ երկնէի միշտ : և փի
լիա' : || Ահիւ և դողութք զանձանց զերկութի
դործեցեք : յորոց երեւի, թէ թէ պէտ ստոյգ
է յոյսն առ 'ի ստանալ զերկութիւն յամ հաւա-
տացեալս 'ի ձեռն դերքնական աւաքինութեն'
յուսոյ, որ հաստատեալ է անշային ողորմութե
և քի արդեամբն ստուգիւ : քայց և այս ոչ ներ-
հակի, զի մի' 'ի միասին 'ի նոյն հաւատացեալն
դտցի ահ և երկիւղ առ 'ի ոչ կարուսանել զնոյն
փրկութիւն վս' տկարութե և անհաստատութե
յատուկ կամայն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ:

Արդեօք իցէ օրէն յերկուց հաւանական կարծեաց ընդունիլ զմինն, որ իցէ սակաւ աներկբայ և սակաւ հաւանական :

Ա զիւրին և ի յայտնի մեկնուի յառաջագրեալ խնդրոյս զխտելի է նախ, զի հաւանականագոյն կարծիքն է այն, որ զկատարեալ թէութիւն, զոր եղօք յառաջին հատուածն ստացեալ ունի, կամ որ ոչ իւրեք ընդդիմանայ ճշմարտութեն հաւատոյ, կամ հասարակ և ընդունելի վճռոցն վարդապետաց, այլ հաստատեալ է իսկական ինչ պատճառաւ, կամ ծանրագոյն ինչ վկայութե, իսկ ապահովագոյն կարծիքն է այն, որ զմեզ յամ տեսակացն մեղաց հեռացուցանէ, վստ յերկուց կարծեաց, որոց մինն ասէ, թէ է մեղք, իսկ միւսն ասէ, թէ ոչ է մեղք առնել զայս ինչ, կամ ոչ առնել : այն՝ որ ասէ, թէ է մեղք, միշտ է ապահովագոյն մինչ ոք վարի այնու, և ի նմանէ, որ դատարարութիւն հրաժարի, արդարեւ ոչ ինչ կերպիւն զինքն դնէ յորոպայթ մեղանչելոյ կամ դռնեա մահացօրէն - իսկ թէպէտ այսպիսի կարծիքս է ապահովագոյն, սակայն ոչ է միշտ հաւանականագոյն, մինչ բազմիցս հաստատեալ է ի տկարագոյն պատճառս, զոր բարեոք իսկ եցոյց ի հերոսն հետէ սքն Անտոնիոս, որ մեկնելով զկարծիսն սքն թօմայի, որ բաց ասէ. և սքն Պօնափենթուրայի, որ ստոր ասէ, թէ մեղաւորն զկնի անկանելոյ ի մահացու մեղս՝ պարտական է ըստ անային օրինացն վաղվաղակի խոստովանիլ, և թէ իցեն բազում խոստովանահարքս ասէ, թէ կարծիքն սքն թօմայի է հաւանականագոյն, և վստ այսորիկ ի կիրառութե հասարակ ամենեցուն :

Գիտելի է երկրորդ , զի բան մեր աստ ոչ է զխորհրդոյ , այլ զօրինաց , այս է , զի ոչ խնդրեմք աստ մի՛ թէ բարեգոյն ևս իցէ , և առաւել օգտակար հետեւին ապահովագոյն , թէ հաւանականագոյն կարծեաց : զի յայտնի իսկ է առ ամենեւեան , թէ ըստ ինքեան խօսելով , բարեգոյն ևս է հետեւիլ ապահովագոյն կարծեաց , կամ յերկուց հաւասարաբար ապահովկարծեաց , հետեւիլ հաւանականագուանին : Այլ խնդրեմք , մի՛ թէ պարտաւորի որ մծային օրինօք հետեւիլ միշտ ապահովագոյն և հաւանականագոյն կարծեաց :

Գիտելի է երրորդ , զի մինչ խնդրի 'ի մեջ մծաբանից , մի՛ թէ իցէ օրէն յերկուց հաւանական կան կարծեաց հետեւիլ սակաւ հաւանականին , իմացեալ լինի ևս սակաւ ապահովն : Վս զի եթէ սակաւ հաւանականն լինէր յոյժ ապահով , զոչ որ 'ի յերկրայում թի արկանէր , վս ընդ դրկելոյ զայն , որով հետեւ այնու , որով է յոյժ ապահով : յոյժ սուաւել ևս յամ տեսականն մեղաց սղատ կացուցանէ : Եւ ապա ոչ միայն էր ըստ օրինաց , այլ ևս դովելի հետեւիլն նմա 'ի դործէն իբրեւ կանոնի :

Բ. Արդ գիտացեալ մեր զայսոսիկ , Ասեմ , թէ է օրէն յերկուց հաւանական կարծեաց , թողեալ զհաւանականագոյնն , հետեւիլ սակաւ հաւանականին , միայն թէ իցէ այն ճշմարտիւ հաւանական . այնու իմացմամբ , որով մեկնեցաք յառաջին հատուածն : ուր ուսուցանեն բազում և մեծամեծ մծաբանք . Թղեթոս , Նաւարոս , Կամախէսս , Նիկողոս Իզամպերդոս և այլք բազումք :

Հաստատեմք նախ 'ի բանից սքյն Լեօնի պապին 'ի Թուղթն . զգ. առ դեղջուկն Նարբոն , որ ասէ , || Յայնոսիկ , որք կամ երկբայական եղեն , կամ խրթին , այնմ պարտէ մեզ հետեւիլ որ ոչ գտանի հակառակ աւետարանական պատ
ունի

նւիրանաց , և սք հարցն բանից : Ուստի Նի բա
նիցս սքյն կարեմք ձեռնարկել այսպէս . Ամե
նայն կարծիք , որ ճշմարտիւ է հաւանական ,
թէ և իցէ սակաւ հաւանական քան զայն , որ
համարի հաւանականագոյն , սակայն ոչ է հակա
ռակաւեութեան պատուիրանաց , և սուրբ
հարցն բանից , ուրեմն ըստ մտաց սքյն հայրա
պետին , հետեւիլ այնմ է օրէնս . Էզրակացութիւն
յայտնի իսկ է , և նախագասութիւն իսկ երեւի ,
զի եթէ կարծիքն այն աւետարանական պատ
ուիրանաց , կամ սք հարցն վճռոց ներհակէր ,
ոչ լինէր հաւանական , ուր երեւի յստացելոյս
յառաջին հատուածն :

Հաստատեմք երկրորդ , Գործն այն համարի
բարի , և պարկեշտ , և ապա ըստ օրինաց , որ
ուղիղ բանին է համաձայն , իսկ գործն այն ,
որ լինի հաւանական կարծեօք կամ ըստ աղղման
խղճի մտաց , որ հետեւի հաւանական կարծեաց ,
է համաձայն ուղիղ բանի , որ ոչ պարտաւորէ
յատկապէս առ Նի հետեւիլ հաւանականագոյն
կարծեաց . այլ կարծեացն , որ իցէ ճշմարտիւ
հաւանական . Եւ ոչ ևս այնու զի Նի գործեւն
ուրուք հետեւեացի հաւանական կարծեաց , թո
ղեալ զհաւանականագոյնն կարէ ասիլ , թէ չա
րեաւ գործէ , կամ հիմնեալ է Նի սուտ և յաղօ
րինաւոր ինչ կանոն այլ միայն՝ զի Նի գործեւն ոչ
հետեւի կատարելագոյնին , որում հետեւիլ ոչ
պարտաւորի : Ապա թէ ոչ , եթէ պարտաւոր
իցէր Նի յամս հետեւիլ կատարելագոյնին , պարտ
էր ասել . թէ նա , որ թողեալ զկրօնաւորա
կան կեանս , զոր կատարելագոյն և ապահո
վագոյն իսկ դատէր , զամուսնական կեանս ըն
տրեաց , գործէ չար և վատթար դատողութիւն ,
և ապա մեղանչէ , և զոր առանց մոլորութե
ն ոչ կարեմք հաստատել :

Գ. Բայց գիտե՛լ պարտ է աստ զոմանս ինչ ,
շուրջ զասացուածովքն մերովք : Նախ վն խոր
հրդոցն

հրդոցն եկեղեցւոյ, քան զի 'ի մատակարարել
ուրաք զխորհուրդս ինչ, պարտի միշտ ընդ-
շրկել զհաւանականագոյնն և զապահովագոյնն
կարծիս 'ի նիւթ և 'ի տեսակ նր', յորժամ կա-
րէ լինիլ զորօրինակ, թէ և ոմանք վաղապէտք
համարեացին հաւանական, թէ է իսկապէս
մկրտութիւն, որ լինի խաշուիչ կամ այլ ինչան
մաքուր ջրով, և պարզ սրակմամբ: և Իրճէ,
թէ է իսկապէս սրբադործումն 'ի հաց հա-
ճարոյ. սակայն մեղանչէ նա ծանրապէս, որ այ
նու կերպիւ մկրտէ, թողեալ զպարզ և զմա-
քուր ջուրն, զոր 'ի պատրաստի ունի, և որով
կարէ մկրտել. կամ սրբադործէ, թողեալ զանխը
մօր հացն ցորենոյ, որով կաբէ պատառապել:

Երկրորդ նկատմամբ առ դատաւորս, և առ
բժիշկս, զի դատաւորքն 'ի վճռելն, պարտին
հետևիլ հաւանագոյն կողման: և զգատ իւր-
եանց առ 'ի յօդուապնորիկ, որոյ վէճն հաւա-
նականագոյն պատճառօք ապացուցանի. իսկ
բժիշկքն 'ի տալ զդեղս պարտին հետևիլ աղա-
հովագոյն կարծեաց, և որ հաւանականագոյն է
յառողջութի հիւանդին. մինչ զայս արդարու-
թիւն, և սէրն յերկոցունցն իսկ պահանջէ:

Իսկ այլք յաւելուեն և զերրորդն նկատմամբ
առ ուսուցիչս, և առ վարդապետս, և մանա-
ւանդ առ այնոսիկ, որք զհաւատն և զքարս
ուսուցանեն. զի նոքա պարտին ուսուցանել
աշակերտաց իւրեանց զայնոսիկ, զորս համա-
րեն ողջամիտս և հաւանականագոյնս, և մանա-
ւանդ զքարոյական հոգս իսկ 'ի կիր արկանել.
զի որքան կարեն ճշմարտութեն վարդապետու-
թե յուսուցանելն հետևեացին. աղա թէ ոչ
երևի, թէ վնասեն աշակերտաց իւրեանց: և
հասարակութեն օգտի:

Դ. Խնդրեացես, մի՞ թէ վարդապետ կամ
խոսնակայր որ կարասցէ տալ զխորհուրդ ըստ
հաւանական վճռոյ, թողեալ զհաւանականա-
գոյնն

գոյնն , որում ինքն հետևի : Պատասխանեմ չ
 իզամպերդոսի բաժանմամբ . զի կամ աշակերտ
 և խնամքերդ ինքրեն զխորհուրդ ըստ մտաց
 նր լսան յառաջագրեալ խնդրոյ , կամ խնդ
 րեն միայն , թէ զինչ իցէ օրէն , և կամ թէ
 զինչ իցէ օգուտ առնել յայս ինչ պատահման :
 Արդ՝ եթէ խնդրեն լս առաջին կէրպի , զխոր
 հուրդս , սլարաին տալ զխորհուրդ ըստ յատուկ
 վճռոյ խրեանց . ապա թէ ոչ , հաւատարմութի ոչ
 առնեն . այլ ստել երևին , որ ոչ երբեք է օրէն ,
 էթէ ըստ երկրորդին , կարեն պատասխանել
 վս այն զոր հարցանեն , ըստ հաւանական ինչ կար
 ծեաց , թէ է օրէն : Իսկ եթէ լս երրորդին , հարց
 ցին պարաին խոհեմութի քննել զամ , զնոյն անուն
 իսկ , որ զխհոս խնդրէ , և զամ պարագայս իրին ,
 որոյ վս խհոս խնդրի , ևս և զժմկն , յորում այս
 նի խհոս խնդրի : և զամ խոհեմութի իսկ քննեալ
 տալ զխորհուրդ վս այնորին , որ առաւել օգուտ
 է : մանաւանդ զի երբեմն բարութի ևս է , և պարտ
 իսկ է տալ զայնպիսի խորհուրդս , որ իցէ հաւա
 նական միայն , թողեալ զհաւանականագոյնն . վս
 զի կարէ պատահիլ երբեմն , զի նա որ խնդրէ ըզ
 խորհուրդս այնպէս իցէ պատրաստ , մինչ զի ոչ
 առնելոց իցէ , եթէ ասացինմա լս հաւանակա
 նագոյն վճռոյ . ուստի հետևի . գնել զնա յորդ
 դայթ մեղանչելոյ . յորմէ կարէք ազատիլ , եթէ
 տուեալ լինէր նմա խորհուրդ ըստ հաւանական
 վճռոյ . որ հաճոյացեալ նմա , զինքն յօժարութի
 հպատակէր նմա : սակայն պարտի նա , որ ըզ
 խորհուրդս տայ , այնպէս կառավարել զինքն ,
 զի մի այլք դայթակղեսցին . տեսեալ զնա ոչ
 այնպէս տալ զխորհուրդ , ոպ ինքն կարծէ .
 կամ առնէ :

Գ Լ Ո Ւ Ի Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ :

Յաղագս մեղաց :

Պ Ր Ա Կ Ա Ռ Ա Զ Ւ Ն ,

Թէ զինչ է մեղքն :

Ա. **Յ**առաջագրեալ խնդիրս , ոչ զսկսնական
մեղաց , զոր յանցանօքն այլոց ստանամք
զորմէ յառաջին հատոր գործոյս 'ի չորրորդ ըն-
ձեռռւածն ասացաք , այլ զներգործական մե-
ղաց , յորում յատուկ կամաւ անկեալ լինի , վնայ
սահմանէ զայս սքն օգոս' || Գործեալ , ասա-
ցեալ , և ցանկացեալ քզէմ յաւիտենկն օրինացն
այ , և 'ի սահմանս յայս՝ որում և համաձայն
գտաւ սքն թօմաս և ընդ նմա վարդապետք 'ի
հասարակի , զերկուս ինչ պարտիմք իմանալ զօ-
րութի , 'ի գտանել այնոցիկ , լինի և սահմանն
կատարեալ այսպէս :

Մեղքն է կամաւորական գործեալ , ասացել
և ցանկացեալ , կամ զանցառեալ ընդ գէմ յաւի-
տենական օրինացն այ :

Ասի նախ , գործեալ , ասացեալ , և ցանկա-
ցեալ , զի ոմ ուսուցանէ սքն թօմայ , ամ չար
գործ , կամ է 'ի կամաց յառաջագրեալ , և
այսպէս է ցանկացեալ . կամ է հրամայեալ , և
այսպէս պատկանի առ արտաքին գործն խօսա-
կցուէ . կամ գործոց , և է գործեալ և ասացեալ :

Ասի երկրորդ , կամաւորական , զի առ 'ի լինի
մեղք հարկաւոր է , զի լիցի կամաւոր , կամ յա-
ռաջագրեացի 'ի յաղատ կամացն հաճուէ . մինչ
զի

զի ըստ վարդապետուն սբյն օգոստինոսի , և
ապոս հասարակ ամ անձարանից . || Ոչ ինքե
մեղք , որ ոչ է կամաւոր :

Ասի երրորդ , կամ զանցառեալ , զի մինչ հրա
մայականն և արդեւականն ըստ սբյն թօմայի առ
մի սեռ պատկանին . այնպէս մեղանչէ նա , որ
ոչ առնէ զայն որ հրամայի , որպէս մեղանչէ նա ,
որ առնէ զայն որ արդեւեալ է նմա :

Ասի չորրորդ , ըգէմյաւիտեննին օրինացն այ .
զի ոմ երևեսցի յասացելոցս 'ի հետևեալ գլխն .
մինչ յաւիտենական օրէնքն այ է առաջին և
գլխաւոր կանոն ամ ուղղուն որ 'ի յամ միջկային
գործս կարէ գտանիլ , հետևի , թէ ամ գործ ,
որ 'ի պատկանաւոր ուղղուն պակասի : ևս յայն
մանէ առաջին յաւիտենական օրինացն կանոնէ
մուրրի . և ապա յաւիտենական օրինացն այ հա
կառակի : Եւ այս այնպէս ճշմարիտ է , մինչ զի
ևս յանցանէն զեկեղեցական և զքաղաքական
օրինօք մայն է մեղք , ըստ որում օրէնքն այնո
քիկ 'ի յաւիտենական օրինացն յառաջադային կմ
ընդ նմա համաձայնին , կամ անտուտ ունին զոյժ
պարտաւորելոյ , ոմ եթէ յանցանէն իմացի
ընդգէմյաւիտենական օրինացն այ ' լինիլ ինք
իմացմամբ :

Թ. Արդ 'ի գիւրին իմացումն ասացելոցս , և
զորս ասացուք ' գիտեիլ է , զի առ իսկութի
մեղաց ' երկու ինչ մանաւանդ խնդրին , այս է ,
նախ , զի գործն այն լիցի միջկային , քի կամաւոր
և ազատ , և ապա զի իցէ չար և վատդար . այ
սինքն , զի ոչ ունիցի զպատկանաւորն համեմա
տուի կանոնի իւրոյ . և մերձաւոր կանոն մարդ
կային գործոց ' է ուղիղ բանն , ոմ 'ի վերոյ աստ
դօք ' . իսկ հեռաւորն , և գլխաւորն և առաջինն ,
է յաւիտենական օրէնքն , որ 'ի ձեռն լուսոյ բնա
կան բանին իւրաքանչիւր ումէք յայտնի , ըստ բա
նի առաքելոյն հոսմաց : || Որք (այսինքն , ամ
որք) ցուցանեն զգործս օրինացն գրեալ 'ի սիրտս
իւ

խրեանց՝ վկայութի մտաց իւրեանց (այսինքն խղճի մտաց իւրեանց) Եւ վնք սքն օգոստինոս , և սքն (ծմաս 'ի վերոյ եղեալ սահմանն նախ եղին զայն , որ պատկանի առ Էռնի մարդկային դործաց , իբրև զնիւթաւոր մեղաց և ապա զայն , որ պատկանի առ բան չարի , ոնց զտեսական նշնոյ չարի : Եւ պատճառ տեսական մեղաց , ոնց ուսացանեն անարեանք՝ ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ պակասութի ուղղութեն այնորիկ , զոր մարդն հրամանաւ յաւիտեանական օրինաց , և աղգամամբ ուղիղ բանին անել պարտի 'ի դործս իւր . ուստի սքն օգոստինոս 'ի մեկնութի սքն յօհաննու ասէ || Մեղքն է ոչ ինչ , զի բանիւ ոչ եղև և 'ի դիրս քաղաքին նոյ : || Մի խնդրեացէ ասէ , որ դարարողական պատճառ մարդկային չարութեն , զի ոչ է արարողական , այլ պակասական : և սքն Ամբրոսիոս վն խաւահայ և հոգւոյ ասէ , չինչ է չարութեն : եթէ ոչ կարօտութի բարւոյ , և սքն Անսելմոս , || Ոչ է ասէ ոնցիսուի անիրաւուն , կամ դործ , կամ այլ ինչ Էռնութի , այլ միայն հեռաւորութի պատկանաւորն արդարութե :

Գիտելի է և ևս ըստ սքն (ծմայի , զի այլ կերպիւ մեղքն 'ի փիլիսոփայից առեալ լինի , և այլ յանձանիցն . զի փիլիսոփայքն զայն միայն համարին մեղք , որ ուղիղ բանի հակառակի . իսկ անարեանք յաւելուն , թէ մեղքն է ընդ դէմ կամացն , օրինացն նոյ . և վնք վնաացուցունն , և արհամար հոռմն ինչ նոյ . ուստի 'ի սահման մեղաց՝ սքն օգոստինոս ուղղապէս ասէ , թէ է այն ընդդէմ յաւիտեանական օրինացն նոյ , զի դնէ զգլխաւոր , և զմանաւանդական տգեղութին մեղաց՝ առաջին աչաց :

ԳՐԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Մի թէ եւն մեղք՝ մահացուք , և ներելիք :

Աբաղումս յմեծաբանիցն մեղքն բաժա-
նի , զինախ բաժանի մեղքն 'ի ներդուր
ծականն և 'ի յունակականն . Ներդործականն
է այն , որ դործով կատարի . իսկ ունակականն է
որ մնայ զկնի ներդործապէս դործելոյ , ըստ
կերպի ունակական պակասութե :

Դարձեալ նոյն ինքն ներդործական մեղքն բա-
ժանի 'ի կողմանէ պատուիրանի 'ի յանձնառա-
կանն և 'ի զանցառականն . 'ի կողմանէ առար-
կային , 'ի մեղս ընդ դէմայ , ընդ դէմանձին իւ-
րոյ , և ընդ դէմ ընկերին : 'ի կողմանէ ենթա-
կային 'ի մարմնաւոր և 'ի հոգեւոր մեղս . 'ի կող-
մանէ կերպին , 'ի մեղս սրտի , բերանոյ և դոր-
ծոյ , 'ի կողմանէ արարողական պատճառին , 'ի
մեղս որ 'ի կրից , 'ի տգիտութե . և 'ի չարութե .
և ապա 'ի կողմանէ չարութե 'ի մահացու և 'ի
ներելի մեղս :

Եւ այժմ ասացուք զն վերջին բաժանմանս ,
իսկ զն մնացելոցն 'ի ներքոյ 'ի տեղիս իւրեանց
մեկնեցուք :

Արդ՝ մահացու մեղքն է , որոյ զն մարդն
զրկի 'ի սրբարար շնորհաց . և արդ իւնաւորի
յաւիտենական դատապարտուէն պատժոյ . իսկ
ներելին , թէպէտ է մեղք , բայց ոչ զրկէ զմարդն
'ի սքարար շնորհաց , և ոչ առնէ պարտաւոր
յաւիտենական դատապարտութե ,

Եւ ճշմարիտ է այս ըստ հաւատոյ , թէ եւն
մեղք , որք մահուչափ եւն , և եւն որք միայն նե-
րելի : Եւ նախ թէ եւն ոմանք մեղք մահուչափք
յայտնի է առ ամենեւեան . և երևի 'ի սք դրոյ ,
որ 'ի բազում տեղիս վկայէ զդատապարտուէն
կմ զյաւիտենական մահուանէ զն անկանելոյ 'ի
մեղս

մեղս ինչ , ուն կ'իսց . 3 . || Ա՛յ պոռնիկ , կամ
պիղծ . և'' . ոչ ունի զժառանգութի յարքայու
թէն ան , և յայտնու . 21 . || Սպանողաց , և
պոռնկաց , և'' . որոց բաժինն 'ի լճին այրե-
ցելոյ հրով և ծծմբով :

Եւ թէ են ոմանք մեղք միայն ներելի , հաս-
տատի նախ 'ի սք դրոց : Առակաց . 14 . || Յա-
ւուրն եօթն անգամ , անկցի արդարն , և յարի
ցէ , Եւ ան . 304 . 1 . || Եթէ ասիցեմք , թէ մեղս
ինչ մեք ոչ ունիմք , զանձինս խաբեմք , և ճշմար-
տութի 'ի մեզ ոչ գոյ , Ուր խօսի սքն յահնա , վս
մեղացն արդարոց . որոց վս յարդար լինելոյ ոչ
սրակատին , և ապա ընդ սրբարար շնորհաց կա-
րեն լինիլ , ուն մեկնէ սքն օգոստինոս :

Հաստատի երկրորդ 'ի ժղ' միլեզվիթանու .
ուր ասի ոչ միայն մեղաւորաց , այլ և արդարոց
սրատկանի զինդրուձածս զայս տէրունական ա-
ղօթից կոտարել || Թող մեզ զղարտիս մեր : և
'ի ժողովոյն թրի . որ յայտնապէս ցուցանէ . թէ
արդարքն և սքնն 'ի թեթեւ և 'ի հանապազորդա-
կան , որ ևս ներելի անուանի' երբեմն անկանին
'ի մեղս :

Ճշմարիտ է և ևս , զի տարբերութի մահացու ,
և ներելի մեղաց' առեալ լինի ոչ յայնմանէ , ուն
ասեն լթերեանք և դալվինեանք . թէ ամ մեղք
նախասահմանելոցն , կամ հաւատացելոցն է նե-
րելի . իսկ դատապարտելոցն մահացու . այլ 'ի
յատուկ պտձռէ , և 'ի բնուէ մեղացն այնոցիկ :

Եւ այս հաստատիլ կարէ նախ 'ի սք դրոց , որ
ուն 'ի վերանդր տացաւ ասէ , թէ են ոմանք
մեղք , որք յաւխտնական դատապարտութեն
որժանանան . և ապա թէ են մահուչափ . և թէ
են ոմանք ներելիք . առանց իրիք առնչուէ առ
նախասահմանութի կամ առ դատապարտութի ,
կամ առ հաւատն , և առ անհաւատութի մեղու
զելոց , մանաւանդ զի յայտնաւ վկայէ . թէ ոմանք
նախասահմանեալք և դատապարտեալք մեղու-

ցեալ իցեն մակուշադ . զոր օրինակ , մինչ դա-
ւիթ շնացաւ , առանց կարծեաց մահուչափ մե-
ղաւ , ուղ ուսուցանէ սքն ամբրոսիոս , մինչ սքն
պետրոս երիցս աւրացաւ : առանց կարծեաց
մեղաւ մահուչափ ըստ վկայութե նրոյն օգոս-
տինոսի 'ի մեկնութի նրոյն յօհաննու , որ ասէ
'ի յուրանալ նր երիցս' երկնէէր նա 'ի մահուա-
նէ մարմնոյ , ուստի և 'ի մահ հոգւոյ անկանէր :

Հաստատի երկրորդ ի նամակէ փիոսի հինգ
երրորդ պապին' և դրիդորի երեքսանբորդի , զոր
աւթնրէ ուսարանս նորոշեաց , յորում դա-
տապարտի նախադատութի միջակէի պպիոսի ,
որ ասէր , սչէ մեղք 'ի բնութէ իւրմէ ներելի :
այլ ամ մեղք արժանանայ յախտենական դա-
տապարտութե :

Հաստատի երրորդ այնու , զի եթէ ամ մեղք
նախատահմանելոցն իցէր ներելի' հետեւէր , զի
մի կարասցէ նախատահմանեալն կորուսանել
զարբարար շնորհս' մինչ միայն 'ի ձեռն մահացու
մեղաց կորուսել լինի աւելայն և այս իբրև սուտ
և հերետիկոսն դատապարտեցաւ 'ի ժող թրի' :

Ինքրեացես , թէ զինչ է յատուկ և տեսա-
կան պատճառ , որով մեղք ինչ մահացու 'ի
ներելեացն տարբերեցի : Պատասխանեմ թէ
բազում յոյժ են բանք ամաքանիցն 'ի վր խն-
դրոյս . ջի ոմանք համարին , թէ այնու տար-
բերի , զի մահացու մեղքն , է ընդ դէմ պա-
տուիրանին , իսկ ներելին է ընդ դէմ խորհր-
դոյ . Այլ թէ մահացուն է ընդ դէմ օրինաց ,
իսկ ներելին արտաքոյ օրինաց . Այլ հաւա-
նական ևս ասեն , թէ մահացու մեղքն բառ-
նայ զկարգն առ վերջին վախճան , զի բառնայ
զսէրն , և զնորհս , որով մարդն առ ամ ուղղի-
ւա առ նա իբրև առ վերջին վախճան միանայ .
իսկ ներելին ոչ բառնայ զկարգն առ վերջին
վախճան . մինչ ոչ բառնայ զսէրն , այլ միայն ըզ-
հարգն առ միջոցսն , զի դնէ զանկարգութի 'ի մարդ
իւր

կայն դործս , որ առ անձ անձիլ պարտէր , իբրեւ
առ վերջին վախճան , և սակայն ոչ կարէ , մինչ
մեղքն առ անձ անձիլ ոչ կարէ : Իսկ այլք հաւնկա
նագոյն և սասեն , թէ բաժանիլ տեսական աշտ
ճառ մահացու մեղացն 'ի ներքե լի մեղաց' յայնմիկ
կայանայ , զի 'ի յամ մահացու մեղս դտանի վտա
ցուցումն և անարգումն ւն . կամ յայտնապէս ,
կամ լռելեայն , և կամ մեկնողաբար , որ երևի
'ի բազում տեղիս սք դրոց . ուր տրտնջայ անձ վն
անարգելոյ և արհամարհելոյ 'ի մեղաւորաց :
յորմէ հետեւի անջատու մն սիրոյ , և բարեկա
մուն , որ է 'ի մէջ ւն և մարդկան : Իսկ 'ի ներե
լի մեղս արհամարհումնս այս ւն ոչ դտանի , և
ապա և ոչ անջատու մն սիրոյ , և բարեկամութե
ւն . ուն 'ի մարդկայինս բարեկամութե թե թե ինչ
վտացումն , թէ պէտ անհաճոյ թուի , սակայն ոչ
մինչև առ արհամարհումն յառաջանայ . և ապա
զկապն սիրոյ և միութե ոչ բաժանէ :

Պ Ր Ա Կ Ե Ր Ր Ո Ր Դ :

Որով արգեօք պատճառաւ մահացու և ներքե
մեղք 'ի մէջ իւրեանց ճանաչիլ կարեն :

Այդպէս անձ ասացաք յանցեալ պրակն :
Ճշմարիտ է , և 'ի սք գրոցն յայտնա
պէս երևի , թէ մահացու և ներքե մեղքն 'ի
մէջ իւրեանց տարբերին , սակայն ոչք են մեղքն
այնոքիկ ըստ տեսակին և անհատուէ մահացուք ,
որք և յարքայութեն երկնից 'ի յաւիտեանս հեր
քեսցեն , և կամ ոչք են ներքե լիք : որք զհոսա
նիլն առ այն ժամանակաւ իւրք արգելուցուն ,
յատուկ և մասնաւոր դատողութե դժուարին
իսկէ դտանելն , և վտանգաւոր իսկ սահմանելն ,
ուն ասէ սքն օգոստինոս :

Քանզի քահանայիցն է պաշտօն զանազանել 'ի
մէջ բորոտութե և բորոտութե , և ոչ կարէ 'ի յա
տեան

տեան խոստովանուէ զվճիւռ հատանել , եթէ
 ոչ ճանաչեսցէ զծանրութի , և զթեթեւութի մե-
 ղացն . վնջ զի իյայտպիսի խաւարնտինս տեղի
 տալ զլոյս ինչ յառաջագրեմք զոմանս , որ հա-
 սարակ անաբանիցն ընդունելի , և սք հարցն
 հաճելի , որով յամ պատահման զամ մահացու ,
 և զներելի մեղս ճանաչել հաւանականաբար , և
 ապահովութեմ ծմ որ կտրասցէ :

Եւ գիտելի նախ , զի ոմանք մեղք ըստ սեռի
 իւրեանց են մահացուք , և ներհակին ծանրացող
 ուղիղ քանի , և օրինացն նոյ , սնլ սուտ երդումն ,
 մարդասպանութի և այլն : Իսկ ոմանք ոչ ընդդի-
 մանան ծանրացէս ուղիղ քանի և անօրին օրի-
 նացն , և ապա ըստ սեռի իւրեանց՝ ոչ են մահա-
 ցուք , այլ միայն ներելիք , ոմնի են այնոքիկ , զո-
 բոց ասէ սքն օգոստինոս ի չորրորդ քանս յղգս
 տղեղութե հոգւոյ . || Քանիցս անգամ որ ի կե-
 րակուր և ի յըմպելի առանել մատչի քան զհար-
 կաւորն , քանիցս անգամ առաւել խօտի քան ըղ-
 ւիտոյն , կմլուէ քան զվայելն . քանիցս անգամ
 դառնացուցանէ զազքատն , որ թախանձանօք
 խնդրէ , և՛ սոյնպէս և այլք , զորս անդ ի թիւ
 ածէ : և զի ի ճանաչել զայսոմիս , որք ըստ սեռի
 իւրեանց մահացու կամ ներելիք են , ամ որ քա-
 զում անգամ յատուկ իմացմամբն մուրիլ և սլա-
 տրիլ կարէ , վնջ զերկու կանոնս ի հասարակի
 տան վարդապետք , որովք զճշմիտ և զապահով
 դատողութի զորպիսութե մեղաց կարեմք ունիլ :

Թ . Առաջին կանոն ի սք գրոց է , զի մինչ սք
 գիրք աւանդեն . թէ ոմանք մեղք մերժեն յար-
 քայուէ երկնից , զմեղաւորն յաւանկն մահուան
 արժանի սունեն , թշնամի նոյ կացուցանեն , յայտո-
 ցիկ և յայլ նման խօսակցուէց կարեմք իմանալ ,
 թէ սոյսպիսի մեղքն լը սեռի իւրեանց են մահա-
 ցուք . և զայս կանոն ցուցանէ մեզ սքն օգոս՝ որ
 ասէ || Թէ ոմանք մեղք թեթեւիցն իսկ համարէին ,
 եթէ ի սք գրոց ծանրագոյն իսկ ոչ ցուցանէին :

Երկրորդ . Կանոնն է ՚ի յնդհանուր եկեղեցւոյ . և ՚ի վարդապետացն համաձայնուէ , զի մինչ ՚ի բանիցն սբ . դրոց ոչ երևի բարւոյք ևս , մի թէ այս ինչ մեղք ըստ սեռի իւրում ներելի , թէ մահուչափ իցէ : պարտի նկատել առ այն . զոր վարդապետք եկեղեցւոյ վճառեն : Զի եթէ միտ չունչ ուսուցանեն , թէ այս ինչ մեղք ըստ սեռի իւրում է մահուչափ , պարտի համարել զայն մահուչափ , իսկ եթէ ներելի , ներելի : Բայց եթէ ոչ միաբանեացին վարդապետացն բանք ի մէջ իւրեանց , յայնժամ զհաւանականագոյնն և զապահովագոյնն , կամ գոնե՛ զհաւանականն , և զապահովն ընդդրիել պարտ է :

Գլխելի է երկրորդ , զի ոմանք մեղք լն սեռի իւրեանց մահացուք , վն երկուց կարեն լինիլ ներելի . կամ վն թեթեւուէ նիւթոյ . կամ վն անկատարուն գործոյն , ոն ուսուցանէ նավարուս ՚ի հասարակ վարդապետացն բանից . Եւ զերկաքանչիւրոցն իսկ վկայէ սբն օրոսաինսս ՚ի դիրս բնուէ և շնորհաց , զլ . 38 . որ խօսելով զարդաբոցն՝ որք ներելարար մեղանչեն ասէ . ॥ Բազում անգամ ՚ի թեթեւագոյնս , և երբեմն յանդդոյշ իսկ անգինս սպրդի մեղքն , Լստի գողութն , որ ըստ սեռի իւրում է մեղք մահացու , ՚ի պատճառս թեթեւութե նիւթոյն , լինի ներելի . ոն եթէ գողութ բարձեալն իցէ անորդ և սակաւագին : Նոյնպէս և բարկութն , որ ըստ սեռի իւրում է մեղք մահացու , վն անկատարուն գործոյն լինի ներելի . ոն եթէ օք անկատար զգուշութիւն և ազատութիւն բանին մեծի ինչ վրէժ խնդրութե ցանկացի : Եւ որ բարւոյք ևս իմացի ,

ի՞ Գլխելի է երրորդ , զի շարժմունք կամաց , և այլ կարողունց . են երկուք տարբերութիւն : Զի ոմանք հետեւին ի և կատարեալ բանին զգուշուէ , և բացարձուէ . ոն օք կատարելագէս ձանձալէ թէ խորհի . կամ ցանկաց , և կամ ըստ արտաքնոյն գործէ զլար և զապօրինաւոր ինչ .

և սակայն այսու նմա 'ի խորհուրդն , 'ի զանկունն , կամ 'ի դործն յայն մնայ . յայնժամ ոչ է երկբայու 'ի ինչ վն մեղանչելոյ մահու չափ , եթէ նիւթն է բուական առ մահացու մեղս :

Իսկ այդ ծագին յունչք զգուշանայ բանին , որպէս կոչին նախկին նախկնոյ , այսինքն . մինչ 'ի թե լաշրուէ դիւաց , կամ յանոցիկ , որք արտաբուսն զգայուեցն պատահին , և կամ յայլ ինչ բնական արամագրութե ճնանին , ուր վատթար ինչ խորհուրդ , ուստի կանքն , կամ զգայական ցանկութիւն բնականօրաբար առ յառաժադրեալ առարկայն շարժի . և այսոցիկ շարժմունքս ոչ առնեն յանցաւոր , որովհետեւ ոչ են 'ի յիշխանութե մարդոյ . || Զի ս' ասէ Եզն օրոս' մեղանչէ անդ , ուստի ոչ կարէ իւրիք կերպիւն գերծանիւն : Ուստի սքն դրիգսր պաղն . || Յայնժամ կատարի մեղքն ասէ , մինչ 'ի շարժման բերկրութե' ապաստար լինի հաւանութի : արդ մինչ 'ի շարժմունն յայնոսիկ նախկին նախկնոյ' ոչ է ազատութի , ոչ ևս և հաւանութի , ապա և ոչ մեղք : և դարձեալ սքն օգոստինոս 'ի գիրս քաղաքին Կ' խօսելով վն ապօրինաւոր շարժման ստորնայն ցանկուեց' ասէ . այնոցիկ են առանց մեղաց , մինչ ոչ հաւանութի և Կ' . Իսկ այսոցիսի շարժմանց նախկին նախկնոյ ոչ տուեալ լինի հաւանութի , մինչ կանխէ նմ ազատութե , որ ըստ սքն թամայի առ հաւանութիւն հարկաւ որապէս խնդրի . ուրեմն ըստ մտաց սքն օգոստինոսի ոչ երբէք են մեղք : Դ Բայց այլք շարժմունք թէն կանխեն կորե Է բանին զգուշուէ և ազատութե . սակայն հետեւին զգուշուէ ինչ , և անկատար խոհման բանին , և վն լինին անկատար հաւանութե , իբր թէ ասիւցնէք , կիսահատար ազատութե , որպիսի հաւանութի կարէ լինի 'ի կիսարթունան , կամ ևս 'ի հսկողան , որոց անձն բարկութե և երկիւղիւ ամբօթեալ իցէ , և կամ զբաղեալ այլ ինչ խորհրդովք' մինչ զի ոչ իմացի' կատարեալապէս ոչա

յու թիւն բերկրութեն այնորիկ, որով ականա-
նանն: Ուստի անկատարաբար և թեթևաբար,
այս է, ներելաբար մեղանշեն: Վայ ասէ սքն
ողորմոնոս 'ի վեցերորդ գիրն ընդ դէմ յուրեա
նոսի դր. 9. և 10. ուր խօսեցով վասն անկարգ
ուռ փման. || Միշտ առանց մեղաց լինեաք ասէ,
մինչև բժշկեսցի չարս, (այս է, ցանկութե)
եթէ նմա ոչ երբեք հաւանեաք չարեաւ. իսկ 'ի
յայնոսիկ թէ և ոչ մահացօրէն երբեմն 'ի նոյն
իսկ ապտամբ առ փմանէ, այլ ներելաբար յաղ
թիմք, այսու ստորտաւ որիմք ասել հանապաղօր.
Թող մեղ զպարսիս մեր: Յայտոցիկ բանիցս սքն
երևի, թէ 'ի յառնել շարժմանն ցանկութե 'ի
վր մարդոյ՝ թ երկից կարէ լինիլ, այս է, առանց
մեղաց, եթէ ոչ իւրեք հաւանիմք նմա. մահա-
ցու մեղօք, եթէ ազատաբար հաւանիմք նմա.
և ներելեօք, եթէ անկատար և կիսակամ ազա-
տութեք հաւանիմք նմա:

Ե. Գիտելի է չորրորդ, զի մեղքն ըստ սեռի
խրոսմ ներելի, հինգ կերպիւ կարէ լինիլ մա-
հացու. ուղ յասացելոցս 'ի յանցեալ դուռնն եր
և իս' Նախ' եթէ գործի մոլար խղճիւ մտաց կար
ծեցով զմեղս ինչ մահացու, որ իրաւի ոչ է:
Երկրորդ' եթէ ուղղեսցի առ մահացու մեղք
ինչ. որդոյն, եթէ ոք զբանս ինչ դատարկ ար-
տաբերեալ, կամեսցի նովաւ զայլս առ մահացու
մեղս ածել: Երրորդ' եթէ կացուսցի վերջին
վախճանն 'ի նոյն իսկ ներելի մեղս, այսինքն,
յանկարգ սէրն իրի ուրուք, որ լինի, ուղ ասէ
սքն թօմաս, մինչ ոք այնպէս ցանկայ ներելի ինչ
գործոյ, մինչ զի ատորատ է գործել, թէ ևս
իցէ մահացու: Չորրորդ' եթէ 'ի յաղատաբար
դու ծեցայ ներելի ինչ մեղաց՝ ծնցի մեծ իմն դայ-
թակղուի, զոր և իսկ գործօղն ետես յառաջա-
յոյն, կամ տեսանել կարէր և պարտ էր: Հինգ
երորդ' եթէ յանցանելն, կամ անհնազանդութիւն
ըստ ինքեան իցէ ներելի, սակայն վստեսակա-
ւոր

ևսր արհամարհման օրինաց , կամ օրինադրին ,
լինի մահացու :

Խնդրեսցես , մի թէ բազում ներելի մեղք կա
բնն կացուցանել զմի մահացու մեղս : Պատաս-
խանեմ ըստ քո թոմայի , թէ այս ոչ կարէ լինիլ ,
սուր թէ ոչ , հակառակիմք յատուկ վարդապե-
տունն ժող թրի'' , որ ասէ , թէ մեք ներելի
մեղօք հեռանչ ոչ կարեմք 'ի սրբարար շնորհաց :

Շ Առարկեսցես , թէ 'ի բնմ ներելի դողու-
թեց կարէ լինիլ դողուի մահացու , զոր օրինակ,
համարեսցուք , թէ քսան դրամն կացուցանէ զմի
մահացու մեղս դողուն , և եթէ որչափ քանչ-
իւր աւուր դողացի զմին՝ յաւժին և յերկրորդն
և 'ի հետևեալսն մեղանչէ միայն ներելաբար ,
իսկ 'ի քսաներորդն մահացօրէն : Պատասխա-
նեմ , թէ դողուին այն վերջին է մեղք մահացու ,
ոչ զի անտուտ և 'ի յառաջանցելոցն աճի և
բազկանայ մահացու մեղքն այն , այլ զի 'ի նոյն
վերջին դողուն պարունակի յայտնի , կամ լռե-
լեայն կամեցողուի ընդ անարդարաբար ունելոյ
վերջին դրամն ընդ նախկին իննև տասանց , և
մինչ քանակութիս այս է բաւական առ մահացու
մեղս ըստ համարման մերոյ , վնայ այս վերջին դո-
ղութիս է մահացու :

Եւ թէպէտ ներելի մեղքն , որքան և իցեն ,
ոչ կարեն հաւատարիլ երբէք միոյ մահացու մե-
ղաց . սակայն ճշմարիտ է ըստ սքյն թոմայի , զի
ներելի մեղքն , մանաւանդ այնոքիկ , որք ազատ
կամօք դործին , այնքան պատրաստեն զմարդն
առ մահացու մեղս , որքան ազօրութի լինի մարդ-
կային կամաց 'ի դործելն զայնոսիկ ամային օրի-
նացն 'ի փոքրագոյնս ոչ հնադանդիլ , ուստի սա
կաւ առ սակաւ ապա 'ի բաց մերժել զլուծն ամային
օրինաց 'ի մեծագոյնս և 'ի ծանրագոյնս գթիլ յա-
ռաջանայ , ըստնի էկլս'' 19 . || Որ արհամարհէ
զսակաւս , սակաւ առ սակաւ կործանեսցի :

|| Եւստի ասէ սքն օգոստինոս . || Մի՛ առ ոչ ինչ
հաւ

համարերը դմեղս քո , թէ են փոքունք , զի եւ փոքր կաթիլք անձրեաց զգեսա լցուցանեն , եւ զծառս յարմատոց անտի տապալեն , զու որ ասեսդ : Թէ փոքր ինչ է մեղքն իմ , կամիմ գիտել , թէ սրբանիցս զայնպիսի մեղս գործես , եթէ կամիցիս արդեօք զայնքան փոքր վերս 'ի մարմնի քո . եւ զաղտս , կամ զպատառւածս 'ի հանդերձս ունիլ : արդ' մինչ ոչ կամիս , զի լիցին վէրք 'ի մարմնի քո եւ բլծք եւ պատառւածք 'ի հանդերձս քո , զի եր արդեօք ոչ երկնիս տալ քո զայստիկ հոգւոյ քում :

Պ Ր Ա Կ Չ Ո Ր Ո Ր Դ :

Ո՛ւստի արդեօք ճանաչիլ կարէ տեսականոր կամ թռչական տարբերութի մեղաց :

Մ. **Եւ** զի 'ի Ժ' թրի'' , սահմանեցաւ , թէ զամ եւ զիւրաքանչիւր զկնի մկրտութե գործեալ մահացու մեղս , որք մեծաւ քննութի կարեն յիշիլ . պարտէ 'ի խոստովանութե յայտնել , նաեւ զպարագայս , որք զտեսակ մեղացն փոփոխեն . վնց զի սպաշխարօղն քննել կամ խոստովանահայրն առ այս օրնել սպաշխարօղին կարացել . հարկաւոր է քննել , թէ ո՛ւստի արդեօք տեսականոր , կամ թռչական տարբերութի մեղացն ճաննի :

Եւ նախ' որ պատկանի առ տեսականոր տարբերութի մեղացն գիտելի է . զի այն մանաւանդ 'ի տեսականոր առարկայէն իւրաքանչիւր մեղաց ճաննի , ոնց ասէ սբն թօմաս , մինչ զի այնոքիկ մեղք տեսակաւ տարբեր 'ի մեջ իւրեանց համարին , որոց տեսականոր առարկայն ներհակի բարոյական կատարելութեցն որք են տեսական տարբեր . եւ յորոց կատարելունց մեղքն զրկեն : Արդ' մինչ մեղքն տեսականաբար կայանայ 'ի պակասութն բարոյական ուղղութե կամ կատարել

բերանն ուն յառաջին պրակն առացօք . վնճ խաբա
քանելար մեղաց տեսական տարբերութիւնն 'ի
միւսոյ՝ առեալ լինի 'ի տեսականոր պատճառէն
ուղղունն և կատարելունն այնորիկ , յորմէ պա
կասի , քանզի տեսական տարբերութիւն պակաս
ման , ուն ուսուցանէն փխրափայլք , առեալ լի
նի 'ի տեսականոր տարբերութեւնէն , յորոց
պակասին :

Բ. Ուստի երեւի , թէ մեղքն այնորիկ զանա
զանին 'ի մէջ խաբեանց տեսական . ոչ միայն զի
առաքինութեցն որք ևն զանազան տեսական ներ
հանին . այլ ևս զի նոյնոյ առաքինութեւն , սակայն
զանազան տեսականոր « առձառառ ներհանին ,
զոր օրինակ , սուտ երգութիւն և ուխտագանգու
թիւն տեսական 'ի մէջ խաբեանց տարբերին . զի
թէ պէտ նոյնոյ առաքինութեւն կ'օնի . բայց զանա
զան տեսականոր պատճառաւ ընդ դիմանանն ուն
բարւոք ևս խմազկն յասացելոցս յառաջն երգ ,
և յերկրորդ տասնաբանեոյ օրէնս :

Երեւի երկրորդ , զի պարագայն այնորիկ որք
զտեսակ մեղացն փոփոխեն . կամ զմեղան տեսա
կառ զանազան բազմացուցանեն , որք զնոր և
զտեսակառ զանազան տգեղութիւն 'ի դրծն մեղաց
յառելուն՝ պարտին 'ի խոստովանութեւն յայտնիլ
զորորինակ , նա որ ուխտէ պահել զմի առաւրտ
ուրբաթու , եթէ զպահն զայն 'ի մէջ քառասնոր
դական պահոց լուծցէ զերկինս տեսական դործէ
զմեղս , թէ և թռչով իցէ մի , զի 'ի դրծն նորա
կրկին տգեղութիւն տեսական զանազան դտանի . զի
առաջինն է ընդդէմ հնազանդութեւն օրինաց եկե
ղեցւոյ . իսկ երկրորդն է ընդդէմ առաքինութեւն
կրօնի , որոյ պատկանի ուխտելն , և զուխտն
հաւատարմութիւն կատարելն , և վնճ զպարագայն
զայն ուխտի պարտ է յայտնել 'ի խոստովանութեւն ,
Դ. Իսկ որ պատկանի առ թռչանին տարբերու
թիւն մեղաց . դիտելի է , զի այնքան են մեղքն
թռչով զանազան , որքան են բարոյականաբար
մի .

միջահատեալ և կրկնեալ դործք կամացն , ուն
ասէ սքն թօմաս և այլք : վասն զի մինչ կամքն է
դիտաւոր սկիզբն կամաւորական բարի և չար
դործոց , ոչ ինչ է մեղք , որ ոչ յառաջագայի
յայնմանէ ազատ կամաց , ուստի հետեւի , թէ
թիւ մեղացն այնքան բազմանայ , որքան դործ
նոյնոյ կամացն բարոյականաբար միջահատեալ
կրկնի :

Ինդրեսցես , թէ քրպիսի դործ կամացն հա
մարի բարոյականաբար միջահատեալ , զի կրկնե
լովն նր՝ մեղքն բազմացի թուով : Պատասխա
նեմ , թէ դործն կամաց՝ յայնժամ բարոյականա
բար միջահատի , մինչ ոչ տեսականաբար , և ոչ
զօրութենաբար տեւէ ինոյնն : Ուստի որ դիմե
առ ի դողանալ , կամ առ ի սպանանել զթշնա
մին , թէ և ի ճանապարհի զյառաջագրութիւն
դողանալոյ , և սպանանելոյ յաճախ նորոգեցէ ,
ոչ համարի , եթէ ոչ միմիայն մեղք իսկ եթէ
առաջին կամքս այս դողուէ քնով միջահատեալ
կրկին նորոգեսցի , և կրկնեսցի , յայնժամ նոյն
մեղքն համարի թուով բազումբայց եթէ թիւն
միջահատեալ և կրկնեալ դործոցն այնոցիկ կա
մաց այնքան իցէ , զի բարոյականաբար սահմա
նել զայն անկար իցէ , յայնժամ բաւական է
յայտնելն ի խօստովանուէ զտեւումն ժամանա
կի , այնպէս ուն ասացեալ է յառաջին ընձեռ
ունած ոյսորիկ վերջին մասին , գլ . 5 . պրակ . 14 :

Պ Ր Ա Կ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ :

Յաղագս յանձնառական , և զանցառական մե
ղաց , և զանազան սատիճանաց նոցա :

Առուցանէ սքն թօմաս , և զոր ուսու
ցեալ իսկ էր սքն օգոստո , թէ ամ մեղք
երկու կերպիւն դործին . կմ դործին արդեւեալքն ,
և այս է մեղքն յանձնառուէ : կոմ ոչ դործին
նորա

հրամայեալքն , և այս է մեղքն զանցառութե :
Արդ այս է յատուկ տարբերութիս 'ի մէջ երկո-
ցունցն , զի մեղքն յանձնառուէ ընդ գիմանայ
բացասական տատուիւնին , որոյ թէ ութին է
այնպիսի ըստ վարդապետուէ սբյն թօմայի , որ
յամ ժամ պարտաւորէ , իսկ մեղքն զանցառ-
ութե ընդ գիմանայ ստորասական տատուիւնին ,
որ ոչ միշտ , այլ յեղերեալ միայն ինչ ժամանակի
պարտաւորէ , ոպք բարւոք և սխմացի յասացելոցն
'ի ներքոյ 'ի մեկնութի տանաբանեայ օրինացն :

Արդ վս զանցառական մեղաց գիտելի է , զի
ոչ միայն դործէ զմեղս զանցառուէ՝ յորժամ ոք
յանց առնու զնովաւ , զոր պարտ էր առնել ,
ըստ բանի սբյն Յակոբայ : || Որ ոք գիտեսցէ ըզ-
բարին , և ոչ առնէ մեղք են նմա : այլ ևս յոր-
ժամ կամի առնել զինն , յորմէ գիտէ . թէ հե-
տեւ զանցառումն , կամ գիտել կարէր և պարտ
էր : Եւ դործս այս ըստորում է պատճառ զանց
առական մեղաց՝ է մեղք . և ոչ զանազան 'ի
զանցառկն մեղաց , թ բաւանականացոյն վճռոյ
նծարանից ուստի հետեւի , թէ բաւական է յայտ
նելուրուք 'ի խոստովանուէ , թէ յաւուրս տօնից
զանց առ 'ի լսել զպատարաց և ոչ պարտաւորի
յայտնել զպատճառն զանցառութեն այնորիկ .
եթէ պատճառն այն՝ ըստ ինքեան չիցէ չար :

Իսկ վս յանձնառական մեղաց գիտելի է , զի
երեք են մանաւանդական ատրիճանք նորա , զի
ռմանք դործին սրտին , այլ բերանով , և այլք
դործով . որպէս ուսուցանէ սբն թօմաս , և
բարւոք ևս երեւի 'ի սբ գրոց՝ մտթ'' 15 . || Իսկ
'ի սրտէ ելանեն խորհրդք չարք և'' , որք պզծեն
զմարդ : Եւ սաղմ . 14 . || | Իր ոչ նենդաւորեաց
լեզուաւ խրով , և չար ընկերի խրում ոչ
արար , Դարձեալ մեղք սրտին , կամ պարզ
ննրքինք , երեք կերպիւն դործին . այսինքն , խոր
հրդով , բերկրութ . և հաւանութ չար դործ ց ,
Իսկ թէ պարզ խորհրդով մեղանչել կարէ , ըստ
ինչ

ինքեան յայտէ , ուր որ զգուշութիւն և ազտութեամբ
կամեացի ընդունիլ զհարծիս ինչ , որ յեկեղեցւոյ
դաստապարտեալ , և 'ի բաց հերքեալ է . ըստ
այնմ խմատ ' ։ ॥ Խորհուրդ չար բաժանէ զմիշտ
յոյն ։ ևս թէ ոչ միայն հաւանութիւն չար դործոց
է մեղք՝ զորմէ ոչ է երկբայուի , այլ ևս պարզ
բերկրութիւն վս չար դործոյն , զոր ամառանք յա-
մեղադատեան կոչեն . ուր ուսուցանէ սքն թօմաս ,
և ընդ նմա ամ ամառանք , և ևս սքն օգտանս ,
որ ասէ : ॥ Եւ որ դատապարտի , եթէ զայնասիկ
որք թէպէտ են առանց կամաց դործելոյ , սա-
կայն են կամք հօգւոյն զմայիլ զնորօք , և միայն
մեղք կամացն ճանաչեն , ոչ քահէ շնորհօք միջ-
նորդին :

Եւ պատճառն , որով հաստատէ սքն թօմաս ,
է այս . զի այնպիսի է բերկրութիւն , որպիսի է և
առարկայ նր իսկ որ բերկրի զչար դործով , ըստ
որում է չար . առարկայ բերկրման նր է չար .
աւրեմ և բերկրութիւն նր է չար լինի մ հուշտի ,
եթէ բերկրի զմահուչաւի չարեօք . ուր միշտ որ
խորհի զպոռնկութիւն . և զգուշութիւն բանին ճանա-
չելով թէ խորհի զնմանէ , բերկրի : իսկ լինի նե
բնի եթէ բերկրի միայն զնեբեքի չարեօք . ուր մինչ
խորհի որք , և խորհեցեալ բերկրի վս դմրկ ինչ իրի :

Աստի հեռակի , զի եթէ որ բերկրեսցի ոչ վս
չար դործոյն . ըստ որում է չար այլ վս ինչ
պարագայի նր , որ ըստ ինքեան ոչ է չար : զոր
օրինակ , եթէ խորհեցեալ զմարդասպանութիւն
աւրուք բերկրեսցի , ոչ վս մահուան նր . այլ
վս կերպին , և հնարագիտութեն միտպանին
'ի մարդասպանութեն դործեալ , ոչ մեղանչէ մա-
հուչաւի , որպէս ուսուցանէ սուրբն թօմաս 'ի
վերոյ :

Դ. Եւ գիտելի է աստ նախ , զի առ 'ի ինիլ
մեղք մահուչաւի վս բերկրման զչարսնչ իւօք ,
երկու ինչ խնդրին . Առաջինն է , զի գիտասցե
նա՝ որ բերկրին , թէ ոչ միայն զի բերկրի զայն
պիսի

պիտի իրօք , այլ զի բերկրումն այն է չար , և ապրիկնաւոր , կամ դոնէ զայս ծանկցէ , մինչ ետ զպատճառ դիտուի բերկրմանն այնմիկ . Եւ Երբորդն է , զի հաւանութի բանին հետեւեացի բերկրունն այնմիկ յայտնաբար , կամ լռելեայն : ուղ բարւոք ևս ուսուցանէ սքն օ . ստիմես ի վէրոյ , զի անպատկան բերկրմանք ոչ միայն ոչ են ընդունելի յայտնի հաւանութ . այլ ևս . || Ի մեր աննայն ի հօգի ի բաց հերքել տարալին : Կատի ը մտաց սքն , ոչ միայն մեղանչէ նա , որ յայտնա պէս և բացորոշաբար հաւանի ի բերկրութի մի չար ինչ իրի , այլ ևս այն՝ որ լռելեայն , այս է , որ զբերկրութի զայն մինչ կարէր ի բաց մերժել , զանց է առ :

Դ. Գիտելի է Երկրի , զի բերկրութիս այնոքիկ մի չար ինչ գործոյ . եթէ միացին կամայն առ ի գործել զայն . յայնժամ լինին տեսական նոյն ընդ գործելոյ , ըստ բանիքի տն , մատթ . 3 . || Եթէ ամ որ հայի ի կրն մարդ առ ի ցանկանալոյ նմա , անդէն շնացաւ ընդ նմա ի սկսի իւրում : Եւ վն յայտպիտի պատահման պարտ է յայտնել զպարագայս զայնոքիկ ի խոստովանութե , որք զտեսակ մեղաց փոխոխէին , եթէ . որ ծով կաւարէին , այսինքն , մի՛ թէ վն պարզ պոռնկութե , թէ վասն շնութեան . և'' , բերկրեցաւ . Իսկ եթէ ամենեւին ոչ կամեսցի գործել զայնպիսի մեղս , այլ միայն ի բերկրութի ընդարձ կէս զի հաւանութի , յայնժամ հաւանական իմն է բանն , որք ասեն , թէ ամ այս խի բերկրութիք են նոյն տեսական , յորժամ ի նոյն և ի նման պատճառէ ծնանին , և ապա նա , որ միայն խաբ հրդով բերկրի զաղտեղութ , այսինքն , զպոռնկութի զնութե'' մի պարզ բերկրունն այնորիկ , և առանց հաւանութի ի գործն նոյն մեղաց , ոչ է պարտական յայտնել ի խոստովանութե զպարագայս անձանց և այլոց նմանեաց , որք զտեսակ մեղացն , թէ գործեալ լինէին , փոխոխէին , այլ

բա

Յաղաքս մեղաց :
բաւական է յայտնելն միայն զհաւանութիւն առ
աղտեղի խորհուրդս ,

Պ Ր Ա Կ Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Դ :

Թէ ոյք են պատճառք մեղաց :

Եւ ըրդ առաջին և զխաւոր պատճառ մեղաց
է կամքն , որ 'ի կանոնէ անձային օրի
նացն շեղի , ուն ուսոյց սքն օգոստինոս 'ի դիրս
երկուց հոգւոց ընդ դէմ մանիքեցւոց : ॥ Թէ
մեղքն առանց կամացն ոչ կարէ լինիլ . ամ միտք
զանձայինն առինքն դրեալ ընթեռնու : Բայց բաց
'ի կամաց են ևս այլ երկու ներքին և արտաքին
պատճառք , որք առ մեղս շարժեն և ածեն ,
զորոց խնդրեմք , թէ զինչ են այնոքիկ . 'ի մեկ
նութի որոյ ,

Ասեմ նախ , թէ երկու են արտաքին պատ-
ճառք , որք շարժեն , և ածեն առ մեղս , այս
է , սատանայ , և աշխարհ , և նախ սատանայ թէ
լադրութն և փորձութն իւրով շարժէ և ածէ 'ի
մեղս' երևի 'ի սք գրոց , իմա' և . ॥ Նախանձու-
քանսարկութն' եմուտ մահ յաշխարհ , և Թեո' .
5 . ॥ Ոստին ձեր սատանայ իբրև զառիւծ դուչ ,
չրջի և խնդրէ , թէ զո՞ կլանիցէ : սակայն յայս
մանէ փորձութէ դիւնին ոչ ինչ հարկաւորութի
հետեւի կամացն առ 'ի մեղանչել , այլ միշտ մնայ
ազատութի և իշխանութի առ 'ի ընդդիմանալ
մեա , ուն ուսուցանէ սքն թօմաս ըստ բանի սքյն
Յակոբայ . 4 . ॥ Հակառակ կացէք չարախօսին ,
և լիցի փախտական առ 'ի ձէնջ : Եւ որքան առ
աշխարհն , եթէ անուամբ նք ըստ մտաց սքոյն
օգոստինոսի 'ի մեկնութի սաղմ . 34 . իմանամք
զանօրէն և զամբարիշտ մարդիկ . Ճմարիտ է ,
զի ևս նոքա չար օրինակօք , և աղտեղի հրապու-
րանօք երբեմն զոմանս ածեն 'ի մեղս . էկզս' :
॥ Որ մերձենայ 'ի ձիւթ աղտեղացի 'ի նմանէ ,
և

և որ հաղորդի հպարտաց՝ զգեցցի զհպարտութիւն
 ք. Ասեմ երկրորդ, առ ՚ի բաց մերժել, և
 անարգել զհայհոյութիւն քրիստոնէիցն, որք ա-
 սեն, թէ ան է պատճառ և հեղինակ մեղաց :
 Բաց յայնոցիկ, զորս ասագաք ընդ գէմամբարչ-
 տուէս այսմիկ յառաջին մասն դործոյս, ընձե՛-
 ւ. Գլ՝ 4. պրակ. 1. զնոյն կրկին ՚ի բաց հեր-
 քեմք վկայութեմք գրոց, ազգմ. 1. || Ոչ թէ դու
 ան, կամիս զանօրէնութիւն և սքնն Յակոբայ : ||
 Չի ան անփորձ է չարաց՝ փորձէ նա, և ոչ զբ :
 Դարձեալ սուրբն Բարսեղ զհերետիկոսութիւն
 զայս ՚ի բաց մերժեաց յամբողջին ճառս, որոց
 մակագիրն է, յաղագրս թէ ան ոչ է հեղինակ
 չարաց, ուր ցուցանէ, թէ նոյն իսկ ամբար-
 տաւանութիւն ասել ուրուք, թէ ան է հեղինակ
 չարաց, որ և ասել, թէ ան ոչ է :

Աւարկեն նախ հերետիկոսք զբանն և փայ՝ 1.
 || Որ զամ յաջողէ ըստ խորհրդոց կամաց իւ-
 րոց, ուրեմն և զմեղան :

Պատասխանէ սքնն Հերոնիմոս ՚ի վր այնորիկ
 բանին, թէ. || Չայս իմանալ պարտեմք, ոչ զի
 ամ, որ յաջխարհի լինի կամօք, և խորհրդօն
 այ լինի, ապա թէ ոչ, և չարքս այ կարէին
 համարիլ, այլ զի զամ զոր առնէ, խորհրդով,
 և կամաւ դործէ :

Աւարկեն երկրորդ ՚ի բողոքմտեղիս սքնն զրոց
 ասի, թէ ան զմեղաւորս խստացուցանէ և կու-
 րացուցանէ : Պատասխանէ սքնն օգոստինոս :
 թէ ան խստացուցանէ, և կուրացուցանէ ոչ
 մասնակցելով չարաց, այլ ոչ մասնակցելով
 շնորհաց, այսինքն, մասնաւորաց, և դործու-
 նէից, ոմ երևի յասացելոցս ՚ի յընձեռնածս
 շնորհաց :

Աւարկեն երրորդ. թէ զիրք սքնն ՚ի բողոքմ
 տեղիս ասեն, թէ մեղք ինչ դործին ըստ կամաց,
 ըստ կարգադրուէ, և ըստ հրամանի այ և այլն :
 Պատասխանեմ, այսու և այլով իմացեալ լինե
 միայն :

միայն , թէ ան թողտայ զմեզս , և անօրէն ամբարշտացն կանօք՝ իբրեւ դորձեօք վարի առ ի կրթել զարդարս , և առ ի պատժել , զորս ի յաւիտենից պատժել սահմանեաց , ող ասէ սքն օգոստինոս , և այլ բազում սուրբ հարք :

Դ. Առարկեն չորորդ , թէ ան յատկապէս դորձակցի ի դորձն մեղաց ք մեղաւորին : Աստի հետեւի , թէ ի միասին ընդ նմա է պատճառ այնորիկ : Պատենեմ , թէ պէտ ան յատկապէս դորձակցի ի դորձն , բայց ոչ ի պակասօք ի դորձացն այնորիկ , կամ ի ապեղութեւ որ ի նոյն դորձն գտանի , յորում միայն կայանայ տեսական բան նոյն իսկ մեղաց . ող ի վերոյ ասացելոցս երեւի : և ապա թէ պէտ է պատճառ դո՛ւրջն , բայց ոչ է պատճառ պակասութեն , որ ի նմին գտանի : ող շարժական կարողութիւն է պատճառին չքնելոյ , բայց ոչ է պատճառ կաշալոյ . որ միայն ի պակասութեւ բարձիցն պատճառի : Աստի սքն թօմաս . մեղքն ասէ , ոչ արարողական պատճառի , այլ պակասական պատճառի համարեալ լինի , որպիսի է միայն մարդն որ մեղանէ :

Դ. Եւ սքան առ ներքին պատճառս մեղաց՝ երեք յո՞մարանիցն թուին , այսինքն , ի կողմս նէ ատորին ըզձի՝ տկարութի կամ կիրք : ի կողմս նէ վերին ըզձի կամ կամացն՝ չարութիւն . իսկ ի կողմս նէ իմացականութե՝ տգիտութի . ող ասէ սքն թօմաս : արդ զերկուց առաջնոց վարդապետեալ մեր ասա՝ զերբորդն ի հետեւեալն պրակ մեկնեացուք :

Եւ նոխ , զի մեղքն երբեմն պատճառի ի շարժմանց , և ի կրկն ստորին ըզձի՝ զուցանեն որ դիրք , գանկէի : 1 . || Յանկութի դարձոյց զսիրտ քո և հօսոյ՝ 7 . || Բայց տեսնեմ այլ չրեւոյ յանդամս իմ զինեալ հակառակ օրինաց մտաց իմոց՝ և զերեալ զնա օրեօքն մեղաց : Արդ պատճառի մեղք ի ցանկութե , կամ ի կրկն զցոյցական ըզձից՝ ըսա երկուց , ող ասէ սքն

Թօմաս : Նախ ըստորում դարձուցանէ , և շրջէ
 զգգուշուի բանին : Երկրորդ ըստորում զկամս
 դրդուէ , և առնէ զի առարկայն առաւել պատ-
 կան , և ըզձալի երևեսցի . և զերկաքանչիւրն
 եցոյց սքն յակօր . դէ . 1 . ասելով : || Իւրաքան
 շիւրք փորձի առ իւրոց ցանկուեց ձգել և պատ-
 րեալ : և այսովսի մեղքս , որք 'ի կրից ծնանին ,
 ասին ևս , թէ յառաջագոյին 'ի տկարութի . զի
 կիրքն , ուն ասէ սքն Թօմաս , ևն իբրու տկարու
 թիք և հիւանդութիք հոգւոյ . և այսոքիկ ըստ
 երկուց կարեն պատահիլ , ուն ասէ նոյն սքն Թո-
 մաս : Նախ նախընթացաբար առ դատողութի
 բանին , որպէս մինչ որ յառաջ քան զգիտել 'ի
 չարութի դործոյն իւրոյ՝ ամբոխեսցի 'ի կրից ,
 և յայնժամ եթէ այնքան սատակի իցէ այն , մինչ
 զի զգատողութի բանին ըստ ամի խափանեսցէ :
 այնպէս զի որ սու չարութի դործոյն իւրոյ՝ վասն
 սատակուեցն կրից՝ գիտել ոչ կարասցէ , յայն-
 ժամ ոչ լինի մեղք , մինչ ոչ է ազատութի կա-
 մաց , առանց որոյ հաւանութինն ոչ կարէ լի-
 նիլ ազատ , վասն որոյ սուրբն օգոստինոս :
 || Եւս եթէ իցեն ասէ 'ի մեղ մինչ եմք 'ի մահ
 կանաչու մարմնի աստ ցանկութեք մեղաց , եթէ
 ոչ ումեք 'ի նոցունց տայաք զհաւանութի , ոչ ու-
 նեաք զպատճառս ասելոյ հօր մերոյ , որ յեր-
 կինս է : Թող մեզ զպարտիս մեր : Եւ դարձել 'ի
 դիրս բաղաբին այ : || Անհնազանդութին այն ցան-
 կուեց , այնքան առաւել առանց մեղաց է 'ի մար-
 մնի , որ ոչ հաւանի , որժան առանց մեղաց է 'ի
 մարմնի , որ ննջէ : Իսկ եթէ կիրքն ոչ բարձցն
 զդատողութի բանին . այլ զայն միայն ըստ մասին
 հեռացուցեն կո՛ւ արդելուցուն , այնպէս զի բա-
 նականութին բաւականապէս ծանիցէ զչարութի
 դործոյն այնորիկ , յայնժամ ոչ առբասրէ 'ի մե-
 ղաց : այլ զծանրութի նր թեթեւացուցանէ ,
 || Եստի սքն օգոստինոս ասէ : || Մեղք առաջին
 ծնողացն մերոց վասն այն եղև ծանր . զի տա-
 լիթ

կաւին ցանկութիւն ոչ ընդդիմանայր կամաց , այսինքն , թէ մեղքն այն ապառնի ինի թեթեւ , եթէ 'ի նախընթաց ցանկութե դործեսցի :

Երկրորդ կիրքն կարեն պատահիլ հետեւաբար , այսինքն , յորժամ աղատաբար զինքեանս շարժեն առ շարինչ յորմէ հետեւի և կիրք ինչ 'ի ստորին իղձս , և յայնժամ կիրքն այն ոչ առբասբէ 'ի մեղաց , և ոչ թեթեւացուցանէ զճանրութիւն , այլ մանաւանդ ծանրացուցանէ , ուր ասէսքն թօմաս , և է նշան մեծի հակման , որ է 'ի նոյն կամս , առ 'ի դործել զմեղս :

Իսկ թէ մեղքն երբեմն պատճառին ևս 'ի չարութե կամ 'ի վատթարութե կամացն , մինչ զի երբեմն ոք յատուկ և ազատ չարութե մեղանչէ , երևի 'ի սք գրոց , յօբ . 34 . || Եւ իբր խորամանկութե խտորեցան յօրինացն նոյ , և զամճանապարհս նոյ ոչ կամեցան ճանաչել Ուսուցանէ սքն թօմաս , թէ մեղքն այն , որ յատուկ և ազատ չարութե դործի , է ծանրագոյն քան զայն , որ ծնանի 'ի տկարութե և 'ի կրից , ք , զի բղիւի 'ի մեծի ազատութե կամացն :

ՊՐԱԿ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ .

Թէ սրով կերպիւն տգիտութիւն է պատճառ մեղաց , և կամ որով կերպիւն անմեղա գիրս առնէ :

Ա. **Մ**եկնութի յառաջագրեալ ինդրոյս գիտել պարտ է , ըստ վարդապետուն հասարակ անձաբանից , զի կրկին է տգիտութիւն , մինն իրաւանց , և միւսն դործոց , տգիտութիւն իրաւանց է , մինչ տգիտանամք զօրէնս ինչ կամ զսովորութիւն , որ ասնի զգորութի օրինաց , որ արդեւ , կամ հրամայէ զիմն , զոր օրինակ , եթէ ոք ոչ գիտիցէ , թէ եկեղեցական օրէնքն արդեւ ուտելն զմիս յաւուրս ուրբաթու : Իսկ տգի

տղիտութի դործոց է , յորժամ տղիտանամք
զմասնաւոր ինչ , որ հրամայեալ , կամ արդե-
լեալ է , և 'ի նմանէ իբր յառարկայէ կախեալ
կայ բարոյական դործ ինչ . զոր օրինակ , եթէ
ոք ոչ գիտիցէ զլինիլն միս , զոր ուտէ , կամ ոչ
ծանիցէ , թէ է ուրբաթ օրն . ողբարւոք ևս
ուսուցանէ իզամպերթոս , և զայս , որ վս
տղիտութե ասացաւ՝ իմանալ պարտիմք ևս վասն
անզգուշութե , և մոռացման :

Դարձեալ տղիտութեց ոմն է նախընթաց , ոմն
համընթաց , և ոմն հետեւեալ : Նախընթաց ,
տղիտութի է այն , որ ոչ ուղղակի , և ոչ անուղ-
ղակի է կամաւոր , և վս այն անուանի նախըն-
թաց՝ զի կանխէ ամ դործոյ կամացն , և նոյնն
ասի անյաղթելի , և հաւանական , կամ արդար :
Անյաղթելին է , յորժամ ոչ իւրեքնեռք կարե-
յաղթիլ : Իսկ հաւանական կամ արդարն է , մինչ ,
թէ և բացարձակապէս խօսելով , ամ զգուշու-
թեքննեալ , որ կարէր 'ի կիրարկանիլ , կարէր
յաղթիլ , սակայն ոչ էր պարտ . զի ոչ ինչ պար-
տաւորութի էր առ 'ի կիրարկանել զմեծագոյն
զգուշութեան զայն , զոր 'ի կիրարկել , սակայն
և այնու յաղթել ոչ կարաց , և վս բարոյակա-
նաբար ասի անյաղթելի :

Բ. Համընթաց տղիտութի է , յորժամ տղի-
տանամք զիմն , սակայն զոր եթէ գիտեաք ևս
առնեաք , ող մինչ ոք համարեսցի սպանանել
զգազան , և սպանցէ զթշնամին , վս զի այնպէս
էր պատրաստ , զի եթէ ծանիցէր , թէ է թշնա
միւր , տակաւին սպանանէր :

Իսկ հետեւեալ տղիտութի է այն , որ իւրե-
կերպիւ է կամաւորական , և կամացն՝ ուղղակի ,
կամ անուղղակի հետեւի , և որ ևս ասի յաղթելի .
զի իւրեք զգուշութե յաղթել կարէր և պարտ էր ,
և բաժանի 'ի փափաքեալն , և յոչ փափաքեալն :
Փափաքեալն է ուղղապէս կամեցեալն . զոր
օրինակ , մինչ ոք յատկապէս կամի տղիտանալ

դիմե , զի ազատութեամբ ևս մեղիցէ :

Իսկ ոչ փախաքեալն , է անուղղապէս միայն
կամեցեալն , զոր օրինակ , յորժամ փախսի յաշ-
խատանացն ուսման . յորմէ հետեւի , և տգի-
տութի ինչ : և գիտացեալ մեր զբաժանմունս
զայսոսիկ ,

Ասեմ նախ , թէ տգիտութիւն երբեմն է պատ-
ճառ մեղաց , սոյ երեւի 'ի սբ գրոց , գրծց' 3 .
|| Գիտեմ եղբարք , զի անգիտութե արարիք :
և Թ. Թիմոթ' 1 . || Զի զայս յանգիտութե , և
յանհաւատութե դարձէի : զոր և ուսուցանէ սբն
թօմաս , թէ ոչ իւրաքանչիւր տգիտութի է պատ-
ճառ մեղաց : այլ այն միայն , որ է յաղթելի , և սա-
կայն բառնայ զճանաչումն ինչ , որ է թէ ծանիցէր ,
արդեւոյր զգործն մեղաց , ըստ բանի առաքելոյն
առ հրէայս . Թ. Կորնթ' 2 . || Զի եթէ էր ծա-
նուցեալ , ոչ երբէք զան փառաց 'ի խաչ հանէին :

Ասեմ երկրորդ , թէ յաղթելի տգիտութիւն ոչ
միայն է պատճառ մեղաց , այլ ևս է մեղք , վն-
ծութեան միաւորելոյ ընդ նմա . որով որ ծուլա-
նայ գիտել զայն , զոր պարտ էր դիտել , և
կարէր . սոյ ասէ սբն թօմաս , և հաստատի 'ի սբ
գրոց . սաղմ . 4 . || Զմեղս մանկուէ և զանգիտու-
թե իմոյ մի ' յիշերե' : և 'ի բանից սբյն օգոս'
որ ասէ : || Ոչ համարի քեզ 'ի մեղս , զոր ահա
մայ տգիտանաս , այլ զի ծուլանաս քննել , զոր
տգիտանաս :

Դ. Ասեմ երրորդ , թէ նախընթաց , կամ
անյաղթելի տգիտութիւն թէ իրաւանց , և թէ
գործոյ , ըստ ամի անմեղադիրս առնէ , ոսկ ասէ
սբն թօմաս , և ընդ նմա վարդապետք 'ի հա-
սարակի , և հաստատի նախ 'ի բանից քի տն
մերոյ' յօհանու . 13 . || Իմ էթէ չէր եկեալ և
խօսեցեալ ը նմ , մեղ ինչ ոչ գոյր նց : զոր մեկ
նելով սբն օգոստիանոս ասէ : || Նոքա առ որս
քն ոչ եկն և ընդ նմ ոչ խօսեցաւ , ունին պատ-
ճառս անմեղադիր լինելոյ . բայց ոչ վն ամ մե-

ղաց իւրեանց , այլ վն այն մեղաց՝ որով 'ի քն
 ոչ հաւատացին : և նքն Բեռնարտոս մեկնելով
 զսոյն իսկ բանս քնի՝ || Եթէ ասէ խօսիցել ,
 բայց ոչ ընդ նս : տղիտութիւն անմեղապիր առ
 նէր վասն անհնազանդութեն :

Հաստատի երկրդ այսու պատճառաւ , սոյն
 տունն այն անբասիր առնէ 'ի մեղաց , որ 'ի գործոյ
 մեղաց ըստորում է մեղք՝ բառնայ զբան կա
 մաւորականի . զի ոչ է մեղք , որ ոչ է կամա
 ւոր : իսկ նախընթաց տղիտութիւն՝ բառնայ զբան
 կամաւորականի 'ի գործոյ մեղաց , և առնէ զայն
 սլարդ անկամաւորական , սոյն ասէ սքն թօմաս ,
 և նմ վարդապետք , ուրեմն անբասիր առնէ
 'ի մեղաց :

Ասեմ չորրորդ , թէ համընթաց տղիտութիւն
 մինչ է անյաղթելի , անբասիր առնէ 'ի մեղաց ,
 ուն ասէ իղամպերդոս : և պատճառն է , ուն
 ասէ սքն թօմաս , ևս Եթէ ոչ առնէ զգործն
 ակամայ , սակայն առնէ զգործն ոչ կամաւոր ,
 և այսպէս՝ յայսպիսի գործս ոչ գտանի բան կա
 մաւորականի , առանց որոյ մեղքն կարէ լինիլ ոչ
 ինչ :

Ասեմ հինգերորդ , հետեւեալ կամ փափա
 քեալ , և ոչ փափաքեալ տղիտութիւն՝ ոչ երբեք
 անբասիր առնէ 'ի մեղաց զչար գործն , որ նովաւ
 լինի . զի ոչ արդելու , զի մի լիցի այնպի գործն
 կամաւոր . սակայն այս է տարբերութիւն 'ի մեծ
 երկոցունց . զի տղիտութիւն այն , որ ոչ է փա
 փաքեալ , թեթեւացունէ զմեղս , զի առնէ սա
 կաւ կամաւոր . իսկ այն , որ է փափաքեալ ,
 զմեղս ոչ թեթեւացունէ , այլ մանաւանդ ծան
 րացուցանէ . ուն ասէ սքն թօմաս :

Դ. Խնդրեացես , մի՞թէ կարէ լինիլ անյաղթելի
 տղիտութիւն բնական իրաւանց : Պատասխա
 նեմ նախ , թէ զընդհանուր սկզբունս բնական
 իրաւանց իւրաքանչիւր 'ի չափ հասեալ որ ոչ
 անյաղթելի , և ոչ յաղթելի տղիտութիւն կարէ
 Բ Է 3

անդիտանալ որպիսի են այսոքիկ : || Պարտ է
զբարիս առնել : || 'Ի շարեաց հեռանալ : || Ոչ
ուժեք ձևասել : ույ ասէ սրն թոմաս , զի այսո
քիկ են ընդհանուր , և ըստ ինքեան յայտնի կա
նոնք մարդկային դործոց . և իւրաքանչիւր ու
ժեք ընդաբոյս և բնածին : Ուստի սրն օգոստի
նոս : || Արդարուք ասէ , պարտ է կեալ , իւ
րաքանչիւր ուժեք զիւրն հատուցել , և' . մի
թէ ոչ խոստովանիս զայս ճշմարիտ վս իմ և
վս քո , և ամ կենդանեաց ընդաբոյս լինիլ այ
սորիկ հասարակաբար :

Պատասխանեմ երկրորդ , անյաղթելի տգի
տութիւն բնական իրաւանց որքան առ սկզբունս
որք են սակաւ ընդհանուրք , կարէ լինիլ յո
մանս անձինս ևս 'ի բոլոր կեանս իւրեանց , զի
յայտնի իսկ է , թէ բազում ընդդիմութեք բնա
կան իրաւանց են , զոր ոչ միայն տգէտք և ան
ուսումք , այլ ևս իմաստունք և սրամիտք ոչ կա
րեն ճանաչել . վս զի և Կասիանոսն երբեմն ,
և այլ սր արք համարեցին , թէ օտութին եր
բեմնէ օրինաւոր առ 'ի շարժել զոք առ բարի
ինչ , կամ առ 'ի արդելուլ զչար ինչ . և այժմ
բազումք ևս իմաստուն անձինք , ևս և ամա
բանք տարաձայնին 'ի մէջ ինքեանց վս պատ
կանելոյ իրի ուրուք առ բնական իրաւունս .
զոր օրինակ , վս գաշնադրուե ինչ , մի թէ է
տոկոսառուի կամ անարդար թէ ոչ . և այսպէս
տարաձայնին 'ի մէջ իւրեանց , զի ոմանք բաց
ասեն , և ոմանք ստորասեն : Ուստի երևի ,
թէ 'ի յոմանս 'ի նոցանէ է անյաղթելի ադիտու
թին բնական իրաւանց :

Պ Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ն Ե Ր Ո Ր Դ :

Թէ ոյք են ներգործութիւնք մեղաց :

Ա. Երեք յաճաքանիցն 'ի հասարակի թուին .
Առաջինն է , զի վնասէ բնուէ մարդոյ ,
և զբարին նր' նուազէ : ուղ ասէ սքն թօմաս ,
իսկ բարին բնուէ 'ի մարդն է եռակի . Առա-
ջին բարին կայանայ յայնոսիկ , որք օրատկանին
առ էութի բնուէ մարդոյ , որպիսի են սկզբունքն ,
որովք ինչն բնուին կայանայ , և յատկութիւն , որք
'ի նոցունց ծնանին . որպիսի են բանականութիւն ,
և ազատութիւն , և ' : Երկրորդ բարին է հակումն
և յօժարութիւն այն , զոր 'ի բնուէ իւրմէ մարդն
լստորում է բանական ունի առ առաքինութիւն :
Իսկ երրորդ բարին է , պարզ և սկզբնական ար-
դարութիւն , որ անձամբ առաջին մարդոյն՝ առ ընդ-
հանուր մարդկային բնութիւն ամանցեցաւ . և այ-
նու իմացմամբ՝ բարի բնութեն կոչի : արդ յայտ-
ցիկ երկոց բնական բարութեց , ուղ ասէ սքն թօ-
մաս՝ առաջինն ոչ իւրիք մեղօք բառնալ , կամ նո-
ւաղիկ կարէ : երրորդն՝ սկզբնական մեղօք լի ամի
բարձաւ : իսկ երկրորդն՝ այսինքն . հակումն
այն մարդկային բնուէ առ առաքինութիւն , թէ-
պէտ նուազի մեղօք մինչ գործն նր' առաքինութեն
ներհակի . սակայն ոչ երբեք ըստ ամի բարձեալ
լինի .

Բ. Երկրորդ ներգործութի մեղացն է , բիծ ինչ
և տղեղութի , զոր հոգին 'ի ձեռն մեղաց ստանայ ,
և որ զկնի անցանելոյ գործոյ նոյն մեղաց՝ 'ի հո-
գին մնայ , ուղ ասէ սքն թօմաս , և հաստատի
'ի սք գրոց , յետուայ 22 . || Մեղայք 'ի բեւե-
ղովք և մինչև ցայսօր բիծ անօրէնութե ձերոյ
մնայ 'ի ձեզ : և երմյ . 2 . Առատաւորեցար յա-
նօրէնութեքում առաջի իմ ասէ ար : և ևս երեւի
'ի բաղում տեղիս սք գրոց , ուր կոչէ զմեղա-
ւորս

և որս ապականեալս , և սխիշ

Արդ բիծս այս մեղաց ըստ հաւանականողոյն վճռոց անժառանգելոց ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ չարութիւն իսկ մեղաց . ըստորում ևս զկնի անցանելոյ գործոյն մեղաց համարի մնալ և տւել , մինչ չեապաշխարութիւն ջնջեացի . և բիծս այս ևս կոչի՝ ունական մեղք , այնու զի իբրեւ ունականաւ նաբար զկնի գործելոյ զմեղս մնայ 'ի հոգին :

Դ. Եւ գիտելի է աստ , զի զունակուին զայն պարտէ տարբերել 'ի յախտաւոր ունակութիւն , կամ 'ի վատթար հակմանէ և յօժարութեն յայնմանէ , որ վն կրկնելոյ զգործս մեղաց՝ ծնանի 'ի հոգին , և 'ի նմա մնայ ևս զկնի ջնջելոյ բծոյն այնորիկ մեղաց՝ հեղմամբ շնորհաց , և միայն բարձեալ լինի 'ի ձեռն հակառակ և յաճախ կրկնեալ գործոյն առաքինութեւ : Իսկ երրորդ ներգործութիւն մեղացն է պարտաւորութիւն պատժոյ . և ճշմարիտ է այս , զի պատիժ ինչ մեղաւոր մարդոյ յաստուծուստ սահմանեալ է : ոմ մտիթ՝ 3 .

|| Եւ որ ասիցէ ցեղբայր իւր մորոս՝ պարտաւոր լիցի դեհեն հրոյն : և հռօմ՝ 2 . || Նեղութիւն անձկութիւն վն ամ մարդոյ , որ դործէ զչարս : Արդ պատիժս այս մինչ արդարութիւն յայ սահմանի՝ համարի , թէ մեղաւորն է արժանի այնմիկ , և վն մեղաց լինի պարտաւոր պատժոյն այնմիկ : Դարձեալ գիտելի է վն այսորիկ երրորդ ներգործութեանս մեղաց , զի ոչ ամ պատիժ է վն մեղաց , որով հետեւ բաղումբ յարդարոց իսկ և 'ի սքց՝ կրեցին և կրեն զնեղութիւն և զվիշտս ոչ 'ի պատիժ մեղաց , այլ 'ի փորձութիւն , և 'ի կրթութիւն առաքինութեան , ոմ ոչ ոք կարէ ոչ ընդունիլ վն ամենամբ անձանի կուսին , և վն այլ բնմսք :

Գիտելի է երկրորդ , զի թէպէտ մեղքն ըստ ինքեան և տեսականաբար առեալ՝ ոչ կարէ լինիլ պատիժ մեղաց , ոմ ուսուցանէ սքն թօմաս , սակայն կարէ լինիլ պատժմամբ , որպէս անդ ուսուցանէ , այսինքն . 'ի սլատառս բարձման ներ-

Ներդործական ինչ շնորհաց , յորոց երբեմն ան
զրկէ զմեղաւորն 'ի պատժել զառաջին մեղս նր .
ուստի հետեւի անկանիւն 'ի յայլ մեղս :

Դ. Խնդրեացես , թէ որքան պատիժ իւրաքան
չիւր ներդործական մեղաց յատուծուած սահ
մանեալ իցէ : Պատասխանեմ բաժանմամբ , զի
եթէ հարցցի վսմահացու մեղաց՝ ճշմարիտ է լը
հաւատոյ՝ զի կացուցեալ է յայ յաւիտենական
պատիժ մնասու և զգայուեց վս իւրաքանչիւր
մահացու մեղաց : վս պատժոյ մնասու , որէ
զրկումն յերանեալ տեսուէ , երեւի մոթ՝ 3. ուր
ասի , թէ դատապարտեալքն ելցեն 'ի խաւարն
արտաշին : Իսկ վս պատժոյ զգայուեց՝ երեւի
իսկ անդ . մոթ՝ 25. || Երթայք յինէն անիծ
եալք 'ի հուրն յաւիտենակն : Իսկ մինչ ասի , թէ
կացուցեալ է յաւիտենական պատիժ վս իւրա
քանչիւր մահացու մեղաց՝ զայս իմանալ պար
տիմք , ոպ ասէ ի զամպերդոս , ոչ միայն վս մշտն
ջենականուէ պատժոցն այնոցիկ որքան առ տե
ուան , այլ ևս վս անիծութեալքն պատժոցն այնո
ցիկ այնպէս զի զոչ ինչ փոփոխուեմն նց , և կամ
միսիթարուի 'ի պատիժս երբեք տեսանելոյ են
դատապարտեալքն . վս ասէ եսայի ԴԼ՝ վեր
ջին : || Որքն նց ոչ մեռանի , և հուրն ոչ չիջանի :

Իսկ թէ ան արդարուք վս միոյ և բոպէական
մահացու մեղաց զյաւիտենական պատիժս սահ
մանեաց՝ ասացաք մ. հստոր . ընձեռ՝ Դ. ԴԼ՝ Դ.
պրակ Դ. Եւ ևս ցուցանիլ կարէ այսու պատճա
ռաւ , վս զի Գործն մեղաց թէպէտ ըստ ինքեան
խորհեցեալ՝ պա սակաւ ժամանակ տուէ , սա
կայն լը ըզձի մեղաց՝ իբրու առ բոլոր յաւիտենա
կանուին ընդարձակի , զի ոպ ասէ սքն թօմաս .
որ վս ժամանակաւոր զմայլման ժամանակաւոր
բարւոյ ուրուք թողու զյաւիտենական զմայ
լումն Եայրադոյն և յաւիտենական բարւոյն . ոպ
առնէ անդ , որ մահացօրէն մեղանչէ , և ար
դարաբար համարի՝ թէ կամի զմայլիլ զժամանա
կաւոր

կաւոր բարեամէն այնուիկ 'ի յաւիտեան , և վնջ
զմեղս իւր , որ կայանայ 'ի յանկարգ զմայլումն
ժամանակաւոր բարւոյն այնորիկ' 'ի բոլոր յաւի
տեանս կամի ընդարձակել : Ուստի լինի , զի մինչ
մեղքն այն ըստ ըղձի է յաւիտենական , արդար
իբրեւամբն այ՝ յաւիտենական պատիժն արժա
նի համարեցի նմա :

Իսկ եթէ խնդիրս իմացի վններելի մեղաց՝
ճշմարիտ է ըստ հաւատոյ , զի ներելի մեղքն 'ի
յամարդարս աստ' և 'ի հանդերձեալն ոչ արժա
նանայ յաւիտենկն պարժոց , այլ միայն ժամանա
կաւոր պատժոց . սոյ է ևս ըստ հաւատոյ , թէ
արդար անձինք մնացեալք 'ի յընկալեալ արդա
րութե մինչև 'ի մահ' ոչ զրկին 'ի յաւիտենական
երանուէ' 'ի յաւիտեանս : Սակայն տարակուսու
թի մը է վն ներելի մեղացն այնոցիկ , որով
մեղաւորքն և դատապարտեալքն յաստի կենացս
չունեն . զի սօթոս և այլք անբանք համարին ,
թէ պատիժն վն ներելի մեղացն այնոցիկ լինելոց
է միայն ժամանակաւոր . սակայն այլք հաւանա
կանադոյն ևս ընդ սրջն թօմայի ուսուցանեն ,
թէ պատիժն այն լինելոց է յաւիտենակն ոչ այն
քան վն ճանրուէ , որքան վն անթողանելի դոյոյ
ներելի մեղացն այնոցիկ , որով հետև 'ի դժոխս
ոչ է տեղի թողուէ և փրկուէ :

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Մ Ն :

Վասն դժոխոց և տանջանացն դատապար
տելոց :

Արդ որով հետև 'ի մէջ այլոց ներգործու
թեցն մեղաց ամենադառն և սարսա
փելին է պարտաւորութի յաւիտենական պատ
ժոց' ոչ լինի առանց օգտի , զի բարւոք ևս նկա
տեսցի ամենամեծ սաստկութի նր ընձեռել մը
զտեղւոյ և զորովսուէ յաւիտենական պատժոցն
այնո

այնոցիկ կարճ 'ի կարճոյ , և թէ զինչ ըստ հա-
ւատոյ ուղղափառ վարդապետացն կանոնի իմա
նալ պարտ է մեկնել ,

Ասեմ' նախ , թէ դժոխքն կամ բանտն դա-
տապարտելոցն վասն սահմանեալ' է տեղի ինչ
իրական , և մարմնաւոր 'ի ծոց երկրի հաստա-
տեալ , ունի ասէ սքն թամաս :

Եւ ճշմարտութիս այս հաստատի 'ի . ք գրոց'
թուոց 10. || Պատառեցաւ երկիր 'ի ներք յ ստից
նց , և իջին կենդանւոյն 'ի դժոխս և ծածկեաց
երկիր . և Յօբայ 10. դժոխքն կոչի || Երկիր
խաւարչտին , ծածկեալ 'ի մառախուղ մահու :

Հաստատի և ևս սոյն իսկ ճշմարտութիս 'ի
նախնի սք հարց , որք զայս ուսուցին . ունի թեր
թուիանոս . || Ոչ հաւատամք ասէ , թէ դժոխքն
իցէ պարզ ինչ փոսորակ , և կամ խորափխտ
ինչ 'ի ներքոյ երկրի . այլ է խորխորատ 'ի ծոց
երկրի , և 'ի միջին կէտ աշխարհի :

Եւ սքն Աթանաս , || Մեղաւորացն ասէ հո-
գիքն , եղեալ են 'ի դժոխս , 'ի ներքոյ ամեր
կրի և ծովու , ը սաղմոսերդուին , || Եդին զնա
'ի գբի ներքնում , 'ի խաւարի , և 'ի ստուերս
մահու : Եւ սքն կիւրեղ աղեքսանդրացին , յա-
ղագս ելց հոգւոյն . || Յայնժամ ասէ . յափշտա
կեն դեք զհոգին , և ածեն զնա 'ի խաւարչտինս
երկրի , և ամենապինդ ոտնակապօք պնդեալ 'ի
ստորին կողմն բանտին , 'ի պահպանութի դժո-
խացն ընկենուռն :

Գարձեալ , թէ որքան , և որչափ ընդարձակ
նահանգք . և լայնատարած անապատ տեղիք 'ի
սիրտ երկրի գտանին' կարեմք իմանալ յայտնա-
պէս 'ի յերկրագորուեցն երկրաչափից , զի ըստ
հասարակ և հաւանական բանից նց 'ի մակե-
րևութէ երկրի մինչև առ միջակէտ նր են առա-
ւելքան զերեք հազար և զհինգ հարիւր մղոնս ,
որք առնեն զկիսադուռնքն բոլոր շրջանակի նորա :
Ուստի ըստ թուաբանիցն բանից անչափ են բա-

ցատուհիքն , որք 'ի փոր երկրի են տարածեալք ,
յորս զանազան և երկայնատարած ընդունարանք
և տեղիք դառանին , թէ վն արդարոց առ 'ի բա-
ւիլ առ թմկ ինչ , թէ վասն դատապարտելոց 'ի
յաւիտենական տանջանս : և թէ վասն 'ի լիմպոս
մանկանց՝ որք 'ի կենացս աստի սկզբնական մեղօք
չոչեցին :

Ասեմ երկրորդ , թէ դառնի 'ի դժոխս ճշմար-
տիւ մարմնաւոր հուր , որ զհոգի և զմարմին
դատապարտելոցն այրէ 'ի յաւիտեան , ոմ առ-
սքն թօմաս , և հաստատի 'ի սք դրոց . եմյ . 33 .

|| Մերժեցան 'ի սիօնէ անօրէնք , դողումն կալ-
ցի զամբարիշտս , իսկ արդ . ո՛ր կարացէ 'ի ձենջ
բնակիլ 'ի հուր կերիչ , և ո՛ր բնակեցի 'ի յաւի-
տենական բոց . և յայտն'' . 23 . դժոխքն կոչի :

|| Լիճ այրեցեալ հրով և ծծմբով :

Եւ զսոյն իսկ ուսուցին սք հայրքն . ոմ սքն
կիպրիանոս , || Անմահ ասէ ողորմելիքն ապրես-
ցին 'ի հնոցին , և անսպառ բոցն տոգարեացէ
զմերկ մարմին նյ . Հրդեհեցի ծիրանազգեաց
մեծատունն , և ոչ օք կարկառեացէ զկաթիլս
ջրոյ պառակեալ լիզուի , 'ի յատուկ ճարպ իւր-
եանց տասրակեալ վաժաշտոքն եռացին , և 'ի մջ
բոցարձակ կաթսոյից ողորմելի մարմենքն հրդե-
հեցին : Եւ սուրբն զլիզոր մեծն . || Չի ոմ
ասէ , զո՛ւարձս առնէ զընտրեալս երանութի ,
հաւատալ պարտ է և մեզ , զի և այնպէս զդատա-
պարտեալսն յօրէ չո՛ւման նյ հուրն բոցակէզ
արացէ :

Դ. Ասեմ երրորդ , թէ բաց 'ի զդայական տան-
ջանաց հրոյն , կրեն և զայլ բազմազան տանջանս
դատապարտեալքն . ոմ սաղմոս 10 . || Տեղացի
'ի վյ մեղաւորաց որոգայթ , հուր և ծծումբ ,
այս միբիկ բաժին բաժակի նյ : և յոբայ . 24 .
|| 'Ի ջրոյ ձեան առ խստագոյն տապն անցցին .
այս է , (ոմ մեկնէ Հուկոն կարտինալն) ամ-
բարիշտք 'ի դժոխս 'ի տանջանաց . առ տան-
ջանս

Չանս անցցին : Եւ յայտն . 18 . || 'Ի միում աւուր եկեացեն 'ի վր' դր' հարուճաճք . մահ , սուգ եւ սով . և'' :

Չոյն իսկ հաստատեն և ևս սք հարքն , ող սքն բարսեղ . 'ի մեկնութի սաղմ . 11 . ուր ասէ , թէ դկնի վերջին դատաստանի 'ի գծոխս եղիցի || Անթիւ ցեղ թիւնաւոր և գիշատող որդանց , և թէպէտ ճաշակեն , բայց ոչ երբէք յագին . անհանդուրժելիէ ցաւ խայծաւծոց նց : Եւ սքն կխրեղ || Անդ է ասէ բանտն խաւարամած ամենաթշուառ ծառայիցն . կապանքն անխղելի . և ոչ է զօրութի որ զլլթայս խորտակել կաբասցէ . Պաշտօնեայքն գաղան և գծնեայ . խարաղանքն անծախ . քերիչն ամենապինտ և անբեկանելի . տանջանքն անհանդուրժելի . ձիւթն թանձրամուխ և ամենադոջ՝ ծծումբն ժահահոտ . անկողինն ամենաբորբ . փայտագէղն անլէջ . որդունքն թիւնաւոր և ժահահոտ . և'' : Եւ սքն օդոտինոս աւ յաւիանոս , || Վայ նց ասէ , որոց պատրաստի ցաւ որդանցն . բոց բորբոքման , ծարաւն անզովանալի - բոց և կրճտումն ատամանց , արտասուք աչաց . և խաւարն արտաքին և'' . իսկ 'ի բանս չորից եղանակացն պենտէկաստէի ասէ : || Յիշեալ զայստսիկ . և զհուրն զայն գեհենոյն , այնոցիկ , որք զքեզ դրդունեն : այս է , ցանկունց և ըզձիցն բոցոյն հակադրեալ . զի հուրս այս , որ 'ի ներկայ կեանս է՝ ծախէ զամ զոր ընդունի . իսկ այն զոր ընկալնու , միշտ ամբողջ պահէ : և վայ և անշիջանելի ասի , ոչ զի ինքն ոչ շիջանի , այլ զոր և ընդունի՝ ոչ ծախէ , և ոչ շիջուցանէ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե Ր Ր Ո Ր Դ :

Յաղագս օրինաց :

Եղի ոմ ասացաք յանցեալ դլուխն՝ մեզքն
ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ զանցառումն օրի-
նաց , և վնջ ի կատարեալ ծանօթութի մեղաց՝
խնդրի ևս ճանաչումն օրինաց . Ուստի ասե-
առաքեալն հռոմ՝ 3. Քանզի օրինօքն է գի-
տութի մեղաց :

Պ Ր Ա Կ Ա Ռ Ա Ձ Ի Ն :

Թէ զինչ իմանալ պարտիմք անուամբ օրինաց՝
և ի քանիս բաժանի օրէնքն :

Արդ օրէնքն անյատկապէս առեալ նշա-
նակէ զիւրաքանչիւր կանոն , և զկերպ
գործոցն , որով իմացմամբ քերականացն , և
այլոց արհեստից կանոնքն կոչին օրէնք . և ևս
օրէնք կոչին բանաւորացն կանոնք , թէ ևս
իցեն անարդար , ըստ այնմ Եմ 10. || Վայ նց ,
որք դնեն զօրէնս անիրաւս : Իսկ եթէ յատկա-
պէս և նշապէս առեալ լիցի , ըստ մտաց սբյն
թօմայի , նշանակէ ուղիղ կանոն և չափ մարդ-
կային գործոց . որով կամուղղեմք առ ի գործել
ղբարին , կամ հրաժարիմք ի գործելոյ զչարն :

Արդ այսու իմացուածով իմացեալ՝ բաժանի
օրէնքն ըստ սբյն թօմայի . ի յաւիտենականն ,
ի բնականն , և ի դրականն : և Դրականն բա-
ժանի ի յածային դրական օրէնս , և ի մարդ-
կային դրական օրէնս : և մարդկայն դրական
օրէնքս այս՝ բաժանի ի յեկեղեցական և ի քա-
ղա-

ղաքական օրէնս , ունի ևս անձային դրական օրինաց ոմն է հին , կամ մոլորական , և ոմն նոր , որ օրէնք աւետարանական , կամ քնի կոչի : զի 'ի նմանէ ունի 'ի գերագոյն օրինադրէ տուաւ , և հրապարակեցաւ : Չյաւիտենական և դքնական օրինացն ընձեռեալ մեր աստ՝ զդրական անձային , և արդկային օրինացն վարդապետեացուք 'ի հետեւեալն :

Բ. Արդ յաւիտենական օրէնքն , ունի ասէ սքն թօմաս , է բան անձային իմաստուէ , ըստորում ամ դործոց և շարժմանց է ուղղիչ . զի ունի 'ի յիւրաքանչիւր արհեստաւորս կանխէ բան այնոցիկ , որք 'ի ձեռն արհեստի լինին , այսպէս ևս 'ի յիւրաքանչիւր կառավարիչս կանխել պարտ է ուղղիչ բանն այնոցիկ՝ զորս ստորադրեալքն կառավարուէ նր՝ առնել , կամ ոչ առնել պարտին : Իսկ ան ունի իմաստութիւն իւրով արարիչ է ամիրաց , այսպէս ևս է կառավարիչ , Ուստի իմաստութիւն այն՝ ըստորում նովաւ ամինչ ստեղծաւ , ունի զբան օրինակի և նախատպի : Իսկ ըստ որում նովաւ ամքն ուղղին առ պարտաւորն վախճան , ունի զբան յաւիտենական օրինաց :

Իսկ մինչ յաւիտենական օրէնքս այս զամստեղծուածս ուղղէ ըստ պատկանաւորութեանն 'նց՝ վնայ այլ կերպիւն անբանիցն , և այլ կերպիւն բանականացն ծանուցեալ յառաջագորի , զի անբանիցն յառաջագորի 'ի ձեռն կատարման և իբր թէ տպաւորման կարգին այնորիկ , որ 'ի յաւիտենական օրինացն յառաջագայի : Իսկ բանականացն իբր 'ի ձեռն ճառագայթից անձին իմաստութեան , որ պայծառացուցանէ զբանական միտս , և 'ի գործս իւր ուղղէ ըստ սաղմոսերգութիւն զաւթի , 4. || Նշանեցաւ առ մեղ լոյս երեսաց բոց ար : Ուստի ասէ սքն օգոստինոս : || Ծանօթութի յաւիտենական օրինացն տպաւորեալ է յիւրաքանչիւր մարդիկ :

Եւ թէ որքան է զօրութի և կարողութի յաւիտենա

նահան օրինացն , կամ աստուածս երևի , զի ամ
 և խրաբանելիւր ստեղծուածք՝ ըստ ամի հնազան
 դին նմա : արդ լի անբանիցն երևի 'ի սաղմոս
 148 . || Հուր և կարկուտ , ձիւն և սառն , կողմ
 մրրիկ , ոյք առնեն զբան նր : և սաղմոս 113 :
 || Հրամանի քում մնայ տիէն զի ամբն ծառայք
 քո են : և լի բանական ստեղծուածոցն երևի .
 զի կամ ըստ ուղիղ բանի առնեն , և յայնժամ
 յաւիտենական օրինաց կանոնի հետեւին , և կամ
 'ի յուղիղ բանէ մոլորին , և յայնժամ որքան որս
 կասին 'ի յաւիտենական օրինաց 'ի կողմանէ դոր
 ծոցն , ոնք ասէ սքն թօմաս այնքան լցեալ լիին
 'ի կողմանէ կրից , այսինքն , բառորում այնքան
 յաւիտենական օրէնքն ցուցանէ լիւնց , որքան
 որակասին առնել զայն որ պատկանի նոյնոյ իսկ
 օրինաց , որով իմացմամբ բարւոյք ևս ասէ սքն
 օգոստինոս , || Հրաման ետուր նոր , և է այն
 տէս , զի ամ անկարգ հոգի լիցի պատիժ խրոյ
 ինքեան :

Դ. Բնական օրէնքն ոնք ասէ սքն թօմաս , է
 ինքն բնական գատողութիւն , կամ արդ ունի բա
 նին , որով ի ձեռն լուսայ , որ յայ իբր 'ի հե
 ղինանէ բնութե տուեալ է , և 'ի յաւիտենական
 օրինացն նր ճանաչեմք , թէ զայն ինչ առնել
 պարտէ , որ ուղիղ և արդարն է . և հակադար
 ձաբար փոխելի պարտ է յայնմանէ որ ոչ ունի
 զուղղութիւն և զարդարութիւն : արդ 'ի յուղիղ ճանա
 չումն բնական օրինացն գիտելի է նախ : զի բնա
 կան գատողութիւն այն , ունի զբան օրինաց , ոչ
 զի է 'ի մէնջ , այլ զի է 'ի մեղ յանձային օրինացն
 տպաւորութիւն : ուստի յայտնապէս երևի , թէ
 բնդ էր այսպիսի օրէնքս 'ի թա դաւորէն
 դաւթի , կոչի լոյս երեսաց , այսինքն , իմաս
 տութիւն յանձային նշանեցաւ առ մեզ . զի զամ զօրութի
 թիւ և զլոյս խոր անձային իմաստութիւն , կամ յաւի
 տենական օրինաց իբր ճառ աղայթիւք բնդ ունի :

Գիտելի է երկրորդ , զի բնական օրէնքն , ոնք
 ինքն

ասէ սքն թօմաս , է մի և նոյն առ ամ մարդիկս
որքան առ առաջին , և ընդ հանուր սկզբունս ,
թէ քստ ծանօթուէ , և թէ ըստ ուղղուէ , այ-
սինքն , ամ մարդկ այնու , զի են բանականք՝
զընդ հանուր սկզբունս բնական օրինացն ճանա-
չեն , և իբրև արդար և ուղիղ ցուցանեն , յո-
ղարտ է առնել զբարիս , պարտէ փախչիլ
'ի չարաց . պարտ է ազդման բանին հետևիլ ,
և այլն : Իսկ որքան առ եզրակացունսն , որք 'ի
նոցունց բղխին , պատահի բազմիցս պակասիլ բազ-
մաց 'ի յուղիղ բանէ վս չար սովորուէ մեղաց .
և անտուտ ծնեալ խաւարմանն իմացկնուեն . և
այսոյ 'ի բնկն օրինացն մոլորիլ : Ուստի տեսանեմք
առ բնմ հեթանոսս երբեմն զհապաշտութիւն և
ղայլ աստուամբուիս ներհակս բնական օրինաց .
սակայն հաստատեալս և ընկալեալս 'ի նոցունց ,
զորոց ասէ առաքեալն հօտմ'' 1 . || Խաւարեցան
անմոռք սիրտք նոյն , և փոխեցին զփառս անեղ
ծին աջ , 'ի նմանութի պատկերի եղծանելոյ մար-
դոյ , և թռչնոց և չարքոտանեաց և այլն :

Դ. Գիտեի երբդ , զի բնական օրէնքն պար-
տաւորէ զամ մարդիկ 'ի ժամու յայնմիկ , յո-
րում լուսաւորի բանկնէն նոյն . և որով զբարին և
զչարն կարեն զանազանել , և կիրառուիս այս բա-
նականութե է իբր ծանօթութի բնակն օրինացն , և
այսու իմացմամբ պարտի իմացեալ լինիլ բան ա-
ռաքելոյն հօտմ'' 7 . || Եւ ես առանց օրինացն
երբեմն էի կենդանի , այլ իբրև եհաս յիս պա-
տուիրանն՝ մեղքն կենդանացան : այսպէս ևս
մեկնէ սքն Բարսեղ 'ի մեկնութի սաղմոսին : և
սքն Հերոնիմոս՝ ի թուղթն առ Աղկասիայ ուր
ասէ : || Մինչ եհաս պատուիրանն , այս է , ժա-
մանակն իմացման ցանկուէ բարւոյ , և հրաժար
ման 'ի չարէ , յայնժամ մեղքն սկսան կենդանա-
նալ . և մարդն լինիլ պարտաւոր մեղաց :

Գիտեի է չորորդ . զի բնական օրէնքն այն-
պէս պարտաւորէ զամ մարդիկ . մինչ զի յոչ իմիք

սրտահման 'ի սրտաւորութե պահպանուե նր
կարեն զերծանիլ : և նախ ճշմարիտ է , զի մարդ
կային իշխանութե ոչ կարէ բարձեալ լինիլ սրտ
աւորութե այն , մինչ բնական օրէնքն 'ի յաւի
տենական օրինացն այն հասանի , և զամբօրութի
իւր 'ի նմանե ունի , ուն ասացաւ 'ի վերոյ :
Ուստի լաքտանցիոս ասէ , || Ոչ է ումեք օրէն
յաւելուլ 'ի յօրէնս յայս , այս է , 'ի բնականս , և
ոչ պակասել 'ի սմանե . զի ոչ 'ի ձեռն ճերակու
տից , և ոչ 'ի ձեռն ժողովրդեան՝ կարեմք ազա
տիլ յօրինացս աստի :

Ե. Իսկ որ պատկանի առ ամային իշխանութե ,
թէպէտ ոմանք ամբայնք համարին , թէ նովա
կարէ տնօրինիլ 'ի բնական օրէնս , սակայն հա
ւանականադոյն ևս է բաննց , որք ասեն , թէ
այս ըստ ամի ընդդիմանայ ամային իմաստունն ,
և վնջ ոչ կարէ լինիլ , ուն ասէ սքն թօմաս , զի
բնական օրէնքն ըստ սքն օգոստինոսի ոչ այլ ինչ
է , եթէ ոչ տաւաւորութի յաւիտենական օրինացն ,
և անփոփոխ բանին ամային իմաստուն 'ի միտս
մարդոյ , իսկ ամ , ուն ասէ առաքեալն 2. տիմո'' 2 .

Ուրանայ զանձն իւր ոչ կարէ :

Ասացես , թէ ելից 12. հրամայեաց ամ
խոյնաց , զի ընկալեալ զինչս եգիպտացաւոցն
'ի փոխ ակամայ նց առ ինքեանս ունիցին , և
ընդ իւրեանս տարցին . և որով տնօրինեաց
բնական օրինացն , որ զգողութիւն արդելու :

Պատասխանեմ , թէ յայնմիկ սրտահման զոչ
ինչ հրամայեաց ամ ընդդէմ բնական օրինացն .
զի օրէնքն այն արդելու զանարդար բարձումն
ընչիցն այլոց . իսկ իրքն այնոքիկ , զորս բարձին
իլլիքն՝ հրամանաւն այն ոչ ևս էին այնու հետե
ինչ այլոց , այլ իարայելացւոց՝ վն վեհադոյն
տերութե այն , զոր ունի 'ի վն ամստեղծութեաց ,
որով տէրութե իրացն եգիպտացւոց՝ առ իարայե
լացիսն էանց . և այսպէս ամ ոչ տնօրինեաց զբնա
կան օրէնս , այլ փոխեաց զառարկայն գործոյն
այնս

այնորիկ , զոր հրամայեաց , և արար զայն այնու
պատճառ առ պարկեշտ , և օրինաւոր :

Պ Ր Ա Կ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ :

Թէ զինչ է մարդկային օրէնքն , և շուրջ
զորով նիւթով շրջաբերիլ կարէ :

Ա՛յն արդկային օրէնքն ըստ սբյն Թօմայի , ոչ
այլ ինչ է . եթէ ոչ կարգադրութի ինչ
բանին առ հասարակ բարին . հրապարակեալ
յայնմանէ , որ նախագահն է հասարակուէն , վս
տարուանդելոյ զհպատակեալսն :

Ասի նախ կարգադրութի բանին , զի դրական
օրէնքն եղեալ ինի ըստ հրամայական կերպի .
իսկ հրամայելն ըստ սբյն Թօմայի , է գործ բա
նին . ստկայն հանգերձ գործովն կամաց :

Ասի երկրորդ առ հասարակ բարին . զի ի բան
օրինաց ինդրի . զի մի՛ գիցի միոյ կամ երկուց
անձանց . այլ բոլոր ինչ հասարակուէ . զի օրէնքն
ոչ ՚ի դիւրութի յատուկ անձին ումք . այլ ՚ի
յօգուտ հասարակուէն ամ պարտի լինիլ . Աս
տի որպէս ասէ սուրբն Թօմաս ասանուտէրն
կարէ սահմանել զհրամանս կամ զկանոնս ինչ ,
բայց ոչ կարէ հաստատել զօրէնս : Ասի երրորդ
զմարդկային օրէնս պարտի հաստատել նա , որ
հասարակուէն նախագահէ , ըստ բանի առաքե
լոյն . հռօմ՝ 13 . || Ամ անձն՝ որ ընդ իշխանու
թի է , ՚ի հնազանդուէ կացցէ , քանզի ոչ ուս
տեքէ իշխանութի , եթէ ոչ յմյ . Եւ ոմ ՚ի բա
նիցս յայտոցիկ երևի , թէ ընդ իշխանութի ե
ղեալքն պարտին հնազանդիլ մեծաւորաց իւր
եանց , այսպէս ևս բարւոք ՚ի բանիցս երևի , թէ
մեծաւորքն այնոքիկ ունին զիշխանութի՛ տալ
զօրէնս ընդ իշխանութի եղելոցն :

Ասի չորրորդ , մարդկային օրէնքն պարտի հրա
պարակիլ . զի յայնժամ օրէնքն հաստատին . յոր

Ժամ հրապրկին . քանզի ոսկ ասէ սքն թօմաս . ||
 Օրէնքն եղեալ լինի 'ի կերպ կանոնի և չափու ,
 իսկ կանոնն և չափն եղեալ լինի առ այս , զի 'ի
 կիրարկցի առ այնոսիկ , որք կանոնաւ օրինն և չա
 փինն , ուստի առ այս , զի նա զգորուի ունիցի
 պարտաւորելոյ պարտի զի 'ի կիր արկցի առ մար
 դիկ , որք ըստ այնմ կարգաւորիլ պարտին , և
 այսպիսի կիրարկումս լինի մինչ 'ի ծանօթութեանց
 ածինոյն իսկ հրապարակմամբ :

Ասի հինգ երորդ , թէ օրէնքն պարտի սահմա
 նիլ վն պարտաւորելոյ : Եւ նախ , զի մեծա
 ւորք հասարակուեն ունին զիշխանաւի զընդիշխա
 նութիւն եղեալն պարտաւորելոյ . հաստատի 'ի
 վերոյ ասացելոցս , և ևս 'ի Ժ Գ' կոստանալինեայ ,
 յորում հակառակն վճիռ Աիկէփայ , և Հուս
 Յօհաննու դատապարտեալ հեբքեցաւ իբր զհե
 բնաիկոստական . իսկ թէ ևս խնդրի 'ի կողմանէ
 օրինադրին դիտաւորուի պարտաւորելոյ , երևի
 անառւստ , զի եթէ օրէնքն ոչ պարտաւորէր ,
 ոչ ևս կարէր ասիլ օրէնք այլ մանաւանդ խնդ ,
 զի օրէնքն այնու մանաւանդ 'ի խնդ զանազա
 նի . զի խորհուրդն ազատ թողու զկաման առնե
 լոյ զայն , զոր խրատէ . իսկ օրէնքն , առ 'ի առ
 նել զայն , որ նովաւ հրամայի , պարտաւորէ .
 Ուստի սքն հերժնիմաս . || Այն որ խնդ վատա
 քաղրի , է 'ի կամս մատուցանողին . իսկ այն որ
 հրամայի , պարտաւորէ 'ի կատարել :

Յաւել սքն թօմաս և զայլ թէութիւն մարդ
 կային օրինաց . այս է , զի իցէ արդար . պար
 կելտ , կարելի . տեղւոյ և թմկի պատկան . վն
 օգտի հասարակուեն սահմանեալ . և'' , որք 'ի
 ներքոյ ասացելոց բարւոք ևս իմացին :

Է իսկ որ պատկանի 'ի նիւթ օրինաց . ստոյգ
 իմն է , զի մարդկային օրէնքն ոչ հրամայէ զքն
 ինչ , որ արդէլեալ իցէ բնական կամ դրական
 անձային օրինօք . և զովնչ կարէ արդէլուլ' որ
 բնական կամ անձային դրական օրինօք հրամայեալ
 է ,

է : զիմարդկային օրէնքն ոչ պարտի բնական օրինացն հակառակիլ . և կամ գերազանցել զնոքօք ոչ կարէ : մինչ բնական օրէնքն է անլուծանելի . ունի յասացելոցս 'ի վերոյ երևի , ևս առաւել և անծային օրինացն . վն զի ունի իշխանն առաքելոց սքն Պետրոս գործոց . 5. ստէ . || Հնազանդիլ պարտ է այ առաւել , քան մարդկան , Սուտի սքն օդստ' : || 'Ի Ժմկար օրէնս այս ստէ , ոչ ինչ է արդար և օրինաւոր , որ ոչ իցէ հասեալ առ մարդիկ 'ի յաւիտենկն օրինացս յայսմանէ :

Դարձեւ մարդկային օրէնքն կարէ արդելուլ զամ արտաքին գործս , որք չիցեն բնական կամ անծային օրինօքն հրամայեալ . Կարէ և ևս հրամայել զամ արտաքին գործս , որք բնական կամ անծային օրինօքն չիցեն արդելեալ . Ուստի քս Թրն մեր . մտ' 23 . || Չամ ինչ ստէ , զոր ասիցեն ձեզ' արարէք և պահեցէք . սակայն և այս պարտի իմացեալ լինիլ այսոյ . միայն թէ արդելումն , կամ հրամանն այն լիցի պարկէշտ , արդար . կարելի . օգտակար բարւոյն հասարակի , և ևս ունիցի զայլ թէութան , զորս ասացաք 'ի վերոյ : զի օրինադրական իշխանութն յոյ շնորհեալ է մարդկանց 2 . կրթ . 10 . || 'Ի լինել , և ոչ 'ի քակուել :

Դ. Արդ' 'ի լինիլ ճշտ այսոցիկ երկուց , Ամս բանք առ այս ինչ միայն ոչ միաբանին , ք. մի' թէ մարդկային օրէնքն և ևս կարասցէ զներքին գործս արդելուլ , կամ հրամայել : Ոմանք վարդապետք զայս միայն պարզաբար հաստատեն . իսկ այլք հաւանական ևս ընդ սքնն թօմայի ոչ չունին , և ասեն . թէ ոչ ինչ մարդկային օրէնք , ևս եկեղեցական կարէ արդելուլ . կմ հրամայել զպարզ ներքին գործս , եթէ ոչ ըստորուստ արտաքին ինչ հրամայեալ կամ արդելեալ գործոցն հարկաւորապէս միասցին : Եւ պատճառն է , զի ունի անդ ստէ սքն թօմաս : || Այնոցիկ կարէ ոք տալ զօրէնս , զորս կարէ դատել , իսկ դատողութի միջկան ոչ կարէ լինիլ զներքին շարժմամբ :

որք ծածուկքն են , այլ միայն զարտաքին դործովք , որք յայանի են : վնյ ասէ երբդ իննովկեն տխանոս պապն 'ի բանս յաղագս սխմանականսն :

Սեղտուեալ է դատել միայն զարտաքնոցն :

Ասացաք թէ մեղային օրէնքն զնեւբին դործսն հրամայել , կամ արգելուլ ոչ կարէ , եթէ ոչ ըստ որում արտաքին դործոցն հարկաւորապէս միացեալ են , այնպէս զի , առանց որոց մարդկայինն օրէնք բարոյիմք խօսելով կատարիլ ոչ կարէ . զի յայնժամ նեւբին դործքն այնքիկ ի արտաքնոցն հրամայեալ , կամ արգելեալ համարին : զոր օրինակ , եկեղեցական օրէնքն վն աւելոյ զսօճային ժամակարգութիւն բարեբարեալ կղերիկոսաց , կամ 'ի սբ տաթիճանս եղելոց ոչ միայն հրամայէ զարտաքին ընթերցումն ժամակարգուեց բերանով միայն , այլ և զնեւբին դիտաւորութիւն մտաց : Աստի ասէ երրորդ իննով , կենտրանոս պապն : թէ զսօճային ժամակարգութիւն զգուշութիւն և ջերմեռանդութիւն կղերիկոսքն կատարեացեն , քանզի եթէ ուշադրութիւն այն պակասեցի ազատ կամաւ ժամասացիցն՝ ձայնիւ արտաքերեղ աղօթքն որ օրինօքն՝ հրամայի , ոչ է աղօթք , և այսպէս օրէնքն ոչ կատարի .

Իսկ եթէ նեւբին դործն այն ոչ իցէ բացարձակապէս հարկաւոր առ օրինաց պահպանումն , այլ միայն 'ի կատարեալ և 'ի բարւոք պահպանումն , յայնժամ 'ի նեւբոյ օրինացն անկանիլ ոչ համարի : Աստի սքն թօմաս ասէ : || Կերպն հրամանաց՝ ոչ անկանի 'ի նեւբոյ հրամանաց : զոր օրինակ , եթէ ոք պահեացէ 'ի քառասնորդական պահս՝ վն ժուժկալուն կմ լուիցէ զպարգս յաւուրս տօնից՝ վն բարեպաշտուե կամ հնազանդուն : զի որով պատճառաւ և իցէ մարդկային օրէնքն կատարի . միայն թէ պատճառն իցէ պարկելու և բարի , բաւականապէս օրէնքն այն համարի կատարիլ :

Դ. Դարձեալ շուրջ զնիւթով մարդկային օրինացն

նացն դիտելի է, զի այն՝ կարե ըստ զանազանուե
մարդկանց և ժամանակցն թէ ունի փոփոխիլ :
Ուստի ասէ սբն օգստ՝ : ॥ Համեկւր օրէնքն ,
թէ և իցէ արդար , կարե փոփոխիլ արդարա-
բար ըստ ժամանակին . եւ երբդ իննովկենտի
անոս պապն 'ի ժղ' լաթ' ասէ : Ոչ պարտի
յանդիմանիլ , եթէ ըստ փոփոխման ժամանա-
կաց մարդկային սահմանքն փոփոխեսցին , մա-
նաւանդ եթէ հարկաւորուին , կամ յայտնի օգ-
տակարութիւն զայս ինչ պահանջեսցէ :

Պ Ր Ա Կ Ե Ր Ր Ո Ր Դ .

Արդեօք մարդկային օրէնքն 'ի խղճմտանս
պարտաւորեսցէ :

Ըստ աջագրեալ խնդիրս իմացեալ լինի վս
բաղաբկն , կանոնկն , կամ եկեղեցական
օրինաց . և թէպէտ ոմանք անձաբանք 'ի մէջ եր
կոցունց օրինացն տան զբաժանումն . սակայն հա
սարակ և ճշմրտ վճիռն է . զոր և անքն հաստա
տեն , թէ բաղաբկն , կամ կանոնկն միկային օրէնքն
'ի խղճմտանս պարտաւորէ . մինչ զի ընդդիմա-
ցեալ ուրաք միոյ կամ միւսոյ՝ մեղանչէ մահացո
րէն , ուն ասէ սբն թօմաս : Արդ վս բաղաբանկն
օրինացն յայտ խսկէ յառաքելոյն հօտմ' : 13 . որ
խօսելով վս թաղաւորաց , իշխանաց և այլոց մե
ծաւորաց աշխարհկնաց ասէ . ॥ Այսուհետեւ որ
հակուկ կայ իշխանուեն՝ այ հրամանին հակառակ
կոյ , և որք հակառակք կան՝ անձանց դատաս-
տանս ընդունին : և սակաւ ինչ յառաջ ընթա-
ցեալ ասէ , ॥ Վս հարկ է հնազանդ լինիլ , ոչ
միայն վս բարկուեն , այլ և վս մտացն խղճի :
զոր մեկնելով սբն Ամբրոսիոս , ասէ , ॥ Բար-
ւոր ևս ասէ Ասաբեալն , թէ հարկ է հնազանդ
լինիլ , ոչ միայն վս բարկուեն . 36 . վս ներկայ
փրէ ժխնդրուեն . քղի բարկուին ծնանի զվրէժ

խնդրուի, այլ և վստապանի դատաստանին :
ուրյանդիմանուք խղճի մտաց՝ պատժեսցին :

Իսկ թէ հնազանդիլ պարտէ ևս մեծաւորացն
աշխարհականաց, ևս եթէ իցեն անհաւատք,
մինչ արդարաբար հրամայեն, երևի 'ի բանից
առաքելոյն. ապա և որքան հնազանդիլ պարտէ
մեծաւորացն եկեղեցւոյ : Ուստի քս քրն մեր
մտթ'' 13 : Խօսելով զնոցունց՝ ॥ Զամինչ, զոր
ասիցեն ձեզ ասէ, արարէք, և պահեցէք : Եւ
առաքելալն երբց'' 13 ॥ Ունկնդիր լերուք ասէ
առաջնորդաց ձերոց և հպատակ և'' :

Ք. Եւ գիտե՛լիք աստ ըստ վարդապետութե
սքն թօմայի, զի մարդկային օրէնքն՝ զգորուին
զայն առ 'ի պարտաւորել 'ի խղճմտանս ունի, ոչ
յինքենէ, այլ 'ի յաւիտենական օրինացն՝ յորմէ
յառաժագայի, ուստի վստայն պարտաւորէ, ըստ
որում յաւիտենական օրինացն համաձայն է : և
այս ըստ երից կարէ ճանաչիլ. Նախ 'ի վախճա
նէ օրինացն այնոցիկ, այսինքն. մինչ առ բարին
հասարակուե ուղղին : Երկդ 'ի հեղինակէ նց,
այսինքն, մինչ ոչ գերազանցեն զիշխանութք օրի
նադրին : Երրդ 'ի տեսակէ նց, այսինքն. մինչ
ըստ արդար հաւասարութե բեռնաւորին հպատա
կեալքն վստ հասարակուե բարւոյն : Արդ ունե
լով մարդկային օրինաց՝ զայսոսիկ թէ՛ռխ ասէ :
պարտաւորէ 'ի խղճմտանս, ապա թէ ոչ, եթէ
օրէնքն այն իցէ անարդար, որպէս եթէ չիցէ
'ի յօդուտ հասարակութե, կամ եթէ դիցէ նա,
որ ոչ ունի զօրինաւոր իշխանութիւն, կամ
որ զհաւասարաբաշխութիւն բեռին ընդ բաղմու
թեան ոչ պահէ, ոչ պարտաւորէ, զի այս
ոչ օրէնք, այլ բռնութի է. և ապա 'ի խղճմտանս
ոչ պարտաւորէ, եթէ ոչ վստ խորշելոյ 'ի դայ
թակղուէ, կմ 'ի խռովութե, որոյ վստմ որք մաս
նաւոր պարտի 'ի բաց կալ յիրաւանց իւրոց :
Բայց եթէ օրէնք ինչ իցէ անարդար, և
աճային օրինացն հակառակ, յսցնժամ ոչ միայն
'ի

Դի խղճմտանս ոչ պարտաւորէ , այլ ևս ոչ իւր
կերպիւն է օրէն պահել զայն , որպէս ըստ ին-
քեան երևի :

Դ. Արդ մինչ յաստցելոցս երևի , թէ մարդ-
կային օրէնքն 'ի խղճմտանս պարտաւորէ , խն-
դրեմք նախ , թէ զորոյն անձինս պարտաւորէ :
Պատասխանեմ ընդ սէյն թօմայի . թէ մարդ-
կային օրէնքն պարտաւորէ զամեն , որք են ընդ
իշխանութիւնն , յորմէ և օրէնքն հրապարակե-
ցաւ ըստ բանի առաքելոյն հռոմ'' 13 . || Ամ-
անձն , որ ընդ իշխանութիւնն 'ի հնազանդութե-
կացցէ : այսոքիւք բանիւք 'ի բաց մերժի աղանդն
պէկարեանց , և պէկվինեանց , որք ասէին , թէ
նոքա , որք զկատարելութիւն արդարութեան ստա-
ցեալ ունին , մարդկային հնազանդութեան ոչ են 'ի
նէրքոյ արկեալք , և ոչ ևս 'ի պահպանութեան եկե-
ղեցական , կամ ճաղաքական օրինաց պարտաւո-
րին . որոց աղանդն դատապարտեցաւ 'ի ժող-
վիեննայ , և ևս 'ի թղ' թրի' : Եւ առ ոչինչ օգ-
տէ հերոսացն այնոցիկ բան ստիչլոյն 1 . տիմ'' 1 .
|| Արդ արեց ոչ գոն օրէնք : զի իմացուած բանիցս
այսոցիկ , ուն ասէ սքն թօմաս , թէ արդարքն
ոչ են ընդ օրինօք , որքան առ ստիպողական զօրու-
թիւն , մինչ կամու հնազանդին նմա , թէ և որք
առ ուղղիչ զօրութիւնն բացարձակապէս հոյատու
կեալ են նմա :

Դ. Խնդրի երկդ , մի թէ կղերկսքն քաղքին
օրինօքն պարտաւորին : Պատխնմ , թէ պարտա-
ւորին , միայն թէ եկեղեցական կանոնացն , կամ
կղերկսկն պաշտամանցն ոչ ընդ զիմասցին . ուն
ասէ պէլորմիսոս . և հաստատէ մանաւանդ այ-
նու , զի կղերկսքն բաց 'ի գոլոյ իւրեանց կղերկսք ,
են ևս քաղքցիք , և մասն ինչ հասարակութե . և
վնջ իրիւ զքաղքցիս պարտին հոյատակիլ քաղա-
քական օրինացն , ուստի ևս ուն ասէ նոյնն 'ի
հրապարակական աղօթս աղաչելով զնոց կղերկո-
սացն , ասեն աղօթեւ վնջ թագաւորի մերոյ , և''
որովք

որովք ցուցանեն թէ են հպատակեալք նր :

Խնդրի երրորդ , մի թէ մանկուք յառաջ քան զկիրառումն բանկնուէ պարտաւորին օրինացն :

Հասարակ և ճշմարիտ բան անճանիցն է , թէ ոչ պարտաւորին , ո՞չ ասէ սոթոս և այլք , սոյն պէս ևս և մշանջենկն խելաց արքն , զի օրէնքն է հրաման բանաւորական . վնց որք ոչ ունին ըզ բանականութի՝ ոչ են ընդունակք նր , Խնդրի չորրորդ , մի՛ թէ օրէնսդիրն պարտաւորի յատուկ օրինօք իւրովք : Պսխէ սքն թօմաս , թէ օրէնսդիրն ոչ պարտաւորի օրինօք իւրովք , որքան առ ստիպողական զօրութիւն , մինչ ոչ որք յատուկ յանձնէ իւրմէ ստիպի , զի օրէնքն ոչ ունի զստիպողկն զօրութի , և թէ ոչ ի շխանքն ՚ի քաղքէն օրէնս ազատ են յօրինաց . վս զի ոչ որք կարէ դատաւարաւել զնս , և թէ ըզէմ օրինացն առնեն : սակայն պարտաւորին օրինօքն , զորդնեն . որքան առ կրօնգրկն զօրութիւն ուստի մո՞ւ 23 . յադիմանէ քս արն մեր զայնոսիկ , ॥ Որք առնեն և ոչ առնեն , կաղեն մարդկան բեռինս ծանունս և գծաւարակիրս և դնեն ՚ի վր ուսոց միկան և մատամբ իւրեանց ոչ կամին շարժել զնս . և սակայն իմանալ պարտամբ զայս ո՞նչ ասէ կամասէոս զօրինացն , որք ոչ ըզիմանան պատուոյ և իշխանուէ օրինադրին , կամ իշխանին , ապա թէ ոչ , և թէ ընդ դիմացի օրէնքն արժանապատուութե իշխանին՝ ոչ իւրք պարտաւորի այնու օրինօք : զոր օրինակ , և թէ դիցէ զօրէնս իշխան որք , և թէ մի լիցի մտանել ՚ի պալտան անեալ սուր ընդ մէջ . յայանի իմն է , զի ոչ պարտաւորէ օրէնս այս զիշխանն , որում յատուկ է անել զսուր ընդ մէջ . ո՞նչ ասէ առաքեալն հռօմ՝ 13 . Նոյնպէս ևս ասել կարեմք . և թէ օրինօք ինչ արդեւուցու զմուտ ուրովք յանտառս յորս եղանց , կամ զդեցցի զոսկեթելս , կամ զծիրանիս և՛ , ո՞նչ ըստ ինքեան երեւի :

Ե. Խնդրի հինգրորդ . Թէ յերբ արդեօք օրինքն պարտաւորել սկսի : Առաջին թաժանմամբ , զի խնդիրն կամ է վս ընդհանուր պարտաւորուե՛լ պար իւր ունի միշտ մարդկային օրէնքն՝ այնու ղի է օրէնք , ունի ի վերոյ ասացելոցս երեւի . և կամ վս մասնաւոր պարտաւորուե , որով իւրաքանչիւր հպատակել է՛ի պահպանումն օրինաց իւրոց պարտաւորի . մինչ զի ընդդէմ օրինացն առնելով , մեղանչէ : Եւ նախ որքան առ առաջինն դիտելի է , զի օրէնքն յայնժամ սկսի պարտաւորել , յորժամ բաւականապէս , և ըստ պիտոյին հրապարակուի : և յայնժամ բաւականապէս և ը պարտին հրապարակուի : օրէնքն ըստ հաւանականագոյն անձրանիցն բանից , յորժամ ՚ի պաղատնք հրապարակու ծանուցեալ է , ունի առն առն , և այլք . բայց սակայն զայս իմանալ պարտիմբ բաց ՚ի սովորուեց ոմանց թաղաւորաց և իշխանաց , կամ իրաւանց , և ոմանց յատուկ պարգևաց , որք երբեմն պահանջեն զհրապարակումն օրինաց՝ ոչ միայն ՚ի միւս մտեղով , այլ և ՚ի բաղում մեղիս , ունի առն առն :

Բայց որքան առ երկրն , այսինքն , վս պարտաւորելոյ օրինացն զիւրաքանչիւրք ՚ի մասնաւորի տեսմ , Թէ առ այս խնդրի . զի օրէնքն ՚ի ծանօթուի գերութեանցէ , կմ դալ կարացէ , ապա Թէ ոչ , մինչև ցերբ որ անյաղթաբար տղի տանայ զհրապարակմանէ օրինացն՝ առ ՚ի որս հել զայն ոչ երբեք պարտաւորի . և ոչևս մեղանչէ ընդդէմ օրինացն արարեալ : ունի առն նա զարոս , սովոս , և այլք բազումք : և որ երեւի ՚ի կանոնին իրաւունս . որ առն || Թէ օրէնքն , կամ սահմանդրուիք և պատուելք ոչ պարտաւորեն յառաջ քան զծանօթուի նց , և կամ յառաջ քան զժամանակն ՚ի մեջ որոյ կարելին ճանաչել :

Դ. Խնդրի վեցրորդ . մի Թէ բաց ՚ի հրապարակմանէ օրինացն հարկաւոր է և ևս չաւանդի լինիլնք ՚ի հպատակացն , ունի զի պարտաւորել կարացէ :
Կրկին

Կրկին է բան անբանիցն վսխնդրոյս , զի ոմանք
ասեն , թէ այս , զի առ 'ի զօրութի օրինաց' խն-
դրի և ևս , զի մեծագոյն մասն հասարակութե
ընդունիցի զայն , կամ գոնէ մի՛ ընդ գիմասցի և
անարգեսցէ : իսկ այլք հակադրաբար ասեն ,
թէ օրէնքն ոչ կախի 'ի ընդունմանէ ժողովը-
դեանն , այլ զզօրութի , և զոյժ իւր ունի 'ի յօ-
րինաւոր հեղինակութե օրինադրին , ուն ասեն
սուարէզ և այլք , և որոց բանն տեսանի ևս հա-
ւանականագոյն , և 'ի կերպառութեն հասարակ :
և եթէ զառաջին վճիռն ուն զհաւանական ընդ-
ունիլ կամեսցի՝ սակայն խոստովանիլ պարտ է ,
թէ մեղանէ հպատակեալն , որ ոչ ընդունի զար-
դար օրէնս իշխանին իւրոյ , և զնոյն յանդգնու-
թեք արհամարհէ և 'ի բաց մերժէ , մինչ մանա-
ւանդ ոչ իւրք օրինաւոր պատճառաւ առ այս կա-
րեն շարժիլ , որով հետեւ անայինն օրէնք՝ յայտ-
նանք սահմանէ և ցուցանէ , թէ հպատակեալքն
պարտին հնազանդիլ իշխանաց իւրեանց :

Պ Ր Ա Կ Չ Ո Ր Ո Ր Դ :

Թէ ուստի արեւոյց կարեմք ճանաչել ,
թէ մարդկային օրէնքն պարտաւորէ
զոք մահացու մեղք :

Ա. Երեք են մանաւանդական պատճառք ,
որով 'ի հասարակի հաստատեն վարդա-
պետքն , թէ մարդկային օրէնքին պարտաւորէ
զոք ընդ մահացու մեղք .

Առաջինն , ուն ասէ նախարոս , է բան նոյնոյ
իսկ օրինաց , որ բազմիցս զպարտաւորութիւն իւր՝
'ի ներքոյ ծանրագոյն մեղաց իմաստութիւն և
յայտնանք ցուցանէ , ուն մինչ հրամայէ , կարգե-
լու զիմն 'ի ներքոյ անսահման դժոխանին ուն , կ'
յաւիտեական անիծից , կամ 'ի ներքոյ բարիու-
թե տմենակալին ուն , կ'այլ ինչ նման բանիւք :

Եւ գիտեիլ է , զի ոչ ամ հրամայական բանք
(օղիեն այսոքիկ , պարտաւորացի , պրանդացի ,
կամ հրամայեմք , պատուիրեմք , արգելումք ,
և այլ նմանք) բաւականապէս յայտնեն , մի թէ
օրէնքն պարտաւորէ 'ի նեւքոյ մահացու մեղաց'
մինչ երբեմն պտանին 'ի յօրէնս յայնոսիկ , որք
միայն 'ի ներքոյ ներելի մեղաց պրտւուն . վնջ
պարտէ գիտել , և ձանաչել , կամ 'ի հետեւեալ
բանիցն օրինաց , կամ 'ի նիւթոյ նոյն օրինացն ,
ոսկ վաղվաղակի ստացուք :

Երկրորդն է ծանրութիւն պատժոց՝ որովք սղառ
նայ օրէնքն , և պատժէ զյանցաւորսն , ոսկի
են 'ի յեկեղեցական օրէնս մեծագոյն բանա
դրանքն , անկումն յատուածանաց , և այլն : Իսկ
'ի քաղաքական օրէնս գլխատումն , մշտնջենկն
բանտ կամ կողոպտումն ընդից , և այլն : և զի
պատիժքս այսոքիկ մինչ առանց մեծագոյն յան
ցանաց ոչ կարեն պարտաւորել զոք , վնջանիցս
անդամ մարդկային օրէնքն : զոր համարեմք սոք
դարձր՝ զայսպիսի պատիժս սղառնայ , և զյան
ցաւ որսն պատժէ յանցանքն այն՝ է մեղք մէջոս :

Երրորդն է : որպիսութիւն 'ի նիւթոյ՝ շուրջ զորով
վարի օրէնքն , քանզի եթէ նիւթ օրինացն է
ծանր՝ համարի , թէ պարտաւորէ 'ի ներքոյ մա
հացու մեղաց , իսկ եթէ թեթեւ՝ 'ի ներքոյ ներելի
մեղաց : արդ ոչ միայն նիւթն այն համարի ծանր ,
որ ըստ ինքեան և բացարձակապէս առեալ միշտ
և յամ պատահման է ծանր , այլ ևս այն՝ որ թէ
պէտ ըստ ինքեան յատկապէս առեալ է թեթեւ .
առկայն վն պարագայի ժմկի , տեղւոյ , և՛ ըստ
խոհմութեան առն համարի ծանր , այսինքն
զի բազմիցս յայսպիսի պարագայս ածէ առ հասա
րակ բարին , զոր օրինակ , 'ի սաստկանալ սովու ,
և ընդ հանուր պակասուե՛ն նիւթ օրինացն այնո
ցիկ յամարի ծանր , որ արդելու , զի մի՛ դք ըզ
ցորեանն առ օտար դաւառս ածցէ :

Ը • Եւ քան զի վն այսոցիկ երից միաբանին 'ի
վար

Քարգասկտք , սակայն խնդիր է 'ի մէջ նոցա միթէ գիտաւորութիւն միայն օրինադիրն բաւա-
կան լիցէ առ այս , զի օրէնքն եղեալ օրինադրէ
պարտաւորեացէ 'ի ներքոյ մահացու մեղաց ևս
'ի խնդիրն նիւթոյն թեթեւ . 'ի բաց թողեալ մեր
զբաղմաղուն բանս անարանիցն , հաւանականա-
գոյն ևս դատեմք զբանս այնոցիկ , որք ասեն ,
թէ օրէնքն 'ի թեթեւագոյն նիւթս ոչ կարէ պար-
տաւորել 'ի ներքոյ մահացու մեղաց , թէ և օրի-
նադիրն առ այս գիտեացէ , և զգիտաւորութի-
ւոյն արտաքին բանիւք յայնեացէ , ուն ասէ սո-
թոս , և այլք : և պատճառն է , զի անարդար
օրէնքն զոչ քաւարտաւորէ այնու , որովէ անար-
դար . վնջ ասէ սքն օգոստինոս : || Օրէնքն այն ,
որ ոչ է արդար՝ ոչ է օրէնք : Իսկ օրէնքն այն ,
յորում 'ի դուռ ևս նիւթոյ թեթեւ՝ օրինադիրն
գիտէ պարտաւորել 'ի ներքոյ մահացու մեղաց ,
և սոքա առ յաւիտենական պատիժս , յայսմ կող-
մանէ է անարդար . ուն ևս օրէնքն այն համարի
անարդար , որ զպատիժ ժամանակաւոր՝ վն թե-
թեւ ինչ յանցանաց սպառնայ : Եւրեմի առ մա-
հացու մեղս ոչ պարտաւորէ , թէ և օրինադիրն
առ այս պարտաւորել գիտեացէ :

Գ. Խնդոցս , մի թէ ուն օրէնքն 'ի թեթեւ
նիւթս 'ի ներքոյ մահացու մեղաց ոչ պարտաւո-
րէ , թէ և օրինադիրն պարտաւորել գիտեացէ ,
այսպէս ևս հակադարձբ 'ի ծանրագոյն նիւթս
պարտաւորէ արդեօք 'ի ներքոյ մահացու մեղաց՝
թէ և օրինադիրն գիտեացէ պարտաւորել միայն
'ի ներքոյ ներեւի մեղաց : Ասեն ոմանք . թէ յայն
ժամ պարտաւորէ միայն 'ի ներքոյ ներեւի մե-
ղաց , և որոց բանքն թէպէտ հաւանական են .
սակայն հաւանականագոյն , և սպահովագոյն ,
'ի կիրառուեք բանն նոյն , որք ասեն , թէ օրէնքն 'ի
ծանր նիւթս պարտաւորէ 'ի ներքոյ մահացու
մեղաց . թէ և օրինադիրն գիտեացէ պարտաւո-
րել միայն 'ի ներքոյ ներեւի մեղաց , ուն ասէ պէ-

լարմինոս և այլք որ և յաւել , թէ 'ի դիտաւո-
րուէ օրինադրին կախի , մի թէ կամի ճշմարտիւ
հրամայել և զստոյդ օրէնս կացուցանել , կմ թէ
միայն ցուցանել , թէ զինչ պարտ է առնել ա-
ռանց այլոյ հրամանի : բայց և թէ կամի ճշմար-
տիւ հրամայել , և զստոյդ օրէնս հաստատել ,
ոչ է յիշխանութե նր արդեւուն . զի մի' օրէնքն
պարտաւորեացեն մահացու , կամ ներելի մեղք ,
բառ ծանրուն և թեթեւուն նիւթոյն :

Գ. Եւ և այլ երկու դժուարութիք վմ յառաջա-
դրեալ նիւթոյս : Առաջինն է , մի թէ միկայինն
օրէնք պարտաւորելով 'ի ներքոյ մահացու մե-
ղաց՝ պարտաւորեացէ և ևս որոգայթիւ կենաց :
Ոմանք անաբանք բացարձակապէս ոչ ընդունին
զայսիսկ այլք հաւանականադոյն ևս ասեն , թէ
պարտ է բաժնել զայս : քզի օրէնքն կմ է այնմի ,
որոյ պահապանութիւն է հարկաւոր բարւոյն հասա-
րակի , այնպէս զի յանցանելով զնոքք մեծադոյն
վնաս պատճառի ամ հասարակուեն , զոր օրինակ
օրինադրէ եպիսկոպոսն 'ի ծանրել ժանտամահի ,
զի մի' քահանայքն փախիցեն 'ի տեղւոյն , ուր
սաստկացեալ է ժանտամահն . յորում 'ի մեռա-
նիւ հողաբարձուացն ոչ ոք է , որ զխորհոս մե-
ռանեւոցն մատակարարեացէ : Դրձկ կայսր "ք 'ի
դնել զօրէնս արգելու , զի մի ոք 'ի դիտանոցէ
անտի իւրոյ պահպանուն՝ հեռացի , ոմ զի յան
զգուշուէ անտի նր մեծադոյն հարուած և կոտ-
որումն բոլոր զօրացն մի' պատահեացի : արդ-
յայտոսի դիպուածս քահանայքն և զինուորքն ,
ևս որոգայթիւ կենաց իւրենց հնազանդիլ պար-
տին , որովհետև նախադասել պարտ է զբարին
հասարակի , բարւոյն յատուկ անձին ուրուք :

Եւ կամ է այնպիսի օրէնքն այն , որոյ պահապ-
անութիւն դիտէ միայն 'ի յօդուտ միւյ մասնաւոր ան-
ձին , ոմ պահելն , լսելն զպատարադ , և այլն : և
յայնժմ թէ և օրէնքն այն պարտաւորեացի 'ի ներ-
քոյ մահացու մեղաց՝ սակայն ոչ պարտաւորէ ընդ

որոգայթիւն կենաց՝ կամեա առողջուե՛ն, կմծանր
 վնասու, կամ այլ ինչ նեղուե՛ն, մինչ ոչ ինչ պատ
 ճառ բաւական է առ 'ի ցուցանել, [Թէ ընդ է՛ր
 օրինադիրն այնքան վնասու, և որոգայթիւն 'ի
 պահպանուածն օրինաց իւրոց պարտաւորէ, ուր
 սակ սոթոս, սակայն և զայս առնել պարտէ ա
 ռանց արհամարհման օրինաց, և օրինադիրն, և
 և և մի լիցի ծնանիւ մեծի գայթակղուե վնասնցա
 նելոյ զօրինօքն զայնու: Վնասէ սքն օգոստի
 նոս: || Ի արեգոյն իսկ է սովու մեռանիւ, բան
 զոհելովքն յադիւ: այսինքն. գայթակղութիւն և
 արհամարհմամբ կրօնի:

Եւ երկդ դժուարութիւն է, մի [Թէ են օրէնքն
 պարզ պատժականք. այս է, որք միայն առ պա
 տիժս պարտաւորեացեն, և զորս ոչ կատարեալ
 րք՝ ոչ երբեք մեղանչեացէ:

Ոմանք վրդաւորք ասեն, [Թէ այո. իսկ այլք հա
 ռանականադոյն ևս ասեն, [Թէ ոչ. ուր ասէ պէլար
 մինոս. և յուել, [Թէ հակառակ օրինաց երևի
 պարտաւորել օրինադիրն առ պատիժս, և ոչ
 առ յանցանս, մինչ յանցանքն և պատիժն են առ
 ընչականք: նաև օրէնքն այն՝ արդար ոչ է, որ
 զպատիժ ընդդէմանմեղացն սահմանէ: Վնյ կա
 նոքն այնքելի սմանց կրօնաւորդ, որք միայն առ
 պատիժս պարտաւորեն, ըստ կերպի օրինացն ոչ
 պարտաւորեն, այլ ըստ կերպի ոմանց դաշնադ
 րութեց: և վնյ ասէ սքն [Թոմաս: || 2ի ոչ ամ,
 որ ի մարդկային օրէնս պարունակի՝ աւանդեալ
 լինի լի կերպի հրամանի, այլ՝ զի ոմանք յաջորին
 ըստ կերպի կարդադրուե ուրուք, որ պարտա
 ւորէ միայն առ պատիժս: և որ կարէ ունիլ ասէ
 նավարոս զտեղի՝ յօրէնս ինչ, ուր մինչ ոչ 'ի յօրի
 նադրին սահմանադրուէ, ոչ յօրախառէ պատ
 ժոցն, և ոչ 'ի մեծագոյն վնասու հասարակութե
 կալէ յայտնապէս ճանաչիլ, մի [Թէ քաղա
 քական օրէնք ինչ պատժկն պարտաւորէ 'ի ներ
 քոյ մահաւու մեղաց. զի յայնժամ, ուր նոյնն ասէ,
 Լ

իւրա

իւրաքանչիւր ոք կարէ զայս ի յօգուտ իւր մեկնել . և համազել զինքն , թէ այս ոչ է այնքան օրէնք , որքան կարգադրութի ինչ : և ապա թէ առ մեզս ոչ պարտաւորէ . այլ՝ զպատիժս միայն իբրեւ զթէութիս ինչ յառաջադրէ , զի զգուշութեամբ , և հաւատարմութեամբ պահպանեացի :

Պ Ր Ա Կ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ :

Թէ ո՞ւրդեօք կարէ դնել զօրինս :

Այլ զի մարդկային օրէնք յերկուս բաժանի՝ այսինքն , յեկեղեցականն , և ի քաղաքականն , վնց կրկին է և օրինադրական իշխանութիւն , ք , եկեղեցական և քաղաքական . վնց և ղերկոցունցն կարճ ի կարճոյ աստ պոյ պոյնք : Եւ նախ դիտելի է , զի առաջին , և մանաւանդական թէութիւն յեկեղեց մէջ , և յաշխարհական օրինադրան՝ է օրինաւոր իրաւունք ի յարտաքին ատենի , այս է , օրինաւոր հեղինակութիւն , և իշխանութիւն ընդ հանուր ի յուղղութիւն և ի կառավարութիւն հասարակութեանն : և իրաւունքս այս կրկին է . զի մինն է հասարակ . զոր ոք վն յատուկ պաշտօնի իւրոյ՝ ունի : և միւսն է փոխանորդական , զոր ոք ոչ ի կիրարկանէ յատուկ պաշտօնի իւրով . այլ՝ ի ձեռն յանձնարարութեւ և իշխանութեւ , որ ատեալ է նմա :

Դրձկայլ է իրաւունքն դատողական , և այլ կամաւորական , զի առ դատողականն պատկանի հաստատել զօրինս , արդեւուլ , պատժել , զքաղաքական և զքրեական վէճս հատանել և'' : վնց խնդրէ զյատուկ ատեան իւր . զի դատողական ասի յաղաղս վիճիցն դատախազից : իսկ կամաւորական իրաւունքն է շուրջ զայլովք դործովք հասարակ իշխանութեան . որպիսի են կարգադրել , տնօրինել , տալ զպաշտօնս , և'' : և զանազանին այսու ի մէջ իւրեանց , զի դատողականն կարէ

Ի իրարկանիլ ևս առ այնոսիկ որք ոչ կամին , իսկ կամաւորականն միայն առ այնոսիկ , որք կամինն : ուստի և զանուն կամաւորական ընկալաւ : և ապա զստեղական իշխանութիւն ոչ ընդ արձակի արտաքոյ քաղաքին իւրոյ , ուստի լինի : զի ոչ պարտաւորեն արտաքոյ սահմանացն իւրեանց՝ սահմանադրութիւն ժողովոց . և այլ օրէնք այլոց մասնաւոր վիճակաց . և ոչ ժողովուրդքն վիճակացն այլոց՝ մինչ ոչ ենն անդ՝ պարտաւորին պահել զմասնաւոր տօնախմբութիւն այնոսիկ վիճակի . ուր և հակադարձաբար նշդեհք և պանդուխտք՝ մինչ ՚ի նոյն թեմի բնակին , կամ ընդ նոյն անցանեն զմասնաւոր օրէնս , և զսահմանադրութիւն պահել պարաւանդին : Բայց կամաւորական իշխանութիւն արտաքոյ յատուկ գաւառի իւրոյ՝ իսկապէս և քաղմիցս ըստ օրինաց կարէ ընդարձակիլ , մինչ ոչ ինչ մեաս ումք անտուստ ծնանի , և կամ գայթակղութիւն :

Բ. Դիտելի է երկրորդ , զի այսօրիկ երկու օրինադրական իշխանութիւնս ՚ի միջ իւրեանց զանաղանին ՚ի պատճառս սկզբան , զի եկեղեցական իշխանութիւն անմիջապէս յայ կաջուցեալ է , բայց քաղաքականն , թէպէտ յայ է , ուր ասէ առաքեալն հռոմ՝ 13 . || Քանզի ոչ ուստեք է իշխանութիւն , եթէ ոչ յայ : սակայն ոչ է կաջուցեալ անմիջապէս յայ . այլ՝ ՚ի կամաց իսկ մարդկանց . զի ուր բնական բանականութիւնս պարզեալ մարդկանց յայ ընկերակցական կենացն կարճտի , այսպէս ևս ցուցանէ , թէ մարդկային ընկերութիւն յերկարել ոչ կարէ , առանց ընդհանուր ինչ կառավարչի . ըստ բանի իմաստ նոյն : || Ուր ոչ է կառավարիչ՝ կործանի ժողովուրդն : Ուստի քաղցրադոյն բարեխառնութիւնն նախախնամութեն եղև , զի մարդկ յամուրեք զժողովուրդն ինչ ՚ի միջ իւրեանց կաջուցեն , և ոմանք ընդհանուր հաւանութիւն՝ զնոսա կառավարեսցեն . և այլք առ ոմանս իշխանս , կամ ,

կամ առ թաղաւոր , կամ առ կայսր որ , զամ
իշխանութին և զտիրապետութին յանձնեացեն
աստուտ այլ և այլ հասարակութիւն թաղաւորու
թեց , կայսրութեց յառաջացաւ , և եղև զի
ոմանք իշխանութեց անուանեացին հասարկութիւն ,
ոմանք թաղաւորութիւն , և ոմանք կայսրութիւն ,
և կայսրութիւն այս՝ ի մէջ այլոց զայս ունի յմեկ ,
զի առ ծայրագոյն խնամակալն ամ , որ է կառա
վարիչ ամաշխարհի՝ իբրու իւր կերպիւ մերձե
նայ , և առաջին , և յաւիտենական կայսրութեն
այ՝ կատարելագոյն ևս կերպիւ հետեւի :

Տարբերին և ևս այսոքիկ երկաքանչիւր իշխա
նութիւնս ի պատճառս առարկային : զի եկեղե
ցական իշխանութին ըստ ինքեան ևս ուղղապէս
դիտէ առ հոգեւորս , այս է , առ ամպաշտու
թին , և առ փրկութիւն հոգեւոր խկքաղաքական
իշխանութին ըստ ինքեան և ուղղապէս պատկանի
միայն սու ժամանակաւոր հանդստութիւն և խա
ղաղութիւն , ուր ասէ առաքեալն : տիմոթ'' 2 .
որ հրամայէ աղօթել : ॥ Մանաւանդ վս թաղա
ւորաց և ամ իշխանաց . զի խաղաղութեամբ և
հանդարտութեւ վարեցուք զկեանս մեր :

Արդ դիտացել մեր զայսոսիկ ճահ է մեզայժմ
տեսանել , թէ ո՞ր արդեօք ունի զիշխանութի
տալոյ զօրէնս , մանաւանդ զեկեղեցականս , որ
առաւել պատկանի առ մերն յառաջագործալ , և
զոր ի հետեւեալ հատուածս ցուցցուք :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌԱՋԻՆ .

Յղոս մեծի Հայրապետին հռոմայ :

Ասեմ նախ , թէ հռոմեական քահանայա
պետն իբրև յետնորդ սբյն պետրոսի ,
և փոխանորդ քմի ին մերոյ , և ծայրագոյն հո
վիւ ի մէջ եկեղեցական օրինադրացն՝ ունի զա
ռաջին և զգլխաւոր տեղի :

H b 3

Հաս

Հաստատեմ նախ 'ի սբ գրոց , մտթ' 16. ուր քս տին մեր խօսեցեալ ընդ սբն պետրոսի : || Դու ես վեմ ասէ , և 'ի վր այդր վիմի շնեցից զեկեղեցի իմ , և օհն 21. նոյնոյ խոս ասէ : || Արածեա՛ զգառինս իմ , արածեա՛ զոչխարս իմ : զոր բան քնի մեկնելով սբ բեռնարանս : || Ոչ միայն ասէ ոչխարաց՝ այլ և հովուացն ամցն դու միայն հովիւ , և թէ ուստի արդեօք հաստատեմ խնդրեացեա . 'ի բանից տն , զի ում երբէք ոչ ասեմ եպսկոպոսն , այլ և առաքելոցն բացարձակապէս , և ընդհանրապէս ամ հովիւ քյանձնեցան , եթէ սիրես զիս պետրէ՝ արածեա՛ զաշխարս իմ , զորս արդեօք՝ զժողովուրդս այսորիկ , կամ այնորիկ քաղաքի կամ դաւառի , կամ թագաւորութե ինչ . զոչխարս իմ ասէ , որում ոչ եցոյց զոմանս , այլ յանձնեաց զօմանս . ոչ ինչ բացառոցի , ուր ոչ ինչ զանադանի :

Հաստատի երկրորդ 'ի ժղ' քաղկե' . Ուր սբն Լէօն պապն անոռանի || Ընդհանուր եկեղեցւոյ քահանայապետ . Եւ 'ի յեթներորդ ընդհանուր ժղ' ասի , թէ || Հռօմեական աթոռն լւ ամ տիեղերս աշխարհի ունի զնախագահութի , և է գլուխ ամ եկեղեցեացն նոյ :

Հաստատի երրորդ ըստ վկայութե սբն Ամբրոսիոսի , որ ասէ , || Թէպէտ ամ աշխարհ նոյ է , սակայն առն նոյ անոռանի եկեղեցին , որոյ այսօր կառավարիչնէ դամասկոս : և սբն Հերոնիմոս , առ նոյն դամասկոսն , || Ես ասէ , ոչ ումեք , եթէ ոչ քի հեռեալ , երանութե քում այս է աթոռոյն պետրոսի ընկերանամ , և ճանաչեմ զեկեղեցին զայն զինեալն 'ի վերայ վիմիդ այդորիկ , և' . Եւ որ ոչ ժողովէ ընդքեզ , ցրօն է : Եւ սբն փրոսփերոս 'ի բանս առապերախոս : || Հռօմն պետրոսի ասէ , որ եղև աշխարհի գլուխ հովոռական պատուոյ :

Բ. Ասեմ երկրորդ թէ 'ի նիւթս հաւատոյ , և այլերաց , որք առ բարս և առ եկեղեցական խրատս

խրատս պատկանին , հոռմէական քահանայնդուն
է ծայրագոյն օրինաբեր և դատաւոր :

Եւ զճշմարտութիս զայս , զոր առանց երկ-
բայութե մամ՝ ոք ընդունիլ պարտ է , բարե-
դոյնս ևս և յայտնաբար ցուցանել կարեմք կիրա-
ւութի մամ եկեղեցւոյ , յորում հաստատութի
խակ պահպանեցաւ այս , զի քանիցս անգամ ծնա-
նէր վեճինչ , և դժուարութի ի նիւթս հաւա-
տոյ , կամ յայնոսիկ , որք առ բարս և առ եկե-
ղեցական խրատս պատկանին ի միջ հաւատացե-
լոց , միշտ զխմէին առ առաքելական ակթուն , զոր
հաստատեն դրեթէ անթիւ պատասխանորութի ,
սահմանադրութի , և վճիռք հոռմէական քա-
հանայնից . յորոց և դիրքն կանոնական իրա-
ւանց բաղկացաւ : Ուստի մեծաւ իրաւամբ
իննովկենտիանոս պապն ի թուղթն առ հարսն
ժողովոյն կարդագինեայ ասէ : || Ոչէր մարդ-
կային վճիռ . այլ ամային սահմանադրութի ,
զի մամ , որ պատահէր ի հեռակայ , և ի բա-
ցակայ դաւառս , նախ հոռմէական ակթոյն
ծանուցեալ լինէր , յառաջ քան զոճել առ այլս ,
(այս է առ այլ եպիսկոս և երիցոս եկեղեց
եաց) առ ի սահմանել զինն , որոյ իշխանութն ,
եթէ օրինաւոր դռանէր խնդրուածն , հաստա-
տեալ լինէր : Եւ ի թուղթն առ հարս ժող-
միլենիթանու , || Չգուշութի ասէ , և վայել
չութի պահպանեցէք զառաքելականն զպատիւ :
զպատիւն ասեմ այնորիկ , զի բաց յայնցանէ ,
որք են արտաքինք եթէ մնացի և ևս փոյթ ի
վի տարակուսական իրաց , թէ զինչ պարտ իցե-
առնել , հետեւեցարուք հնադոյն կերպ կանո-
նացն : որ ընդ ամերկիր միշտ ընդ իս պահեալ
ծանեայքդ և'' , դիտացեալ , զի ընդ ամ գա-
ւառս յառաքելական աղբերէ պատասխանատ-
րութիք խնդրելեացն միշտ բղխին , մանաւանդ
յորժամ վս հաւատոյ է խնդիրն : Չոր բարւոք
ևս մեկնեաց սքն բեռնարոտս ի թուղթն 90.

առ երկրորդ ինովկենտիանոս պապն . ուր այս պէս խօսի ընդ քահանայապետին , || Հարկ է ասէ , քեզ առաքելական պետութեմ թե՛ դժանուցանել զգայթակղութիւն , և զվտանգսն , որք բուսեալն են յարքայութեմ ան , և մանաւանդ , որք հաւատոյ պատկանին , իրաւի ըստ արժանւոյն համարձակիմ . զի անդ հղօրապէս աղօթքի նին վասք հաւատոյ՝ ուր ոչ երբէք կարէ պակասիլ հաւատն , քանզի այս է արժանապատուութիւն այսորիկ ակթոսոյս , վս զի այլ ում երբէք երբեմն ասացաւ . || Ես աղաչեցից վս քո , զի մի՛ պակասեցի հաւատ քո Ուստի լը իրաւանց իւրաքանչիւր ոք հաւատացեալ զբանս սբյն պետրոսի ոսկիաքանի 'ի թուղթն առ Եւտիքէս պարտէ ունիլ 'ի մտի , թէ || Յորդորեմ զքեզ ասէ , եզբայր , զի այնոցիկ , զորս երանելի պապն հռօմայ քաղաքին դրեաց՝ հնազանդ լիցիս , վասն զի երանելին պետրոս , որ 'ի յատուկ ակթոս իւր կենդանի , տայ խնդրազցն զճշմարտութի հաւատոյ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Յաղագս ժողովոյ :

Խողովոցն ոմանք , որք յեկեղեցին հաւակին , են ըհանրականք . որք իշխանութեմ թի քահանայապետին կոչեւ շեպխակոսոսացն 'ի բոլոր ծագաց երկրի ժողովն . և ոմանք են մասնաւոր , որք ստորին եմոցն իշխանութեմ , ուր 'ի մասնաւոր դաւառաց ինչ , կամ 'ի յաղագաց միայն ժողովն . Եւ զերկոցունցն աստ կարճ 'ի կարճոյ ասացուք : Եւ նախ վս առաջնոյն :

Ասեմ նախ , զի ընդհանրական ժողովքն զգերակատար ունին զիշխանութի առ 'ի սահմանադրեւ զօրէնս 'ի կառավարութի ան եկեղեցւոյ

ւոյ . և 'ի պահպանութի նոցա , զամ հաւատա
ցեալս պարտաւորել . Եւ թէն զճմարտութիս
զայս խոստովանին ամբն , թէ 'ի ժողովիլ ըստ
օրինաց ընդհանրական ժողովոց ներկայացու
ցանեն զընդհանրական եկեղեցին . ուն և քստրն
մեր ասէ , մոթ . 19 . || Ապա եթէ և եկեղեցւոյն
ոչ լռիցէ , եղիցի քեզ իբրեւ զհեթանոս , և զմաք
սաւոր : քսյց խնդրի , թէ ոյք են այնոքիկ ընդ
հանրական ժողովքն , որք և համարեցին ըստ
օրինաց ժողովեալ : վսյ 'ի մեկնութի որոյ :

Բ. Ասեմ երկրորդ , թէ օրինաւոր ընդհան
րական ժողովքն են այնոքիկ , որք հրամա
նուն հռօմէական քահանայապետին ժողովեալ
լինին , և 'ի յայնոսիկ կամ անձամբ իսկ , կամ 'ի
ձեռն փոխանորդի դասնի և քահանայետն :
զԱռաջին մասն ասացուածոյս հաստատեմք 'ի
հնագոյն կանոնացն սահմանադրութեանց . թէ
|| Առանց հրամանի հռօմէական քահանայապե
տին ոչ կարեն հաշակիլ ընդհանրական ժո
ղովք , և կանոնադիրս այս՝ ըստ վկայուե սքյն
Մարկեղոսի պապին 'ի թուղթն առ եղիւնս ան
տիոքայ դաւառին . Ե յառաքելոցն անտի , և զոր
նօրոքեաց առաջին ընդհանուր ժողովն նիկիոյ .
ոնք ասի 'ի թուղթն աղէքսանդրական ժողովոյն
առ փելիքս . ևս 'ի թուղթն յուլիոսի առ ար
ևելեան եմբունս . Հաստատեմք երկրորդ 'ի ժո
ղովոյն քաղկեդոնի , որ արգել զՎէոսկորոս
պատրիարքն աղէքսանդրու նստիլ 'ի մեջ եմպց
ղի յանդգնեցաւ առնել զընդհանրական ժողով
առանց հրամանի առաքելական աթոռոյն , ուն
ստի անդ . || Որ ոչ երբեք էր օրեն . և ոչ եր
բեք եղեալ էր : Եւ ևս 'ի Եօթներորդ ընդհան
րական ժողովն արհամարհի ժողով ինչ կոս
տանդնու պօլսոյ , զի առանց հրամանի քահա
նայապետին կայսրն դաւմարեալ էր զժողովն :

Գ. Զերկրորդ մասն ասացուածոյս , այս է ,
թէ ընդհանրական ժողովքն այնոքիկ միայն

են օրինաւորք , յորս ծայրագոյն քահանայաւետն
անձսք կմ'ի ձեռն փոխանորդի դտանի . բարւոք
ևս ոչ կարեմք հաստատել , եթէ ոչ պատմելով
կարճ 'ի կարճոյ զանցս հնազոյն և ընդհանրակն
ժողովոյն (զի յետինքն զայն իսկ յայտնանդս զու
ցանեն :) յորս հռոմէական քահանայաւետն
ինքնին , կամ 'ի ձեռն փոխանորդի իւրոյ միշտ
եղև նախագահ : Զի 'ի ժողովն առաքելոց ,
ոմի ասի դորժոց : 15. սքն Պետրոս նախագահ
եղև : ոմի ուսուցանէ և հաստատէ սքն հերո
նիմոս 'ի թուղթն առ սքն օգոստինոս :

'ի յառաջին ժողովն նիկիոյ յամի տեառն 327.
Ովսիոս եպիսկոպոսն յանուռն սքն Սեղեստրոս
սի հռոմայ հայրապետին նախագահ եղև , ոմի
երևի 'ի ներքոյգրութէ նր' , որ նախ քան զամ
եմբունս զնախագահս և զպատրիարդս ներքոյ
գրեաց զվկայուի իւր . և վնյ սքն Աթանաս 'ի
թուղթն առ միայնակեացս իշխան ժողովոյն այ
նորիկ կոչէ զՈվսիոսն :

'ի ժողովն եփեսոսի . յամի նն. 431. նախա
դահ եղև սքն կիւրեղ Աղեքսանդրացին յանուռն
կեղեստին հռոմայ հայրապետին . ոմի վկայէ
Եւադր յառաջին գիրն . գլուխ 7. Եւ սքն
փրօսփեր 'ի պատմագրութէ . և յայտնապէս
երևի 'ի թղթոյն նոյնոյ Կեղեստին հայրապետին
առ վերոյասացեալ սքն Կիւրեղ . որ զտեղի իւր
նմա յանձնէ :

Իսկ 'ի ժողովն քաղկեդոնի յամի նն 451. Պաւ
կասիոս և Վուկենսիոս եմբքն նախագահ եղևն
յանուռն սքն Լէօնի պապին , ոմի երևի 'ի բանից
նոյնոյ ժողովոյն . ևս և մանաւանդ 'ի թղթոյ
ժողովոյ առ սքն Լէօն , որ է առ երրորդ դոր
ծառ ուին , ուր նոյն ինքն սքն Լէօն անուանի
եմբացն ժողովոյն այնորիկ իբրև անդամոց
գլուխ նախագահ , այնու զի զկարդ նորա պա
հէին .

7. Ասեմ երրորդ , ոմի ծայրագոյն քահանայա
ւետն

պետն կարէ առնել զընդհանրական ժողովս .
 և նախագահ լինիլնց . այսպէս ևս և եպօսեք
 յատուկ իրաւամբ խրեանց կարեն նստիլ անդ ոչ
 միայն ուղ խնդածուք , այլ ևս ուղ օրինաւոր
 դատաւորք պատկանելեացն առհաւատս , և առ-
 քրիստոնէն կրթութիւն . և այս յայտնամբ երեւի 'ի
 մշտնջենական սովորութիւն եկեղեցւոյ , և 'ի դոր
 ծոցն ընդհանուր ժողովոցն , ուր եպօսեք
 իբրեւ զդատաւորս ետուն զվճիռս , և սահմանադրութեց
 նց ներքոյ գրեցին զվկայութիւն
 խրեանց :

Եւ թէ նոյն հասարակ իրաւամբ միայն եպօսքն
 կարեն լինիլ իբրեւ զդատաւորս 'ի ընդհանրին
 ժողովս , սակայն յատուկ պարզեւք , և սովորութեամբ
 ինչ ևս և ոմանք եկեղեցական ան-
 ձինք կարեն լինիլ . ուղ ասէ պէտքսմնոս . այ-
 սինքն կարտինալք և այլն :

Իսկ որքան առ այլ ժողովս . որք ոչ են ընդ-
 հանրականք գիտելի : Ղի այսոքիկ ըստ երկից
 կարեն լինիլ : Չի ոմանք են միայն միոյ ազգի ,
 ուր ժողովին միոյ թաղաւորութեւն կամ ազգի
 եպօսեքն կոչեալ յառաջնորդէ , կամ 'ի պատ-
 րիարդէ ազգին : Ոմանք միոյ դաւառի միայն ,
 ուր հրաւիրեալք յարհի եպօսեն դաւառին ընդ-
 իշխանութեամբ եղեալ եպիսկոպոսաց ժողովին :
 Իսկ ոմանք են միայն միոյ թեմի . որք իշխա-
 նութեամբ եպիսկոպոսին միայն կատարին :

Դարձեալ առ այս , զի այսպիսի ժողովքս
 զմասնաւոր օրէնս 'ի թեմի խրեանց հաստա-
 տեալ պարտաւորեցեն . ոչ երբեք խնդրի հա-
 ւանութի , կամ հաստատութի քահանայապետին .
 ուղ ուսուցանէ լայնման . միայն թէ յայնոսիկ
 ժողովս մի ինչ սահմանադրեացի ընդդէմ ընդ-
 հանուր եկեղեցւոյ օրինացն .

Իսկ ոմանք վարդապետք համարին , թէ սահ-
 մանադրութիք այնպիսի մասնաւոր ժողովոցն
 է թէ 'ի ծայրագոյն քահանայապետէ ըննեալ
 հաս-

հաստատին , պարտաւորեն զհաւատացելն ընդ հանուր եկեղեցւոյ , բայց զայս իմանալ պարտիմք եթէ 'ի քհնայապետէն քննեալ և հաստատելիցեն դիտաւորութիւնք պարտաւորելոյ զամհաւատացելս յամուրեք 'ի պահպանութիւն այնպիսի սահմանադրութեց . (որ և բարեոք իսկ կարէ ձանաչեալ լինիլ 'ի բանից քննութե , և հաստատութե .) ապա թէ ոչ , եթէ քննութիւն և հաստատութիւն այն միայն 'ի մեծադոյն զօրութիւն և հաստատութիւն այնպիսի սահմանադրութեցն 'ի ծայրագոյն քահանայապետէ շնորհեսցիլ յայն ժամ ոչ երբեք զոք պարտաւորէ արտաքոյ գաւառի իւրոյ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Յաղագս եպիսկոպոսաց , և այլ մեծաւորացն եկեղեցւոյ :

Այս Ծառ իսկ է , զի եղիտունք յամային սահմանադրութեցն անտի յեկեղեցւոյ հաստատեալ են 'ի յուզղութիւն և 'ի կառավարութիւնք . ոպ երևի 'ի բանիցն առաքելոյն . դժց . 20 || Յորում եդ զձեզ հոգին ոք ասէ , տեսուչս , հովո՞ւնել զժողովուրդ տն . Եւ ապա թէ ունին զիշխանութի 'ի տալ զօրէնս նկատմամբ առ հպատակեալս իւրեանց :

Եւ ևս զի եպիսկոպոսունք նովիմք սահմանադրութեն այ , վեհադոյն են քան զերիցունս . և զքահնայս , ոչ միայն որքան առ արժանաւորութիւն աստիճանին . ոպ յանցեալ ընձեռուճածն . զլ' 7 . ասացաք . այլ և որքան առ իշխանութիւն հովո՞ւնելոյ , և իրաւանց . և հաստատի 'ի բանից առաքելոյն առ տիմօ . 4 . ուր եցոյց զկերպն . որով զչարախօսութիւն ինչ զերիցանց ընդունիլ պարտի . ուստի երևի թէ եպիսկոպոսն է դատաւոր երիցանց և հետեւապէս և մեծաւոր .

վասն որոյ 'ի ժողովն Նիսկեսարեան 'ի կանոնն .
 3. ասի թէ || Առաքելոցն՝ եպիսկոպոսուք , և
 աշակերտացն քի՛ երկցուք 'ի յեկեղեցական քա-
 հանայապետութիւն փոխանորդ եղեն . ունչ ևս
 ուսուցանէ սքն օգոս՝ 'ի 43. սաղմոս . և 'ի ժող՝
 թրի՛ բանադրին այնքիկ , որք ասեն , թէ և
 եպիսկոպոսուք չեն մեծաւորք երկցանց :

Բ. Դարձեալ զի իւրաքանչիւրոք եպիսկոպոս
 միայն 'ի յատուկ թեմի , և ոչ 'ի բոլոր եկեղեցւոյ
 ունի զիշխանութիւն և զիրաւունս . վս որոյ սուս
 Թին ժողովն կոստանդնուպօլսոյ . յերրորդ կա-
 նոնն . մէկնէ , թէ || Եպիսկոպոսուք՝ որք չեն
 հրաւիրեալք արտաքոյ վիճակաց իւրեանց , ոչ
 պարտին մեքձենալ 'ի ձեռնադրել զոր , կմ կար
 դադրել 'ի յեկեղեցական ինչ խնդիրս .

Եւ ապա , զի ունչ իշխանութիւն և իրաւունքն
 նկատմամբ առ հպատակեալս՝ եւնոսին պատկա-
 նի . այսպէս ևս հպատակեալքն եպիսկոպոսին
 պարտին ընծայել զպատիւն և զհնազանդութիւն .
 ըստ բանի առաքելոյն . Եբր . 13. || Ունիւղ իր
 լերուք առաջնորդացն ձերոց . և հպատակ կա-
 ցեք նոցա : և՛ . վս և սքն իդնատիոս մարտի-
 րան 'ի թուղթն առ Տրայիանոս || Եւնոսե ա-
 սէ , հպատակ կացեք ունչ տն . Եւ 'ի ժող՝ քաղ
 կեդոնի 'ի : 13. Գործն 'ի 8. կանոնն . սահմա-
 նեալիսկ , թէ մայր եկեղեցեաց կղերիկոք , վա-
 նաց , և այլ եկեղեցեաց տնադրեալք ըստ ա-
 լանդութե սք հարց ընդ իշխանութե՛ եպիսկո-
 պոսին մնասցին . և մի իցի նց ստահակութե՛
 յեւնոսն իւրեանց հնազանդութե՛ փախչիլ . իսկ
 որ յանդգնեսցի չըջել զայս , որով և իցէ կեր-
 պիւն , և ոչ կամիցի հպատակիլ յատուկ եպիսկո-
 պոսին . 'ի ներքոյ կանոնացս յանդիմանութեց
 անկցի :

Գ. Իսկ որ պատկանի առ այլ մեծաւորս եկե-
 ղիցւոյ , կարճ 'ի կարճոյ ասասցուք , զի բաց 'ի
 հռօնայ հայրապետէն , և յեպիսկոպոսացն են և

այլ արժանապատուութենք յեկեղեցի 'ի մեծա-
գոյն օգուտ և 'ի պատիւ : Եւ նախ քե և հը
ռօմէական եկեղեցւոյ կարտինալք ծայրագոյն
քահանայապետին օժանդակ լինին . և նմա 'ի
հովո՛ւնէլ զընդհանուր եկեղեցին խոր հրդով և
գործով օգնեն . զորս ճահ է տեսանել 'ի դիրն
պէրարմինսի : Պատրիարքունք , և նախաթոռք
դերազանցեն զարհի եպիսկոպոսունս և զառաջ
նորդս մայրաքաղաքաց : Եւ այսոքիկ՝ զայլ եպիս
կոպոսունս : Եւ այսպէս 'ի դատաստանէ եպիս
կոպոսացն առ արհի եպիսկոպոսունս և առ ա-
ռաջնորդս մայրաքաղաքաց : և անտուտ առ
նախաթոռս և առ պատրիարքունս , և ապա առ
հռօմայ հայրապետն բողոքիլ կարէ . ուր միայն
ամ եկեղեցական վեճ ամ անձանց վճռեալ ա-
ւարտիլ պարտի :

Եւ դիտելի է աստ , զի ընդդէմ եմոսն վս
մեծի արժանապատուութե նց 'ի ծանրագոյն
բրեական վեճս ոչ ոք կարէ հատանել զվճիռ . կմ
ոմ իրաւամբ քննել առանց հրամանի առաքե
լական ակթոսոյն . ոմ տեսանեմք 'ի բաղում կա
նոնս , և 'ի վախճանի 'ի ժող. թրիտ'՝ նստուած .

44. դուխ . 52

ՊՐԱԿ ՎԵՑԵՐ ՈՐԴ.

Թէ որովք դադարի պարտաւորութիւն պա-
հելոյ մարդկային օրինաց :

Ասեմ նախ , թէ պարտաւորութիւն պա-
հելոյ մարդկային օրինաց՝ դադարի
վս յետս կոչման նր . և ապա թէ մարդկային
օրէնքն վս արդար և օրինաւոր ինչ պատճառի
երբեմն կարէ յետս կոչիլ . ոմ ասէ իննովկեն
ախանոս պապն 'ի ընդհանրական ժող. լաթեր .
թէ || Ոչ է պարտ յանդիմանել , եթէ ըստ փո-
փոխման ժամանակաց՝ փոփոխեցին երբեմն
և

և մարդկային սահմանադրութիւն մանաւանդ ՚ի պահանջել հարկաւորութեն . և յայտնի օգտակարութեն : Վս զի և ինքն ան յայնոցիկ , զորս կոչուցեալ էր ՚ի հին կտակարանի՝ ոչ սակաւս փոփոխեաց ՚ի նորս :

Ասեմ երկրորդ , թէ մարդկային օրէնքն կարէ յետս կոչել Վս ոչ ևս պահանջեալ լինելոյ , կամ Վս ներհակ կիրառութե նր , որպէս ՚ի հետեւեալ սրահն ստացուք . կամ նաևս կամաւ իշխանին , որ ետ զօրէնս . կամ յետնորդովք , կամ ընդ իշխանութիւն եղեալ մեծաւորօք նր : Վս զի իշխանն , որ տայ զօրէնս կարէ զնոյն բառնալ . քանզի նոյն իշխանութին , որ առ ՚ի տալ զօրէնս խնդրի ըստ այնմ կանոնի իրաւանց . || թէ ամ ինչ որով պատճառաւ ծնանի , նովմէ և լուծանի :

Եւ ևս զայս ինչ և յետնորդ նր կարէ առնել . Վս զի զայնքան իշխանութի ունի յետնորդն՝ զորքան ունէր նա , որ զօրէնս ետ : և ող զեղեալ օրէնս իւր կարէ լուծանել . այսպէս ևս և զնորայն : և մինչ հաւատարն հաւասարին իւրոյ ոչ կարէ հրամայել՝ ոչ ևս անցեալն յետնորդին խկապէս կարէ հրամայել , զի մի՛ բարձցէ զօրէնսն , զոր ետ : նաև մեծաւորն ընդ իշխանութիւն եղեալ մեծաւորին զեղեալ օրէնսն կարէ բառնալ . վասն զի ող ընդ իշխանութիւն եղեալն հպատակի մեծաւորին իւրոյ՝ այսպէս ևս իշխանութի նր հպատակի իշխանութե մեծաւորին իւրոյ . ուստի որպէս վասն պիտոյից ինչ կարէ բառնալ զօրէնսն , զոր ետ ինքն ընդ իշխանութիւն եղեալն , այսպէս ևս կարէ և մեծաւոր նր բառնալ զեղեալն նորս :

Ասեմ երրորդ , թէ պարտաւորութին պահելոյ զօրէնս դադարի և ևս , յորժամ պտճան և քան նորս դադարի , ող ասէ սքն թօմաս : վասն զի ՚ի դադարիլ պատճառին , դադարի և ներգործութին . և որպէս օրէնքն , խկզբանէ

աչ հաստատեալ լինէր , եթէ առանց պատճառի
և բանի ինչ տուեալ լինէր . այսպէս 'ի դադարիւ
պատճառին և բանին , որոյ վս եղեալ եղև ,
դադարի և ներդարծութին , և հետևապէս ոչ
պարտաւորէ : և սակայն զայս իմանալ պար-
տի՛ք ի կիրառութէ , մինչ ճշո և յայտնի է , թէ
այսոյի պոճոն օրինաց դադարեալ է , ապա թէ
երկբայութի ինչ երևեսցի , ապահովագայն իսկ
է դիմելն առ մեծաւորն . և զոչ ինչ առնել ա-
ռանց հարցանելոյ զնա ը դէմ օրինացն այնոցիկ .

Բայց եթէ օրէնքն ունի զբնութ մասունս ,
որք 'ի միեանց զանազանիւ կարեն , յայնժամ ուղ-
ասէ սուարէդ , թէ և դադարեալ իցէ պատ-
ճառ և բան միոյ մասին , սակայն բան և պատ-
ճառ միւսոյ մասին կարէ տուել , և այսոյ օրէնքն
ըսյնմ մասին միշտ պարտաւորէ . վս ասի 'ի
կանոնակն իրաւունս . || Օգտակարն ընդ անօգ-
տին ոչ պարտի մոլորիլ :

Ասեմ չորորդ , թէ պարտաւորութի օրինաց
դադարի և ևս վս օրինաւոր տնօրինման մեծա-
ւորին , ուղ ասէ սքն թօմաս . վս 'ի կանոնակն
իրաւունս , թէ զինչ է տնօրինելն՝ մեկնեալ լինի
այսոքիւք բանիւք : || Թէ յորժմ տնօրինեալ լինի
'ի միեկային օրէնս՝ ոչ թէ ոչ է պարտ հնազանդիլ
միեկային օրինաց , որ է ը դէմ օրինացն բնուէ ,
և անային պատուիրանաց , այլ զի , որ օրէնքն
էր . յայնմիկ պատահման դադարի 'ի գոլոյ օրէնք
այսինքն , նկատմամբ այնմ , որում տնօրինի .
զի ուղ վս օրինաւոր պոճոնի կարէ օրէնսդ իրն ,
կամ յետնորդ նր , կամ մեծաւոր քր . բռնալ զօ-
րէնս և լուծանել զայն , ուղ ասացաք 'ի վերոյ ,
և զամհալատակեալս 'ի պահպանութէ նր աղա-
տել . այսպէս կարէ ևս վս արդար ինչ պոճոնի
աղատ կացութեան զմասնաւոր զք ստորագրեալ
ինքեան 'ի պահպանութէ նր , և այսպէս տնօ-

րինել զնա 'ի վս օրինացն այնոցիկ :

Դ . Ինչքոյն , մի թէ տնօրինումն առանց ար-
դար

դար պատճառի . և իսկապէս և ըստ օրինաց . պատասխանեմ , թէ է իսկապէս . սակայն ոչ է ըստ օրինաց նկատմամբ առ մեծաւորն՝ որ տնօրինէ , այլ և հոգատակելն , որ խնդրէ զայն , ոմս ստէ սքն թօմաս : ուստի ժղ՝ թրի՝ ասէ , թէ միայն ՚ի հարկաւորութե և վս արդար ինչ պատճառի , և ճանաչեալ բանի , և մեծաւ քննութե պարտ է շնորհել զտնօրինութե :

Եւ թէ ոմի մեղք իցէ առանց արդար պատճառի տնօրինելն , առ այս ոչ միաբանին վարդապետք . զի ոմանք , ոմս սոթոս , համարին , թէ մեծաւորն , որ առանց արդար պատճառի ՚ի յատուկ օրէնս իւր տնօրինէ՝ մեղանչէ միայն ներելի մեղք : այլք ասեն , թէ մահացու մեղք . սակայն հաւանականագոյն է բան նց , որք ասեն , թէ զայս պարտ է իմանալ յորպիսութե օրինացն , և տնօրինման : վս զի եթէ վս տնօրինման այնորիկ ծնցի դայթակղութի ինչ , կամ վեաս ժամանակաւոր կամ հոգւոր , յայնժամ է մեղք մահացու . իսկ եթէ ոչ իցէ այսպիսի դայթակղութի կամ վեաս , է միայն ներելի :

Դ. խնդրեացես երկրորդ : մի թէ ընդ իշխանութե եղեալ մեծաւորն կարէ երբեմն տնօրինել զօրէնս մեծաւորին իւրոյ : պատասխանեմ թէ ոչ իսկապէս , և ոչ ըստ օրինաց կարէ տնօրինել , եթէ ոչ միայն ՚ի մեծագոյն հարկաւորութե , և այս ՚ի դժուարագոյն լինիլ դիմելոյ առ մեծաւորն . սակայն ոչ այսպէս , մինչ իշխանութին տնօրինելոյ ընդ իշխանութե եղելոյն տո՛ւ եալէ ընդհանուր ինչ օրինօք , կմ յատուկ ինչ պարզեօք , կամ ևս օրինաւոր ինչ սահմանադրեալ սովորութեամբ :

Խնդրեացես երրորդ , մի թէ նախագահք , և մեծաւորք , կարեն զանձինս իւրեանց տնօրինել յայնմիկ պատահման , յորում զայլսն տնօրինել կարեն : Պատասխանեմ թէ կարեն , ոչ միայն իսկապէս , այլ և ըստ օրինաց . զի նախ յանձնելով

լով այլում , այս է խոստովանահօրն , կամ փոխանորդին տալով զհրաման , զի զինքեանս անօրինելի արարացն յայնմիկ պատահման յորում կարեն զստորագրեալսն տնօրինել . Երկրորդ ևս ուղղակի անձամբ անձին տնօրինելով զինքեանս վստայնոցիկ պատճառացն որոց վստարդարութիւն իրաւամբ ընդ իշխանութիւն կոչուլքն տնօրինել կարեն :

Ասեմ հինգերորդ թէ պարտաւորութիւն օրինացն պահապանութիւն դատարի երբեմն ՚ի մասնաւոր դիպումս մեկնութիւն օրինացն , որ լինի ՚ի ձեռն զօրութեան այնորիկ , զոր անձաքանք կոչեն հաւասարութիւն , որում յատուկ է (որպէս ասէ ռօն թօմաս) կամ ուղղել կամ մեկնել ՚ի մասնաւոր ինչ պատահման , յորում դատարի պարտաւորութիւնն , զմարդկային օրէնս , որ հրամայէ զինն ընդհանրապէս . վստ զի մինչ մարդկային դործք . որոց վստունեալ լինի օրէնքն . ՚ի մասնաւոր պատահմունս կայանան , որք և այլայիլ կարեն անթիւ կերպիւ , զոր ոչ կարէ օրէնսդիրն ձանաչել . զի մինչ ՚ի զնել զօրէնս դիտէ ՚ի հասարակ օգուտն , և առ այն մանաւանդ նկատէ որ բազում անգամ պատահիլ կարէ , զոչ կարէ երբեմն հանդիպիլ պատահումն ինչ , զոր ոչ կարացեալ իցէ օրէնքն ձանաչել , և յայնմամ պարտաւորութիւն պահելոյ օրինաց այնպէս նշանակէ մինչ զի և պահպանումն նր ոչ է ըստ օրինաց : զոր օրինակ , օրէնքն որ հրամայէ հատուցանել ան իւրում զինչսն որ ՚ի պահեստ եղեալ , է արդար . և սակայն պատահիլ կարէ երբեմն , զի դաւաճան ք զգէնս իւր եղեալ ՚ի պահեստ խնդրեալէ ՚ի մասնութիւն հայրենեացն : կամ զայրաջեալ ք ՚ի մահ իւր , կամ այլոց : յորում պատահման յայտնի իսկ է , թէ հատուցումն պահեստի օրինքն հրամայեալ է ընդ դէմ բանի , և սպասաւորինաւոր : զոչ հարկուար է յայնմամ զորէնն զայն կամ մեկնել , կամ ուղղել , մանաւանդ

ւանդ կատարեալ զմիտս օրինադրին , քան թէ զքանսն . Ուստի ասէ կեկեստին պապն , || Ոչ է պարտ ումեք նկատել 'ի բանսն , այլ 'ի դիտաւորութիւնն և 'ի կամսն . զի ոչ թէ դիտաւորութիւն բանից , այլ բանքն դիտաւորութե պարտին ծառայէ : Դարձեալ դիտաւորութիւն և կամք օրի նադրին , թէ 'ի նիւթոյ օրինաց , թէ 'ի պարտ գայից նր , և թէ մանաւանդ 'ի վախճանէն և 'ի պատճառէն նր , որոյ վն կգեալ է օրէնքն կարէ իմացեալ լինիլ :

ՊՐԱԿ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ :

Մի թէ սովորութիւն զգորութի օրինաց ունիցի , և կամ վասն էր :

Ա. Սովորութիւն ըստ սրբոյն թօմայի , է յաճախութիւն ազատապէս գործելոյ մի և նոյն կերպիւ , որ և անուանի բարք ժողովրդեան , այս է յայտնի և հրապարակական յաճախեալ գործ : Եւ վն սովորութիւն այսու կերպիւ իմացեալ :

Ասեմ նախ , թէ սովորութիւն երբեմն ունի զգորութի օրինաց . ոմ ասէ սքն թօմաս , և երևի 'ի հասարակ կիրառութե , թէ ճերակութական ժողովրդոցն , և թէ եկեղեցւոյ իսկ : քանզի 'ի բազում թաղաւորութիւնս , և 'ի դաւառսյեկեղեցւոջ իսկ , իբր 'ի բազումս ընկալեալ , և իբր պարտաւորիչ պահպանի բազումինչ , թէպէտ ոչ իւրիք դրական օրինօք հրամայեալ է , այլ միայն սովորութե է 'ի միջ արկեալ : վն որոյ սքն օգոս . || Բարք ասէ , ժողովրդեանն այ , և կացուցմունք նախնեաց փոխանակ օրինաց պարտ է ունիլ . և ոմ զօրինազանցս անային օրինացն , զարհամարհօղս եկեղեցական սովորութեցն պատժել պարտ է :

Ասեմ երկդ , թէ առ 'ի ունիլ սովորութե ինչ
Ըբ Ii զգորութե

զգօրութի օրինաց , խնդրին 'ի նմա մանական
չորեքին թէսութիւն : Առաջինն է , զի սովորու
թիւն այն իցէ բանաւոր և բարւոյն հասարա
կութե օգտակար , և այս երևի ըստ ինքեան :
վն զի առ 'ի ունիլ զոյժ օրինաց , զմանաւնդն
և զստաւել հարկաւոր որակւին օրինաց պար
տի ունիլ . իսկ օրէնքն ուն 'ի վերոյ ասացաք ,
պարտի լինիլ բանաւոր և բարւոյն հասարակու
թե օգտակար : Երկրորդն է , զի յերկար ինչ ժա
մանակա տեւալ իցէ . ուն 'ի ներքոյ մեկնեացուք :
Երրորդ՝ զի զհաւանութի գոնեա լուեւայն
օրինադրին , կամ իշխանին ունիցի : Եւ յայն
ժամ լուեւայն հաւանիլ համարի , մինչ 'ի ճա
նաչել զայսպիսի բարս ժողովրդեանն 'ի կարել
իւր արդելու , ոչ կամի արդելու . արպէս ասէ
սքն թօմաս : Չորրորդ , զի զսովորութիւն զայն
պահեացէ ժողովուրդն կմ մեծադոյն մասն նր
իբր պարտաւորեալ առ այն , կամ դիտաւորու
թիւն ածելոյ զպարտաւորութի , ուստի զսովո
րութիւն զայն , որ համարի թէ ունի զոյժ օրի
նաց՝ սահմանէ իզիտորոս այսպէս . || Իրաւունք
ինչ բարութ հաստատեալ , որ փոխանակ օրի
նաց ընդունեալ լինի 'ի սակասիլ օրինաց :

Բ. Ուստի երևի , թէ ընդ էր սովորութիւն
բազում , որք և բանաւոր և անպաշտական ելով
'ի բազում ժամանակաց հետէ 'ի կիր առեալ ,
մեծաւորացն անտի , որում ոչ ներհակացել այլ
մանաւանդ ընդունեալ , սակայն զոյժ օրինացն
ոչ ստացան . որպէս 'ի հարկանել զանդակին ոչ
ջունել զսք զանձանն , 'ի մտանել յեկեղեցի
սրսկումն օրհնեալ ջրոյն 'ի ճակատն . և այլն ,
զի այսորիկ և այլ նման սովորութիւն յազատ ըղ
ճիւն և ջերմեռանդութիւն միայն և ոչ դիտաւո
րութիւն ածելոյ զպարտաւորութի ինչ սկսեալ է
ղեն , և տեւն :

Սակայն բարութ իսկ ասէ սուարեղ , թէ 'ի լի
նիլ ոք երկբայ մի թէ իցէ պարտաւորութի ինչ
սովո

զսովորութիւնն ի մէջ անկեալ . մանաւանդ պարտի հակիկ առ այն կողմն , որ ասէ . թէ սովորութիւն է վն ջերմեռանդութե . քան թէ վն պարտաւորելոյ . վն զի ըստ հասարակ վճռոյ վարդապետաց . յերկբայութե ոչ ոք զնէ ի միտս կամել պարտաւորել զինքն , և ոչ ևս է վայել քաղմացուցանել զհրամանն , ուր ոչ է հաւսմիւն .

Դ. Ասեմ երրորդ : թէ սովորութիւն ոչ միայն ունի զոյժ կացուցանելոյ զօրէնս , այլ և բառնալոյ զայն . ոպ ասէ սքն թօմաս , վն իննեքդ Գրիգոր պապն , մեկնէ . թէ սովորութիւնն ||

Իրական օրինացն (այս է մէկային) կարե ծնանիլ զլեւաս , եթէ իցէ քանաւոր լծ օրինաց սահմանադրեալ : Ի քանիցս յայտոցիկ իմացեալ ինի , թէ երկու ինչ խնդրին . զի սովորութիւն զօրէնս ինչ լուծցէ . Նախ զի իցի քանաւոր , որ ըստ ինքեան երևի : Երկդ զի ըստ օրինաց իցէ սահմանադրեալ . այսինքն . զի զայնքան ժամանակ տևեալ իցէ , որքան պիտոյ է ի յօրինաւոր սահմանադրութիւն ընդդէմ օրինացն :

Խնդրեացես , թէ . որքան ժամանակ խնդրի առ ի լցուցանել զսահմանադրութիւն զայն ընդդէմ օրինաց : Հասարակ . և յոյժ ընդունելի պատասխանի . ամաքան իցն է . թէ ի հասարակի խնդրին ամբ տասն ի սահմանադրութիւն սովորութե ինչ ընդ դէմ քաղաքական օրինաց . իսկ ընդդէմ եկեղեցական օրինաց ամբ քառասուն : Եւ պատմաւն է , զի առ իւրահմանադրել ընդդէմ օրինաց խնդրի . երկար ժամանակ , որ ըստ քաղաքական օրինացն համարի տասն ամ : Իսկ ի յեկեղեցական օրէնս հասարակ սահմանադրութե ժամանակն է քառասուն ամ . Բայց տպահովադոյնն ի կիրառութե է ոչ ինչ յանդգնութիւն վն առ այս սահմանել . այլ զվարդացն և զիմաստնոցն զնոյ հուրդս ընդունիլ . կամ ևս զմեծաւորացն և զօրինադրացն զմիտս և զկամեքն էլ :

Պ Ր Ա Կ ՈՒ Թ Ն Ե Ր ՈՐ Դ :

ՅԶԺԱ ԱՃային դրական օրինաց :

Թ. Անճամբ ԱՃյին դրկն օրինաց իմանամբ
դայն , որ յայ սահմանեալ 'ի դիրս ե-
դաւ և մարդկանց յառաջագործեցաւ 'ի պահպա-
նութի : Եւ է կրկին , Հին , որ 'ի ձեռն մով
սէսի յանուն այ տուեալ հրատարակեցաւ , և
Նոր , զոր քս ձրն մեր սահմանեալ 'ի յաւետա-
րանսն և 'ի յայլ նոր կտակարանաց դիրս արձա-
նացոյց : և վս երկաքանչիւրոյն ,

Ասեմ'նախ , թէ հին օրէնքն ըստ ինքեան էր
բարի . և սք , թէպէտ նորս է ևս բարեգոյն և
կատարելագոյն ,

Եւ թէ էր սք և բարի , երևի 'ի բանից առա-
ջելոյն , հոգմ . 7 . որ խօսելով զհին օրինաց , ||
Ասուհետև ասէ , օրէնք սք են , և պատուի-
րանն սք , և արդար , և բարեբար' նաև այնու ,
զի 'ի ձեռն սահմանեալ , 'իքսէ ձեռն մերմէ հաս-
տատեալ եղև , ոյ 'ի մա' 3 . ասէ , || Ոչ եկի
լուծանել զօրէնս , այլ լնուլ , Ուստի վս այն
մարկիօնեանք , և մանկեցիք , և այլք յեկեղեց
ւոյ անտի իբրև հերոկսք հերքեցան , զի բաց
յայլոց մոլար աղանդոց իւրեանց , ասէին թէ
հին օրէնքն էր չար և անօգուտ , և ընդդէմ
որոց վգսդտէ սքն եղիփան , 'ի դիրս հերոկւէ .
33 . 41 . և 66 . և սքն օգոստինոս 'ի բազում տե-
ղիս , և մանաւանդ 'ի դիրս . 19 . և 22 . ընդդէմ

Քալուստոսի մանիքեցւոյ :

Եւ թէ նոր օրէնքս է բարեգոյն և կատարե-
լագոյն քան զհինն . երևի 'ի բանից առաջելոյն
'ի թուղթսն , առ հոգմ , առ դադո' , և առ
եբր . 7 . և վասն այն քս ձրն մեր կոյի լաւա-
դոյն ուխտի երաշխաւոր . զոր բարւոք իսկ մեկ
նէ և ցուցանէ սքն թմաս :

Է. Ասեմ

Թ. Ասեմ երկդ , թէ հին օրէնքն միայն զհրէ-
այնն պարտաւորեաց , իսկ նոր օրէնս . զամբ
յամ ուրեք եղեալ պարտաւորէ 'ի պահպանու-
թիւն իւր :

Եւ թէ հին օրէնքն միայն զհրէայնն պարտա-
ւորէր , երևի անտուտ , զի միայն հրէիցն հրա-
պարակեցաւ , ելից , 17 . և 20 . Նաև զի բազումք
'ի հիշոց առանց պանելոյ զայն փրկեցան . ոմ
սուցանէ սքն Դիոնէսիոս 'ի գիրս երկնային քա-
հանայապետութեց գլ' 9 .

Եւս թէ նորս օրէնք զամբ յամ ուրեք պար-
տաւորէ , հաստատի 'ի մա' և 'ի մկ . վերջին գլ'
Ուր քսն արն մեր հրամայեաց առաքելոց իւրոց ,
ռւսուցանել զամ հեթանոսս , և քարոզել զաւետա-
րանն ամ արարածոց . և որք ոչ հաւատասցին և
ոչ ընդունիցին զօրէնն զայն ասէ , դատապար-
տեացին .

Դ. Ասեմ երկդ , թէ հինն օրէնք դադարեցաւ ,
իսկ նորս մինչ 'ի կործ աշխարհի յարատեւեսցէ .

Եւ թէ հինն օրէնքն դադարեցան . հաստա-
տի վկայութեւ առաքելոյն , ոմ եբրց . 7 . որ
ասէ . || Այլ 'ի փոփոխիլ քահանայութենն , հարկ
էր և օրինացն փոփոխուի ինիլ , և եբսց' 21
ուր խօսելով զքսէ ասէ , || Եւ զօրէնն պատուի-
րանացն՝ հրամանօքն խափանեաց .

Եւ թէ նորս օրէնք մինչև 'ի կատարած աշխար-
հի մնացի , աներկբայ հաւմով ընդունիլ պարտ
է ասէ սքն Թօմաս :

Խնդրեացես նախ , մի թէ հին օրէնքն բլ քվիմք
պակասեալ իցէ : Համարի պելարմինոս , թէ
պակասեալ իցէ . միայն ըստ արարողականին , և
ըստ դատողականին . և ոչ ըստ բարոյականին :
Իսկ սուարէզ , և այլ մծաբանք ասեն , թէ բո-
լորովին պակասեալ իցէ ևս ըստ բարոյական հրա-
մանին , մինչ զի պարտաւորութիւն առ 'ի պահել
զայն ամենեւին դադարեալ իցէ ըստորում այն
քիկ հին օրինօքն պատուիրին թէ ևս առ 'ի պա-

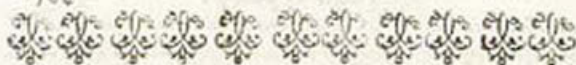
հել զայնասիկ բնական , և աւետարանական օրինաց պարտաւորութեւն և վերջին վճիռս այս վստայն առաւել տեսանի հաւանական , զի առաւել համաձայնի վերոյ ասացեալ վկայութեցն . որք ասեն չհանրա՞յ պակասե՞լ իցէ հին օրէնքն ,

Դ խնդրեսցես երկրորդ , թէ յերբ արդեօք դադարեցա՞ւ հին օրէնքն . և պակասեցա՞ւ ի պարտաւորելոյ : Պատասխանեմ ըստ հասարակ վճռոյ անաբանիցն , թէ դադարեալ պակասեցա՞ւ ի մահուանն քնի մն մերոյ , ոմայ ասէ Հուկոն , և սքն թօմաս , որ և զերիս ժամանակս բաժանէ : || Իրոց առաջինն է յառաջ քան զչարչարանն քնի . յորում զօրութի օրինացն ոչ մեռեալ , և ոչ մահաբեր էր : Երկրորդն զկնի հրապարակման աւետարանին , յորում զօրութի օրինացն մեռեալ և մահաբեր է : Իսկ երրորդն է միջին ժամանակն , այսինքն , ի չարչարանացն քնի մինչև ի հրապարակումն աւետարանին , յորում զօրութի օրինացն մեռեալ էր , զի ոչ զօրութեռնէր , և չառ այն պահել պարտաւորէր , սակայն ոչ էր մահաբեր , որովք սքն թօմաս յայտնեաց զմիտս իւր ի վր ծանր վիճմանց , որ էր երբեմն ի մէջ սէյն Հերոնիմոսի , և սքյն Օգոստինոսի . զի սքն Հերոնիմոս ասէր . ի յսկզբան մահուանն քնի մն մերոյ՝ հին օրէնքն ոչ միայն մեռեալ , այլ և մահաբեր լինիլ սկսաւ . և ոչ միայն դադարեցաւ պարտաւորութիւն պահելոյ զայն , այլ և ոչ որ կարէր պահել զայն առանց մեղաց : և զի յայտնապէս երևէր , զի առաքեալքն ի բազում ժամանակս զկնի չարչարանացն քնի զօրինացն արարողութիւն ինչ պահէին . վնայ ասէր , թէ զայս ի ցոյցս ինչ առնէին զի դիւրաւ զհրէայն , որք էին նախանձայոյզ օրինաց իւրեանց , ի հաւատն քի որսացին : Եւ հիշիր՝ սքն օգոստ՝ զորոյ ի հասարակի բնութենին անաբանք զբանսն . ասէր , թէ առաքեալքն ոչ ինչ ի ցոյցս առնէին մարդկանց . այլ

պար

պարկեշտութիւն և վայելչութիւն զարարողութիւն ինչ հին օրինացն զկնի մահուան քի յն ի կիր ար կանէին . Եւ թէպէտ օրէնքն այն յայնժամ էր մեռեալ . բայց ոչ մահաբեր . և ևս թէպէտ ի պահպանութի իւր զոչ ոք պարտաւորէր , սակայն զպահպանողսն իւր , ոչ առնէր պարտաւոր յանցանաց : Որք յաւել , թէ այս ամենաքաղցր նախախնամութիւնն այ եղև , զի կամ մինչ հրէ այքն հզօրացի տուեալէին օրինացն իւրեանց արարողութեց՝ դիւրաւ առ հաւատնքի դարձցին , և կմ ևս զի մի հին օրէնքն այն իբրև զշար և աւելորդ դատաշտ , և արհամարհեալքիւ երևեր , և զի պատուով ինչ թաղեալ լինէր :

Եւ թէ երբ արդեօք , ոչ միայն մեռեալ , այլև մահաբեր լինիլ սկսաւ հին օրէնքն յայտնադէս ոչ երևի , սակայն ճշմարիտ է , զի ի բազում դարուց հետեւ պահպանութի հին օրինացն է մահաբեր և ապօրինաւոր . ուր ասեն սքն Հերոնիմոս , և սքն օգոստոս՝ և ոչ միայն ի ժամանակս նոյն , այլ յառաջ քան զժամանակս նոյն , վնջ սքն իդնատիոս աշակերտ և ժամանակակից առաքելոցն , ի ք թուղթն , ॥ Եւ թէ ոք ասէ , ընդ հրէայսն կատարէ զգատիկն . կամ զօրինակ տօնախմբուէ նոյն ընդունի , բաժանորդ է նոյն , որք զմրն սոյանին , և զառաքեալս նոյն : Ուստի երևի , թէ հաւանական իսկ է քան սուտարդի , որ ասէ , թէ ի կենդանութե իսկ առաքելոցն իշխանաց , սկսաւ մահաբեր լինիլ մովսիսական օրինացն պահպանութի . սրով հետև ի միոյ կողմանէ աւետարանական օրէնքն դրեթէ ընդ մատիեղերս աշխարհի սկսեալ էր տարածիլ և մանաւանդ մահրէիցն յատկապէս , որք էինն ցրուեալք ընդ մամ երկիր ծանուցաւ , և ի միւսոյ կողմանէ , վայելչութիւն էր քրիստոնէս կան կրօնի , և հաւատոյ դաւանութե . ասել և ուսուցանել և ևս հաստատել առաքելոցն թէ հին օրէնքն մեռեալ և մահաբեր է :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ձ Ո Ր Ո Ր Դ .

Յաղաղս Աճային օրինացն , կամ տասնա
բանեայ պատուիրանաց :

Խ **Տ**ասնաբանեայ օրէնքն է անձային դրական
օրէնքն , որ պարունակէ զտասն պատու
իրանս . որոց առաջին երեքն առ անձ պատկա
նին . իսկ եօթն մնացեալքն դիտեն առ ընկերն :
Եւ յառաջ քան զմուտ մեր 'ի մեկնութի տաս
նաբանեայ օրինաց՝ զերկու ինչ պարտիմք դի
տել : Առաջինն է , զի անձ բարոյական պատու
իրանք (ոպ ասէ սքն թօմաս) պարունակին 'ի տաս
նաբանեայ օրէնս . կամ ոպ սկզբունք 'ի յեղրա
կացութիս իւրեանց : Վսյ 'ի նոյնն պարունակին
առաջին սկզբունք հաւատոյ , և ևս առաջին սկզ
բունք բնական օրինաց . որպէս , ॥ Մի
է անձ , և ընկերն է սիրելի . դարձեալ , ॥ Չոր
ոչ կամիս , թէ արասցեն քեզ մարդկ . մի՛ արաս
ցես և դու նոցա : Կամ ոպ եղրակացութիք ,
որք յառաջին սկզբանցն պարզապէս և մերձա
բար բղխին . որպիսի են անձսակաւոր պատու
իրանքն պարունակեալք 'ի տասնաբանեայ
օրէնս . Կամ ոպ երկրորդն է եղրակացութիք ,
յառաջադայեալ յառաջին եղրակացուեցն յայնո
ցիկ : որպիսի են անձն . որք 'ի տասնաբանեայ
օրինացն պատուիրանաց ծաղին . կամ որք առ
այն անձն . զորոց ասացուք 'ինեկոյ 'ի մեկնու
թի իւրաքանչիւր պատուիրանաց :

Վսյ ըստ արժանեոյն կարեմք անել , թէ տաս
նաբանեայ օրէնքն է բարոյաւոր համառօտութի
և ժողով անձ օրինաց . ոպ ասէ սքն օգոստինոս
յորում , ան որք առ բարս քրիստոնէի պատկա
նին են 12 ժող՝ Կողոնկայ . այնպէս զի , էթէ
զպա

զպատուհիրանս նր՝ բարւոյ խմացուք , բաւական
խիսկ են 'ի յուզղու թի արտաքին և ներքին մարդ-
կային դործոց :

Երկրն է , զի զպատուհիրանսն զայնոսիկ տաս
նաբանեայ օրինաց , քսն ամիս իբրև օրինադիր
ոչ միայն նորոգեաց , և հրատարակեաց , այլ 'ի
բազում տեղիս սբյ աւետարանի երևի , մանա-
ւանդ 'ի մտ' 7. և 19. մրկս . 10. և զւկս . 18.
այլևս մեկնեալ ընդարձակեաց ըստորում առա-
ւել կատարելութի աւետրնական օրինացն պա-
հանջէր . և թէպէտ 'ի բազում տեղիս սբ աւե-
տարանի կարեմք տեսանել զայս . սակայն մա-
նաւանդ լաւագոյն ևս 'ի բանն , զոր առաջի
աշակերտացն 'ի լեառն խօսեցաւ , մտ' 3. 6. և
7. 'ի 7. յորում ըստ սբյն օգոստ' 'ի բանն ամ առ-
լեառն . և ըստ սբյն թօմայի , զայն ամ պարու-
նակեաց , որ խնդրի առ կատարեալ քրիստո-
նէին կենաց , արտաքին և ներքին դործս :

Ադ' պարտ է մեզ աստ 'ի յառաջագրեալս
ընձեռեւ և մեկնել զիւրաքանչիւր պատուհիրանս
տասնաբանեայ օրինացն 'ի մասնաւորի , ըստ-
որում քսն ամիս մեր մեկնեալ ընդարձակեաց
յաւետարանի անդ , ըստ առաւել ընդունելի
սբց հարցն և այլ հաւանականագոյն հեղինա-
կացն վզմուռն , պահելով միշտ զհամառօտութիւն
զոր խոստումն մեր պահանջէ . Եւ զի զիւրու-
խիսկ կարացուք յայտնել , զերկու ինչ պարտ է
մեզ յիւրաքանչիւր պատուհիրանս քննել : Առա-
ջինն է , թէ զինչ նովաւ պատուիրի , կամ
արդեւեալ լինի : Երկրորդն՝ որքան կերպիւ-
րք մեղանչել կարէ ընդդէմ այնմիկ . և վնջ
զիւրաքանչիւր պրակս 'ի բազում հատուածս
բաժանեացուք :

Պ Ր Ա Կ Ա Ռ Ա Զ Ի Ն :

Մեկնեսցուք զԱռաջին պատուիրանն տասնաբանեայ օրինայ :

Ես եմ ար ամբո . և :

Մե' ունիցիս զայլ ամս առաջի իմ' .

Առաջին պատուիրանս այս տասնաբանեայ օրինացն , կրկին է , ունի ասէ հոօմ' ուսու' մասն . 3 . դի' 2 . Չի 'ի միայ կողմանէ զիմն հրամայէ , և 'ի միւսոյ կողմանէ զիմն արգելու . և այս է իմացուած նր' . ունի անդ տալի : || Չիս ունի զամ ճշտ պաշտեան . և օտար ամեց մի' մատուցես զպաշտօն . Որով երևի , թէ ըստ մասին է ստորաասական . և ըստ մասին արգելապան : Արդ այս է տարբերութիւն ստորաասակն և արգելական պատուիրանաց , զի ստորաասականքն , թէպէտ պարտաւորեն միշտ , բայց ոչ 'ի միշտ , ունի ասեն Ածաբանք , իսկ արգելականքն միշտ և 'ի միշտ պարտաւորեն , այս է , ունի մեկնէ սքն թօմաս . զի թէպէտ ստորաասական պատուիրանքն միշտ ունին զզօրութի պարտաւորելոյ . սակայն ոչ պարտաւորեն առ 'ի կիրարկանել անմիջապէս և հետեւաբար զգործս զայնոսիկ : որք նովաւ հրամային . այլ ըստ տեղւոյ և ժամանակի , և ըստ այլ պատկանաւորն պարագայից . ըստ որոց պարտի միկային գործն չստիաւորիլ զի լիցի գործ առաքինութե' : իսկ արգելականքն յամ ուրեք և յամ տեղ ոչ պարտաւորեն : Եւ թէպէտ առաջին տասնաբանեայ օրինացս պատուիրան ըստ որում ստորաասական , մանաւանդ պատկանի գործոցն կրօնի , որովք պարտաւորն պաշտօն , այ տուեալ լինի . սակայն առ այն՝ գործք անաբանական առաքինութեցն ամիլ պարտին , ունի ասէ հոօմ' ուն

սուցարանն : որով իմացմամբ ասէ սքն օգոստինոս , [Թէ || Հաւատով . յուսով , և սիրով զմեծ պաշտել պարտ է : և ստի հետեւի , [Թէ առաւելի իմացումն առաջին պատուիրանիս այսոյ ընդ խնդրի . զի մեկնեացուք , [Թէ զինչ վն հաւատոյ . յուսոյ , և սիրոյ . և կամ զինչ վն կրօնի 'ի սմին մեզ պատուիրեալ . կմ արդեւ չլինի :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌ ԱԶԻՆ

Թէ զինչ վն հաւատոյ յառաջին տասնաբանեաց օրէնս հրամայեալ , կամ արգելեալ լինի :

Ա ասն տուաբինութ են հաւատոյ , և յատուկ զործոց նր . և վն պարտաւորուեն , սբ պատկանի իւրաքանչիւր ումեք առ 'ի կիր արկանել զայնոսիկ՝ ասացաք յառաջին մասն դործոյս ընձեռն՝ առաջին . դ լուխ . 1 . [Թէ իւրաքանչիւր 'ի չափ հասնալ ոք առ 'ի հաւատալ զմեծ . և զիւրաքանչիւր ճշմարտութիւն քրիստոնէական կրօնի անորոշաբար հաւատալ պարտաւորի : իսկ բազորոշ հաւատով պարտ է հաւատալ . [Թէ մի է մեծ 'ի յէութե , և երեք 'ի յանձինս : որդին մայն երմարմնացաւ : և զայլ խորհուրդսն 'ի հանդանակն պարունակեալ : և ևս և զայնոսիկ , որք առ խորհուրդս եկեղեցւոյ պատկանին : զորս ընդունին , կամ ընդունիլ պարտին : նաև զայնոսիկ , որք ըստ պահանջման կացուեն , և [Թէ ու [Թէ իւրաքանչիւր ումեք են հարկաւոր առ 'ի ըստանալ զյաւիտենական փրկութիւն :

Բայց [Թէ երբ ստորասական պատուիրանս այս պարտաւորէ , կամ [Թէ յորում Ժմկի պարաւանդի ոք առ 'ի կիր արկանել զգործ ինչ հաւատոյ՝ ասեմ . [Թէ լը հաւանականագոյն և 'ի կիրարկանելի վճռոցն մեծքանից մանաւանդ յերիս դի պաշտօն պարտաւորի իւրաքանչիւր ոք առ 'ի կիր

կիր արկանել զգործս հաւատոյ :

Առաջինն է , մինչ նախապէս խորհուրդ ինչ հաւատոյ բաւականապէս յառաջագրի առ 'ի հաւատալ . ոմ ասեն վարդապետք բազումք , և ըստ վարդապետութեոյս այսմիկ , մանկունքն , 'ի լուսաւորիլ բանականութե իւրեանց , և յառաջագրիլ նմ բաւականապէս խորհրդոցն հաւատոյ . պարտաւորին առ 'ի հաւատալ զայն գործով . և մանաւանդ մինչ ճանաչեն աղքատաբ մտաղ իւրեանց , թէ պարտաւորին առ այն : նոյնպէս և զանհաւատիցն ասել պարտ է :

Բ. Երկրորդն է , թէ քանիցս անգամ ոք առ 'ի կիրարկանել զգործ ինչ առաքինութե պարտաւորի , զոր առանց հաւատոյ կատարել ոչ կարէ , ոմ մինչ ոք պարտաւորի զղջացեալ 'ի մեղաց հրաժարիլ , զխորհուրդս ինչ ընդունիլ և այլն . ոմ ասեն վարդապետք . բայց ուսուցանէ լայիման , թէ յայսմիկ պատահման պատուիրանն հաւատոյ ըստ ինքեան և ուղղակի ոչ պարտաւորէ , այլ միայն անուղղակի և ըստ պատահման : Ուստի լինի , զի : Եթէ ոք զխորհուրդ ինչ ընդունիլ զանցառնու 'ի լինիլ նմ պարտաւոր առ 'ի ընդունիլ . բաւականացի յայտնելն 'ի խոստովանուէ , թէ զայս ինչ խորհուրդ ընդունիլ զանց արարի . և ոչ է պիտոյ յայտնել զանցառու մն ներգործական հաւատոյն , մինչ զանցառումն այսորիկ ոչ է տարբեր մեղք 'ի զանցառութե նմ : Առայս պատահումն պատկանի , մինչ ոք տեսանէ զինքն , որ ոչ կարէ այլով յաղթել փորձութե ինչ . եթէ ոչ 'ի կիր արկանելով զներգործութի ինչ հաւատոյ . զի յայնժամ 'ի կիր արկանել զայն պարտանդի . ոմ մեկնէ լայնատարած Վալենտինոսն :

Երրորդն է , մինչ ոք ըստ իրաւանց , և հրապարակական իշխանութե հարցանի վն հաւատոյն . զի յայնժամ պարտաւորի թէ ըստ ներքնայն առ 'ի բղխել և թէ ըստ արտաքնոյն առ 'ի դաւանիլ . ևս

և ա իթէ 'ի խոստովանութիւնսն յանտի մահ նմա պատահիլ երևեսցի , Եւ մանաւանդ ևս մինչ մասնաւոր որ հարցանէ Վառձ հաւատոյ , պարտէ ոչ միայն առ ոչ ինչ համարել . Ի այլ և ըստ արտաքնոյն խոստովանիլ . Եթէ 'ի զանցումանէ խոստովանութեն նք անձայինն պատիւն նշանաւորաբար բժաւորիլ կարասցէ , կամ մեծադոյն ինչ դայ թակզութի ընկերին պատահիլ երևեսցի . ուր ասէ սքն թօմաս :

Դ Յասացելոցս դիւրաւ իմացեալ լինի , թէ զինչ վն հաւատոյ այսու առաջին պատուիրանաւ տասնաբանեայ օրինացն արդելել լինի այսէ , ամ մեղք , որ է հակառակ հաւատոյ , զոր 'ի հասարակի սքն թօմաս կոչէ տնհաւատութի , և այս կրկին է ասէ , զի մինն է բացասական ուրի է 'ի յայնոսիկ , որք ոչ երբեք զիմն լսել կարացին զվն հաւատոյ , և որ ոչ է մեղք ասէ , այլ մանաւանդ պատիւ մեղացն առաջին ծնողաց , Եւ յաւել , թէ որք այսու և եթ կերպիւն են անհաւատ , վն այսպիսի անհաւատութե , ոչ դատաւարտին . այլք՝ դատաւարտին վն այլ մեղաց , որք առանց հաւատոյ թողեալ լինիլ ոչ կարեն :

Իսկ միւսն է տնհաւատութի նոյնոյ հաւատոյ հակադրեալ ըստ գիմադարձուն , ուր ասէ սքն թօմաս , որ և ըստ ոմանց կոչի զրկողական : որ սիրի է 'ի յայնոսիկ , որք զճշմարտութի հաւատոյ բաւականապէս լսեալ , ոչ կամին ընդունիլ . Եւ զայս նոյն իսկ սքն թօմաս յերիս տեսակս բաժանէ , այս է , Հեթանոսական , Հրեական . և Հերետիկոսական , որոյ յաւելու և զուրացողութին : վն զի որ , կամ ընդ գիմանայ հաւատոյն , զոր ոչ ընկալեալ է , և այս է անհաւատութին հեթանոսաց : կամ ընդ գիմանայ հաւատոյն , զոր ընկալեալ է 'ի պատկեր , և 'ի յօրինակ , և այս է անհաւատութին հրեից : և կամ ընդ գիմանայ հաւատոյն՝ զոր ընկալեալ է 'ի յայտնուն ճշմարտութե . և այս է անհաւատութին

Յաղագոս տասնաբանեայ
ուրացողաց, եթէ ընկալեալ հաւատքն բոլոր
վն ՚ի բաց մերժեսցի: Իսկ եթէ ըստ մասին,
անուանի հերետիկոսութի:

Դ. Եւ գիտելի է աստ, և զոր յառաջին մասն
գործոյս լայնատարած իսկ ցուցաք, թէ ՚ի բան
հերետիկոսութե երկու ինչ խնդրին, ուն ասէ
սքն թօմաս Առաջինն է, զի իցէ աղանդն ընդ
գէմ յայտնեալ, և յեկեղեցւոյ յառաջադ-
րեալ, ճշմարտութե ինչ հաւատոյ: Երկրոր-
դն է, զի այսմի աղանդս կամակորուք, և յանդգ-
նութիւն իսկ ունիցի: Աստի ուն ասէ սքն օգոս-
տինոս: || Եթէ որ զմոլար և զհակառակ իմա-
ցուած իւր առանց կամակորութե պաշտօնե-
վն քննելոյ մեծաւ զգուշութիւն զճշմարտութիւն,
և է պատրաստ յուղղի ՚ի դտանել ճշմարտութե
ոչ երբէք ՚ի մէջ հերետիկոսացն է համարելի:
Եւ առ հերետիկոսութիւն պատկանի և ևս մեղք
նոյ, որք զմասանց ինչ հաւատոյ ազատաբար երկ-
բային, քանցի ասի զհերետիկոսաց: || Երկրայն
՚ի հաւատա՝ անհաւատ է: Նաև եթէ որ դնէ
զինքն յորոգայթ մոլորելոյ ՚ի հաւատա, ուն ե-
թէ որ վն հետաքրքրութե, կամ վն այլ վար-
թար ինչ դիտաւորութե զգիրս հերետիկոսացն
ընթերցի, և վարդապետութե նոյ ունկնդիր
լիցի, և ընդ նոյ յանդգնաբար վն հաւատոյն
վիճեսցի, կամ յաճախ կենցաղաւարեսցի ընդ
նոյ որոգայթիւ մոլորելոյ:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Յաղագոս առաքինութե յուսոյ, և մեղաց որ
հակառակ նաւ:

Ա. Յոյսն է Աճաբանական առաքինութի ինչ
գերբնական, որով հաւատացեալն ՚ի
ներկայ կեանս փրկարար բարւոյ, և ՚ի հանդեր-
ձեալն յաւիտեանական կենացն յայ սղատէ յու-
սադրութիւն ՚ի ձեռնարդեանցն քի:

Ասի

Ասի նախ առաքինութիւնն զերբնական . զի ուն ոչ որ յամ հաւատալ , այսնք ևս ոչ որ 'ի նա յուսալ կարէ , ուն պարտն է , առանց օգնեալ լինելոյ զերբնական ինչ օգնութիւն . ուստի սքն պօնալինթութեայ 'ի բան սաղմոս երգութիւն . սաղմոս . 70 . || 2ի դու ար յոյս իմ օս , սակ , ոչ որ կարէ զբան զայստիկ ճշմարտութիւն սակել թէ ոչ նա , որում 'ի ներքուստ աղգեալ է հոգին սքն :

Ասի երկդ՝ Ածաբանական , զի գիտէ անմիջապէս առ ամ ուն յառաջին և 'ի մանաւանդաւ նա առարկայ , ուն սակ սքն թօմաս . || 2ի բաց 'ի նոյնոյ նոյն զայլ ոչ ինչ նաւաղագոյն կարեմք յուսալ յայ ,

Ասի 3 . նովաւ սպասել պարտի յայ ոչ միայն յաւիտենական փրկութեն , որ 'ի վայելումն նոյն նոյն կայանայ . այլ և իւրաքննիւր փրկարար բարեաց . այս է , առ 'ի ստանալ զփրկութիւն հարկաւոր , կամ օգտակար , թէ մարմնաւոր , և թէ հոգեւոր : և որ երևի 'ի բանից քննի մերոյ , որովք ուսոյց մեզ խնդրել և հայցել յայ 'ի տէրունական աղօթս . վն զի ուն սակ սքն օգոստինոս . || Այնորիկ առ յոյսն պատկառնին , որք 'ի տէրունակն աղօթս պարունակին :

Ասի 4 . բարեացն այնոցիկ յուսալ և սպասել պարտ է հաւատացեալ ոք , զի ըստ հասարակ բանիցն ամաբանից հաւատն նախնութեայ ի նիլ պարտի յուսոյ . մինչ 'ի ձեռն հաւատոյ ծա նուցեալ լինի այն , որում յուսով յայ սպասել պարտ է :

Ասի 5 . թէ բարեացն այնոցիկ յուսալ պարտ է յուսադրութիւն , զի յոյսն 'ի վն ամենակարողութե և հաւատարմութեն նոյն , որ խոստանայ՝ յենու : Ուստի առաքեալն եբրդ' 6 . կուէ . || Խարիսխ հաստատուն և անշարժ անձանց : և թէպէտ յուսադրութիւն այն , ըստորում է 'ի յամ՝ պարտ է լինիլ զգուշագոյն . սակայն 'ի կողմ

Ճանէ՛ մերմէ՛ բաղում պակասութիւն դործակցութեան մերոյ պատահիլ կարեն , որք զգորութիւն խոստմանն նոյ արդեւուն , վնայ ասէ առաքեալն փէլոյ՝ 2. || Ահիւ և թողութիւն զանձանց փրկութիւն դործեցէք : Վն զի ասէ նքն օգոստինոս . || Որ յուսայ՝ և ոչ երկնի՝ անխոյթ է . իսկ որ երկնի՝ և ոչ յուսայ՝ ընկղմեալ է , և իջանէ՛ ի խորս իբրև զվէմ :

Ասի դ. ի ձեռն արդեանցն քնի . զի թէ պէտք ի կողմանէ մերմէ , և ևս առ ի ստանալ զյաւի տեսական կեանս պիտոյ են և արդիւնք . սակայն զի առանց շնորհացն նոյ , որք ի ձեռն արդեանցն քնի մեզ հեղանին , ոչ ինչ կարեմք , և ի յայնս սիկ , զորս կարեմքն , և կամիմք առաւել հզօր են շնորհքն նոյ քան զմարդկային կամս . վնայ ասէ Քղ՝ թրիտ՝ || Քաւ լիցի բրիտանի յուսալ և պարծիլ յանձն իւր , և ոչ ի յամ , որոյ բարութիւն այնքան է ի մարդիկ , զի որ իւրն է պարզեմ մարդկան կամեցաւ լինիլ վարձ :

Բ. ի սահմանէ տառի յուսոյ կարէ իմացեալ լինիլ , թէ զինչ է նիւթաւոր և տեսական առարկայ այսորիկ առաքինութեա . զի նիւթական առարկայ յուսոյ պարունակէ զամբարիս զայն 200իկ , զոր խոստացաւ մեզ ամ . որ է ծայրագոյն և մանաւանդական բարի խոստացել մեզ : իսկ տեսական առարկայ յուսոյ է ծայրագոյն բարութիւն նոյ ի մեզ . և ի կատարել զխոստումն հաւատարմութիւն :

Խնդրեացես , մի՛ թէ կարեմք յուսալ ի մարդիկ , կամ յայլ արարածս : Պատասխանէ նքն թօմաս , թէ պէտք ի յամ միայն ող յառաջին պատճառ ամբարութեան յուսալ պարտիմք , սակայն է ևս ըստ օրինոյ՝ յուսալ և աղաւինիլ ի մարդիկ , կամ յայլ արարած . ող յերկրորդական և ի դործիքական պատճառ . որով ըստ կարգի նախախնամուեն նոյ օգտիլ կարեմք առ ի ստանալ զբարի ինչ , որ առ վերջին և ծայրագոյն

բարին ուղղեացի :

Դ. 'ի մեկնել մեր զայսոսիկ կարճ 'ի կարճոյ՝ պարտ է այժմ տեսանել, թէ զինչ վստաքինունս յուսոյ այսու առաջին տասնաբանեայ օրինացս պատուիրանաւ պատուիրի : Կամ արդեւեալ լինի . Եւ նախ ճշմարիտ է , զի անճիմն պատուիրան , հրամայէ յուսով 'ի յանձ , ոմպ սակ սքն թօմաս , և պատուիրանս այս ըստ որում բացասական , զյուսահատու թիւնն արդելու , և պարտաւորէ միշտ , ոմպասացելոցս 'ի վերոյ երևի : Իսկ ըստ որում ստորասական , մանաւանդ յերիս պատահ մուծն ըստ հաւանական վճռոցն անբանից պարտաւորէ : Առաջինն է , յորժամ նախ 'ի չափ հասեալ ոք բուականապէս ճանաչէ , թէ սուե ծեալ է յայ առ 'ի ստանալ զյաւխտենկն կեանս , և յայնժամ պարտաւորի յուսալ յայ զյաւխտեական կեանս , և զհարկաւոր միջոցս առ 'ի ստանալ զայն : Երկրորդն է , յորժամ պարտաւորի առ 'ի առնել զինն , առ որ ներգործութիւն յուսոյ իբրև հարկաւոր պատրաստութիւն նախընթաց խնդրի : զոր օրինակ , յորժամ պարտաւորի զղջալ 'ի մեղաց , զի առ 'ի թողուի նց , յոյս անճիմն ողորմութեն խնդրի . ոմպ սակ ժող. թրիս . Երրորդն է , յորժամ ծանր ինչ փորձութի յուսահատութեն պաշարէ , զոր ոք միայն ներգործութի յուսոյ կարէ յաղթել :

Բայց սակ իզամուրթոս : Թէ 'ի կատարել զպատուիրանս՝ ոչ է հարկաւոր միշտ ներգործութի յուսոյ , այլ բաւական է ևս զօրութիւն : այսինքն . ըստ որում պարունակի զօրութիւն 'ի ներգործութի այլ ինչ առաքինութե , ոմպ կատարեալ զղջման . որ յայնժամ տեսականաբար 'ի գործ ածի :

Դ. Իսկ որ պատկանի առ մեզսն , որ ընդդիմանայ յուսոյ , և ապա այսու առաջին պատուիրանաւս արդեւեալ լինի , սակն անաբանք , թէ ըստ երկուց մանաւանդ ընդդէմ յուսոյ մեղան

չել կարէ , այս է : անձնապատանութիւն , և յուսահատութիւն : Դարձեալ . անձնապատան լինիլն՝ կրկին կարէ լինիլ . ունի ասէ սքե թօմաս , զի նախ մինչ ռք յանդգնի , թէ կարէ ստանալ զանձային շնորհս , կամ զյաւիտենական փառս անձամբ անձին , և բնական զօրութիւն : Երկր մինչ յանդգնի , թէ միայն անձային ողորմութիւն ստանալոց է զթողութի մեղաց իւրոց առանց ապաշխարութե ինչ . կամ զյաւիտենական երանութիւն , առանց արդիւնաւոր դործոց :

Իսկ յուսահատութիւն է , մինչ ռք կամաւորութիւն անձային ողորմութեան ոչ ապաւինի , և ոչ յուսոյ յայ զթողութիւն մեղաց , կամ զյաւիտենական երանութիւն , և զմիջոցսն , առ այն հարկաւորո . և վս որոյ զամ ջան իւր , որ ՚ի կողմանէ իւր մէ պահանջի՝ ՚ի բաց թողու : Ուստի բարւոք ասէ . Թօլեթոս , թէ յուսահատութիւնն երբեմն միացեալ է ընդ հերետիկոսուն , ունի մինչ ռք համարի , և կամակորութիւն ըմբռնէ , թէ ան կամ ոչ կամի , կամ ոչ կարէ զմեղս իւր թողուլ : և թէ սղորմութիւնն ոչ է այնպիսի , որ զբազում և զճանրադոյն մեղս բազմոցս կրկնեալ թողու կամեսցի , կամ կարասցէ . և զոր ՚ի խոստովանութե յատկապէս յայտնել տարտ է :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ .

• Յաղագս աղօթից .

Ա. Եւ թէպէտ աղօթքն , յատկապէս խօսելով է գործ առաքինութեան կրօնի , զորմէ ՚ի ներքոյ ասասցուք . սակայն առ առաքինութիւն յուսոյ և ևս պատկանի . և զանձկադոյն միաւորութիւնն ընդ նմա երեւի , վս աստ կարճ ՚ի կարճոյ գիշուք զայնոսիկ , զորս անձաբանքս սեն զասն աղօթից :

Եւ նախ աղօթքն է եւք կամ (ըստ դամասկացւոյն .)

և ոյն,) համբարձումն մտաց առ ամ 'ի գովուի և 'ի
դոհու 'ի նր, և ևս 'ի մատուցանելոյ զպաշտօնանս
վն 'ի ր. և վն այլոց : Եւ այսու իմացմամբ առեւ
բաժանի աղօթքն նախ 'ի մենւորն՝ զոր իւր քնիւր
որ մատուցանէ վն իւր և վն այլոց : և 'ի հա-
սարակն . զոր պաշտօնեայն եկեղեցւոյ յանուն
ամ հաւատացեալ ժողովրդեան մատուցանէ .
զորմէ ասէ Կենադիոս, || Թէ մինչ 'ի կիրարկա-
նեն երկուք ժողովրդեանն այ զպաշտօնն յան
ձնեալ իւրեանց առաջի դթուիցն այ , ծանուցա-
նեն զպիտոյս մարդկային աղդի , և ամ եկեղե-
ցի հեծեծանօք ընդ նս պաշտօնն և հայցեն :

Երկրորդ բաժանի աղօթքն 'ի մտաւորն, որ
միայն ներքին ներգործութի մտացն լինի . և 'ի
ձայնաւորն , որ պնոյն ներքին ներգործութին
ձայնիւ և բանիւ յայտնէ . և զերկաքանչիւրն յի
շէ սք դիրք , ոյ վն մտաւոր աղօթից ասէ . սաղ-
մոս . 2 . 6 . || Զի քեզ ասաց սիրտ իմ . իսկ վասն
ձայնաւորին ասի . սաղմոս 141 . (Չայնիւ իմով
ես առ մոր կարգացի : Եւ վն երկոցունցս ասէ
իդիսորոս) || Բարի է սրտիւ աղօթել . բարի է
ևս և ձայնիւ զամ հոգւորն երգօք փառաւո-
րել : Եւ մինչ բազում են զոր ամաբանք ասեն
վասն աղօթից . մեք զայնցանէ միայն աստ վար-
դապետեսցուք , որք առաւել հարկաւոր են . և
'ի մեծադոյն դիւրութի 'ի զանազան խնդիրս և
պատասխանիս 'ի միասին բացայայտեսցուք :

Ք . Եւ նախ խնդրեմք , մի՛ թէ աղօթքն հար-
կաւոր է 'ի փրկութի , հարկաւորութիւն պատ-
ռնիրանի . կամ մի՛ թէ մարդիկ պարտական են
աղօթել առ ամ ամային պատռնիրանա :

Պատասխանեմ , թէ այո , և երևի յայտնապէս
'ի սք դրոց . մատ . 7 . || Խնդրեցէք և տացի ձեզ ,
հայցեցէք և զտփք . բաղնեցէք և բացցի ձեզ ,
և 'ի դուխն . 16 . || Արթուն կազէք և աղօթս
արարեք , զի մի անկանիջիք 'ի փորձութի : և զու-
կառու : 1 . || Պարտ է յամ ժամ կալ յաղօթս և

սքն ոսկեքերան ՚ի դիրս տէրունական աղօթից :
 || ող տե մարմինս մեր այս առանց հոգւոյ մե
 ռեալ և հոտեալ է այսպէս և հոգի մեր առանց
 շարժելոյ զինքն առ աղօթս՝ մեռեալ և թշու
 առ , և ներսեալ է : և սքն օդ ոստինոս ՚ի մեկ
 նութի սաղմոսին 122. || Նոս առ : որում պար
 փելի յայ սէրն այ՝ և վս այ սէր քնկերին , ճշմար
 տիւ վաղվաղակի աղօթել պարտի , որով առա
 տացի նմա պարգևս այս :

Եւ այս հաստատիւ կարէ այսու պատճառաւ .
 ոչ ոք կարէ զհրամանս այսպէս , և ՚ի նոյն պահ
 պանութեն միշտ տեւել , և յարուցեալ փորձու
 թեցն յաղթել , նաև զգրկութիւն յաւիտենական
 ստանալ առանց յատուկ և մշտակայ անձային շե
 նորհացն օղնութե . թէ և առաջին շնորհքն , որ
 ոյարդեալ լինի միջոյ կանխէ ան և իւր քնկեր
 արդեանց նք . և ապա և աղօթից սակայն ճշմո
 տէ , զն աղօթքն է մինն յայ կացուցեալ միջոցիցն
 ՚ի մշտատեութիւն ՚ի յաճութե ստացեալ շնոր
 հացն այնոցիկ . ող ՚ի վերոյ ասացեալ վկայու
 թեց սք դրոցն երեւի : Ուստի հետեւի , թէ ա
 ղօթքն ըստ անձային ստատելի րանացն է հարկու
 լոր առ ՚ի ստանալ զգրկութիւն :

Դ. Խնդրի Բ. թէ յերբ ոք սրնւորի աղօթել ,
 Պատասխանեմ . եթէ յառաջադրեալ խնդիրս
 իմացի վս եկեղեցական պատուիրանաց՝ ՚ի յա
 տուկ ինչ ժամանակի զիւրաքանչիւր մասունս
 անձային ժամակարգուն ըստ եկեղեցական սահ
 մանադրուն պարտէ ասել . զորմէ ասացուք
 ՚ի ներքոյ ՚ի համառօտութե վս կղերիկոսական
 կացութե : Իսկ եթէ վս անձային պատուիրա
 նացն առաջադրեալ խնդիրս իմացի , որով
 հետեւ պատուիրանս այս աղօթելոյ՝ է ստորա
 սական , թէ պէտ պարտաւ որէ միշտ . բայց ոչ
 ՚ի միշտ . ող ասեն անձաքանք . և ապա զսահմա
 նադրութիւն ժամանակի , յորում անձային պա
 տուիրանս այս այնպէս պարտաւորէ , մինչ զն
 զան

զանցառու մնալ տղօթից լիցի մեղք . յանձնեմք ճանաչել զատողութե խոհեմ և հանձարեզ առն ըստ զանազանութե պատահմանն փորձութեց որոգայթից և հարկաւորութեց : զոր օրինակ , եթէ փորձութի ինչ ծանր պատահեացի , կամ փասակար առ ի թ մեղանչելոյ հանգիսեացի , կմ ծանր զժուարութի 'ի պահպանուան պատուի բանաց գիսեացի , յայնժամ առանց կարծեաց ըստ բանից անարանից՝ պարտէ առն առ անձ 'ի ձեռն աղօթից գիմել , և զօղնութի նր՝ պաղատանօք հայցել : յաւել նախարոս , թէ նա ևս պարտաւորի աղօթել որ տեսանէ , թէ ոչ կարէ այլով արդեւուլ զնշան ընկերին , եթէ ոչ միայն աղօթիւք :

Բայց Լեզիոս վարդապետն ասէ , թէ բոց յայտոցիկ , և յայլ նման պատահմանց պարտաւորի իւր քննելու որք և ևս աղօթել առ անձ . այն պէս զի յերկար ինչ ժամանակ , ուր զամիս մի առանց մեղաց բոլորովին յաղօթից զադարիւր ոչ կարէ . զի զանցառու մնալ այսպիսի փրկարար և հարկաւոր կրթութեա առանց մեծի և յանցաւորն փեսասութեան՝ ոչ կարէ լինիլ :

Գ. խնդրի Գ. թէ ոչ կարէ , և պարտի աղօթել : Պատասխանեմ , թէ ամ մարդ մինչ է 'ի ճանապարհի կենացս այսորիկ : կարէ և պարտի աղօթել : Վս զի ամ մարդ կամ է արդար , կամ մեղաւոր . եթէ արդար է , կարօտի աղօթից 'ի տեւել միշտ յարգարութե , և պարտէ խնդրել , զի մի՛ անկանիցի 'ի փորձութի : իսկ եթէ մեղաւոր է , և ևս առաւել կարօտի աղօթից , Վսկ քս արն մեր յառաջադրեաց անցն առնել զպաղատանս զայս , թ ոչ մեզ զպարտիս մեր : զի մեղաւորքն 'ի թողութի մահացու մեղաց իւրեանց , իսկ արդարքն 'ի թողութի ներքին մեղաց պարտին պաղատիլ : Ուստի ասէ արն թեմաս . ոչ միայն արդարքն , այլ և մեղաւորքն յաղօթել իւրեանց յուսալ պարտին . թէ յոյ լսէի ինին

111. Յաղաքս տաճանաբանեայ
 աղօթքնց, այսինքն, եթէ աղօթեն և պաղա-
 տին, և ըստորում մեղաւորք, այլ ջերմեռան
 դուժք և ուղիղ ըղձիւ, և միացեալ թէաւցն
 զորս նոյն սբն թամաս մեկնէ, այսինքն, եթէ
 վս իւրեանց աղաչեն զայնոսիկ, որք ՚ի փրկուի
 իւրենց են հարկաւոր. եթէ հաւատով, յուսով,
 և ճշմ ըղձիւ, և վս հաշտեցուցանելոյ զմծ. և
 ևս եթէ թախանձանօք խնդրեն, և յայնժմ ուղ
 ասէ սբն օգոստ՝ լսելի լինին և առանց կարծեաց
 ընկալնուն, զոր խնդրեն. բայց մինչ պիտոյ իցէ
 ընկալնուլ, զի թէնք երբեմն ոչ խնայէ մծ տալ
 զիմն, սակայն երկարէ, զի ՚ի պատկանաւոր
 ժամանակի տացէ:

Խնդրի ք. թէ առ ուղղիւ պարտի աղօթքն,
 և զո՞ աղաչել պարտ է:

Ե. Պատասխանեմ, թէ երկու ստոյգ իմն է:
 Առ աջինն է, զի առ մծ իբրև առ ծայրագոյն հե-
 ղինակ, և սկզբնին պոճոճ մամ պարգևաց, և բա-
 րեաց բնութեան, շնորհաց, և փառաց, որք
 ՚ի ձեռն աղօթից խնդրեալ տաճնալ կարեն.
 աղօթել պարտ է:

Երկրորդն է, զի ևս առ սբսն ՚ի յերկինս, և
 առ երանեալս աղօթել և կարգալ կարէ, զի վս
 մեր առաջի մյ բարեխօս լիցին. ուղ մեկնեալ ցու-
 ցաք ՚ի յընձեռուածն ներմարմնութե գլուխ 2.
 սրակ. 2.

Ճշմարտ է և ևս, զի ևս ՚ի կենցաղս յայս
 եղեալ մարդկանց կարեմք խնդրել զօգնութիւն
 բարեխօսութե առ մծ. զի զայս իսկ երբեմն մծ
 պատուիրեաց բարեկամացն սբլ Նահապետին
 Յօբայ. և նքն Պօղոս բազում անգամ յանձնէ
 զինքն աղօթիցն հաւատացելոց:

Բայց խնդրեմք մի՞ թէ կարէ ուղղիւ աղօթքն
 մեր առ ՚ի քաւարանի եղեալ հոգիան:

Պատասխանեմ. թէ ոմանք մծաբանք համա-
 բին, թէ կարէ ոք աղօթել առ հոգիան, որք են
 ՚ի քաւարանի, ոչ միայն ՚ի հասարակի առ հաւա-

տաւ

տացեալսն , այլ և մասնաւորապէս վստայնոցիկ , որք մասնաւորապէս 'ի կեանս յայս նց եղեն սիրելի . իսկ սքն թօմաս ընդդէմ այսմիկ ասէ . || Զի թէպէտ են գերազանցքքան զմեզ որքան առօչկարել մեզանչեւ , սակայն ստորինք ենքան զմեզ որքան առ պատիժսն , յորում են , և ըստ այսմ ոչ կարեն աղօթել վստայնոց , այլ մանաւանդ ռանին զպիտոյս աղօթիցն այլոց : զի եթէ ըստ մտաց սքն թօմայի ոչ կարեն աղօթել վստայն , ռեքեմ և մեք ոչ կարեմք աղօթել առ այնոսիկ , մանաւանդ թէ և հոգիքն այնոքիկ վստայն աղօթեացեն , սակայն մեք ընդունայն կարգամք առնոսա . որովհետեւ ոչ են յայնմիկ կացութեւ , յորում կարացեն ճանաչել զաղօթս մեր , ոմ զսքն 'ի յերկինս , որոց երանելի կացութեւն յամ կողմանէ պահանջէ , զի ծանիցեն զաղօթսն , որք առնոսա են ուղղեալք , մինչ այս մանաւանդ առ պատահական փառս նց օգտել կարէ : խնդրի ե . թէ վստայն պարտէ աղօթել :

Ե . Պատասխանեմ , թէ ոչ միայն մեք վստայն աղօթել պարտիմք , այլ և վստայնեցուն , զորս սիրել 'ի սիրոյ անտի պայտաւորիմք , և որոց աղօթիւք մերովք օգնել կարեմք . Եւ այս երևի 'ի նոյն իսկ բանիցն տէրունական աղօթից . վստայն ոմ ասէ սքն կիպրիանոս , || Ոչ կամեցաւ խաղաղութեն վարդապետ պաղատիլ ուրուք վտան իւր միայն . զի ոչ ասեմք հայր իմ , կամ զհաց իմ տո՛ւր ինձ . և այլն . այլ Հայր մեր , զհաց մեր տուր մեզ , և ' . Եւ այս հաստատի և ևս այնու , զի ըստ սքն թօմայի , զայն 'յաղօթել մեր պարտիմք խնդրել , որում պարտիմք ցանկալ 'ի սիրոյ անտի . իսկ ոչ միայն վստայն , այլ և վստայնոց պարտիմք 'ի սիրոյ անտի ցանկալ բաղում բարեաց : Ուրեմն պարտիմք ևս վտան նց պարտիմք զայնոսիկ յաղօթելն հայցել :

Աստուտ հետևի նախ , թէ մեք յաղօթել մերում զոչ որ 'ի կենցաղս եղեալ մարդկանց' որք

ևս իցեն մեղաւոր . կամ՝ ևս մնասարար մեր . զրկել 'ի հասարակ աղօթից մերոց , զի զոչոք ևս մեղաւոր և կամ թշնամի մեր պարտիմք 'ի սիրոյ անտի զրկել , և այլն . ուն ասէ սքն օգոստինոս , զի ուն զոչ ոք մինչ 'ի կենցաղս է , զրկել պարտ է 'ի խրատուցն բարերարութե . այսպէս և ոչ ու մեք խնայել պարտ է զօղնութիւն աղօթից :

Հետեւի երկրորդ , թէ մեք վսմամ ննջեցելոցն այնոցիկ պարտիմք աղօթել . որոց աղօթիւք մերսմք օգնել կարեմք , և ասպա ոչ կարեմք աղօթել վսմ դժուարտելոց , մինչ ոչ են ընդունակ շնորհաց նր , և թողութե մեղաց : Եւս և ոչ վսմ երանելեաց , կամ վսմ սրբոց , որք են 'ի յերկինս , որովհետեւ յեղր փառացն են կացուցեալ և ոչ կարօտին օղնութե մերոյ : Ուստի ասէ սքն օգոստինոս . || Արհամարհէ զմարտիրոսն , որ վսմարտիրոսի աղօթէ , Սակայն ոչ է հակառակ բանից մերոց , վսմ երջանկութե նց և վսմամ պարգեւացն շնորհաց և փառաց , որ տուեալ է նց գովել զսքն , և գոհանալ զնմանէ : այլ ևս հայցել 'ի նմանէ , զիյա մենամեծ փառս իւր առաւել յայտնի լիցի սրբութի նց , որով բաղումք շարժեացին հայցել զբարեխօսութի նց , և հետեւիլ առաքինական վարուց նց :

7. Խնդրի զ . թէ ուն պարտ է աղօթել :

Պատասխանեմ . երկու մանուանդական թէութիւնք 'ի յաղթած խնդրին . այսինքն , ուշադրութի , և քերթեալանդութի . Եւ նախ , թէ ուշադրութիւն պիտոյ է , ուսուցանէ սքն Թեմաս , մինչ զի 'ի սկզբանն աղօթից . որ աղօթէն 'ի միտս իւր դիցէ ուշադիր լինիլ : կամ առ ան , զօր աղօթէ , կամ առ իմացողած բանիցն աղօթից . կամ առ բանսն , եթէ ձայնիւ իսկ աղօթէ : և մի լիցի զյառաջադրութիւն զայս անձին 'ի յառաջ ընթաց լինիլ աղօթիցն փոփոխել , կամ զմիտս իւր կամաւ առ ուն լիցէ իր դարձուցանել , որ զուշադրութիւն արդեւել կարացէ :

ուստի սքն կիպրիանոս , || 'ի կալ մեր ասէ յա
ղօթս , հակել և ունկնդիր լինիլ պարտիք մամ
որտիւ պաղատանացն 'ի բաց մերժեսցի յայնժմ
մամ մարմնաւոր և աշխարհային խորհուրդ , և մի
լիցի յայնժամ հոգւոյն խորհիլ , եթէ ոչ զայն
զոր պաղատինն . և զինչ է ծուլութիւն օտարանա
լոյ . և յափշտակելոյ յաղանդի և յանպատշաճ
խորհրդոց . յաղօթել քոյ . իբրու թէ այլ իմն է ,
զորմէ առաւել պարտիս խորհիլ , քան թէ ընդ
այ խօսիլ . և զհարգ կամիս յոյ լսելի լինիլ , մինչ
դու՝ ինքնդ քեզ ոչ լսես , կամիս , զի յիշեսցէ
զքեզ մծ , մինչ դու ինքդ ոչ յիշես զքեզ :

Իսկ ջերմեռանդութիւն , և ևս խնդրի , այս
ինքն , զի աղօթքն յառաջագի 'ի բարեպաշտ
ինչ ըզձից . և լիցի մեծաւ խոնարհութեան
ձին , և մեծաւ յորդմամբ այ . աներկբայ հաւա
տով և ճշմարիտ յուսով առ մծ . և այլ նման
պատրաստութե , զորս սրբազան գիրն յաճախ
յիշէ , և զոր դովեն իսկսք հարքն , և իրաւի . ոչ
ոք է , որ զինքն ոչ ամբաստանեսցէ իբրեւ ըզ
պարտաւոր յանգանաց , եթէ սակաւ յարգու
թեամբ , և կամ թերութե ինչ հաւատոյ , և
յուսոյ աղօթեսցէ առ մծ : ուստի երեւի կամ
ևս իսկ 'ի դատաւորէն խղճի մտաց , թէ պի
տոյ է այսպիսի ջերմեռանդ իղձ յաղօթելն :

Ը. Խնդրի . Է. թէ զինչ պարտ է 'ի յաղօթս
հայցել , Պատասխանեմ , զայն մամ ըստ օրինաց ,
և արդիւնաւորաբար կարեմք յոյ խնդրել և
հայցել , որք կարեն ածել զմեզ 'ի կեանս , որ
պիտի են նախ յաւիտենական բարիքն , յորում
կայանայ ինքն երանութիւն . և միջոցքն . որք են
հարկաւորք առ 'ի ստանալ զայն . ոպի են չջ
նորհքն և առաքինութիւն : Կարեմ՝ և ևս խնդ
րել զժամանակաւոր և զարտաքին բարիս . և
այս ըստ որում առ 'ի ստանալ զնոյն երանութիւն
ի իբ կերպիւն ածել կարեն : և այս յայտնապէս
երեւի 'ի բանից նոյն աղօթից , զոր ինքն քո տրն
ձր

մեր ուսուցանել կամեցաւ մեզ . մատթ . Ը . յո-
րում կատարելուք պարունակին թէ զինչ յայ
կարեմք . կամ պարտիմք խնդրել : Ուստի սքն
օգոստինոս զտէրունական աղօթիցն խօսելով :
|| Եթէ ասէ ընդ ամենայն աղօթս և խնդրուածս
քննեսցես , ըստ համարման իմոյ՝ զոչ ինչ գլու-
ցես , զոր ոչ տէրունականս այս պարունակես
ցէ աղօթս : Վս որոյ օգտակարադոյն ևս համա-
րեցաք աստ մեկնել կարճ՝ ի կարճոյ զքանն իսկ
տէրունական աղօթիցն ըստ մտաց սք հարցն .
ոյք զէւրաքանչիւր բանս նք յատուկ բարեպաշ-
տութեն ըզձիւ մեկնեցին :

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Մ Ն .

* Որ պարունակէ զհամարօտ մեկնութի տե-
րունական աղօթիցն ըստ մտաց
սք հարց :

ա. **Լ** աջին բան տէրունական աղօթիցն .
Հայր մեր որ յերկինս ես : պարունա-
կէ իբրու զյառաջբանութիւն ինչ նոյնոյ
աղօթից . որով զբարերար կամս այ առ մեզ իբ-
րև հօր մերոյ յիշեմք . || Զի ոչ է արդեանց մե-
բոց ասէ սքն օգոստինոս . այլ շնորհացն ասելն ,
հայր մեր , և ոչ ասեմք զայս վս այն , զի զամ որ իւր
կամաւն մեզ բարերար , և որ նախ սիրեացն զմեզ
առ ի լսել և բարերարել շարժեցուք . և ապա
իբրու թէ ընդ առն ումեք ընձեռիցեմք առ ի
յափշտակել զբարեհաճութի նք : այլ զի ի մեզ
իձեռն անողանակութեն այնորիկ՝ մեք զոր-
դիական համարձակութի առ նա ունիցիմք . ||
Զի զինչ ասէ սքն օգոստինոս այժմ ոչ տայ որդ-
ւոցն զոր խնդրեն . մինչ ետ նոցա լինիլ որ-
դի իւր :

Եւ ապա հետեւին խնդրուածք եօթն : և ո-
րոց առսջին երեքն պատկանին առ վերջին վախ-
ճանն .

Ճանն , որ է ան : իսկ չորեքին առ միջոցսն , որք
ածեն առ նոյն վախճան :

Եւ առաջինն է : || Սք եղիցի անուէն քո : || զի
ոչ թէ աղաչեմք ասէ սքն օդ ոստինոս այսպէս :
Իբր թէ ոչ իցէ սք անուէն այ . այլ թէ ի սք
ունիլ պարտ է զայն . այսինքն . այնպէս ծանու
ցեալ լիցի ան , զի մի՛ ինչ սքառոյն քան զնա հա
մարեացի . կամ ոմ առ սքն ոսկերերան : ||
Աղաչեմք , զի ան ի ձեռն կենաց մերոց փառա
ւորեացի . իբր թէ ասացէ իւրաքանչիւրք , կե
ցո՞ զնա այնպէս : զի մեօք ամ ոք փառաւորեա
լի զքեզ : զի սք եղիցին , նոյն է , որ և փառաւո
րեացի . վս զի վայելուչ իմն է աղօթիցն պաղատո
ղաց առ ան . զոյնչ խնդրել յառաջ քան զփառա
օր : այլ զամ ինչ փառաց նք յետագրել :

Բ. Եկեացէ արքայու թի քո . || Զի ոչ վս այն
ասեմք , ասէ սքն օգոստինոս , իբր թէ ան այժմ
ոչ թագաւորէ յերկրի , կամ թէ միշտ չիցէ թա
գաւորեալ ի նմա . այլ զեկեացն իմանալ պարտ
է , թէ արքայուին այ յայտնի լիցի ամենեցուն ,
կամ ըստ մոաց սրբոյն հերոնիմոսի , || Զի թա
գաւորութի սքնայի , ջնջեացի յաշխարհէ աս
տի , և մի թագաւորեացէ մեղքն ի մահկանա
ցու մարմնի աստ . այլ ի մեղ յիւրքն իւր ոք թա
գաւորեացէ ան : Կմ և ոմ մեկնէ սքն Կիպրիա
նոս ի քանս տէրունական աղօթից . || Սնդրեմք
ասէ զգալուստ առ մեզ արքայու թեն . և այնո
րիկ , որ խոստացեալն է մեղ յայ քի արեամբն
ստացեալ . զի ի ծառայել մեր յանցեալ դարա
ի վախճան աւուրցս ի տիրապետելն քի թագա
ւորեացուք : || Եկեացէ ասէ սքն օգոստինոս ար
քայու թին ի կամիլ և յոչ կամիլ մեր՝ բայց զջան
կու թի մեր առ այն շարժեմք , զի եկեացէ մեզ ,
և թագաւորեացուք ի նմա :

Դ. Եղիցին կամք քո , ոմ յերկինս և յերկրի .
|| Լսու բանիւ ասէ սքն Կիպրիանոս , ոչ խնդ
րեմք , զի արացէ ան , զոր կամի : այլ զի մեք
կա

Յաղագս տասնարանեայ
կարասցուք առնել, զոր ան կամի. և զի ՚ի կա
տարել կամացն այ, առնիմք զհարկաւորուի կա
մացն. և պաշտպանութենն այ, այս է գործոց
նր. զի ոչ ոք զօրութիւն իւրով հզոր է, այլ ան
ային ողորմութիւն աներկիւղ:

Կամ ուր մեկնէ սուրբն օգոստինոս. || Եղիցին
կամք քո, այս է, հնազանդ լիցուք պատուիրա
նաց քոց. ուր յերկինս և յերկրի, այս է, ուր
հրեշտակք. այսպէս և մարդիկ: Իսկ սուրբն
յօհան ոսկեբերան նկատեալ առ այս ասէ. ||
Չի ոչ ասէ: Եղիցին կամք քո ՚ի յիս, կամ ՚ի մեզ,
այլ յամ սուրբի վրէրկրի. զի լուծցի մոլորունն,
և հիմնեցի ճշմարտութիւն. և ՚ի բաց մերժեա
ցի չարութիւն, և կրկին դարձցի առաքինութիւն:
և արդ զի ոչ զանազանէ զերկինս յերկրէ:

Դ. Չհայ մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր,
|| Այնպիսի երեքին ասէ սբն օգոստինոս, զորս
՚ի վերոյ խնդրուածս հայցեմք, աստ սկսին, և
որքան առաւել յառաջ ընթանամք՝ առատանան
՚ի մեզ. իսկ կատարեալքն, որոց ՚ի հանդերձեալն
յուսամք՝ միշտ ստացեալ լինին: Իսկ չորիւք մեա
ցելովք, որք հետեւին, խնդրեմք զԹամէկ որս
որք են հարկաւորք առ ՚ի ստանալ զշաւիտե
նականութիւն: Իսկ սբն յօհան ոսկեբերանն. ||
Հրամայեաց անն ասէ, աղօթս առնել վս հա
ցի, և ոչ վս արծաթոյ, և ոչ վսան անձնասի
րութե. այլ միայն վս հանապազորդական հացի:
և վսան որոյ յաւել. տուր մեզ այսօր, զի մի՛ ծա
խեսցուք զմեզ մեծաւ զբաղմամբ վսան հետեւ
առուր. զի ոչ միայն ասեմք զհաց մեր հանապա
զորդ տուր մեզ այսօր, զի առնիցիմք առ ՚ի ուտել,
որ հասարակ է ՚ի մէջ արդարաց և մեղաւորաց.
այլ զի զոր ուտեմքն ՚ի ձեռաց ան ընկալցուք, որ
է միայն սրբոց:

Կամ ուր մեկնէ սբն Հերօնիմոս. || Խնդրեմք
ասէ, զի տացէ մեզ տէր զվերնայինն և զդերս
ղանցական զհաց. զհացն ասեմ զայն զոր ասէ

յաւ ետարանի . || Եւ եմ հացն կենդանի , որ յեր
կնից իջեալ : || Չի հաց կենաց ասէ , սքն Կիսկ
բիանոս է ինքն քս , և հացս այս ոչ է աւենե
ցուն , այլ մեր . և զհացս զայս խնդրեմք հանա
պաղօր տալ մեզ , զի մի՛ որք 'ի քս եմք , և զհա
ղորդութիւն հանապաղօր ընկալնումք՝ 'ի մէջ ար
կեալ զխորոցն ծանրադայն ինչ յանցանաց՝ 'ի
յերկնային հացէ անտի արդեւեալ 'ի մարմնոյն քի
անջատեսցուք : արդ խնդրեմք , որք 'ի քսն եմք
զի մի՛ 'ի սրբութե նք և 'ի մարմնոյ իւրոյ հե

ւասցուք :

Ե. Եւ թող մեզ զպարտիս մեր , ող և մեք թա
ղումք մերոց պարտապանաց : || Չկնի օգնութեն
հացի ասէ , սքն Կիսկբիանոս խնդրեմք և զթո
ղութիւն յանցանաց , զի որ կերակրին 'ի տէն ,
կենդանի լիցի և 'ի տէր . և ոչ միայն ներկայ կե
նօքս , այլ և յաւիտենականօքն միութարեսցի , առ
որ հասանիլ կարէ , եթէ մեզքն շնորհին , զորս
պարտք մեր անուանէ տէրն . և այլն :

Արդ որ վս մեղաց աղօթել ուսոյց՝ նա ինքն ըզ
հայրականն դթութի խոստացաւ . բայց յայտնա
պէս և զօրէնս ինչ կացոյց առ նոյնն պարտաւ
բեալ զմեզ : ող զի խնդրեմք շնորհիլ յանցանացն
մերոց՝ նոյնող և մեք պարտապանացն մերոց շնոր
հեսցուք : Արդ որով յուսով աղօթէ ասէ սքն
ոսկերերան , որ զթշնամութիւն պահէ ընդդէմ
ընկերին , յորմէ դուցէ ևս մեաս ինչ հասեալ ի
ցէ . զի ող ինքն , որ աղօթէն՝ ասէ յասելն՝ թո
ղում , և ոչ թողու . այսպէս և ինքն խնդրէ յայ
զթողութի , և ոչ թողու նմա :

Չ Եւ մի՛ տանիր զմեզ 'ի փորձութի , այսինքն ,
ող մեկնէ թերթութեանս , մի՛ թողուցու զմեզ
անկանիլ 'ի փորձութի յայնմանէ , որ փորձէն
|| Եւ զոր ասեմք ասէ , սքն օգոստինոս մի՛ տա
նիր զմեզ 'ի փորձութի , զինչ այլ խնդրեմք , եթէ
ոչ , զի մի թողոքս զմեզ անկանիլ 'ի փորձութի :
|| 'ի խնդրումս յայս ասէ , սքն Կիսկբիանոս
յայտ

յայտնապէս երևի, թէ ընդդէմ մեր ոչ ոք կարէկալ հակառակ, եթէ ամ նախ թոյլ ոչ ապրէ. զի ամ երկիւղ և քերականդուլ մեր դարձցի առ ամ, և այլն: զի մինչ աղաչեմք, զի մի՛ անկցուք 'ի փորձութի՛ խրատումք այսու վստկարութե՛ն, և փոքրագութե՛ն մերոյ յաղաչել մեր այսմ. զի մի ոք սոահակութք ամբարձցի, մի ոք հաւարտութք, և ամբարհաւաճութե՛ն անձին իւրոյ համարեացի ինչ. և մի ոք զխոստովանութե՛ն և ըզջարջարանացն իւրոց զփառս ինքեան ածցէ. մինչ ինքն իսկ արն՝ ուսուցեալ զխոնարհութիւնս աւեր. || Արթուն կացէք և աղօթս արարեք զի մի անկանիցիք 'ի փորձութի՛ն:

Է. Այլ փրկեալ զմեզ 'ի չարէ, ամեն. || Աղօթել պարտ է ասէ սքն օգոստինոս, ոչ միայն զի մի ածցուք 'ի չարն, զոր ոչ ունիմք, որ 'ի վեցերորդն է եղեալ տեղի խնդրուածաց, այլ և զի ազատեացուք յայնմանէ, յորում արդէն անկեալն եմք. Եւ այս վերջին խնդրուածս ասէ սքն կիպրիանոս, պարունակէ զամ չարիս, և ըզձախորդութիւն, որով թշնամին մեր դուն դորեւեալ ջանայ ընդդէմ մեր 'ի կորուստ, յորոց կարեմք ճշմարտիւ ինիլ աներկիւղ և ապահով, եթէ փրկէ զմեզ ամ, եթէ մեզ, որք հայցեմք և պաղատեմք՝ զօգնութի՛ իւր պարգևէ: Կամ արայէս ասէ սքն ոսկերեբեան. || Խնդրեմք ազատիլ 'ի չարէ, այս է, 'ի սատանայէ, որ կոչի չար վստայրագոյն չարութե իւրոյ, ոչ զի բնութն. այլ զի ընտրութն իւրով իսկ ունի, և զի զան տանէ իս յարուցանէ ընդդէմ մեր զպատերազմ. || Իսկ այս վերջինս ասէ սքն օգոստինոս, որ 'ի արեւնկն աղօթան է եղեալ, այնքան յայտնապէս երևի, մինչ զի քրիստոնեայն յիւրաքանչիւր փորձութիւնս եղեալ աստուստ սկսեցի, այսու հեծեացէ, այսու զարտասուս հեղցէ, և այսու եղերեացէ զաղօթս իւր. վստ հետևի, Ամեն, որով իղձ աղօթողին յայտնի լինի:

ՀԱՏՈՒԱԾ ՉՈՐՈՐԴ՝

Յաղագս Առաքինութեն սիրոյ , և վս մեղացն
որ է ներհակ նմա :

Սէրն է գերբնական առաքինութիւն մծաբա-
նական , որով զամ 'ի վերջան զամ ինչ
սիրեմք վս իւր , և զընկերն վս այ :

Ասեմք առաքինութիւն գերբնական . զի միայն
բնական զօրութիւն ոչ լինի ստացեալ . այլ հար-
կաւոր է զի յայ պարգևեացի . վս ասէ առա-
քեալն հռմ . 5 . || Զի սէրն այ սիւսեւէ 'ի սիրտս
մեր 'ի ձեռն հոգւոյն սբ , և ' ' Եւ սբն օղոտս ,
|| Սէրն այ ասէ , սիւսեալ լինի 'ի սիրտս մեր ,
ոչ զի որով նա սիրէ զմեզ . այլ զի որով զմեզ
սիրելիս իւր առնէ :

Ասեմք երկրորդ , Աճաքանական , զի զամ
ունի անմիջապէս յառարկոյ նախապետականա-
բար , Երմ է ըստ ինքեան գերադոյն և անեղբ-
բարի , և երկրորդաբար , ըստորում զբա-
րութի իւր բանական ստեղծուածոց յայտնէ :

Ասեմք երրորդ , որով զամ 'ի վերջան զամ ինչ
սիրեմք վս իւր , վս զի ըստորում ասէ սբն Բե-
նեդիկոս , պտճա սիրելոյ զամ , է մծ : կերպն ,
սիրել զնա առանց կերպի , և զոր ևս բարւոք
մեկնեացուք 'ի ներքոյ :

Ասեմք չորրորդ , և զընկերն վս այ , այս է ,
վս մծային բարւոյ , որ 'ի յընկերն փայլի , կամ
առ սր ընկերն ստեղծեալ է :

Իսկ մինչ վս ամենագնիւ առաքինութեա բա-
զում ինչ սովոր են վիճել մծաբանք , մեք միայն
զմանաւանդականս աստ , և զհարկաւորս 'ի գի-
տութի ըստ ընդունելի հասարակ վարդապետու-
թեւն և ևս զայնոսիկ , զորս սբն Թօմաս լայնա
տարած մեկնէ , ընձեռել կամեցաք :

Բ . Առաջինն է , զի սէրն ոչ միայն է գերբնա-
կան

կան առաքինութիւն մեծաբանական , դերագոյն
բան զայլ ամ առաքինութիւն կատարեալ , ուր
բարւոյց ցուցանէ սքն թօմաս , այլ ևս իբր
տեսակ առաքինութեան այնոցիկ , այսինքն ըստ
որում այնոցիկ տայ զվերջին և զծայրագոյն
կատարելութիւն , կատարելաբար կարգադրեալ
զգործ նոյն առ վերջին վախճանն :

Երկրէն է , զի սերն ոչ է ցանկութիւն , կամ իղձ
աշխարհային այլ ճշմարիտ և կոթրեալ բարեկա
մութիւն , որով նախ յայ առանց արդեանց մերոց
սիրեցաք , և բարեբարութեք նր զօրացեալք
փոխաբերաբար սիրեմք զնա . ի վերջ զամ ինչ
սիրեմք վս բարուն նր , ոչ զի առ մեզ բարի և
բարեբար է , այլ զի ըստորում ըստ ինքեան է
անհուն բարի . և բարեբար . և աղա անշա
փաբար սիրելի . մինչ (ուր յառաջին մասն ,
ընձե՛ 2 . զէ՛ 2 . ասացաք .) ամ ինչ որ յատեղ
ծուծա բարի և կատարեալ է , կամ կարէ լի
նիլ . նոյնն ամ յամ , մանաւանդ ևս դերագոյն
և կատարելագոյն կերպիւն դտանի , որ զնա ամ
սիրոյ ամենարժան առնէ :

Դ. Երրորդն է . գործք սիրոյ , որոց ոմանք են հրա
մայականք , որպիսի են այնոցիկ , որք ի ձեռն
հրամանի սիրոյ ի կիր արկանին . ուր մինչ ոք
տայ զողորմութիւն աղքատի , ոչ միայն զի կարօ
տուէ նորա օգնեսցէ , այլ մանաւանդ , զի
այ հաճոյացի , և նմա զգործ ինչ հաճելի մա
տուցէ : իսկ այլք են յառաջ եկեալք , որք են
յատուկ նմա , և ի տեսակաւոր պատճառէ նր
յղացեալ լինին , և որովք մարդն անի առ ամ
ուր առ ծայրագոյն սիրելի , կամ ի ձեռն միտե
րղձից . զնոյնն կամեցեալ զոր և ամ կամի . ըզ
հրամանս նր , զխորհուրդս և զայլս՝ որք հաճոյ
են նմա , ըղձալով , և կատարելով ոչ վս այլ
դատաճառի , եթէ ոչ զի զկամս իւր ամային կա
մացն կատարելապէս միաշորեացէ , և համա
ձայնեացէ , կամ ի ձեռն միաշորութեն բարե
կա

կամուժե՛ն , որով կամի այ զամբարիս , զոր ին
բեան կարէ կամիլ . զի ներքին և զէական բա
րիս կամի նոյնոյ այ վասն ճշմարիտ և կա
տարեալ հաճուժե՛ն նր՝ ի նոսին , իսկ զարտա
քին բարիսն այս է , զփառս , զգաւորէ , զսէր ,
զպահպանութի , և զայլ պաշտօնս կրօնի , և
առաքինութեց ինքեան այ յանկայ , և կամի ,
զի մատուցեն ինքն՝ և այլ արարածք ամենաբոբ
բոբ սիրով , որով զայս ամ ոչ միայն կամի , և
ցանկայ այ , այլ ևս ամ զօրութի իւրով , որով
կարէ , զի ճշմարտիւ մատուցի , կատարէ :

Դ. Չորդն է , զի ճշմարտէ , զոր ասէ մքն
բեանարտոս , թէ չափն սիրելոյ զամ , է ան
չափ . վասն զի սէրն , թէ նկատեսցի առարկայ
աբար ըստ բարւոյն այնմիկ , զոր կամիմք այ , թէ
արժողականաբար ըստ համարման , զոր վսնոյ
նոյ այ իմանամք , և թէ սաստկաբար ըստ եռաց
ման , և ընդարձակման , որով ի ձեռն սիրոյ
առ ամ ածիմք , ոչ երբեք ունի զչափ : քանզի
պարտիմք արդարև սիրել զամ առարկայաբար ,
և ամենամեծ վակմամք ի վերջան զամ ստեղծու
ածս : ուստի քս տրն մեր մտի՝ 101 || Որ սիրէ
սսէ , զհայր կմ զմայր առաւել քան զիս , չէ ինձ
արժանիւ թէպէ լ հասարկ վճռոց Ածաբանիցն
սաստկութի կմ ըրձկութեմ սիրոյ ի ներքոյ պար
տաւորութեն ոչ անկանի , և կարեմք պարզներգոր
ծութի սիրոյ բաւարարել անյին պատուիրանի ,
որ հրամայէ սիրել զամ բոլորով սրտիւ , սակայն
ոչ է սահմանեալ աստիճան ինչ սաստկութե սի
րոյ սռ ամ : և մեք ոչ ինչ եռանդադոյն և սաստ
կադոյն սիրով կարեմք սիրել զամ . ապա թէ
ոչ , ոչ մնայր առաւել սաստկաբար սիրելոյ զամ .
առ որ թէպէտ ոչ պարաւանդիմք հրամանաւ ,
սակայն հրաւիրիմք և յորդորիմք ի ձեռն շնոր
հաց նորա :

Ե. Հինգրդն է , զի ունակութիւն սիրոյ , օն
և վս այլ ամաբանական առաքինութեց ասեւի է ,
ԸԴ 11 ոչ

ոչ բղխի բնականաբար 'ի ձեռն ներդործուէց ,
 աս լիսն բարոյական առաքինութեցն ունակու
 թեց' ուսուցանեն փիլիսոփայք , այլ յայ սփռի ,
 ուն առաքեալն հոգմ' 5 . || Սերն այ սփռեալէ
 'ի սիրտս մեր 'ի ձեռն հոգւոյն սբյ , որ տուեալ
 է մեզ : և հետեւաբար ըստ հաւանականադոյն
 և հասարկ բանիցն անժաբանից' 'ի նոյնոյ այ առա
 տանայ . և ոչ 'ի ձեռն այլինչ դործոյ ներդործու
 թե , և թէ ոչ միայն 'ի ձեռն պատրաստական և որ
 գիւնաւոր ներդործութե , այլ յառաջին մասն
 առացաք : ընձեռն' 6 . գլ' 1 . պրակ 6 . վնջ ժղ'
 թրի' ցուցանէ , թէ եկեղեցին զաճումն զայն
 ինդրէ յայ յաղօթս ինչ յասելն : || Տնւր մեզ
 նոր զաճումն հաւատոյ , յուսոյ , և սիրոյ :

Արդ թէ 'ի ձեռն ներդործութեց ոմանց որ
 զաճումն սիրոյ ստանալ կարէ , ոչ յայտնապէս
 երևի 'ի մէջ անժաբանից . զի ոմանք համարին ,
 թէ միայն 'ի ձեռն ընդարձակ ներդործութեց
 ունակութե կարէ ինիլ . և այլք 'ի ձեռն հա
 ւասար ընդարձակեալ ներդործութեց . իսկ
 այլք ասեն , թէ մզն 'ի սերն եղեալ , 'ի ձեռն
 իւրաքանչիւր առաքինութեցն ներդործութեց'
 ստանալ կարէ զաճումն սիրոյ , զոր 'ի մէջ այլոց
 ուսուցանէ երանելին ֆռանչիոկոս սալէղեանն ,
 և զոր հաստատէ 'ի 24 . կանոնէ ժղ' թրի' ուր
 անսահմանաբար և առանց բացառութե ասի ,
 թէ ընկալեալ արգարութիւն աճի 'ի ձեռն բա
 րեգործուեց . զի ուր . ասէ նա , ըստ սբյն բեռ
 նարտոսի , ոչ ինչ բացառոցի , և ոչ ինչ զա
 նաղանի :

Եւ թէպէտ լիսն մեծի առնս հեղինակուն ,
 և բոլր բարեգոյն պատճառաց , որովք հաստատէ
 նոյնն , վերջինս այս վճիռ հաւանականադոյն
 ևս ըստ արժանւոյն երևեացի , սակայն ապա
 հաւաքոյնէ , և օգտակար խրատ անցն , զի զկա
 տարեւադոյն ներդործութիւնս սիրոյ' յաճախ
 բղխեցնէ : և զայլ բարեգործութիւս 'ի պատ
 ճառէ

Զառէ Զոյնոյ առաքինութիւններքին հոգւոյն
ըզձին 'ի դործ անցեն . զի այսու պատճառաւ
ոչ միայն զաճումն , այլ և զառատութիւն մեծային
առաքինութեն այնորիկ ընկալնուլ արժանանան :

Ը Դարձել պատուական դանձա այս միով մա
հացու մեղօք բոլորովին կորուսեալ լինի : և է
ըստ հաւատոյ , զոր և հաստատեաց ժող' Թրի' :
որ և հակադարձաբար , Թէ 'ի ձեռն ներեի
մեղաց սէրն ոչ կորուսանի , սահմանեցաւ 'ի
նոյն խի ժող' . որ յայտնապէս խի սաէ : || Թէ
արդարքն որքանիցս 'ի ներեի մեղս երբ և իցէ
անկանին , վն այսորիկ ոչ դադարին 'ի դուրս ար
դար : յորոց երևի , Թէ ոչ միայն սէրն ոչ կո
րուսանի , այլ և ոչ նուազանայ 'ի ձեռն իւրա
քանիւր ներեի մեղաց : զոր ուսուցանէ սքն
Թօմաս . և ընդ նմա վարդապետք 'ի հասարա
կի : քանզի եթէ սէրն նուազէր 'ի ձեռն ներեի
մեղաց' անտուստ հետեւէր , Թէ 'ի ձեռն քաղում
ներեի մեղաց' սէրն բոլորովին կորուսեալ լի
նէր . զի մմ' եղերեալ 'ի ձեռն յաճախ բարձման
եղերեւոյ ուրուք սղառի : Եւ Թէպէտ այսպէս
է , սակայն խոստովանիլ պարտ է , Թէ եռանդն
սիրոյ նուազի 'ի ձեռն ներեի մեղաց : և Թէպէ
զեն հակառակք սիրոյ' սակայն դործոյ նր' ներ
հալին և զվատթար ունակութիւն սակաւ առ սա
կաւ 'ի հոգին ծնանին , որով ըք առ 'ի դործել
զմեծագոյն և զմահացու մեղս կարգադրի :

Է. Վեցեքն է , Թէ է յատուկ պատուիրան
ինչ վն սիրելոյ զմմ' ոչ միայն բացասական , որով
արգելեալ լինի մմ' ինչ , որ կարէ դործիլ ընդ
դէմ պարտաւորն սիրոյ նր' , այլ և ստորասակն ,
որով զմմ' ներքին ինչ ներդործութիւն սիրել պար
տաւորիմք . ոմ սաէ սքն Թօմաս , և հաստատի
'ի քանից քսի նն մերոյ մտթ' 22 . || Սիրեսցես
զմմ' մմ' քո յմմ' սրտէ քումմէ . և'' : և մինչ յա
ւելու զայսոսիկ առ նոյնն : || Այս է մեծ և առա
ջին պատուիրանն : զնոյնն յայլոց պատուիրա

Խնդրեսցեալ , թէ եթր պարտաւորէ պատուի
բանս այս : Պատասխանեմ նախ . թէ ճշմարիտ
է , և յայտնի առ ամեն . զի յայնժամ մեք առ 'ի
բլխեւ զներգործութիս սիրոյ պարտաւորիմք ,
յորժամ առ 'ի կիրարկանել զգործ կատարեալ
զըջման պարաւանդիմք . թէ 'ի կէտ մահոճան ,
մինչ այլով ընդ այ հաշտիլ ոչ կարեմք , և թէ
մինչ 'ի կացութե մահացու մեղաց եղեալ , զսոր
հուրդս ինչ ընդունիլ , կամ մատակարարել կա
միմք , և ոչ դտանի խստովանհայր . զի յայնժմ
գործ կատարեալ զըջմանն սիրով տեսակաւորիլ
պարտի , ոպ ասէ ժղ' թրի' :

Պատասխանեմ երկդ , թէ հաւանական իմն
է , զոր ուսուցանեն նավարոս և այլք . թէ միջն
'ի կիրարկանել զներգործութի սիրոյ պարտա
ւորի , մինչ զառաջին կիրառութին բանականութե
եւից , և բաւականապէս ծանեալ , թէ ամ
է ծայրագոյն բարի և վերջին վախճան , առ որ
զինքն և զիրան 'ի ձեռն ներգործութե սիրոյ'
ուղղել պարտէ : և թէպէտ պօնակինա և այլ
ամբանք ասեն , թէ յայնժամ առ 'ի կիրարկա
նել զներգործութի սիրոյ ոք' ոչ է պարտաւոր
'ի ներքոյ մահացու մեղաց , սակայն աներկբայ
իմն է առ ամեն , թէ զանցառումն այն ոչ է մեղք
մահացու 'ի նմա , որ զայնմանէ պարտաւորու
թէ զոչ ինչ լուալ , կամ խորհեաց , թէ առ 'ի
կիրարկանել զներգործութի սիրոյ պարտաւորի .
կամ որ վարդապետացն այնոցիկ վճռոյ հաւա
նիլ ոչ կամեցաւ , և զհակառակն վճիռ իբրեւ
զհաւանական ընդգրկեաց :

Է. Արդ որ պատկանի առ մեղս , որ է ընդ դէմ
սիրոյ . թէպէտ ամ մահացու մեղք ըստ որում
են վշտացուցիչք այ' ընդդիմանան առաքինու
թեա շոյմիկ , սակայն երկու են , որք նմա յատ
կապէս և մասնաւորաբար հակառակին :

Առաջինն է ատելութի այ' զոր մեղաւորն կարէ

յղաւ

յղանալ ի յինքն . ուր առաջանէ սքն թօմաս :
 'ի խորհելն զոմանս զործս անպիտան կամաց , որք
 ապականեալ կամաց նք ներհակին . ուրիւն ևն պս
 տիժքն մեղացն վս եղեալք . զի ան ըստ ինքեան
 յատկապէս ատել զոր ոչ կարէ , մինչ ի բնութիւն
 իւրում ոչ այլ ինչ , եթէ ոչ անհուն սիրելուի
 դուանի : և մեղքս այս առանց կարծեաց ծանրա
 ցոյն է 'ի միջ ամ մեղաց , ուր ասէ սքն թօմաս ,
 մինչ սովաւ մարդն մեծապէս յայ հրաժարի :

Երկրէն է , ծաւալութի , ուր ասէ սքն թօմաս ,
 և ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ անպիտան և ճանճութի
 ինչ կամաւոր , և ազատ վս հոգեւոր բարւոյ ,
 ըստորում է անպիտան բարի . ք . ըստորում 'ի
 ձեռն այնորիկ հոգեւոր բարւոյ , այսինքն , 'ի
 ձեռն ընկալման խորհորդոց և այլ բարեգոր
 ծութնց՝ մարդն դիմէ առ ան , ծառայէ նմա ,
 և փառաւոր առնէ զնա , և'' : և այսպէս ներ
 հակի ուղղապէս սիրոյ , որոյ յատուկ է ուրա
 խութին վասն հոգեւոր բարւոյ :

'ի մեկնել մեր զայնոսիկ , որք առ սերն պատ
 կանին , ըստորում առ ան նկատէ , երևի , թէ
 կարգ վարդապետութեա պահանջէ , զի և վս
 սիրոյ ընկերին վարդապետեսցուք : իսկ զի բա
 զումք , որք առ առաքինութիս այս պատկանին ,
 'ի յեթից տախտակն պարունակին , պատշաճա
 ւոր իսկ համարեցաք ընձեռել զայնցանէ յետոյ ,
 որք առ սերն ընկերին պատկանին 'ի մեկնել մեր
 զչորորդ , և զհետեւեալ պատուիրանս :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ :

Յաղագս առաքինութե կրօնի , և մե
 զացն . որ հակառակ նմա :

Երօնն ըստ սքն թօմայի , է առաքինութիւն
 այն . որով մարդիկ զպարտաւորն պաշ
 տօն և պատիւ այ տան . և որ ոչ է անաբանական

Յաղագիւս տասնաբանեայ
այլ առաջինն և մանաւանդականն 'ի մեջ բարոյ
ականայ . մինչ յանմիջապէս առարկոյ ոչ զինքն
զամ : այլ զպաշտօն և զպատիւն նր անի :

Եւ գործ սորա , ոտք և այլ առաքինութեցն
է կրկին . զի ոմանք են յառաջ եկեալք , որովք
մարդն հպատակի նոյ և զպարտաւորն պաշտօն և
զպատիւն նմա մատուցանէ , որպիսի են երկր
պագութիւն , պատարագն , մատուցումն , աղօթքն ,
ուխտն , և'' . Երկրպագելով զամենաբարձր
տէրութիւն նոյ յարդեմք և զմեզ նմա , որքան կա
րեմք հոգւոյ և մարմնոյ խոնարհութիւն հպատա
կեմք : 'ի ձեռն շնորհոյ , զինքն զամ պաշ
տեմք , իբրև զամենամեծ կենայ և մահու զհե
ղինակն . 'ի ձեռն մատուցման խոտուվանմէք
զբացարձակ և զամենազօր տէրութիւն նոյ 'ի յամ
տեղծութեմ : 'ի ձեռն աղօթից՝ առնա դիմեմք ,
ոտք առ աղբիւրն և սկիզբն ամբարեայ , որում
յուսումքն : իսկ 'ի ձեռն ուխտի ձանաչեմք զնա
իբրև զվերջին վախճան , առ որ զմեզ և զամ
մերսն յատուկ ըզմիւ առ նա անել կամիմք . զո
րոյ ամից 'ի մասնաւորի կատարելութիւն իսկ վար
դապետէ սքն թօմաս : իսկ այլք են հրամայ
եալք , որպիսի են ամ գործք այլոց առաքինու
թեց . որք առ պաշտօն նոյ անիլ կարեն . ուստի
տեսէ սքն յկր , դէ'' : Արանաւորութիւն սք և
անարատ այս է , այց առնել որբոց և այրեայ
'ի նեղութեւնոցա :

Բ. Եւ որ պատկանի առ մեզն հակառակ ա
ռաքինութեւն կրօնի . են բազումք , և բազմա
պատիկք , զորոց ոչ միայն աստ , այլ և 'ի հետ
և եալ յերկուս պրակս վարդապետեացուք .

Առաջինն և մանաւանդականն և իբր արմատն
այլոց է աւելորդապաշտութիւն , որով ըստ սքն
թօմայի , կամ նոյ ապօրինաւոր պաշտօն , կամ
արարածոց անպարտն պաշտօն մատուցանի ,
Առաջինն այն բաժանի և ևս յերկուս տեսակս
սրոց մինն է , մինչ նոյ մատուցանի սուտ և կեղ
ծեալ

ճեալ պաշտօն , ունէ թէ որ աթմ զպատարագս
հին օրինացն մատուցէ : Չի պաշտօնս այս ըստ
սբն թօմայ , է սուտ : մինչ կացուցեալ էր առ
ի նշանակել զապառնի խորհուրդս կենաց և
մահու քի մն մերոյ : որ արդ իսկ կատարեալ
է : Առ այս մեզս պատկանի և ևս ըստ թուլեթո
սի զսուտ նշխարս ինչ փոխանակ ճշմարտի են
թաղրել : կամ զսուտ հրաշս ձևակերպել , առ
ի սուտ անուամբն կրօնի զողորմութիւն աստի և
անտի ժողովել :

Իսկ միւսն է , մինչ մատուցանէ որ այ զաւել
լորդն պաշտօն , այս է , ունէ մեկնէ սբն թօմաս ,
մինչ լինի իմն , որ ոչ ածի ի փառս այ , և
ոչ ևս առ այս , զի միտք մարդոյ առ մծ համ
բարձցի : կամ անկարգ ցանկութիւն մարմնոյ
սանձադարեացին , կամ ևս է արտաքոյ սահմա
նադրութեն այ , կամ է ընդ դէմ օրինաւոր և
քննեալ սովորութեն եկեղեցւոյ : Խ Չի զայսո
սիկ մման ասէ սբն թօմաս , համարել պարտ է
ընդունայն և աւելորդապաշտական :

Եւ աւելորդապաշտութիւն այն , որով որ
զանպարտն պաշտօն արարածոց մատուցանէ ,
ունի զհնդեսին տեսակս , այս է , զկռապաշտու
թի , զմուշուի , զհմայուի , զունայն պահպանութի
այս է զաւելորդապաշտութիւն , և զկախարդութի :

Կռապաշտութիւն է , մինչ մծայինն պաշտօն
արարածոց ինչ իբրեւ այ մատուցանի , իսկ ըստ
թուլեթոսի , կռապաշտութիւն ոչ միայն կրօնի ,
այլ և հաւատոյ հակառակի , զի ունէ ճշմարիտ
երկրպագութի ոչ է , եթէ ոչ կանխեսցէ յիմա
ցականութե հաւատն , որով զբարձրութի նր
ճանաչեմք , որում հպատակիմքն , այսպէս և
սուտ երկրպագութի , որ է կռապաշտութի , են
թաղրել զմոլորութի յիմացականութե , որով համա
րինք զարարածս ինչ արժանի մծյին պատուոյ :

Սովորութիւն է անկարգ իշխանութի ինչ տո
ւեալ ի ձեռն դիւաց զայնադրութի ընդ նմ ,

որով'ի ձեռն վատթար և անելորդապաշտանն
 միջոցից լինի ինչ, որ է' ի վերջան զգորութի բնու
 թե և սակայն ոչ գերադանցէ զբնական զորու
 թին գիւնաց. և դաշնադրութիւն այն մոգուց ընդ
 դիւնաց լինի կամ յայտնաբար յերևիլ իսկ գիւնաց,
 աչաց մարդկանց, կամ' ի ձեռն այլոց մոգուց,
 որք զտեղի դիւնացն լնուն. կամ լռելեայն կար
 դալով առ դևս, որ ոչ միայն լինիլ համարի,
 մինչ ոք բանիւ խնդրէ զօգնութիւն գիւնաց, այլ
 ևս քանիցս անգամ ոք փորձէ առնել զիմն, այ
 նու, որ ոչ ըստ ինքեան, և ոչ գերբնական
 ինչ յածուստ պարգևեալ զորութեմ զայսպիսի
 ներգործութիւն կարէ յառաջ բերել. ուր մինչ
 բանք ինչ, և կնիք ի կիրարկանին առ ի բուժել
 զցաւս և զվէրս ինչ:

Դ. Եւ ըստ թուեթոսի միշտ մոգութեան միա
 ցեալ է և հերետիկոսութիւն, ուր է թէ մսկն յանդ
 քնութեամբ հաւատայ թէ դևք կարեն առնել
 զհրաշս, կամ զիմն առանց թոյլատրութեմ այ
 յատուկ զորութեամբ իւրեանց կարեն առնել.
 վս զի ըստ սբոյն օգոստինոսի, || Աննաձշմարիտ
 է, ասէ, թէ միայն ան կարէ առնել զամ, զոր
 կամի, և թէ ոչ կարեն դևք առնել զիմն բնա
 կան զորութեամբ իւրեանց, եթէ ոչ թոյլ աս
 ցէ ան:

Յաւել նոյն թուեթոս. թէ կարէ երբեմն
 պատահիլ, զի ոմանք պարզամիտ անձինք ըստ
 վերոյ ասացեալ կերպի վարեցեալ, որով լռե
 լեայնն կարդան առ դևս, տնյաղթաբար աղի
 տասցին, թէ կարդան առ դևս, և յայնժամ
 գոնէ ոչ մեղանչեն մահուչափ վս անյաղթելի
 տգիտութեան այնմիկ, սակայն ոչ կարեն անմե
 ղադիր լինիլ, ի ծանուցանիլ նոյ յայլոց. կամ
 ինքեամբ իմանալ նոյ, թէ այն՝ զոր առնեն է
 ապօրինաւոր, կամ թէ սկսին յերկբայս լինիլ:

Հմայութիւն է անկարգ և անելորդ որոնումն
 սոցառնի և գողտնի իրաց ինչ. զորս մարդն
 աստ

աստ և այժմ բնականաբար ճանաչել ոչ կարէ :
 Ասէ սքն թօմաս . թէ միշտ 'ի հմայութե յայտ-
 նի կամ լուրեան անունանկոչութի դիւացն ին
 դրի . զի օգնութիւնն ծանօթութի իրողն այնս
 ցիկ լիցի : Ուստի հմայութիւն և մարութիւն վասն
 դաշնադրութեն այնորիկ ընդ դիւաց . է ամենա-
 մեծ մեղք ընդդէմ առաքինութե կրօնի . վստ-
 քոյ արդէլու առաքեալն հաւատացելոց . ամկոր .
 10 . ասելով . || Ոչ կամիմ զձեզ հաղորդս դիւաց
 լինիլ : Եւ սքն օգոստինոս . || Յամ ընկերուէ դի-
 լաց ասէ 'իբրև 'ի մհբեր ցաւոյ փախչիլ պարտ է :
 Ե . Արդ 'յայտնի անունանկոչութի դիւաց 'ի
 հմայութե բաղմոսադատիկ կարէ լինիլ . ոնք լայ-
 նատարած մէկնէ սքն թօմաս . ըստ բաղմադան
 կերպիցն : որովք սովոր է դէն զգաղտնիս և զա-
 պառնիս յայտնել : Չի երբեմն կեղծէ զայն 'ի
 ձեռն պատիր ինչ երևութից , որովք զաչս մարդ-
 կան պատրէ , և երբեմն 'ի ձեռն երազոյ , յոր-
 ժամ ոք երազի պատասխանայն դիւաց սպասէ ,
 և անուննի հմայութի երազոյ : Երբեմն 'ի ձեռն
 կեղծեալ երևութից մեռելոց կամ խօսակցուէ ,
 և կոչի մեռելադիւթութի : Երբեմն 'ի ձեռն
 արձանաց , և երկրային ինչ մարմնոց : Երբեմն
 'ի ձեռն պատկերաց երևելեաց 'ի ջուրս : Երբեմն
 'ի ձեռն պատկերաց 'ի յօգս և 'ի հուրս : և եր-
 բեմն 'ի ձեռն նկատման աղեացն կենդանեաց ,
 որք զոհին դիւաց , և ամ տեսակ հմայութեւս այ-
 սորիկ է ծանրագոյն մեղք մահուչափ , և անձին
 օրինօքն արդէլեալ . ոնք երևի 2 . օրին . 3 . և ևս
 յեկեղեցական սահմանադրութեցն նշովիւք և
 բանադրանօք արդէլեալ :

Իսկ հմայութին որ լինի 'ի ձեռն լուրեայն ան-
 ունանկոչութե դիւաց ոնք ուսուցանէ սքն թօ-
 մաս , յերկուս տեսակս բաժանի . Արոց առաջինն
 է , յորժամ առ 'ի ճանաչել զատուանի և զգաղտ-
 նի իրս , աւելորդապաշտութի խորհեալ լինի
 իմն 'ի արամադրութե իրաց ոմանց , որ ըստ ին
 քեան

բեան ոչ ունի զբնական շաղկապութիւնդ դաղտ
նի և աղառնի իրաց . ոպ ասէ սքն օգոստինոս .
|| Կարծիքն այնոքիկ նշանօք ոմամբք իրաց ինչ մէ
կային յանդ դնութիւն հաստատեալք , դիւացն իբ
րու դաշնադրութիւն եղեալ՝ համարել պարտին :

Արդ՝ հմայքն և ևս կարեն հմայել և դիւթել
նկատմամբ ի շարժումն և ի գրութիւն աստե
ղաց , որ կոչի աստղաբաշխութիւն կարկաշումն
հաւուց , ի բառանջումն կենդանեաց . ի թռչումն
ձառուց . և ի բանս մարդկանց պատահմամբ
արտաբերելն , առ ի նախադուշակել զաղառնիս
և զշաղտնիս . նաև ի դիծս ձեռաղ մարդկանց
որ և անուանի ձեռնադննութիւն :

Դ. Դարձեալ դիտելի է մտ աստղաբաշխութեւն ,
զի ըստ սրբոյն թմայի թէպէտ դիտութն այնտ
էիկ զննկն զօրութիւն ինչ կարեմք ճանաչել , ոպ զնա
ւարումն արեգական , զիտիօխումն օդոյ , և՛ :
նաև զհակումն , և զբաղադրութիւն և զայլ տրտ
մադրութիւն մարդկային մարմնոյ (որ թէպէտ է ան
ստոյգ ի մասնաւորս , սակայն ի հասարակի փի
լիստիայութիւն երևի թէ աստեղք , և երկինքն
իւրք կերպիւ ազդեն մարդկային մարմնոյ) սա
կայն ճշմարտ է , թէ ըստ երկուց է մեղք մա
հացու ի կիր արկանել զաստեղաբաշխութեւն զար
հեստս : Առաջինն է , մինչ ի կիր արկանի առ
ի ճանաչել զայն , որ յաճային կամացն միայն է
կախեալ : այսինքն . առ ի ճանաչել զնախասահ
մանութիւն , զերկութիւն , զգատապարտութիւն ,
և այլն , ուրաք մարդոյ : Երկրորդ առ ի ճանա
չել զպատահումն զայն իբրու ստուգիւն , որ միայն
յանձնի լիանութեւն կամաց մարդոյ կախի : ուստի
սքն օգոստինոս || Զայսպիսի աստղաբաշխ ասէ ,
պարտ է ի բրիտանեական դիւթութեւն մերժել ,
և դատապարտել : և յայլ ուր զաստղաբաշխա
կան դատողութիւն զայն անուանէ , վնասակար
աւելորդապաշտութիւն : և ասէ , թէ հետեւօղք
նյ յոյժ մ լոյիւն , և վաճառեն զինքեանս ի թքչ

ուսու ծառայութի անդէտ արանց : Ասացաք զպատահումն զայն իբրու ստուգիւն : Վս զի եթէ ռք գիտութեան այնուիկ վս ճանաչման բնական բաղադրութե , և ունակութե ուրուք մարդոյ՝ տասցէ միայն , թէ կարէ պատահիլ , զի արասցէ զայս , կամ զայն , յայնժամ թէպէտ ինչք կերպիւ ունայն և յոյժ անստոյգ է այնպիսի դատողութիւն , սակայն ոչ է մեղք մահացու , եթէ ոչ յայնմիկ ժամանակի , յորում ռք այնոյ անեալ է զինքն 'ի պահպանութի այսպիսի աստղաբաշխութե , մինչ զի նոքօք իբրև առաջին և դիւսաւոր կանոնիւ վարի 'ի դործս իւր , զի առանց բնեւելոյ զաստեղս զոչ իմն առնել կամի :

Է. Եւ է այլ տեսակ հմայութե 'ի ձեռն վիճակի . և վս զիտելի է ըստ սբյն թօմայի , զի այլ է վիճակն հմայութե , որ 'ի կիր արկանի առ 'ի դիտել զսպառնի և զծածուկ ինչ այլ է վիճակն հարցական՝ առ 'ի դիտել թէ զինչ առնել տարտ է 'ի դիպունաժս ինչ : և այլ է բաժանականն՝ առ 'ի տահմանել , թէ զինչ խրաբանչիւր ումեք ելցէ բաժինն : Արդ վիճակն , որ է հմայութե , է միշտ մեղք մահացու , յորում է միշտ դաղանի դաշնագրուի ընդ դիւաց , որով հետև ոչ տահմանագրութե՝ ոյ՝ և ոչ բնական ինչ զօրութե վիճակին այնոքիկ՝ ունին զհարկաւոր համաձայնութի ընդ նմա , որ նոքօք քննի :

Իսկ 'ի հարցական վիճակս է ևս մեղք մահացու , յորժամ պատասխանայն դիւաց սպասեմք , բայց , ոչ է մեղք , յորժամ նովաւ հարցանեմք զան՝ և այս պարտ է լինիլ միայն երիւք թէութեք , Առաջինն է , զի մի լիցի վս հետաքրքրութե , այլ վս ծանր ինչ հարկաւորութե : զոր օրինակ , եթէ 'ի մէջ պաշտօնէիցն ոյ անկցի վէճ ինչ , թէ ո՛ր 'ի նոցանէ պարտ է մնալ 'ի վտանգի 'ի ժամանակի հալածման , զի մի՛ լիցի փախուստ ամցն , և կամ թէ մի լիցի 'ի մնալ ամցն պատահիլ կտրուստ ամցն , Յայնժամ
Եթէ

եթէ այլ կերպիւ չիցէ հնար բառնալոյ զվէճա
ոնց ինձն երևի , պարտ է վիճակաւ ընտրել
զայն , որ մեալոցն է , և զայն որ փախչելոցն է :
Եւ տայ զայլ զօրինակ սքն օգոստինոս 'ի դիրս
բրիստոնէական վարդապետութե . ասելով . ||

Եթէ յաւելցի իմն , զոր ստարա է տալ այնմ , որ
ոչ ունի . և զոր երկուց տալ չէ հնար , 'ի պա-
տահիլ առաջի քո երկուց , սրոց ոչ ոք զանազա
նի առաջի քո մեծագոյն կարօտութե , արդարա
գոյն իսկ առնես , եթէ վիճակաւ ընտրես , թէ
աւմ պարտ է տալ , զոր երկուց ոչ կարես տալ :

Երկդ թէութիւն է , զի լիցի մեծաւ յարդ-
մամբ : ուստի ասէ Պետայ քահանայն , թէ
մինչ առաքելքն կամեցան ընտրել զոք փոխանակ
յուդայի , նախ ժողովեալ 'ի միասին զաղօթիս
և զաղաչանս մատուցին առ ձեռն , և ասլա արկին
զվիճակս :

Եւ երկդ թէութիւն է , զի բանք անաշուճ
դրոց , որք 'ի հարցական վիճակս 'ի կիրարկա-
նին , մի 'ի մարմնաւորս 'ի դործ անցին : ուս
տի տսէ սքն օգոստինոս : || Եւ թէպէտ չէ ար
համարհելի որոնելն զվիճակս 'ի սքն աշխտա-
բանի , փոխանակ դիմելոյ 'ի հարցումս դիւաց ,
սակայն և սովորութիւնս այս ինձ անհաճոյ թուի ,
վսկամելոյ 'ի կիրարկանել զանայինն բան յաշխար
հայինս , և 'ի կենացս այսօրիկ ունայնութի :

Իսկ բաժանական վիճակն է ըստ օրինաց .
միայն թէ ունիցի զերիս թէութիւն : Առաջինն
է , զի մի 'ի լիցի ընդդէմ հասարակ բարւոյն ,
ոնց և թէ իշխանութիւն բաժանեցին վիճակաւ
'ի միջ այնոցիկ , որոց ոմանք են անընդունակք
առ այն : Երկդ , զի մի 'ի լիցի ընդդէմ արդարու
թե : Երկդ , զի մի 'ի կիրարկցի վիճակն 'ի յեկեղե
ցական բարեբարութիւն , և արժանաւորութիւն ,
զորս չէ օրէն վիճակաւ բաժանելայսութեութե
է օրէն 'ի կիրարկանել զվիճակն բաժանելոյ .
միայն թէ մի 'ի լիցի սղասել պատահմանն այնմիկ
'ի

ի դիւանց , այլ միայն պարզ հանդիպման :

Թ. Ունայն պահպանութիւն այնու զանազանի
 ՚ի հմայութե , զի սա մանաւանդ դիտե ի ճա-
 նաչումն դաղունի իրաց ոմանց առ ՚ի ստանալ
 անպատեհ կերպիւն . իսկ այն դիտե ՚ի հանդս-
 տութիւն մարմնոյ և հազւոյ առ ՚ի ստանալ զայն
 ՚ի ձեռն անօգուտ և անելորդ միջոցից , որ
 եթէ լիցի առ ի մեասել , կոչի կախարհութիւն .
 և ճշմարիտ է , զի այսպիսի ունայն և անելորդ
 պահպանութիւն է ըստ սեռի իւրում մեղք մա-
 հացու , զի ՚ի սմա լուելեայն . կամ յայտնի անո-
 շանակոչութիւն դիւանց միշտ գտանի : ուն ասէ
 սքն օգոստինոս : որ և ունի զերիս տեսակս :
 Առաջինն է արհեստն ծանօթուէ , որ զաղօթս
 ինչ և զպահս իբրեւ զսուրբ և զանսխալ միջոցս
 ՚ի կիր արկանէ առ ՚ի ստանալ զգիտութիւն առաց
 աշխատանաց և ջանի իբրու ըստ ներհեղական
 դիտութե , և այս ստանց մահացու մեղաց լինիլ
 սչ կարէ , ուն ասէ սքն Թօմաս :

Երկրորդն է պահպանութիւն առողջութե : մինչ
 որ առ ՚ի առողջացուցանել զինքն , կամ զայլ որ
 զանօգուտ և զանելորդ միջոցս ինչ ՚ի կիր ար-
 կանէ . ուն զաղօթս ինչ քաղկացեալ յամանց բա-
 նից , և ոչ յայլոց . կամ զկնիք ինչ , և զուռու-
 թուլունս , այս է : զհամայիւս կապել ՚ի բա-
 զուկն , և այլն : և անելորդ պահպանութիւն
 այս , եթէ չիցէ անյաղթելի տղիտութե , է մեղք
 մահացու . մինչ ըստ սքն Թօմայի՝ միշտ է ՚ի նմ
 լուելեայն անուանակոչութիւն դիւանց : Ուստի
 ասէ սքն օգոստինոս : || Թէ առ անելորդա-
 պաշտիւն պատկանին , կապանք , և դեղք , որք
 ոչ են ըստ բժշկայն խրատու . և այլն :

Ժա. Աստացես , Թէ աղօթքն այնորիկ են
 բարեգոյն միջոցք , և համաձայն յոյժ կրօնի .
 Պատմ ճշմարիտէ , եթէ ՚ի կիր արկցին միայն
 առ ՚ի խնդրել յայ զառողջութիւն , բայց ոչ այսմ
 եթէ հաւատասցի որ անելորդապաշտ համոզ-
 մամբ ,

մամբ, թէ է ի նոսա զօրութի ինչ առ ի տալ
 զսուրբութի, կամ թէ համարեացի որ, թէ
 աղօթիւքն այնորիւք՝ առողջութի անստալարար
 տաջեալ լինի, միայն թէ այսորիւք բանիւք, և
 ոչ այլովք լիցի: զի ո՛ր արդեօք ոչ տեսանէ,
 թէ այսպիսի պահպանութիքս ունայն և անօ-
 դուտ են, և ապա և աղօթից և կրօնի հակա-
 ռակ: զնոյնն ասել պարտ է և վսայնօցիկ, որք
 ընդ պարանոցն կախեալ ունին զնշխարս սբց
 կամ զբանս ինչ աւետրնական դրոց, վս զի եթէ
 զայս առնեն ճշմտեալ արդարձիւ կրօնի, առ ի
 պաշտել զսո՛ւ, և յարդել զսբս նր, է քօրինաց,
 և բարեպաշտ սովորութի: Իսկ եթէ ունայն
 ինչ պարադայիւք պահպանեացի, ոնք եթէ ա-
 նօթն նշխարաց՝ պարտ է ունիլ զայս ինչ ձև,
 և թէ աւետրնական բանքն ի մաքուր թուղթն
 պարտին դրիլ. կամ թէ ստուգիլ հաւատաացի
 որ նշխարացն այնոցիկ, և բանիցն: թէ է ի նս
 անսխալելի զօրութի առնելոյ զայս ինչ: Ենք
 հաւատաացի, թէ ունելով զայսոսիկ՝ ի պատե-
 րաղմի, կամ ի մահադու մեղս ոչ մեռանի: զի
 այս առանց կարծեաց է աւելորդապաշտական,
 և ապա աղօթինաւոր ոնք ասէ սբն թօմաս:

Ժբ. Եւ երկդնէ ունայն պահպանութիւն ա-
 պառնի պատահմանց, ոնք մինչ որ ի հանդիպ-
 ունածոց իրաց ինչ՝ որք առ նոյնն ոչ պատկանին,
 զչար կամ զբարի ինչ ինքեան կմայլոց հանդի-
 պիլ դուշակէ: և զբազում օրինակս ունայն
 պահպանունս պատմի: սբն օգոստոսինոս ի վերոյ
 ասելով, || Թէ ընդ դաշնադրութիս դիւաց
 համարին և բազմազան ունայն պահպանութիւք,
 այս է, դիտելն ի խաղ անգամաց, յանկուսն
 բարի, կամ յանցս շանց և կամ մանկան ընդ մէջ
 երկուց բարեկամաց ի միասին գնացելոց: ի
 փռչտումն անձին յըզգենուլ զզգեստոս, ի կրու-
 ծումն մկան զգեստուցն քղանցից. և առաւել
 երկիցէ որ յապառնի չարէն, որ նովաւ դուշա-
 կի,

կի , քան թէ ցաւեացի վն ներկայ վնասուն ,
 Եւ որ պատկանի առ կախարդութիւն դիտե-
 լի է , զի է տեսակ ինչ ունայն պահպանութե ,
 որով զք գործակցութ զիւնաց վնասե մարմնոց ,
 հոգւոյ , և ընկնցն այլոց . կամ վնասել դիտե ,
 ուստի երևի , թէ զինչ է զանազանութի ի միջ
 մոգութե և կախարդութե , զի մոգն դործակ-
 ցութք զիւնացն վարի , մանաւանդ ի ցոյց և ի
 զարմացուցումն իւր այլոց , իսկ կախարդն զիւ-
 տե ի վնաս այլոց :

Եւ կախարդութիւն կրկին է , այսինքն , սի-
 րահարական , և վնասողական , կախարդութիւն
 սիրահարական , է այն , զոր ի կիրարկանեն
 կախարդք առ ի դրդել զք ի մարմնաւոր սէր ,
 կամ հակադարձաբար յատելուի և յանջատումն
 երկուց ամուսնացեալ անձանց . Եւ շուրջ զայ-
 սու դիտելի է , ըստ թոյլութե , զի գէն ոչ
 կարէ պատճառել զհարկաւորութի ինչ ի կամս
 մարդոյ , այլ միայն զնոյնն հրապուրէ , կամ
 փոփոխելով զերեւակացութիւն և զպատկերա-
 կերպութիւն , և զսիրելին ցուցանելով ի բրե-
 զամենասիրելի . կամ բորբոքելով և դրդելով զա-
 խորժակն մարմնոյ , և սակայն այսու ամիւ կմքն
 տակաւին մայ ազատ . և կարէ մարդն ի կամիւ
 իւր անսպին շորհացն օգնութք զօրացեալ ի
 բաց մերժել զամ աղտեղի խորհուրդսն և ըզ-
 հրապուրանսն :

Իսկ վնասակար կախարդութիւն է , որով վա-
 րին կախարդք ի վնաս այլոց . այս է , կամ ի
 յարուցանել զցաւս և զհիւանդութիւն ի մարմ-
 նի ուրուք . կամ վնասելով արտաքին ընկնցն այ-
 լոց զհողմունս , զկարկուտ . և զմրրկիս յարու-
 ցեալ գործակցութք զիւնաց առ ի սատակել զկեն-
 դանիս , և առ ի տապալել զծառս , և զտունս ,
 և'' . զի ճշմարիտ է , թէ գէն զայստիկ և զայլ
 նմանս թոյլատրութեւն այ կարէ առնել , ոմ է-
 րևի յօբոյ . զլ . 1 . և 2 :

ԺԲ. ԴՐՃԼ գիտեի է, զի կախարդքն, բաց ՚ի մեղաց կախարդութե, կարեն անկանիլ և ևս յայլ զարհուրելի և եղեռնային մեղս, վն որոյ քննել պարտ է զնս, մի թէ զյայտնի կամ զուրբայն գաղնս եղեալ իցեն ընդ դիճաց. մի թէ զհաւատն քի նն, և զմկրտութին ուրացեալ իցեն, մի թէ զմօլորութի ինչ ընդդէմ հաւատոյն ընկալեալ իցեն. մի թէ կարգացեալ իցեն առ դևս, և զսաշտօն ինչ ճյ և զգատին նր մատուցեալ իցեն դիճաց, կամ թէ ի կեանս յայս և ի հանդերձեալն ունիլ ի նողանէ իմն յուսացելիցեն. մի թէ զսբապղծութի ինչ գործեալ իցեն, և մի թէ զսրբաղան ինչ իրօք. այս է. զսրբաղան մեռնն, զօրհնեալ ջուրն, յաղտեղի, յաշխարհային, և յամբարշտականս ի կիր արկելիցեն քննել պարտ է և զմեանս, զոր հասուցին այլոց կախարդութի իւրեանց. զի հատուցեն զայն. Գիտեի է և ևս, զի կախարդքն մեղանչեն ոչ միայն ի մեռսել այլոց կախարդութի, այլ և մինչ ի կիր արկանեն զնոյն արհեստն ի լուծանել զկախարդութին զոր արարել են այլք. և մանաւանդ ևս չէ օրէն խնդրել ի կախարդէ, զի լուծցէ զկապն, զոր կապեալ են կախարդքն, այլ պարտ է լուծանել զայն աղօթիւք, երգմեք, պուգչութի, խորհրդոցն արժանաբար ընկալ մամբ, և այլ բարեգործութեամբ, զայս ինչ յայ խնդրել պարտ է, և ի նմանէ միայն յուսալ.

ԺԳ. Եւ բաց ՚ի վերոյ ասացեալ հնդից աւելորդապաշտութե տեսակաց, են և այլ երկու մեղք, որք են յատկապէս ներհակք առաքինութեն կրօնի. այս է. փորձութի նյ, և սրբապղծութի:

Փորձութի նյ է, յորժամ ոք երկբայեալ ըզկտարելութի ինչ նյ առնէ զինն, զի փորձիլ գիտասցէ, մի թէ ան զայս ինչ կտարելութի ունի, թէ ոչ, զոր օրինակ մի թէ ան գիտէ, կամ

կամ կարէ զայս ինչ , և մեղքս այս ըստ սեռի իւրում է մեղք մահացու : և այս ըստ երկուց կարէ լինիլ . նախ յայտնաբար , մինչ որ առնէ զինն այնու գիտաւորութիւն , զի փորձիւն գիտացէ , մի՛ թէ անձ զայս ինչ կարացէ առնել . երկրորդ լուրջայն . մինչ որ թէպէտ ոչ ունի զյայտնի գիտաւորութիւն փորձելոյ զանձ , սակայն առնէ զայն , որ ըստ ինքեան գիտէ 'ի փորձութիւնն , ուր որ զանցարարեալ զմիջոցութեան . որք սահմանեալ են անային նախախնամութեան , սպասէ ներդործութեան ինչ 'ի միայնոյն . առանց հարկաւորութեան , կամ օրինաւոր պատճառի , որ զանձ առ այս շարժեացէ . ուստի ասէ սքեան տինոս , || Ընէ 'ի փախուստ լինիլ քի՛ տն և 'ի թաղիլ նր . խրատել զմարդկայինս տկարութիւն , զի մի՛ յանգիւնեացի փորձել զանձ , մինչ կարէ առնել զոր պարտէ , և կամ զերծիլ , մինչ կարէ :

Իսկ եթէ հարկաւորութիւն ինչ և օրինաւոր պատճառ պատահեացի , յայնժամ ուր ասէ սքեան թօմաս , ոչ փորձէ զանձ , որ զօգնութիւն ինչ անտուր խնդրէ կամ սպասէ 'ի նմանէ : ըստ այնմ շ . մնաց . 10 . || Եւ 'ի չդիտել մեր զինչ առնել . զայս ունիմք միայն՝ զաչս մեր առքեղ համբառնալ նր :

Թե . Սրբապղծութիւն ըստ սքեան թօմայի , է անարգել և սպաւանել զսրբազան իրս . որ առ անձին պաշտօնն է սահմանեալ . և անարգումն այս կամ սպաւանութիւն պատահի , մինչ լինի ինն ընդդէմ նմա , որ ներհակի այնմ պաշտման . առ սր սահմանեալ է : և ունի զերիս տեսակս . Առաջինն գիտէ յանձն սրբազան : Երկրորդն 'ի սրբազան տեղի : Իսկ երրորդն 'ի սրբազան իր . ըստ որում 'ի տեղոյ , և յանձնէ զանազանի . Առ առաջինն տեսակ պատկանի անձին , որ լինի ընդդէմ սրբազան անձին . որպիսի կղերիկոսն , և կրօնաւորն . յորժամ յարգումն

պատկանեալ թէութե նորա բանաբարի , կամ մաքրութի նր ըստ որում անագրեալ անարդի , կամ վնասի , ունի եթէ ոք հարցէ բանութի զկղերիկոսն , կամ ընդ սրբազան անձն պղծեացի :

Աս երկրորդ տեսակն պատկանին դործքն այ նորիկ , որք տեսականաբար ներհակին անձային պաշտաման . առ որ սրբազան տեղին է սահմանեալ , որպիսի է անարդար հեղուին արեան մարդոյ յեկեղեցւոյ , պառնկութին , և այլ ամ տպօրինաւոր գիծութի ՚ի սք տեղւոյ . դարձեալ գողութի , ոչ միայն սրբազան իրաց , որ առ երրորդ տեսակն պատկանի , այլ և իւրաքանչիւր իրի , որ ՚ի սք տեղիս դործի , ունի ասէն վարդապետք ՚ի հասարակի :

Իսկ առ երրորդ տեսակ սրբապղծութե պատկանի չարաչար կիրառումն խորհրդոց , և այլ սրբազան իրաց եկեղեցւոյ . ունի սրբազան մեռնի օրհնեալ ջրոյ , և այլն . դարձեալ ապականութե և պղծութե սրբազան անթոյց . և զարդուց , և բանաբարութե սրբազան պատկերաց . Յաւել գայեթանոսն , թէ առ այս տեսակ պատկանի և ևս չարեաւ վարիլն սրբազան գրովք , ունի եթէ առ աւելորդապաշտութի , կամ ՚ի խաղս , կամ ՚ի հաստատութի հերետիկոսութե ՚ի կիրարկցին :

Արդ՝ ամ սրբապղծութի տեսականոր դիտաւորութի և արհամարհմամբ անձային պաշտօնի , է մեղք մահացու , և ոչ կարէ անմեղադիր առ նեւ զնա թեթեւութի նիւթոյ՝ վն զի ՚ի պատճառս արհամարհման , թէ և նիւթն չիցէ ծանր , սակայն չարութիւն միշտ է ծանր , որ ՚ի նմա դատանի : Բայց ոչ այսպէս , եթէ ոք առանց զանձայինն պաշտօն արհամարհելոյ զսրբազան իրս ՚ի կիրարկցէ առ այլ ինչ , առ որ չէ սահմանեալ . զի յայնժամ լինի միայն ներքին մեղք , եթէ նիւթն թեթեւ ըստ դատադրութե խոհեմ առն երևեսցի , իսկ եթէ ծանր լիցէ , է մահացու մեղք :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՎԵՅԵՐՈՐԴ.

Յաղագս թէ քանադատիկ մեղանչել կարէ ընդ
դէմ առաջին տասնաբանեայ օրինացն :

մ. **Բ**նդ դէմ առաջին տասնաբանեայ օրինացն մեղանչեն նախ , կողմն երկրպագութե , և հրէայք , կամ որք յուղղափառ հաւատոյն անտի և 'ի կրօնէ նր Եւրացութի հեռանան :

Որք զաղանդս հերետիկոսաց , և զայլ մալորութիւնն որք յեկեղեցւոյ անտի դատապարտեալ են , յանդգնութի ընդունին , կամ որք հերետիկոսացն 'ի հերետիկոսութի նց օգնեն : և պաշտպանեն . և ընդ նոսա յանդգնութի վիճեն զսհաւատոյ . և զգիրս նց ընթեռնուն , կամ քարոզից նց ունկնդիր լինին , և այլ արարողութեցն ներկայ դռանին :

Որք զԵւրաքանիւր մասանց հաւատոյ ճշմարտունն երկբային , որք ուրանան զհաւատս , կամ կեղծեն արտաքուստ ունիլ զայն . որք ըզդիտաւոր մասունս հաւատոյ և զայլս , որք են հարկաւոր 'ի փրկութի , ողջ հաւատամքն , ըզտէրունական աղօթս , տասնաբանեայ օրէնս . և զխորհուրդս , յանցանօք խրեանց անդիտանան :

Որք զողորմութի և զնորհօքն այ յանդգնին կամ զնմանէ յուսահատին . կամ որք ատեն զսծ զս հարուճածոցն , որովք խրատէ զնս : կամ ըզնախախնամութի նր տրտնջան . կամ որք ծուլանան կամաւորապէս 'ի ծառայութի նր :

Որք այ զաւելորդ և զանպարտն պաշտօն , կամ ստեղծուածոց զպաշտօնն միայնոյ այ մատուցանեն . Որք զօգնութի դիւանն լուսեայն , կամ յայտնապէս հայցեն :

Ը. Որք զքաղանի և դադառնի իրաց զծանօթու

Թուօթին աւելորդապաշտութիւնն . ունի աստ զաբաշտութիւն . երազօք , և դիւթութիւն . և այլն . այլովք . որք յեկեղեցւոյ անտի արպելեալ են , և 'ի վնաս մարդկանց 'ի դիւաց անտի հնարեալ :

Որք ցգիւթս և ցվհուկս զլաղանի և զապառնի իրաց հարցանեն , թէ զինչ պիտի լիցէ նոցա յապառնին , այս է , մի՛ թէ յաջողութիւն , թէ՛ ձախորդութիւն . և ևս այնքիկ , որք 'ի կիրարկանեն զմատանիս և զխարբալն , և զայլս 'ի դիւաց ողի :

Որք զնշխարս և զպատկերս սրբոց ինչք պահպանութիւն աւելորդապաշտութեան ընդ պարանոցս կամ ընդ բաղուկս կախեն , և կամ այնքիկ որք զղահս և զաղօթս ինչ իբրև զանախալիկ միջոցս 'ի կիրարկանեն առ 'ի ստանալ զգիտութիւն և զմատաւթի առանց աշխատանաց և ջանից :

Որք առ 'ի բժշկել զինքեանս , կամ զայլ ոք , 'ի կիրարկանեն զբանս , զաղօթս , զկնիքս ինչ և զայլ աւելորդապաշտ միջոցս , որք բնութեամբ իւրեանց ոչ կարեն գնոյն զօրութիւն ունիլ , կամ որք ունայն և աւելորդապաշտ ինչ պահպանութեամբ զբարի պատահումս իւրեանց կամ՝ այլոց դուշակեն :

Որք զսիրահարական , կամ զվնասակար կախարդութիւն 'ի կիրարկանեն , զորս քննել պարտ է մի՛ թէ ումեք չար ինչ հասուցեալ լիցեն , ունի զի պարտաւորեցին 'ի հատուցումս , և ևս կամ որք ինչք կապանօք արդելուն զորք կատարել ըլ խորհուրդն պատկի :

Որք փորձեն զմեծ , և զանց առեալ զմիջոցօք որք նախախնամութեամբն այ կացուցեալ են ըստ ասանեն հրաշից նրա առանց հարկաւորութեան կամ օրինաւոր պատճառի .

Որք զսրբապղծութիւնս դորձեն , զսրբաղանանձինս քանաքարեն , կամ ամբարշտութեամբ հարկանեն , կամ զաղստութիւնն անիրաւարար քանաքարեն . Որք զտաճարն ինն . ունայն , անպար

պարկեշտ : և աղտեղի խտակցութեամբ , կամ
չարագործութեամբ , այս է , գողութիւն , պտն
կութեամբ . և այլ եղեւնային գործովք և ևս
անմեղ արեան հեղմամբ պղծել և ապականել
ոչ երկնին :

Որք զխորհուրդս եկեղեցւոյ անարժանութիւն
ընդունին . կամ մատակարարեն . զանօթս , և
զարդս եկեղեցւոյ և զայլ սրբազան իրս յաղ
տեղիս , և կամ յաւելորդապաշտական 'ի կիր
արկանեն . զպատկերս սրբոց արհամարհեն , ըն
քանս անձաշունչ գրոց յաւելորդս և յունայնս ,
կամ 'ի խաղ , և 'ի ծաղր , և 'ի ստութիւն 'ի կիր
արկանեն :

ՊՐԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Մեկնեացուք և զերկրորդ պատուիրանն տա
նաբանեաց օրինաց :

Մի առնուցուս զանուն ան անքո ընդունայն .

Ըանք երկրի պատուիրանիս , 'ի միոյ կողմս
նէ արդեւուն զչարաչար կիրառումն անյին
անունն , և զանպատուութիւն զայն . զոր գործեն
հայհոյիչք , երդմնազանցք , և յանդիմութիւն
դռնօղք : Եւ 'ի միւսոյ կողմանէ , հրամայէ յար
դել մեծաւ պատշով զամենասուրբ զանունն ան ,
պահել զերդումն , և զախոտ ան ուխտեալ հա
ւատարմութիւն կատարել . զի սրոյ 'ի դիւրութիւն
և 'ի կատարեալ մեկնութիւն սոքա զերկոյ աստ
ճառեացուք , այս է , զերդմանց , զհայհոյանց
և զախտից :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ՝

Յաղագս երգման ։

Ա. Իստեղի է լը սրբոյն թօմայի , զի երդումն է դործ կրօնի , որով ռք զամ 'ի վկայ կոչէ , և առ վկայութի նր կարգայ 'ի հաստատութի այնոցիկ , զոր ասէ , կամ խոստանայ , և այսպէս խոստովանի , թէ ճշմարտութիւնն այ է աննշաղէի ։

Արդ՝ երդումն լինի ըստ երկուց . այս է , կմ յայտնանդ , ուն մինչ ռք երդնու յամ կմ 'ի քսւն ' կամ լռելեայն . ուն մինչ ռք երդնու յստեղծոն ածս ինչ . ըստորում բարութիւն և կարողութիւնն այ 'ի նս փայլի , ուն մինչ երդնու ռք 'ի սքս , 'ի հողին իւր , յարեգակն , 'ի հուր , և այլն ։ զի յայսպիսի երդմունս 'ի վկայ կոչին ստեղծոնաճք ոչ ըստ ինքեան . այլ ըստորում ուղղին առ ամ մանաւանդ եթէ յաւելեալ լինին նց անուննն այ , այսինքն , եթէ երդնու ռք 'ի հուր այ , իսկ եթէ ռք անուննեացէ զարարածս զայնոսիկ , առանց պատկանելոյ ինչ առ ամ , անուննաւորութիւն այն ոչ է երդումն , Ուստի ասեն ամաբանք , թէ կերպ խօսակցութեցս , այս է 'ի հաւատս իմ , 'ի հաւատս բարեպաշտ առն , 'ի խղճմտանս , և այլն , չէ ճշմարիտ երդումն , զի որք այսպէսն երդումն , եթէ զայլ ոչ ինչ իմանան ցուցանեն զինքեանս երդնող ուն զբարի մարդ ։

Եւ է այլ կերպ երդման , նպ ասէ սքսն թօմաս , և այս , լինի անիծիւք , յորթամ ռք ինքեան , կամ իւրոյն զար ինչ խնդրէ , և այսպէս զամ ոչ միայն 'ի վկայ . այլև 'ի վրէժ խնդիր կոչէ , եթէ ասացեալն իւր չիցէ ճշմարիտ ։

Բ. Արդ՝ առ 'ի լինիլ երդմանն ըստ օրինաց ,
պոր

դարաւի սւնիլ զերիս թէ ութիս . ուղ ասէ սքն
 թօմաս . ցո , զի երդնուցու ք Զշմարտութի .
 արդարութի , և ՚ի դատաստանի . ըստ բանիցն
 երմյ . 4 . || Եթէ երդնուցու կենդանի է ար
 Զշմարտութի . և իրաւամբք և արդարութի , Արդ՝
 Զշմարտութին երդման յայնմիկ կայանայ , ըստ
 սքն թօմայի , զի նա որ երդնու , համարեցի
 զայն Զշմարիտ , զորմէ երդնու . և արդարութի
 յայնմիկ , զի երդումն լիցի վստօրինաւոր և
 պարկեշտ իրի . իսկ իրաւունքն , զի լիցի
 միայն վստօր և հարկաւոր պատճառի :

Եւ զի երդումն ըստ վերոյսացելոյս , է որ
 ստորասէ , և է որ խոստանայ զինն , վստօր
 ցուք և զյատկութի նր , զի նա՝ որ երդմամբ
 խոստանայ առնել զինն . պարտաւորի ՚ի ներ-
 քոյ մահացու մեղաց կատարել զայն : Եթէ և այն ,
 զոր խոստացաւ , թեթեւ և փոքր ինչ իցէ : Եւ
 ասէ սքն թօմաս . և այլք ՚ի հասարակի :

Գ . Սակոյն են դիտաւածք ինչ , զի ՚ի յայնո-
 սիկ դադարեցի , կամ ամենաին մի՝ լիցի , պար-
 տաւորութի երդմանն կատարելոյ . Եւ մինչ ք
 երդնու առ ՚ի դործել զլար ինչ . զի յայնժամ
 որ երդնու մեղանչէ , և ոչ պարտաւորի կատա-
 րել . մանաւանդ ոչ կատէ կատարել զայն ըստ
 օրինաց : Նոյնպէս դադարի պարտաւորութին
 երդման , եթէ իրն երդմամբ խոստացեալ իցէ
 անկարելի . կամ առանց մեղաց կատարել լիցէ
 հնար , Եւ պարտաւորութիս այս բարձեալ լի
 նի տնօրինմամբ եպիսկոպոսին կամ այլ կերպիւ ,
 որովք դադարի պարտաւորութին ուխտի , Եւ
 ՚ի ներքոյ ասացուք : Արդ ՚ի բազում դիտա-
 ւած անկատել պարտ է ՚ի դիտաւորութի նր , որ
 երդնու , զի կարասցէ ք մեկնել զերդումն ,
 զոր օրինակ , Որ երդնու զորդի կմ զճառայ իւր
 պատժել , ոչ գիտէ պարտաւորել զինքն առ այն .
 այնպէս զի մի՝ կարասցէ զանցաւնուլ զայնու ,
 եթէ բարեգոյն ևս երկեսցի նմա չպատժելն

շայն , Նոյնպէս կամեցեալ ուրուք 'ի սլաութն ու
մեք , տալ զառաջին տեղին , և երդնուցու . ոչ
բազմիլ անդ , ոչ թէ դիտէ պարտաւորել զինքն
այնպէս , մինչ զի յոչ կամիլ միւսոյն բազմիլ անդ ,
և ինքն չկարասցէ բազմիլ . Առդ՝ յայսպիսի դի
տաւածս օգտակարադոյն ևս է խորտ , ոչ երդ
նուլն , որովհետեւ չէ հարկաւոր յայնպիսի դի
տաւածս երդնուլ . ուստի որք երդնուեն յայն
պիսի սխառահմուես , դոնեայ տաճնց ներելի մե
ղաց ոչ կարեն լինիլ :

Դ. Եւ թէպէտ երդնուլն է ըստ օրինաց . սա
կայն ոչ է 'ի սեռէ բարեաց . ոնք ասէ սքն թօ
մաս , որք են ըստ ինքեան բարի , և ցանկալի ,
նոք աղօթքն , ողորմուին , և այլն : այլ 'ի սեռէ
այնոցիկ , որք բարի , և ցանկալի են միայն 'ի
հարկաւորութե , ոնք զդեղս , որք միայն օգնեն
'ի ժամանակի հիւանդութե : վնց նոյնպէս և եր
դումն , որովհետեւ է իբր դեղ , որ 'ի կիր ար
կանի 'ի պահասուե մարդկային հաւատարմութե .
և այն ձանձառակի , և 'ի հարկաւորութե , որով
իմացմամբ , ասէ քրիստոս տէրն . մտթէոս :
|| Իսկ ես ասեմ ձեզ , մի՛ ամենելին երդնուլ .
մի՛ յերկինս , և՛ . Զոր բան տն մեկնեալ սքն
օգտաւորս , || Պարտ է իմանալ ասէ . զբան տն ,
մի՛ երդնուլ , այսպէս , զի մի՛ սք ցանկասցի երդ
մանն իբրեւ բարւոյ ինչ , և յաճախելովն յեր
դումն 'ի ստերդումն սովորութիւն ըմբռնեսցի ,
վնց իմացեալ ուրուք , թէ ոչ վն բարւոյ , այլ
վն հարկաւորութե պարտ է երդնուլ . սանձահա
րեսցէ զինքն որքան կարէ , զի 'ի կիր արկցէ
զայն միայն 'ի հարկաւորութե . և այլն :

Դարձեալ թէ որքան փառասկար է սովորութե
երդնելոյ 'ի բազում տեղիս անտառունչ դրոց եր
ևի , և մանաւանդ էլիզ՝ 21 . Մի՛ սովորեսցի
բերան քո յերդումն , զի բազումք անկան 'ի
նոյնն , և Դարձեալ , || Այր մշտերդումն , լցցի
ամբարշտութե , և մի՛ հեռուսցի 'ի տանէ նորա

հարեւածքս իսկ թէ զի անդ կարէ օք ՚ի բաց կալ
 ՚ի չար և ՚ի վատթար սովորութիւնս ուսուցանել
 արն յօհան ոսկեբերան , ասելով : || Կամիս ու
 սանկլ թէ զի ան , յամբարիշտ սովորութիւնս երդ
 նդոյ ազատիլ կարես , յաւելիցքեղ զճանապարհ ,
 եթէ ընդ որ գնասցես , յաղթեացես նմա ստու
 գիւ , ՚ի տեսանել քո զքեզ և կամ զճառայս ,
 կամ զընտանիս քո ՚ի սոյն անկեալ հաղթս , և
 բաղմիցս խրատեալ չիցէ հնար ուղղելոյ , հրա
 մայես նմա գնալ յանկողին առանց ընթրեաց , և
 այսու զքեզ և զայլսն խրատեալ պատժովս , պատ
 ժովս ասեմ . որ ոչ զնկաս , այլ զօրուտ իւր ծնա
 նի : Եւ գրէլ յայլ ուրեք . || Յամենեցունց ստէ
 զայս խնդրեալ զայս հայցեալ զբարեբարութիւն
 զի յերդնուլ քո յանդիմանեացեն զքեզ , և նախա
 տեսցեն : իսկ արն հերոնիմոս : || Ստել ասէ ,
 և երդնուլ անդ խառացի ամենեւին լեզու քո . և
 այնքան լիցի ՚ի քեզ սերն ար , զի զամ զօր ասեսն ,
 իբրեւ զերդ ու մն համարեացես :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Յաղագս Հայհոյութե :

Այհոյութիւն ըստ արն թամայի , է մեղք
 որով օք ՚ի չար ըզձիցն սրտի արանջաց
 զգերազանցուէ անարիւն բարութեն , և թնա
 մանէ զնա զրոպարտութեամբ , կամ ուրանալով
 զայն , որ է յատուկ նմա , և կամ դնելով զին ,
 որ ոչ երբէք պատկանի նմա . և այս թէ բերա
 նով , և թէ մտօք միայն :

Արդ հայհոյութեց ամն է պարզ , և ամն ընդ
 հերետիկոսութե միացեալ : հայհոյութիւն ընդ
 հերետիկոսութե միացեալ է այն , որ զինն ստոր
 ասէ զայ , կամ բաց ասէ զնմանէ , որ է ընդ դէմ
 հաւատոյ . որպէս եթէ ասացէ ըջ , թէ անձ է
 անեղորմ , և թէ ոչ է նախախնամիլ , և՛ է
 և .

Յաղաքս տաճարանեայ
 և զայս քննել պարտին խոստովանահարքն յա
 սրաշնարելոցն , որք զինքեանս ամբաստանեն վս
 այսպիսի հայհոյուէ , մի թէ , հաւատացեալ իցեն
 և ևս առ այս :

Իսկ պարզ հայհոյուին է , որ ոչ լինի այնքան թ
 կերպի ստորառուէ , որք ը կերպի անիծման և
 ատելութեոյն եթէ որ անիծանիցէ զամբ , և զբանս
 նախատանաց առ նա արտաբեցէ , կամ անարդաք
 զմասունս ինչ մարմնոյն քնի անուանեացէ , յի ,
 զգլխին , զարխնն , և զմահն ոյ . ուն զի այսո
 քիւք զորդին ոյ անարդէի համարեցի , և զնա
 զարհուրէի ամբարշտութս այսու նախատեցէ
 որ վս անհուն սիրոյ իւրոյ՝ որ առ մեզ մարմնովն ,
 և արեամբն կերակրի մեր կամեցաւ . և առեալ
 մարմնովն՝ վս մեր մեռանիլ :

Եւ թէպէտ նա , որ պատկանաւորն պատկա
 ռանօք ի մեծադոյն ինչ հարկաւորութե ի հաս
 տատութի ճշմարտութե ասացելոցն իւրոյ՝ զա
 նունն քնի ան մերոյ , և զմարմին , և զարխն ,
 և զմահն վս մեր՝ ի պատճառս պատուոյ անուա
 նեացէ , ոչ անկանի ի մեզս հայհոյուէ . սակայն
 վերոյ ասացեալ կերպքս խօսակցութեոյ հաղիւ
 կարեն անմեղադիր առնել զորք , որովհետեւ
 միշտ ի նս գտանի տեսական , կամ գոնեա լու
 լեայն անարդու մնայ : բայց կարէ որ անմեղադիր
 լինիլ ըստ նախարոսի , յաղաքս լեզուի և մտացն
 սահեցման . ուն պատահի նց , որք յանկարծ բար
 կութի շարժեալ անզգուշաբար և առանց սղա
 տուէ արտաբերեն զբանս ինչ ի բերանոյ . բայց
 այնոքիկ ոչ կարեն անմեղադիր լինիլ , որք զմաս
 թար սովորութին զայն հայհոյելոյ՝ կամաւ և ազա
 տաբար ասացեալ ունին , և բնաւին ոչ կամին
 ուղղել զինքեանս , և սանձահարել զլեզուն :

Եւ արդ հայհոյութին ըստ սքոյն թմայի ոչ
 միայն առ ամ , այլ և առ սքս նք կարէ լինիլ . զի
 սն գովէին զսքս , ըստորում պատկանին առ ամ ,
 և են բարեկամ և սիրելի որդիք նք , և նմա սի
 բով

բով և փառօք միացեալ՝ է դործ առաքինութեն
կրօնի , այսպէս ևս անիծանել կամ նախատել
զնս՝ է մեղք հայհոյութե :

Առ մեղքն հայհոյութե պատկանի և ևս անի
ծանելն զարարածս . և այս ըստ չորից կարէ լի-
նիլ : Նախ խորհելով զնս՝ ըստորում են արա-
րածք մյ . և վս այսորիկ անիծանել զնս , և այս
է մեղք հայհոյութե : Երկրորդ նկատմամբ առ
բանական ստեղծուածս ինչ , որում են այնքիկ :
զոր օրինակ , անիծանել զանդեայս , զայգիս ,
և զայլն . որք ըստորում են այս ինչ մարդոյ ,
որ է մեղք ընդդէմ ընկերին սիրոյ : Երրդ նկատ
մամբ առ անբան և անչարժ ստեղծուածս ըստ
ինքեանց , և այսու անիծանել զնս՝ է դործ դա-
տարիութե , և մեղք ներքին : Չրք կարեն նկա-
տիլ ի պատճառս չարի ինչ և մեղաւ , և վս այսո-
րիկ անիծանել զնս՝ ոչ է մեղք . զի այսու մանա-
հանդ անիծանեն զչարս . ք թէ զստեղծուածս ,
ոմ յօք անէծ զօրն , յորում ծնաւ , և դաւիթ
զլեառն դեղքունէ , ուր սպանաւ սաւուղ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Յաղագս ուխտի :

Օ չորիս պարտ է դիտել աստ վս ուխտի :
Նախ , թէ զինչ է ուխտն , և ի՞նչա-
նիս բաժանի : Երկրորդ , թէ ոյք կարեն ուխ-
տել : Երրդ , թէ որքան է պարտաւորութին
ուխտի : Չրք , թէ զիարդ կարէ դադարիլ
պարտաւորութին ուխտի :

Եւ որքան առ օրաջինն դիտելի է ըստ սքոյն
թօմայի , զի ուխտն է կամաւոր և ազատ խոս-
տումն առ մեծ ի բարեգուցից անախ :

Աւեմք խոստումն . զի ոչ է պարզ և մերկ յա-
ռաջագրութի , այլ առ խկութի նր խնդրի խոս-
տումն ճշմարիտ ազատ կամաւ առ ի պարտա-
ւորել

Ասեմք ապա Կամառն : զի խոստումն յանկարծ
և առանց քննելոյ՝ ոչ է ճշմարիտ ուխտ . զի այն
քան աղատուի խնդրի և բաւական է առ ի ուխ
տել , սրբան խնդրի , և բաւական է առ ի
դործել զմահացու մեղս ինչ :

Ի. Ասեմք առ ան : զի մինչ ուխտն է դործ
կրօնի , ան առն օրն թամաս , պարտի լինիլ
միայնոյ այ : Իսկ եթէ երբեմն ուսանք վարդա
պետք անուանեացեն զուխտ օրց , և մարտիրո
սաց ինչ , պարտի՞ք իմանալ այնպէս , ան տա
ճարք և սեղանք օրցն անադրիլ ասին . զի այ՝
՚խնայաւիչ օրցն անադրին , կամ ըստպրում միջն
ուխտէ այ զայն , զոր խոստանայ օրցն կատա
րել : Իսկ եթէ խոստումն բարեգործութե ինչ
լիցի յատուկ օրց ումեք , ի պատիւ , և ի վկայ
ութի սրբուն և մատապ նր . յայնժամ այսպիսի
խոստումն թէպէտ է օր , և ի պաշտօն այ , միջ
նորդութ ուղղեալ , սակայն ոչ է յատուկ ուխտ ,
և ոչ դործ վեհագոյն պաշտման , այլ միայն ծա
ռայութե և պահպանութե :

Ասեմք ի բարեգործից անտի : որովք նշա
նակի, թէ նիւթն ուխտի ունի զերկուս թէ ուխտ
Նախ , զի իցէ դործ բարի , թէ խրատական
միայն , և թէ համայնական : Երկր , զի դործն
այն բարի , որ ուխտի՝ բարեգոյն իցէ քան զնեղ
հակն նր , այսինքն . զի մի՛ լիցի ըստ ինքեան ար
դելիլ գերազանցագոյն և կատարելագոյն դոր
ծոյ ինչ :

Դ. Գարձեալ այլ է ուխտն անձին , և այլ է
ուխտն ընկոյ . և ևս այլ է ուխտն բազարձակ .
և այլ է թէ ութն : Նաև այլ է ուխտն պարզ ,
և այլ է հռչակաւոր : և ապա այլ է բացորոշն ,
և այլ է լռելեայնն :

Ուխտն անձին է , որով խոստանայ որ զին
որ յանձն ուխտողին նկատէ , ան եթէ ուխտեա
ցէ որ գնալ յայցելութ օր տեղեաց : Իսկ ընկոյն
է ,

է : որով որ խոստանայ նոյն զինն , ուն ապա զարդ
մաթի : և այս է զանազանութիւն ի մեջ երկու
ցունց զի պարտաւորութիւն ուխտի՝ ընչոց մնայ
ևս ի ժառանգս : իսկ անձին ոչ : ուն ասնն ան
աքանք ի հասարակի :

Ուխտն բացարձակ է զոր անկախաբար իւր
բաքանչիւր որ ուխտէ : իսկ թէ ուխտէ՞ն է , որ
ոչ լինի . և թէ ոչ թէ ուխտէ . ուն և թէ որ ուխ
տեացէ դնալ յայցելութիւն սքանչեաց յազատիլ
իւր յայս ինչ հիւանդութիւն : և առ այսպիսի
ուխտն ոչ պարտաւորի ի չկատարիլ թէ ունն :
Բայց այսպիսի թէ ուխտն ոչ պարտի լինիլ հանդ
ուակ է ուխտն , կամ պարկեշտութեն ուխտի ,
այսինքն . զի մի՛ ուխտեացէ որ այնու թէ ուխտէ ,
զի ի կատարումն այնորիկ , զոր ուխտէ , ոչ պար
տաւորեացի : կամ զի մի որ ուխտեացէ այնու
թէ ուխտէ , զի յանարդար վէճն յաղթող երեւեացի ,
զի այսպիսի թէ ուխտէ՞ն՝ զուխտն ունչ և ընդ
ունայն առնեն :

Պարզ ուխտն է մերկ և սոսկ խոստումն առ
անձ : իսկ հաշակաւորն է : որ ունի ընդ իւր
զննդունումն սրբազան կարգի , կամ զգաւանու
թիւ հաստատեալ կրօնի :

Բ. Եւ որ պատկանի առ անձինս , որք ընդ ու
նակքն են ուխտելոյ , ասէ սքն թօմաս , թէ եր
կու ինչ մանաւանդ ի կողմանէ նոցա խնդրի :
Նախ , զի որ ուխտէն կատարեալ իցէ զկիրառու
թիւն բանականութե բաւականաւոր , և իցէ ընդ ու
նակ նմին : ուստի մանկուք յառաջ ք զի չափ
հասանիլ նոյն , և խելադարքն , նաեւ զայրացե
ալքն ոչ կարեն ուխտել : և զի դժուարին է զա
նազանելն , թէ յորում ժամանակի արդեօք ծա
ղի բաւականապէս լցան բանականութե ի ման
կունս , վն ըստ հասարակ վարդապետացն հա
ւանուէ՝ ուխտն մանկանց յառաջ բան զեօթն
երորդ ամհասակի նոյն , է ոչինչ և ընդունայն ,
և թէ ոչ և լիթադատեացի հաւանական կարծեօք ,
թէ

Թէ յայնմիկ ժամանակի ունէր զկիրառութի բա
նականութի բաւականապէս ։ և հակադար
ձաբար ուխտն զինի եօթնէրդ ամի հասակի ուխ
տեալ՝ է խկապէս և պարտաւորիչ , և թէ ոչ հա
ւաստի նշան ինչ երևեացի ոչ ունելոյ զկատարել
կիրառութի բանականութի ։

Երկրորդ , զի անձն որ ուխտէ , ունիցի ի շատ
նութի ՚ի վր անորիկ , զոր ուխտէ , զի ըստ
սբջն թօմայի ոչ ոք հպատակեալ կարէ հաստա
տութի պարտաւորել զինքն ուխտիւ յայնոսիկ ,
որովք ի շատնութեն այլոց հպատակեալ է , և թէ
ոչ թոյլատրեացի նմա ։

Արդ՝ ուխտն հպատակելոյն , ըստ սբջն թօ
մայի , ոչ թէ է ոչ ինչ , այլ միայն ոչ է հաստատ ,
և թէ ոչ հաւանեացի առ այն մեծաւորն , զի
ուխտն հպատակելոյն , է ճշմարիտ ուխտ , սա
կայն կախեալ միայն ՚ի կամաց մեծաւորին իբր ՚ի
թէութի , որ և թէ հաւանի , յայնժամ ինի իս
կապէս , իսկ և թէ մեծաւորն ոչ հաւանի , յայն
ժամ ինի ընդունայն ,

Եւ Աստուած երևի նախ , թէ ամ ուխտ ,
ունձին և ընկից , ընտանեացն կարէ ոչնչանալ ՚ի
տանուտեառնէ , և յոյլոց , ընդ որոց ի շատ
նութի են , զոր և վր ուխտեալ կրօնաւորացն
իմանալ պարտ է նկատմամբ առ մեծաւորն ՚ի
ոչնչանալ ուխտի նց միայն կամացն մեծաւորին
ընդ դիմանալ բաւականէ , և ոչ է սկսոց այլ
պատճառ և բան ,

Երևի երկրորդ , զի թէւէտ ուխտն ընկից
որբոց , և ընտանեաց յառաջ քան զկատարել
իւրեանց զհասակն , որ յօրինացն անտի է սահ
մանեալ առ ՚ի տիրել ընկից իւրեանց , ՚ի ճնողաց
նց կարէ ոչնչանալ . սակայն ուխտն ունձին ,
որովք ոչ մնասեն հայրենի ի շատնութեն է խկա
պէս , և ոչ կարէ ՚ի ճնողաց նց ոչնչանալ . սոյ
ասէ սբն թօմոս , որ և յաւել , թէ մանկունք ,
կամ աղջկունք , զինի կատարելոյ զհասակ որբութ
թի

Թէ իւրեանց , այսինքն մանկանց զչորեքտասան երորդ ամն , և աղջկանց՝ զերկստասաներորդ ամն , կարեն իւրաքանչիւր պարզ և հաշակաւոր կրօնի ուխտիւ պարտաւորել զինքեանս : Իսկ նոր կանոնօք ժող՝ Թրի՝ առ ՚ի ուխտել հաշակաւոր ուխտիւն կրօնի , խնդրի ՚ի մանկունս , կատարուին ամացն վեչտասանից , յառաջ քան զհասակս զայս , ոնց և յառաջ քան զամն փորձուն ուխտն հաշակաւոր համարի ոչ ինչ :

Երեւի երրորդ , Թէ ուխտն կնոջ , զոր ուխտէ վասն այնոցիկ , որովք է ընդ իշխանութիւն առն , կարէ յառնէն ոչնչանալ . բայց խնդիր է ՚ի մէջ անաբանից , Թէ զինչ արդեօք իցեն այնոցիկ , որովք կինն այնպէս հպատակեալ է առն , զի առանց հաւանութե նր ոչ կարասցէ ուխտել : Այլ ասեն ամանք , ոնց սոթոս , և այլք , Թէ կինն այնպէս ստորագրեալ է առն , ոնց կրօնաւորն մեծաւորին իւրոյ . ուստի ասեն , Թէ իւրաքանչիւր ուխտ կնոջն , կարէ յառնէ նր անտի ոչնչանլ : Իսկ այլք հաւանական ևս և ճշմարտագոյնս համարին , Թէ կինն միայն հպատակեալ է առն որքան առ պէտս պսակին , և ՚ի կառավարութի ընտանեացն , և ապա միայն զայնպիսի ուխտան կարէ ոչնչացոցանել , որք ընդդիմանան պսակին պիտոցից , և վնասեն կառավարութեն ընտանեաց : ոնց ասեն նաւարոս և այլք :

Յաւել լայիմանն , Թէ նոյնպէս և կինն կարէ զուխտս առն իւրոյ լուծանել . իշխանութն զոր ունի ՚ի մարմնն առն իւրոյ : զորօրինակ , եթէ ուխտեացէ այր իւր զանբարեխառն ժուժկալութե ինչ զուխտս , և կամ զերկար և զբաղմօրեայ պանդխտութիւն , առ ՚ի այցելանել սր տեղեացս և՛ . և մանաւանդ համարի , Թէ զիւրաքանչիւր ընչից ուխտ առն , կարէ լուծանել կինն , եթէ նոքա մեծ իմն վնաս օժտին իւրոյ կամ այլ բարեացն երեւեացի , որք են հատարակ ՚ի մէջ առն և կնոջ . և են տեարք ընչիցն այնոցիկ երկոքեանն ՚ի միասին :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՉՈՐՈՐԴ:

Թէ որքան է պարտաւորութիւն ուխտի, և կամ որովք կարէ դադարիլ:

Ա. Եւ որ առ առաջինն պատկանի, ճշմարիտ է, զի ուխտն պարտաւորէ այնմ, մինչ զի որ ոչ կատարէ զուխտն զոր ուխտէ, պարտաւոր մեղաց լինի ոմ պէ՛տքն թօմաս: և հաստատի յաճաշունչ գրոց: 21. օրնց 21. 21. Եւ թէ ուխտեացեա ուխտ տնայ քում մի՛ յամենայն հատուցանել զայն. և՛ և լինիցի քեզ ՚ի մեղս: Եւ մ. տիմոթ. 3. || Իսկ զպատաստանս ընդունին, զի զառաջին հաւատան արհամարհեցին: զորքան առաքելոյն ՚ի չորորդ ժղ՛ կարդաղինեայ, և թոյլեթանու իմացան սուրբ հալքն, վասն այրեացն, որք զուխտն տըջատոհմե ոչ պահեցին:

Եւ թէպէտ զանգառումն ուխտի ըստ սեռի խրոսմէ մեղք մահացու, սակայն վն թեթեւութե՛ն նիւթոյն, կարէ լինիլ երբեմն ներելի. ոմ ասեն վարդապետք ՚ի հասարակի, զի ուխտն է իբր մանաւոր ինչ օրէնք, առ որ ուխտողն զինքն պարտաւորէ, ուստի ոչ պարտաւորէ առաւել քան զօրէնս այ, և եկեղեցոյ, զորովք զանցառնել ՚ի թեթեւ նիւթս, միայն է ներելի:

Բ. Բայց եթէ վն պարտաւորութեա ուխտի խնդրեացեա նախ, թէ յորում Թմի որք պարտաւորի կատարել զուխտ իւր, և թէ մինչեցերբ առանց մեղաց զքեզ կարել կարէ զկատարումնն. Պտխնեմ քաժանմամբ, զի կամ ուխտողն զժամանակ ինչ սահմանեաց, և կամ ոչ, եթէ սահմանեաց առանց, մեղաց ոչ կարէ երկարել զուխտն քան զժամանակն զայն, և այնք ծանրանայ մեղքն, որք երկարի կատարումն, ոմ ուսուցանէ սուտիւղ, իսկ եթէ ուխտողն

Ըն

ոչ

ոչ սահմանեաց զժամանակ , պարտ է կատարել զնախտ իւր որքան վաղավաղակի կարէ յանդոր լուսն իւրով , իսկ եթէ առանց օրինաւոր պատճառի երկարէ , մեղանչէ . ուր ուսուցանէ : սբն թօմաս : իսկ ըստ լայիմանի , առանց պատճառի յերկարել ուրուք զուխտ իւր . առ 'ի ըունիլ զսբ աստիճանս . կմ' առ 'ի մոտանել 'ի կրօնս ինչ , վաղ վաղակի անկանի 'ի մեղս , զի մինչ զօրութիւն սյունի ուխտի պարտաւորի որ 'ի մշտնջենական և 'ի յատուկ ծառայուի նյ . որք երկարէ զկատարումն ուխտին իւրոյ , այնքան առաւել իբր բառնայ զմասն խոտազեալ ծառայուն իւրոյ նյունդի : ոչ է 'ի յայլ ուխտս պահոց , ողորմութե' , և ' . զի այտիկ թէ և երկարեացին . սակայն էարեն ամբողջաբար կատարիլ : խնդրեացես երկրորդ , մի' թէ կարասցէ որ ուխտին իւրով պարտաւորել զայլ որ , այս է , մի' թէ ճնողն որ ուխտէ զորդի իւր անագիւրել մոծանելով 'ի կրօնս , կարէ պարտաւորել զայն : Պատմ' , թէ ոչ , զի պարտաւորուն ուխտի , ուր և իւրաքանչիւր խոտման , պարտ է լինիլ 'ի հաւանութե' յատուկ կամացն ուխտողին , ուստի հետեւի , թէ ոչ կարէ զայլ որ պարտաւորել , եթէ ոչ զինքն իւր . որ ուխտեն , բայց եթէ որդին զուխտն զայն ճնողաց իւրոց ընդունեսցի , և հաստատեսցէ , յայնժամ պարտաւորի կատարել զայն :

Դ . խնդրեացես երր' , յորժամ 'ի կատարումն ուխտի ճնցի տարակուսուի ինչ , զի արդ մեկնել պարտ է զպարտաւորութիւն ուխտին այնորիկ : Պատմ' , նախ նկատել պարտ է 'ի դիտաւորուի ուխտողին , յորմէ ամ' ուժ և պարտաւորութիւն ճնանի , և եթէ 'ի դիտաւորուէ նր' ոչ երևեսցի բաւականապէս , պարտ է նկատել և քննել ըզբանս ուխտին , որով ուխտեացն , և խմանալ ըստ առաւել հասարակ նշանակուեն . ըստ այնմ , 2 . օրինաց 23 . || Որ ինչ եւանէ չ չթուեսքս զգոյշ լինիջի . և արասցես ուր ուխտեցեր նյ բում .

գտուրան զոր խոստացար բերանով քով : Իսկ
եթէ դիտաւորուի ուխտողին, և կամ բնութիւն ոչ չա
րացնենք ի կնիւյ յայտնել զորպիսուի ուխտին, նկա
տել պարտ է 'ի նիւթ ուխտին, և լծ բնութե և թէ
ուն նր կարել զուխտն: զոր օրինակ, եթէ որ ուխ
տէ պահել զաւուրս ինչ, պարտ է պահել և կտրել
զուխտ իւր ըստ սովորութե եկեղեցական պահոց
այս է, զի հրաժարեալ 'ի մանդինաց անտի, միով
ճաշակմամբ յաւուր յայնմիկ բաւականացի :
Նոյնպէս և որ ուխտեաց ասել զվարդարանն կու
սին, պարտ է ջերմեռանդութեբ, և ուշադրու
թեբ ասել զայն, զի այսօրիկ են կերպ և թէ ուրիշ
պահոց և աղօթից :

Եւ որքան առ երկդն խնդիր դիտելի է, ըստ
բանիցն անաբանից, զի չորիւք դադարի պար
տաւորութիւն ուխտի :

Դ. Առաջինն է, զի մինչ այնքան և այնչափ
փափոխութե իրաց լինի, որ եթէ 'ի սկզբանն դի
տացեալ լինէր, ոչ երբէք ուխտն այն յայնմիկ
պատահման ուխտեալ լինէր, զոր օրինակ, Եւ
թէ ոչ ուխտեացէ պահել զամ աւուրս ուրբա
թու յամ կեանս իւր, և պատահեացի նմա այն
պիսի հիւանդութի, որ ևս 'ի պահպանութե հրա
մայական պահոց ազատ լիցի, յայնժամ ոչ պար
տաւորի պահել զուխտն զայն :

Երկդն է, մինչ ուխտն լուծանի, և խափանի,
սու մինչ մեծաւորն լուծանէ և խափանէ զուխտն
հաւատակեալ կրօնաւորին իւրոյ : և դատաւիա
բակն՝ մանկանն, և այր՝ կնոջն, զի յայնժամ դա
դարի պարտաւորութիւն առ 'ի կատարել զուխտն,
սու յանցեալ հատուած ասացաք :

Երրդն է, յորժամ իշխանութե մեծաւորին 'ի
միապին չ ուխտողին տնօրինեալ լինի ուխտն և
առ 'ի դիւրին իմացումն, դիտելի է, զի այս է զա
նազանութի 'ի մէջ տնօրինման, և լուծման ուխ
տի, զի տնօրինութե յատկապէս պատկանի հոգ
և որ իշխանութե, և առ 'ի լինիլ իսկապէս խնդրի
օրինա

Օրինաւոր պատճառ ինչ : իսկ լուծուեալն պատկա
նի տիրապետական իշխանութե , և այս թէ հոգ
և որ , թէ բնական , և թէ քաղաքական լիցի , և
ոչ խնդրի առ իսկապէս ինիլ սորա օրինաւոր
պատճառ ինչ բաց 'ի կամացն մեծաւորին :

Ե. Չայսոսիկ իմացեալ մեր . գիտելի է , զի է
յեկեղեցի այլ ճշմարիտ և օրինաւոր իշխանութի
առ 'ի տնօրինել զուխոս , և զայլ պարտաւորու
թիւս , որովք մարդն առաջի այլ պարտաւորեալ է :
Իսկ ասէ սբն թօմաս , և հաստատի նախ յանեզր
իշխանութեն արձակելոյ , զորքս ինքն շնորհեաց
եկեղեցւոյ իւրում , մոռ . 10 : և ապա 'ի մշտնջե
նաւոր կիրառութե նոյնոյ եկեղեցւոյ :

Ասացես , պարտաւորութիւն առ 'ի կատարել
զուխոս , է յմեծային իշխանութե , և ապա եկե
ղեցին տնօրինել ոչ կարէ . զի մի' կատարեսցի
ուխոս , ոչ և ոչ կարէ տնօրինել . զի մի' պահ
պանեսցին այլ պատուիրանք օրինացն այլ : Պատմ
ըստ սբյն թօմայի , թէ տնօրինելով , ոչ տայ մե
ծաւորն զհրաման , զի նա' որ ուխտեալն է անցցէ
զուխտիւ իւրով , այլ օրինաւոր իշխանութե իւ
րով մեծաւորն տնօրինէ . զի այն , որ էր ընդ ուխ
տիւ , մի լիցի և ևս ընդ ուխտիւ , ըստ որում
սահմանէ թէ ոչ է յարմար նիւթ ուխտի :

Գիտելի է և ևս լւ սբյն թօմայի և ամամեծաբա
նից . թէ իշխանութիւն առ 'ի տնօրինել զուխտն
հասարակ իրաւամբ պատկանի միայն մեծաւո
րացն եկեղեցւոյ , որք ունին զիշխանութի յարտա
քին ատենի , և ապա հոգմեական քհնայտպետն'
ոչ գերադոյն հովիւ եկեղեցւոյ զիւրաքանչիւր
պարզ կամ զհաշակաւոր ուխտս հաւատացելոցն
կարէ տնօրինել :

Ը. Եւ որքան առ եմքունս գիտելի է , զի նոքա
զմամ ուխտս վիճակի իւրեանց կարեն տնօրինել .
բաց 'ի հնգից ուխտից միայն . այս է , մշտակայ
թուծկալութե , կրօնաւորութե , այցելութե սբ
տեղեացն եղմի , կամ դամբարանացն առաւ

Բեւոյցն 'ի հօռմ. կամ սքշն յակոբայ որ 'ի սօրա-
նիայ : ուստի երևի թէ եպիսկոպոսն կարէ տնօ-
րինել զուխտն ողջախոհութե . որ չիցէ մշտնջենա-
կան : և զուխտն ոչ ամուսնանալոյ , որ և զանա-
զանի 'ի մշտնջենական ողջախոհութե , մինչ պուռն
կութբ ոչ ապականի : Դձլ զուխտն առ 'ի ընդու-
նիլ զսրբազան աստիճանս . որ և ս զանազանի
յուխտէն մշտնջենական ողջախոհութե . որ նմա
միայն է յարեալ : յաւել լեզիոս : թէ եպիսկո-
պոսն կարէ տնօրինել զթէութիս ինչ ուխտից :
զոր օրինակ . եթէ որ ուխտեացէ մտանել յանձ-
կադոյն ինչ կրօնս՝ կարէ տնօրինել , զի մտցէ 'ի
յընդարձակադոյն . նաև զի ուխտեալն 'ի յանձ-
կադոյնս՝ անցցէ 'ի յընդարձակի : և այս 'ի չինիլ
վճառյ ինչ քննադատեալն , որ արդեւուցու առ-
նել զայս : նոյնպէս կարէ եպիսկոպոսն տնօրինել
զայն . որ զկնի ուխտելոյ զմշտնջենական ողջա-
խոհութե՝ ամուսնանայ , և զպսակն կատարէ՝ զի
որովհետեւ պսակեալն է՝ կարացէ խնդրել
զպարտսն : Իսկ թոյնթոս համարի , թէ հինգ
ուխտքն այնորիկ՝ յայնժամ միայն համարին վե-
բապահեալ հրօմեական քննադատեալն . մինչ էն
քաջարձակապէս ուխտեալք . իսկ մինչ թէութբ
ինչ էն ուխտեալ՝ յայնժամ եպիսկոպոսն կարէ
տնօրինել զայնոսիկ : որ և յաւել , թէ ոչ քահա-
նայապետն , և ոչ եպիսկոպոսունք , կամ այլ մե-
ծաւորք կարեն առանց արդար և բանաւոր պատ-
ճառի տնօրինել զուխտս . ապա թէ ոչ , տնօրի-
նուին այն ոչ միայն է ապօրինաւոր , այլ և է ոչ
ինչ : զի զիջխանութն հոգեւոր՝ ոչ 'ի քակտումն ,
այլ 'ի շինումն՝ քննորն մեր ետ եկեղեցւոյ իւրոյ
մեծաւորացն :

Է. Արդ՝ արդար պատճառն առ 'ի տնօրինել
զուխտս՝ կարէ ծնանիլ 'ի չորից օկոգեանց : Առա-
ջինն 'ի գործոյ ուխտադին . նոյն է թէ որ ուխտեա-
ցէ առանց կատարեալ աղատութե , և իբր ըշտադ
մամբ և թուլութբ հոգւոյն : Երկրորդ 'ի նիւթոյ
ալիս

ախտից , զի եթէ կաղնուածն մարմնոյ , և թաշ-
լուծին սրտի ոչ թոյլ տան կատարել զախտն յա-
զադս մեծագոյն հաղևոր օգտի ուխտողին՝ շնոր-
հել պարտ է զտնօրինումն : Երբ զմ գծուա-
րուէն կատարման ուխտի , որ զկնի ուխտելոյն
պատահեցաւ . և զոր նախ ոչ ծանեաւ : Չո-
րորդ զմ նշանաւոր հարկաւորութե ինչ , կամ
օգտի հասարակուէ . կամ ևս ընտանեացն . ոմ
եթէ ոք ուխտեացէ գնալ յերկար ինչ ճանապարհ
մինչ լաւագոյն է լինիլ նմա անդ , ուր էն զմ օգ-
տի կառավարուէ հասարակութե , կամ ընտա-
նեաց իւրոց : Առ որքան մեծ է ուխտն , այնք
առաւել մեծագոյն խնդրի և պատճառն , զի թ-
օրինաց , և խկապէս կարացէ տնօրինիլ . և
բազմիցս 'ի մեծագոյն զգուշուի , պարտաւորէն
զտնօրինեալն առ այլ բարեգործութի ինչ փոխա-
նակ ուխտին , զոր ուխտեալն էր :

Ե. Խնդրեցեա մի թէ մեծաւորն , կամ եղիս
կսպոսն , ոմ 'ի ձեռն ստորագրելոցն , այսպէս
ևս անձամբ անձին տնօրինել կարացէ զինքն 'ի
յուխտս իւր : Պատասխանեմ նախ , թէ կարե-
տնօրինել զինքն անուղղակի տալով զիշխանութի
ուսեք ստորագրելոց իւրոց առ 'ի տնօրինել
զինքն , ոմ կարէ տալ զիշխանութի միոյ ստորա-
դրեալ քահանայի իւրոյ առ 'ի արձակեալ զինքն
'ի մեղաց , որք վերապահեալ են ինքեան : Եր-
կորդ կարէ ևս անձամբ անձին ուղղակի զինքն
տնօրինել յուխտսն իւր զմ արդար ինչ պատճա-
ռի : և հաստատի այնու . զի ըստ սբյն թօմոյի
կարէ եղիսկոպոսն տալ անձամբ անձին ինքեան
զներողութիւն :

Չրբդ կերոյն , որով ցաղարիլ կարէ պարտա-
ւորութի ուխտի , լինի 'ի ձեռն փոփոխման ուխ-
տին . չորք զորով ասեմ նախ , թէ կարէ ուխ-
տոյն յատուկ իշխանութի իւրով փոփոխել
զուխտ իւր 'ի յայն , որ ըստ անձին իւրոյ և ամ
կերպիւ բարեգոյնէ և ոյ հաճեի , միայն թէ

ուխտն այն չիցէ պահեալ ծայրագոյն քահանայապետին ։ ուստի ասի 'ի կանոնական իրաւունս ,
 || Չխոստումն նա ոչ բեկանէ , որ 'ի բարեգոյնս փոփոխէ ։ մանաւանդ ասէ սքն թօմաս , թէ կարէ զուխտն , որ ևս իցէ պահեալ Հռօմէական քահանայապետին յատուկ իշխանութն իւրով փոփոխել 'ի յուխտնյայն , որ 'ի կրօնաւորիլ ուրուք լինի . զոր բարւոք իսկ մեկնեալ եցոյց երրորդ աղէքսանդր պապն , թէ || Նա ոչ է պարտաւոր բեկման ուխտի , որ զժամանակաւորն պաշտօն , 'ի մշտնջնական պահպանութի կրօնաւորութք փոփոխէ ։ և զոր պատճառաւ իսկ հաստատէ սքն թօմաս ասելով , թէ ամ ուխտքն այնոքիկ են մասնաւոր ինչ դործոց , իսկ կրօնաւորելուն ուրուք 'ի վանս ինչ , զամ կեանս իւր 'ի ծառայութի այ անագրէ . և այսպէս զմասնաւորն 'ի յընդհանուրն պարունակէ ։

Թ. Ասեմ երկդ , թէ փոփոխումն ուխտի 'ի յայլ նմանն՝ յատուկ իշխանութք ոչ կարէ լինիլ ։ և պատճառն է , քանզի ոչ կարէ իր իմն փոխանակ այլոյ իրի հատուցանիլ՝ ընդ որ ոչ կամի նա՝ որում խոստացեալ եղև իրն այն ։ իսկ ոչ է յայտնի , թէ ամ կամեսցի հաճիլ , զի ոք հեռասցի յատուկ կամաւ իւրով 'ի ծառայութն , զոր ուխտեաց նմա առանց արդար ինչ պնծառի , և զոր ճանաչել պարտ է մեծաւորն . և կամառանց բարեգոյն ևս ինչ ծառայութն զինքն պարտաւորելոյ . զի յայնժամ ոչ թէ զխոստումն լուծանէ . այլ սաստկագոյնս ևս առնէ ։

Ասեմ երրդ , նա , որ հասարակ իշխանութք իւրով , կամ որ փոխանորդն է . կարէ տնօրինել զուխտս , կարէ և ևս փոփոխել զայնոսիկ , զի ըստ իլ աւանց կանոնի , || Որում պատկանի մեծագոյնն , պատկանի և ևս և փոքրագոյնն ։ իսկ մեծագոյնէ տնօրինելն զուխտս , քան զիստ փոխելն զայն ։ և այլն ։

Խնդրեսցես , մի թէ խնդրի առ 'ի իսկանի և թօրի

օրինաց փոփոխել զուխտս պատճառ ինչ . ունչ
ասացաք 'ի վերոյ , թէ խնդրի առ 'ի տնօրինել
զուխտս : Պատմ . թէ ոչ է պիտոյ պիտճառ ինչ ,
եթէ փոփոխումն իննի 'ի լաւագոյնն . իսկ եթէ
'ի հաւատարմ , խնդրի օրինաւոր պատճառ ինչ
ոչ միայն զի ըստ օրինաց լիցի փոփոխումն , այլ և
զի խկապէս . բայց ասէ լայիման , թէ բաւա-
կան պատճառ է , եթէ 'նա' որ ուխտեացն' զփո-
փոխումն ուխտի իւրոյ թախանձանօք խնդ-
րեացէ . զի յայնժամ երևի' թէ ունի զբաւկն
պատճառ , զի ցաւակցեացի տկարութի նր' . և այս
պէս մեծաւ սփոփմամբ սրտի , և հողւոյն յօժա-
բուք զպարտս ուխտին իւրոյ 'ի յայլ նիւթ , առ
որ առաւելն փափաքի , կարացէ կատարել :

Եւ զոր մինչև ցայժմ ասացաք վս' լուծանելոյ
և տնօրինելոյ զուխտս , և'' . նոյնպէս իմանալ
պարտ է վս' լուծանելոյ և տնօրինելոյ զերդ-
մունս : ունչ ուտուցանէ լայիմանն 'ի դիրս իւր :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ :

Յաղագս թէ քանի կերպիւ մեղանչել կարէ ընդ
դէմ երկրորդ պատճառանին տասնա-
բանեայ օրինաց :

Ա' նդդէմ երկր' պատճառանին տասնաբա-
նեայ օրինաց մեղանչեն այնոքիկ , որք
երդմամբ զսուտն հաստատեն , դիտելով և կամ
կարծելով , թէ է սուտ : կամ երկբայելով մի'
թէ իցէ ճշմ , և այս թէ 'ի թեթեւ , և թէ 'ի
ծանր նիւթս , թէ 'ի ծաղր և 'ի խաղ , և թէ առ
'ի անմեղադիր առնել զինքեանս . և այնոքիկ ևս
որք դնեն զինքեանս յորոգայթ 'ի սուտ երդնելոյ .
կամ որք դիտացեալ թէ վատթար սովորուի' իւ-
րեանց յաճախ 'ի սուտ երդնուն , ոչ ուղղեն զին-
քեանս :

ԴրճԼ Որք երդմամբ կեղծեն առնել զինս .
N n 4

Յաղագս տասնաբանեայ
 սակայն ոչ ունին զգլխաւորութի առնելոյ զայն .
 կամ որք զինքեանս պարաւանդեն երդմամբ առ
 նել զինն , և ոչ կամին ապայ կատարել զայն . և
 կամ որք երդնուն առնել զչար ինչ :

Մեղանչեն և ևս այնոքիկ ընդդէմ պատուի-
 րանիս , որք թէնք երդնուն ճշմարտութ , բայց
 առանց հարկաւորութե , կամ վն թեթեւ ինչ իրիւ
 Եւ մեղքս ըստ թողեթոսի , բաղմիցս միայն է նե
 րեւի , եթէ վն վատթար սովորութեն երդնելոյ ,
 և որոգայթի երդմնազանցուն չինիցի մահացու ,
 ուն բաղմիցս կարէ պատահիլ այնոցիկ , որք յամ
 դիպուածս զերկրպագելի անունն այն աշտակա
 ռաբար , և իբր ինիք արհամարհանօք 'ի ծաղրա
 կանս և 'ի թեթեւ ինչս կուեն . և կամ զինքեանս
 վն թեթեւ ինչ իրաց մատնիլ 'ի ձեռս դիւաց ա
 սեն . կմ զայլ երդմունս անիծից 'ի կիր արկանեն
 ք . Մեղանչեն և ևս այնոքիկ , որք հայհոյեն
 զամ , կամ զմբս նր . և կամ զնս անարգաբար
 և նախատանօք անուանեն . անիծանեն , չարա
 քանեն , որք և ամբարշտաբար և անարդութբ
 վն ամ իրաց , ևս երբեմն վն աղտեղեաց զմարմին
 և զշրուիս և զարիւնն այն անուանեն :

Մեղանչեն և ևս , որք ուխտեն զչար ինչ , կմ
 զբարին վն չար և անիրաւ վախճանի . նաև որք
 ոչ կատարեն զուխտս իւրեանց , կմ առանց հար
 կաւորութե ինչ և պատճառի զկատարումն նր եր
 կարեն . Եւ ևս որք տիրեալ ժառանգութեն ոչ
 կատարեն զուխտս կտակադրին . նաև որք բռն
 ութբ և խաբէութբ կամ նենգութբ տան ուխ
 տել զինն այլոց , և ապա որք առ 'ի տնօրինել վն
 ուխտին պատճառեն զսուտ և զպատիր պատ
 ճառանս :

Պ Ր Ա Կ Ե Ր Ր Ո Ր Դ :

Մեկնեցուք և զերրորդ պատուիրանն
տասնաբանեայ օրինաց :

Յիշեա՛ սրբել զօր շաբաթուն .

Ծ. Երրորդ պատուիրանն այս տասնաբանեայ
օրինաց , ըստ սփյն թօմայի ըստ մասին
է բարոյական և ըստ մասին արարողական , Եւ
է բարոյական ըստ որում հրամայէ առն թողեալ
զմարմնաւոր դործս 'ի ժամանակս ինչ կենաց
իւրոց պարապեցի 'ի պաշտօնն ան , և 'ի կրթու
թի կրօնի . Եւ է արարողական , լո որում սահ
մանեալ լինի օրն շաբաթու , յորում պարտ է
առն թողեալ զժամանակաւոր դործս , միայն 'ի
պաշտօնն ան պարապիլ . և այս 'ի յիշտակ բարեբա
րունն ստեղծման , զի ան զամ աշխարհ զաւուրս
եօթն արար' և յաւուր եօթնեքդի հանգեաւ 'ի
դործոց իւրոց . նաև 'ի յօրինակքի նն , որ կա
տարեալ զփրկագործութիւն հանգչեւոցն է 'ի բո
լոր շաբաթն յաւիտենական երանութե :

Է. Առ ըստ որում բարոյական , զամ ոք միշտ
և հաւասարաբար պարտաւոր է , մինչ ըստ սփյն
թօմայի յանձնային բնական յօրինաց ծագի . իսկ
ըստ որում արարողական , մահուամբն քի նն
հնացաւ , ոպ սահ հումէ' ուսու' . Թէ Առա
քեալքն զառաջինն եօթնից աւուրց եօթներեկի
'ի տեղի եօթներօրդի սահմանեցին . և զայն ան
այինն պաշտաման 'ի յիշտակ արունական յարու
թեն ննադրեցին , և վն անուանեցաւ կիրակի ,
այս է արունական .

Եւ և այլ աւուրք տօնախմբուէ 'ի պատիւ և
'ի պաշտօնն ան և սփյն նր ննադրեալք , որոց
ոմանք ըստ սահմանագրուէ քահանայապետիցն ,
և ոմանք ըստ եպոսցն հրամայ , որք զի վեճակս

նց ղեղեալն պարտաւորեն , և այլք սովորուի
 ժողովրդեան յայտնի կմ լռելեան հաւանութն
 Էնցս զտեղի ունին զնորունական աւուրցն :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ա Ռ Ա Զ Ւ Ն :

Թե ղեարդ պարտէ սք առնել
 զաւուրս տօնից :

Եւ Երկու ինչ մանաւանդ ինդրին առ 'ի սք
 առնել զաւուրս տօնից . Աւաջինն է ,
 'ի բաց կալ 'ի ծառայական գործոց . այս է 'ի
 գուհական գործոց , որք 'ի զարդ մարմնոցն
 ծառայեն . որպիսի են , վարել , շինել , կարել ,
 և այլ նման արհեստք , և այս երևի 'ի կանոնից
 քաղում ժողովոց , և քննադատելոց . զորոց
 զոմանս աստ յիշեացուք . ղի 'ի ժղ' հռոմայ . 'ի
 ժամանակս երկրորդ եւկենիոս պապին ասի , ||
 Պարտէ ըստ ամի պահել . ղի 'ի նորունական աւուր
 մի' որ համարձակեսցի գործել կամ վաճառել .
 կամ գնել . բաց 'ի կերակրեղինաց անտի ,
 ղի ամբն աղատութ և ըստ պարտին յաւուր յայն
 միկ օրքան կարնէ գնացեն յեկեղեցին , և'' .
 Իսկ օրյաւուր կիրակէի զաշխարհինս և զգուհ
 կականս յանդոնեսցի վարել զգործս , առանց
 կարծեաց առնէ ընդդէմ օրինացն այ : Եւ սքն
 գրիդոր , || 'ի նորունական աւուր , յերկրային
 աշխատանոց անտի տաէ , պարտ է գադարիլ և
 բոլորովին աղօթից պարապիլ . ղի զոր զաւուրս
 վեց ծուլութք գործեցաք , յաւուր նորունական
 յարութեն աղօթիւք քաւեսցուք :

Ընդ ծառայակն գործս համարին և այլ երկու
 քեռք գործոց , որք թէպէտ չեն ծառայականք ,
 սակայն արգելեալ լինին եկեղեցական օրինօք 'ի
 կիր արկանել յաւուր կիրակէից , և տէրունակն
 աւուրց , ղի զհոգի մարդոյ աշխարհայնօքն յոյժ
 զբաղեն , և յաճային սաշտմանց յոյժ հեռա
 ղու

ցուցանեն . այս է , վաճառն կամ առևտրուիք .
և դատաստանական և դատողական գործք :

Եւ այս հաստատի և ևս 'ի բազում ժողովոց
բահանայապետիցն բանից . ոմ 'ի ժղ'՝ վարիզոյ
'ի ժամանակս չի գործորի պատկեն յամիտն 220 .
ուր ստի , || Կայսերականն բարձրուէ պատկանի ,
զի ի չխանութն տունեալ նմա յոյ՝ յերկիւղ ամենե
ցուն լիցի : 'ի չթողուլ համարձակել ուրուք 'ի
որբաղան և յամենամեծար աւուրս յայս , (այս է
'ի կիրակեի) առ 'ի պարապիլ 'ի վաճառս , և 'ի
դատաստանականս և 'ի դռնհկականս գործ : Եւ
'ի ժղ'՝ Արեղատինեայ , արգելեալ լինի , || 2ի
մի՝ 'ի արունակն աւուրս հրմրիկն վաճառք , այլ
և դատմենին վէճք և դմխղուիք 'ի կիր արկցին :

Բ . Իսկ վս սմանց գործոց ոչ միաբանին անա
բանք , մի՝ թէ ծառայական են , թէ ոչ . և ապա
թէ արգելեալ իցեն 'ի արունական աւուրս :
Չորոց սասացուք կարճ 'ի կարճոյ , զի ըստ նա
ւարսի , և այլոց , ոչ է ծառայական գործ , և
ոչ արգելեալ 'ի արունական աւուրս՝ դնալ 'ի
ճանապարհ , գրել . դնալ յորս 'ի պատճառս
դրօսանաց . ձկնորսութն , և պատկերահանու
թին . թէպէտ այլք ըստ արդեանց երկրային ,
մի՝ թէ օրինակելն զգիրս ինչ կամ նկարագրելն
վս շահու և վարձու , նոյնպէս և դնալ յորս 'ի
արունական աւուրս իցէ օրէն . որովհետեւ այս
պիսի գործք մանաւանդ վարձկանացն և մշա
կացն յատուկէ , մինչ վս շահու լինին և վարձու ,
և վս ծառայական պարտին համարիլ , ուստի
սպահովագոյն ևս է , հեռի կալն 'ի սոցունց :

Ուսուցանէ նաւարոս 'ի վերոյ 'ի սքյն թմյէ ,
թէ 'ի արունական աւուրս վեց գործք ըստ օրի
նաց կարեն գործիլ : Նախ այնոքիկ , որք
պատկանին 'ի պաշտօն ոյ , Երկդ այնոքիկ ,
որովք հոգևորքն մակրրին . ոմ ուսուցանել բա
նին և գրով : Երկդ՝ որք հարկաւոր են 'ի յա
տուկ պահպանումն հոգւոյ և մարմնոյ : Չիք
որք

որք են հարկաւոր 'ի յատուկ պահպանութի հոգւոյ և մարմնոյ ընկերին : Հինգ երկրորդ հարկաւոր են առ 'ի զերծանիլ 'ի մերձակոյ հոգւոյ և մարմնաւոր փաստաւ իւրոյ անձին և կամ ընկերին : Աւելորդ, որք 'ի պատրաստումն կերակրոցն խնդրին :

Դ. Եւ 'ի հասարակի խօսելով ասեմ, թէ իւրօրանչւոր դործ ևս ծառայական ըստ օրինաց կարէ դործիլ վս հարկաւորութեն հասարակութե, և կամ վս յատուկ անձին ուրուք, ուղի 'ի ժամանակի հնձոց վասն շեղեղացն անձրեւոյ վտանգի տանիլ զցորեանն 'ի յըշտեմարանս . կմ զայլ ինչ դործ դործել, վս աղատելոյ 'ի փաստաւ . Աս այսորիկ ևս և աղքատ արհեստաւորք երբեմն ըստ օրինաց 'ի արունական աւուրս կարեն դործել 'ի չլինիլ որոգայթի դայթակղուն, եթէ առանց դործելոյ յաւուր յայնտիկ ոչ կարասցեն պահել զընտանիս իւրեանց . բայց սակայն յայս պիտի պարադայի 'ի լինիլ ուրուք, բարեգոյն է միշտ դիմել նր առ մեծաւորս, այս է առ եմբն, կմ առ փրկմբ նր, և խնդրել վս առ այս զհրաման : Նայնպէս ևս զծառայական դործս կարեն դործել 'ի պատճառս զթուե և կրօնի . ուղի զարդարել զսեղանս, կամ զայլ ինչ նման պատրաստութիս եկեղեցւոյ, և սակայն եթէ հնար իմն իցէ առնել զայնտիկ 'ի նախընթաց աւուրն, չէ վայել թողուին 'ի արունական աւուրս առնել . Եւ օրինաւոր սովորութիւն ևս որ 'ի մեծաւորացն զանցարեալ յարդեղեալ դործս ինչ, կարէ զմիշտ ևս անմեղադիր առնել . ուղի վաճառն 'ի Ժմկս հրպրկին առւտրութե . և 'ի յայլ նման ժամանակս և պատահմունս :

Դրձ յանցանել ուրուք զպատուիրանաւս 'ի թեթեւ նիւթս կարէ անբասիր լինիլ դոնեա 'ի մահացու մեղաց, ուղի եթէ որ զբաղեացի 'ի ծառայական դործս 'ի սակաւ Ժմկս, այս է զժամ մի . (և այս առանց դայթակղուն) ոչ հմարի մեղք մհցու :

Դ. Ստ

Դ. Սակայն գիտե՛լի է , զի են բաղում գործը ,
որք թէպէտ չեն ծառայականք , սակայն չէ օրէն
գործել զայնոսիկ 'ի նորունական աւուրս , վն
երկարուն ժմկի զոր պահանջեն , որոյ վներէին
ներհակիլ առ 'ի սք առնել զաւուրս զայնոսիկ :
Չի ս արգիւօք անմեղադիր կարէ առնել զայնո
սիկ , որք 'ի խաղս 'ի կազս 'ի դատարկաբանութիւն
'ի յորսս . և 'ի յայլ նման գործս ծախեն զքօլօր
օրն : Այլ ըստ արժանւոյն տրուեալ զնեցունց
սքն կիւրեղ աղեքսանդրացին 'ի 1 գիրն . 'ի մեկ
նութի սքն յօ7 . գլ . 5 . || Ո՛րքան են քրիստոս
նեայքն , որք զաւուրս տօնից ծախեն 'ի ծառայ
ական խաղս , 'ի զեղխութիւն , 'ի պարս , և 'ի
յայլ ունայնութիւն աշխարհիս , փոխանակ մաս
գրուք ծառայելոյ այլ , յաճախելոյ յեկեղեցիս ,
պարտաւելոյ յաղօթս , և ներկայ դտանելոյ եկի
զեցական ժամակարգունցն և պաշտմանցն , և
զամ շարժեն անառակ վարուք իւրեանց 'ի բար
կութի : Մի թէ այս է պաշտելն զտօնս , պա
րտայիլ անառակութեն , դարմանել զորովայնն ,
և կատարել զհամա մարմնոյ . և այլն : Յա
ւուրս գործոց իւրաքանչիւրք պարտալի և
զիտէ 'ի գործ իւր և 'ի յօգուտ , և ոչ ոք է՝
որ ծախէ զժմկ իւր յանառակութի 'ի զեղխութի .
'ի խաղս և 'ի յունայնութիւն աշխարհի . իսկ յաւ
ուրս տօնից յամ կողմանէ , 'ի զինարբուս , 'ի պան
դակս , 'ի թէատրօնս և 'ի պարս զիմն , 'ի նախա
տինս անուանն այլ , և 'ի յարհամարհանս տօնից :

Եւ թէպէտ համեստ և պարկեշտ և չափաւոր
զբօսանան յաւուրս տօնից զինի կատարելոյ զպաշ
տօնն կրօնի չէ արդելեալ || Սկսն (ասէ սքն յօ7 .
ոսկեքերան) այնոյ պարտէ կատարել զաւուրս
տօնից , զի մի՛ ըսարձակութե մարմնոցն աղակա
նեացի և մաքրութի հոգւոյն . այլ մանաւանդ 'ի
բաց եկեալ յամ անառակութեց , յարեցութեց
և 'ի զեղխութեց պարտաւեցութի 'ի զգաստութի և
'ի սք պարզամտութի , զի զայն զոր մարմնաւոր
Ժուժկա

Ժուժկալութիւն ոչ ստանալք, մաքրութիւն մտայ
խնդրեսցուք :

Է. Երկդն որ ինքն առնել զաւուրս տօնից
խնդրի, է, զի զաւուրս զայնոսիկ ծախեսցուք
ամօային պաշտման, և այլ բարեգործսնց, և
բաց յայլոց կրօնի և բարեպաշտուն կրթուեցն,
որք առ պարտաւորն հաշակումն տօնից պատկա
նին, յաւելեալ լինի մանաւանդ և մի ինչ. այս
է, զի յաւուրս կիրակեից և արձանական տօնից,
ամ և իւրաքանչիւր հաւատացեալքն, որք զկիրա
ռումն բանականութեւ լցեալ լիցեն, ներկայ դուցին
տմենասք պատարագի, այնու ջերմեռանդութեւ
և ուշադրութեւ, որ վայելն է մեծի խորհրդոյս.
որ ևս է ըստ պատուիրանի եկեղեցւոյ, և հաս
տատի իսկ սովորութիւնն ամ հաւատացելոց :

Առդ՝ առ ի պահել ուրուք զպատուիրանս
դայս երկու ինչ խնդրին : Առաջինն է, զի լիցի
մարմնովն ներկայ, և մտքն համբարձեալ առ
ամ : Զի որ դիտացեալ թէ պատարագի յայս ինչ
եկեղեցւոյ և մնայ ի տան, մտքն միայն խոր
հեցեալ զնչդս պատարագի, ոչ կատարէ զհրա
մանս դայս. ոպ և ոչ նա, որ մարմնովն ներկայ,
մտքն կամաւ մեկուսի է յաւնայն խորհուրդս և
ի ցնդմունս ի նշանաւոր ինչ մասն պատարագի.
սակայն ոչ է հարկաւոր (ըստ թուլեթոսի) տկան
ջօք լսել, կամ մտքը իմանալ զաղօթսն պատա
րագին, կամ զպատարագիւք քահանայն աշօք
տեսանել. այլ բաւական է բարոյական ներկայու
թիւնն. և զօրութենական գոնեա մտադրու
թիւն : Այ կարէ որ (ըստ թուլեթոսի և այլ բնմ
ամօքանից .) յայնժամ մինչ ներկայ է պատա
րագի, ասել զժամակարգութիւն իւր, և զայլ
աղօթս՝ առ որս պարտաւորի, և զերկաքանչիւր
պարտաւորութիւն ի միասին կատարել. միայն
թէ, ոպ ասէ նաւարոս : այնպէս ասացէ զա
ղօթսն զայնոսիկ, զի մի՛ զհարկաւոր զուշադրութի
ւր ի լուր պատարագի կորուսցէ, և գիտացի
և

և կամեսցի լսել զպատարագն , և դռնեա պաշտել զամբ զօրութենաբար մատուցմամբ այնորիկ պատարագի :

Դ. Խնդրեացես , մի՛ թէ ոք 'ի խոստովանիլն լուիցէ միանգամայն և պատարագն՝ բաւարարէ արդեօք պատուիրանի : Պատմ թէ , թէնդ սուարէզ և այլք ըստ պօնակինայ համարին , թէ ոչ կատարէ , սակայն հաւանականագոյն է , թէ նա , որ 'ի Ժմեկի պարզի մանաւանդ 'ի ձայնաւորի , զոր լսէն՝ զսակաւ Ժմանակս ծախէ 'ի խոստովանիլ՝ զձարէ միանգամայն և զպարտան լսելոյ զպատարագ : զի 'ի նոյն ապաշխարուէ դործն և զայլ բազում դործս այլոց առաքինութեցն , այս է , զղջման , խոնարհուէ , բարի յառաջադրուէ և՛ . 'ի կիրարկանէ . որք ըստ ինքեան ոչ ներհակին 'ի լուր պատարագի . այլ մանաւանդ յոյժ օգտեն 'ի լինիլ ուրուք ջերմեռանդութե՛ ներկայ պատարագի : նաև զի հասարակ սովորութիւն , և կիրաւութիւն այնպէս ունի զտեղի , մինչ զի 'ի հոգարարձական եկեղեցիս , կամ 'ի յայնոսիկ մանաւանդ յորում մի , կամ երկու պատարագ միայն հաշակի՝ ող 'ի դիւղօրացս և 'ի շէնս բնիմ հաւատացեալք սովոր են խոստովանիլ ևս 'ի հաշակիլն պատարագի , զոր և լսենն , և ոչ ոք եպիսկոպոս , կամ մեծաւոր զայս արդէլեալէ մինչև ցայժմ :

Երկդն , որ խնդրի է , լսել ամբողջ զպատարագն , դռնեա մինչև 'ի յօրհնութի քահանային . զի որ զմասն ինչ պատարագի թողու առանց պատճառի՝ մեղանչէ : եթէ փոքր է զանցարարեալ մասն , մեղանչէ ներելաբար : իսկ եթէ նշանաւոր՝ մահացօրէն :

Է. Եւ թէ զինչ է նշանաւոր մասն պատարագի՝ զոր 'ի թողուլ ուրուք մահուչափ մեղանչէ , ոմանք համարին զմասն զայն պատարագի , որ յսկզբանէ մինչև 'ի յընթեքուածս ներփակաբր ընդարձակի , և առանց մահացու մեղաց թողուլ

կարէ : իսկ այլք ասեն , թէ նշանաւոր մասն
պատարագի՝ է մինչև ի յըսկիզբն աւետարանի :
յաւել նաւարոս , և այլք թէ կարէ որ բաւարա
րել պատուիրանի զի արդ և իցէ , եթէ զմասն
դայն լուիցէ ի յայլ պատարագէ : և այս թէ ոչ
հաւանական տեսանի , սակայն բարեգոյն խրատ
իսկ է , և ապահովագոյն զամբողջ պատարագն
քահանայի միոյ լսել : և ևս ասէ նոյնն , թէ ոչ
է պարտաւորութի առ ի լսել զբազում պատա
րագս յաւուր ծննդեան մն , այլ բաւական է
մինն առ ի կատարել զհրամանն :

Դձ անմեղադիր կարէ լինիլ որ յոչ լսելն զպա
տարագն յաւուրս տօնից վս բնական , կամ բա
րոյական տկարութե : Բնական տնկարութի է ,
մինչ որ ամենեւին ոչ կարէ առնել դայն , ուն էթէ
է ի բանտի , հիւանդ յանկողնի , կամ ճանապար
հորդ ի ծովու և : Ըստ այնմ բանի իրաւանց՝
սու անկարելին ոչ որ պարտաւորիս իսկ քարոյա
կան անկարութի է , մինչ որ ոչ կարէ լսել զպատա
րագն առանց մեծի դժուարութե , կամ հոգեւոր ,
և մարմնաւոր մեասու իւրոյ՝ կամ այլոց : ուն
յերկնիւ ռարութ , զի մի ի գնալ յեկեղեցի ի ճա
նապարհի ի թշնամեոյ անտի սպանցի , կամ ի
թողուլ իւր զտունն միայն՝ դողք կողոպտեսցեն
զտունն , կամ եթէ թողցէ զհիւանդն միայն ի
տան , մեծ իմն մեաս հանդիպեսցի նմա , ուն ա
սեն անձաբանք :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Յաղագս , թէ քանի կերպիւ որ կարէ մեղանել
ընդդէմ երգ տասնաբանեայ օրինացն
պատուիրանի :

ա. Ս՝ Եղանչեն նախ այնոքիկ , որք յաւուրս
տօնից ըդդէմ եկեղեցւոյ արդեման առանց
օրինաւոր պտձախ դործեն զճառոյակն դործս .
և

և որք զայլ առ այս բռնաբարեն , կամ ամեն
մեղանչեն և ևս մեծաւորք քաղաքին , որք թո
ղուն պարապիլ զհրատակելու իւրեանց յաւուրս
տօնից 'ի ծառայական դործս :

Դձլ այնորիկ որք յաւուրս տօնից առանց հարկա
ւորութե վաճառեն , կամ դնեն , մանաւանդ ,
եթէ 'ի վաճառելն , կմ 'ի գնելն ծախսեն զմեծա
դոյն ժամանակ . ևս և այնորիկ , որք յաւուրս
յայնոսիկ բանան զկրպակս իւրեանց , և զինչս
իւրեանց դնեն արտաքոյ առ 'ի վաճառել : մե
ղանչեն և դատաւորքն և սաշտօնեայք նց եթէ
առանց հարկաւորութե յաւուրս տօնից կոչեն
զվկայս 'ի քննուի , և զայլ դործս դատողու 'ի
կիրարկանեն նաև այնորիկ , որք զբոլբ օրն տե
րունական , կամ զմեծադոյն մասն նր ծախսեն 'ի
խաղս , 'ի սլարս , 'ի գեղխուիս , 'ի դինարբուս ,
և յայլ աշխարհային ունայնութիս :

Բ. Մեղանչեն և նոքա , որք յաւուրս տօնից
ոչ լսեն զպատարագ , կամ զայն ամբողջ ոչ լսեն ,
կամ որք թէպէտ լսեն , բայց առանց ուշադրու
թե , և կամ զնշանաւոր մասն նր ունայն խօսակ
ցութ , և դատարակ խորհրդովք անցուցանեն
կամաւ :

Մեղանչեն և տանուտեարք , և մեծաւորք ,
որք զորդիս , և զստորադրեալս իւրեանց ոչ հո
գան սաօքել առ 'ի լսել զպատարագ կամ զբա
ղեն զնս յայնպիսի դործս , որք վս այնորիկ ոչ
կարեն լսել զպատարագ :

ՊՐԱԿ ԶՈՐ ՈՐԴ:

Մեկնեացուք և զչորորդ պատուիրանն տասնաբանեայ օրինաց:

Պատուեալ զհայր քո և զմայր:

Որովհետև ըստ վարդապետուն սքշն թօմայի պատուիրանքն, որք պատկանին առ պաշտօն սիրոյ ընկերին՝ առ այս չորորդ տասնաբանեայ օրէնս անին. վնյ յառաջ քան զմեկնել մեր զմասնաւոր պաշտօնս զայնոսիկ, որովք պարտաւորիմք առ ծնողս և առ մեծաւորս, կարգ վարդապետունն պահանջէ, որում և նախարոս հետեի, զի նախ վն սիրոյ ընկերին և հասարակ պատուիրանաց նր և պարտաւորուեց ընձեռեսցուք: Եւ առ ՚ի դիւրուի՝ զերիս ինչ մանաւանդ աստ մեկնեացուք: Առաջինն է, թէ ոյք են անձինքն, զորս պարտաւորիմք սիրել: Երկդ, թէ զոր կարգ պարտ է պահել ՚ի սիրելն: Երդ, թէ զինչ են գործք սիրոյ, և երբ պարտաւորիմք առ ՚ի սիրել: և ապա անցցուք առ յատուկ պարտաւորութիւն չոր պատուիրանիս, և քննեացուք, թէ ոյք են անձինքն, որք անուամբ հօր և մօր անունին, և սն պարտաւորիմք պատուել զնս:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ:

Թէ ոյք են անձինքն, զորս պարտաւորիմք սիրել:

Ուսուցանէ սքշն թօմաս, թէ չորք են, զորս մանաւանդ սիրել պարտիմք, ըստ մտաց սքշն օգոստինոսի. Առաջինն է, որ է ՚ի վր մեր. այս է, ան, Երկդն է, որ եմք մեք, Եւ

Երդն է , որ է մերձ տա մեզ . այս է ընկերն .
 Չրդն է , որ է 'ի ներքոյ մեր , այս է , յատուկ
 մարմինն : Եւ նախ վս սիրոյ ւն յառջինն պրակ
 տաացաք : Իսկ որ պատկանի 'ի սէրն յայն , որով
 զմեզ իսկ 'ի սիրոյ անտի սիրել պարտիմք , ասէ
 սքն թօմաս , թէ մինչ սէրն՝ որով սիրեմք զսօծ ,
 ևս առ այնոսիկ , որք ւն կն պարտի արծարծիլ .
 և ևս մինչ ըստ առաքելոյն հօմ'' 14. || Զի ոչ
 ոք 'ի մէնջ անձամբ կեայ , և ոչ անձամբ մեռա-
 նի , եթէ կեամք ան կեամք , և եթէ մեռանիմք
 ան մեռանիմք : և իրաւի այնքան կերպիւ . որ
 քան յսօծուէ նք փայլին կատարելուիք , և որք
 'ի բարուէ նք առ մեզ հեղանին բարեբարուիք :
 վնյ իւրաքանչիւրք զիւր ինքն ոչ վս իւր , այլ
 վս ւն , իբրև ինչ ւն , պարտի սիրով սիրել :

Եւ որ պատկանի 'ի մարմին մեր , ասէ նոյն
 սքն թօմաս , թէ մարմինն մեր կարէ ըստ երկուց
 նկատիլ . կամ ըստ բնուէ իւրում , կամ ըստ շա-
 ղախմանն մեղօք , և ըստ աղականուէն պատ-
 ժովք : Արդ՝ մինչ բնուի մարմնոյ մերոյ յայն ,
 և կարեմք վարիլ նովաւ 'ի ծառայութի ւն , ըստ
 բանի առաքելոյն հօմայ 6. || Պատրաստեցէք
 զանգամա ձեր զէն արդարուէն ւն . վնյ կարեմք
 տյտու և զմարմինն մեր սիրել . բայց զշաղախուէն
 նք 'ի մեղս , և զաղականումն նք 'ի պատիժս ոչ
 երբէք պարտիմք սիրել 'ի մարմնի մերում , կամ
 տածել զնա 'ի նոյնն , այլ մանուանդ վս ըղձի
 ճշմտ սիրոյ հեռացուցանել զնոյնն 'ի նմանէ .
 որով իմացմամբ ասէ առաքելայն կողս . 3 .
 || Սղանէք այսուհեան զանգամա ձեր զեր-
 կրաւորս :

Թ . Իսկ որ պատկանի առ ընկերն , զոր սիրել
 պարտիմք : Նախ . ըստ սքն թօմայի , ընն ընկեր
 մեր անքան կենդանիքն , զի անընդունակ են դեր
 բնական երանուէն . 'ի հաղորդութի տրոյ սէրն
 հիմնիլ պարտի . և սուա և ոչ զանպարտեալքն
 և զհըն , զի ոչ կարեմք կամիլ նյ ըլաննին բա-

բիւս . մինչնց զայն ամ ոչ կամի . այլ մանաւանդ
զներհակն 'ի յամ յաւիտեանս սահմանեաց :

Այլ են ընկեր մեր ըստ սքշն թօմայի , բարի
հրեշտակքն և ամ մարդիկ , երանեալք և կամ
որք 'ի կենցաղս են . թէ արդարք , և թէ մեղա-
ւորք , թէ բարեկամք մեր և թէ չարարարք .
և զսոսա այնպէս սիրել պարտիմք , մինչ զի ոչ
կարեմք զսոսա ներհկն սիրոյ . այս է ատելու
թք , և'' հալածել . կամ 'ի շասարակ սիրոյ ան
տի զո՞ որք և իցէ 'ի բաց բառնալ . այլ և մանա-
ւանդ լիցուք պատրաստ թ տրամադրուէ սրտի
զներքին դործս սիրոյ բղնել . և զարտաքինսն
'ի կիրարկանել առ ամ ըք բարեկամ և թշնամի
մեր 'ի ճանաչել մեր պարտաւորիլ առ այս ըստ
սահմանելոյ օրինացն այ :

Դ. Եւ որքան առ թշնամիս , թէպէտ դժոճա-
բին իմն է , սակայն ստուգիւ պարտիմք վս այ սի-
րել զնս . զոր յայտնապէս իսկ պատուիրեացքս
տրն մտթէ . 5 . || Իսկ ես տեսմ ձեզ . սիրեցէք
զթշնամիս ձեր . Նաև զհասարակ նշան սիրոյ ցու-
ցանելնց այնպէս , ոպ այլաց հաւտարցն ցուցու-
նեմք : այլ և 'ի յետին կամ 'ի մեծի հարկաւո-
րուն նց օգնել և բրբարելնց այնպէս , ոպ և
այլոցն , որք չեն թշնամիք , օգնեմք և բրբարեմք .
ըստ այնմ , զոր հրմյցքս . թէ . || Բարի արա-
րէք ատելեաց ձերոց . և'' . Եւ ևս անարգել
'ի նոցունց շնորհել յանցանաց նց վս այ . ոպ
հրամայէքս . մտ'' 6 . || Այա թէ ոչ թողուցուք
միմկան զյանցանսնց , և ոչ հայրն ձեր երկնաւոր
թողդէ ձեզ զյանցանս ձեր . և 'ի 13 . Դէ'' եցոյց
թէ պարտէ շնորհել ոչ միայն արտաքուստ , այլ
և 'ի ներքուստ 'ի սրտէ անտի . բայց և թէ զբա-
ւաքական կամ զբրէական անարդանացն , որ
կրեացն զայն , կամիցի ինդրել դատաստանաւ
զհատուցումն , ոպ օրէնքն պահանջէ . ոչ պար-
տի առնել զայս վս ատելութե , և կամ վրէժ
խնդրութե , այլ զբաղաբականն զայն խնդրել
միայն

միայն վս 'ի հասուցումն վնասուն , խի զքրէա
կանն վս սիրոյ արդարուն կամ վս այլ ինչ առա-
քինութե . և ոչ 'ի պատճառս ատելութե և
վրէժ խնդիր լինելոյ :

Եւ թէպէտ ճշմ է , զոր տեսացաքն . սակայն
բոս օրինաց և վայել իմն է ատելն և թշնամա-
նելն զմեզս թշնամեացն և մեղաւորացն , և զայն
եթէ հնար է , և զոր իրաւունքն թոյլատրեն ,
ուղղել . կամ ցանկալ զի ան , կամ մեծաւորքն
ուղղեացեն և կամ պատժեացեն զայն . վսյ ասէր
առաքեալն . գղտ . 5 . 10 . || Եւ որ խռովեցուցա
նէ զձեզ , կրեացէ զդատաստան , ո՞րք և իցէ :
Այլ և կարեմք խնդալ ընդ այնպիսի պատժումն ,
բոս որում նովաւ բառնի չարն մեղաց . Եւ
հակադարձաբար տրտմիլ 'ի տեսանել մեր զյա-
ջողումն մեղաւորաց 'ի չարիս . ուստի ոքն դի-
քոր պապն . || Բազմիցս պատահի ասէ . առանց
թողլոյ զսէրն ընկերին , խնդալ ընդ չարիս թշնա-
մացն , և տրտմիլ ընդ յաջողումն նց առանց
յանցանացն նախանձու , որովհետեւ կործանմամբ
նց ոմանք բարւոք կանգնին . և 'ի զարդանալ
նց ոմանք անարդարաբար նուաճեալ ընկճին :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Թէ զնր կարգ պահել տարտէ 'ի սէրն :

Մ. **Ղ** շմարիտ է , թէ տարտ է պահել զկարգ
ինչ 'ի սիրելն : Ո՞ր ասէ . Թն թամաս .
Եւ կարգս այս բոս նոյնոյ պահանջէ 'ի մէնջ նախ
սիրել զանձ 'ի վերք զամ արարածս առանց ինք
բաղդատուն : Եւ ինչ զկնի ցոյ սիրել զմեզ ինքն .
Ապա և զընկերն մեր . և Յետոյ զմարմինն մեր :
Արդ՝ մինչ սիրելն ոչ այլ ինչ է : Եթէ ոչ կա-
միլ զբարի , և եւն երեք մանաւանդկն սեռք բար
եաց , զորս մեզ կամ ընկերին մերում կարեմք կա
միլ . այս է զհոգեւորս , ուր զնորհս , զառաքի
նութիս , և զփառս , և'' . զմարմնաւորս , ուր ըզ

Յաղագս տասնաբանեայ
կեանս , և զառողջութի մարմնոյն և'' . և զար-
տաքինս , ուն զհամբաւ , զհրամաւս , և'' . վն
վերոյիշեալ կարգ սիրոյն պահանջէ . զի զինի-
նայ , (զոր 'ի սիրել իսկ 'ի վերոյ վերայացաք :)
իւրաքանչիւր ոք նախ զիւր ինքն սիրեսցէ որքան
առ հոգևոր բարիս . և ապա զընկերն որքան առ
նոյն հոգևոր բարիսն . Յետոյ զիւր ինքն , որքան
առ մարմնաւոր բարիսն . և ապա զընկերն որք
առ նոյն մարմնաւոր բարիսն . Եւ ապա այսորէս
զինքն և զընկերն որքան առ այլ արտաքին բա-
րիս : ուն ասէ սքն թօմաս :

Թ . Ուստի հետևի նախ , թէ չէ երբեք օրէն
ու մեք պատճառանօք առ 'ի օգտել ընկերին ու և
իցէ կերպիւն վնասել հոգւոյ իւրոյ ազատ կամաւ
անկանելովն 'ի մեղս ևս 'ի փոքրագոյնս . վն ասէ
քն մո'' 16 . || Չինչ օգտիցի մարդ , եթէ զաշ-
խարհս նմ շահեսցի , և զանձն իւր տուժեա-
ցէ : Եւ 'ի գլ'' 22 . դնէ զսէրն անձին իւրոյ ,
իբրև զկարգ և զկանոն սիրոյ ընկերին ասելով ,
|| Սիրեսցես զընկերքո , իբրև զանձն քո . զի կա
նոնն , ուն ասէ սքն թօմաս , է առաջինն և մանա-
ւանդականն քան զկանոնաւորեալն :

Հետևի երկր , թէ որքան առ այլ մարմնաւոր
և արտաքին բարիս իւրաքանչիւրք պարտի առա-
ւել զիւր ինքն սիրել , քան զընկերն . ուստի ուն
ասէ սքն օգոստինոս . || Եթէ ոք դնէ զանձն
իւր վն անձին ընկերին . ոչ սիրէ զընկերն իւր
նայ զանձն իւր , այլ առաւել քան զանձն իւր .
|| Իր (ուն յաւելու) զկանոն ուղիղ վնպաւթէն
գերազանցէ . սակայն ոչ է ընդդէմ սիրոյ կար-
գի . եթէ ոք վն այլ ինչ առաքինուէ զանձն իւր
դիցէ փոխանակ ընկերին իւրոյ կենացն . որ և
'ի գիրս սքն Հերոնիմոսի , և սքն Ամբրոսիո
սի իբրև պարկեշտ և կատարեալ սիրոյ պաշտօն
գովի . Եւ ևս առաւել կարէ և երբեմն պրնկն
իսկէ ոք վն ժամանակաւոր փրկուէ հոգեւէ իւր
րոյ . այսէ քաղաքին , կամ հայրենեացն , դնել
զանձն

զանձն և զամ արաքին ինչս իւր. մինչ կարգ բանին պահանջէ, զի մասն վն բոլորին իւրոյ կորեցէ :

Հետեւի երդ. , թէ զհոգեւոր բարին ընկերի մերոյ պարտիմք նախագասել մարմնաւոր բարւոյն մերոյ, և ապա օգնել պարտիմք ընկերին մերոյ՝ որ է 'ի վերջին հոգեւոր հարկաւորուէ, ևս որոգայթիւն կենաց մերոյ . յերևիլ հաւանական յուսոյ օգնու թե՛ այնու՝ ընկերին . ուստի սքն յօհաննէս 1. յօհ. 3. || Եւ մեք պարտիմք ասէ, վն եղբօր մերոյ դնել զանձինս մեր :

Եւ արդ՝ 'ի վերջին և բարոյականաց յանյաղ թելի հոգեւոր հարկաւորուէ՝ պարտի իւրաքան չիւր քրիստոնեայ զայն պահել զկարգ սիրոյ, որ երևի 'ի վերոյսացելոցս զորև ուսուցանէ սքն օգոստինոս՝ և ապա ամբարնք 'ի հասարակի. իսկ հովիւքն և հոգաբարձութն հօտի իւրեանց ոչ մի այն 'ի յետին, այլ և 'ի ծանր հարկաւորուէ նոց օգնել պարտին որոգայթիւն կենաց իւրեանց, ոոյ լայնատարած մեկնէ զրիգոր վալենտինեանն :

Դ. Իսկ որքան առ կարգն սիրոյ ընկերին, զոր պահել պարտիմք, զիտելի է, զի մինչ պարտիմք օգնել ընկերին մերոյ, որ է 'ի վերջին կամ 'ի ծայրագոյն մարմնաւոր հարկաւորուէ, զայս կարգ սիրոյ պահել պարտ է . նախ օգնել պարտիմք մերձաւորագունիցն մերոց արեան, ուստի հետեւի, թէ զհայրն և զմայրն գերազանցել պարտիմք քան զայլս ամ. և ապա զկինն. և յետոյ զորդիս և զեղբարս, և զայլ արիւնակիցս . ըստ սրբւմ յաստիճան աղգակցուէ մերձաւորագոյն են ըստ մարմնոյ, ոոյ ուսուցանէ սքն թմա.

Բայց եթէ բաղդամին լիցի 'ի մեջ աղգկնցն լն մարմնոյ և 'ի մեջ աղգկնցն ըստ հոգւոյ, թէպէտ բաղդամ են բանք վոյնացն վն այսորիկ, և ոչ երևի յայտնապէս միտք սքն թօմայի 'ի վր խնդրոյս, վն հաւանականագոյն ևս երևի մեզ քան նոյ, որք ասեն. թէ թէն բացարձակաց խօսե լով, զայնոսիկ՝ որք բարեգոյն և սրբագոյն են :

Յաղագս տասնաբանեայ
առաւել սիրել պարտիմք ք զսակու սքս և բարիս
առարկայքր , այս է սիրով հաստատուէ և հո
ճոյուէ , որով զնոցայն առաքինուի , և զսրբուի
առաւել համարիմք և սիրեմք . սակայն արժեզ
բար զայնոսիկ , որք մեզ ըստ մարմնոյ մերձագոյն
են՝ առաւել սիրել պարտիմք քան զայնոսիկ , որք
միայն հոգևորաբար մեզ միացեալ են . ուր ասէ
ի զամուկերգոս . և այլք :

Եւ սակայն ոչ ներհակի բանիցն մերոց , նախ
ադասեւն երբեմն ըստ օրինաց զբարեկամ կամ
զբարերար որ՝ մերձաւորացն արեան , ուր ուսու
ցանէ վալենտինոսն . կարէ ևս երբեմն պատահիլ ,
զի վս օրինաւոր և հարկաւոր պաճառի փոխութես
ցի ըստ օրինաց և պարկեշտաբար վերոյստացեալ
կարգ սիրոյ . ի պաշտպանումն կամ ի հաճուի
անձին , որ օգտակարն է հասարակութե և բա
րեաց նր յոյժ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Յաղագս ներդործութնց սիրոյ առ ընկերն , և
մանաւանդ՝ Յղթս մարմնաւոր ողորմուէ :

Առաջում յոյժ են ներդործութք սիրոյ առ
ընկերն , և զորոց զմանաւանդաւանն
թաւէ սքսն թօմաս , ասելով . նախ սիրելուին ,
որով ընկերին մերոյ ի ձեռն սիրոյ կամիմք զբա
րիս . Երկդ՝ բարերարուի , որով զբարին , զոր նմա
կամիմք , որքան կարեմք , ըստ իրին տամք նմա :
Երկդ՝ ցնծութի , որով վասն բարւոյ նր , այս է
վս դարձման նր ի մեղաց , և զարդացման նր
յառաքինուիս և՛ . ուրախսանամք . Չրդ խղճի ,
որով ընդ ընկերին մերոյ ջանամք առ այնոսիկ ,
որք առ հոգևոր բարին նր օգտեն : Հինգերդ
ողորմութի , որով թշուառումնց նր , իբրև մե
րոցն ցաւակցիմք , և նմա օգնեմք , որք կարեմք :

Արդ՝ երկու են մանաւանդ կն ներդութք ողոր
մու

մուն , զորոց նախապէս լայնատարած ուսուցանեն , այս է , տալ զողորմութիւն . և եղբայրական յանդիմանութիւն :

Եւ ողորմութիւն ըստ սքնն (թօմայի , է դործ սիրոյ , որով որ վսնայ՝ կարօտունն ընկերին օգնէ : Եւ զի ըստ երկուց կարէ կարօտիլ ընկերն , այս է , ըստ հոգւոյ և ի մարմնոյ , վսն և զերկուս տեսակս ողորմութիւն ցուցանէ և սքնն (թօմաս. մինն է հոգւոր ողորմութիւն , որով հոգւոր պիտոյից նք օգնեմք . զորմէ վարդապետեսցուք 'ի հետ և եւալ հատուածն . և միւսն է մարմնաւոր , որով մարմնաւոր (թշուառութեց և պիտոյից նք 'ի (թիկունս հասանեմք :

Բ. Արդ՝ վսն մարմնաւոր ողորմութեա այսորիկ շիտելի է , զի առ այս ոչ միայն խնդիլ , այլ և հրամանաւ պարտաւորեմք , ունց ցուցանէ սքնն (թօմաս , և յայտնադէր երևի 'ի բազում տեղեաց նախապէս գրոց . ուն է զիլ՝ . 16. || Այս էր անօրէնութիւն սողմայ , դձեռն յաղքատն և 'ի տնանկն ոչ կարկառեին . Եւ մո՞ 26. քս արն մեր առաքելը 'ի դեհեան հրոյն յախտենից զայ նոսիկ . որք զդործ ողորմութե ոչ էին արարեալ , նոյնպէս և սքն հալք միահաղոյն վկայեն զայս , ուն սքնն Ամբարտաւ . որ խօսելով վսն ողորմութե . || Հատուցանես տալ զպարտա , ոչ կարկառես անպարտաբար , և վսն այսորիկ զքեն տալ սքն գիրք , խոնարհեցն աղքատաց զունկն քո . և հաւան զպարտաքո : Եւ սքն բարեւոյ 'ի բարոյն որ 'ի վսն քակեցից զչտեմարանս իմ : || Մեծատունն այն տալ , ոչ խորհելը զաւելորդսն կարկառել աղքատաց և ոչ զմտաւ , ածելը զնախնին զհրաման : Եւ սքն գրիգոր նաղիանդեանն . || Մեք տալ նախնին հրամանաւ և օրինակաւ 'ի կարկառութե ողորմութե յորդորեմք :

Բայց տարակուսութիւն է աստ , թէ մինչ պատ ունիրանս այս է ստորասական , երբ արդեօք պարտաւորէ : Եւ զի բարեգոյնս և ստուգադոյնս

գոյնս ծանիցուք : գիտել տարտէ լս վարդապե
տունն սբյն թօմայի , թէ պարտաւորուին առ'ի
տալ զողորմութի , ծնանի յերկուց սկզբանց .
Առաջինն 'ի կողմանէ այնորիկ , որ տայ , եթէ ու
նի զաւելորդ ինչս . որք կամ են աւելորդ բնու
թեն , այս է , ոչ հարկաւոր 'ի պահպանումն կե
նաց իւրոց և ընտանեացն . կամ են աւելորդ ան
ձին . այս է , ոչ հարկաւոր 'ի պահպանումն յատ
կուն և արժանապատւութեն անձին : Երկրորդ 'ի
կողմանէ այնորիկ . որ առնու , եթէ ստիպեացի
հարկաւորութի ինչ . և այս եռակի կարէ լինիլ .
Առաջինն է վերջին հարկաւորութի , որում եթէ
ոչ ազնեմը , զնոսի կեանք մարդոյ . Երկրորդն
ծանր , որում եթէ ոչ հասանիմը 'ի թիկունս ,
անձկութի և դժուարութի կարէ պահանել զկեանս
իւր . Երրորդն է հասարակ , որովհետեւ այնոցիկ ,
որք ընդ դրունս դրունս մուրանան :

Դ. Արդ՝ շխտացեալ մեր զայս , ասեմք կարճ
'ի կարճոյ 'ի վր' խնդրոյս , որ դժուարին իսկ ,
և տարակուսական . և որ զբաղումս 'ի վգոյաց
'ի զանգնս էարկ 'ի վճիռս . թէ ևս հաշանա
կան մեզ երևի բան նց , բք ասեն , թէ իւրա
քանչիւրք պարտաւորի 'ի ներքոյ մահացու մե
ղաց կարկառել զողորմութի յաւելորդացն բնուն
այնոցիկ , որք են 'ի վերջին հարկաւորութի . իսկ
յաւելորդացն անձին , այնցի որք ծանր հարկաւոր
ութի անձկանան : սոյ ասէ թուեթոս ըստ մտաց
սբյն թօմայի , զոր և հաստատէ 'ի բանիցս քի
տն . մատ' 23 . || Երթայք յինէն անիծեալք 'ի
հուրն յաւիտենական , զի քաղցեայ' և ոչ ետուք
ինձ ուտել . և'' օտար էի , և ոչ ժողովեցիք
զիս և'' հիւանդ էի և 'ի բանտի , և ոչ տեսիք
զիս : քանզի յայտնի իսկէ , թէ հարկաւորութիս
այսոցիկ չեն վերջին . և սակայն դատապարտե
մքն զայնոսիկ , որք ընկերին իւրեանց յայսպիսի
հարկաւորութիս ոչ հասանին 'ի թիկունս : իսկ
յաւելորդացն անձին իւրաքանչիւրք 'ի ներքոյ
մա

մահացու մեղաց պարտաւորի կարկառել աղքատաց զոգորմունի 'ի յամ հարկաւորութիւնն, մինչ զի ոչ ոք կարէ ըստ օրինաց ունիլ առ ինքն զաւելորդսն իւր : այլ աղքատաց, որք ոչ երբեք և յոչ ուրեք պակասին : զայնոսիկ կարկառել պարտաւորի : Իսկ թողեթոսն 'ի վերոյ ստէ, թէ հասարակ բան վշտայն է բառացական : Թէ տէտեն, որք տսեն թէ մեղանչէ : և ապա թէ ոչ ոք 'ի ներքոյ մահացու մեղաց առ 'ի կարկառել աղքատաց զաւելորդս իւր պարտաւորի առանց մեծի կամ վերջին հարկաւորութեանն : և թէ ոչ համար Հակիմ ստէ նոյնն առ այս պարտաւորել 'ի ներքոյ մահացու մեղաց զայնոսիկ, զորս անմեղաշէր տսնեն բնիմ յոյժ աճքնք, զորս և 'ի վկայ կոչէ :

Սակայն բարեպաշտութիւն իսկ խրատէ զայնոսիկ, որք ունին զաւելորդս, թէ ոչ է պարտնց սոսու ամենայնիւ ատահով լինիլ : այլ երկն չիլ պարտէ նց : զի մի՛ դուցէ արահուք իւրնց կամ իւրայնոցն խաբէացին : և զգուշուք նկատեսցեն : զի զաննն է դատաստանն այ 'ի դատաստանաց մարդկանց, և վնց աղահուլադոյն ևս է զաւելորդսն կացուէ և արժանապատուութի 'ի դործ սիրոյ կամ 'ի յայլ դործ, որ այ հաճոյ և 'ի պատիւն նր ծախելքան թէ դատարկաբար տա ինքեան ունիլ : մինչ մանաւանդ ևսք հարբն, զորոց զբաղումս 'ի վկայ կոչէ : զայս 'ի մեծ խստադէս պահանջեն : և տսեն, թէ ամբբիս տոնելից ատօրինաւոր իմե է զաւելորդսն պահել մինչ են աղքատք որոց կարկառել զայնսիկ կարեն :

Յաւել նոյնն և ևս, թէ այլազգէ այսու պատուիրանաւս կարկառելոյ զոգորմունիս պարտաւորին այնոքիկ, որք զհոգ այլոց կրեն : մանաւանդ զեկեղեցական և զհոգեւոր : Եւ այլ ազգ այնոքիկ, որք ոչ ունին զվոյթ այլոց : Զի սոքա վճարեն զպարտան տալով զոգորմութի այնոցիկ, որոց պատահինն : Իսկ նոքա և ևս որոնել պարտին իճիք կերպիւ, մի՛ թէ ընդ իշխա

իշխանութիւնք և ընդ հողաբարձութիւնք իւրեանց եղև
ալքն կարօտին մեծաւ կարօտութիւնք ինչ , զի օրննս
յկն նոյն Ուսուցանէ և ևս , թէ եկեղեցական
անձինք , որք կամ զեկեղեցական եկամուտս ու
նին . զորոյ ի ներքոյ ի տեղւոջ իւրում ասաս
յութ . կամ միայն զհայրենեացն զբաժինս վայել
լին : ալսու պատուիրանաւս տա ի առնել զո
ղորմութի խստագոյնս ևս պարաւանդին . զի ի նս
տս ելորդք առաւել ևս դտանին ք ի յաշխարհս
կանս , որով հետև ոչ զկանայս՝ ոչ զուստերս և
ոչ զգաստերս ունին , և ևս մինչ զպարկեշտութի և
զլափ ի կերակուրս և ի յղլեստան ունիլ պար
տին , և ոչ կարօտին քաղում իրաց . և ոչ ևս
պարտաւորին ի բաղում ծախս :

Դ . Խնդրեսցես , մի թէ ամանձինք ըստ օրի
նաց կարեն տալ զողորմութիս : Պալմ , ըստ
սլոյն թօմայի , թէ նա , որ է ընդ իշխանութի օւ
րութ , յընչից անտի , որով է ընդ իշխանութի
մեծաւորին իւրոյ , ոչ կարէ տալ զողորմութի ըստ
օրինաց . եթէ ոչ միայն հրամանաւ մեծաւորին
իւրոյ . որոյ ընդ իշխանութի է : Ուստի հետևի ,
թէ կրօնաւորք , ընտանիք , և ծառայք , ա
ռանց հաւանութե մեծաւորացն , ճնողացն , և
ալլցն տալ զողորմութիս ըստ օրինաց ոչ կարեն ,
եթէ ոչ միայն ի պարտաւորել զնս վերջին հար
կաւորուն ուրութ կարօտելոյ : Սակայն կարեն
ընտանիքն ի յատուկ ընչից իւրեանց , եթէ շա
հեալ իցեն , տալ զողորմութի . սոյ ևս յայնոցիկ ,
որք շնորհեալ են նոցա ի ճնողաց իւրեանց ի
ծախս նոյն ըստ հաճոյից իւրեանց . սոյ ասէ թո
լութիս :

Ե . Իսկ որ պատկանի առ կինն , թէ պէտ ի
հասարակ ընչիցն առանց հաւանութե առն ոչ
պարտի տալ զողորմութիս , սակայն սոյ նոյնն
ասէ , առնել զայս , եթէ բաց ի յօժտէն զոր
երեր ի տուն տուն , ունիցի և զայլ յատուկ ինչ .
կամ որ պարզ և ետլ իցէ նմա , և ևս ձեռօք իւ
րովք

բովք դործեալ ունիցի . և կամ այլ կերպիւ . բայց վն այսոցիկ զսովորութի երկրին պարտ է պահել . Դրձլ էթէ այրն խելագարեացի , կամ զհոգ մատակարարուն ընտանեացն նմայանձնեացի . կամ գերբան զչափն լիցի ժլատ և ագահ . ոչ կամեցեալ ամենևին տալ զողորմութի ևս 'ի պարտաւորիլ իւր առ այն . զի յայնժամ կինն կարէ առնել ըստ օրինակին արիդեա . ան թգրց . 25 . որ ետ դաւթի դաղտ յառնէ իւրմէ անտի . Յաւել նոյնն՝ թէ կարէ ևս 'ի յննիցն . որ է հասարակի մէջ առն և իւր տալ զսակաւալամբ ողորմութիւն , առանց վնասու առն իւրոյ պիտոյից :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՉՈՐՈՐԴ .

Յաղագս հոգևոր ողորմութե և եղբայրա կան յանդիմանութե :

Անուշանէ սքն թօմաս , թէ եօթն կերպիւ կարեմք դործել զհոգևոր ողորմութիւն , այս է : Անուշանելով զտգէտս , աւելով զսորհուրդ երկբայելոց . միթարելով զտրտ մեալս . յանդիմանելով զմեղաւորս . տանելով համբերութե այնոցիկ , որք ծանրանան և դժուարինս լինին 'ի վր մեր . շնորհելով յանցելոցն առ մեզ . և աղօթելով վն կենդանեաց և ննջեցելոց :

Առդ . վն հոգևոր ողորմունն՝ նոյնն ուստաշաւ վն մարմնաւորին ասելի է . պահելով միշտ զպարտաւորն չափաւորութի . այս է , թէ իւրաքանչիւրոք պարտի լն կարեաց իւրոց օգնել ընկերին իւրում , որ է 'ի վերջին և բարոյականաբար յանյաղթելի հոգևոր հարկաւորութե . ուր աստաշաբ յեթկդ հատուած . Էւ ևս 'ի ծանր , այս է . մինչ դժուարու և մեծաւ անցկութե հոգևոր հարկաւորութիւն այն յաղթիլ կարէ , Էւ թէպէտ պարտաւորութիւն այս օգնելոյ ընկերին , որ 'ի ծանր հոգևոր հարկաւորութե ոչ պարտանդէ խա

Յաղագոս տասնաբանեայ
խոտապէս և անձկագոյն՝ զաշխարհականս . աս
կայն զքննյա խոտապէս պարաւանդէ . մանա-
ւանդ զայնոսիկ , որք յանձնեալ ունին զհոգ հոգ-
ւոց , որք սպա 'ի պաշտօնէ անտի իւրեանց պար-
տաւորին իսկ ուսուցանել տգիտաց զհարկաւորս
'ի փրկուի նց , տալ զուղիղ խոհուրդս վս իրացն ,
որք են հարկաւոր 'ի փրկուի նց . միսթարել ըստ
կարեաց իւրեանց զորտեալսն , զի մի ծանրա-
ցնալ բեռամբ չարեաց յուսահատեացին . նոյնմ
և այլ պակասուեցն տանիլ . շորհէլ յանցանացն .
և նախատանացն . յանդիմանել զեղաւորս . և
վս կենդանեաց և ննջեցելոց աղօթել 'ի պահան
ջել 'ի նոցունց կարգ սիրոյ , կմ պաշտօնն յանձ-
նեալ նց :

Բ. Բայց է յառուկ դժուարութի ինչ վս եղբայ-
րական յանդիմանուե մեղուցելոց . և սրով ան-
ուամբ անքնք իմանան զամբան որ 'ի կիրարկա-
նի առ 'ի խրատել , յանդիմանել , յորդօրել , ա-
ղաչել , կամ կրթել վս 'ի մեղաց դարձուցանե-
լոյ զորք . և 'ի պաշտօն և յառաքինութիւն ածելոյ .

և այս վս յառուկ ընկերին օգտի և բարւոյ :

Առդ՝ վս առ այս եղբայրական յանդիմանուե
ասեմք , թէ պարտաւորիմք առ այս ոչ միայն ը
խորհրդոյ , այլ և ըստ պատուիրանի : ոնչ հաս-
տատէ սքն թօմաս , և ընդ նմա վգ. արդ 'ի հա-
սարակի 'ի բանից քի մն , մո'' 13. || Եթէ մե-
ղիցէ քեզ եղբայրքս , երթ յանդիմանեա զնա .
և՛ այս է , եթէ գիտացեալ քոյ մեղիցէ եղբայր-
քս , ոնչ մեկնէ սքն օգոստինոս . որ զայսոսիկ
բանս քի մն իբրև զպատուիրան իմանայ :

Այսու յառաջագրեալ մէք , զերիս ինչ մօ-
նաւանդ վս եղբայրական յանդիմանութե խնդ-
րեմք . Առաջինն է , թէ երբ առնել պարտէ ,
Երկդ թէ ո՞ր առնել պարտէ : Երրդ զորովս
կարգ պահել պարտէ 'ի նոյնն :

Դ. Առ առաջինն պոխնմ , թէ մինչ պատուի-
րանս այս է ստորասական , ոչ պարտաւորէ յամ
Ժմկի ,

Ժմիր , այլ միայն 'ի չորիս պատահմունս . Առաջինն է , յորժամ իմանաւ զմեզս ընկերին , զի եթէ ոչ ծանխցես , ոչ պարտաւորիս յանդիմանել զնա , ունչ ուսուցանէ սքն թօմաս . ուստի ասէ իմաստունն յառակս , 24 . || Մի՛ խնդրեսցես զամբարշտութի 'ի տան արդարոյ , և մի՛ անյան գորր արասցես զհանդիսս նր . Երկն է , զինա որ մեղան , չիցէ ուղղեալ , և ոչ ևս իցէ կարծիք ուղղեալ ինելոյ նր ինքեամբ կամ 'ի ձեռն այլոյ . վս զի եթէ ուղղեալ իցէ , կամ 'ի մերձա կայն ուղղելոց համարեսցի , ոչ կարօտի յանդիմանուէ քո , և ասդա ոչ պարտաւորիս յանդիմանել զնա . ունչ ուսուցանէ վալենտինոս . մանաւանդ յոյժ հաւանական է քան լայիմանի , ընդ այլոց , թէ անցեալ մեղքն , առ որ կրկին անկա նելոյ չիցէ որոգայթ , ոչ անկանի 'ի ներքոյ պարտաւորութն պատուիրանի յանդիմանելոյ զեղբայրն , ուստի էկղսիյ . 19 . || Յանդիմանեալ զեղբայր քո , զի մի՛ կրկնեսցէ : Երրան է , եթէ յուսասցիս անտուտ պտուղ ինչ յանդիմանուէ քո . Չի եթէ ոչ իցէ յոյս ուղղուէ , և մանաւանդ երկիցես , թէ նա՛ որ մեղան յանդիմանութք քով վատադոյն ևս լինի , յայնժամ ոչ երբեք պարտաւորիս առ այն : ուստի սքն օգոստինոս : || Առ սէրն պատկանի ասէ , զի ոք զանց առնիցէ առ 'ի յանդիմանել զարարործս վասն երկնչելոյն , զի մի՛ չարագոյն ևս լիցի : սակայն ոչ այսպէս , մինչ վս զանց առնելոյ յանդիմանուէ քո՝ այլք գայթակղին : վս զի յայնժամ յանդիմանել պարտ է զարարործն առ 'ի ոչ տալ զս ո իմ ալլոցն մեղանչելոյ :

Չորորդն է , զի տեղին , ժամանակն , և այլ պարագայք 'ի յանդիմանութի լիցին յարմարք : վս զի եթէ այլ ինչ տեղի և ժամանակ յարմարագոյն ևս երևեսցի , ոչ պարտիս վաղվաղակի զնա յանդիմանել . այլ բարւոք իսկ առնես երկարել քո : ուսկ ուսուցանէ սքն թօմաս . և սքն օգոստին

Յաղագոս տասնաբանեայ
տինես 'ի վերոյ , թէ խրատ սիրոյ է , եթէ ոք
երկարէ առ 'ի յանդիմանել զչարագործն վա 'ի
դիտուի ժամանակի խրատելոյ պնա :

Գ. Եւ որ պատկանի առ երրորդ խնդիրն , թէ
ն արդեօք պարտաւորի առ եղբայրական յանդի
մանութի . սակ սքն թօմաս , թէ ամ ոք պարտա
ւորի զօրութի սիրոյ առ այս : Եւ հաստատի էկլս'
17. ուր ասի , թէ ամ : ॥ Պատուիրեաց իւրա
քանչիւր ումեք վա ընկերի իւրոյ : Եւ մտթ' 17.
ուր քս անբացորոշաթր պատուիրեաց ասելով :
॥ Եթէ մեղիցէ քեզ եղբայր քո՝ երթ յանդիմա
նեալ պնա և' : Բայց հոգաբարձութիւն , Եւ մեծա
ւորքն , որք կրեն զհոգ օյլոց՝ անձկադոյնս առ
այս պարտաւորին : Իսկ եթէ նկատեսցի յանդի
մանութիւն այս , զի է դործ դատաստանական
վրէ ժխնդրութե՝ առ նոսա միայն պատկանի .
այլ սակ սքն թօմաս :

Իսկ որքան առ երրորդն խնդիր , թէ զորպիսի
կարգ 'ի յեղբայրական յանդիմանութե պահել
պարտ է , Եւ մի թէ կարգ ինչ հարկաւոր
'ի քսէ անէ 'ի յաւետարանի անդ սահմանեալ
իցէ 'ի պատուիրանէ , այսինքն , զի մեղուցեալն
նախ առ անձնակի խրատեսցի , Եւ եթէ այսու
ոչ օգտեսցի մեղուցեալն , առ աջի միոյ , կմ երկուց
յանդիմանեսցի , Եւ ապա եկեղեցւոյ իւրոյ մեծա
ւորին ծանուցի : Պատմ' ըստ մտաց սքյ վար
դասութիւն , թէ ոչ միայն եղբայրական յանդի
մանութիւն , այլ և կերպն նր 'ի քսէ անէ սահ
մանեալէ պատուիրանալ : Եւ մինչ պատուիրանս
այսէ ստորասական , Եւ ոչ յամ ուրեք և ժամա
նակի պարտաւորէ , աստուած հետեւի , թէ յայն
ժամ միայն պատուիրանալ պարտաւորիմք պա
հել զկերպն զայն յանդիմանութե , մինչ համա
րիմք հարկաւոր առ 'ի հասանիլ առ վախճանն
յանդիմանութե : Վրայ սակ սքն օգոստինոս , ॥ Ըն
տրել պարտ է երբեմն զայս , Եւ երբեմն զայն .
զի երբեմն յանդիմանել պարտ է զեղբայրն 'ի մէջ
լէ
քո ,

քո , և նր' միայն , և երբեմն առաջի ամէն :

Առդուսուցանէ վարդապետն զէ օրդ վարդն տինեան , թէ բաղում են պատահմունք , զի ի յայնստիկ ոչ երևեսցի պարտաւորութիւնս ի պատահել զսոյն կարդ եղբայրական յանդիմանութե . ապ թէ թէ մեղքն է հրապարակօրէն , կամ , թէ և դաղանի , սակայն դիտէ ի վնաս հասարակութե , և իցէ սրտայթ ի յամեն , կամ եթէ վնաստեանաւոր ինչ պարագայի խոհեմաբար դատեսցի , թէ կերպն այն յանդիմանուն' ինեւոց է անօգուտ ի յուղղութիւն կերին : զօր ևս ուսուցանէ սքն թօմաս ըստ սքն օգոստինոսի . զի եթէ զկնի ծածուկ յանդիմանուն մեղաւորն ամենեւին ոչ ուղղեսցի , օգտակարագոյն իսկ է երբեմն զմեզս նր' եպիսկոպոսին , կամ մեծաւորացն , ոչոմ դատաւորի , այլ ոմ հօր յայտնել , քան թէ վկայիցն առաջի յանդիմանել . զի նա հայրական սիրով , և խրատու օգտել կարէ առաւել քան զկարգանսնսր օր :

Է. Են և այլ դժուարութիւն վն եղբայրական յանդիմանութե , և զորս աստ կարճ ի կարճոյ լուծցուք : Առաջինն է , մի թէ ևս փոքրագոյնքն պարտաւորին եղբայրական յանդիմանութե զմեծագոյնան խրատել : Պատմութե այդ . միայն թէ իցին չորք վերոյ ասացեալ թէութիւնք . ոմ ուսուցանէ սքն թօմաս , և հաստատէ օրինակաւ սքն Պողոսի , որոյ ի լինիլն ը իշխանութե սքն Պետրոսի' իբրև առաքելոցն իշխանի , յանդիմանեաց զնա եղբայրական սիրով . սակայն յանդիմանութիւն այս փոքրագունիցն առ մեծաւորս' պարտի լինիլ ամ հեղութե և յարգմամբ , ըստ այնմ , Ե. տիմո' 3. || 2 ծերն մի' պատուհասեացես , այլ մի թարեօմիր իբրև զհայր :

Երկրորդն է , մի թէ իցէ պարտաւորութիւնս ի յանդիմանել վն ամ մեղաց' ևս ներելեաց եղբայրական յանդիմանութե : Պատմութե արեւմտ դովեթի իսկ է յանդիմանել զեղբայրն ևս վնեւ

բերի մեղաց խոհեմութիւն , և սիրով . սակայն ոչ պարտաւորիմք առ այս դոնեա ի ներքոյ մահացու մեղաց , մանաւանդ երբեմն օգտակարացոյն իսկ է անտես առնել զայնպիսի թեթեւագոյն մեղս , եթէ ոչ իցեն այնպիսի , որք կամ զգայթակղութիւն , կամ կարասցեն տալ զպատճառս առ ի դործել զմեծացոյն մեղս : և երբեմն բարւոք իսկ է սպասելն , և դիտելն ի կրկին անկումն մեղաւորին ի նոյնն . յորում բնութեալ կարասցէ շահակտութեւն ուղղել :

Վերջ դժուարութիւն է : մի թէ պարտիմք խրատել և յանդիմանել զայն , որ անդիտութեւն մեղանչէ : Պատմ , թէ մեք պարտաւորիմք առ այս , եթէ անդիտութիւնն է յաղթելի , այս է , զայնմանէ , զոր ոք կարէ և պարտէ դիտել : իսկ եթէ է անյաղթելի , զանօղանելի է : զի կմ յուսամք պողոյ յանդիմանուեն այնորիկ մերոյ , կամ ոչ . եթէ յուսամք , պարտիմք ուսուցանել տգիտաց , մանաւանդ եթէ հոգ նր յանձնեալ է մեզ . իսկ եթէ ոչ յուսամք , պարտէ թողուլ զնա ի միամտութեւն . միայն թէ անտուստ այլոցն մնաս կամ գայթակղութիւն մի՛ հետեւեացի :

Զոր դժուարութիւն է , թէ որպիսի մեղք իցէ թողուլն զեղբայրական յանդիմանութիւն : Պատմ թէ նա մեղանչէ մահուչսի , որ պատշաճաբար և դիւրաւ արդեւուլ կամ ի բաց բառնալ կարէ եղբայրական յանդիմանութեւն իւրով զամենամեծ հոգեւոր թշուառութիւններին , որ է մեղք ինչ մահացու . և ոչ համարձակի յանդիմանել զնա վն չար ինչ ժամանակաւոր երկիւղի , կամ վն ցանկութեւն ժամանակաւոր ինչ ընկից : որ ի յանձն նր գերագոյն համարի քան զսէրն ընկերին : ողջ հաստատի յասացելոցս հմծ . 1. իսկ նա , որ վն կրից երկիւղի , ամօթոյ , կամ փոքրոգութենն ոչ համարի զինքն ուղղակի առ այս պարտաւորիլ , կամ ոչ տեսնել զինքն յարմար եղբայրական յանդիմանութեւն , և վն զանց

նունէ : բազմիցս միայն ներելաբար մեղանչէ :
 Եւ որ ուսուցանէ սքն թօմաս . Սակայն եթէ որ
 զանցառնէն յանդիմանել չիցէ մեծաւոր , կամ
 թէ ոչ ծնցի 'ի զանցառնելոյ նր անտիծանի դայ
 թակղուծի ինչ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ :

Յաղագս թէ որպիսի մեղք ընդդիմա
 նան սիրոյ ընկերին :

Եւ որք են մեղքն , որք ընդդիմանան սի
 րոյ ընկերին . և առ որս այլք կարեն
 ածիլ . այս է , ատելութի , նախանձ . անմիաբա
 նութի , և դայթադղութի : Եւ ասէ սքն թօմաս :
 Իսկ ատելութի ընկերին լինի ըստ երկուց , այս
 է , դարչման , և թշնամութի : Ատելութին դարչ
 ման է օտարացումն և հրաժարումն կամաց յըն
 կերէն վն չարի ուրուք . զոր 'ի նմա ձեւակեր
 պեմք : Իսկ ատելութին թշնամութի է , որով
 զչարինչ կամիմք ընկերին Երկաթանչիւր ատե
 լութիքս են մեղք մահուչափ 'ի սեռէ իւրն .
 զոր օրինակ , եթէ ոք հրաժարի և դարչի յըն
 կերէն ըստ որում մարդ , կամ ըստ որում քրիս
 տոնեայ . Դձլ եթէ զմեծ իմն չար նմա ցանկայ :
 ըստ որում է վնաս նմա , ըստ այնմ . 1. յօհ . 3 .
 ॥ Ամ որ ատէ զեղբայր իւր , մեղացան է :
 Բայց պակասութի աղատութի , և թեթեւութի
 նիւթոյն , կարէ փրկել 'ի մահացու մեղաց . մա
 նաւանդ ոչ երբէք լինի մեղք , եթէ ոք զմեղա
 ւորն ատէ , ոչ ըստ որում մարդ , այլ ը որում
 մեղաւոր . այս է , զի դարչի 'ի մեղաց նր . կամ
 ցանկայ նմա զչար ինչ , ոչ ըստ որում վնաս նր
 է . այլ ըստ որում օգտէ 'ի ջնջումն և 'ի բար
 ճումն մեղաց նր . Եւ երևի յասացելոցս յանցել
 հատուածն :

Բ. Նախանձն ըստ սքն թօմայի , է աղա
 Բ ք 2 կա

կանեալ իղձ կամացն. որով որ տրտմի վն բարւոյ ընկերին, ըստ որում է նո՛ւաղեցուցիչ դերու զանցուն անձին իւրոյ: Եւ զի բարեգոյն ևս ի մասցի, գիտեի է ըստ թողեթոսի, որ ըստ եօթ նից կարէ սլատահիլ, զի տրտմեցի որ վն բարւոյ ընկերին: Առաջինն է, զի այնու երկնչի, թէ մի պատահեցի վնաս ինչ անձին իւրում: Եւ եթէ որ տրտմեցի վն ընտրութե՛ն ուրուք յիշխանութի ինչ, վն երկիւղին, թէ մի՛ պատահեցի անտուտ վնաս ինչ անձին իւրոյ: Բայց եթէ երկիցէ վն առ այս, զի անարդարութի՛ն վնասն այն հասանելոց է նմա, ոչ երբէք է մեղք, իսկ եթէ արդարութի՛ն, և իրաւամբ, ուր եթէ գողն կամ աւազակն տրտմեցի վն ընտրութե՛ն արդարադատ առն՝ ի դատաւոր, որ ոչ թողու առանց պատժոյ զչարութի՛ն նր՝, մեղանչէ, զի ուր ոչ է օրէն նմա զայսպիսի այրն արդեւուլ յիշխանութե՛ն և յարժանապատութե՛ն վն այսպիսի երկիւղի, այսպէս ևս տրտմիլն վն առ այս՝ է ասորինաւոր:

Երրորդ տրտմիլ կարէ որ վն բարւոյ այլոց, զի ինքն ոչ ունի զայնպիսի բարի. ուր ի տեսա նել ուրուք զիմաստուն որ տրտմեցի, ոչ զի է իմաստուն, այլ զի ինքն ոչ ունի զայնպիսի իմաստութի: Եւ տրամութիս այս անո՛ւանի նախանձայութի, և է օրինաւոր, և պարկեշտ, եթէ բարիքն, որոց որ նախանձայոյզ լինի, ի փրկութի հոգւոյ և ի փառս ւոյ ածին, ուր ի տեսանել ուրուք զայր ոմն ջերմեռանդ և սիրով ան վառեալ տրտմեցի, ոչ վն բարւոյ նր: այլ զի տեսցէ զինքն ևս զարդարեալ այնու առաքելութե՛ն, իսկ եթէ նախանձայութիս այն լիցի վն ժամանակաւոր ընչից, որք ոչ ածին ի պարկեշտ ինչ վախճան, յայնժամ լինի չար, կմանգանաղան, վն պատճառին ուստի ծնանի:

Դ. Երրորդ տրտմիլ կարէ որ վն բարւոյն այլոց. զի զնա անարժան դատէ այնպիսի բարւոյ, և

Է այս է զայրացումն , և որ կարէ լինիլ բարի , կամ չար , վն պատճառին , յորմէ ծնանի . վն զի եթէ ոք տրտմեցի . թէ չարաճճիկ ոք , կամ չարագործ ստացաւ զիշխանութի ինչ , որում է անարժան , և երկբայի չարեօք վարիլն նր զնո վաւ , ոչ մեղանչէ : Իսկ եթէ 'ի վասն թար ըղձից իւրոց անտի յանդգնութե անարժան դատեսցի զնա բարւոյն՝ որում է հասն : և վն որոյ տրտմեացի , մեղանչէ ծանրապէս , կամ թեթեւաբար ըստ ծանրութե , կմ թեթեւութե նիւթոյն :

Չորորդ կարէ տրտմիլ ոք վն բարւոյ ընկերին , զի ոչ հաճի ընդ անձն նր : Զի յորժամ չար կամօք ոչ հաճիմք ընդ ումեք . բարի նր անհաճոյ թռի մեզ . և այս պատկանի առ ատելութին , զորմէ ստացաք 'ի վերոյ :

Հինգերորդ կարէ ոք տրտմիլ վն բարւոյ ընկերին , զի է նոճազեցուցիլ յատուկ անձին իւրոյ գերակայութե : Եւ այս յատկապէս պատկանի նախանձու . ոմ ասէ սքն թօմաս , և է ըստ սեռի իւրում մեղք մահացու . եթէ պահասուն զգուշութե , և թեթեւութե նիւթոյն անմեղադիր ոչ արասցէ : Եւ այսպէս մեղաւ սուռ ի նախանձեցեալ ընդ փառս դաւթի : Ըստ որում համարելի փառացն իւրոց փառօք նորա նոճազիլ :

Վեցերորդ կարէ ոք տրտմիլ վն Ժմեկոր բարւոյ ուրուք , զի է յոյժ արդելիլ հոգեւոր բարւոյն : Եւ այս պատկանի առ սէրն :

Եօթներորդ կարէ ոք տրտմիլ ևս վն ժամաւ կաւոր բարւոյ , զի չարութե և անիրաւօքսար ինչ ժողովեալ են և ստացեալ 'ի քնաս յատուկ անձին , կամ հասարակութե . Եւ այս պատկանի 'ի նախանձախնդրութի արդարութե :

Ամիսաբանութին է տարաձայնութի կամացն 'ի կամաց ընկերին վն բարւոյ ինչ . յորում ոք պարտի համաձայնիլ . ոմ ասէ սքն թօմաս . Արդ՝ տարաձայնիլ յընկերէն 'ի չար ինչ , է

Յազադս տասնաբանեայ
բարի , մանաւանդ ևս տարածայնիւն 'ի բարի
ինչ , բայց զոր կամիլ ոք՝ ոչ երբէք պարտաւո-
րի , ըստ ինքեան ոչ է չար : այլ միայն յայնժամ
անմիաբանութիւն է մեղք . մինչ ոք 'ի բարի ինչ ,
զոր կամիլ իսկ պարտաւորի , յայլոց վն վատ
թար կամացն իւրոց տարածայնի :

Դ. Իսկ եթէ տարածայնութիւն այս է շուրջ ըզ-
ճշմարտութիւն , որում ոք հակառակաբանութիւն
ընդդիմանայ , անունանի վէճ : Եւ եթէ ճշմար-
տութիւն այն՝ որում ընդդիմանայ ոք դիտէ 'ի
պատիւնն , կամ 'ի նշանաւոր օգուտ ընկերին ,
ոպ յորժամ ընդդիմանայ ոք ճշմարտութե հա-
ւատոյ , կամ բարի վարուց , է մեղք մահացու .
իսկ եթէ մինչև առ այն հասցի տարածայնութիւն
և անմիաբանութիւն կամաց , մինչ զի ոք զինքն
բաժանեցէ յեկեղեցւոյ , և ոչ կամեցի հնազան
դիլ երևելի դիտոյ , այս է հռոմէական քահա-
նայապետին , ասի հերձոռածողութիւն , և է ծանր
մեղք մահացու , ոպ ասէ սուրբն Թովմաս :

Բայց եթէ 'ի տարածայնութե կամացն ծնանի և
բռնուի զինուցն , որով անարդարաբար փասեց
ցին ինչք կամ մարմին ընկերին , անունանի պա-
տերազմ . սակայն եթէ յարուցի պատերազմն
վն արդար ինչ պատճառի , և յայնմանէ , որ ու-
նի զօրինաւոր իշխանութիւն , և ուղիղ դիտաւո-
րութիւն . յայնժամ ոչ է մեղք . ոպ ուսուցանէ
սքն թօմաս , և 'ի նոյնն պատերազմիլ է ըստ օրի-
նաց , Բայց եթէ մինն յերիցս յայսոցիկ յատկու-
թեց ոչ իցէ , է մեղք մահացու , և այնքն ծանր
որքան մեծագոյն փաս հասանի ընկերի .

Եւ եթէ պէտ զայս կարգ պարտ է պահել . սա-
կայն չէ օրէն ընդ իշխանութեամբ եղեւոցն դա-
տել զդիտաւորութիւն իշխանին . Չի բաւական
է , ոչ երևիլ նց յայտնապէս անարդար լինիլ
պատերազմն . մանաւանդ եթէ և երկբայեցին
վն արդարութե պատերազմի , կարեն , ևս և եր-
բէմն պարտին 'ի հրամայելն նց իշխանին , պա-
տե-

տեքազմիլ վննորա : Չոր բարեգոյնս իսկ մեկնէ
սբն օգոստինոս ասելով : || Այր արդար , է-
թէ ընդ իշխանութեամբ անօրէն և ամբարիշտ
թաղաւորի զինողորեացի , ուղղութեամբ կարէ
լս հրամանի նր օրատեքազմիլ . վն զի կամ ճանա-
չէ ստուգիւն , թէ ոչ է ընդդէմ օրինացնայ , զոր
հրամայէ թաղաւորն . և կամ մի թէ իցէ , ոչ է
ստոյգ : Եւ այսպէս թէ և անիրաւութիւն հրա-
մայելոյ զթաղաւորն պարտաւոր , սակայն կարգն
ծառայելոյ անմեղ կացուցանէ զզինողորն :

Եւ իսկ դայթաղութիւն ուն ասէ սուրբն թ-
մաս , է բան կամ գործ սակաւ ուղիղ , որ տայ
այլոց զառիթ կործանման . Ասի անբան կամ
գործ , զի ներքին ներդործութիւն մինչ ոչ ևն
այլոց ծանօթ . ոչ կարեն և փառել նոցա : Ասի
ք . սակաւ ուղիղ , առ ի նշանակել թէ երբեմն
կարէ ծնանիլ դայթաղութիւն ի բանից և ի գոր-
ծոց , որ չիցէ ըստ ինքեան չար . այլ միայն ու-
նիցի զտեսակ չարի : Ասի ք . որ տայ այլոց զա-
ռիթ կործանման : Բայց ոչ զպատճառ , այնու
զի յատկապէս խօսելով մարդկային կամք յոչ
ինչ պատճառէ հղօեղրաւոյ կարէ ածիլ առ մեղս ,
այլ միայն իբր մերձեցեալ առ թի , կամսաւ առ-
այն հաւանի :

Առդ . ասէ սբն թմաս , թէ այլ է ներգոր-
ծական դայթաղութիւն , և այլ կրողականն :
Ներդործական դայթաղութիւն է նոյն ինքն բանն
կամ գործն սակաւ ուղիղ : որ է առիթ կործան-
ման միւսոյ : որ և լինի , կամ յատուկ և ուղիղ
գիտաւորութեամբ առ ի ածել զոք ի մեղս , և
կամ թէ և առանց այսպիսի գիտաւորութեւ , սա-
կայն որ լինի ի բնութե իւրմէ կարէ ածել զայլս
ի մեղս . իսկ կրողական դայթաղութիւն է նոյն
ինքն հոգւր կործանութեւն այնորիկ , որ դայթաղի :

Առդ . կարէ երբեմն ներդործական դայթաղ-
ութիւն լինիլ առանց կրողականի , ապ յորժամ
ոք ածել զուն ի մեղս ջանադեալ ոչ կարասցէ հա-

Ճել զնա : Նոյնպէս կարէ երբեմն և կրողա
կան դայթակղութիւն լինիլ առանց ներդործակա
նի : Եւ մինչ ոք ՚ի բանից կամ ՚ի դործոց միւսոյն,
որք ըստ ինքեան չեն ածիչք ՚ի մեղս առնու
ղութիւն կործանման, և դայթակղութիւն վն վատթա
րութե կամաց իւրոց : որպիսի էր դայթակղութիւն
փարիսեցւոց ՚ի պատճառս բանիցքի մն :

Եւ կրողական դայթակղութիւն է մեղք մահացու
կամ ներքին : Եւ ասէ սքն թօմաս, վն որպիսութե
յանցանացն, յորում ոք վն բանից կմ դործոց միւ
սոյն անկանի : Նոյնպէս և ներդործական դայ
թակղութիւն է մեղք մահացու կմ ներքին, ըստ
որպիսութե բանից և դործոց : որ տայ զառիթ
կործանման այլոց : կմ լն դիտաւ որութե այնորիկ,
որ տայ զայսպիսի առ ՚ի թս : Եւ թէպէտ կրողա
կան դայթակղութիւն չէ յատուկ ինչ մեղք, և ոչ է
պիտոյ մեղաւորին ՚ի խառնութե յայտնել զածիլ
իւր ՚ի մեղս : Սակայն ներդործական դայթակ
ղութիւն է յատուկ մեղք՝ որ ներհակի ընդ դէմ պատ
ռէիրանի և զբայրական յանդիմանութե, և աստ
պարտ է ՚ի խառնութե յայտնել և մանաւանդ
մինչ ոք կամաւ եւ ած զոմն ՚ի մեղս : Բայց եթէ
առանց դիտաւորութե նր պատահեսցի դայթակ
ղութիւն, ոմանք վարդապետք ասեն : յայնժամ
ներդործակն դայթակղութիւն ոչ է յատուկ մեղք :
Սակայն հաւանական և ս այլք հաստատեն, թէ է
մեղք : Ուստի նա որ գիտէ թէ այս ինչ բան կմ
դործ իւր սակաւ օւղիղ կարէ զայլս ածել ՚ի մեղս,
և ոչ հեռանայ այսու ամենայնիւ ՚ի բանից կմ ՚ի
դործոց անտի, պարտի ըստ վարդապետացն այ
նոցիկ զտարաբայս զայս յայտնել ՚ի խառնութե,
և թէ եղև մհցու մեղքն այն՝ որում ետ զառիթաւ

Եւ աստ յաւել սքն թօմաս, թէ չէ երբեք
օրէն զհօգև որ բալիս՝ որք են հարկաւոր ՚ի փրկ
կութե անձին իւրայ կմ այլոց թողուլ, թէ և առնու
ցու ոք անտուտ զկրողական դայթակղութիւն : Եւ
ոչ ևս է օրէն առ ՚ի զերծանիլ յայսպիսի դայ
թակ

Թակղութիւն զմեզս ինչ ևս զներելի դործել . և մանաւանդ ոչ է պիտոյ թողուլ զդործ ինչ բարի , որ ևս եթէ չիցէ 'ի պատուիրանաց անտի , եթէ դայթակղեացի ընկերն միայն վն չարութե իւրոյ : Իսկ եթէ վն տգիտութե կամ տկարութե նր ճնցի , յայնժամ առ 'ի զերծանիլ 'ի դայթակղութե փոքրողեացն , օգուտ իմն էր զմմ դործ բարի , որ ոչ է լծ պատուիրանաց 'ի բաց թողուլ . և զայլ իւրաքանչիւր ինչ առնել , որ ոչ իցէ մեղք . Եւ երկաքանչիւրոց զօրինակն տեսանեմք յաւետարանի անդ 'ի յանձն քիմն . մատ. 13 . որ վն դայթակղութե փարիսեցւոց ոչ դադարեցաւ 'ի քարոզելոյ : Եւ հակադարձաբար , մատ. 17 : առ 'ի բառնալ զդայթակղութիւն ժողովրդեան , կամեցաւ ապ զհարկս , առ որ ոչ էր պարտական :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՎԵՅԵՐՈՐԴ .

Յաղագս պարտաւորութե որդւոց առ ճնօղս .
և ճնողաց առ որդիս :

Ս. Բաց 'ի հասարակ պարտաւորութեց , որո՞վք իւրաքանչիւրոք առ ընկեր իւր պարտաւորի , են և այլ յատուկ պարտաւորութիւն որդւոց առ ճնօղս , ճնողաց առ որդիս , որք սոսու չորորդ պատուիրանաւս հրամային :

Արդ՝ ուսուցանէ հօռմական ուսուցարանն . թէ բանիւք պատուենա զճնօղս քո՝ երեք ինչ նը շանակին . այսինքն , սէր . պատիւ , և հնազանդութիւն , վասն զի որդիքն պարտական են յատուկ ինչ սիրով սիրել զճնօղս իւրեանց , մինչ զի ատելութիւն առ ճնօղս յոյժ ծանրագոյն է մեղքքան զատելութիւն այլոց անձանց : (Լատի սահնակաբոս թէ 'ի մեզս ատելութե՝ զպարագայն անձին ճնողաց պարս է յոյանել 'ի խոստովանութե , Եւ ոչ է բաւական ներքին սէրն , այլ արտաքին զղձիւն ցուցանել պարտ է զինքն . և վն որոյ

պար

պարտին որդիքն օգնել ծնողացն մարմնաւոր և հոգեւոր հարկաւորութեցն որքան կարեն . այսինքն , եթէ կարօտին մարմնաւոր պիտոյից տալ նց ղկերակուրս և զայլ պիտոյս կենաց նց . եթէ հիւանդացին , կմ 'ի բանտ արկցին , այց առնել նց , և ամ ջանիւ հոգալ յառողջութի և 'ի փրկութի նոցա , և ևս առաւել հոգալ , զի մի առանց խորհրդոցն արժանաւոր ընդունման 'ի կենացս աստի չունեցեն . և կմ 'զբարեզաշտ դործս նց կատկաւ յանձնեալս երկարեացեն . և կամ յեկեղեցական օգնութեցն և յայլոց զկնի մահու նց զրկեացին :

Պարտին և ևս որդիքն յարգել զծնողս իւրեանց . || ջի են (ասէ հօռմեական ուսուցաւ) իբրև օրինակք ինչ անմահին արքայութի ելց . 21 . || Որ անիծանէ զհայր կմ զմայր՝ մահու մեռցի . Վայ բազմիցս կատակք , յիշոցք , ծանակք , և այլ նման մեղք , որք վսթ եթեւուն նիւթոյն 'ի յայտն են ներելի . սակայն վս անձին պարտ դայի 'ի ծնողան իբրու միշտ են մահացու : Այնպէս հարկանել զծնողս , ևս թեթեւաբար յոյժ , և մանաւանդ միայն սղառնալն նոցա , որ համարի մեծ իմն անարդանք առաջի նց , է մեղք մահացու , ուղ ասեն անժաքանք :

Պարտին և ևս հնազանդիլ որդիք ծնողացն . սոյ ասէ առաքեալն 'ի բազում տեղիս , ևս առաւել . Կող . 3 . և Եփես . 6 . || Որդիք հնազանդ ընրուք ծնողաց ձերոց : Եւ ինքն քս տրն մեր , առ 'ի տալ զօրինակ սորա մեղ յանձն իւր , ամենամբ մօր իւրոյ մարիամու , և հօր իւրոյ յովսէփայ || Եւ նց հնազանդ , զուկ . 21 :

Բ . Եւ նախ պարտի որդին հնազանդիլ հօրն 'ի յայնստիկ . որք 'ի կառավարութի տան պատկանին , մինչ զի եթէ ոչ կամեսցի հնազանդիլ 'ի ծանունս , և 'ի հարկաւորս , և մանաւանդ վս անարդեւոյ , և կամակորութե մեղանչէ մահացօրէն . Հպատակիլ պարտի և ևս 'ի յայնստիկ , որք պատկանին

կանին 'ի պարկեշտ վարս , մինչ զի մեղանչէ մա-
հաւաթի . եթէ յանդգնուի ոչ կամեացի հնազան
դիլ պատուիրանի հօրն . որով զնա 'ի մահացու
մեղաց , կամ 'ի յորոգայթէ նր , կամ 'ի վատթար
յընկերակցուէ : 'ի խաղից , և այլն . ջանացի յետո
ընկրկել :

Եւ թէպէտ ըստ սրբոյն թամայի , որդին զկնի
'ի շաթի հասանելոյ իւրոյ ոչ է հպատակեալ ուղ
ղակի ծնողացն 'ի յայնոսիկ , որք առ 'ի ընտրել
զկացուծի ինչ կենաց , այս է , կրօնաւորութե ,
կամ ամուսնութե . սակայն մեղանչէ որդին , որ
ընդդէմ կամաց հօրն ամուսնանայ ընդ նմա որ
ոչ է հաւասար թէութե նր , և վայելէ համարին
և ևս սմանք , թէ պարտի որդին հրաժարիլ 'ի
մտանելոյ 'ի կրօնս ինչ , առ 'ի օգնել ծնողացն ,
զորս տեսանէ հասեալ 'ի վերջին հարկաւորուէ ,
կամ հասանելոյ 'ի նոյնն :

Արդ՝ ո՞ր որդիքն ծնողաց , այսպէս ևս և ճշ
նօղքն որդւոց մանուանդ առ երիս դործս սի-
րոյ պարտաւորին : Առաջինն է առ 'ի տալ նց շկե
րակուրս և զհրկւորս 'ի սնունդ նց , և այս 'ի սի
տոյ լինիլ նց և ոչ կրել ստնլ Եկդն է , առ 'ի ունիլ
զհոգս զնոցունց , որք պատկանին յաւիտենական
և հոգևոր կենաց նց . Ուստի պարտկան են ճշ
նօղքն հոգալ , զի ուսցին որդիք նոցա զգլխաւոր
մասունս հաւատոյ , զհաւատամբն , զհայր մերն ,
զհրամանս նր և նկեղեցւոյ , և զայլն՝ որք հար
կաւոր 'ի փրկուի . Պարտին և ևս զնս բանիւք
և օրինակաւ ածել 'ի վարս բարիս , և յորոգայ-
թիցն մեղաց հեռացուցանել . և զնս 'ի մեղան-
չել նց՝ ոչ բարկութե , այլ սիրով յանդիմանել
Երրորդն է , թողուլ զնս ազատ առ 'ի ընտրել ըզ
կեանս ինչ ա հաճոյից իւրեանց , առ որ յայ կոչիլ
նց երևի , մինչ զի ոչ պարտին արդելուլ զնս առնց
օրինաւոր ինչ պաշտաւի 'ի ընտրել նց զբարի
ինչ կացութիս . կամ ևս բռնաբարել զնս առանց
կողման նց 'ի կացութի ինչ կրօնաւորուէ . քա-
հա

Դ. Եւ զոր մինչ ցայժմ ասացաք վն պարտակա
նութե՛ն ծնողաց առ որդիս, և որդւոց առ ծնողս,
ղնայն պարտ է իմանայ և վն դահեկաց և որ
բաց, և այլոց . որք են ժոխանակ ծնողաց պահե
լով միշտ զլատաւորութիւն, նոյնպէս ևս իմա
նալ պարտ է վն ծառայից հպատակելոց, և ամ
փոքրագունից որքան առ տեարս և իւրաքան
չիւր մեծաւորս, և հակադարձաբար . ո՞նչ ասե
նալարոս : Աստի յաւել պօնակինայ, թէ ամ
քրիստոնեայ պարնական է ի ներքոյ մահացու մե
ղաց ծայրագոյն քահանայատէրին ի ծանր և յար
դար իրս, որ պատկանի առ հաւասան և առ քրիս
տոնէական կրթութիւն հնադանգիլ . նոյնպէս
և վիճակաւորքն՝ եպիսկոպոսն . թեմքն տանիրիցուն,
ծառայքն ան, հպատակեալքն՝ մեծաւորին . և
ժողովուրդքն՝ իշխանին ի յայնտիկ, որովք են
ընդ իշխանութե՛ն նոյն . և զմիայն բարեացն, և
հեղոց . ո՞նչ ասե աւաքելն պետրոս . այլ և կամակո
րաց . և նոյն ոչ միայն հնադանգիլ . և զնոսա յար
դել . այլ և յաւկապէս սիրել . յորժամ սխտոյ
լիցի : Երկրորդ յաւել նոյն, թէ ամ մեծաւորք
պարտական են նմանապէս կրել զհոգ ընդ իշխա
նութե՛ն և զելլոցն ի հոգեւորս և ի մարմնաւորս .
ըստ որում պարտականութիւնն պահանջէ : Եւ
որքան առ մարմնաւորս . պարտին տեարքն տալ
զկերակուրս ծառայից . հատուցանել զվարձս
նոյն . և զայլ ամ . զոր արդարութիւն և սէրն ի նո
ցունց պահանջէ : Իսկ որքան առ հոգեւորս ջա
նալ պարտին, զի կրթեացն զնս՝ ի հարկաւորս
ի իրկուի . ի մեղաց հրաժարել, զտէրունական
աւուրսսն առնել, և զայլ պիտո՛ւն իրնսն և եկե
ղեցւոյ պահպանել . և ի հիւանդանալ նոյն զնոր
հաւրդս և զայլ հոգեւոր օգնութիւն նոցա մա
տակարարել :

Ազդ՝ յայսմիկ հոգեւոր հոգս փոքրագունից
ճշմար

Ճշմարիտ է զի անձկադոյնս պարտաւորին հոգս
բարձուքն, և այլք. որք ըստ պաշտօնի նց պար-
տաւորին առ այս :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԵՕԹՆԵՐ ՈՐԴ :

Յաղագս թէ քանապատիկ մեղանչել կարէ ընդ
դէմ չորորդ պատժելիքանիս տասնաբա-
նեայ օրինաց :

Այլ զի 'ի չորորդ տասնաբանեայ յօրէնս
յայս (ոմն 'ի սկիզբն պրակիս ասացաք)
սահմանադրին ոչ միայն՝ որք առ պաշտօնս մեծա-
ւորաց և ստորադրելոց , այլ և որք առ սէր ըն-
կերին պնդանին , վս որոյ և աստ ցուցանել պար-
տիմք և զմեղան , որք 'ի պատճառս միոյն և միւ-
սոյն՝ պատժելիքանիս ընդ դիմանան : Եւ նախ լս
կիզբն արասցուք 'ի մեղացն , որ հակառակ սի-
րոյ ընկերին :

Արդ՝ մեղանչեն նախ ընդդէմ սիրոյ ընկերին :
որք թողուն զհոգևոս կամ զմարմնաւոր դործս
սիրոյ 'ի ժամու յայնմիկ , մինչ պարտաւորինն առ-
այն , և որք տեսեալ զընկերն 'ի վերջին հարկա-
ւորութե , զանց առնեն . նաև որք նմա 'ի ծանր
հարկաւորութե նր որորմուք օգնել ոչ հոգան .
այլ և որք ունելով զբազում աւելորդս , որք ոչ
իւրիք են հարկաւոր 'ի պարկեշտ պահպանումն
կենաց , և պատուոյն իւրեանց՝ յունայնս և յան-
դուտս ծախեն . և ոչ ամենեին , կամ հազիւ եր-
բէք և զսակաւս տան աղքատաց զորորմութիս :

Եւ ևս որք յանդիմանել զեղբայրն մեղաւցեալ ,
և զնա 'ի մեղաց և կամ յորոգայթից նր՝ փրկել
ծուլանան , 'ի կարել և 'ի պարտաւորիլ իւրնց :

Այլ և որք ասենն , և թ չնամի ինին ընկերի
իւրեանց , և մահու և չարեաց մնասու նորա
ցանկան , կամ զնոյնն անիծանեն :

Եւ ևս որք անարգեալ և մնասեալ յընկերէն ,

Յաղաչա ասանարանեայ
 ոչ թողուն նմա 'ի սրտից իւրեանց : Կամ կեղ
 ծեղե պատիր բանիւք միայն հաշտին ընդ թ շնո
 մեացն : և կամ թէպէտ շնորհեն յանցանայն ,
 սակայն ոչ կամին ցուցանել զարտաքին նշանս
 յիրոյ :

Դարձեալ արքառ նախանձու , կամ առ չար
 ըղձիցն սրտի տրտմին վս բարւոյ ընկերին . կմ
 ուրախանան վս ձախորդութեց նր : Նաև որք
 վս չար և վատթար տրամադրուե սրտին ոչ միա
 բանին ք ընկերին 'ի յայնոսիկ , որք սբ և բարի են
 կամ բանիւ վիճին ընդ նմա . և գիտացեալ ճշ
 մարտութեն հակառակին . Այլ և որք զինք
 եանս 'ի միութե եկեղեցւոյ և 'ի հնազանդութե
 ծայրադոյն քահանայապետին հեռացուցանեն :

Նաև որք պատերազմին 'ի խաղմի , զոր գիտեն
 ստուգիւ թէ է անարդար . կամ ևս 'ի օտտե
 րազմի , որ թէպէտ է արդար , սակայն չար գի
 տաւորութք : այս է , առ 'ի լցուցանել զցանկու
 թին , զառփանս . և զխառամուլութիս . և այլն .
 Կամ որք 'ի պատերազմի զարբազանս յափշտա
 կեն . կամ ընդդէմ իրաւանցն պատերազմի կո
 ղուպտեն . կամ նեղեն զանմեղս :

Այլ և մեղանչեն , որք գայթակղեցուցանեն .
 և կամ ածենն զայլս 'ի մեղս . Եւ այս կամ ուղիղ
 և յատուկ գիտաւորութք , կամ անուղղակի 'ի
 դործել ինչ . սրով գիտեն , թէ այլք ածին այ
 նու 'ի մեղս :

Բ. Իսկ որքան առ յատուկ պաշտօն որդւոց :
 Ֆնողաց , և այլ նման անձանց . մեղանչեն նախ
 որգիբն , որք զճնողացն զսէր . զյարդումն , և
 զպարտաւորն զհնազանդութի ոչ մտաւրցանեն .
 ևս որք ասենն զճնողս . կամ ցանկան մահու և
 մնասուց նց . Նաև , որք կարօտութե և ձախոր
 դութե նոցա օգնել . կամ 'ի թիկունս հասանիլ
 ոչ հոգան . Եւ ևս որք 'ի մեռանիլն նց զհար
 կաւորս 'ի փրկութի նոցա զօգնութիս , կմ զկնի
 մահուն նոցա զպարտաւորն օժանդակութի ե
 կե

կեղեցւոյ ոչ ջանան . Այլ որք զկտակս , և ըզ-
վերջին կամս նոցա կատարել ոչ հոգան , կամ
երկարեն յոյժ :

Դարձեալ որք անարդեն . կամ ծանակեն ըզ-
ծնողս , և կամ անիծանեն և արհամարհեն և հար-
կանեն զնոսա . կամ սպառնան նոցա հարկանել .
որք զհրամանս նոցա առ ոչ ինչ համարինն .
և արդար և օրինաւոր պատուիրանց նոցա ոչ
հնազանդին :

Դ. Նոյնպէս ընդդէմ պատուիրանիս մեղան
չեն նմ հպատակեալք , որք մեծաւորաց իւ-
րեանց , ի յայնոսիկ որովք ենն ընդ իշխանութի
նոցա հնազանդիլ ոչ կամին :

Եւ հակադարձաբար , ընդդէմ պատուիրա-
նիս մեղանչեն և ծնողքն , որք զորդիս իւրեանց
անհոգս թողուն . և կարօտութե որդւոց իւ-
րեանց , որք ոչ կարեն ստանալ զապրուստս իւ-
րեանց , ոչ օգնեն . և զնս ոչ կրթեն ի հարկա-
ւորս ի փրկութի նոցա . ինքեամբ կամ ի ձեռն
այլոց . Այլ որք աճեն զնոսա ի մեղս հրամայե-
լով , կամ չար օրինակօք իւրեանց , նաև ի մեղան
չել նոցա , ոչ յանդիմանեն զնս . կամ միայն բար
կռք և սրամտութիւն խրատեն : Եւ ևս որք դար-
ձուցանեն զնս ի կամաց՝ որ առ ի ընդդրկել ըզ-
կատարեալ կացութիս ինչ . առ որ ազդմամբ
հոգւոյն սբյ կոչին . կամ հակադարձաբար ա-
ռանց կամաց նոցա բռնաբարեն զնոսա ի մուտ
կրօնի , կամ յամուսնութի :

Իձլ մեղանչեն և տեարք , որք զապրուստս ,
կամ զչխրձս ծառայից իւրեանց ոչ տան . Եւ
որք ոչ հոգան կրթել զնոսա ի հաւատս , և ի
յոյլ հարկաւորս ի փրկութի . և ի մեղանչել նո-
ցա ոչ ուղղեն զնոսա . Այլ մանաւանդ բանիւ ,
կամ չար օրինակաւ իւրեանց ուսուցանեն նոցա
մեղանչել :

Պ Ր Ա Կ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ :

Մեկնեցուք և զհինգերորդ պատուիրանն :

Մի՛ սպանաներ :

Ի դիւրին մեկնութիւն հինգերորդ պատուիրանն իսկ, ի հինգ քաժանեցուք ի հատուածս, Եւ յառաջինն մեկնեցուք, թէ զիւրդ իմացել ինի պատուիրանս այս. Յերկրորդին, ընձեւեցուք վստանանասպանութեան. և վերաւորման անձին իւրոյ : Ի յերրորդին վասն մարդստպանութեան, և վերաւորման ընկերին : Ի չորրորդին, թէ քանի կերպիւ մեղանչել կարէ ընդդէմ պատուիրանիս. իսկ ի հինգերորդն ցուցցուք, թէ զորպիսի հատուցումն առնել պարտ է վստանարդար մարդատպանութեւ և վերաւորման ընկերին :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն :

Յաղագս թէ զիւրդ իմանալ պարտ է զհինգերորդ պատուիրանս զայս :

Պատուիրանս այս ըստ մեկնութեւ և պարզելոյ քի ին մերոյ գերագոյն օրինադրին մատ. 3. զերիս ինչ արդելու :

Նախ արդելու զամ անիրաւ վնաս մարմնոյ ընկերին, և այս կամ անձամբ անձին, կամ ի ձեռն այլոյ. հրամայելով, յորդորելով, հաւանելով. կամ այլ իւրաքանչիւր կերպիւ դործակցելով. ուր մեկնէ հասմէական ռասուցարանն. Երկրորդ. արդելու զամ կռուական, նախատել և զրպարտական բանս բարկութեւ և զրէժխնդրութեւ : Երրորդ զամ սանձարձակ դրդին ի բարկութիւն, և զանիրաւ ինչ զրէժխնդրութեւ. և

և այս թէև ոչ երևեսցի արաքութիւն քանիչ ,
 չարժամաք կմայլ ինչ նշանաւ : ոպ հաստատի 'ի
 քանից քի մնն , մո'' 3 . || Լուարուք զի ասա-
 ցաւ առաջնոց , մի սպանաներ և'' . այլ ես ատեմ
 ձեզ , եթէ մամ որ քարկանայ եղբօր իւրսւմ
 տարապարտուց . պարտաւոր լիցի դատաստա-
 նի . և որ ասիցէ ցեղբայր իւր մորոս , պարտա-
 ւոր լիցի ատենի . և որ ասիցէ յիմար պարտա-
 ւոր լիցի դեհեն հրոյն : Որով ցուցանէ քմ արն
 մեր , թէ պատուիրանաւս մի' սպանաներ , ոչ
 միայն արդէ լեալ լինի մարդասպանութիւն , այլ և
 մամ անիրաւ իղձ և փախուք վրէժխնդրուէ . և
 մամ նախատական և արհամարհական խօսք , կմ
 այլ բարկուէ և չարակամուէ արտաքին նշան .
 որով իբր աստիճանաւ 'ի մէջ կադողացն առ
 վերջին ներդրութուի բարկուէ և վրէժխնդրուէ
 այս է . առ մարդասպանութիւն ժամանի . և մինչ
 մեղքս այս է մահացու , ըստ արժանւոյն և պար-
 տաւոր յաւիտենէն պատժոցն համարի . որ ան
 ուամբ դատաստանի , ատենի , և դեհենոյ իբր
 զանազան աստիճանօք ինչ տարբերեալ նշանա-
 կի . ըստորում մեկնեն զսոյն իսկ տեղիս Կար-
 տինալն Հուկոն , Մարտոնատոսն , և այլ մեկ-
 նիչք 'ի հասարակի :

Բ. իսկ եթէ կատարե՞լ զշուշուի և աղատուի
 քանին պակասեսցի . կամ եթէ թեթեւ ինչ վրէժ-
 խնդրուէ և եթ ըղձացի ոք , է միայն ներելի
 մեղք , մանաւանդ ոչ իմն էմեղք , եթէ խցէ ար-
 դար պատճառ ինչ բարկանայ . և կմ միայն
 վն ուղղութե ընկերին արտաբերեսցին խտա-
 դոյն բանք : Սակայն և այս 'ի չանցանել լեզուի ,
 և բարկուէ զուղիղ չափ և զկանոն բանականու-
 թե . Ուստի օքն յօհան Եփեսեքեան 'ի վր' բա-
 նի դաւթի . սաղմ' 4 . Բարկանայք , և մի' մե-
 զանչք . || Մարթ է ասէ իրաւամբ բարկոնալ-
 զի և պօղոս բարկացաւ եղիմայ . և պետրոս սա-
 լիկոյ , բայց ոչ անունենե՞ք զսա յատուկ բար-

Յաղագրս տասնաբանեայ
կուրի, այլ իմաստասիրուի. հոգ և նախանձա-
յուղուի. վս զի և հայրն բարկանայ որդւոյն ի
յուղղուի նր. Այլ այն յանդգնուի բարկանայ.
որ ի վրէժխնդիր լինիլ ջանայ: Իսկ սքն դրի-
գոր. ի դի' յօհ. 3. || Գիտելի է ասէ, զի այլ
է բարկուին. զոր անհամբերուին դրդուէ, և
այլ՝ զոր նախանձայուղուին արդարուէ տեսակա-
ւորէ. զի այն ի մօլուեց, և սա յառաքինուեց
ճնանի:

Եւ թէ երբ արդար և ըստ օրինաց կարէ լի-
նիլ մարդասպանութիւն իսկ ըստ իրին ի հեռե-
կայս յուղցուք հատուածս:

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Յաղագրս անձնասպանութե, և անգամատու-
թե անձին իւրոյ իսկ:

Այլ մինչ պատուիրանս այս արդեւու մեզ
զանիրաւ սպանուան, և զանգամահա-
տուի, կամ զայլ ամ մարմնաւոր արատ ընկերին
հասուցանել. Առաւել ևս արդեւու զանարդար
սպանուան իւրոյ և զանգամահատուի և զայլ ամ
մարմնաւոր արատ անձին իւրոյ իսկ: Սակայն
են դիպուածք ինչ, յորում սպանուան կամ ան-
գամահատուին անձին իւրոյ, կամ ընկերին կա-
րէ լինիլ արդար. և ըստ օրինաց:

Եւ նախ, որքան առ սպանուան, և առ ան-
գամահատուին անձին իւրոյ դիտելի է, զի վս
ի դերժանիլ ի ծանրագոյն ինչ չարէ մարթ է
անգամահատել զմարմին իւր. կամ թոյլ տալ
այլոց հատանել զայն. Ող առ ի փրկիլ ի մա-
հաւանէ, որ պատճառի յապականուէ ինչ ան-
գամոցն, թողուլ զայն հատանել: կամ հատա-
նել անձամբ անձին. ող ուսուցանէ թօլեթոս.
ըստ վճռոյ հասարակ անձաբանից: և թէպէտ
կարէ առնել զայս, սակայն ոչ պարտաւորի ի
նեւր-

ներքոյ մահացու մեղաց առնել զայս : ունի և ոչ պարտաւոր է առնուլ զգթմէարագոյն ինչ գեղ, թէ և ըստ բժշկաց խրատու իցէ հարկաւոր 'ի պահպանումն կենաց . ունի ստէ նոյնն :

Իսկ սպանուան անձին իւրոյ . է մեծագոյն մեղք և յոյնն պատահման կարէ լինիլ օրինաւոր : բաց 'ի միոյ միայնոյ պատահմանէ : այս է 'ի հրամայելն ան, ունի ցաւցանէ և հաստատէ սքն օգոստինոս 'ի դործոցն սամիստնի , որ զինքն սպան . և 'ի կուսանաց ոմանց սքն , որք յատուկ ազգամանն ան զանձինս իւրեանց սպանին :

Եւ 'ի լինիլ ճշմրտ այսոցիկ երկուց . 'ի մի ինչ ոչ միաբանին անձաբանք , այս է , մի՛ թէ որք ըստ օրինաց կարէ թողուլ զինքն , զի սպանողն . 'ի կարել իւր պաշտպանել զինքն : Պիսէ թողէ թոս 'ի վերոյ , թէ այս չէ օրէն . և ըստ ինքեան մեղք մահացու . մինչ այրն կենաց իւրոց ոչ է տը , և սպա զայն , որքան կարէ ըստ ուղիղ բանի , պարտի պաշտպանել :

Բ. Սակայն են պատահումնք երկու , (ունի ստէ նոյնն .) յորում մարդ , որոյ կեանքն ոչ երբէք է հարկաւոր բարւոյն հասարակի , կարացէ դնել զանձն իւր . և թողուլ զինքն սպանանիլ յայլոյ : Առաջինն է , վս 'ի պաշտպանումն կամ 'ի փրկուի բարեկամին , որ 'ի կործանման , ըստ այնմ . յօդ . 15 . || Մեծ ևս քան զայս սէր ոչ որք առնի . եթէ զանձն իւր զիցէ 'ի վր բարեկամաց իւրոց :

Երկրորդ պատահումն է հոգեւոր բարին ընկերին . ունի եթէ բռնաբարեալ որ 'ի սպանումն 'ի թշնամւոյ անտի , փախչիլ ոչ կարացէ , և զերծանիլ իւր անհետքին առանց սպանանելոյ զթշնամին 'ի պահպանումն կենաց իւրոց . Յայնժամ թէ տէտ կարէ ըստ օրինաց բռնուեն՝ բռնուի յողթել . և զնա սպանանել . սակայն կարէ ևս թողուլ զինքն , 'ի պատճառս սիրոյ . զի սպանցի 'ի թշնամւոյ , առ այս , զի մի թշնամի նր կորիցէ

Յառեւու նոյնն և զայլ երիս պատահմունս .
յորում մարդն ոչ միայն կարէ ըստ օրինաց . այլ
և պարտաւոր իսկ է դնել զկեանս իւր , և թո
ղուլ զի սղանցի : Առաջինն է 'ի պահպանումն
հաւատոյ կամ առաքինութեց : ունի եթէ ոք 'ի մահ
վճռեալի 'ի չուրանալ իւր զհաւատն քի . կամ 'ի
չգծել մեղս ինչ : զի յայնժամ մանաւանդ պարտ
է յանձն առնուլ զմահ , քան 'ի մեղս ինչ անկա
նիլ : Երկրորդն է , մինչ դնել զանձն վն 'ի պահպա
նումն բարւոյն հասարակուէ հարկաւոր է . Ունի
եթէ քաղաք ինչ պաշարեալ 'ի թշնամւոյ ոչ կա
րացէ զերծանիլ և փրկիլ 'ի ձեռաց թշնամւոյն .
եթէ ոչ տալի 'ի ձեռս նորա անմեղ ոք 'ի սղա
նումն , Չի յայնժամ պարտի անմեղն այն , զոր
խնդրէ թշնամին 'ի մահ , արկանել զինքն 'ի
ձեռս նր . Այլ ասէ նախարոս , և այլք ընդ
նմա . Թէ յայսպիսի պատահման , Թագաւորն
կամ իշխան քաղաքին և կամ դատաւորք նր , ունի
կարեն հրամայել զայլ պաշտօնս առաքինութեց
զհարկաւորս բարւոյն հասարակուէ , այսպէս
ևս և զայս նմա հրամայել կարեն : սակայն ոչ ըն
դունի թողն թան 'ի վերոյ . զի ասէ . Թէ ոչ ան
մեղն մատնել զինքն 'ի ձեռս թշնամւոյ պարտա
ւոր է , սակայն քղքցիքն , կամ դատաւորքն առ
այս զանմեղն ոչ կարեն բռնաբարել : իսկ եր
րորդն է , յորժամ ոք իրաւամբ դատապարտել
է 'ի մահ . զի յայնժամ ոչ միայն կարէ , այլ և
պարտական է , զմահն յանձն առնուլ . և ոչ լ
գիմանալ այնմ , որ տայ նմա զմահն : Բայց փոխ
չիլ , եթէ դտանէ զդիպուկ թմի , կարէ , սա
կայն առանց բռնուէ և զինուոյ աղատելոյ զինքն
'ի ձեռաց դահձաց . ունի ասէ նոյն թողն թան .

Քի խնդրեսցես , Արդեօք մեղանչեն , որք մ
շահու և օգտի դնեն զանձինս իւրեանց 'ի հա
ւանակն որոգայթ մահու . ունի պարանապարք և
Թիրաքակաղվճ' որք առ 'ի փորձել զդեղմանն .

ըմբռնել զթիւնս և զմահադէղս : Պիտէ նաւարոս
և ը նմա թողնի թոսն 'ի վերոյ . թէ մեղանչեն այ
նորիկ որք զնեքեանս 'ի կործանումն, կ'ի ստոյգ
վտանգ մահու դնեն . և ուստի զերծանիլ ոչ
կարեն . և ոչ գիտեն . Բայց ոչ այնքիկ . որք
հմտութ արհեստի իւրեանց . կամ ստոյգ կիրա
ռութի գիտեն , թէ հաւանականապէս ոչ դնեն
զնեքեանս յորոգայթ մահու :

Յուէլնայն և զայլ ինչ , թէպէտ օրինաւոր
այլև դուքեի յոյժ է , և երբեմն ևս հարկաւոր .
պահօք և այլ ճգնութի զմարմինն ճնշել . և
ղջորութի նք տկարացուցանել . զի պատրաստ և
փայլի լիցի 'ի հնազանդութի հոգւոյ , կամ զի բաւ
արտացէ արդարութենայ , բաւ այնմ առաքելոյն .
մ. կրթ. 9 . Ճնշեմ զմարմին իմ և դերեմ 'ի ծա
ւայութի և'' : և կզոյ . 1 . || Լնում զպակասութի
նեղութեն չի 'ի մարմնի իմում' , և'' . սկչն եթէ
որ առանց խոհեմութե և նշանաւոր վնասու կե
նաց իւրոյ և զօրութե իւրոյ արասցէ զայս . ա
ռանց կարծեաց մեղանչել . և իրաւի մահու չափ ,
եթէ անյայտութեի տգիտութեն , կամ անզգուշու
թիւն անմեղադիր ոչ արասցն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ .

Յաղագս մարդաստանութե և անդամահատու
թե կմ վերաւորման այլոց :

մ. **Ղ** շմարիտ իսկ է . թէ անարդար մարդ
ասպանութն ընկերին է մեղք մահա
ցու . ուստի յայտնուէ . 22 . մարդաստանք յերկ
նային փառադն զքիկն : Արդ' անուամբ մարդաս
տանութե իմանամք իւրաքանչիւրոյ առն սղա
նումն : քանզի ամ որ խոստովանի , ոմ պէս սքն
օգոստինոս , թէ սղանումն անասնոց 'ի պահ
պանումն կենաց մարդոյ ոչ է աղօթինաւոր :

Սակայն են դիտուածք ինչ , յորում մարդաս

պանուին կարէ անմեղադիր առնել զմարդն . և մանաւանդ ևս կարէ լինիլ ըստ օրինաց . և արդար : Եւ որ կարէ պատահիլ յերիս կերպս ըստ անաբանիցն : այս է . արդարութեւ , հարկաւութեւ , և անզգուշութեւ . Որոց երկու առաջինքն զմարդաստանուին առնեն օրինաւոր . իսկ երրորդն անմեղադիր առնել կարէ 'ի մեղաց . դոնեւ 'ի մահացու մեղաց . և զիւրաքանչիւրոցն տասացուք կարճ 'ի կարճոյ : Արդ միտաստանութիւն կարէ լինիլ արդարութեւ յորժմ համընթաց լինին նմա չորեքին յատկուիրս . որոց առաջինն է , զի լիցի հրատարակին իշխանութեւ իշխանին , կամ դատաւորացն . առ որս իբրեւ առ պաշտօնեայս նոյ պատկանի իրաւունքն սրոյ . ունի . հոմ . 1) . առանց այսորիկ իշխանութեւ չէ երբեք օրէն ումեք յատուկ առն սպանանել զոք ևս եթէ իցէ չարագործ , և մատակար յոյժ : ունի ուսուցանէ սքն թօմաս : Երկրորդ յատկութիւն է , զի լիցի վստարդար և ծանր պատճառի . և վստարուոյ հասարակութեւ . ունի առ թոյնթոս : Երրորդ յատկութիւն է , զի լիցի ուղիղ գիտաւորութեւ , այս է , վստախանձու արդարութեւ . սիրոյ բարւոյն հասարակութեւ . և'' . զի եթէ դատաւորն չար և վատթար ինչ մոլութեւ , այս է , բարկութեւ , նախանձու և'' , դատապարտեացէ զոք 'ի մահ , յորմէ վշտացեալն է , ևս ունելով զօրի նաւոր իշխանութիւ , և զարդար պատճառս , մեղանչէ ծանրանոյ , ունի ըստ ինքեան երեւի : Իսկ չորրորդ յատկութիւն է , զի լիցի ըստ կարգի իրաւանց , որ պահանջէ նախ , զի կանխեսցէ ամբաստանութիւն կամ արդումն , և կամ դոնեւ օրի նաւոր քննութիւն , եթէ ոչ ոք իցէ , որ ամբաստանեսցէ , կամ աղդարասցէ , այլ դատաւորն ըստ պաշտօնի իւրոյ յառաջընթանալ կամեսցի : Եւ ապա զի յանցանքն հաստատեսցի 'ի վր նր , բաւական վկայութեւ , կամ նշանօք , կամ յատուկ խոստովանութեւ յանցաւորին , կամաւ իւրով . Եւ

յետոյ կոչեսցի և յանցաւորն • զի կարացէ ունիլ զտեղի և զԺմկ պաշտպանելոյ զինքն • Եւ թէն ահա ասէ Թոլեթոս կարէ յանցաւորն առանց լսելի լինելոյ 'ի պաշտպանութեան անձին , 'ի մահ գատիլ : սոյ և թէ վն մեծի զբեկութե նր պարհուրելի իսկ լիցի ներկայութի նր • և ոչ կարացէ այլազոյ գատաստանն զոր իւր կատարել • սակայն յայտիսի գիտունաճս : յանցանքն պարտի լինիլ յայտնի • և կամ գոնեայ այնքան հաստատ , մինչ զի չիցէ ամենեւին պատճառ երկբայելոյ : Զբազումս ասացուք 'ի լի աշտոյցի գատաստանական վճռոյ 'ի մեկնել մեր զութներորդ պատուիրանն :

Երկր պատճառն , որ զմարդ ասանուին տանէ օրինաւոր , է հարկաւորութիւն • սոյ մինչ որ այն սէս պաշարեալ և օտարեալ է , որ զանձն իւր այլազոյ ոչ կարէ պաշտպանել առանց սպանանելոյ զպաշարողն անձին իւրոյ • Եւ այս թէ պէտ է ըստ օրինաց • սակայն ոչ պարտի լինիլ պատիր , այս է 'ի կարել իւր զերծանիլ 'ի ձեռաց թշնամոյն առանց սպանանելոյ զնա , ոչ փախ չիլ 'ի փրկուի անձին իւրոյ : սոյ ուսուցանէ սբն թօմաս : Եւ զոր վն յատուկ անձին ասացաք , իմանալ պարտ է , ևս վն անձին մեքաւորացն արեան , բարեկամին և' • սոյ ասէ Թոլեթոս • Գիտելի է և ևս ըստ սոյնոյ , զի եթէ բռնաւորն իցէ անձն այնպիսի հարկաւոր բարեոյն հասարակի , մինչ զի 'ի մահոճունէ նր կարացի հետ և իլ պտրգմ կամ այլ այսպիսի մեծազոյն լնաց հասարակուէ , յայնժամ ոչ է օրինաւոր սպանանելն զնա • այլ մանաւնդ պարտ է դնել զանձն փոխանակ հասարակութե օգտի :

Թ • Խնդրեսցես • Արդեօք , սոյ 'ի պաշտպանութե անձին , այսպէս ևս 'ի պահպանութե արտաքին ընկից , իցէ օրէն սպանանել զյարիշտա կողն • յորժամ ոչ կարեմք զինչս մեր այլազոյ պաշտպանել : Պիմ թէ այս ևս է լծ օրինաց , յոր

ժամ ինչքն այնոցիկ են մեծի դնող , և ոչ կա-
րեն այլադո պաշտպանիլ , և այս հաստատի
նախ 'ի սք գրոց . ելից . 22 . ուր ասի : || Իսկ
եթէ յակոն դտանիցի գողն , և խոցեալ մեռա-
նիցի , չէ այն նմա 'ի սպանուի . և ասոյ 'ի բա-
ղում յոյժ անարանիցն վճռոց . Սակայն լն թո-
լեթոսի , զայն միայն աշխարհականը կարեն առ-
նել . և ոչ եկեղեցականքն , ուստի 'ի կանոնա-
կան իրաւունս յաղագո մարդաստանուէ ասի :
|| Բարեգոյն է զկնի շաղկին թողուլ և զբաժ-
կոնն . քան վն անցաւորացն բորբոքիլ 'ի հուր
բարկուէն խտաբար ընդդէմ ընկերին :

Եւ զոր ասացաք վն ընչից , սոյնպէս ասելի է
և վն համբաւոյ , և պատւոյ , ոմ ասէ թուէ-
թոս , և այլք բազումք , Արդ՝ ըստ վճռոյ սյ .
Թէ և աղնուական որ յայլ ումեք է բանաբարեւ
ժախչելովն կարացե փրկել զանձն իւր , սա-
կայն եթէ անտուտ հետեւեացի նմա նշանաւոր
ինչ վատահամբաւուի , ոչ սրարտի ժախչիլ . այլ
կարէ սպանանել զբռնաւորն , եթէ այլ աղդ-
ղկեանս իւր աստահով առնել ոչ կարէ : Բայց
այս ոչ է շրէն ամենեցուն ոմ ասէ նոյնն . այլ
միայն աղնուականաց , և անձանցն՝ որք զդատիւ
իւրեանց աստահով առնել յոյժ պարտաւորին .
Եւ այս միայն առ 'ի զերծանիլ 'ի նշանաւոր
վատահամբաւուէ , և ոչ վն 'ի վրէժխնդիր լինե-
լոյ յանցանացն ընկերին . և կամ վն զունայն ինչ
համբաւ զբռնուէ ստանալոյ ինքեան . Յուել
և ևս թէ զայս իմանալ պարտ է ևս վասն 'ի
պաշտպանումն օղջախոհուն և մաքրուն . Զի
կարէ կինն վն պաշտպանելոյ զօղջախոհուի իւր
սպանանել զբռնաբարիչն . եթէ այլադո ոչ կա-
րացե յաղթել նմա՝ և փրկիլ 'ի նմանէ :

Դ. Արդ՝ զոր ինչ ասացաք վն մարդաստանու-
թե , զնոյնն իմանալ պարտ է և վն անգամահա-
տուէ . այսինքն 'ի հարկաւոր և յարդար պաշտ-
պանումն կենաց , ընչից , պատուոյ . և մաքրուն
մարթ

մարթ է զայլսն անդամահատել . մանաւանդ և սպանանել . իսկ եթէ վիրաւորելով զքոնաւորն կարեմք փրկել զանձինս , զինչս և⁷ . ոչ է օրէն սպանանել զնա :

Եւ թէդէտ ծեօղքն , արք , և այլ մեծաւորք ըստ օրինաց կարեն հարկանել և ձաղել զորդիս . զճառայս , և զայլ հնազանդեալս վն⁸ ի յուղղութի նց . ոոյ ասէ սբն թօմաս . սակայն ոչ է օրէն վիրաւորել զնս . ուստի մեղանչեն , մինչ ի խրատելն վն մեծի բարկութեանցանեն զչափ խրատու . և վիրաւորեն զհպատակեալսն , կամ վնասեն յոյժ ի մարմին նց :

Իսկ երբք պատճառն , որ զմարդասպանն ի մեղաց անբասիր առնէ , է անդգուշութի , ոոյ եթէ ոք անդգուշաբար և առանց իրիք դիտաւորութե սպանանէ զոք . Եւ զի ըստ սբյն թօմայի մինչ այնորիկ , որք պատահմամբ և առանց դիտաւորութե լինին , ևն ախամայ , և սողա և ոչ մեղք , որով հեռե մեղքն է կամաւորական . սակայն բարւոք իսկ ուսուցանէ սբ վրդնէան , թէ կարէ պատահիլ . զի այն , որ ոչ է կամաւորական ըստ ինքեան , լիցի կամաւորական ի պատճառս , ոոյ մինչ ոք առնէ զմն յորում է կասկած , զի մի հետեւեացի անտուտ մահ ընկերին . զի յոյնժամ , եթէ բռնականապէս ոչ հադասցի ոք օտ ի աղահով առնել զորոգայթն զայն , մարդասպանութի որ անտուտ հետեւի , թէդէտ է պատահմամբ , և առանց դիտաւորութե , սակայն համարի կամաւորական ի պատճառս իւր . Չոր օրինակ , Անուշական ոք դնացեալ յորս , ձգէ զնեա իւր կարծելով հարկանել զորան . և սպանանէ զմարդ . յայնժմ եթէ բռնականապէս ոչ զգուշացաւ առ ի ոչ ձգել ի մարդ ոք , համարի նմա կամաւոր . և սողա լի նի պարտաւոր մարդասպանութե այնմիկ : Արդ ըստ մեծուէ և փոքրութե որոգայթին , որ էն , համարի բռնական և զգուշութի . բանդի եթէ տե

Յաղագիս տասնաբանեաց
տեղին այն որոյ էր ը անցս ճանապարհաց , աւա
տի բաղումք անցանել սովոր էին , առանց կար
ծեաց մեծադոյն սխտոյ էր և զգուշութիւն առ 'ի
զերծանիլ յորոգայթէ մարդասպանունն . քան
զայն՝ եթէ լինէր յանապատի :

Կոյնպէս ասել կարէ ըստ մտաց սբջ վարդապետին
զնմանէ , որ զանց առնէ առնել զինն ,
զոր պարտական էր առնել . զի վն զանց առնել
լոյնք հետեւի մահ ընկերին առանց դիտաւորու
թե նք . Եւ յայնժամ վասն մեծի կամ փոքու
անզգուշուն , կամ տգիտութե , որ եղև պատ
ճառ զանց առնելոյ նք , պարտական մեծի կամ
փոքու մեղաց համարի : որպէս եթէ վն անհմ
տուն կմ անզգուշուն բժշկին հետեւեացի մահ
հիւանդին , պարտաւոր լիցի ծանրապէս կամ
թեթեւապէս մեղաց նք , ըստ մեծուն կամ փոք
րուն տգիտութե , կամ անզգուշուն բժշկին .
զոր դատել թողումք առն խոհեմի :

Եւ զոր ասացաք այժմ վն սպանանելոյ . ըզ
նոյն նմանապէս իմանալ պարտէ վն անդամա
հատութե և վիրաւորման :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՉՈՐՈՐԴ .

Յաղագիս թէ քանի կերպիւ մեղանչել կարէ
ընդդէմ հինգերորդ պատուիրանի :

Ս^Եղանչեն նախ , որք զանարդար իղձ
վրէժխնդրութե աղատաբար ծնանին
յանձինս իւրեանց . Որք թողուն զինքեանս
յափշտակիլ 'ի դրդմանէ բարկութե կորուսեալ
զբանականութն կամ զչափ սիրոյ : Որք նախա
տեն կամ թշնամանեն զայլ . Որք յուսահատու
թք մահու իւրեանց ցանկան , կամ ջանան սպա
նանել զինքեանս . Որք յանդդնութե և առանց
օրինաւոր ինչ պատճառի գնեն զինքեանս յորո
գայթ մահու :

Որք հարկանեն կամ ճաղեն զոչ հարկեալսն և կամ զհապատակեալսն առանց արդար պաշտօնի . և կամ թէպէտ արդար պատճառաւ , սակայն մեծաւ սաստիութեւ , ռաստի հետեւի մեծազոյն վնաս , կամ վերք , և կամ մահ : Այլև որք առանց օրինաւոր իշխանութե վերաւորեն զոր . կմ սղանանեն . կամ թէ և օրինաւոր իշխանութե , սակայն առանց արդար և բաշխե պատճառի . կամ վատթար դիտաւորութե : Նաև որք սղանանեն զոր ՚ի պահպանութեմ կենաց , պատուոյ , մարտուն , կմ ընկից ոչ ջանացեալ նախ դատանել զհնար ՚ի զերծանիլ առանց սղանանելոյ զընկերն : Որք զընկերն սղանանեն պատճառաբար թէպէտ և առանց դիտաւորութե , բայց առանց բաւական զգուշութե : և ևս այնորիկ , որք անդիտութե , կամ ծուլութե զանց առնեն առնել զինն , առ որ պարտաւորին . և անտուտ հետ և ի մահ ընկերին :

Բ. Մեղանչեն ևս և նորա , որք զընկերն կոչեն ՚ի մենամարտութի : կամ զկոչումն զայն ընդունին . Այլև որք հաւանին ՚ի մենամարտութի այլոց , և կամ որք ոչ արդելուն , մինչ կարեն : նաև որք մենամարտիցն իբրև պահպանիչք , կմ նկատիչք ներկայ դատանին . կամ որք խորհրդով օշնութե կմ այլազգ մենամարտութեմ դործակցին :

Մեղանչեն և ևս ընդդէմ պատուիրանիս և կանայք . որք առնուն զդեղս ուղղակի առ ՚ի արդելու զչղայութեմ իւրեանց . և կամ ՚ի վիժումն հոգեւորեալ և կամ անտեսակ յղացելոյն . Մեղանչեն և մարք , որք զմանկունս իւրեանց դնեն ՚ի մահիճս իւրեանց ՚ի ննջել ՚ի միտակն որողայ թիւ հեղձուցանելոյ զնս :

Եւ աստ պարտ է վեր ՚ի վերոյ ցուցանել և ըզերիս պարագայս մարդաստեանութեն , որ է հարկաւոր ՚ի խոստովանութե յայտնիլ : Առաջին պարագայն է անձն սղանեալ . կամ վերաւորեալ . այսինքն , մի թէ եկեղեցական , թէ տէրահին էր . և

Յաղաքս տասնարանեայ
 և եթէ աշխարհական . մի՛ թէ հայր կամ մայր
 և կամ մեծաւոր էր , և այլն : Երկդ պարտ
 քայն է տեղին . այսինքն . մի թէ սպանուա՞ն ,
 կամ վիրաւորուա՞ն , և կամ ձողուա՞ն յեկեղեցւոյ
 և յայլ սրբազան տեղւոյ հեղմամբ արեան եղև ,
 թէ յայլ ուրեք ոչ սք , զի եթէ սրբազան էր
 տեղին , լինի և սղծուա՞ն տեղւոյ :

Հ Ա Տ ՈՒ Ա Ճ Հ Ի Ն Դ Ե Ր ՈՐ Դ՝

Յաղաքս հատուցման վն սպաննուէ .
 և կամ վիրաւորման :

Ո՞րքու ինչ վն հատուցմանս ասել պար
 տիմք : Առաջինն է , թէ զինչ վն
 սպաննուէ . կամ անդամահատուէ հատուցա
 նել պարտ է : Երկրորդ թէ սրոց պարտ է հա
 տուցանել զայն :

Եւ որքան առ առաջինն , արդարև վն սպան
 նուէ կամ անդամահատուէ ընկերին յատկանշա
 խօսելով ոչ ինչ բաւականապէս կարէ հատու
 ցանիլ , որով հետև կեանք մարդոյ ոչ ինչ դնով
 փողոյ կարէ ՚ի դին ածիլ . ուն ՚ի հօրի վճռոցն
 անբանից ուսուցանել լիզիտ . Եւ այս թէպէտ
 ճշմարիտ է , սակայն կարգ արդարութենն պա
 հանջէ , զի զամբ մեանն ՚ի սպանութի , կամ
 յանդամահատութի հետևեալ , հատուցել նա , որ
 անիրաւաբար սպան կամ վիրաւորեաց զոք . և
 այս թէ բռնութիւն , և թէ առ ՚ի պաշտպանել
 զինքն , սակայն ոչ ջանացել զիրկիլ առանց սպանա
 նելոյ : Եւ նախ զամ ծախան վն բժշկուէ վիրա
 ւորելոյն կմ սպանելոյն ծախեալ՝ հատուցանել
 պարտ է : Այլև զամ շահս , և զապրուստ ,
 զորս , նա որ սպանաւն , արհեստիւ , վճռկեւք
 կմ պաշտօնիւն իւրով հենկնքր շահիլ կարէր .
 սակայն առանց այնոցիկ . զորս նա ծախէր յաղ
 բուստ իւր . զսոյն ասել պարտ է և վն վիրա
 ւո

ւորելոյ , մինչև յայնժամ միայն . յորում վս
վիրացն իւրոց զարհեստ , կամ զվաճակնուի և
կամ զպաշտօն իւր ոչ կարաց 'ի կիր արկանել և
Եւ զայս ամ դատողութիւն խոհեմ և խմաստուն
առն յասացեալ պատահման սահմանել պարտ է :

Խնդրեցես , թէ դի արդ դատել և խմանալ
պարտ է զապառնի շահն , որովհետև ոչ ոք դիտէ ,
թէ մինչև զիւր կենդանի լինելոյ էր նա , որ սպա
նաւն : Պիսմ թէ առ 'ի ճանաչել զայս' ստու
գադոյն և յարմ 'ի դոյն կանոն ոչ կարէ , զուգանիլ
եթէ ոչ , զի այնքան հատուցի որք խմաստուն
և խոհեմ անձինքն նկատեալ 'ի զորուի . 'ի հա
սակ , 'ի բաղադրուի սղանելոյն և 'ի յայլ սղա
րադայս նր , և յընդունակութիւն վս դադարեալ
շահու , կամ մնասու , որ 'ի սղանուէ նր հետ
և եղաւ , բաւական գոլ դատեն . Եւ զսոյն ըստ
համեմատութե ստել պարտ է , եթէ կեանքն
ուրուք վս անարդար հարկանելոյն , կամ վիրա
ւորելոյն կարճացի : զի յայնժամ բնեւ պարտ
է ևս զգտմանակն , զոր կարէր կեալ ըստ հա
սարակ ընթացից բնութե , և հատուցանել ըզ
մնասն ըստ վերոյասացեալ կերպի .

Ըստ իրաւանց իրաւե լեզուս , թէ ամենար
դար իսկ է , զի նա , որ սղան զոր անիրաւաբար ,
աղօթ իւր , ողորմութիւն , և այլ բարեգործութիւն
վս հոգւոյ նր սպաշխարեցէ . և մանաւանդ
ջանացի տալ մատուցանել զպատարագ 'ի հան
դիստ նորա . և ևս 'ի մասն խորհրդական ինչ
վճարման նր :

Թ . Եւ որքան առ երկդն , թէ որոց պարտ է
հատուցանել վս անիրաւ սղաննուն ընկերին .
Ուսուցանեն անարար 'ի հասարակի , թէ հա
տուցանել պարտ է զայն ծնողացն , որդւոյն .
և կնոջն . Արդ 'պարտաւորութիւն 'ի հատուցումն
մնասուն ' ոչ ծնանի յիրաւանցն , զոր այսօրիկ
անձինքս ունին 'ի ստացուածս սղանելոյն ,
մինչ ինքն մեռեալն ոչ ունէր երբեք իրաւունս
ի

Ի նոյն հատուցման . որոյ պարտաւորութիւն միայն ի մահուանէ նորա հետեւեցաւ , այլ վասն անձկագոյն միաւորութեանն այնորիկ , որ էր ի մէջ այսպիսի անձանց , և ի մէջ ննջեցելոյն . ի պատճառս որոյ համարելին իւրիք կերպիւ մի , ընդ սղանեւոյ անձին , և պատկանէր նոյ յատուկ ինչ իրաւամբ խնդրել ի նմանէ զապրաւոս , և զայլս ի պատկանաւոր պահպանումն կենաց իւրեանց հարկաւորս : Ուստի հետեւի , թէ զսոսա սղանանօղն հատուցանել պարտի , առ որս և սղանեալն պարտաւոր էր ,

խնդրեցեա , թէ նմանապէս և պարտատեարցն ննջեցելոյն հատուցանել պարտի սղանաւնօղն . Պիմ , թէ բազում ամօքանք ասեն . թէ պարտական է ևս առ այս . Իսկ լէզիոս ամօքանն համարի . թէ ոչ պարտատեարց , և ոչ ևս ժառանգացն (բայց ի ծնողաց , յորդաց , և ի կնոջէ) իրաւամբ արդարօւն պարտաւորի հատուցանել զիմն . մինչ պարտատեարք , և ժառանգք սղանեւոյն միայն ի յինչս նոյն ունին զիրաւունս . իսկ այնորիկ . որք վն սղանման նորա հատուցեալ լինին , ինչք նոյ , ոչ կարեն ասիլ : Եւ վճիռս այս վն այսորիկ պաճախ , և վն վկայ աւեցն Պաննոսի , և սոթոսի , զորս ի վկայ կոչէ նա , հաւանկն և ի կիրաւօւն տալահով երեւի :

Պ Ր Ա Կ Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Դ :

Մ նկենցութ և զվեցերորդ պատուիրանն տասնաբանեայ օրինաց :

Մի շնար :

Ուսուցանէ հոգի՝ ուսուլ՝ թէ յատուկ զգուշութիւն և խոհեմութիւն , և ընտիր բանք խնդրին ի մեկնութիւն այսորիկ պաշտօնիրանիս . ॥ Որ առաւել պահանջէ ասէ , զչափաւորի , քան զճոխութիւն բանից : Ուստի զի և մեք առ այս ջանացեալ կարճ

կարճ 'ի կարճոյ կարասցուք բացայայտել . և պարկեշտաբար անցանել ոչ 'ի բաց թողեալ զայն ոսիկ , զորս գիտել զայն է քահանայիցն առ 'ի զանազանել 'ի մէջ բոբոյ և բոբոյ . զամբանս մեր յերիս բաժանեացուք 'ի հատուածս .

Եւ յառաջինն քննեացուք , թէ զինչ արդեւ լինի մեզ այսու վեցերորդ պատուիրանաւս . 'ի յերկդն , թէ քանի կերպիւ մեղանչել կարէ ընդդէմ պատուիրանիս . 'ի յերրորդն ցուցցուք զհատուցմունս զորս առնել պարտ է 'ի պատահմունս ինչ . զի յանցանելոյ զպատուիրանաւս զայսուէկ :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌԱՋԻՆ :

Ա. Այն օգոստոսնոս 'ի մեկնել զպատուիրանս զայս , առնէ . թէ այսու արդեալ լինի ոչ միայն շնուին , այլև ամ ապօրինաւոր շաղաշարումն . և ամ , ներքին և արտաքին ներդործուի վաւաչտուուն :

Արդ՝ վեց են տեսակք վաւաչտուուն ըստ սքյն թօմայի . այս է , Պոռնկութի , Կուսապղծութի , Հնութի , Ազգապղծութի , Յախառնութի , և մեղքն ընդդէմ բնութե , օրօց յաւելուն ոմանք անբանք , և զսրբապղծութին , որ է մեղանչել ընդդէմ պատուիրանիս ընդ ննադրեալ անձին , սակայն սքն թօմաս զայն պարունակէ 'ի շնուն տեսակ , զի ննադրեալ անձն հոգեւոր ինչ պատկաւ միացեալ է ընդ նոյն :

Պոռնկութին է ապօրինաւոր շաղաշարումն աղատի ընդ աղատի . այս է , առն՝ որ ոչ է պարտաւորեալ պսակին լծովք . կամ որջախոհուէ ուխտիւ . կամ եկեղեցական յատկուն կացութի . ընդ կնոջ , որ ոչ է պարտաւորեալ լծով ամուսնուէ , կամ ուխտիւ ինչ որջախոհուէ , և կամ զի ընտրելոյ զկացուի կրօնաւորուէ ննադրեալ նոյն : Արդ պարզ պոռնկութիս այս է մեղք մա .

Յաղագս տասնաբանեայ
մահացու , և է այնպի ճշմ , մինչ զի զներհան
կամիլ ունիլ յանդգնաբար , է հերետիկոսութի .
և հաստատի 'ի բանից առաքելոյն եփա . 3. || Զի
ամ 'պոռնիկ կամ պիղծ , ոչ ունի զժառանգութի
յարքայութեն քի և նոյ . սակայն ոչ այսպէս ,
եթէ կին ոք բռնաբարեացի յայլմէ . զի յայնժմ
թէ և զգացի զերկրութի ինչ . սակայն եթէ ոչ
հաւանեացի 'ի նոյն դործ զաղիր . ոչ երբէք մե
ղանչէ , ուղ մեկնէ և հաստատէ սքն օգոստինոս
'ի քաղաքին նոյ :

Բ. Առ այս ամի մեղս , և հալճապահն , որ ոչ
այլ ինչ է եթէ ոչ մշտակայ պոռնիկութի ընդ միոյ
ազատ անձին բնակելով 'ի միասին . Եւ մեղքս
այս է ծանր , և որոգայթաւոր . զի զմարդն
միշտ 'ի կացութե մեղաց ըմբռնէ . Եւ ոչ պար
տին արձակիլ այսպիսիքն , մինչև բաժանեացին
'ի հոմանեաց իւրեանց :

Արդ՝ մեղքն պոռնիկութե ըստ լեզիոսի , 'ի բրիտ
տոնեայս զյատուկ ունի զտգեղութի , զի խոր
հորդոցն մկրտուէ և հաղորդուէ , զորս բնդու
նելով յատուկ ինչ կերպիւ միանան քի նոն , և
լինին անդամքն . Ուստի առաքեալն : Թ. կրթ.
6. || Ոչ գիտէք , եթէ մարմինք ձեր անդամք են
քի . Արդ՝ առեալ զանգամս քի առնիցէք զան
դամս պոռնիկ , քաւ լիցի :

Կուսապղծութիւն է ապականութե կուսութե կուսի :
և է մեղք ծանրագոյն ք զպոռնիկութի . զի բաց
'ի չարութե նր , ունի զյատուկ տգեղութի , զի
ապականելոյ զկնիքն կուսութե , և շնելոյ զնա յո
րոգայթ մեղանչելոյ առ ապայն դիւրութե զի
ապականութե նր կուսութե . սակայն համարի լե
զիոս անաբանն , թէ յայնժամ միայն հաւանա
կանաբար ասիլ կարէ . թէ կուսապղծութիւն զա
նազանի տեսակաւ 'ի պարզ պոռնիկութե , յորժամ
բռնաբարի կոյսն , և բռնութեք ապականի կու
սութի նորա :

Շնութիւն է սոյոզինաւոր շաղաչարութե ընդ
լի .

ամուս

ամուսնացեալ անձին , և այս , թէ մինն և թէ միւսն , և թէ երկոքեանն իցեն ամուսնացեալ : Եւ է ծանրագոյն քան զբռնեալն . և ևս քան զհուսապղծութիւն . նախ վն ստականութ ամուսնական հաւատարմութե , և ապա վն մշտաւ օրդւոցն օրինաւորաց , և վն այլ նման չարեաց . որք ծնանին 'ի մեղացս աստի . զորմէ խօսեցեալ յոր . 31 . || Չի սրտմտութի անժայժ բարկութե և ասե . պղծել զկին ասն . հոգի վաւեալ յամ անդամսն , զի յոր կոյս հաղցի , յարմատոց լոկեցի :

Դ . Սրբապղծութիւն է առօրինաւոր չաղաչանքումն ընդ այ ննադրեալ անձին 'ի ձեռն ուխտի աղախոհութե կամ ընկալման սր աստիճանաց և կամ այլ կերպիւն : Առախտսն թուիթոս , թէ դործէ զսրբապղծութե մեղս , որ 'ի փոքր աստիճանս եղեալ դործէ զվախաշտոտութե մեղս . կամ որ 'ի սր տեղւոյ զաղանկիս դործէ . թէ և ընդ ամուսնոյն . ող ասնն , թաղիանս և թուիթոս : վն զպնդայն տեղւոյ կմ անձին յայտնել սրբութե 'ի խառնութանութե . Եւ այն է տեղի սր , որ հաշտ կաւոր արարողութե յամայնին պաշտօն ննադրեալ է , ող եկեղեցին , և մատուոք , նմա միացեալք . այլ և սրբարանք ող մասն նր , և դամբարանք և այլ նմանք :

Ազգապղծութիւն է անիրաւ չաղաչարութե ընդ արեւնակից կամ ազգակից անձին , որ 'ի մէջ 'ի չորդ աստիճանի է միացեալ .

Եւ թէ սրբան ծանր է մեղքս այս , անտուտ երևի , զի 'ի հին օրէնս օտոմանեալ էր պատիժ մահու ազգապղծութեն . ասելով . զևա' 20 .

|| Չի ամբարշտեցան , և մահապարտք են :

Եւ է այնքան ծանր որքան մերձ են միմեանց մեղացեալքն յաստիճան արեւնակցութե . Եւ ըստ նաւարտի դանաղան ևս է տեսալու մեղքս այս 'ի լինիլն ընդ մերձաւորագոյն արեւնակցին . և վն այստ է 'ի խառնութանութե յայտնել և զաստիճան արեւնակցութե , կամ ազգականութե :

Ահա՛ դիտելի է թ լեզիտի , զի շաղաշարուն
ընդ հոգևոր ազդականին թէպէտ առ այս տե-
սակ ազդապղծուն ոչ պատկանի սակայն ունի ըզ
յատուկ ինչ չարութի . և վնջ զպարագայս զայս
հոգևոր ազդականուն յայտնել պարտ է 'ի խոստո-
վանուն . Եւ զոր նմանապէս ասեմք , եթէ որ
մեղիցէ 'ի մեղս , ընդ հոգևոր դատերն խոստո-
վանուն , այս է , որոյ լուեալ իցէ զխորհրդակն
խոստովանութն . Եւ թէ որ ք ծանր իցէ մեղքս
այս , երևի իսկ 'ի կանոնակն իրաւանց . որ 'ի պա-
տիժ , և յապաշխարանս գրիէ զայնպիսին 'ի քահ-
նայական աստիճանացն , և այնու 'ի մշտնջենակն
յապաշխարութի մինչև 'ի վերջն կենաց իւրոց դա-
տապարտէ զայսոցն , որ զայսոցն մեղս դործեաց :

Յափշտակութն , որքան առ նոյն ինքն դործն
բղջախոհութե , թէպէտ կարէ ըստ նմ վերոյ
ասացեալ կերպիցն դործիլ . սակայն յաւելու-
սմա և զյափշտակութն , և զանարդար քարշումն
անձին 'ի տանէ իւրմէ կամ 'ի հայրենեաց իւրոց
ունելով յօտար տեղւոջ : Ուստի յափշտակութն
'ի միասին ընդ պոռնկութն , կամ շնութե , կամ
սրբապղծուն . և կամ ազդապղծուն կարէ դոր-
ծիլ . Եւ զպարագայն անձին ընդ յափշտակու-
թե պարտ է յայտնել 'ի խոստովանութե :

Իսկ մեղքն ընդդէմ բնուն ըստ սքյն թօմայի ,
է այն . որ ընդդիմանայ բնական կարգի վաճաշո-
տական դործոյ , որ պատկանի մարդկան ազդի :
Որ և ասէ , թէ ունի զչոյ իս տեսակս , նախ ուն
եթէ որ սուանց ամենևին շաղաշարման վն բերի
բունն յաղտեղուն ջանայ 'ի հեղունս այրութե .
որ և անուանի դիճութի . Երկր ուն եթէ որ
շաղաշարեացի ընդ ոչ համասեռին . և կոչի
անասնադիտութի : Երկր . ուն եթէ որ շաղաշա-
րեացի ընդ ումէք յանութն անբնական . ուն արո-
ւի ընդ արուի , և իղի ընդ իղի . ուն ասէ առա-
քեալն հօմ : . որ և ասի արունագիտութի . կամ
սողովական . Չորդ . ուն եթէ ոչ պահեացի
բնա

բնական կարգն մերձաւորուէ . կ'մ' լիցի անպատե-
կան ինչ դործեօք կամայլ ինչ այլանդակ և անաս-
նական կերպիւ շաղաշարման :

Դ. Եւ այսոքիկ չօրեքին կերպքս զանաղանին
տեսակաւ . ուղ ցուցանէ լէզիոս . մինչ իւրաքան
չիւրն նոցունց ունի զյատուկ ինչ աղտեղութի , որ
ընդ իմանայ ողջստոհուէ . Եւ թէ սրբան զաղ-
րալի և եղեռնային և դարչելի իցէ մեղքս այս ,
յայտնապէս երևի 'ի զարհուրելի պատժոցն սո-
դոմայեցւոց , ծնդ . 19 . և 'ի յօնանու որդւոյ
յուդայ ծնդ . 33 . ուր ասի . || Եւ չար թռեցաւ
առաջի մյ դործն՝ զոր արար , սպան և զնա ևս :
Եւ զևտաց . 20 . 'ի մահ դատապարտին , որք
դործեն զմեղս զայս : Եւ այս ոչ միայն անային
օրինօք այլ և մարդկայնօք եղեռնայինս այս մեղք
դատապարտի . Զի 'ի դէողոսեան կանոնադիրս
ասի , թէ այսմի շարսդործքն , առաջի ժողովր
դեանն ամ , բոցով վրէժխնդրութեւ այրեսցին :

Արդ՝ գիտելի է վսմեղացն գիճուէ . զի ամ
աւղղակի կամաւոր սերմնահեղութիւն է մեղք մա-
հացու , և ոչ ինչք պատճառանօք ևս վս'ի պահ
պանուամ առողջուէ կարէ լինիլ օրինաւոր . ուղ
'ի հասարակ բանիցն անաբանից ցուցանէ և
հաստատէ լէզիոս . այլ և այն ևս , որ անուղ-
ղակի միայն է կամաւոր , այս է , իմացեալ ուրուք
զհետևումն այնորիկ յիմիք պատճառէ , ոչ զգու-
շանայ . մինչ կարէ և պարտի զգուշանալ :

Իսկ եթէ օրինաւոր ինչ պատճառ իցէ ոչ զգու-
շանալոյ յայսպիսի որոգացթէ . ուղ եթէ սք ըն
թերցցի զայնմի գիրս առ 'ի ուսուցանելայլոց ,
որ ընձեռեսցէ զայսպիսի իրաց : Կամ իցէ խոս-
տովանահայր , որոյ լուեալ զայսպիսի աղտեղու-
թիս և զհաճոյականս , ստորայնայն շարժեսցի 'ի
սերմնահեղութի . յայնժամ ոչէ մեղք , եթէ
ոչ հաւանեսցի նմա . բայց եթէ գիճուին ամե-
նեւին իցէ կամաւոր , ուղ եթէ պատահեսցի 'ի
քուն լինիլ . և ոչ հաճեսցի աղատապէս ընդ այն

Պիմի զարթնելոյ ի քնոյ, ոչ է մեղք: ոմ աւեն
ամաբանք:

Ե. Արդ՝ բաց յայտոյիկ տեսակացո բղջախոհու
թե, են և այլ բաղում արտաքին և ներքին ներ
դործութիւն մեղաց, որք իւրաքանչիւրոց նոցին
սրտականին: և այսու վեցեքդ տառուն իրանաւս
արդեւեալ լինին: Եւ նախ արդեւեալ լինին
յամեղսդական բերկրութիւն, որք երեւակայութիւն
կամ խնդով ըմբռնեալ չաղտեղի իրաց ծնեալ, ի
և կատարեալ կամացն հաւանութիւն ընդունեալ լի
նին: Եւ ևս խնդքն և երեւակերպութիւն այնո
քիկ, թէ և ի նոցանէ ոչ հետեւեցին աղտեղի
բերկրութիւն, սակայն եթէ Գանասցին առ ի
ըմբռնել զայնովիս բերկրութիւն, համարին,
թէ ունին զհաւասար չարութիւն աղտեղի բերկրութիւն
թեցն: որ է մեղք մահացու: Թէ և չունիցին
ամենեւին կամս զնոյնն դործով կատարելոյ: Եւ
զոր ի բարեպոյնս մեկնելոյ և հաստատելոյ ած
ցուք զբանս սքնն օգոստինոսի: || Որ բոլոր միշ
տսէ, դատապարտի, եթէ ոչ քաւէ ի ձեռն միջ
նորդին շնորհաց և զայնոսիկ, որք թէմ առանց
կամացն դործելոյ, սակայն կամաւ հոգւոյն
զուարճացեալ այնպիսեօք, միայն խնդքն համա
րին մեղք:

Արդեւեալ լինի և ևս առաւել ամ աղտեղի
ցանկութիւն, և զաղքալի իղձք, որով ոք ազատա
բար ցանկայ, և կամի դործել զաղտեղի և զվա
ժաշտական ինչ դործ: Եւ այսոքիկ ցանկութիւնս
զնոյն զգնեուն և զչարութիւն, զոր և ունին ցան
կաշեալքն, ուստի որ ցանկայ արամբւոյն առ ի
շնալ ընդ նմա: || Արդէն շնացաւ ընդ նմա ի
սրտի իւրում, ըստ բանի քի տն մերոյ. մո՛ւ:

և առաջի այ պարտաւոր շնուէ դոտանի:

Նաև համբոյրն, շօշտիւումն, և հոյեցողածք
որք լինին վս մարմնաւոր և աղտեղի բերկրութիւն,
որ նոքօք կարէ պատճառիլ, են մեղք մահուչաւի
այսու պատուն իրանաւս արդեւեալ: Եւ թէպէտ

ըստ

Յաղափարս տասնարանեայ
 զգաղեալ զժանրագոյն փորձուիս ընդդէմ ողջա
 խորհութե . և բաղմիցս 'ի նոյնս անկեալ : Այլ
 և որք խճողեն զորովայնս իւրեանց կերակրօք և
 ըմպելնօք , ուստի կարեն 'ի նմ որսաճառիլ շարժ
 մանք ցանկուի , և երբեմն հեղմուք այրութե ,
 որոց իրրու բազումս և հաւանինն :

Ք . Մեղանշեն և նոքա , որք անտարկեշտ ըզ
 րեստուք կամ շարժմամբ իւրեանց զայլս գնեն
 յորողայթ մեղանշելոյ : և որք ինքեանց կամ այ
 լոց անձանց շար աչօք հային . կամ աղտեղի համ
 բուրիւ և շօշափմամբ բերկրին . Այլև որք
 կամաւ միայն . կամ գործով իսկ կատարեն մեղս
 պոռնկուի , կուսապղծուի , շնուի , սքապղծու
 թե , աղգապղծուի կմ յափշտակուի : նաև որք 'ի
 մեղս գիճուի կամաւ անկանին . ազատ սերմնա
 հեղուքն բերկրին . կամ 'ի նոյնն զայլիւր շօշափ
 մամբ , կամ այլ կերպիւ ջանան :

Եւ ևս որք զզազրային զայն և զեղեռնայինն
 գործեն զմեղս ընդդէմ բնուի . կամ զանասնա
 գիտուի . կամ այլ ապօրինաւոր և աղտեղի շա
 ղաշարմամբ զինքեանս պղծեն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Յաղափարս հատուցման վն անցանելոյ արատ
 աւիրանաւս :

Եւ ըզ' յերկուց պատահմանց մանաւանդ
 պարտաւորութիւն հատուցման ծնանի
 վն անցանելոյ զպատռիրանաւս , այս է , 'ի
 շնութե , և 'ի կուսապղծութե :

Եւ որքան առ կուսապղծութիւն գիտելի է . զի
 նա որ զկոյսն ապականէ վն 'ի յիւր կնուի ածելոյ
 պարտաւորի ածել զնա 'ի կին . թէև միայն
 կեղծ և պատիր բանիւ բոտաւացեալ իցէ նմա
 ածել 'ի կին : ոմ ասեն Նաւարոս , Սթոս , և
 այլք բազումք . բայց եթէ յոյժ անհաւատար
 իցէ

իցէ թէ ուէ նր , կամ զհոտոտումն ոչ կտրասցէ
կատարել այսինքն , զի ամուսնացեալ է : կամ
եթէ կատարեսցէ զհոտոտումն հետեւեացի ան-
տուստ մեծ իմն դայթադդուի , յայնժամ համարի
բուարարեալ խոստմանն , եթէ տացէ նմա բա-
ւական զօժիտ ըստ թէ ուէն և կացուէն իւրոց և
նր : Սակայն ճշմ է , թէ նա , որ բռնութ . ան
վայել թախանձանօք կամ պատիր և նենգաւոր
յորդորմամբ ապականէ զկոյսն , պարտի կամ
ածել զնա 'ի կին իւր . կամ ըստ վայելին օժտել .
բայց եթէ կոյսն այն առանց բռնութ կամ խոստ-
ման , և ևս առանց անվայելն թախանձանաց կմ
նենգաւոր և պատիր խոստմանց ածի 'ի մեղս ,
կամաւ և յօժարութն հաւանելով 'ի նոյնն . ոչ
իմե ծնանի անտուստ պարտաւորութի հատուց-
ման . ող ասեն նաւարոս , լեզիոս , և այլք . զի
ըստ իրաւանցն կանոնի . || Այնմ որ հաւանի , և
դիտէ , ոչ լինի անիրաւութի : Եւ կանոնական
օրէնքն՝ պարտաւորեն 'ի հատուցումն միայն ըզ
նա , որ կամ բռնութ , կամ նենգութ կամ պատ-
րելով ապականեաց զկոյսն :

Սոյնպէս ևս համարի նաւարոս վն կուսին
ապականելոյ . զի եթէ սա կտրասցէ ամուսնա-
նալ ասէ , յարմարաբար և վայելչապէս , կարէ ,
իբր թէ ոչ իցէ մեղուցեալ : զի ապականութի նք
ոչ ու մեք եղև ծանօթ . Ասող ևս նա՝ որ է ածն
զնա 'ի մեղս , թէպէտ պարտաւոր է առաջի աջ
խոտութք ապաշխարել վն մեղաց իւրոց . սա
կայն առ հատուցումն ոչ պարտաւորի . զի ոչ հա-
սոյց զվնաս ինչ , որ փողով կրացէ հատուցանիլ :

Արդ՝ որքան առ շուին դիտելի է , զի եթէ
ամուսնացեալ կինն յղացի 'ի շնութէ անտի ,
պարտաւոր է ամ կերպիւ (բայց 'ի վատահամ-
բաւութ , և 'ի յորդայթէ կենաց իւրոց) ջա-
նալ , զի մի՛ օրէնաւոր օրդէքն կրեսցեն զվնաս
ինչ 'ի ծառանդունն 'ի պատճառ խորդ օրդւոյն :
Ուստի եթէ ունի զվնաս բաց 'ի յօժտէն իւրմէ ,

զոր կարացէ տալ ում' և կամիցի , պարտական է զայնոսիկ միայն ազատ որդւոցն իւրոց [Թողուի 'ի բաւական հատուցումն փաստեն , զոր որդին շնուն մտեալ 'ի Ժառանգութի ընդ ազատ որդւոցն՝ հասոյց նոցա :

Իսկ եթէ կինն ոչ ունիցի զայսնի ստացունւծս . և ոչ կարացէ ամենևին հատուցանել զվնասն զայն խնդրեն անաբանք , մի՛ թէ պարտական է կինն՝ 'ի յորոգայթ կենաց իւրոց և 'ի վատհամբաւութի իւր զյանդանս իւր առն , կամ որդւոցն շնուն յայտնել . Պիմ՝ ըստ հասարակ վարդապետացն վճռոց . Թէ ոչ է պարտաւոր 'ի յորոգայթ կենաց իւրոց յայտնել . Եւ թէ ոչ ամենք համարին թէ պարտակն է յայտնել ևս 'ի վատ համբաւ և անպատիւ վնիլ իւր . Սակայն հաւանական և ապահով 'ի կիր առուն է վճիռն աւթոսի , նաւարոսի , և այլոց ըստ լեզիոսի , որք ասեն , թէ կինն նշանաւոր փաստաւ պատուոյն և համբաւոյն 'ի յայտնել զյանդանս իւր առն կամ որդւոցն շնուն ոչ է պարտաւոր .

Եւ պատճառ սոցա է , զի մինչ համբաւն է բարի վերնադոյն աստիճանի , ոչ երևի յայսնի պատահման հարկաւոր առ 'ի դնել փոխանակ այլ բարւոյ : ստորային աստիճանի . մինչ մանուշանդ բանից նր' ոչ այրն և ոչ որդին շնուն հաւատալ պարտական են . ըստ կանոնի իրաւանց : || Այնմ , որ յայտնէ զաղտեղութի իւր , ոչ պարտինք հաւատալ : Եւ հետեւապէս 'ի յայտնելոյ իւրոյ զմեղս իւր ոչ այլ ինչ ծնանի , եթէ ոչ զայ թակղութի 'ի յընտանիսն , և տարածայնութի 'ի մեջ որդւոց : Այն 'ի կանոնական իրաւունս յաղդս ապաշխարուն , և թողութե , ոչ այլ ինչ ասի որքան առ կինն , որ զորդի ինչ կեղծեալ իւր , առն իւրում ոչ յայտնեաց . ոպ և ոչ որք առ միւսն , որ ծնաւ զորդի 'ի շնուն : Եթէ ոչ զի պատկանաւոր հատուցումն 'ի ձեռն խոհեմ քահանայի երկոքանիւրոցն դիցի . Ուստի ըստ բանիցն կանոնին

նոնին այնմիկ . բայց 'ի յայլոյ հատուցողական
 դործոյ պարտ է խոհեմ և խմաստուն խստմեա
 հայրն , պարտաւորել զայնպիսի կինն զի զսովոր
 ական ծախս բայց 'ի հարկաւորացն թեթեւացուա
 ցէ , և առանց մտխելլ ընտանեացն մատակա
 րեացէ , և եթէ ձեռք իւրովք շահիլ ինչ կա
 րացէ , զայն օրինաւոր որդւոց իւրոց և ժա
 ռանդացն տացէ , որովք եթէ զբոլոր մեասն ոչ
 կարացէ , դոնէ զմասն նր ջանացի հատուցունելլ
 խնդրեսցեա , մի թէ և այրն , որ շնացաւ 'ի հա
 տուցումն ինչ պարտաւորի : Պիմ . զի եթէ բա
 րոյականաբար լիցի ստոյգ , թէ որդին որ 'ի
 կնոջէն , ընդ որում շնացաւ , ծնաւ , է իւր .
 պարտաւորի 'ի հատուցումն մնասուն , որ պատ
 ճառեցաւ օրինաւոր առն կնոջ . և ժառանգաց
 նր . թէ վն ծախիցն 'ի յաղորւստ , և թէ վն
 ժառանգունն , որ ընդ այլ ժառանգացն իբրեւ
 զմինն 'ի նոցանէ , ժառանգելոցն է . Եւ այս է
 հասարակ վարդապետացն վճիռ . բայց 'ի սա
 կաւուց , և որոց զվճիռն իբրեւ սակաւ հաւա
 նական և անստոյգ 'ի բայց մերթէ լէզիոսն ըստ
 իրաւանց :

Պ Ր Ա Կ Ե Օ Թ Ն Ե Ր Ո Ր Դ

Մեկնեացուք և զեթեներորդ պատուիրան տաս
 նաբանեայ օրինաց :

Մի գողանար :

Մինչ այսու եթեներդ պատուիրանաւս ոնդ
 ասէ հռօմ . ուսուցարանն . || Իբր 'ի պահպա
 նութի իւր ընկալնու ամ զարտաբին ինչս մեր ,
 մինչ զի ոչ ոք զայնոսիկ անարդարութ յափշտա
 կելլ , կամ առանց կամաց մերոց առ ինքն ունիլ
 կարէ , որ զանիրաւութիւնն զայն ոչ արացցէ
 աստուծոյ , և ոչ դոցի նմա անհնաղանդ .
 Ա

Աստուած երեւի, թէ ուղի զգուշութիւն պարտ է պահպանել զհրամանս զայս, և զպարտաւորութիւն նրա մեծաւ ջանիւ քննել, որովհետեւ իբրանթիւ կերպիւ մեղանշել լինի 'ի սմա. մի ուրոյ 'ի մեծադոյն լուսաւորութի 'ի մեկնել մեր զպատուիրանս զայս կարճ 'ի կարճ, ցուցցուք զսկզբունս իրաւանց և արդարութե, զի նորօր զամ պատճառս. որովք պարտաւորիմք առ ինչս ընկերին մերոյ, բացայայտ ծանկցուք:

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌԱՋԻՆ:

Յաղագս իրաւանց և արդարութե.

Արդ՝ իրաւունքն (թողեալ մեր զբազմազան նշանակութիւն) ըստ երկուց առեալ լինի նշանակութեց. Նախ 'ի տեղի բնական կամ կամ անձին ևս և մարդկային դրական օրինաց. և որով իմացմամբ ասեմք, պատուել ըզ ծնողս, է բնական իրաւանց: Մկրտիւն խորհրդաբար, է անձային դրական իրաւանց. Այսու ևս զգումարս եկեղեցակն օրինաց և սահմանադրութեանունեմք կանոնին իրաւունք: Երկրորդ 'ի տեղի օրինաւոր իշխանութն կամ կարողութն. զոր ունի ոք առ 'ի ունիլ կամ առ 'ի պահել. կամ առ 'ի առնել զինն. մինչ մի ունելոյ կամ պահելոյ. կամ առնելոյ զայն ըստ օրինաց ոչ կարել արդեւեալ լինիլ:

Նոյնպէս և արդարութին ըստ երկուց առեւ լինի. նախ մի ընդհանուր ինչ առաքինութե. զոր սքն Անսելմոս կուէ ուղղութի կամաց. որով իմացմամբ զամ առաքինութիւն 'ի յինքն պարունակէ. Եւ 'ի տեղի այսորիկ առ 'ի նշանակել թէ 'ի հասարակի, և թէ 'ի մասնաւորի բաղումանգամ սք գիրք անունենն. ուղ մատթ. 3. || Երանի որք քաղցեալք և ծարաւիք իցեն արդարութե, զի նորա յօդեացին: Եւ 'ի գլ. 6. ||

Զոյշ լերուք արդարութե (ըստ լաթ) ձեռնակ , մի առնել առաջի մարդկան : ող թէ ի ցոյց ինչ նշ : Երկրորդ վս մասնաւոր առաքի նութե , զոր սքն թամաս , և օրինադէտք սահ մանեն ի հասարակի : || Արդարութին է հաստատուն և մշտնջենական կամք հատուցանելոյ իւրաքանչիւր ումք զիրաւունս իւր : Եւ իմացունած բանիցս է , թէ արդարութին է առաքինութի ինչ , որ հակէ և հաստատուէ զկամս առ ի տալ իւրաքանչիւր ումք զայն՝ որ նրէ : Արդայսու մեկնութիւն է մինն ի չորից առաքինութեցն , զորս սքն Ամբաստիոս ի մեկնութիւն սքն զուկ՝ զլէ : անոռանէ կարտինալական , այս է , ծխնինս , զի են այլ առաքինութեց իբր ծխնիք , այնպէս , զի որդէս դուռն ի ծխնիս , այսպէս ևս (ող ասէ սքն գրիգոր) || Ամբան պարկեշտ կենաց , և ընդհանուր շնորհաւոր թաւեղործութեց իբր յեցեալ ի նս տեսանի :

Թ. Բաժանի և ևս արդարութին ըստ սրբոյն թամայի ի փոխաբերականն . և ի կարգադրականն . Արդարութին կարգադրական է , որ բաժանէ և կարգադրէ զպաշտօնս , զիշխանութիւն , զբարիս , զբեռն , և զայլ նմանս հասարակութե ինչ , որք են յատուկ նմա , ըստ երկրաշարի համեմատութե , այսինքն ոչ միայն նկատելով յարժեք զութի , և ի քանակութիւն բարեացն այնոցիկ , կամ պաշտօնիցն , և այլն . այլ և ի յատկութիւն և ի յընդունակութիւն և ի յարգիւնս և այլն , անձանցն , որոց բաժանի : Իսկ փոխաբերականն է , որ կացուցանէ զհաւասարութի ի մշ մասնաւոր անձանց . ըստ թոռաբանակն համեմատութե , այս է նկատելով միայն յարժեքութիւն և ի քանակութիւն իրաց . առանց գիտելոյ յանձինս . ող ի փոխ առնուլ ուրուք զհարիւր դահեկանս , պարտի հատուցանել զայնոսիկ առանց քննելոյ զհարստութիւն , զաղքատութիւն , զաղնոռանակութիւն : կամ զանաղնոռութիւնն , յորմէ էառն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Յաղագս թէ զինչ է իրաւունքն առ իրն . և իրաւունքն ի յիրն :

Առջակաւորն այն բաժանումն իրաւանց ըստ անձաբանից , և օրինադիտաց պայճառադոյնս մեկնէ զգծաւարութիւն ինչ և զտարակուսանս , որք կարեն պատահիլ շուրջ զպատռէ իրանաւս . և վս որոյ և ոչ կարացաք ի բաց թողուլ : Արդ՝ իրաւունքն առ իրն է այն , որ ստացեալ լինի ի ձեռն դաշնադրուէ ինչ այս է . ի ձեռն պարգեւման , գնելոյ . և այլն . յառաջքան զստանալ զիրն պարգեւեալ . կամ գնեալ : Իսկ իրաւունք ի յիրն է , որ ստացեալ լինի վս ունելոյ զիրն զայն :

Եւ այս է զանազանութիւն երկաբանչութեան . զի իրաւունքն ի յիրն , այնպէս առնէ զիրն զայն յատուկ նմին . որ ստացեալ ունի . մինչ զի ուր և գացի . որոյ և իցէ ի ձեռս իրն այն ունի զկարողութիւն խնդրելոյ և առնելոյ զայն . և պարտաւորի յարգարուէ նա՝ որ ունի ի ձեռս հատուցանել զայն . Իսկ իրաւունք առ իրն ոչ տայ զայս զիսի կարողութիւն ի նոյն իրն . այլ միայն զարդար , և զպատկան պատճառ առ ի ունիլ իրին . զոր օրինակ . գնէ որ զձի մի ի միւսոյ , և տայ զդին նր . արդ՝ եթէ զձին չիցէ տակաւին յանձնեալ նմա վաճառողն , ունի միայն զիրաւունս առ ձին . և ոչ ի ձին . ուստի եթէ վաճառողն դաւաճանութեւն զձին զայն կրկին վաճառեցէ այլում , և տացէ նմա . առ աջին դնողն ոչ կարի խնդրել յերկրորդ գնողէն . այլ միայն կարի խնդրել զայն ի վաճառողէն . կամ զգին նր , և ևս զօգուտ իւր , զոր ունէր ի գնելն իւր զայն : Եւ հակադարձաբար . եթէ վաճառեալ և գնողին ոչ յանձնեալ ձին այն մեռանիցի , կամ գողացի :

ցի , 'ի մեաս վաճառողին , մեռանի և դողացեալ
լինի , և ոչ գնողին :

Բ. Յորոց կարեմք խմանալ . թէ առ ինչ դիտեն
քաղաքին օրէնք յատելն , նմա , որ ունի իրաւունս
'ի յիրն պատկանի խնդրել զիրն . որ և անուանի
ազատութի , որով իրն խնդրի և առնուլ կարե
աւր և դատնիցի . իսկ այնմ , որ ունի միայն իրա
ւունս առ իրն , պատկանի խնդրել՝ զայն յանձ
նէն , և ոչ յամենայն ումեքէ , որոյ ևս դացի 'ի
ձեռս . կարէ խնդրել , և առնուլ , այլ միայն
յայնմանէ , որ պարտ էր տալ նմա վասն դաշ
նագրութե վաճառելոյ , քնելոյ . և այլն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ .

Յաղագս թէ զինչ է տէրութիւն , և որոց
պատկանի :

Ը. Բազում են տեսակ մասնաւոր իրաւունց ,
և զանազան պատճառք որովք կարացէ
պատկանիլ ումեք իշանութի առնելոյ , կմ՝ ունե
լոյ կամ կարգադրելոյ զիր ինչ . 'ի մ. ջ որոց գլլ
խաւորն , և առ որ այլքն իբր ինչ կերպիւն ա
ծին է տէրութիւն . և վս՝ որոյ 'ի մեկնել մեր զայս ,
դիւրաւ խմանալ կարեն և այլք :

Եւ նախ դիտելի է , զի կրկին է տէրութիւն , այ
օրնքն . իշխանական . և յատկական : տէրութիւն
իշխանական , է կարողութիւն կառավարելոյ զհպա
տակեալս իւր հրամայելովն կմ՝ արգելով . դա
տելով , կամ ստատելով , և կմ՝ վարձատրելով :

Իսկ տէրութիւնն յատկական է իրաւունքն
ստացեալ ունելոյ զիմն , և զնոյնն առնելոյ զինչ
և կամի , ընդ զիւրն : Եւ ևս է կրկին . կատա
րեալ և անկատար : Կատարեալ տէրութիւն՝ որ
և ասի լի , է , որ պարունակէ գլխակունի իբին ,
և գլխարձակէ զինքն առ
նմ կիրառութի և տրամադրութի նր . եթէ ոչ

ար

Յաղագս տասնաբանեայ
արդեւցի անձային կամ մարդկային ինչ օրինաք :
Իսկ անկատար տէրութիւն ունի միայն զյատկութիւն
սուանց օգտի նր . կամ զօգուտն առանց յատկութե
նր . Առաջինն անոճանի տէրութիւն ուղիղ , որ
սկսի է տէրութիւն իշխանին , նկատմամբ 'ի յան
գատտան կամ այնորիկ , որ ետ զաղարակ իւր 'ի
սերմանիւ . Երկրորդն անոճանի տէրութիւն օգ
տակար : որպիսի է տէրութիւն այնորիկ , որոյ ընդ
պատշաճութեան է անդատտանն . կամ աշա
րակն . կամ որ 'ի վարձու կալու դպտուղս նր :
Բ . Արդ՝ որքան սա ենթակայն տէրութեան այս
է , առ անձն , որ է ընդունակ նմին , ռեսուղանեն
անձաբանք 'ի հասարակի . Թէ ենթակայ նմին է
միայն քանական բնութիւն , մինչ որ միայն 'ի ձեռն
քանականուէ անմիջապէս ունի զիշխանութի 'ի
վր դործոց իւրոց , և նոքօք 'ի վր այլոց արտա
քին իրաց :

Եւ նախ ճշմարիտ է , զի անձ 'ի վր ամ արարա
ծոց զծայրադրին և զբացարձակ ունի զտէրութիւն :
որպէս վկայէ սբ դիրն 'ի յանթիւ տեղիս , և հետեւա
պէս զայնոսիկ ազատադէս , և ըստ հաճոյից իւ
րոց սուանց իրիք ունիրառուէ տրամադրել կա
րէ : Եւ ևս , զի մարդն է ընդունակ տէրութե .
ըստ այնմ . ծննդ . ամ . || Արասցուք զմարդ ըստ
պատկերի և ըստ նմանութե մերում . զի իշխես
ցէ ձկանց ծովու , և ցաղանայ երկրի , և այլն :
սւր տարդեւէ ան մարդոյ զիշխանութի և զտէրու
թի 'ի վր այլ ստորնային արարածոց . վստատ
կերին այ , զօր կրէ , և որ կայանայ 'ի յիմացա
կանութե , որ է ընդունակ քանականութե . և 'ի
յանձնիշխանութե , բայց տարակուսութիւն է վասն
ամանց մարդկանց 'ի մասնաւորի , Թէ արդեօք
ունիցին իսկապէս տէրութիւն ինչ . և 'ի վր որպիսի
իրաց , և մանաւանդ վստատանեացն է բանս :
Զորմէ կարճ 'ի կարճ Վարդապետեացուք . Թէ
ըստ տրամադրութե իրաւանց . մինչ ընդ իշխա
նութի հօրն են միայն զէտրել տրութիւն երկուց ստա
յունա

յո՛ւնաճոց կարենն ունիլ . այս է բանկէն , և իբր բա-
նակակն . Բանակական ստացունաճքն են , որք
զինուորուք , կամ 'ի պատճառս զինուորութե-
արդարութք ստացեալ լինին : ուն առճիկք և
պարզեք դքսից . և'' . Իսկ իբր բանակականքն
են , որք ստացեալ լինին վն եկեղեցական ինչ
բարերարութե կամ վն հրատարակական պաշտօնի
դատաւորին , ուն փաստաբանութք . կամ այլ
ազատական ինչ արհեստիւ : Բայց զտէրութի
ուղիղ միայն ունին բարեացն այնոցիկ . զորս կ'ի
'ի պարզեկից այլոց , կամ յատուկ հանձարեղութե
կամ վաճառականութե և'' ստանան . և ոչ կարեն
առնել զնն զինչ և կամին առանց հաւանութե
հօրն , առ որ մատակարարութին և օգուտն նոցա
մնայ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ :

Յաղաքս թէ որով կերպիւ տէրութիւն յառ-
կութե ստացեալ լինի :

Եւ րտաքին ինչքն , որք կարեն անկանիլ Ե-
ւ յատկական տէրութե ունին զեկուս տե-
սակս . կ'ի ոչ ուրուք են . կամ ուրումն յատուկ ,
և զերկաքանչիւրոցն յառաջադրեալս խնդիր ի-
մացեալ լինի :

Եւ նախ որքան առ առաջինն , թէ իբքն ոչ
ուրուք տն են . ասեմ , թէ նկատեալ 'ի հասա-
րակ բնութի և յաղանցն յիրաւունս , իբքն այնու-
քիկ են առաջին ստացելոցն : Եթէ քաղաքական
օրէնք , և սովորութե տեղւոյ վն սմանց 'ի մաս-
նաւորի , զայլ ինչ չիցեն սահմանեալ : Եւ այս
պէս ստացումնս այս է օրինաւոր , որով որ ըզ-
տէրութի վերոյստացեալ իրացն ստանայ .

Աստուատ երեւի , թէ էրէքն , և վայրենիքն
որք ոչ են ընդ իշխանութե ուրուք , կամ ևս ըմ-
բռնեալ երբեմն փախեան . և 'ի բնական աղա-
տու

տուր իւրեանց կացուցան. ուր և գտանիցին ,
կարեն ըմբռնիլ : Եւ հակադարձաբար , բնու
թիւ հեղ , և ընտանի կենդանիքն , ՚ի փախիլ
իւրեանց ՚ի տանէ տն իւրեանց , ուր և գտցին
մոլորեալ , ա՛ն են հատուցանելի . զի իբր սրտ
կանաւորք տն համարին , զի գողէ նա , որ զայս
սկիսի կենդանիս ՚ի փախիլ նոցա տիրապետե :
Նմանապէս ակունք և մարդարիտք և այլ նմանք ,
որք ոչ երբեք թւնին զտեարս , և առ ամն ծո
վու , կամ յայլ տեղւոջ գտանին . Էն առաջին
գտանադին :

Բայց ոչ այսպէս վս իրացն այնոցիկ , որք
լինելով ընդ տէրութիւն ուրումն , կորուսեալ ե
ղեն պատահմամբ ինչ . ուն նաւակոծութիւն թս
թափեցան ՚ի ծովն . և առ ամն ծովու գտանին .
քանզի եթէ ոք գտանէ զայսպիսիս , պարտի հա
տուցանել տն իւրում . Եթէ ծանիցէ զնա . և
առ ՚ի գտանել զոր նր պարտի ջանալ որքան կա
րէ : Իսկ եթէ ոչ գտցի տէր իրացն այնոցիկ ,
յայնժամ ըստ սքն թօմայի , որում և համա
ձայնին բազում մտաբանք . պարտ է զայնոսիկ աղ
քատաց բաժանել . կամ ՚ի յայլ բարեպաշտութի
ծախել . Եւ պատճառն է , զի որ կորոյսն զայն
ոչ դադարի քնելոյ տէր իրացն՝ կորուսանելովն
զայն . և վս որոյ եթէ այնմ , որ կորոյսն զայն հա
տուցանիլ ոչ կարէ , հատուցի գոնեա՛ այնոցիկ ,
որոց և ինքն կորուսանողն կամիլ կարիմք դա
տել . քանզի ոչ ոք է , որ ոչ կամեացի , զի կորու
սեալ ինչ իւր կարկառեացի աղքատաց առա
ւել , քան ՚ի յայլ ինչ ծախեացի :

Դ. Բայց են ևս վարդապետք , որք զներհան
ունելով զիմացո՛ւած ասեն , թէ գտեալ ինչքն
այնոքիկ , յոչ երևիլ տն՝ զկնի մեծաւ զգուշութի
որոնելոյ , կարեն մնալ առ գտանողն . որովհետե
ոչ է արգելեալ բնական , կամ եկեղեցական օրի
նօք : ուն ասէ սոթոս , մետինա , և այլք առ լայի
մանն : Որ բարւոք իսկ եզրակացուցանէ , ասե
լս
լով ,

իրաց ինչ անո՛ւանակոչուի՝ սահմանադրուած է
 Ետանչ. սկիսն միայն թէ սահմանադրուին օրինա
 ւոր լիցի, և ունիցի զյատկուիս, զոր սահմանե
 օրէնքն: Որք են չորք և՛ վրդապետ: Առաջինն է
 վայելուիս, վասն զի ըստ կանոնի իրաւանց, ||
 Առանց վայելմանն ստացուիս իրին ոչ լինի:
 Երկրորդն է միամտութիւն, զի ըստ օրինաց կանոնի,
 || Վայելոցն ոչ միամտութիւն յոչ ինչ Ժմկի կարէ լի
 ծիլ Թոր իրին վայելելոյ: Երրորդն է հաւանական
 ինչ ստացուիս անո՛ւանակոչուի. պարզեմամբ,
 քննելով, փոխանորդութիւն, և՛. Եւ թէպէտ
 երբեմն միամտութիւն ևս առանց անո՛ւանակոչուի
 'ի սահմանադրուի, այս է, 'ի տիրապետութիւն
 բաւականանայ. յորժամ ոչ է հակառակ կար
 ծիք վս իրին, և ոչ հասարակ իրաւունքն
 ընդդիմանայ: Չորրորդն է տեւումն վայելման մինչ
 և 'ի ժամանակն, որ յօրինաց անտի է սահմանել:

Թ. Խնդրեցես, թէ որքան Ժմկ խնդրի առ
 օրինաւոր սահմանադրութիւն (այս է տէրութիւն).
 Պիտի ըստ հասարակ վարդապետացն վճռոց,
 թէ առ սահմանադրութիւն կամ առ կիրառութիւն
 տիրապետութիւն ամ շարժական իրաց հաւանակա
 նաբար անո՛ւանակոչութիւն ստացելոց. խնդրի
 վայելուիս մինչև ցերիս ամս տեւեալ միամտութիւն
 իսկ առանց անո՛ւանակոչութիւն, մինչև ցերեսուն
 ամս. Չոր օրինակ, ոմն միամտութիւն պարզեմաց
 իմն ինչ քեզ, զոր իւրն կարծէր. իսկ դու ևս,
 միամտութիւն ընկալար զայն, յայնժամ մինչև ցերիս
 ամս վայելել քոյ լինի իրն քոյն վս անո՛ւանակոչ
 ունն պարզելի. Չի եթէ առանց ինչ անուա
 նակոչութիւն, այլ միայն միամտութիւն զնոյնն վայելես
 ցես, ոչ լինի քոյն. եթէ ոչ միայն վայելմամբ
 քո մինչև ցամա երեսուն: Իսկ 'ի տիրապետութիւն
 անշարժ իրաց ընդ անո՛ւանակոչութիւն խնդրին
 տասն ամբ 'ի մէջ անձանց. այս է, 'ի մէջ այնո
 ցիկ որք 'ի նոյն դաւառի բնակին, թէ և ոչ բնա
 կեացին 'ի նոյն բաղաբի, և քսան ամ 'ի մէջ հե

աւկայիցն . իսկ երեսուն ամ , եթէ ոչ իցէ ան
 ունանկոչութի , ոպ ասացաւ ի վերոյ վն շարժա
 կան իրաց , բայց ոչ այսպէս վն անշարժ եկեղե
 ցւոյ , վանուց . անկնշնոցաց , և այլ բարե
 ստեղծական տեղեաց ստացուածոց . զի ի տէրութի
 այնոցիկ խնդրին ամբ քառասուն . Եւ եթէ
 ստացուածքն այնոցիկ , իցեն հռօմեական եկե
 ղեցւոյն , միայն ի վախճան հարիւր ամաց տիրա
 պետեալ լինին : իսկ շարժական կամ անշարժ
 ստացուածք որքոց ի լինիլ նոյն ի հասակի որքու
 թե , ոչ կարեն երկարութն այնորիկ ժամանակի
 տիրապետիլ . ոպ և ոչ եկեղեցական իրք , որք
 ճտարին լինիլ արդելեալ են . կամ միայն ի պէտս
 սրբազանիցն են սահմանեալ :

Գիտեի եւ ևս , զի ոչ յամուրեք զնոյն ունին
 զօրէնս վն տիրապետութե ստացուածոց ինչ շուրջ
 զժամանակին երկարամբ . վն իւրաքանչիւր ոք
 նկատել պարտէ ի յօրինաւոր սովորութի և յա
 տուկ յօրէնս թաղաւորութեն , և տեղւոյն վն
 այսորիկ իրի :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՎԵՅԵՐՈՐԴ :

Յաղագս դաշնադրութե ի հասարակի :

ա. **Դ**աշնադրութին է միաբանութի ինչ ի միջ
 երկրցունց . ուստի ի յերկաքանչիւրն ,
 կամ զոնէ ի մին ի նոցունց ծնանի պարտաւո
 րութի ինչ : Արդ՝ դաշնադրութե երկու են տե
 րակք , այս է , Անուանել , և ոչ Անուանեալ :
 Անուանեալ դաշնադրութեն են , որք յատուկ ան
 ուամբ ի միջ ինքեանց զանազանին . ոպ գնէլն .
 վաճելն , վարձու կալնուն և'' : իսկ ոչ անուանել
 դաշնադրութին է , որով ոչինչ յատուկ անուն
 ցուցանի . և բաժանի ըստ իրաւագիտացն ի
 չորիս տեսակս . որք այսու բանիւն ցուցանին .
 Տամ . զի տանցես . Տամ . զի տրասցես . Առնեմ
 Տ 5 2 զի

զի տաղես . Ասեմ' զի արապես :

Գիտացեալ Քր զայս , Ասեմ' նախ , թէ ամ
կամաւ և ազատութիւն կողեալ դաշնադրութիւն թէ
և ոչ սրահեցին 'ի նմին յատկութիւն իրաւանց ,
պարտաւորի 'ի խղճմտանս , մինչ զի առանց կա
մաց երկոցունցն 'ի միասին ոչ կարէ ոչնչանալ .
եթէ չեցէ դրական ինչ իրաւամբ ոչ ինչ . կամ
կարացէ ոչնչանալ : և պատճառն է , զի բնա
կան իրաւամբ պարտաւորի իւրաքանչիւրոյ պա
հել զնստառւմն իւր , որում հաւանեցաւ և
միւսն : իսկ 'ի ներքոյ ասացելոցս բարւոք եր
և եացի :

Բ. Ասեմ . Բ. Դաշնադրութիւն այն , յորում
պատահի սխալումն շուրջ զէութիւն իրին , բնա
կան իրաւամբ անբռնակ և ոչինչ է : զի իսկ ասի
յիւրաւանս : || Յայնմիկ , որ սխալին , ոչ է հա
ւանութիւն , իսկ առանց հաւանութեան ոչինչ է և դաշ
նադրութիւն : Չոր օրինակ , եթէ որ դպատուա
կան ակն վաճառեցէ , կարծելով զայն ապակի ,
գնողն զկնի ճանաչելոյ զայն ակն պատուական
պարտի հատուցանել զայն ինն իւրում . կամ
դարձար դին նր վաճառողին տալ : իսկ եթէ
սխալումն լիցի շուրջ զորպիսութիւն իրին . իսկ եթէ
ծածկեցէ զայն դու ակն պատուական . ոչ գիտելով
զգինն , անարդ դնով վաճառեցէ զայն . և
այլն . յայնժամ իսկապէս է դաշնադրութիւն ,
բայց պարտական է որ գնեացն զայն , զկնի իմա
նալոյ զգինն , լցուցանել զպահապարկութիւն արդար
գնոյն ական . իսկ ուսուցանեն վարդապետը :

Ասեմ Դ. Դաշնադրութիւն այն , որում մինն
յերկաքանչիւրոյ դաւաճանաց . ոչ է ըստ ամի
բնական իրաւամբ ոչ ինչ . այլ միայն ըստ կամաց
դաւաճանելոյն , եթէ դաշն իցէ լուծանելի ,
կարէ ոչնչանալ : Եւ թէ ոչ է ոչ ինչ , երևի ան
տուտ , զի եթէ նա որ պատրեցաւ կամեացի
հաստատուն պահել զդաշնադրութիւն , ոչ կարէ
պատրօշն ընդդէմ կալ զայլն . || Զի մի շահ

դաւաճանութե իւրոյ վերստին դարձցի : ո՞ր
ասեն իրաւունքն : իսկ թէ կարէ ոչնչանալ ըստ
կամաց պատրելոյն հաստատի անտուտ , զի որ
պատրանօք էա՞ծ զոմն 'ի դաշնադրութիւնն , ան
իրաւեցաւ նմա . և վնջ պարտաւոր է կացուցա
նել զայն յառաջինն կացութիւն , և ևս հատուցանել
զամ' ինանն , եթէ պատրեալն կամեսցի :

Դ. Ասեմ Դ. Թէ ամ դաշնադրութիւն վն' ծանր
ինչ երկիւղն անիրաւութե արարեալ ոչ է 'ի բնու
թէ իւրմէ ոչ ինչ . այլ կարէ ոչնչանալ , և յառա
ջին կացութե դնիլ 'ի խղճմտանս ըստ կամաց այնտ
րիկ , որ կրեացն զայնպիսի երկիւղ . ո՞ր ասեն
ստիժոս և սյրք . Եւ այս երեւի նախ 'ի բանիցն
իրաւանց , թէ || Որք երկիւղիւ և բռնութե լի
նին , պարտին ոչնչանալ : Եւ սորա զի ըստ
սէյն թօմայի , || Նա որ բռնաբարեացն , այսմ
արժանանայ , զի խոստումն առնա եղեալ ոչ պա
հեացի : Եւս և նոյն պատճառ , որ 'ի վերոյ վն'
դաւաճանութե դաշնադրութե ասացաւ կարէ իմա
ցեալ լինիլ և վն' անարդար երկիւղի : Զի որ ան
իրաւաբար ահացոյցն զոք , անիրաւեցաւ նմա ,
ուստի պարտական է զնա յառաջին կացութե թո
ղուլ , և նա' որ կրեացն զանիրաւութիւն ունի զիրաւ
ունս խնդրելոյ զհատուցումնս զայս . իսկ 'ի ձեռն
ծանր երկիւղի իմանամք զայն , որ է վն' չարի
ինչ . որ և կարէ ահացուցանել զքաջասիրտ ոք .
և զնա ըստ արժանւոյն չարեւել . որպիսի է եր
կիւղն մահու . արսորանաց , բանտի , վատահամ
բաւութե . կորուստն սաացուածոց . և' . Նաև
ծանր երկիւղ համարի ասէ լեզիտս , և երկիւղն
չարդման . որով երկնչի որդին ծանրաղէ ս վնաս
ցուցանել զձնօղան . հպատակեալն' զիշխանն ,
կինն' զայրն , և' . Որք բարւոք իսն յաւել . թէ
ծանր երկիւղ ևս համարիլ կարէ ս , հն , որ նկատ
մամբ տուանձինս միայն է այն պիսի . ո՞ր եթէ
իցէ երկիւղն վն' չարի ինչ , որ թէպէտ զայր
քաջասիրտ ոչ կարէ ստի' այն զկանայտ , զման

646 **Յաղագս տասնաբանեայ**
կունս, և զԵբրս, և'' կարէ ահացուցանել ըստ
արժանւոյն:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ.

**Յաղագս խոստմանց, պարգևաց, և
կտակաց:**

Խոստումն զորմէ այժմ վարդապետես-
ցուք, ոչ է խոստումն այն՝ որ լինի ինիք
ծանրութիւն կամ թէութիւն. որ և այսու կարէ ընդ
արձակիլ առ ամ առեւտրութիւն, և դաշնադրու-
թիւն, յորս իբր ՚ի բազումն է և հակադարձ
խոստումն, այլ է պարզ և ձրի խոստումն, որ
վստոյս առատաձեռնութեւն կամ երախտագիտու-
թեւն խոստացեալ լինի ումք:

Զորմէ ասեմ ք. թէ խոստումն ամ, յառաջ
քան զընդունելի լինիլն՝ ոչ ծնանի զքնական կամ
զքաղաքական պարտաւորութիւնք. զոր նմանա-
պէս ասեմք վստոյս պարգևի: Ուստի հետեւի, թէ
յառաջքան զընդունիլ երկոցունցն, կարէ ըստ
օրինաց խափանիլ. ոմ ասեն սոթոս. լէզիոս, և
այլք ՚ի հասարակի. Եւ պատճառն է, զի ամ խոս-
տումն, և պարգև. ըստ բնութեւն իւրում է առ ըն-
չական. և ապա պարտաւորութիւնն ՚ի հաւանու-
թեւն միւսոյն կախեալ կայ:

Սակայն ոմանք վարդապետք համարին, թէ
խոստմունքն և պարգևք՝ որք լինին եկեղեցւոյ,
հիւրանոցաց, վանուց. և այլսք տեղեաց յա-
ռաջքան զընդունելի լինիլն իւրեանց պարտա-
ւորեն: Իսկ այլ ամսաբանք ոչ ընդունին զտար-
բերութիւն զայս, և ասեն թէ ամ խոստումն ոչ
ընդունելի լեալ, ոչ երբեք պարտաւորէ: և ըզ-
վճռուս զայս հաւանական և ՚ի կիրառութեւն ա-
պահով համարին լայիման, սոթոս, և այլ ամսա-
բանք:

Բ. Ասեմ ք. խոստումն կամաւ և յօժարութեւն,
և

և աղատութիւն մտօք ճշմարտիւն խոստանալոյ , և զինքն ումեք պարտաւորելոյ , զօրութիւն հաւատոյ . կամ հաւատարմութեան ի յընդունելի լինիլ իւր , պարտաւորել ի ներքոյ մահացու մեղաց , եթէ խոստացեալ իրն , է փոքրագին : Եւ պատճառն է , զի ամ խոստումն տայ զիրաւունս առ իրն խոստացեալ . որ ևս առ ժառանգս խոստացելոյն անցանի : Եւ եթէ լիցի ինքք դաշնագրութիւն , ունի զիշխանութիւնս , որում խոստացեալ եղև , խնդրել յարտաքին ատենի , և կարէ դատաւորն օտիպել զխոստացողն ի կատարումն խոստման , ուստի հետևի , թէ խոստումն ունի ընդ իւր զանձկադոյն ինչ պարտաւորութիւն . որ և պարտաւորել ի ներքոյ մահացու մեղաց : Իսկ եթէ որ առ ի ցոյցս և եթէ , և առանց դիտաւորութեան և միայն առ ի նշանակել զյառաջագրութիւն , կամ առ ի հաստատութիւն ստուգել , զի հաւատացի նմա խոստացի , յայնժամ որպէս ասել լէզիսս , ոչ համարի պարտաւոր ի ներքոյ մահացու մեղաց առ ի կատարել զայսպիսի խոստումն իւր . եթէ ի կեղծ խոստմանէ անտի ոչ ծնցի մեծ իմն վնաս ընկերին խոստացելոյ : Եւ այսու իմացմամբ ասել իմանալ պարտ է զխոստմունս բազմաց , որք խոստանան առնել զբողոքմ ինչ . և սակայն ոչ դիտեն ի ներքուստ պարտաւորել առ այս , կամ այլոց տալ զիրաւունս առ ի պահանջել զխոստումն զայն . այլ միայն հստութիւն ասել զբանս իւրեանց :

Խնդրեացես , թէ որքան դնոյ պարտ է լինիլ իրն խոստացել , զի ի ոչ կատարել խոստմանն համարեացի մեղք մահացու : Պիտէ նաւարոս , թէ բաւականանայ դինն իրին խոստացելոյ լինիլ այնքան , որքան ի գողութեան համարի մեղք մահացու : Իսկ հաւանկնդոյնս ևս ուսուցանել լէզիսս , թէ առ ի լինիլ նիւթ խոստմանն մահացու առաւելագոյն պիտոյ է քան զնիւթն գողութեան . և զոր գեղձարինս է բացորոշել . այլ թողուլ

որտեղից և ստորագրուե խոհեմ առն զի Երազմուսն
անձին և ստացողն ամսն զայն բացորոշեացէ . Բ
զի արդարեւ ըստ հասարակ վարկման մարդկանց
մեծագոյն անիրաւութի համարի . ոչ տալն զոսկի
մի ազնւոտեալ խոստացեալ , քան զայն , որ ազա
տութի խոստանայ զչորս կամ զհինգ ոսկիս և ոչ
տայ :

Դ. Ասեմ Դ. Թէ խոստումն առ մի ոք և ՚ի
նմանէ ընդունեալ պարտաւորի ՚ի խախտումն ,
եթէ խոստացեալ իրն է անօրում , կամ ապօրի
նաւոր , կամ անկարեւի : Եւ ևս եթէ Թէ ուրիշ
անձանց , կամ իրաց այնպէս փոփոխեացին , մինչ
զի ըստ դատողութե խոհեմ առն , ոչ երեւեացի ,
Թէ որ խոստացաւ զայն ինչ , կամէր պարտա
ւորել զինքն ևս յայնմիկ ժամանակի և հանդիպ
ման . որ և կարէ ճանաչիլ ՚ի յատկութե խոստա
ցեալ իրին կամ խոստմանն , և կամ այնորիկ ,
որում խոստացեալ եղև , և ևս յայլ պարտ
աւորից : Եւ պատճառն է , զի խոստումն ոչ եր
ևի ունիլ զզօրութի իւր եթէ ոչ ՚ի կամաց և ՚ի
դիտաւորութե , զոր խոստացողն , որոշակի և
անորոշաբար ունի . մինչ խոստանայ . ուստի
հետևի . Թէ անոր քան զբացորոշ , կամ խոհե
մաբար մեկնեալ դիտաւորութի նք ոչ կարէ պար
տաւորել :

Դ. Ասեմ Դ. Թէ պարգևն այն , որ ասի ՚ի
մեջ կենդանեաց , (այս է , յորժամ ոք պարգ
աղատութեն իւրով այնն պարգևէ , մինչ զի ևս
՚ի լինիլ իւր կենդանի կամի զի պարգևեալն այն
ըցի այնորիկ , որում պարգևեցաւ .) պարգևել
յայնմանէ , որ պարգևել կարէ , այս է , որ ըզ
նրութի և զմատակարարումն իրին ունի , զոր պար
գևէ , իշխանութի օտարացուցանելոյ զայն . կա
րէ ևս զինի ընդունելոյ այնորիկ որում պարգ
ևի յետս կոչիլ զնմանց պատճառաց , որք
յօրինաց անտի են սահմանեալ : Որոց առաջինն
է ապերախտութիւն այնրիկ , որում պարգևեցաւ ,
ոպ :

ճոյ էթէ : պարզ և ընկալն սատակաց անիրաւեա
ցի առ պարզ և ատուն . կամ բռնութի հարցէ զնա .
կամ յատուկ չարութի զմեծադոյն փնաս ստացուն
ծոյ նր հասուսդէ . կամ ՚ի մեծադոյն կարօտութի
և ՚ի չքաւորութի անկեալ նր , ոչ կամեացի դար
մանել զնա : և . . . Ստեփաննոս պարզ և ընկալն յառաջ
քան զվարդա զատաւորի ոչ պարտաւորի ՚ի հա
տուցումն , զի է պատիւ , որ խնդրէ զամբաս
տանութի պարզ և ատուն . և զհաստատութի ապե
րախտութե այնորիկ , որ ընկալան զպարզ և :
Ե . Ասեմ ե . պարզ և որ լինի վս զկնի մա
հունն . այս է , մինչ որ պարզ և է զինն ինչ ու
մէք զխտելով միայն զկնի մահունն իւրոյ օտա
րացուցանելոյ զայն , որպիսի է պարզ և այնո
րիկ , որ կտակաւ , կամ թղթով ինչ պարզ և է
զինն ումէք , կարէ յետս կոչիլ և խափանիլ ըստ
կամաց կտակադրին . ոյց ասեն վարդապետք ՚ի
հասարակի , ուստի ասէ առաքեալն եբր . 7 . ||
Քանզի ուր կտակ է , հարկ է զմահ ՚ի մեջ բերել
զկտակդիրն , զի կտակ յետ մահուն հաստատուն
է , ապա թէ ոչ , զի արդ իցէ հաստատուն , մինչ
կտակադիրն կենդանի է : Այ և օրինադէտք
միահաղոյն ասեն . թէ || Վրդապետական է կամք
կտակադրին մինչև ՚ի վերջն կենաց իւրոց : || ա
կայն ոչ միաբանին առ այս անաբանք , մի թէ
կտակն իցէ հաստատուն ՚ի խղճմտանս ՚ի պակա
սիլ նր ՚ի հաշակաւոր սահմանադրութեցն քաղա
քական օրինաց : ՚ի բաց թողեալ մեր զբաղման
կարծիս վարդապետացն , ասեմ թէ հաւանական
և ՚ի կիրառութե ապահով երևի բան նյ , որք
ասեն , թէ այսպիսի կտակն ՚ի յատենի խղճմտա
նաց հաստատուն է , և կարէ ըստ օրինաց ստա
ցեալ լինիլ իրն , որ այսպիսի կտակաւ թողեալ .
թէ անունանկոչութե ժառանգութե , և թէ պար
զ և ման : Եւ պատճառն է , զի ոյց ասի յիրա
ւունս . || Ոչ իմն է այնքան վայելուչ բնական հա
ւասարութե , որքան կատարել զկամս մն , որ կա
մի

մի զինչս իւր ի յայլ անուցանել : Եւս զի հաշա-
կաւոր սահմանադրութիք օրինաց վս այն միայն
սահմանեալ են : Զի մի՛ խաբէութի ինչ կարասցէ
մուծանիլ ի կտակս . ուղ տաի յիրաւունս : Վս
ի հաստատ նրելի վերջին կամաց կտակադրին
կարէ որ զիրն կտակաւ նր թողեալ ինքեան՝ ապա
հով և աներկեան խղճիւ առ ինքն ունիլ . և
վայելել :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ :

Յաղագս գներոյ և վաճառելոյ ,

մ. **Ե**րկու են յատկութիք ի յսմ գներ և վաճա-
ռել . ըստ սքն թօմայի : Առաջինն է, զի
մի լիցի աննեին նենգութի և խաբէութի ի կող-
մանէ վաճառողին, կամ գնողին : Ուստի հետեւի,
թէ առնէ ընդդէմ արդարութե, եթէ որ վա-
ճառէ զինս . որ ունի զարատ ինչ կմ պակասուն
ի քանակութե, կամ ի որակուէ . այնու գնով,
որով վաճառի անարատն և անպակասաւորն : և
վս որոյ մեղանչեն որք վարին ապօրինաւոր չա-
փու, կմ խաբէական կշռօք . ըստ այնմ . առակ
: : ॥ Կչիս նենգութե պիղծ է առաջի մն . Աս
և որք խառնելով ի նիւթ ինչ ապականեն զայն,
ոնք գինէ վաճառք, որք խառնեն զջուր ի գինի .
կմ ցորենավաճառք, որք ի ցորենն խառնեն և
զայլ վատացոյն սերմն . ուղ ասէին այնորիկ, ա-
մովայ . 3 . ॥ Զսնտիս ցորենոյ վաճառեցոք :
Ուստի ասէ նոյն սքն թօմաս, թէ վաճառե-
լի իրին զպաղանի պակասութիս՝ զոր գնողն ոչ կա-
րէ իմանալ . որ և զգին նր յոյժ նօւալէ, կամ
զայն անյարմար և անօգուտ գնողին կացուցանէ
պարտէ վաճառօղն յայտնել : Եւ զոր խի ուսոյց
սքն ամբոսիոս, ॥ ի դաշնագրութիս ասելով,
պակասութիս վաճառելոյն յայտնել պարտէ :
ինչ զի եթէ ոչ ծանուցանէ ևս զինի ընդ ինչաւ
նու

նութք լինելոյ գնողին վաճառեալն , նենդուք
պարտաւորի հատուցանել վաճառողն :

Եւ զոր ասացաքն վս վաճառողին . զնոյն ի
մանալ պարտ է և վս գնողին զի ամեննին մի
լիցի նենդուք ի և 'ի գնողն , և վս որոյ ընդդէմ
արդարութե առնէ , որ զպատուական ինչ յա
նարդ գին դնէ . այս է , զակն պատուական 'ի տե
զի ապակեոյ դնէ յայնմանէ . Ի զգին նր ոչ ճա
նաչէ : Ի այց ոչ այսմ է թէ 'ի քաղաքի ումեք իմն
ինչ փոքրադին լեալ , յայլ ուրիք անձադին լիցի ,
զոր օրինակ , մարդարեաք և ակունք պատուա
կանք , և այլ նմանք . որք իբրեւ բազումս , 'ի հըն
դիկս և յայլ օտար երկիրս , փոքր ինչ արժեն ,
կարեն փոխանակիլ ընդ անարդ և սակաւագին
իրօք :

Թ : Երկրորդ յատկութիւն . որ է հարկաւոր առ ար
դարութի վաճառողին և գնողին ըստ մտաց սթյն
թօմայի է , զի իրն մի անձադին յոյժ վաճառեա
լի . և մի ևս սակաւագին յոյժ գնեացի . քան զար
դար և զհասարակ գիննորս .

Եւ 'ի բարեօք իմացումն գիտելի է , զի կրին
է արդար գին իրի ուրուք . Առաջինն է , որ
իշխանութ քղքին օրինաց է սահմանեալ . զոր և
վարդապետք օրինաց կոչեն , օրինաւոր գին , և
զայն ոչ է օրէն 'ի վաճառելն առաւելու . կամ
'ի գնելն նռնազել : Երկրորդն է այն , որ հասարակ
մարդկան վարկամքն սահմանեալ է . մինչ 'ի դո
տաւորէ քաղաքին չէ վճռեալ և անձանի գին
հասա ակ , և ունի զընդարձակութի ինչ : Գրան
զի մինչ 'ի վարկմանէ բազմաց կախի , որք մի և
նոյն կերպիւ ոչ վարկանեն . աստուսա է , զի
ոմանք զիմն ինչ տասն դահեկանի արժեւ վարկա
նին . այլք մեծասան . և այլք միայն ինն : Առ
տի վարդապետք զայն հասարակ գինս յերկս
բաժանեն . այս է , 'ի վայրադոյն . 'ի միջին ,
և 'ի ծայրադոյն . զոր և խստագոյն անձանեն .
Եւ թէպէտ յաբտաքին ատենի ոչ ունի զերա
ւուն

Հունս նա որ 'ի դնէն թանկադին , և 'ի վաճառելն նոճաղագին , ոչ է նենդեալ առաւել քան զկէսն արդար դնոյն , սակայն 'ի յատենի խղճի մտաց ամ վաճառ , որ անցանէ զընդարձակմամբ արդար դնոյն . և ամ դնումն , որ զքանակութի արդար դնոյն ոչ պարունակէ , է անիրաւ . և անճային օրինացն հակառակ : ուղ ասէ սքն թամաս , ըստ յայտնի վարդապետուն սքն օգոստինոսի 'ի Ժգ դիրն . երդուն . դլ' 3 :

Գ. Սակայն են երկու պատճառք , որոց վասն օրինաւոր է զիրն երբեմն վաճառել մեծագին գնով : Առաջինն է 'ի պատճառս վաճառականութե . զի վաճառականք զինչ իւրեանց սակաւինչ աւելի գնով կարեն վաճառել ըստ օրինաց . քան զայնոսիկ . որք ոչ 'ի օգալտօնէ իւրեանց , այլ պատահմամբ ինչ վաճառ են : Եւ պատճառն է , զի վաճառականն զամ հոգ , զջան , զխորհուրդ և զժամանակ իւր , որք արժեն իմն ինչ , ծախէ առ 'ի որոնել , պահել , ստանալ , և բաժանել զինչն զոյնոսիկ : Երկրորդն է , 'ի պատճառս վնասուն , որ կարէ պատահիլ . կամ վն շահուդադարմանն . ուղ մինչ ոք վաճառէ միայն վն զի խնդրէ որ դնեն . և որ է վաճառողին իբրու օգտակար , պիտանի , և հարկաւոր : Արդ յայտ միկ պատահման ուղ ասէ սքն թամաս . || Արդար դին համարի , ոչ միայն նկատելն 'ի յիրն . որ վաճառի , այլ ևս 'ի վնասն , զոր վաճառողն վն վաճառելոյն կրէ . և այսպէս ըստ օրինաց կարէ իմն ինչ վաճառիլ առաւել քան զարժան իրին . և զոր դատողութի խոհեմ առն ենթադատել պարտ է : Իսկ եթէ իրն որ վաճառի , իցէ յոյժ պիտանի դնողին . և որ վաճառէ ոչ կրեացէ զվնաս ինչ 'ի վաճառել իւր զայն . կմ չիցէ պիտանի նմա . Յայնժամ ուղ ասէ սքն թամաս , || Ոչ պարտի զայն վաճառել մեծագին . զի օգուտն որ ունի գնողն , ոչ է 'ի վաճառողէն , այլ 'ի թէութե դնողին , ուստի ոչ ոք պարտի ոյլոյ վաճառել զայն .

զայն , որ ոչ է իւրում :

Դ. Եւ եւ այլ երկու գիտունա՞ք , յորում ըստ օրինաց կարէ որ զինն ինչ փոքրագին գնել քան զյատուկ գինն ՚ն : Առաջինն է , զի եթէ ինն ինչ անպիտան իցէ դնողին . եւ զայն գնեսցէ Ֆայն 'ի հաճոյս վաճառողին . զի յայնժամ գինն 'ն ըստ հասարակ վրկման մղկան համարի նուազանալ . որպէս ուսուցանէ լէզիոս . Սակայն եւ յայսմիկ պարտէ զգուշանալ , զի մի' յաղքատաց , եւ յայլոց , զորս ստիպէ չքաւորութիւն առ 'ի վաճառել եւս զկահս եւ զկարասիս տանն պիտոյից . ինն ինչ խոտան գնով , քան զարդարն գնելով . ընդ դէմ արդարուե , եւ սիրոյ ընկերին դարձեացի : Երկրորդ պատճառն ծնանի վն կերպի վաճառման . ոնչ պատահի 'ի հրապարակական վաճառս . (այս է , մէղաթն) յորում ոնչ երբեմն հասարակ գին իրացն վն գնողացն առաւելման յաւելանայ . այսպէս եւս երբեմն վն պակասուե գնողաց նուազանայ . ասէ նաւարոս :

Ինքրեսցես , թէ զինչ ասել պարտէ վն իրաց ոմանց որք ոչ ունին զյատուկ ինչ գին , որպիսի են ակունք ինչ հաղուադիւտք . հնադոյն պատկերք ե' . եւ մի' թէ օրէն իցէ վաճառել այնքան գնով . որքան կարէ պատահել : Եւ թէպէտ ստիճոս եւ այլ ոմանք անարանք համարձակին ասել թէ այո : Սակայն յոյժ հաւանական եւ 'ի խղճմտանս անկասկած է , զայնպիսի իրս , որ ունին ոչ , վաճառել ըստ հաճոյից իւրոց . այլ ըստ վարկման հմուտ անձանց , եմ' եւս իւրոյ քննեալ միամտութիւն զամ' պարագայս , որք գիտեն 'ի գին իրին . այնպէս վաճառել :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԻՆՆԵՐՈՐԴ՝

Յաղագս փոխատուութեան , յանօթառնայ ,
աւանդոյ և ՚ի վարձու տալոյ ,

Այսոցիկ չորից դաշնադրուեց՝ որք կա-
րեն պատահիլ , և առ որս և այլ բ-
իւիք կերպիւն անին՝ զհասարակ ծանօթութի-
նն աստ յառջորոցուք . զի գիւրաւ ճանաչեա-
ցի , թէ հրք արդեօք ՚ի պատճառս այսոցիկ չո-
րից ընդդէմ եօթնից պատուիրանիս մեղան-
չեմք : և ևս թէ զի անդ ՚ի պատճառս այսոցիկ
երբեմն ծնանի և գաղտնի տոկոսառուի , զորմէ
զկնի վարդապետեցուք :

Արդ՝ փոխատուութիւն է , տալ ումք զինն ինչ
՚ի փխ թուով , կշռով , և չափու՝ այնու գի-
տաւորութեմ , զի լեցի այնորիկ՝ որ առնուն , սա-
կայն այնու պարտաւորութեմ , զի զնմանն այնորիկ
տեսակաւն և քարութեմն հատուցէ :

Ծանօթ առնուլն է առնուլյու մեքէ զինն ինչ
ձրի միայն առ ՚ի կիրարկանել զայն , պարտաւո-
րեալ ՚ի հատուցումն այնորիկ նովմք թուով :

Աւանդն է տալ ումք զինն ՚ի պահպանութի-
միայն , պարտաւորելով զնոյնն ամբողջ հատու-
ցանելոյ :

Իսկ ՚ի վարձու տալն է տալ ումք զինն ինչ
քա ՚ի դործ արկանել պարտաւորելով , զի հա-
տուցէ զվարձ ինչ , ըստ սակարկուեն :

Արդ՝ տարբերին այսոցիկ դաշնադրութեմ ՚ի
ձեռքիւրեանց : Նախ , զի փոխատուելն լինի միայն
չարժական իրաց , իսկ այլ երեքինն ևս անչարժ-
իրաց՝ կարեն լինիլ , ոմ ցուցանէ լեզուս ՚ի բա-
ղում իրաւանց :

Բ. Տարբերին երկր այնու , զի փոխ տալով
անցանի տէրուի իրին ՚ի փոխառուն , և բաւա-
կան է , զի զնմանն տեսակաւ հատուցէ : իսկ ՚ի
ձեռն

ձեռն այլ երից դաշնագրուէց ոչ անդանի արուի
իրին 'ի յայլ : այլ նոյն Թառվ պարտին համեցնել :

Տարբերին երբդ , զի փոխառուն զփոխառել
իրն ըստ համայնից իւրոց կարէ ծախել : Իսկ որ
յանօթառնու կամ որ 'ի վարձուկալնու , միայն
կարէ 'ի կիրարկանել , կամ զպտուղնք վաճելել :
Իսկ աւանդամասն ոչ 'ի կիրարկանել , և ոչ ըզ
պտուղսն կիրառուքն իւրով ըստ օրինաց կա
րէ վաճել :

Դ. Տարբերին չորդ այնու , զի փոխառեալ
իրն եթէ կորիցէ , միայն 'ի վստա փոխառուին
կորնչի , որովհետեւ 'ի տէրուի 'նք անցեալ է :
Իսկ որքան առ այլ դաշնագրուիս , յորս տէրու
թին ոչ անցանի' եթէ իրն այլոց' առ աւանդա
պահն , կամ առ այնորիկ , որ յանօթ առնու
միայն և կմ' առ որ 'ի վարձու կալնու պատահ
մամբ : և աւանց յանցանաց նի կորնչի , նն իւ
րում կորնչի . և ոչ պարտաւորին նորս 'ի հա
տուցումն , եթէ չիցեն այլ կերպիւ դաշնադ
րեալ , կամ չիցէ պատճառ ինչ պարտաւորելոյ
դնն . ուր հաստատէ լեզիսս 'ի հասարակ սովոր
ութի օրինաց , և 'ի հաւանութի անձաքանից :
Իսկ եթէ իրն այն յանցանօք այնորիկ , որ յանօթ
էառ միայն , 'ի յօդուս և 'ի շնորհս որոյ միայն
իրն ձրի շնորհել է , կորիցէ պարտէ դայն համե
ցանել : Թէ և թէթեաղոյն ինչ յանցանօք 'նք
կորիցէ : Իսկ վարձառուն , որ 'ի վարձու կա
լաւ զինչս այլոց , միայն վն թէթեա յանցանաց
իւրոց պարտէ հատուցանել , բոյց աւանդա
պահն , որ զիրս այլոց ձրի պահպանէ , միայն 'ի
անձադոյն յանցանօք իւրովք կորնչիլն պարտէ
հատուցանել . զի 'ի վարձու կալեալն դիտէ 'ի
յօդուս այնորիկ , որ 'ի վարձու կալնու և 'ի յօ
դուս նն իրին , իսկ աւանդն միայն դիտէ 'ի
յօդուս նն :

Տարբերին և ևս այնու , զի 'ի պատճառս փո
խառուութե , ըստ որում պարզ փոխառուութի ,

Յաղադս տասնաբանեայ
 ոչ կարէ ըստ օրինաց ստահանջիլ 'ի վոխառ ուէն,
 առաւել քան զնմանն կամ զգին նր : իսկ որ 'ի
 վարձու տայ ըստ օրինաց կարէ ստահանջել զինն :
 ո՞ղ յասացելոց 'ի վերոյ . և զինի բարւոք իսկ
 իմացի :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ .

Յաղադս թէ զինչ արդելու մեղ եօթն
 երորդ պատուիրանս :

Ը. Եօթներորդ պատուիրանս այս արդելու՝
 ոչ միայն զհարաքանչիւր անիրաւաբար
 առնուլ , և ունիլ զինչս այլոց , զոր անուն գողոյ
 նշանակէ : . այլ ևս ըստ սքն օգոստինոսի . զամ
 անիրաւ զիրացն այլոց զճախումն , և զվնաս . և
 հետեւապէս և զազատ կամս անիրաւութ՝ յափշ
 տակելոյ , ունելոյ , և վնասելոյ զինչս այլոց . վն
 զի ո՞ղ ասէ սքն թօմաս մեղքն կամաց և դործոց
 են մի ևնոյն , սակայն այսու և եթ տարբերին , զի
 մեղքնդործոց ըդէմեօթնրդ պատուիրանիս 'ի հա
 տուցումն պարտաւորէ : իսկ կամացն միայն՝ ոչ :

Արդ՝ դիտելի է , զի միայն անիրաւաբար յափ
 շտակումն , և ունիլն առ ինքն զինչս այլոց ընդ
 դէմ կամաց նն , այսու պատուիրանաւս արդել
 եալ լինի . զի ո՞ղ ասէ թոլեթոս ըստ հառարակ
 անճաքանիցն վրդմբուն . բազում անգամ ունիլ
 զինչս այլոց առանց կամաց նն կարէ լինիլ առնց
 անիրաւութիւն : ո՞ղ եթէ առնուցու որ օրի
 նաւոր իշխանութ՝ մեծաւորին , որ վն օրինաւոր
 և արդար պատճառի զտուցուած միջն սա այլ
 քն անցուցանէ : Եւ վն այսօրիկ իշխքն ոչ
 մեղան 'ի մերկացուցանել զեդիպտացիսն հրամա
 նաւ նն : Կամ եթէ առնուցու որ 'ի յօգուտ
 նն . ո՞ղ առնուլ զսուր զայրացելոյ , զի մի՛ հար
 ցէ զոր . բայց զգին սրայն այնորիկ 'ի յօգուտ
 նն դարձուցանել պարտէ : Այսպէս ևս ասէ
 խառնայն

նոյն հեղինակն , ոչ է դող կինն . որ 'ի ծածուկ առնու զգրամս առն իւրում , զի մի' (զոր փորձիւն գիտէ) 'ի խաղս և 'ի զեղխուիս զայն վատ նեցէ : սակայն և նա զնոյնս պարտէ ծախել 'ի պիտոյս ընտանեացն : Այլ և ոչ նա , որ ըղ գինի ալլում հեղու զի մի' արբեցի . կամ որ զթուղթս պատառէ 'ի ծռէնս զի մի 'ի խաղալն հայհոյեցէ , կամ զայլ ինչ մեղս դործեցէ :

Թ. Ասուցանէ և ևս նոյնն , թէ նա ոչ գո զանայ որ 'ի ծածուկ առնու վիմն յումեքէ , զոր պարտական է ինքեան . մինչ ստուգիլ զիտէ թէ պարտական է , և ոչ կարէ պահանջել զայն դատաստանաւ , վն բռնութե պարտապանին . կամ պակասուէ վկայից , և կմ երկիր զի մեասու իւրոյ : Իսկ եթէ դատաստանաւ կարացէ պահանջել և առնուլ . մեղանչէ յառնուլն 'ի ծածուկ . թէ և 'ի հատուցումն ոչ պարտաւորեցի : Կակայն պարտէ զգուշանալ , զի մի' վն 'ի ծածուկ առնելոյն իւրոյ . որ թէ և արդար իսկ իցէ . մեաս ինչ պարտականին , կամ դայթ աղղութի ալլոց հետեւեցի . այս է , զի մի ալլք 'ի կարծիս գողուէ անկցին . կամ նա՝ յորմէ էառն , կրկին հատուցէ զպարտս իւր : Եւ ևս զի մի' ինչ առաւել քան զայն՝ զոր խնդրէ , առնուցու : Զոր օրինակ , եթէ սակ արկեալ ան ընդ վարձ կանին 'ի վարձու կալցէ զնա հաւանութե նր' , ոչ կարէ վարձկանն պահանջել և առնուլ առաւել քան զայն , զոր սակ էարկ : Իսկ եթէ որ 'ի վարձու կալաւն ծանրացուցէ զնա ալ ինչ տշխատանօք , որ ոչ էր 'ի սակարկութե պարտական է հատուցանել և զայն , իսկ 'ի չկամիլ հատուցանել նր' , վարձկանն կարէ 'ի ծածուկ ըստ արդար վարձուց իւրոց առնուլ 'ի նմանէ և ունիլ առ ինքն :

Արդ՝ երկու են տեսակք անիրաւութե բաւնալոյ զինչս ալլոց . այս է , գողութի , որով ոք 'ի ծածուկ բառնայ զինն յայրմէ անիրաւաբար : և

Յափշտակուի, որով որ յայտնապէս և բռնուի՞ք բառնայ, զինչս այլոց: Այն ուն ասէ սքն թօմաս, մեղքն յափշտակուե, ոչ միայն տեսա կան իւրով տարբերի 'ի դողուէ, այլև ծանրագոյն է քան զայն. զի բաց 'ի յանիրաւ բարձման է ընկնցն այլոց՝ զտանի 'ի նմա ևս և անիրաւունքն բռնաբարուե. և վնջ զդարադայս զայս պարտ է 'ի խոստովանուն յայտնել:

Դ. Եւ թէպէտ ամ անիրաւութեամբ բարձուան և աւելին ընկնցն այլոց՝ է ըստ սեռի իւրում մեղք մահացու. ուն ասէ սքն թօմաս, եթէ փոքրու թի դողացեալ նիւթոյն անբասիր ոչ արասցէ: Սակայն ոչ միաբանին անճաքանք 'ի մեջ իւրեանց, թէ քանիօն պարտ իցէ քանակութիւն. կամ զին դողացեալ իրին, որ համարեսցի մեղք մահացու. Արդ՝ քանզի բնմ են բանք անճաքանիցն, զին ա վարոս համարի մեղք մահացու դողանալ զկէս դահեկանս (որ 'ի Ժմկս նր արժէր, զհինգ լոմայս (այս է ստակս) թուլեթոս, զմի կ' զերկու դահեկանս նկատմամբ առ հարուստս. իսկ սոթոս զմի կամ զերկու ոսկի: և''). Մեք զնոցայն միայն համարինք զքանս հաւանականագոյնս, որք ըզ քանակութիւն զայս դողուեն, յանձնեն դատողուե բարեպաշտ և խոհեմ առն. որ ոչ միայն նկատէ 'ի զին և 'ի քանակութիւն դողացեալ իրին. այլև 'ի պարագայն անձին յորմէ դողացաւ, քնասուն, որ անիրաւաբար եհաս նմա. և ևս 'ի շար և 'ի վատթար սովորութի և յիղձ այնորիկ, որ դողացաւ զինչս այլոց: Այն երբեմն ինի մեղք մահացու ևս զսակաւիկս դողանալն. որպէս եթէ անձն, յորմէ դողացաւ, իցէ ազգատ. ուն եթէ որք զերկուս զայն լոմայս աւետարանէն այլոցն՝ զորս էարկ 'ի դանձանակն, և զոր գովեսց քնմորն, դողացի, զամ կեանս նր (ըստ բանի տն միկս: 12.) բառնայ. Նաև եթէ որք զսակաւիկս դողացեալ մեծ իմն քնաս տն հետեւեսցի, ուն դողանալ զասեղն դերձակի՝ զհերուն կօշկակարի, և

և զգրինն գրչի որք և զայսպիսի գործիս առ սլի
տոյս իւրեանց 'ի բնմ առուրս ոչ կարացես գտա
նել : Այլ և թէ որ զսակաւս գողացեալ ունի
ցի զգիտաւորութի և զնշմս վրադունս գողանա
լոյ . առանց կարծեաց յայսպիսի և 'ի յայլ ստ
տանմունս սակաւութի իրին . և փոքրութի դնոյն
ոչ թէ թեւացուցանէ , այլ է մեղք մահացու .
Դրձ հաղիւ երբէք գտանի երկիւղած որ յայ ,
որ 'ի գողանալն զկէս , կամ զերբոք մասն սոկոյ
յուամէ և իցէ , ոչ համարեացի գործել մեղք մա
հացու : Աստի առաւել օգտակար երևի , զի
խոհեմ խոստովանահայրն , 'ի երկթ գողուն ,
թէ առ 'ի հատուցումն սարտաւորել . և թէ առ
'ի հրաժարել զաղաչեալոյն յայսպիսի անարդ
մեղաց ընդգրկեացէ զխոտադոյնն՝ քան զընդար
ձակադոյնն վճիռ , որմ իմաստութի ուսուցա
նէ լեզիոս :

Դ. խնդրեացես , թէ զինչ ասել սարտ է վն
այնորիկ , որ բողոքիս զսակաւս գողանայ :
Պնմ բաժանմամբ , վն զի եթէ սակաւ գողու
թէն այնու գիտէ ստանալ զբողում քանակու
թիս , մեղանչէ մահուչափ , վն վատթար գի
տաւորութեն այնորիկ , և ևս վն ամ արտաքին
գողունն . թէ և իցէ սակաւ յոյժ , զոր գողա
նայ գիտաւորութիւն այնու : Իսկ եթէ առանց
այսպիսի գիտաւորութեն զսակաւ ինչ բազում ան
գամ գողացի որ , թէսկեւ ոչ մեղանչէ մահու
չափ , այլ միայն ներելի յամանդամի . վն թէ թե
ութեն նիւթոյն . սակայն 'ի կացուցանել գողա
ցեալ իրացն 'ի միտսին զքանակութի մահացու մե
ղացն , յայնժամ եթէ ծանուցեալ նա՝ որ գողա
ցան , կամեցի զայնոսիկ առ ինքն ունիլ . կամ
զայլ սակաւս , որ զքանակութի մահացումեղացն
լցուցէ գողացի , մեղանչէ մահուչափ : ում
ասեն վարդապետք 'ի հասարակի առ լեզիոսն .
Որ և ասէ , թէ բարոյականապէս խօսելով մե
ծագոյն քանակութի պիտոյ է 'ի լինիլ մեղք մահա
ցու

Յաղագս տասնաբանեայ
յու, մինչ որ յոյժ միջահատ թմիւ զինն ինչ գողա
նայ, քան զայն՝ որ կարճ թմիւ. կամ միանգա
մայն գողացի: Այլև սակ Մեծադոյն ևս քա
նակուի խնդրի ի նմա, որ բազմիցս ի բազմաց
զսակաւս գողանայ քան զայն, որ ի միոյ դոյն ինչ
գողանայ. քան զի, փոքր մնաս հանգիսի իւրա
քան իւրոցն, քան զայն, եթէ մինն միայն կրէր
զմնան զայն:

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ.

Յաղագս թէ քանի կերպիւն մեղանչել
կարէ ընդդէմ եօթնեքդ պատու
իրանիս տասնքնեայ օրինաց:

Ա. **Յ**անցել հատուածոցն բարւոք խիւ երևի,
թէ որք բաղում և զանազան կերպիւն
կարէ մեղանչել ըդդէմ անօրին պատուիրանիս:
Եւ նախ մեղանչեն ընդդէմ սմա, որք զինչս
այլոց գողանան. կամ անիրաւաբար առնեքեանս
ունին, կամ գողանալ և անիրաւաբար պահել
առ ինքեանս կամին: Այլև որք ոչ հատուցանեն
զպարտս իւրեանց. կամ երկարեն յոյժ ի հա
տուցումն մինչ կարեն, մանաւանդ եթէ պարտ
ատէրն վս երկարմանն այնորիկ. վշտացի. կմ
զնեղուի և զմնաս ինչ կրեսցէ: Նաև որք բռնա
թիւ զինչս այլոց յափշտակեն. Եւ ևս որք ան
իրաւ երկիւղեն. կամ նենդուք ինչ համոզեն
զոք զի ծանրաբեռն և մնասակար սակարկութե
ինչ և դաշնադրուե հաճեացի:

Որք զինչս իւրեանց, կամ որ պարտինց, ի
լինիլ առ ընթեր այլոց գողանան մինչ կարեն զայն
այլով կերպիւն խնդրել մանաւանդ մինչ անտուտ
հետևի դայթակողուի ինչ, կամ մնաս ընկերին.
վս համարելոյ զգողութիւն զայն նմա, որ է անմեղ:
Է. Որք կամաւ մնասեն ընկերին, կամ ջանան
ի մնաս նր միջին այսոցիկ ինչ տեսակաց: այս է,
Հրա

Հրամանաւ, խրատու, Հաւանութեւ, Հողո-
րորթութեւ, Ապաստանութեւ, Մասնակցութեւ,
Լաւելով, Անընդդիմամարտ ելով, և ոչ ծա-
նուցանելով :

ա. Հրամայելն է՝ զորդիս կամ զծառայս կամ
զայլ հպատակեալս ինքեան զանձինս ստիպել ՚ի
դողութի. կամ ՚ի վնաս ընկերին. կամ ընդ դո-
ղաւի և ընդ վնասելն ի հաւանիլ. բ. խրատելն
կամ խորհրդատու լինիլն է, յորդորել զոք,
կամ խոստմամբ և աղաչանօք զնա դրդուել :
գ. Հաւանութիւն է անիրաւ ինչ դործոց հաճիլ :
դ. Հողորորթութեան կամ համոզութեան է պատիր և
նենդաւոր դովութի զընկերն ամէլ առ դործ ինչ
ընդդէմ արդարուէ : ե. Ապաստանութիւն է,
տալ և ցուցանել զասպաւինութի փախստեան, այ
նոցիկ, որք անիրաւութեամբ վնասեցինն այլոց .
կամ զգէնս և զգողոնս նոյն թաղուցանել. և այս
պէս օգնել մեղաց նոյն : զ. Մասնակցութիւն է բա-
ժանորդ լինիլ կամ ՚ի դողութիւն և ՚ի յախշտակու-
թիւն և՛ : ի. կամ ՚ի դողացեալ իրն և յօգուտ նոյն :
է. Լաւելն է զանց առնել (եթէ մեծաւոր իցէ)
զհարկաւոր հանդիմանութեւ առ ՚ի արդելուլ
զդողութիւն կամ զվնասն ընկերին : եթէ խրատա-
տու իցէ, Ոչ տալ զուղիղ և զբարի խրատս իսկ
եթէ պահապան իցէ, Ոչ հսկել և պահպանել
բարւոք : և՛ : ը. Անընդդիմամարտ լինիլն է,
ոչ կալ հակառակ դործոյն, որով ընկերն անիրա-
ւութեամբ վնասի. մանաւանդ եթէ ըստ պաշտօնի
իւրոյ առ այս պարտաւորեացի ոք : թ. Ոչ ծա-
նուցանելն, է ոչ յայտնել զչարագործն ՚ի պար-
տաւորիլ իւր առ այս ըստ պաշտօնի իւրոյ. կամ
զի վնասն այնու արդելցի յառաջ քան զհասանիլ
նոյն ընկերին. կամ զի հատուցի վնասն զկնի հա-
սանելոյ նորա :

դ. Մեղանշն և ևս ընդդէմ պատուիրանիս
որք զդողացեալ ինչս կարծեօք կամ գիտութեւ
դնեն, առ ինքեանս ունիլ. իսկ եթէ առ ՚ի ճշմ

Որք զդուռեալ ինչս մինչ կարեն յատուկ տն իւրում ոչ հատուցանեն : կամ քաւական զդուռեթիւք և ջանիւն ոչ որոնեն առ ի դուռնել զտն նր :

Որք ի դնելն կամ ի վաճառելն , նենդութ և խաբէութ վարին Որք զիմն ինչ փոքրագոյն յոյժ գնով դնեն . կմ մեծագոյն յոյժ գնով վաճառեն . ք զհասարակ գին նր : Որք զարատաւորն փոխանակ անարատի վաճառեն , ոչ ծանուցեալ զծածուկ պակասութիւնն : Որք նենդեն ի կիւս , ի չափս և կամ ի թիւն . ի վաճառելն : Որք անիրաւաբար միաբանին առ ի դնել : զի լն հաճոյից իւրենց անիրաւաբար դնեալ , ապա վաճառեսցեն զայն ող և կամին . առաւել քան զարդար գին նորա ,

Որք զվարձկանացն և զծառայիցն ոչ հատուցանեն , կմ առ ինքեանս ունին զվարձս առանց արդար պատճառի երկարեալ : Եւ մեղքս այս այնքան ծանրագոյն է , որքան մեծագոյն վնաս երկարամամբն այնուիկ հատուցմանն վարձուց հանգիպի նց : Սեղանչեն և ևս որք առ ի չափիւ վարին նենդութիւն և խաբէութ ի խաղս : և ի խոտմունս . Այլև որք դնեն յորդայթ ի խաղս և ի վիճակս զինչս այլոց , կամ զիւրնց , որ հարկաւոր է բնտանեացն իւրեանց . Նաև որք զայլս նենդութիւն , յորդորմամբ , դաւու , և՛ ածեն ի խաղս . Եւ ևս որք ի խաղս ի վիճակարկութիւն քաղաքական օրինօք արդեւեալս զբաղում գրամս ծախեն . Եւ ապա մեղանչեն ընդդէմ պատուիրանիս , որք ի փոխառուէ պահանջեն զտոկոսս , Եւ զի բաղում յոյժ արհեստիւք և պատրուակաւ կեղծեն զայս , վոյ և սակաւիկ մի լայնատարած վարդապետեսցուք զմանէ ի հետեւեալ հատուռած :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ :

Յողադս թէ քանի կերպիւ մեղանչեն
ընդդէմ պարտուիրանիս տոկոսա
ռութեամբ :

Թ. Ա աշխն կամ տոկոսն ըստ հմրկ և ողոր
ական նշանակուեն , առնանի կմ 'ի
տեղի տոկոսական շահու , որ 'ի փոխատուէ
յառաջագայի . կամ փոխանակ դործոյն , որով
անիրաւ վաշխն ստացեալ լինի . կամ վս սակար
կուէ , որով ոք փոխ տայ ումեք յայտնի կմ լուելե
այն դաշամբ , կամ միայն կամաւ առ 'ի ընդունիլ
'ի փոխառուէն առաւել քան զփոխատրեալն
զինն ինչ , իբր թէ պարտաւորեալ իցէ հատուցա
նել վս փոխառուէն . ք զի ասէ սքն օգոստինաս : ||
Վ աշխառու ես , և թէ զարծաթ քո 'ի փոխ տուէլ
սպասես 'ի փոխառուէն , առաւել ք զոր ետուրն
առնուլ . Ուստի երեւի , թէ վաշխն լը երկց լինի .
կամ պարզ կամաւ և գիտաւորութ , կամ յայտնի
և կամ լուելեան դաշամբ : վս և բաժանի 'ի
մտաւորականն , 'ի տեսակաւորն , և 'ի պատ
րուակեալն :

Բ. Արդ՝ գիտելի է , զի ամ վաշխ , լը ամ կերպի
է աղօրինաւոր , և արգելել . Եւ այս երեւի նախ
'ի սք դրոց . սղմա . 15 . Ուր զկնի տակելոյ մարդա
րեին դաւթի , || Տր ու վազցէ 'ի խորանի քում ,
Պիսէ : || Որ զարծաթ իւր ոչ տայ 'ի վարձու :
Եղկ . 18 . ուր մրդէն 'ի ցուցանել թէ ս արգեօք
ճշմարտութք անուանեցի արդար , դնէ և ըզ
յատկուիս զայս ասելով : || Եւ զարծաթ իւր 'ի
վարձու ոչ տայցէ , և տոկոսեօք անդրէն ոչ պա
հանմիցէ : և զկս . 6 . ուր քս նրն մեր յայտնա
պէս ասէ : || Եւ տուք փոխ , ուստի ոչ ակն ու
նիցիք առնուլ : և բանքս այսօքիկ քսի տն մերոյ՝
ոչ միայն պարտանակեն զիրաւտ , այս է , փոխ

Յաղագս տասնօրանեայ
տալ ընկերին վս պարզ սիրոյ , և անդրէն ոչ ինչ
ակնունիլ երախտադիտուէ նր . այլ ևս զարգել
ական հրաման , զի մի՛ ղք 'ի պատճառս փոխա
տաւութե պահանջեսցէ զին իբր թէ պարտաւո
րեալ իցէ արդարութ :

Ուստի այսու խնայմամբ խմանայ զքանս քի
ան մերոյ երարդ ուրպանոս պատն , Որ զկնիյա
ռաջադրելոյ զինդիրս զայս , զոր հարցեալ էին
նմա . ॥ Մի թէ 'ի դատաստանի հոգւոյ դատի
նա իբրև զտոկոսապահանջ , որ ոչ վս փոխ տա
լոյ հաւատայ զարծաթ իւր ընկերի իւրում . եթէ
ոչ զի ևս առանց ինչ պայմանի առաւել քան ըզ
փոխատրեալն առնու : և այլն . Եւ զբձլ Մի
թէ վաճառականն դատապարտեսցի նման պատ
ժօք , որ զինչս իւր մեծագոյն յոյժ դնալ վա
ճառէ վս երկարման ժամանակին հատուցանե
լոյ զգինն . առաւել քան զայն , որ առաջակայ
հատուցանէ զգին նր : Պիսէ . Այս , Եւ թէ
զինչ առնել պարտ է յայսպիսի պատահման , ու
սուցանէ մեզ քս արն յաւետարանն զուկասու .
Եւ տուք փոխ ուստի ոչ ակնունիցիք առնուլ .
վսյ այսպիսիս որք վս դիտաւորուէն շահու զոր
ունին , (մինչ ամատկոս , և վաշխ , արգելեալ
է յօրէնս) իբրև զչարագործ դատին . Եւ այս
հատաատի և ևս 'ի կանոնական իրաւանց , որ ար
դելու . զի մի՛ հրապարակէն տոկոսապահանջքն
'ի հաղորդութ սեղանոյ ընկալցին . այլ և մի թա
ղեսցին 'ի մեռանիլ նց 'ի նոյն մեղս եկեղեցական
թաղմամբ , և 'ի քրիստոնէից դամբարանս : Իսկ
'ի ժողովն վեհնայ սահմանեցաւ , թէ իբրև ըզ
հրեալիոս պարտ է պատժել զայն , որ յանդդ
նութ համարձակի հատաատել , թէ տոկոսառու
թին ոչ է մեղք :

Եւ զայս այսու պատճառաւ ևս հատաատե
լքն թամաս , զի ապօրինաւոր , և անիրաւ է վս
նոյնոյ իրի զկրկինս պահանջել զգինս , կամ վա
ճառել զայն , որ ոչ է վաճառողին . Իսկ նա ,

րբ պահանջէ զտոկոս , զկրկին զին նոյնոյ իրի
 պահանջէ . կամ վաճառէ զայն , որ ոչ է իւր ,
 զի կամ առնու զտոկոս վն արժաթոյ զոր ետ
 փոխ . կամ վն կիրառութե արժաթոյն այնո-
 լիկ . վն զի եթէ վն առաջնոյն , զկրկին զին նոյ
 նոյ իրի առնու , այս է , զհաւասարն ոյնորիկ ,
 զոր ետ փոխ , և ապա զվաշխ նր . իսկ եթէ վն
 երկրորդին . վաճառէ , զոր ոչ է իւր . քանզի
 տալով ի փոխ տէրաւի իրին անգանի ի փոխառ-
 ուն . և հետեւաբար կիրառութին է նորա , և
 ոչ փոխատուին . Յասացելոցս հետեւի , թէ
 միշտ է մեղք տոկոսառուէ մինչ այսօրիկ երկո-
 քին լինին ի միասին , այս է , ճշմարիտ փոխա-
 տուի . և պայման ինչ , կամ յառաջադրուի
 և կամ գիտաւորուի առնելոյ զմե ինչ որ ի դին
 փարկանի : առաւել քան զփոխառուեալն , իբր
 թէ պարտաւոր իցէ փոխառուէ վն փոխառուէ
 իւրոյ . Եւ այսու կանոնիւն կարեմք ճանաչել
 զբաղմազան պատահմունս . թէ երբ արդեօք
 անկանիլ լինի ի մեզս վաշխառուէ , և երբ ոչ :
 Դր . Եւ նախ երեւի ի վերոյ կանոնէ , թէ ոչ
 է մեղք վաշխառուէ ի եկամուտս . (այսինքն ,
 տալ ուժեք զայսքան դրամս , ի վր միոյ տան կամ
 այլ անշարժ ստացունձոց . զի տացէ զպտուղս
 նր փոխանակ դրամոյն զոր ետ լը սակարկունն .)
 մինչ ի նս ոչ է ճշմարիտ փոխատուի : այլ ան-
 սակ ինչ վաճառման . ուն մեկնէ լէզիոս . որ և
 բաղմօք ուսուցեալ հաստատէ , թէ ոչ միայն
 իրական եկամուտն , այլ և անձնականն է օրի-
 նաւոր . (Անձնական ասեմք , մինչ օք տայ ուժեք
 զդրամս ի վր կենաց իւրոց , զի մինչև ի մահ
 իւր տացէ որ է առն զայսքան դրամս յամ լը ամի
 զինի մահունան տունողին : լիցի այնմիկ , որ
 է առն զայն որ և այսօր է ի սովորուէ աստ ի
 յեփրոսկայ :) Եւ ոչ անոճանի վաշխառուի և
 ոչ ևս է . եթէ լինի առանց նենդութե , և խա-
 բէուէ . զի ի յայսպիսիս վաճառեն կամ գնեն ,

ոչ զկիրառութի դրամոց , այլ զկիրառանս պահանջելոյ 'ի տարիս տարիս , զքանակութի ինչ դրամոյ , և զարդար զին նր դասել պարտ է թ օրինաց իշխանին քաղաքի , և կմ թ բնին հաւասարուն :

Երևի երկրդ , թէ 'ի փոխարկումն դրամոց ոչ դասնի վաշխառութի . և թէ լինի հաւատարմութե և առանց ամ նենդուն , զի 'ի ճշմարիտ և յօրինաւոր փոխարկումն դրամոց ոչ դասնի ճշմարիտ փոխատուութի , այլ փոխարկումն դրամոյ , և այս կամ ճշմրտ առաքմամբ դրամոյ և կամ միայն թ զթոյ . ուր մինչ որ տայ զգրամս այլում 'ի կոտանդնու պօրիս , զի առնուցու 'ի հօտմ գհօտմայեցւոցն զգրամս . Եւ կամ միայն պարզ փոխարկմամբ դրամոց . ուր 'ի տալ ուրուք զոսկիս իսկոյն կամեցի զարծաթիս , կմ զգրամս քաղաքիս 'ի տալ , կամեցի զայլոյն ու նիլ զաղգացն . քանզի յայսմիկ փոխարկութիս թէ 'ի պատճառս փոխարկուն տեղւոյ . և անքոյթ առնելոյ զգրամս , և թէ 'ի պատճառս պաշտօնին փխկէ և հատալ ճառէ թ դրկն կմ հրա պարակական իշխանութե սահմանեալ , որպիսի են պարզ փոխարկութե . և թէ վս այլ օրինաւոր պատճառի , որք 'ի փոխարկութե պատահին , կարէ չափաւոր ինչ շահ պահանջիլ . զոր մինչ ոչ առնու որ վս փոխատուուն , ոչ երբեք ևս պատկանիլ երևի առ տոկոսառութեն . իսկ եթէ որ վս պարզ երկարման ժամանակի հատուցման զինն ինչ պահանջէ , փոխարկութինն այն , է տոկոսա պահանջ . և յայնժմ համարի , թէ առեալ լինի շահն այն վս պարզ երկարմանն ժամանակի . մինչ հատուցանի դրամս շահու հանդերձ 'ի նոյն տեղւոյ . յորում առեալ եղև վս նենդաւոր և պարտի 'ի յայլ երկիր փոխարկելոյ զայն :

Երևի երկրդ , թէ և ոչ ևս 'ի փոխատուութին է վաշխառութի . և թէ որ առնու , ոչ վս փոխատուուն , այլ վս այլ ինչ պատճառի ըզ շահ ինչ քաց յայնմանէ զոր ետն : Եւ այս ըստ

անճաքանից կարէ լինիլ մանաւանդ զի երկուց
 պատճառաց . Առաջինն է , 'ի պտճառս վնասու
 պատահման . ուր ասէ սբն թմաս , զս զի եթէ
 փոխառուն զվնաս ինչ կամ զնեղութի 'ի յինչս իւր
 կրեացէ զս փոխառութենն , կարէ ըստ օրինաց
 հատուցումն ինչ 'ի փոխառութեն առնուլ : Եւ
 կրորդն է 'ի պատճառս դադարման շահու : Եւ
 թէ պէտ ոմանք վարդապետք ոչ ընդունին զայս
 սակայն ձեռն Յօհաննէս , մետինայ , դայեթան ,
 լէզիոս , և այլք բաղումք , զորս 'ի վկայ կոչէ .
 և որոց հետեւի լայնմանն ուսուցանեն , թէ լը
 օրինաց կարէ լինիլ . միայն թէ ոչ գտցի 'ի նմա
 (ուր ասէ նաւարոս) ամ նենդութի , դառ , և
 խաբէութի կամ գաղտնի տոկոսառութի : Արդ՝
 ըստ լէզիոսի , առ 'ի ըստ օրինաց լինիլ գաշնադ
 բունս այսորիկ պիտայ է , զի փոխառութեն լիցի
 ճշմարիտ պատճառս դադարմանն շահու , ուր 'ի
 տալ փոխութեւք զգրտման , որովք զնեղց իցէ
 յայսինչ Ժմիկի զիմն ինչ , որ պտճառէ նմ զօգուտս
 բայց զի փխրէն հասուցումն շահու դադարմանն
 այնրիկ մի՝ լիցի բոլորովն : այլ յանձնել պարտ է
 բնորոշ և խոհեմ , և հմուտ առն դատողութեւ որ
 նկատե՞լ յաշխմանս 'ի ծախս և 'ի յորոգայթս փո
 խառութեն , որ 'ի շահին կրել կարէր , դատեացէ :
 Ե . Յաւելուն ոմանք և զերրորդ պատճառն ,
 որոյ զս 'ի փոխառութե կարացէ ըբ առաւել
 բան զոր ետ , առնուլ զիմն , այս է , 'ի պատճառս
 որոգայթի , յորում երբեմն փոխառեալ դրամն
 կարէ անկանիլ . ուր եթէ տացէ ըբ 'ի փխ վաստ
 նօղ և մխոզ անձին , կամ այնմ . յորմէ դժու
 արաւ , կամ դուցէ ևս մեծաւ ծախսու կարէ առ
 նուլ զգրամն , զոր ետ , և զայ որոգայթն այն , և
 ծախն , և դժուարութեցն երկիւղ կարեն համա
 բիլ իմն ինչ արժօղ դնոյ , ուր ասեն սեղբեսորոս ,
 մետինայ . և այլք բաղումք , զորս 'ի վկայ կոչէ .
 և որոց հետեւի լէզիոս : Բայց թէ պէտ բան սոցա
 հաւանական երեւի : սակայն հակառակն իմաց
 ունա՞ծ

Յաղափարս տաճարանեայ
 ունի թէ այսոյիսի շահս է աղօթինաւոր ըստ
 նաւարոսի , որ ասէ , թէ նմ անձարանիցն և
 կանոնականացն է իմացունաժս , հաւանականա
 դոյնս ևս երևի , և 'ի կիրառութեն ապահովա
 դոյն , զի թէպէտ առաջինն իմացունաժ ըստ
 լեզիոսի , բաղումս պատճառօք հաստատի , սա
 կայն 'ի կիրառութեն (զորմէ յոյժ զգուշանալ
 պարտին խոստովանահարք .) է յոյժ սրտայթ
 աւոր , որ դիւրաւ կարէ արկանել 'ի տոկոսա
 ռուի : Զի ո՞րքեօք 'ի յամ փոխատուին ոչ
 կարէ պատճառել զբաղմազան պատճառանս եր
 կիւղի . թէ մի՞ փոխատրեայն դրամ կորիցէ .
 և կամ թէ մի՞ 'ի փոխարէն առնուլն կրեսցէ ըզ
 դժուարութիւնն , կամ զծախս . ուր զի պատ
 ճառեալ զպատճառանս ինչ շահու պահանջեսցէ
 զինն ինչ առաւել քան զոր եան :

'Ի կանոնէ աստի երևի իսկ , թէ հակադարձա
 բար բաղումս յոյժ սակարկութիւն տոկոսական ,
 որք և առ երևոյթս ոչ երևին , Որոյիսի են
 այնքիկ , յորում 'ի պատճառս փոխատրութեն
 ոք պահանջէ 'ի փոխատուէն առաւել քան զոր
 եան , ոչ զգրամս , այլ զայլ իմն , որ արժէ 'ի
 դին , զինչ և իցէ . զոր օրինակ , եթէ ոք փոխ
 տացէ ումք զգրամս , զի զտուն իւր 'ի վարձու
 տացէ նմա սակաւու գնով . կամ զի զօգնութի
 ինչ լեզուի , կամ ձեռաց արասցէ նմա առաջի
 ումք . կամ շնորհեսցէ նմա զպարտաւորութիւն
 հատուցման արդարութիւն պարտաւորեալ 'ի պատ
 ճառս զրոպարտութեն և այլն : Այսոքիկ և այլ
 նմանքս արժեն 'ի դին . և զի 'ի պատճառս փո
 խատրութեն առնուլ կամ միայն խորհիլ ոչ կարէ
 լինիլ առանց արատոյ տոկոսաւորութեն . Աստի
 զգուշութիւնն կատարել պարտէ մինչ 'ի փոխատուէն
 եղեալ ինի թէ ուրի ինչ ծանրութիւն փոխատուի ,
 մի՞ թէ իցէ 'ի դին արժօղ . և կամ թէ արդեօք
 դին 'ի պատճառս փոխատուէն . զի յայսոյիսի
 ծանրութեա թէ ուրի է և տոկոսաւոր :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԵՒՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ :

Մեկնեացուք աստ և զկարծիս ինչ շուրջ
զնիւթով տոկոսառուէն , որք յաճախ
պատահին :

Առաջինն է , մի՛ թէ օրէն իցէ տալ ունեք
փոխ այնու թէութի , զի եթէ որ փոխ
առնուէն , ոչ հատուցանէ յայս ինչ ժամանակի՝
ի պատիժ երկարելոյ իւրոյ հատուցել : զիմ ինչ
աւելի քան զոր է առն ի փոխ : Այսմ թ վճարյն
նաւարտսի , սեղբեւորսսի , և այլոց , թէ այս
կարէ լինիլ ըստ օրինաց , ի ոչ լինիլ նենգութե
խաբէութե , և կամ գիտաւորութեն առնոյ
զվաշխաւքայց եթէ՝ փոխատուէն գիտեցել միայն
յօգուան յայն պարտաւորեացէ : զփոխառուէն ի
հակիրճ ժմիկ հատուցանել առ այս , զի զպտճանս
ինչ գտեալ կարացէ պատրուակել զշահն զայն .
լինի տոկոսառու առանց երկբայուէն : Եւ զոր
ասեմք ևս վն առն , որ մանաւանդապէս կամե
ցեալ զշահ ինչ փոխատուէն իւրոյ , ոչ ծանրա
ցուցանէ պարտաւորութի ինչ զփոխառուէն . այլ
միայն դաշնադրէ ընդ նմա . զի անցանել հակիրճ
ժամանակին , հատուցման . զոր դաշնադրէ
ընդ փոխառուին . և ի ոչ հատուցանել նորա .
կոչեցէ զնա առաջի դատաւորի ի հատուցումն
փոխատրուէն , և այսպէս յօրէ կոչման նրա առա
ջի դատաւորին մինչև ի հատուցումն նրա պար
տաւորեացէ ևս վճարով դատաւորին առ շահ
փոխատրուէն . վն զի յայսպիսի և յայլ նման
պատահմունս գործեալ լինի մեղքն մատաւորակն
տոկոսառութե . որովհետև առաջին և յատուկ
գիտաւորութի փոխատուին գիտէ առ ի առնուլ
զշահ ինչ ի պարզ փոխատուութե :

Է . Երկրորդն է , մի թէ օրէն իցէ փոխատուի
առնուլ զպտղատու ինչ ի դրաւ յանքոյթ առնել
զդրամս

զգրամս իւր . և զպտուղս նր , կմ զեկամուտս :
մինչև 'ի հատուցումն պարտուց պարտականին
վայելել . զոր օրինակ , տունս 'ի գրաւ զոռն
ինչ , զպարտեղ , զգաշտս , և այլն . և անտուտ
յամի յամի ժողովել զպտուղս նր , մինչև փոխ
առուն հատուցել զպարտս իւր : Պիմ , թէ
փոխատուն կարէ ունիլ զայսպիսի գրաւս , բայց
պարտական է զեկամուտս նր համարել 'ի հա-
տուցումն փողոյն , զոր ևս փոխ , ոնց սակն նա
ւարոս . և այլք առ չէ զիսն . Եւ պատճառն է ,
զի զայսպիսի եկամուտս , միայն 'ի պատճառս
փոխատուէունն ունի . իսկ ոնց 'ի վերոյ ասացաք ,
'ի պատճառս պարզ փոխատուէունն ոչ սք կարէ
ունիլ զլահս . և հետևապէս ոչ սք զպտուղսնց
կարէ ըստ օրինաց վայելել :

Բայց ոչ այսպէս , ըստ սահմանադրութեն
երրորդ ենովկենտրոս պապին : ॥ Թէ փեսայն
չէ պարտական զպտուղս ասացուածոցն , զորս
աներն փխնակ օժտինէ գրաւեալ նմա . համա-
րել 'ի հատուցումն պարտուցն օժտին : Եւ զոր
արդարութ իսկ սահմանեաց քահայտպեան , ոչ
'ի պատճառս փոխատուէուն , որով աներն պար-
տաւորի փեսային . այլ վս վնասուն պատահելոյ
'ի պատճառս պսակին , առ որ փեսայն անուամբ
խոստման օժտի . որ տակաւին չէ հատուցեալ
պարտաւորի :

Յաւել և ևս նաւարոս , եթէ իշխանն կամ
թագաւորն զպարգևեալ զստացուածս իւր ու-
մեք վս արգեանց կամ վտան այլ ինչ պատճառի ,
գրաւեալ ունիցի առ ինքն կրկին . կարէ վայելել
զպտուղս նր առանց ամենևին 'ի հատուցումն
համարելոյ փոխատուէունն : Սոյնպէս ևս եթէ
իշխան սք կամ թագաւոր զստաւուածսն , զորս
տուեալ է ումեք ամ պտղովք նր 'ի բարւոք պահ
պանումն , և կամ վս այլ ինչ պատճառի , կրկին
ունիցի 'ի գրաւ , կարէ վայելել զպտուղսն անցա
առանց ամենևին համարելոյ 'ի հատուցումն

դրամոյն զորս իտ : և ոչ գործէ զմէղս վաշխաւ
ուռն : քանզի ոչ վայելէ զպտուղս նր' ի պատ
ճառս փոխատուութեն : այլ զի մի' ստացունաճն
ընդ իշխանութի ուղիղ ինն պտղաբեր լիցի պյուռմ,
որ ոչ է ուղղակի ինն ստացունաճոյն : սակայն հա
մաճայն բանի ոչ երբեք երևի :

Դ. Երրորդն է , մի թէ օրէն իցէ ընկերանալ
ընդ ումք , այսու թէ ու թէ , զի ամբողջ պահէ
լով դրամոյն իւրոյ յընկերութեն , զշահս ինչ յամի
յամի առնուցու :

Արդ՝ զի զտարակուսութիւն զայս , որ ևս իմաստ
նադոյն իմտարանիցն դժուարագոյն իսկ երևե
ցաւ : լուծցուք , համարեսցուք , թէ ընկերու
թիւն այս երկուք դաշնադրութի կարէ լինիլ :

Առաջին դաշնադրութիւն է , որով որ ունելով
զդրամս առաջակայ , ընկերանայ ընդ վաճառա
կանի , և զնոյնսն հաւատայ նմա , առ ի հաւա
սարարար բաժանել զշահն , զոր վաճառականու
թիւն և աշխատանքն իւրովք ստանայ : Բայց
այսու պայմանաւ , զի ոմ շահու ընկերանայ . և
մնասուն ևս ընկերացի :

Երկրորդ դաշնադրութիւն է , որով որ ընդ վա
ճառականին պայմանագրէ , զմասն ինչ շահու
իւրոյ շնորհելով զի անկասկած արացէ զդրամս
իւր յորոգայթից , այս է , զի յամ պատահմունս
զդրամս իւր ամբողջ հատուցէ նմա : Իսկ երդն
է , որով որ առ ի բառնալ զկասկածանս , և
առ ի դերծիլ ի հաշունից . ընդ վաճառականին
այնմիկ դաշնադրի , զի զշահ ինչ յամս յամս տա
ցէ նմա , սակայն պակաս քան զայն , զոր հաւա
նակնաբար կարէ շահիլ այնու վաճառականութի :

Դ. Արդ՝ թէ պէտ այսոքիկ երեքեան դաշնադ
րութեա կարեն լը օրինաց ուրոյն ուրոյն դաշնա
դրիլ . սակայն խնդրեմք սատ , մի' թէ երե
քեան ի միասին ըստ օրինաց կարեն լինիլ ընդ մի
ուրմ . Պիսմ թէ բաղուր և մեծամեծ և հաշակա
ւոր իմտաբանք առեն թէ կարեն լինիլ ըստ օրի
նաց :

Յաղապարտանաբանեայ
նայ : և որոց առաջինն եղև մեծն Յաղապարտան
Աճաբանն վարդապետ , որում աղա հետևեցան .
Գաբրիէլ . Սեղբեաստոս , Անիկոս , Նաւա-
րոս , Թովեթոս , և այլ բազումք , զորս 'ի վկայ
կոչէ , և որոց հետևի լէզիսան :

Եւ Հակոպ արձապէս , Գայեթանն , Սո-
թոսն , և այլ բազում ոչ սակաւ դիտունք քան
առաջիննն ոչ ընդունին . ստելով , թէ այսո-
քիկ երեքին դաշնադրութիւն 'ի միասին ումեք
ոչ կարեն լինիլ , և զայսպիսիքն անուանենն վաչ
խառուս ևս :

Եւ թէպէտ 'ի դժուարին խնդիրս յայս լաւա
դոյն իսկ էր լռելն մեր , քան զնստիլն , սա-
կայն առ 'ի ոչ թողուլ երկբայ , և տաւակոյս
զընթերցողդ , զերիս ինչ աստ կարճ 'ի կարճոյ
ստացուք :

Եւ Առաջինն է , թէ կարեմք միամտաբար և
առանց շատու ինչ կեցունէ վիճել 'ի վր' խնդ-
րոյս . և որ բաւականապէս երևի անտուտ ,
զի մեծամեծ հին և նոր անբանիցն վիճեալ 'ի վր'
վերոյ ասացեալ երկոց դաշնադրութեցն , ոմանք
Քունին . և ոմանք ոչ . և զոր յիրաւի ոչ կարելին
առնել . եթէ չիցէր օրէն առնել զայս առանց
շատու ինչ կեցուն . վն զի և ոչ վճիռն հինգե-
րորդ սխառոսի պապին դատապարտէ զերիս
զայստիկ դաշնադրութիւն . ըստ որում 'ի վերոյ
մեկնեցաք . Ուստի զկնի հրատարակելոյ ևս
վճռոյն այնորիկ թովեթոս , և այլ անարանք
հոռմայ , հրատարակօրէն ուսուցին , թէ երեք
եան դաշնադրութիւն այսօրիկ , կարեն լինիլ ըստ
օրինաց . և եղին 'ի գիրս իւրեանց . և զոր ոչ
ուսուցանէին առանց կարծեաց , եթէ արդե-
լեալ իցէր . Արդ' որովհետև մինչ , տակաւին
'ի վր' խնդրոյ ինչ չէ յայտնապէս սահմանեալ
եկեղեցին , ոչ որ ևս յանդդնութեւ և աղտկանեալ
նախանձախնդրութիւն կարէ դատապարտել .
Ուստի իրաւամբ իսկ իրաւտէ յօհաննէս կեր-
տմն ,

այնն զիմա՛ն անաբանս . || Զի մի՛ գիւրաւ և վաղ-
վաղակի ասացեն , թէ այս ինչ քործ . կամ այս
ինչ զանցառուսն է մեղք մահացու , մանաւանդ
ընդհանրականապէս . և մինչ քարոզի ժողովը
դեան . Եւ որ յաւել , թէ ուսայ ես ինքն 'ի դի
տուն և 'ի հմուտ առնէն , որ ասէր : || Անաս
կար յոյժ է յամա՛ր հետս , կամ 'ի վարդապե-
տութիս համարձակ , և ծայրադոյն բանն . մանա
ւանդ ուր հասարակ սովորուն ինչ ընդդիմանայ ,
Եւ ոչ ոք պարտի մոռանալ , թէ սրբան անհա-
ւաստի է գիտութի մեր , զի բազում անգամ ոք
այժմ զայս . և այժմ՝ զհակառակն նորա զիմաց
ռեւածն , ընդունի : Եւ ևս թէ : || Պատահի եր
բեմն . զի վասն հաստատելոյ 'ի հրապարակի ըզ
վճիռս ինչ անձկագոյն , և խստագոյնս և մանա-
ւանդ մինչ ոչ է հաւաստագոյն , մի՛ լիցի մեղա-
ւորին ելանել 'ի տղմոյ մեղաց . այլ մանաւանդ
'ի նոյնն այնքան առաւել խորագոյն , որքան ա-
ռաւելն յուսահատի ընկղմեացի .

Դ. Երկրորդն է . թէ թէպէտ վերոյսացեալ
դաշնագրութիւն ընկերութե՛ք բաղկացեալ յերից
դաշնագրութեցն , զորս 'ի վերոյ մեկնեցաք տեսա-
կանապէս խօսելով երևի , թէ ունի զհաւանա-
կան ինչ պատճառս . սակայն 'ի կիրառուն ըստ
ոմանց իմաստուն և բարեպաշտօն արանց ըստ
արժանւոյն երևի կասկածական : Նախ վս՛որո
դոյթի վատթար և վաշխառու գիտաւորութեւն ,
որ բազում անգամ կարէ ընդ նովաւ թագչիւ ,
Քանզի սակաւ յոյժ են այսօր 'ի մէջ մարդկանց ,
որք յայսպիսի սակարկուն առ այս միայն նախա
պետաբար . և պարզապէս գիտեացեն առաջի
այ : այս է , ընկերանալ ընդ վաճառականին և
ընդ նմա շահու և փաստե մասնակցիլ . և ապա
հայեցեալ 'ի ջան և յաշխատանս , մանաւանդ
նմա , քան թէ ինքեան կամեացի ձրի զօգուտ ինչ .
և այսպէս ընդ նմա գաշնադրեացի վս՛ անքոյթ
առնելոյ զդրամս և զլոհ՛ նր՛ . առանց ամենևին
խո՛

յղձի վաշխառուէն . Զի ո՞րդեօք ոչ տեսնէ ,
 Թէ որքան որոգայթաւոր են այսոքիկ , և երկ-
 քայական . և անտոյգ սահմանք արդարութեն
 'ի յայսպիսիս , յորմէ ևս եթէ սակաւ ինչ խոտ-
 բեացի , որ 'ի զարհուրելի վիհն տոկոսառութեն
 նենգուէ , և յիւրաքանչիւր անիրաւութեանկա-
 նի : Եւ Թէպէտ այժմ , ոչ տան փոխ վաճառա-
 կանի . կամ հանձարեղ ումք , այլ աղքատ , և
 չքաւոր անձին , սակայն ոչ ոք է , որ կամեցեալ
 առնուլ զլահ ինչ , այս է զտոկոս . վն փոխա-
 տուութեն սյնորիկ , ոչ պատճառենցէ զդադա-
 րումն շահու իւրոյ դրամոցն շսելով . Թէ կա-
 րէի միշտ ընկերանալ ըստ վերոյ ասացեալ կեր-
 պի ընդ ումք վաճառականի , և շահիլ լը դրա-
 մոցն իմոց :

Իսկ երրօրդն է , Թէ Թէպէտ վն պատճառացս
 այսոցիկ ապահովագոյն է յայսպիսի և յայլ նման
 շահու և վաճառականութեց վն որոգայթի տոկոս
 առութեհեռի կալ . սակայն , եթէ որ միամտութե ,
 և ռմանց բարեպաշտօն և իմաստուն արանց խոր-
 հրդով կամեսցի կատարել ըստ վերոյ ասացեալ
 կամ նման դաշնագրութեցն , ոչ է պարտ զայն
 պիսին յանդուրն դատողութե դատել . կամ 'ի
 քաց մերժել 'ի խոստովանարանէ անտի , այլ եր-
 քեմն բարեգոյն իսկ է ' յոչ կարել աղդել նմա ,
 Թողուլ զնա 'ի պարզամտութեն . մինչ այլ պա-
 տրաստութե ոչ պակասին 'ի նմա . և այսպէս
 զպարզ և նարձակման շնորհել նմա մանաւանդ
 մինչ առանց դայթակղութե , կամ քնասու փրկու-
 թե ոչ կարե ոք , չտալ զարձակումն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՁՈՐԵՔՏԱՄԱՆԵՐՈՐԴ

Յաղագս պարտաւորութե հաստեցման վստացանելոյ շեղութենէրորդ պատուէրանաւս :

Թ. Անո՛ւամբ հաստեցման իմանամբ զգործն փոխարինկն արգարութե. որով զինչ ալ լոց, որ արգարութե ոչ կարէ ունիլ առ մեզ. հաստեցանեմք մեկ զվնասն, զոր տնիրաւարար հաստեցաք ընկերին վճարեմք, Եւ թէ հարկաւոր է այս 'ի փրկութի մեր, հաստատի բանիւք և հաւանութե մամ վարդապետաց և մեծաքանից. Ուր աւել տքն օրոտինոս. || Եւ թէ ապաշխարես առանց հաստեցանելոյ զինչ ալ լոց որ առ քեզ, ('ի կարեւրէյ հաստեցանել) որոյ վստիակ մեղար ոչ ապաշխարես, այլ կեղծես : Իսկ եթէ ճշմարտութե ապաշխարես, միայն 'ի հաստեցանել բարձելոյն, թողեալ ինինքն քեզմեղքքո. 'ի կարեւրէ քո ասեմ հաստեցանել :

Բ. Արգ հաստեցումն այնքան հարկաւոր է. մինչ զի ոչ միայն ոչ կարէ արձակիլ, որ զինչ ալ լոց անիրաւութեք բարձեալ ունի. և ոչ կամի հաստեցանել, այլ ևս (ուր աւել և հաստատի լեզուս) միշտ անընդհատ դործով մեղանչէ մինչ չե հաստեցեալ է 'ի կարեւր իւր, և այս ոչ լինի յաւելմամբ այլ ինչ նորագոյն մեղաց, այլ նոյնոյ անիրաւութե մեղացն տեւել իւր. և որ յաւելանայ իսկ յամբոսպի 'ի ատմաւս երկար տեման իւրոյ, և ևս 'ի պատմաւս մեծի ձեատուն, որ հասանի մեկ իրին անիրաւութեք բարձելոյ վասն երկար ժամանակաւ պահելոյ : Ուստի խոստովանահայրն, ոչ միայն ոչ պարտի արձակել զայն, որ ոչ կամի հաստեցանել. 'ի պարտաւորիլ և 'ի կարեւր իւր, այլ ևս զայն, որ զանց արար 'ի հաստեցանել մինչ ամեղորութե կարաց :

եւ ինչ ոչ նախ խնայուիս հատուցել, կամ ստուգիւ
հատուցանել խնամասցի, ունի զի խնամութեանս
հայրն բանից նր հաւատասցի, ապա թէ ի նոյն
դորձն մեղաց առանց կամելոյ ստուգիւ հատու
ցանելոյ մնայ, անընդունակէ արձակմանն:

Արդ՝ ի բաղմադան վիճաբանուեց անժաբանից
չուրջ զնիւթովս հատուցման ընտրեալ շիջութ
փայն զհարկաւորս և զմանաւանդականս, և ի
մեծագոյն դիւրութիւն յամանս խնդիրս մեկնեա
ցութ:

Խ Ն Դ Ի Ր Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն:

Թէ ո՞րքեօք հատուցանել պարտական է:

Ը
հատուցումն պարտաւորի նախ նա, որ
անիրաւութիւն զայլոցն հաւ զինչս, կամ որ
անիրաւաբար մնաս ինչ հասոյց ընկերին անձամբ
անձին. կամ ի ձեռն այլոց, ուղղակի, կամ
անուղղակի. որ և ըստ սրբոյն թօմայի կարէ լի
նիլ ինն կերպիւ, զոր ի վերոյ ի հաւտեալ: 1.
մեկնեցաք:

Արդ՝ գիտելի է. ըստ վալենտինեայ վս այսո
ցիկ, զի առ ի պարտաւորել զոր ի հատուցումն,
երկու ինչ խնդրին. նախ զի զօրութիւն այնոցիկ
ստացունաճք այլոց անիրաւաբար բարձցին. կամ
մնաս ինչ հասցի այլոց: Երկրորդ զի ոք ստու
գիւ լիցի պատճառ այնորիկ անիրաւ բարձման
իրացն այլոց. կամ մնասու նի. և այս կամ ուղ
ղակի, մինչ ոք հրամանաւ, խորհրդով, հա
ւանութեամբ, շողրբորդութեամբ, ապա ինու
թիւ, և մասնակցութիւն իւրով, զայս առ այս
ածէ, զի ստուգիւ վս այսպիսի հրամանի, խոր
հրդոյ և այլն. ինչք այլոց բարձցին. կամ մնասն
հասցի, Եւ կամ անուղղակի, ունի մինչ ոք ոչ ընդ
դիմանայ, կամ արդեւ ևս պարտաւորիլ իւր
առ այս վս պաշտօնի իւրոյ. կամ արդարութեւ.

Երպէս տակ սուրբն թոմաս :

Բայց եթէ բաղումք 'ի միասին մասնակից լինին 'ի յանիրաւ դործ ինչ , ուր 'ի կողոպտումն : կամ 'ի հրձիգ տանն ուրուք , յայնժամ իւրաքանչիւր որ 'ի նոցանէ առանձինն պարտական է 'ի բոլոր հատուցումն ֆեստուն . զի (ըստ վանքնախնէայ) իւրաքանչիւր որ 'ի նոցունց յայնժամ է պատճառ բոլոր ֆեստուն , թէ և չիցէ միայն . զի որ զիմն ընդ այլում առնէ , համարի .

Ճշմարտիւ զայն միայն առնել :

Իսկ եթէ մինն 'ի նոցանէ զֆեստն զայն համուսցէ . այլքն ոչ են պարտական 'ի հատուցումն տալն , որ կրեացն զֆեստն , այլ այնմ , որ հատոյցն զբոլոր ֆեստն , ըստ չափուն , որ նց անկանի .

Թ . Երկրորդ պարտաւորիննա , որ զիմն անիրաւութիւն առեալ , միամտութիւն , կամ չարութիւն ստացեալ ունի առ ինքն . ուր եթէ որ զձին գոչացեալ գիտութիւն դնեսցէ 'ի գողոյ , չարութիւն սակ ունիլ առ ինքն . իսկ եթէ ոչ գիտացեալ ըզգողունի ինիլ ձիոյ , կամ զվաճառողին ինիլ գող , դնեսցէ . սակ ունիլ զայն միամտութիւն : Եւ ըստ երկուց կերպից ևս ունիլ ուրուք առ ինքն պարտական է միշտ զինչս այլոց՝ հատուցանել ճշմարտա տն . սակայն այսու զանաղանաւք , զի չարութիւն ստացեալ ունեղն որով և իցէ կերպիւ 'ի կորնչիլ իրին , զոր ունի առ ինքն չարութիւն պարտական է , ոչ միայն հատուցանել զայն ճշմտն իւրում . այլև զամ ֆեստն , որ վստաճանն հատուցման պատահի , վճարել . իսկ միամտութիւն ստացեալ ունեղն պարտական է միայն 'ի հատուցումն իրին . բայց եթէ 'ի միամտութիւն առնիլ իրին կորիցէ , կամ գաղարեցի ընդ իշխանութիւնն ինիլ , յայնժամ միայն պարտական է հատուցանել զայն , զոր ստացան նոյն գողունի իրորք . սակնքն զայն , զոր ոչ կարէր առնիլ , եթէ ինչայն չիցէր ընդ իշխանութիւն իւրով : իսկ յոր

մ ամ իմանայ . թէ դողունին այն, զոր միամտութ
ստացեալ ունի , է այլոց , և հատուցանել զայն
ուն իւրում ծախանայ . յայնժամ 'ի կորնել իրին
սրարտական է 'ի հատուցումն , ուն ասացուք վս
շարութք ստացելոցն . զի այնուհետեւ միամտութ
ոչ վայելէ , ուն ասէ թողեթոս : Այլև որ զինչս
այլոց միամտութք ստացեալ ունի , կարէ զայն
յատկացուցանել իւրեան . 'ի վայելելն միամտութ
եամբ մինչև առ ժամանակն յատկացուցման ,
որ սահմանեալ է յօրինաց անտի , և 'ի հատու
ցումն այնուհետեւ ոչ է պարտական . իսկ շարութ
եամբ ստացեալն յոչ ինչ ժամանակի կարէ յատ
կացուցանել ինքեան զիրն , զոր վայելէ , որպէս
ուսուցանէ թողեթոս 'ի վերայ :

Դ. Պարտաւորի և ևս 'ի հատուցումն նա , որ
թէպէտարդարութք ունի առինքն զինչս այլոց ,
սակայն արդարութք ընդդէմ կամաց մն ընդ
երկար ժամանակս ոչ կարէ ունիլ : Եւ վայ մամ
որ ունի առինքն 'ի պահեստ , կամ 'ի վարձու ,
և կամ յանօթ առեալ զինչս այլոց , յանցանիլ
ժամանակի սահմանելոյ . ոչ կարէ ունիլ զայն
ընդդէմ կամաց մն առինքն , այլ պարտի հատու
ցանել նմա . ուն ասեն վարդապետք 'ի հասա
րակի : Նոյնպէս և որ փոխ էառ , 'ի սահմա
նեալ ժամանակի , պարտէ հատուցանել զայն .
ասլաթէ ոչ , ասլորինաւոր է ունիլ առինքն
զինչս այլոց առանց կամաց մն 'ի կարել հատու
ցանել . Ուստի որք առանց պարտութի երկա
րեն զհատուցումն պարտուց իւրեանց , կամ ըն
չիցն այլոց , զորս ունին առինքնանս . առանց
կարճեաց ընդդէմ արդարութե մեղանչին , և
մանաւանդ եթէ նոքա , որոց պարտէ հատու
ցանել կամ վճարել ընդ երկարութի դժբախտա
ցին կամ զմեաք ինչ կրեցեն :

ԽՆԴԻՐ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Թէ որում արդեօք պարտ է հատուցանել :

Լսէ ո՞րն թօմաս՝ թէ այնմ պարտ է հատուցանել, յորմէ իրն առեալ է, կմ որում վնասեալ է, և եթէ մեռեալ իցէ ինքն, ժառանգաց նր. իսկ եթէ ար իրին, կամ ժառանգ նր անծանօթ իցեն և ոչ կարեն ծանօթանալ ևս որոնեալ երկար ժամանակաւ, յայնժամ քնի տն : (Զոր եդ. ան ժառանգ անի. ըստ առաքելոյն եբրայ. 1.) 'ի յանդամս իւր. այս է աղքատաց պարտ է ինիլ հատուցումն ըստ մտաց արքոյն թօմայի. Եւ եթէ նա, որ պարտաւորին 'ի հատուցումն աղքատ իցէ, կարէ խորհրդով հողաբարձութիւն, կամ խոստովանահօրն զմասն նր. կամ ևս զբոլորն ծախել պիտոյից իւրոց. կամ խորհրդով նր կարկառել եկեղեցւոյ. կամ այլ ինչ սբ տեղեաց. ոպ 'ի հասարակ բանիցն անձաբանից ուսուցանէ նաւարոս :

Բ. Սակայն յերկբայս են անձաբանք, մի՛ թէ նա, որ գնեալ է զինն 'ի գողոյ պարտական է հատուցանել ճշմարիտ տն, ևս կորուսմամբ դընոյն, որով գնեացն զայն, կմ թէ օրէն իցէ նրմա առ 'ի ունիլ զգողս իւր, որով գնեացն զայն, հատուցանել գողոյն. Նաւարոս 'ի վերոյ պատասխանէ բաժանմամբ, և ասէ, թէ նա, որ միամտութե գնեաց կարէ դարձուցանել առ այն յորմէ գնեացն, առ 'ի ունիլ զգրամս իւր : իսկ նա որ չարութե գնեացն ոչ կարէ առնել զայս, այլ ճշմարիտ տն իւրում պարտական է հատուցանել : Բայց Աղեքսանդր, և Սեղբեստրոս անձաբանքն, 'ի թուլութոս. հաւանական իմն համարին, թէ երկոցունցն ևս է օրէն առնել զայս, եթէ լիցի առանց դիտաւորութե նենդելոյ զճշմարիտ տն. այլ միայն առ 'ի ունիլ զգինն, զոր ետուն առ 'ի գնել :

ԽՆԴԻՐ ԵՐՐՈՐԴ:

Չինչ : Երբ . և սրտի աստիճանաւ հատուցաւ
նեղ պարտ է :

Խ. Ասուցանէ նքն թաման , թէ այն , որ աւ
նիրաւութիւն առեալ է , հարկաւոր է հա
տուցանել . այսինքն զիրն զայն , որ է այլումե
առանց կամաց նր՝ ունիլ առ ինքն արդարութիւն
ոչ կարէ , պարտէ հատուցանել նմա , որում է :
Եւ ոչ է բաւական տալ միայն զգին նր՝ . ուր ասէ
թոյն թոս : բազ ի յերկից պատահմանց :

Առաջինն է , մինչ իրն կորուսեալ լինի , կամ ոչ է
ընդ իշխանութիւն այնորիկ : որ պարտաւորի ի հա
տուցումն , զի յայնժամ բաւական է հատուցա
նել զգին նր : Երկրորդն է , մինչ առեալ իրն աւ
պականեսցի . զի յայնժամ հատուցանել պարտ
է , կամ զգին իրին . կամ զպակասութիւնն , ըստ
հաճոյից նն իրին : Սակայն միամտութիւն ստա
յեալ ունեղն , ուր ոչ է պարտական ի հատուցումն
իրին ի կորնչին . այսպէս ևս յապականիլն կամ չա
բատաւորիլն , իսկ երրորդ պատահումն է , մինչ
վս այնպիսի իրին հատուցման , համբաւն հատու
ցանողին կորնչի , կամ քնանիլն մեծագոյն հասա
նիլ երևի , զի յայնժամ բաւական է հատուցա
նել զգին նր :

Բայց որ անիրաւաբար մեղսեաց ընկերին ,
պարտ է վճարել զայն ըստ դատողուն խոհեմե
լմաստուն առն : Իսկ որ զանասուն ինչ ի
մատաղատունէ հասակի նորա սպանանէ , կամ
զնորատունէ ծառս տապալէ , պարտական է հա
տուցանել : ոչ որքան իրն այն ի կատարելութեն
արժէր , այլ որքան արժեցուցանեն խոհեմ և
հմուտ անձինք վս ներկայ ժամանակին :

Բ. Իսկ որքան առ ժամանակն՝ ուսուցանէ
նքն թամաս , թէ զհատուցումն իրացն այլոց՝ որ
անի :

անիրաւարար բարձեալ է , կամ չարութիւնս
ցեալ է . իսկոյն 'ի կարելի լինել պարտ է առնել ,
և բարեոք իսկ առէ թողեթոս , թէ 'ի հասարակի
խօսելով իւրաքանչիւր որ հատուցանել պարտ է
զինչս այլոց որով և իցէ կերպիւ ստացեալ ունի-
ցի , իսկոյն 'ի դիւրաւ կարել հատուցանել : մինչ
նոր իրին կամի , զի հատուցի , և ընդ երկարիւ
նք դժուարանայ : ապա թէ ընդդէմ կամաց ան ,
զիրս այլոց որ աւնիցի , մեղանչէ ընդդէմ պա-
տուիրանիս :

Բայց եթէ որ ոչ կարացէ առանց մեծի դժ-
ուարութե . կամ մնասու իւրոյ հատուցանել ,
յայնժամ ող առէ թողեթոս , եթէ նա , առ որ
հատուցանել պարտ է , զոչ ինչ մնաս կրէ երկար
մամբ նք , կարէ , որ հատուցանելոցն է , երկա-
րել դժամանակ ինչ : Եւ ևս , եթէ նա՝ առ որ
հատուցանել պարտէ՝ յայտնապէս կմ լուրջայն
ընդ երկարումն այնորիկ իւր կերպիւ հաւա-
նեացի , կամ այնմ կարօտիւ յոյժ ոչ ցուցցէ :
Ապա թէ խնդրեացէ զինչս իւր , և ստիպեսցէ
զպարտապանն . կամ թէ ստիպել ոչ համար-
ձակեսցի վն երկիւղի ինչ . սակայն դիտասցի
պարտապանն , թէ զայն ունի առ ինքն ընդդէմ
կամաց ան իրին երկարմամբ թմկի , յայնժամ ա-
ռանց կարծեաց մեղանչէ : եթէ զպարտս իւր
ոչ հատուցանէ , 'ի կարելի իւր : Եւ այսու եր-
բեմն սմանք ծանրապէս մեղանչեն ընդդէմ ար-
դարութե . որք զիւ իմն քանակութիւն գրամոց
պարտաւորեալ վարձկանաց , արհեստաւորաց ,
կմ վճարենց , ոչ հոգան հատուցանել վճարակի :
և զբաղումն յանօգուտս և յաւելորդս ծախսն ,
և երբեմն ևս զանկարգ զբարեպաշտական դործ
ողղմութե առնեն , թողեալ զպարտս իւրեանց
հատուցանել :

Դ. Բայց որքան առ կարգն հատուցման գիտե-
լի է , զի եթէ պարտապանն ունի զայնքան ինչ
որով կաղապէ հատուցանել զմա՝ պարտս իւր
մմ

ամ պարտատեարց , ոչ է հարկաւոր կարգ ինչ հատուցմանն , միայն թէ ըստ պարտուցն իւրոց վճարեսցէ : Ապաթէ ստացուածնր ոչ բաւեսցի բոլոր պարտուց իւրոց . հասարակ բան ամօքանիցն է , թէ նախ պարտ է զստոյգան հատուցանել զպարտս , և ապա զանստոյգան : Եւ նախ հատուցանել պարտ է 'ի միջ ստոյգ պարտուցն զայնոսիկ , որոց տէրութի իրին է տակաւին 'ի տիրին . ուր զաւանդն . զյանօթ առեալն , զի վարձու կալիայն : և'' , Եւ ապա զայնոսիկ , որոց տէրութի իրին . թէպէտ անցեալ է 'ի յայլ , սակայն անուանին նախապետականք ուրի է օժիտն կնոջ . և'' . Եւ յետոյ զառաջինսն , վր զի ըստ կանոնի իրաւանց , || Որ առաջինն է ժամանակաւ , մանաւանդ ականն է յիրաւունս : Ապայն կարէ և այլ աստիճանաւ լինիլ այս , ուր եթէ թմն 'ի պարտատեարց առաւել յոյժ կարօտացի ընչից իւրոց . զի յայնժամ , երեւի թէ կարգ միւրոյ պահանջէ , զի նախ հատուցի այնմ ք զայլս :

Խ Ն Դ Ի Ր Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

Թէ որպիսի պատճառք 'ի ոչ հատուցանելն ան մեղադիր առնեն :

Թ. Առաջինն է շնորհումն պարտանն պարտուց պարտապանին , սակայն առ 'ի լս օրինաց անմեղադիր առնել զպարտապանն , պարտ է լինիլ ըստ ամի ազատ , առանց նենդուէ , կամ երկիւղի ինչ :

Երկրորդն է տալն զստացուածս փոխանակ պարտուց , և այս առնէ անմեղադիր յատենի խղճի մտաց միայն վասն հարկաւորութեան : քանզի անմեղադիր ոչ առնէր տալն զստացուածս , եթէ հարկաւորութին անմեղադիր ոչ առնէր առանց տալոյ զստացուածս : Ուստի եթէ նա , որ էս ստացուածս փոխանակ պարտուց իւ-

իւրոց . ի զարդանալ իւր և ի հարստանալ պարտական է յամբողջ հատուցումն պարտուց :

Երբդն է շքաւորութիւն կամ հարկաւորութիւն , ունի մինչ ոք կամ ոչ ունի ամենեւին . որով հատուցէ . կամ թէ և ունիցի զիմն՝ սակայն ի հատուցանել որոյ , այնքան վերջին (զորմէ ամ ամ աբանք միաբանին) կամ մեծաւ հարկաւորութե կարօտի ի պահպանումն կենաց իւրոց . մինչ զի ոչ կարէ ունիլ զվայելչն կենաց իւրոց և կացութե զպահպանումն . միայն թէ կացութիւն այն լիցի պարկեշտ , և արդարութե ստացեալ . և պարտաւորն նմանապէս չիցէ ի նոյն մեծի հարկաւորութե . ունի ասեմն սքն անտոնիոս . նաւարոս . տոթոս և այլք բազումք . Ապա եթէ երկուցունց հարկաւորութիւն կարօտութիւն լիցի վերջին . կարէ պարտականն առաւել հոգալ զինքն քան զպարտաւորն . ունի ասեմն նոյնքն ի վերոյ : Քանզի ի վերջին հարկաւորութե ամ ինչ դադարի լինիլ միայն յատուկ . այլ է ամենեղուն հասարակ :

Չորրորդն է մեծագոյն վնասն . զոր պարտականն ի յատուկ ինչս իւր կրեալ իցէ , այս է , կենաց , ազատութե , համբաւոյ , և ստացուածոց իւրոց , ի վաճառել զնս անարդ դնով , միայն թէ և պարտաւորն զնմանիս ոչ կրեսցէ զվնաս . ունի ասեմն վերոյստացեալ հեղինակքն , որք և յաւելու . թէ յառաջագրեալս խնդիր , ոչ կարէ պարտականն ստաճառել յանմեղզութիւն լինիլ՝ զվնասն , թէ ի հատուցանել մեծի պարտուցս , զրկիմ ի բազում դրամոց , կամ ի մեծի շահուց . զոր կարէի ստանալ այնու դրամօք , նաև իւրաքանչիւր պատաճառանքն համբաւոյ ոչ կարէ անմեղադիր առնել յոչ հատուցանել զպարտս , այլ միայն այնորիկ , որ գաւորութե խոհեմ և բարեպաշտօն առն՝ որոյ խորհեցեալ և քնեալ զմեզ պարագայս , առաւել բարեգոյն և հարկաւոր համարեացի , քան թէ վայելուչ , զի մի՛ հատուցի պարտաւորն :

ԳՐԱԿ ՈՒԹՆԵՐ ՈՐԴ.

Մեկնեցուք և զութներորդ պատուիրանն
տառնաբանեայ օրինաց :

Մի՛ սուտ վկայեր ընդդէմ ընկերի քում :

Ծ. Այս պատուիրանաւս արդեւեալ լինի
ութք կամ այլ ինչ կերպիւն ի դատաստանի ընդ
դէմ ընկերին լինի , այլև այն , որ արտաքոյ դա
տաստանի , բամբասանօք , զրպարտութիւն , յան
գուցն դատողութիւն , նոյնոյ ընկերին հասանիւ ռոյ
մեկնեն նաւարս . և այլ բազում անգամստութիւն
լինի , վնջ նախ զստութե վարդապետեացուք ,
եւ ապա զանիրաւութե զոր կարեն դործել ի
քննատանի դատաւորք , ամբաստանօղք . վկայք ,
և յանցաւորք . եւ յետոյ զայլ զրպարտուց ,
որք արտաքոյ դատաստանի հասանիլ կարեն ըն
կերին բամբասանօք , նախատանօք , և յան
գուցն դատողութիւն :

ՀԱՏ ՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ :

Յաղագս ստութե :

Ծ. Ստութիւն ըստ սքշն թօմայի , է սուտ նախա
դասութիւն արտաքերեալ կամաւ առ ի խա
բել , և յայլուր ասէ : Նա ստէ , որ ընդդէմ
այնորիկ , զոր ըստ ներքնոյն զգայ խօսի առ ի
պատրել : Ուրտի ըստ մտաց սքշն երկու ինչ
խնդրին ի բան ստութե , այս է , կամք խաբե
լոյ , կամ զսուտ արտաքերելոյ , և արտաքերութիւն
կամ խօսք կամ արտաքին նշան ինչ հակառակ դա
տողութե մտաց :

ԱՅ :

Աբգ՝ ստու թիւն երբեմն (ըստ բմանց հնագու
նից ոմ ասէ Կասիանոս ,) ոչ միայն ըստ օրինաց ,
այլև հարկաւոր համարէր : և զնոյնն ի կիրար
կանել պարտ է ասելն . որպէս զմարիչ խոտն
հէլէպորտն . ընդդէմ մահաբեր հիւանդուէ :
Սակայն զբան նյ՝ ի բաց մերժէ սքն օգոստինոս
ոմ զմոլորական , և ընդդէմ անձաշուչ դրոց .
իսկ երրորդ ենովկենտիոս պապն , || Աճա
շուչ ասէ զիրք արդելուն . զի մի՛ որ և օ ի
պահպանումն կենաց ընկերին ստել համարձա
կեսցի :

Բ. Ուստի հետևի . թէ ամ ստու թիւն ըստ ին
քեան և ըստ ներքնոյն է չար . և ապա մեղք .
մինչ տեսակաւոր բան ստու թիւն ի նմա դտանի ,
| Աբգ՝ կրկին է ստու թիւն , ոմ ասէ սքն թօմաս .
մինն է նիւթական միայն . որ լինի ասէ առանց
կամաց խօսողին . ոմ մինչ որ ասէ զսուտ ինչ ,
կարծելով , թէ է ճշմարիտ զոր ասէ : || Եւ զոր
ասէ սքն օգոստինոս , ոչ պարտ է դատել , թէ
ստէ , զի որքան առ ինքն ոչ ստէ , այլ ստի է
իսկ միւսն է տեսակաւոր . ոմ մինչ որ դիտաւո
րուք պատրելոյ՝ զիմն ինչ ոմ զճշմարիտ հաստա
տել ջանայ . ի դիտել իւր , թէ է սուտ , որ
կամ ըստ ինքեան է սուտ . և կամ թէ և ճշմա
րիտ , սակայն կարծէ . թէ է սուտ զոր ասէն ,
վս զի ոմ ասէ սքն թօմաս ի լինիլ ևս ճշմարիտ
իրին . զոր որ հաստատէ կարծելով սուտ , գործ
նք ըստ որում է կամաւոր , և բարոյական ունի
ըստ ինքեան զսուտի , և պատահաբար զճշմար
տու թիւն Աբգ՝ ստու թիւն ըստ սքն թօմայի երբեմն
է մեղք մահացու , և երբեմն ներելի . մահացու
է . յորժամ ընդդիմանայ սիրոյ ընկերին . և որ
ըստ երկուց լինի , մինն ըստ ինքեան , յորժամ ի
սուտ նշանակուէն մեծապոյն վնաս պատուոյն ոմ
հատանի . կամ ծանր ինչ վնաս ընկերին լինի . և
միւսն ըստ վախճանի . ոմ յորժամ ուղղի ի չար
ինչ վախճան , որդոն , Ստել ուրուք վատա
հա

ահամբաւ արասցէ զընկեր իւր . կմ մեծաց քա-
սեացէ նմա . Եւ երկոքին այսոքիկ ասին քառա-
կար ստուի : Եւ է ներեի , մինչ ըստ ինքեան կմ
ըստ վասնանի իւրոյ ոչ ներհակի սիրոյն այ կամ
ընկերին , և որ ըստ սքն թօմայի կարէ պատա-
ծիլ ըստ երկուց . այսինքն կամ 'ի խաղս , որով
գիտէ որ 'ի թեթեւ ինչ բերկրութի , և կամ 'ի
պաշտպանութեան ուրուք . որով գիտէ որ 'ի յօգուտ
ընկերին : Եւ զոր 'իսկ ուսոյց սքն օգտաւորեալ ,
այսու բանիւք : || Երկու են ասէ տեսակք ստու-
թե . որք թեպէտ չեն ծանր յանցանք , սակայն
և ոչ առանց յանցանազ . ոպ մինչ կմ 'ի խաղս ,
և կամ յօգնութի ընկերին սակեք .

Սակայն ոպ ասէ սքն թօմաս , այսպիսի ստու-
թիքս 'ի խաղ կամ 'ի ծաղր և կամ 'ի պաշտպա-
նութեան և յօգուտ ընկերին ըստ ինքեան են նե-
րեի , սակայն կարեն լինիլ պատահմամբ մահա-
ցու , 'ի պատճառս գայթակղութե , որք կարեն
պատճառել . ոպ եթէ կրօնաւոր , կամ անաղ-
բեւ որ առաջի որմանց զայնպիսի արատներեայ
կտուիս 'ի ծաղր և 'ի խաղ , որք կարնացեն առ-
նուլ զառիթ մեծի գայթակղութե :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Յաղագս այնոցիկ , որք պատկանին 'ի դատաւ
տօստանական , և նախ յաղագս դա-
տաւորաց :

Ա. Որք են յատկութիւն առ այս , զի որք ըստ
օրինաց կարասցէ լինիլ դատաւոր , ոպ
ասէ սքն թօմաս . Նախկին է , զի ունիցի որ
օրինաւոր իշխանութի դատելոյ , որ և ք չսրից
լինի . ոպ ասէ թողեթոս : Առաջինն է հասարակ
իշխանութիւն , որում պատկանի ըստ պաշտօնի դա-
տել : Երկրորդն է փոխանորդականն , որ լինի
յան

յանձնարարութիւնս հասարակ իշխանին , Երրորդն է անձնիշխանականն , որոյիսի է իշխանութիւն այնորիկ , որ հաւանութիւն երկուց դատախազից նստի 'ի դատաւորնց . Չորդն է պատահական որով որ դատե զայն : որ թէպէտ չէ հպատակել իւր , սակայն դորձէ զյանցանս ինչ 'ի մէջ սահմանաց իշխանութեան : Արդ որ առանց օրինաւոր իշխանութեան , զինքն 'ի դատաւոր մատուցանէ , և դատէ , մահուչափ ձեղանչէ , և պարտաւորի 'ի հատուցումն յնասուն , եթէ հացի ու մեք յապօրինաւոր դատելոյ անտի նր :

Երկր յատկութիւն է , զի դատեսցէ ըստ ճշմարտութեան , զոր ըստ սբյն թօմայի կարէ ճանաչել որ , թէ 'ի հասարակի 'ի ձեռն ճշտոյն և մարդկային օրինաց , և զորս բարւոք խկ գիտել պարտի , զիմի տգիտութեանցն (որ զոչոք 'ի դատաւորաց անմեղադիր թողու) ընդդէմ օրինացն դատեսցէ , և ապա անօրէնութե . Եւ թէ 'ի մասնաւորի 'ի ձեռն դրոց , վկայից , և այլ սոցին նման հաստատութեց և որոց (ըստ սբյն թօմայի) առաւել պարտի հետեւիլ 'ի դատելն , ք թէ ծանօթութիւն իւրոյ , զոր իբրեւ յատուկ անձն ունի : սակայն և այս կարէ օգտել առ 'ի բարւոք քննել զառարկութան հակառակորդին . զի կարացէ զպակասութիւնս նց իմանալ :

Բ. Բայց խնդիր է 'ի մէջ անաբանիցն . մի թէ դատաւորն պարտական է ըստ վկայիցն բռնից , և հաստատութեց դատախազին դատապարտել զայն , զոր յատուկ դիտութե իւրով գիտէ թէ է անմեղ : Արդ՝ բազմազան են բանք անաբանիցն 'ի վր խնդրոյս . Զի ոմանք համարին , թէ չէ օրէն երբեք դատաւորին 'ի բազմազան վէճն ընդդէմ ճշմարտութեան , որ նմանախ առ նմինն ծանօթացեալն է , դատել . Այլք ասեն , թէ վկայն 'ի քրեականսէ օրէն ընդդէմ իւրում ծանուցեալ ճշմարտութեան դատել . Իսկ այլք հակադարձաբար , առնն թէ :

տանն թէ յամ քաղաքական և քրէական զէճա
պարտի հետեիլ դատաւորին հասարակութեն
հաստատուէ : Եւ որոց բանն՝ վնայն առաւել
հաւանական պարտի համարիլ : զի է ըստ յայտ
նի վարդապետութե սբն թօմայի , և ևս այլոց
մեծամեծ անձաքանից զինի նր . զորմէ իսկ վկայէ
սրն Ամբրոսիոս , որ ի մեկնութի սաղմոսին . 128 .
Ողորմութի քո բազում են յոյժ , ստէ : || Դա
տաւոր բարի , ոչ ըստ կամաց իւրոց դատէ . այլ
ը օրինացն և իրաւանցն հրամանի , սահմանա
դրութեցն իրաւանց հնազանդի , ոչ դնայ զինի
կամաց իւրոց , զսորհուրդս . և զպատրաստու
թիւս ի տան ոչ բերէ ընդ իւր . այլ ող լսէ .
այնպէս և դատէ :

Եւ եթէ ասացէ որ , թէ զինչ պարտի առ
նել դատաւորն , մինչ ստուգիլ դիտէ , թէ
զանմեղ որ ստութի ամբաստանեն . և սուտ վը
կայիւք և հաստատութի ող զպատժողարարաղ
թահարեն : Պսխնմ , թէ յայնժամ պարտա
կան է դատաւորն առնել զամ , զոր կարէ ա
ռանց տալոյ զդայթակոլութի ժողովոգեան , զի
մի՛ ընդդէմ անմեղին վճռեցի պատիժն . ող
արգելուլ զամբաստանութիւն , երկարել զդա
տաստանն , բանալ զբանսն . զվկայսն բազում
անգամ ի զանազան ժամանակս նորսգ քննել .
և խստագոյն հարցանել զնս ուրոյն ուրոյն վն
անդոյն , ժամանակին , անձանց , և այլն : զի
այսու քննութի վկայիցն այնոցիկ ստութեանն
կարասցէ յաղթել : Իւայց եթէ այսոցիկ , և այլ
նմանք ի փրկութի և յանձնութի արդարոյն չբաւ
եցին , ող ոչ կարէ զանմեղն զայն արձակել .
մինչ ըստ հրապարակական վկայութե յանցաւոր
երևի , այսպէս ևս զայն թէ և հրապարակական
վկայութի յանցաւոր երևեացի ոչ պարտի ի
մահ . կամ ի պատիժ դատել . եթէ զանմեղութի
նր առանձնակի բարւոք յոյժ գիտիցէ : Ուստի
կամ զդատաստանն զայն առ վերջագոյն դատա
լսի

ւորն առաքել պարտի , եթէ ինքն է փոքրաւ
դոն . և զգաշտօն դատաւորութենն 'ի մի կաշն
եղեալ , մատուցանել զանձն 'ի վկայ առաջի այ
նորիկ դատաւորի , եթէ համարի բաւական 'ի
փրկութի անմեղին . կամ այլ կերպիւ զնոյնն դա
տելոյ հրաժարիլ . և մանաւանդ ևս զպաշտօն
դատաւորութե 'ի բաց ընկենեալ , քան զանմեղն
'ի մահ դատապարտել , մինչ բաւնալ զկեանս
անմեղին է ներքստալէս չար և ասոր ոչ երբեք
է օրէն , ող ասեն պանորմիթանն , օստեանն . և
բազում այլք , զորս 'ի վկայ կոչէ լեզիս :

Գ. Երրորդ յատկութիւն է . զի 'ի դատելն
կարգ և կանոն օրինաց և իրաւանց պահեսցի :
Արդ 'ի քաղաքական վէճս ոչ է սովորուի դա
տաւորին 'ի մէջ անկանիլ . եթէ ոչ 'ի խնդրիլ
իւր , և յայնժամ ևս նախ ջանալ պարտի . զի
հաշտեացին . եթէ կարելի է , վոյ ասի 'ի յիրա
ւունս : || Առ պաշտօն դատաւորին պատկանի
կարճել զվէճս :

Իսկ 'ի քրէական վէճս ըստ երկուց կարէ 'ի
դատ մտանել . կամ ըստ խնդրոյ դատախազին .
ող 'ի հետևեալ հմժ ասացուք . կամ 'ի ոչ
ինիլ դատախազի . ըստ քննուէ իւրոյ : Եւ թէ
սէտ (ող ըստ հասարակ բանիցն անբանից
սւտուցանէ լեզիս) 'ի յընդհանուր քննուի ոչ
խնդրի կանխել անձին կամ յանցանացն վատա
համբաւուն , որով հետև իրաւունքն հրամայեն
եկեղեցական մեծաւորաց և նախագահից 'ի ժա
մանակի իւրում առնել զընդհանուր քննուի ,
և զայցելուի , բայց առ 'ի քննել զոք 'ի մասնա
ւորի , պիտոյ է , զի յանցանք նր և վատահամբա
ւութիւն կանխեսցէ քննուեն , ող ասի յօրէնս .
զի վատահամբաւութիւն այս ըստ սքյն թօմայի , է
փոխանակ դատախազի :

Դ. Արդ ըստ լայնմանի , բաց 'ի վատահամ
բաւութե , երբեմն կարեն լինիլ բաւական պատ
ճառ և այլ նշանք , որոց վոյ օլխարհական դա
տա

նաւորքն մանաւանդ՝ վնօգտի հասարակութե
լարժեացին ՚ի բնութի և յայցելութի ընդդէմ
լարադործաց . զի մի՛ ՚ի մնալ չարադործացն այլ
նոցիկ առանց պատժոյ , այլք առցեն զառիժա
և զհամարձակութի ապականելոյ : Եւ որ օրի
նաւոր խի է , ասէ լեզիոս , եթէ նկատմամբ
օրինաց և ընդունելի սովորուեց լիցին վնօգտու
թե . մարդասպանութե . և այլ բրեական յան
ցանաց՝ Քասակարացն հասարակուե :

Եւ այսոքիկ նշանքս ՚ի միոյ կողմանէ այնքան
մեծամեծ պարտին լինիլ առ ՚ի բնել զրք : որք
մեծագոյն է իշխանութ և արժանապատուութ .
ոպ հաստատի ՚ի կանոնագրից . Եւ ՚ի միւսոյ
կողմանէ , այնքան փոքրագոյնն բաւական է ,
որքան Քասակարացոյն խի երեւի . զորմէ դա
տաւորն բնել պարտի , որպիսի է մատնութի .
հերեալիոսութի , հրապարակակն աւազակութի :

Չորրորդ յատկութին է , զի ՚ի կատարումն
վճռոյն իւրոյ՝ զոր արդարութն դատեաց . ի
ցի հաստատ և անշարժ , և մի՛ լիցի նմա փոփո
խիլ վնօգտի , կամ երկիւղի , և կամ մարդահա
ճութե , վնյ ասի եկղս : || Մի խնդրեր լինիլ դա
տաւոր յոչ զօրել քոյ դատել զամբարշտութիս .
զի մի՛ երկիցես յերեսաց հզօրի :

Ե . խնդրեացես , մի՛ թէ դատաւորն զպատիժոն
որ յօրինաց անտի է սհմնել՝ կարէ ըօրինաց թե
թեյւղնել : Պիմ նախ թէ ոչէ երբեք օրէն , և
թէ է չգէմ հսրկեմ օգտի . ոպ ասէ սքն թօմս ,
ուստի 2 . օրնց . 11 . վնառն՝ որ զառածեալ զայլս
՚ի կատարշտութի ածէ , ասէ , || Մի ներեացեն
նմա աչք քո . և մի՛ սղորմեցիս նմա . և թա
ղուցեն զնա . այլ վաղվադակի սպանցես զնա :
Պիմ երկրորդ ըստ նոյնոյ թէ այս է զանազա
նութի ՚ի մջ ստորին , և անկախ դատաւորին .
կմ իշխանին , որ զփախտար իշխանութի ունի .
զի ստորինն պարտական է միշտ դատել ըստ օրի
նացն վճռոյ . և այնմ հետեւիլ . ոչ միայն մինչ

նա , որ կրեայն զվնաս , խնդրէ զայն , այլ և յոչ խնդրել վնասակրին զնոյնն . և ի ցուցանել թէ հասուցեալ է նմա վնասն . սակայն ոչ պարտի արդէլու զձանադարհ թողոքման . և թէ ոչ միայն , մինչ յորինայն իսկ բացայայտեալ է : Իսկ անկախ դատաւորն , կամ իշխանն ի կամիլ վնասակրին արձակել զվնասարարն , կարէ ազատել առանց պատժոյ , և թէ օգտակար հասարակութեն . կամ դռնէ անվնաս երևեսցի . Բայց և թէ վնասակրն չեամեսցի շնորհել յանցանացն ֆասարարին , կարէ այսու ամիւ իշխանն պարտաւորեալ զվնասարարն ի հասուցումն ֆաստուն դոր հասոյց , թեթեւացանել զպատիժն , որ յորինաց անտի է սահմանեալ . կամ յայլ ինչ թե թեւագոյն պատիժ փոխարկել . Սակայն և այս զանցառակի պարտէ լինիլ . և վնայնպիսի պատճառի , որ և զնա առաջի ամենադատ դատաւորին նոյ կարացէ անմեղ ըստ ամի կացուցանել :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ Ե Ր Ր Ո Ր Դ .

Յաղաքս դատախազի :

Երկու ինչ խնդրի աստ : Նախ թէ ոչ պարտ է ամբաստանել . Երկրորդ թէ զի արդ պարտ է ամբաստանել : Ի՛նչ որքան առ առաջինն , զիսակ է ըստ ամ ամբաստնից , թէ երկու են յիրաւունս ձանադարհ , որովք և կան յանցանք ուրուք առ հրապարակական իշխանութի կարէ ամիլ . այս է , ծանուցման , և ամբաստանուն . և այսու զանաղանին , զի ամբաստանողն առնու և զբեռն հաստատելոյ զյանցանսն . իսկ ծանուցանողն առնու միայն զբեռն ցուցանելոյ զնշանսն : որովք դատաւորն ըստ պաշտօնի խրուամ կարասցէ շարժիլ առ ի մեծագոյն քննութի : Գարձեալ ծանուցումն կարէ լինիլ կրկին . կամ սիրով , մինչ որ զննի առանձինն խրատելոյ , և ոչ ուրուելոյ ընկերին , ծա

Յաղագս տասնաբանեաց
 նուցանէ զմեզս նր մեծաւորին . ոպ հօր , զի կա
 րացեալդեղ զնա լը բնի քիտն մա' . 12. || Ապա
 եթէ ոչ լուիցէ քեզ և այլն . Ասասիր եկեղեց
 ւոյն : Եւ կամ դատողաբար . մինչ եք 'ի վրէժ
 խնդրուի և 'ի պատիժ քրեական յանցանաց վս
 բարւոյն հասարակի ծանուցանէ զնա մեծաւո
 րին . իբրև դատաւորի :

Բ. 'ի գիտել մեր զայս , ասէ սքն թօմաս ,
 թէ զայն՝ որ զքրեական յանցանս ինչ յոյժ վնա
 սակար հասարակուէ . որպիսի է հերետիկոսու
 թին . նենդուին , մատնուին , և դրամոց այլ
 այլուին , և'' դործ է , և զոր դիտէ եք ստուգին ,
 կամ կարէ դիտել . պարտական է զչարագործն
 զայն ամբաստանել . կամ դոնէ դատողաբար
 ծանուցանել : իսկ եթէ ունելով եք զայսպիսի
 քրեական յանցանս ուղղեսցի , և զղջացեալ 'ի
 բարեգոյնս դարձցի ունիլ զկեանս . յայնժամ
 ոչ եք պարտական է ամբաստանել զնա . կամ
 ծանուցանել . ոպ ասէ թուեթոս , բայց եթէ
 հարցցի եք իրաւամբ զայնմանէ , յայնժամ
 պարտական է զճշմարիտն պատասխանել :

Իսկ վս այլ քրեական յանցանաց , որք ոչ
 նկատեն 'ի վնաս հասարակուէ , ոչ է պարտակա
 նուի ամբաստանելոյ , կամ դատողաբար ծա
 նուցանելոյ . այլ միայն եղբայրական յանդիմա
 նուէ . ոպ ասէ սքն թօմաս :

Բայց եթէ եք ըստ թուեթոսի , դիտասցէ
 զքրեական յանցանս ուրուք , որ դիտէ 'ի մեծա
 դոյն վնաս ընկերին (ոպ զնաւալ ուրուք 'ի մահ
 ընկերին .) և զոր եղբայրական խրատու ոչ կա
 րէ արգելուլ . յայնժամ պարտական է ծանու
 ցանել դատաւորին . կամ զգուշացուցանել զըն
 կերն ծանուցանելով զորոքայթն և զնենդուի
 թ շնամւոյն . բայց զգուշանալ պարտի ոչ յայտնել
 զանձն , զի մի՞ մեղիցէ ընդդէմ սիրոյ ընկերին :
 Եւ և յաւել , թէ եկեղեցականքն , վս քրեին
 յանցանաց , որք վս հետեւի մահ , կամ անդամա

հաստալի, ոչ կարեն լինիլ ամբաստանելէ, ալ միայն ծանուցանողք իշխանաբար 1 բայց նախ հրաժարեալ ի մասնակցուէ. թէ ոչ գիտեն ի մահ. կամ յանդամահատուի այնորիկ, զորոյ զյանցանն ծանուցանեն 1

Դ. Եւ որքան առ կերպն, թէ զի արդ պարտ է լինիլ ամբաստանուին, կամ ծանուցումն, զի մի մեղիցէ ոք ընդդէմ արդարուն, կամ սիրոյ ընկերին. ուսուցանել սքն թօմար, թէ ամբաստանուին, կամ ծանուցումն յամ կողմանէ պարտի լինիլ արդար, սուանց ամ զարարտութե. թիւրուէ և երկպառակուէ, և ևս զի լիցի ուղիղ և արդար գիտաւորութե, և մի վստահութե, բարկուէ, նախանձու և այլ ինչ չար ատից 1

Եւ թէ պէտ ոչ ոք պարտաւորի ըստ արդարուն կանխել դադունի և եղբայրական յանդիմանութե յառաջ քան զամբաստանուին և զծանուցումն, սակայն յեղբայրական սիրոյ անտի պարտաւորի, եթէ մեղքն է ծածուկ, և թէ է յոյս ուղղութե պարտաւորին յանցանաց այսու եղբայրական յանդիմանութե և առ պարտաւորն հատուցումն և վճարումն ամէնայն 1 Բայց եթէ ոչ իցէ այսպիսի յոյս և ոչ երևեսցի օգտիլ նր այսու խրատու, յայնժմ կանխել այնու ոչ ոք պարտաւորի, մանաւանդ մինչ յանցանքն է ընդդէմ հասարակուէ բարեոյ. և որոգայթ նր լարեալ յառաջացի. յայնժամ առանց յապաղելոյ հրապարակական իշխանուէ ծանուցանել պարտ է. ուղատեն վարդապետք ի հասարակի 1

Բայց ըստ լէզիտի, եթէ յանցանքն է դադունի, և ոչ կարէ ինք կերպիլ հաստատիլ, յայնժամ լինի ընդդէմ արդարուն ամբաստանել. կամ ծանուցանել զայն. վստի մինչ յանցանքն ոչ կարէ հաստատիլ. և ոչ կարէ ևս պատժիլ, և ապա ի յայտնելոյ անտի ոչ այլ ինչ. եթէ ոչ վատահամբաւուի ընկերին հետեի. Սակայն միայն յերկուս ի պաշտածս և օտէն յայտնել մեծաւորին

Յաղագոս տաճանաբանեաց
 դպրոցանի յանցանս ընկերին . Առաջինն է , մինչ
 համարի ռք այսու ուղղել զընկերն որ զայնպիսի
 յանցանս դորձեաց . և յայնժամ մեծաւորի ոչ
 ունի դատաւորի , այլ ունի հօր կարէ յայտնել , սա
 կայն նախ առանձինն պարտէ խրատել եղբայր
 ական սիրով . ունի ի վերոյ ասացաք . Երկրորդն է .
 մինչ ի դպրոցն յանցանաց անտի ուրուք , մեծա
 դոյն հոգեւոր , կամ մարմնաւոր չար ինչ հետեւի .
 և որ միայն ի չնանուէր մեծաւորացն կարէ բարւ
 ձեալ լինիլ :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ :

Յաղագոս վկայից :

Ա. Կայքն հարցեալ ի դատաւորէ ըստ
 կարգի իրաւանցն զոր ի վերոյ ասա
 ցաք , համ . 2 . պարտաւորին ի վկայութի ճշմար
 տուն . և ի յայտնումն յանցանաց . զոր ծանեանն ,
 թէ դորձեալ է ռք : ունի ասէ սքն թօմաս , և չ
 նմա անձաբանք ի հատարակի :

Բայց ոչ այսպէս ի դիպրոցածս ինչ . Առաջինն
 է մինչ ռք զյանցանս ուրուք միայն ի խնդրէ
 խոստովանուէ լռելիցէ , զի յայնժամ ոչ ինչ
 կարէ յայտնել . ունի ասէ սքն թօմաս . և յայտ
 նապէս երևի ի բանիցն , զոր ասացաք ընձեռ .
 Գ. դ. Ե .

Երկրորդն է , մինչ ի բրեւական վէճս , պարտ
 իցէ տալ զվկայութի , յորմէ երևի հետեւիլ մահ
 կամ անդամահատութի յանցաւորին . քանզի առ
 այս ոչ են պարտակն եկեղեցականքն , և մանա
 ւանդ ոչ պարտին տալ զվկայութի յայնպիսի պա
 տահման , ունի ասէ սքն թօմաս :

Երրորդն է , և թէ ռք զյանցանս իւր յայտ
 նեացէ ուրիշ խորհրդաբար , առ ի խնդրել ըզ
 խրատ և զխորհուրդ վն հոգեւոր և կամ մարմնա
 ւոր օգտի , ունի ս . վորութի է յայտնել բժշկաց .
 փաս

իստասաբանից . մանկաբարձաց . և այլն . զի յայն
 ժամ զգաղանին հաւատարմութիւնն յանձնելու
 ոչ են պարտական յայտնել . եթէ չիցէ վկայութիւն
 վստայնորիկ յանցանաց հարկաւոր առ ի դերձա-
 նիլ հասարակութիւն , կամ յատուկ անձին ու-
 բաւք ի մեծագոյն ինչ փնտռու զի յայնժամ խոս-
 տումն ի ծածուկ ունելոյ , ևս եթէ իցէ երգ-
 մամբ ոչ պարտաւորէ , որովհետեւ ոչինչ եր-
 գումն խոստամամբ որ գիտէ ի յանիրաւ փնտ-
 րելիս պարտաւորէ , և ապա նա , որ զայսպիսի
 յանցանս ծանեաւ պարտական է ի հարցանել իւր
 ի դատաւորէն յայտնել . ոնչ ասէ սքն թօմոս ,
 և ապա լէզիոս :

Չորորդն է , մինչ դատաւորն ի խնդիր ելա-
 նէ ընդհանրապէս , առ ի գիտել և պատժել ըզ
 յանցաւորս , զի յայնժամ եթէ ոք հարցցի ի նմա
 նէ , մի՞ թէ են յայս ինչ տեղւոջ շնացող քաղաք
 պիղծք , և այլն . ոչ է պարտական , այլ և ոչ
 պարտի , զնուծի , կամ զաղապղծութիւն ու-
 բաւք յայտնել . եթէ ըստ ամի իցէ դաղանի .
 ոնչ ասի յօրէնս , և հաստատուն անձաբանք :

Բ . Խնդրեացես , թէ զինչ առնել պարտի վկայն
 ի վերոյսացեալ գիպուածս , եթէ պրմւորէ
 զնա գիտուն երգմամբ (ոնչ միշտ լինի) պտտնել
 հարցմանն . վստի եթէ ասէ զճշմարիտն , մեղան
 չէ ընդդէմ սիրոյ , մանաւանդ ընդդէմ կրօնի ,
 և կեքոյ խոստովանութե , եթէ յայտնէ զմեղս
 ինչ ի խոստովանութե լուեալ . իսկ եթէ բաց
 ասէ զայն , զոր գիտէ դու ճշմարիտ , ստէ , և
 երգմնազանց իսկ է :

Պատասխանեմ , թէ գիւրին իմն է ոմանց պա-
 տասխանին յասել նոյն , թէ վկայն յայսպիսի պա-
 տահման զգուշանալ պարտի ի տալոյ չվկայու-
 թի . և եթէ դատաւորն ստիպեացէ զնա , ի
 վկայութիւն ճշմարտութե , պատասխանել , թէ
 օրինաւոր ինչ պատճառաւ արդէլեալ է , վստ-
 րոյ ոչ կարէ վկայել :

նայսու ամին ստիպեցէ զնա 'ի վկայութի ճշմարտութե , զինչ արդեօք պարտ է առնել յայնպիսի անձկութե : իրաւի դժուարին և անլուծանելի ինն երևի , և որոյ լուծումն վարդ և իցէ դիւրաւ կարէ յաղթահարեալ յանդիմանիլ . քան թէ 'ի թեթեւացուցումն խայթից խղճի մտաց օգտել : Բայց սա 'ի ոչ թողուլ զննթերցողդ տարակոյս , և վտարանդի , ղերիս ինչ աստ կարճ 'ի կարճոյ ասասցուք , ըստ հասարակ և հաւանելի բանիցն անաբանից :

Դ. Առաջինն է , զի մինչ որ : վկայ , կամ պարտաւոր , ըստ կարգի իրաւանց 'ի գատաւորէն կամ յաշխարհական կամ եկեղեցական մեծաւորէն հարցեալ լինի զիմեքէ , որ առանց մեղաց յայտնիլ կարէ , յայնժմ պարզուի , ճշմութե , և առանց մտացն այլայլուե , կամ երկպառակութե , ըստ մտաց հարցանողին պարտական է պատասխանել : Թէև բազում վարդապետք համարեցին , թէ յանցաւորն չէ պարտական խոստովանիլ զանցանս իւր , որով մահու կամ անդամահատութե արժանանայ , մինչ դիտէ , թէ ոչրազդ ոչ կարեն հաստատել զնմանէ . ուրտեսն Անկեղոս , Սեդրեատրոս , Արմիլեայն , Ռոսելեայն , Բանորմիթանն , Բեսանիոս , և այլք : որոց զբանան հաւանական իսկ համարէ և պննակինայ : Սակայն յոյժ հաւանականագոյն իսկ է ալոյցն վճիռ , որք համարին , թէ ևս 'ի վերոյ ասացեալ պատահումն , յանցաւորն մինչ 'ի յատուկ գատաւորէն հարցեալ լինի . ըստ կարգի իրաւանց , այս է , վստանցանաց ինչ , զորմէ վատա համբաւ իսկ եղև , կամ երևին նշանքն 'ի եմա , կամ թերակատար հաստատութիք ծանօթացան զնմանէ . պարտական է 'ի ճշմարիտ խոստովանութի յանցանաց իւրոց . ևս է թէ վստատովանութե իւրոյ 'ի մահ գատապարտեացի . ուրտեսն սքն թամաս , և այլք բազումք , և մանաւանդ Թուլեթոս , Ռիլիկիոս , Պեկանոս , Լեզիոս ,

զիս , և խաչման :

Եւ Երկրորդն է , թէ կարէ երբեմն պատահիլ
այնպիսի պտճա , որոյ վն օրինաւոր լիցի , և մա
նաւանդ հարկաւոր ևս ոչ խոստովանիլ յայնմ
զճմարտութիւն , այլ զայն՝ կամ բաղմնաց ինչ
բանիւք , կամ հոմանունութիւն , և երկպառակո
թիւն , և կամ մտացն այլայլմամբ պատրուակել ,
իւն զօրինակն տայ սքն թօմաս 'ի խոստովանա
հայրն , որ 'ի հարցանիլ վն մեղաց ինչ 'ի խոստ
վանութե լուեալ 'ի դատաւորէն , կարէ անէ
ևս երգմամբ հաստատել , թէ ոչ զիտէ զմեղս
նր . այլայլմամբ մտացն , թէ ոչ զիտէ իբրեւ
հպատակեալ հարցանողին . Եւ զոր հաստատեն
մտաբանք 'ի հասարակի : Նաև ըստ սոթոսի ,
վկայն 'ի հարցանիլ ընդդէմ իրաւանցն կանոնի
վն յանցանաց ինչ , զոր 'ի ծածուկ ծանեաւ . կա
րէ առանց ամենեւին ստուն պոխտանել . ևս և
երգմամբ հաստատել , թէ զայն ոչ զիտէ , այ
սու այլայլմամբ զխաւարութե , թէ ոչ զիտէ
յայնմ , որ հարցանեն ընդդէմ կարգի
արդարութե :

Երրորդն է , թէ առանց օրինաւոր և բաւա
կան պտճառի ոչ է օրէն ումք (ուն ասեն վար
դապետք 'ի հասարակի) վարիլ երբէք 'ի բանս
հոմանունութիւն , մտացն այլայլութիւն , երկպա
ռակութիւն և այլն . այլ միշտ խօսիլ այնու զի
տաւորութիւն , որով սահմանեալ են և բաւքն
աղա թէ ոչ մի մարդկային ընկերակցութիւն , և
բաղաբական , կամ քրիստոնէական ընտանեկցու
թիւն աղականի , զի միմ ոք երկբայի , վն խա
ւութե ինչ 'ի բանս և նենգութե 'ի դաշտ , և
մտացն այլայլութե 'ի խօսս :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ:

Յաղագս Յանցաւորին:

ա. **()** Երիս ինչ կարեմք քննել վստախաւորութե յանցաւորին:

Աւաճիմնէ, մի՛ թէ պարտական է խոստովանիլ զճշմարտութիւն՝ մինչ հարցանել զնա դատաւորն: Եւ որոյ պատասխանին դիւրին է, վստասցելոցս յանցեալ հտտռւած. քանզի եթէ օրինաւոր դատաւորն ըստ օրինացն կարգի հարցանել նմա, պարտական է պատասխանել նմա զճշմարտոն. Եւ հակադարձաբար, եթէ դատաւորն՝ ոչ ունի զօրինաւոր իշխանութի, կամ ըզկարգ իրաւանցն ոչ պահէ: այս է, եթէ չիցէ վաճմբաւեալ վստանցանացն, զորմէ հարցանել զնա դատաւորն, կամ դանկ կիսակատար հաստատեալ ՚ի վրձն յանցանքն այն. և կամ չիցեն բաւական նշանք պարտաւորելոյ զնա. զի յայնժամ պատասխանել հարցմանն ճշմարտութե պրտին. և եթէ ՚ի դժուրեւն բռնադատեսցի, (զոր առանց մեղաց ոչ կարէ ունել), և ոչ կարասցէ և սրբողբել առ այլ դժուր առ ՚ի զերծանիլ ՚ի ձեռաց նր, յայնժամ կարէ ՚ի պատասխանելն թաղութանէ զյանցանս իւր, և պատրուակել զնա այնու կերպիւն. զոր ասացաք յանցել հատաւած. սոյնպէս ևս ըստ թուլեթոսի, յանցաւորն չէ պարտական յայտնել զբաժանորդս իւր. եթէ և նոքա չիցեն վատահամբաւեալ. այս է. եթէ չվատահամբաւեսցի ունիլ և զընկերս, կամ եթէ յանցանքն չիցէ այնպիսի, որ առանց ընկերաց լինիլ ոչ կարասցէ, զոր ևս Եւսուցանէ թուլեթոս:

Բ. Երկրորդն է, թէ արդեօք օրէն իցէ յանցաւորին առ վեհագոյնն բողբել դատաւոր: Պատասխանել սոն թօմաս, թէ այս այնմի է
 օրինա

օրինաւոր որ զվէճս իւր արդար համարի , կամ
թուի ինքեան ծանրանալ . և վշտանալ յառա-
ջին դատաւորէն . բայց սպօրինաւոր և անիրաւ
է , բողբել առ այլ դատաւոր միայն զն էրկա-
րելոյ . կամ զի մի՛ արդարն դատաստան վճռեա-
լի , կամ եթէ դատաւալ և վճռեալ է , կատա-
րեսցի :

Երրորդն է , թէ արդեօք դատաւարական
յանգաւոր , կարէ զինքն բռնութիւն պաշտպանել ,
զի մի՛ վճիռն հատեալ նր զն՝ ի կատարումն ե-
կեսցէ . Պատասխանէ սբն թօմաս , թէ այս կա-
րէ լինիլ ըստ օրինաց , եթէ անիրաւութիւն դա-
տաւարեալ իցէ , միայն թէ լիցի առանց դա-
թակցութե . և մեծի ամբօխման , և խռովու-
թե ի քաղաքին յայնմիկ . Յաւելու նոյն սբն
թօմաս , թէ նա , որ ևս արդարութիւն դատա-
ւարեալ է ի մահ , կարէ ըստ օրինաց փախ-
լի , եթէ կարասցէ ունիլ զգիտուկ ժամանակ ,
սակայն և այս առանց բռնաթրելոյ և վնասելոյ
դատաւորին կամ պաշտօնեից նորա :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՎԵՑԵՐՈՐԴ :

Յաղադս փաստարանի , և փոխանորդի :

Առուցանէ սբն թօմաս , թէ չորք յատկա-
թիւնք խնդրին ի փաստարան , և որք
նմանապէս իմացեալ լինիլ պարտին և զն փո-
խանորդի :

Առաջինն է , հմտութի , որով ըստ սբն թօ-
մայի , կարասցէ պատշաճապէս զարդարութի
վիճին , զոր ընձեռէ , ցուցանել . ուստի ըստ
թուլութե . եթէ զն սպիտութե իւրոյ , զար-
դար վէճն զոր յանձնեալ ունի կորուսանէ ,
մեղանչէ , և զվնասն անառկա հետեւեալ : հա-
տուցանել պարտի : զնոյն ասել պարտ է . և զն
ծուլութե նր :

Երկրորդ յատկութիւնն է արդարութիւնն զի որ զանարդար վէճս, դիտութիւն պաշտպանէ, առանց կարծեաց ծանրապէս մեղանել, որոյնս ասէ սքն թօմաս. և պարտական է հատուցանել զվնասն. զոր կրէ դատախազն հակառակ, և որ ունի զարդար վէճս, և թէ ոչ հատուցինմա, յայնմանէ, զոր պաշտպանեն: Բայց եթէ վէճն երկբայ լիցի, և ոչ կարոցէ դատել և ճանաչել զիրաւունսն, թէ որոյ իցէ. կարէ պաշտպանել զայն. բայց պարտի լինիլ պարտաւ առ ի դրաժարիլ ի ճանաչել և յիմանալ իւր զանարդարութիւնն յառաջնթացմամբնորս:

Բ. Երրորդ յատկութիւնն է, լինիլ անարատ յամբժնց ազահութե. || Եւ թէպէտ ըսրբոյն օգոստինոսի, փաստաբանն՝ զարդար աշխատանս, և օրինադէտն զճշմարիտ խորհուրդս կարէ ըստ օրինաց վաճառել. սակայն զգին աշխատանացն և խորհրդոցն այնոցիկ բարեխառն և պարկեշտ պարտ է ունիլ, նկատեալ ոմ ասէ սքն թօմաս, ի յատկութիւն անձանցն, վիճիցն, աշխատանացն. և սովորութեց բաղաբին:

Իսկ չորրորդ յատկութիւնն է սերն, որով պարտական է փաստաբանն զվէճս աղքատաց պաշտպանել, մինչ այլ կերպիւ ոչ կարէ օգնել նոյն. վասն այն, զի պարտական են ամբն կարօտելոցն զգործ ողորմուն ի կիրարկանել: ոմ ասէ սքն թօմաս:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ:

Յաղագս զուարտութե պատուոյ և համբաւոյ բամբաստանօք, և նախատանօք:

Ա. Պատիւն ըստ սրբոյն թօմայի, է արտաքին վկայութիւնն վասն գերադանան ուրուք: Իսկ համբաւն է բղմցի մեծ համարութե ըզկե

կենաց, զվարաց, և զգործաց նր. Ուստի 'ի
 ձեռն բամբասանաց բազում անգամ համբաւն
 արատաւորի. իսկ 'ի ձեռն նախատանաց՝ որա-
 տիւն: Արդ՝ բամբասանքն է համբաւոյ ընկե-
 րին գաղտնի և անիրաւ արատաւորումն. իսկ նա-
 խատանքն յաւելու և զնոր շարութի. որով ոչ
 միայն համբաւն, այլ և պատիւն ապականի: և
 ոչ 'ի ծածուկ, և առանց ներկայութե նորա.
 ուն լինի բամբասանօք, այլ դէմ յանգիման և 'ի
 ներկայութե պատիւն 'ի ձեռն նախատանաց ար-
 համարհմամբ ինչ բարձեալ լինի. և վասն որոյ
 Թէպէտ բամբասանքն ըստ սեռի խրաւմ է մեղք
 մահացու, և յիրաւի ծանրագոյն. ուն սակ մքն
 Թամաս. սակայն նախատանքն է ևս ծանրագոյն
 յոյժ քան զայն, զի առաւել յոյժ մեասի: և խո-
 տագոյնս զրոգարուէ և անիրաւի:

Ասացաք, Թէ բամբասանքն է գաղտնի անի-
 րաւ արատաւորումն համբաւոյ ընկերին. զի ոչ
 է բամբասանք, և Թէ արդարութե անուն ըն-
 կերին արատաւորի. ուն եթէ որ 'ի պատճառս
 արդարութե, կամ սիրոյ. գյանցմսս սրուք,
 որ կամ բարւոյ հասարակութե, կամ ընկերին
 մեասակար և շար է, մեծաւորին, կամ այլում
 յատնեցէ, զի կարտոյն ուղղել, և բժշկել:
 Այդ եթէ արտօտաւորեցէ որ զհամբաւ ընկե-
 րին վն մեասելոյ նմ, յայնժամ արատաւորումն
 այն է բամբասանք:

Ի: Արդ՝ զխաւարութիւս այս մեասելոյ ըստ
 խօսեթոսի. կրկին կարէ լինիլ 'ի բամբասօղս,
 նախ ուղղակի, մինչ որ բամբասանքն այնու
 դիտէ մեասել ընկերին. երկրորդ անուղղակի,
 մինչ որ Թէպէտ ուղղակի ոչ դիտէ յարատաւո-
 րութի անունն ընկերին, սակայն զայնպիսիս սակ
 զընկերին: յորոյ մեաս անունն ընկերին անի-
 րաւարար հետեւի. ուն եթէ որ վասն զբօսա-
 նաց, կամ գատարկաբանութե բամբասէ զբ-
 մեծաւորս:

Արդ՝

Արդ՝ բամբասանքն ըստ սրբոյն թամայի ութն
կերպիւն կարէ լինիլ և որոց չորքն ուղղակի և
չորքն անուղղակի և Նախ ուղղակին է զըսար-

տել զոր սուտ յանցանք ինչ և

Երկրորդ պէշն յանցանս նր, մեծացուցանել բա-
նիւք և Երկր յայանի առնել զգաղտնի յանցանս
ընկերին և Զեր զբարի գործս ընկերին չար և
վատթար կերպիւն մեկնել և չորրորդս այս թ լի
զիտի ըստ որում ի ձեռն չար և վատթար մեկ
նուէն այնորիկ արատաւորի անուն ընկերին ի
սիրտ ըսողաց և պատկանի առ բամբասանս իսկ
ըստ որում յղացեալ լինի ի սիրտ չարեաւ մեկ
նողին և պատկանի առ յանդուգն պատողութի և
զորմէ վարդ աղետեացուք ի հեռուէլ հատուած
իսկ անուղղակի բամբասանքն է նախ ուրանալ
զբարեգործութիւն և կամ դժեար արարս ուրուք
Երկրորդ բանիւք նուաղեցուցանել զայնոսիկ և
Երրորդ թագուցանել զբարիս և կամ լուել զնո-
ցունչ և ի թամաւ յայնմիկ և ի տեղում և յորում
լուութին այն կարէ վնասել համբաւոյ ընկերին և

Չորրորդ թոյլ և դաղ գովել և

Դ. Եւ ամբաստանքն ուղղակի կամ անուղ-
ղակի և տեսեալաւոր և յայանի դիտաւորութի
վնասելոյ և կամ այլ ինչ չար և վատթար վախ-
ճանաւ և միշտ է մեղք մահացու և քանիցս որ ա-
զատաբար զանուն ընկերին արատաւորէ ի ծանր
նիւթս և բոց ներելի միայն և թէ նիւթն է միայն
թեթեւ և ող տեղ սքն թամաս և Արդ՝ թեթեւ
թիւ և ծանրութի նիւթոյն բամբանաց ծնանի կամ
յորպիսութի արատաւորուն և որ ի ձեռն բամ-
բասանոց հասանի անաւան ընկերին և կամ ի
յատկութի անձին և որոց անունն արատաւորի և
Քանզի կարէ լինիլ ող տեղ թուլութիւն և յայտ
նելն զմեղս ուրուք նկատմամբ առ մի անձն և ա-
մարեացի թեթեւ արատաւորութի և մանաւանդ
և երբեմն ոչ ևս է արատաւորութի և որ նկատ
մամբ առ աղս է մեծ իմն վատահամբաւութի և կմ

կառնառ զայլթակղութե , զոր օրինակ . Եթէ
 ոք ասացէ զօրնորէն . թէ 'ի մենամարտութի
 հրապարեալ սպան զթշնամին . կամ զազատ ե
 թիտասարդէն , թէ անպատկան սիրով ինչ սի
 բահարի . զթեթեա , կամ մանաւանդ զոչ իմ
 արատ անուան նոյ հասուցանէ , որովհետեւ բա
 զում անգամ զայսու իսկ ինքեանք պարծին :
 Իսկ որ ասացէ իզայսովիս ինչ վասն եպիսկո
 պոսի , կմ վասն եկեղեցական ինչ անձին , կամ
 կրօնաւորի , առանց կարծեաց ծանրապէս վնասէ
 անուննոյ , և ապ զմեծագոյն գայթակութի .
 Աստուստ ևս երեւի . ուր ասէ թողեթոս , թէ
 բազում անգամ միայն ներքին մեղանչէն նոքա ,
 որք զքնական և զգաղտնի պակասութիւն այլոց
 հոգւոյ կամ մարմնոյ յայտնեն . ուր ասել զու
 մեքէ , թէ է կուղն . կամ ագէտ . կամ առանց
 խոհեմութե , և այլն . բայց եթէ չհետեւեալի
 անտուստ մեծ իմն վնաս նմա . կամ ատելութի
 'ի սիրտս լսողաց զնմանէ , և կամ գայթակղու
 թի ինչ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ :

Մեկնեացուք զառարկութիւն ինչ վասն բնմբա
 սանացն մեղաց :

Առաջինն է , մի' թէ մեղանչէ նա մահու
 նախ , որ զմեղո այլոց լուեալ , տառ
 մէ զայն առաջի այլոց , առանց հաստատելոյ
 զայն : Պատասխանեմ , զի թէ պէտ լի ինքեան
 չէ մեղք մահուչափ , մինչ ոչ ծնանի անտուստ
 վատահամբաւութի ինչ զընկերէն , և կամ առա
 ջի խոհեմարանց այսու կերպիւն խոսակցուէ .
 որում ոչ հաւատան : ոչ արատաւորի յոյժ անուն
 ընկերին , բայց եթէ ըստ լեզուսի , յանգանքն
 այն է յոյժ ծանր , որ 'ի սիրտ լսողաց զպարկաւ
 ծիւ ինչ կարէ ծնանի . յայնմ ամ մեղանչէ մա
 հու .

հուշարի . որ զայսպիսի յանցանա ընկերին պատ
մէ . մանաւանդ եթէ անձն, զորմէ պատմէ զայն
պիսի յանցանա , իցէ պարկեշտ որ , առ որ նկա
տեալ կարծիքն այն՝ համարի վնաս մեծ . սոյնոյ
ասել պարտ է վասն առն , որ լռէիլ զմեզս այ
լոյ պատմէ առաջի այնոցիկ , որք վասն թեթեւ ու
թե խրեանց հաւանականաբար հաւատան .

Երկրորդն է , մի թէ մեղանչէ նա մահու
շարի , որ զգաղանի մեղս ընկերին , միոյ կամ եր
կուց , միայն յայտնէ : Պատասխանեմ զի թէ
պէտ նաւարոս համարի զայս միայն մեղք ներե
լի . եթէ չիցէ որոգայթ հրապարկեալ լինե
լոյ , կամ վնասու ընկերին . Սակայն , եւս հաւա
նական եւ իկիրաւութեն ապահովագոյն բան
նոյ , որք ասեն , թէ այս իբր ի բաղումս է մեղք
մահացու , որովհետեւ կարէ լինիլ , թ լեզբոսի ,
զի որ առաւել կամեցի յայտնիլ մեղոյ իւրոց բազ
մաց օտար կամ քաղաքին անձանց՝ քան թէ մե
ծաւորին , կամ մեծայարդ ումք . ընդ որում
միշտ կենցաղավարի , կամ ի նմանե պաշտպանի :

Բ . Բայց եթէ որ զզրպարտութիւն զանիրա
ւութիւն կրեալ ընկերէն յայտնեացէ բարեկա
մին իւրոյ ոչ վասն բամբասելոյ կամ վնասելոյ
ընկերին , այլ զի զխորհուրդ ինչ կամ զմիտեա
լութիւն ընկալցի , յայնժամ ոչ է մեղք . դռնէ
մահացու ուն ասէ նոյն լեզբոս :

Երրդն է , մի թէ օրէն իցէ առն զվաճմբւեալն ի
քաղաք ինչ , կրկին վառհմբւեալ , կամ պատմել
զյանգանս նր յայլ ինչ քաղաքի , կամ առաջի
անձանց , որք ոչ գիտեն զայն : Պատասխանեմ
լստ թորեթոսի . առնել զայս դասն վնասելոյ
ընկերին է մեղք մահացու . եթէ ծանր իցէ վա
ռահմբուլութիւն : Բայց առանց այսպիսի չար
գիտաւորութե , ոչ է մեղք մահացու , եթէ
քաղանցանա ուրուք , որ հրապարակեալն է
վնասք դատաւորին , կամ յայտնի ամենեցուն .
ի նոյն քաղաքի յայտնէ այլոց , որք ոչ գիտենն
իսկ .

զայն .

զայն . եթէ վս երկարութեմ ժամանակի չիցէ մոռացեալ յանցնքն նր . կամ կենացն ուղղութեմ զբարի ինչ անուն կրկին ստացեալ : Իսկ ի յայլ տեղիս յայտնել զայս , ուր կարծէ որ հասանիլ վատահամբաւութեն ի սուղ ժամանակի , ըստ Եղեթոսի , ոչ է ընդդէմ սիրոյ կամ արդարութեմ : Ապա թէ հաւանականաբար կարծեցի որ ոչ հասանիլ ի նոյն քաղաքի վատահամբաւութեն այնորիկ , կամ զինի բաղում յոյժ ժամանակաց . և այսու ամիւ պատճեացէ զմեզս նր ի նոյն քաղաքի , ըստ լեզիոսի , մեղանչէ մահուչափ , մանաւանդ եթէ նա , որ զյանցանսն դործեաց . և որոյ վս վատահամբաւ եղև իսկ , զանուն բարի ի նոյն քաղաքի ստացեալ ունիցի , կմ եթէ զվնաս կամ զնեղութի ինչ կրեսցէ ի պատճառս նր . կամ ազգականաց նր հացի նեղութի ինչ կամ վնաս : Սակայն եթէ նա , որ վատահամբաւեալն է , անփոյթ լիցի , վս յայլ ուրեք արատաւորման անունն իւրոյ , որ փշոտ սովոր է լինիլ . և մանաւանդ մինչ յոյժ հեռակացն է , կամ եթէ քք վս ծանր ինչ յանցանաց հրապարակաւ պատժեցի , յայնժամ քաղում անգամ օգուտ իսկ է զայս յայտնել ի խրատ ոյլոյ :

Գ. Չորրորդն է , մի թէ օրէն իցէ երբեմն , վս ոմանց պատճառաց յայտնել ումբ զչաղտնի յանգանս ընկերին : Պատասխանեմ թէ է օրինաւոր , մինչ հարկաւոր է առ ի արգելուլ զնշաճաւոր ինչ վնասն ընկերին հոգւոյ կամ մարմնոյ , յորժամ այլ կերպիւ ոչ կարեմք արգելուլ զայն : ոմ ասեն սոթոս , նաւարոս , լեզիոս , և այլք , որդոն , Գիտացեալ քոյ զգողութեմ ծառայ լինիլ ուրումն , և քր ի նոյնն բաղում անգամ ըմբռնեալ , կարես ազգ առնել այնոցիկ , ընդ որս բնակի . զի զգուշացին . և այլն : Նոյնպէս ի ծանօթանալ քոյ ստուգիւ վս առն , որ կերպաւորեալ զինքն ի բժիշկ , անհմուտ է յոյժ արհեստին . կարես ծանուցտնել այնոցիկ , որոց կարէ

Քննեալ անհմտութիւն իւրով . և մանաւանդ երբեմն ոչ միայն կարես , այլ և պարտաւորիս իսկ 'ի սիրոյ անտի զգաղունի յանցանս ընկերին յայտնել . եթէ անտուստ մեծ իմն քնաս հասարակութե , կամ մասնաւորի ուրուք պատճառիլ երևեսցի : որ և առաւել մեծ համարեսցի քան ըզքնաս անեւան և պատուոյ նք՝ որ զայսպիսի յանցանս գործեաց : Ապա թէ երկրայ մասացիս , թէ արդեօք առաւել իցէ քնասն այն , քան զվատահամբաւութի նք , մանաւանդ պարտ է ունիլ զօգուտ անմեղին : որդոն , եթէ ոք ունիցի ըզգաղունի հերետիկոսութի ինչ , և իցէ երկիւղ զայլս մոլորելոյ , յայնժամ զփրկութի այլոց դէրազանցել պարտ է անեւան և պատուոյ նք :

Դ. Հինգերորդն է մի թէ իցէ մեղք մահացու վատահամբաւել զիւր ինքն . Պատասխանեմ . թէպէտ ըստ ինքեան վատահամբաւել զիւր ինքն ոչ է մեղք մահացու , զի ըստ լեզիոսի , ոչ է ընդդէմ արդարութե , որովհետեւ արեւոյ , անեւան իւրոյ , և 'ի վտանել զայն ույ և զայլ ստացուածս իւր , ոչ ումեք անիրաւի , և ոչ ևս է ընդդէմ սիրոյ , որ ոչ պարաւանդէ առ 'ի ստանալ և պահել զարտօքին բարիս . եթէ ոչ միայն՝ ըստ որում են հարկաւոր հողե որ բարւոյ , մերոյ կամ ընկերին . Ապա եթէ 'ի վատահամբաւութե անտի իւրոյ անձին , ծնանիցի դայթակղութի ինչ կամ քնաս այլոց , թող կարէ լինիլ 'ի յանձնս որոց համբաւ բարի 'ի փրկութի այլոց է հարկաւոր , որպիսի են եպիսկոպոսունք , հոգաբարձութե . և այլն . յայնժամ վատահամբաւութին այն , է մեղք մահացու :

Աւելցերորդն է , արդեօք , և որ ունկնդիր լինի բամբասանաց մեղանչէ : Պատասխանեմ ըստ մբտաց սբյ վիշտին . թէ մեղանչէ մինչ հաւանի բամբասանաց . ըստ այնմ հռոմայ . : || Որք զայոյի սխալ գործեն արժանի են մահու , և ոչ միայն՝ որք զայս առնեն . այլ և որք կամակիցն լինին
գոր

Գործեցեացն :

Արդ՝ կրկին կերպիւն կարէ ոք կամակից ինչ
նիլ բամբասանացն , ուն ասէ թոյլեթոս , այս է ,
ուղղակի . կամ անուղղակի . Աւղղակի կամակից
ինի նա , որ կամ զայլս գրդէ 'ի բամբասանս ,
կամ բամբասանօք նր բերկրի . և նա զնոյն մե-
ղանչէ ընդ բամբասողին զմեղս և զսրմէ իակ
իմանալ պարտ է դբանս սրբոյն բեռնարտասի ,
որ ասէ . թէ || Արդեօք բամբասելն , թէ ունին
դիր ինիլն բամբասանաց անարգագոյն իցէ , ոչ
կարեմ գիւրաւ տարբերել : Անուղղակի կամա-
կից ինի ոք բամբասանայ , որ թէպէտ ոչ գրդէ
զոք 'ի բամբասանս , և ոչ բերկրինօք , ապայն
և ոչ արդելու զայն . կամ ընդ իմանայ բամբա-
սանացն 'ի կարել իւր . և 'ի պարտաւորիլ : և ե-
թէ բամբասանքն իցէ վն նշանաւոր իրի . և 'ի
ծանր նիւթս , և զոր գիւրաւ կարասցէ , մահաւ
չափ մեղանչէ , մինչ աէրն պահանջէ 'ի մէնջ , զի
զմեծագոյն մեղս ընկերին մերոյ 'ի կարել մե' գիւ-
րաւ արդելու արդելուցումք . Բայց ներելի'ր .
եթէ բամբասանքն իցէ վն թեթեւ նիւթոյ , կամ
վասն մեծի ամօթոյն իւրոյ , կամ երկչոտութե-
անձին ընդդէմ կալ բամբասողին չհամարձա-
կեացի . Սակայն եթէ բամբասանքն իցէ վն ծանր
ինչ նիւթոյ , կամ մեծագոյն ինչ մեղս պատճա-
ռէ , յայնժամ պարտ է զինքն իւր ասիպել , և
'ի բաց ընկեցեալ զամօթխածութիւն պարկեշտա-
բար ընդդէմ կալ բամբասողին : Արդ՝ ոչ եր-
բէք մեղանչէ նա , որ զբամբասողն՝ ոչ յանդի-
մանէ . վն առ ոչինչ զօրելոյ յանդիմանուե իւ-
րոյ , զոր կարծէ հաւանականաբար , և թէ զի
մի' բամբասողն առցէ զառիթ առաւել ևս բամ-
բասելոյ : Դարձեալ ոչ մեղանչէ և նա , որ վն
օրինաւոր ինչ պատկառանաց արդելեալ ինի ,
ոնք եթէ ծառայն՝ տն , և որդին հօրն՝ որ բամ-
բասէն՝ ոչ ընդդիմացի . մինչ երևի ինքեան առ-
ուինչ զօրել տյնու ընդդէմ կալով :

Արդ՝ ըստ թուեթոսի, յոյժ անձկադոյնս պարտաւորին մեծաւորքն որքան առ ընդ իշխանութեղեալսն, տա՛ի արդելու զնո՛ ի բամբասանաց, ունիւ յայլ ամ մեղաց. վասն որոյ ամ պատկառանքն, կամ երկոտութի անձին ինս տնմեղադիր սանել զնոսա ի մահացու մեղաց ոչ ինքզորեն. եթէ ծանրապէս բամբասողին ոչ ընդ զիմացին ի տեսանել իւրեանց օգտել այնսնց, ևս եթէ բամբասողացն առ ոչինչ զօրեացեն յանդիմանութիւն, այսու ամիչ պարտին յանդիմանել, եթէ այլք լուծի իւրեանց առնուն զաթիթս զայլ թաղելոյ:

Սակայն ուսուցանէ սբն թօմաս. թէ կարեմք ուղղել զբամբասողս, ոչ միայն յանդիմանելով, այլ և արաաքին ինչ նշանօք. ունի զիմացն տխրութիւն ցուցանել ոչ հաճիլ ընդ այն, ըստ այնմ առկ. 23. հօղմ հիւօխոյ զամպս յարուցանէ, և երեսք լորք զեղու գրդուել. կամ տեղի տալ անտուտ, կմ փոփոխել զքանսն զխօսակցութիւն. և՛:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԻՆՆԵՐՈՐԴ.

Յաղագս յանդուգն դատողութիւն:

Ա. Օ ի ըստ նաւարոսի, ստութիւն, բամբասանքն, և այլ յանցանք ընդդէմ ութ ներորդ պատաւիրանիս իբր ի բաղումս յանդուգն դատողութեալ յառաջանան. և զմեծագոյնսն ինչ ընդ զնոյնցն զմեծաւորութիւն. վայլ և զամանէ կարծ ի կարծ, յարգապետեսցուք աստ:

Արդ՝ դատողութիւն աստ, ոչ նշանակէ զդատել զատաւորին զընդ իշխանութեղեալսն, այլ ըզդործ մտաց, որով իւրաքանչիւր յատուկանն զընկերէն ի մէջ իւր, խորհի զինս, և սահմանէ, կամ հաստատէ զայն: Եւ այսու իմացմամբ զելիս իբր աստիճանս կարեմք զնել վասն դատողութե. զոր բք յղանայ առ ինքն զումբէ:

Առաջինն է, որով բք վասն շարեաց ընկերին երկ

երկմտի , և առ ոչինչ կողմն հակի . Երկրորդն է , մինչ կարծէ : Թէ է չար ինչ . և ակար ինչ հաւանութիւն համարի . Թէ է այնպէս . սակայն երկեւղին ներհակի նր . Երրորդն է , մինչ որ կատարեալ հաւանութիւն և հաստատ մտացն վճռովք դատէ : Թէ է այսպէս :

Եւ 'ի գիտել մեր զայս , Ասեմ նախ , Թէ ճշմարիտ է , զի երկբայիւ , կարծել . կամ դատել զընկերէն է իմն ինչ անզանազան ըստ բարւոյ . և բարի և չար կարէ լինիլ : և է բարի , եթէ լինի ըստ կանոնի ուղիղ բանի , և է չար , եթէ 'ի կանոնէ մոլորի ուղիղ բանի . Ուստի ասէք քննիրն մեր , յօհաննու . 7 . || Մի ըստ աչս դատէք , այլ ուղիղ դատաստան արարէք :

Երկրորդ . երկբայիւ , կարծել , կամ դատել չար ինչ զընկերէն յերեւիլ բաւական պատճառաց առ այս , ոչ է ասօրինաւոր , ուր ուսուցանեն վարդապետք 'ի հասարակի . և ըստ լայիմանի . մեծադոյն պատճառք և յայտնի նշանք խնդրին 'ի կարծիւ , քան յերկբայիւն . սոյնպէս և աստ 'ի դատել . քան Թէ 'ի կարծել :

Ք . Խնդրեացես , Թէ որպիսի պատճառք , և քանք առ 'ի ուղղութիւն երկբայիւ . կարծել . կմ դատել չար ինչ զընկերէն բաւական համարի : Պատասխանեմ , Թէ ոչ կարէ տալ ստոյգ ինչ կանոն . ուր ասէ սոթոս այլ դատողութիւն խոհեմ , և բարեպաշտօն տուն բացբոլչել պարտ է , նկատեալ 'ի յատկութիւն իրին . յորպիսութիւն անձին , և յայլ պարագայս : վս որոյ 'ի լինիլ այսոցիկ ամից երբեմն յոյժ դաղանի և շփոթեալ , ուր ասէ Թոյեթոս , կարէ պատահիլ բազում անգամ , զի որ խաբեացի համարելով ունիլ զբաւական պատճառս երկբայելոյ , կարծելոյ , կամ դատելոյ . մինչ իրաւի ոչ ունի , զբաւական պատճառս . մանաւանդ յորժամ յարտաքին գործոց անտի դատեսցէ զդիտաւորութիւն , և զայլ ներքին ներդործութեց գործողին . Ուստի բարեք խակէ

յոյժ զանձինս մեր ի բաց ունիլ յայսպիսի դա
տողութիւն . և թողուլ նոյ միայնոյ ի դատել . և
թէ հարկւորութիւն կամ օգտկրութիւն անձին մերոյ,
կամ ընկերին առ այս չպարտաւորեացէ զմէզ . և
յայնժամ զքանն և զնահեմութիւն պարտ է ի
դարձ ունիլ . և ընդարձակել առ այնքան որքան
ունին զսատեղութիւն արտաքին երևոյթք , և ար
գելուլ զանձն , զի մի՛ անցցէ զչափու արդարու
թեւ և սիրոյ :

Գ. Երրորդ յանդուգն գատողութիւն , կամ դա
տողութիւն այն , որով ոք ազատաբար , և զգու
շութեամբ բանին դատէ զընկերէն վն չարի ինչ
թեթեւ և անբաւական պատճառօք կամ նշանօք ,
է մեղք մհցւ . և թէ չարն այն է ծանր , և արա
տաւորէ յոյժ զանուն գատելոյն . ուն ասէ սքն
թօմաս , Եւ այս է դատողութիւն , զոր արգելքն
նորն Զրատելով . || Մի՛ դատիք , զի մի դատիցիք ,
մատ . 7 . և զուկ . 6 . ուն իսկ մկնեն սքն օգոստ .
ի բանս նն ի լեառն , և սքն բարսեղ . Ապա ե
թէ չարն է թեթեւ , և ոչ արատաւորէ յոյժ զա
նուն ընկերին . միայն է մեղք ներելի :

Եւ ի լինիլ ճշմարիտ այսոցիկ երկոյ , և հա
մաձայն նմ անձաբանիցն բանից , առ մի ինչ ոչ
միաբանին ծծաբանք , այս է , թէ որպիսի մեղք
իցէ թեթեւագոյն պատճառօք և նշանօք կար
ծել զուսեքէ զչար ինչ , ուն սովոր է պատահիլ
բաղում անգամ : Արդ՝ երեք են բանք անձաբա
նիցն վասն խնդրոյս . Առաջինն է , թէ նմ
յանդուգն կարծիք վն ծանր ինչ չարի ընկերին
է մեղք մահացու . Երկրորդն է , թէ կարծիքն
այն , որ յղացեալ լինի տկար ինչ հաւանութեմ
և երկիւղիւ ներհակին , ոչ երբեք է մեղք մա
հացու . ուն ասեն սքն թօմաս , և սքն օգոստի
նոս . որ և ի մեկնութիւն սրբոյն յօհաննու , ասէ
|| Այսպիսի կարծիքս առ մարդկային փորձութի
ւն պատկանի , առանց որոյ ոչ կարեմք անցուցա
նել զեւանս զայս , ապա եթէ ոչ կարեմք փախ
նել

չիլ 'ի կարծեաց , զի եմք մարդիկ , զգուշացուք
 գոնէ 'ի դատողութե . այս է . 'ի սահմանական
 և 'ի հաստատ վճռոյ : Իսկ երրորդն որ հաւանա
 կանադոյնն քան զամ . է . թէ յանդուդն կար
 ծիք բազում անգամ է միայն մեղք ներելի , և
 կարէ երբեմն լինիլ մեղք մահացու 'ի պատճառ
 ծանրութե յիւթոյն , նկատմամբ առ ոմանս ան
 ձինս . ունի եթէ ամ զեպիակոսոս ոք զգարդա
 բեան իմաստութե և բարեպաշտութե 'ի թե
 թեւագոյն ինչ նշանց կարծեացէ հերետիկոս , կմ
 թէ գործեալ իցէ զեղեռնային , և զգայթակ
 զեցուցիչ մեղս ինչ . ունի ասեն սոթոս և լէզիոս ,
 որ և զվճիռս զայս բազմոք հաստատէ , սակայն
 զանազանէ ևս զկարծիսն զայնսոսիկ , որք յառա
 ջանան 'ի մոլորութե ինչ մտացն և զայնոսիկ ,
 որք 'ի վատթար ըղձիցն կամաց . քանզի կար
 ծիքն այն է միայն մեղք ներելի , որ յառաջա
 նայ 'ի մոլորութե ինչ մտացն . որով չք ըմբռնէ
 զնշանս իբրեւ զբաւականս , առ 'ի կարծել զընկե
 րէն զլար ինչ . և անհ.դ լինի առ 'ի քննել և
 որոնել , թէ արդեօք բաւական իցեն այնոքիկ .
 և է ևս պատրաստ առ 'ի բաց ընկենու զկար
 ծիսն 'ի ճանաչել իւր , թէ պատճառն այն չի
 բռն առ 'ի կարծել զընկերէն զլար ինչ . իսկ կար
 ծիքն այն է մեղք մահացու , որ յառաջագոյն ,
 'ի վատթար ինչ ըղձիցն կամաց , և չարակամու
 թեւ առ ընկերն , որ լինի , զի ևս զկնի ճանաչե
 լոյ , թէ նշանքն այնոքիկ չեն բաւական պատ
 ճառք , այսու ամիւ կամի տակաւին մնալ և ան
 ետիլ 'ի կարծիս իւր , որ է վստանի ինչ չարի ըն
 կերին . որ և 'ի մեծագոյն վատահամբաւութի
 նր զիտէ :

Իմաստութե իսկ արն օգոստինոս 'ի բանս ան
 'ի լեառն || Երկու են ասէ ազգք , յորում զգու
 շանալ պարտիկ յանդուդն դատողութե , Աստ
 ջինն է , մինչ անդիտանամք ստուգիւ . թէ ո
 բով հոգւով այս ինչ եղև Երկրորդ մինչ ոչ
 Մյ 4 ԹԴԵ

Յաղագս տասնաբանեայ
 դիտեմք հաւատեալ, թէ որպիսի լինելոց է,
 որ այժմ բարի, կամ չար երեւի, վասն զի եթէ
 ոք վստկարութեւն տամբքին ոչ կամեսցի պահել,
 և դու չհաւատացեալ ընդ այս, որ կորստութեն
 անտիւն տատանիլ համարեսցիս զնա, յանդիմ-
 նութիւն դատեցար։ Այլ և եթէ զյայտնի որ-
 կորստութի, կմ զարբեցութի ծանուցեալ քոյ,
 ընկերին դիցես՝ ի սրաի, թէ ոչ երբէք կարէ ուղ-
 զիլ և ի բարեգոյնս դառնալ։ և ևս յանդիմնու-
 թիւն դատեցար։ Արդ՝ մի՛ լիցի մեզ յանդիմն-
 նել զայն, զոր ոչ դիտեմք, որով հոգւով լի-
 նին, և մի ևս յանդիմանել զոր դիտեմքն, իբր-
 յուսահատ ուղղուն, զգոյշ լիցուք ի դատելոյ,
 զորմէ այժմ ասէ, մի՛ դատեք, զի մի՛ դատեա
 ցեն զձէնք։

Դ. Խնդրեսցես, մի՛ թէ զայնոսիկ, զորմէ երկ
 բայիմք, թէ որով դիտաւորութիւն լինին. ուար-
 տիմք ի բարեգոյն կողմն մեկնել։ Պաաստիսու-
 նեմ, ի լինիլ հաւասար նշանացն յերկուց կող-
 մանց, եթէ կամեսցուք դատել զընկերն, յայն-
 ժամ ուարտ է մեզ ի բարեգոյն և ի հաճոյա-
 բարն դատել ի կողմն, զի ըստ սրբոյն թօմայի,
 բարեդ յնէ յերկբայուն բազմիցս անալիլ բար-
 ւոք կարծեցեալ զընկերէն, քան թէ միանդամ
 և եթ չարեօք կարծեցեալ զընկերէն՝ պատրիլ։

Սակայն ըստ լեզիոսի, առ ի զգուշանալ ի մեա
 սու ինչ կամ առ ի խրատել և ուղղել զոք ասպա-
 հովագոյն է զկարծիան մեկնել ի մեասակարա-
 ցոյն կողմն, և ոչ թէ համարելով զընկերն դող.
 կամ ամբարիշտ, այլ ենթադատելով թէ այն
 սէս զգուշանալ պարտ է ըստ արաքնոյն ի յօ-
 գուտ իւր և այլոց։ ուն թէ ի տարակուսի իցէ
 բարութիւնն ունձին, զոր և ասէ սբն թօ-
 մոս. վստկարիկ յընդունիլ մեր վանճանօթ ոք
 ի տուն, կարեմք ըստ օրինաց զգոյշ լինիլ ընկի-
 մերոց այնպէս, ուն թէ ի կարծիս իցէ բարութի-
 ւն. թէ սէտ ոչ դատեմք զայն ամբարիշտ, կմ

գող և այլն . Այսպէս ևս մեծաւորքն թէպէտ լը ներքնոյն զերկրայելի գործս ընդ իշխանութեղելոյն 'ի բարեղոյննպրտին մեկնել կողմն, բայց առ 'ի զգուշացուցանել զնս 'ի չարէ , և առ 'ի խրատել զնս , կարեն այնպէս վարիլ զնոքօք , ուղ թէ զբարութէ նոյ երկրայեսցին :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՏԱՍՆ ԵՐՈՐԴ .

Յաղադս թէ քանի կերպիւ մեղանչել կարէ ընդդէմ՝ ութնեւորդ պատուիրանի տասնաբանեայ օրինաց :

տ. Մեղանչեն նախ ընդդէմ հրամանիս, որք ապտուութիւնսն զսուտինչ, որ է մեղք մահացու 'ի լինիլ մեղատար պատուոյն նոյ և բարւոյ մեծաւորին : Մեղանչեն և նոքա , որք կեղծաւորին սրբութիւն վարուց . Եւ որ այնքան ծանրագոյն է , որքան առաւել դիտէ 'ի մեղս ընկերին , ուղ և թէ զքեղծաւորեսցի առ 'ի սեբ մտնել զաղնդս ինչ : այլ և արք՝ որք զգետուք և հանդերձիւք ծայնին 'ի տեսակ իդի , կամ կանայք 'ի տեսակ առն . և այս 'ի լինիլ վս չար ինչ վախճանի , կամ 'ի պատճառել զմեղս ինչ և զգայ թաղկութի :

Մեղանչեն և նոքա , որք առանց օրինաւոր իշխանութե , մատուցանեն զինքեանս 'ի դատաւոր , կամ նմին ցանկան առանց դիտութե օրինաց և իրաւանց : Եւ և դատաւորք , որք զծանօթութիւն օրինաց և իրաւանց ծուլանան պահել , և որք զվէճս , որ ոչ պատկանի նոյ կամեցեալ լը անլ իբր դատաւոր , յանդգնին դատել զայն . այլ և որք ընդդէմ հաստատելոյն կամ ընդդէմ օրինաց և իրաւանց դատեն , որք զկերպ օրինացն 'ի դատելն ոչ պահեն . Եւ ևս որք առանց յառաջագոյն վատահամբաւելոյ ուրուք , կամ ունելոյ զբաւական նշանս մս դողոնի յանցանաց

նաց ուրուք սկսին առնել զքննութի զյանցաւորն անպատեհաբար հարցանեն . և ՚ի պատասխանին ստիպեն . որք մարդահաճութիւն , կաշառօք կամ այլ չար ինչ ակտիւք մարդին յողիղ ճանապարհէ արդարուե . ՚ի դատելն . կամ ՚ի տալ զանիրաւ վճիռս ընդդէմ արդարութե , կամ ընդ եկարել զդատ վճիցն . կամ ընդ առնել զայլ ինչ ընդդէմ արդարութե , կամ ՚ի թոյլ տալ առնել . նաև որք վտան դատելոյ , կամ վնաս զատաստանական դործոց պահանջեն առաւել . քան զոր օրէնքն և օրինաւոր սովորութիւն վնասարար վարձուցնց սահմանեալ են :

Բ. Մեղանչեն և ևս . որք զյանցանս ուրուք , որ բարւոյն հասարակութեն է մեասակար , չծանուցանեն յորժամ պատշաճաբար կարեն . կամ որք ընդդէմ ը կերին յարուցանեն զկոխ և ըզվէճ վնասելութե , վրէժխնդրութե կամ վնասլ ինչ չար վախճանի : կամ որք նենդութիւն և պատիր ինչ թղթով վարին ՚ի դատաստանի :

Մեղանչեն իսկ , որք կուեալ ՚ի վկայ , և ըստ օրինացն կանոնի հարցեալ ՚ի յօրինաւոր դատաւորէն . զիմն ինչ սուտ , կամ հոմանունութիւն , և ընդդէմ մտաց իսկ դատաւորին պատասխանեն . սոյնպէս ևս իմանալ պարտ է վասն յանցաւորացն . որք և ևս մեղանչեն յորժամ ընդդէմ կան օրինաւոր դատաւորին վճռոյ , կամ պաշտօնէից նր ՚ի կատարել զհրաման դատաւորին . կամ բռնաբարեն զնս :

Մեղանչեն ևս ընդդէմ պատուիրանիս , որք զպատիւ ընկերին անարդ բանիւք արատաւորեն . զնախատինս և զարհամարհանս նմա հասուցանեն . և զգաղանի յանցանս նր առաջի բազմազյանդիմանեն , կամ զայլ խրաքանչիւր յանցանս նր ՚ի ծաղր և ՚ի նախատինս նր , առաջի արկանեն :

Դ. Մեղանչեն և ևս , որք զանուն ընկերին ՚ի ծածուկ բամբասեն , և դնեն ՚ի վրնր զսուտ ինչ

ինչ յանցանս, կամ զայնսկ բանիւք. մեծցնեն. կամ զդադանի յանցանս նր յայտնեն, կամ զուղիղ գործս նր չարեօք մեկնեն, կամ ծածկել և նըռնաղեցուցանել ջանան. կամ լռեն զնոցանէ. կամ զնոյնս գաղթուք և կեղծաւորութիւն գծմեն. մինչ ի լռութիւն անտի և ի գաղթութիւն հետեւի վնաս ինչ անուան ընկերին :

Այլ և որք գրդեն զայլս ի բամբասանս. կամ բերկրին բամբասանօքն այլոց. կամ ի կարել խրեանց և ի պարտաւորիլ ոչ արդելուն զբամբասանս և նաև որք շողմոգութիւն յարուցանեն զլուիւ և զխառնութիւն ի մէջ երկուց : Եւ ևս որք չարագրեն զգրեանս ի նախատինս և ի վատահամբաւութիւն այլոց. կամ տարածեն առ այլս. կամ զայնոսիկ չար հոգւով ընթեռնուն. պահեն. կամ այլոց տան լընթեռնուի :

Եւ ապա մեղանչեն, որք անձնի շտանութիւն և յանդգնաբար կարծեն. կամ դատեն զչար ինչ զընկերին. կամ զբարի և զանդանազան գործս ընկերին չարեօք մեկնեն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐ ՈՐ Դ

Յաղաքս հատուցման վն յանցանելոյ զեօթն, երորդ պատուիրանաւս :

Այլ երկուց կարեմք պարտաւորիլ հատուցմանց վն յանցանելոյ զպատուիրանաւս. վն երկուց վնասուց, անուան կամ պատուոյ. և ընչից, որ ի նմանէ կարէ ծնանիլ : և զերկաբանիւրոցն կարճ ի կարճոյ սասացուք :

Եւ նախ որքան առ հատուցումն ընչից, ճշմարիտ իսկ է վասն սասացելոցս յանցեալ հատուած, զի ի պատճառս ստութեան, անարդելոյ և բամբասանաց ծնանի պարտաւորութիւն ինչ հատուցման. քանիցս ստութիւն, անարդելութիւն, կամ բամբասանելութիւն անիւրաւ վնաս ինչ հասանի ու :

ուսմբ, ըստ կերպիցն զորս ցուցաբ յանցեալ
պրակն. հոմ. 11. համար. Թ:

Երևի և ևս, թէ դատաւորն, որ կամ ի գա
տելն. կմ յայլ դատասանեական դործս առնէ դա
նիրաւութի ինչ, որ լինի պատճառ փաստ ան
մեղին, ի հատուցումն նր. պարտաւորի. Կոյնմ
և նա, որ ստութի ամբաստանէ զոք, կմ տայ
զվկայութի սուտ ի դմաստանի. պարտաւորի ի
հատուցումն փաստուն պատճառելոյ:

Եւ որքան առ հատուցումն անուան և պատ
ւոյ, գիտելի է ըստ հասարակ բանիցն իմաստ
նից. զի պարտէ հատուցանել զհամբաւն և ըզ
պատիւն բարձեալ յընկերէն ի լինիլ երկց յատ
կութեցս: Առաջինն է, եթէ ստուգիւ բար
ձեալ իցէ համբաւն. և արատաւորեւ շանուան.
Երկրորդ եթէ անիրաւութի իցէ բարձեալ.
Երրորդ եթէ լիցէ վերստին նորոգեալ ա
նուն նր: Արդ՝ գիտացեալ մեր զերիս յատկա
թիս զայստիկ:

Թ. Ասեմ նախ. թէ նա, որ վատահամբա
ւեաց զանուն ընկերին դնելով ի վր նր զսուտ
ինչ, պարտաւորի ի հատուցումն համբաւոյ ցու
ցանելով զստութի իւր. ոմ հաստատուն սքն
թամաս, սոթոս, նաւարոս. և այլք. ոք և հա
մարին, թէ առ այս յայնժամ պարտաւորի ոք,
մինչ այլ կերպիւ նորոգել բաւական զհամբաւ
և զանուն ընկերին զոր անիրաւաբար եբարձ,
ոչ կարացի:

Ասեմ երկրորդ. թէ նա, որ վնասմբաւ արար
զընկեր իւր զգաղունի յանցանս նր յայտնելով,
ի հատուցումն համբաւոյն պրմաւորի, և ոչ թէ
ասելով, թէ զրոպարանի իցէ զընկեր իւր ստութի
զի այս է յայտնի ստութի. (ոմ ի վերոյ ասացելոցս
երևիւ) այլ՝ այլ ինչ կերպիւ, այսինքն ասելով,
թէ չարեօք և անզգուշութի խտեցեալ իցէ,
ոմ ուսուցանէ սքն թամաս. կամ թէ ասել. թէ
պէտ զայն ինչ զոր ասացի ճշմարիտ կարծիս:

ապա

սուրածանեայ զանդդուշուի իմ և զտղխոռութի .
 ոսկ ասէ մեծն յահաննէս : Բայց եթէ իցէ եր-
 կիւղ . զի մի առաջի խոհեմ և իմաստուն և ու-
 չիմ արանց , կերպ խօսակցութեա լիցի առաւել
 'ի հաստատութի յանցանաց ընկերին , քան թէ
 'ի յուղղութի անոճան նք . Սոթոս և այլք բար-
 ւոք ևս համարին . յուելն յայնժամ , և յայլ ինչ
 պատահման միշտ դովել զընկերն վատահամբա-
 ւեալ , վն այլ ինչ իրաց առաջի նոյնաց չ զի այ-
 սու լիցի հատուցումն ինչ վատահամբաւման իւ-
 րոյ : Զաւել վալենտինեանն , թէ նա , որ այ-
 սու վատահամբաւեաց զընկերն , կարէ այլ ինչ
 հոմանունութք , կամ մտացն այլայլութք վա-
 րիլ 'ի շինումն անոճան ընկերին . և 'ի ԶնԶումն
 ասացելոցն 'ի մտաց ունկնդրաց . Եւ զայս վեր-
 ցինս հնար միայն 'ի տակտակ այլոց կերպից , և 'ի
 մեծադոյն հարկաւորուն 'ի կիր արկանել սարտ
 է 'ի շինումն անոճան ընկերին մեծաւ զդուշու
 թեամբ :

Դ. Ասեմ երրորդ , թէ նա ևս , որ զդադունի
 յանցանա ընկերին լռեալ , յայլմէ ասէ այլում ,
 պրտւրի 'ի հատուցումն անոճան 'ի ճանաչել ,
 (ոսկ բազմիցս լինի) թէ այնու սերմանեալ իցէ
 'ի լսողս կարծիք չար զընկերէն , և զայս կարէ
 առնել կմ ըստ վերոյ ասացել կերպի , և կմ ցու-
 ցանելով նց , և որքան կարէ համոզելով նց ,
 թէ որքան անհաւատի իցէ , և բազում ան-
 դամ սուտ՝ զոր լռեալ յուսմբէ պատմեն այլոց :

Եւ պատճառն է . զի յանիրաւարար վնասել
 անոճանն ընկերին . ծնանի պարտաւորութի հա-
 տուցման . իսկ այսու , ոսկ ենթադրեմք , վա-
 տահամբաւի ընկերն . ուրեմն և պարտ է հա-
 տուցանել :

Բայց են ոմանք պատճառք որք 'ի հասարակի
 անմեղադիր առնեն յոչ հատուցանելն վնասու-
 գոյն , որ զընկերն վատահամբաւեաց : Առա-
 ջինն է , եթէ վատահամբաւեալն շնորհեցէ վա-
 տա

տահմաբաւոյն զհատուցումն . և այս՝ եթէ չիցէ
այնպիսի անձն , որ ոչ կորսնցէ շնորհել , որ
պիսի են անձինքն այնորիկ , որոց բարի անուն
հարկաւոր է բարւոյ հասարակութե . և ապա
ոչ պարտին անհող լինիլ , և զիւրաւ շնորհել
վատահամբաւոյն զհատուցումն շինութե ան-
ունն : Երկրորդ , եթէ վատահամբաւուն խո-
հեմաբար կարծեսցէ , թէ նա առաջի որոյ զըն-
կերն վատահամբաւեաց , մոռացեալ իցէ զբանս
իւր : Երրորդ եթէ ի բանից իւրոց չիցէ վա-
տահամբաւեալ ընկերն , ցո , նա , որոյ առաջի
յայտնեցան յանցանք ընկերին . արդէն ծանու-
ցեալ իցէ նց . կամ ոչ երբէք հաւատացի բա-
նից նր : Չորրորդ եթէ համբաւն բարձեալ ,
այլ ինչ ճանապարհաւ վերստին նորոգեալ իցէ ,
Հինգերորդ եթէ հատուցումն համբաւոյն բա-
րոյականաբար իցէ անկարելի : Վեցերորդ , ե-
թէ չիցէ հնար հատուցանելոյ առանց վատա-
համբաւութե անձին իւրոյ . որ է մեծագոյն յոյժ
քան զայն , ոպ եթէ եպս կմ նշնար ոք վատահա-
մբաւեալ իցէ զդռեհիկ օմն , ոչ է պարտական մե-
ծաւ վնասու պատճոյն իւրոյ հատուցանել ան-
ունն գռեհիկն . այլ բաւական է յորքան կարե-
առանց իւրոյ անձին պատուոյ վնասու հատուցա-
նել . այս է գովել զնա այնու առաքինութի , որոյ
ներհակաւն վատահամբաւեաց . կմ այլ ինչ կեր-
պիւ , որ բարեգոյն և վայելուչ իսկ երեւի ըստ
դատողութե առն խոհեմի :

Գ . խնդրեսցես , մի՛ թէ յոչ կարել հատու-
ցանել համբաւոյն պարտ է վճարել արծա-
թովք . Պատասխանեմ թէպէտ հաւանական
իսկ երեւի բան վարդապետացն , որք ասեն , թէ
այս կարել լինիլ . և ապա պարտ է առնել . Սա-
կայն հաւանականագոյն է բան նց , որք ասեն ,
թէ ոչինչ արծաթովք ըստ պարտին կարել հա-
տուցանիլ համբաւն : ըստ ոյնմ առկց . || Լաւ է
անուն բարի , քան զդանձաւ բազում . և մինչ

անունն է մեծագոյն բարի , ապա և ոչ ոք պարտաւորի 'ի հատուցումն այնորիկ փողովք :

Արդ՝ զոր ասացաքն վստանեան շինութիւն ըզնոյն իմանալ պարտ է և պատուոյն հատուցման . զի անարգել ուրուք զընկերին պատիւ , և յարհամարհել զայն անիրաւաբար , պարտաւորի 'ի վերստին նորոգումն . և 'ի հաճել զանձն անարգեալ . կամ խնդրելով զթողութիւն 'ի նմանէ , կամ զայլ ինչ աւնելով , որ կարասցէ համարիլ բաւական 'ի հատուցումն պատուոյ ըստ գատողութիւն խոհեմ առն :

Պ Ր Ա Կ . Ի Ն Ն Ե Ր Ո Ր Դ .

Մեկնեացուք զիններորդ և զտասներորդ պատուիրանն տասնաբանեայ օրինաց :

Մի՛ ցանկանար կնոջ ընկերի քո .

Մի՛ տան , մի անդամտանի , և այլն .

Եւ մի՛ ամ ընկոյ նր :

Եւ թէպէտ , որք այսօրուք երկրորումք պատուիրանեքս տասնաբանեայ օրինաց արդէլեալ լինին . երեւին իսկ արդելեալ 'ի վեց երորդն և 'ի յեօթներորդն , որք ոմ և այլքն . ոչ միայն հրաժարեն զեզ յարտաքին դործոց , որք ընդդիմանան ամային օրինաց . այլ և 'ի ներքնոցն . սակայն (ոմ ասէ սքն Թօմաս) ոչ առանց մեծի պատճառի զայսոսիկ երկու վերջին պատուիրանս յաւել ամ վերնոցն . Նախ առ 'ի ցուցանել զկատարելութի օրինաց իւրոց , և զզանազանութի նր յօրինացն մարդկանց . || Զի մի կային օրէնք (ըստ հռօմ . ուսուցարանին) պարունակեն միայն զարտաքին դործս . իսկ ամայինն , զմաքրութի և զսրբութի հոգւոյն այլև զամբողջութի նր խնդրեն : Երկրորդ առ 'ի բա

ցորոշխրատեղ զմեզ, թէ զհարգ զգոյշ, և փայտ
պարտ է իննիլ առ 'ի փախել 'ի մեղացն, որք
միայն խորհրդով և հոգւոյն նկատմամբ գործին,
մինչ ըստ ժողովոյն թրխանն թինոյ. || Բազում
ան՝ ամ ծանրագոյնս վերաւորեն զհոգին. և որո
գայթաւոր յոյժ են՝ բան զայնոսիկ, որք յայտ
նի գործին:

Արդ՝ ուսուցանէ հոգմ. ուսուցարանն. թէ
կրկին պատուիրանս այս ոչ արդելու մեզ զնոյն
զորութիւն ցանկալոյ, զոր պարգևեաց մեզ ամ
տրտիւն բնութե, այլ զչար կիրառումն նր. և
զանգիստ ցանկութիւն զայն, որ անցանէ ըզ
վախճանաւն, որ կացուցեալ է յուղիղ բանէ.
կամ բողձալով չարաց, այս է. շնութե, ար
բեցուն և՛. և կմ' ցանկալով բարեաց անիրաւա
բար և անկարգօրէն: Եւ որովհետեւ այսօրիկ
բարեբխի երևին յասացելոցս յանցել պրակս,
աստ միայն կարճ 'ի կարճոյ յաւելցուք զկերպս
ինչ, որովք ըստ հոգմ. ուսուցարանին. կարեմք
մեղանչել ընդդէմ պատուիրանացս այսօրիկ:

Բ. Եւ նախ մեղանչէ ընդդէմ իններորդ
պատուիրանիս, ոչ միայն նա, որ կեռջ ընկերին
շուռն աստիճ ցանկայ՝ այլև որ զայն ամեւ 'ի կին
յառաջք զպատկիլ նր ցանկայ. անկարգ փափա
քանօք: և այս նախ 'ի պտճոս վտէրութե ցանկու
թենն այնորիկ. և սուր վտանդին, զի մի՛ այնու
ցանկացի մահու առն նր. կամ սպորինաբար
փարելոյ զնովա: Եւ զայս իմանալ պարտ է
ոչ միայն վն ամուսնացեալ կանանց. այլ և վն
խօսեցեալ աղջկան. Արդ՝ ցանկալ այսօրիկ ոչ
երբէք է օրէն. ուր և ոչ լուծանել զխօսեցե
ալսն. կամ զխոսամուռն նր աղականել:

Եւ որքան առ տաններորդն դիտելի է, զի
ըստ հոգմ. ուսուցարանին մեղանչեն մանաւանդ
ընդդէմ պատուիրանիս, որք ազահութե մեծաւ
փափաքին հարստութեց. այլոցն գոյից հառա
չեն. և չար և սպորինաւոր արհեստիւք զինչս
իսկ

խրեանց առատացուցանել փափաքին . և կամ
առ'ի շահիլ յոյժ-գինս սրնդին և զքաղին 'ի խաղա-
ք . Մեղանչեն և վաճառականքն , որք սովու
և չքաւորութե տարւոյն ցանկան , կամ որք խո
ժողին 'ի ինիլ այլոց , բաց 'ի յինքեանց , որք վա
ճառեն կամ գնեն . զի ինքեանք կարասցեն վա
ճառել և գնել ըստ հաճոյից իւրեանց , կամ
որք ցանկան չքաւորելոյ այլոց , զի 'ի վաճա
րելն կմ 'ի գնելն ունիցին զմեծադոյն օգուտս :
Նշնալես և զինուորք , որք ցանկան պատերազ
մի , զի առանց պատժելոյ կողոպտեսցեն ,

Այլ և բժիշկք , որք ցանկան հիւանդութե
այլոց : փաստաբանք , փոխանորդք . և գատա
ւորք , որք փափաքին վիճիցն և կադողաց առա
տութե , և երկարութե : Նաեւ արհեստաւորք ,
որք ծարաւեալ շահու ցանկան սովու և չքաւո
րութե իրացն այնոցիկ , որք պատկանին 'ի պահ
պանումն և 'ի պիտոյս կենաց , զի 'ի վաճառելն մե
ծառն շահեսցին : Եւ թէ զիարդ վասակար և
չար է վառթար և ատելի ցանկութիս այս 'ի յա
ռաջագայիլ ազատ կամօք , ցուցանէ առաքեալն .
Բ. Տիմ. 6. աւելով . || Չի ոչինչ բերաք յաշխարհ
և ոչ տանիլ ինչ կարասցուք . այլ ունիմք զկե
րակուր և հանդերձս և այնու շատասցուք . իսկ
որք կամին մեծանալ , անկանին 'ի փորձուիս ,
և յորոգայթս քառանալի . և 'ի բազում ցան
կութիս անմիտ և վասակարս . որք ընկղմն ըզ
մարդիկ 'ի սահումն և 'ի կորուստ . Չի արմատ
ամ չարաց արծաթսիրութիւն է :

Եւ մինչև ցայժմ զմեծային ոլատուիրանաց
տասնաբանեայ օրինաց , յամենամեծ յամենակա
տար և յամենադարդ օրինադրին՝ պատիւն և 'ի
փառս :

Գ Լ Ո Ւ Խ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ :

Յաղագս պատուիրանաց եկեղեցւոյ :

Պատուիրանք եկեղեցւոյ 'ի հասարակի են
 հինգ . որաց Առաջինն և Երկրորդն են վս
 սք առնելոյ զառուրս տօնից . և լսելոյ զսք
 օրամբարդն 'ի նոյն առուրս : Երդն է վս պահե
 լոյ զառուրս ինչ, իսկ Չորրորդն և Հինգերորդն
 է, խոտաովանիլ խորհրդաբար դռնէ միանգամ
 'ի տարւոջ . և հաղորդիլ դռնեայ 'ի զատկի :
 Արդ՝ զառաջնոյ և զերկրորդէն վարդապետեալ
 մեր 'ի վերոյ 'ի մեկնութի տասնաբանեայ օրի
 նացն պարզաբանեցաք . զչորրորդն և զհինգե
 րորդն ևս 'ի մեկնութի խորհրդացն 'ի տեղեա իւր
 ցուցաք : Ուստի աստ միայն զերրորդէն, այս է
 զպահոց, վարդապետեացուք :

Պ Ր Ա Կ Մ Ի Ա Կ :

Մեկնեացուք զերրորդ պատուիրանն եկեղեց
 ւոյ վասն պահոց :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն :

Յաղագս թէ զինչ խնդրի առ պատկանաւորն
 պահպանուան պահոց :

Առնեն պահոց, զերիս ինչ նշանակէ .
 նախ 'ի բաց կալ 'ի մուտութեանց . և
 'ի մեղաց . ըստ այնմ սրբոյն օգոստ . || Մեծ և
 ընդհանուր պահքն է Ժուժկալել յանօրէնունց
 և յանիրաւ ըղձից աշխարհիս, որ և է պահք
 կալ

կատարեալ : Երկրորդն վնճի ժողովալուէ յմեկերակրոց . և ըմպելեաց . որ և անուանի պահք բնական և այս խնդրի ըստ պատուիրանի եկեղեցւոյ առ 'ի հաղորդիլ . ոմ պատգաք 'ի վերոյ 'ի յրնձեռուած խորհրդոց . գլ' . 3 : Երրորդն վնճի ժողովալութեն ինչ , և հրաժարման 'ի կերակրոց ըստ սահմանելոյ եկեղեցւոյ , և անուանի եկեղեցական պահք . և զորմէ պարտ է իմացել լինիլ յառջգրեալ խնդիրս : Եւ 'ի մեկնութի որոյ :

Ասեմ նախ , թէ երեք ինչ խնդրին առ պարտաւորն պահպանումն եկեղեցական պահոց : Առաջինն է բնարութի կերակրոց . կամ հրաժարումն 'ի մտոյ . ոմ ուսուցանէ սքն թօմաս . և հաստատի մշտնջենական սովորութեամբն և աւանդութեն եկեղեցւոյ , որոյ և վկայքն են սքն բարսեղ . սքն օգոստինոս , և այլ բազումք , Եւ թէպէտ ոչ միայն 'ի մտոյ . այլև յայնոցիկ , որք 'ի կենդանեացն յառաջագային . ոմ զձու . և զկաթն . և այլն . յաւուրս պահոց պարտ էր ժողովալել . ոմ երևի 'ի բանիցն սքն դրի դորի պատկն առ օգոստինոս եւնսն ընկղաց , այլ և 'ի հաշակաւոր պահան վեցաւուրց մեծի շաբաթուն , միայն չորեղինօք , այս է . հացիւ և ջրով և բանջարօք պարտ էր կերակրիլ , ոմ առ սքն կղէմէս . և սքն եպիփան . Սակայն եկեղեցին վնճի օրինաւոր ինչ պատճառի զառաջ նապահ խտուին զայն սակաւ ինչ թաւաքոյ . և զնոյն զանձկագոյն զժողովալութեն եթող կամելեացն քերթեռանդութեն . իսկ 'ի բառաւորքական պահս ամբողջ հրաժարիլ 'ի մտոյ և 'ի ձուլեղինաց անտի սահմանեաց , և 'ի բազում տեղիս իսկ շնորհեաց կերակրիլ և ձուլեղինք : Բայց 'ի յայլ աւուրս պահոց տարւոյն . և ս զկերակրիլն ձուլեղինօք թոյլ ետ : Սակայն իւրաքանչիւրք պարտ է պահել զօրինաւոր սովորութի տեղւոյն որ դատի , որ իսկէ բարեգոյն թաւք ժան եկեղեցական օրինայն :

Երրորդն միանգամ ուտել յաւուրն, ուր ա-
րէ սքն թօմաս . և ընդ նմա վարդապետք 'ի
հասարակի : և որ բարեգոյնս հաստատի միայն
մշտնջենական և ընդհանուր սովորութքն եկե-
ղեցւոյ, որովհետեւ ոչ տեսանեմք զվճիռ և զսահ-
մանագրութի այսորիկ վս :

Երրորդն է յատուկ ժամանակ ինչ ուտելոյ .
զի խուտելն այն , ոչ 'ի տեղի ճաշու . այլ ընթ-
րեացն լիցի . ուր ասէ սքն թօմաս . և երևի 'ի
բանից սրբոյն ամբոսիոսի . և սրբոյն գրիգորի .
Եւ երբեմն 'ի յայլ աւուրս պահոց հասնի
ժամանակ լուծանելոյ զպահս եր ժամն իննե-
րորդ . (որ է երրորդ ժամն զինի հասարակ ա-
ւուր) , իսկ 'ի քառասնորդական պահս երկա-
րէր մինչև յերեկոյեան ժամն . ուր վկայէ սքն
բեռնարտոտ յերրորդ բանս քառասնորդական
պահոց . || Սինչև ցայժմ ասէ , մինչ 'ի յիննե-
րորդն ժամ պահեցաք միայն . իսկ այժմ 'ի ժա-
մանակս քառասնորդական պահոց , մինչև յե-
րեկոյն պահեսցեն թագաւորք և իշխանք , կը-
ղերիկոսք և ուխտ ժողովոցեան , աղնո՛ւա-
ղարմք . և գոհհիկք . հարուստք , ասեմք և աղ-
նալուք :

Բայց եկեղեցին 'ի վերջին ժամանակս կամ վս
ակարութե մարմնոց որք 'ի ծերանալ աշխարհի
ոսկաւ զուժ և զօրութի կարեն ունիլ և կմ վս
այլինչ օրինաւոր պատճառի լուծան հուանու-
թք թոյլ ետ . զի կարացեն կանխել երեկոյեան
ժամուն այնմիկ . և 'ի քառասնորդական . և 'ի յայլ
ոսհմանեալ պահս , կարացեն լուծանել զպահս
շուրջ զհսրկ աւուրք , և ևս , զի բաց 'ի կերակրոյ
անտի հսրկ աւուր , կարացեն առնուլ զսկաւ կե-
րակուր ինչ 'ի տեղի ընթրեաց . ուր ասէ նաւա-
բոս , թողեթոս , և այլք առ պօնակինայ . Ասա-
ցաք սակաւ ինչ կերակուր . զի որ նշանաւորա-
բար անցանէ զլաի՝ աւանց կարճեաց բեկանէ
զպահս :

Դ. Եւ թէ զորքան պարտ է ուտել 'ի յերեկոյն 'ի տեղի ընթրեաց յաւուրս սլահոց, դժուարին իսկէ բացորոշել : զի ոմանք առ պօնակինայ համարին թէ զերեոտն, կամ զքառասուն տրամն հացի, և տաղոց կարի ոք ըստ օրինաց ուտել : Այլք ասեն, թէ չէ օրէն անցանել զչափու չորորդ մասին ընթրեացն իւրաքանչիւր ուրուք, որ սովոր էր բաւականաւ նալ նմա 'ի յընթրիս յայլ աւուրս : Իսկ թորէ թոս բարեկոյն ևս քան զայլս ուսուցանէ, թէ պարտ է նկատել վս առ այս 'ի սովորութի տեղւոյն, զոր պահեն բարեպաշտ և երկրագած անձինք, և իւրաքանչիւրոք ապահով խղճիւ կարի պահել և վարիլ ըստ չափու նյ :

Սակայն ըստ լեզեոսի . զգուշութի պարտ է խմանալ զքննս պայեթան վարդապետին, թէ ոչ վնասէ ուտել ուրուք 'ի նոյն ընթրիսն պահոց զինչ և կամիցի 'ի չանցանելն զչափու, քանզի սս չորութիւն եկեղեցւոյ 'ի բարեպաշտ և յերկիւղած անձանցն պահպանեալ է : ոչ միայն 'ի քս նտկութի կերակրոցն 'ի յընթրիս' պահոց հրաժարիլ, այլ և յորպիսութի և 'ի հաճոյարարեն . և այսպէս միայն ընդ հացի առնուլ և զստուղս ինչ, կամ զսակաւ ձիթաղտուղս, և բարւոք ոչ առնեն ոմանք . որք մեծաւ համարձակութի դնեն 'ի սեղան զկարկանդակս, և զայլ նմանս տաղակեալս իւղով : Սակայն զարդանակս եփելոց կարեն վս հարկաւորութի հիւանդաց առաւնոցս ուտել :

Յասացելոցս երևի, նախ թէ յաճախ արքունի ջուրց, ոչ լուծանէ զսրահս, ոպ ասէ սքն թօմաս . բայց յանգանել ուրուք զչափու բարեխառնութի 'ի յըմպելն առանց կարծեաց մեղանչէ ծանրապէս կամ թեթեւաբար, ըստ անցանելոյ զչափու ծանրապէս թեթեւաբար : Երևի երկրորդ թէ ոչ ևս լուծանին տահք, առնուլ ուրուք զինն ինչ իբր 'ի գիւղ և այս լո

Յաղաքս պատահիրանաց
սրբոյն թոյնայի , մի՛ լիցի նենդութիւն առնուլ
ղայնելիս ինչ 'ի մեծադոյն քանակութիւն :

Երևի երրորդ . թէ ուսուցիչք , և պաշտօն
նեայք սեղանոյ 'ի վանքոցոյս , և 'ի յոյլ հասաւ
բակութիւն , առնուլ զինն ինչ ոչ մեղանչեն . և
վնորոյ ոչ լուծանեն զպահս . ոնկ ուսուցանեն
նաւարոս և այլք . զի զոյս առնել նոցա , իբր
սկսանին զճաշն . ոնկ և ոչ այնքիկ լուծանեն ըզ
պահս , որք վն պիտոյից ինչ ելանեն 'ի սեղանոյ , և
զսկսեալ ճաշն կամ ընթրիան միջահատեն . և ըզ
կնի կատարելոյ զպիտոյս իւրեանց և զզործս .
դառնան 'ի սեղան 'ի կատարել զճաշն , կամ
զընթրիան պահոց :

Խնդրեցեա , մի թէ մահուչաբի մեղանչէ նա ,
որ յոյժ կանխէ զժամու ճաշու յաւարս պա
հոց . Պատասխանեմ , թէ նաւարոս , և այլք
համարին թէ մեղանչէ մահուչաբի . իսկ թուե
լծոս , և այլք բազումք ընդ լեզիսի , համարին ,
թէ միայն ներելաբար մեղանչէ , այլ և ասեն ,
թէ ոչ ևս մեղանչէ 'ի լինիլ օրինաւոր և արդար
ինչ պաճուի . ոնկ և ոչ նա , որ զերեկոյեան ճաշն
առնու չառստօտն , կմ 'ի հատարակ աւուր , վն
հարկաւորութե ինչ և յերեկոյին ճաշէ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ .

Յաղաքս պարտաւորութե պահոց :

Ամ . **Ա**մառաւորաբա հաւատացեալս ճշմո
խակ և յայտնի է , թէ պարտաւորութիւն
պիտուիրանի եկեղեցւոյ վն պահոց պարտանդէ
'ի ներքոյ միջու մեղաց . ոնկ յամ յամբանիցն վճ
ողոց ուսուցանէ լեզիս : Եւ հաստատի 'ի 66 .
կանոնէ առաքելոյն 'ի 36 . կանոնէ վեցերորդ
ընդ հանքական ժողովոյն . 'ի 12 . կանոնէ ժողո
վոյն դանդաւոյ . և յայլոց բազմաց . ուր բանա
դրանք նշովին՝ որք լուծանեն զպահս . սակայն
այժմ

այժմ եկեղեցին միայն վնասի ծանր ինչ մահա-
ցու մեղաց բանադրէ : ուր ի ներքոյ ի անդուշ
խրումասացից . ուստի հետեւի , թէ նա մեղան
չէ մահուչափ . որ անանց օրինաւոր ինչ պատ-
ճառի լուծանէ : Եկեղեցւոյ անտի զսահմա-
նեալ պահ :

Բայց տարակուսութիւն կարէ լինիլ , թէ զո՞ւր
դեօք , և կամ երբ պատուիրանս այս պարտա-
ւորէ : Եւ որքան առ անձն՝ քատսրբոյն թօմայի ,
գիտելի է , զի ամ քրիստոնեայ ամ արժանաւոր
տուութիւն , և կատարելութիւն , պարտաւորի պա-
տուիրանաւս պահոց . ի չլինին անմեղադիր վն
օրինաւոր և արդար ինչ պատճառի : ուստի ի
ժողովն վենայ , զինի այլոց աղանդոցն պեկվար
տեանց , և պեկվինեանց ի բաց հերքելոյ , և
այն իսկ դատասարտեցաւ . զոր ասէին , թէ
միացն անկատարքն պարտաւորին պահոց . իսկ
կատարեալքն աղաւտ են ի պահոց :

Ասացաք ի չլինիլ անմեղադիր վն օրինաւոր
և արդար ինչ պատճառի . վասն զի են պատ-
ճառք ինչ . որք կարեն անմեղադիր առնել .
և ազատ կացուցանել զորք ի պարտաւորութե
պահոց , և որք ի հասարակի կարեն ածիլ առ-
երիս , այս է . անկարութիւն , աշխատանքն և բա-
րեպաշտութիւն .

Առդ՝ վասն անկարութե անմեղադիր լինին այ-
նորիկ , որք առանց մեծի նեղութե կամ նշանա-
ւոր վնասու ծոմապահել ոչ կարեն . ուր հիւ-
անդքն , տկարքն , և այլն . սակայն և այսորիկ
բժշկացն հրամանաւ պարտին վարիլ . Այլև յղի
կանայքն . և գիւցիկք . որք ոչ ունին , որով
յադեալ կարացեն գիւրութիւն կեալ միով ճա-
շակմամբ . Սոյնպէս և մանկունք , և պատու-
նեակք , մինչև ի կատարումն քսան և մի երոր-
դի ամի հասակի նոցա . ուր ասէ սքն թօմաս և
այլք բազումք . Նաև անմեղադիր լինին և ծերք
մանաւանդ , որք լոկալ իգեն զվաթաներորդն
ամ

նմ հասակի իւրեանց : Բայց եթէ սոքա զժ-
րեղ : և առողջ իցեն մարմնով ըստ պօնակինաց ,
և ոչ կրեացեն զվնաս ինչ 'ի զօրութի մարմնոյ ,
ոչ կարեն ազատ լինիլ 'ի պահոց . իսկ և հակա-
դարձաբար : Ըստ լեզուսի և այլոց , յառաջ քան
զսոյն իսկ հասակ կարեն ազատ լինիլ 'ի պա-
հոց , և այնոքիկ , յորոց փսեալ է նշնաբեր պա-
կասիլ բնական ջերմութի և զօրութիւն . Սակայն
եթէ իցէ երկբայութի ինչ . թէ արդեօք այսպի-
սի ծերքն ունիցին զբաւական զօրութի առ 'ի
տանիլ նեղութեն պահոց , յայնժամ ոչ երբեք
պարտաւորին 'ի պահպանսւմն պահոց , մանանդ
մինչ հասեալ են 'ի վերոյ ասացեալ հասակ վաթ-
մնամենից . ուր ասէ նոյն լեզուսն :

Բ. Այն աշխատանաց անմեղադիր լինին այնո-
քիկ , որք այնպիսի աշխատանօք շահին զսպ-
րուստ իւրեանց : որք և այնու աշխատանօք ըստ
դատողութե խոհեմ ասն , ոչ կարեն պահել .
որպիսի են երկրագործք , դարբինք , հիւան . և
այլ նման արհեստաւորք , որք թէ աղքատ և
թէ հարուստ իցեն . ուր 'ի մեկնութե չորորդ-
Եւսկենիոս պապին ռառաջանէ լեզուս : Այլև
ըստ ոմանց այսպիսի արհեստաւորք , ազատ են
'ի պահելոյ ոչ միայն 'ի գործելն , այլ ևս 'ի նոյ-
նում աւուր յորում միջահասուն զգործս իւ-
րեանց : մինչ 'ի հետեւեալ աւուրն վասն ստի-
լոյ յանցեալ աւուրն ոչ կարացեն գործել ա-
ռանց մեծի նեղութե և վնասու : Սոյնդէս ևս
անմեղադիր լինին և ճարհորդք , և մանանդ հե-
տեւակք , մինչ վասն պիտոյից ինչ դիւրութիւն
ոչ կարացեն թողուլ զճարհն , քանզի զաշխա-
տանս ճարհին ընդ պահոցն նեղութե առանց մե-
ծի դժուարութե ոչ կարեն տանիլ :

Բայց որք միայն զն զքօսանաց , այսէ , ևս
լանելոյ յորս , կամ բերկրելոյ ընդ երկար ինչ
ճարհ կամեցին գնալ , ոչ կարեն անմեղադիր լի-
նիլ յոչ ծոմադահելն , որովհետև կարեն տա-
նել

նէլ զայն յայնչ աւուր . ունի և ոչ արհեստաւորքն այնոքիկ : որոց աշխատանքն թեթեւ իմն է , և դիւրութիւն կարեն տանիլ պահոց որպիսի են սափիրք , դերձակք , պատկերահանք .

և այլն :

Իսկ վս բարեպաշտութե . անմեղադիր լինին այնոքիկ , որք սխտանի հրկուր և մեծի համար . ման գործոց բարեպաշտարարին . և զսր պահոց առանց մեծի նեղութե և սնձեութե ոչ կարեն կորել : որպիսի են հողեւոր և մարմնաւոր գործն ողորմութե . այլ և որք գործոց կրօնի պարապին . որպիսի են քարօղիւք , ուսուցիւք , մաւսակարարք խորհրդոց , զարգարիւք տնայ :

Դ. Գարձեալ մինչ ասելք , թէ այս կամ այն ոք անմեղադիր կամ ազատ լինի ի պահոցն պատռիրանէ , իմանալ տարտէ , ըստ որում այնու պատռիրանաւ հրամայի միանգամ յաւուրն ճաշակել . բայց ոչ ըստ որում արդելու զմիս , կամ զայլ նմանս ուտելոյ . զի այս հաղիւ երբեք չնորհիլ կարէ , և այն ի պատճառս մեծի հարկաւորութե . որոյ ի լինիլ սաստիկ կարէ ոք կերապիլ ըստ օրինաց մասի և այլ սոյնպիսեօք , և սառանց ինչ հրամանի , յորժամ դիւրաւ ոչ կարէ դիմելն առ մեծաւորս , բայց եթէ հարկաւորութիւն ոչ ստիպէ , պարտ է ունիլ զանօրինակն մեծաւորին , ունի ասէ լեզիսս , որ և յաւուր , թէ այնոքիկ , որոց շնորհեալ է ուտել ըզմիս յաւուրս պահոց , կարեն ուտել , երիցս յաւուրն . Սակայն չափաւորէ և զսոյն ասելով , եթէ վս տկարութե և հիւանդութե մարմնոյ իրէ թոյլատրեալ ուտել զմիս : Բայց ոչ այսպէ , եթէ թոյլատրեալ իցէ միայն ումք , վս զի ոչ կարէ ուտել դձուկն , կամ վնասակար է բնութե նր . զի յայնժամ ոչ կարէ ուտել նրկիցս յաւուրս պահոց : այլ պարտական է միով ճաշակմամբ շատանալ :

Իսկ որքան առ ժամանակս պահոց դիտելի է , զի

զի յեկեղեցւոյ անտի սահմանեալ, և 'ի վաղքաջ
 Ժմիաց անտի առ մեզ հասեալ, 'ի սբ հարցն իսկ
 վկայեալ և դովեալ եղև միշտ պահքն քառասն
 սրդաց. և որ ըստ վկայութե սրբոյն խնատիո
 սի 'ի Թուղթն առ փիլիպեղիս. և սրբոյն հե
 բոնիմոսի, 'ի Զ. Թուղթն առ մարկեղոս, և սր
 բոյն լեօնի 'ի Դ. բանս քառանգին պահոց. յառա
 քելոց անտի սահմանեցաւ, յօրինակ քն տն մե
 րոյ. Առդ՝ զծոմատարութիս զայս պարտ է պա
 հել 'ի չորեքշաբաթու օրէ մօխսոցն մինչև ցօրն
 մեծի շաբաթու ներփակաբար. բաց 'ի կիրա
 կէից. զի 'ի կիրակէօ միայն 'ի մսոց պարտ է
 Ժուժկալել. Ուստի մահուչափ մեղանչեն, որք
 'ի մեծի հինգ շաբաթու լուծանեն զպահս, զի ա
 պօրինաւոր սովորութիս այս 'ի Ժողովն յաւտի
 կեայ ըստ մօի յանդիմանի, տեսլով. Չէ օրէն
 'ի մեծի հինգ շաբաթու քառասնորդական պահոց
 լուծեալ զպահս. անպատիւ տունել և զմմ քա
 ռանսօրդական պահս:

Եւ. Առդ՝ բաց 'ի քառանգին պահոց բարեպաշ
 տութեք պահպանեցաւ 'ի ընդհանուր եկեղեցին
 և պահքն չորից եղանկց. որ կմ 'ի Ժմիս առաքե
 լոց, և կամ սակաւ զկնի Ժմիցն առաքելոց սահ
 մանեցաւ, ուր ցուցանէ և հաստատէ լայիման
 վկայութե սբ հարցն: Էւ այլ պահք յաւելան
 յեկեղեցւոյ տն 'ի հսկմունս տօնախմբութեցն քն
 թն մերոյ. Ածածնի կուսին, Առաքելոցն. և
 այլոց ոմանց սբց. որոց վն ունիլ պարտ է զքա
 բեպաշտ սովորութի և զօրէնս տեղեացն և դա
 ւառաց. և զնոյն պահել. իսկ եթէ հսկումն ու
 մանց սրբոց հանգիսեացի յաւուրս կիրակէից,
 կանխեալ յաւուր շաբաթու պարտ է կատա
 բել զայն. որպէս երևի 'ի հասարակ սովորուէ
 եկեղեցւոյ:

Այլև յամ եօթներեկի բոլոր տարւոյն յաւ
 ուրս ուրբաթու և շաբաթու հրաժարիլ պարտ
 է 'ի մսոյ, ուր երևի 'ի հասարակ սովորուէ եկե
 ղեց

ղեցւոյ քայց եթէ ծնունդ տն յաւուրս յայտօին
պատահեցի , յայնժամ ॥ Որք ոչ են պարա-
ւանդեալ ուխտին ջերմեռանդութե կամ կրօ-
նի ինչ պահպանութե , սպ ասէ երրորդ ինով
կենտօնս պատն , կարեն ուտել զմիս , վասն
դերազանցութե տօնախմբութեն . ըստ սովո-
րութե ընդհանուր եկեղեցւոյ . Սակայն չէ օ-
րեն յանդիմանել զայնոսիկ , որք վն ջերմեռան
դութե կամին և ի նոյնում աւուր ժողկալել .
Իսկ ի տեղիս ինչ Քանցայու , շնորհեալ է ու-
տել զմիս ևս յաւուրս շաքաթու ի ծննդենէ տն
մինչև ցոնն ընդ յառաջն :

Ի մտոյ հրաժարիմք ևս ի տօնի սթյն մարիս-
սի և յերկա աւուրս պաղատանաց . որ և իսկ ի
սովորութե եղև յեկեղեցին հասմայ .

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ե Ր Ր Ո Ր Դ .

Թէ քանի կերպիւ մեղանչել կարէ ընդդէմ պատ-
ռելրանիս եկեղեցւոյ .

Խ. Սեղանչեն նախ , որք առանց արդար պատ-
ճառի , կամ օրինաւոր տնօրինման յե-
կեղեցւոյ սահմանեալ յաւուրս պահոց , ոչ ծովա-
պահեն . կամ զսկսեալ ծովապահն լուծանեն ,
և կմ զժողկալութին աղակտնեն , զմիսս կամ
զայլ արդելեալ կերակուրս ուտեն : Սակայն այ-
սու զանազանութե , զի քանիցս ոք ուտէ զար-
դելե ի կերակուրս յաւուրս պահոց . այնքան ան-
դամ մեղանչէ մահուչափ , իսկ որ լուծանէ զծո-
մապահն երկցս ուտելով յաւուրն կրկին ոչ մե-
ղանչէ դոնէ մահուչափ , եթէ զկնի բազմիցս ճա-
շակեացէ . սպ ի բանից անժաքանից ուտեցանէ
լայիման :

Սեղանչեն և ևս մահուչափ , որք յաւուրս
ծովապահից բողում տնդամ ուտեն զսակաւ ինչ ,
և թէպէտ ըստ լիզիոսի միանգամ կամ երկիցս
ուտն

ուտելով որ զսակաւիկ ինչ արտաքոյ ժամու Զա-
չու միայն ներկայարար մեղանչէ , բայց եթէ վեց
անգամ , կմ եօթն անգամ արտաքէ որ զայս , մա-
հուչտի մեղանչէ , քանզի բազում անգամ ու-
տեն ըսյն , համարի փոխանակ երկիցս յադ ու-
տելոյ :

Այլև մեղանչեն , որք յընթրիսին պահոց ու-
տեն առաւել քան զոր պահանջէ բան ծամապա-
հութե , և զոր պահեն բարեարաշտ և երկիւղած
անձինք :

Բ. Մեղանչեն և ևս , որք զայս ամեն լուծա-
նել զպահս . յորդորմամբ , ծաղր առնելով , և
այլ ամկերպին , Այլև պանդոկապետք , որք
զնեն զսկզան և զկերակուրս առաջի այնոցիկ ,
զորս Զանաչեն . թէ պարտաւորեալ են ՚ի ծոմա
պահութի . Սակայն զայս խմանալ պարտ է . ք-
լեզիտի , մինչ առանց մեծի վնասու և նեղուե-
լաբեանց կարեն ոչ տալ նց զկերակուրս . և ևս
մինչ ոչ ծնանիցի անտուտ դայթակղութիւն :
ապա թէ երկիցէ , զի մի այնոցիկ , որոց ոչ
տայ զկերակուրս , ծանրադոյնս ևս վտացու-
ցեն զամ , հայհոյութք և այլ նախատական բա-
նիւք և այլն . յայնժամ կարէ տալ նց զկերա-
կուրս : Արոյ վս ըստ լեզիտի երբեմն կարեն :
անմեղադիր լինիլ ևս և ծնողքն , և տանու-
տետք , ՚ի տալ նց զկերակուրս ընտանեացն իւ-
րեանց , աւուրս պահոց . զի մի ՚ի չտալն առա-
ւել ևս զայրացուսցեն զամ . ապա եթէ չիցէ այս
պիտե որոգայթ ինչ . ոչ պարտի տալ նց . զի մի
գործակից լիցին մեղաց նց :

Առ այս սրատնիրանս ամի ևս մեղք նց , որք
անցանեն զլափու բարեխառնութե և պարկեշ-
տուն ՚ի կերակուրս և յրմպելիս , ևս յաւուրս
յայնոսիկ , յորում չէ ինչ պարտաւորութի պա-
հոց , և այնոցիկ , որ այնպէս խճողեն զորս
վայնս իւրեանց կերակրօք և ըմպելեօք . մինչ զի
պատճառ են նոքօք մեծադոյն վնաս առողջութե
և

և զպաշտօնսն . Այլ որք վն անշտի ընդ
լոյ արքինն և կորուսանեն զբանախանութիւն վն
արքեցութե . Նաև որք տան այլոց ընդիւ միայն
գարեցումն և մեղք արքեցութե ծանօթոյն է .
եթէ անտուտ հեռակեցին և այլ մեղք այսե
հայհոյութե , աղտեղութե . և այլոց նմանեաց :

Դ Լ Ո Ւ Խ Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Դ .

Յաղագս եկեղեցական նշովից և անկա
նանութե :

Նշովքն յեկեղեցւոյ 'ի կիր արկաւ սու 'ի նշա
նակել զհոգևոր պատիժս 'ի ձեռն , որոյ մը
կրտեալ ոք մեղապարտ և կամակոր իշխանութե
եկեղեցւոյ զրկի 'ի կիրառուէ հոգևոր ինչ բա
րևաց . ող ուսուցանէ սուարեղ . և բարեք իսկ
երևեցի յասացելոցս 'ի ներքոյ :

Պ Ր Ա Կ . Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն .

Յաղագս նշովից 'ի հասարակի :

Որք՝ բոն զի զբաղումս յոյժ ասեն և վիճին
անժաբանք վն նշովից 'ի հասարակի , մեք
վն խոստման մերոյ ընտրեցաք զայնոսիկ , որք
հարկաւորք յոյժ 'ի ծանօթութի . և օգտակար
իսկ երևեցան . և զորս 'ի հեռակեալ հաստնածս
կարճ 'ի կարճոյ մեկնեցուք :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌԱՋԻՆ :

Զաղադոս թէ ո՞րքեօք ունի զիշխանութիւն
նշովելոյ :

Ա. Ասեմ նախ , թէ զհասարակ իշխանութիւն
նշովելոյ ունին նախադահճն եկեղեց-
ւոյ , որք տակաւին ունին զկրօնական և զիշխա-
նութիւն յարտաքին ատենի 'ի թէ՛մա ինչ . և ապա
և ծայրագոյն քահանայապետն նկատմամբ առ-
նմ հաւատացեալս . և ևս և եպիսկոպոսութեք ,
Արհիեպիսկոպոսութեք՝ պատրիարքք , նկատմամբ
առ հպատակեալս իւրեանց , սոյն ասէ սքն թօշ-
մաս . և բարւոք իսկ երևի 'ի մշտակայս ուրառ
թէ եկեղեցւոյ :

Զնոյն ունին և զիշխանութիւն դեսպանք և նո՛ւր
բակք պապին . և փոխանորդք նր՝ . և եպիսկո-
պոսութեք . սոյն ուսուցանեն վարդապետք 'ի հասա-
րակի . այլև ժողովն սքն 'ի թափուր լինիլ աթոռ-
ւոյ , և փոխանորդք նր՝ . Նաև արքայք , գաւա-
ռահայրք , և այլ մեծաւորք կրօնաւորաց , որք
ունին զիշխանութիւն յարտաքին ատենի 'ի վերայ
հպատակելոյ իւրեանց .

Բ. Արդ՝ զիշխանութիւն զայս նշովելոյ , կարէ
մեծաւոր տեղոյն յանձնել ևս կղերիկսաց , որք
վայելեն զեկեղեցական պարգևս : Ի՛նչոյ ոչ կա-
րէ յանձնիլ աշխարհականաց , ևս եթէ իցեն կրօ-
նաւորք , սոյնպէս և ոչ ամուսնացեալ կղերիկո-
սաց . ևս առաւել և ոչ կանանց :

ՀԱՅՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յաղագս թէ ո՞րպէ՞տք կարէ նշովիլ :

Խ. Ասեմ նախ , թէ կարէ նշովիլ . ամ ոք
մկրտեալ բանի և նենդութե ընդու
նակ . և որ է 'ի կենցաղս , յայնմանէ , որոյ է
հպատակեալ :

Ասի նախ , թէ որք նշովինն , պարտին լինիլ
մկրտեալ . զի եկեղեցին ոչ ունի զերաւունս 'ի
վր ոչ մկրտելոցն , ըստ բանի առաքելոցն . Խ.
Կորնթ. 5 . || Չի՞ կայ իմ և զարտաքիննն դա
տելոյ :

Ասի երկրորդ . ընդունակ բանի և նենդութե ,
վս զի նշովքն է պատիժ մեղաց . իսկ մեղքն են
թաղրէ զմարդն ընդունակ բանի և նենդութե :
Ուստի ըստ առաքելի և այլոց . կարեն նշ
զովիլ և մանկանք ընդ դատարարաւորք , եթէ ի
ցեն ընդունակք չարութե . թէ և չիցէ այս 'ի սո
վորութե յառաջման զնուլնց զհառարակ ա
զատ լինելոյ 'ի դատարարակաց :

Ասի երրորդ . Եւ որ է 'ի կենցաղս , վս զի
ոչ առնէ մորն , զամ զոր կապես 'ի ներքոյ երկրի .
այլ 'ի վր երկրի . ցուցանելով , թէ զկենդա
նիս վս զանազան դործոցն իւրեանց կարեմք ար
ձակել կամ կապել . բայց զմեռեալսն ոչ կարեմք
դատել . զի ի սրբոյն լէ յնի պատկին 'ի թուղթն
90 . առ դեղնուկն . բննութեց պահեալ է դատաս
տանիմ այ :

Բ. Բայց եկեղեցին , կամ նախադահ ոք եկե
ղեցակոս . կարէ յայանել զոք զինի մեռանելոյ
նշովեալ 'ի կենդանութե . և զնոյն զրկել յեկեղե
ցական թաղմանէ արդելուալ զի մի՞ վս նր աղօթեա
լեն . կմ պատարագս մատուցեն . և հակադար
ձաբար եթէ բանադրելոք 'ի մեռանիլն զօջացել
և նշան դարձման իւրոյ ցուցել իցի , կարէ եկե
ղեցի :

716 Յաղագս եկեղեցական նղովից
 դեցին շնորհել պատժոյ բանադրանց նր, ոչ թէ
 արձակել զնա, այլ թոյլ տուեալ այլոց, զի թա
 զկացեն զնա 'ի սբ տեղւոջ. և վն նր աղօթս և
 պատարագս մատուցանեն.

Ասի չորրորդ յայնմանէ, որոյ է հպատա
 կեալ. զի ոմ ոչ ոք կարէ պարտաւորել ընդ զ
 բինօք և հրամանօք զայն, որ ոչ է ընդ իշխանու
 թիւ իւրով, այսպէս ևս և ոչ կարէ պատժօք առ
 այն ստիպել. կմ յանցանելն նղովիւք պատժել:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ:

Յաղագս թէ վն այր պատճառի կարէ նղ
 վել 'ք:

Ասեմ թէ նղովի ոք վն արտաքին մահա
 լացու մեղաց, որ դործով կատարեալ
 իցէ յանդգնաբար. և կամակորուք. Ասինախ,
 || վն մեղաց. զի առ 'ի պատժոյն արդարուք հա
 սանիւ ումեք, ենթադրէ զյանցանս, որովհե
 տեւ անմեղն արդարութիւն ոչ կարէ պատժիլ. վն
 որոյ ըստ հասարակ անժարանիւն, || Ուր ոչ է
 մեղք, և ոչ տեղի նղովից. Ասի երկրորդ. ||
 Մահացու, որ իմացեալ լինիլ պարտի, վն մե
 ծաղոյն նղովից, այս է, վն մեծաղոյն բանադ
 րանաց, արգելմանն աստիճանաց, և ընդհան
 րական արգելանաց. և այլն. Եւ 'ի լինիլ այս
 պիսի պատժօցս ծանրադոյն. տանահանջեն և
 զծանրադոյն յանցանս. աւտի ըստ լեղեոսի, ոչ
 ոք անկանի 'ի բանադրանս, յորժամ վն անդի
 տութե ինչ, կամ անզգուշութե, և կամ ան
 կատարելութեան դործէ զմեղս ինչ, որ ոչ է
 մահացու.

Իսկ որքան առ փոքրադոյն նղովս, ոմ զփոք
 րադոյն բանադրանս, և զարդելումն թեթեւ
 դոյն վն թեթեւադոյն և ներքի մեղաց կարեն
 արիւ. որպէս առնն սթես. և այլք:

Իսկ

Ասի

Ասի երրորդ արտաքին , զի վն պարզ ներքին մեղաց , ոչ կարէ ընդարձակել նզովքն , քանզի եկեղեցին զգաղանի իրաց , և զպարզ ներքնոցն ոչ դատէ ող ուսուցնեն սոթոս և այլք բազումք :

Ասի չորրորդ , որ դործով կատարեալ իցէ , զի առ ի անկանիլ ի նշովս խնդրի կատարումն դործոյ . զոր օրինադիրն դիտէ պատճեւ նզովիւք . զոր օրինակ , եթէ ոք կամեցեալ սպառնանել զբահանայն ճգեացէ զնեւ իւր ի նա . և ոչ կարասցէ հարկանել զնա , յայնժամ թէպէտ մեղանչէ մահաւ չափ . Սակայն ոչ անկանի ի բահադրանս եղեալ վն հարկանողացն կղերիկոսցի :

Ասի հինգերորդ , յանդդնութիւն և կամակորութիւն . վն զի ի լինիլ նզովից իբր դեղ բժշկութեն , ոչ լինի տուեալ վն վրէժխնդիր լինելոյ , այլ ող ի դեղ առ ի դարձուցանել զմարդն ի մեղաց . և հետեւապէս ենթադրէ միշտ զհանխադոյն խրատն և զյանդիմանութիւն , և որ առանց յանդդնութեն և կամակորութեն մերժիլ ոչ կարէ : Արդ՝ վն բանադրանաց համաձայնին ամ՝ վարդապետք , իսկ վն այլ նզովից զնոյն իսկ ուսուցանէ Սուարէզ և այլք :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ :

Յազադս թէ զորպիսի կարդ ի նզովել զոք պարտ է ունիլ :

Աստ հասարակ սովորութեն եկեղեցւոյ առ ի նզովել զոք երկու ինչ խնդրին : Առի զի որ նզովելոցն է , խրատեսցի նախ : Եւ պատճառն է , զի նզովի ոք միայն վն յանդդնութեն և կամակորութեն ընդդէմ եկեղեցւոյ , կի՛ մեծաւորաց . ող առաջաք ի վերոյ , քանզի եթէ ոք ոչ խրատի կամ յանդիմանի նախքան զնզովիլն ոչ կարէ ասիլ յանդուգն , և կամակոր : Արդ՝ այս է զանազանութիւն ի միջ նզովից , յորում անկանի որ զօրութիւն օրինաց ինչ . և սահմանադրել

218 Յաղագոս եկեղեցական նշովից
 րուծեն . և 'ի մէջ այնոցիկ , որովք պատժի ոք
 զկնի , զի վն առաջնոյն , ոչ է պիտոյ խրատու և
 յանդիմանութի կանխել նորոգ օրինացն կամ
 սահմանադրուեց . քանզի 'ի հրապարակիլն իսկոյն
 և 'ի ծանօթանալն պարունակէ դաւաճական խը
 րատու և զյանդիմանութի . իսկ երկրորդն խնդ
 րէ զյատուկ և զքայրորոշ խրատու և զյանդգիմա
 նութիւն :

Առդ երկուս խրատել պարտ է նախ յերիս զա
 նազան միջահատեալ աւուրս , եթէ հարկաւո
 րութի ինչ , և քանաւ որ պատճառ ոչ արդելու
 ցու զեռակի յանդիմանութի . կամ զքաղմուին
 միջահատեալ աւուրց :

Բ . Երկրորդ զի նշովքն լիցի գրեւ 'ի թուղթս ,
 որով զանազանեացի և տեսակն նշովից . որով
 նշովի ոք , և անունն նր , որ նշովին , այլև յան
 ցանքն , որոյ վն պատժի , ապա թէ ոչ , որ նշով
 վէ զոք եկեղեցական նշովիւք միայն քանիւ ա
 ռանց գրոյ , մահուչալի վեղանէ : Ուն ասեն վար
 դապետք 'ի հասարակի . և արդելանի 'ի մուտ ե
 կեղեցւոյ մինչև ցամիս մի՝ որով ևս պատժի նա :
 որ նշովեւոյն խնդրողի զօրինակ վճռոյն նշովից
 'ի մէջ միոյ ամսոյ ոչ տոյ : Բայց ազատ են ե
 օրինակոյնսնք 'ի պատժոյ աստի արդելման 'ի
 նշովեւ , զոք առանց գրելոյ 'ի թուղթս : Այննչ
 և ամ մեծաւ որք 'ի նշովեւն սառանց թղթոյ վն
 հարկաւորութի ինչ միայն և օրինաւոր պատճա
 րի . Իւր թէպէտ առանց այսպիսի հարկաւո
 րութի ինչ նշովեւ , զոք առանց գրելոյ 'ի թուղթս
 ոչ է ըստ օրինաց : սակայն է իսկապէս նշովքն
 այն :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ՀԻՆ ԳԵՐՈՐԴ.

Յաղագս թէ որպիսի պատճառք անմեղադիր առնեն զոք յանկանելոյ ի նկովս :

Աստ հասարակ անձաբանիցն բանից , չորք են , Առաջինն է անյաղթելի կամ անմեղադրելիքն տգիտութիւն օրինաց կամ դործոց . Եւ ետիս հասարակ են բանք անձաբանից , թէ անյաղթելի տգիտութեան օրինաց անմեղադիր և անպատ առնէ զմարդ յանկանելոյ ի յիւրաքանչիւր նկովս . այս է , մինչ ոք անմեղաբար տգիտասցի զարդելումն ինչ կամ զհրապարակեալ օրէնս՝ յիրաւանց կամ ի մարդկանէ . Եւ պատճառն է , զի առ ի անկանիլ ի նկովս խնդրի յանդգնութի և կամակորութի , իսկ ուր է այսպիսի անմեղադրելի տգիտութի , անդ ոչ է կամակորութի . ուրեմն և ոչ անկանիլ ի նկովս , ուր ասեն բազում յոյժ վարդապետք . Ուստի երևի , թէ ի գիտել ուրուք , թէ այս ինչ յանցանք յանձային օրինաց արդեւեալ , ոչ իցէ իմացեալ , թէ և ս յեկեղեցւոյ յատուկ ինչ օրինօք արդեւեալ է , թէպէտ ի դործելն զնոյն մեղանչէ մահուչաւ , սակայն ոչ անկանի ի նկովս ինչ . ո՞ք ասեն վարդապետք : Այլ տգիտութիւն դործոյ կամ օրոյխութե նր անմեղադիր առնէ առ ի ոչ անկանիլ ի բանադրանս ուր ասեն վարդապետք . Վս զի յայսպիսի դործս , կամ յօրպիտութե նր վս տգիտութե ոչ իմն է կամակորութի ընդդէմ եկեղեցւոյ . Ուստի եթէ սղանանէ ոք զքահանայն կարծելով սղանանել զաշխարհաւ կան , թէպէտ ծանրապէս մեղանչէ , սակայն ոչ անկանի ի բանադրանս :

Յաւելու նաւարոս , և այլք , թէ և ս տգիտութիւն սղաոժոյ այս է նկովից անմեղադիր առնէ զմիւս առ ի ոչ անկանիլ ի նկովս իսկ . Վս զի ի գիտել

Յաղագս եկեղեցական նշովից
ուրուք, արդեւեալ անային և եկեղեցական օրի
նք հարկանել զքահանայն, ոչ իցէ ծանուցեալ
թիւ արդեւեալ է ի ներքոյ պատժոյ բանադրա-
նաց, ի հարկանել զքահանայն թէպէտ մեղան-
լէ, սակայն ոչ անկանի ի բանադրանս:

Բ. Երկր պաճառն, որ անմեղադիր առնէ զմիջն
առ ի ոչ անկանի ի նշովս, է բողոքումն արդար, և
բառ պարտին. Եւ պատճառս այս միայն զանգի
ունի ի նշովս յայնսիկ, որք թէ ութ արտա-
բերին. ուն մինչ նախագահ, կմ դատաւոր որ
հրամայէ ումք ի ներքոյ պատժոյ նշովից, զի
արասցէ զմն, կամ հրաժարեացի յիմքէ. զի
յայտախիսի պատճառս, էթէ որ բողոքէ առ վե-
հաղոյնն յառաջ քան զհատարիլ թէ ումն, ան-
մեղադիր լինի առ ի ոչ անկանի ի նշովս, ապա
էթէ զկնի կատարման թէ ութեան բողոքեացէ,
ոչ կարէ ազատ լինիլ ի նշովից: ուն առն նաւա-
րոս, սեղեւատրոս և այլք բաղումք: զոր օրի-
նակ, ի հրամայել աւմք ի ներքոյ պատժոյ բա-
նադրանաց առ ի խիղն անկանիլ յոչ կալ յան-
դիման առաջի եկեղեցական դատաւորին ի մեջ
երկոյ աւուրց, էթէ վն օրինաւոր ինչ պատճա-
ռի յառաջք զկատարիլ երկոյ աւուրցն այնոցիկ
բողոքեացէ զվճիռն զայն առ վեհաղոյն դատա-
ւորն բողոքումն այն՝ ոչ թողու անկանիլ ի բա-
նադրանս. ապա էթէ զկնի երկոյ աւուրց բողո-
քեացէ, ոչ կարէ արդելու զբանադրանս. զի
անկեալ խի է ի նոյնն:

Դ. Երրորդ պատճառն է բնական կամ բարոյա-
կան անկարելիքն առ ի առնել զայն. որ քն նշո-
վիւք ինչ հրամայի ուն մինչ որ կմ ոչ երբեք,
կամ առանց մեծի նեղուն ոչ կարէ առնել զայն՝
որ հրամայի նշովիւք: Այնպէս կարեմք առել,
մինչ որ վն մեծի ել երգի ինչ, որ ահացուցիչն
խի է առն հզօրի ոչ հնազանդեացի այսպիսի
հրամանի. զի լատ նաւարօտի, և այլոց զպատ-
շխիբանս եկեղեցւոյ զթութք իսկ մեկնել պարտ
է:

է . և ոչ է հաւատալի , թէ զնոյն մեծաւ խն-
տութիւն առ այն պարտաւորեացէ , մինչ յայտի
սի անկարութի կամ յերկնի ոչ է կամակորու-
թի . վնջ և շնորհադիր առնէ առ ի ոչ անկանի
ի յիւրաքանչիւր նշովս :

Չորրորդ պատճառն է կամքն , և դիտաւորու-
թիւն այնորիկ , ի յօգուտ որոյ տուաւ վճիռն
նշովից , զոր օրինակ . եթէ յունիլ ի ձեռս պար-
տաւորեալն զվճիռ բանդինց յեկեղեցին ինչ դա-
տաւորէ ընդդէմ պարտապանին , յոչ հատուցա-
նել նր . ի մէջ վեց աւարց . երկարեացէ զվճիռն
զայն մինչև ցամախ կամովք իւրովք , առանց դի-
տաւն դատաւորին՝ ոչ անկանի պարտաւորանն ի բա-
նադրանս ըստ վճար ըանադրանաց . այլ զնի
տարւոյն կատարման յոչ հատուցանելն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ՎԵՅԵՐՈՐԻ՝

Թէ ո՞րքեօք կարէ արձակել ի նշովից , և որ
պիտի պատրաստութի խնդրի ի նմա ,
զոր արձակել պարտ է :

Անշովիցն , որք ոչ ումք պահեալն են ,
կարէ արձակել նմ որ , որ ունի զիշխա-
նութի արձակելոյ ի մահացու մեղաց , ոպ առէ
նաւորոս , և այլք : Իսկ ի պահեալ նշովից ար-
ձակել կարէ նա , որ ետն զայն . կամ մեծաւոր
նր . կամ յօջորդ նր . կամ փոխանորդ նորա .
Մանաւանդ , զի եպիսկոպոսաւք յամ յանցա-
նաց , որ պատին նշովիք պահեալն է կարեն ար-
ձակել ի լինիլ զաղտնի . այս է ոչ հրապարակա-
կան . կամ ծանօթ մարդ կան , ոպ առնն վարդա-
պետք ի հասարակի , Իսկ ի կէտ մահուան , նմ
բահանայ , և ա և արդէլեալ և կարգադուրկ .
կարէ արձակել յամ նշովից . ոպ առացաք յըն
ձեռնաւ խնդոց . 71 . 3 . սակայն այսու պար-
տաւորութի , զի այսպէս արձակեալն զնի փրկու-

Յաղափս եկեղեցական նղովից
Թէ իւրոյ 'ի վտանգէն մահու . դնաոցէ առաջի
մեծաւորացն առ 'ի կատարել զհրամանս նոյ , զոր
պատուիրեն :

Իսկ 'ի կողմանէ արձակողին ոչ է հարկաւոր յա
տուկինչ ձև բանից յարձակելն . այլ բաւական
է իւրաքանչիւր բան բերանով արտաբերեալ ,
կամ 'ի թուշթա գրեալ , որով նոյն իսկ արձա
կումն նշանակեացի . ոմ ասեն վարդապետք :

Թ . Բայց 'ի կողմանէ այնորիկ , որ արձակի ,
երկու ինչ խնդրին . այս է , խնդրել զնոյն
արձակումն , և կատարել զապաշտարանս , և
զպարտաւորն հատուցումն եղեալ . քանզի եթէ
ոք նղովեալ իցէ վս հատուցանելոյ զլնաս ինչ
ունեք ' պարտի հատուցանել զայն . կմ գտնէ հա
ւատարմացուցանել զինքն առ 'ի հատուցանել
զայն : Իսկ եթէ նղովեալ իցէ վս մեծի ինչ յան
ցանաց , պարտի , նա' որ խնդրէ զարձակումն ,
խոստանալ երգմամբ այնու հետեւ ոչ դործել
զայնպիսի յանցանս , այլ հնազանդիլ հրամանացն
եկեղեցւոյ , ոմ ասէ պօնակինայ :

Իսկ 'ի հրապարակական արձակումն 'ի նղովից
պարտ է պահել զնոյն արարողութի , որ սահ
մանեալն է 'ի հօտմ . մաշտոցին , կամ իւրաքան
չիւր թեմի և վիճակի է յատուկ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ :

Յաղափս Թէ 'ի քանիս բաժանի եկեղե
ցականն նղովք :

Թ . Եկեղեցականն նղովքն կրկին է , զի մինն է յի
բաւանց , որ օրինօք ինչ . կամ կանոնօք
ընդարձակի առ . ոք . Էւ միչև ցայնժամ տեւէ ,
յորում դադարի զօրութի . օրինացն կմ կանոնին այ
նտիկ : և միւսն է 'ի միջինէ , որով դատաւոր կմ
վեճաւորօք նղովէ ոչ ըստ կերպի դատաւորա
կան

կան վճառյ , այլ ժամանակաւոր և անցաւոր հը
րամանի , և նզովս այս ի մեռանիլ նր դադարի :

Նաև այլ է նզովքն վճռեալ , յորում անկա
նի ռք իսկոյն . առանց այլ ինչ վճառյ դատաւո
րին . և այլ սպառնացողական . կամ առ ի նզո
վել զոք . որով ռք ոչ նզովի յառաջքան ըզ
վճիռ դատաւորին : Արդ յեզերաց բանից , ո
րովք ընդ արձակի նզովքն , կարեն ճանաչիլ . թէ
արդեօք սպառնացողական իցեն , թէ առ ի իսկոյն
անկանիլ :

Բ. Դարձեալ ոմն է արդար նզովք , որով նը
զովի ռք երիցս նախ խրատեալ ըստ կարդի ի
բառանց և վստն արդար պատճառի յայնմա
նէ , որ ունի զօրինաւոր իշխանութի . Եւ ոմն
անիրաւ , որ պակասի ոմամբք թէ ութք որ ի
վերոյ . Եւ սոյն իսկ կրկին բաժանի . ի յիսկա
կանն , և յանիսկականն . Անիրաւ նզովքն իսկին
է այն . որով նզովէ նա՝ որ ունի զօրինաւոր իշ
խանութի վն բաւական պատճառի խրատելով
նախ ինչք կերպի չսկսն ոչ պհեչ զայլ թէ ունի
ի վերոյ : Իսկ անիսկական և անիրաւ նզովքն է ,
որով նզովի ռք յայնմանէ , որ պակաս է յերից
թէ ութեցս աստի . կամ ոչ ունի զօրինաւոր իշ
խանութի . կամ նզովէ առանց բաւական պատ
ճառի , և կամ առանց ամենեւին խրատելոյ նը
զովէ :

Եւ ևս նզովքն եկեղեցական բաժանի յերիս
տեցակս . Ի բանադրանս , ի Կախակայութի .
և ի Յարդեն . զորոց ի հետեւեալ պրակն վար
դապետեացուք :

ՊՐԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Յաղագս նշովից 'ի մասնաւորի:

Առ զոր ասացաք վն նշովից 'ի հասարակի, ըզ նոյն իմանալ պարտ է վասն խրաքանչիւրոցն 'ի մասնաւորի, որովհետեւ նմանապէս և նոյն պատկանի և զնոյն ունիլ զսահման. և վն աստ միայն զայնոսիկ յաւելցուք, որք խրաքանչիւրոցն յատուկ են:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ:

Յաղագս բանադրանաց:

Առ Բարեգոյն իմացումն ասացելոցս զկնի վն նշովից բանադրանաց զխտելի է, զեյեկեղեցի ապէս հաղորդութի սրբոց. ոպ զաւանիմք 'ի հանգանակն. այս է ընկերակցութի ինչ և միութի 'ի մէջ հաւատացելոց. և հասարակ բարեացն մասնակցութի: զի ոպ բնական անդամք մարմնոյ 'ի զանազան տեղիս 'ի ձեռս և 'ի պաշտօնս լեալ, նոյն հոգւով զօրանան, նոյն կերակրօք սնանին. և զնոյն հաճոյս և զօգնութիւս ունին. Այսպէս ևս 'ի լինիլ ամ հաւատացելոց միոյ խորհրդական մարմնոյ, այս է եկեղեցւոյ անդամք, մասն հաղորդ և բաժանորդ լի նին հասարակ բարեացն նոյնոյ եկեղեցւոյ. այս է, խորհրդոց, պատարագաց, անձային ժամակարգութեց. և այլն. այլ ևս աղօթիւք, ողորմութիւք, և այլ մասնաւոր առաքինութեցն զոր ծովք, կարեն օգնել խրեանց, վն ասելու մարդարեն. || Հաղորդ էի ես ամ երկիւղածաց անշահուն: և ան առաքեալն յորոյ որեւ, || Աղօթս արարէք 'ի վն միմեանց, ոպ զի բժշկի ջիւղ: յակօք:

Առ

Արդ՝ ի գիտել մեր զայս . դիւրին իսկ է առ ի իմանալ . թէ զինչ է բանադրանքն . քանզի է եկեղեցական նշովք . որով մկրտեալ ոք զրկի ի հաղորդութի հաւատացելոյ . այս է ի մասնակցութի բարեաց ինչ . որք են հասարակ ամ հաւատացելոյ :

Ասի նշովք եկեղեցական . առ ի նշանակել թէ զայն ամ պարտ է իմանալ զմանե , որք աւագան վն նշովից ի հասարակի :

Որով մկրտեալ ոք : զի մարդն մկրտուի հոգաւորի եկեղեցւոյ . և յիրաւանց նք ներքոյ անկանի . և զոր ոչ կարեմք ասել վն ոչ մկրտելոյ . զի լն առաքելոյն . ամ . Կորն . 3 . Չիկայ իմ և զարտաբինան դատելոյ :

Զրկի ի հաղորդութի հաւատացելոյ . այս է ի մասնակցութի բարեաց ինչ : որք են հասարակ ի մեջ հաւատացելոյ . Եւ ոչ թէ զրկի յամ բարեաց մասնակցութի . այլ միայն յոմանց , զի բանադրանքն ոչ զրկի ի շնորհաց , այլ զրկին ի նմանե ի ձեռն մեղաց և կամակորութե են թաղրէ , քանզի կարէ լինիլ , զի ոք կատարեալ զղջմամբ կարասցէ ստանալ կրկին զշնորհս առնց նախ ի բանադրանաց արձակելոյ . Սոնպէս ևս ոչ զրկի ի մասնաւոր հոգեւոր բարեաց , այս է . ի զօրութի աղօթից . զոր մասնաւոր ոք վն բաւարարելոյ աղօթի . այլ միայն ի հասարակաց :

Ը . Արդ՝ կրկին է բանադրանքն . ոմն է մեծագոյն . և ոմն փոքրագոյն . Մեծագոյն բանադրանքն է , որ ի հաղորդութի բազում յոյժ բարեաց զրկէ . իսկ փոքրագոյն , ի սակաւուց : Արդ՝ մեծագոյն բանադրանքն ըստ հասարակ վարդապետաց զրկէ զմարդն ի վեց ինչ բարեաց : Զիւսա զրկի ի յընդունելոյ և ի մատակարարելոյ զխորհուրդս :

Եւրկդ ի մասնակցութի հասարակ օգնուէցն եկեղեցւոյ , զորս կղերիկոսք ըստ սրում պաշտօնեաց եկեղեցւոյ , վն հաւատացելոյ մատու

Երբորդ յերաւանցն լսելոյ զպատարագս . և
օգնելոյ հրաբլկեան նճոյն ժմ կարգուեցն , սա-
կայն սիրմին է կղերիկոսն ի սբ աւաթնաւ լեալ ,
կամ որ վայելէն զհոսոյթս եկեղեցւոյ , այս է ,
զբարերարութիւն . ի լինիլ իւր ևս քանադրեալ
առ անձին միայն ասել զժամակարգութիւնն .
Բայց միայն ասելն հրաժարիլ պարտի ասելոյ ,
(իսաղազութիւն ամենեցուն) ուր ասէ նաւարուս ,
և այլք ընդ նմա :

Չորրորդ ի յընտրութեաւ ամ եկեղեցական
բարերարութիւն , և իշխանութիւն :

Հինգերորդ ի յեկեղեցական թաղմանէ .

Անգերորդ , յամ մարդկային և քաղաքական
մասնակցութե ընդ այլոց հաւատացելոց , Եւ
զսոյն իսկ վարդապետք ի բանս յայտոսիկ պա-
րունակեն :

Բերան , Աղօթել . Ողբեր , Հաղորդութիւն .
Սեղան :

Բերանն , նշանակէ զսոսակցութիւն . և զըն-
տանեկցութիւն , ի ձեռն թղթոյ , ակնարկուեալ
և ամ նշանաց , այլ և զամենայն արտաքին նշան
բարեկամութե . ուր զհաւքոյր , զընդդրկումն ,
և այլն :

Աղօթելն , նշանակէ ի միասին ընդ բանա-
դրելոյ աղօթելն զամօյին զժամակարգութիւն
ստեղծ . և այլն :

Ողբերն , այս է , ողջունելն զբանադրեալն ,
կամ զպատիւ ինչ բանիւք , կամ ձեռօք տալն :

Հաղորդութիւն , է , ամ ընկերակցութիւն ընդ
բանադրելոյ , ի բնակութե , ի կրթութե , կամ
ի դաշնադրութե :

Սեղանն է , ի միասին և ի նոյն սեղանի ընդ
բանադրելոյ ճաշակել :

Եւ հաղորդութիւնս այսօքիկ ընդ բանադրե-
լոյ վս այն արդեւիայ լինին , ըստ որում նոքօք
փոխարեն միութիւն և բարեկամութիւն ի մէջ հա-
հա

հաւատացելոց ամին և զօրանան :

Արդ՝ որք ընդ բանադրելոյ հաղորդին, մեղան չեն ծանրապէս խկ և մահու չափ՝ եթէ հաղորդութիւն այս է յամայնսն : Իսկ եթէ յայլ ինչ պատահման, միայն ներելարար : Եւ որք ընդ նա հաղորդին, որք մեծադոյն բանադրանք կա պեալ են, անկանին և նորա ի մեծադոյն բանադրանս, որ զրկէ միայն ի յընդունելոյ զխորհրդս եկեղեցւոյ և ի յընտրելոյ ի հասցիս ինչ եկեղեցւոյ, և յիշխանութիւնն :

Դ. Բայց գիտե՛ի է սոսա՝ նախ, զի ըստ կոնտակի հինգերորդ մարտին պապին, զոր տասնէ բորդ Լէօն պապն ի ժողովն լաթերանու հաստատեալ ի յօդուած հոգւոց սահմանեալ, զի մի՛ ոք այսուհետեւ ի պատճառս վճռոյ ինչ կամ եկեղեցական նշովից, յիրաւանց կամ ի մարդկանէ հասրիօրէն հրապրկեալ ի մատկրարումն կմ ի քունումն, կմ ի յայլ ամամայինս կմ յարտաքինս հրժրեացի, կմ զարդելումն պահել պարտաւորեացի, փնջն այնպիսի վճիռն, կամ նշ զովքն ընդդէմ յատուկ անձին ումեք կամ ժողովոյ, կամ եկեղեցւոյ և այլն, յատկապէս ի դատաւորէն հրապարակեալ և ծանուցեալ իցէ : Բայց ի սրբապօղծ ձեռամբ հարկանելոյ զեկեղեցականն. զի այնու խկոյն ի բանադրանս անկեալ ինի կանոնին միայն բանիւ. մինչ զի ոչինչ պատճառանօք՝ կամ օգնութիւն ինչ օրինաց կարէ խուսիլ ի բանադրանաց, վն զի պարտ է ըզդուշանալ ևս ի հաղորդութե այսպիսեացն, թէ և չիցեն հրապարակեալք : Եւ զկնի յաւել. || Արդ՝ այսու ոչ գիտեմք իւրի կերպիւ թեթեացութեանել զյանցանս. կմ օգնել բանադրելոցն, կախաղայեցելոցն, և արդելցն : Ի, ոմ ասելայիման, զի թէպէտ ի գիրութիւն այլոց՝ այսու քահանայապետիս ներողութիւն կարեն վարիլ բանադրեալքն այնքիկ. որք են ոչ ծանուցեալք. կմ անուննի կղերիկոսացն հարկանօղք :

Բայց

Յաղարթս եկեղեցական նշովից
Բայց յորժամ քնձեռեմք զդիւրութիւն բանա-
դրելոցն այնորիկ, նոյն ինքն իսկ ներողութիւն
այս՝ նոյն օրնեւ ոչ երբեք կարէ :

Դ. Երկրորդն զի ի պատճառս հարկաւորութեան,
կամ օգտի, կամ բարեպաշտութեան և օրէն երբեմն
հաղորդիլ ընդ բանադրելոյ, որ ծանուցեալ, կամ
նշանաւոր հարկանօղ կղերիկոսի ևս իցէ : ուս-
տի վարդապետք տան զպատճառս ոմանս . ի
պատճառս որոց՝ այսպիսի հաղորդութիւն կարտա-
ցէ լինիլ ըստ օրինաց . և զորս այսու բանինս
բացայայտեն :

Օգուտն . օրէնք , հպատակութիւն , տգիտու-
թիւ իրին , և հարկաւորութիւն :

Օգուտն նշանակի զհոգեւոր շահ բանադրե-
լոյ , կամ այնորիկ , որ ընդ նմա հաղորդի :

Օրէնքն , զպարտաւորութիւն հաւուցանելոյ նը-
մա , որում պարտական է ըստ արդարութեան . ուղ-
եթէ պարմօգանն պարտաւորեալն հատուցէ ըլ-
կարտան , կամ կին՝ առն հատուցէ զամուսնա-
կան պարտան ,

Հպատակութիւն , ցուցանէ զհնազանդութիւն
և զպատիւն , զոր որդին՝ ծնողաց , ծառայն տն ,
պարտական է տալ :

Տգիտութիւն իրին , է իրաւանց , կամ դործոյ ան-
յաղթելի , և անմեղադրելի տգիտութիւն ,

Հարկաւորութիւն , է հոգեւոր և մարմնաւոր
հարկաւորութիւն , եթէ իցէ նշանաւոր : ուստի
է օրէն ի մեծի մարմնաւոր հարկաւորութեան խնդ-
րել և առնուլ զողորմութիւն յանձնանէ ծանու-
ցեալ բանադրելոյ :

Ե. Խնդրեցեալ , որքան , և որպիսի պատճառք
են , որովք անկանի ոք ի մեծագոյն բանադ-
րանս . քանզի ի փոքրագոյնն ի մի ինչ պատահ-
ման միայն անկեալ լինի : այսինքն . հաղորդե-
լով ընդ բանադրելոյ ի վերոյ ասացեալ պատահ-
մունս , ուղ յայտ է : Պատասխանեմ , թէ ի յեր-
կուս հասարակ պատահմունս անկեալ լինի : նախ ,

յորժամ առնէ կամ զանց առնէ զք զինն . որ յի
բաւանց անտի արդէլեալ : կամ պատուիրեալ է
ի ներքոյ պատժոյ բանագրանց առ ի խնայն ան
կանիլ : Երկրորդ յորժամ ոչ հնազանդի զք եկե
ղեցական զատաւորին . կամ մեծաւորին , որ հը
բանայէ զինն ինչ ի ներքոյ պատժոյ բանագրա
նաց առ ի խնայն անկանիլ : և ի նոյն խրատէ :

Արդ՝ առաջին տեսակն բանագրանաց յորժ զա
նազան և բազմակերպ յամ գիրս կանոնկան իրա
ւանց յաճախակի վս զանազան պատահմանց և
գիտելաժոց յայտնապէս դտանի . զորս ճան է
տեսանել ան գիրս Թոլեթսի դէ՛ , 13. 19. և՛ :
որ մեծաւ աշխատանսք ի մի վայր ժողովեաց . և
աստ կրկնել մեր՝ խոստմանն մերոյ չափու համա
ռօտութեմ աւելորդ համարեալ՝ Թողունք տե
սանել անգ : և զմի ինչ գիտելաժ միայն , որ
բաղմիցս սովոր է պատահիլ , աստ կարճ ի կար
ձոյ ցուցցուք . որ է ի կանոնին իրաւունս , այստ
քիւք բանիւք ॥ Եթէ զք Թեւորութիւն սատանայի
արկցէ զձեռս բռնութիւն ի կղերիկոս , կամ ի
վանական՝ անաթեմա՝ նղովից կատանաց ներքոյ
անկցի : Ի բարւօք իմացումն կանոնիս՝ պարտ է
նկատել ի բանս յոյս (եթէ զք) որով պարտ
նահէ զամ զք զայր և զկին զպատուաւ որ և զան
պատիւ . որք են ընդունակք բանագրանաց :
Իսկ կղերիկոսն) նշնէ ոչ միայն զայն . որ իմեք
տառի ճան է . այլ և զայն . որ զառաջին խաղաղմն
հերաց միայն ունի , միայն թէ զչատուկ պարգև
կղերիկոսութեն՝ փցէ կորուսեալ : Արդ՝ կորու
սանէ զք զայն , նախ կարգազուրկ լինելով : Երկր
ի իր արկաներով զանպատկան արշեւասս ինչ
պանդակապանութեմ , պողտեմեւապաւն . և՛ ,
Երկր վս կրկին ամուսնանալոյ : այլ և ըստ պնաս
կիւայ , և այլոց . կղերիկոսն ոչ վայելէ զչատուկ
պարգևս կանոնին , եթէ զկղերիկոսին զգեատս ,
և զպսակն ոչ ասարցէ Էխար , և ոչ ունիցի զեկեղե
ցական ինչ հասոյթս , կամ եկեղեցւոյ ինչ ըստ
հրաւ

Յաղագիւս եկեղեցական նորովից
հրամանի եպիսկոպոսին ոչ ծառայեացէ : Այսեւ
լսաւ լայնմանի . կղերիկոսն , 'ի սբ' աստիճանս
լեալ , եթէ թողեալ զղգեսան , և զպատկն եկե
ղեցական՝ խառնեացէ զինքն յաշխարհային զբող
մունս վաճառականութե' , և խրատեալ յեպիս
կոպոստոսէ ոչ ուղղեացի , կորուսանէ զպարգև
կանոնացն , բայց ոչ զպարգևն ատենին : Ուս
տի եթէ ըմբռնեացէ զնա աշխարհական դատա
ւորն 'ի յանցանս ինչ առանց կղերիկոսական ըզ
րեւտու , կարէ խնդրել կղերիկոսն այն , զի առ
յատուկ եկեղեցական դատաւոր իւր առաքես
ցի , և զոր ոչ պարտի բաց ասել աշխարհական
դատաւորն :

Վանականն , պարունակէ զուխտեալ կրօնա
ւորս , կամ զեղբայրս , և ևս զնորքնծայս , այլ
և զվանական կուսանս , կմ զնորքնծայս նոյ .
Ձեռացն բռնութե' , իմացեալ լինի իւրաքան
չիւր արտաքին զրպարտական և նախատական
գործ ընդդէմ' եկեղեցական , կմ կրօնաւոր ան
ձին : այսինքն . ձեռամբ , կմ ոտիւք հարկանել
զնա : բռնութե' արդելուլ յուրեք , յամշտա
կել զինն ինչ , կամ թափել զնոր , և զփոշի 'ի
վրնք , կմ զայլ այսպիսի ինչ անել : որ հա
մարեացի մեծ ինն նախատինք նմա : Բայց ըստ
պօնակինայ , և այլոց՝ ոչ անկանի 'ի բանադրանս
եթէ այսպիսի ձեռացն արկուն' լիւի յանկարծ ,
և յանազատ անձին շարժմանէ , կմ զրպարտու
թին և նախատինքն ոյն ըստ դատադրու' խոհեմ
առն' ոչ իցէ մեղք մահացու :

Եւ որքան առ երկրորդ տեսակն բանադրանաց
գիւտելի է , զի մինչ բազմիցս եկեղեցական դա
տաւորք բանադրեն ոչ միայն զայնոսիկ որք դասն
գանս ինչ գործեցին , զի այնոցիկ , որոց պիտոյ
է վճարեացեն , այլ ևս զայնոսիկ , որք ծանու
ցե' զյանցնս ուրուք ստուգիլ' ոչ ծանուցանեն ,
կմ յայնոսն զայն . Սակայն դժուարութիւն է , մի
թէ 'ի յնմ' պատահմունս պտրտական է ոչ 'ի ծա
նու

նուցումն գատաւորին , կմ' ի յայտնումն նմա : որ պարտաւորէ զինքն ի ներքոյ սլառժոյ բանադրանաց հնազանդիլ . և ի ոչ առնելն , մի' թէ միշտ անկանի ի բանադրանա : ի մեկնութի որոյ : Ասեմ , թէ են բազում դիպուհաճք , յորս ոչ է պարտաւորութի առ այսպիսի ծանուցումն և յայտնումն . և ապա ոչ անկանի որ ի բանադրանա վս զանցառնելոյ զնոքոք : և առ' ի ճանաչել զպատճառսն զայնոսիկ , վարդապետք ի հասարակի առաջագրեն զկանոնս զայնոսիկ :

Է. Առաջին կանոնն է , թէ ոչ որ պարտաւոր պարտական է յայտնել և ծանուցանել զյանցաւորն , որ յանցեաւ առ ինքն եթէ հասարակութե բարին զնա ոչ հարկաւորեացէ , քանզի կարէ մմ' որ մեասուն , որ առ ինքն չնորհել :

Երկրորդ կանոնն է , թէ և ոչ ևս պարտաւորի որ ծանուցանել , յորժամ ի ծանուցմանէ անտի մեծ իմն մեաս կամ որոգայթ ծանուցանողին հանգիպի : վս զի վարդկայինն օրէնք , և մեծաւորացն պատուիրանք ոչ համարի թէ պարտաւորեն մեծաւ խստութեք մեասու անձին : Սւտի հետեւի թէ կինն , ոչ պարտաւորի ծանուցանել զյանցնս առն իւրոյ , և ոչ այր' զկնոջն . կմ' որդին զհօրն : Չի մեաս առն կմ' հօրն , է և որդւոյն կմ' կնոջն . և հկգրճբր . Այլ և ըստ պոնակինայ և այլոց , ընդարձակի կանոնս այս , և առ աներն , առ փեսայն , առ եղբայրն , և առ ամենեւեան որք ի մէջ չորրորդ անտիճանի ազգականութե , և ևս առ ծառայս' և առ ընտանիս , յորժամ վս ծանուցանելոյ անտի , թ չամուծի , ատելութի , աղմուկ , և այլն , կարասցէ ծնանիլ : Բայց ըզյանցանսն որք են ի մեծագոյն մեաս հասարակութե , և կրօնի . որպիսի են . հերետիկոսութիւն . անիրաւութիւն առ բարձրեալն , և այլն . պարտ է ծանուցանել . զի զբարին հասարակութե դերազանցել պարտ է քան զմասնաւորին զբարին :

Յաղագրս եկեղեցական նշանակից
Երրորդ կանոնն է, թէ ոչ ոք պարտէ յայտ-
նել զայն. զոր ծանեաւ 'ի ներքոյ բնական հա-
ւատարմութե. ուր յորժամ որ վս խնդրելոյ ըզ-
խորհուրդս, կամ զխրատս 'ի փրկութի հոգւոյ,
կամ մարմնոյ. կամ 'ի պաշտպանութե իւրոյ պատ-
ւոյ կամ բարեացն և այլն, զյանցանս իւր ումեք
'ի ներքոյ խորհրդոյ յայտնէ: Վս որոյ բժիշկք,
փաստաբանք, մանկաբարձք, և այլն. ոչ պարտա-
ւարին, այլ և ոչ պարտին յայտնել զայն՝ զոր միայն
այսու պատճառաւ ծանեան:

Չորրորդ կանոնն է, թէ ոչ ոք պարտաւորի
առ ի ծանուցանել զյանցանսն, զոր ոչ կարէ
հաստատել: Զոր օրինակ, 'ի տեսանել քոյ միայն
զոմն քողանալ, և ոչ կարել զայն վկայութի, կմ
նշանօք ինչ հաստատել 'ի վր' նր. ոչ պարտ-
ւանդիս, առ 'ի ծանուցանել զայն, վս զի յան-
ցանքն, որ ոչ կարէ հաստատիլ. համարի, թէ
չիցէ գործեալ: Բայց զհերետիկոսութիւն կամ
զայլ այսպիսի յանցանս, որք գիտեն 'ի մեծա-
դոյն մեաս հասարակութե միշտ պարտէ ծանու-
ցանել. Սոյնպէս ևս պարտ է ծանուցանել,
յորժամ որ գիտէ զարդելունն ինչ պսակի,
վասն զի և վկայ մի բաւական է 'ի յարդելունն
պսակի:

Հինգերորդ կանոնն է, թէ ոչ ոք պարտա-
ւորի առ 'ի ծանուցանել զայն. զոր բարոյական
ինչ ստուգութե ոչ գիտէ, և ոչ կարէ յարտա-
բին տեսնի վկայել զնմանէ երդմամբ. և որ է,
մինչ ոմն լսէ զնման անստոյգ 'ի մեջ աղաղակաց.
կամ յանձնէ, որ սաասացն է, կամ թէ օրէտ
յայնմանէ, որ ճշմարտասացն է. սակայն,
մոռացեալ իցէ զայրն զայն. յորմէ լռեալ է,
կամ ևս լռեալ իցէ յայնմանէ, որ ծանու-
ցեալ իսկ իցէ: Բայց ըստ պօնակինաց, չէ ևս
պարտական որ ծանուցանել. մինչ ստուգիլ,
կամ հաւանականաբար կարծէ, թէ զկնի ծա-
նուցանելոյ իւրոյ ոչ ուղղէ մեծաւորն զայնմանի-
սի:

Բայց

Բայց զխտելի է , զի ընդդէմ հասարակութե
լնէ կամ ժողովարանի ոչ կարէ ընդարձակիլ
վճիռ բանադրանցն յօրինաց անտի կմ'ի մարդ-
կանէ , վն զի ըստ կանոնական իրաւանցն || Կու-
րէ պատահիլ , զի և անմեղք 'ի նոցն անկցին 'ի
բանադրանս : վն որոյ պարտ է հրապարակել
զայն միայն ընդդէմ յանցաւորացն որք 'ի հասա-
րակութեն , կամ 'ի ժողովարանի :

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Յաղագս Կախսէ պութե :

Կախակայութիւն է եկեղեցական նշուք , որ ար-
դէւելաւ եկեղցին անձին ու մեք զկիրառումն և
զմտկրարումն պաշտօնին կմ' եկեղցին հասութից
ոնցս ասէ նաւարոս ըստ նմ վարդապետացն
բանից . Ուստի երևի , թէ բաղձակերպ է կա-
խակայութիւն : Զի ոմն է , միայն կարողին , և իրա-
ւանցն պաշտօնի , և այլն հասութից միայն , այս
է մատակարարելոյ և ժողովելոյ զեկամուսս
եկեղեցական հասութիցն , և ոմն երկօցունցն
'ի միասին , պաշտօնի . և հասութիցն : Դարձե՛լ
այլ է կախակայութիւն պաշտօնի , ըստ բոլորին .
ոնք մինչ ոք արդէլեալ լինի առ'ի կիրարկանել
զամ պաշտօնս իւր . և այլ ըստ մասին . որպէս
մինչ ոք արդէլեալ լինի առ'ի լսել զխոստովա-
նութիւն միայն . բայց ոչ զայլ խորհուրդսն 'ի
մատակարարելոյ : Եւ ևս այլ է կախակայութիւն
մինչև առ ժամանակ լնէ , յորոյ անցանէ , դա-
դարի , և ոչ է պիտոյ արձակման : Եւ այլ' որ
ոչինչ ժմիւ սահմանեալ լինի : Դարձե՛լ ևս այլ
է կախակայութիւն պատժական . և այլ խրատա-
կան , Պատժական է , որով ոք դատի 'ի պա-
տիժ և 'ի վրէժխնդրութի' դորձեալ յանցանադ
իւրոց . ոնք մինչ ոք արդէլեալ լինի վն պարզ
անցեալ մեղաց իւրոց : Իսկ խրատական է , որ
ԽԸ B b b գիտէ

714 Յաղոտքս եկեղեցական նղովից
էլիտէ յուզղութի յանցաւորին, և այսէ յատկա
պէս նղովքն :

Արդ՝ որ անհոգ եղեալ զկախակայութի, 'ի
կիր արկանէ զպաշտօն իւր, առ որ արդեւեալ
է, մեղանչէ մահուչալի. և թէ անմեղադիր ոչ
արասցէ զնա թեթեւութիւն նիւթոյն : Եւ թէ
զպաշտօն սբ աստիճանաց ինչ 'ի հաշակաւորս,
առ որ արդեւեալն է, 'ի կիր արկանէ, անկանի
յանկանոնութի. ող յասացելոցս 'իներքոյ բար
ւոք իսկ երեւեացի :

Արդ՝ բազում են տեսակք կախակայութի յի
րաւունս. և մեք միայն զայնոցիկ չորում յաճախ
անկեալ լինի, աստ կարճ 'ի կարճոյ վարդա
պետեացուք :

Բ. Առաջինն է ընդդէմ ծանօթացեալ հար
ձապահ կղերիկոսացն, բայց ըստ ոյնակինաց,
և այլոց ոչ անկեալ լինի 'ի կախակայութիւն յայն
յառաջքան զվճիռ դատաւորին. և որ նախ իր
րատեսցէ իսկ : Սակայն ըստ թռլեթասի անկեալ
լինի իսկոյն 'ի կախակայութիւն յայն յառաջքան
զամ վճիռ դատաւորին, զի ճշմարտիւ զմեծա
մեծ պատիժս սպառնայ ժող. 'Թրիտ' : Ընդ
դէմ հարձապահ կղերիկոսացն, քանզի բաց 'ի կր
կին նորոգելոյ զպատիժսն հնադոյն կանոնացն
ընդդէմ այսպիսեաց սահմանէ և ևս, զի եթէ
խրատեալ 'ի մեծաւորացն ոչ ուղղեացին, կախա
կայութի աստիճանաց, անընդունակութիւն ամ
եկեղեցական հասութից պաշտօնից. և արժա
նապատուութեց. կարգազրկութիւն, և այլ սոյն
պիսի պատժօք նղովից կաշկանդեացին :

Երկրորդն է, ընդդէմ այնոցիկ, որք կամին
առնուլ զսբ աստիճան, սուտ և պատիր ան
ուամբ հայրենական ծառանդութիւն, և հասու
թից : ող երեւի 'ի կանոնակէ հինգերորդ փոս
տապին. Բայց ըստ թռլեթասի, 'ի կախակայու
թիւն յայս ոչ անկանին իսկոյն, որք զոյս առ
նեն, այլ ըստ հաճութե և պիտկապոսին ընդ
ար

արձակի :

Երրորդն է ընդդէմ այնոցիկ , որք առնուն
դոք աստիճանս արտաւոյ ժմկն սահմանելոյ յե
կեղեցւոյ չորից եղանկից , կամ յառաջքան ըզ
հասակն օրինաւոր , կմ' առանց վկայականի :
ոնք երեւի 'ի նամակն երկրորդ փրօսի պատկն :
և երրորդ սխառտի պատկն : Եւ 'ի կախակայու
թէ աստի հարե արձակել եպիսկոպոսն , եթէ
յանցանքն իցէ դաղանի , այսէ , եթէ չիցէ յայտ
նի , կամ ածեալ 'ի դատաստան 'ի վէճն :

Դ. Խնդրեացես , մի' թէ նա' որ ընկալնու զաս
տիճանս ոչ պահելով զմիջահատ ժմկն սահմանել
անկանի 'ի կախակայութիւն ինչ . Պատասխանեմ'
թէ ոչ . թէպէտ մեղանչէ նա , որ զնոյն սահ
մանեալ միջահատ ժմկն ոչ պահէ . և այս 'ի լի
նիլ առանց հրամանի եպիսկն , կամ ոչ դու սո
վորութե ինչ :

Չորրորդն է ընդդէմ այնոցիկ , որք զերկու
սք աստիճանս առնուն 'ի միում աւուր , կամ յեր
կուս անմիջահատ աւուրս . Արդ' զս' այսպիսի
պատճառի . ոչ կարեն 'ի կիր արկանել զերկդ
աստիճանն :

Նոյնպէս և ընդդէմ այնոցիկ , որք 'ի միում ա
ւուր զերկու զաստիճանն ընդ կիսաաւարկաւա
դութե առնուն . և կախակայութիւն այս պա
պին պահեալ է . սակայն ըստ ժող. թրիտ. նա որ
յստ սովորութե դաւառին 'ի միում աւուր առ
նու զերկու աստիճանն և զկիսաաւարկաւադու
թին , ոչ անկանի 'ի կախակայութե :

Հինգերորդն է ընդդէմ կղերիկոսին , որ 'ի
թափուր լինիլ եպիսկան ակթոսոյ , և առանց
հարկաւորութե զս' ստացեալ եկեղեցական ինչ
հասութի , կամ առ 'ի ստանալ զայն , զոք աս
տիճան ինչ առնու հրամանաւ ժողովոյն երի
ցանցն , որ անդ , ոնք արգելու ժող. թրիտն' .
Ինչ մի' ժողով երիցանցն եկեղեցեաց 'ի թա
փուր լինիլ ակթոսոյն եպիսկն . 'ի միջ տարւոյն

Յաղագս եկեղեցական նշույնից
յօրէ թափուր լինելոյ տալ համարձակեցին ըզ
հրաման , և զվկայականս առ 'ի ձեռնադրիլ ա
ռանց մեծի ինչ հարկաւորութե , ապա թէ ոյ
անկցին ժողովքն այնոցիկ 'ի ներքոյ արդելանց
եկեղեցւոյ , և ձեռնադրեալքն ըստ հաճոյից ա
պառնի եղիսին իսկոյն 'ի նոյն դործ արդելնալ
մնացին 'ի պաշտօնից իւրեանց :

Ղեցերորդն է ընդդէմ հղերիկոսաց , որք ձեռ
նադրին 'ի մեծադոյն աստիճանն առանց ձեռնա
դրելոյ 'ի փոքրագոյնն . ուն 'ի քահանայ , առնց
ձեռնադրելոյ 'ի սարկաւադ :

Եօթներորդն է ընդդէմ այնոցիկ , որք ձեռ
նադրին , 'ի բանադրեալ , 'ի կախակոյեալ , յան
սէանէ տրդելեալ . և կամ 'ի սխմանական ծա
նուցեալ եղիսէ :

Ութներորդ է ընդդէմ այնոցիկ , որք ձեռնա
դրին սխմանականութե , թէ և 'ի ծածուկ :

Իններորդն է , ընդդէմ այնոցիկ , որք լեալ
'ի բանադրանս ինչ . դիտութե առնուն զաստի
ճանս ինչ :

Տասներորդն է ընդդէմ այնոցիկ . որք դողու
թե ձեռնադրին . այս է , որք առանց դիտութե
կոչման , կամ քննութե եպիսկոպոսին առնուլ
զաստիճանս մատչին . կամ որք յանուն իւրեանց
առաքեալ զայս 'ի քննութի ապա ինքեանք մատ
չին 'ի ձեռնադրութի :

Մեծասաներորդն է , ընդդէմ քահանայից ,
որք պատկեն կամ օրհնեն զժողովուրդս այլոց
թեմից . առանց հրամանի հոգաբարձուի նոյն .
կամ եպիսկոպոսի :

Երկուսասաներորդն է ընդդէմ եպիսկոպո
սայն , որք ձեռնադրեն , կամ տան զառաջին
խուղումն հերաց օտարին , առանց վկայականի
եպիսկոպոսի նոյն . կամ ձեռնադրեն զոք 'ի վի
ճակի այլոց առանց հրամանի հովուին , կամ ձեռ
նադրեն . և տան զխուղումն հերաց սկսնակա
նութե :

Երեւ

Երեքտասաներորդն է ընդդէմ Եղիսիօսոսացն . որք առնուն զիմն ինչ յայցելութիւն , ևս ի տալ նց յօժարութիւն առաւել քան զայն , որ նց պատկանի և արգելեալ ինն ի մուտ եկեղեցւոյ եթէ ի մէջ միոյ ամսոյ չհատուցեն ըզկրկինն : Եւ ի սոյն կախակայութիւն անկանին և այլ այցելութիւն եկեղեցւոյ և ընտանիք նց , եթէ ի պատճառս այցելութիւն առնուն զպարզ ևս ինչ ևս յօժարութիւն մատուցեալ նց և յայս՝ յոչ հատուցանել նց զկրկինն ի մէջ միոյ ամսոյ :

Եւ և այլ բազում դիպումսք յօրէնս իսկ բացայայտեալ . որք զի ցանցառակի պատահին Թողումք ընթեռնուլ առ Թողեթոս :

Է. Արդ՝ ընդ կախակայութիւն ևս և կարգադուրկ լինին և մերժիլն յատմանաց , որովք եկեղեցական անձն ոք զի ամենեղեւն ինչ յանդանաց զրկի ի միշտ յամ՝ ատմանաց , յիշտանութեց և ի հասութիցն եկեղեցականաց և եթէ տէր ոչ կորուսանէ զկնիքն ատմանին , որ ան ջնջելին է , տակայն զրկի յամ՝ կիրթութիւն նորա առանց յուսոյ կրկին ստանալոյ , Եւ այս եթէ լինի միայն բանիւք , անտանի մերժումն յատմանաց բանիւք , իսկ եթէ բաց ի բանից . և այլ տրարողութիւն , ի քհնյնդուն մաշտոյ սահմանել անտանի անձնաւորական մերժումն յատմանաց կամ կարգադուրկ առնել , Եւ այս է զանազանութիւն ի մէջ երկոցունց , զի մերժումն յատմանաց բանիւք , կարէ արժարժիլ առ հեռակացսն . իսկ կարգադուրկ առնելն միայններ կային լինի :

Այլ և մերժումն յատմանաց բանիւք ոչ բառնայ զյատուկ պարզ ևս յարտաքին ատենի . իսկ կարգադուրկ առնելն բառնայ . քզի զկրդգուրկն ոմ զաշխարհին ոք՝ կարէ աշխարհին դուրն դատել , իբր թէ չիցի ամենեկն իսկաշտօնքի ձն ծանցել : Բայց ըստ Թողեթոսի , Թեպէտ մերժումն յատմանաց բանիւք զի և զեռնային ինչ յանցանաց

Յաղադար եկեղեցական նշանակող
նայ կարէ ընդարձակիլ առ ոք ըստ կամայ եկե
ղեցական դատաւորին . սակայն չէ պարտ կար
գաղութի առնել զոք վս ամ եղեւնային լան
ցանաց . այլ միայն վս այնոցիկ , որք յօրէնոն
են սահմանեալ . որք են յայտնի հերետիկոս .
թիւն , սոցոմէականութիւն . զոգարտութիւն ընդ
դէմ յատուկ եղիսկոսութիւն , և այլ նմանք զորս
ճահ է տեսանել ի կանոնական օրէնս :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Տ Ե Ր Ր Ո Ր Դ ,

Յոր ինչպէս յարմար

Յաղադար արդեւանաց :

Արդեւն է եկեղեցական նշանակողին , որ զրկէ
ի հաղորդութի խնդր , յանձային ժամար
դութեց , և յեկեղեցական թաղմանէ :

Արդեւանաց ոմն է Տեղական , և ոմն Անճաւա
րական և ոմն խառն : Արդ տեղականն է , որ ար
դեւու , զի մի յայս ինչ տեղւոջ մատուցէ ոք
զանձային պաշտօն , կամ մատակարարեացէ ըզ
խորհուրդս . և այլն . բայց ժողովուրդ տեղ
ւոյն այնորիկ կարէ յայլ ինչ տեղւոջ ներկայ
դատանիլ անձային ժամակարգութեանցն , և ընդ
ունիլ զխորհուրդս եկեղեցւոյ . և այլն . իսկ
Անճաւորականն է , որով անճն ոք , կամ ժո
ղովուրդ քաղաքի ինչ , կամ դատաւ արդեւեալ
լինի . զի մի զանձային պաշտօնսն կատարեացէ ,
կամ զխորհուրդս ընկալցի : Իսկ խառնն է , որ
դիտէ , ի տեղին և յանճն , ոնչ ասեն նաւարոս ,
սեղեւտրոս և այլք :

Դարձեալ այլ է արդեւն մասնաւոր և այլ ք
հանուր : Մասնաւորն է , որով յատուկ ինչ տե
ղի արդեւեալ լինի , ոնչ եկեղեցի ինչ , վս յան
ցանացն , որ ի նմա դործեալ . կամ որով ան
ձինք ոմանք արդեւեալ լինին , ոչ ոնչ անդամք
քաղաքին , այլ ոնչ յատուկ անձինք . ոնչ յոր
ժամ արդեւանին ամբն , և իւրքեւիւրք , որք
ղայս

զայս ինչ յանցանս դորձեն : Իսկ ընդհանուր արդեւն է , որ ընդարձակի 'ի ընդհանուր տեղի ինչ . ուր բնակի ժողովուրդ ինչ . ուղի 'ի թաղաւորութի , 'ի թեմն , 'ի քաղաք ինչ , կամ 'ի նոյն ժողովուրդն . որ ըստ որում է մասն ինչ հասարակութե , այսինքն , 'ի ժողովուրդն թաղաւորութե ինչ քաղաքի , և այլն , և այսպիսի արդեւս պարունակէ զմասն , որք են 'ի նոյն հասարակութե . ևս և զանմեզս , որք և վն որոյ ըզնոյն պահել պիտին , եթէ յատուկ ինչ պարգևք չիցեն ազատ . ուղի ուսուցանել պօնակինայ : Եւ եթէ նոյն արդեւս այս արդեւս զմասնակցութի խորհրդոյ , զմծային ժմարդութի . և զեկեղեցական թաղութն . սակայն 'ի բազում պատահմանս ոչ ունի զտեղի :

Դ. Չի նախ կարեն զխորհուրդն մկրտուի և դրոշմի 'ի ժմկի արդեւանաց հաշակաբար մատակարարել . իսկ զխորհուրդն սպաշխարուն՝ կարեն մատակարարել , բաց յայնոցիկ որք են պատճառ արդեւանոցն , եթէ ոչ բաւարասցեն նախ , կամ ցուցցեն զինքեանս պատրաստ 'ի բաւարարումն , կամ գտնեա երդնուցուն առ 'ի բաւարարել : Բայց զխորհուրդն հաղորդութե 'ի ժմկի արդեւանաց՝ միայն 'ի վերջին ժամու մահոճան իրր 'ի դռնակ կարեն մատակարարել : Եւ յոյնոյն և զխորհուրդն վերջին օժման՝ միայն 'ի վերջին հարկաւորութե , յորժամ այլքն ոչ կարեն մատակարարիլ : Իսկ զխորհուրդ կարգի և պսակի 'ի ժամանակի արդեւանաց՝ ոչ զք կարե ըստ որինաց մատակարարել կամ ընդունիլ : որպէս հաստատել պօնակինայ : Սակայն ըստ նախարարի և այլոց կարե որ 'ի ժմկի արդեւանաց ըստ օրինաց պսակիլ :

Դ. Բայց որքան առ մծային ժամակարգութի դիտելի է , զի այսու անժամբ նշանակի և ամենատուր պատարագն , եկեղեցին ժմարդութի , որ 'ի միջ եկեղեցւոյ 'ի հաշակաւորս ոյ մատու

Յաղագս եկեղեցական նպովից
 քանի, հաշակաւոր օրհնութիւնք, և այլ ամենե-
 րեան, զորս 'ի հաշակաւորս 'ի պաշտօն այ եկե-
 ղեցական անձինքն մատուցանեն, և այսօրիկ
 ամենեքեան արդելեալ լինին այսու և եթ աս-
 բերութիւնք: զի 'ի ժամանակի արդելանաց հանա-
 պաղօր 'ի միջ յատկապէս ոչ արդելեալ եկեղե-
 ղեաց կարեն հաշակիլ պատարագք, և այլ ան-
 ային ժամակարգութիւնք: Բայց դրօքն բակե-
 լովք, առանց հնչելոյ զգանական, մեղմ ձայ-
 նիւ, և արտաքսմամբ բանադրելոյ, և արդել-
 լոյ: և այս բաց 'ի տօնից ծննդեան, տն զատկի,
 պէնտէկոստի, և վերափոխման անձանի կու-
 սին մարիամու: որոց յաւել Մարտին հինգե-
 րորդ պապն զտօն մարմնոյ և օրեան տեսուն չե-
 ութօրեից նր: և տասնէրորդ լեօն պապն՝ լը-
 տօն յղացման կուսին մարիամու: զի 'ի տէրու-
 նական յաւուրս յայտարիւ՝ 'ի ժմի ընդ հանուր
 արդելանաց՝ է օրէն զնր պատարագն, և զան-
 ային ժամակարգութիւն հրապարակօրէն հաշա-
 կել: բացեալ դրամբք եկեղեցեաց, հնչեցուցիւ
 զանեակաց թողեալ զարդելեալսն 'ի մուտ եկե-
 ղեցուոյ, ևս զայնսն, որոց վն պատճառեցաւ
 արդելն. միայն թէ սոքա մի՝ մերձեցին 'ի սե-
 ղան, 'ի մատուցումն անձայնոցն, և 'ի հաղոր-
 դութիւն սր: Բայց 'ի յեկեղեցիան, որք յատկա-
 պէս արդելեալ են, ուր և պահել է հաղոր-
 դութիւն՝ է օրէն միայն միանգամ 'ի շարաթու-
 պատարագել առ 'ի նորագել զհաղորդութիւն:

Եւ իւր օրքան առ արդելումն եկեղեցական
 թաղման գիտելի է. զի թէպէտ 'ի ժմի տեղա-
 կան արդելանաց ոչ կարեն ևս ոչ արդելեալ աշ-
 խարհիւքն թաղիլ 'ի յարդելեալ տեղւոյ. ու-
 կայն կարեն կղերիկոսքն թաղիլ միայն թէ յան-
 ուննէ չիցեն արդելեալք. սկայն լուութիւն և ա-
 ռանց հնչելոյ զանկիսն. ուր և աշխարհիւքն ևս
 յանուանէ բանադրեալ եթէ չիցեն ծանուցելք,
 կարեն 'ի սր տեղւոյ, ու չիցէ արդելիլ թաղիլ
 խնդ:

խնդրեցես , թէ որում արդեօք պատահման
անկեալ լինի 'ի յարդելումն : Պատասխանեմ ,
թէ 'ի տեղին , մանաւանդ 'ի յընդհանուր արդե-
լումն անկեալ լինի . մինչ մեր երկրին անարգա-
բար հարկանէ զեմքսն , կամ սղանանէ , կամ հը-
րամայէ ումեք առնել զայս : Դարձեալ մինչ
արդելու . զի մի փոխանորդն , կամ նախնական
սուաքելին կարացէ կատարել զսաշտօն իւր ,
և 'ի յայլ պատահմունս ևս , որք հազիւ կարեն
պատահիլ , զորս ճահ է տեսանել առ պօնա-
կինայ :

Բայց ըստ պօնակինայ և այլոց բազմաց վասն
այսպիսի պատահմանց դիտելի է , զի չէ պար-
տաւորութի յառաջքան զճանուցումն արդելա-
նաց՝ պահել զարդելումն :

'Ի յայս պարունակի յարդելմունս՝ և դադա-
րումն յամայնոյ , որ ոչ է եկեղեցական նշովք ,
և ոչ տառիժք . այլ պարզ արդելումն յամային
ժամակարգութեց : 'Ի մատակարարելոյ զխորհրդս ,
և յեկեղեցական թաղմանց 'ի նշան մեծի տրի-
բութեան ինչ վասն ամբարիշտ զրպարտութեց
պատուոյն այ , կամ եկեղեցւոյ : և զդադա-
րումն զայս պահել պարտ է , ուր զարդելն 'ի
վերոյ , որդէս ուսուցանէ լայնման ըստ մմ
ամբաքանից :

Պ Ր Ա Կ . Ե Ր Ր Ո Ր Դ .

Յաղաքս անկանոնութի :

Անկանոնութիւն ոչ է եկեղեցական նշովք :
այլ կանոնական արդելումն ինչ առ ի առ
նուր զեկեղեցական աստիճանս . կամ 'ի կիր ար-
կանել զնս , իւր զի ըստ երկուց կարէ պատա-
հիլ ումեք անկանոնութիւն , այս է , վս պակա-
սաւորուն , և վս յանցանաց . վս 'ի հետեւեալ
հատուածս կարճ 'ի կարճոյ ցուցցուք :

ՀԱՏ

ՀԱՏՈՒ ԱԾ ԱՌ ԱԶԻՆ :

Յաղագս անկանոնութեն՝ վասն պակասաւորութեան :

Արդ՝ պակասաւորութիւնն , որք պատճառաւն զանկանոնութիւն , սեւեռելն են այնքիկ : որք զանընդունակութիւն կամ զանպատկանութիւն ինչ պատճառաւն առ՛ի ընդունիլ . կմ՛ ի կիր արկանել զեկեղծիւն աստիճանս ըստ վայելին , որք և են եօթն ըստ ամ՛ վարդապետաց : Առաջինն է պակասաւորութիւնն ի կողմանէ հորւոյն , որախի է ինն , որք զուրկ են ի կիրառութե՛ր քանականութե՛ն . կամ են լուսնոտք , կամ ըստ ամի առանց դարբութե՛ն . կամ երախայք և կամ հրապարակական ապաշխարողք :

Երկրորդն է պակասաւորութիւնն ի կողմանէ մարմնոյ . սոյ եթէ որ ունիցի զպակասութիւն . կմ՛ բնորոշութիւն , կամ զտկարութիւն անդամոց ինչ իւրոց . որք անընդունակ և անզօր կացուցեն ըդնա , առ՛ի կիր արկանել կմ՛ կատարել զաշխարհ աստիճանացն այնքիկ . առանց մեծի անպատկանութե՛ն . և անվայելչութե՛ն , ունի եթէ անդամ ինչ միոյ հատեալ իցէ , կամ թէ իցէ համր , կոյր , միականի , մանուանդ զուրկ ի ձախոյ ալկանէ . կամ բորստ , կամ զայլ ինչ մեծադոյն տղեղութիւն ունիցի :

Երրորդն է պակասաւորութիւնն ծննդեան . սոյ յորժամ որ ծնանի յապօրինաւոր զուգաւորութենէ , այս է ի պրոնկութե՛ն , ի շնութե՛ն , և այլն :

Չորրորդ է պակասաւորութիւնն բարի համբաւոյն , ունի յորժամ որ . ունիցի զվատահամբաւութիւն ինչ . և այս կամ տրհնտի , որով դուստնք այսնակատակք , աշխարհական վնասանք , թէ աւրօնակա՞նք , և այլ այսպիսիք քաղաքալկան

կան և եկեղեցական օրինորն համարին վատա
համբաւք , և կամ գործոյ . ուն յորժամ որ վն
նշանաւոր և դայթաղիկն ինչ յանցանացն լիցի
վատահամբաւ . այսէ . վն մասնաւթն , սրբա
ւրդաւթն , և այլ այսպիսեաց . որք արժանի իսկ
իցեն հարգազուրկ լինելոյ , և յատմանացն
մերժելոյ :

Հինգերորդն է պակասաւորութի հասակին ,
որ խնդրի առ ի ձեռնադրի , զորմէ տապաք
ի վերոյ յնձնառնած զհորհրդոյ . 71' Է .

Վեցերորդն է պակասաւորութի խորհրդոյ
դասի . ուն եթէ որ առաւել քան զվիճառան
իցէ պատկեալ :

Նոյն թէպէտ ըստ օրինաց կարէ որ պատկիլ
բազմիցս զինի մեռանելոյ կողակցոյն . սակայն
այսպիսի պատկն բազմիցս կրկնեալ զկատարե
լաւ իւր թմնի ոչ ունի , որքան առ նշանակու
թիւն խորհրդոյ . զի ոչ կարէ կատարելամը նշա
նակել զմիաւորութիւն բնան ընդ եկեղեցւոյ ,
յորժամ այր կամ կին որ ընդ բազմաց զինի մա
հուն կողակցոյն հետեւաբար պատկի , ուն ասէ
թողեթոս : Եւ է եռակի կրկնապատկ լինիլն .
Եւսի ճշմարիտ , յորժամ որ բազմիցս ամուսնա
նայ , Էրկրորդ մեկնադական , ուն յորժամ որ
զւոյրին ի կին օժէ , Եւրդ նմանաբար , ըստ վար
դապետաց . ուն յորժամ որ զինի հաշակաւորն
ուխտի օղջօխտհաւթն ամուսնանայ ևս անօ
րինմամբ :

Խ. Եթեմերորդն է պակասաւորութիւն գթա
թեան , ուն յորժամ որ ազդակի , կամ անուղա
կի մահո՛ւն , կամ հատանելոյ զանդամս ուրուք
գործակցի , ևս եթէ իցէ արդար և օրինաւոր :
ուն դատաւորք , որք զլանցաւորն ի մահ դա
տապարտեն , կամ ամբաստանողք , վկայք , առե
նադարիք , և այլ պաշտօնատարք մահո՛ւնն
վնոյ յանցաւորին կատարիչք : քանզի այսօրիկ
ամենեքեան զինի մահո՛ւն , կամ վերաւորման
պար

Յաղագս եկեղեցական նորմեց
յանցաւորին , են անկանոնք , այլ և այնոքիկ :
որք զայլս խորհրդով . կամ յորդորմամբ անեն
առ'ի ամբաստանել շոք . կամ առ'ի քրեական
վեճս գրգռել . յորմէ և հետեւեացի մահ ամբաս
տանելոյն , և կամ վերաւորումն նր' : Սակայն ոչ
անկանի յանկանոնութի եկեղեցին դմւրն , որ զոմն որ
կարգազուրկ արարել մասնէ 'ի ձեռս աշխարհա
կան դատաւորին , մանաւանդ յորժամ զինքն ան
պարտ ցուցանէ յարենէ , և 'ի պատժոց դատաւ
որարտելոյն . ող ասէ պօնակինաց և ոչ ևս քնը
նիւք հաւատոյն լինին անկանոնք 'ի տալ զոր 'ի
ձեռս աշխարհական դատաւորին առ'ի այրել :
ևս առանց հրաժարելոյ յարենէ նր' : Նաև ըստ
պօնակինաց եթէ կղերիկոս որ ամբաստանէ՝ զոմն
ոչ առ'ի վրէժխնդիր լինիլ . և ոչ առ'ի խնդրել
զպատիժ նր' : այլ միայն խնդրել զարդար վճա
րումն , ոչ լինի անկանոն . ևս եթէ հետեւի զինի
մահ՝ ամբաստանելոյն , կմ' վերաւորումն նորա :
սակայն պարտ է զանազանել . վն զի եթէ որ վն
խրոյ անձին խնդրէ զբաւարարումն , պարտ է
հրաժարիլ և անպարտ ցուցանել զինքն յարենէ .
և 'ի վերաւորման է պատժապարտին՝ ոչ կամելով
զայն :

Բայց ոչ այսպէս եթէ ամբաստանէ վն զբոլոր
տաթեցն առ այլ որ եղեալ . քանզի յայնժամ
թէ և ցուցցէ զինքն ոչ կամիլ զմահ պատժապար
տին , կամ զվէրս նր' , սակայն զինի հետեւելոյ
մահանան կամ վերաւորման պատժապարտին ,
անկանի յանկանոնութի : ող ասի 'ի կանոնական
իրաւունս , զի շնորհի եկեղեցականին խնդրել
զհատուցումն 'ի չարագործէն առաջի դմւորին
վասն յանցանացն և զբոլարտութեցն , որ առ
անձն խր . և ոչ վն այլոցն եղելոյ անձանց . բայց
այլ վարդապետք հաւանականաբար համարին ,
թէ 'ի խնդրել կղերիկոսացն զհատուցումն 'ի
չարագործէն առաջի դատաւորին վասն յանցա
նացն , որ առ ընտանիս կամ առ մերձ արիւնս
կիցս

կիցս չի , ոչ լինին անկանոնական . այս է առ
ձեռքս , առ եղբարս և'' . զի վնասն այն , վն միա
ւորութիւն , որով կապեալ են ընդ այնպիսի ան-
ձինս , համարի անձանց իւրեանց խել լինիլ :

Դ. Արդ՝ որ տայ զվկայութի ինչ առաջին դա
տաւորին ընդդէմ միոյ յանցաւորի , և վկայութի
չի՞նք ի մահ կամ ի վերաւորիլ դատի յանցաւորն ,
լինի անկանոն , ուստի ոչ երբեք պարտին լինիլ
վկայ եկեղեցականքն յայսպիսի վէճս , որովն
բնօք հաստատէ պօնակինայ :

Նոյնպէս և որ պատերազմեալ ի ճշմարիտ պա
տերազմի ըստ օրինաց սղանանէ զըք , լինի ան-
կանոն , քայց ոչ նա , որ վն արդար և օրինա-
ւոր պատճառի , և ոչ վն պատերազմելոյ , ի
յարգար պատերազմի դուռս՝ սղանանէ զբռնա-
ւորն ի պաշտպանութեան անձին իւրոյ : Նաև ոչ
նա , որ զթշնամին ի պատերազմիլ ընդդէմ
պարսպաց քաղաքին ի պաշտպանութեան իւր և իւ
րոց սղանանէ զթշնամին , կամ յորդորէ ըզ
ղինոճորս և քաջալերէ զնոսա առ ի հզօրա-
ղոյնս պատերազմիլ . և թշնամւոյն յաղթել :
Եւ ի հասարակի խօսելով , որ ի պաշտպա-
նութեան իւր , կմ այլոց , կմ ևս ի ոհմնութեան պատ-
ւոյ և ընդից իւրոց սղանանէ զըք , (պահեալ
զլափաւորն բարեխառնութի ամենազոյիլ լինե-
լոյ) ոչ լինի անկանոն . ուն լայնատարած մէկնե
և հաստատէ պօնակինայ :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յաղաքս անկանոնութեն վն յանցանաց :

ինդ են ազգ մեղաց , որոց վն լինի ոք ան-
կանոն :

Առաջինն է , կրկին մկրտութի . այս է յոր-
ժամ ոք գիտութի կրկին մկրտէ , կամ մկրտի , զի
երկրեանն լինին անկանոն , և զայս պարտ է
լինալ

766 Յաղապարս խկեղեղական նղովից
խմանալ վն քողարձակապէս կրկին մկրտելոյ ,
զի որ թէ աւթի կրկին մկրտե զմանուկն , զորոյ
զմկրտութեն երկբայի , մի թէ խակապէս մկր-
տեալ իցե , ոչ մեղանէ , և ոչ ևս լինի անկա-
նոն . ուն աւսուցանե պօնակինայ :

Երրորդն է աւ ոչինչ համարեալ ոչ պահելն
ղեկեղեղական նղովն . կամ զարդելուն կիրա-
ռութե աստիճանայ , որպէս եթէ որ լեալ ՚ի
մեծաշոյն բանադրանս ձեռնադրեացի յաստի-
ճան ինչ . կամ թէ կտակալ բանադրանօք . կա
խակապութի , կամ սրբեկանօք ՚ի հաշակաւորս
՚ի կիր արկցե զպաշտօն ինչ սք աստիճանայն .
այս է , պատարադեացե , կամ խորհրդաբար
արձակեացե զօք , վն զի այսպիսի որ լինի ան
կանոն . բայց լն պօնակինայ լեալ ուրաք յեկե
ղեցին նղովն ինչ ՚ի կիր արկցե զպաշտօն կարգի
ինչ ՚ի հարկաւորութե , կամ առ ՚ի զերծանիլ ՚ի
դայթակղութե ինչ , ոչ լինի անկանոն . ուն և
ոչ նա . որ վն անպիտութե , կամ անզգուշուե :
կամ անմեղն մուսցման զնոյնն առնէ :

Բ. Երրորդն է անարժան , և յանդուգն ուն
աստիճանայն կիրառութի առանց օրինաւոր ձեռ-
նադրութե . ուն եթէ որ ՚ի հաշակաւորս կատա-
րեացե զպաշտօն սք աստիճանի ինչ , զոր ոչ ու-
նի , ուն եթէ քահանայն ՚ի կիր արկցե զպաշտօն
ինչ եպօսի , կմ պարզ կղերիկսան հաշակօրէն յե-
կեղեցւոյ մկրտեացե զօք , զի վն այսպիսի պա-
տահմանց լինի որ անկանոն :

Չորրորդն է հերետիկասութիւն , զի ամ հերե-
տիկոք , և ուրաղեալք ՚ի հաւատոյն , և սղնա-
կանք նի , և պաշտօնմեկք են անկանոնք , ևս ՚ի
լինիլ խրեանց գաղտնի և անծանօթ . Նաե հե-
րետիկոսացն որդիք մինչ ցերբորդ ծնունդն ի
բեանց ևս եթէ զարձեւ իցեն յաղանդ ոյ հարցն
խրեանց ՚ի ճշմարիտ հաւատն քնի . բայց եթէ
ծնօղք նի յառաջ քան զմահ խրեանց հաշակա-
ցին ընդ եկեղեցւոյ . յայնժամ թէդէա ինքեանք
ծնօղքն

ճեղքն ևս զկնի դարձման իւրեանց , մնան անկանոնք , սակայն որդիք նոցա ոչ ինչք ստանան զանկանոնութի ինչ Յի նոցանէ :

Դ. Հինգերորդ է միտապանութիւն , և վերաւորումն , քանզի որ ըստ ամ կերպի սղանանէ կամ վերաւորէ զմարդ որ անիրաւաբար կամ անիրաւ սղանման նորա և վերաւորման մասնակցի հրամանաւ , խորհրդով , օգնութիւն կամ այլ ինչ կերպիւն , լինի անկանոն . ոմի մեկնէ պօնա կինաց . Արդ՝ ոչ միայն լինի որ անկանոն մի կա մաւոր . այլ և պատահին մարդաստապանութիւն . որ լինի առանց կամաց սղանողին . և թէ ոչ լիցի զարտաւորն զգուշութի . Յի լինիլ որոյ , ոչ հե տեւէր և մարդաստապանութիւն . զսոյն ասել պարտ է և լի վերաւորման . զոր ամ ճահ է տեսանել առ թողութոս :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Յաղագս թէ զեւրդ բարձեալ լինի անկանոնութիւն :

Ծ. Երբ եւն , որք բառնան զանկանոնութիւն , այս է , մկրտութիւն , կրօնաւորկն ուխտան , հեռացուցումն և մերժումն պատճառին . և օրի նաւոր տնօրինումն .

Արդ՝ մկրտութիւն բառնայ զամ անկանոնութիւն , որ պատճառի Յի յանցանաց . կամ (զի բարւոր ևս ասացից) մկրտութիւն լինի , զի մկրտեալն ամենեւին մի անկցի յանկանոնութիւն յանցանաց , զոր յառաջքան զմկրտիլն դորձեալ իցէ , բայց մկրտութիւն ոչ բառնայ զանկանոնութիւն պակասաւորութեւ . և թէ զկնի մկրտութեւն պակասաւորութիւն այն մնասցէ :

Ուխտան կրօնաւորութեւն բառնայ միայն զանկանոնութիւն , որ Յի ծննդեան պատճառի , որ քան առ աստիճանս . և ոչ որքան առ եկեղեցաւ

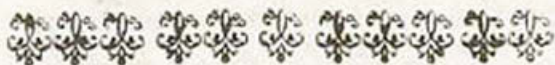
763 Յաղաքս եկեղեցական նգովից
յական մեծաւորութիւն եւ եպիսկոպոսութիւն :

Բարձեալ լինի եւ ևս անկանոնութիւն պատճառեալ 'ի պակասաւորութե' 'ի մերժել զառիժն որոյ վն հետեւեալ էր անկանոնութիւն , այս է , բարձեալ լինի անկանոնութիւն վն պիտուէ հասակին 'ի հասանիլ յարքունս հասակի , եւ այսոյ զայլոցն իմա :

Բ. Այլեւ բարձեալ լինի անկանոնութիւն օրի նաւոր տնօրինմամբ . Եւ նախ քահանայապետն սրբազան վն ընդհանուր իշխանութե իւրոյ , զոր աւնի առ ամ' եկեղեցի , կարէ տնօրինել յամ' անկանոնութիւն , յոր մղկոյին օրինօքն է անկեալ : Նաեւ եմքսն կարէ տնօրինել զանկանոնութիւն ընդ իշխանութե եղեւոց իւրոց , որ պատճառեալ իցէ 'ի դաղտնի ինչ յանցանաց , այս է , որ չիցէ ծանուցեալ . կամ' հրապարակեալ՝ զոր օրինակ , եթէ ոք 'ի ծածուկ բանադրեալ մեծադոյն բանադրանօք հաշակապէս պատարապեացէ : լինի անկանոն եւ եմքսն կարէ տնօրինել նմա զանկանոնութիւն . քանզի Թէպէտ պարզելն է հուշկար , սկայն յանցանքն ոչ է յայտնի . ուն ուսուցանէ պօնակինայ :

Ստիպյն անկանոնութիւն պատճառեալ 'ի կամաւոր մարդաստանութե' , եւ յամ' յանցանայ , որ առ զատաստան ածեալ . ժիպյն տնօրինմամբ մեծի քահանայապետին բարձեալ լինի , ուն եւ այլ ամ' անկանոնութիւն , որ 'ի պակասաւորութե' ինչ յառաջանայ :

Բայց եպիսկոպոսն կարէ տնօրինել ասօրինաւորացն ճննդեամբ առ 'ի առնուլ զառաքին խուզումն հերաց . եւ զիոքր ատորձանսն եւ առ 'ի ըստանալ զպարզ հասոյթ ինչ եկեղեցիս իսկ առ 'ի առնուլ զսբ ատորձանս , կամ' ստանալ զեկեղեցական հասոյթս , որք կարօտին սբ ատորձանաց ոչ կարէ տնօրինել : Եւ մինչեւ ցայժմ վն եկեղեցական նգովից եւ բանադրանց յամենամեծ փառքայ եւ յօգուտ եկեղեցւոյ նր' :

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Մ Ն .

Յաղաքս կղերիկոսական կացութե, և կրթութեն
եկեղեցական քահանայապետութե :

Եւ զի մի՛ զպատկանեալսն անձանցն՝ որք ան-
ային պաշտամանցն են կացուցեալ ՚ի դործս
յայս ցանկալի իսկ թողցուք , զյաւելումս զայս
իբր կատարիչ նր՝ ՚ի վախճանի դիցուք , կարճ
՚ի կարճոյ ցուցեալ զպատկանեալսն կղերիկոսա-
կանն կացութե , և եկեղեցական քահանայապե-
տութեն կրթութե , ոչ կարացեալ մեր յայլուր
՚ի պատկանն տեղւոյ նր մեկնել . զի ամ սր ՚ի
սքնէ աստիճանս . կմ եկեղեցական պաշտամանցն
է լոնադրեալ , առաջի աչաց սանիցի , և միակի
իբր նկատմամբ դիւրաւ կարացե իմանալ . ըզ
վիճակ և զմասն պաշտօնին իւրոյ , և թէ զինչ
առնել պարտէ վս կնքոյ և հասութին , զոր
ընկալաւ :

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն .

Յաղաքս առաջին կուճանն առ կղերիկոսականն
կացութի .

Առ քանզի ըստ հոռմեական ուսուցարս .
Օգտակարադոյն իսկ է առն յամե-
նայն դործս իւր դիտել ՚ի վիճն դործոցն , զի
եղեալ ամենաբարի վախճանի ուղղութե զամ
դործեացէ , վս որոյ , որք կամինն լոնադրել զին
քեանս ՚ի պաշտօն այ , պարտին նախ առ այս դի-
տել , զի մի՛ անարժան մատուցեն զինքեանս առ
ամենամեծս պաշտօն , և այլն . քանզի են , որք
իսթ

Ccc

մա

մատուցանեն զինքեանս առ այս և եթ Վախճան ,
զի զկերակուրս . և զհանգերձս իւրեանց որոտ
բատեցեն : մինչ զի բաց 'ի շահու , և զայլ ոչ
ինչ յուսան 'ի քահանայուէ : ող զմինն յաշխար
հականացն արհեստաւորաց :

Եւ թէ պէտ' ըստ բանի առաքելոյն , որ բնական
և անձային օրինօքն իսկէ , թէ որ սեղանոյ ծա
ռայէ , 'ի սեղանոյ անտի կերիցէ . սակայն որ
'ի պատճառս շահու , և վարձու մատչի 'ի սե
ղան , ամենամեծ է սրբապիղծ : Եւ են , զորս
ցանկութի պատուոյ և սնափառութե ամէ : 'ի
կարգ քահանայութե : Եւ են , որք վն հարս
տութե ադահունն տապալ' կամին մտանել յեկե
ղեցականն սլաշտօն . քանզի եթէ չէր նոյն տեղ
եկեղեցական հասոյթ ինչ , և ոչ ամենեւին խոր
հեալ իսկ էին զսք աստիճանաց : Սրբա են ,
զորս փրկիչն մեր անուանէ վարձկանս , յօհան .

20. և այլն :

Բայց միայն նորա ընդ դուռն յեկեղեցին ըստ
արժանւոյն մտանեն . որք յոյ օրինաբար կոչե
ցան և զեկեղեցիկն սլաշտօն առայս և եթ յանձն
առնուն , զի պատուոյն նոյն ծառայեցին . և' :

Արդ' այսու բանինս խրատիմք . թէ որք ցան
կան քի նն մերոյ 'ի դասս կոչի . յառաջքան
զմուտ իւրեանց 'ի սրբութի նոյն ընդ երկար խոր
հեացին , մի թէ դտանեն զինքեանս առ ամենա
բարձր կազուին յոյն կենաց յանձնատ կոչել .
ըստ առաքելոյն : երբայ , 3. || Ոչ եթէ անձամբ
որ առնու զպատիւ , այլ կոչեցեալն յոյն ող և
ահարօն :

Է. Եւ զի դիւրաւ և ստուգադոյնս ամբ ք տե
սանել կարացէ , պարտի խորհիլ . մի' թէ յոյ
առեալ լցէ զայնոսիկ , որք խնդրին առ եկեղե
ցական սլաշտօն առ 'ի ըստ վայելին կատարել . Զի
և զորս կոչեաց ըստ առաքելոյն , 2. Կորնթ .
3. || Բաւականս արար պաշտօնեացս նորոց կտա
կարանաց :

Եւ նախ պարտի նկատել , մի թէ ունի զեկեղեցական նշովս ինչ , զանկանոնութի , և զայլ ինչ արդելումն , կամ զչար և զվատթար հակումն և զխտոս ինչ , որք եկեղեցական սրբակաց վարուցն իցնն ընդդիմամարտ , կամ թէ ունիցի զբաւական զբւսումն և զգիտութի . կամ գոնեայ իցէ արդեօք ընդունակ տն'ի ուսանիլ , Այլև խորհեացի . զի զինչ իցէ խորհուրդ նր , միտք , և կամք յընդգրկել զեկեղեցական զկացութիւն . և կամ զինչ գիտաւորութիւն . || Զի ամ որ , (ըստ բանի սրբոյն Եւանաբատոսի 'ի բանն : Ահա մեք թողաք զամ) որ'ի սք աստիճանս և 'ի սք պաշտամունս խնդրէ զյատուկ փութս իւր և զպատիւ , զհարստութիւն և զցանկութի մարմնոյն , զյետոյնն խորհի , և ոչ զայն . առ որ ոչ սէրն , որ յայ , այլ հոգին օտար , և արմատն ամ չարաց աշխարհութիւնութիւն ամէ :

Դ . Եւ ապա որ գլխաւորն է , զի մեծաւորին և առաջնորդին կամացն հպատակեացի . և մի' լիցի նմա անվայելի աղաչանօք , կամ այլոցն բարեխօսութեք զմիտս նր և զկամս այլայլել , և մի ևս թաքուցէ 'ի նմանէ զամ , զոր յայտնել պարտէ , այլ զինքն ամ նախախնամութե , և կամաց նր յանձնեացէ :

Դարձեալ առ 'ի հաւատաւաւ ճանաչել զկոչումն զայն անպիսն յոյժ օգտէ , ոպ ընթեռնուք զվարուց բազում յոյժ սք հարց , եթէ որ ցանկոյ եկեղեցական զինոչորուն տեառն ադրիչ . սակաւ ինչ զինքն յաշխարհային շահուց և 'ի կենցաղոյ , ընկերակցութե մեկուսացուցէ . և յառանձնութե ինչ կացեալ զհամարս անցեալ կենաց և գործոց իւրոց յանձնէն խնդրեացէ . և զաղտս խղճի մտացն զգուշութե մաքրեացէ . զի սրբեալ մտացն աչոց լուսով երկնայինն չորհաց պայծառոյնս տեսանել կարացէ , թէ զինչ է կամքն այ յամենամեծ պաշտօնս յայս , առ որ ևս խորհրդով խօհեմ և բարեպաշտ

տոն առն բազում յոյժ կարէ օգտիլ . քանզի ես
սքն պօղոս առ առաքելութի քի մն մերոյ բա-
նիւքն կոչեցեալ եւ երկնային շնորհօքն մինչև առ
հիազումն հարեալ , միայն միջնորդութե անա-
նիայ զնորհուրդ կոմացն օյ ծանեալ :

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ .

Յաղագս կղերիկոսական զգեստաց , եւ խուղ
մանն հերաց :

Այսպիսի յառաջին ընձե . դլ. Է. 'ի
մեկնել մեր զսք զաստիճանսն սակաւ
ինչ ասացաք : եւ զի ոչ է պարտ սակաւ ինչ հա-
մարել , վս սյն լայնատարած համառօտութե
խակ աստ նորոգ ընձեռեցուք :

Եւ նախ դիտելի է . զի եկեղեցին իմաստութե
խակ կամեցաւ , թէ || Ող կղերիկոսք յաշխարհա
կանաց զանազանիլ պարտին 'ի կենցաղավարիլ
(ըստ որում ասէ Անուղեթոս պատյն) այսոյ
ևս 'ի հերս եւ յամ հանգերձս իւրեանց պարտին
լինիլ չտօնա սրք : Արդ 'ի բանիցս յայսոցիկ քա
հանայտուեալին կարճ 'ի կարճոյ կարեմք իմա-
նալ , թէ որքան հնադոյն իցէ սովորուիս այս
կղերիկոսական խուղման հերաց , որոյ սկիզբն
ևս եղև 'ի սրբոյն պետրոսէ ըստ վկայութե բա-
բանոսի , թէ սք առաքեալն || Չարարողութիս
զայս էառ նախ յանձն առ 'ի կրել զտեսակ եւ ըզ
նմանութի քի 'ի դլուխ իւր . որ 'ի գնալ իւր 'ի
չարչարանս խաչին վս փրկուե մերոյ յամբա-
րիշտ աղբէն հրեից սրագոյն փշոցն պաակաւ
պսակեցաւ :

Արդ առ կղերիկոսական խուղումն հերաց
ըստ սահմանադրութե եկեղեցւոյ երկու ինչ
խնդրին , Նախ զի կղերիկոսքն զհերս իւրեանց
մի' երկարեալ տաճեացեն զայն . ող 'ի բազում
փողովս բանադրանօք իսկ արդելեալ եղև . եւ մա-
նա

եկեղզին քահանայապետուն .

273

նաւանդ 'ի ժողովն Պարկինոնեան , Հռոմայ
Մոսկոնեան . Տիբերեան , և այլն :

Թ. Երկրորդ . զի բոլորակաձև , և սրակակերպ
կրեսցէ զսուզումն շերաց 'ի դլուխն . ուն հաս
տատեցաւ 'ի բազում ժողովս . և մանաւանդ 'ի
ժողովն Ադուխակրանեան , Լաթերանս , Օդոն
նեան , և այլն ,

Նոյնոյ և լսմ զգեստուցն երկու ինչ սահմանել
եղև 'ի յայն և 'ի յայլ ժողովս . Նախ լսմնիւթ 'ի
զգեստուց , զորմէ յերկրորդ ժողովն նիկիոյ 'ի
վեցերորդ կոնոն յանմոտանալին յիշատակ սահ
մանեցաւ . || Թէ մի ' լցի եպիսկոպոսաց և կղե
րիկոսաց կերպաստիւնն հանդերձիւք զգեստ
աւարիլ , և սպաժառ զգեստիւք զարդարիլ .
սոյնպէս ևս 'ի բազում ժողովս իսկ արգելեալ
եղև , շնորհեալ միայն զգեստաւորիլ մաղեղե
նք ըստ սովորութե ընդհանրական եկեղեցւոյ :

Դ. Երկրորդ լսմ ձևոյ և կերպի կղերիկոսա
կան հանդերձիգ : այսինքն . զի իցեն երկարք հա
նեալ ըզանցիցն մինչև ցդարշապար ոտից . ուն
սահմանեալ տեսանի 'ի բազում ժողովս , և մ
նաւանդ 'ի ժողովն Սկնոնեան , այսու բանիւք .
|| Զգեստք նոյ լցին երկարք , մինչև առ դար
շապարն հասեալ , և մի ' լայն և ընդարձակ . կմ
նեղ և անձուկ յոյժ . զի կղերիկոսական աստի
ճանաչն պարկեշտութի , և համեստութի երևես
ցի 'ի նմ , և հոգարտութեն ամբարտաւանութեն
և անախառնութեն աստ ամենեւին մի դացի 'ի
նմ : Եւ ևս զի կղերիկոսական հանդերձքն լն
ցին սեաւ , Եւ թեպէտ երբեմն զգեստին ու
մանք կղերիկոսք զհանդերձս մանուշակագոյնս ,
(այս է մոռ) սակայն ընդհանուր եկեղեցին այժմ
'ի սովորութե ունի , զի եպիսկոպոսացն միայն
զգեցեալ զհանդերձ մանուշակագոյնս . կղերի
կոսքն զգեստացուն զթուխ , կամ զսեաւ հան
դերձս . ուն երևի 'ի բազում ժողովոյ :

Արդ ' այսորիւք կրկնեալ սահմանադրութե

ղովոցն ընդհանաւր եկեղեցւոյ յայտնապէս է
բեւի, թէ պարտաւորին պահել զայս ամ եկե-
ղեցական զինւորութեն ամ տեառնադրեալք ։
Եւ թէպէտ 'ի վերջին Ժմկս յայտնիկ 'ի թուր-
անաւ եկզցին կրթութեցն ոչ խառութ խակահանջի
'ի նշոյնց, որք ունին միայն զառաջին խուզումն
հերաց ։ Սակայն կղերիկոսքն, որք ունին զե-
կեղեցական հասոյթս եւ զպաշտօնս, կամ զաստի-
ճանս ինչ, մանաւանդ զսբս խառագոյնս պար-
տաւորին առ խուզումն հերաց ։ Եւ առ կղերի-
կոսական զգեստս ։ Ողբացայայտ քանիւք սահ-
մանեաց ժողովն թրիտ', թէ ॥ Ամ եկեղեցա-
կան անձինք, որք եւս իցեն յատուկ անձինք,
որք կամ 'ի սբ աստիճանս իցեն, կմ զեկեղեցա-
կան զարժանապատուութի ինչ, զպաշտօն, եւ
զհասոյթս ունիցին, եթէ զկնի յեմքսն իւրեանց
եւս հրապարակական վճռովք խրատեալ առ 'ի
զպարկելտն զգեստս կղերիկն աստիճանաց նց եւ
արժանապատուութե վայելչ ըստ սահմանադ-
րութե եմքսն փանիլ ։ Ոչ հնազանդեացին հրա-
մանայն եմքսն ։ Կախակայեալ արդելչին յաս-
տիճանացն, 'ի պաշտօնիցն, 'ի հասութիցն, 'ի պտ-
ղոցնց, յեկամաից, եւ յամ օգտից պաշտօնիցն
այնոցիկ ։ Բայց եթէ միանգամ ուղղեալ կրկին
անկցին 'ի նոյնն, եւս կարեն եւ պարտին զրկել
զնս 'ի պաշտօնից եւ 'ի հասութիցն անտի այնպի-
սեաց ։

Եւ 'ի բանիցս սահմանադրութե ժողովոյն հե-
տեւի, թէ այժմ կղերիկոսքն առանց ծանրա-
դոյն մեղաց ոչ կարեն զանց առնել կմ առ ոչինչ
համարել զկղերիկոսական խուզումն հերաց եւ
զգեստս, որովհետեւ պարտաւորին 'ի ներքոյ
պատժոյ ընդհանրական արգելանաց եւ կախա-
կայութե ։ որ միայն վս ծանր մեղաց տուեալ լի-
նի, ոմ երեւի յասացելոցս 'ի վերոյ ։ Ուստի ըստ
նաւարոսի եւ այլոց, կղերիկոսն որ 'ի սբ աստի-
ճանս է, կամ ունի զեկեղեցական հասոյթս ինչ

ձեզանչէ մահուչափ , ընդ երկար ժամանակ ոչ տանիլ զխուզումն հերաց , և զեկեղեցին հանդերձս , Եւ թէպէտ 'ի ժողովն մէտիօլանու և 'ի յայլ ժողովս թոյլատրեալ եղև , զի կղերիկոսք 'ի դնալ ընդ երկար ճանադարհ : կարասցեն տղանիլ զկարճ զգեատս , սակայն չէ օրէն զդենուլ զայն և 'ի քաղաքի , կամ 'ի տան . և կմ 'ի զքօսնուլն , և որ այնպիսի պարտ է լինիլ . զի անցանիցէ և զժառնկան . զի այնու դիւրաւ կարաոյեն տարբերիլ յաշխարհականացն :

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

Յաղագս եկեղեցական հասութից :

Խ. Եկեղեցական հասոյթն , զոր երբեմն անունանեցաք բարերարութիւն , է մշտնջենական իրաւունք ինչ առ 'ի առնուլ զպտուղս յեկեղեցական բարեաց վն հոգևոր ինչ պաշտօնի , որ իշխանութբն եկեղեցւոյ հաստատեալ է , ունի ասէ լէզիոս :

Բ. Արդ՝ հասութից ոմանք են կանոնաւորապէս , որք միայն կանոնաւորացն պատկանին . և ոմանք աշխարհայինք , որք պարզ եկեղեցականացն տրին : Սոյնպէս ոմանք են կրկինք , և ոմանք պարզք : Կրկինք են , որք ունին ընդ իւրեանս զմատակարարութիւն ինչ , կամ զգերազանցութիւն 'ի յեկեղեցին , օրպիսի են հոգաբարձութիւն աւագսարկաւադութիւն . եպիսկոպոսութիւն և այլն . Իսկ պարզքն են , որք ոչ ունին զմատակարարութիւն կամ զգերազանցութիւն . այլ միայն կացուցեալ են առ 'ի աղօթել առ ամ : և զայլ ամային պաշտօնս կառաքել , ունի են մատապետութիւն . և այլն . ունի ասէ լէզիոս : Եւ զայսոսիկ 'ի վերոյ 'ի միտ առեալ մեր կարճ 'ի կարճոյ ('ի բաց թողեալ զբաղմագան բանս ամբարանից) մեկնեսցուք զայնոսիկ , որք առաւել

ենչ հարկաւոր և հասարակքն են 'ի մէջ անձն
բանից . և 'ի խնդիրս ինչ բաժանեալ պարզու
բանեցուք :

Խ Ն Դ Ի Ր Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Յաղագս թէ որով կերպիւ զեկեղեցական հա
սոյթս ըստ օրինաց կարէ ոք
ստանալ :

Խ. ինչ կերպիւ եկեղեցական հասոյթս ըստ
օրինաց կարէ ոք ստանալ : Նախ ներ
կայացուցմամբ կամ անունակոչութե իշխո
ղին , և սահմանադրութե տնտղին : Երկրորդ
ընտրութե և հաստատութե : Երրորդ ազատ
տալով : Չորրորդ հրաժարելով ուրաք , զի
տացի այս ինչ ումբ . Հինգերորդ փոխաւ
կելով :

Ներկայացուցում , կամ անունակոչութին
է օրինաւոր ընծայումն 'ի ձեռն իշխողի ընդու
նակ անձին ումբ , եպիսկոպոսին կամ ալլով
ինիք , առ որ տալն , և կացուցանելն պատկանի .
Իսկ սահմանադրութին է հասոյթին և պաշտօնին
այնորիկ և իրաւանցն տալն և ընծայելն : Եւ
տալս այս կամ ընծայելս լինի միայն 'ի ձեռն եւ
պիսկոպոսի , իսկ ներկայացուցանելն ևս լինի 'ի
ձեռն աշխարհականի :

Ընտրութին այնու զանազանի 'ի ներկայացու
ցմանէ , զի ընտրելն լինի 'ի քաղմաց . ուր 'ի ժո
ղովոյ ինչ , և միայն շեկեղեցականաց . և այս մա
նաւանդ 'ի հասոյթս և 'ի պաշտօնս նախադնհու
թե և եպիսկոպոսութե ունի զտեղի : Իսկ ներ
կայացուցումն կարէ լինիլ 'ի միւր անձնէ ևս յաշ
խարհականէ . և յամ հասոյթս . Բայց հաստա
տութին է տալ զհասոյթն զայն ընտրելոյն . ուր
սահմանադրութին է նոյն տալն ներկայացելոյ
կամ անունակոչելոյ :

Ազատ

Ազատ տալն է : յորժամ հասոյթն տուէալ ինի միայն իրաւամբ մեծաւորին . և ոչ է իրաւունք ինչ իշխողին :

Հրաժարիլն է : մինչ ոք կամօք իւրովք հրաժարի 'ի հասութեն . և յանձնէ 'ի ձեռս տուողին . զի տացէ այս ինչ յատուկ սեփք :

Իսկ փոխարկումն է : մինչ ոք փոխարկէ ընդ այլ հասութի զստշտօն իւր և զհասոյթ :

Բ. Խնդրեացե՛օ մի՛ թէ՛ զեկեղեցական հասոյթս պարտ է միշտ տալ արժանաւորողունից : Պատասխանեմ , թէպէտ նա որ յանձնէ զհասոյթ իւր ուսեք , սչ է պարտական որոնել զարժանաւորողոյն , այլ բաւական է , եթէ արժանի իցէ , որ առնու զհասոյթս : Սակայն ընտրողքն . ներկայացուցանողքն , և տուողքն ձարտական են միշտ , որքան կարեն ջանալ , զի արժանաւորագունից տացեն զեկեղեցական հասոյթս . մանաւանդ զայնոսիկ , որք ունին ընդ իւրեանս զհոգ հոգւոց . ուր հաստատէ 'ի բաւդում բանից անաբանից և սք հարց սքն թօմաս : մինչդի մեղանչէ նա մահուչափ , որ ընտրէ , ներկայացուցանէ , կամ տայ զհասոյթս : մանաւանդ զայնոսիկ որք ունին ընդ իւրեանս զհոգ հոգւոց , արժանաւորին թողեալ առանց օրինաւոր ինչ պատճառի . զայն , որ է արժանաւորագոյն : և որ բարւոքն իսկ պաշտօնին իւրոյ ծառայէ : որ և հաստատի բանիւք ժողովոյն թրիտենթինոյ . որ ասէ || Ամ' ոք' որ ունի զիշխանութի ինչ 'ի դնել զոր 'ի պաշտօն մահուչափ մեղանչէ , եթէ զարժանաւորագոյնն և զօգտաւորագոյնն եկեղեցւոյ , զոր ճանաչէն , ոչ քնտրէ , այլ վստողանաց մարդահաճուէ . կմ' սնափառութէ , զայլ ոք կացուցանէ :

Ասացաք առանց օրինաւոր պատճառի , վստի իշխողն ներկայացուցանէ զարժանաւորն , հաստատողն սարտի հաստատել' ևս եթէ զայլ ոք ընդ ունակագոյն ծանիցէ , Ղարձեալ եթէ պարտ իցէ

իցէ տալ զհասոյթս ըստ սահմանադրութե ու
մեք անձին յայս ինչ ցեղէ , յայնժամ պարտ է
արժանաւորագունին , որ ՚ի ցեղէն յայնմանէ ,
տալ , և ոչ այլոյ , որ ևս արժանաւորագոյն
իցէ :

Արդ՝ ՚ի ստանալ զիւրաքանչիւր եկեղեցական
հասոյթս , պարտ է զշոյշ լինիլ միշտ ՚ի մեղաց
սիմոնականութե . որ կարէ տանիլ և ՚ի մէջ ան
կանիլ ՚ի յամ վերոյ տասցեալ կերպս , թէ ՚ի
կողմանէ տօճողին և թէ ՚ի կողմանէ առնողին . և
հաստատողին , վրայ և զայսմանէ սակաւ ինչ լայնա
տարած վարդապետեսցուք :

Խ Ն Դ Ի Ր Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ .

Յաղագս թէ քանի կերպիւ կարէ որ լինիլ սի
մոնական , ո՞ր ՚ի յայլ դիպօճածս ,
սոյնպէս ևս ՚ի ստանալն զե
կեղեցական ինչ հա
սոյթս :

Ձ. Սիմոնկնուէն մեղք զանուն իւր ընկալաւ ՚ի
Սիմոնէ մոգէ . Ձի կամէր նա նախ զպար
զևս հոգւոյն սրբոյ արծաթով դնել , դործ . և
ո՞ր ասէ սքն օգոստինոս . || Կամէր դնել զհո
գի սք , զի կամէր վաճառել զհոգին սք : ուստի
մեղքն այն , որով հոգւորն , կամ հոգւորացն
միացեալն , կամ պատկանեալն ՚ի դնիլն կամ ՚ի
վաճառիլն արծաթով կամ ՚ի գին արժօղ իրօք ,
դործի , անողանի սիմոնականութի . Եւ թէ որ
քան մեծ իցէ մեղքս այս , երևի ՚ի սաստկագոյն
անիծից սրբոյն պետրոսի առ սիմոնն մոգ , և
է տմենեղեւն և սարսափելի մեղք , զի ըստ կանո
նական իրաւանց . || Սիմոնականութեն ժանտա
ցաւ , մեծութեամբն իւրով յաղթէ ամ սխալից
հոգւոյն : և յայլուր : || Ո՞ր զհրատարակա
կան

կոն հայհոյիչս անուան բարձրելոյն պատժել
պարտ է :

Բ. Արդ՝ եռակի է սիմոնականութիւն . ուր ուսուցանէ թողութիւն , այս է , Մտաւորական , Դաշնագրական , և Իրական . Մտաւորական սիմոնականութիւն ևս ըստ երկուց կարէ լինիլ : Նախ մինչ որ ազատաբար կամի գնել կամ վաճառել զհոգեւորն : Երկրորդ մինչ զին ինչ ըստ արտաքնոյն առնէ դիտաւորութեամբ գնելոյ , կամ վաճառելոյ զհոգեւորն առնց դաշնագրուէ ինչ ըստ արտաքնոյն . ուր եթէ որ յարգեսցէ և պատռէնացէ զձեռնորն , կամ զիշխանն , այնու դիտաւորութեամբ , զի պարգևեացէ նմա զեկեղեցական հասոյթս ինչ 'ի վարձ յարգման և պատուոյ իւրոյ :

Դաշնագրական սիմոնականութիւն է , մինչ դաշն ինչ 'ի մէջ անկանի , որ սակայն չև ևս է կատարեալ թէ յերկուց կողմանց , և թէ 'ի միոյ կողմանէ :

Իսկ իրական սիմոնականութիւն է , մինչ յերկուց կողմանց դաշն կատարի :

Արդ՝ սիմոնականութիւն ըստ ամ կերպի է միշտ ծանրագոյն մեղք , սակայն ոչ լինի անկանիլ 'ի սահմանեալ պատիժս ընդդէմ սիմոնականաց , եթէ ոչ վս իրական և դաշնագրական սիմոնականութե , որ լինի 'ի մէջ երկուց բանիւք :

Դ. Եւ զի ըստ անթիւ կերպից կարէ դործիլ մեղքս այս , և զորս գնել աստ մի ըստ միով խոստման մերոյ ներհակի , վս որոյ դիցուք աստ զընդհանուր կանոնս , զորս ուսուցանեն վարդապետք 'ի հասարակի , որով կարացցէ ճանաչիլ 'ի յամ մասնաւոր պատահմունս մի՝ թէ սիմոնականութիւն իցէ , թէ ոչ : Իսկ առ 'ի գիւրին ի մոցումն համարիմք , նախ , թէ անուամբ հոգեւոր իրի , որ սիմոնականութիւն վաճառիլ , կամ գնիլ կարէ , իմանան անտքանք , ըստ լեզուի ոչ զայն ամ , կամ միայն զայն՝ որ է անմարմին .

այլ զայն . որ է իմն ինչ գերբնական . և այն
կամ է իրական ինչ , և կամ բարոյական միայն .
կամ ուղ ներդործութի . և կամ ունակութի . ուղի
են գերբնական առաքինութիցն , ձրի դարդեւել
շնորհքն , կամ առնողքն ձրի . և խորհուրդքն ,
խրաբանչիւր կիրառութի գերբնական ինչ իշ
խանութե , կամ ևս այն , որ է միաւորեալ չ
գերբնական իրաց . ուղի են իկեղեցական հա
սոյթքն և այլն :

Համարիմք երկրորդ , թէ արծաթ , կամ այլ
ինչ որ 'ի դին վարձանի , զանազան և բազում
անուամբ վս հոգեւոր ինչ իրի կարե տունեալ
լինիլ . այս է , կամ ուղ 'ի դին հոգեւոր իրին այ
նորիկ . կամ ուղ յողորմութի և յապրուստ պաշ
տօնեկցն եկեղեցւոյ , կմ ուղ յընծայ և 'ի նուէր
այ առ անձն պաշտօնեի , կմ ուղ յաղստ և 'ի ձրի
դարդե , և կամ ուղ 'ի դուլելի և 'ի ջերմեռանդ
առվորութի ինչ եկեղեցւոյ :

Համարիմք երրդ ըստ հառարակ և ընդունելի
քանիցն անարանից , ուղ ճահ է անեանել առ լե
զիս , թէ կրկին է սխմանականութի , մինն յան
ային իրաւանց , և միւսն արդելեալ 'ի միկային
և յեկեղեցական իրաւանց . այս է , ամ վաճա
ռուն և զնուն հոգեւոր գերբնական իրաց է
արգելեալ յանային իրաւանց . ուղ վկայութի
քբ գրոց հաստատե լեզիս , իսկ վաճառելն կմ
գնելն չմկաւոր ինչ իրաց . որ միացեալ ունի չ
խր զհոգեւորն , ուղ վաճառելն կամ գնելն և
հեղեցական հասութից . որքան առ ժամանա
կաւորն , է սխմանականութի եկեղեցական իրա
ւամբ արգելեալ . զի թէ պէտ իրաւունքն առ 'ի
ընդունիլ զպտուղս հասութիցն նիւթականայ
և ըստ ինքեանյամ հոգեւոր և սրբազան պաշտ
նիցն համարի իմն ինչ մարմնաւոր , և որ հե
տեապէս անային օրինօքն ոչ է անվաճառելի .
սակայն եկեղեցական օրինօքն վս յարգման հո
գեւոր իրաց , որք նմա միացեալ են արգելեալ
լինի

լինի . զի մի՛ այսպիսի իրաւունքն վաճառեացի :
Ուստի ունի եկեղեցին կարէ սահմանադրութիւն
ինչ զնիւթական տեղիս անային պաշտմանն ին
ագրեալ ազատ կացուցանել . մինչ զի որ ապա
կանէ զարբուի նր՝ եկեղեցական սահմանադրու
թիւն հաստատեալ մեղանչէ մահուչափ ընդդէմ
առաքինութե կրօնի , և լինի սրբապիղծ . Այս
պէս ևս զմարմնաւոր իրն որ միացեալ է ընդ հո
գևորին , վրձ միաւորունն այնորիկ կարէ ազատ
կացուցանել ի վաճառել . մինչ զի վաճառելն և
գնելն այն ժամանակաւոր իրօք լիցի սխմոնակա
նութի :

Դ. Չայսոսիկ գիտացեալ մեր . առ ՚ի ճանա
չել , թէ երբ անկեալ լինի յախտն սխմոնակա
նութե , կամ ոչ . զայսոսիկ գիցուք ՚ի լինող հա
նուր կանոն : Զսնիրցս անգամ հիշք , կմ՝ հիշքին
միաւորեալ իմն ինչ , այնու կերպիւ , զոր ասա
ցաք ՚ի վերոյ վաճառեալ , կամ գնեալ լինի , այս
է . քանիցս անգամ վս այսպիսի իրի առեալ կմ
տունեալ լինի իմն ինչ արժօղ յարժաթ իբր ՚ի
դին նր , այնքանիցս սխմոնականունն մեզք դոր
ծի . Իայց ոչ այսպէ . Եթէ այլ անունամբ տունել
կամ առեալ լինի , և յայնժամ պարտ է քնը
նել , թէ որով անունամբ տունեալ լինի , մի
թէ ճշմարիտ և օրինաւոր է , թէ կեղծ և պա
տիր , և առ ՚ի պատրուակել զսխմոնականութն :

Ատուտա իմացեալ լինի , թէ ՚ի բան սխմո
նականութե երկու ինչ խնդրին . մինն է գինն ,
որպիսի է արժաթն . կամ այլ ինչ արժօղ ՚ի գին
որպիսիէ ընծայն լեզունի , կամ յարգման . ուն
վարդապետք ՚ի հասարակի ուսուցանեն . Եկգն է
իբր վարձ . այս է , զի իմն ինչ հոգևոր կամ հո
գևորին միաւորեալ ՚ի դին արժէ . վասն այն
վաճառի և գնի . Ուստի ՚ի լինիլ պարտիկ եր
կուց ՚ի միասին լինի սխմոնականութի , իսկ ՚ի ոչ
լինիլ միայն , ոչ լինի սխմոնականութի :

Վերոյ ասոյցն լցս ելևի , նախ , թէ ոչ է
սի

սիմոնականութի եկեղէնի զին ինչ, կամ վարձ առեալ լինի վասն պաշտօնի ուսուցանելոյ զիտութի ինչ մարդկային հնարագիտութեան պատկանեալ. վս զի այսպիսի զիտութիւն, ոչ է իմն ինչ գերբնական. և ևս ոչ ուսուցանել աղենսիսս, զի վարձն այն յատկապէս խօսելով ոչ այնքան տոճեալ լինի վս ուսուցանելոյ, որքան վս աշխատանացն ուսուցանելոյ, որ արժէ ՚ի գին. վս որոյ ևս ըստ օրինաց համեստ վարձ ինչ վս ուսուցանելոյ զմեծաբանական գիտութիւնս կարէ տոճեալ և առեալ լինիլ ՚ի պատճառս աշխատանացն. որ ՚ի յայսպիսի գերադոյն և վեհագոյն գիտութիւն ամենամեծ է ՚ի մեկնելն ուղղութե. որ զզօրութիւն մարմնոյն յոյժ գինս նշանադէ :

Ե. Հետեւի երկրորդ, թէ և ոչ ևս լինի սիմոնականութի, եթէ քահանայք առնուն զվարձ, կամ զապրուստ ինչ վասն հաշակելոյ զպատարաս : վս պաշտամանց մեռելոց. և այլ սյանի եկեղեցական արարողութեց, որովհետեւ ոչ առնուն կամ տան զայս օրակէս ՚ի գին, այլ ոչ զգործութի. կամ զապրուստ, և կամ զգովելի սովորութի, որ եկեղեցւոյ ընդունելի : ուստի առաքեալն : Խ. Կորն. 9, ասէ : || Ոչ գիտէք, եթէ որք ՚ի տաճարին գործեն, ՚ի տաճարէ անտի ուտեն. և որք սեղանոյն պաշտօնեայքն են, ՚ի սեղանոյ անտի վայելեն : Եւ ՚ի կանոնական իրաւունս վասն սիմոնականութե յայտնապէս ասի, թէ թէպէտ քահանայից և կղերիկոսաց վս այս տիտեաց և այլոց, պահանջել զգրամս և հայցել արդելելէ. սակայն աշխարհականք զգովելի սովորութի զայն բարեպաշտն ջերմեռանդութե անեալ յեկեղեցի սք ոչ պարտին նշանադէլ, պատճառաւ նոք կանոնական գթութե. այլ եպիսկոպոսօք առ այս կարեն յորդորիլ :

Հետեւի երրորդ, թէ ոչ լինի սիմոնականութի ևս, յարժամ յօժիտ աղջկան, որ կամին մը
տա

տանել 'ի վանս, և լինիլ կրօնաւոր, առնուն զինն
ինչ 'ի նմանէ կամ 'ի ճնողաց նր' . իբր 'ի յաղ-
րուստ նր' . քայց եթէ առնուն զիողն զայն վս
ընդունելոյ 'ի կրօնս ինչ . լինի սիմոնականութի .
այլ ուսուցանէ սքն թօմաս . և այլն . Եւ որ թ
իրաւանց երկբայի , մի' թէ , մինչ վանքն է հա-
րուստ , իցէ օրէն նմա պահանջել զինն ինչ յաղ-
րուստ իւր 'ի նորընծայէն . և յայտնապէս մեկ
նէ , թէ || Մինչ առանց ծանրութեմ վանուց
կարէ ընդունիլ նորընծայն 'ի վանս , սիմոնակա-
նութի է պահանջել զինն ինչ , որում հետեւին
և այլ բազումք . Եւ ք . Ենովկենտիոս պատն
'ի յընդհանրական ժող' լաթ' . բոլորովին ար-
գել . զի մի վանականքն առնուցուն զգին ինչ
առ 'ի ընդունիլ 'ի վանս յայնոցիկ , որք ցանկան
մտանել անդ . և այս 'ի պատիր և 'ի կեղծ չքա-
ւորութենս պատրուակ , և ոչ վասն ճշմարիտ
աղքատուէ : Եւ թէպէտ լիզիոս և այլք անա-
բանք , ջանան անբասիր առնել զկիրառութիւն
զայն , որ 'ի յամ վանօրայս , ևս 'ի հարուստս
այժմ գտանի . որք պատրուակաւ ապրուստի
առանց օժտի և դնոյ ոչ ընդունին զոք 'ի վանս ,
սակայն նոյն ինքն լիզիոս խոստովանի , թէ այս է
ճշմարիտ նշան աղահութեմ , և տեսակ ինչ պոտ
րուակեալ սիմոնականութեմ

Դ . Հետեւի չորրորդ , թէ ոչ ևս է սիմոնակա-
նութի , մինչ սկիհք , կամ անօթք սք և զգեստք
վաճառին . կամ դնին , զի ըստ հասարակ բա-
նիցն անաբանից , թէպէտ այսոցիկ և այլ նը-
մանք սրբադործեալ . և անօթին պաշտամանցն
մեղադրեալ են . սակայն միշտ մեան ըստ ինքեան
արժօք 'ի գին . և ապա վաճառելի : և օրհնու-
թին ի նս պատահական իմն է : Բայց եթէ մեծա-
դոյն դնով վաճառեցին , վս օրհնեալ և սրբա-
դործեալ լինելոյ նց , յայնժամ լինի սիմոնակա-
նութիւն , ոս ասէ թուեթոս , և երեւի ըստ ին
քեան :

Իսկ որքան առ սիմոնականութիւն , որ դատանի
 յիշեկեղեցական հասոյթս , ի դիւրին , և ի բար
 ւոք իմացումն , թէ երբ արդեօք պատահի , կարճ
 ի կարծոյ ըստ հասարակ և առաւել ընդունելի
 քանիցն անձաքանից վարդապետեսցուք :

Գիտելի է նախ , զի ոչ է սիմոնականութիւն հրա
 ժարիլ , յեկեղեցական հասութից , զի տացի այս
 ինչ ումք . և ոչ այլում . մինչ այսպիսի հրա
 ժարութիւն լինի ի ձեռն ծայրագոյն քհնյապետին :

ոպէ երեւի ի հասարակ սովորութիւն :

Երկր , ոչ ևս է սիմոնականութիւն յանձնել զձոյն
 հասոյթն ի ձեռն նոյնոյ քահանայապետին , պա
 հելով զպատուոր վճարութիւն ինչ . ոպէ երեւի ի
 հասարակ սովորութիւն : Մանաւանդ որ հրաժա
 րի ի հասութիցն , զի տացի այս ինչ ումք , և
 պարտաւորէ զնա վճարել զինն ինչ , կարէ ըստ
 օրինաց դաշնադիր լինիլ ընդ նժա զայնու , և
 այս աչ բացարձակաբար . այլ հաճութե քահա
 նայապետին կարէ լինիլ . ապա թէ ոչ , լինի սի
 մոնականութիւն :

Ինդրեօցեա . մի՛ թէ նա , որ թողու այլում
 զհասոյթս իւր պարտաւորելով ի վճարութիւն ինչ .
 կարէ ըստ օրինաց առ ի անքոյթ լինիլ հասութե
 ման առնուլ զդրաւ ինչ կամ զերաշխաւոր ի
 նմանէ , որում թողու զհասոյթն զայն :

Պատասխանեմ , թէ կարէ , միայն թէ լիցի
 կամաւ և հաճութե քահանայապետին , ապա
 թէ ոչ՝ աղօթինաւոր և սիմոնականութիւն է , ոպէ
 տաէ լեզիոս , որ ևս բարւոք ուսուցանէ . թէ
 ի յամ թողուլն զհասոյթս , ամ դաշն վս մարմ
 նաւոր ծանրութե , որ միացեալն է հոգևոր ի
 բաց , ոչ կարէ լինիլ ըստ օրինաց առանց օրի
 նաւոր իշխանութե անձաւորին . որ յոյժ հարկա
 ւորն է առ ի դիտել :

Է. Երկրորդ , թողուլ , կամ առաջ ալլում զհա
 սոյթս իւր անկալուք , այս է դիտաւորութե ,
 պարտաւորելոյ զնա , զի զկնի ժամանակաց ինչ
 իւթ

մեր ձեռքին, կամ թարեկամին իւրոյ, կամ այլ ումէք, առ որ ցանկայ տացէ զայն, որ առնուի. կամ զպատուոյնք այլ ումէք տացէ է սիմոնա-կանութի մտաւորական ականկալութիւն: և եթէ դաշն ինչ 'ի մէջ անկցի, է սիմոնականութի իրա-կան ականկալութիւն, որ ածէ 'ի պատիժս օրինաց, ոպ զուցանէ լէզիոս:

Չորրորդն է, թէ հասոյթն ոչ կարեն փոխարկիլ ըստ օրինաց առանց հրամանի մեծաւոքին. և փոխարկումս այս ոչ միայն է ապօրինաւոր, և սիմոնական, այլ և անընդունակ և ոչ ինչ, ոպ ասէ լէզիոս: Խնդրեացես, մի թէ 'ի փոխարկել զհասոյթս կարէ վճարիլ անհրաժեշտ եկամտից: Պատխեմ, թէ այո, միայն թէ լիցի այս հրամանաւ և իշխանութիւն ծայրագոյն քահանայապետին. և այս կամ պահելով զիմն ինչ 'ի հասութիցն, որ ունի զառատագոյն եկամուտս 'ի վճարումն, կամ տալով զիմն, զոր արդար և օրինաւոր տեսանէ նոյն քահանայապետն, և այլն. ոպ ուսուցանէ լէզիոս:

Հինգերորդն է, թէ նա, որ ունի զիրաւունս 'ի հասոյթս ինչ, կամ որում առեւալ է հասոյթն ըստ օրինաց, կարէ գնով փրկել յանիրաւ յափշտակմանէ զայն, ոպ յորժամ ոք խափանեցցէ, և արգելուցու առ 'ի վայելել զայն. և 'ի փրկելն զայն ոչ դրամնի սիմոնականութի ինչ. ոպ ասէ սբն թօմաս:

Խ Ն Դ Ի Ր Ե Ր Ր Ո Ր Դ .

Յաղագս պատժոցն ընդդէմ սիմոնականաց:

Ըրդ 'ի պատիժս վս դործեալ սիմոնականութե ըստ սահմանադրութե իրաւանց անկեալ ինի միայն 'ի մտանել 'ի կարգ կրօնաւորութե, յառնուլ զապոխանս. և 'ի ստանալ զէկեղեցական հասոյթս ինչ:

Եւ նախ բանադրին՝ որք առնուն և որք
նանն զինն ինչ սիմոնականութիւն վն մասնելոյ
ի կրօնս ինչ . և որք այսու կերպիւն մտեալ ի
ղեհ, միայն տնօրինմամբ տեղւոյն մեծաւորի կո
րեն մնալ անդ . ուր երևի ի վճույ չորրորդ
ուրպանոս պատին :

Նոյնի նա , որ ձեռնադրէ սիմոնականութիւն
է բանադրեալ . և է ևս կախակայեալ առ ի տալ
զամ աստիճանս , և օգտաւորին խաղաւմն հերաց
և առ ի կատարել զամ պաշտօն եպիսկոպոսալ
կան . և ևս է արդէլեալ ի մուտ եկեղեցւոյ .
նաև է կախակայեալ առ ի ընդունիլ զպատու
ամ հասութից իւրոյ . և ոչ որ կարէ զնա ար
ձակել բաց ի ծայրագոյն բաժանադրեալին .
ևս եթէ յանգանքն իցէ զաղտնի , ուր երևի ի
վճիռն հինգերորդ Սիստոսի պատին : Եւ զայս
խմանալ պարտ է վն տեղեացն . Եւ վճիռն հրա
պարակեալ և ընկալեալ է . զի լի լի զեօսի , վճիռս
այս ի բաղում տեղին չէ հրապարակեալ , և ու
պա և ոչ ընկալեալ :

Արդ՝ որ զաստիճան ինչ սիմոնականութիւն առ
նու , իսկոյն անկանի ի բանադրանս . և է կա
խակայեալ առ ի կատարել զպաշտօն ընկալեալ
աստիճանացն . և զսկի յամ արժանապատու
ութեց , ի պաշտօնից , և ի հասութից . և լինի
անընդունակ առ ամս . և միայն ի ծայրագոյն
բաժանադրեալին կարէ արձակիլ :

Եւ ևս , որ զեկեղեցական հասոյթս ինչ սի
մոնականութիւն մայ , կամ տրիլ ջանայ . ընտրե
լով , ներկայացուցանելով , հաստատելով ,
յանձն առնելով և այլն . իսկոյն լինի բանադրել
ի սոյն պատիժ անկանին և նորա , ուր լինին միջ
նորդք , զի որ ստացի զհասոյթս կամ զաստի
ճան ինչ սիմոնականութիւն .

Իսկ որ զայսպիսի հասոյթս այսու սիմոնակա
նութիւն առնու , իսկոյն անկանի ի բանադրանս ,
և ստացուան և տիրութիւն այն է ոչինչ . և լինի
ան

անընդունակ առ ստացումն նր . 'ի սոյն անկանին
և 'ի բանադրանս որք գործեն զանկալական զսի
մանականութիւն :

Խնդրեացես, մի՛ թէ պարտ է զգին սիմոնակա
նութեն սուեալ հատուցանել տն իւրում . Պա
տասխանեմ . Թէպէտ լը նաւարոսի , ոչ է պար
տաւորութի ինչ հատուցանելոյ . սակայն ազահո
վադոյն է բան նց , որք ասենն թէ պարտ է զգինն
զոյն հատուցանել , և յեաս դարձուցանել , ոչ
այնմ , որ ետ , այլ եկեղեցւոյ . կամ աղքա
տաց . ող 'ի բանից սրբոյն թամայի հաստատե
լէ շիտ :

Խ Ն Դ Ի Բ Չ Ո Ր Ի Ո Ր Դ

Մի՛ թէ օրէն իցէ զբազում հասոյթս 'ի միասին
ստացեալ ունիլ և վայելել :

Ս Եկեղեցի խնդրոյս ոչ կարեմք զայլ ինչ
յորմարադոյն պատասխանել . եթէ ոչ ըզ
նոյն բանս ժող . Թրիտ . որ զմիտս ընդհանուր
եկեղեցւոյ 'ի վր խնդրոյս պարզաբանեաց այսո
քիւք բանիւք . || Մինչ եկեղեցին կարգ թիւ
րի , յորժամ մի ոք զբազում հասոյթս ստանայ ,
որքուք սրբազան կանոնքն զգուշացոյց , թէ մի
իցի ումք երկուց եկեղեցեաց տնագրիլ . Բայց
բանդի բազումք յանդուդն ազահոթեմ աստիւք
զինքեանս և ոչ զմծ պատրեալ , զայնասիւ , որք
որքութիւն տահմանեալ զանազան հնարիւք
ճաղր առնել . և զբազում հասոյթս 'ի միասին
ունիլ ոչ պատկաւին . վն որոյ սրբազան ժողովն
ցանկացեալ նորոգել զպատեհաւորն կրթութիւն
'ի կառավարել զեկեղեցիս , այսու սահմանող
ութիւն , զոր ամ ոք ամ արժանապատուեն ,
տասխմանի , պատուոյ , ևս և կարողաւք , պար
տին պահել . հաստատեալ կացոյց , զի այսուհե
տե զմի միայն զեկեղեցական հասոյթս տացեն մի

ուժ ունիք . Բայց եթէ 'ի պարկեշտ պահպանումն կենաց նր', որ առնուն զհասոյթն, ոչ չա տասցի . մարթ է և ևս զայլ պարզ հասոյթ ինչ բաւական, որ զանձնաւորական ներկայութի ոչ պահանջեսցէ տալ նմա . Եւ այսոքիկ ոչ միայն որքան առ հասոյթս ակնոյնիստ եկեղեցեաց, այլ ամ աշխարհական և կանոնաւորական ևս և յանձնարարական հասոյթս պատկանեսցին . և զորպիսի անունակոչութիւն, և յատկութիւն ունիցին :

'Ի բանիցս աստի ժողովոյն զհարկաւորս և զարժանաւորս առ 'ի իմանալ և դիտել կարեմք հաւաքել .

Նախ, զի թէպէտ ունիլ զբաղում հասոյթս 'ի միասին ոչ է ըստ ինքեան շար . ապա թէ ոչ, ոչ երբեք էր օրէն տնօրինել ունեք առ այս . սակայն ոչ է ևս ըստ ինքեան բոլորովին անզանազան, այլ 'ի սեռէ այնոցիկ, որք զտգեղութիւն, և զանկարգութի տանին ընդ ինքեանս . մինչ ըստ ժողովոյն բաղմութեն այնու թիւրի կարգն եկեղեցական . և ապա միայն վս պարագայից սմանց կարէ պարկեշտ լինիլ զոր և ուսուցանէ սքն թօմաս, և այլն :

Թ. Երկրորդ, զի բաղմութիւն այն, մանաւնդ 'ի հասոյթս, որք զհոգ հոգւոց ունին ընդ իւրեանս, է ապօրինաւոր, ուղ երևի 'ի ժող'. Թրիտ. և լաթ'. սոյնպէս և վս ամ հասութից, որք ունին ընդ ինքեանս, զարժանաւորութի, զպատիւ, զանձամբ ներկայ լինիլն . զպաշտօնս, և'' պահանջեն որք 'ի միասին . և կարեն ստացել լինիլ յունեքէ, ևս եթէ մինն 'ի նոցունց չիցէ բաւական 'ի պարկեշտ պահպանումն կենաց . ուղ բարւոք երևի 'ի բանից ժողովոյն . Սակայն երբեմն վս բաղմութն այսպիսի հասութիցն, որք զանձամբ ներկայ լինիլն ոչ պահանջեն կարէ տնօրինել ծայրագոյն քահնայեան . մինչ յայտնի և նշնար հի կարութիւն վս օգուտն եկղեւոյ զայս ինչ պա-

եկեղեցին քահանայապետուէ : 111

պահանջէ վոյ սբն դրիդոր անօրինեաց բազմաջ
եպիսկոպոսաց առ ՚ի իշխել նց երկուց եպիսկո-
պոսարանաց ՚ի միասին . բայց վն հարկանւորու-
թենն այնորիկ և օգտի եկեղեցւոյ զքննութիւն մի
թէ անմեղադիր առնէ առաջնայ . թէ ոչ . թող-
ցուք ծայրագոյն քահանայապետին ուղ գնւորի :

Գ . Էրրորդ , զի օրինաւոր իմնէ զբաղում հա-
սոյթն , որք զանձամբ ներկայ լինիլ ոչ պահան-
ջեն . ստանալ ՚ի միասին , և թէ հարկաւոր իցէ
՚ի պարկեշտ պահպանումն կենաց , ուղ երևի ՚ի
բանից ժողովոյն : Արդ՝ ասացաք ոչ պահանջել
զանձամբ ներկայ լինիլն , զի որքան առ զանազան
եկեղեցիս համարին այնգրիկ , որոց մինն ոչ պահան-
ջէ զներկայութիւն անձին . իսկ որքան առ նոյն ե-
կեղեցին : համարին այնգրիկ ոչ պահանջեն զներ-
կայութիւն անձին . մինչ ոչ են նման հասոյթք :
կամ պաշտօնք երկոցուանցն ոչ կատարին ՚ի միա-
սին . և ապա կարէ որ ստանալ զերկուս հասոյթն
վն վերոյ ասացեալ հարկաւորութեն . և թէ չիցէ
յատուկ ինչ սովորութի և սահմանադրութի ե-
կեղեցւոյն , որ արդեւուցու զայս , ուղ ասեն վար
դատեալ :

Եւ թէ որպիսի իցէ պարկեշտ պահպանումն
այն կենաց , որոց հարկաւորութիւն անմեղադիր
առացէ առաջնայ զբողմութիւն զայն հասու-
թից , թողումք քննուէ խօհեմ և երկիւղած առն
այ . որ հայեցեալ և նկատեալ ՚ի պարագայս կա-
յութեն , յատկութեն , հասակին , անձին , և
այլոց նմանեաց , զայս ինչ վն բարեւոյ դատեացէ
արդարաբար : զի այլ է պարկեշտ պահպանումն
նկատմամբ առ եպիսկոպոսն , և այլ առ պարզ
քահանայ : նոյնպէս այլ է նկատմամբ առ նոյնիւ
և մեծազգի ոք , և այլ առ դռնիկն ծննդեամբ :
քանզի յայտ իմն է , թէ այր դիտուն և իմաս-
տուն , և որ աշխատին վն հասարակութեն բար-
ւոյ եկեղեցւոյ , կարօտի մեծի նկամի , և այս ՚ի
պահպանումն կենաց անձին , և այլ հարկաւորաւ

Յաղագրս կրթութե
թեցն , և ոչ 'ի տաժուան բերկրութե , և հեշ
տուն նր :

Դ. Չորրորդ , զի առանց օրինաւոր և արդար
պաշտօնի , այս է առնգողիկեշտ պահպանուն կենաց ,
կամ հարկաւորութե . և կմ առանց օգտի եկե
ղեցւոյ (որպէս 'ի վերոյ ասացաք) աղօթինաւոր
է ունիլ զբաղում հասոյթս 'ի միասին . ևս և
թէ ոչ պահանջեցեն զներկայութի անձին . և
առ այս ոչ իւրիք կարէ զօրել տնօրինումն ինչ քա
հանայապետին . քանզի այսպիսի բաղձուն հա
սութից է ընդդէմ բնական իրաւանց , մինչ ոչ
է օրինաւոր և արդար ինչ պաշտառ առ 'ի ան
մեղադիր առնել . որպէս ուսուցանէ սքն թօմաս
և այլ բաղում անձաբանք . որոց կարեմք յաւե
լուլ զբանս կարտինալ պեղարմնոսի , թէ սրբա
ղան կանոնքն արդելուն զբաղմուն հասութից
ունիլ 'ի միասին , որ ասէ , || Աճբանք փարիզու
յեւո բաղում վիճաբանութեց յամի տն . 123 ճ .
սահմանեալ Փացուցին . թէ ոչ որ կարէ զերկու
հասոյթս , եթէ մին բաւական է 'ի պահպանումն
կենաց , ստանալ առանց մահացու մեղաց :

Իսկ թէ արդեօք բաց 'ի հարկաւորութե , և
յօշտակարութե եկեղեցւոյ , և 'ի կենաց պար
կեշտն պահպանուէ իցէ այլ ինչ արդար և օրի
նաւոր պաշտառ , զի որ զբաղմութի հասու
թիցն , որք ոչ կարօտին անձին ներկայուէ ըստ
օրինաց և իսկապէս կարացէ ստանալ : Եւ
զեալ 'ի դատողութի և 'ի վիճաբանութի վար
դապետաց 'ի վր խնդրոյս , զայս ինչ միայն ա
սեմ , թէ բաղմութես սյսորիկ հասութից ոչինչ
ստիւորութի և կիրառութի բաղմաց կարէ օգ
նել . մինչ (ըստ պեղարմնոսին բանից) զստիւ
րութն զայն իբր չար և վատթար սք Ժող . թրի
'ի բաց մերժէ :

ԽՆԴԻՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ :

Յողադս թէ զհարգ պարտին ծախել զեկամուտ
հասութից իւրեանց , որք վայելեն
զհասոյթս :

Արեք են ազգ ստացունաճոցն , զորս , որք
ունին զհասոյթս , կարեն վայելել . Հայ
րենական . զոր ժառանգութե , կամ հանձարե
դուք իմ այլ կերպիւ , որով աշխարհականք սո
վոր են . ինքեանց կարեն ստանալ . իբր հայ
րենականք , որք նոյ իբր կղերիկոսաց հասանին .
վն արարողութեց ինչ եկեղեցւոյ . այս է , վն
հաշակելոյ զպատարագս . քարոզելոյ . երգելոյ
յեկեղեցին և այլն . Եւ պարզ եկեղեցիք , որք
վն եկեղեցական հասութից ինչ . այս է . աւադ
երիցութեան առաջնորդութե և այլն . ստացեալ
լինին : Արդ որք անին զհայրենական ստաց
ունաճս . ըստ սրբոյն թամայի և այլոց 'ի հասա
րակի կարեն ազնաբար առնել զինչ և կամին . մինչ
այսպիսի ստացունաճոցն անին զճշմարիտ նորո
թի . որպէս և աշխարհականքն , և վն կղերիկո
սութեն կամ առաքանացն առնելոյ ոչ կորուսա
նեն զտէրութի իրին . և ոչ ևս 'ի տէրութե ի
րաց ժառանգազուրկ առնեն : Անորոյ զհայրե
նական ստացունաճս ըստ հաճոյլց իւրեանց կա
րեն ծախել . միայն թէ 'ի ծախելն մի ' ինչ արա
ցեն ներհակ սիրոյ և արդարութե : Զսոյն ասել
կարեմք ևս վն իբր հայրենականոյ . ըստ նաւա
րոսի և այլոց : Սոյնպէս ևս կարեմք ասել վասն
պարզ եկեղեցական հասութից . որք առ մասն
առ այն . որ 'ի յարմար պահպանուած կենաց
իւրաքանչիւր ումք բաւական է :

Իսկ զժողովութիւն մանաւանդ է վասն այն
մասին եկեղեցական հասութիցն , և եկամտիցն :

որք ՚ի պարկեշտ և ՚ի յարմար պահպանութե կենաց
ոչ երբեք է հարկաւոր , և հետեւապէս , այնչ ,
որք վայելեն զհասոյթս՝ աւելորդ . և զորմէ
խնդրեմք . թէ զխորդ նորա պարտին ծախել
զայնասիկ . Եւ մեկնութի խնդրոյս երեւի ար-
դարեւ կախիլ յայլ ինչ խնդրոյ . այս է , մի թէ
նորա որք վայելեն զպարզ եկեղեցական հասոյթս
ունին զճշմարիտ և զյատուկ տէրութի այնորիկ
մասին պաղտոյն . և չեկամոխցն իւրեանց , որք
՚ի պարկեշտ և ՚ի վայելն պահպանութե կենաց իւ-
րեանց ոչ երբեք են հարկաւոր : Եւ ՚ի վր խնդ-
րոյս երկու են պատասխանի անուննի և հաշա-
կաւոր վարդապետացն .

Չի նախ ըստ նաւարոսի և այլոց . որք ասեն ,
թէ որք ունին զհասոյթս . ոչ են նոր աւելոր-
դացն եկամտին . այլ միայն մատակարարիչք . և
հետեւապէս պարտաւորին յարդարութե ՚ի ծա-
խել զայնասիկ ՚ի բարեպաշտութե : սուր եթէ
այլազէ արասցեն ոչ միայն մեղանչեն մահուչափ ,
այլ և պարտաւորին ՚ի հատուցումն . այս է պար-
տաւորին զհաւասարաչափին յայլ ստացանձոց իւ-
րեանց ծախել ՚ի բարեպաշտութե դործս : Եւ
կրորդ ըստ սոթոսի և այլոց , որք ասեն , թէ եւ
որ ստացեալ ունի զեկեղեցական հասոյթս ինչ ,
է բացարձակ նոր նմ եկամտից նր . մինչ զի թէ-
պէտ զաւելորդն ծախելով ՚ի յաշխարհայինս մե-
ղանչէ մահուչափ . սակայն ոչ երբեք պարտա-
ւորի ՚ի հատուցումն ինչ :

Եւ թէ պէտ երկոքեան վճիռքն վն մեծի հեղի
նախուն նց և պատճառացն հաւանականադոյնք
են . սակայն առաջինն է ապահովագոյն . և ՚ի կի-
րառութեն աներկեան , թէ պէտ չէ պարտ դա-
տապարտել զայնասիկ , և ՚ի խորհրդոյ ապաշխա-
րութեն մերժել . որք զյետին վճիռն կամին ու-
նիլ . և ոչ իւրից հրաժարին ՚ի նմանէ :

Արդ՝ որք ունին զհասոյթս , (ենթադրել մեր
կամ տեւորս եկամտիցն աւելորդաց . կամ միայն
մատա

մատակարարիչս,) միշտ մեղանշին մահուչափ լի
վկայութիւն ամից, եթէ զաւելորդան զոյնոսին
ճախեն յաշխարհայինս և յունայնս . և կ'տան
ազգականացն առ 'ի փարթամացուցանել զնոռա .
ոմի յայտ իսկ երևի 'ի բանից ժող. թրիա' , Եւ
զի բոլոր կանոնն ժողովոյն 'ի վ' խնդրոյս , զոր
մէ ընձեռեմքն զարժանաւոր խրատս պարունա
կէ , և զոր ամ' զք յամ' արժանապատուէն , և
յաստիճանի լեալ պարտ է առաջի աչաց ունիլ
միշտ , վ' որոյ աստ երկարաբար դիցուք զբանս
ժողովոյն : ուստի || Որք ցանկանն ասէ եպիսկո
պոսութեն լծոյ , պարտին ճանաչել և զման և
զբաժին պաշտօնի իւրեանց, զի ոչ առ անձին հան
դստութի , և հաճուի . կամ առ հարստութիւն
կոչին , այլ առ աշխատանս և առ փոյթս հոգւոց
վ' փութն ամ, վ' զի առանց կարծեաց 'ի տեսանել
հաւամցելոցն առ նս ժողովրդոց առաջնորդս
իւրեանց ոչ զանկալ և հոգալ զկենցաղոյս , այլ
զերկնայնոցն . և զհոյրենւոյն և զնախանձու
հոգւոց , առաւել վառին և բորբոքին 'ի սրբուի
և յանմեղութի . Ուստի 'ի դիտել ժողովոյն սր
բոյ 'ի կրկին նորոգումն եկեղեցական կրթուն ,
և բարեկարգութե , խրատէ զամ' եպիսկոպոս
սունս , զի խորհեցեալ միշտ 'ի սիրտս իւրեանց
զայս ամ , գործովք և վարուք իւրեանց իբր հա
նապաղորդ քարոզութե զինքեանս պաշտօնի իւ
րեանց համաձայնս ցուցեն . Եւ նախ այնպէս
պարտ է նոյ զվարս իւրեանց բարեկարգս պահել ,
զի այլ ք 'ի նոցանէ զժողկալութե , զպարկեշ
տութե զհամեստութե և որ առաւել հաճեին
և բնակարանն առնէ զմեզ ամ զխոնարհութե
և զհեղութե զօրինակ առնուլ կարասցեն . վասն
որոյ ըստ օրինակի հարցն սքց ժողովոյն կարթա
գիծեայ : հրամայէ եպիսկոպոսացն ոչ միայն պար
կելտ և շափաւոր կահիւք , սեղանօք , և կերա
կրօք շատանալ . այլ և մի' յամ' վարս , և 'ի բնա
կութիւն նոյ երևեսցի ինչ , որ ոյլազոյն իցէ և օ
տար

տար 'ի սբ սահմանադրութեն ստաի . և որ ոչ
ցուցցե զպարզամտութի , զնախանձն ձի , և զար
համարհումն ունայնութեց : Եւ ըստ ամի ար
դելեալ է նի , յեկամայն եկեղեցւոյ փարթա
մացուցանել զարճնակից . և զընտախտ իւրենց :
ոնց և առաքելական կանոնքն իսկ արդելուն ոչ
պարզեւել աղցականացն , յեկեղեցւոյն եկամը
տից . զի այն են . իսկ եթէ աղքատ իցեն : նի
ոնց աղքատաց կարեն մատակարարել , բայց ոչ
կարեն 'ի պառճառս նի վատնել . և ոչնչացուցա
նել . մանաւանդ , զի Ժողովն սբ խրատե ըզ
նոսա , որքան կարն է , զամենայն իղձ և զսէր
մարդկային և զհակումն առ եղբարս : առ եղ
բօր օրդիս և առ աղդինս ամ , յորմէ կարէ պատ
ճառիլ սերունդ բազում չտրեաց , բոլորովն 'ի
բաց մերժել . Եւ որ ասացան վն եպիսկոպո
սաց , զնոյն ոչ միայն ամքն . որք վայելեն զաշնար
հական և զկանոնաւորական զհասոյթս եկեղեցա
կան ըստ յատկութե իւրեանց պարտին պահել .
այլև կարտինալք իսկ հօռմէականն աթոռոյս , զի
մինչ խորհրդովք նի առաջի ծայրագոյն հօռ
մէական քահանայապետին ընդհանուր եկեղեց
ւոյ մատակարարութի կառավարի , անվայել իմն
երևի , եթէ այսոքիւք և այլ դերասպան՝ առա
քինութիւն և սրբութե վարուք կրթուն ոչ փայ
լեսցին առ 'ի ըստ արժանեւոյն զարճուցանել առ
իւրեանս զալս ամենեցուն :

Խ Ն Դ Ի Ր Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Դ

Յաղագս պարտաւորութե ներկայ լինելոյ այ
նոցիկ , որք վայելեն զհասոյթս ինչ :

Ն **Ե**րկայ լինին է հանապազորդ բնակիլն 'ի
տեղւոյ , ուր որ ունի զհասոյթս ինչ , առ 'ի
կատարել զօրաշտամունս եկեղեցւոյ անձամբ
անձին . ուստի ըստ սեղբնատրութի , որ բնա
կեալ

կեալ 'ի նոյն տեղւոց անձամբ անձին ոչ կատարէ զպաշտօնն իւր 'ի կարել իւր և 'ի պարտաւորել , ոչ համարի , բնակիլ անդ :

Արդ՝ առ 'ի ներկայ դասնիլ պաշտամանցն անձամբ անձին պարտաւորինչ նախ ամենեքեան , որք ունին զհասոյթս ինչ , որ և ունի ընդ իւր , զհոգ հոգւոց , ող յայտնապէս ռաւոցանէ ժող 'ի թիտ ' : || 'ի հրամայիլն ասէ անձային պատուի բանօք ամենեցուն , որոց յանձնեալնէ հոգ հոգւոց , ճանաչել զօջտարս իւրեանց . և այլն , Զայս ամ ոչ երբեք կարեն կանթել և հոգալ , թէ ոչ հսկեն հօտին իւրեանց , և ոչ պաշտպանեն , այլ ըստ վարձկանացն բարուց 'ի բաց թողուն և այլն : Այս որոյ հրամայէ ժողովն սբ ամ առաջնորդացն անձամբստ եկեղեցեաց , պարտաւորիլ առ անձնաւորական ներկայութի 'իյե կեղեցիս իւրեանց և 'ի թեմա , ուր և պարաւանդին , 'ի կատարել զպաշտօնս իւրեանց , և այլն . Եւ ասա . Զայն ըստ ամի ևս , որքան առ յանցանս , զկորուստ պողոց , և զպատիժս վս ստորնային հոգարարձուաց և վս այլ ամենեցուն , որք վայելեն զհասոյթ ինչ եկեղեցական , որ ունի ընդ իւր զհոգ և զկոյթ հոգւոց , ստիմանել կացոյց ժողովն սբ 'ի այն իսկ կանոն ժողովն սբ շնորհէ եպիսկոպոսացն յամի յամի թէ հետեւաբար , և թէ միջատաբար 'իյեկեղեցեաց և 'ի վիճակաց իւրեանց վս արդար ինչ պատճառի հեռանալ զամիսս երկուս , կմ երիտ :

Թ . 'ի բանից անտի և ևս ժողովոյն վարդապետք իմանան . թէ հոգարարձուք . առաջնորդք եկեղեցեաց , և այլ այսպիսիք , որք ունեն լով զհոգ հոգւոց վայելեն զհասոյթս ինչ կարեն վս արդար և օրինաւոր ինչ պատճառի յամի յամի հեռանալ յեկեղեցեաց և 'ի թեմից իւրեանց զամիսս երկուս միայն , կամ միջատաբար և կմ հետեւաբար , միայն թէ զընդունակ էք փոխաւորք իւրեանց կացուսցեն . զի մի՛ հօտն յանձնեալ

նեալ նց, վստաններկայութիւն իւրեանց շնեղութիւն ինչ կրեցին :

Եւ թէ արդեօք վստեղամեայ բացակայ լինելուն պարտ իցէ առնուլ զհրաման յեղիակողմսէ, յայտնապէս ոչ սահմանէ ժողովն սք, սակայն ըստ լեզիոսի պարտ է առնուլ զհրաման, իսկ ըստ նաւարտի, չէ պարտ, Բայց հաւանականադոյնն է բան լայնմանի, որ ասէ, թէ ապահովադոյնն է 'ի յայտնի պահել իւրաքանչիւր ումեք զսովորութիւն վիճակին, և սահմանադրութեց եպիսկոպոսարանին :

Արդ՝ թէ եպիսկոպոսութեք, և թէ հոգաբարձութեք բաց 'ի վերոյ շնորհեալ իւրաւանց ժամանակաց, ոչ դատանին ներկայ վիճակի իւրեանց, մեղանչեն մահուչափ, ևս և կորուսանեն զպետուղս հասութից իւրեանց ըստ ժամանակին, յորում ոչ դատանին ներկայ, ունէր ի վերոյ ասացեալ սահմանադրութե ժողովոյն, բայց լայնմանի, միայն յայնժամ մինչ վստեղակայութե հովնացն նշնադրին լեաա եկեղեցեաց նց հանդիպեցին :

Դի, իսկ որքան առայլ անձինս, որք զպաշտօն ինչ յեկեղեցւոյն, որում անադրեւէ են անձամբ անձին պարտին կատարել : որպիսի են այնոքիկ, որք ունին դարձանաւորութիւն, զհասա և զմասն 'ի յաթոռանիստ և 'ի ժողովարան եկեղիս, սահմանադրեաց ժողովն սք. զի նոքա մի կարացեն ամենին վստեղութեք բաց յերկոյ ամսոց հեռի կալ 'ի յեկեղեցեաց անախորում և իցէ տարւոյ. սորա թէ ոչ, ըստ ժամանակին բացակայ լինելոյ զրկին 'ի մտիցն հասութից, և վստեղայնիկ ամից զօրինաւոր սովորութի իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ պարտէ ունիլ և պահել :

Բայց են պատճառք, որոց վստեղ ևս ընդ երկար ժամանակ բացակայ լինելովն իւրաքանչիւր պաշտօնից տեղեաց, որք ևս ունիցին զհոգ հոգ

և ոչ ընդ իւրեանս ըստ օրինաց , կարասցեն առ նաւ զպտուղն , որպիսիք են (լս ժողովոյն Թրիտեն .) || Քրիստոնէական սէրն , ծայրագոյն հարկաւորուն . պարտաւոր հնազանդութիւն , և յայտնի եկեղեցւոյ կմ հաւատացելոց օգուտն : Բայց ի ինիլ օրինաւոր այսոցիկ պատճառաց պարտին քննել և հաստատել մեծաւորքն . եթէ բացակայ լինիլն այն ոչ պատահեսցի վս պաշտօնի ինչ և ծառայութե հասարակութե , որ իցէ վս եպիսկոպոսութե . և այլոց հասութից :

ԽՆԴԻՐ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ

Յաղագս թէ որպիսի պատրաստութիւք խնդրին առ ի համարիլ ուրուք ընդունակ եկեղեցական հասութի ինչ :

III. **Ա**ռաջինն է , զի լիցի օրինաւոր ծնընդէամբ . զի ապօրինաւորն ծննդեամբ անընդունակ է ամ հասութից . եթէ ոչ անօրինեսցի նմա . Արդ՝ անօրինումս այս առ եպիսկոպոսութիւն , կամ առ այլ պաշտօն , որ ռենիցի ընդ իւր զհոգ հոգւոց , լինի միայն ի ձեռն ծայրագոյն քահանայապետին . իսկ վս այլ պարզ հասութից կարեն ևս եպիսկոպոսութե անօրինել :

Երկրորդն է , զի պարտ է ունիլ դոնեաւ զառաջին կղերիկոսական զխուզումն հերաց , ապա թէ ոչ անընունակ է առ ամ հասոյթս եկեղեցւոյ . ոպ ասէ ժողովն սբ , խնդրի և ևս . զի նա , որ անադրի հոգաբարձական եկեղեցւոյ , ջանասցի առնուլ զկարգ քահանայութե ի մէջ տարւոյն , յորում ստանալոցն է զմուտ տէրութեն , ապա թէ ոչ , համարի զընիլ յիրաւանցն անտի հասութիցն : իսկ որք զարժանապատուութի ինչ զանձնաւորական , զառճիկս , զբաժինս , և զայլ այսպիսի

պիտի հասցոյթն 'ի յաթոռանիստ կամ Ժողովա-
րան եկեղեցիս ստանան . պարտին 'ի մէջ տար-
ւոյն այնորիկ զկարգն պատկանեալ պաշտօնի ի-
րեանց առնուլ . զոր օրինակ , եթէ ոք պիտի
սոցթ ինչ ստացաւ , որով պարտաւորի ընթեա-
նուլ զաւետարանն սուրբ 'ի մէջ եկեղեցւոյ ,
պարտի ձեռնադրիլ 'ի սարկաւադ . և եթէ պար-
տաւորն պատարագել . պարտի ձեռնադրիլ 'ի
քահանայ . բայց 'ի յաթոռանիստ եկեղցիս և 'ի դէ-
խաւոր եկեղեցիս պարտին կանոնաւորքն 'ի մէջ
տարւոյն ստանալ զքահանայութի , կամ զսար-
կաւադութի և կամ գոնէ զկիսասարկաւադու-
թի . ուր սահմանեալ Ժող . Թրիս . Իսկ որք զե-
ղխակոտոմարան ինչ ստանան . պարտին 'ի մէջ
երկոց ամսոց ձեռնադրիլ Եպիսկոպոս . ապաթէ
ոչ ստարտաւորին հատուցանել ղեկամուտս եր .
Իսկ եթէ յամբոցին և զայլ երես ամիսս զրկին
յիրաւանցն Եպիսկոպոսարանին , ուր ասէ նոյն
Ժողովն օր :

Երրորդն է , զի յիցէ պարտաւորեալ ամուս-
նոյ . ուստի եթէ կղերիկոս որ ունելով և զհա-
սոցթս ինչ , և ոչ դուրով 'ի ոք աստիճանս ամուս-
նացի . իսկոյն ղերաւունս իւր կորուսանէ . ուր
յամ վարդապետացն բանից և 'ի սովորուէ եկե-
ղեցւոյ երևի :

Բ. Չորրորդն է , զի մի ամենեւին իցէ 'ի ներ-
քոյ եկեղեցական նշովից կամ անկանոնութե , զի
ոչ կարէ տուեալ ինիլ հասոցթ ինչ եկեղեցա-
կան մեծագոյն բանադրանք բանադրել , և
խակոյելոյ , արդելոյ , և անկանոնի . և ստա-
ցունն այն ևս է ոչինչ , և իսկոյն դադարեալ :

Հինգերորդն է , զի բարի վարուք , և բաւա-
կան դիտութե Ժողկեալ իցէ :

Վեցերորդն է , զի ունիցի զբացորոշ գիտա-
ւորութի ընդդրիկելոյ ղեկեղեցական կացութի .
և առելոյ զհարկաւոր կարգն պաշտօնի իւրոյ .
այլ և 'ի ընկալեալ հասոցթն պարզութե և միա-
մտաւ

մտութիւն ծառայելոյ մի : Ուստի մեղանչէ նա մա
հուշափ, որ մատչի 'ի հասոյթ ինչ առանց ուղիղ :
և հաճելի մի դիտաւորութե , այլ միայն զի առ
ժամանակ ինչ վայելցի զպտուղս հասութին .
զոր օրինակ , զի մինչև կորեպցի զժամանակ ուս
ման իւրոյ . կամ դոցէ վայելն ամուսին , վնջ
լստ լեզուսի , որք առ այս դիտենն՝ պարտաւո
րին 'ի հատուցումն առեալ պտղոցն , և ոչ կա
րեն ըստ օրինաց վայելել զհասոյթն զայն :

ՄԱՍՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ,

Յազադս ժամակարգութե .

Թժամակարգութիւն է հրապարակական և
բացարժեշտ պաղատանք ինչ 'ի տունը
ջեան և 'ի դիշերի եկեղեցական անձանցն առ
մեծ ըստ սահմանադրութե սրբազան կանոնաց .
յանուն եկեղեցւոյ և երբեմն անունի մեծային .
կամ եկեղեցական պաշտօն :

Արդ՝ զորն ինչ վասն ժամակարգութե կա
րեմք քննել . նախ թէ ոյք պարտաւորին առ հը
րապարակական ժամակարգութիւն , Երկր թէ զի
արդ պարտ է ստել զնոյն ժամակարգութիւն առ 'ի վճա
րել պարտկանունն : Երդ յորոյսի պատիժս ան
կանին , ոյք ոչ ստեն զնոյնն . Չորրորդ ոյք են
պատճառքն , որք անմեղադիր առնեն առ 'ի ոչ
ստել :

ԽՆԴԻՐ ԱՌԱՋԻՆ.

Թե ոյք պարտաւորին ասել զժամակարգութիւնն .

Թ. **Պ**արտաւորութիւն ասելոյ զժամակարգութիւն ծնանի յերկոյ , այս է , ձեռնադրելոյ 'ի սուրբ աստիճանս 'ի ստանալոյ զհասոյթս ինչ , Եւ ուխտելոյ 'ի կրօնս ինչ . Եւ հետեւապէս երեք են ազգ մարդկանց , որք պարտաւորին ասել զժամակարգութիւնն , ձեռնադրեալքն 'ի սք աստիճանս . վայելողքն զհասոյթս ինչ եկեղեցական , և կրօնաւորք :

Եւ նախ ամ կղերիկոսք որք 'ի սք աստիճանս են պարտաւորին 'ի ներքոյ մահացու մեղաց ասել զժամակարգութիւն առանձինն . և Եթէ զոչինչ հասոյթ եկեղեցական վայեցեն . ուն ասեն վարդապետք 'ի հասարակի , և հաստատի նախ 'ի բանից ժողովոյն . և ապա 'ի ընդհանուր կիրառութե և սովորութե բոլոր եկեղեցւոյ , որ ըստ արժանւոյն ունի զզօրութի . օրինաց :

Նոյնպէս և ամ կղերիկոսք , որք վայելեն զեկեղեցական հասոյթս ինչ . և ս 'ի չլինիլ իւրեանց 'ի 'ի սք աստիճանի պարտաւորին ասել զժամակարգութիւն . ուն հաստատի 'ի ժողովոյն թրի' և լաթերանու . զոր ապա կրկին նորոգեալ մեկ նեաց փիոս հինդերորդ պապն :

Իսկ որքան առ կրօնաւորս , Թէպէտ ոմանք վարդապետք ասեն , Թէ նոքա ոչ երբեք պարտաւորին ասել զժամակարգութիւն , եթէ ոչ ունիցին զսք աստիճանս . կամ յատուկ ուխտիչ ինչ ուխտեցեն . սակայն ճշմարիտ և 'ի կիրառութե ասպհով է բանն ինչ , որք ասեն , Թէ ամ կրօնաւորք (բաց 'ի նորնծայից , և եղբարդ ,) որք ուխտեն 'ի կրօնս ինչ առ 'ի լինիլ քահանայ , ուն զսկսեալսն 'ի սք աստիճան պարտաւորին 'ի ներքոյ

բայ մահացաւ մեղաց ասել զժամակարգութիւն .
 և առ այս զօրութիւն ընդհանուր սովորութե .
 որ ընկալեալն է 'ի յամ քահանայական կրօնս ,
 ոպ ասեն վարդապետը բազումք . իսկ ըստ թո
 լեթոսի , ոչ միայն կրօնաւորք . այլ և ուխտեալ
 կուսանք վանականք պարտաւորին ասել զայն
 զժամակարգութիւն , Սահայն զայս երկին բաժա
 նել պարտէ , և չափաւորել :

Առաջինն է , զի կուսանքն այնքիկ միայն սու
 այս պարտաւորին , որք ուխտեալն են 'ի կրօնս
 վն առայս . Աւատի կուսանքն , որք ուխտեալ
 են 'ի ծառայութի հիւանդաց , և զբոլոր օրն
 ծախեն 'ի ծառայութի նոյ . ոչ երեւին պարտա
 ւորիլ առ այս :

Երկրորդն է , զի ըստ սահմանադրուե և կանո
 նի կարգին ոչ ունիցին զայլ աղօթս փոխանակ
 ժամակարգութե , վն որոյ կուսանքն այնքիկ ,
 որք ըստ սահմանադրութե կարգին կանոնի իւ
 բեանց միայն պարտաւորին ասել զիոքք ժամա
 կարգութիւն ամօժնի կուսին մարիամա , ոչ
 պարաւանդին ասել և զմեծ ժամակարգութիւն
 հասարակ :

Խ Ն Դ Ի Ր Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ .

Թէ զկարգ պարտ է ասել զժամակարգութիւն :

☾ Ըօրս ինչ մանաւանդ պարտ է պահել յաւ
 քս ասելն զժամակարգութիւն , այս է , զոր
 պիտութի նր . և զամբողջութի . և զժամանակն
 պատկան և զյարմար . այլ և զպարտաւորն
 կերպ :

Արդ՝ որք առ առաջինն , ամ ոք , որ պարտա
 ւորի ասել զժամակարգութիւն պարտ է ասել զայն
 ըստ սահմանադրութե ժամադրքի հռօմեական
 եկեղեցւոյ , զոր կարգեաց փոռս հինդերորդ
 պապն : և նորոգեաց կղէմէս Թնեկի պապն ,

բայ յեկեղեցեաց և վանուց, որք յառաջբան
զերկու հարիւր ամս սահմանադրուե նր զայլ
ժամագիրքս սովոր էին ասել. որոց՝ շնորհնալ
է այնուհետև վարիլ այնու, եթէ ոչ կամեացին
եպիսկոպոսին, մեծաւորին. կամ ժողովոյն հա-
ւանութի զհռօմեականն ընդդրկել զժամագիրքն
Ուստի ըստ յեզիսի, զկնի փոխելոյ միանշամ
զժամակարգութիւն զայն. և ընդ դրկելոյ զհռօ-
մեականն, ոչ կարեն այնուհետև կրկին դառնալ
յառաջին թմբորութիւն իւրեանց. զի հմբին թէ հը-
րաժրին՝ նոյն թոյլատրուէ հռօմեական քահա-
նայապետին վս ասելոյ զհին ժամակարգութիւն.

Եւ թէպէտ ՚ի հրապարակական ժամակար-
գութիւն, զոր ասեն ՚ի դասս. դարս է պահել
դատուէ սովորութի եկեղեցւոյ. և մանաւանդ
վայելն է կղերիկսացն եկեղեցւոյն այնորիկ յա-
սել առանձինն զժամակարգութիւն պահել ըդ-
նոյն սովորութի եկեղեցւոյն. սակայն բազում
վարդապետք հաւանականաբար կարծեն. թէ
օրինաւոր իմն է իւրաքանչիւր ումք արտաւոյ
դատու յասելն զժամակարգութիւն առանձինն թո-
ղեալ դատուին, ասել զհռօմեական եկեղեց-
ւոյ. ուր ասեն ոտարիկակց և այլք:

Բ. Բայց եթէ որ անդուշութիւն (ոմք բա-
ղում անգամ կարէ պատահիլ) զժամակարգութ-
իւն փոխութեացէ. այս է փոխանակ տօնելոյ ըդ-
մբ ինչ, ասացէ զժամակարգութիւն լուր աւ-
ուր. թէպէտ գովելի իմն է զկնի իմանալոյ ըդ-
թողեալ ժամակարգութիւնն սոյա ասել. սկայն
սոսայս ՚ի ներքոյ մահացու մեղաց ոչ պարտաւո-
րին. զի որք զեօթն կարգ ժամակարգութիւնն ամ-
բողջ ասեն, զպատուիրանս եկեղեցւոյ թէ ու-
թեն կատարեն. ոմք ասեն վարդապետք ՚ի հա-
սարակի. իսկ ըստ յեզիսի, եթէ երկուքեան
ժամակարգութիւնն իցեն հաւատար, բարւոք է
յառելուլ առ այն դատուի աղօթման ժամակար-
գութեն, զոր թողեալ է, եթէ դիւրաւ կարէ
լինիլ.

ինչիւ Բայց եթէ ժամակարգութիւն սխալմամբ
ասացեալ իցէ յոյժ համառօտ ք զառուր պատ
շաճին . ուր փոխանակ տակոյ զժամակարգու
թիւն կիրակիէի , ասացէ որ զարդոյ ինչ . պիտ
է լոյս զանեղ զպոկասութիւնք տակելով զինն սող
մանն առաջին դիշերոյ կիրակիէին . զի մի նշանա
ւոր մասն ժամակարգութենն պոկաս մնացէ :
Նոյնպէս եթէ որ մոռացեալ կամ վստառաւի
ինչ յառաջ քան զճաշուն զերեկոյեան ասացէ
զժամակարգութիւն , բաւականէ ասելն զինիւ
զճաշուն . և'' . Իւստ իմն է մեղք , գոնէ մահա
ցու . զժամանակ կարգին ժամակարգութենն ոչ
պահել . մինչ այսպիսի ժամանակ կարգին բաց
ի դասուն եկեղեցւոյ , ոչ է ըստ հրամանի . ե
թէ ոչ ուր երկնէն , և իբր փոքր ինչ պարագայ
ուր ասէ լէզիս :

Դ. Իւս որքան առ երկրորդն գիտելի է , զի
եթեմեն կարգ ժամակարգութենն . այս է . Ա
ռաւօտեանն ընդ դովութեց , Առաջինն , Եր
րորդն , Արեւորդն , Իններորդն , Երեկոյ
եանն , և խաղաղականն . և իւրաքանչիւրքն ամ
բող և հետեւաբար պարտին ասից առանց նշա
նաւոր միջահատութե : Բայց խնդրեմք , թէ
զարգիսի մեղս դործէ նա , որ զկարգ ժամա
կարգութեն յասելն միջահատէ : Պատասխանեմ ,
թէ ոչ իմն է մեղք , եթէ միջահատումն այն լի
նի վստարդար ինչ պատճառի . ուր վստարդար
մեծաւորին . կամ թէ պարտիցէ առնել զինն վս
տարոյ ընկերին . կամ հարկաւորութե և ոյլն .
և որ երկարիլ ոչ կարասցէ : Իսկ ըստ նաւա
րոսի , միջահատումն կամաւ և առանց այսպիսի
ինչ պատճառի առանց մահացու մեղաց ոչ կարէ
ինչիւ : Իսկ այլք ի հասարակի ասեն , թէ միջա
հատումն այս ևս առանց այսպիսի պատճա
ռի է միայն մեղք ներքին . միայն թէ որ ոչ արտա
ցէ վստարդար . և ոչ է պարտաւորութիւն ինչ
զսկսեալ կարգն ժամակարգութե կրկին ասել :

զի կարդ ժամակարգութեցն իբր ՚ի բազումն ոչ
ունին գովաւորութի ինչ ընդ միմեանս . մինչ
խրաքանչիւր սաղմոսք : մանաւանդ խրաքանչ
չիւր դրէ թէ տունք ունին ըստ ինքեանց զկատարեալ
նշանակութիւն խրեանց : ող ասեն Սուա
րէզ , ինչիտս և այլք . Սահայն բարւոք իսկ է ,
եթէ միջահատուն ևս վն արդար ինչ պատճա
ռի , ինչի ընդ երկար ժամանակ , կրկին ասել ըզ
նայն կարդն . կամ գոնէ զսաղմոսն , եթէ դիւ
րաւ կարասցէ լինիլ :

Դ. Եւ վասն երկրորդին գիտելի է , զի ա
սելն զժամակարգութիւն հրապարակօրէն պարտ
է պահել զժամանակ օրինաւոր սովորութիւն
սահմանեալ . իսկ յասելն առանձինն , թէպէտ
գովելի իսկէ զխրաքանչիւր կարդ ժամակար
գութեն ասել ՚ի ժամաւ խրում . Բայց առ ՚ի
զերծանիլ ՚ի մահացու մեղաց , բաւկնէ ասելն .
՚ի մեջ կէսգիշերոյ անցեալ և հեռեւեալ աւ
աւրն . քանզի որ ՚ի մեջ այսորիկ ժամանակի
ասէ զժամակարգութիւն կատարէ զհրամանն .
Եւ թէպէտ այս կարէ լինիլ առանց մեղաց .
սակայն որ յանգաւորն ծուլութիւն զժամանկն զայն
ժամակարգութեն երկարէ յայժ , կամ կանխէ .
առանց կարծեաց մեղանչէ ներեւաբար միայն .
զոր օրինակ , եթէ առանց ինչ պատճառի զա
ռաւօտեանն , զճաշուն , զերեկոյեանն և զխաղա
ղական վաղքաջ ընդ առաւօտն , կամ զկնի հա
սարակ աւուր զառաւօտեանն ասէ զժամակար
գութիւն :

Արդ՝ ըստ լեզուսի , վն սովորութե ինչ օրի
նաւոր իմէ զառաւօտեանն ընդ դովութեց ըզ
ժամակարգութիւն հեռեւեալ աւուր կանխեալ ա
սել յառաջին երեկոյի զկնի մտանելոյ արեգա
կան , ևս ըստ սրբոյն թօմայի կարէ որ ասել
յոռաջքան դմաւն արեգական զկնի ժամուն
երեկոյեան և խաղաղականի . Ուստի կարեն ևս
զառաւօտեանն միայն ստացեալ , զգովութեն թո
ղուլ

դու առ'ի ասել ը առաւօտն . իսկ զերրորդ զկէզ
երորդ և զիններորդ ժամն ճաշուն , ոչ կարեն
ասել յառաջին երեկոյին . այլ միայն զինի մ. Չ
դիշերոյ . Այլ և կարեն զամ ժամակարգութիւն
բայ 'ի յերեկոյեան ժամուն ասել հետեւաբար ը
առաւօտն մի օրինաւոր և համեառ ինչ պաճախ
ըստ վիպական նաւարասի . Բայց մի արդար պատ
ճառի ըստ լեզուսի , կարէ որ ասել և զերե-
կոյեանն ընդ առաւօտն , Արդ ' արդար պատ-
ճառ կարէ համարիլ , մինչ որ տեսանէ զինքն .
Թէ ընդ առաւօտն առաւել ջերմեանդութիւն ,
և հոգւոյն յանդորութիւն ասէ զժամակարգութիւն
Թին : կամ կասկածի , Թէ մի լիցի նմա պատաս-
հիլ այնպիսի զբաղումն , որ զինի ոչ կարասցի
յանդորութիւն սրտի ասել զժամակարգութիւն :
Արդ ' բարւոյ իսկ և խմատութիւն ասէ : Հուկոն
Արթորեանն . Թէ || Աղօթելն յառաջ քան ըզ
ժամանակն է զգուշութիւն . զինի ժամուն
Տուշութիւն . և 'ի ժամուն' հնադանդութիւն :

Ե իսկ որքան առ չորրորդն դիտելի է , զի թ
սահմանադրուէ ժողովոյն լաթերանաւ , || Ընծ
այինն զժամակարգութիւն զառաւօտեանն և զամուն
ջեանն զգուշութիւն և ջերմեանդութիւն պարտ
է ասել :

Արդ ' զգուշութիւն որքան առ բերանն ըստ
կողոյ . է զբանն ըստ վայելին արտաբերել .
ոնք ասէ և ժողովն բախլկոյ , Թէ Զժամա-
կարգութիւն պարտէ կատարել ոչ յորկորն և 'ի
յառամունն թողեալ . կամ հեթեթմամբ կամ
բեկբեկեալ բախցն արտաբերմամբ , ոչ մի
յարդմամբ բացորոն արտաբերմամբ : Եւ և
Թէ այն յանդգութիւն , 'ի տկարութիւն ինչ , և
'ի լեղումին ծանրութիւն պատճառեցի ոչ իմն է
մեղք . սակայն եթէ 'ի Տուշութիւն , և յանգա-
ւորն ընտարմանէ . է մեղք ներքին միայն , եթէ
չիցէ մինչև առ նշանաւոր մասն ժամակարգութիւն
յառաջացեալ : իսկ եթէ յառաջացի պայտն 'ի

մեծադոյն մասն ժամակարգութե մեղանչէ մա
հուշափ . և պարտ է կրկին ասել զնոյն ժամա
կարգութիւն ուն ասէ լեզեոս .

Իսկ ջերմեռանդութիւն որքան առ սիրան խնդ
րի , առ ի մտադրութիւն և յարգմամբ ասել զմե
ային ժամակարգութիւն . Արդ՝ ՚ի լինելն բազմա
ղան մտադրութեան , որ կամ առ բանսն միայն
առ ի ուղղութիւն արտաբերել , կամ առ բանից
խնացոճածս առ ի մտք և սրտի ք խմանալ . կմ
առ ամ , զոր՝ որ ասէն զժամակարգութիւն ա
ռաջի իւր ունիլ զիտէ . և առ որ զհայցոճածս
և զպաղատանս իւր ուղղէ : կամ շուրջ զորով
զմայլի , զճշմարտութիւն ինչ կամ զխորհուրդս
հաւատոյ խորհեցեալ , զի այսու ի սէր նր՝ վա
ռեացի . Ինչքեմբ թէ որպիսի մտադրութիւն հաբ
կաւոր է , զի ոք վճարեացէ զարարտաւորութիւն
իւր ասելոյ զժամակարգութիւն :

Արդ՝ ուսուցանեն ոմանք վարդապետք առ լե
զեոսն , թէ առաջին մտադրութիւն , որ է առ ի ար
տաբերել զբանսն ուղղութիւն , է բաւական : Իսկ
այլ ք հաւանականագոյնս համարին , թէ այս
պիսի մտադրութիւնէ հարկաւոր , բայց ոչ է բա
ւական միայն , եթէ ոչ ունիցի բնդ իւր և զուշա
դրութիւն խնացոճածոյն բանից . կամ դոնէ ըզ
հասարակ մտադրութիւն ինչ առ ամ . կամ առ
ամայինսն , ուն ասէ և սքն թօմաս : Եւ վճիռս
այս երևի յոյժ աղահոմ . և ՚ի կիրառութեան ա
ներկեան . քանզի ո՛ր կարէ ասել , թէ բաւարա
րէ նա հրամանին ասելոյ զմեզին ժամակարգու
թիւն . որ կամաւ և յօժարութիւն ցնդեալ յու
նայն խորհուրդս չթամբք և եթ արտաբերէ ըզ
բանսն նոյն : վն զի արդաքեւ եկեղեցին ՚ի պար
տաւորել զպաշտօնեայս իւր առ ժամակարգութ
իւն , դիտէ յանուն ամ հաւատացեալ ժողովը
դեան , նոքք զմեծ դովել , փառաբանել . և այլն .
և զիարդ դովին և փառաբանեն զամ այսու
կերպիւ , մինչ ի՛նքն ամ յանդիմանէ զնս ասելով ,
եսայ .

Եսայ. 29 : || Դողովուրդս այս բերանով և շար-
թամբք պատռէ զիս , և սրտիւք իւրեանց հե-
ռացեալ մեկուսի են յինէն : Իւստի ըստ վերջա-
սացեալ վարդապետաց՝ և սրբոյն թամայի . կա-
մաւոր և ազատ ցնդումն այն մտաց՝ ոչ կարէ լի-
նիլ առանց մահացու մեղաց , մինչ տևէ 'ի նշա-
նաւոր մասն ժամակարգութե . կամ 'ի ճանաչ-
չել զինքն ցնդեալ մտօք՝ ոչ զգտատանայ . և թէ-
պէտ 'ի յաղօթան՝ առ որ ոչ պարտաւորին , իւ-
րաբանելուր ցնդումն ևս կամաւոր՝ 'ի լինիլն ա-
ռանց արհամարհելոյ՝ է միայն մեղք ներելի .
սակայն 'ի յաղօթան , առ որ 'ի ներքոյ մահացու
մեղաց պարտաւորիմք , նշանաւոր ցնդումն մը-
տաց կամաւ՝ առանց մահացու մեղաց ոչ կարէ թո-
ղուլ զմեզ :

Ասացես , եկեղեցին ոչ կարէ դատել զներ-
քին ներդործութիս . ապա և ոչ հրամայել զայ-
նասիկ . Պատասխանեմ , թէ եկեղեցին կարէ հը-
րամայել զներքին ներդործութիս , յորժամ
են հարկաւորք , զի արտաքին ներդործութիքն ,
զորս հրամայէ , իցեն դործք առաքինուէ . ապա
թէ ոչ , կարէր բաւարարել ոք եկեղեցւոյն հրա-
մանի պարզ կեղծաւորութիւն , և խաբէութիւն ,
որ է յայտնի մօլորութիւն :

Ե. Յայտնիկ երևի , թէ առ պարտաւորն մը-
տադրութի յասելն զժամակարգութիս խնդրի ,
զի բանք ժամակարգութեն՝ ըստ վայելին արտա-
բերեացին առ 'ի օրհնել և դովել զմեզ . և մի՛ եր-
բէք յօժարութիւն և կամաւ ցնդեացի առ աշխար-
հայինս : յօժարութիւն և կամաւ ասեմ , զի որ ա-
ռանց կամաց ցնդի՝ ոչ մեղանչէ , և 'ի յաղօթա-
նի միշտ դտանի մտադրութի , թէ և ոչ ներ-
դործական , դանեա զօրութենական 'ի պաշտօն
առաջին գիտաւորութեն՝ որով սկսաւ զժամա-
կարգութիւն : և զօրութենական գիտաւորութիւն
այս , ուր 'ի յայլ ներդործութիս առաքինուէնց ,
նոյնպէս և 'ի յաղօթա բաւակոնանոյ :

Արդ առ պարտաւոր՝ մտադրութիւն այն՝ որ
տէ և պատկառանքն ներքին , զոր շարժէ հա-
ւատն , և արտաքին , որ ի նոյն ներքեւյ անտի-
շառաջանայ , և կայանայ ի ընտրել զպատկանա-
ւոր ժամանակս , զտեղիս , և զարտաքին յարմար
տրամադրութիւն առ ի աղօթել : և թէպէտ ար-
տաքին պարագայքս այստեղի՝ են ի յաղատ կամ
խրաբանչաւրոյն , սկայն յոյժ վայելէ , զի դժու-
այս անպաշտութե այնպիսի շարժմամբ , և ըզ-
գեատիւք մարմնոյ լիցի , ուր զի զպատկանաւորն
իղձ մեր առ ԹԺ՝ ցուցցուք : արդ՝ ոչ եք է , որ
ոչ խոստովանեացի մեղանչել , և թէ սակաւ
յարգմամբ և պատկառանք կատարեացէ զան-
այինն պաշտօն :

Եւ զիտեղի է , զի պարտ է զգոյշ լինել առ
ի ոչ դործել զդործս յասելն զժամակարգութե-
թիւնս , որք ինքնին անկարելի ի միտմն կա-
տարիլ : որպիսի է դրելն , կամ զայլ ինչ նո-
ման առնելն : Քանզի ոչ կարէ լինիլ , ուր ին-
քառութիւն երեւի , դրել և աղօթել ի միտմն
մտադիր լեալ երկոցունցն . մանաւանդ զի բա-
րեղոյն է ի նոյն դործ հրաժարիլ յամ յարտա-
քին դործոյ . որք կամ զմտադրութիւն առնալն ,
կամ պատկանաւոր յարգման անվայելն համա-
րին :

Խ Ն Դ Ի Ր Ե Ր Ր Ո Ր Դ .

Յաղագս թէ որպիսի պատժաց ներքոյ անկա-
նին , որք ծախանան ասել զժամա-
կարգութիւն :

Ա . Բայտ հասարակ բանից ամ ժամոյ ասելեալ
ծանրացոյն է պարտաւորութիւն ասե-
լոյ զժամակարգութիւն , և ըստ սեռի խրաւմ պար-
տաւորէ ի ներքոյ մահապա մեղաց . մինչ է ի
սե-

սկսէ առարկնութեան անպաշտութեան, իսկ որք վայելենն զհասցիւթս, պարտաւորին ևս վնար զարութեան: Արդ՝ առ ի լինիլ նիւթ մահացումեղաց խնդրի զանցառումն մեծադոյն մասին: Եւ միտող աւուր միայ ժամակարգութեան: Բայց ըստ նաւարութի ևս թողուն վերբորդ մասն միայ կարգի ժամակարգութեան, ուր զմիտողման ընդ աղօթից, և մեղք մահացում: Սակայն այսմ ոչ հաւանի լեզուս, և զոր խտառոյնն անուանէ:

Արդ՝ որք վայելեն զհասցիւթս, ոչ միայն անկանին ի մահացումեղս վն զանցառութեան աւուր միայ կամ մեծադոյն մասին ժամակարգութեան, այլ և ըստ ժողովոյն ըսթերանու սահմանադրութեան, զոր միտ հինգերորդն նորոգեաց: Եւ որ ունի զհասցիւթս ինչ եկեղեցական վն ժամակարգութեան հետ լինի ի պաշտօնէն մինչեցածման վնց՝ ի ստանդն առանց օրինաւոր պատմասի: Վն ժմկին այնորիկ զանցառութեան պարտաւորի ի հաստացումն:

Ը. ի բանից տասի ժողովոյն երեւի. թէ որ ունին զհասցիւթս, զկին վնց ամսոց ինքման ստանալոյ իւրոյ զայն, ոչ ասէ զժամակարգութեան մեղանչէ ծանրապէս. և ոչ պարտաւորի ի հաւաստացումն: Ըստ զարութեան սահմանադրութեան այնորիկ: Բայց եթէ զկին վնց ամսոցն այնորիկ կատարման և ևս թողցէ զժամակարգութեան յայնժամ պարտաւորի ի հաստացումն ըստ մասին զանցառութեան: Աւտար և թէ զմի աւուր ժամակարգութեան թողեալ իցէ. պարտի հաստացանել զեկամուս աւուրն այնորիկ. և եթէ թողեալ իցէ զստաւտեան ժամակարգութեան, զկեան եկամտին. և այսպէս վն այլոց իմա, Եւ զհաստացումն զայս պարտէ առնել շինուածոյն եկեղեցւոյ, կամ աղքատաց օնեղայն, ուր վայելէ զհասցիւթս, կամ այլոց աղքատաց:

Եւ թէպէտ ժողովն սք սահմանէ հաստացանել զամ պարտ զհաստութեան. ահայն ուղղութիւն

խի սթթոս և այլք ուսուցանեն , թէ զվճիռս
զայս ժողովոյն կարեմք իմանալ այսու չափաւո-
րութիւն եթէ , որք վայելենն զհասոյթս , բաց ՚ի
ժամակարգութենցն դասուն ունիցին և զայլ բնոն
պաշտօնի , պարտին հասուցանել զմասն և ըզ-
բաժին հասութին . ք զատողութիւն խոհեմ առն ,
որ պատկանի ժամակարգութեն դասուն . առ որ
ոչ դասու ներկայ . վն որոյ ըստ թուելթոսի հա-
ղաբարձուն , պարտ է հասուցանել զերբորդ-
մասն պողոյն հասութին : ըստ մեւորինայ , զչոր-
բորդ մասն . իսկ հենրիկոս և այլք բարեգոյն
ևս համարին , թէ պարտ է նկատել ՚ի ծանրութի-
բեռին և պաշտօնին . զորս , որ ունին զպարզ
հասոյթս ինչ , կամ զհոգաբարձութիւն , և կամ
զայլ պաշտօնատարութիւն բաց ՚ի ժամակարգու-
թիւն դասուն , պարտ է կատարել և այսոքիկ պաշ-
տօնքս երբեմն այնքան ծանր և բազում են . մինչ
զի ըստ դատողութե խոհեմ առն զերազանցեն
իննապատիկ , կմտտանայիկ զպաշտօնիւ ժամա-
կարգութեն դասուն , ևս և զպողովք հասու-
թիցն . քանզի կարէ երբեմն պատահիլ . զի պը-
տուղ հասութին այնքան սակաւ լեալ ոչ բաւեա-
ցի ՚ի պարկեշտ կենաց պահպանումն . մինչ զի
պարտաւորեցի , որ ունին զհասոյթ ինչ բնա-
կան իրաւամբ հոգալ և զայլ պաշտօն ունիլ :
Եւ զայս ամ բարւոք քննեալ , ապա պարտ է
բացորոշել զպարտաւորութիւն զայն հասուց-
ման վասն ոչ ասելոյ զժամակարգութիւն դա-
սուն :

Խ Ն Դ Ի Ր Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

Յաղագս պատճառացն , որք անմեղադիր առ-
նեն յոչ ասեւն զժամակարգութին :

Խաղիւնն է ծանր հիւանդութին , և որ
այնպիսի իցէ . զի առանց մեծի դժ-
ուարութե , կամ մարմնոյ վնասոյի ոչ կարա-
ցէ ասիլ . զի և ոչ եկեղեցին դիտէ յայսպիսի
ժամանակի պարտաւորել . իսկ յերկրայութե ,
մի՞ թէ ծանր իցէ հիւանդութին , կամ վնասե-
ցէ արդեօք ասեւն ժամակարգութե , պարտ է
վարիլ խորհրդով խոստովանահօրն , կամ բժշ-
կին . և կամ առն բարեպաշտօն և ջերմեռանդ :

Երկրորդն է ծանր , և յարատե զբազում
ինչ և դործ , որ առանց մեծի դայթակղութե
կամ նշանաւոր անձին վնասու , կամ այլոց թո-
ղուլ կամ երկարիլ , ոչ կարասցէ , և ի միասին
բարոյականաբար խօսելով անկար իցէ ասել
զնձային ժամակարգութին , ուն եթէ պարտ ի-
ցէ , զաղմուկ ժողովուրդեանն յարուցեալ իսկոյն
հանդարտել . կամ զխոստովանութիւն հիւան-
դացն ի մահիւն , լսել , որ առանց մեծի որոշայ
թի չիցէ հնար երկարիլ , սակայն եթէ կարելի
իցէ կանխել . կամ երկարել զժամանակն ասե-
լոյ զժամակարգութին ի մեջ նոյն բնական ա-
ւուր պարտ է կանխել . կամ երկարել :

Երրորդն է անկարութին ասելոյ . ուն եթէ ոք
ճանադարհորդեալ ընդ երկիր անհաւատից կո-
րուսցէ զժամագիրքն . և ոչ կարասցէ ունիլ
զայլ . արդարեւ անմեղադիր լինի , մինչ առ ան
կարելին ոչ ոք պարաւանդի :

Խնդրեցես , թէ արդեօք որ վն վերոյսա-
ցեալ պատահմանց զամբողջ ժամակարգութի
աւուրն ոչ կարասցէ ասել պարտի դոնեա զմահն
նր

նր ասելի կարել իւր: Պատասխանեմ ըստ սօսի
բիկվէց, և այլոց, և թէ զմեծադոյն մասն և զմանա
ւանդականն, այս է, զառաւօտեանն ընդ դոմու
թեց կարասցէ, պարտի ասել. բայց ոչ զձա
շուն, կամ զերեկոյեանն.

Եւ այս թէ պէտ հաւանական է, սակայն հաւա
նականադոյն ևս երևի բան սուարեզի և այլոց,
որք ասեն, թէ նա, որ կարէ յարմարապէս զամ
բողջ կարգ ինչ ժամակարգութեն, այս է զձա
շուն, կամ զերեկոյեանն, և այլն, պարտի ա
սել. բայց և թէ երկբայս իցէ, թէ կարէ ար
դեօք զմի կարգն ժամակարգութե ամբողջաբար
ասել, դիտացեալ ոչ կարել ասել զման. կարէ
յայնժամ զինքն անմեղադիր համարեալ ոչ ասել
զման. զի յայտնիս պատահմունս պատշխրանք
եկեղեցւոյ ոչ պարտաւորեն մեծաւ խստութիւն,
ոնչ զի մի ընդի պատճառիլ նիւթոյ նեղուե և
խղճահարութե:

Չորրորդն է, մինչ որ ունին զհասոյթս ոչ լե
տակաւին ի սք աստիճանս, զոչ ինչ կամ զսա
կաւ պտուղս հասութին առեալ իցէ, որ ի մե
ծադոյն մասն կենաց պահպանելոյ չիցէ բաւա
կան. այս է, զհինգերորդ կմ վեցերորդ մասն
կենաց պահպանելոյ. Եւ զայս պարտ է խմա
նալ, մինչ ոչ մնաց այնու սակաւ պնդովք. և
ոչ ևս է առնլոց զինի. ոնչ լայնատարած մեկնե
լայնման: Սակայն բարեօք իսկ խրատէ լեղիտ,
թէ նոքա, որք զսակաւ պտուղս հասութիցն
իւրեանց առնուն. թէ և ոչ պարտաւորեացին ա
սել զամբողջ ժամակարգութին, սակայն պարա
ւանդին ասել պարզ ինչ ժամակարգութեն եր
բեմն երբեմն ի տարւոյն. կմ դոնէ ասել զայլ
ինչ աղօթս, ոնչ զփոքր ժամակարգութին կու
սին մարիամու անձանի ի կիրակէս, կամ ի տե
րունական աւուրս, զոր պարտ է բացօրոշեալ
ահմանել խոհեմ և բարեպաշտն խոստովա
նահօր դատողութիւն:

ՄԱՍՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ .

Մեկնեցուք և զայլ սահմանադրութիւն եկեղեցական կանոնացն , որք պատկանին կղեբիկոսականն վարուց և կըրթութիւն :

Ա՛յ քո՛ ժողովն թրիտ . կամեցեալ վս եկեղեցական կըթուէ զբազումս սակաւուցութեւ , և սահմանադրել . զայսու խն վարեցաւ , և զորոյ ամ աստ գիցուք զբանն : || Ոչ այլ ինչ է առե , որ զայլոն առաւել ՚ի ջերմեռանդութի և առ անսրաշտութի հանապազորդ շարժե , եթէ ոչ վարք և օրինակք նց , որք զինքենս ՚ի պաշտօն այ անադրեալ են : քանզի մինչ յաշխարհայեցոյս ՚ի բարձրագոյնն ամբարձեալ տեղի իբր ՚ի հայեւի , ոչք ամենեցունս առ նս գիտեն առնուլ զօրինակ կենաց իւրեանց , այնպես վայել է և կղերիկոսացն ՚ի վիճակ և ՚ի բաժին մն կոչեցելոց , ունիլ զվարս և զբարս իւրեանց , զի զդեատուք , շարժամբ բնթացիւք , բանիւք և այլ ամ կենցաղավարութիւն ՚ի մէջ այլոց փայլեցին , և թեթեւագոյն յանցանքն , որ ՚ի նս մեծագոյնն է մի՛ գացի , զի զամ գործսնց խումբ ժողովրդեանն ՚ի մեծի յարգման ունիցի . Արդ ՚ի մեծագոյն օգուտ և ՚ի զարդ լինիլ այսոցիկ եկեղեցոյն այ , և մեծագոյն զգուշութիւն պահել և պահպանել սահմանեալ կացոյց ժողովն սք , զի զոր երբեմն ծայրագոյն քահանայապետք , և սրբազան ժողովք վս կենաց և վարուց , պարկեշտութեւ , և պաշտամանց , և դպրութեց այլ և զեղխուեց նց , պարուց . խաղից , և անպարկեշտութեցն , նաև վս ամ աշխարհային զբաղմանց կեանարար , և օգտակար սահմանադրութեւ վճռով կացուցեալն են . զնոյն այժմ վերստին նորոգել , յանձնէ կամացն մեծաւորաց պատժել ըստ հաշոյից

Տոյից զյանցանորան զսօքօք, և բողոքումն և ոչ
ինչ կրնացէ ամենեւին անմեղ զգիր առնել զոք. ոտն
վնայլոց պատճոց: Եւ եթէ զմի ինչ 'ի սոցանէ յա
պաւարութիւն անկեալ տեսանիցեն. զնոյն վաղձու
զակինորոգեացեն. և ջանասցին տալ պահել ա
մենեցուն զգուշութիւն, և ոչինչ սովորութի կա
րասցէ տեղի ունիլ ընդդէմ այսոցիկ սահմանա
դրութեց. զի մի ինքեանք փոխանակ ոչ ուղղելոյ
զծուլութիւն հարամակելոց վերջանդութիւն
այ դատեացին:

Թ. 'Ի բանիցս աստի ժողովոյն պոյս ինչ յառ
կապէս խմանամք: Թէ մանաւանդ առ այս դիտե
ժողովն սք, զի զոր երբեմն վն կենաց, վարուց,
և պարկեշտութե կղերիկոսացն են սահմանեալ
ժողովքն, զնոյնն այժմ վերատին հրամայէ պա
հել ամ զգուշութիւն. և եթէ մուացեալն իցի
սովորութիւն այս, կրկին նորոգեացի. և ամ ոք
ջանասցի մեծաւ զգուշութիւն պահպանել: Վսյ
բարեգոյն խի համարեցաք և զյառուկ սահմա
նադրութիւնն վն այլ մասանց եկեղեցական կրթ
ութեց 'ի մի' վայր հաւաքել. և զայնոսիկ 'ի յի
հանուր կանոնական օրինաց ժողովեալ 'ի մի'
վայր իբր 'ի դիտանոց դնել. զի ամ որ նու
րեալ է 'ի դատս և յաշակերտութի քի տն մերոյ,
սաւացի աչաց ունիցի. Թէ զինչ արգեօք, սահ
մանադրութիւն եկեղեցւոյ և վճիռք 'ի նմանէ պա
հանջեն. զի ըստ առաքելոյն բանի. Լեփոց. 4.
|| Զի արժանի գնասցեն կոչմանն, յոր կոչեցան:

Վրդ' 'ի մեծագոյն գիւրութի և 'ի յանդոր
րութի, զորն ասասցուք, 'ի հաւառօտ մասունս
բաժանեալ զմի' կամ զերկու կանոնս առ մի մի
գիցուք, և զայլոցն միայն զտեղին ցուցցուք:

Յաղագս թէ որք ի սբն են աստիճանս պար-
տին պահել զմշտնջենական զոջնութս
հաթիւն :

Դ. Առշտօնեայք ॥ Սեղանոյն քահանայք և
սարկաւադուք առ տէրունականն պաշ-
տօն այնպէս ընտրեացին , զի զԺուԺկալութին
պահեացեն մարմնոյ : Սբն զուկիսս պապն :

Մի՛ ռք ի կիսասարկաւադաց յանդիմեացի մատ-
չիլ յամուսնութի թիւրութիւնն : Եւ ԺՂ՝ հօօ՛՛ :

Ի Ժամանակս սրբոյն սեղեւատրոսի պապին :

Զքաշանալ պարտ է նց (այսինքն , սարկա-
ւադաց , և կիսասարկաւադաց) զի մի՛ զհարանու-
թին իւրեանց մտացեալ , երկրոյին հարու-
նեաց , կմ՛ դաղտնին շաղաշարման այսուհետե-
ցանկացին , և եթէ արացեն , ոն՛ զսրբա-
պիղծ յեկեղեցւոյ անախ օտարացեալ մերժես-
ցին , ոն՛ ասէ ԺՂ՛ թօյէ՛՛ հօօ՛՛ : և կարգադ՛ :

Աստիտէ սրն զրիդոր պապն : ॥ Մի՛ ռք ի
պաշտօն սեղանոյն մատիցէ , որոյ զոջնութս
թի՛ յառաջքան զընդունիլ զպաշտօն վեցէ վե-
կացեալ :

Եւ քանզի դերպոյն և զԺուԺարին առաքինու-
թիս այս ի մեջ Ժորձութեց կենցաղոյս այսորիկ
միայն մեծաւ զգուշութե կարէ պահպանիլ : զս-
րբոյ առ ի զերծանիլ յորոգայթից նր՛ իմաստու-
թիւ իսկ եկեղեցի սբ յաւել և զայստիկ , որք
զկնի :

Յաղագս թէ մի՛ եկեղեցւոյն սրբոյ պաշտօ-
նեայք ի մի տան ընդ կանանց բնա-
կեացին ,

Դ. Արդեւ ընդհանրական Ժողովն սբ բոլորս
վին ամենեցուն ի հասարակի եպիսկո-
պոսաց , քահանայից , սարկաւադաց , և որք ի
կղէ :

կղերիկոսութիւն եւ նշխրեալք , զի մի՛ բնական
ցին ՚ի միասին ընդ կանայն , որք չնցեն կմ՛ մայր ,
կամ քոյր . կամ այնպիսի ոք , զորմէ ոչ իցէ կար
ժիք ինչ չարութե : ոմ լատե ժող , նիկիոյ . կա
նան . 7 .

Սոյնպէս և ՚ի ժող . Ագոնիսկրանեան , Կար
թաղ . Ալեքեւան . Թօրօնեան . Թոլեթանու .
և ոյլն . հրամայեցաւ զաղախինն ՚ի տանէն , ուր
բնակի կղերիկոսն , ՚ի բաց մերժել :

Իսկ ժող . մօկանդինեան , զկնի արդեւոյ զբնա
կութիւն կանանց ընդ կղերիկոսաց յաւել , Թէ
մի լիցի քահանային , ևս զկանոյս զայնոսիկ , զոր
կանանքն Թոյլատրեն , ոմ զմայր , զքոյր . և՛ .
ուսիլ ՚ի միասին ՚ի նոյն սենեկի . զի Թեւադրութ
առանցի . և ՚ի նմ չարութի գործեալ գաանի . կմ
ևս յաղախինս նոյ : Աս որոյ սբ գրիգոր պատմ
պատմէ զբանս օրբոյն օգոստինոսի , որ և ոչ չ
քեւ իւրոյ բնակիլ պատշաճ համարէր ասելով .
|| Զի որք ընդ քեան իմոյ են , չեն քորք իմ . Ուս
տի զգուշութի առն իմաստնոյ , մեծ իմն պարտ
է լինիլ մեղ խրատ :

Իսկ սբն Հերոնիմոս . Զօթեանս քո ասէ կմ
ամենեւին , կամ հազիւ երբեք , կոխեացնն ոտք
կանանց , Զամ աղախինս և զկուսանս քի , կամ
հաւատարաքար մի՛ յիշեր . կամ հաւատարաքար
սիրեա , մի լիցի քեզ ՚ի միասին բնակիլ , յուսա
ցեալ յանցեալ ողջախոհութի քո , զի ոչ կարեա
լինիլ սրբադոյն քան զդաւիթ . և իմաստ
նադոյն քան զսաղմոն . և ոյլն . ՚ի հիւանդուն
քո իւրաքանչիւր յեղբարցն սրբոց ծառայեացէ
քեզ , զի հօրաքոյր և մայր և ոյլն . որոգայթիւն ծա
ռայեն քեզ . յորոյ յերեսն միշտ հայիս և ոյլն .
Զգոյշ լիւր յամ կարծեաց , և փախիր յայն
ցիկ իսկ : ոք պատրուակիլ կարեն , զի մի պատ
րուակեացին : Եւ յոյլ ուր . || Առաջին փոր
ձութիւն եկեղեցականացն է յաճախ մտաշիւն առ
կանոյս , զի ազգս այս յանդիման ելի առնեն զե
ճա
կեղե

կեղեցական. Արդ՝ զի կայքոյ չ կնյա . որ՛ի սեղանն
չ ան խօսակցիս Քանզի եթէ ի դէմ աւանդ ուն
հաւատոյ ք կանայս բնակիլ ջանասցիս դիշատես
ցեն զքեզ հանդիպի բնակեալքն ի քաղաքի, դեղ
ջուկք, յաղարակի, երկրադործք և որթնայաւոր.
և՛, հաւատա՛ ինձ . ի կարէ ընդ այ բոլոր սր
տիւն բնակիլ, որ կանանց մերձենալով բերկրի :

Եւ թէ որքան դարհուրանօք մեծաւ հարքն
սք զգուշացուցանեն զքահանայս, և զայլ պաշ
տանեայս սեղանոյն ի յանցանացս աստի անժուժ
կալութն, երևի աստուտաւ զի զինի ի զանազան
ժողովս դնելոյ ծանրագոյն պատժոյ այս է աք
սորանաց, և այլն . ընդդէմ յանցանեւեացն, յա
ւելեալ լինի ի ժողովն երկրորդիմանու, ի ք
կանոն . ի Եթէ որ յեպիսկոպոսաց, ի քահա
նայից, կամ ի սարկաւառաց, զեղեռնայինս զայս
զլանցանս դործեսցէ զանժուժկալութն, ևս
ի վախճան կենացն ի հաղորդութէ մարմնոյն
քի զրկեսցի : Եւ թէ պէտ ի վերջին ժամանակս
եկեղեցի սք մս արգար պատճառաց զխօսուինս
զայս շնորհեաց . սակայն այսու ոչ երբէք նո՛ւա
զեցոյց զաղտեղութի և զեղեռնութի յանցա
նացս սրբապղծութն : որ միշտ արժանանայ այս
տիտի պատժոյ . ևս և առաւելագունից, եթէ
կարացի դտանիլ ի կեանս յայս :

Յազարս թէ մի լիցի կղերիկոսացն անցանել ըզ
բարխառնութի ի կերակուրս :

Ե. **Ի** զեղխութի և յարբեցութի ամ կղերի
կոսք զգուշացին . և այլն, Եւ մի՛ որ
յարբեցութիս դրդուեսցի . և՛ . Եւ եթէ որ մս
այսոցիկ յանցաւորն երևեալ ի խրատիւն ի մե
ծաւորէն բաւարացէ և ոչ, ի պաշտօնէն ան
տի զրկեսցի : ուղ ասէ ժող. լաթեր :

Նախքան զամ զգուշացին կղերիկոսք յարբե
ցութի . որ ամ մուլութեցն է լուրիկ և սնու
մք

Յիշ : և այսպէս հաստատեալ սահմանեմք . թէ նա , որ արքշիռն երևեցցի , զաւուրս քառասուն 'ի հաղորդութեն զրկեցցի : Ը ժող. ադաթ ենեայ :

Արդ՝ առ 'ի զերծանել 'ի զեղխութեն և յարքեցութեն յոյժ օգտէ , զի այլ կալ 'ի մուտսան դոկաց , և դինեռանց , ուր իբր 'ի բաղումս որոշայթաւորին բարեխառնութին 'ի կերակուրս , և շախաւորութին 'ի յրմայելիս : Վս որոյ յաճախ արգելեալ եղև , զի մի՛ կղերիկոսքն մտանել համարձակեցցին յայսպիսի անզիս վս ուտելոյ և ըմպելոյ , եթէ ոչ վս հարկաւորութե միայն . և 'ի պատճառս ճանապարհորդութեն . ոպ սահմանադրեցաւ 'ի ժող. լսթեր՝ կարթա՛ լուտի՛ ադվիսկր՛՝ կապիլենեան , և այլն :

Եւ ոչ միայն արդել կղերիկոսացն զպանդոկս , և զգինեռանս , և զայլ նման անզիս ժող. Ադաթ ենեայ , այլև զխրախճանս , զհարսանիս , և այլն . այսու քանիւ : || Երիցունք Սարկաւագունք . կիսասարկաւագք , և այլ ամենեքեան որք ոչ կարեն ամուսնանալ . ևս յայլոցն հարսանեաց զպաշտոցին 'ի խրախճանաց . զի մի՛ խառնեալք 'ի ժողովս նոյ , ուր երգք սիրոյ , զաղիւր շջաւմունք մարմնոյ պարուք և կապք , զլսելիս և զաչս խրեանց , որք սրբազան պաշտամանցն են նմադրեալ . աղտեղի հայեցունաճովք , և զազրալի բանիւք պղծեացն :

Եւ ապա ժող. թօլե՛ . կամեցաւ զարդարելն սեղանոյ կղերիկոսաց սրբազան դրոցն ընթերցմամբ : || 'ի պատկառանս առե քահանայիցն ոպ , ընդհանրապէս ժողովն սք սահմանէ , զի ոպ յաճախ սովոր է սեղանոյն դատարկ քանիցն 'ի մէջ անկանիւ . վս որոյ 'ի յամ՝ սեղանս քահանայից և ընթերցումն սք դրոց խառնեցցի . զի այսու չինին անձինք 'ի բարին , և դադարկարաւս թիքն ոչ հարկաւոր արդելեալ լինին :

Յաղաքս թէ մի՛ կղերիկոսք զքաղեցին 'ի հոգս
և 'ի զքաղմունս աշխարհականաց :

Դ. **Ա**մենանել ժողովոյն սբ, զի 'ի կղերի-
կոսացն վս անցաւորն շահու, լինին
ստացունաժոցն այլոց կառավարիչք, և պաշա-
պանիչք, և 'ի սբ պաշտամանց 'ի բարձրմ աւուրս
բաժանին. և 'ի տունս աշխարհականացն արշա-
ւեն, և զհոգ պաշտպանութե ընկիւնց յանձն
առնուն. ի համանեալ կացոյց ժողովն սբ,
զի մի՛ այսուհետե կղերիկոս ք, կամ վանական,
'ի վարձու կալցէ զստացունաժս այլոց, կամ լիցի
պաշտպանիչ նց. եթէ անմեղադիր ոչ արասցէ
դնս պաշտպանութն որքոց, և կմ թէ քաղաքին
այնորիկ եպիսկոպոսն չիցէ յանձնեալ ղեկեղե-
ցական իրաց զհոգն. զորքոց, և զայրեաց, որք
առանց պաշտպանութե են, և այնոցիկ ևս ան-
ձանց, որք մանաւանդ կարօտն օգնականուն
եկեղեցական անձանց ըստ երկիրին մոյ.

Ըրդ՝ եթէ ք անցանէ զպատուիրանաւս զայս
ոչի, յեկեղեցական յանդիմանութեն ներքոյ
անկցի : Եւ այս մմ 'ի սբ ժող. քաղկեդոնի, 'ի
հին կանոնն, սոյնպէս և 'ի ժող. լաթ. և յայ
լոց սբ հարց :

Իսկ 'ի ժող. կարթագ. արգելեալ լինի կղե-
րիկոսացն, լինիլ հոգաբարձու, և տնտես : 'ի
ժող. քաղկեդոնի, 'ի դ. կանոնն, 'ի վարձու կալ-
նուլ զստացունաժս այլոց առ 'ի շահիլ, կամ լինիլ
տնտես աշխարհական իրաց. և վաճառականք
Սոյնպէս և 'ի ժող. կապիլ :

Յաղագս Թէ մի՛ կղերիկոսն պարապեցին 'ի
խաղս Թղթոց , և այլն . 'ի յորս , կամ
'ի տեսարանս վնասանից , և
այլն անպատակ դուռնաց :

Է. **Ժ**ողովն սԲ լսմ երանեան , Արդելու կղե
րիկոսացն , պարապիլ 'ի տես այսնտ
կատնից , հրապարակական վնասանից , և այլն ,
կամ խաղալ ընտղս , կամ այսպիսի խաղից և
կատականաց ներկայ լինիլ :

Այնպէս և դորսան , մանաւանդ զայն՝ որ լի
նի սրտամամբ և աղաղակաւ արդելու ժողովն
հաւանց կղերիկոսացն . իսկ 'ի ժողովն ակաթե
նեաց , արդելեալ լինին նոցա շունք և բաղէջ
յորս :

Իսկ սԲն հերոնիմոս . 2 . դ՛ միքիայ . ॥ Եսաւ
ասէ , որսորդ էր , զի մեղաւոր էր . Եւ ոչ դատ
նեմք 'ի սԲ դիրս . զսԲ օք որսորդ :

Յաղագս Թէ մի՛ զինսէորեացին կղերիկոսք ,
և մի՛ խառնեացեն զինքեանս 'ի բրէա
կան վէճս :

Ը. **Լ**ծիէ կղերիկոս օք Թողեալ զպաշտօն կար
գին իւրոց կամեացի վարել զաշխարհա
կանն զկեանս , կամ 'ի զինսէորութի մատիցէ ,
պատժօք բանադրանացն խոցեցիս սոյ ասէ ժղ՛
Թուրոնեան . և 'իցայլ ժողովս :

Իսկ վս բրէական յանդանացն արդելեալ լինի
'ի ժող՛ լսմեր՛ , Թէ Մի՛ լիցի կղերիկոսացն
տալ զվճիւ մահու , կամ յառաջագրել , այլև
մի լիցի նց վրէժխնդիր լինիլ վս մահու , կամ
որոց վրէժխնդիրն լինին 'ի մէջ անկանիլ . և՛ :
Այլև մի՛ օք 'ի կղերիկոսացն կարացէ լինիլ վի
բարութ , որ ըստ որում խնդրէ զհատուին ան
դամոց և զվիրաւորումն :

Յաղագս թէ մի՛ կղերիկոսք առանց յանձնարմ
բական թղթոյ և վկայականի կարաւ
ցին հեռանալ յեպիսկոպոսե
իւրեանց . և մի՛ ոք չ
ունիցի վնս :

Թ. **Օ** պանդուխտ կղերիկոսս՝ ՚ի յայլ երկիր
■ առանց յանձնարարուն և վկայախա
նի յատուկ եղիակապոսին , ոչ երբեք պարտ է
ընդունիլ : ՚ի ժող. քաղկեդոնի , ՚ի ժ. Կանոնն .
Քահանայք և սարկաւադունք : որք ՚ի միոյ
եպիսկոպոսե առ այլ անցաննն , կմ ամ կղերի
կոսք , որք առանց յանձնարարական թղթոյ և
վկայապոսին չոճեն , մի երբեք ընդունեացին :
Եւ այս ՚ի ժող. հռոմայ ՚ի ժամմեակս Երզ զրի
դորի պապին և այլն :

Յաղագս թէ մի՛ լիցին կղերիկոսք աշէտ , և
առանց գպրութե :

Դ. **Ա**ր զուրկն է ՚ի գպրութե . ոչ կարէ լինիլ
և ընդունակ պաշտօնեայ խորհրդոցն .
լստ Արքայապետի պապին ,

■ Քահանայքն լիցին ուսեալք , ապա թէ ոչ :
փարդ լիցին վարդապետք , եթէ վիցին եղեալ
աշակերտք . և այլն . սոքա են չունք համերք :
որք ոչ կարեն հաշել . ՚ի ժող. հռոմայ . ՚ի բազ
մայ քահանայապետից . այլն ՚ի ժող. Թովթա
նու պատ. բանին : || Տգխաութեն մայր ամ մ
լունց մանաւանդ ՚ի քահանայս մի՛ գտցի : որք
զղաշտօն ուսուցանելոյ ժողովրդեան յանձն ա
ռեալ ունին :

Դարձեալ սքն հերոնիմա զաղխաութեն քա
հանայից արանջալով սոսե , || Քահանայք տն
թողեալ զուստարանն տն և զեարգարէս , ըն
թեռնուն շտեարնցն դաւն , և զքանտատեղից
Բ Բ Բ ՝ զսկրա

զոխրանարականացն երդեն զերդս , և որ մանկանցն է հարկաւոր յուսումն , 'ի նս լինի յանշտնք կամաց . եւ յայլուր , եթէ ոք ուսուցանէ զարհեստն ճարտասանութե , և զսուան 'ի ճմարանն զանազանէ , ոչ յանդիմանեմք զնա . իսկ երկրաշտիականն , թուաքանականն , և երաժշտականն , ունին և նոքա զճմարտութի ըստ սեռի իւրեանց . Բայց ոչ են արհեստ դը թութե և բարեպաշտութե , արհեստքն այնոքիկ , զի արհեստն անպաշտութե է , ճանաչել զբրենս , իմանալ զմարդարեւ , հաւատալ աւետարանին . և զառաքեալսն ոչ մոռանալ :

Իսկ սքն ամբրոսիոս 'ի մեկնել զսքն զուկաս 'ի յառաջաքանութեն վն բաղմութե դրոյ , զոր երբեմն վն զանազան պատահմանց ընթեռնուլ պարտ է : || Ընթեռնումք ասէ զոմանս . զի մի' ան փոյթ երեւցուք , ընթեռնումք , զի մի' մոռասցուք , ընթեռնումք , ոչ առ 'ի պահել . այլ առ 'ի մերժել :

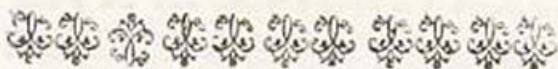
Արդ՝ զվախճան գործոյս դնէ նոյն ինքն սք հայրն այսօքիւք բանիւք , որ ոչ երբէք ջնջիլ պարտ է 'ի հոգւոյ քահանայիցն , 'ի դիրս յաղագս արժանաւորութե քահանայից :

Ուր ընդ ան քահանայս իբր քահանայակից խօսակցեալ . || Ըստ արժանւոյն ծանիցուք ասէ , թէ զինչ եմք , զի զոր եմքն , ոչ անունմք , այլ գործով ցուցուք , անունն պատշակեցի գործոյն , իսկ գործն պատասխանեցէ անունն , զի մի' լիցի անունն ընդունայն , և յանցանացն , ամենադաժան . պատուոյն գերակայ , և կենացն ստորակայ . պաշտօնին անային , և գործոյն անօրէն . աստիճանին բարձրագոյն , և ելիցն մահացու . Աթուոյն յեկեղեցւոյ նախագահ : և մաքրութե խղճի քահանային երկրաքարչ , բանիցն աղանակերոյ , և մտացն , շանաղդաց . ասեմ զքեւտուք երեւիլ ոչխարաց , և բարութ գայլ յափշտակող . զի մի ըստ արժան

ժանեոյն կատարեցի 'ի մեզ բան մն 'ի մար-
դարէն ։ Եղիւրդս այս շրթամբք պատուէ դիւ .
և սիրտք իւրեանց հեռացեւ լմ կուսի են յինէն ։

Արդ՝ ո՛վ ամենասը և կենարար հոգի սք , որ
մեզ 'ի դարձս յայս ամային ծաղմամբդ օղնա-
կար եղեր , օղնական լեր ամ քահանայից , և
շնորհեա՛ առնել զամ , զոր 'ի դարձս յայս ծա-
ղեցեր 'ի մեզ խօսիլ : զի շնորհեցեսնոցա
ընդ իմ՝ զարքայուն յաւիտեանց , զոր
խառացարն տալ սրբոց քոց
յարգայունդ երկնից
Ամէն ։

Յամենամեծ ամենակալին այ՛լ փառս ։

Յ Ա Ն Կ

Մտորութեցն , որք ընդդէմ ճշմարտութե հա-
ւատոյն , զորս յիշեալ ասա յերկրորդ
մասին ուղղ և ծած մծաբա
նութեա ՚ի բաց հեր
քեցաք :

Հուրջ շխորհրդովք ՚ի հասարակի :

Սասեւեան հերեաթիտքն , խորհրդոյն ոչ
տային զգորութի ինչ այլ միայն աղօթիցն . 22 .
Գալլինեանքն , զնորհն՝ որ տաւեալ լինի ՚ի
ընդունիլ զխորհուրդս ոչ զգորութեն խորհր-
դոց , այլ ըսանեւեացն հաւատաց տային : անդ :
Նոյն գալլինեանքն , զերկուս միայն ասեն ըզ
խորհուրդս . այս է մկրտութի . և հաշորդութի 34 :

Հուրջ զմկրտութի :

Փեշակիտք ասեին , թէ մանկունք առանց
մկրտութե կարեն ստանալ զյաւխտենական փր-
կութիւն . 47 . հ . ք .

Իսկ վիկղեփոս զնոյնն նորոգեաց . անդ .
Կրկնամկրտիչքն վիճէին թէ միայն զի չափ հա-
սեալս պարտ է մկրտել . 59 :

Հուրջ զգրոշմի :

Նովաթոս հերեաթիտան ուրանայն զխորհրդն
գրոշմի , թէ ոչ է խորհուրդ . 75 :

Կալլինն զնոյն աղանդ նորոգեաց . անդ :

Վիկղեփոս հրեաթիտան ասէր , թէ հասարակ
պաշտօնեաց գրոշմի է միայն եւղան . 85 :

Հուրջ

Ըստ զհաղորդութե.

Լուծեալեանքն ասէին, թէ խորհուրդն հա
ղորդութե ոչ կայանայ 'ի մնացական իւր : սյլ
միայն 'ի յանցողական դործն. 711

Յագայ խեղճութեանցն, եղև առաջին հե
րետիկոսն, որ զՃմարտ ներկայութի մարմնոյ
և արեանն քի 'ի խորհուրդն հաղորդուն հա
ւատալ ոչ կամեցաւ : որում ապա և բազում հե
րետիկոսք հեռուեցան, զի նախ Սիմոնացիք.
Մենանորենք, Բերենկարիոս, Աղլիկենեանք,
և հարուածողք, և ապա 'ի վերջին ժամանակս
զգոլամովիոս, Յոհաննէս ծուխկիոս : Պօղոսնկե
րոս. և այլ բազումք, որոց վերջին եղև կալ
ունին յեանորդք իւրովք. 172.

Կոյն դալունեանքն ասէին. թէ 'ի պատարա
զի Ճմարտ և յատուկ նռնէրն ոչ մատուցա
նի. 151. հ. ք :

Ըստ զապաշխարութե.

Կովածոսեանքն ասէին, թէ քահանայիցն նոր
օրինացս, առ 'ի Թողուլ զմեզս զհնի մկրտութե
դործեալս ոչ շնորհեաց քսմորն մեր զիշխանու
թի. 193. հ. ք.

Գալվինեանք ասէին, թէ ոչինչ խորհուրդ
ապաշխարութե 'ի քսմէ տնէ մերմէ կացուցեալ
է. անդ :

Լուծեալեանքն և դալունեանքն ասէին : թէ
ցաւն զմզաց վս երկիւղի դեհենոյն յղացեալ, և
չար և յոսի. 209. հ. 42

Կովածոսեանք, և այլք որոց հեռուեցան
ապա լուծեալեանք, և դալունեանք, ասէին,
թէ խոստովանութին մեզաց սչ է հարկաւոր 'ի
կացուցմանէ քի առ 'ի ստանալ զԹողութի մե
զաց. 217. հ. 7

Պետ.

Պետրոս օմնայն ասէր , թէ միայն զկնի կա-
տարելոյ զմարտիւնս պարտէ արձակել զա-
րաշխարհն . 193. հ. 7.

Ըսւի զներողութիւն . և զքաւարանաւ .

Վարտենսիս հերետիկոսն ասէր . թէ հա-
մէակոն քահանայապետն , կամ ուղղափառ եկե-
ղեցւոյ եպիսկոպոսն ոչ կարեն տալ զներողութիւն ,
որում հետեւեցան ապա դաւրճինեանք և լու-
թերեանք . 293. հ. 7.

Նոյն վարտենեանքն ընդ աղպիկեանս , և այլ
հերետիկոսս ասէին թէ ոչ ոյ քաւարան . ո-
րոյ հետեւեցան ապա դաւրճինեանք և լութե-
րեանք . 311 :

Ըսւի զվերջին օժմամբ .

Վարտենեանք , և աղպիկենեանք ասէին թէ
վերջին ծումն ոչ է խորհուրդ 'ի քէ ինէ մերմէ
կացուցեալ , որոյ հետեւեցան ապա լութերեանք
և դաւրճինեանք . 312 :

Ըսւի զԿարգիւն .

Մատիւեանք ասէին , թէ ոչ դոյ խհգ կարգի
յեկեղեցւոյ . զորոյ ապա զաղանդան նորոգեցին
լութերեանք և դաւրճինեանք . 313 :

Դաղերիտեան և կաղափիրեան հերետիկոսքն
տային և կանանց զնք աստիճանս . անդ . հ. 7.

Ըսւի զպսակաւն .

Լութերեանք և դաւրճինեանք ասեն . թէ այլ
սակն ոչ է խորհուրդ 'ի քէ տեառնէ կացու-
ցեալ . 359. հ. 7.

Ըսւի

Հարջ զմեղօք :

Լութերոսն, և Գալիլիենն ասեն, թէ ամ մեղք
անհաւատից և հեթանոսաց, են մահացու, իսկ
հաւանցելոցն և ընտրելոցն միայն ներելի. 4111
Գալիլիեանքն ասեն, թէ ամ է հեղինակ մե
ղաց. անդ :

Հարջ զօրինօք :

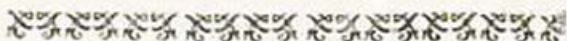
Վիկդեփոսն ասէր, թէ ոչ ոք իշխան, եկե-
ղեցական կամ աշխարհական. ունի զիշխանութի-
նն և զկարողութի հաստատելոյ զօրէնս. 4671

Պեկարոսս հերետիկոսն ասէր, թէ նոքա, որք
ստացեալ ունին զկատարելութի քրիստոնէա-
կան կենաց, ոչ են այնուհետեւ ստորագրեալ
եկեղեցական կմ քաղաքական ինչ օրինաց. 4711

Մարկիոնացիք, և մանիքեցիք ասելին, թէ մով
սխալական օրէնքն էր ընդունայն և չար, 3001

Ադ՝ ծանիր ընթերցող, զի բաց յայտոցիկ են
և այլ մօլորութիք հերետիկոսացն յաղթահա-
րեալ առարկութք և վկայութք սբ հարց ՚ի
զիրս յայս, զորս ոչ եղաք սատ ՚ի ցանկն,

զի ՚ի սոցանէ կարեն ճանաչիլ և այ
նօքիկ ՚ի բաց մերժեալ :

Տանկ դիտոյ, տրտիտոյ, և հաստեւածոյ եր
կրորդ մասին մեծաբանուէ :

ԱՆՁԵՌՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

Յաղագս խորհրդոյ եկեղեցւոյ :

Գ Լ Ո Ւ Խ : 10.

Յաղագս խորհրդոյ ՚ի հասարակի :

- Պ**րակ. 10. Թէ զինչ է խորհուրդն : 11
Բ. Մի թէ խնդրէ նոր օրինաց բաղականն
 իրէք և բանիւք : 13
Գ. Մի թէ ՚ի կնքիլ զնորս խնդրին բացու
 բռնեալ բանք . 17
Դ. Մի թէ տան զնորսն խ. ն. օ. 21
Ե. Թէ զտրտիտի զնորսն տան : 27
Զ. Մի թէ ոմանք խ. տպեն զինիք : 32
Է. Յղթս թեւոյ և հրկւրուէ խնդր . 34
Ը. Յղթս տաշտանէի խորհրդոյ . և որք խնդ
 րին ՚ի նմա , 36

Գ Լ Ո Ւ Խ . Բ.

Յաղագս խնդրոյ մկրտուէ :

- Պ.** 10. Թէ զինչ է մկրտութիւն և հրկւրուէ ընդ 47
Բ. Յղթս նիւթոյ մկրտուէ . 50
Գ. Յղթս տեսակի մկրտութիւն : 54
Դ. Յղթս թէ ո կարէ մկրտել . 57
Ե. Թէ ո կարէ մկրտիլ . 59
Զ. Յղթս զօրուէ խորհրդոյ մկրտուէ . 64
Է. Յաղագս արարողուէն ՚ի մկրտուէ . 67

Գ. Լ

Գ Լ Ո Ւ Խ • Դ

Յաղագս խնդրի դրույի :

- Պ. Թ. Մի թէ գրողն իցէ խորհուրդ . 75
 Բ. Յղթս նիւթոյ և տեսակի նր . 77
 Դ. Յղթս զօրութե նր . 81
 Դ. Յղթս պարսաւուն և պրնւորունն նր առ'ի
 ընդունիլ . 82
 Ե. Յղթս պաշտօնէի , և արարողունց նր . 83

Գ Լ Ո Ւ Խ • Դ

Յաղագս ամենաօք խնդրի հաղորդութե :

- Պ. Թ. Յղթս անուան խնդրի հաղորդութե : 85
 Բ. Յղթս թէ յրձ յակագս կայնց խնդրս , 92
 Դ. Յղթս նիւթոյ նր . 93
 Դ. Յղթս ձեռն խորհրդոյս , և իմացուածոց բա
 նից նր . 98
 Ե. Յղթս թէ զինչ լինի 'ի խնդս բանիւք օրբա
 դարձութե . 104
 Տ. Թ. Յղթս ճշման ներկայուն . մարմնոյ և ա
 լեան քի 'ի խորհուրդս : 105
 Բ. Յղթս գոյացական փոփոխութե հացի և
 գինւոյ 'ի մարմնն և յօրին քի 111
 Դ. Պրննին տրկուեց ինչ լն դյնին փո'' . 115
 Պ. Դ. Յղթս զօրուն խորհրդոյս . 120
 Ե. Յղթս հրկւր պարսաւուն առ'ի ընդունիլ զնր . 123
 Տ. Թ. Յղթս պատրաստուն հոգւոյն . 126
 Բ. Յղթս պատրաստութե մարմնոյ . 131
 Դ. Մի թէ հարկաւոր է կատարել զաղաչու
 րանս յառաջեան զհաղորդիլ . 134
 Դ. Մի թէ խնդրի գերագոյն մաքրուի յար
 ժանադէս հաղորդիլ . 137
 Ը Յղթս հրկւրենա առ'ի ընդունիլ զխնդս . 140
 Ը

Թ. Լուծելն արհեստիք ինչ վնանցեւ պարկի .

146

Թ. Զղթս պաշտօնէի խնդրս . 149

Պ. Ժն. Զղթս նսւիրի ամենայն պարգի . 151

Հ. ան Թէ ի պարգի ճշմանս մտնի լինի . 151

Թ. Զղթս մասանցն որ առ խնութիւն պատկա
նի . 153

Թ. Զղթս զօրուէ պարգի . 155

Թ. Զղթս Թէ որոց օգտէ պարգն . 164

Ե. Զղթս գիտաւորութեն քառանային առ ի
ընդարձակել զօրուզն . 168

Է. Մի Թէ ի մատուցանիլն բաղմոց. այնքան
ամենեցուն , որքան վն միայն օգտէ . 171

Է. Զղթս հերպին առ ի ընդարձակել զգիտա
ւորութիւն . 178

Ը Պարզաբանին , որք առ պատշաճ մատու
ցուան նր խնդրին : 181

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ե.

Զաղաղս խորհրդոյ աղաշխարութե :

Պ. ան. Զղթս անուան աղաշխարութե . 191

Թ. Թէ աղաշխարութիւն է խորհուրդ՝ հաս
տատի ընդդէմ հերետիկոսաց . 195

Թ. Զղթս նիւթոյ աղաշխարութե . 199

Թ. Զղթս ձեռն աղաշխարութե , 203

Ե. Զղթս զօրութեան նր . 207

Է. Թէ Լըդիսնք մեռեալք աղաշխարութե վերս
տին հենդանանին . 213

Է. Զղթս զըման ի հասարակի . 215

Ը Զղթս կատարեալ զըման , և զանազանու
թեանն յանկատարէ . 219

Թ. Մի Թէ կտրեալ զըման հրկւոր է յաղա
խարութի . Թէ պարզն բաւական է . 224

Թ. Զղթս զըմանն , որ հարկւր առ աղաշ
խարութիւն . 229

Դա

- Ճա. Մի՛ թէ խնդկն խանութունն իցէ հրկւոր . 236
 Ճբ. Եւ ոչք կ'ի երբ պրնուորին խանութիլ . 241
 Ճգ. Յղթս թէուեց առ լը արժանեոյն խոստովանիլ . 247
 Ճդ. Յղթս ամբողջութե խանութե . 249
 Ճե. Մի՛ թէ ամբողջութին խոստովանութեան իցէ հարկաւոր . 253
 Ճզ. Յղթս օրինւր պաշտօնէի խնդոյս . 258
 Ճէ. Յղթս վերապահել յանգանաց . 261
 Ճը. Թէ ո՛ր կարէ 'ի վերնոյն յանցնց արձկել . 266
 Ճթ. Յղթս թէութեցն խոստովանահօր 'ի պաշտել զխորհուրդս . 268
 Դ. Յղթս խոմեն 'ի խանութանայրն . 271
 Դա. Յղթս գաղտնի ունելոյ զխանութունն . 276
 Դբ. Թէ երբ խոստովանութին լինի ոչինչ . և կրկնել . 280
 Դգ. Թէ զինչ է խնդկն ասղխորանքն . 284
 Դդ. Թէ որով գործով վնարեմք ան . 286
 Դե. Թէ զխորդ պարտի դնել զասղխորանս . 290
 Դզ. Յղթս պարտաւորութեն ասղախարողի 'ի կատարել զասղախարանս . 293

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Մ Ն .

Յղթս ներողութեցն և քաւարանի .

- Հա. Թէ զինչ և որք է ներողութին . 298
 Հբ. Թէ ո՛ր կարէ շնորհել զներողութի . 301
 Հգ. Յղթս թէութեցն առ 'ի ընդունիլ զներս զութիւն . 307
 Հդ. Թէ զինչ է քաւարանն . 311

Գ Լ Ո Ւ Խ . Զ

Յղթս խնդոյ վերջին օժման .

Պ. Թ. Յղթս վերջին օժման , և պաշտօնէի նիւ .

332

Բ. Յղթս նիւթոյ և տեսակի նիւ . 332

Գ. Յաղաքս զօրութե նիւ . 326

Դ. Թէ ո՛ր կարէ ընդ ունիլ զխորհրդս , և որով պատրաստութիւն . 328

Գ Լ Ո Ւ Խ . Է.

Յաղաքս խորհրդոյ Կարգին

Պ. Թ. Մի՛ թէ կարգն իցէ խնդ . 333

Բ. Յղթս նիւթոյ և տեսակի նիւ . 332

Գ. Յաղաքս թէ ո՛ր կարէ պաշտել . կ՛մ ո՛ր ընդ ունիլ , 343

Դ. Յաղաքս պատրաստութե առ՛ի ընդ ունիլ զԿարգն , 348

Ե. Յաղաքս զօրութե խորհրդոյս . 353

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ը.

Յաղաքս խորհրդոյ պատկին ,

Պ. Թ. Մի՛ թէ պատկն իցէ խորհուրդ . 359

Բ. Թէ զինչ խնդրի առ խակա՛ի պատկի . 364

Գ. Թէ զինչ խնդրի առ՛ի ըստ օրինաց լինիլ պատկին . 367

Դ. Յղթս զօրութե պատկին . 362

Ե. Յղթս արդէլմանց պատկին . 372

Զ. Յղթս խօսման , կ՛մ նշնորհութե . 380

ԸՆԶԵՌՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ .

ՅՂԳ՝ միկային գործոց և անոյին օրինաց . 143

Գ Լ ՈՒ Խ : ան .

Յաղագս միկային գործոց 'ի հաստնակի .

- Պ. ան . Չինչ է միկային գործ յառկանք . 324
 Բ. Որպիսի գործն է աղան . 328
 Գ. Թե ուստի առնու պրն և զլա . 391
 Դ. Մի Թե է գծ անգանաղան . 406
 Ե. 'ի գծել բարւոք հետևելի է խղճիմ . 403
 Յ. ան . Չինչ է խղճմտանքն և 'ի քանիս քա' . 401
 Բ. Չինչ է պարտաւորութի ուղղին . 407
 Գ. Եւ զինչ մոլարին . 406
 Դ. Չինչ է խղճահարութին . 408
 Ե. Չինչ երկբայն խղճմտանք . 410
 Պ. Ե. ՅղԳ՝ հաւանկն կարծեաց . 414
 Յ. ան . Չինչ է հաւանական կարծիքն . 417
 Բ. Իցե օրէն ամ հանկն կարծեօք դժլ . 410
 Գ. Մի Թե օրէն իցե հաւանականին քան հաւանականադունին հետևելի կարծեաց . 413

Գ Լ ՈՒ Խ . Բ .

Յաղագս մեղաց .

- Պ. ան . Չինչ է մեղքն . 428
 Բ. Մի Թե են ներելի և մահացու մեղք . 411
 Գ. Չիարդ Դնչին ներելիք 'ի մահացուաց . 414
 Դ. Ուստի Դանային տարբերութի մեղաց . 440
 Ե. ՅղԳ՝ յնճնակն և զանցուկն մեղաց . 442
 Զ. Թե ոյք են պատճառք մեղաց . 446
 Է. Ընդէր տգիտութի է պատճառ մեղաց . 450
 Ը. Թե ոյք են ներդժւթիք մեղաց . 451
 Յաւելումն , վն դժոխաց , և տեղւոյ դատա' . 453
 ԾԳ . GEG Գ Լ

Գ Լ Ո Ւ Խ . Դ :

Յաղադս օրինայ .

- Պ. ան. Չինչ է օրէնքն , և ի քանիս բժի . 462
 Բ. Չինչ է միջին օրէնք , և զինչ նիւթ նր . 467
 Դ. Մի թէ պարտաւորէ ի խղճմանս . 471
 Դ. Թէ երբ պրտւորէ ը միջու մեղք : 476
 Ե. Թէ ո կարէ տալ զօրէնս . 481
 Հ. ան. Յղգմեծի հրմարին հաւմայ . 481
 Բ. Յղգս ժողովայ . 486
 Դ. Յղգս եղաց և մեծաւորաց եկեղեցւոյ . 490
 Պ. Դ. Թէ երբ դադարի միջին օրէնք . 492
 Ե. Ընդերամբուն , զօրութի օրինայ ունի . 497
 Ը. Յղգս դրկն անային օրինայ . 500

Գ Լ Ո Ւ Խ . Դ .

Յաղադս անային տասնաբանեայ օրինայ .

- Պ. ան. Մեկնի առաջին պատուիրանն . 506
 Հ. ան. Յղգս հւայ օր սովաւ հրամայի . 507
 Բ. Յղգս յուսոյ . 510
 Դ. Յղգս աղօթից . 514
 Յաւելու մն մեկնուե մարունկն աղօթից . 514
 Դ. Յղգս սիրոյ . 527
 Ե. Յղգս առաքինուե կրօնի . 533
 Դ. Քանի կերպիւ մեղանչեմք ըդդէմ մ . 547
 Պ. Դ. Մեկնի Բրդ . պատուիրանն . 549
 Հ. ան. Յղգս երդման . 550
 Բ. Յղգս հայհոյութե . 553
 Դ. Յղգս ուխտի . 555
 Դ. Որքան պարտաւորէ ուխտն , և երբ դա
 դարի . 560
 Ե. Քանի կերպիւ մեղանչեմք ըդդէմ Բ . 567
 Պ. Դ. Մեկնի Դրդ . պատուիրանն . 569
 Հ. ան. Չինչ խնդրի ի սրել զուսուս տօնից . 578
 Բ. Քանի

- Բ. Քանի կերպիւ մեղանչեմք լռէմ. Դ. 176
- Պ. Բ. Մեկնի Էրդ.՝ պատուիրանն . 178
- Հ. Թ. Թէ զո՞ սիրել պարտեմք . 178
- Բ. Որպիսի կարդ.՝ ի սիրելն պահելի է . 181
- Դ. Յզգս սիրոյ ներդաւե , մարմնաւոր ողորմութե . 184
- Դ. Յզգս հոգի ողորմաւե . 189
- Ե. Ողի մեղք ընդդիմանն սիրոյ ընկերին . 195
- Է. Յզգս պարտաւորութե որդւոց առ ծնողս և հակադարձաբար . 201
- Ե. Քանի կերպիւ մեղանչեմք լռէմ. Դ. 201
- Պ. Ե. Մեկնի Էրդ.՝ պատուիրանն . 203
- Հ. Թ. Չիարդ խմանալ պարտ է զայս . 208
- Բ. Յզգս անձնասոյնաւե . և վերաւորման . 210
- Դ. Յզգս միջատանաւե և վերաւորման այլոց . 213
- Դ. Քանի կերպիւ մեղանչեմք ընդդէմ. Ե. 213
- Ե. Յզգս հատուցման վն սոյնսաւե . 214
- Պ. Է. Մեկնի Էրդ.՝ պատուիրանն . 214
- Հ. Թ. Չինչ արգելեալ լինի սովաւ . 215
- Բ. Քանի կեր.՝ մեղանչեմք ընդդէմ սմա . 219
- Դ. Չիարդ հատուցանել պարտ է զանցնել զսովաւ . 220
- Պ. Ե. Մեկնի . Էրդ.՝ պատուիրանն . 221
- Հ. Թ. Չինչ է իրաւունքն . և արդարութե . 224
- Բ. Չինչ է իրաւունքն առ իրն , և յիրն . 226
- Դ. Չինչ է արութե և սրոց կատկանի . 227
- Դ. Որովք արութե յատկաւ ստացլ լինի . 229
- Ե. Յզգս սահմանադրութե . 231
- Է. Յզգս դաշնագրութե ի հասարակի . 233
- Ե. Յզգս խոստման . պարգևի և կտկի . 236
- Բ. Յզգս վճարելոյ և դնելոյ . 238
- Թ. Յզգս փախաւոյ , յանօթ տալոյ , յաւանդոյ և իսկարձաւ տալոյ . 242
- Բ. Չինչ արգելեալ լինի Էրդ.՝ պա.՝ . 246
- Դ. Քանի կերպ.՝ մեղանչեմք ընդդէմ սմ . 250
- Դ. Չիարդ դ սրծի վախն . 251

Ժդ. Մեկնի արկն-ուի ինչ վն վաշխի .	659
ժդ. Զղօս հաւցման վն յանցնելոյ զպիտիւր .	675
Խնդիր. ամ Թէ ո՞րպարտ է հաւցանել ,	(71
Թ. Կամ ում արդեօք .	679
Դ. Զինչ , երբ , Կամ զհարդ .	680
Դ. Որպիւի պատճառք ազատեն 'ի հաւառցա- նելոյ .	682
Պ Ը. Մեկնի Ըրդ' պատուիրանն ,	684
Տ. ամ. Զղօս ստուծէ .	684
Թ. Զղօս դատաւորաց .	616
Դ. Զղօս դատախաղի .	677
Դ. Զղօս վկայից .	674
Ե. Զղօս յանցաւորին .	678
Դ. Զղօս փաստաբանի . և փխնրդի .	679
Ե. Զղօս զրոպարտուէ պատուոյ :	700
Ը. Զղօս բամբասանաց .	703
Թ. Զղօս յանդուռն դատողուէ .	708
Ժ. Քանի կերպիւն մեղանչեմք ընդդէմ ութ- ներորդ պատուիրանից .	713
Ժա. Զղօս հաւառցման որ 'ի սմանէ .	715
Պ. Թ. Մեկնի Թրդ. և Ժրդ. պատ' :	719

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ե .

. Յազագս պատուիրանաց եկեղեցւոյ .

Պ Ր Ա Կ Մ Ի Ա Կ .

Մեկնի երդ պատուիրան վն պահոց .

Տ. ամ. Զինչ խնդրի առ 'ի պահել պահոս ,	722
Թ. Զղօս արատաւորուն պահոց .	726
Դ. Քանի կերպիւն մեղանչեմք ընդդէմ սմա .	

Գ Լ Ո Ւ Խ . Է

Յաղագս եկեղեցական նշովից և անկաննէ .

Պ. ւ . Յղագս նշովից 'ի հասարակի .	733
Հ. ւ . Թէ ոյք կարեն նշովել .	734
Բ. Թէ ոյք կարեն նշովել .	735
Դ. Որոց վնշովել կարէ .	736
Զ. Որով կերպիւ պարտէ նշովել .	737
Է. Որպիտի պոճոք անմեղադիր առնեն .	739
Թ. Թէ ո կարէ արձակել .	741
Ժ. 'ի քանիս բաժանի նշովքն եկեղեցական .	742

Պ. ք . Յղագս նշովից 'ի մասնաւորի .	744
Հ. ւ . Յղագս բանադրանաց .	744
Բ. Յղագս կախակայութիւն .	753
Դ. Յղագս արգելանաց .	758
Պ. ք . Յաղագս անկանոնութիւն .	761
Հ. ւ . Յղագս անկանոնութիւն վն պկւորութիւն .	752
Բ. Յղագս անկանոնութիւն վն յանցանց .	765
Ժ. Զիարդ բարձեալ լինի անկանոնութիւն .	767

Յ Ա Ւ Ե Լ Ո Ւ Մ Ն .

Յաղագս եկեղեցական քահանայապետութեան .

Մասն. ւ . Յաղագս Առաջին կողման առ եկեղեցականութիւն .	769
Բ. Յաղագս ղդեստուց , և խուղման հերաց .	772
Դ. Յաղագս եկեղեցին հասութիւց .	775
Խնդիր. ւ . Զիարդ ըստ օրինաց ստացեալ լինի .	776
Բ. Թէ ղիարդ դործի սիմոնականութիւն ,	778
Դ. Յորպիտի պատիժ անկանին սիմոնականք .	785

Դ. Մի

§ 13. Յանկ գլխոց .

Դ. Մի թե օրէն իցէ զբազում հասոյթս 'ի
փասին ստանալ . 737

Ե. Զիարդ ծախել պարտ է զհասութին եկա
մուտս . 731

Զ. ՅՂԴս պարտաւորութեն հատուցման հա
սութին , 734

Է. Զինչ խնդրի 'ի լինիլ ընդ ունակ հասու
թից . 727

Մ. Դ. ՅՂԴս ժամակարգութե . 722

Խ. Թ. Թե ոչք պարտաւորին ասել . 800

Ք. Զիարդ պարտի ասիլ . 801

Դ. Զորպիսի պատիժս կրեն որք ոչ ասեն . 803

Դ. Դրպիսի պատճառք անմեղադիր առնել յոչ
ասել . 811

Մ. Ե. Մեկնին և այլք որք կղերիկսն կենաց
պատկանին ըստ կանոնից ժողովոց . 811

ՎԵՐԶ ՅԱՆԿԻՆ .

